IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

REG. MAIEST. PRVSSICAE CONSIL. INT.
IN ACAD. HAL. IVR. ET PHILOS. PROF.
AC H. T. PRORECTORIS

OPVSCVLORVM VARIORVM SYLLOGE

OLIM SEORSVM EDITORVM, IAM IN HVNC FASCICVLVM COLLECTORVM.

HALAE MAGDEBVRGICAE
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI
CIↃ IↃ CC XXXV.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS IC.

SPem aliquoties fecerunt bibliopolae, dissertationum mearum, quas partim iuuenis, partim iam docendi munere functus, in tribus academiis conscripsi, in vnum fasciculum coniungendarum. Quod consilium aliorumne hortatu ceperint, an quia quaedam illorum opusculorum frequentius in tabernis librariis quaererentur, ceu mihi a quibusdam relatum est, non facile dixerim. Id adfirmare possum candide, si meo res acta esset arbitrio, me facile passurum fuisse, has schedas, exercitationi tantum academi-

cae destinatas interire. Sunt in his dissertationibus quaedam, a me adolescente conscriptae, quando nec ea iudicii maturitas, nec tantus librorum adparatus, nec tam diffusa lectio erat, vt omnia ad amussim scribi atque expoliri potuerint. Aliae non meo, sed respondentium, quos vocant, stilo primum conscriptae, et a me tantum reuisae, et in ordinem, quoad eius fieri potuit, redactae sunt, vbi sane re ipsa expertus sum, verum esse, quod ille ait:

Emendare mihi labor est, quam scribere, maior.

Denique nonnullae, vt fit, vrgentibus candidatis ac respondentibus, et vasa iam conclamantibus, tam festinante calamo in chartam coniectae sunt, vt saepe madidae adhuc schedae a typographis peterentur, nec a me relegi potuerint aut emendari, nisi vbi iam typis descriptae essent. Talia vero non ita plerumque scripta sunt, vt aetatem ferant, vel ad auctorum famam atque existimationem conseruandam pertineant. Accedit, quod mihi iam prorectoratus munere fungenti, multisque potius, quam magnis, occupationibus dies noctesque distracto, non licuerit esse tam felici, vt limam iis, quae olim scripseram, adhibere potuerim, aut

quae-

quaedam refingere, quae, meliora edoctus, aliter scripta nunc mallem. Nunquam enim ita quisquam bene subducta ratione ad scribendum est,

Quin res, aetas, vsus, semper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quae te scire credas, nescias,
Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Denique ne ad emendandas quidem schedas, praelo exeuntes otium mihi superesse vidi, adeoque aliis demandandum fuit hoc officium, aeque ac labor molestissimus conficiendi indicem, quorum de diligentia tametsi optima quaeuis sperem, negare tamen nolim, nitidiora omnia proditura fuisse, si tam bene mecum esset actum, vt ipse curam editionis suscipere potuissem, quandoquidem ita natura comparatum est, vt dominus videat plurimum in rebus suis. Enimuero quum exteri quidam editionem minarentur: e duobus malis, quod minimum erat malum, eligere, et ipse eam qualicumque modo curare, quam aliorum arbitrio rem omnem committere malui. Et sic, quod felix fau-

ſtumque eſſe iubeat ſupremum Numen, iam vno faſciculo prodeunt, ſparſim antea editae, diſſertationes meae, iuueniles, viriles, philoſophicae, hiſtoricae, iuridicae, breues, longiores, quas olim Lipſiae, Halae, Franequerae, Francofurti iuxta Viadrum, vel in cathedra defendi, vel aliis occaſionibus et ipſe ſcripſi, et ab aliis ſcriptas ſeuerius emendaui. Vt vero de ſingulis nonnulla, quae, ſcire te, tua intereſſe videtur, moneam, primum locum occupat diſſertatio paullo diffuſior de HABITV ET INSIGNIBVS APOSTOLORVM SACERDOTALIBVS, quam vndeuiginti annorum adoleſcens Lipſiae; vbi tum prima ſtudiorum academicorum tirocinia faciebam, ſub praeſidio viri clariſſimi, IO. SCHMIDII, e cathedra philoſophica defendi. Deſtinatus tunc a matre veneranda ſtudio theologico, facile animaduertebam, me vix operae pretium facturum, niſi cum illo et elegantiores litteras, et philologiam ſacram, &, quod tum in iſta academia quam maxime florebat, antiquitatum eccleſiaſticarum ſtudium coniungerem. Quum itaque ea diligentia mihi viri ſumme reuerendi, D. ADAMI RECHENBERGII, cuius in aedibus muſeum mihi conduxeram, amorem ac beneuolentiam conciliaſſem, vir iſte doctiſſimus,

qua

qua erat humanitate, mihi bibliothecae suae vsum liberaliter obtulit, eaque re factum est, vt dum virorum doctissimorum, RECHENBERGII et THO. ITTIGII praelectiones adsidue audio, diesque ac noctes antiquae ecclesiae monimenta voluo, notitiam non mediocrem historiae ecclesiasticae mihi compararem, quam deinde non parum locupletaui, quum, relicta academia Lipsiensi, in fratris τῦ μακαρίτυ contubernio aliquamdiu viuere, eiusque et consiliis, et institutione, et bibliotheca frui contingeret. Quum ergo profectuum specimen a me, exigerent patroni, a quorum arbitrio tum pendebam, et legens inter alia BARONII annales, animaduertissem, cardinalem illum apostolis habitum atque insignia sacerdotalia, qualibus hodie clerus Romanae ecclesiae inter sacra superbit, passim tribuere non dubitare: miratus sum eam viri purpurati audaciam, et audire mihi visus clamantem Melicertam,

Perisse
Frontem de rebus.

Itaque iuuenili feruore arripui calamum, illaque BARONII aliorumque pontificiorum argumenta excussi,

et dissertationem ea de re conscriptam obtuli venerabili SCHMIDIO, qui illam vnice probauit, suumque mihi obtulit praesidium. Quamuis vero iuuenile sit hoc opusculum, et multa sint, quae ipse iam vel in dictione vel in ipsa elaboratione desiderem: eo tamen me magnopere delectari, fateor, tum quod hae sint studiorum meorum primitiae, tum quod mihi postea viam ad beneuolentiam reuerendissimi VRSINI DE BAEHR summi in aula regia sacrorum antistitis, muniuit, cui perlecta dissertatio ita placuit, vt mihi auctor esset, ne illam auctiorem edere dubitarem. Ita prodiit altera editio in forma minore, quam octauam vocant, eaque ita locupletata, vt iusti molem libelli ferret, qui ita ad palatum fuit viro reuerendissimo, cui dicatus fuerat, vt eius commendatione paullo post publicum docendi munus mihi in hac academia longe clementissime demandaretur. Sunt in hoc libello quaedam non protrita et vulgaria, ac proinde non plane indignus visus est, quem hic recusum darem.

Eiusdem studii ecclesiastici cum elegantiore litteratura coniuncti fructus est dissertatio, quae hunc libellum excipit, de GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA e numis atque inscriptionibus illustrata. Quum

Quum enim eo tempore et ſtudii numiſmatici amore captus, et alia vetera monimenta curioſius contemplatus, reperiſſe mihi quaedam viderer, quae eram natiuitatis Chriſti genuinam, ab ANT. PAGI, HENR. NORISIO aliiſque demonſtratam, illuſtrare viderentur: ea conieci in hanc diſſertationem; maxime quum adiungendus eſſem ordini philoſophico, et ſtatuta academica huiusmodi ſpecimen pro conſequendo loco exigerent. Multa me ex eo tempore obſeruaſſe, quibus illa diſſertatio hinc inde illuſtrari, et ipſa era Chriſti, quam ibi ſignaui, accuratius demonſtrari poſſet, facile eſt ad intelligendum. Sed quum ſemel decretum eſſet, diſſertationes omnes iam intactas relinquere, et tales edere, quales iam olim prodierant: religioni mihi duxi, et hanc interpolare, aut refingere, niſi quod menda quaedam ſuſtuli, & ſub finem ſententiam meam de DIONYSIO PERIEGETA aliquantulum mutaui.

Exercitatio tertia de VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS programma fuit inaugurale, ſcriptum anno Chriſtiano M DCC XIII, quum profeſſoris philoſophiae ordinarii munus in academia Fridriciana longe clementiſſime mihi demandatum

tum

tum, auſpicarer. Erant eo tempore variae admodum virorum doctorum in hac academia de philoſophiae vſu ſententiae, aliis eam maximi facientibus, aliis eamdem non modo inutilem ac ſuperuacuam, verum etiam Chriſtianae pietati admodum inimicam, ac proinde perniciofiſſimam eſſe, exiſtimantibus. Quum itaque facile animaduerterem, neutros iuſtum diſcrimen ſtatuere inter veram ſapientiam et ψευδοπαιδείαν, ac proinde non minus peccare, qui omnem philoſophiam ſine diſcrimine vtilem atque expetendam eſſe contendant, quam qui eamdem, nullo obſeruato diſcrimine veluti ad Garamantas proſcribendam cenſeant: nihil me facere poſſe exiſtimaui vtilius, quam vt ſub muneris publici auſpicia de verae falſaeque ſapientiae characteribus eſſem ſollicitus, vt illi et mihi veluti norma eſſent, ad quam doctrinas meas exigerem, & ſtudioſi haberent, quod in addiſcenda philoſophia et obſeruarent diligenter, et cum cura ac induſtria cauerent. Expenſis itaque iis, quae de huiusmodi characteribus iam olim diſſeruerant SOCRATES, PLATO, CLEMENS ALEXANDRINVS, demum operam dedi vt ex ipſa ſapientiae definitione characteres quosdam eruerem, qui ſapientiam ſectantibus inſtar cynoſurae eſſent, ad quam dirigerent curſum ſuum,

vt

vt nec hinc in Scyllae, nec inde in Charybdis voraginem abriperentur. Hanc itaque dissertationem huic fasciculo intexere eo minus dubitaui, quo vberiorem inde fructum ipse tuli in persequendo studio philosophico.

Sequitur exercitatio IV. de INCESSV ANIMI INDICE, quam me praeside defendit IO. FRID. SCHVMANNVS, amicissimi mihi IO. MICH. SCHVMANNI, Pastoris tum ad S. Mauritii aedes filius, qui quum eo tempore me, philosophiae moralis praecepta accuratius interpretantem, audiret, ea in primis, quae ex ethica characteristica de signis propensionum humanarum dissserueram, non sine voluptate perceperat, ac proinde eius doctrinae specimen aliquod edere decreuerat. Commendani ergo optimo iuueni, qui aliquot annis post maxime reuerendo parenti, Superitendenti Weissenfelsensi, collega datus, florentissima aetate rebus humanis excessit, hoc thema de incessu animi indice, suppeditatisque rebus praecipuis, et ordine, quem in eo elaborando seruaret, praescripto, auctor ei fui, vt ipse in hoc vires ingenii periclitaretur. Quod et tanta dexteritate praestitit iuuenis optimus, vt non nisi emendandi labor esset suscipiendus.

Mea ergo est haec dissertatio, si spectes materiam, beati SCHVMANNI, si ipsam elaborationem, vtriusque, si defensionem, qua tum aduersus inuidi hominis non tela, sed insidias, strenue ambo defúncti sumus. Quae monere visum, ne quidquam, quod alienum est, mihi adrogare velle videar. Ceterum in priore capite quaedam in genere disseruimus cum de signis propensionum humanarum physiognomonicis, tum de incessu, cumque esse animi indicem argumentis physicis, moralibus, historicis demonstrauimus, profligatis simul eorum rationibus, qui, fallacia ista signa esse, existimant. Hinc porro posteriore capite propensionibus hominum in certas classes diuisis, de singulis vitiis deditorum incessu quosdam dedimus canones, eosque et rationibus, et veterum testimoniis, et petitis ex omni historia exemplis illustrauimus. Quae quum non plane vulgaria et protrita sint, tibi, LECTOR, non omnino iniucunda fore, existimauimus, ac proinde & huic dissertationi, qualis iam tum ab anno MDCCXIII exstitit, locum esse voluimus in hoc fasciculo,

Eadem fere notanda sunt de exercitatione quinta, quae agit DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS,

NIS, nisi quod hanc pro rostris defendit HECHTIVS, Halensis, qui iam in comitatu Solmensi, Laubaci, Antistitis sacrorum officio fungitur. Veniebat et ille eo tempore vna cum aliis adolescentibus ad aedes meas, meque cum artes elegantiores ac philosophiae disciplinas, tum et historiam philosophicam docentem sedulo audiebat, quumque de recentioribus philosophis, in primis Platonicis, agerem, obseruassemque, esse ex iis, qui GVIL. CAVEO aliisque viris doctis parum a Christiana veritate absuisse, similesque quodammodo fuisse videantur illi Agrippae, qui, audita PAVLLI apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι; Act. XXVI, 28. ea obseruatio tanti momenti videbatur iuueni laudatissimo, vt dignam putaret, quae singulari dissertatione academica expenderetur. Occasio itaque fuit ea diatriba disquirendi, rectene olim a CLEMENTE ALEXANDRINO aliisque patribus creditum sit, philosophiam esse παιδαγωγὴν ad Christum? qui factum, vt quidam iucundissimo Christianae lucis exortu adduci se eo passi non sint, vt ex superstitionis suae tenebris eluctarentur, sed inter ἐπαμφοτερίζοντας esse maluerint, neque calidi, neque frigidi, semipagani, et semichristiani, quos se ore suo eiecturum minatus est

 Ser-

Seruator. Apoc. III, 15. 16? quot fuerint huiusmodi philosophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν genera? cur pagani philosophiam suam doctrinis Christianis tamquam phaleris quibusdam exornarint? quibus viis ad earum notitiam peruenerint? qui recentioris aeui philosophorum in hoc numero fuerint? quae olim fuerint et, etiamnum sint huius semichristianismi caussae, et quae ei opponenda sint remedia, nisi quis simile velit adire periculum? Quae omnia ita comparata sunt, vt non potuerint non quaedam ex horum philosophorum operibus, vulgo non aeque notis, depromi scitu dignissima, quae et facile mihi persuaserunt, vt ne hanc quidem dissertationem reliquarum numero exclusam vellem.

Quae sexta est in hoc fasciculo, dissertatio de ORIGINE ATQVE INDOLE IVRISDICTIONIS PATRIMONIALIS, ea fuit auspicalis, quum anno MDCCXIV. supremi in iure honores mihi ab illustri iureconsultorum ordine conferrentur. Quandoquidem vero ea tum erat rerum mearum ratio, vt intra quatuordecim dierum spatium et capiendum esset hoc consilium, et exsequendum: temporis exclusus angustiis, omnia quam fieri poterat, breuissime proposui, easque theses

sine

fine alterius praesidio defendi. Potuissem, si otio abundassem, permulta addere, quae ad illustrandas has doctrinas vel maxime pertinere videbantur. Sed communicari illa tecum potuerunt occasione longe commodiore, puta in ELEMENTIS IVRIS GERMANICI, quae iam sub praelo sudant, vbi et de iurisdictione ex iuris Germanici principiis fusius erit differendum.

Septima exercitatio de LEVIS NOTAE MACVLA defensa est a CHRISTOPH. GOTTL. STOCKMANNO, Gerano Varisco, in eaque LEGEM XXVII COD. DE, INOFF. TEST. ex rationibus historicis interpretari conati sumus, ostendimusque, verba legis 3. C. Theod. de inoff. test. ex qua, nec non l. 1. C. Th. eod. lex illa 27 conflata est, ita se habere: *omnia fratribus tradi* oportere, *quae per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere non potest institutus.* Ex iis vere quum colligi possit, Constantinum M. hic procul dubio ad aliam quamdam legem, qua personae quaedam infames, aut aliqua leui macula notatae, aliquid capere ex testamento prohibentur, respi-

cere, alia vero eius generis vix exſtet, quam PAPIA POPPAEA: ſuſpicati ſumus, has Conſtantini M. conſtitutiones ad hanc ipſam pertinere legem, eaque prohibere voluiſſe principem, ne perſonae huiusmodi viles, tum a ſenatoriae originis virorum, tum ab ingenuorum toris excluſae, ſolidum ex coniugum teſtamentis, praeteritis fratribus ac ſororibus caperent, adeoque perſonas infames in ea conſtitutione dici, quaecumque cum ingenuis; leuis notae macula adſperſas, quae cum ſenatoribus aut eorum poſteris viuere per leges in iuſto matrimonio non poſſint, quas deinde ex l. 43. et l. 44. D. de ritu nupt. pluribus deſcripſimus, docuimusque ſimul, nullum in illa conſtitutione praeſidium reperire eorum ſententiam, qui ſpurios, carnifices, lictores aliosque ſordido vitae genere quaeſtum facientes ob turpitudinem aliquid capere poſſe, negant. Noua erat haec ſententia, adeoque non mirabar, eam placuiſſe aliis, aliis, vti fieri ſolet, diſplicuiſſe. Et ſane dubia quaedam in diſſertatione elegante de querela inofficioſi fratrum conſanguineorum aduerſus illam monebat collega coniunctiſſimus, ſed ea humanitate, vt facere non poſſim, quin eadem modeſtia reſpondeam. Nimirum quum ego legem Papiam Poppaeam Conſtan-

ſtan-

ſtantino M. ante oculos tum fuiſſe conieciſſem: viro doctiſſimo id vel ideo minus veroſimile viſum eſt, quod primo hac ratione conſtitutio Conſtantiniana tantum ad eos reſtringenda eſſet, qui interdicta eiusmodi et probroſa iniiſſent matrimonia, quippe qui demum hereditatem capere non potuerint: et id tamen generalitati verborum repugnet: deinde, quod ſic fratres ne quidem indiguieſſent hac querela, quum potius tales perſonas inſtitutas, quippe incapaces, pro non ſcriptis haberi oportuiſſet: tum, quod anno CCCXXXII, quo CONSTANTINVS conſtitutionem illam in l. 3. C. Theod. de inoff. teſtam. ediderit, ne vſus quidem aliquis legis Papiae Poppaeae ſuperfuiſſe videatur, reuocatus quippe demum anno CCCXXXVI l. 1. C. de natural. lib. hinc porro quod verba conſtitutionis, quibus ego coniecturam meam ſuperſtruxerim non ad originem huius conſtitutionis, ſed ad effectum ipſius querelae pertineant, nec aliud ex iis colligi poſſit, quam quod inſtituti hereditatem propter infamiam leuisque notae maculam capere nequeant: denique quod ſic neceſſe non fuiſſet, libertorum ſpeciatim facere mentionem, quum matrimonium cum iis inire lex Papia Poppaea diſerte prohibuiſſet. Enimuero quan-

quando argumenta mea cum his comparo: non videntur haec eius esse ponderis, vt ideo vadimonium deserere vellem. Quod enim ad primum attinet, non ego vmquam existimaui, constitutionem Constantini ad eos tantum, qui contra legem Papiam Poppaeam nuptias fecerint, pertinere, sed tantum, eos ibi infames et leuis notae macula adspersos dici, docui, qui per legem Papiam indigni nuptiis viderentur, et ob eam legem capere non possint. His, siue in matrimonio cum testatore viuerent, siue non viuerent, praeferebantur fratres ac sorores germani ac consanguinei. Vt paucis dicam, non scripsi, ad coniuges duntaxat hanc constitutionem esse restringendam, qui per legem Papiam Poppaeam nihil inter se capere possint, sed eas tantum personas infames ibi adpellatas, quae in l. 43. ff. de rit. nupt. ab ingenuorum nuptiis prohibeantur, iisque leuem haerere maculam videri, qui l. 44. eod. tit. indignae esse Senatoriis nuptiis dicerentur. Quod non obstare generalitati verborum, facile vnusquisque animaduertet. Et sic alterum quoque cadit argumentum, sententiae nostrae oppositum. Nam non indiguissent fratres et sorores querela, si coniux coniugem instituisset, qui per infamiam vel leuis notae

tae maculam aliquid capere non poterat, vti iam vidit VLPIANVS in Fragmentis tit XVI. §. II. ſed tamen nulla ratio erat, cur inſtitui non poſſet eiusmodi turpis perſona, quae aduerſus legem Papiam Poppaeam ſciens dolo malo nuptias non iniiſſet. Hinc opus erat lege, quae eam, ſiue nuptam ſiue caelibem fratribus et ſororibus praeferri prohiberet. Finge aliquem lenam vel a lenone manumiſſam non vxorem duxiſſe, ſed habuiſſe concubinam, eamque poſtea, fratre praeterito inſtituiſſe heredem, quid obſtitiſſet, quaeſo, quo minus haec hereditatem caperet, niſi CONSTANTINVS aduerſus eam indulſiſſet querelam teſtamenti inofficioſi? Quod porro eo tempore iam ab vſu receſſiſſe legem Papiam Poppaeam exiſtimat vir doctiſſimus, id vereor, vt vlla ratione poſſit demonſtrari. Quamuis enim laxa temporum illorum diſciplina fieret, vt ex viliſſimorum hominum turba haut pauci ſibi viam in ſenatum munirent, et ita fortaſſis ſaepe aduerſus haec legis Papiae Poppaeae capita nuptiae fuiſſent initae, tantum tamen abeſt, vt illa vel abrogata ſint, vel tacite exoleuerint, vel denique a Conſtantino anno primum CCCXXXVI in vſum reuocari debuerint, vt potius per l. 1. C. de nat. lib. il-

lud legis caput, quod de ſenatoriis nuptiis agebat, ab iſto ad viros perfectos, duumuiros ſacerdotesque, phoeniciarchiae vel ſyriarchiae ornamentis condecoratos porrigeretur. Quod porro verba, quae ex L. 3. C. Th. de inoff. teſt. ad effectum pertineant, non negauerim; quia tamen iſte effectus tantum ad eos, qui per turpitudinem, aut leuem aliquam notam capere non poſſint, reſtringitur, neceſſario iam aliunde conſtitiſſe oportet, qui per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non poſſint. Quidni ergo ex lege Papia Poppaea? Denique cur libertinorum in ſpecie meminerit CONSTANTINVS, ex ipſa diſſertatione diſces. Non in vniuerſum a libertinorum libertinarumque nuptiis abſtinere iuſſerat lex PAPIA POPPAEA, ſed ſenatorii tantum generis homines libertinas ducere prohibuerat. De reliquis ingenuis DIO CASSIVS Lib. LIV. p. 531: Ἐπέτρεψε (Ἀύγυςος) καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλυσι, πλὴν τῶν βουλευόντων ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. *Liberum fecit* (Auguſtus) *vt qui vellent, modo Senatores non eſſent, libertinas ducere poſſent, eorumque liberos legitimos eſſe iuſſit.*

Itaque

Itaque non ſuperuacua fuit libertinorum mentio, quia vel maxime dubitari poterat, an his leuis notae macula adſpergenda eſſet, qui tum aliquando ad ſummas in ipſa aula dignitates adſpirabant. At haec quidem ad coniecturam noſtram illuſtrandam ſufficiant. Solent enim huiusmodi diuinationes ita comparatae eſſe, vt facile, quod iis opponas, reperias: et inhumanum eſſet, in his non ferre diſſentientes. Qui bene coniecit, hunc vatem perhibemus optimum.

Diſſertatio octaua DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS, ſcripta eſt in gratiam iuuenis optimi qui tum in contubernio meo erat, KESLERI, Regiomontani Pruſſi, qui eo labore dignitati, quam poſtea obtinuit in collegio Regiomontano, quod commerciorum curam gerit, praeluſit. Nec de nona, quae DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM ſcripta, et a SCHVMANNO, iam conſiliario Saxonico Weiſenfelſenſi, ſtrenue defenſa, quidquam eſt, quod moneam, niſi quod ea poſtrema fuerit illarum, quas Halae ad annum vsque MDCCXXIII edidi. Eodem enim tempore

conclamare vaſa, et Franequeram, quo me perilluſtres Friſiae Ordines euocauerant, migrare iuſſit diuina prouidentia. Hac in academia quamuis plus otii mihi Dei benignitate contingeret: diſſertationes tamen vix vnam aut alteram edidi, partim quod aliis ſcribendis libellis operam omnem atque induſtriam impenderem, partim quod ibi plerique, qui doctorum dignitatem ambiunt, theſes quasdam ſine vllius praeſidio defendere ſolerent. Non omittendam tamen in hoc faſciculo putaui orationem DE IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA *ritibusque, quibus negotia ciuilia explicabant, ſollemnibus*, qua Anteceſſoris munus auſpicatus ſum, et quam deinde bis in Germania recuſam locum hic decimum occupare volui. Multa in eamdem rem poſtea diſſeruit V.C. EVER. OTTO in Iurisprudentia Symbolica, quae paullo poſt Traiecti ad Rhenum in lucem prodiit. Quaedam etiam non protrita adiici a me potuiſſent de iurisprudentia formularia Francorum, Langobardorum reliquarumque gentium Germanicarum, ſi tantum fuiſſet otii, vt refingere hanc orationem, vel notis ſaltim illuſtra-

re

re licuiſſet. Sed et ſine his laciniis non diſplicituram tibi ſpero orationem, qua oſtendere conatus ſum, non ſine iuſta cauſſa Romanos miram illam formularum rituumque religionem inueniſſe, nec Ioue ſatis aequo iudicare illos, quibus ridicula et paene ſtolida haec omnia videntur. Praeterea exſtare volui Spartae illius Franequeranae monimentum, quam nactus, tantis beneficiis cum a CELSISSIMO ARAVSIONENSIVM PRINCIPE, quem aliquamdiu inſtitui, tum ab ILLVSTRISSIMIS reipublicae PROCERIBVS ornatus, tantaque humanitate ab eruditiſſimis collegis exceptus ſum, vt numquam de repetenda patria cogitaſſem, niſi mihi hoc conſilium extorſiſſet valetudo, quacum ibi conflictandum fuit, grauiſſima. Ceterum quamuis redditus Germaniae, et Halam, quod numquam ſperaueram, reuocatus, tamen et amore perpetuo complectar Friſios meos, et amicorum, quos ibi permultos habui, memoriam numquam deponam,

Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

Ibidem prodiit exercitatio vndecima de VITIIS NE-

GOTIATIONIS COLLYBISTICAE SEV CAMBIALIS, quae tamen non alio iure mea eſt, quam quod eam meo potiſſimum ductu conſcripſit Dn. LOCHAV, Hamburgenſis, qui tum Doctoris honoribus in academia Friſiorum ornandus, eam diſſertationem in templo academico ſine vllius praeſidio ſtrenue defendit. Quare virum clariſſimum ea, qua par eſt, humanitate rogo, ne pro amicitia noſtra aegre ferat, diſſertationem ſuam inter meas comparere. Nè quid enim mihi arrogem, quod alienum eſt: eam lectorem non mihi, ſed LOCHAVIO, debere, publice hic ac candide profiteor.

Franequerana quoque eſt diſſertatio de ORIGINE TESTAMENTIFACTIONIS ET RITV TESTANDI, reſpondente LINDENQVISTIO publice defenſa, ſed quae ideo poſtremum locum occupat, quia eius exemplar nullum inter res meas reperirem, illud vero, vnde ea recuſa eſt, paullo tardius ſubmitteret bibliopola Franequeranus. Sunt in illa quaedam ex antiquitatibus Romanis depromta, quae vulgo non adeo nota ſunt, et totam tamen illam iurisprudentiae partem haud mediocriter videntur illuſtrare. Et hinc illam

illam loco alieno exhibere, quam plane praetermittere, malui.

Iam vt in viam redeamus exercitatio duodecima de P. IVVENTIO CELSO, nec non decima tertia de IVRECONSVLTIS SEMIDOCTIS sub auspicium muneris Francofurtensis anno MDCCXXVII prodierunt, et illa quidem programma est, quo orationem sollemnem indixi; haec ipsa oratio, qua more maiorum muneri meo praelusi. In illa de vita iureconsulti celeberrimi, et inter eos, qui a Proculi partibus steterant, haut postremi, quaedam a RVTILIO, BERTRANDO et GVIL. GROTIO non obseruata scripsi, in hac id egi, vt iuuenes, oblanguescente iam fere solidioris iurisprudentiae studio, veluti a puluere et radio ad maiora audenda excitarem. Id quod commodius fieri non posse existimaui, quam si, posita ob oculos deformi semidoctorum facie, eos ad verae doctrinae amorem tanto magis inflammarem. Notum est, quod Lacedaemoniorum fuerit consilium, quando adolescentibus ostenderunt seruos, vino insanientes, puta, vt eo spectaculo ebrietatis odium conciperent. Idem et mihi consilii fuit, de iureconsultis semidoctis differenti,

ferenti,

ferenti, vt abhorrere demum ab illa focordia inciperent iuuenes, et ad folidiorem doctrinam pro virili eniterentur. Non difplicuiffe hanc orationem gaudeo viro ampliffimo, CORN. VAN BYNKERSHOEK, qui locum ex eo decerpfit in praefatione nouarum, quas nuper edidit, obferuationum, quarum Libro VII. Cap. VIII. me *iurisprudentiae et amicitiae fuae honorem* inuidendo elogio, adpellauit. Quod tametfi virium mearum mihi fatis confcius, non agnofcam: fateor tamen, me iftud viri incomparabilis iudicium tanti facere, vt vel hanc ob cauffam non indignas effe putarim has fchedulas, quae in hac fafciculo locum reperirent.

Francofurti paullo poft prodierunt exercitationes fequentes veluti decima quarta DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS, decima quinta DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. MAXIME HAMBVRGENSIS, decima fexta DE LVBRICITATE IVRIS IVRANDI SVPPLETORII et decima feptima DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES, quarum prima et poftrema

ma

ma fuere inaugurales, in gratiam SCHOEPFERI celeberrimi iurisconſulti Roſtochienſis filii, et HENR. DVSINGII, Bremenſis, ſcriptae, ſecundam et tertiam exercendi ingenii cauſſa in cathedra defenderunt NIC. RVMPFIVS, Hamburgenſis, et IO. THEOD. REINOLDVS, celeberrimi Reinoldi, cui in cathedra iuridica ſucceſſeram, filius. Quo tempore DVSINGIVS ordini iureconſultorum profectus ſuos explorandos dabat, conſentientibus omnium ſuffragiis decernebatur, vt diſputationibus inauguralibus in poſterum programmate quodam, aliarum academiarum exemplo, praeluderetur. Quale quum mihi tum decano primum ſcribendum eſſet, diſſerui quaedam DE VLPIANI ICTI HEBRAISMIS, idque ſchediaſma in hoc faſciculo decimum octauum eſt. Quemadmodum enim fuerunt, qui in Liuii oratione neſcio quam Patauinitatem, in Phaedri ſtilo Thraciſmum ſubolfacere ſibi viſi ſunt: ita ANT. AVGVSTINVS, ENIM. BONIFIDIVS, GILB. REGIVS, aliique viri doctiſſimi, Vlpiani Latinitatem Hebraiſmum vel Syriaſmum redolere cenſuerunt, idque demonſtrare quibusdam exemplis conati ſunt. Ego vero, quamuis de VLPIANI oratione, ſaeculi labem vbique redolente, non adeo magnifice ſentiam, eas

 tamen

tamen loquutiones non Hebraeis proprias, ſed VLPIANO cum plerisque melioris aeui ſcriptoribus communes eſſe, oſtendi. Equidem fatendum eſt, me haec ſcribentem falcem in alienam meſſem immiſiſſe, qui haec criticis et elegantiarum iſtarum peritioribus debuiſſem relinquere, ſi mens non laeua fuiſſet. At contingit aliquando, vt redeant veteres amores, et ex elegantioribus iſtis litteris, in quibus non exiguam adoleſcentiae partem conſumſi, etiam prouectiore aetate voluptatem non mediocrem capiam, quamuis permulta eius generis, quae olim in numerato habebam, mihi inter alia ſtudia periiſſe, quotidie experiar. Solent huiusmodi chartae raro in doctorum manus incidere, ac proinde minore plerumque cura ac diligentia ſcribi. Et tamen audiui, hoc ſchediſma meum excuſſiſſe virum doctum Wittebergenſem, Muſis meis alioquin amiciſſimum. Quum vero eam diatriben numquam viderim: vtrum clariſſimus eius auctor ANT. AVGVSTINI, an meam ſententiam amplexus ſit, neſcio, nec dubito tamen, quin reconditae doctrinae plena ſint, quae vir, harum rerum peritiſſimus, ſcripſit.

Exercitationis vndeuiceſimae de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA auctor

auctor est iuuenis et nobilitate generis, et doctrina, et morum suauitate praestantissimus, CHRIST. EBERHARDVS RVSSEL, qui ex eo tempore, quo Francofurti docere coeperam, a latere meo numquam discesserat, tantumque profecerat in iurisprudentia, vt doctoris honores, si quisquam alius, non sine ordinis nostri plausu ac congratulatione capesseret. Quum vero haec dissertatio anno MDCCXXX. eodem tempore prodiret in lucem, quo saecularia sacra ob exhibitam Carolo V. Imp. confessionem Augustanam celebranda essent: occasionem inde arripui, programma inaugurale adornandi de IVRECONSVLTIS REFORMATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS, in quo tum generatim ostendi, quid iureconsultorum conatus ecclesiae profuerint, tum ICtos quosdam, qui imperio Pontificis δεσποτικῷ bellum ante Lutheri tempora indixerant, recensui, quales fuerunt IOANNES SEMECA, MARSILIVS DE MENANDRINIS, LVPOLDVS DE BEBENBVRG, IO. PETRVS FERRARIENSIS, IOANNES ANDREAE, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, OLDRADVS, LVDOVICVS ZABARELLA, IO. BREITENBACHIVS, PHIL. DECIVS, GVIL.

BVDAEVS, de quibus quaedam non vulgaria retuli.

Exercitatio XXI DE EMINENTIORIBVS DVCATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS fere extemporaria eſt. Quum enim fama eſſet, principem celſiſſimum, FRANC. STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, qui potentiſſimum Pruſſiae Regem Berolini ſalutauerat, Francofurtum venturum, cupiditas inceſſit iuuenem nobiliſſimum, ENGELKENIVM, tum commenſalem meum, iam in tribunali eccleſiaſtico Meklenburgico conſiliarium, diſſertationem de Lotharingia publice defendendi, meumque rogandi praeſidium. Itaque calamo tam feſtinante haec, quae legis, in chartam conieci, vt ſchedae adhuc madidae ad typographum mittendae eſſent. Inſtitutum eſt hoc certamen eodem tempore, quo princeps celſiſſimus exſpectabatur, cui mox aduenienti oblata a reſpondente diſſertatio adeo grata fuit, vt munere praeclaro, clementiam ſuam teſtaretur.

Exercitatio XXII de C. AQVILIIO GALLO, ICto, fuit oratio, qua anno MDCCXXXI. XVII. Kal. Nou.

Nou. die, S. Gallo Abbati ſacro, magiſtratum academiçum in illuſtri Viadrina auſpicatus ſum. Breuiter in ea deſcripſi iureconſulti iſtius vitam, ſimulque p.769. quaedam de gente Aquillia obſeruaui. Memini ibi etiam M' AQVILLII M. F. GALLI oſtendique, eum et Praetorem, profligato bello ſeruili, ouantem ex Sicilia Romam rediiſſe, et poſtea procoſ. viam ſtrauiſſe ab Regio ad Capuam, earumque rerum geſtarum monimentum praeſtantiſſimum ſupereſſe in marmore Gruteriano. Iam addere licebit, illum repetundarum poſtea accuſatum cicatricum oſtentatione euaſiſſe periculum, ac demum Legatum iuiſſe in Aſiam, ſed anno V. C. DCLXIV Mithridati traditum a Mitylenеis, diriſſima morte periiſſe. Impoſitus enim aſino, et per vrbem circumuectus, omnique cruciatuum genere dilaniatus, poſtremo, auro liquefacto in os infuſo, exſpirauit, vir triumphalis et ſenex, vti teſtantur APPIANVS in Mithridatic. p. 184 et PLINIVS Hiſt. Nat. Lib. XXXIII. Cap. III. Ex quo intelligas, quis ſit ille legatus Populi Romani conſularis, quem vinculis ac verberibus omnique ſupplicio excruciatum eſſe a Mithridate, conqueritur CICERO pro Lege Manil. Cap. V. itemque quis ille Aquillius, quem viris fortiſſimis pa-

tres ecclesiastici tam frequenter adnumerant. ARNOBIVS Lib. I. aduersus gentes p. 23: *Innumerabiles alii, gloria, et virtute, et existimatione pollentes, acerbissimarum mortium experti sunt formas, vt* AQVILLIVS, TREBONIVS, REGVLVS: *numquid idcirco post vitam iudicati sunt turpes, quia non publica lege fatorum, sed mortis asperrimo genere lacerati excruciatique perierant?* Et MINVCIVS FELIX in Octau. Cap. XXXVII. *Viros cum Mucio, vel cum AQVILLIO aut Regulo comparo? Pueri et mulierculae nostrae cruces et tormenta, feras, et omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt.* Vbi male ELMENHORSTIVS intelligit M. Aquillium, II virum sacris faciundis; quem ob euulgatas sortes Sibyllinas culleo insutum esse, refert DIONYSIVS HALIC. Ἀρχαιολογίας Lib. IV. p. 260. Sed huiusmodi plura addere

dere iam non lubet, nec ea omnia caperent arctiores praefationis limites.

Eiusdem generis est exercitatio XXIII seu programma, quod anno MDCCXXXIII Halam postliminio redire iussus, publicaui. Nam et id agit de vetere iureconsulto, SALVIO IVLIANO, edicti perpetui conditore, eiusque originem, honores, studia, sectam, operaque, quae reliquit, paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, describit.

Supersunt tres dissertationes, vicesima quarta DE MARITO TVTORE VEL CVRATORE LEGITIMO VXORIS SVAE, vicesima quinta DE PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS, et vicesima sexta DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM CIRCVMSCRIPTA, quas me primum Halae Decano pro consequendis supremis in iure honoribus publice defenderunt tres candidati dignissimi, MARTINVS OTTO, quem

 nuper

nuper iuſſu potentiſſimi Regis in Profeſſorum philoſophiae extraordinariorum numerum recepi, PETRVS BVRGESOHN, Geualienſis Suecus, et IO. HENRICVS GVNTHERVS Zittauienſis. Sed de his nihil eſt, quod TE, LECTOR BENEVOLE moneam, quem iam fere taedet prologis ſcribundis opera abuti. Itaque te valere iubeo, et, vt faueas mihi, tui ſtudioſiſſimo, vehementer, etiam atque etiam rogo. Halae e muſeo, ipſis Idib. April. CIↃ IↃCC XXXV.

DE

DE

HABITV ET INSIGNIBVS

SACERDOTALIBVS APOSTOLORVM.

COMMENTATIO HISTORICA I.

CAP. I.

DE VESTIBVS PRIMORVM CHRISTIANORVM IN GENERE.

I. Christiani mores publicos innoxios non abrogabant. II. Et hinc vestibus vulgo receptis vtebantur. Quod probatur tum testimoniis, III. tum rationibus. IV. Sunt tamen, qui secus sentiunt. V. Quorum ratio prima reiicitur, VI. itemque secunda. VII. & tertia. VIII. Conclusio capitis.

§. I.

QUamuis humani generis SERVATOR regnum suum cum mundanis imperiis nihil habere commercii, vere pronunciauerit: (a) tantum tamen abest, vt ad euertenda mundi imperia, eorumque innoxias leges & consuetudines abolendas

A ad-

(a) Ioh. XVIII, 36.

aduenerit, vt potius in nulla, quam Christiana, religione status ciuilis firmiora præsidia reperiat. Quapropter quum primum homines in Christianæ veritatis luce versari cœpissent, hoc sibi in primis summo studio prouidendum existimabant, ne mores ciuitatum, ab antiquissimis vsque temporibus propagatos, exuere, aut nouos temere inuehere viderentur. Equidem ab ethnicis rei peragebantur variorum criminum, & in his etiam odii erga rempublicam capitalis, vnde vulgo *omnium scelerum rei, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimici*, (b) *factiosi*, (c) *generis humani hostes*, (d) passim audiebant: quin immo DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS Augusti, Christianis omni cruciatuum genere adfectis, imperium amplificasse, nomenque Christianorum, QVI REMP. EVERTERANT, iure delesse sibi videbantur. (e) Sed hanc iniuriam, religioni sanctissimæ illatam, tam copiose ac eleganter depulerunt IVSTINVS MARTYR, TERTVLLIANVS, ARNOBIVS, LACTANTIVS, ceterique disciplinæ Christianæ vindices, vt caussam penitus perorauerint. Sane vbicunque Deus Christianis fortunarum sedem destinauerat, non leges tantum publicæ, sed omnes gentium mores, qui a Christi institutis sanaque ratione non abhorrebant, ab ipsis cum cura retinebantur, nihilque immutabatur, nisi quod turpe, & sua natura intolerabile videretur.

§. II.

Ex eo facile, vt opinor, colligitur, quo vestium genere antiquissimi Christiani vsi sint? Non alio nimirum, quam publice recepto, & ceteris ciuibus communi. Velandam esse hominis nuditatem, vel naturalis ille pudor eos docebat. Qua vero vestium forma id fieri oporteat, illud in gentium arbitrio esse nouerant, cui refragari hominum stultissimorum fuisset. Hinc Romæ viuentes & ciuibus adscripti, toga; in Græcia pallio; in prouinciis prouinciali habitu vtebantur, prout illud decori regulæ postulabant, quibus Christi doctrina non repugnat. Præclare hoc demonstrat IVSTINVS MARTYR, (f) aut si quis antiquior Epistolæ ad Diognetum parens est, quod

TILLE-

(b) Tertull. *Apol. cap. II.* (c) Minuc. Fel. *in Octau. Cap. VIII. p. 76. edit. Gronou.* (d) Tertull. *Apol. cap. XXXVII.* (e) Baron *ad ann.* 340. *n. VIII. ubi* Diocletiani & Maximiani Augustorum *Inscriptio, de deleto Christianorum nomine triumphans.* (f) Iustin. Mart. *Epist. ad Diognet. p. 500. 501. edit. Paris.*

TILLEMONTIO videtur, (g) qui de ſui æui Chriſtianis: Χριςιανοὶ, inquit, ὄυτε γῇ, ὄυτε φωνῇ, ὄυτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων, ὄυτε γάρ πȣ πόλεις ἰδίας κατοικȣ̃σιν, ὄυτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται, ὄυτε βίον παράσημον ἀσκȣ̃σιν, ȣ̉ μὴν ἐπινοίᾳ τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μάθημα τȣ̃τ' αὐτοῖς ἐςὶν εὑρημένον. ȣ̉τε δόγματος ἀνθρωπίνȣ προεςᾶσιν, ὥσπερ ἔνιοι. κατοικȣ̃ντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρȣς, ὡς ἕκαςος ἐκληρώθη, ἐν τοῖς ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολȣθȣ̃ντες ἔν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ θαυμαςὴν καὶ ὁμολογȣμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάςασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. *Chriſtiani neque regione, neque ſermone, neque politicis vitæ inſtitutis a ceteris hominibus ſunt diſtincti. Nam neque proprias ciuitates incolunt, neque ſermone vtuntur, qui ab aliorum ſermone differat, neque vitæ genus habent, quod re aliqua ſibi peculiari ſit notabile: neque aliquid a curioſis hominibus excogitatum proponunt ſibi diſcendum: neque alicui dogmati humano patrocinantur, ſicut nonnulli: ſed incolentes partim Græcas, partim barbaras ciuitates, prout cuiusque ſors tulit, & indigenarum inſtituta ſequentes, in* VESTITV *victuque, & ceteris, quæ ad vitam pertinent, mirabilem & haud dubio incredibilem ſuæ politiæ ſtatum oculis noſtris proponunt.* Quibus gemina ſunt illa TERTVLLIANI: (h) *Sed alio quoque iniuriarum titulo poſtulamur, & infructuoſi in negotiis dicimur. Quo pacto? homines vobiscum degentes, eiusdem victus, HABITVS, inſtructus, eiusdem ad vitam neceſſitatis.* Addo & teſtimonium CYPRIANI, (i) qui, vbi ſcrupuloſi & adfectati philoſophorum habitus meminerat, de Chriſtianis alia omnia refert: *Nos autem,* inquit, *fratres dilectiſſimi, qui philoſophi non verbis ſed factis ſumus, nec VESTITV ſapientiam, ſed veritate, præferimus.*

§. III.

Quis ex his tam luculentis antiquiſſimorum patrum teſtimoniis non intelligat, homines olim eccleſiæ noſtræ adſcriptos, priſtinum veſtimentorum genus non depoſuiſſe? Sed ſunt tamen & aliæ rationes, quæ rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. Primo enim Chriſtianis inter alia etiam hoc exprobrabant gentiles, quod lucem fugerent, & non niſi occultas inter ſe ſocietates inirent. Cæcilius

(g) Tillemont. *tom. I. hiſt. Imp. part. II. p.* 1035. (h) Tertull. *Apol. cap.* XLII
(i) Cyprian. *de bono patient.*

ſane apud MINVCIVM FELICEM (k) diſerte ait: *Occultis ſe notis & inſignibus noſcunt Chriſtiani, & amant mutuo, pæne antequam nouerint.* Equidem quæ fuerint iſtæ occultæ notæ, non facile dixerim. Quamuis enim ex PROCOPIO (l) oſtendat WOWERVS, (m) Chriſtianos manibus & brachiis ſignum crucis imprimere conſueuiſſe: dubitari tamen poteſt, an ad illa ſequioris æui ſignacula Cæcilius reſpexerit. Ipſe certe MINVCIVS, (n) vbi ad hoc Cæcilii conuicium reſpondet, rem plane negat: *Sic nos denique non notaculo corporis, vt putatis, ſed innocentiæ ac modeſtiæ ſigno, facile dignoſcimus.* Vtut ſe res habeat, certe nec Cæcilius Chriſtianis occultas notas & inſignia exprobrare, nec Octauius rem negare potuiſſet, ſi Chriſtiani ſingulari quodam veſtium genere vſi fuiſſent. Mirabatur Cæcilius, qui fiat, vt Chriſtiani ſe tam facile dignoſcerent, & inde in ſuſpicionem veniebat, eos occultis quibusdam notis & inſignibus vti. Quid vero opus erat iſta ſuſpicione, ſi Chriſtiani peculiari habitu ſe diſtinxerunt a gentilibus? Hæc ſane non occulta, ſed manifeſta nota Chriſtianorum fuiſſet. Et qua fronte Octauius Chriſtianos nullo corporis notaculo, ſed ſolo innocentiæ ac modeſtiæ ſigno ſe dignoſcere dixiſſet, quum multo facilius id ſingulari habitu fieri potuerit? Notum deinde ac prouocatum eſt, quam miſera tunc fuerit eccleſiæ Chriſtianæ conditio, quando

Duris vt ilex tonſa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipſo
Duxit opes animumque ferro. (o)

In perpetuo profecto vitæ periculo verſabantur, & vix in cryptis & cauernis quidquam ipſis præſidii erat. An igitur credibile eſt, Chriſtianos ſcrupuloſa veſtitus ratione ſe ipſos prodidiſſe? Videmus, quanto ludibrio Iudæi expoſiti ſint, ſicubi ipſis ſingularis habitus lege publica imperatur. Vix puerorum proteruiam effugiunt, ridentur, percutiuntur, luto ac lapidibus petuntur: id quod fieri non ſolet aliis locis, vbi communi cum ceteris hominibus veſtitu vtuntur. Cur vero Chri-

(k) Minuc. Felix *Octav. cap. IX. p. 90.* (l) Procop. *in Eſaia XLIV.* (m) Wowver. *Adnotat. ad Minuc. Felic. cap. XXXI.* (n) Minuc. Felix *Octau. cap. XXXI.* (o) Horat. *lib. IV. Od. IV.*

Chriſtiani vltro ſe his ludibriis obieciſſent? Cur id ſua ſponte feciſſent, quod Iudæi coacti & cum ſumma moleſtia faciunt? Ex quibus iterum iure meritoque colligimus, Chriſtianos in veſtimentis vſitatis nihil, niſi luxum & vanitatem, immutaſſe.

§. IV.

Quæ quum ita ſint, non poſſum non deſiderare virorum quorundam doctiſſimorum iudicium, qui neſcio quid diſcriminis inter gentilium & chriſtianorum veſtimenta agnoſcunt, hosque cum ſuperſtitione pagana togam ſimul poſuiſſe exiſtimant. Fuerunt in ea ſententia SCALIGER, (p) CAR. DV FRESNE, (q) DANHAVVERVS, (qq) &, quem primo loco nominari oportuit, CAES. BARONIVS, (r) qui tamen paullo poſt (s) ſe ipſe deſerit, eaque omnia nouis argumentis deſtruit, quæ antea magno conatu adſeruerat. Ex quo ſtatim adparet, quam parum ponderis rationibus inſit, quibus viri iſti ceteroquin doctiſſimi hac in quæſtione vtuntur.

§. V.

Ac primo quidem teſtem laudant HIERONYMVM, (t) de Romanorum proteruia his verbis grauiter conquerentem: *Vbicunque viderint Chriſtianum, ſtatim illud de triuio: Ὡ Γραικὸς ἐπιθέτης, vocant impoſtorem, detrahunt.* Quæ verba interpretaturus Baronius: *Sed cur,* inquit, *& Græcus? certe & illa ex cauſa, quod pallium philoſophicum furui coloris, qui haud gratus erat vel vſitatus Romanis, induerent.* Sed profecto rem haud magni momenti attulit Baronius. Fatemur equidem, hoc dicterio pallium philoſophicum notaſſe Romanos, quibus nihil vilius aut magis ridiculum videbatur, quam Græculus palliatus: (u) fatemur etiam, vocem ipſam ἐπιθέτης palliatum notare; (x) ſed in Chriſtianos omnes hoc dictum eſſe, hoc eſt, quod merito negamus. Refert hoc Hieronymus, cuius tempore monachorum gens ſubito orbem impleuerat. Hi quum auſterum vitæ genus ſectarentur,

 poli-

(p) Scaliger *Animadu. ad Euſeb. Chron. n. MMCXLII. p. 213.* (q) Carol. du Freſne *Tom. III Gloſſ. med. & infima Latin. p. 101.* (qq) D. Danhawer, *Chriſteid. Act. I. Theatr. I. Phan. IV. p.* 180. (r) Baron. *ad ann.* 57. *n. XCIV. ſequ.* (s) Idem *ad ann.* 197. *n. VIII. ſequ.* (t) Hieronym. *Epiſt. X. ad Furiam. & Epiſt. XXIII. ad Marcell.* (u) Plaut. *Curcul. act. II. ſcen. III. v. 9.* *Conf.* Octau. Ferrar. *de re veſtiaria Part. II. Lib. IV. Cap. III. p.* 138. (x) *Vid.* Suicer. *Theſaur. eccleſ. Tom. I. p.* 615.

posito vulgari habitu, pallium philosophicum sumebant. In hos igitur homines, qui omnem cultus non modo elegantiam, sed & munditiem, alto supercilio damnabant, & sordido pallio inuoluti prodibant in publicum, istud prouerbium iactabatur: Ὦ γραϊκὸς ἐπιθέτης. Idque ex CHRYSOSTOMO (y) etiam discimus, qui hoc scomma grauiter perstringens, addit: Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πενήτων τοῦτο ποιεῖν τῶν διὰ τῶν στενωπῶν βαδιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζόντων ἀνδρῶν. ὁ δεῖνα ΕΠΙΘΕΤΗΣ ἐστὶ, φησί. *Nunc autem eo insaniæ deuenimus, vt non solum hoc faciamus in pauperibus, qui ambulant per compita & angiportus, sed etiam in monachis. Hic vel ille, inquiunt, est IMPOSTOR.* Idem quod Chrysostomus hic conqueritur, conqueritur etiam Hieronymus, videlicet quod monachis, tanquam palliatis impostoribus illudatur. Id quod tam clarum est ex Hieronymi textu, vt ipse Baronius suo more statim sibi obloquatur: *Ceterum videtur pallium paullatim a communi vsu fidelium desciuisse, & monasticam vitam profitentibus cessisse, sicque dicta a S. Hieronymo DE MONACHO intelligenda.* Si vero de monacho intelligendum hoc Hieronymi testimonium, quo iure illud ad probandum communem pallii vsum adhibuit?

§. VI.

Secundo ad TERTVLLIANI libellum *de pallio* prouocant, ex quo constat, Tertullianum, vt erat suæ mentis homo, abiecta toga, pallium sumsisse, cuius consilii sui rationem integro isto libello reddere conatus est. Hoc exemplo adducto, ita disserit BARONIVS: (z) *Quum veræ sapientiæ Christiani omnes se esse sectatores profiterentur: decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiæ studiosi induere soliti essent.* Et interiectis nonnullis: *Quod Christianorum, inquit, genus religione & moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum.* Paria fere sunt, quæ de hoc pallio Tertulliani sentiunt PAMELIVS, (a) LVD. DE LA CERDA, (b) & ipse, quod mireris, IOS. SCALIGER, (c) qui omnes in eo habitum Christianorum veluti proprium agnoscunt. Sed quis non videt,

(y) Chrysost. *Homil. XI. in Epist. ad Hebr.* Tom. XII. Op. Conf. & Dio *Chrysost. Orat. LXXI. p. 617.* (z) Baron. *ad ann. 57. n. XCIV.*

(a) Pamel. *Adnot. ad Tertull. libr. de Pallio.* (b) Lud. *de* la Cerda, *ad Tertull. Tom. I. p. 1.* (c) Scaliger. *ad Euseb. Chron. ibid.*

det, ex ipso rei gestæ ordine opinionem hanc facili negotio posse dissipari? Notum enim est, plebem Carthaginiensem, viso Tertulliano palliato, statim illusisse vulgato dicterio: *A toga ad pallium.* Quisquamne autem credet, Carthaginienses tantas tragoedias fuisse excitaturos, vt Tertullianus integro libello inuidiam a se amoliri cogeretur, si consuetudini tantum ea in re paruisset, habitumque Christianorum Christianus sumsisset? Cur soli Tertulliano illuserint, quum, ipso teste, tota ciuitas Christianis innumeris adflueret? Deinde hæc sententia falsa nititur hypothesi, ac si commentarius iste de pallio inter opera Tertulliani primus fuerit, & Tertullianus adeo pallium sumserit, simul ac inter Christianos nomen fuerit professus. Sed falsum hoc esse, doctissimus CL. SALMASIVS (d) & ALLIXIVS (e) argumentis tam inuictis demonstrarunt, vt nihil dubitationis superesse possit. Meminit sane Tertullianus in isto libello (f) plurium Augustorum, quibus Deus in vnum faueat; meminit barbarorum exclusorum, meminit populorum propaginatorum, ordinumque illustratorum, qui characteres nullis, quam Seueri & Getæ temporibus, conueniunt. Tunc enim plures Augusti imperarunt, tunc, muro exstructo, Picti a finibus Romanæ prouinciæ exclusi, tunc Parthi, Arabes, Adiabeni aliique populi perdomiti, tunc legionum numerus auctus, vt passim a DIONE (g) refertur. Vnde recte colligimus, Tertulliani commentarium de pallio anno demum Christi CCVIII scriptum fuisse. Quod tam clarum est & perspicuum, vt ipse BARONIVS veritatem hanc agnoscere coactus sit. Quum enim antea (h) Tertullianum hæc eo tempore de se ipso scripsisse, contendat, quo relicta gentilitate ad Christi fidem se contulerit, abiectaque toga pallium sumserit: ipse paullo post, (i) vbi de Tertulliani scriptis ex instituto agit, alteram amplectitur sententiam, librique de pallio natales ad vltima Seueri tempora refert. Iam vero tunc Tertullianus dudum Christianus fuerat, quum tamen pallium ante hoc tempus non sumsisset. Ex quo consequitur, pallium ad habitum Christianorum non pertinuisse, quum alias ratio reddi nequeat, cur Tertullianus, satis diu Christianus, hoc vestimenti genus tam tarde induerit.

Quæ

(d) Salmas. ad Tertull. *de pall. Cap. II.* (e) Allix. *Differt. de Tertulliani vita & scriptis p. 50.* (f) Tertull. *de Pallio Cap. II.* (g) Dio Cass. *Lib. LV. hist. Rom.* (h) Baron. *ad ann. Christi 57. n. XCV.* (i) Idem *ad ann. 197. n. VI. VII.*

Quæ quum ita ſint, aliam viam SALMASIVS (k) & GVIL. CAVE (l) ingrediuntur. Ponunt enim, pallium ſumſiſſe Tertullianum, quum in presbyterorum ordinem eſſet cooptatus, atque adeo hoc veſtimentum non Chriſtianorum quidem, ſed tamen presbyterorum, proprium fuiſſe. Quæ coniectura eo probabilior videri poterat, quod ipſe Tertullianus (m) pallium vocat *ſacrum habitum*, aut potius, ſtilo ſuo, *ſacerdotem habitum*, vti in melioris notæ MStis & B. Rhenani emendatiſſima editione legitur. Et fateor, me ipſum aliquando (n) in ea ſententia hæſiſſe. Sed iam non ferunt meæ rationes, vt viris doctiſſimis adſentiar. Ad presbyterii enim gradum Tertullianus iam circa annum Chriſti CXCII adſcendiſſe viris doctisſimis videtur. Quum autem pallium ante annum CCVIII non ſumſerit, ſicut paullo ante docuimus, alterutrum ſtatuas oportet, Tertullianum aut pallium non vt ſacerdotalem habitum adſumſiſſe, aut presbyteratu ſatis diu ſine pallio eſſe defunctum. Quidquid eligas, nobis perinde eſt. Si prius; habebimus, quod volumus. Sin poſterius; nihilominus ſequetur, pallium non fuiſſe ſacerdotalem habitum. Hoc enim ſi eſſet, ſtatim debebat a Tertulliano adſumi, ſimul ac inter presbyteros allegebatur. Sed cur, inquis, pallium ab ipſo Tertulliano *habitus ſacerdos* dicitur? Facile ſuppetit ratio. Non quod veſtis eſſet ſacerdotum propria, ſed quod, dum eam induit Tertullianus, iam presbyter, ſacerdotalis habitus fieret. Obſeruandum videlicet, plures Chriſtianorum primæ ætatis, ſiue clericos, ſiue laicos, vitæ auſterioris ſtudio philoſophorum ἀσκήσεις eſſe imitatos. Ad quas quum etiam pallium, tanquam vilisſimum ac ſimplicisſimum veſtimenti genus, pertineret, illud haud pauci aut retinebant, ſi ante profeſſionem religionis philoſophi fuiſſent, aut adſumebant, quamprimum ad rigidiorem diſciplinam viuere decreuerant. De Ariſtide, Athenienſi philoſopho, auctor eſt HIERONYMVS, (o) *eum ſub priſtino habitu diſcipulum Chriſti fuiſſe.* Habitus vero ille priſtinus pallium philoſophicum erat, quo, antequam Chriſto nomen daret, ex ſectæ formula vtebatur. Sed & de Iuſtino Martyre memoriæ proditum (p) eſt, ὅτι ἐν φιλο-

(k) Salmaſ. *præfat. ad Tertull. de pallio.* (l) Guil. Caue *Chriſtianiſm. primit. Libr. II. cap. III. p. 416. Antiquit. Patrum p. 402. Tom. I.* (m) Tertull. *de pallio cap. IV.* (n) *Vide priorem editionem huius diſſert. §. 2. p. 5.* (o) Hieronym. *de ſcriptor. Eccleſ. cap. XX.* (p) Euſeb. *Hiſt. Eccl. Lib. VI. cap. XI.* Hieronym. *l. c. cap. XXII.*

φιλοσόφȣ σχήματι ἐπρέσβευσε τὸν θεῖον λόγον, quod *habitu philosophorum incedens, diuinam religionem a calumniis vindicarit.* Denique de Porphyrio, Martyre, idem refert EVSEBIVS, (q) de Heracla ORIGENES, (r) cuius testimonium suo loco expendemus. Quid quod sequiore aeuo, quum monachorum institutum paullatim in ecclesia inualuisset, eo demum res adducta est, vt quicunque *ἀκριβῶς χριστιανίζειν* velle viderentur, teste SOCRATE (s) pallium sumerent. Idem igitur quod Iustinus, Aristides, Porphyrius, Heraclas, fecerant, fecit etiam Tertullianus, austerioris vitae, si quisquam alius, studiosissimus. Quemadmodum vero eorum consilium tanquam singulare & insuetum ab antiquis ecclesiae doctoribus laudatur: ita paucorum habitum omnibus Christianis tribuere, temerarium esset.

§. VII.

Non contentus his testimoniis ad alia pergit BARONIVS, (t) & in hoc quoque singularem Christianorum habitum inuenisse, sibi videtur, quod plerique vel nudis pedibus vel soleis inambulauerint. Quam in rem duos producit testes, CLEMENTEM ALEXANDRINVM, (u) & LVCIANVM, Sophistam. (x) Sed vereor, vt vtrumque satis intellexerit. Ille enim calceorum non omnium, sed ad ostentationem factorum, seu, vt ipse vocat, *περιέργων* vsum dissuadet, & soleas Atticas (*κονίποδας* vocant) Christianis commendat, non vt singulari habitu se a gentilibus distinguerent, sed vt decori obseruarent regulam, et ab adfectata exterorum imitatione abstinerent. Plerique enim prouinciales in Oriente non calceis, sed soleis, vtebantur, saepe etiam nudis pedibus incedebant, vt ex historia sacra notum est, ad quam ipse Clemens prouocat. De LVCIANO vero vel id monuisse sufficiet, quod satyram scripserit. Quid mirum igitur, si homo *σπȣδάζες ἐς τὸ γελασθῆναι* Christianos, quos deridendos aliis propinare voluit, schemate quam deterrimo indutos produxit in scenam, iisque *pallium putre, caput detonsum, & nudos pedes* tribuit? Illudere enim decreuerat Christianorum fortunae, quae tam tenuis plerumque erat, vt ob eam Iudaeis (y) aeque ac gentilibus (z) ludibrio essent.

 §. VIII.

(q) Euseb. *Lib. VIII. H. E. cap. XXV.* (r) Origen. *apud* Eusebium *Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XIX.* (s) Socrat. *Lib. VII. cap. XXVII* (t) Baron. *ad ann. 57. n. XCVII.* (u) Clem. Alexandr. *Lib. II. Paedagog. cap. XI. p. 205. sequ.* (x) Lucian. *in Philopatride Tom. II Opp. p. 775. edit. Amstel.* (y) *Iudaeos Christianis nomine* ἐβιωναίων אביונים *id est PAVPERVM illusisse, testatur* Origen. *Lib. II. adv. Cels. p. 56. edit. Cantabr.* (z) Minuc. Felix *Octau. cap. XII. p. 118. Conf.* Caue *Christianism. primit part. I. cap. III, p. 43.*

§. VIII.

Hæc ſunt, quae pro ſingulari Chriſtianorum habitu a Baronio aliisque adducuntur. Quae cum falſa plerumque hypotheſi nitantur, merito videmur ſtatuere, Chriſtianos populari ceterorum ciuium habitu contentos, nihil praeterea adfectaſſe. Si quis etiam patrum praecepta de decoro in veſtibus obſeruando, qualia multa a CLEMENTE ALEXANDRINO, (a) TERTVLLIANO, (b) CYRILLO, (c) BASILIO, (d) aliisque, traduntur, paullo accuratius expenderit, facile animaduertet, non id egiſſe homines ſapientisſimos, vt Chriſtianos a vulgari habitu absterrerent, ſed vt a luxu immodico & vanitate gentilium ad modeſtiam Chriſtianis dignam reuocarent.

CAP. II.
DE
HABITVS CLERICALIS ANTIQVITATE ET ORIGINE.

I. Habitus clericalis an in prima eccleſia viſus? II. Adfirmant pontificii. III. Origo huius erroris. IV. Negant tamen cordatiores. V. Eorum ſententiae ſuffragatur, (1) ſilentium patrum VI. (2) ſtatus eorum temporum, VII. (3) Teſtimonia antiquorum ſcriptorum, VIII. (4) Heraclae exemplum IX. X. XI. Veſtium ſacrarum origo XII. Nec non habitus clericalis XIII. Argumenta aduerſariorum expenduntur. XIV. Epiſtolae pontificum primorum decretales ſunt ſuppoſititiae, & hinc nihil probant. XV. Origenis teſtimonium non pertinet ad habitum ſacrum noui teſtamenti: Methodii reuelationes ſunt ſuppoſititiae. XVI. Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem proceſſerit? Dalmaticarum origo. XVII. Tonſurae antiquitas ex Euſebio, Greg. Nazianzeno & Ammiano Marcellino nec quicquam probatur. Locus Ammiani explicatur.

§. I.

CHriſtianos, ſuſcepta religione, habitum ſingularem non adſumſiſſe, affatim hactenus demonſtratum eſt. Iam etiam de iis diſpiciendum, qui ſacro munere in eccleſia fungebantur. Negari

(a) Clem. Alex. *Lib. II. cap. XI. p. 245.* (b) Tertull. *de cultu faem.* (c) Cyrill. Hieroſolym. *Catech. illuminat. IV. p. 49.* (d) Baſil. *Regul. fuſius diſput. interrog. XX. p. 566. Tom. II. Opp. edit. Pariſ.*

gari ſane nequit, gentes fere omnes veluti ex compacto ſacerdotibus ſuis peculiarem, eumque ſplendidiorem habitum adſignaſſe. Ebraeorum pontificibus ac myſtis Deus ipſe veſtimenta ſingularia latis legibus imperauerat. Idem fecerant Aegypti, Graeci, Romani, quin & populi ſeptentrionales, ſiue Ebraeorum aemulatione, ſiue ſacrorum ſuorum veneratione, ſiue rationibus aliis impulſi. Nec profecto decori prudentiaeque regulis repugnat ſingularis clericorum habitus, dummodo modeſtus, & eorum conditione dignus. An igitur & priſci Chriſtiani antiſtites ac presbyteros ſuos ſingulari veſtimentorum genere exornatos prodire voluerint, id nunc ob inſtituti rationem paullo accuratius videtur conſiderandum.

§. II.

Sunt, qui hoc maiore impudentia, quam acumine, adfirmant: inprimis Romanenſes, qui ſplendido ſacerdotum ſorum veſtitu mirifice delectantur, omnemque lapidem mouent, vt illi quaedam antiquitatis ſpecies concilietur. Ipſum CONCILIVM TRIDENTINVM (c) more ſatis dictatorio, nullaque addita ratione, ita ſtatuit: *Quum natura hominum ea ſit, vt non facile queat ſine ipſis adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem ſuſtolli, propterea pia mater eccleſia ritus quosdam, vt ſcilicet quaedam ſubmiſſa voce, alia vero elatiore in Miſſa pronunciarentur, inſtituit; caerimonias item adhibuit, vt Myſticas benedictiones, lumina, thymiamata,* VESTES, *aliaque id genus multa ex* APOSTOLICA DISCIPLINA ET TRADITIONE, *quo & maieſtas tanti ſacrificii commendaretur, & mentes fidelium per haec viſibilia religionis & pietatis ſigna ad rerum altiſſimarum, quae in hoc ſacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Atque adeo huius concilii auctoritate pontificii adſtringuntur, vt habitum ſacrum & clericalem, quo Romana eccleſia vtitur, antiquiſſimum, & iam inde ab ipſis apoſtolis ad noſtra tempora propagatum exiſtiment. Quod etiam libentiſſime faciunt BARONIVS, CASALIVS ceterique eorum ſodales, qui

Id ſibi negotii crediderunt ſolum dari
Papae vt placerent, quas feciſſent fabulas.

§. III.

Et ſane non video, quomodo aliter ſentire poſſint ſcriptores Papae addicti. Principia enim huius eccleſiae de habitu clericorum ita

B 2 com-

(c) Concil. Trident. *ſeſſ. XXII. cap. V.*

comparata sunt, vt necessario inde sequatur, vestimenta sacra eiusdem cum ecclesia aetatis esse. Canonistae enim & Scholastici, quorum doctrinae his in rebus omnes adsurgunt, habitum illum sacerdotalem non pro caerimonia libera venditant, nec ob solam εὐταξίαν inuentum volunt, sed sacrum & mysteriorum plenissimum esse, ad ipsamque sacramentorum essentiam pertinere, & sic ab illis inseparabilem esse, contendunt. Id quod facile patet ex reliquis eorum doctrinis, quibus hoc πρῶτον ψεῦδος vbique produnt. Sic IOANNES CHIFFLETIVS (f) necessitatem hanc tam absolutam esse credit, vt scribere non vereatur: *Ecclesia ob sacramenti reuerentiam permittit potius hominem mori absque viatico, quam sacerdotem sine sacris vestibus celebrare ad consecrandam hostiam, quae illi moribundo ministretur.* Huc etiam pertinent variae cautiones, ne vestimenta haec a laicis attingantur, ne vetustate detrita aliis vsibus adhibeantur, aliaeque plures, quas hic prolixius adducere parum refert. Omnia haec fundamento illi falsissimo superstruuntur, quod habitus sacerdotalis non sit mere indifferens, sed ad honorem & reuerentiam sacramentorum necessarius. Quae quum ita sint, non possunt non illum fingere antiquissimum, ad ipsamque Apostolorum traditionem recurrere, quum alias concedere cogerentur, sacramenta in ecclesia etiam absque hoc habitu celebrari posse, id quod ab eorum hypothesi esset alienissimum.

§. IV.

Interim fuerunt tempora, quando opinionem hanc nondum imbiberant homines, etiam Romanae ecclesiae addicti; nec hodie desunt Pontificii paulo cordatiores, qui nouitatem sacri habitus agnoscunt, & trium priorum saeculorum sacerdotes a laicis non alio signo, quam morum sanctitate, internosci potuisse, nobiscum non repugnantes fatentur. Praeclarum ac luculentum hanc in rem est testimonium VVALEFRIDI STRABONIS, (g) cuius verba hic integra adscribemus: VESTES *etiam sacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctae sunt ornatum. Nam primis temporibus* COMMVNI INDVMENTO *vestiti agebant missas, sicut & hactenus quidam orientalium facere perhibentur. Stephanus autem III. constituit, sacerdotes & laicos vestibus sacratis in vsu quotidiano non vti, sed in ecclesia tantum. Statutum est autem in Concilio* *Brac-*

(f) Ioh. Chiffiet. de *Eucharistia reis non neganda apud* Ziegler. *not. ad* Lancellot. *Instit. Iuris Can. p.* 509. (g) Walefrid. Strabo *de Reb. Eccles. cap.* XXIV.

Bracearensi, ne sacerdos sine Orario celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres vtebantur sacerdotes, vel ad mysticae significationis expressionem. Paria his habent HVGO DE S. VICTORE, (h) NICOL. ALEMANNVS (i) & e recentioribus B. RHENANVS, (k) FERRARIVS, (l) H. VALESIVS. (m) ARINGHIVS, (n) STEPH. BALVZIVS (o) DVPINVS (p), aliique plures, quorum testimonium tanto plus ponderis habebit, quanto magis antiquitatum ecclesiasticarum cognitione omnes Concilii Tridentini patres superarunt.

§. V.

Quum igitur viris hisce eruditissimis etiam nos adsentiamur, operae pretium fuerit, eas, quae nos huc pertrahunt, rationes, ipsamque adeo vestium sacrarum historiam paullo diligentius recensere. Primo igitur nullus per tria priora saecula scriptor fuit, qui vsquam habitus cuiusdam sacri aut vestium sacerdotalium mentionem fecerit: non Tertullianus, cui de pallio agenti commodissima huius rei occasio ac paene necessitas fuisset; non Apologetae, qui ritus Christianorum satis accurate descripserunt; non ceteri denique patres, tam Latini, quam Graeci, qui ex his saeculis ad nos peruenerunt. Et quamuis aliter sentiant haud pauci Romanensis doctrinae vindices, quorum argumenta infra erunt expendenda, alii tamen ex ipsis eorum castris hoc silentium tam facile agnoscunt, vt aliquot scriptores huius aeui vel ideo ex γνησίων numero excludant, quod vestium sacrarum mentionem faciant, quas genuini scriptores ad vnum omnes ignorent. (q)

§. VI.

Deinde ea tunc fuit rei Christianae conditio, vt vix concipi possit ratio, cur antistites ceterique ecclesiae ministri habitu singulari se prodere voluerint. Certe si extra ecclesiam vestibus peculiaribus indutos in publicum prodiisse existimes, quam imprudenter egisse dices homines alias prudentissimos? Saeuiebat in Christianos persecutorum gladius, at in nullos crudelius, quam in ecclesiae antistites, qui summa

 cura

(h) Hugo de S. Victore *Libr. II. de offic. ecclesiae cap. XI.* (i) Nicol. Alemann. *de parietin. Lateran. cap. IX.* (k) B Rhenan. *Argum. ad* Tertull. *de pallio.* (l) Ferrar. *libr. IV. de re vestiar. cap. XIIX.* (m) H. Vales. *ad Euseb. p. 122.* (n) Aringh. *Rom. subterr. lib. VI. cap. XVIII.* (o) Steph Baluz. *not. ad Gall. Narbon. Concilia p. 26.* (p) Lud. El. du Pin. *Tom. I. Biblioth. nou. p. 352. edit. Lat.* (q) Dupin. *Tom. I. bibl. Nou.*

cura ad supplicia conquirebantur. Notum est, quas insidias Polycarpo, quas Ignatio, quas Cypriano aliisque episcopis struxerint, quam diligenter turba superstitiosa in eos leones postulauerit. Polycarpum emissis vndique exploratoribus indagabant, & seruulos etiam quaestionibus dirissimis ad prodendum dominum adigebant. (r) Huncenim Asiae magistrum, hunc patrem Christianorum, hunc Deorum euersorem credebant, (s) eoque sublato magnum rei Christianae praesidium se sperabant subtracturos. Similes insidiae etiam Cypriano aliisque episcopis parabantur, a Decio potissimum, cuius furor maxime in clerum Christianorum saeuiit. Quid opus vero erat tam curiosa indagine, si clerici singulari habitu induti inambularunt, vt quilibet gentilium eos dignoscere, ac prodere posset? Sin vero aliquis clerum in sacramenti tantum celebratione vestes sacras sumsisse credat, ne in hoc quidem adsensum inueniet. Sic enim & nomina harum vestium procul dubio antiqua aut certe linguae Romanae analoga essent. Sed quis credo *orarium*, *casulam*, *cappam* aliaque huius generis, non dicam antiqua, sed Latina, esse dicet? Manipulus Latinis est herbarum congeries, quanta manibus capitur. Pontificiis manipulum vocatur vestis manibus aptanda. Orarium vocem recentiorem esse omnes agnoscunt. Casula Latinis est parua casa; Pontificiis vestis. Cappa denique Hetrusco sermoni manifesto debet originem. Quis igitur credet, rem ipsam tantae vetustatis esse, cum nomina sint recentissima?

§. VII.

Praeterea & hoc obseruandum, quod antiqui scriptores non modo taceant, sed & diserte negent, sacerdotalem habitum apud se a populari discrepare. Exstat in Conciliorum Tomis COELESTINI PP. I. ad Episcopos Gallicanos Viennensis & Narbonensis prouinciarum Epistola, (t) saeculi quinti anno circiter trigesimo scripta, in qua multa in hanc rem egregie differuntur, quae hic minime praetermittenda sunt. Audiuerat Pontifex, quosdam huius prouinciae sacerdotes, intempestiuo peregrinorum rituum amore ductos, habitu singulari vti, eique instituto suo colores quaerere ex scriptura, quae lumbos fidelium cinctos esse iubeat. (u) Refellit eos hac epistola Coelestinus, & mentem suam his

(r) Smirnens. Eccles. *Epistola Encyclic cap. VI. in* Clerici *biblioth. PP. Apost. p.* 195. *Tom. II.* (s) Ibidem *cap. XXII. p.* 198. (t) Concil. *Tom. II. p.* 1612. (u) Luc. XII, 35.

his verbis aperit: *Didicimus, quosdam Domini sacerdotes superstitioso potius cultui inseruire, quam mentis vel fidei puritati. Sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciunt, qui in ecclesia non creuerunt, sed venientes itinere secum haec in ecclesiam, quae in alia conuersatione habuerunt, intulerunt. Amicti pallio & lumbis praecincti credunt, se scripturae fidem non per spiritum, sed per litteram, completuros.* Tum paucis interiectis: *Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina*, NON VESTE; *conuersatione*, NON HABITV; *mentis puritate*, NON CVLTV. Ex hoc illustri loco plura discimus. Primo videlicet, quod sacerdotalis habitus tunc in peregrinis, forte orientalibus, ecclesiis inualescere coeperit. Deinde, quod iam tum curiosus hic & scenicus vestium delectus cum superstitione & temerario scripturae abusu fuerit coniunctus, ac denique, quod Pontifex Romanus ipse singularem illum habitum reiecerit, & in hoc sacerdotes a plebe non seiungendos esse pronunciauerit. Eant igitur Pontificii, perfricent frontem, & antiquitatem habitus sacrificulorum suorum vltimam iactent. Omnes profecto naris non plane obesae ex hoc testimonio facile animaduertent, illum ne saeculo quidem quinto in ecclesiis occidentalibus vbique vsu receptum, sed potius, tanquam vanum & superstitiosum, reiectum & explosum fuisse.

§. VIII.

Nec omittendum hic Heraclae exemplum, quod validissime demonstrat, habitum sacerdotalem primis saeculis nullum fuisse. Vixit hic Heraclas saeculo tertio ineunte, & tempore Origenis inter presbyteros ecclesiae Alexandrinae sedit. De eo vero ipse ORIGENES apud EVSEBIVM (x) haec refert: *διὸ καὶ πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος, ἀποδυσάμενος καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ. Atque id circo, cum vulgari veste antea vsus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinet.* Eadem momoriae prodidit HIERONYMVS, (y) quando de Origene agens; *constat*, inquit, *eum statim Roma Alexandriam reuersum, Heraclam presbyterum*, QVI SVB HABITV PHILOSOPHI PERSEVERABAT, *adiutorem sibi fecisse κατηχήσεων, qui quidem & post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam.* Iam quis ex hoc non videt, Presbyteros nullo tum peculiari vestitu a plebe discrepasse? Si enim pres-

(x) Euseb. *Hist. Eccles. lib. VI. cap. XIX. p.* 180. (y) Hieronym. *descript. ecclef. cap. LIV.*

presbyter suo lubitu habitum philosophicum assumsit, in eoque perseuerauit: necessario nullam adhuc fuisse oportet legem vestiariam, quae sacerdotibus indumenta singularia imperauit. Nam habitus philosophicus non profecto erat sacerdotalis, sed omnibus philosophis, etiam gentilibus, communis, nec inter Christianos a solis sacerdotibus sumebatur, sed ab omnibus, qui austeriorem vitam sectabantur, vt supra (z) demonstratum est. Sane hoc argumentum tam euidens est, ac veluti in oculos incurrit, vt ipse H. VALESIVS veritate coactus ad EVSEBII (a) locum ita commentetur: *Ex his apparet, nullum etiam tum peculiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem Heraclas, Alexandrinae ecclesiae presbyter, & qui postea eiusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.*

§. IX.

Quum igitur hactenus satis ostensum sit, nec in sacris, nec extra ea, clericos habitu peculiari vsos esse, non alienum fuerit, ipsam huius ritus historiam paullo accuratius hic indagare, vt quo pacto sensim in ecclesiam receptus sit, dilucidius pateat. Vt vero rem ab ouo ordiamur, illud inter omnes constat, quod Christus nec in communi vita, nec in eucharistiae institutione peculiarem habitum adhibuerit. Alterum forte nemo negauerit, siquidem diserte scriptura docet, (b) Christum non, vt Iohannem Baptistam, singulare viuendi genus sectatum esse, sed eo victu & amictu vsum, quo ceteri Iudaei vtebantur. Nec tacuissent profecto Euangelistae, si quid nouum aut singulare in vestibus Christi notassent, quemadmodum nec Baptistae horridiorem habitum dissimularunt. Alterum quoque, quod nec in eucharistiae institutione habitu singulari vsus sit, ex ipsa historia huius institutionis manifestum est. Accumbens enim in triclinio Christus, nihil mutauit, sed tum demum τὰ ἱμάτια, puta pallium, deposuit, quum finita coena pedes discipulorum lauaret. (c) Peracto pedilauio, pallium resumsit, & mensae denuo accubuit, vbi de caritate aliisque rebus ad discipulos loquutus est. (d) Inde multa iam nocte ad montem oliueti pergit, vnde captus ad iudicium trahitur, iisdem vestibus, quas deinde, quum cruci esset adfixus, milites inter se vel diuidebant vel sorte

(z) *supra cap. I. § VI.* (a) Valesf. *ad Euseb. l. c. p.* 109. (b) Matth. XI. 18, 19. (c) Ioh. XIII, 4. (d) Id. XIII, 12. seq.

forte distribuebant. Has vero vestes singulares, nedum sacerdotalibus hodiernis similes fuisse, nemo fortasse dixerit, praeter BARONIVM (e) qui vt & hic vestium sacrarum splendorem tacite defenderet, Christum in coena vltima vestem pretiosam coenatoriae superinduxisse, mira audacia somniat. Sed abunde Cardinali satisfactum est a CASAVBONO, (f) nec opus est copia argumentorum contra coniecturam, quae ne specioso quidem fundamento nititur.

§. X.

Hanc simplicitatem magistri procul dubio etiam Apostoli cumque discipuli sectati sunt. Nam nec in communi vita vestibus singularibus vti potuerunt ob rationes supra adlatas, nec in administratione sacramentorum, quia per vniuersum orbem dispersi, baptismum saepius in fluminibus, sacram coenam intra priuatas aedes hinc inde administrabant. Quis vero credat, Apostolos in itinere vbique vestium adparatu fuisse onustos? Nec post apostolos toto trium saeculorum interuallo quidquam in habitu clericorum mutatum. In tot enim patrum scriptis, quae ex ista aetate ad nos peruenerunt, habitus sacri nec vola nec vestigium occurrit. Et quamuis huc trahi possint imagines nonnullæ hieromartyrum, vestibus sacris ornatorum, quales a BOSIO, ARINGHO & CIAMPINO memorantur, eas tamen recentiores esse, nemo non videt. Vt adeo ex illis vestium clericalium antiquitas non magis probari debeat, quam mitrae Turcicae ex habitu Pilati, quo vulgo a pictoribus repraesentatur. Interim complures Christiani philosophiæ ethnicæ, in primis Platonicae, operam dare consueuerant. Nonnulli etiam ex scholis philosophorum ad Christianam sapientiam subinde transibant, qui plerumque ob insignem eruditionem & prudentiam a Christianis ad episcopatus, aliaque sacra munera, euehebantur. Quum igitur philosophi singulari habitu vterentur, pallio nimirum vili & barba prolixa: factum inde est, vt cum alii Christiani, tum imprimis clerici, qui vitam asceticam amabant, pallio philosophorum induerentur. Id quod supra variis exemplis demonstrauimus, quibus nunc addi debet egregium monimentum HIPPOLYTI, Episcopi Portuensis, Romae anno MDLI effossum, & bibliothecae Vaticanae illatum, in quo Hippolytus conspicitur, cathedrae insidens, & pallio philosophico indutus. Eius

C deli-

(e) Baron. *Ad Ann. 34. n. XXIX.* (f) Casaubon. *Exercit. Baron. XVI. n. 25 p. 354.*

delineationem, quam eruditisſimo TENZELIO (g) debemus, hic indicandam duximus, vt quilibet ex hoc illuſtri monimento antiquisſimorum Epiſcoporum habitum oculis luſtrare posſit. Quamuis itaque hic habitus philoſophicus pro clericali haberi non posſit, quandoquidem & laici illum ſuo lubitu ſumebant: ſaeculo tamen tertio nullus fere Epiſcopus, nullus presbyter, nullus diaconus erat, quin hoc habitu tanquam ſimplicisſimo & ſapientiae ſpeciem obiiciente, quam libentisſime vteretur.

§. XI.

Illuxit demum ſaeculum quartum, quo chriſtiana religio, tot adhuc perſequutionibus oppreſſa, erigere ſe ac veluti de carcere prodire coepit. Imperio praeerat Conſtantinus, ipſe Chriſtianus, & pompae in rebus omnibus ſtudioſisſimus, qui, quum Chriſtianorum numerum augeri ſerio cuperet, operam dedit, vt ſplendido atque auguſtiore apparatu ſacra peragerentur. Hinc templa & baſilicae magnificentisſimo ſumtu exſtructae, hinc lumina, vaſa pretioſa, thuribula inuenta, aliaeque caerimoniae excogitatae ſunt, quae oculos ferirent. Atque tunc etiam de ſacris veſtibus cogitatum eſt, quibus ornati ſacerdotes in templis plebem veneratione quadam implerent. Ipſe Conſtantinus, THEODORITO teſte, (h) Macario Epiſcopo Hieroſolymitano *τὴν ἱερὰν ϛολὴν, ſacram veſtem donauerat, vt ea indutus diuini baptiſmi miniſterium perageret, eaque veſtis aureis filis contexta erat.* Quod quin in aliis quoque eccleſiis tum ipſe, tum ſucceſſores, fecerint, nullum eſt dubium. Et ex eo demum tempore frequens eſt apud ſcriptores veſtium ſacrarum mentio, dignaque viſa eſt haec res, quae in ipſis conciliis expenderetur. Iam anno CCCLXIII in concilio LAODICENO (i) exiſtimatum, *non oportere miniſtrum orarium ferre, itemque non oportere lectores & cantores orarium ferre, & ſic legere vel canere.* Poſtea in concilio Carthaginienſi IV (k) decretum, *vt Diaconus de ſacro codice lecturus alba veſte vteretur.* Eodem tempore GREGORIVS NAZIANZENVS, (l) HIERONYMVS (m) & CHRYSOSTOMVS (n) paſſim meminerunt veſtium ſacrarum, in eoque fere conueniunt, quod ſplendidae ac candidisſimae fuerint. Sed tantum abeſt, vt in eo myſterium quaeſiuerint anti-

(g) Tenzel. *Dial. menſtr. 1693. p. 357. ſeq* (h) Theodorit. *lib. II. H. E. cap. XXVII. p. 111.* (i) Concil. Laod. *Can. XXII. XXIII.* (k) Concil. Carthag. IV. *Can. XLI.* (l) Greg Naz. *in ſomnio de Anaſt. Tom. II.* (m) Hieron. *lib. I. contra Pelag.* (n) Chryſoſt. *hom. LX. ad pop. Antioch.*

antiqui, vt nec eiusdem vbique formae fuerint, & singulae fere ecclesiae suo lubitu eas confici curarint. Vnde factum, vt hodienum inter orientalem atque occidentalem ecclesiam maximum in hoc discrimen sit, nec in ipsa occidentali ecclesia idem vbique mos obseruetur. Notandum etiam, in Occidente has vestes multo tardius certis legibus definitas fuisse, quam in oriente. Quod non solum ex Coelestini loco supra laudato patet, sed ex conciliis etiam recentioribus, in quibus saepiuscule de hoc ornatu sacro litigatum. At saeculo sexto vltimam demum manum huic vestitui imposuisse videtur GREGORIVS MAGNVS, qui, sicuti eiusmodi rituum erat curiosissimus, ita, IOANNE DIACONO (o) teste, nihil reliqui fecit, vt & vestium sacrarum leges vbique obseruarentur. Quae postea WALAFRIDVS STRABO, ALCVINVS, ceterique huius farinae scriptores de mysteriis harum vestium commentati sunt, huc non pertinent, iam ab aliis copiose quippe explicata.

§. XII.

Haec de vestibus sacris intra ecclesiam adhibendis. Extra eam clerici initio habitu vili & ad modestiam composito vtebantur, qualis, vt dixi, erat philosophicus. Sed saeculo quarto paullo elegantius vestitos fuisse oportet. Quum enim Eustathius, Sebastenorum Episcopus, pallium philosophicum more antiquorum sumeret, discipulisque suis, vt idem facerent, auctor esset: tantam sibi conflauit inuidiam, vt ipse eius parens Eulalius, Caesareensis Episcopus, eum sacerdotio priuaret, ideo, quod habitu parum decoro vteretur. (p) Quae censura vt ad posteros testatior esset, in ipsa synodo Gangrensi (q) canon conditus est; *εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων καταψηφίσοιτο τῶν μετ᾽ εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔσω. Si quis vir ob eam, quae existimatur, pietatis exercitationem, vtatur periboläeo, hoc est, amictu pallii, & velut in hoc iustitiam constituens, condemnet eos, qui cum pietate beris & alia communi solitaque veste vtuntur, anathema sit.* Ex hoc canone, quo cum IVSTELLI (r) annotationes conferendae sunt, discimus primo, clerum huius concilii tempore, id est, circa medium saeculum quartum, abhorruisse a veteri habitu

(o) Ioannes Diac. *de Vita Gregorii M. Libr. II cap. LVII.* (p) Socrat. *H. E. lib. II. cap. XLIII.* (q) Concil. *Gangr. Can. XII.* (r) Iustell. *ad Cod. Canon. eccl. vniuers. p. 194. edit. Helmst.*

bitu philoſophico, & cum indecorum habuiſſe: deinde veſtitum eos adſumſiſſe multo elegantiorem. Βῦῤος enim vel Βίῤῥος veſtem hic notat ſericam, qualis erat virorum honeſtiorum, vt ZONARAS (s) & BALSAMON (t) explicant; non viliorem, vt alii malunt. (u) Alias enim Euſtathio nulla fuiſſet ratio, habitum communem reiiciendi, & pallium philoſophicum in vſum reuocandi. Paullo poſt monachorum diſciplina inualuerat, qui ſchemate ſingulari, veluti tonſura, pallio, cilicio vſi, tantam ſibi ſanctitatis famam conciliarunt, vt ipſe IVSTINIANVS IMP. ſingulari lege (x) cauerit, ne quis laicus, aut hiſtrio, hoc habitu vteretur. Quum igitur in Oriente plerique epiſcopi ac clerici ex monachorum ordine adſumerentur: factum inde eſt, vt etiam ad hanc dignitatem euecti habitum monachalem retinerent, quod in noſtram vsque aetatem faciunt epiſcopi Graecorum. Ex hoc ſimul adparet, vnde tonſura clericorum originem habeat, quam & occidentales ab orientalibus cum ipſo monachiſmo acceperunt. Ea enim quum initio eſſet monachorum propria, poſtea a ceteris quoque clericis adſumta eſt, donec ſaeculo ſexto omnibus clericis neceſſaria videretur. (y) Quamuis autem occidentales clerici Graecos in tondendis capillis imitarentur: in reliquo tamen habitu modeſtiae tam parum ſtudioſi erant, vt nullis legibus magis opus videretur, quam veſtiariis. Plerique enim diuitiis & faſtu elati nihil concedere volebant laicis, quibus iam dominari coeperant. Sic anno DLXXXIX in CONCILIO NARBONENSI (z) clericis interdici oportuit *ſagum, calceamenta, aut veſtimenta ſaecularia. veſtimenta purpurea, quae ad iactantiam mundialem pertinerent.* Sed & ſaeculo decimo tertio in CONCILIO MONPELIENSI hanc legem conditam eſſe ſcimus: *quoniam propter incompoſitum habitum quorundam clericorum regularium & ſaecularium adeo laici ſcandaliſantur, quorum frequenter nobis ſunt oblatae querelae, quod non ſolum viros eccleſiaſticos hinc contemnunt, verum & eccleſias aggrauant & moleſtant: non credentes, huiusmodi clericis magis deferendum, quam laicis, qui non ſolum a laicis in habitu & alia conuerſatione non diſcrepant, verum & in his & in aliis*

(s) Zonar. *ad Can. 12 Conc. Gangrens. p. 316.* (t) Balſamon. *in Canonem eundem p. 804.* (u) Salmaſ. *ad Tertull. libr. de pallio p. 32. & in not. ad Hiſtor. Aug. ſcriptores p. 121.* Suicer. *Theſaur. Eccl. p. 684. Tom. I.* (x) Nouell. *LXXXIII. cap. XLIV.* (y) Concil. *Agathenſe Can. XX. Confer.* Friedr. Spanhemii *Hiſt. Chriſt. ſaec. XI. cap. V. num. V. p. 1081. & ſaec. VII. cap. III. num. III. p. 1180. Tom. I. Op.* (z) Concil. *Narbon. Can. I.*

aliis magis se exhibent dissolutos, nos volentes praedictorum vtilitatibus tam spiritualiter, quam corporaliter prouidere, in synodo praesente statuimus, vt quilibet Archiepiscopus vel Episcopus talaribus vestimentis & camisia linea super alios pannos extra domum suam, si pedes vadat, semper vtatur, & idem obseruet in domo, cum curiam publice cum extraneis tenet. Chlamydem quoque talarem habeat super scapulas consutam more Romano. Fortasſis charta nos citius deficeret, quam eiusmodi legum copia. Sed quid opus est plura adferre, cum vel ex his satis constet, nec antiquiorem saeculo quarto esse habitum sacerdotalem, nec simul vno tempore in eam formam fuisse redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana ecclesia, conspicitur?

§. XIII.

Praemissa hac breui historia, & altera pars audienda erit. Diximus enim supra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, & originem habitus clericalis ab ipsis apostolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit dispiciendum. Tria vero potissimum argumentorum genera sunt, quibus in hac controuersia vtuntur. Vel enim ipsos apostolos habitu hodierno induunt, quod summa impudentia ausus est BARONIVS, vel ad patres trium priorum saeculorum confugiunt, quod vna cum BARONIO (a) fecit CASALIVS, (b) vel patres quarti & sequentium saeculorum testes laudant, quod tutissimum visum est BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuersia, siquidem ipsi fatemur, habitum clericorum isto saeculo fuisse inuentum. Nec cum isto hic litigabimus, quia sequente capite de apostolis accuratius agendum erit. Ergo secundum tantum argumentorum genus restat, hic sub limam reuocandum.

§. XIV.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, SOTEREM & S. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, vt aiunt, nomina & omni exceptione maiora, quippe ad saeculum primum, secundum, tertium referenda. Ex Clementis scriptis laudant Epistolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de lauandis, seruandis, comburendisque sacris vestibus praecipiuntur, vt ab insulsissimo monacho nihil potuisset scribi frigidius. ANACLETI (c) quoque epistolam aliquam lau-

(a) Baron. *ad ann. 261. n. 44.* (b) Casal. *de profanis Aegypt. & Rom. & sacris Christianorum ritibus lib. III. cap. XXXV. p. 189. sequ.* (c) Anaclet. *Epist. 1. de oppress. Episc.*

laudant, in qua praecipitur, *vt Episcopus secum habeat ministros, sacris indutos vestimentis, in fronte & a tergo.* Porro & SOTEREM Papam (d) leges quasdam de vestimentis sacris, a monialibus non tangendis, condidisse ferunt. Denique & S. STEPHANI Epistolam I. de vestimentis ecclesiasticis multa praecipere contendunt. Sed desperatam profecto caussam esse oportet, quae ad hos triarios rediit. Omnes enim hae epistolae decretales tam manifesto ex Isidori Mercatoris, impostoris ac nebulonis insulsissimi, officina emissae sunt, totque falsitatis indiciis se produnt, vt ipsis pontificiis, (e) quibus laeua salit, nugarum anilium pudeat, ex quo a BLONDELLO (f) inuictis argumentis explosae sunt. Relinquendae igitur istae cupediae TVRRIANO, (g) MALVASIAE, (h) CARDINALI DE AGVIRRE, (i) aliisque eiusmodi ingeniis, quorum interest, epistolas has in tuto collocare id est, magno conatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos dedisse credimus, dum ab ipsis contribulibus suis deridentur, tam deformes esse censentibus has Epistolas, vt nulla arte, nulla cerussa aut purpurisso fucari possint. (k)

§. XV.

Paullo maioris momenti esse videntur, quae ex Patribus ad stabiliendam caussam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM, (l) qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde & METHODIVM, (m) qui eadem aetate indumenta etiam sacrata laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius vsum aeque ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Reuelationes* περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων, quae inter ORTHODOXOGRAPHA BASILEENSIA (n) habentur, tantum

(d) Soter. *Epist. ad Episcop. Italiae.* (e) Natal. Alex. *saecul. 1. part. II. p.* 219. Petr. de Marca *libr. III. de concord. Sacerd. & imperii cap. V.* Gerbas. *append. de caussis mai. p. 68.* Christ. Lup. *Schol. ad can. concil. part. IV. p.* 362. *Vt taceamus* Dupinium, Nic. Antonium, Launoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam. *aliosque, quos allegant* D. Gerhard. *Tom. I. Confess. Cathol. p.* 433. *sequ.* Ittig. *diss. de Patribus Apost. n. XXXVII. p.* 118. *sequ.* (f) Blondell. *in Pseudo-Isidoro & Turriano vapulante.* (g) Turrian. *singulari opere de Epistolis decretal. aduersus Magdeburg.* (h) Bonau. Maluasia *Apologet. pro Epist. decretal.* (i) Card. Aguirre *in Appar. ad Concil. Hisp. Tom. I. diss. IV. p. 69. sequ.* (k) Labbeus *Tom. I. Concil. p.* 78. (l) Origen. *hom. II. in Leuit.* (m) Method. *in libro reuelat.* (n) Orthodoxogr. *Tom. I.*

rum abest, vt saeculi tertii scriptori tribui possint, vt potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, & sic, fatentibus omnibus, (o) potius METHODIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aeuo indumenta sacerdotum sacrata iam vbique recepta fuisse, & nemo negat, & iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Sed restat vltimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Exstat nimirum vita & passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginiense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octauo, (p) stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, & ibi se lacerno birro exspoliauit, & genua in terram flexit, & in orationem se Domino prostrauit. Et quum se Dalmatica atque tunica exspoliauisset, & diaconis tradidisset, in linea stetit, & coepit spiculatorem sustinere.* Haec exscribens BARONIVS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam repetisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensanda sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monimentis, qualis esse soleret Episcoporum habitus, probe possumus intelligere.* Hactenus bene. Quamuis enim nihil caussae sit, cur acta haec *certum antiquitatis ecclesiasticae monimentum* putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, & ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, & criticum inuita Minerua agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna & dalmatica sit, prolixe inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (r) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, vt post vestem superinducerent lineam, & desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum. Quo genere indumenti hodie videmus vti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos*

(o) Aubert. Miraei *Schol. ad Hieronymi Catal scriptorum Eccles. cap.* LXXXIII. Guil. Caue *Histor. litter. Part. I p. 75. sequ.* (p) a Paullo *nimirum* Diacono, *vt censet* Voss. *de Vitiis sermon. lib. VI. p.* 321. (q) Baron. *ad ann.* 361. *n.* LX. (r) Idem *ibid. num.* XLV.

ſcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti ſunt. Vt rectius hoc intelligatur, *lineam* explicat de hodierno Ephod, quod Italis *Rochetto* vocatur; dalmatica ipſi eſt tunica talaris, & birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.

Spectatum admiſſi riſum teneatis, amici!

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim eſt Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraeſentari, quali hodie vtuntur Romanae eccleſiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiſerit, vt Cardinalem omnibus numeris abſolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipſa paullo diligentius conſideranda eſt. Referunt acta, qualiacunque ſint, Cyprianum poſitis veſtimentis *in linea ſtetiſſe*; atque adeo primum quaerendum eſt, quidnam ſit *linea* illa veſtis, in qua beatiſſimus martyr ſpiculatorem exſpectauit? Reſpondet Baronius: *Nihil aliud eſt, quod dici poſſit, niſi* lineam *illam Cypriani commune illud omnibus Epiſcopis lineum indumentum fuiſſe, quod* Ephod *alii dicunt, Italice vero* Rochetto. Cur vero nihil aliud dici poſſet? Linea illa fuit interula, quae ſuper nudum indui conſueuit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, & ſic *in linea* carnificis ictum exſpectare. Idem igitur ſi Cyprianum feciſſe dixerimus, nihil praeter rem dixiſſe videbimur. Praeuidit quidem hoc telum Baronius, ſed illud ſuo more contemnit. Neminem enim tam obtuſum ingenio futurum exiſtimat, vt acta de linea interula intelligenda putet, ſiquidem non decuiſſet ſacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quum praeſertim ad hoc non cogeret magiſtratus, nec carnificis functio id poſtularet. Egregia vero ratio. Non decuit ſacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, & quidem ab ethnico magiſtratu, Cyprianus denudatus non eſt. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Chriſtum veſtibus ornatum cruci eſſe affixum; non enim decuiſſe ſaluatoris ſanctitatem, nudum ab vllo mortalium conſpici. Multum videlicet intereſt inter hominem ſuo arbitrio viuentem, & iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam ſine fronte erit, vt nudum ſe oculis hominum exponat; at in ſuppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum ſit, ſed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non poſtulare? Reſpondet quidem: *Quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad ſubuculam vsque exui, quum*

quum praesertim nullum ea de re exstet exemplum? Sed videtur Cardinalis nunquam eiusmodi supplicium spectasse: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus esse ad obtruncandum caput, vt homo non solum ad interulam, sed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus & hic, tanquam artificibus, in sua arte credendum est. Iam etiam de *dalmatica*, quam posuit Cyprianus, dispiciendum. Baronius hic iterum vestem sacerdotalem reperit, & nos ad MARTYROLOGIVM (s) suum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuersa enim dalmaticarum genera ibi recenset, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque sine manicis, & deinde plura ex recentioribus scriptis corradit. Certiora igitur quaerenda sunt. Dalmatica vox est recentior, & Caesarum demum aetate inuenta, & quidem ita vocabatur *tunica, clauis purpureis insignis*, (t) qualem non nisi molliores gestabant. Hinc vitio versum legimus Commodo Caesari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiisset. (u) Nec minus in vitio positum, quod Elagabalus post coenam saepe visus sit *dalmaticatus*. (x) Vnde colligimus, vestem hanc, vt solent omnes exoticae, adeo sorduisse viris grauioribus, vt eam mulieribus, quam viris, digniorem habuerint. Quis igitur credat, Cyprianum, virum sanctissimum, & quod caput rei est, episcopum, tam sui esse oblitum, vt vestem hanc molliorem, & quam tunc vix Romanorum luxus inuenerat, sibi sumserit? An, quod in Commodo & Elagabalo Romanis intolerabile visum est, Cyprianum Episcopum decuit? Hinc tantum abest, vt Baronius in Cypriano dalmaticam sacerdotalem inuenerit, vt potius probari haut difficulter possit, dalmaticas ante quartum saeculum a sacerdotibus non fuisse admissas. Operae pretium erit, hoc accuratius considerare. Cum Commodi & Elagabali tempore dalmaticae Romanis mollitiem quandam prae se ferre viderentur; nemo erat, qui hoc habitu vti vellet, eaque opinio satis diu vigebat, donec, vt fieri solet, tempus eam minueret. Interea desaeuierat tyrannorum furor, & Christiani Constantini fauore tuti melius habere coeperant. Clerici igitur quum paullo elegantius vestiri cuperent, initio Syluestri Papae consilio adsumserunt *colobium*, sed, quum & istud parum splendidum videretur, paullo post, vel ipsius Syluestri vel successorum

(s) Baron. *notat. ad Martyrol. Rom. die 31. Maii.* (t) Voss. *Lib. VI. de vitiis serm. p. 320. Tom. II. Opp.* (u) Lamprid. *in Commodo cap. VIII.* (x) Lamprid. *in Elagabalo cap. XXVI.*

ſorum iuſſu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera eſt dalmaticae tunicae origo, quam ſcriptores magno conſenſu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos eccleſiae ritus mira curioſitate inquiſiuit, vbi de ſacris veſtibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur, a Syluestro dalmaticarum repertus eſt vſus.* Sic & ABBO FLORIACENSIS, (z) qui ex inſtituto Pontificum vitas & res geſtas deſcripſit, *Syluestrum* ait *inſtituiſſe, vt diaconi dalmaticis in eccleſia vterentur.* Sed omnium accuratiſſime huius indumenti originem oſtendiſſe videtur ANSELMVS, (a) antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM neſcio quem auctorem ſequutus ita ſcribit: *A S. Syluestro & presbyteris eius colobiorum vſus ſumſit initium; & Marcus & Iulius & Liberius eo ordine ſunt vſi. Poſt hos autem colobia in* DALMATICAM *ſunt commutata.* *Viſum enim eſt, melius huic propoſito conuenire, quod accuratius placere valeat.* Ex his antiquis ſatis ſcriptoribus manifeſtum eſt, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII ad annum vsque CCCXXXV Romanae eccleſiae praefuit, vel a Damaſo, qui ab anno CCCLXVII annos ſeptendecim imperauit, fuiſſe in eccleſiam introductas. Et poſterior quidem ſententia eo magis probabilis eſt, quo notior eſt Damaſi Papae luxus, ab ipſis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS, (b) qui ea ipſa aetate ſcripſit, non ſine ſale refert, *hunc Epiſcopum, ditatum oblationibus matronarum, proceſſiſſe vehiculis inſidentem, &* CIRCVMSPECTE VESTITVM, cumque comparat prouincialibus quibusdam Antiſtitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damaſi genium, ad ſplendorem & elegantiam factum, quem etiam miratus Prætextatus Conſul apud HIERONYMVM (c) ſaepius dicere ſolebat: *Facite me vrbis Epiſcopum, & protinus ero Christianus.* Quam veriſimile igitur eſt, Damaſum huius ingenii virum, vt ANSELMVS ſuſpicatur, veſtem dalmaticam primum omnium in locum colobii adſumſiſſe? Hoc vero ſi admittas (nec cauſſa vlla eſt, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, & quidem ad ſupplicium ducendus, dalmatica vti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certiſſimo antiquitatis eccleſiaſticae monimento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento conſtat, acta illa non coaeua, ſed ſequioris ſae-

(y) Carol. M. *de ſacrificio Miſſæ & ratione rituum eccleſiae ad Alcuinum edit. Antv.* 1550. 8o. (z) Abbo Floriac. *Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap. LXXXIV.* (a) Anſelmus *citatus a* Petro Ciacconio *in annotat. ad Caſſian. p* 674. *edit. Rom. Confer.* Voſſ. *de vitiis ſerm. libr. III. cap. VI. p.* 131. *Tom. II. Opp.* (b) Ammian. Marcell. *libr. XXVII. cap. VI.* (c) Hieronym. *Epiſt. LXI.*

ſaeculi eſſe? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, ſed, ipſo obſeruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam ſuper interulam induiſſe, hoc eſt, veſtem vulgarem, & omnibus prouincialibus communem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, ſtilum imprudenter ſuo ſaeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, neſcio quid ſibi velit Baronius, dum hic etiam epiſcopale indumentum quaerit. Lacernum enim, vt ipſe docet, fuit breue veſtimentum, quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur; idque non ſacerdotibus aut epiſcopis proprium, ſed omnibus Romanis ac prouincialibus vſitatum. (d) *Birrum* vero ipſe refert ad colorem rufum, & ſic birrum lacernum ex ipſius Baronii ſententia quam rectiſſime explicabimus pallium rufum pluuiae arcendae aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius ſuauiter ſomniat, ſed vulgari amictu indutum, interula nimirum, tunica & pallio ſeu lacerna, qualem tunc Carthaginienſes omnes geſtabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita & paſſione Cypriani volumen *egregium*, vt HIERONYMVS (e) vocat, reliquit, nec lineae, nec dalmaticae, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc ſciuit Auctor actorum Cypriani, a Baronio hic exſcriptus, quum ſaeculo octauo non ſit antiquior?

§. XVI.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonſura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta cataſtrophe finiatur. Paullo ante, quum veſtium ſacrarum hiſtoriam traderemus, meminimus etiam tonſurae, eamque a monachis primum inuentam, deinde vero ſaeculo quinto a clericis etiam ſine omni ſuperſtitione admiſſam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc inſigne ſacerdotum ſuorum antiquitatis laude priuari, non ſine dolore conqueritur. Vt igitur raſae genti ſua conſtet antiquitas, diuerſas vias ingrediuntur huius partis ſcriptores. Quidam enim cum ISIDORO, (f) BARONIO, (g) CASALIO (h) aliiſque, ipſos apoſtolos tonſos in ſcenam producunt.

D 2 Qui-

(d) *Vide* Ciceron. *Orat. Philipp. II.* Plin. *lib. XVIII. Hiſt. Natur. cap. XXV.* Feſt. *Gramm. in voce Lacerna.* (e) Hieronym. *de ſcript. Eccleſ. cap. LXVIII.* (f) Iſidor. *lib. II. de diuin. offic. cap. IV.* (g) Baron. *ad ann.* 58. *n.* CXXXII. (h) Caſal. *de ſacr. Chriſt. rit. L. III. C. XLIX. p.* 268. *ſeqq.*

Quidam ad patrum antiquissimorum, aliorumque scriptorum testimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex instituto facit GASTO CHAMILLAR, (i) Doctor Sorbonicus, qui de tonsura scripturus, diligentissime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac sequioris saeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic respondebimus: istis capite sequenti satisfiet: cum his nihil nobis negotii est. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (k) aliaque huius farinae testimonia. Adulterinum enim hunc esse Isidori Mercatoris foetum, iam supra ostendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim est, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus caussae suae proram puppimque constituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM, (l) episcopos Tyri congregatos magnifica oratione adloquutum, ipsis inter alia tribuere τὸν οὐράνιον τῆς δόξης στέφανον, *caelestem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonsuram, quae hodienum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENVS (m) ab Episcopis etiam in capillis decorum obseruari velit, & ideo commendet Maximum, qui ad Episcopatum euectus capillos posuerit. Denique ex AMMIANO MARCELLINO (n) addunt, Theodorum quendam a paganis ideo diris suppliciis fuisse enectum, quod puerum tonsurasset, quem ecclesiae destinauerat. Sed nihil procliuius est, quam tela haec plumbo obtusiora declinare. Quod enim ad EVSEBIVM attinet, vel primus ipsius loci conspectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonsura, loqui. Nec propositum ipsi est, habitum Episcoporum describere, sed sacrum eorum munus, adhibitis multis schematibus, collaudare. Hinc ipsis tribuit *sacram tunicam talarem, caelestem gloriae coronam, & sacerdotalem sancti spiritus vestem*, non quod eo habitu decoratos videret, sed quoniam panegyristae est, omnia, quantum fieri potest, magnificentissime eloqui. Hinc quum eos sacerdotes nominare vellet, per synecdochen notissimam signa sacerdotii veteris testamenti commemorauit, quemadmodum nostro etiam tempore orator Consuli cuidam fasces & secures gratulari posset, quum tamen hodie nulli consulum haec insignia magistratus prae-

(i) Gasto Chamillar. *de tonsura p. 401.* (k) Anicet. PP. *Epist. ad Gall. Ep. in Dist. XXIII. Can.* prohibere fratres. (l) Euseb. *libr. X. Hist. Eccl. cap. IV.* (m) Greg. Nazianz. *Orat. XIII.* (n) Amm. Marcell. *libr. XXII. Hist. cap. XXIIX.*

praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iste decorum, etiam in capillis detondendis ab Episcopo obseruandum: sed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS, (o) & quidem non Episcopis solum, sed omnibus viris, quos non sine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonsuram clericalem? Quaestio sane non est, an clericis comae tondendae sint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id est, quod & a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Episcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, sed cur quaeso commendat? non profecto, quod in formam coronae tonsus sit, sed quod cynici squaloris pertaesus, comam resecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aeque est ἀπροσδιόνυσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Casalius ex Baronio refert. Integer locus ita se habet: *Diodorus quidam veluti comes in* tumultu Alexandrino cum aliis obtruncatus est, *quod, dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.* Iam considera Lector, quam mala fide agant Casalius (p) & Baronius. (q) Ammianus Diodorum cirros puerorum detondisse ait; Casalius puerum ab eo tonsuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putasse, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Casalius & Baronius hos pueros ecclesiae destinatos fuisse fingunt. Quid absurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, & vt dolus eo clarius perspiciatur, quid fecerit, & qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum vsque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae.* Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephebiam vsque, & hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, & tum subnascens capillus, si promitteretur, prolixiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis, & coma prima & cirri, cum ponerentur, sacrari alicui Deo solebant.

(o) 1. Cor. XI, 14. (p) Casal. *l. c.* (q) Baron. *ad ann.* 158. *n.* CXXIIX.

lebant. Vnde VARRO apud NONIVM (r) Grammaticum: *Ambraciae*, inquit, *primum capillum puerilem demtum, item* CIRROS *ad Apollinem ponere solent.* Consuli etiam hic possunt TVRNEBVS (s) & SALMASIVS, (t) apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc Diodorus, & hinc, praepostero odio in gentiles stimulatus, *puerorum* Alexandrinorum *cirros licentius detondit*, ideo quod *eos quoque ad vanorum Deorum cultum pertinere sciebat.* Ignominia igitur affecit hos pueros, dum eos odio religionis cirris spoliauit, tantum abest, vt ecclesiae destinauerit. Quare etiam gentiles isto facto tantopere irritauit, vt religionis zelo pueros suos, sacro hoc, vt putabant, munere spoliatos, crudeli Diodori exitio vlciscerentur. Ex quo adparet, frustra & hunc locum a Baronio & Casalio allegatum, quippe qui, ne fidiculis quidem omnibus admotis, ad tonsuram clericalem trahi possit.

CAP. III.
DE
VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales. II. Videntur potius vsi communi vestitu Iudaeorum. III. In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. XII, 8. IV. Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

§. I.

EX quo semel Concilii Tridentini patribus error crassissimus excidit, quod vestium sacerdotalium origo ex Apostolorum disciplina & traditione deriuanda sit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam vt errorem hunc agnosceret. Inde tot molimina BARONII aliorumque harum partium scriptorum, qui omnes ingenii vires eo contulerunt, vt ipsi apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, NVDOS, & rerum omnium indigentes; quos ipse CHRISTVS (x) sine auro & argento, sine marsupio & vestium adparatu per orbem peregrinari, & de prouidentia sua securos esse iussit: eos nobis

(r) Nonius *in voce* Cirri. (s) Turnebus *libr. XXVIII. Aduers. cap. XXVI.* (t) Salmas. *de caesarie & Coma p. 339. sequ.* (u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27. (x) Matth. X, 10.

nobis depingunt, dalmatica aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma, Gibeonitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adfectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant. Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium videtur, quo habitu vere incesserint Apostoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, & quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse vsos, qualis nempe tunc apud Iudaeos & plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis: cur Petrus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic & Ioannem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cruce stetisse, a nemine agnitum aut vexatum, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset vsus. Denique ex actis Apostolorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu desciuerant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

Vt igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aeque ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque & poplites defluentia, partes genitales velabant, & Hebraeis מכנסי Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant כתנת, Graece χιτῶνα, id est, tunicam laneam prolixiorem & manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, & vmbilico tenus cingulo adstringebatur. Huic denique iniici solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis מעיל Graecis ἱμάτιον aut pluraliter τὰ ἱμάτια dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum dissimilis pallio Graecorum, quod e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebatur, atque hinc saepius τε-

τρα-

τετράγωνον ἱμάτιον quadrangula vestis, siue quadrata, appellebatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam*, (y) seu tunicam lineam interiorem, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priscae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam & pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO, (a) eos vti tunica linea talari, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriore lanea, & pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHAS propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos שלמה אדר *tunica* & *pallio* vbi שלמה est tunica exterior, alias כתנת χιτὼν, אדר vero est pallium, alias מעיל ἱμάτιον. Sic & SERVATOR, iniuriarum patientiam suis commendans, (c) τῷ θέλοντί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ΙΜΑΤΙΟΝ. En hic Iudaeorum vestes. χιτὼν est כתנת tunica exterior; τὸ ἱμάτιον מעיל siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, & pallium vocare חלוק tunicam vero טלית (d) sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina vsitata fuerint. Exempla & alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabulis coaeua, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites *acceperunt τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*, (en pallium) *& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem vnam*, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) *&* τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur. e) Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei vtebantur. (f) Sic & in ACTIS (g) de Petro Apostolo per angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accingere, & alliga sandalia, & fecit ita. Et dixit ipsi: περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, superiniice pallium tuum, & sequere me.* Constat hinc, quibus indumentis Petrus incesserit. Dormiuerat in tunica, & quidem cingulo haut adstricta,

(y) *Vide hic omnino* Casaub. *Exerc. XXI. adu. Baron. n. LXXXIV. p. 452. sequ.* (z) Grot. *ad Marc. VI. 9.* (a) Strabo *libr. XVI Geogr.* (b) Mich. II. 8. (c) Matth. V. 40. Luc. VI. 29. (d) Vid. Lightf. *Hor. Hebr. & Talm. ad Matth. V. 40. p. 294. Tom. II. Opp.* (e) Io. XIX. 23. (f) *Vide* Casaub. *l. c. p. 450.* (g) Actor. XII. 8. *vbi confer. Grotii Adnotat.*

cta, soluerat etiam sandalia, vt eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam nondum exuerat, iubetur praeterea sandalia induere, & pallium inicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus. Quibus & reliquos apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam positum esse arbitror, vt plura addere superuacuum videatur. (h)

§. III.

Et hunc habitum apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAE nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum & huius libris contineatur, vt, si quid vsquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit, (i) *eum* TVNICAM *suam Aristodemo dedisse, &* PALLIO *amictum coepisse stare.* De Simone & Iuda: (k) *implesse eos* PALLIA *sua de serpentibus, & misisse in magos.* De S. Bartholomaeo denique (l), *vestitum eum fuisse* COLOBIO *albo, clauato purpura, indutumque* PALLIO *albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas.* Addit & sandalia, quae per XXV annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, & sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, & de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, & scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam apostolis, digniora.

§. IV.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsi nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

E CAP.

(h) *Conf. hic Salmas. not. ad Tertull. de Pallio p.* 15. 72. 445. (i) Abdias Babyl. *lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p.* 579. *edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N. T. Tom. II.* (k) Id. *lib. VI. cap. XVI. p.* 623. (l) Id. *lib. VIII. cap. II. p.* 671. *seq.*

CAP. IV.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS PETRI.

I. Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Paulli. IV. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharii, Valerii & Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. IX. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit? XI. An Maternus post 40 dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastoralem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIV. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Brovveri expenduntur. XVII. An Petrus & alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?

§. I.

ORdimur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniuersae summa cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Exspectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, & hinc ab ipsis pontificiis ridetur IO. PALATIVS, (m) adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad ton-

(m) Palat. *de gest. Pontif. Rom. Tom. I. p. 1.*

tonſuram confugiunt, raſoque & nudo vertice apoſtoli caput deturpant, quin ab eo tonſurae ritum eccleſiae traditum eſſe iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate ſcripturae? An antiquisſimorum patrum conſenſu? Tali enim opus erat teſtimonio ad rem tam antiquam probandam. Sed fruſtra id exſpectamus ab illis ſcriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in ſcriptura nec in Patribus quidquam ſibi praeſidii eſſe. Ne tamen nihil agant, phalangem teſtium adducunt, ſed proletariorum & capite cenſorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM, (n) ſaeculi ſexti ſcriptorem ſatis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare ſatagunt, tonſuram ab ipſis Apoſtolis quibusdam ſuſceptam fuiſſe. Huic ſuccenturiatur BEDA, (o) ſcriptor Anglus ſaeculi octaui, cuius locum hic ſemel integrum exſcribi oportet, vt, quid de tonſura Petri ſenſerit, lectori eo ſit exploratius. Ita enim ille: *Inter omnes, quas in Eccleſia, vel in vniuerſo hominum genere reperimus, tonſuras, nullam magis ſequendam amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite ſuo geſtabat ille, cui ſe confitenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonſus ita eſt Petrus, ſed quia Petrus in memoriam dominicae paſſionis ita attonſus eſt, idcirco & nos, qui per eamdem paſſionem ſaluari deſideramus, ipſius paſſionis ſignum cum illo in vertice, ſumma videlicet corporis noſtri parte, geſtamus.* Deinde argumento a crucis ſigno petito, quo Chriſtiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire conſueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus neceſſe habent pro Domino ſe continentiae funibus adſtringere, formam quoque coronae, quam ipſe Chriſtus in paſſione ſua in capite geſſit, vt ſpinas ac tribulos peccatorum noſtrorum portaret, id eſt, exportaret & auferret, a nobis ſuo quemque in capite per tonſuram perferre, vt ſe irriſiones & opprobria pro illo libenter & promto animo ſufferre, ipſo etiam frontiſpicio doceant: vt coronam vitae, quam promiſit Deus diligentibus ſe, ſemper exſpectare, proque huius perceptione & aduerſa mundi & proſpera contemnere deſignarent.* Talia etiam proferunt ex ALCVINO FLACCO, (p) RABANO MAVRO, (q) AMALARIO TREVIRENSI, (r) aliisque huius farinae ſcriptoribus, qui ſaeculo octauo & nono

(n) Iſidor. *lib. II. de diuin. officiis cap. IV.* (o) Beda *de geſt. Angl. lib. V. cap. XXII.* (p) Alcuin. Flau. *de diuin. offic.* (q) Rab. Maur. *de inſtit Cleric.* (r) Amalar. Treu. *de Eccleſ. offic. cap. V.*

ſorum iuſſu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera eſt dalmaticae tunicae origo, quam ſcriptores magno conſenſu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos eccleſiae ritus mira curioſitate inquiſiuit, vbi de ſacris veſtibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur, a Syluestro dalmaticorum repertus eſt vſus.* Sic & ABBO FLORIACENSIS, (z) qui ex inſtituto Pontificum vitas & res geſtas deſcripſit, *Syluestrum* ait *instituiſſe, vt diaconi dalmaticis in eccleſia vterentur.* Sed omnium accuratiſſime huius indumenti originem oſtendiſſe videtur ANSELMVS, (a) antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM neſcio quem auctorem ſequutus ita ſcribit: *A S. Syluestro & presbyteris eius colobiorum vſus ſumſit initium; & Marcus & Iulius & Liberius eo ordine ſunt vſi. Poſt hos autem colobia in* DALMATICAM *ſunt commutata. Viſum enim eſt, melius huic propoſito conuenire, quod accuratius placere valeat.* Ex his antiquis ſatis ſcriptoribus manifeſtum eſt, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII ad annum vsque CCCXXXV Romanae eccleſiae praefuit, vel a Damaſo, qui ab anno CCCLXVII annos ſeptendecim imperauit, fuiſſe in eccleſiam introductas. Et poſterior quidem ſententia eo magis probabilis eſt, quo notior eſt Damaſi Papae luxus, ab ipſis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS, (b) qui ea ipſa aetate ſcripſit, non ſine ſale refert, *hunc Episcopum, ditatum oblationibus matronarum, proceſſiſſe vehiculis inſidentem, &* CIRCVMSPECTE VESTITVM, cumque comparat prouincialibus quibusdam Antiſtitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damaſi genium, ad ſplendorem & elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Conſul apud HIERONYMVM (c) ſaepius dicere ſolebat: *Facite me vrbis Epiſcopum, & protinus ero Chriſtianus.* Quam veriſimile igitur eſt, Damaſum huius ingenii virum, VT ANSELMVS ſuſpicatur, veſtem dalmaticam primum omnium in locum colobii adſumſiſſe? Hoc vero ſi admittas (nec cauſſa vlla eſt, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, & quidem ad ſupplicium ducendus, dalmatica vti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certiſſimo antiquitatis eccleſiaſticae monimento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento conſtat, acta illa non coaeua, ſed ſequioris ſac-

(y) Carol. M. *de ſacrificio Miſſæ & ratione rituum eccleſiae ad Alcuinum edit. Antv.* 1550. 80. (z) Abbo Floriac. *Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap. LXXXIV.* (a) Anſelmus *citatur a* Petro Ciacconio *in annotat. ad Caſſian. p* 674. *edit. Rom. Confer.* Voſſ. *de vitiis ſerm. libr. III. cap. VI. p.* 131. *Tom. II. Opp.* (b) Ammian. Marcell. *libr. XXVII. cap. VI.* (c) Hieronym. *Epiſt. LXI.*

saeculi esse? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, sed, ipso obseruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam super interulam induisse, hoc est, vestem vulgarem, & omnibus prouincialibus communem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, stilum imprudenter suo saeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, nescio quid sibi velit Baronius, dum hic etiam episcopale indumentum quaerit. Lacernum enim, vt ipse docet, fuit breue vestimentum, quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur; idque non sacerdotibus aut episcopis proprium, sed omnibus Romanis ac prouincialibus vsitatum. (d) *Birrum* vero ipse refert ad colorem rufum, & sic birrum lacernum ex ipsius Baronii sententia quam rectissime explicabimus pallium rufum pluuiae arcendae aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius suauiter somniat, sed vulgari amictu indutum, interula nimirum, tunica & pallio seu lacerna, qualem tunc Carthaginienses omnes gestabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita & passione Cypriani volumen *egregium*, vt HIERONYMVS (e) vocat, reliquit, nec lineae, nec dalmaticae, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc sciuit Auctor actorum Cypriani, a Baronio hic exscriptus, quum saeculo octauo non sit antiquior?

§. XVI.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonsura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta catastrophe finiatur. Paullo ante, quum vestium sacrarum historiam traderemus, meminimus etiam tonsurae, eamque a monachis primum inuentam, deinde vero saeculo quinto a clericis etiam sine omni superstitione admissam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc insigne sacerdotum suorum antiquitatis laude priuari, non sine dolore conqueritur. Vt igitur rasae genti sua constet antiquitas, diuersas vias ingrediuntur huius partis scriptores. Quidam enim cum ISIDORO, (f) BARONIO, (g) CASALIO (h) aliisque, ipsos apostolos tonsos in scenam producunt.

Qui-

(d) *Vide* Ciceron. *Orat. Philipp. II.* Plin. *lib. XVIII. Hist. Natur. cap. XXV.* Fest. *Gramm. in voce Lacerna.* (e) Hieronym. *de script. Eccles cap. LXVIII.* (f) Isidor. *lib. II. de diuin. offic. cap. IV.* (g) Baron. *ad ann.* 58. *n. CXXXII.* (h) Casal. *de sacr. Christ. rit. L. III. C. XLIX. p. 268. seqq.*

Quidam ad patrum antiquisſimorum, aliorumque ſcriptorum teſtimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex inſtituto facit GASTO CHAMILLAR, (i) Doctor Sorbonicus, qui de tonſura ſcripturus, diligentisſime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac ſequioris ſaeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic reſpondebimus: iſtis capite ſequenti ſatisfiet: cum his nihil nobis negotii eſt. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (k) aliaque huius farinae teſtimonia. Adulterinum enim hunc eſſe Iſidori Mercatoris foetum, iam ſupra oſtendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim eſt, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus cauſſae ſuae proram puppimque conſtituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM, (l) epiſcopos Tyri congregatos magnifica oratione adloquutum, ipſis inter alia tribuere τὸν οὐράνιον τῆς δόξης στέφανον, *caeleſtem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonſuram, quae hodienum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENVS (m) ab Epiſcopis etiam in capillis decorum obſeruari velit, & ideo commendet Maximum, qui ad Epiſcopatum euectus capillos poſuerit. Denique ex AMMIANO MARCELLINO (n) addunt, Theodorum quendam a paganis ideo diris ſuppliciis fuiſſe enectum, quod puerum tonſuraſſet, quem eccleſiae deſtinauerat. Sed nihil procliuius eſt, quam tela haec plumbo obtuſiora declinare. Quod enim ad EVSEBIVM attinet, vel primus ipſius loci conſpectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonſura, loqui. Nec propoſitum ipſi eſt, habitum Epiſcoporum deſcribere, ſed ſacrum eorum munus, adhibitis multis ſchematibus, collaudare. Hinc ipſis tribuit *ſacram tunicam talarem, coeleſtem gloriae coronam, & ſacerdotalem ſancti ſpiritus veſtem*, non quod eo habitu decoratos videret, ſed quoniam panegyriſtae eſt, omnia, quantum fieri poteſt, magnificentiſſime eloqui. Hinc quum eos ſacerdotes nominare vellet, per ſynecdochen notisſimam ſigna ſacerdotii veteris teſtamenti commemorauit, quemadmodum noſtro etiam tempore orator Conſuli cuidam faſces & ſecures gratulari poſſet, quum tamen hodie nulli conſulum haec inſignia magiſtratus prae-

(i) Gaſto Chamillar. *de tonſura p.* 401. (k) Anicet. PP. *Epiſt. ad Gall. Ep. in Diſt. XXIII. Can.* prohibere fratres. (l) Euſeb. *libr. X. Hiſt. Eccl. cap. IV.* (m) Greg. Nazianz. *Orat. XIII.* (n) Amm. Marcell. *libr. XXII. Hiſt. cap. XXIIX.*

praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iste decorum, etiam in capillis detondendis ab Episcopo obseruandum: sed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS, (o) & quidem non Episcopis solum, sed omnibus viris, quos non sine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonsuram clericalem? Quaestio sane non est, an clericis comae tondendae sint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id est, quod & a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Episcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, sed cur quaeso commendat? non profecto, quod in formam coronae tonsus sit, sed quod cynici squaloris pertaesus, comam resecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aeque est ἀπροσδιόνυσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Casalius ex Baronio refert. Integer locus ita se habet: *Diodorus quidam veluti comes in tumultu Alexandrino cum aliis obtruncatus est, quod, dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.* Iam considera Lector, quam mala fide agant Casalius (p) & Baronius. (q) Ammianus Diodorum cirros puerorum detondisse ait; Casalius puerum ab eo tonsuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putasse, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Casalius & Baronius hos pueros ecclesiae destinatos fuisse fingunt. Quid absurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, & vt dolus eo clarius perspiciatur, quid fecerit, & qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum vsque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae.* Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephebiam vsque, & hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, & tum subnascens capillus, si promitteretur, prolixiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis, & coma prima & cirri, cum ponerentur, sacrari alicui Deo solebant.

(o) 1. Cor. XI, 14. (p) Casal. *l. c.* (q) Baron. *ad ann.* 153. *n.* CXXIIX.

lebant. Vnde VARRO apud NONIVM (r) Grammaticum: *Ambraciae*, inquit, *primum capillum puerilem demtum, item* CIRROS *ad Apollinem ponere solent.* Consuli etiam hic possunt TVRNEBVS (s) & SALMASIVS, (t) apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc Diodorus, & hinc, praepostero odio in gentiles stimulatus, *puerorum* Alexandrinorum *cirros licentius detondit*, ideo quod *eos quoque ad vanorum Deorum cultum pertinere sciebat.* Ignominia igitur affecit hos pueros, dum eos odio religionis cirris spoliauit, tantum abest, vt ecclesiae destinauerit. Quare etiam gentiles isto facto tantopere irritauit, vt religionis zelo pueros suos, sacro hoc, vt putabant, munere spoliatos, crudeli Diodori exitio vlciscerentur. Ex quo adparet, frustra & hunc locum a Baronio & Casalio allegatum, quippe qui, ne fidiculis quidem omnibus admotis, ad tonsuram clericalem trahi possit.

CAP. III.
DE
VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales. II. Videntur potius vsi communi vestitu Iudaeorum. III. In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. XII, 8. IV. Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

§. I.

Ex quo semel Concilii Tridentini patribus error crassissimus excidit, quod vestium sacerdotalium origo ex Apostolorum disciplina & traditione deriuanda sit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam vt errorem hunc agnosceret. Inde tot molimina BARONII aliorumque harum partium scriptorum, qui omnes ingenii vires eo contulerunt, vt ipsi apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, NVDOS, & rerum omnium indigentes; quos ipse CHRISTVS (x) sine auro & argento, sine marsupio & vestium adparatu per orbem peregrinari, & de prouidentia sua securos esse iussit: eos nobis

(r) Nonius *in voce* Cirri. (s) Turnebus *libr. XXVIII. Aduers. cap. XXVI.* (t) Salmas. *de caesarie & Coma p. 339. sequ.* (u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27. (x) Matth. X, 10.

nobis depingunt, dalmatica aliisque indumentis facris pulcherrime veftitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apoftolicam mentitur Roma, Gibeonitarum inftar, qui procul fe veniffe fimulantes, adfectata veftium vetuftate ipfi Iofuae illudere non dubitabant. Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae funt.

§. II.

Antequam vero in arenam defcendamus, operae pretium videtur, quo habitu vere inceflerint Apoftoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuiffe, & quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile eft, omnes habitu eodem effe vfos, qualis nempe tunc apud Iudaeos & plerosque orientales receptus fuit. Si enim fingulari aliquo indumento fe diftinxiffent ab aliis: cur Petrus non ftatim agnitus effet in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi teftimonio? fi ipfa veftimenta eum Chrifti difcipulum prodidiffent. Sic & Ioannem legimus non folum in palatio Caiphae, verum etiam fub cruce ftetiffe, a nemine agnitum aut vexatum, quod fieri vix potuiffet, fi habitu quodam fingulari effet vfus. Denique ex actis Apoftolorum faepiffime eos inter Iudaeos in ipfis fynagogis verfatos effe, intelligimus. Quomodo vero admiffi effent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu defciuerant? praecipue quum veftes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

Vt igitur de harum veftium forma agamus: ex fcriptura aeque ac libris Iudaeorum difcimus, tria praecipue fuiffe veftimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, geftata funt. Primo enim lumbis adftrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque & poplites defluentia, partes genitales velabant, & Hebraeis מכנסי Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant כתנת, Graece χιτῶνα, id eft, tunicam laneam prolixiorem & manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, & vmbilico tenus cingulo adftringebatur. Huic denique iniici folebat, pallium feu veftis exterior, Hebraeis מעיל Graecis ἱμάτιον aut pluraliter τὰ ἱμάτια dictum. Hoc pallium erat veftis ampla, nec multum diffimilis pallio Graecorum, quod e quatuor pannis certo modo inter fe iunctis confuebatur, atque hinc faepius τε-

τρα-

τράγωνον ἱμάτιον quadrangula vestis, siue quadrata, appellebatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam*, (y) seu tunicam lineam interiorem, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priscae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam & pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO, (a) eos vti tunica linea talari, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriore lanea, & pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHAS propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos שלמה אדר *tunica & pallio* vbi שלמה est tunica exterior, alias כתנת χιτὼν, אדר vero est pallium, alias מעיל ἱμάτιον. Sic & SERVATOR, iniuriarum patientiam suis commendans, (c) τῷ θέλοντί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ TON XITΩNA σε λαβεῖν, ἄφες αυτῷ καὶ τὸ IMATION. En hic Iudaeorum vestes: χιτὼν est כתנת tunica exterior; τὸ ἱμάτιον מעיל siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, & pallium vocare חלוק tunicam vero טלית (d) sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina vsitata fuerint. Exempla & alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabulis coaeua, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites *acceperunt τὰ ἱμάτια αὐτῦ*, (en pallium) *& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem vnam*, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) *&* τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur. e) Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei vtebantur. (f) Sic & in ACTIS (g) de Petro Apostolo per angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accingere, & alliga sandalia, & fecit ita. Et dixit ipsi: περιβαλῦ τὸ ἱμάτιόν σε, superiniice pallium tuum, & sequere me.* Constat hinc, quibus indumentis Petrus incesserit. Dormiuerat in tunica, & quidem cingulo haut adstricta,

(y) *Vide hic omnino* Casaub. *Exerc. XXI. adu. Baron. n. LXXXIV. p. 452. sequ.* (z) Grot. *ad Marc. VI. 9.* (a) Strabo *libr. XVI Geogr.* (b) Mich. II. 8. (c) Matth. V. 40. Luc. VI. 29. (d) Vid. Lightf. *Hor. Hebr. & Talm. ad Matth. V. 40. p. 294. Tom. II. Opp.* (e) Io. XIX. 23. (f) *Vide* Casaub. *l. c. p. 450.* (g) Actor. XII. 8. *vbi confer. Grotii Adnotat.*

cta, soluerat etiam sandalia, vt eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam nondum exuerat, iubetur praeterea sandalia induere, & pallium iniicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus. Quibus & reliquos apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam positum esse arbitror, vt plura addere superuacuum videatur. (h)

§. III.

Et hunc habitum apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAE nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum & huius libris contineatur, vt, si quid vsquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit, (i) *eum* TVNICAM *suam Aristodemo dedisse, &* PALLIO *amictum coepisse stare.* De Simone & Iuda: (k) *implesse eos* PALLIA *sua de serpentibus, & misisse in magos.* De S. Bartholomaeo denique (l), *vestitum eum fuisse* COLOBIO *albo, clauato purpura, indutumque* PALLIO *albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas.* Addit & sandalia, quae per XXV annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, & sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, & de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, & scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam apostolis, digniora.

§. IV.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsi nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

(h) *Conf. hic* Salmas. *not. ad Tertull. de Pallio p. 15. 72. 445.* (i) Abdias Babyl. *lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p. 579. edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N. T. Tom. II.* (k) Id. *lib. VI. cap. XVI. p. 623.* (l) Id. *lib. VIII. cap. II. p. 671. seq.*

tonsuram confugiunt, rasoque & nudo vertice apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem tam antiquam probandam. Sed frustra id exspectamus ab illis scriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in scriptura nec in Patribus quidquam sibi praesidii esse. Ne tamen nihil agant, phalangem testium adducunt, sed proletariorum & capite censorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM, (n) saeculi sexti scriptorem satis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare satagunt, tonsuram ab ipsis Apostolis quibusdam susceptam fuisse. Huic succenturiatur BEDA, (o) scriptor Anglus saeculi octaui, cuius locum hic semel integrum exscribi oportet, vt, quid de tonsura Petri senserit, lectori eo sit exploratius. Ita enim ille: *Inter omnes, quas in Ecclesia, vel in vniuerso hominum genere reperimus, tonsuras, nullam magis sequendam amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite suo gestabat ille, cui se confitenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonsus ita est Petrus, sed quia Petrus in memoriam dominicae passionis ita attonsus est, idcirco & nos, qui per eandem passionem saluari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gestamus.* Deinde argumento a crucis signo petito, quo Christiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire consueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus necesse habent pro Domino se continentiae funibus adstringere, formam quoque coronae, quam ipse Christus in passione sua in capite gessit, vt spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est, exportaret & auferret, a nobis suo quemque in capite per tonsuram perferre, vt se irrisiones & opprobria pro illo libenter & promto animo sufferre, ipso etiam frontispicio doceant: vt coronam vitae, quam promisit Deus diligentibus se, semper exspectare, proque huius perceptione & aduersa mundi & prospera contemnere designarent.* Talia etiam proferunt ex ALCVINO FLACCO, (p) RABANO MAVRO, (q) AMALARIO TREVIRENSI, (r) aliisque huius farinae scriptoribus, qui saeculo octauo & nono

(n) Isidor. *lib. II. de diuin. officiis cap. IV.* (o) Beda *de gest. Angl. lib. V. cap. XXII.* (p) Alcuin. Flau. *de diuin. offic.* (q) Rab. Maur. *de instit. Cleric.* (r) Amalar. Treu. *de Eccles. offic. cap. V.*

nono de rebus ecclesiasticis commentati sunt. Ne vero sola occidentalis ecclesia ita credidisse videatur, ad Graecos etiam prouocant, PETRVM nimirum Antiochenum (s) & GERMANVM Constantinopolitanum, (t) hunc saeculi decimi tertii, illum vndecimi auctorem, vtrumque parum grauem & fide dignum. Ille quidem pro Latinis disputans, qui barbam radunt: καὶ ἡμεῖς, inquit, γάῤῥωραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ποιοῦμεν εἰς τιμὴν πάντων τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, Πέτρου, ἐφ' ᾧ ἡ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐποικοδόμηται. ὃ γὰρ εἰς ὕβριν οἱ δυσσεβεῖς τοῦ ἁγίου ἐφεῦρον, τοῦτο ἡμεῖς εὐσεβοῦντες εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ τιμὴν πεποιήμεθα. *Nos quoque coronam in capite gestamus, in honorem principis apostolorum Petri, super quem DEI magna ecclesia superaedificata est. Quod enim impii illi ad contumeliam illius sancti excogitarunt, hoc nos pie ad gloriam & honorem ipsius facimus.* Videri posset hoc testimonium parum ad rem facere, cum in illo explicate non dicatur, Petrum tonsuram primum suscepisse; sed reuera hoc dicit Petrus Antiochenus. Vltima enim verba se ad historiam referunt, quam hoc modo paullo vberius enarrat GERMANVS: *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione imaginem refert capitis Apostoli Petri, qui, cum missus esset ad praedicationem domini & magistri, attonsus est ab his, qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis, eique Christus magister benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam conuertit, & posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide & petra fidei eius fulgescentem super aurum & topazium & lapides pretiosos.* Talia sunt testimonia, quibus tonsuram Petri stabiliunt BARONIVS, (u) GASTO CHAMILLAR, (x) PROSPER STELLARTIVS, (y) aliique plures. (z) Sed quam parum ponderis insit istis omnibus, paucis nunc considerandum est.

§. III.

Multum nostra interest, originem huius traditionis intellige-re.

(s) Petr. Antiochen. *Epist. ad Michaelem* Cerular. *apud* L. Allat. *de consensu eccl. orient. & occident. libr. III. cap. XII. n. IV. p.* 1113. *& apud* Coteler. *Tom. II. Monim. Eccl. Graec. p.* 541. (t) German. Patr. *in Theoria rerum ecclesi.* (u) Baron. *ann.* 58. *n. CXXII.* (x) Chamillar. *de tonsura.* (y) Prosp. Stellartius *libr. III. de coronis & tonsuris Pagan. Iud. & Christian.* Duac. 1625. 80. (z) Ant. Saussaeus *in Panoplia sacerd.* Iac. Goar. *Not. ad Euchlog. Graec. p.* 493. Car. du Fresne *in Glossar. Lat. voce* Corona *Conf.* Acta Benedictin. *Praefat. ad Tom. IV.*

re. Iſta enim perſpecta, ſtatim etiam cognoſci poterit, quid de traditione ipſa ſentiendum ſit. Qua occaſione tonſura in eccleſiam inuecta videatur, ſupra dictum eſt. Nulla vero initio apoſtolicae originis, nulla Petri detonſi, nulla myſticae cuiusdam ſignificationis mentio fit, ſed tam perfunctorie antiqui de tonſura loquuntur, ſatis vt intelligi poſſit, eam ab illis non niſi pro ritu quodam adiaphoro fuiſſe habitam. At ſaeculo iam ſexto de tonſura Petri aliorumque Apoſtolorum muſſitare coeperunt ISIDORVS, (a) & GREGORIVS TVRONENSIS, (b) quibus nihil ſolennius eſt, quam in rebus antiquioribus mentiri, ac nugas agere plus quam pueriles. Veruntamen inter priuatos adhuc ſteterat hoc commentum, donec ſaeculo ſeptimo grauis ſcilicet controuerſia de tonſura, prope dixerim de lana caprina, naſceretur. Ea quippe tempeſtate in Angliam venerat Theodorus, antea monachus Graecus, futurus paullo poſt archiepiſcopus Cantuarienſis. Hic quum toto capite raſus eſſet, alii vero clerici Anglicani in coronam tonderentur, ſtatim orta lis eſt, quaenam tonſura potiſſimum retinenda ſit? Hinc quum & Theodorus & aduerſarii ad Apoſtolicam traditionem prouocarent, eo demum deuentum eſt, vt triplex tonſura ſtatueretur. Prima derivanda videbatur a Paullo Apoſtolo, qualem ex oriente attulerat Theodorus, qua toto capite radebantur, nulla corona relicta. Secunda adſcripta Petro, qua capilli in coronam attondebantur. Alia denique Simoni Mago tribuebatur, quae a fronte coronae ſpeciem praeferret, ſed non integrae, per ſemicirculum quippe ab aure ad aurem deductae. Et quamuis credibile ſit, huius coniecturae, mira procacitate ingeniorum excogitatae, nullum eos auctorem habuiſſe, praeter Iſidorum aut Gregorium Turonenſem: tam acriter tamen pro ea pugnarunt, ac ſi in ea ipſa religio periclitaretur. Imperabant tunc Naitonus Pictorum, & Ganentius Weſtſaxonum Reges, quos ſummo ſtudio prenſabant, quicunque Romano Pontifici erant addictiores. Exſtat Epiſtola CEOLFRIDI ABBATIS (c) ad Naitonum, aliaque ALDHELMI ad Ganentium perſcripta, (d) in quibus miris elogiis tonſura Petri commendatur, ac ſi eſſet in memoriam coronae Chriſti adſumta. Additur, clerum hac corona profiteri, ſe nihil pudere opprobrii crucis & irriſionum mundi, neque quid-

(a) Iſidor. *l. c.* (b) Greg. Turon. *lib. I. de mirac. D. Martini cap. XXIIX.* (c) Ceolfrid. Abb. *Epiſt. apud.* Bedam *lib. V. cap. XXII.* (d) Aldhelmus *apud* Vſſer. *Antiqu. Britan. p. 923.*

quidquam exſpectare, quam coronam vitae ſempiternam, & quae ſunt alia huius generis plura. Quibus demum argumentis perſuaſum eſt Naitono, Pictorum regi, vt in toto eius regno clerici ac monachi omnes in coronam attonderentur. Quin ipſe Theodorus, more orientalium tonſura S. Paulli tonſus, Romam ire iuſſus eſt, vbi menſes quatuor delituit, donec illi coma ſuccreſceret. Demum in coronam tonſus, & a Vitaliano Papa archiepiſcopus Cantuarienſis ordinatus, in Britanniam remeauit, anno DCLXVIII. Hic finis controuerſiae ridiculae, cuius hiſtoriam VENERABILI BEDAE (e) debemus. Eodem ſaeculo in Gallia quoque de tonſura diſputatum legimus, controuerſiam mouente Agreſtino, Notario Regis, qui inter alia etiam *capitis comam inepte praecidi, & in eo ab omnium hominum more deſciſci*, docuerat. Sed quam firmiter ſibi iam tum homines originem huius tonſurae apoſtolicam perſuaſerint, vel ex eo adparet, quod Agreſtinus in CONCILIO MATISCONENSI tertio (f) graui cenſura notatus, & corona clericalis acriter defenſa ſit. Haec eſt vera origo huius traditionis, mihique tam certa, vt quouis pignore certare auſim, ante haec ſaecula neminem fuiſſe tam ingenio obtuſo, vt Petrum Apoſtolum corona clericali ſuperbiiſſe dixerit.

§. IV.

Quamuis itaque ex his ſatis adpareat, quam lubrico fundamento tota traditio de Petri tonſura innitatur: iam tamen ad ipſa teſtimonia a Pontificiis adducta ſolide reſpondendum eſt. Et quidem de ſingulis nonnulla moneri poſſent; ſed praecipua tantum conſectari iubet promiſſae breuitatis fides: ceteris enim vno argumento generali ſatisfiet. Quod igitur ad ISIDORVM attinet, monſtro ſimile eſt, BARONIVM eius fidem hic implorare, quum alio loco *librum de diuinis officiis* Iſidoro falſo tribui contendat. Scilicet vbi contra ſuperſtitionem martyrolatriae pugnat, ſuppoſititius clamatur, virgaeque expediuntur in librum, ab omnibus pro genuino foetu receptum. Vbi in traditione de tonſura & aliis eiusmodi ritibus, pontificiis adſentitur, teſtis videtur omni exceptione maior. Deinde & hoc mirum eſt, quod Petri tonſura ex ISIDORO probetur, qui Petri ne obiter quidem hic meminit, ſed in genere ita de tonſura diſſerit, vt nugas potius agere, quam vera proferre, videatur. Primo tonſuram putat ab Apoſtolis ad Naſiraeorum exem-

(e) Venerab. Beda *libr. IV. cap. I. libr. V. cap. XII. libr. III. p.* 255. *Conf.* Vſſer. *l. c.* Spelm. Concil. *Britann. p.* 227. (f) Concil. *Tom. V. p.* 1687.

exemplum inuentam; sed dubius admodum haec profert. Nam addit verba: *Ni fallor*, ne quis hunc fidei articulum putet. Coniecturam ergo suam prodit Isidorus, sed ineptissimam. Nasiraei enim comam alebant, quamdiu voto adstringebantur; posito vero capillo, rasoque capite voto exsoluebantur, & Nasiraei esse desinebant. (g) Quid hoc ad coronam clericalem, quae sumitur ab illis, qui ministerio ecclesiae primum se addicunt, non ab iis, qui iam voto se exsoluunt? Nasiraei porro caput radebant totum, clerici coronam exscindunt. Quae igitur hic conuenientia? quae similitudo? Vidit equidem Isidorus, Nasiraeorum institutum tonsurae clericali non conuenire; sed paullo post & hunc nodum soluere conatur. Proposita enim quaestione, cur clerici non sicut Nasiraei antea comam nutriant, & sic deinde tondeantur, respondet ex Paullo (h) *Quum transieris ad Christum, auferetur velamen.* Velamen igitur ipsi notat capillos. Nasiraeos comam alere debuisse putat, quia velamen Mosis adhuc eorum oculis obiectum fuerit: clericos Christianorum resecare eos debere, quia ablatum sit velamen. Ohe iam satis est! *Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa*, Pergit Isidorus, & ad tonsuram trahit dictum Domini ad EZECHIELEM propheram: (i) *Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces super caput tuum & barbam.* Praescriptum enim hoc esse putat Ezechieli, quia ipse e sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis seruierit. Sed egregie fallitur Isidorus. Si enim ipsum euoluisset Ezechielem, didicisset, tonsuram hanc propheticam symbolum fuisse calamitatum, quas Deus Israelitis praenunciauit. (k) Haec sunt ergo egregia illa argumenta, quibus adductus ISIDORVS, Aquilam, Priscillam, Paullum, & quosdam alios discipulos Christi tonsuram suscepisse, credidit. Videmus igitur, Isidorum de Petri tonsura nihil scripsisse: videmus, eum non ecclesiae traditionem, sed coniecturam suam exposuisse: videmus denique, coniecturam istam inanem esse, & somniis potius, quam rationibus superstructam. Quid reliquum est, nisi vt inde colligamus, frustra hoc Isidori testimonium adduci, & idoneum illud haut esse ad Petri tonsuram stabiliendam? Nec testimonium BEDAE & GERMANI plus apud prudentiores valebit. Ille enim Anglus fuit, vt est notissimum, & eo saeculo vixit, quo controuersia de ton-

(g) Num. VI, 5. Iud. XIII, 5. Act. XXI, 24. *Conf.* Frischmuth *Diss. de Nasiraeis Tom. I. Thes. Theologic. Philolog.* (h) 2. Cor. III, 16. (i) Ezech. V. 1. seq. (k) Ezech. 5. seq.

fura Petri in Anglia iam decifa fuerat. Oportuit igitur hominem alias non obtufi ingenii ecclefiae Anglicanae decretis ftare, licet nullo fundamento niterentur. Huius vero *Theoria rerum ecclefiafticarum*, tefte RICH. SIMONIO, (l) ita mifere interpolata & luxata eft, vt nihil in ea prifcae integritatis adpareat, & vix internofci poffit, quid Germani, quidue interpolatorum fit. Qua fronte igitur ex tam aegroto libello fabulae nobis obtruduntur?

§. V.

Sed fingamus, & ISIDORVM, & BEDAM, & GERMANVM, & PETRVM Antiochenum, & ALCVINVM, & AMALARIVM reuera Petrum tonfum nobis fiftere: fingamus, teftimonia eorum genuina, nec ab aliena manu effe: funt tamen duo argumenta, quibus ea fimul vniuerfa corruunt. Primo enim manifefto inter fe pugnant hi auctores. Beda & ceteri occidentales fere omnes Petrum in honorem coronae Chrifti fpineae tonfuram fumfiffe ferunt. Orientales eundem ignominiae cauffa detonfum ab infidelibus referunt, adduntque, Chriftum ipfi benedixiffe, & contumeliam in honorem conuertiffe, vt ex eo tempore corona vteretur. En infignem contradictionem. Si Petrus in coronae fpineae honorem tonfus eft: factum hoc oportuit, poftquam Chriftus iam paffus fuerat. Sin a Chrifto ipfo ignominia in gloriam verfa, & Petro corona clericalis impofita eft: factum id neceffario fuerit, Chrifto adhuc in terris viuente. Alterutram itaque narratiunculam falfam effe oportet, quum tamen vtraque a Baronio pro ftabilienda tonfura Petri adferatur. Sed fatis eft, inquis, orientem aeque ac occidentem Petro tonfuram tribuere, licet in cauffa & occafione inter fe diffentiant. Verum refpondeo, fi vel maxime confentirent, quum tamen diffentiant, nec fic tamen cauffam euictam effe. Omnes enim hi, qui laudantur fcriptores, faeculo feptimo non funt antiquiores, quo tempore iam delirare orbis coeperat. Quis igitur crederet fcriptoribus tam nouis, res antiquisfimas nobis non minore fiducia narrantibus, ac fi ipfi Apoftolorum caetui interfuiffent? Vnde norunt hi, quod antiquiffimi ignorant? Si ex antiquis monimentis, cur ea non nominant? fi ex traditione, cur non confentiunt? fin denique ex coniectura, cur coniecturae eorum pluris nobis fint, quam rationes, quibus nituntur? Enimuero fatis conftat, nec orientales, nec occi-

(l) Rich. Simon. *Not. ad* Gabr. Seuer. *pag.* 287. *Confer.* Dupin. *Biblioth. nou. Tom. VI.*

occidentales auctores antiquos, immo nec modicae aetatis, pro se habere. Ex Graecis enim de capillis Petri egit NICEPHORVS, (m) e Latinis HIERONYMVS, (n) quorum ille Petro comam crispam, densam & paullo breuiorem; hic vero caput caluum, & crinibus fere orbatum tribuit; de corona vel tonsura vterque tacet. Vnde clarissime patet, auctores hos, quos de tonsura Petri adducunt pontificii, ipso fatente TILLEMONTIO, (o) omnes proletarios, & ad testimonium de re tam antiqua ferendum non magis idoneos, quam testes, qui in iudicio rem, nec visam sibi, nec auditam, profitentur, scire tamen se omnia, quae gesta sunt, impudentissime contendunt.

§. VI.

Quemadmodum vero tonsurae, ita & baculi pastoralis, originem frustra ad Petrum referunt Pontificii, inprimis DOM. MACER, (p) IO. CIAMPINVS (q) & Canonistae fere omnes, scriptoresque Treuirenses haut pauci, quorum interest, hanc fabulam non ignorari. In eo enim omnes consentiunt, quod Petrus discipulo cuidam, quem cum aliis viris apostolicis Treuirim miserit, dederit baculum, isque in ecclesia Treuirensi diu seruatus sit. Non videbimur itaque oleum & operam perdituri, si, quid de hac traditione sentiendum sit, procul habito omni partium studio, dispiciamus.

§. VII.

Primus, quantum intelligo, huius rei meminit HERIGERVS LOBIENSIS, saeculi decimi scriptor, (r) quem deinde & MARIANVS SCOTVS, (s) & OTTO FRISINGENSIS, (t) saeculi duodecimi scriptor, & alii, sequuti sunt. Ita enim hic totam historiam memoriae prodidit: *Petrus exhinc, cathedram Romae suscipiens, ad florentissimam Galliae vrbem, Treuirim, tres simul proceres, Valerium, Eucharium & Maternum, destinauit. Qui dum Alpes transissent, Maternus in via moritur. Quo facto perculsi socii, Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apostolus pastoralem virgam, vt traditur, per eos ad suscitandum eum misit, qui venientes*

 ad

(m) Niceph. *Hist. Eccl. libr. II. cap. XXXVII.* (n) Hieron. *ad Gal. II. p.* 149. *Tom. IX. qui tamen nititur testimonio* Pseudo-Clementis, *cuius Periodos Petri ipse citat.* (o) Tillemont *Memoires pour seruir a l'histoire eccles. Tom. I. Part. II.* (p) Dominic. Macer *in Hierolex. p. 64* (q) Ciampin. *de Musiu. Part. I. cap. XV. p. 123.* (r) Heriger. *Gest. Episcop. Leodiens. cap. V. seq. apud* Io. Chapeauille *in Hist. Leod.* (s) Marian. Scot. *Chron. ad ann. 72. apud Pistor. Tom. I. Rer. Germ. p. 376.* (t) Otto Fris. *lib. III. Chron. cap. XV. p. 62. ap.* Vrstis.

ad locum ſepulcri, triginta tres dies eum inuenerunt in monimento iacentem, attamen viri Dei fide & operibus bonis pleni, ſub obedientia magiſtri admota virga, ſocium a morte ſuſcitauerunt. Et paucis interiectis: *Oſtenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treuiri & Agrippinae, ita quod ſuperiorem eius partem Treuirenſes, inferiorem Colonienſes habeant.* Eadem referunt GODOFREDVS VITERBIENSIS, (u) PETRVS CLVNIACENSIS, (x) INNOCENTIVS III. PP. (y) ALBERTVS STADENSIS, (z) COMPILATOR CHRONOLOGICVS, (a) &c, quos ab aliis praetermitti video, auctor libelli DE GESTIS TREVIRORVM a LEIBNITIO editus, (b) nec non ALBERICVS Trium fontium monachus, (c) cuius vtriusque verba hic legi oportet. Et ille quidem, poſtquam Petri res, Treuiris geſtas, narrauerat, ita pergit: *Veruntamen his omnibus, quod non ſine remurmurante inuidia dictum nouerimus, beatum praefecit Eucharium, tam copioſiore miniſterio, quam dignitatis priuilegio. Abierunt autem omnes hi ſancti patres ad Galliarum populos, verbo ſalutis Deo lucrifaciendos, per gentes, per viam, ſanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque diuertit Clemens cum Felice Mediomatricum, Manſuetus Tullum, Sinitius Rhemis, Meminius Catalaunum, ceterique in loca ſibi a Deo praeordinata, & proſperatum eſt verbum Dei in manibus eorum. B. vero Eucharius, cum diacono ſuo, Valerio videlicet, Elegiae, qui eſt vicus grandis prouinciae Galliae, Materni commilitonis ſui per maximam valetudinem deſolatus ſubſiſtit, qui creſcente eadem infirmitatis moleſtia animam reddidit, quod multorum ſalutis cauſſa accidiſſe, ſequens lectio demonſtrat. Nam quum eum terrae commendaſſent viri, pie pro depoſitione eius lugentes, concito greſſu Romam reuertuntur, magiſtro ſuo, ſupra dicto beato Petro, quae in via geſta ſunt, nunciantes, hoc adicientes, quod in populum durae ceruicis perueniſſent, in quo conuertendo niſi virtus Domini noſtri Ieſu Chriſti Materni reſuſcitatione manifeſtaretur, parum ſe profecturos. Quos beatus Petrus conſolatus, ait: Nolite timere, cariſſimi mei, quia mortem fratris veſtri Dominus Deus noſter ad vitam multis prouidit. Confidite in Domino, & nolite deſperare, aderit enim diuina clementia, quae vos ſuper triſtitia veſtra conſoletur.* Dans

(u) Godofr. Viterb. *in Pantheo Part. II. p.* 401. (x) Petr. Clun. *lib. I. Epiſt. II.* (y) Innoc. III. PP. *in Speculo Eccleſiae apud* Durand. *libr. XVI. Ration. cap. XV.* (z) Albert. Stadenſ. *Chron. ad ann.* 48. (a) Compil. Chron. *apud* Piſt. *Tom. I. Rer. Germ. p.* 710. (b) Geſta Treu. *cap. XX p. 26. ſeq. inter Acceſſiones Hiſtoricas* Leibnitii. (c) Alberic. *Monach. Chron. ad ann. LII, p.* 14.

Dans Euchario baculum, quo senilia sua membra sustentabat, ita dixit: Via, qua venistis, indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferte vobiscum, accedentesque ad locum sepulcri, effosso corpori baculum superponite, dicendo: Materne, in nomine Iesu Christi surge. Additur his, quod Elegiam redierint, & Maternum iam ante XL dies sepultum, baculo isto in vitam reuocarint; quae hic referre nihil opus est. Audiendus potius ALBERICVS, qui ad annum Christi LII. *Beatus*, inquit, *Petrus, ex quo Romam venerat, Treuirim transmisit B. Eucharium cum sociis suis, Valerio & Materno, qui quum viginti dies perfecissent de itinere, apud Elegiam vicum grandem Galliae, Argentoratensis dioecesis, beatus Maternus obiit, quo terrae mandato, socii eius Romam reuertuntur, & a B. Petro baculum, quo sustentabatur, accipientes, reuersi Christum inuocarunt, ad quorum inuocationem resurrexit mortuus, XL dies habens in monimento.* Atque haec sunt, quae scriptores historici de baculo Petri, Euchario dato, referunt.

§. VIII.

Quum vero & Iuris Canonici interpretes huius historiae passim meminerint: de illis etiam quaedam dicenda sunt. Exstat inter decretales (d) Epistola Innocentii PP. III, ad Episcopum quendam, qua cum de vnctione multa perscribuntur, tum & insignia episcopalia ei mittuntur. Inter ea eminet baculus, pastoralis curae symbolum, de quo Pontifex ita rhetoricatur: *Licet Romanus pontifex non vtatur baculo, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum eo poteris vti.* Haec verba legentibus, obscurum videbitur, quaenam sit ista historia, cuius caussa Pontifices Romani baculo pastorali non vtantur. Explanaturus igitur aenigma Glossator: *Martialis*, inquit, *vnus de discipulis Petri, quem posuit Dominus inter discipulos, quum dixit: Nisi efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum caelorum, quem postea Petrus cum alio scilicet Matthaeo ad praedicandam misit in Germaniam, qui quum iret, mortuus est, & rediit collega ad Petrum, & Petrus ait: Accipe baculum, & tangens eum, dic, vt in nomine Domini surgat, & praedicet. At ille in quadragesimo die a tempore mortis tetigit eum, & resurrexit, & praedicauit, & ita Petrus remouit a se baculum, & dedit subditis.* Gemina sunt, quae COMPILATOR CHRONOLOGIAE supra laudatus scribit:

(d) Decretal. *lib. I. Tit. XV. de sacr. Vnct. Cap. vnico. §. licet.*

bit: *Petrus iussit Maternum & Valerium & Eucharium praedicare verbum Dei citra montes nationibus, quorum primus suscitatus est, quum quadraginta dies mortuus fuisset, per baculum missum a Petro, vnde Papa non vtitur baculo.* Aliam obseruationem ex suo ingenio addit THOMAS AQVINAS, (e) quam iure inter meras fabulas retuleris. En enim verba hominis: *Dicendum, quod Romanus Pontifex non vtatur baculo, quia Petrus ipsum dedit ad resuscitandum quendam discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, & ideo in dioecesi Treuirensi Papa baculum portat, & non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habeat coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat.*

§. IX.

Plura attulimus in medium, tum, vt ex iis, quid de ipsa historia sentiendum sit, intelligi possit, tum vt nobilis de origine ecclesiae Germanicae controuersia eo rectius diiudicetur. Et sane licet Treuirensis ecclesia de antiquitate sua iam dudum gloriata sit, tamque confidenter se ab ipso Petro fundatam dixerit, vt ex hoc fundamento aliquando ius coronandi Regem Germaniae sibi adsereret: (f) fatendum tamen est, historiam hanc, qua sola ista praerogatiua nititur, atque adeo ipsam quoque de baculo Petri traditionem nullam fidem mereri. Primo enim manifestum est, auctores omnes, qui hoc tradiderunt, nouos esse, & fabularum amantissimos. Antiquiores enim veluti ex compacto tacent, quod satis est ad detegendam fabulam. Deinde si quis eorum verba contulerit, nil nisi meras contradictiones inueniet. Praeterquam enim, quod MARIANVS SCOTVS resuscitati Materni ne verbo quidem meminerit, ne in ipsis quidem circumstantiis auctores conueniunt. Quod alii narrant de Euchario, Valerio & Materno: illud alii tribuunt Martiali, & nescio cui Matthaeo. Quod Ottoni Frisingensi statim contigisse videtur superatis Alpibus: id alii Elegiae in Argentoratensi dioecesi accidisse malunt. Secundum alios Maternus XXXIII dies in sepulcro delituit, secundum alios dies XL. Alii Petri baculum Treuiris quaerere iubent, alii partem tantum Treuirensibus, partem Coloniensibus largiuntur. Alii baculum communem, alii pastoralem, nominant. Iam igitur aut Oedipo opus erit ad aenigmata explicanda, aut Alexandro ad nodum Gordium siue soluendum, siue secandum.

(e) Thom. Aquin. *Supplem. part. III. qu. XL. art. 7.* (f) Witichind. Saxo *libr. II. pag. 642. ap.* Meibom. *Tom. I. Rer. German.*

§. X.

In primis vero obseruandum, in tota hac narratione falsa quamplurima cumulari. Falsum est initio, Eucharium vna cum Valerio & Materno a Petro in Galliam, & quidem in Treuiros missum. Si enim annos computaueris, quibus id factum esse aiunt, meras hic tenebras inuenies. Expendemus modo testimonium auctoris, qui Gesta Treuirorum consignauit. Hic Eucharium in Treuiros missum ait anno LIV, Claudii IX, ex quo tempore ecclesiae praefuerit annos XXIII, seu, vt alia lectio suggerit, XXXIV. Hunc ex eiusdem auctoris sententia excepit Valerius, qui episcopatum tenuit annos XV. Huic denique successit Maternus, cuius ministerio idem adsignat annos XL. Ex quo sequitur, vt Maternum obiisse dicamus non anno CXXIIX, vt ipse rationes init, sed anno CXXXII. Fingamus igitur, hunc Episcopum, cum anno LIV ad Treuiros iret, annum aetatis egisse trigesimum, (vix enim credibile est, Petrum ei iuniori Apostolatum Germaniae demandasse,) habebimus Maternum defunctum anno aetatis CVIII, aut si alteram lectionem sequamur, CXIX. Quis hanc longaeuitatem sibi persuaderi patietur? Sed & ipsi Archiepiscoporum Treuirensium Catalogi Eucharii historiam satis refellunt. Quod enim de Episcoporum diptychis obseruat BVCHERIVS, (g) *ea omnia, quae ab apostolis deducuntur, quum primum suum aut secundum censuere sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum episcopis vacuum exhibere, & proximos deinde eorum successores in Constantini tempora, subinde etiam serius reiicere:* illud etiam de Treuirensium Catalogis verum est. Post Maternum enim recensentur multa nomina, sed quae sibi Tungrenses etiam vindicant. Vnde ingenue fatentur fratres SAMMARTHANI, (h) *obscuram admodum primis saeculis, vsque ad Agricium* (qui anno CCCXIV vixit,) *vel paruam omnino in ecclesiasticis diptychis esse mentionem episcoporum Treuirensium, per quae successio legitima comprobetur.* Sed facile hunc nodum soluere mihi videor, si CLEMENTIS ROM. (i) locum, quo celeberrima illa ad Corinthios epistola obsignatur, recte intelligo. Rogat enim Corinthios, vt missos a se *Claudium, Ephebum, Valerium, Bitonem, cum Fortunato breui in pace remittant, vt citius votis expetitae & desiderandae pacis ac concordiae nuncium adferant.* Videmus hic

 Vale-

(g) Bucher. *in Belg. Rom. lib. VI. cap. III.* (h) Sammarth. *Gall. Christ. Tom. I. p. 715.* (i) Clem Rom. *Epist. I. ad Corinth. cap. LIX, in* Clerici *Bibl. Patr. Apost. Tom. I. p. 180.*

Valerium quendam anno circiter LXIII Corinthum esse missum a Clemente Romano, atque sic illum eo tempore Romae vixisse. Hunc vero non alium fuisse, quam eum ipsum, qui Euchario vulgo comes datur, vel ex eo cum COTELERIO (k) coniicimus, quod nec in Martyrologiis, nec in aliis monimentis antiquis, praeter hunc Valerium Treuirensem, alius vir apostolicus eo nomine occurrat. Quod si igitur adhuc Romae fuit anno LXIII, sane non in Germaniam abiit anno LIV. Si fingas, eum tum temporis Treuiris Romam esse profectum: nec id quidem verisimile est. Quis enim credat, apostolum Germaniae a messe sua abstractum, & procul hinc in Graeciam esse missum? an ecclesia Romana caruerit viris aliis, qui Corinthum mitterentur, vt necesse esset, Valerium ex ipsa Germania illuc ablegari? Persuasissimus igitur sum, Eucharium & socios, si vnquam Germaniam ingressi sunt, minime missos esse a Petro, sed longe post eius obitum huc venisse: quo ipso simul caderet fabula de Petri baculo, de Materno a mortuis resuscitato, & reliquis, quae scriptores illi contigisse, contendunt.

§. XI.

Falsum etiam est, Maternum sepultum, exactis quadraginta, aut, vt OTTO numerat, triginta tribus diebus, in vitam rediisse. Locum, vbi isthoc miraculum contigit, vocant *Elegiam*, eumque situm aiunt in dioecesi Argentoratensi. Ponamus BROVVERVM (l) recte Elegiam interpretari de Ellouico prope Selestadium: fatendum tunc erit, Romam, si via rectissima procedas, ad minimum inde abesse milliaria Germanica centum & octoginta. Dicendum igitur, Eucharium & Valerium intra viginti dies Romam profectum, & inde, exactis totidem diebus, Elegiam rediisse, & sic quotidie absoluisse milliaria Germanica nouem, & nec vnicum diem curando corpori dedisse, quod quam parum credibile sit, in via tam difficili, nemo non videt. Quin si OTTONEM FRISINGENSEM sequimur, quotidie confecisse eos oportet milliaria prope duodecim. Si miraculum fingere nolumus, statuendum erit, Eucharium & Valerium quotidie profectum milliaria sex, (quamuis & hoc nimium sit, si pedibus iter fecerunt,) atque sic Romam venisse die trigesimo, intra totidem vero dies deinde rediisse Elegiam, & sic iter totum absoluisse diebus sexaginta. Quomodo igitur Maternus post quadraginta aut triginta tres dies resuscitari potuit?

§. XII.

(k) Cotel. *not. ad h. l.* (l) Brovver. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II. p. 143.*

§. XII.

Falſum porro eſt, Petrum vnquam baculum paſtoralem geſtaſſe, ſiquidem nemo dubitat, quin pedorum ſacerdotalium vſus ſaeculo quarto non ſit antiquior. Nec vllus profecto ante haec tempora baculum inter inſignia ſacerdotum numerat. Quin poſtquam iam inualuerant hi baculi: ita eorundem mentionem faciunt ſcriptores, vt adpareat, illos non tanquam inſignia ſacra, ſed tanquam fulcra membrorum neceſſaria, geſtatos eſſe. Scilicet CANONE quodam NICAENO (m) cautum fuerat, ne quis interea, dum ſacra fierent, adſideret. Hinc quidam, quibus vel ſenectutis, vel infirmitatis cauſſa, tam diu ſtare non licebat, baculos ſecum ferebant, vt iis inniterentur, quos tamen, quum legendum euangelium eſſet, deponebant. Poſtremo, vbi antiquus rigor ſenſim refriguit, & tam clericis, quam laicis conceſſum fuit, vt ſederent, hi quidem baculos nihil profuturos abiecerunt, clerici vero, vt & in hoc a plebe diſtinguerentur, eosdem retinuerunt, & demum quum ſoli Epiſcopis baculis vti coepiſſent, eos in ſymbolum epiſcopatus commutarunt. Pluribus id demonſtratum eſt ab aliis, (n) quorum ſcrinia expilare religioni mihi duco. Illud modo addiderim, quod quidam, qui hiſtoriam de Euchario referunt, abſurditatem eius opinionis ipſi animaduerterint. Auctor enim GESTORVM TREVIRENSIVM non meminit pedi paſtoralis, ſed *baculi, quo Petrus ſenilia ſua membra ſuſtentarit.* Et ALBERICVS quoque *baculum, quo Petrus ſe ſuſtentabat, Euchario* datum perhibet. Aut igitur vulgaris ille baculus fuit, qui Treuiris aliquandiu ſeruatus eſt, aut, ſi paſtoralis pedi formam refert, non plus fidei meretur, quam baculus ille leſu, *auro tectus, & pretioſis gemmis adornatus*, quem, BERNARDO teſte, (o) ſancte cuſtodiebant Hiberni, & ab ipſo Domino geſtatum formatumque falſo credebant.

§. XIII.

Falſum praeterea eſt, Petri baculum aut Treuiris, aut Coloniae, ab iſto tempore coepiſſe cuſtodiri. Auctores enim habeo luculentiſſimos, Brunonem Archiep. Colonien. Ottonis I. Imp. fratrem, ſacrum hoc λείψανον & quidem non Treuiris, ſed Metis, aut, vt Sigebertus mauult, Roma Coloniam attuliſſe. Teſtatur hoc RVOTGERVS, (p) qui Bruno-

(m) Can. Nicaen. XX. (n) *Vide* D. Schmidii *Diſſ. de Baculo paſtorali* §. 18. (o) Bernard. *Vit. S. Malach. p.* 1844. *Tom. I. Opp. edit. Baſil.* (p) Ruotg. *in Vita S. Brunonis cap. XXV. apud.* Leibnit. *in Script. Rer. Brunſu. Tom. I. p.* 283.

Brunonis vitam accuratiſſime conſcripſit, in eaque & huius rei ita meminit: *Baculum & catenam S. Petri qua diligentia, quo feruore, quo gaudio Coloniam, alterum Metis, alteram Roma adduxerit Bruno, omnes nouerunt.* Ex eo profeciſſe ſe fatetur SIGEB. GEMBLACENSIS, (q) cuius verba etiam adſcribimus: *Brunonis ſtudio translata ſunt a Roma Coloniam corpora SS. Elifii, Priuati, Gregorii, cum baculo S. Petri.* Nolumus quidem ex Sigeberto vrgere, quod Bruno baculum Petri Roma acceperit. Quamuis enim hoc verba indicare videantur, plus tamen ponderis habebit Ruotgeri narratio, quam Sigebertus ipſe laudauit. Interim ex eo conſtat, famoſum illum baculum, qui in miraculi argumentum Treuiris oſtendebatur, ante haec tempora ibi non fuiſſe cuſtoditum, dubium etiam eſſe, an poſtea Treuirenſes partem a Colonienſibus acceperint, (r) & ſic quod ad hanc etiam circumſtantiam attinet, hiſtoriam Eucharii nihil ſani habere.

§. XIV.

Falſum denique eſt, id quod tamen praecipuum rei argumentum eſſe videtur BROWERO, (s) Papas ob hanc hiſtoriam a baculi paſtoralis vſu abſtinere. Ex ipſis enim Pontificiis alia omnia demonſtrarunt DOMINICVS MACER & (t) IO. CIAMPINVS, (u) qui Papas olim baculo non minus, quam ceteros epiſcopos, vti ſolitos eſſe, argumentis perſpicuis probarunt. Quare ſimul corruit THOMAE AQVINATIS commentum, quod Papa non niſi Treuiris baculum paſtoralem geſtare ſoleat.

(q) Sigeb. Gemblac. *ad ann.* 953. *apud* Piſtor. *Tom. I. Rer. Germ. p.* 582. (r) *Ita ſine fundamento tradit* Alberic. *ad ann.* 953. *p.* 288. *Et quamuis* Brovverus *lib. X. Annal. Treu. p.* 248. *longam de huius baculi translatione hiſtoriam texat, cumque Treuiris aliquando Mediomatricum, deinde hinc Coloniam perueniſſe, velit, donec anno* 950. *Egbertus Treuirenſium Archiepiſcopus partem huius baculi ſuperiorem a Werino, Colonienſium Præſule, impetrarit: merito tamen dubites, an ante haec tempora vnquam Treuiris hic baculus fuerit. Ipſe enim* Brovverus *ex* MSCO *adducit verba ſynodi cuiusdam* Metenſis, *ex quibus patet, Metenſes longe aliam traditionem de hoc baculo habuiſſe, nimirum, quod Petrus eum per manum B. Clementis, Metenſis eccleſiae primi Epiſcopi, in Galliam direxerit. Perſpicuum igitur eſt, Metenſes hoc antiquitatis* λείψανον *non acceptum retuliſſe Treuirenſibus, ſed S. Clementi, qui eiusdem cum Euchario aetatis fuiſſe fingitur. Quamcunque igitur traditionem accipias, meras contradictiones inuenies, quae malae cauſſae indicium ſunt luculentiſſimum.* (s) Brovver. *Tom. I. Annal. Treu. libr. II. p.* 143. (t) Io. Ciampin. *l. c. & ſingulari diſſ. de baculo paſtorali Pontif.*

leat. Vnde enim hoc nouit Thomas? ecquando Papa Treuiris fuit? ecquando ibi baculum gestauit? Tacent hic historiae, tacent diplomata, tacent canones. Quis igitur Thomae hoc in aurem dixit? Absurda hic omnia, incerta, friuola. Quae quum ita sint, nemo profecto tam credulus fuerit, vt historiam hanc, ex tot fabulis conflatam, persuaderi sibi patiatur.

§. XV.

Equidem de primo huius fabulae auctore saepenumero cogitanti in mentem venit GLOSSATORIS DECRETALIVM, cuius verba supra recensuimus. Ille enim veluti manu nos ducit ad fontem, ex quo omnes hae ineptiae promanarunt. Scilicet quod alii referunt de Euchario & Materno, illud ipse narrat de Martiale & Matthaeo. Vnde non dubito, quin totius legendae origo in horum actis inueniatur. Doleo, iam mihi ad manus non esse AVRELIANI vitam S. Martialis a THOMA BEAVXAMIS & LAVR. SVRIO (x) editam, nec non ACTA S. MATTHIAE ex Hebraeo versa, & a BOLLANDO Actis Sanctorum (y) inserta; ex iis enim totius fabulae scenam detegi posse crediderim. Interim coniecturam meam eiusque rationes aperiam. Existimo nimirum, ea, quae de Matthia & Martiale in eorum actis narrantur, a Treuirensibus ad Eucharium & Maternum esse detorta, & sic totam tot historicorum recentium narrationem niti auctoritate actorum futilissimorum, qualia de singulis fere apostolis & viris apostolicis olim circumferebantur. Coniecturam hanc subnatam mihi fateor ex lectione codicis apocryphi Noui Testamenti, a FABRICIO editi, (z) in quo ex Actis istis Matthiae haec recenset Vir doctissimus: *Narrat Auctor, se flagrantem studio gesta Matthiae inuestigandi, incidisse in presbyterum Theodoricum, qui professus fuerit, se a Iudaeo quodam, familiari suo, ipsi impetraturum librum, quem Iudaei* Damnatorum *inscribant, vtpote damnationem violatorum legis complexum, Matthiae scilicet, Iacobi vtriusque & Stephani. Accepisse itaque a Iudaeo, sed fraudem primum machinante, Canticum Canticorum Hebraice descriptum; cum vero dolum statim agnouisset, vtpote ipse interim ab alio Iudaeo Hebraica doctus, minasque addidisset, Iudaeum attulisse librum desideratum* Hai Matthai *siue* Vitam Matthiae, *& argumentum eius integrum illi, tanquam intelligenti, libenter exposuisse. Deinde*

G

(x) Laur. Surii *Acta Sanctor. d. 24. Iun.* (y) Bolland. *Acta Sanctorum d. 24. Febr.*
(z) Fabric. Cod. *Apocryph. N. T. Part. II. p. 782. sequ.*

inde Archiepiscopum, quem autor Diaconus suum vocat, ab alio Iudaeo eadem comperisse. Denique inclusae cuidam, hoc est moniali, triduanum agenti ieiunium, eadem esse reuelata a Domino. Haec est libri inuenti historia a Cl. Fabricio suppeditata, cui deinde idem vir doctissimus subiungit quaedam ex his actis excerpta, quae huc apprime faciunt. *Legatur*, inquit Auctor, *absque omni scrupulo haesitationis, quod tam certis argumentis verum esse probatum est, quia omne dubium Spiritus sanctus aboleuit. Quomodo autem* Matthias *de Iudaea Treuirim venerit, sicut in historia Treuiria & in monumentis Syluestri Papae legi, miracula quoque eius subsequenter edisseram.* Ipse denique libellus dedicatus est Abbati S. Eucharii Treuirensis, qui ab auctore ossibus Matthiae, in ecclesia sua seruatis, praesidere dicitur. Haec sunt, quae laudatus Fabricius nobis suppeditauit, ex quibus constat, in actis his narrari Matthiae Apostoli res Treuiris gestas, eiusque miracula. Cum igitur & Glossator inter Treuirenses Apostolos numerauerit Matthiam quemdam, eique resuscitati a mortuis Martialis laudem tribuat, non possum non suspicari, hanc legendam ex his actis, tanquam ex fonte, promanasse. Quum vero Treuirenses eam traditioni suae minus conuenire animaduerterent, siquidem non Matthiam & Martialem, sed Eucharium, Valerium & Maternum ecclesiae suae auctores agnoscunt: ipsam quidem historiam retinuerunt, sed personas mutarunt, in Matthiae locum Eucharium, in Martialis Maternum substituentes; haec sunt, quae de huius fabulae origine meditatus sum, certiora forsan futura, si ipsos libellos euoluere licuisset.

§. XVI.

Diligentissimum quidem vindicem Eucharius nactus est CHR. BROVVERVM, (a) qui, multis conquisitis argumentis, traditionem hanc stabilire in luculento annalium Treuirensium opere conatus est, sed parum feliciter, vt solet in mala caussa etiam optimorum patronorum ingenium deficere. Testes equidem adducit omnes, quos supra nominauimus, praeter hosque etiam THIODFRIDVM EPTERNACENSEM, (b) & varios ecclesiarum Treuirensis & vicinarum codices manuscriptos: sed palam est, scriptores hos omnes esse recentiores, & ex eodem fonte sua hausisse. Quae enim Treuirenses ex actis illis suppositiitiis, superiore paragra-

(a) Brovver. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II. p.* 143. (b) Thiodfrid. *Eptern. Flor. Epitaph. sanct. libr. II. cap. II.*

ragrapho recensitis, didicerant, ea deinde propalauit HERIGERVS, quem porro exscripserunt ceteri, vt fere factum est ab ineptis monachis, qui mera miracula, prope dixerim somnia, orbi obtrudere voluerunt. Addit deinde templum Resurrectionis Materni, cuius vestigia etiamnum apud Ellum vicum supersint. Sed quid inde colligas, nisi hoc solum, aliquando Alsatos, Romanae ecclesiae addictos, miraculum ibi factum esse sibi persuasisse? Inde vero non sequitur, vt illud vere factum esse dicamus. Templum enim longe post Materni aetatem conditum esse, nemo fortasse negauerit. Nec plus probant ecclesiae D. Petro in Alsatia passim consecratae, quas Brovverus vrget. Tales enim & aliis locis quamplurimis exstant, vbi frustra tale miraculum confingeretur. Denique ex B. RHENANO (c) probat, apud Ellum pagum adhuc ostendi conditorium, in quo Maternus quadraginta dies delituerit. Sed quis praestiterit, in isthoc tumulo Maternum vnquam quieuisse? Experiundo sane didicimus, loca eiusmodi quamplurima vbique fere ostendi, vbi nihil portenti factum esse, palam est. Liceat ergo nobis baculum hunc Petri totamque historiam Eucharii tamdiu pro commento habere, donec illa certioribus argumentis ac testimoniis confirmetur, nostraque argumenta solide refellantur.

§. XVII.

Vidimus Petrum tonsura & baculo pastorali ornatum: quid si & gladio munitum in scenam produxerimus? Quam id clero Romano placebit, si & gladium, cuius iura tanto sanguine ipsi steterunt, inter insignia Apostolica relatum, ipsumque Petrum gladio cinctum legerint? Notum est, ex LVCAE Euangelistae (d) historia, Apostolos in vltima coena de gladiorum necessitate admonitos, duos in promtu sibi esse, respondisse. Notum etiam, (e) Petrum alterutrum horum gladiorum secum asportasse in hortum, cupidumque Christi salutis, generoso conatu, nec sine victoria, Malchum inuasisse. Inde igitur multa pro iure gladii, quod clero vindicant, consectaria eliciunt canonistae, & parum abest, quin gladium inter sacerdotalia apostolorum insignia referant, obliti scilicet verborum Christi, quibus Petrum ferocientem cohibuit, gladiumque vaginae reddi iussit. Sed istos, non nisi allegorias captantes, iam non moramur. Id potius accuratiore examine dignum

(c) B. Rhen. *de reb. Germ. libr. II.* (d) Luc. XXII. 36. (e) Luc. XXII. 49. 50. Ioann. XVIII. 10. 11.

num putamus, quod GROTIVS alicubi (f) de Apostolorum gladiis non sine specie veritatis inculcat. Demonstraturus enim, non omne bellum priuatum, post iudicia constituta, illicitum esse iure naturali, apostolorum etiam exemplo vtitur, aitque, *videri aliquos eorum ad vltimum vsque tempus, Christo vidente & sciente, iter fecisse, armatos gladio.* En Petrum gladio accinctum. Sed quamuis Grotius alia, quam pontificii solent, mente Apostolorum gladios defendat: argumenta tamen, quibus vtitur, rem non conficere, certissimum est. Prouocat ad Lucae testimonium, ex quo constat, gladios apostolis in promtu fuisse; sed ex ipsis Lucae verbis adparet, vsum eorum apostolis non fuisse tam familiarem, vt Grotius existimat. Non enim dixisset Christus, vel veste redimendos esse gladios, si eos iam tum ab apostolis gestari sciuisset. Manifestum potius est, ipso fatente Grotio, Christum prouerbiali loquutione apostolis tempora tam dira & omni malorum genere foecunda praedixisse, vt gladii parandi caussa ipsas vestes abiecturi sint. Addit quidem ex IOSEPHO, (g) Galilaeam adeo fuisse a latronibus obsessam, vt peregrinantibus etiam Essenis, hominibus innocentissimis, armis ad tuendam vitam opus fuerit, atque inde colligit, Apostolos idem fecisse. Sed male eum colligere, Christi ipsius verba ostendunt. Apostolos enim, ait, ante hoc fatale tempus missos a se esse sine marsupio ceteroque peregrinantium adparatu; iam vero ea tempora incidisse, vt & gladio opus futurum sit, si ratio in consilium adhibeatur. Manifesta haec profecto oppositio est, ex qua constat, ante haec tempora gladio non fuisse vsos apostolos, sed magistri sui praesentia securos, euangelii tuta praemia exspectasse.

CAP. V.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS IACOBI MINORIS, IOANNIS ET PHILIPPI.

I. Indumenta Iacobi sacra. II. Auctorum de illis testimonia. III. Recentiorum quorundam consensus. IV. Origo huius sententiae. V. Epiphanius

(f) Grot. *de iure belli & pacis lib. I. cap. III. §. III. n. 4. p. 53.* (g) Ioseph. *lib. II. de Bello Iudaico cap. VII. p. 785.*

nius haec omnia ex ſuo ingenio retulit. VI. Falſum eſt, ſacerdotem fuiſſe Iacobum. VII. Digreſſio de Iacobo, an idem & Apoſtolus & Epiſcopus Hieroſ. fuerit? & ex qua familia ſit? VIII. Prabatur inde, fabulam ſapere Iacobi ſacerdotium IX. An Iacobus in ſanctum ſanctorum ingreſſus ſit? X. An fuerit iuuenis relicta ſindone aufugiens? XI. Hegeſippi & Euſebii teſtimonum illo Epiphanii magis ſobrium, non tamen magis verum eſt. XII. Iacobi pallium. XIII. Ioannis Apoſt. bractea in fronte geſtata. XIV. Oſtenditur falſum hoc eſſe. XV. Polycratis locus explicatur, XVI. Epiſcopalium mitrarum antiquitas. XII. Numus Theodoſii explicatur.

§. I.

AD ceteros Apoſtolos nunc deueniendum eſt, quos quidem non minus, quam Petrum, ſacerdotali habitu induunt, ſed alio ſubinde atque alio, vt tot fere veſtium ſacrarum genera comminiſcantur, quot apoſtolos & viros apoſtolicos numeramus. Vt a IACOBO, fratre domini, ordiamur, quem Hieroſolymitanae eccleſiae Epiſcopatum primum omnium ſuſcepiſſe ferunt; dici non poteſt, quam varie eum exornent cum veteres nonnulli, tum recentiores haut pauci. Iam enim lineas veſtes, iam auream bracteam, iam pallium ipſi tribuunt, eaque omnia ſacerdotalia inſignia fuiſſe, contendunt. Haec igitur traditio quum non heri demum aut nudius tertius nata, ſed iam inde ab antiquiſſimis vsque temporibus ad nos propagata ſit, paullo accuratius hic expendenda videtur, vt quonam illa fundamento nitatur, quoue iure pontificii hic triumphent, manifeſtum ſit.

§. II.

Seruabimus vero hunc ordinem, vt primo antiquiorum deinde & recentiorum teſtimonia adferamus, eorumque poſtea fontem oſtendamus ac originem, & denique, falſa ea omnia eſſe ac friuola, argumentis ſolidiſſimis probemus. Primus igitur omnium, quorum ſcripta ad nos peruenerunt, ſingularem aliquem Iacobi habitum commemorat EVSEBIVS, (h) qui laudata eius ſanctitate, & vita ad Naſiraeorum diſciplinam inſtituta: Τούτῳ μόνῳ, inquit, ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδόνας. *Vnus ex omnibus in intimum templi ſanctuarium ingrediendi ius facultatemque habebat. Neque enim lanicio ſed linea tan-*

(h) Euſeb. *Hiſt. Eccl. lib. II. cap. XXIII.*

tum veste vtebatur. Hactenus Eusebius, cuius verba ipsa suo more HIERONYMVS (i) sequitur, nisi quod τὰ ἅγια interpretatur *sanctum sanctorum*, quod & RVFINVS, Eusebii interpres, nec non SIMEON METAPHRASTES, (k) NICEPHORVS, (l) & personatus ille ABDIAS BABYLONICVS (m) fecerunt. At multo pluribus laciniis hanc fabulam exornauit ac veluti perpoliuit EPIPHANIVS, (n) cuius verba hic omnino legenda sunt. Ita enim ille de Iacobo: Ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην εὕρομεν. διὸ καὶ ἠφίετο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὕτω γὰρ ἱστόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ; Εὐσέβιός τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. *Immo & sacerdos veteris illius ritus sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse praescriptum, ex sacris litteris didicimus. Quod quidem de Iacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, vt Eusebius, Clemens & alii. Sed & bracteam eidem in capite gestare licuisse, quos proxime nominaui, idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt.* Idem EPIPHANIVS (o) alio loco nouas purpurae huic lacinias attexit, siquidem scribere non dubitat, Iacobum neque caput vnquam attondisse, neque in balneis lauisse, neque animatum quidquam in cibum adhibuisse, neque tunicam alteram induisse, sed lineo palliolo duntaxat esse vsum. Idque probat ineptissime ex Marc. XIV, 51. vbi iuuenis relicta sindone aufugisse dicitur. Addit deinde, Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, vna cum hoc Iacobo, fratre Domini, idem illud vitae institutum esse amplexos, huicque soli id honoris esse attributum, vt semel quotannis in sancta sanctorum ingrederetur, quod & Nasiraeus esset, & cum sacerdotali stirpe coniunctus. Denique iterum monet, Iacobum bracteam in capite gestasse, laneaque vestimenta nunquam induisse, nec sandaliis esse vsum, & quae sunt alia huius generis, quae ipsi ad Nasiraeae vitae disciplinam facere videntur. En igitur Iacobum ab Eusebio linea veste, ab Epiphanio praeterea palliolo lineo ac sacertotali mitra seu bractea orna-

(i) Hieron. *de script. Eccles. libr. II. cap. II.* (k) Simeon Metaphr. *p.* 524. (l) Niceph. H. E. *libr. II. cap. XXXVIII.* (m) Abd. Babyl. *lib. VI. cap. V. in Fabricii Codice Apocrypho N. T. p.* 598. *seq.* (n) Epiphan. *adu. Haer. XXIX. cap. IV. p.* 119. (o) Epiph. *Haeresi LXXVIII. cap. XIII. p.* 1045.

ornatum. Plures hic teſtes producere, quum vel Euſebium vel Epiphanium exſcribant, nihil attinet. Id tamen minus videtur praetereundum, MICHAELEM SYNCELLVM (p) & NICETAM PAPHLAGONEM (q) inter D. Iacobi indumenta ſacerdotalia etiam omophorium referre, quale hodie epiſcopi Graecorum inter miſſarum ſollemnia humeris circumuoluunt, (r) vt epiſcopum conſpiciamus, omni adparatu ſacro egregie inſtructum.

§. III.

Haec igitur legentes Pontificii quidam ſcriptores dici non poteſt, quam ſibi placeant, quantum ſibi gratulentur, quantum triumphent. BARONIVS, (s) qui talia lubentiſſime venatur, hic omnes oratoriae ſuae locos exprimit, vt mitrae epiſcopali antiquitatem adſerat. *Ad Epiſcopalis*, inquit, *dignitatis ornamentum Iacobum geſtare conſueuiſſe laminam, ſeu bracteam auream, Epiphanius, Hieronymus, & ceteri paene omnes eccleſiaſtici ſcriptores teſtantur.* Et paucis interiectis: *In ſignum regalis ſacerdotii, eiusmodi capitis ornamentum geſtare conſueuiſſe Chriſtianae legis pontifices, ſatis ex his, quae Epiphanius ſcribit, declaratum videtur.* Quin *non Iacobum tantum eiusmodi regiae dignitatis inſignibus vti conſueuiſſe, ſed & ceteros Apoſtolos, par eſſe credere, contendit, etſi haec de ſingulis non ſcribantur.* Denique vt animi ſententiam prodat, cur Iacobo ceterisque Apoſtolis eiusmodi laminam vindicarit, non veretur ſcribere, *ex inſtitutione, immo & vſu Apoſtolorum, certiſſime manaſſe, vt Epiſcopi Chriſtianae eccleſiae, quod regali fungerentur ſacerdotio, tanquam Reges & ſacerdotes mitra in ſacris vterentur pretioſa.* Nec minus ſe effert BARONIVS, (t) vbi de lineis Iacobi indumentis eiusque libero ad ſanctuarium acceſſu agit, quae adeo ipſi omni dubio carere videntur, vt parum abſit, quin Iacobum nobis ſummum Iudaeorum ſacerdotem fingat. Paullo prudentius quidem famae ſuae conſuluerunt DIONYSIVS PETAVIVS, (u) H. VALESIVS, (x) TILLEMONTIVS, (y) POMP. SARNELLIVS (z) & RVINARTVS (a) qui multa in Epiphanii narratione

aper-

(p) Mich Syncell. *Encom. S. Dionyſii Areop.* (q) Nicet. Paphlago *Vit. Ignatii Patriarchae.* (r) *Vide* Fratris Abbildung der Griechiſchen Kirche *Part. III. cap. I.* §. 24. (s) Baron. *Annal. ad ann.* 34. *n.* CCXCIII. *ſeq.* (t) Baron. *ad an.* 63. *n.* VIII. (u) Petau. *adnot. ad Epiphan. p.* 332. *Tom. II.* Opp. (x) H. Valeſ. *Adnot. ad Euſeb. p.* 93. (y) Tillemont *Memoires pour ſeruir a l' hiſtoire eccleſiaſtique* Tom. I. *Part.* II. (z) Pomp. Sarnell. *Lettere eccleeſiaſtiche Epiſt.* 3. (a) Ruinart. *Not. ad Acta Martyrum ſincera p.* 5.

apertissimi erroris coarguunt, sed & ipsi tamen omnia potius agenda sibi existimant, quam vt totam rem in dubium vocari patiantur. Enimuero nemo pro hac fabula maiori animo ac diligentia pugnauit, quam PETR. HALLOIX, (b) qui omnem mouit lapidem, vt & Epiphanio sua constaret auctoritas, & SCALIGERI, (c) qui nugas istas iamdudum explosit, argumentis non dicam satisfieret, sed aliquid tamen reponi videretur. Alios minoris dignationis scriptores hic nihil moror, quum sollemne sit Romanensibus, Baronii & paucorum aliorum armis pugnare. Nec CHRISTIANI LVPI (d) meminisse opus esset, nisi hic nouo & inusitato ceteris conatu ex Nicetae & Michaelis Syncelli narratiuncula supra memorata colligeret, Graecos Episcopos pallium olim a Pontifice Romano impetrasse. Id vero magis notatu dignum videtur, & ex eorum ordine, qui Romano Pontifici nuncium miserunt, haut omnino nullos Eusebii atque Epiphanii auctoritate permoueri, vt Iacobo sacerdotalem, quem supra descripsimus, habitum concedant. Vt enim praetermittamus PEARSONIVM & DODVVELLVM, quorum suffragiis etiam TILLEMONTIVS gloriatur, non immerito huc referimus GVIL. CAVE, (e) virum doctissimum, qui Epiphanii fabulam non sequitur tantum, sed & rationibus quibusdam eam in tuto collocare nititur. Sed concedendum id Anglis, vt ecclesiae suae disciplinae praesidium in antiquitate quaerant, dummodo & nobis concedatur, vt iisdem, in quo nonnunquam labi ac decipi videantur, candide ostendamus.

§. IV.

Si quaeras, ex quo fonte omnes, quorum iam testimonia attulimus, rem tam antiquam hauserint: distincte respondendum videtur. Si enim de pallio Iacobi, a Niceta Paphlagone excogitato, quaestio est, nullam hic aliam originem fabulae videmus, quam putidum istius homuncionis cerebrum. Sin vero de reliquis Iacobi indumentis quaeritur: primus huius historiae auctor nobis occurrit HEGESIPPVS, quem & EVSEBIVS, & EPIPHANIVS, & HIERONYMVS, & ceteri denique omnes, sequi se profitentur. Hegesippum vero dum audis, nolim intelligas illum Excidii Hierosolymitani scriptorem, de quo variae sunt eruditorum sententiae, sed antiquum illum Apostolorumque temporibus vicinum, cuius *ὑπομνήματα ἀποστολικῶν πράξεων* praeter pauca, quae ad nos delata sunt,

(b) P. Halloix *Vit. Hegesippi cap.* III. *p.* 721. (c) Scaliger. *Animadu. ad Euseb. Chron. MMLXXVII.* (d) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. general. & prouincialia p.* 13. (e) Gu. Caue *Antiquitat. Apost. Vit. Iacobi Min.* §. 6. *p.* 589. *seq.*

ſunt, fragmenta (f) dudum euanuerunt. Sed qualia pleraque huius hominis commenta fuerint, vel ex eo patet, quod Romam inſtituto itinere, quum in variis, quas tranſiit, prouinciis cum viris piis ſermones habuiſſet, & ex iis eccleſiarum origines fideique incrementa curioſe perueſtigaſſet, horum narrationes deinde, veluti in faſciculum collectas, ſub ſpecioſa hedera *ἀποστολικῶν πράξεων* expoſuerit. (g) Vnde non mirum, pauca, quae ſuperſunt, *ἀποσπασμάτια* meras fabulas redolere. Talem vero etiam hanc de Iacobo narratiunculam eſſe, paucis nunc demonſtrandum eſt, licet hic in multis capitibus otia nobis fecerit IOS. SCALIGER, (h) cuius argumentis, ipſo fatente DVPINO, (i) nec Halloixius, nec Petauius, ſatisfecit.

§. V.

Vt vero ordine iuſto omnia exſequamur, quatuor hic notanda ſunt. *Primo*, quod Epiphanius licet Hegeſippum laudet, pleraque tamen ex ſuo ingenio ſcripſerit. *Deinde* quod omnia, quae hic attulit, falſa ſint & pene ridicula. *Tertio* quod nec ipſe Hegeſippus meliora tradiderit. Ac *denique* quod Nicetae narratiuncula de pallio Iacobi omni fundamento deſtituatur. Quae ſi ſolide adſtructa ac probata fuerint, nemo, vt opinor, Iacobum, ſacro habitu indutum, diutius ſibi pingi ob oculos patietur. Ac *primo* quidem, EPIPHANIVM hic fide non ſatis bona egiſſe, ipſa eius verba teſtantur. Promittit enim, ea ſe traditurum de Iacobo, quae Hegeſippus, Euſebius, Clemens pluresque alii tradiderint. Qualia ſunt iſta? Scilicet Iacobum ſacerdotem ex veteri ritu fuiſſe, eumdem ſemel quotannis in ſancta ſanctorum ingreſſum, bracteam quoque in capite geſtaſſe, lineo palliolo ſe induiſſe, & nec ſandaliis, nec laneis veſtimentis, vnquam eſſe vſum. Vbi vero hoc tradidit HEGESIPPVS? vbi EVSEBIVS? vbi CLEMENS? Ipſa verba Hegeſippi recitat Euſebius, ex quibus non plura diſcere potuit Epiphanius, quam Iacobum fuiſſe virum ſanctiſſimum, indeque nomen iuſti & Obliam indeptum, diſciplinae etiam Naſiraeae deditum, eumdemque tam ſaepe orationibus vacaſſe, vt & genua callum inde duxerint. De indumentis Iacobi nihil tradidit praeter id, quod ſupra exſcripſimus, nec ait, cum ingreſſum eſſe ſanctum ſanctorum, ſed *εἰς τὰ ἅγια*, quae Epiphanius

fami-

(f) *apud* Euſeb. *lib. II. cap. XXIII. lib. III. cap. XX. & XXXII. lib. IV. cap. VIII. & XXII.* Phot. *Biblioth. Cod. CCXXXII.* (g) Euſeb. *lib. IV. H E. cap. XXII.* Hieron. *de ſcript. eccl. cap. XXII.* (h) Scaliger. *l. c.* (i) Dupin. *Bibl. nou. Tom. I. p. 86.*

familiari ſibi ingenii procacitate in ſanctum ſanctorum commutauit. Nihil porro de bractea frontali, quam ex alio Euſebii loco, (k) ſatis craſſo memoriae lapſu, confinxit, quum ibi non de Iacobo, ſed de Ioanne Apoſtolo, ſermo ſit. Quae ſane argumento ſunt, nec Hegeſippum, nec Euſebium, ab Epiphanio, quando haec ſcripſit, euolutos, atque adeo vtrumque falſo ab eo laudatum eſſe. Si reliqua forte ex CLEMENTE eum hauſiſſe dixeris, nec id quidem veriſimile eſt. Siue enim Clementem Romanum ſiue Alexandrinum euoluas, ſiue genuina, ſiue ſuppoſititia eorum opera conſulas, fruſtra vbique haec Epiphanii commenta quaeres. Vnicum refugium ſupereſt ad opera Clementis Alexandrini deperdita. Sed tantum abeſt, vt in iis fabulas tam lepidas de ſacerdotio Iacobi Iudaico exſtitiſſe ſuſpicari poſſimus, vt eae ſaeculi ſecundi doctrinae & praxi quam maxime repugnent. Sed fingamus, haec in deperdito aliquo Clementis libello ita lecta fuiſſe; non aliunde tamen Clemens haec haurire potuit, quam ex Hegeſippo. Si igitur ille male Hegeſippum exſcripſit, cur quaeſo Epiphanius potius Clementem ſequutus eſt, quam ipſum Hegeſippum, quem tamen laudat? Nihil certius igitur eſt, quam Epiphanium hic ſe praeſtitiſſe ſui ſimilem, hoc eſt, in narratiunculis, nullo habito examine admittendis, nimis credulum, in temporibus perſoniſque diſtinguendis parum accuratum, & in concertationibus aduerſus haereticos ſuſceptis neruis plerumque & iudicio omni deſtitutum.

§. VI.

Vndecunque vero manarit haec Epiphanii fabula, exploratiſſimum certe eſt, illi *οὐδὲν ὑγιὲς* ineſſe. Initio enim falſiſſimum eſt, quod Iacobus veteri ritu ſacerdos fuiſſe fingitur. Notum enim eſt, ſacerdotium veteri ritu gentile fuiſſe Leuitis, eoque neminem, niſi ex hac tribu oriundum, potuiſſe defungi. Iacobum vero minorem genere Leuitam fuiſſe, tam falſum eſt, vt nihil fingi poſſit abſurdius.

§. VII.

Operae pretium fuerit, Iacobi natales hic paullo diligentius rimari. Meminerunt Euangeliſtae (m) inter *τοὺς δώδεκα* etiam Iacobi, *τοῦ Ἀλφαίου* id eſt Alphaei filii. Meminit etiam Paulus (n) Iacobi, a ſe Hieroſolymis compellati, quem ipſe fratrem Domini vocat: ſicuti & Matthaeus, (o) vbi Iudaeorum de genere Chriſti ſententiam recenſet,

(k) Euſeb *lib V. H. E. c. XXIV.* (l) *Vid.* Gu. Caue *hiſt. Litterar. Part. I. ſec IV. p.* 131.
(m) Matth X. 3 Marc III. 18. Luc. VI. 15. (n) Gal. I, 19. (o) Matth. XIII. 55. 56.

ſet, inter fratres Domini Iacobum quendam refert. Quum igitur ſcriptores antiquisſimi Iacobum modo tamquam Apoſtolum Ieſu Chriſti, modo tanquam Epiſcopum Hieroſolymitatum deſcribant: quaeſtio non leuis orta eſt inter eruditos, vtrum Iacobus frater Domini ab illo Iacobo Alphaei diſtinguendus ſit, an eadem perſona diuerſis nominibus ſignetur? Diuerſa ſane nomina, diuerſa munera narrantur. Si Iacobus fuit frater Domini, cur vocatus filius Alphaei? Si filius Alphaei, quomodo frater Domini? Si porro Apoſtolus fuit, profecto non potuit eſſe Epiſcopus. Sin Epiſcopus, certe non Apoſtolus, quum inter ſe pugnare videantur Apoſtolus, ex officio praeco orbis, & Epiſcopus, certo alicui loco adfixus. His rationibus adducti ſunt viri in hoc ſtudiorum genere praeſtantisſimi, vt tres Iacobos ſtatuerent, vnum Zebedaei, alterum Alphaei, tertium Ioſephi filium & fratrem Domini, quorum hunc Hieroſolymitanorum Epiſcopum, illos Apoſtolos ex duodecim virorum ordine fuiſſe tradunt. Fauent huic ſententiae ex antiquis PSEVDO-CLEMENS, (p) GREG. NYSSENVS, (q) EPIPHANIVS, (qq) CHRYSOSTOMVS, (r) e recentioribus BLONDELLVS, (s) M. ANTON. DE DOMINIS, (t) VALESIVS, (u) HAMMONDVS, (x) &, qui hanc controuerſiam maximo adparatu tractarunt, COMBEFISIVS (y) & HENSCHENIVS, (z) quorum tamen argumenta potisſima Patrum proxime laudatorum teſtimoniis, nec non conſenſu Graecorum, Syrorum & Aethiopum nituntur. Sed ſi rem aequa lance ponderes, iſta quidem ſententia parum ſolida videbitur. Nam primo quem Paullus Gal. I, 19. fratrem Domini, eumdem etiam diſerte vocat apoſtolum, & Cap. II, 9. cum Petro & Ioanne tanquam columnis eccleſiae coniungit. Vnde conſtat, cum nullo alio tunc Paullum eſſe colloquutum, quam cum Iacobo, Alphaei filio, quem hinc, eumdem eſſe cum Fratre Domini, clarisſime patet. Deinde Patrum teſtimonia, quae adferunt viri, paullo ante laudati, nihil omnino conficiunt, quum ea ex Pſeudo-Clementis lacunis deriuata eſſe, in propatulo ſit. Quanto meli-

(p) Clem. *Recognit. l. 1. cap. LIX. p. 501.* Idem *lib.* II. *Conſtitut. Apoſt. cap. 55. ap.* Cleric. *Tom.* I. *bibl. PP. Apoſtol.* (q) Greg. Nyſſen. *Orat. 2. de paſch.* (qq) Epiph. *haereſ. 79. c. 3. p. 1060.* (r) Chryſoſt. *hom. XXXIII. in Matth. X.* (s) Blondellus *in Pſeudo Iſidoro p. 30.* (t) M. Ant. de Dominis *lib.* II. *de Rep. Eccl. cap.* II. *theſ XXI. ſequ.* (u) Valeſ. *Adnot. ad Euſeb. p. 18.* (x) Hammond. *diſſ. de iuribus Epiſc* (y) Combefiſ. *Not. ad Hippolyt. de duodecim Apoſt. Tom.* II. *Auctarii noui biblioth. Patr. p. 840. ſequ.* (z) Henſchen. *Act. Sanct. d. 1. Maii.*

meliore autem iure Pseudo-Clementi opponimus CLEMENTEM verum, (a) Alexandrinum puta, qui Iacobos nonnisi duos agnouit, illumque Hierosolymitanorum Episcopum eundem esse dicit cum Apostolo & fratre Domini, quem Paullus Hierosolymis salutauit? Quanto rectius ceteris patrum testimoniis EVSEBII, (b) HIPPOLYTI, (c) & HIERONYMI (d) auctoritatem opponimus, qui omnes non nisi duos Iacobos, vtrumque apostolum, alterum vero etiam Hierosolymitanae ecclesiae Episcopum statuunt? Nec impedit tertio episcopalis dignitas, quo minus horum sententiae accedamus. Quamuis enim ἀσύςατα videantur apostolicum & episcopale munera, quum Apostolis ecclesia vniuersa, Episcopis certa quaedam dioecesis demandata; illis per vniuersum terrarum orbem volitandum, his cum grege perpetuo manendum fuerit: difficultas tamen ista statim euanescet, si obseruemus, eodem sensu Iacobum a patribus vocari episcopum Hierosolymitanum, quo Petrus modo Romanus, modo Antiochenus, dicebatur, non profecto in sensu proprio, quod Pontificiis videtur, sed aequiuoco, (e) quoniam diutissime Hierosolymis apostolico munere functus est, quemadmodum & reliqui Apostoli virique apostolici hanc vel illam regionem diutius doctrina sua illustrarunt, & sic veluti ἐπισκοπίαν illius suscepisse visi sunt. Quae quum ita sint, eorum sententiam, qui Iacobum Fratrem Domini & Iacobum Alphaei filium vnum eundemque esse statuunt, (ee) certissimam esse putauerim. Vt igitur ad genus Iacobi nostri redeamus, audiuimus, illum fratrem domini fuisse, non quidem germanum, id enim non fert stupenda Christi natiuitas, nec vterinum, quum, Mariam perpetuo virginem mansisse, pie credatur, nec consanguineum, quum Christus sine virili semine a Spiritu S. conceptus sit, sed tamen vel quasi consanguineum, quia ipse Saluator vulgo Iosephi filius credebatur, (f) vel alias Mariae necessitudine coniunctum. Vt paucis me expediam, constans est veterum traditio, (g) Iosephum Christi nutritorem ex prima con-

(a) Clem. Alex. *lib. VII. Hypotyp. apud. Euseb. libr.* II. *H. E. cap.* I. (b) Euseb. *l. c.* (c) Hippolyt. *de duodecim Apost. apud* Combefis. (d) Hieron. *ad Heluid. Tom.* II. *p.* 10. (e) *Vid.* Ittig. *Hist. Eccl. sec.* I. *cap.* VII. *sect. V. n.* XVIII *p.* 400. (ee) Baron. *ad ann.* 44. Petau. *lib. de hierarch. cap.* VII. *seq.* Baron. *ad acta Apost. p.* 57 *sq.* Guil. Caue *Antiquit. Apost. p.* 579. *seq.* Basnag. *Exercit. ad Baron. p.* 506. Ittig. *Hist. Eccles. Sec.* I. *l. c. p.* 450. *seqq.* Dall. *de pseudepigr. Apost. lib.* I. *cap.* XVII. Coteler. *ad Constit. Apost. libr.* II. *cap.* 55. Fabric. *Cod. Apocr. N. T. p.* 598. (f) Luc. III. 23. (g) Euseb. *lib.* II. *H. E. cap.* I. *p.* 33. *Epiph. haeres.* 28. Greg. Nyss. *Orat.* II. *de Resurr. Christi Tom.* II. *p.* 844.

coniuge parentem factum Iacobi, Iosis, Simonis & Iudae, quos Euangelistae fratres Domini vocant, nec non quarumdam filiarum, quae ibidem, suppressis tamen nominibus, commemorantur. Et profecto nihil videri poterat hac sententia simplicius, nihil probabilius. Ipsi enim Nazarethani, qui procul dubio totam Christi familiam in numerato habebant, apud MATTHAEVM (h) hanc eius cognationem recensent, *Nonne hic fabri filius? Annon mater eius Maria? & fratres eius Iacobus, Ioses & Simon & Iudas? vt & eius sorores nonne omnes nobiscum sunt?* En hic patrem Christi putatitium, en matrem, en fratres, en sorores. Et certe non videri debebat verisimile, a Nazarethanis cognatos Christi hic fratres vocari. Quo sensu enim Iosephum Christi parentem, eodem Iacobum, Iosen, Simonem & Iudam eius fratres adpellare, & sic haud obscure insinuare videntur, Christum non minus Iosephi fabri filium, quam horum vnumquemque esse. Sed huic sententiae, vtut antiquae & satis verisimili, multa iure quodam nostro opponimus, quae non ferunt, vt eidem assentiamur. Sane enim Euangelistae nunquam Iacobum & reliquos Christi fratres Iosephi, sed semper Alphaei filios, nominant. Et quamuis Iosephum binominem fingere velis, vereor tamen, vt ratio reddi possit, cur Alphaei inprimis nomen Iosepho tribuatur, quoties eius filii recensentur, quum tamen ille alioquin semper Iosephus adpelletur. Consequens igitur est, vt inquiramus, quis Alphaeus iste fuerit, quo inuento clarissime patebit, eum a Iosepho, Christi nutritio, diuersissimum fuisse. Alphaeum Syrus interpres vocat חלפי quod nomen Iudaeis familiare fuisse, & in Talmudistis haud raro occurrere, obseruat LIGHTFOOTVS. (i) Istud igitur pro diuersa pronunciandi ratione & Aphaeus legi potest, & Cleophas, & sic vtrumque vnum idemque est. Ex quo sequitur, Iacobi parentem non Alphaeum tantum, sed & Cleopham dictum. Hunc non fuisse Iosephum, certissime demonstrari potest ex Io. XIX. 25. vbi sub cruce Christi stetisse dicuntur *Maria, mater domini, eiusque soror Maria, vxor Cleophae, & Maria Magdalena.* Quis ex hoc non deprehendit, Cleopham hunc maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae? An vero Iosephus vnquam sponsae suae sororem vxorem duxerit? Sed certum, inquis, forsan est, Cleopham maritum fuisse Mariae, sororis

H 3 Dei-

(h) Matth. XIII, 55. 56. (i) Lightfoot *Hor. Hebr. Matth. X. p. 313. nec non ad Luc XXIV. p. 566. Chronic. temporum & ord. textuum N. T. p. 59. Comment. ad Acta Apost. p. 756. Tom. I. Operum.*

Deiparae: ipſum vero hunc Cleopham eſſe Alphaeum, Apoſtolorum patrem, id ſane nondum eſt demonſtratum. Sed vide, quam & hoc clariſſimum ſit. Haec ipſa enim Maria, quam vxorem Cleophae fuiſſe, & cruci Chriſti adſtitiſſe Ioannes docuit; aliorum Euangeliſtarum teſtimonio (k) mater fuit Iacobi & Ioſis, qui tamen alias filii Alphaei dicuntur. Quae Euangeliſtarum teſtimonia tam clara ſunt, vt, qui Ioſephum parentem Iacobi fingunt, (l) Mariam deiparam hic intelligere contra omnes iuſtae interpretationis regulas cogantur, quum tamen in loco parallelo Ioannis Maria deipara ab altera Maria, eius ſorore & vxore Cleophae, clariſſime diſtinguatur. Vt igitur ſummam tandem faciamus cogitationum noſtrarum, liquido probatum eſſe exiſtimamus, Alphaeum eumdem haberi debere cum Cleopha, cuius Luc. XXIV. 18. mentio iniicitur, cumque in matrimonio habuiſſe Mariam, ſororem Deiparae, atque adeo Iacobum fratrem Domini dictum eo ſenſu, quo & conſobrini, & alii agnati, Hebraeis אחים dicebantur. Quam ſententiam etiam ex antiquis HIERONYMVS (m) & prae ceteris THEODORITVS, (n) luculentiſſimo teſtimonio comprobant.

§. VIII.

Iam vt ad EPIPHANIVM noſtrum, tanquam e diuerticulo, redeamus, falſum vtique eſſe adparet, quicquid ille de ſacerdotio Iacobi retulit. Ex quacunque enim tribu fuerit Alphaeus, ſiue Cleophas, ſatis profecto certum eſt, eum nec gente Leuitam, nec dignitate ſacerdotem fuiſſe, quum non modo Luc. XXIV. 18. 20. 21. manifeſto ſe a ſacerdotibus diſtinguat, ſed &, teſte Matthaeo, (o) Nazarethae in Galilaea habitarit, vbi non fuiſſe ſacerdotes, diſerte docent Talmudiſtae. (p) Nec opus eſt, contra Epiphanium verboſius hoc demonſtrare, quum ex ipſius hypotheſi (q) Iacobus fuerit filius Ioſephi, ex Dauidis regia ſtirpe oriundi. Ex ea vero neminem vnquam altari miniſtraſſe, ipſe Apoſtolus (r) obſeruat. Praeuidens hoc telum EPIPHANIVS, (s) multa diſſerit de quadam inter tribus Iuda & Leui cognatione, easque ſolas inuicem nuptia-

(k) Matth. XVII. 56. Marc. XV. 40. (l) Greg. Nyſſen. *de reſurrect. Chriſti Orat.* II. *p.* 844. *Tom.* II. Voſſ. *diſſert. de Genealogia Ieſu Chriſti cap.* VI *p.* 64. *Tom.* VI. *Opp.* Gu. Caue *Antiqu. Apoſt. p.* 582. (m) Hieronym. *Comment. ad Matth.* XII. (n) Theodorit. *Comment. ad Galat.* I. (o) Matth. XIII. 55. 56. (p) Lightfoot *Centur. Chorograph. Matthaeo praemiſſ. cap. LXXXVI. p.* 232. *Tom.* II. *Opp.* (q) Epiph. *haereſi XXIX. p.* 119. (r) Hebr. VII. 13. (s) Epiph. *haer.* LXXVIII. *p.* 1045. *Tom.* I. *Opp.*

nuptiarum commercio iungi solitas, ex necessitudine Mariae Virginis & Elisabethae demonstrare nititur, adiiciens etiam exemplum Naassonis, quem, quum e tribu Iuda fuerit, Elisabetham, Aaronis filiam, duxisse, falso perhibet, quum Exod. VI. 23. Elisaba non Aaronis sed Aminadabi filia fuisse, eaque non Nahassoni sed Aaroni nupsisse dicatur. Sed fingamus, vera esse, quae hic tradit Epiphanius; fingamus, inter solas tribus Iuda & Leui nuptiarum commercium fuisse, quin & addamus, Iacobum materno sanguine e sacerdotum familia descendisse: quis quaeso in Iudaeorum rebus adeo hospes est, vt materni generis in sacerdotii iure nullam plane rationem esse habitam, ignoret? Subtilius porro Epiphanium explicat GV. CAVE, (t) dum παλαιὰν ἱερωσύνην, ad quam Iacobus adspirasse dicitur, non accipiendam putat de sacerdotio Leuitico, sed de antiquissimo iure patriarchali, quo sacerdotium primogenitis debebatur. (u) Sed praeterquam, quod haec interpretatio cum Epiphanii textu maxime pugnat, ne speciem quidem veritatis eam habere, nemo non animaduertit. Quis enim hoc primogenitorum sacerdotium, quod IONATHAN Targumista (x) *ante tabernaculum & sacerdotium Aaronis* tantum obtinuisse, fatetur, Christi etiam aetate in ecclesia Iudaica locum inuenisse dixerit? Quis ignorat, abolitum illud esse, simul ac DEVS Leuitas in primogenitorum locum adoptauerat? Nullum ergo superest argumentum, quo sacerdotium Iacobi stabiliri, aut Epiphanius ab errore absolui possit, quantumcunque de eo laborent viri doctissimi.

§. IX.

Aeque falsum ac futile est alterum, quod ab Epiphanio adfirmatur, scilicet Iacobum sancta sanctorum iure sacerdotii quotannis ingressum esse. Solum enim Pontificem summum semel quotannis in sanctuarium penetrasse, notum est & peruulgatum. Et profecto non sine admiratione legas rationes friuolas, quibus ipsi aditus hic ad interiorem partem sanctuarii adseritur. Modo enim ob lineas vestes, modo ob Nasiraeae disciplinae sanctitatem, modo ob sacerdotium templi adyta ipsi patuisse volunt. De sacerdotio iam supra vidimus.

Quis

(t) Gu Caue *Antiqu. Apost p.598.* (u) *Legendi de hoc sacerdotio* Gu. Caue *in Adparatu ad Antiqu. Apost. sect. I. §. X. p. 26. sequ.* Selden. *de success. ad Leg. Hebr. cap. V. p 45. & libr. I. de success. in Pontificatu cap. I.* Grot. *Adnotat. ad Luc.* II 32. Bochart. *Hieroz. Part. I. p.* 575. Spencer. *de LL. Hebr.* L. I. *cap. VI. Sect.* II. *p.* 203. (x) Targum Ionath. *in Exod. XXIV.* 5.

Quis vero vnquam audiuit, omnes, qui lineis vestibus vtebantur, in sanctum sanctorum ingressos? Sane a IOSEPHO (y) memoriae proditum est, etiam cantores isto tempore ius lineae stolae, beneficio Agrippae, Regis obtinuisse. An ergo, quod linea stola vtebantur, etiam cantores in sanctum sanctorum penetrasse dicemus? De Nasiraeis porro non magis sibi quisquam persuaserit, aditum iis in sancta sanctorum patuisse. Notum enim est ex antiquitatibus Iudaicis, Nasiraeis in templo destinatum fuisse singulare atrium, לשכת ששם הנזרים מבשלין את שלמיהם ומגלחין את שעריהם ומשלחין תחת הדוד: *conclaue, seu atrium,* (non enim desuper erant laquearia,) *vbi Nasiraei elixabant suas pacificas, tondebant capillos suos, eosque sub lebetem coniiciebant.* Hoc vero atrium non erat in sancto sanctorum, ac ne in atrio quidem sacerdotum aut Israelitarum, sed in atrio mulierum דרומית מזרחית *in angulo euro-notum respiciente* (z). Hoc ergo ingrediebantur Nasiraei, quoties se voto rite exsoluere volebant. Quoties vero cultui diuino intererant, procul dubio locum inter ceteros contribules in atrio Israelitarum occupabant. Ex quibus patet, nec hanc Epiphanii coniecturam vllo loco esse habendam.

§. X.

Exstant & alia in EPIPHANII narratione, non magis vera, quam quae hactenus discussimus. Talia sunt, quae de Iacobi lamina aurea & lineis vestibus disserit. Quum vero illa Iacobo male tribuatur, ac potius Ioannis hoc ornamentum fuisse dicere debuisset, hae vero non tam ab Epiphanio, quam Hegesippo inuentae sint: de vtrisque infra suo loco erit agendum. Illud vnum moneo, linteum pallium, quod Iacobo tribuit Epiphanius, parum ingeniose excogitatum, & tam levis texturae esse, vt fabula vbique pelluceat. Tota enim res nititur falsa hypothesi, quod iuuenis, quem, relicta sindone, aufugisse MARCVS Euangelista (a) scribit, Iacobus frater Domini fuerit. Vnde vero hoc probat? An Apostolus nudus Christum comitaretur? Cur vestimenta posuerit? Iam tum sane Apostoli fuga sibi consuluerant, antequam iuuenis hic a turba prehenderetur. Certissima igitur eorum (b) est sententia, qui neque Iacobum, neque Ioannem, neque vllum alium

(y) Ioseph. *libr. XX. Antiq. Iud. cap.* VIII. (z) *Vide* Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap.* XVIII. *p. 594. Tom. I. Opp. & Centur. Chorogr. Matthaeo praemiss. cap. XXIX. p. 193. Tom. I.* (a) Marc. XIV, 51. (b) Theophylact. *ad h. l.* Casaub. *Exercit. XVI. n. LXV. p. 425. sequ.* Grot. *ad Marc. l. c.*

alium Apoſtolum hic agnoſcunt, ſed iuuenem quendam, qui quum cubitum ſe recepiſſet, de periculo Chriſti aliquid inaudiuerit, & ſtatim ſeſe lecto proripuerit, ſpeculaturus, quid rerum ageretur. Sed fuerit iſte Iacobus, quod tamen falſiſſimum eſt: quis ex hac ſindone pallium linteum conſuerit? Oſtendit quidem e Talmudicis LIGHTFOOTVS, (c) Iudaeorum טלית ſeu pallium ſacrum, cui peniculamenta ſeu fimbriae ציצית aſſui ſolebant, quoque inter precandum capita obnubere conſueuerant, nonnunquam vocatum eſſe סדין vel סדינא, *ſindonem*: ſed tale pallium corpori ita aptari non poterat, vt non nuditas vbique pelluceret, atque adeo nec hic iuuenis lineo eiusmodi pallio ſe inuoluerat, ſed interulae, quali in lectulo fuerat vſus, quod tam accurate demonſtrauit CASAVBONVS, (d) vt ſi vel verbum adderem, Iliada poſt Homerum ſcribere viderer.

§. XI.

Veniendum iam eſt ad Euſebium & Hegeſippum, qui vtut paullo parcius de ſacro Iacobi veſtitu loquantur, quam Epiphanius, nihil tamen, quod magis verum ſit, referunt. Tametſi enim a veritate non alienum videri poſſit, quod Iacobum non ſancta ſanctorum, ſed τὰ ἅγια ſolum intraſſe perhibent, in eoque magnum huic fabulae praeſidium quaerant PETAVIVS & GVIL. CAVE: falſum tamen & hoc eſſe, tam certo conſtat, vt mirer, viros ceteroquin doctiſſimos Hegeſippo hic patrocinari. Τὰ ἅγια enim, in quae Iacobus ingreſſus eſt, aut exteriorem templi partem notant, quae Hebraeis eſt היכל, aut interiora adyta, quae דביר vocantur. Quocumque ſenſu vocem acceperis, nugas audies. Si enim ſanctum ſanctorum intelligas, Pontifex Iudaeorum maximus; ſin exteriorem templi partem, ſacerdos fuerit oportet. Neutrum verum eſſe, ſupra demonſtratum eſt. Quod etiam animaduertens PETAVIVS: (e) *Iacobo*, inquit, *ob excellentem vitae ſactimoniam conceſſum eſt, vt ad ſancta perueniret, quum alioqui vulgo linea ſtola veſtiretur.* Sed vereor, ne & hic malam cauſſam agat. Vnde enim probauerit Petauius, cuiquam mortalium, nedum Iacobo Apoſtolo, ob excellentem vitae ſanctimoniam aditum ad ſancta conceſſum fuiſſe? Certius nobis eſt atque exploratius, eo ſolis ſacerdotibus λειτουργῶν acceſſum patuiſſe. Qemadmodum enim ſanctum ſanctorum ſacerdo-

I tes

(c) Lightfoot. *Hor. Hebr. & Talm. ad Marc. p.* 460, *Tom.* II. *Opp.* (d) Caſaubon. *l. c.* (e) Petau. *ad Epiphan. p.* 323. *Tom. II.*

tes non recepit, ſed pontificem duntaxat; ita ſanctum, in quo altare thymiamatis erat conſtitutum, Iſraelitas omnes, quantumlibet ſanctos, arcuit, ſolosque admiſit ſacerdotes, miniſteria ſacra obeuntes. Hinc apud Lucam (f) Zacharias ſacerdos, quum ad aram ſuffituum thura adoleret, neminem in ſanctuario comitem habuit, ſiquidem tota multitudo populi ἔξω, *foris* precabatur, id eſt, in atrio Iſraelitarum, cuius limites transire nemini concedebatur. (g) Quod ad lineas Iacobi veſtes attinet, abſurde & hae ab Hegeſippo confictae ſunt, niſi forte vulgarem veſtem intelligas, ex lino confectam, qualem non Iacobus modo, ſed & alii Iudaei geſtarunt. Sed talem non intelligere Hegeſippum, ex eo colligimus, quod ob illius reuerentiam acceſſum Iacobo *εἰς τὰ ἅγια* patuiſſe, exiſtimat. Inde enim ſequitur, vt de linea tunica ſacerdotali loquatur, ſeu de כתונת תשבץ, quam ſacerdotibus Deus praeſcripſerat. (h) Iam id ipſum quam ab omni ratione alienum ſit, nemo, niſi qui antiquitates Iudaicas nunquam a limine ſalutauit, ignorare poteſt. Veſtis enim haec, quam & aliarum gentium ſacerdotes aemulatione ſolita ſibi ſumſerant, *διὰ τὴν χρόαν, ἣν τὸ λίνον ἀνθοῦν ἀνίησι τῇ περιεχούσῃ τὸν κόσμον αἰθερίῳ χαροπότητι προσεοικυῖαν*, hoc eſt, ***ob colorem, quem flos lini habet ſimilem nitori aetheris mundum ambienti***, vt eſt apud PLVTARCHVM, (i) adeo ſacerdotum apud Iudaeos propria erat, vt non minori veneratione eam proſequerentur, ac hodie Pontificii ſuam caſulam. Concedebantur ſacerdotibus tunicae lineae a magno ſynedrio, nec induebantur iis vnquam, niſi quum ſacra facienda eſſent. Immo dum ſacerdotes erant in templo, & miniſterio ſuo fungebantur, ſi quando noctu ſomnus obreperet, non dormiebant in ſacris veſtibus, ſed in vulgaribus, quibus extra templum vtebantur, ac matutino tempore, quum ad munus redeundum eſſet, depoſitis ordinariis veſtibus, & corpore aqua abluto, ſacras reſumebant. Tanta denique eſſe videbatur harum veſtium ſanctitas, vt etiam detritae in vſus profanos adhiberi non poſſent, ſed retexerentur ad conficienda ellychnia lucernarum & lampadum, quae in feſtorum peruigiliis per templum relucebant. (k) Quis credet igitur, Iacobo ſacerdotalem tunicam

(f) Luc. I. 10. (g) Quenſted. *Antiquit Bibl. cap. VIII. p. 742.* (h) Exod. XXVIII. (i) Plutarch. *de Iſid. & Oſiride p. 325. Tom. II. Opp. Conſer. de aliis gentilibus* Herodot. *libr. II. cap. 37.* Chiflet. *de linteis Chriſti ſepulcbralibus cap. XXIX. p. 101.* Spencer. *lib. III. cap. V. de Legibus Hebr. p. 835.* (k) Lightfoot *Deſcript. Templi Hieroſolym, cap. XXXVII. ſect. V. Tom. I. Opp. p. 650.*

cam fuiſſe conceſſam? Quis credet, Iudaeos tam aequos fuiſſe, vt hominem, religionem ſuam peroſum, linea tunica ornatum in publicum prodire paterentur, cum ne ſacerdotibus quidem ſuis extra templum eius vſum permiſerint? Quas tragoedias excitaturi Pontificii eſſent, ſi quem non dicam religioni ſuae aduerſum, ſed pontifici deditiſſimum, caſula aut mitra epiſcopali fulgentem, per vrbes ſuas volitare animaduerterent? Num igitur mitiores nobis concipiemus Iudaeos, rituum ſuorum ſeruantiſſimos, & ſacerdotalis dignitatis violationem vel minimam capitali ſupplicio vindicantes?

§. XII.

Reliquum eſt NICETAE PAPHLAGONIS & MICHAELIS SYNCELLI commentum de omophorio Iacobi. Sed de eo, quod dicamus, nihil eſt, quam ex Graeculorum iam ſatis ſuperſtitioſorum ingenio natum eſſe, quidquid de eo circumfertur. Vterque auctor nouus eſt & fabularum amantiſſimus: vterque neminem antiquiorem, ex quo profecerit, laudat, nobisque cauſſam ſuſpicandi relinquit aequiſſimam, eos ex pallio lineo Iacobi, quod Epiphanius primus confixerat, omophorium texere auſos, vt huic indumento ſacro, ante saeculum quartum non excogitato, ſua conſtaret antiquitas, de quo paullo poſt nonnulla monenda erunt.

§. XIII.

Iacobo fratri Domini comitem damus IOANNEM, illud Chriſti delicium, cuius ſacra indumenta illis Iacobi proxime conueniunt. Exſtat apud Euſebium (l) e POLYCRATIS Epheſini Antiſtitis Epiſtola ad Victorem, Epiſcopum Romanum, fragmentum luculentiſſimum, in quo hic ſaeculi ſecundi ſcriptor, cum ſententiam ſuam de die Paſchatos exemplo maiorum fortiter tuetur, tum etiam de apoſtolis quaedam haud vulgaria tradit. Cuius generis etiam ſunt, quae de Ioanne his verbis narrat: Ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών; ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκώς, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. *Praeterea Ioannes, qui in ſinu Domini recubuit; qui etiam ſacerdos fuit, & laminam geſtauit; martyr denique & doctor exſtitit; hic inquam Ioannes extremum diem apud Epheſum obiit.* Hic locus, quem etiam HIERONYMVS, (m) & NICEPHORVS, (n) exſcripſerunt,

 quem-

(l) Euſeb. *lib. V. cap. XXIV.* (m) Hieronym. *de ſcriptor. eccleſ. cap. XLV.* (n) Nicephor. *lib. IV. Hiſt. Eccl. cap. XXXVII.*

quemque in animo habuisse videtur EPIPHANIVS, (o) dum Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, idem cum Iacobo minore vitae institum amplexos affirmat, miram Pontificis gloriandi occasionem suppeditat. Hoc enim nobilissimo antiquitatis monimento liquido constare existimant, iam apostolis sacrum habitum, & inprimis mitram Episcopalem, in deliciis fuisse. BARONII (p) phaleras iam supra vidimus; ei vero paria faciunt BELLARMINVS, VALESIVS, (q) & tantum non omnes, quorum interest, palpum Pontifici obtrudere. Sed tria hic mihi facienda opinor. Si enim ostendero, nec bracteam in capite gestasse Ioannem, nec hanc esse Polycratis sententiam, & mitras denique Episcopales, quas ex hac bractea arcessit Baronius, longe recentioris aeui esse, toto hoc negotio rite mihi perfunctus videor.

§. XIV.

Meminit Polycrates τῦ πετάλυ, seu bracteae cuiusdam, sed ita, vt nec materiam nec formam describat, nec, quo loco gestari hoc ornamentum consueuerit, exprimat. HIERONYMVS vero, (qq) quaedam de suo adiiciens, & auream hanc laminam, & in fronte collocatam, dicit. Quem quidem STEPH. LE MOYNE (r) cum Polycrate in gratiam reduci posse existimat, si πέταλον bracteam auream explicemus. Sed vereor, vt hanc significationem Graecis auribus persuadeamus. Sane enim lituris dignus esset AELIANI (s) auctoris μελιγλώττυ locus, vbi πετάλυ χρυσῦ meminit, nec ferendus esset poeta, (t) qui πιληθέντα δι' εὐξάντυ τριχὸς ἀμνῦ πέταλον, *pileum ex lana agni coacta & bene carminata factum* laudat, si πέταλον laminam auream significaret. Alter enim locus tautologiam, alter contradictionem, quam vocant in adiecto, innolueret; quale sermonis vitium in Graecos scriptores tam emendatos vix cadit. Quare Hieronymum potius & hic sibi indulsisse arbitror, quod in Eusebii chronico interpretando fecisse se non negat, (u) *vt & interpretis, & scriptoris ex parte officio sit vsus, & nonnulla, quae intermissa videbantur, adiecerit.* Vt ergo genuinam vocis significationem eruamus, obseruandum est, πέταλον a SVIDA (x) & glossatoribus explicari per φύλλον, id est, *folium*, & esse laminam, folio hederae similem, eam-

(o) Epiphan. *haeresi LXXVIII. cap. XIII. p.* 1045. (p) Baron. *ad ann.* 34. *n. CCXCIII.* (q) Valess. *Adnotat. ad Euseb. p.* 93. (qq) Hieronym. *l. c.* (r) Steph. le Moyne *Not. ad Var. sacra p.* 29. (s) Aelian. *lib. V. Hist. var. cap. XVI.* (t) *apud* Suid. *voce* πετάλοις *p.* 102. *Tom. III. edit. Kust.* (u) Hieronym. *praefat. ad Chron. Euseb.* (x) Suid. *l. c.*

eamque siue auream, siue ex alia materia confectam. A septuaginta interpretibus ita vocatur lamina illa ציץ, quae sacerdotis summi frontem ornabat. (y) Ea vero non erat corona triplex, qualem ex IOSEPHO (z) male intellecto nobis describit BARONIVS, (a) sed nuda bractea aurea sincipiti alligata, quam in vtroque latere ornabant caliculi aurei, tribus ordinibus dispositi, quales in herba hyoscyamo conspiciuntur, in medio vero litterae קדש ליהוה *sanctum Domino.* Quod si ergo Polycratem iuxta litteram intelligimus, Ioannes vsus est corona vel lamina sacra, qua pontifices maximi, quando in sanctum sanctorum ingrediebantur, fulgebant. Quis vero hoc sibi persuadeat de Apostolo, qui omnes modestia animoque demisso anteiuit? Certe nec voluit ita ornatus in publicum prodire, nec potuit. Non voluit, nisi dicas, eum veteris testamenti adparatum & caerimonias, vmbrae instar euanituras ignorasse. Nec potuit, nisi Iudaeos aque gentiles omnes eum, tamquam virum sanctissimum reueritos esse, fingas. Vtrumque quam a veritate alienum sit, nemo non videt. An enim pontificis Iudaici habitum splendidissimum sibi sumserit, quum Christo exhibito vmbra nihil opus esset? An aurum fronte gesserit is, qui cum Petro auri argentique copiam eierabat? Qua fronte se auro carere dixisset, qui aurum fronte praeferebat? (b) An Iudaeos Asiaticos quieturos fuisse credibile est, si Pontificis sui insignia a piscatore, religione aliena deuincto, occupata animaduertissent? Et quid acturos fuisse credimus Ephesios, inter quos Ioannes diutissime vixit, (c) si peregrinum hominem laminam auream circumferre apud se vidissent, quum magnae Dianae *ἀρχιερεύς*, tantae auctoritatis homo non nisi laurea vteretur? (d) Nonne omnibus paganis, quibus sorduit scrupulosior vestitus ratio, ludibrium debuisset? Tantum profecto abest, vt splendida haec corona cum simplicitate ecclesiae conueniat, vt vel scandalum neophytis praebere potuisse videatur, qui a Iudaeorum ritibus maximopere sibi abstinendum esse existimabant.

§. XV.

Sed quid opus est verbis, quum manifestum sit, eam Polycratis mentem minime fuisse? Duo enim coniungit Polycrates, Ioannem ni-

(y) Versio LXX. Exod. XXVIII, 36. XXIX, 10. XXXIX, 10. 30. *Videantur de ea post* Goodvvinum, Lightfootum, Lundium, Braunius *de Vestitu Sacro Ebraeorum.* (z) Ioseph. *lib. III Antiqu cap. IX. p.* 86. (a) Baron. *l. c.* (b) Act. III, 3. 6. (c) Euseb. *lib. III. Hist, Eccl, cap, I.* (d) Achilles Tatius Ἐρωτικ. 448.

mirum ſacerdotem fuiſſe, & τὸ πέταλον geſtaſſe, ex iisque concludit, paſcha quartadecimanorum non eſſe damnandum, quia tantus vir illud eodem die celebrauerit. Quaenam haec concluſio, ſi verba in ſenſu proprio exponimus? Quis vero vnquam probauerit, Apoſtolos ſacerdotes proprie ſic dictos fuiſſe? Repugnat ſane hoc totius Chriſtianiſmi principiis, & a Theologis noſtris tam ſolide diſcuſſum eſt, vt hic actum ageremus, ſi vel verbum adderetur. Quid porro ad rem facit, ſi Ioannes πετάλῳ vſus eſt? An ideo paſcha cum quartadecimanis celebrandum? Quemadmodum igitur ſacerdotem Ioannem improprie vocat Polycrates, ita & πέταλον pontificale ipſi tribuit συνεκδοχικῶς, ea ratione, qua faſces & ſecures nominamus, ſi conſulem; aut purpuram & diadema, ſi Regem deſcribimus. Quae ſi ponimus, planiſſimus ſenſus erit Polycratis, paſcha ſcilicet Quartadecimanorum vel ideo minime damnandum eſſe, quod eodem die Chriſti reſurgentis memoriam recoluerit Ioannes, qui inter Chriſtianos Aſiaticos veluti pontifex quidam maximus auctoritate ſumma enituerit, & ſanctis moribus non minus quam doctrina orientem illuſtrauerit diutiſſime. Sic inquam omnia plana ſunt ac perſpicua, quum, ſi proprie accipias verba Polycratis, nihili ſint, praecipue ſi cum BARONIO & VALESIO non hunc modo, ſed & reliquos Apoſtolos, quin & epiſcopos omnes, eiusmodi regiae dignitatis inſignibus vti conſueuiſſe dicas. Quod ſi igitur aequiſſimum eſt, ita cuiusque verba exponi, ne ſenſu careant: omnino ſequitur, vt & Polycratis locum multo rectius figurate quam proprie interpretemur. (e)

§. XVI.

Clarius hoc futurum eſt, ſi oſtenderimus, Epiſcopales mitras nec ex inſtitutione ac vſu apoſtolorum manaſſe, nec ex antiqua lege ad perfectioris ampliorisque ſacerdotii ſignum translatas, nec inter Chriſtianos tam antiquas eſſe, vt Ioannes eiusmodi inſigni vti potuerit. Tria haec ſunt capita, quae proponere non erubeſcit BARONIVS, (f) vt Ioannis, ceterorumque Apoſtolorum, bracteas aureas in tuto collocet. Sed quum nullum eorum, vt virum doctum decebat, probauerit: oſtendendum nobis eſt, omnia aeque falſa eſſe. Ex Apoſtolorum inſtitutione manaſſe mitras epiſcopales, nemo fortaſſis dixerit, niſi

(e) Steph. le Moyne *c. p. 261.* Cyprian. *not. & Schol. ad Hieronymi Catalog. cap. XLV.* Heidegger. *Tumul. Concil. Trident. ſeſſ. XXII. Quaeſt. 5. p. 237. Tom. II.*

(f) Baron. *ad ann. XXXIV. n. CCXIV. ſequ.*

nisi qui omnem pudoris sensum amisit. Vbi enim habetur illa institutio apostolica? litterisne ea, an per manus nobis tradita est? Si litteris consignata, sane & nobis non esset incognita. Sin per traditionem propagata, ea certe ostendenda est in antiquitate ecclesiastica. Non minus temerarie contendit, non Iacobum modo, & Ioannem, sed & ceteros Apostolos, eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse. Vnde enim haec probat? Si ex Polycrate, & principium petit, & a particulari quod aiunt ad vniuersale concludit. Sin ex Epiphanio; hunc memoria falsum esse, supra vidimus. Sed fingamus, Apostolos omnes bracteas aureas in fronte circumtulisse, an ideo mitrae Episcopales ex apostolico vsu manarunt? Quidni ergo Episcopi hodienum πέταλα gestant? aut quid simile habent πέταλον & Episcopalis mitra? Ex quo patet, alterum quoque caput falsum esse, nimirum Episcopales mitras ex veteris testamenti ecclesia ad perfectius Christianae legis sacerdotium translatas esse. Fefellit scilicet Baronium pictorum oscitatio, & nimis curta notitia antiquitatum Iudaicarum, quibus impeditus est, quominus verum sacerdotum Iudaicorum habitum animo conciperet. Si enim Hebraicas antiquitates potius, quam vulgares imagines, consulere voluisset, deprehendisset, nec sacerdotum, nec Pontificis maximi cidares hodiernis Episcoporum suorum mitris vlla ex parte posse comparari, & Turcarum pileis, quam illis, fuisse similiores. Si ergo veteris testamenti ritibus Episcopalis mitra debet originem, cur nec materiam nec formam antiquam retinet? Cur soli episcopi vtuntur mitris, quae in veteri testamento sacerdotibus omnibus erant communes? Sed salua res est. Clarissime enim constat, Pontificium hoc capitis ornamentum a gentilibus potius, quam ab Hebraeis, in ecclesiam esse inuectum, nec ouum ouo esse similius, quam mitras episcopales cornuto illi Nabidis sacerdotis pileo, quem SILIVS ITALICVS (g) hunc in modum describit:

Cassìde cornigera dependens infula sacros
Prae se terrores, diuumque ferebat honorem.

Tertium, quod statuit Baronius, mitras episcopales tam antiquas esse, vt ab ipsis apostolorum temporibus repetendae sint, prolixo examine vix indiget, quum ipse, magno licet conatu nugas acturus, neminem saeculo quarto antiquiorem testem producere potuerit. Et tamen ex his

(g) Sil. Italic. *lib. XV.*

his quoque pauca profert, quae vel speciem veritatis prae se ferant. Primo enim EVSEBIVS (h) & GREG. NAZIANZENVS (i) de nulla re minus loquuntur, quam de mitra sacerdotali, quum vterque indumenta sacra veteris testamenti sacerdotibus Christianis συνεκδοχικῶς tribuat, iisque adscribat *sacrosanctum poderem*, *caelestis gloriae coronam*, *spiritus sancti stolam*, *cidarim & diuinam vnctionem*, quae certe omnia figurate dici, vel ex eo palam est, quod patres hi de episcopis Graecis loquuntur, quos nunquam vsos esse mitra, nec hodienum vti, notum satis est & prouocatum. Addit & AMMIANVM MARCELLINVM, (k) qui coronam sacerdotalem & militaria signa cum ceteris, quae intercepta fuerant, Theodosio a Mascizele tyranno restituta perhibet. Ex hoc satis clarum esse putat Baronius, episcopos tunc non tantum mitras gestasse, sed & easdem maximi pretii fuisse. Sed vnde hoc liquet Baronio? Sane Marcellinus non loquitur de Theodosio Imp. Christiano, sed de eiusdem parente, qui post victoriam demum hanc a Mauris reportatam Christo nomen dedit. (l) Nec coronam hanc sacerdotalem Christianis interceptam fuisse dicit. An non probabilius est, eam potius e fano quodam gentilium raptam fuisse, quam e Christianorum ecclesia? Denique agmen claudit ENNODIVS, (m) qui de Ambrosio ita canit:

Serta redimitus gestabat lucida fronte,
Distinctum gemmis, ore parabat opus.

Sed satis responsum videbitur, si dixerimus, Ennodium saeculi sexti, (non vero, vt LABBEVS (n) satis spisse errauit, quarti) scriptorem, poetica licentia vsum, Ambrosium ex sui saeculi moribus descripsisse. Haec sunt, quae pro mitrarum Episcopalium antiquitate profert Baronius, quae satis declarant, malam ab eo caussam agi, hocque ornamentum Pontificium recentius esse, quam vt ex Apostolorum institutione deriuari possit.

§. XVII.

Nondum hic nugarum satis est. Quum enim semel rebus nouis antiquitatem induere animum induxerit Baronius: suo sibi more agendum, omniaque, quae vsquam legerat aut viderat, ad propositum suum trahenda putauit, pertinere ad suum officium ratus, vt in annales fal-

(h) Euseb. *lib. X. H. E. cap. IV.* (i) Greg. Nazianz. *apol. III.* (k) Ammian. Marcell. *lib. XXIX. cap. XXV.* (l) Paul. Diac. *Hist. Miscell. lib. XII. cap. XI.* (m) Ennod. *Epigramm. de S. Ambrosio.* (n) Labb. *Diss. de Script. Eccles. Tom. I. sub voce Ennodius.*

falſa interdum non minus, quam vera, comportaret, eo tantum fine, ne quid a quoquam dictum fictumque praetermitteret. Hinc & numorum auctoritate vtitur, non ignorans, quantum pretii hiſce antiquitatis monimentis ſtatuant omnes, quibus litterae elegantiores curae cordique ſunt. Quum erga annales ſuos ad Theodoſii vsque tempora perduxiſſet, eiusque victoriam ab Eugenio reportatam litteris mandare coepiſſet: reddendum putauit nobile, vt vocat, antiquitatis monimentum, quod a Fuluio Vrſino acceperat. Numus hic eſt Theodoſii, (o) altera facie Imperatorem oſtentans, ſiniſtra crucem, dextra volumen, quod Baronio euangelium videtur, praeferentem, cum perigraphe: DN. THEODOSIVS P. F. AVG. altera vero duos viros, habitu talari indutos, nimboque caput circumdatos, dextra itidem volumina, ſiniſtra cruces tenentes, cum inſcriptione: VOT. XXX MVLT. XXXX. Infra: CONOB. Hoc numo, dici non poteſt, quam mirifice ſibi placeat Cardinalis. *Habes*, inquit, *etiam ex his, lector, inter alia, vnde antiquum ſacerdotalem habitum diſcas, ſimulque tonſuram intelligas, & pallia, humeros atque pectus decore ambientia.* Vt vero neruus argumenti eo firmior robuſtiorque ſit, viros illos, quos numus praefert, non alios eſſe exiſtimat, quam IOANNEM & PHILIPPVM, Apoſtolos, quos ante proelium illud adparere ſibi, & victoriam polliceri per quietem viderit Theodoſius. (p) En igitur Ioannem & Philippum, detonſos, palliolisque & reliquo ſacerdotali habitu indutos, quos & numi ſpectandos praeferunt. Sed tria ſunt, quae hic miror. Primum, quod Baronius tam lynceis oculis ſit, vt tonſuram videat, quum, qui in vertice eminent, globuli pileata potius, quam detonſa, capita indicare videantur. Alterum, quod e Theodoſii numo apoſtolorum habitum deriuarit. Tertium denique, quod viros in numo conſpicuos Apoſtolos, Ioannem & Philippum, referre putet, quum tamen coniectura haec nullo fundamento nitatur. Tales ſane THEODOSII numos & alii proferunt: ſed, qui Apoſtolos hic vidiſſe ſe opinetur, legi adhuc neminem. Nec fieri poteſt, vt quisquam hoc ſibi perſuaderi patiatur, poſtquam HENR. NORISIVS, (q) ANT. PAGI, aliique antiquitatis promicondi (r) aduerterunt, non hic oſtendi ſacrum habitum, ſed conſularem, nec Apoſtolos, ſed

 Theo-

(o) *Vide iconem Numi apud* Baron. *ad ann. CCCXCIV. n. X.* (p) Theodorit. *lib. V. Hiſt. Eccl. cap. XXIV.* (q) Noriſ. *Diſſert. de Numiſm. Licin. Aug. cap. III.* (r) *Vid.* Meibom. *Diſſert. de Numor. veterum in illuſtranda Imperatorum Rom. hiſtoria vſu p. 4. ſeq.* Io. Andr. Schmid. *diſſ. de Numis cathedraticis.*

Theodoſium ac Valentinianum Imperatores. Impoſuit nimirum Baronio nimbus, quem Apoſtolorum potius, quam Imperatorum, capitibus conuenire, ex eccleſiae ſuae moribus exiſtimauit, quum nimbos etiam Imperatorum capitibus adpictos, diſcere potuiſſet ex LAVR. PIGNORIO, (s) quippe qui Menſam ſuam Iſiacam Baronio dedicauerat. Nihil ergo hactenus egit vir doctiſſimus, neque habitum apoſtolorum ſacerdotalem vllo vel ſpecioſo argumento probauit.

CAP. VI.

DE RELIQVORVM APOSTOLORVM SACRO HABITV.

I. Paullo tribuitur pallium ſacerdotale. II. φενόλης & φελόνης 2. Tim. IV. 13. quid ſignificent? Quaenam ſententia interpretum ſit maxime probabilis? III. Tonſura Paulli. IV. Bartholomaei colobium purpura clauatum, & pallium gemmis purpureis ornatum. V. Marci Euangeliſtae pallium, & bractea, quam fronte praetuliſſe dicitur. VI. Veſtes apoſtolorum litteratae. VII. Concluſio.

§. I.

Reliquum eſt, vt de ceteris etiam Apoſtolis & Apoſtolicis viris nonnulla dicamus, ſed breuiter, quum pleraque iam ante diſcuſſa ſint. Et primo quidem loco ſiſtimus PAVLLVM, quem & pallio ſacerdotali, & tonſura, a plebe diſtinctum fuiſſe, nonnulli docent. Occaſionem ita ſentiendi arripiunt ex verbis ipſius PAVLLI, (t) ad Timotheum ita ſcribentis: *Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε.* Inde enim veſtem quandam ſacram Graecis hodienum *φαιλόνιον*, Latinis planetam dictam, eliciunt CORNELIVS A LAPIDE, (u) qui & TERTVLLIANVM (x) teſtem adlegat, & SEDVLIVS SCOTVS. (y) BARONIVS (z) quidem nihil faceret libentius, quam vt eamdem ſententiam amplecteretur, vnde etiam e Nicephoro, Philotheo, Metaphraſta, aliisque huius farinae ſcriptoribus multa de Graecorum hodiernorum *φαιλονίῳ*, ſeu pallio ſacro, diſſerit; ſed quum ab omni argumentorum copia deſtitutum ſe videat, lectorem ſub cultro relinquere, quam pallio Paulli ſacro pertinacius

(s) Laur. Pignor. *Menſ. Iſiac. p. 64.* (t) 2. Tim. IV, 13. (u) Corn. a Lapide *Comment. a. h. l.* (x) Tertull. *lib. de Orat. cap. XII.* (y) Sedul. Scot. *Comment. in 2. Tim. IV. Tom. I. Biblioth. Patr.* (z) Baron. *ad ann. 58. n. LXXVIII.*

cius defenso, famae nocere mauult. Hinc demum hanc facit cogitationum suarum summam: *Ex his recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam velit, sequatur lector, sed magis placet, vt volumen sacrae legis intelligi debeat.*

§. II.

Non est, quod discutiendis argumentis aduersariorum, quae nulla habent, diutius immoremur. Cornelius enim a Lapide solius TERTVLLIANI auctoritate nititur, qui tamen ne verbo quidem, quod ad sacram Paulli vestem trahi possit, vsus est, sed reprehendit potius quosdam, qui orationem positis penulis faciendam, exstimabant, quasi *Paullus penulam suam in oratione penes Carpum reliquerit, aut Deus non audiat penulatos.* Satius igitur futurum est, si ipsa verba Paulli attentius considerauerimus. Quaeritur nimirum, quid Paullus sibi Troade adferri voluerit? Responsio manifesta est, φελόνην. Vel vt alii codices habent, φαιλόνην, φελώνην, φενόλην, φαινώλην sicuti in MILLII luculentissima editione Noui Testamenti videre est. Hoc vero verbum quid significet, non aeque inter omnes constat. Sunt qui φελόνην & φαινόλην vnam eandemque vocem esse credunt: (a) sunt qui duas & origine & significatione diuersas putant, (b) quorum sententia tam accurata & plana est, vt mirer, hoc ab aliis nondum esse obseruatum. ETYMOLOGICVM MAGNVM φελόνην dicit esse εἱλητὸν τομάριον μεμβράινον, ἢ γλωσσόκομον, *volumen paruum membranaceum, seu glossocomium*; φαινόλην vero χιτῶνα tunicam. Sic & SVIDAS & HESYCHIVS, qui paene verba etymologici retinet. Pro diuersa igitur lectione diuersae etiam sunt interpretum sententiae. Alii vestem hic intelligunt, alii thecam librorum, alii volumen aliquod & κατ' ἐξοχὴν quidem librorum veteris Testamenti. Qui vestem hic designari existimant, quod faciunt paene omnes, qui versionem vulgatam nostramque Lutheri sequuntur, iterum in varias sententias eunt. Quidam enim vulgarem hic inueniunt penulam, arcendae pluuiae aptatam. (c) Quidam vestem nescio quam consularem, qua pater Paulli donatus dicitur. (d) Sed vt verum fatear, nulla quidem sententia probabilior videtur ea; quae volumen aliquod

(a) Barthol. *Tract. de penula p. 3.* (b) Hect. Gotofr. Masius *Diss. de pallio Paulli sect. II. §. 18. p. 715. Tom. II. Thesauri philolog.* (c) *Interpretes paene omnes; Vid.* Beza *ad h. l.* (d) Pseudo-Ambros. *Explanat. Epist. ad Timoth. Tom. II. Opp. edit. Basil.* Haymon. Halberst. *Comment. in h. l.* Anselm. Cantuar. *in h. l.* Bruno Herbipol. *in h. l.*

quod, thecae inclusum, intelligere nos iubet. Primo enim eorum opinio, qui vestem quamdam consularem hic confingunt, vel ipsis Graecis auribus intolerabilis est, omnique fundamento destituitur. Deinde & altera sententia de penula non parum incommoda videtur, si cogitemus, nec probabile esse, Paullum Troade profectum, pallium, peregrinantibus tam necessarium, apud Carpum reliquisse, nec operae pretium fuisse, vt eam Troade Romam adferri per Timotheum iuberet, quum hae ciuitates dissitae essent milliaribus centum & octaginta tribus. Tertio pro sententia nostra militant tum vocum significatio paullo ante euoluta, tum translationis Syriacae auctoritas, qui φελόνην hic vertit בית כתבא id est thecam librorum. Quarto probabilius est, Paullum Troade reliquisse libros, ne in itinere oneri essent, quam pallium, quod nusquam magis, quam in itinere tam diuturno, commodum praestat. Quinto etiam reddi sic potest ratio, cur Paullus tanto desiderio Timotheum simulque reculas suas exspectarit. Libris enim opus erat, eosque non vbique inueniebat Apostolus, quum penulae iactura exiguo pretio etiam Romae resarciri posset. Plura in hanc rem suppeditabit elegantissima MASII Dissertatio, quae pro hac sententia plura, eaque selectissima, continet. Verum si vel maxime pallium hic intelligendum esset, non magis tamen illud ad sacerdotalem habitum poterat referri, quam reliqua illius vestimenta, tunica, zona, sandalia, quibus cum more Iudaeorum vsum, supra capite III. diximus.

§. III.

Tonsuram Paulli ex Actor XXI 24. & XVIII 18. probare contendunt ISIDORVS, (e) BARONIVS (f) aliique plures. Sed horum etiam somniorum coniectorem denuo hic agere nolo, quum, quae supra de Petri tonsura prolixius disputauimus, hic etiam vel maxime locum inueniant. Ex antiquitate nimirum Iudaica haec tonsura explicanda est, non ex recentioribus de tonsura clericorum institutis, quod quum luculenta dissertatione de Paulli Nasiraeatu fecerit GEORG. FRID. MEINHARDVS, (g) actum profecto agerem, si, pluribus conquisitis argumentis, Nasiraeorum institutum nihil cum clericorum tonsura commune habere, denuo ostenderem.

§. IV.

(e) Isidor. *libr.* II. *de Diuin. off. cap.* 4. (f) Baron. *ad ann.* 58. *n.* CXXII. (g) *Habetur in* Thesauro Philologico *Tomo II. p.* 437. *sequ.*

§. IV.

BARTHOLOMAEI indumenta facra ita defcribit ABDIAS Babylonicus, (h) vel, quicunque fub hac larua latet, impoftor infulfiffimus: *Veftitus colobio albo, clauato purpura. Induitur pallio albo, habente per fingulos angulos fingulas gemmas purpureas. Viginti fex anni funt, ex quo nusquam fordidantur veftimenta eius. Similiter & fandalia eius per XXV annos nunquam veterafcunt.* Nec meliora funt, quae ex Cratone, Apoftolorum Simonis & Iudae, vt fertur, difcipulo tradunt fragmenta Apoftolorum, a STEPHANO PRAETORIO edita, vbi de Bartholomaeo ita referunt: *Pallio albo inceffit, ornatus annulis & gemmis, femper hilaris, eodem vultu.* Vera effe, quae hic de colobio & pallio dicuntur, eumque plane fuiffe Apoftolorum habitum, capite tertio demonftrauimus. Quae vero de purpura, gemmis & annulis adduntur, tam futilia funt, tamque fabulofa, vt vix inter legendas lineas locum mereantur. Sed quis Abdiam moratur, cuius fubuentaneum foetum nemo hodie deterioribus faeculis, nedum apoftolico aeuo, dignum iudicat?

§. V.

Idem fentiendum de MARCI pallio, quod in Alexandrina ecclefia diutiffime feruatum effe, fcribit LIBERATVS, Archidiaconus Carthaginienfis, (i) qui etiam, neminem hanc fedem legitime tenere potuiffe, exiftimat, *nifi anteceffore fepulto, fuis manibus acceperit collo fuo B. Marci pallium.* Certe enim vel vulgare hoc indumentum fuit, quod nimis religiofa pofteritas curiofius feruauit, vel fi facerdotale fuiffe fingitur, non magis facerdotalem habitum virorum apoftolicorum probat, quam ea, quae fuperioribus capitibus explofimus. Non fatis enim fidei Liberato eft, faeculi fexti fcriptori, ad rem tam antiquam & nemini ante fe obferuatam pro vero adfirmandam. Vnde miramur, CHRISTIANVM LVPVM, (k) virum tam doctum, & in antiquitatibus ecclefiafticis verfatiffimum, narratiunculam hanc tanti feciffe, vt ex ea probare voluerit, epifcopos Orientis pallia fua a Pontifice Romano iam olim redemiffe. De eodem MARCO nonnulli fabulantur, ipfum non minus, quam Iacobum & Ioannem, bracteam in fronte geftaffe. VALESIVS (l) enim

(h) Abd. Babyl. *lib. VIII. Hift. Apoft. cap. II.* (i) Liberat. Carthag. *in Breuiario.* (k) Chrift. Lup. *Schol. ad Concil. General. & prouincialia p. 13.* (l) Valef. Eufeb. *p. 93.*

ex passione eius MSC hunc locum decerpsit: *Quem quidem B. Marcum iuxta ritum carnalis sacrificii pontificalis apicis petalum in populo gestasse Iudaeorum, illustrium virorum syngraphae declarant: ex quo manifeste datur intelligi, de stirpe eum Leuitica, immo Pontificis Aaron, sacrae successionis originem habuisse.* Sed fabulas potius, quam illustrium virorum syngraphas, exscripsisse auctorem hunc, a Valesio laudatum, ex eo adparet, quod bracteae huius ferendae ius e Leuitica, & quidem Aaronis, stirpe, deriuet, quasi omnibus Aaronis posteris bracteam fronte praeferre licuerit, aut quasi hoc insigne non solis sacerdotibus summis fuerit proprium.

§. VI.

Posterioribus saeculis litteratas quoque vestes Christianorum clero vsitatas fuisse, negari non potest, idque clarissime testatur AMMIANVS MARCELLINVS, (m) qui dalmaticas, litteris ornatas, diaconis tribuit. Sed quod & Apostolis litteratae vestes tribuendae sint, nemo fortassis ante CIAMPINVM (n) adfirmauit. In partes hic vocat cascas illas & vetustas imagines, quas in basilicis Romanis inuenit, vbi non in Christi modo, verum etiam Apostolorum, vestimentis litterae haud paucae conspiciuntur, veluti L. H. Γ. F. T. X. Π. aliique characteres & monogrammata, quibus depingendis nec meam, nec typographi manum, fatigare ausim. Verum inter ipsos pontificios nondum constat, quid sibi hae litterae velint. Sunt, qui sibi nescio quae mysteria hic videntur subodorasse, (o) alii casu ab artificibus adiectas volunt, quod hi ad vetustum morem, varios titulos & inscriptiones in vestibus signandi respexerint. (p) Complures etiam nomina Seruatoris & cruces esse putant, quae litterae aliis videntur. Quid Rubenii, Mellini aliorumque coniecturas adducam? quum nemo profecto his imaginibus eo adduci se passurus sit, vt eas ad viuum, quod aiunt, depictas existimet. Nihil verius enim est, quam quod ipse CIAMPINVS coniecit, hos characteres olim a textoribus ideo adiectos fuisse, vt constaret, ex cuius officina prodiissent, eosque deinde imitatos esse pictores, quibus quiduis fingendi semper fuit aequa potestas.

§. VII.

(m) Ammian. Marcell. *lib. XIV. cap. V. vbi confer.* Pamel. *Not. ad* Tertull. *de Idololatr. cap. XVI.* (n) Ciampin. *Monim. Operum Musiuorum Part. I. cap. XIII. p.* 102. (o) Seueran. *citatus* Ciampin. *l. c.* (p) Suaref. *de vestibus litteratis ibidem.*

§. VII.

Atque haec sunt, quae iam de habitu Apostolorum sacerdotali chartae festinante manu illeuimus. Plura dicenda superessent, si habitum Apostolorum monasticum spectandum hic lectori offerre voluissemus. Roma enim mendax, vt SPANHEMII (q) verbis rem eloquar, *nihil non agit, vt horrida etiam claustrariorum specie, cilicio, cucullo, caputio, scapulari, tribonio, raso nudoque vertice, discalceatis pedibus, lumbis reste succinctis, Apostolos deturpet; ne monachos exempla scilicet primi aeui destituant.* Sed relinquamus illis hanc gloriam, relinquamus versatile ingenium, quo Apostolos schemate non vno in proscenium ducunt, relinquamus etiam habitum, auro gemmisque fulgentem, nostraeque ecclesiae ministris precemur, vt Deus sacerdotes suos induat salutari, (r) radiaturos olim, quasi splendor firmamenti, & quasi stellae in perpetuas aeternitates. (s)

(q) Spanhem. *praefat. ad Introd. in Hist. Eccl. p. 6.* (r) Ps. CXXXII, 16. (s) Dan. XII, 48.

DE
GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA
EXERCITATIO II.
EX NVMIS ET INSCRIPTIONIBVS ANTIQVIS ILLVSTRATA.

---

§. *I. Numorum & Inscriptionum auctoritas & praestantia.* §. *II. Ea etiam in historia ecclesiastica sese exserit. Pontificii tamen hic saepe ineptiunt.* §. *III. Scopus Dissertationis.* §. *IV. Cur era genuina Natiuitatis Christi hodienum tam obscura sit? Christiani quas eras vsurpauerint? Quando Dionysiaca publice recepta?* §. *V. Monimenta antiqua, era Christi signata, supposititia sunt. Veluti gladius Constantini M. Litterarum Gothicarum origo.* §. *VI. Numus Constantini M. supposititius, nec non eiusdem notae Inscriptio Spoletana.* §. *VII. Num era Christi in numis medii aeui occurrat? Numus bracteatus Bernardi Ducis. Cifrae Arabicae numeris Romanis intermixtae.* §. *VIII. Quot viis monimenta ad genuinam Christi eram adducant?* §. IX. Prima via. *Chronotaxis Herodiadum. Numus Herodis Antipae describitur.* §. *X. Eius γνησιότης ostenditur.* §. *XI. Herodes Antipas regnare coepit anno Iul. XLIII, quod demonstratur e numo, cum Iosephi chronologia collato.* §. *XII. Nec non ex chronotaxi imperii Archelai.* §. *XIII. Quin & ex chronotaxi imperii Philippi Tetrarchae.* §. *XIV. Harduini diuersa sententia reiicitur.* §. *XV. Quantum temporis inter obitum Herodis M. & imperium Antipae intercesserit? Annus emortualis Herodis M. fuit Iul. XLII.* §. *XVI. Id quod demonstratur testimoniis Iosephi, & ex eclipsi lunari tum facta.* §. *XVII. Quantum temporis inter natalem Christi & mortem Herodis effluxerit? Dies natalis Christi obscurior. Obseruatio de die XXV. Decembr. in ecclesia occidentali recepta. Annus tamen verus adparet ex epocha templi Herodiani.* §. *XVIII.* Via secunda. *Census tempore natiuitatis Christi actus fuit vniuersalis. Bynaei sententia examinatur.* §. XIX.

XIX. Census hic illustratur ex monimento Ancyrano, cuius historia traditur. §. XX. Fragmentum huius monimenti adfertur. §. XXI. Idem explicatur. Chronotaxis censuum Augusti. §. XXII. Censum secundum huc pertinere, ostenditur. Census non vno anno absoluti. §. XXIII. Lapsus quidam Chronologici notantur. §. XXIV. Chronotaxis Praesidum Syriae e numis restituta. §. XXV. Christus Varo Praeside natus. Lucas explicatus. Quirinius tempore Christi nati non fuit Praeses Syriae, sed censum extra ordinem egit. §. XXVI. Locus Tertulliani explicatur. Tabulae censuales diu superstites. §. XXVII. Via tertia. *Varia interpretatio verborum Lucae. Anni Tiberii modo non vno numerantur. §. XXVIII. Era Tiberii Proconsularis e monimentis antiquis illustratur, & ad Christi natiuitatem adplicatur. §. XXIX. Epilogus dissertatiunculae.*

§. I.

NVmorum, inscriptionum, aliorumque, quae tanquam fractae e naufragio tabulae in aetatem nostram delata sunt, monimentorum, tanta semper visa est auctoritas, vt omnes fere eruditi, qui annales veteres in tuto collocare voluerunt, eorum testimonio in primis vtendum sibi existimauerint. Cuius instituti sui multas profecto habuere rationes. *Quis enim non videt*, inquit IO. DANIEL MAIOR, (a) *quam multo potior censenda documenti historici illius auctoritas merito sit, quod ex veteri numo, marmore, tabula, aut inscriptione antiqua quauis alia, publico magistratus decreto sollemniter erecta, quam quod ex vno forsan & altero, tot ac tam grandibus suspicionibus obiecto priuati hominis scripto historico petatur?* Certe enim, quum scripta historicorum haud pauca, tum ob librariorum oscitationem, tum propter scribentium adfectus, qui plerumque in calamum migrant, aut ignorantiam, priuatis, ad altiora principum consilia caligantibus, vix omni ex parte euitandam, suspicione non minima laborent, pleraque etiam mirum in modum inter se se discordent; diuersa longe est monimentorum antiquorum ratio, quippe quae & incorruptiora ad nos peruenerunt, & publica fere auctoritate erecta sunt, & amantius multo inter se conspirant. Atque haec quidem laus istis tam consentiente omnium eruditorum suffragio conceditur, vt nemo fuerit post felicem litterarum παλιγγενεσίαν inuentus, qui eam in dubium vo-

(a) Maior *Diss. de Numis Rhedigerian. p. 66.*

care ausus sit. Antiquos scriptores ad summas angustias redegit IO. HARDVINVS, (b) nihilque praeter Plinii historiam naturalem, Ciceronis aliquot libros, Virgilii georgica, & Horatii epistolas, ex antiquitate ad nos peruenisse, miro ingenio contendit. Diplomatum quoque antiquorum fidem aduersus Mabillonii sententiam, impugnauit P. BARTHOLOMAEVS GERMON, (c) Iesuita Gallus, tanta audacia, vt, nihil fere in tabulariis publicis genuini exstare, credat. At antiquis monimentis neuter dicam scripsit, quippe quae ipsa elegantia & superfusa aerugine, (d) tanquam veneranda canitie, antiquitatem tuentur. Contra ea innumera proferre liceret testimonia de numorum vsu & praestantia, si id opus esse videretur. Vt enim iam non expilemus aeternum viri incomparabilis, EZ. SPANHEMII, opus *de vsu & praestantia numismatum*, quo incredibilem veterum numorum vtilitatem in omni doctrinae genere ex instituto demonstrauit: magnus PEIRESCIVS (e) dictitare identidem solebat, *numismata, aliaque id genus, testes esse antiquitatis incorruptos, ex quibus addiscerentur, quae frustra requireret quis ex historiographis omnibus.* IO. DANIEL MAIOR, paullo ante laudatus, (f) numos vocat *ipsasmet pictas vel sculptas historias, quae, adscriptis sibi ad latus verbis, aut abbreuiaturis eorum peculiaribus, expressae deinde ex lectore auditorem & spectatorem, tanquam res hodie gererentur, faciant.* IO. HEMELARIVS (g) *inclusum esse ait numis nobile historiarum opus, & quod solum, etiamsi reliqua praeclarissimorum ingeniorum monimenta intercidissent, stare aduersus annorum edacitatem temporumque iniurias potuisset.* Denique cel. WEDELIVS (h) eosdem *viuam historiam antiquae gentis & sapientiae* salutare non dubitat. Par pretium etiam inscriptionibus statuitur, quibus tantum tribuebat BOSIVS, (i) *vt in*

(b) vid. *Vindic. nominis German. aduersus obtrectatores Gallos.* Ittigii *Obseru. ad Biblioth. PP. Apost. p.* 208. (c) B Germon. *Disquis de vet. Reg. Franc. Diplom. & arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis.* Paris. 1703. 12. cui Mabillonius *Supplementum librorum de re diplomatica* Paris 1704. fol. Iustus Fontaninus Foroiul. *vindicias antiquorum diplomatum* Romae 1705 4to. Theodoric. Ruinartus *Ecclesiam Parisiensem vindicatam* Paris. 1705. 12o. & Petrus Constant. *vindicias MSctorum* ibid. 1706. 8vo. opposuerunt. Prodierunt postea Germonii *Disceptatio secunda* Paris. 1706. 12mo. & *tertia* 1707. 12. nec, mortuo licet Mabillonio, intermortua est haec controuersia. (d) *Virides obducta aerugine numos* laudat Prudentius *in Psychom.* v 602. (e) Chifflet. *Anastas. Childeric. cap. VII p.* 113. (f) *de num. Rhedigerian. p.* 58. (g) *Praefat. ad aurea numism. Caroli Duc. Arschot.* (h) *Differt. de numis pileatis Decad VIII. Exercit: Medico Philolog. p.* 69. (i) Bosius *Epist. XLV. ad Reines. p.* 187

in intimam antiquitatis notitiam neminem posse peruenire existimaret, nisi qui ingenium inscriptionum veterum ad vnguem calleret. Omitto aliorum illustrium virorum, veluti DV CHOVL, REINESII, CHIFFLETII, MEIBOMII testimonia, quae praefationis limites non capiunt.

§. II.

Inter monimenta vero haec antiqua, illa mihi instar thesauri habenda videntur, quorum testimonio historiae sacrae atque ecclesiasticae veritas quodammodo stabilitur. Ingentem eorum numerum ipse collegi, plurimisque obseruationibus historicis animi caussa illustrare coepi, non dubitans, quin integra messis oblatura se esset ei, qui maiore adparatu instructus serio hoc ageret. Fateor equidem, scriptores pontificios rem eamdem saepe tentasse, sed quum praeiudiciis in transuersum acti, ritibus tantum suis atque erroribus inde praesidium quaererent, non potuit fieri, quin saepius pueriliter errarent. Sic BARONIVS (k) in numo quodam Theodosii Ioannem & Philippum Apostolos, sacerdotali pontificiorum habitu & tonsura clericali decoros, inuenire sibi visus est, quum Theodosii ac Valentiniani Imperatorum imagines omnes oculatiores agnoscant. (l) Numos Constantini M. in quibus globus arae insistens adparet, cum titulo BEATA TRANQVILLITAS, ad sacrificium missae trahere ausus est PEIRESCIVS, merito hinc a SPONIO (m) castigatus, qui non hostiam eucharisticam, sed orbem mundanum, imperii symbolum, in numo expressum monet. Hispani inprimis hac in re ineptire videntur, quippe qui non solum multas inscriptiones, in pietatis Hispanicae laudem, confingunt, (n) verum etiam genuinas ita detorquent, vt risum saepe propinare aliis gentibus videantur. Ex hac fingendi libidine factum est, vt ex fragmento antiqui marmoris, in quo litterae S VIAR adhuc exstabant, statim nouum quendam Sanctum, qui hoc nomen gesserit, exsculperent, eiusque sollemnem consecrationem ab Vrbano VIII. Pontifice R. deposcerent, quum tamen postea a peritis talium antiquitatum ostenderetur, (o) litteras S VIAR reliquas esse e tota inscriptione, procul dubio ita supplendas, vt *prae-*

fectus

(k) Baron. *ad ann CCCXCIV.n.*10. (l) Henr. Noris. *diss. de Numis Liciniani Aug. cap.*III. Anton. Pagi *Dissert. hypat. cap. XIV.* Meibom. *de usu numism. in histor. augusta.* I. A Schmidt *dissert. de numis cathedrat.* (m) Spon. *epist. ad P. de la Chaise.* (n) Velserus *Epist. L I. p.* 551. *Opp.* Scis, quam vani Hispani praeter omnes gentes in confingendis inscriptionibus, quas antiquas credi volunt. (o) Mabillon. *Tom. I. Mus. Ital. p.* 145.

fectus VIARum, vel *curatores* VIARum, vel *manceps* VIARum, vel aliud eiusmodi (p) legatur. Eadem temeritate etiam Galli ex inſcriptione, in agro Veſontinenſi reperta, Euſebii cuiusdam martyris notitiam ſibi factam crediderunt, figuris adpictis perſuaſi, quas, quum martyrii inſtrumenta crederent, aſcias eſſe docuit MABILLONIVS. (q) Sic porro quum Romae a monachis inuentus eſſet lapis, veſtigio hominis notatus, dici non poteſt, quanta veneratione eum coluerint ſuperſtitioſi homines, veſtigium angeli, in mole Hadriani tempore Gregorii M. Papae olim viſi, adorare ſe exiſtimantes. At PETRVS BELLORIVS, antiquitatum ſtudioſiſſimus, vbi in templum venit, & tam numeroſam plebem circa monimentum vidit, acceſſit, accuratiusque inſpecto lapide, ex inſcriptione Graeca, fragmentum ſtatuae Iſidis deprehendit. (r) Eadem fabula acta eſt Rauennae, vbi S. Argyris religioſe culta diutiſſime fuit, quam tamen ethnicam fuiſſe, ex inſcriptione marmoris ſepulcralis, ibidem obuia, deprehendit P. PAPEBROCHIVS. (s) Denique, vt & controuerſiae, num Petrus Romae fuerit? finis aliquando imponeretur, fuere, vt ait ANTONIVS AVGVSTINVS, (t) qui Neronis numum fingerent cum litteris: PETRVS GALILAEVS, quem ingenti pretio Paullo IV Pontifici impoſtores obtruſerunt. *Cuderant ipſi hinc quidem Neronis caput, cum ſolitis titulis; in auerſa autem parte S. Petri faciem, qualis in plumbis bullarum ac diplomatum pontificiorum ſpectatur, adſcriptumque erat:* PETRVS GALILAEVS. *Addebant, repertum numum iuxta S. Petri Sacellum, hoc amplius, pontificem S. Petro perſimilem eſſe, adſerebant.* Sed plura exempla adiicere, chartae anguſtia prohibet. Noc opus eſſe pluribus credimus, quum vel ex his ſatis conſtet, quam parum feliciter pontificii antiqua monimenta ad hiſtoriam ſacram accommodarint.

§. III.

Multo maiore ingenii dexteritate illi adhuc in numiſmato critica & ſcientia lapidaria verſati ſunt, qui eiusmodi monimenta ad chronologiam ſacram tranſtulerunt, eamque variis locis illorum ope emendarunt. Quod neſcio an quisquam maiore animi dexteritate prae-

(p) De magiſtratibus viarum vid. Lipſ. *ad Tacit. l. 3. Annal. p. 158.* & V. C. Eu. Otto *de Tutela viar. Parte* II. *p* 314 (q) Mabill. *Epiſt. de cultu Sanctor. ignotor.* Pariſ. 1698. 4to. (r) Burnet. *Epiſt XII. de itiner. Ital. p. 182. ſqq.* (s) *Acta Sanct. Maii Tom. V. p. 223. ſqq.* (t) Ant. n. Auguſtin. *dial. II. de num. antiq.* Dan. Larroquan. *diatrib. de legion. fulminatr. p. 613.*

praeſtiterit, quam duumuiri eximii, HENR. NORISIVS, cum in aliis operibus, tum in quantiuis pretii libro *de Epochis Syro-Macedonum*, & ANT. PAGI *in Critica Baroniana*, & *Diſſertatione Hypatica*. Eius rei & ipſe ſpecimen nunc dabo, diſſertationem hanc de GENVINA ERA NATIVITATIS CHRISTI, NVMIS ALIISQVE MONIMENTIS ILLVSTRATAM, quam vbi patronis probari deprehendero, ceterae ſuo tempore ſequentur, memorias ſanctorum, hiſtoriam perſequutionum, rituum, ſacramentorum, haereticorum, conciliorum, lectionum & hymnorum, aliaque hiſtoriae ſacrae capita, ex monimentis variis illuſtraturae.

§. IV.

Cur genuina Chriſti era nobis, qui Chriſti nomen profitemur, in tanta litterarum luce hodienum tam obſcura ſit, cauſſae ſatis multae in promtu ſunt. Praecipua tamen haec videtur, quod naſcentis eccleſiae patres, maximo pietatis myſterio vnice intenti, operoſas temporum computationes inſuper habuerunt. Si enim ab initio ſtatim annos a Chriſti natali numerare, eamque eram aut in ſcriptis ſuis, aut in monimentis publicis vſurpare voluiſſent: nihil fortaſſis hodie laboraremus. Iam vero primitiua eccleſia non niſi eris tum vulgo receptis Romanorum, Hiſpanorum & Syro- Graecorum vti ſolebat. (u) Arabes tamen iam ineunte ſaeculo III annos ab adſcenſione Chriſti numeraſſe, ex Codice MSC. Arabico didiciſſe ſe ait FRANC. FICORONIVS. (uu) Poſtea eram martyrum, quae ex Diocletiani anno primo conſurgit, excogitarunt Aegyptii, (x) aemulas hac in re habituri & orientales, & occiden-

(u) Chriſtiani pro diuerſis mundi partibus, in quibus vixere, diuerſis quoque eris vſi ſunt. Pleriſque Conſulum aut Imperatorum annis res geſtas ſignare placuit. *Era Hiſpanica* locum inuenit in monimentis & conciliis Hiſpaniae, vt teſtatur Scaliger *lib. V. de Emendat. Temp. p.* 235. & Mabillon. *lib.* II. *de Re dipl. c.* 23. *p.* 176. *Era Syro-Macedonum* vſos videmus Orientales, ceu adparet ex *Euangelio infantiae Chriſti Arabico*, quod ex Henr Sickii interpretatione denuo edidit Fabric. *in Cod. Apocryph. N. Teſt. p* 169. *Tom.* I. Immo ſunt qui ſuas ſibi eras habent, ab aliis non admiſſas, quales ſunt illa Gregorii Turonenſis, a tranſitu B. Martini repetita, aliaque *era trabeationis*, quae in Capitularibus Franciae occurrit apud Baluz. *Tom* II. *p.*630. quamque de annis dominicae paſſionis explicat Carol. du Freſne *Tom.* III. *Gloſſ. Lat. p.* 1155. de incarnationis vero era accipit Io. Frid. Mayer *Diſſ. de praeceptoribus Chriſti p.* 17. (uu) Franc. Ficoronius *Obſeru. de Antiqu. Rom. p.* 6. Vid. *Act. Erud. Lipſ. ann. MDCCX. p.* 115. (x) De hac era, quam Aegytii Taarich Aſchda, i e. *eram martyrum* vocant, vid. Hotting. *ſaecul. IV. Hiſt. Eccl. p.* 182. Carol. du

dentales ecclesias, licet illas his constantiores. Eram vero a Christi natali deductam primus inuenit DIONYSIUS EXIGUUS, Abbas Romanus, qui saeculi sexti initio floruit. Sed tantum abest, vt eius epocha statim publice recepta sit, vt demum Carolingorum temporibus sensim coeperit monimentis adscribi, (y) vnde non est mirandum, nobis hanc eram crucem figere, cuius tam parum curiosi fuerunt antiqui.

§. V.

Inde facile patet, quid de monimentis antiquioribus iudicandum sit, quae eram Dionysiacam adscriptam habent. Nemo enim non videt, illa falsa ac suppositiția esse. Huius commatis est gladius, inter rudera templi cuiusdam in Gallia repertus, (z) cui ab altero latere characteribus Gothicis inscriptum:

VTRIQVE NOMEN PEPERI ET MAGNO
ALEXANDRO ET MAXIMO CAESARI.

ab altero: NEC VIS HERCVLEA ME TERRVIT
VNQVAM DVM CONSTANTINI MAGNI
FIRMAREM IMPERIVM THEOGONIAS
III CXX.

Verum se ipsum iugulat hic gladius. Quid enim Gothicus character Constantini tempore, qui serius, imperante Valente, ab Vlphila Episco-

Fresne *Tom. I. Gloss. Med. & inf. Latinit. p.* 200. Scalig. *lib. V. de Emend. temp. p.* 246. Eamdem quidem eram ab Aethiopibus intelligi per eram misericordiae putauerat *l. c.* Sed eram Orbis conditi intelligendam, monet Ludolfus *Comment. ad histor. Aethiop. p.* 385. (y) Pipini aetate receptam hanc eram fuisse, auctor est Bucherius *Sect. I. Chron. rer. Franc.* Alii, quum ne tunc quidem in monimentis haec era reperiatur, a Carolo Crasso introductam credunt. Vid. Aventin. *lib. IV. annal. Boi. p.* 461. Nicol. Vignier *Chronic. Burg. ad ann* 885. Stumpf. *lib VII. Helvet. cap.* 6. *fol.* 197. Denique recentissimum huius erae vsum facit Salomon van Til, qui in *Differt. de annis Christi, Phosphoro prophetico adnexa Part. I. c.* I. huius erae vsum demum anno MCCCCXXXI. sub Eugenii IV. pontificatu inualuisse, contra diplomatum aliorumque monimentorum fidem contendit. Sed maxime placet sententia Mabillonii, qui quidem *lib. II. cap.* 28. §. 1. *de Re Dipl.* annos incarnationis iam inde a saeculo octauo in diplomata nonnunquam admissos esse, ex Traditionibus Fuldensibus Pistorianis monstrat, nec tamen *cap.* 26. §. 4. negat, Carolingorum adhuc tabulas pleras que hac epocha carere. Vnde ab horum demum temporibus eram Dionysiacam inualuisse, credere par est. (z) Vid. *Auctor Historiae Henrici II. vltimi Ducis de Montmerency.*

ſcopo eſt inuentus? (a) Quid vox θεογονίας, Conſtantini aeuo inaudita, licet concretum θεόγονος apud perſonatum DIONYSIVM AREOPAGITAM (b) legamus? Quis deinde probauerit ſcriptionem IIICXX pro CCCXX, omni auctoritate exemploque deſtitutam? Merito igitur mireris, auctori, qui vitam vltimi Ducis Montmorencii deſcripſit, ne dubitandum quidem videri, quin fatalis hic gladius reuera & Alexandrum M, & Iulium Caeſarem, & Conſtantinum M. & poſt hos Carolum M. & Raynaldum Ducem de Montalbano, poſſeſſores habuerit.

§. VI.

Nec melioris notae eſt numus Conſtantini, quem anno erae vulgaris MDCXI Matthiae Imp. Pragae obtulit IOACHIMVS SCHLEGELIVS. Praefert ille in antica effigiem Chriſti, dextrae digitos, benedicentis more, erigentis, ſiniſtra vero globum tenentis, cum perigraphe: A. CH. CCCXXIV. In poſtica diabolus & mors catenis implicati conſpiciuntur, cum lemnate Hetruſcis, vt HECKELIVS putat, ſeu, vt SCHLEGELIO viſum eſt, Vaſtualdi notis ſcripto: SALVATORI MVNDI SACRVM. Licet autem non modo SCHLEGELIVS, ſed & BAYFIVS, SYLBVRGIVS, PANNONIVS & HECKELIVS genuinum hunc numum iudicent, & tum cuſum exiſtiment, quum Conſtantinus Nicomediae ſalutari baptiſmatis fonte initiatus, Chriſtianorum diptychis, & paullo poſt caelitum numero adſcriberetur: illius tamen νοθείαν tam claris argumentis probauit TENZELIVS, (c) vt neminem hodie putem eius cauſſam acturum. Sed omni-

(a) Vlphilam inuentorem litterarum Gothicarum magno conſenſu tradunt Philoſtorg. *lib.* II *Hiſt. Eccl. p* 471. Socrat. *lib IV. Hiſt. Eccl. c.* 33. Sozomenus *lib.VIII.c.*37. & Theodoricus *lib.IV.cap.*37 In eo tamen inter ſe diſcordant, quod Philoſtorgius Vlphilae aetatem in Conſtantini M; ceteri in Valentis tempora reiiciunt. Sed Philoſtorgii interfuit, Vlphilam antiquiorem facere, vt Arianiſmi inter Gothos propagati vetuſtatem eo ſpecioſius oſtentaret, ceu obſeruat Guil. Caue *Part. I. Hiſt. litt. ſaecul. IV. p.*129. Equidem Baſnagius *Tom.* III. *Annal. Eccleſ. polit.* creditu difficillimum eſſe putat, Gothos ante Vlphilae aetatem ſcriptura propria plane caruiſſe, quandoquidem iam anno CCCXX. epiſcopum ſuum ad concilium Nicenum ablegarint. Sed hoc argumentum quid contra tot teſtes inferre poſſit, nondum video. Conf. de litteris Gothicis, quae & Toletanae audiunt, Mabillon. *lib. I. de Re diplom. cap.* 11. *p.* 48. & *lib. V. p.* 346. 347. Roderic. Toletan. *lib. VI. Rer. Hiſp. c.*30 Iuſti Fontanini *Vindic. Antiqu. Dipl. contra Germon. lib.* I. *c.* 8. Struuii *Act. Litterar. ex MSCt. faſcic.* I. *p.* 22 (b) Dionyſ. Areop. *lib. de Divin. nominib. cap.* II. *Sect.* I. *p.* 415. & *Sect. VII. p.* 423. (c) Tenzel. *dialog. menſtr. anno* 1689. *p.* 885.

omnium impudentisſime aetatem mentitur inſcriptio haec Spoletana, a CHRIST. AD. RVPERTO (d) deſcripta, quae ipſa quoque eram vulgarem adſcriptam habet.

D. O. M.
S. MICHAELI ARCHA
NGELO POST CONS
VLATVM FELICIS ET
TAVRI ANNO VERO SA
LV HVM. CCCCXXVIII HO
C TEMPLVM DICATVM SA
CROQ. BAPTISMATIS FONT
E AD CATHED ECCLESIAM
POSTEA TRANLATO MAXIMISQ
INDVLGENTIIS PER TOTVM MENSEM
MAII INSIGNITVM SACRATV
M Q. FVIT.

Conſulatus Tauri & Felicis eraeque vulgaris CCCCXXVIII concurrunt cum anno Theodoſii XXI & XXII, quo nondum Archangelis templa dedicata, nondum cathedralis eccleſiae nomen auditum, nondum ſuperſtitioſus ille indulgentiarum mercatus inſtitutus. Vnde omnes credo adſenſu ſuo confirmaturos eſſe iudicium Reineſii, (e) qui, hanc Inſcriptionem a recentiore manu ex annalibus Eccleſiae Spoletanae compilatam eſſe, credit.

§. VII.

Quo certius igitur eſt, eram Dionyſiacam ante Carolingorum tempora in monimentis publicis nondum vſurpatam fuiſſe, eo magis ſubit mirari, cur in medii aeui numis, ne ea quidem aetate, qua in diplomatibus adſcribi coepit, adpareat? Quam plurima ſane medii aeui numiſmata tum ſolida, tum bracteata, paſſim in eruditorum ſcriniis ſeruantur, nec pauca a Domino LE BLANC, FONTANO, CORNELIO DE ALKEMA, ELIA BRENNERO, THOMA BIRCHERODIO, SPERLINGIO, TENZELIO, MELLENIO, SCHLEGELIO & Reu. IO. ANDR. SCHMIDIO delineata ſunt: ſed in nullo omnino erae Chriſtianae vola aliqua aut veſtigium exſtat. Repertus quidem eſt numus bracteatus BERNARDI, Ducis Saxoniae, (f) ita

(d) Rupert. *Epiſt. LXII. ad Reineſ. p. 568.* (e) Reineſ. *Epiſt. ad Rupert. ibid.*
(f) Poſſidet hunc quantiuis pretii bracteatum Dn. Zollmannus *Conſiliar. Saxonicus.* Eius vero iconem dedit Tenzel. *in Dial. Menſtr. an. 1691. p. 619.*

ita inſcriptus: BERNARDVS DVX SAXONIE MOSI, ex qua voce vltima nonnulli elicere volunt annum MC8I id eſt 1181, quae ſcribendi ratio, ex numeris Romanis & barbaris mixta, in MCstis codicibus non nunquam obſeruatur: (g) Sed quoniam characteres tam obſcuri ſunt, vt aeque facile MOSI ac MC8I legas; malim ego quidem accedere TENZELII (h) & clar. OLEARII (i) ſententiae, qui vel MOnetam SIgnauit, vel aliud quid, huic ſimile, legendum putant, quam aliorum, qui eram Chriſti hic ſibi videntur inueniſſe. Paucis vt me expediam, tam conſtanter ex monimentis antiquis era Chriſtiana exſulat, vt ſperandum vix videatur, vllo nos in inueniendo genuino Chriſti natali adiutum iri.

§. VIII.

Attamen non deſunt monimenta, quibus veluti aliud agendo ad verum Chriſti natalem adducimur. Quum enim tres praecipue characteres ab Euangeliſtis proponantur, ad quos, tanquam ad Lydium quemdam lapidem, Chronologorum ſententiae exigendae ſunt: totidem quoque modis monimenta antiqua nobis erunt adiumento. *Primus* character eſt ille MATTHAEI, (k) qui Chriſtum natum adfirmat ἐν ἡμέραις Ἡρώδȣ τȣ̃ βασιλέως *in diebus Herodis regis*, atque eius quidem Herodis, cuius imperium paullo poſt ad Archelaum filium deuolutum eſt. Huc igitur facient monimenta, quae chronotaxin Herodiadum ordinant. *Secundus* eſt LVCAE, (l) qui Chriſtum virgineo partu in lucem editum ait, quum Caeſaris Auguſti auſpiciis cenſus per P. QVIRINIUM ageretur. Hic igitur vſui nobis erunt monimenta, quae cenſus ab Auguſto actos, & Praeſidum Syriae chronologiam illuſtrant. *Tertium* characterem eidem Euangeliſtae (m) acceptum ferimus, isque omnium diſtinctiſſime, Chriſtum decimo quinto Tiberii anno ὡσεὶ ἰριάκοντα ἐτῶν ἀρχόμενον, *quaſi triginta annos habere coepiſſe*, docet. Et huc referri oportebit monimenta, quae annis Tiberii in ordinem redigendis ſunt idonea. Quod qua ratione expediri poſſit, breui ſpecimine nunc experiemur.

M §. IX.

(g) Sic Tenzel *in dial. menſtr. an.* 1693. *p.* 456. ex MSCto adducit exemplum numeri ∞cc81 id eſt 1281. Mabillonius vero *lib. V. de Re Dipl. Tab.* 15. *p.* 373. ſpecimen profert ex Codice Cauenſi, in quo Kempiſii libellus de Imitatione Chriſti habetur. In eo vero hae occurrunt notae numerales X2 pro XII. X3 pro XIII. X4 pro XIV. &c. (h) Tenzel *l. c. & anno* 1693. *p.* 455. (i) Olear. *Iſagog. in numophylac. bractear. cap.* III. *Sect. IV. p.* 20. *ſeq.* (k) Matth. II, 1. (l) Luc. II, 1. (m) Luc. III, 1.-coll. 23.

§. IX.

Ad ordinanda Herodiadum tempora praecipue facit numus Herodis Antipae, quem e RIGORDI Museo multi eruditorum adhuc exhibuerunt, suisque illustrarunt obseruationibus. Postquam enim eius ectypum a RIGORDO acceperat ANTON. MAGLIABECCHIVS, hic statim illum cum HENRICO NORISIO communicauit, qui deinde erudita epistola, ad ANTONIVM PAGI exarata, (n) sententiam suam de praeclaro monimento exposuit. Paullo post ipse RIGORDVS Dissertationem de hoc numo historicam edidit. (o) Sed & IO. HARDVINVS (p) & EMMANVEL SCHELSTRATENVS (q) eius expositione exercuerunt ingenia, licet ille, more suo, noua potius & paradoxa, quam vera, sectari voluisse videatur. Ceterum ipse numus est aeneus, minoris moduli, (r) & in antica quidem palmam, sollemne illud Iudaicae monetae χάραγμα praefert, cum lemmate: ΗΡΩΔΗϹ ΤΕΤΡΑΡΧΗϹ L: ΜΓ. in postica Caesaris Caligulae nomen, corollae inscriptum: ΓΑΙΩ ΚΑΙϹΑρι ΓΕΡμαΝΙΚΩ. Sic numi inscriptionem & NORISIVS & RIGORDVS & HARDVINVS & SCHELSTRATENVS initio exhibuerunt. Quum vero paullo post Lutetiam esset missus, TOINARDVS aliique aeris antiqui censores obseruarunt, hos omnes deceptos, legere potius debuisse ΓΑΙΩ ΚΑΙϹΑρι ΓΕΡΜανικω ΣΕΒαϛω. Vnde SCHELSTRATENVS adpendicis loco denuo hunc numum aeri incidendum, lectoremque de errore monendum, putauit.

§. X.

De fide huius numi subdubitare initio aliquantulum visus est NORISIVS. Sed quum alii, in numismatocritica versatissimi, qui ipsum numum viderant, consentiente iudicio eum νοθείας absoluerent: ipse quoque laudatus NORISIVS in epistola, a SCHELSTRATENO edita, (s) sententiam mutauit. Omnia sane in hoc numo antiquitatem redolent, nec vllum in eo est fraudis vestigium. Littera L. pro Λ posita tantum abest, vt suspicionem nobis iniicere vllam possit, vt de antiquitate numi non obscure testetur. Graecas enim litteras olim cum Latinis eiusdem plane

(n) Edita est haec Norisii epistola cum Tractatu *de Anno & Epochis Syro-Macedonum Florent.* 1689. 4. (o) Rigordi *Dissertatiuncula Gallice scripta* prodiit *Paris.* 1689. 4. (p) Harduin. *in Prolusione Chronol. e numis restitutae de numis Herodiad. p.* 48. (q) Schelstraten. *Antiqu. Eccles. illustrat. Tom. I. p.* 653. (r) Numi figuram habes etiam in *Act. Erud. Lips. Anno* 1690. *p.*431. & *Supplem. Tom. II. p* 364. (s) Schelstraten. *Tom. I. Antiqu. Eccl. p.* 653.

plane figurae fuisse, ex Tabula Delphica docet PLINIVS. (t) Quod quum varia monimenta confirmant, tum vetus inprimis inscriptio apud SPONIVM, (u) in qua haec nomina Graeca per L scripta occurrunt: LΥΚΙΝΟΣ, LΥΣΙΜΑΧΙΔΕΣ, LΥΣΙΣ, ΚΑLLΙΠΠΟΣ. Vt taceam, in numis epochas vix aliter quam per L. quod λυκάβαντα id est, annum notat, exprimi. Quum porro magnum hoc sit γνησιότητος argumentum, si numus cum aliis eiusdem principis conueniat: nostro non potest non magnum inde pondus accedere, cui geminum seruat numophylacium Regis Franciae, (w) in hoc tantum a nostro diuersum, quod non λυκάβαντα μγ' sed L. ΛΔ praefert, & in corolla exhibet locum, vbi cusus est, nempe Tiberiadem. Vt adeo nihil sit, meo quidem iudicio, quod numum hunc RIGORDI suspectum reddere possit.

§. XI.

Ceterum hic numus, si cum aliis monimentis conferatur, ea de caussa inprimis ad institutum nostrum facit, quoniam nobis initium tetrarchiae Herodis Antipae prodit, quo inuento, etiam mors Herodis M. fiet manifestior, atque sic totum confectum erit negotium. Constat igitur e IOSEPHO, (x) Herodem M. prioribus, quas confecerat, tabulis, Antipam filium successorem destinasse, postea vero, pertaesum prioris testamenti, Archelao regnum, Antipae Galilaeam cum Peraea, Philippo denique Batanaeam & Paneada tetrarchiae nomine adsignasse. (y) Mortuo inde parente, Antipas a Salome ad regni spem erectus, Romam nauigauit, ita ibi instructurus scenam, vt priores tabulae posterioribus praeferrentur, ipseque, exclusis fratribus, ad regnum adspiraret. Lite itaque aliquantulum protracta, Augustus Caesar in sollemni amicorum consessu ita diuisit prouincias, vt Philippum Batanaeae, Trachonitidi & Auranitidi; Antipam Galilaeae & Peraeae tetrarchas daret, maiorem natu, Archelaum, Iudaeae & Samariae ethnarcham praeficeret. (z) Factum hoc esse ante erae vulgaris initium, ex eo adparet, quod idem IOSEPHVS narrat, (a) Caesarem in consilium aduocasse amicos, & in his Caium, nepotem, iam a se adoptatum, cui honoratissimum in consistorio locum dederit. Inde enim facile liquet, Caium tum adhuc Romae fuisse, Lucium vero, eius fratrem, nondum

(t) Plin. *lib. VII. hist. nat. cap.* 58. (u) Spon *Miscell. Antiqu. Sect. X. n.* 1. *p.* 315. (w) Schelstraten *l. c.* Ez. Spanh. *de Vsu & praest. numism. Diss. VIII. p.* 527. *Tom. I.* (x) Ioseph. *lib. XVII. Antiquit. Iud. cap.* 10. (y) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11. (z) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 13. (a) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11.

dum in forum prodiisse, alias pari cum Caio honore fruiturum. Quum igitur Caius anno Augusti XLV in Orientem missus, numquam redierit Romam, morte quippe praepropera in itinere exstinctus, Lucius vero eodem anno demum in forum deductus sit: (b) sane inde consequitur, vt diuisio ista iam ante annum Augusti XLV, atque adeo etiam ante erae vulgaris initium facta sit. Iam ex numo nostro discimus, Herodem Antipam ex eo tempore adhuc L. MΓ hoc est annos XLIII tetrarchiae praefuisse. Ponamus interea, annum hunc quadragesimum tertium cum tertio Caii Caligulae, hoc est Iuliano LXXXV concurrere, eodemque anno numum cusum esse, quo Herodes, denuo regnum anhelans ad Caium Baias profectus est, (sane enim post ea tempora Antipas in exsilium missus numos cudere non potuit,) consequens erit, vt primum Herodis Antipae annum incidere in consulatum Cn. Cornelii Lentuli & M. Valerii Messallae, hoc est, annum Iulian. XLIII & Caesaris Augusti XLII fateamur.

§. XII.

Supputationi huic non parum ponderis accedit ex Archelai imperio, cuius eadem cum fraterno fuere primordia. Auctor est DIO CASSIVS, (c) Historicorum per haec tempora facile princeps, Archelaum, quem gentili nomine Herodem adpellat, anno ab V. C. DCCLIX. Iulian. LI. M. Lepido & L. Aruntio Coss. prouinciis regnoque ab Augusto esse mulctatum, & exsulem in Galliam deportatum. Ita enim ille ad annum supra signatum: Ὁ Ἡρώδης ὁ Παλαιστηνὸς αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν, ὑπὸ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδημοσιώθη. *Herodes Palaestinus, a fratribus accusatus, trans Alpes est relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta.* Quod ne cuiquam dubium videatur, consentientem DIONI producam IOSEPHVM; (d) qui, vbi censum, relegato Archelao, a Quirinio actum enarrat, *eum incidere ait in annum trigesimum septimum post victum a Caesare in Actiaca pugna Antonium*, qui est ille proximus annus ab eo, quem Dio signauit. Apud Actium enim pugnatum est IIII. Non. Septembris A. V. C. DCCXXII. Iulian. XV. Inde annus XXXVII. est Iulian. LII, quem proxime antecessit Archelai proscriptio. Porro eidem IOSEPHO (e) obser-

(b) Sueton. *cap. XXVI. Aug.* Ant. Pagi *Adpar. ad Crit. Baron. n. 153. & 155. sqq. p. 40.* Noritius *Cenotaph. Pisan. dissert. II. p. 119.* (c) Dio Cass. *lib. LV. p. 567.* (d) Ioseph *lib. XVIII. Antiquit. Iud. cap. 3.* (e) Idem *lib. XVII. c. 15.*

obseruatum est, Archelaum prouinciis excidisse *δεκάτῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς decimo principatus anno*, hoc est nono exacto. Quod si igitur ab anno V. C. DCCLIX retro numeres nouem annos, incides in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, hoc est in illum ipsum, quem Herodiani numismatis beneficio superiore paragrapho imperii illorum auspicalem esse adseruimus.

§. XIII.

Praeterea haec supputatio confirmatur chronotaxi annorum Philippi, tertii fratris, quem Trachonitidem cum Batanaea tenuisse diximus. De hoc ita IOSEPHVS: (f) *Tunc etiam Philippus, Herodis (Antipae) frater, diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo, quum ipse praefuisset triginta septem annis Trachonitidi & Gaulanitidi ac Batanaeae.* Quum ergo Tiberii annus XX & Philippi XXXVII concurrat cum anno V. C. DCCLXXXVII Iulian. LXXIX, necessario sequitur, auspicia Herodis incidere in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, iam antea numi auctoritate a nobis stabilitum.

§. XIV.

Ordinatis igitur Herodis Antipae temporibus, & cum fratrum chronotaxi conciliatis, non difficulter licebit colligere, quid sentiendum videatur de HARDVINO, (g) annum Herodis XLIII, qui in numo adparet, cum Caii Imperatoris anno primo coniungente. Quam rem demonstraturus hanc praestruit hypothesin: *Vbi in numis Herodum Imperatorum annus omittitur, primus est semper intelligendus. Hanc enim ab illis veluti fidei suae tesseram dari Caesaribus oportuit in auspiciis imperii, suamque vel sic probare clientelam aut coniunctionem.* Sed haec regula, ex HARDVINI ingenio nata, nullum in re numaria inuenit praesidium, pluresque exceptiones patitur. Exstant enim numi Agrippae Regis quam plurimi, (h) in quibus Vespasiani, Titi vel Domitiani capita conspiciuntur, annis imperii non adscriptis, & tamen auersae numorum facies modo ἔΤΟυ ΙΘ ΒΑσιλέως ΑΓΡΙΠΠΑС, modo ἔΤΟυ ΚΔ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟυ Κς ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΘ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, id est, modo annum Agrippae Regis XIX, modo eiusdem XXIV, modo XXVI, modo XXIX praeferunt, quos omnes nec Harduinus nec alius quisquam, salua chronologia, cum primis istorum Imperatorum annis coniunget.

 XV.

(f) Ioseph. *lib. XVIII. Antiqu. Iud. cap. 6.* (g) Harduin. *prolus. Chronol. de numis Herodiad. p. 48.* (h) Spanhem. *de Vsu & praestant. numism. Dissert. IX. p. 533. Tom. I.*

§. XV.

Iam igitur quaerendum videtur, quantum temporis inter Herodis mortem & Antipae initium effluxerit? Hoc vero negotium non rectius expediemus, quam vbi anni tempus, tum quo Herodes M. impuram animam efflauit, tum quo Antipas cum fratribus principatum Romae obtinuit, indagauerimus. Hic iterum nos iuuat IOSEPHVS, (i) qui vbi Archelaum aeque, ac Antipam, instante festo paschatis, Romam nauigasse exposuit, statim pergit ad seditionem Iudaeorum, ingruente festo pentecostes contra Sabinum excitatam, (k) atque interea, dum haec gesta sint, fraternam de regno contentionem a Caes. Augusto sopitam tradit. Vnde certo constat, adulta iam aestate caussam hanc Romae ad liquidum fuisse perductam. Herodis autem mors quo anni tempore contigerit, non aeque facilis coniectura est. Valeat tamen hic tantisper Iudaeorum auctoritas, qui in libris ieiuniorum ad diem VII mensis Casleu Synagogae supplicationem indicunt, quod is sit יום שמת הורודוס *dies quo excessit Herodes.* (l) Ex quo colligitur, circa Nouembrem eum obiisse, & quidem anno, qui filiorum principatum proxime antecessit, nempe Iuliano XLII Augusti XLI, C. Caluisio Sabino & L. Passieno Rufo Coss.

§. XVI.

Sed ne quis existimet, emortualem hunc Herodis annum, in quem EM. SCHELSTRATENVS, (m) ANTONIVS PAGI, (n) NORISIVS, (o) RIGORDVS, (p) IO. CLERICVS, (q) Auctor anonymus apud SARNELLIVM (r) TILLEMONTIVS, (s) GVIL. WHISTON, (t) BASNAGIVS, (u) aliique eruditorum antesignani miro consensu feruntur, solo Iudaeorum testimonio niti, etiam hoc addimus, quod IOSEPHI chronologia cum hac hypothesi amantissime conspiret. Hic enim de Herodis morte ita tradit: (x) Te-

(i) Ioseph. *lib. XVII. c.* 11. (k) Idem *lib. XVII. c.* 12. (l) Vid. Iacobi Vsserii *Annal. V. T.* (m) Schelstraten. *Antiqu. eccles. illustr. l. c.* (n) Anton. Pagi *in Adparat. ad Crit. Baron. n.* 142. *p.* 35. *Tom. I.* (o) *in Cenotaph. Pisan. & epist. citat.* (p) Rigord. *Discours sur vne medaille de Herodes Antipas.* (q) Io. Cleric. *Diss. I. de annis vitae Christi ad Harmon. Euang. p.* 2. *sqq.* (r) Vid. Sarnell. *lettere Ecclesiastiche* 35. (s) Tillemont. *dans les memoires pour seruir à l' histoire ecclesiastique Tom. I. part.* I. (t) Gu. Whiston. *Conspect. Chronol. N. T. prop.* 12. vbi annum emortualem Herodis adsignat periodi Iulian. 4710. qui idem est cum Iuliano 42. (u) Sam. Basnag. *Annal. p.* 117. *sqq.* (x) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 10. *& lib. I. de bello Iud. cap.* 21.

Τελευτᾷ βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν ἀνεῖλεν Ἀντίγονον, ἔτη τέσσερα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπεδέδεικτο, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα. Moritur, quum regnasset post sublatum quidem Antigonum triginta quatuor annos, posteaquam vero renunciatus fuerat a Romanis, triginta septem. Hinc nemo non videt, emortualem Herodis annum statim in aprico futurum, si, quo anno imperare coeperit, certum fuerit atque exploratum. Sed & hac in re Iosephi laudanda industria, siquidem accurate annum designauit, quo Herodes Romanorum auspiciis regni decus in familiam suam intulit. Factum enim hoc testatur *ἐπὶ τῆς ϛ' καὶ π' καὶ ρ' Ὀλυμπιάδος, ὑπατεύοντος Γαΐου Δομετίου Καλβίνου τὸ δεύτερον καὶ Γαΐου Ἀσινίου Πωλίωνος, Olympiade CLXXXIV C. Domitio Caluino iterum & C. Asinio Pollione Coss.* (y) qui fuit annus ab V. C. DCCXIV. Iulian. VI. Augusti vero V. Quod si igitur ab hoc anno numeraueris annos XXXVII, quos imperauit, habebis annum ab V. C. DCCL Iul. XLII. Augusti XLI, quo mortuum illum demonstrauimus. Alio loco narrat, (z) illum Hierosolyma expugnasse tertio anno, ex quo Romae Rex fuerat renunciatus, Consulatumque tunc Romae gessisse M. Agrippam & Canidium Gallum. (a) Qui annus Fastorum omnium fide est ab V. C. CXVII. Iulian. IX. Augusti IIX, a quo si numeraueris annos XXXIV, quos ex eo tempore regnauit, denuo incides in annum ab V. C. DCCL. Iulian. XLII. Augusti XLI, supra a nobis consignatum.

§. XVII.

Sed vltima superest quaestio omnium difficillima, quandoquidem in ea & IOSEPHI, & patrum testimoniis destituimur. Nondum enim ad liquidum perductum est, quantum temporis inter Christi natalem & Herodis excessum intercesserit. De mense & die non adeo laborabimus, quum omnes & traditiones & coniecturae sine fundamento sint. Occidentalis quidem ecclesia, quam constanter diem VIII Kalend. Ianuarii Christi natalem fuisse crediderit, singulari Dissertatione docuit doctissimus ITTIGIUS. (b) Sed praeterquam quod cum isthac anni tempestate vix conciliari queat pastorum sub dio mansio, Luc. II. 8. dudum etiam suspicati sunt eruditi, (c) Latinam ecclesiam aemulatione

(y) Idem *lib. XIV. Antiqu. cap.* 14. (z) Idem *lib. XIV. cap.* 26. (a) Idem *lib XIV. cap.* 16. (b) Thom. Ittig. *Diss.* III. *Adpendici de Haeresiarch. Apostol. aetat. annexa.* (c) Sententiam hanc ex Fastis Romanis confirmant Graeuius, *not ad Lactant. de mortib. persequutor.* Harduinus *in Antirrhetico de numis antiqu. colon. & municip.* & Salom. van Till. *in Dissert. de anno, die & mense nati Chri-*

ne gentilium hunc diem consecrasse, vt scilicet, quo die pagani Natalem Solis celebrabant, Christiani solis iustitiae illucescentis recolerent memoriam. Nec ecclesiasticae traditionis nos hic adstringit auctoritas, siquidem ne ipsi quidem veteres diffitentur, ecclesiam in diebus festis constituendis, nullam saepe temporis habuisse rationem, (d) sed iis perinde fuisse, quo die in ecclesia agerentur. Denique ne SCALIGERI quidem computatio, ephemeriarum Leuiticarum ordine innixa, omni exceptione maior est, vt adeo non temere ANTON. BYNAEVS (dd) hic, collatis inter se omnium coniecturis, illud Terentianum vsurpet: *Fecistis probe, incertior sum multo, quam dudum.* Sed haec diei mensisque obscuritas nihil impedit, quo minus ad annum natalem quam proxime perueniamus. Quod fieri poterit, si epocham templi ab Herode M. restaurati in consilium adhibeamus. Constat enim ex IOANNIS Euangelio, (e) Iudaeos Christo, de morte & resurrectione sua sub templi schemate loquenti, hunc in modum respondisse: *Τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Quadraginta & sex annis templum isthoc exaedificatum est, & tu intra tres dies id excitaueris?* Certum puto, Herodianam structuram hic intelligi, quum templum a Zorobabele intra decennium exaedificatum sit, nec anni XLVI prodeant, si vel maxime tempus, quo ab opere cessatum est, adiicias. (f) Loquuti vero hoc sunt Iudaei primo, quod Christus durante ministerio suo celebrauit, paschate, quando trigesimum circiter aetatis annum compleuerat. Herodes autem nouum templum moliri coepit, anno regni sui decimo octauo, post debellatum Antigonum decimo quinto, (g) id est Iuliano XXVI.

sti cum Phosphoro prophetico edita part. I. cap. 2. Sed hos refutare instituit Philippus a Turre *in Monimentis veteris Antii Part. II. cap. 6.* diabolo auctore factum putans, vt Mithrae turpissima sacra in diem hunc Christianis sacrosanctum transferrentur. (d) Florentinus *in Admonit. praeuiis ad Martyrolog. adm. 11.* Petrus Damian. in Opusculo cui titulus: *Dominus vobiscum cap. 15. Conf.* Anton. Pagi *Critic. Baron. ann. 67. n. 23. p. 58.* (dd) Bynaeus *de Natali Christi lib. I. cap. IV. §. 14. p. 414.* (e) Io. II, 20. (f) Vid. Lightfoot *Hor. Hebr. & Talmud. ad Ioan. II, 20. p. 977. sqq.* (g) Testatur hoc Ioseph. *lib. XV. Antiquit. Iud. cap. 14 & lib. I. de bell. Iud. cap. 16.* Et quamuis Herodes anno octauo hanc templi structuram eidem Iosepho dicatur absoluisse, illud tamen de sanctuario solum & sancto sanctorum videtur accipiendum. In ceteris aedificiis, quae ciuitatis speciem prae se ferebant, semper aliquid fuisse adiectum, ex eo liquet, *quod* Iosephus *lib. XX. Antiqu. cap. 8.* ad Agrippae Regis tempora refert, ἤδη

δὲ

XXVI. Vnde ſua ſponte conſequitur, vt annus a templo aedificato XLVI, quo Iudaei haec loquuti ſunt, incidat in Iulian. LXXI, a quo numero ſi demas annos XXX, quos Chriſtus tum natus erat, habebis annum Iulian. XLI, ab V. C. DCCXLIX Auguſti XL, quo Auguſtus Caeſar & L. Sulla faſces conſulares Romae tenebant. Quem annum genuinum Chriſti natalem fuiſſe, paullo poſt aliis quoque argumentis conſtabit.

§. XVIII.

Sed quo minus de primo charactere prolixiores ſimus, prohibet promiſſae breuitatis fides, ſubinde nos admonens, quanto omnia transcurſu dicenda ſint. Pergendum igitur iam erit ad ſecundum, quem aegre adhuc cum hiſtoria Romana Syriacaque conciliarunt, videndumque, annon ex monimentis genuinis cenſuum ab Auguſto actorum, Praeſidumque Syriae hiſtoria poſſit quodammodo illuſtrari. De cenſu itaque LVCAS: *Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.* (h) *Factum vero eſt, in diebus iſtis exiit edictum a Caeſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Quamuis vero haec ita clara videantur, vt vix vocabulum aliquod in quaeſtionem venire crederes: in eo tamen adhucin diuerſa abierunt eruditi, quod per *πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*, alii ſolam Iudaeam alii vniuerſum orbem Romanum intelligendum exiſtimant. Ex quo noua ſubnaſcitur quaeſtio, vtrum Euangeliſta de vniuerſali, an de particulari aliquo cenſu loquatur? Poſteriorem ſententiam tuetur ANTONIVS BYNAEVS, (i) prouocatque ad Eſ. XIII. 5. XIV. 26. vbi Ebraicum כל ארץ & Graecum *πᾶσα ἡ οἰκουμένη* de ſola Iudaea accipiantur. Sed neſcio, an haec coniectura vel ſpeciem vllam habeat. Sane enim *ἡ οἰκουμένη* apud omnes bonos ſcriptores non niſi de orbe terrarum habitabili dicitur. Nec aliam ſignificationem vel apud LVCAM, vel in toto nouo foedere, vox admittit, ceu ex inductione locorum omnium (k) conſtat. Nec ſeptuaginta quoque interpretes aliam ſignificationem ſubſtituiſſe videntur

N

δὲ τότε καὶ τὸ ἱερὸν τετέλεστο. Tunc etiam templum demum abſolutum eſt. Confer. praeter Lightfoot modo allegatum Lud. Capelli *Adnot ad Ioann. p.* 1579. 1580. *Tom. IV. Crit. Sacr.* (h) Luc. II, 1. (i) Anton. Bynaeus *lib. I. de Natali Chriſti cap. I. p.* 304. (k) Vbiuis in N. T. *ἡ οἰκουμένη* notat orbem terrarum, nempe Matth. XXIV, 14. Luc. II, 1. IV, 5. XXI, 26. Actor. XI, 28. XVII, 6. 31. XIX, 27. XXIV, 5. Rom. X, 18. Ebr. I, 6. II, 5. Apoc. III, 10. XII, 9. XVI, 14.

dentur, quandoquidem loca ESAIAE de vniuerſo orbe acceperunt, & Hebraei textus ſequuti ſunt veſtigia. Deinde vix puto exemplum in omni hiſtoria exſtare, ex quo colligas, cenſus particulares in regnis ſociorum atque amicorum P. R. aliquando actos eſſe. Certe tum demum illud fieri ſolebat, quando in prouinciae formam eſſent redigenda, quod etiam Iudaeae poſt Archelai proſcriptionem contigit. At vero cenſus vniuerſales etiam Reges, ſub clientela Romanorum Caeſarum imperantes, recuſare non poterant. Qua de re alibi fortaſſis fuſius commentabimur. Non ferunt igitur noſtrae rationes, vt cum BYNAEO cenſum hic particularem fingamus, quem IOSEPHVS, his in rebus, quidquid alii criminentur, diligentiſſimus non ſane tacuiſſet.

§. XIX.

Ceterum cenſuum ab Auguſto per Romanum orbem actorum chronotaxin praeclare omnino illuſtrat MONIMENTVM ANCYRANVM, quod ab AVGERIO BVSBEQVIO in Oriente deſcriptum, multos deinde editores inuenit. (l) Equidem ISAACVS CASAVBONVS (m) huic inſcriptioni non multum defert, ideo, quod aliqua perperam, & contra omnem Latinitatem expreſſa, contineat. Sed multa ſunt, quae CASAVBONO reſpondeamus. Primo enim ferendum eſt hoc in prouincialibus, vt eorum inſcriptiones Latinae dictionis nitorem atque vrbanitatem non omni ex parte adſequantur. Deinde BVSBEQVIVS in deſcribendo marmore amanuenſium opera vſus eſt, qui quin ſaepius hallucinati ſint, non dubitamus. Praeterea ipſum marmor non modo hinc inde mutilum eſt, ſed & a barbaris ita clauarum ſecuriumque ictibus laceratum, vt plura legi non poſſint. Quis ergo miretur, multa perperam deſcripta eſſe? Audiamus ipſum BVSBEQVIVM, (n) erudite ſimul de monimenti praeſtantia iudicantem: *Ancyrae pulcerrimam vidimus inſcriptionem, & tabularum illarum, quibus indicem rerum, a ſe geſtarum, complexus eſt Auguſtus, exemplum, id, quatenus legi potuit, per noſtros homines transſcribendum curauimus. Exſtat inciſum aedificii, quod olim fortaſſe praetorium fuerat, diruti & tecto carentis marmoreis parietibus, ita*

(l) Primus edidit Andr. Schottus *Anno* MDLXXIX. *cum Aurelio Victore*; poſtea Lennclauius *in Pandect. Turcicis*; Gruterus *in Inſcriptionibus p.* CCXXX. Ian. Rutgerſ. *Var. Lect. p.* 163. *ſeq.* & editores Suetonii recentiores plerique. Denique omnium emendatiſſime deſcriptum a Daniele Coſſonio, ex eius ſchedis in lucem extulit Iac. Gronou. *in Memor. Coſſonian. p.* 57. *ſequ.* (m) Caſaubon. *Not. ad Sueton. cap.* CI. *Aug.* (n) Busbequ. *Epiſt.* 1. *de Reb. Turcic. p. m.* 93.

ita vt dimidia pars intrantibus ad dextram, dimidia ad finistram occurrat. Suprema capita fere integra sunt, media lacunis laborare incipiunt, infima vero clauarum & securium ictibus ita lacerata, vt legi non possint. Quod sane rei litterariae non mediocre damnum est, a doctis merito deplorandum; idque eo magis, quod vrbem illam ab Asiae communitate Augusto dicatam fuisse, constet. Denique & alii, quibus eas regiones adire contigit, multa, quae BVSBEQVII amanuenses perperam legerant, emendarunt, quod fecit praecipue ANTONIVS VERANTIVS, & nouissime DANIEL COSSONVS, ex cuius schedis idem monimentum haut paullo locupletius atque emendatius vulgauit IACOB. GRONOVIVS, & notis suis illustratum *Memoriae Cossonianae* subiecit, editae Lugd. Batau. 1695. 4to.

§. XX.

Ex laudato igitur monimento Ancyrano sequentia huc pertinent, quae qualia ex schedis Cossonianis edidit GRONOVIVS, (o) hic subiiciemus, iis, quae integriora sunt in apographo Busbequiano vncinulis inclusis:

PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM IVSSV POPVLI ET SENATVS SENATVM TER LEGI ET IN CONSVLATV SEXTO CENSVM POPVLI COLLEGA M. AGRIPPA EGI. LVSTRVM POST ANNVM ALTERVM (ET QVADRAGESIMVM FECI (legi) QVO LVSTRO CIVIVM ROMANORVM CENSITA SVNT CAPITA) QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET SEXAGINTA TRIA MILLIA. CVM IMPERIO LVSTRVM (SOLVS) FECI (legi) CENSO(RINO ET A)SINIO COS. QVO LVSTRO CENSA SVNT CIVIVM ROMANORVM CAPITA QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET DVCENTA TRIGINTA TRIA M. CONSVLARI CVM IMPERIO LVSTRVM COLLEGA TIBERIO CA. SEXT. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO COS. QVO LVSTRO ETIAM CENSA SVNT ROMANORVM CAPITVM QVADRAGENS CENTVM MILLIA -- IGINTA ET SEPTEM MILLIA.

§. XXI.

Quae hic paullo plenius referuntur, ea paucioribus verbis suo more hunc in modum eloquitur SVETONIVS: (p) *Recepit & morum legumque regimen aeque perpetuum, quo iure, quanquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum conlega, medium solus.* Quemadmodum igitur SVETONIVS monimentum Ancyra-

(o) Gronou. *Memor. Cosson. p. 59.* (p) Sueton. *c. XXVII. Aug.*

cyranum confirmat; ita hoc illius narrationem egregie illustrat, dum, quo consule quisque census actus sit, accurate indicat. Vnde sequens nascitur censuum Augusti chronotaxis:

Anno Iuliano XVIII. Ab V.C. DCCXXVI. Caes. Augusto & M. Vipsanio Agrippa II. Coss.	census primus Augusti cum Collega
Anno Iul. XXXVIII. Ab V.C. DCCXLVI. C. Martio Censorino & C. Asinio Gallo Coss.	census secundus solius Augusti.
Anno Iul. LIX. Ab. V.C. DCCLXVII. Sexto Pompeio & Sexto Appuleio Coss.	census tertius, proxime ante mortem Augusti, cum consorte Imperii, Tiberio.

Iustam hanc esse temporum consignationem, nemo temere negauerit. De primo enim censu auctorem etiam habemus DIONEM, (q) qui res in consulatu sexto ab Augusto gestas recensens, etiam haec addit: *Ἐν δ᾽ οὖν τῷ τότε παρόντι τάτε ἄλλα, ὥσπερ εἰθιςο, ἔπραξε, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξετέλεσε.* *Eo quidem anno cum alia, quae mos erat facere, tum etiam censum peregit.* Idem DIO (r) etiam de vltimo censu breui ante mortem Augusti acto ita scribit: *ἔπεμψεν ἄλλους ἄλλῃ, τά τε τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραψαμένους.* *Alios alio dimisit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates describerent.* Nec putandum est, DIONEM a monimento nostro dissentire, dum illud anno antecedente ab V.C. DCCLXVI factum commemorat. Licet enim exspirante hoc anno, censores isti extraordinarii dimissi sint, ipse tamen census ante sequentem annum, qui in monimento Ancyrano signatur, peragi non potuit. De medio quamuis taceat, vel haec tamen testimonia, ad chronotaxeos nostrae veritatem monimentique Ancyrani sinceritatem probandam, sufficient.

§. XXII.

Quod si igitur census hos cum temporum ordine supra a nobis constituto conferamus: statim apparebit, nec primum, nec vltimum huc

(q) Dio *lib. LIII. p.* 496. (r) Idem *l. LVI. p.* 588.

huc pertinere. Quapropter medius ille ſit oportet, qui a LVCA cum Chriſti natalibus coniungitur. Sed ſic triennii fere eſt interuallum hunc cenſum inter & annum Iulianum XLI, quem ſuperius Chriſto natalem adſeruimus. Quod tamen nemini videbitur mirum, qui cenſuum antiquorum rationem perſpectam habet. Exemplo enim non vno conſtat, cenſus, ab Imperatoribus indictos, per aliquot annos protrahi conſueuiſſe, antequam ad finem perducerentur. Sic cenſui Auguſti vltimo, eo ipſo anno, quo hic Imperator viuis intereſſe deſiit, per Galliam praefuit Germanicus, (s) quod contigit anno Iul. LIX, duobus Sextis Coſſ. & tamen poſtea ad abſoluendum hoc negotium P. Vitellius & Cantius dimiſſi ſunt. (t) Quod, quum factum ſit L. Scribonio Libone & T. Statilio Siſenna Coſſ. i. e. anno Iul. LXI. cenſum hunc per Galliam ſolam tres omnino annos continuatum fuiſſe oportet. Sed & PLINIVS (u) cenſus meminit, ſua aetate ab Imperatoribus Veſpaſianis, patre filioque acti, quem intra quadriennium demum abſolutum ſcribit. Admodum igitur fit veroſimile, cenſum etiam, Chriſto naſcente actum, iam anno ab V. C. DCCXLVI indictum quidem, ſed per annos tamen aliquot continuatum fuiſſe; in primis quum credibile ſit, eum, vt omnia noua ſolent, multas per Iudaeam turbas dediſſe. Certe non facile crediderim, totam Syriam ac Iudaeam breuiore temporis interuallo abſolui potuiſſe. (x)

§. XXIII.

Video, etiam a doctiſſimo auctore Harmoniae euangeliorum, in bibliotheca Vſſeriana repertae, & hic loci bis excuſae, ad MONIMENTVM noſtrum prouocari; (y) Sed quum ab eo aliquoties erratum ſit, operae pretium erit, eius hypotheſin expendere paullo accuratius. Primo igitur medium cenſum in marmore Ancyrano deſcriptum actum credit P. Vinitio & L. Alfinio Varo Coſſ. quum in marmore diſerte conſulatus C. Martii Cenſorini & C. Aſinii Galli memoretur, vnde cenſum octo annis recentiorem facit, quam marmor, quod tamen pro ſententia ſua adducit. Deinde conſulatum P. Vinitii & L. Alfinii concurrere putat cum anno ab V. C. DCCXLIX. quemadmodum in margine legitur, quum potius in annum ab V. C. DCCLV. incidat. Porro hunc cenſum per tres annos duraſſe, & denique Sexto Aelio Cato & C. Sen-

(s) Tacit. *lib. Annal. I. cap.* 33. (t) Idem *lib.* II *Annal. cap.* 6. (u) Plinius *lib. VII. Hiſt. nat. cap.* 49. (x) Huetius *Demonſtrat. Euang. prop. IX. pag.* 703, 704. (y) Anonymi *Adparat, ad harmon. Euangel. pag.* 5.

C. Sentio Saturnino Coss. peractum fuisse, existimat, idque ex DIONIS lib. LV. colligi posse credit. Verum & tempora hic perturbat auctor, & DIONEM ipsum a se tum non fuisse euolutum, prodit. Alias enim animaduertisset, DIONEM non de censu vniuersali isto, sed de particulari aliquo per solam Italiam instituto loqui. Ita enim ille: (z) Τῦτο μὲν δὴ δι᾽ ἑτέρων ἔπραξεν, αὐτὸς δὲ ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατοικούντων, καὶ μὴ ἐλάττω πέντε μυριάδων ὀυσίαν κεκτημένων ἐποιήσατο. τοὺς γὰρ ἀσθενεστέρους, τούς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας οἰκοῦντας, οὐκ ἠνάγκησεν, ἀπογράψασθαι, δείσας μὴ νεωτερίσωσί τι ταραχθέντες. *Haec quidem Augustus per alios transegit: ipse vero recensionem eorum, qui in Italia habitarent, ac ad ducenta sestertia possiderent, iniuit. Pauperes enim & eos, qui extra Italiam habitarent, ad censum non coëgit, veritus quippe, ne quid turbarum darent.* Quod si igitur census ad solos Italos, & eos quidem, qui ducenta sestertia possiderent, pertinuit: quomodo ad illum Lucae referri poterit, qui per totum Romanum orbem actus est, & Iosephum quoque & Mariam, tenuioris conditionis homines, Bethlehemum ire compulit? Ipsa auctoris sententia, qua Christum tertio erae Dionysiacae anno natum statuit, quam incommoda sit, quibusque difficultatibus exposita, iam ex iis, quae paullo ante dicta a nobis sunt, colligi haut difficulter potest.

§. XXIV.

Explicandum iam erit, quis eo tempore, quo Christus natus est, Syriae Praeses fuerit, quum ea quaestio haut parum ad rem pertinere videatur. Quandoquidem vero catalogum eorum nullum adhuc habemus, omnibus numeris absolutum: (a) dabimus operam, vt quae cru-

(z) Dio *lib. LV. pag. 75.* (a) Praesidum Syriae catalogum varii dedere Chronologi. In his Laurentius Suslyga in tractatu *de anno ortus ac mortis Domini, deque vniuersa I. C. in carne oeconomia Gracii 1605. 4* edito, qui liber iam Casauboni aetate tam rarus fuit, vt vix obiter sibi inspectum, nunquam vero lectum esse, fateatur *Exercit. I. Antibaron. n. 30. p. 118.* Tentauit & Baronius *in Adparat. n. 85.* eorum chronotaxin constituere, sed ita, vt nemo illo hac in re offenderit grauius. Postea Casaubonus *l. c.* eum in multis emendauit, sed vt nec ipse omnia viderit. Vaillantii *de Praesidibus Syriae opus, quod in Numismatibus aereis Imperatorum Tom.* II. *p. 63.* promisit, nunquam, quod sciam, in lucem prodiit. Omnibus interim in hoc genere diligentiam suam probarunt Paulus Pezron *dans l' histoire euangelique pag. 64. seqq.* Emanuel Schelstraten *Antiqu. illustrat. Tom. I. Diss. I. de Chronotaxi vitae*

eruditi ex monimentis antiquis ea de re obseruarunt, hic veluti in breui quadam tabula exhibeamus. Numorum ergo scriptorumque veterum auctoritate securi, hos Syriae Praesides circa Christi tempora notamus:

Anno Iulian. XXXVII. Ab V. C. DCCXLV. vel DCCXLVI	C. Sentius Saturninus abeunti e Syria Titio successor missus est, teste IOSEPHO. (b)
Anno Iulian. XL. Ab V.C. DCCXLVIII. ante mensem Novembr.	Quinctilius Varus iam Saturnino successerat. Docet hoc numus Antiochenus e Florentino gazophylacio ab HENRICO NORISIO (c) & e cimeliis Regis Christianissimi ab ANTONIO PAGI (d) & IO. HARDVINO, (e) publicatus, cuius in antica habetur caput Iouis laureatum, in postica genius Antiochenorum tutelaris turritus monti, cui inferius symbolum Orontis fluminis adsidet, innixus, dextraque palmam tenens, cum perigraphe: ANTIOXEΩN EΠΙ OYAPOY EK. i. e. Numus *Antiochenorum sub Varo anno XXV* cusus. Quum vero annus XXV erat Antiochenae, quae a victoria Augusti Actiaca consurgit, (f) incidat in Iulianum XL, Ab V.C. DCCXLVIII: necessario sequitur, vt Quinctilium Varum iam ante Nouembrem huius anni Syriae Praesidem fuisse, fateamur. (g)
Anno Iuliano XLI. Ab V.C. DCCXLIX.	Adhuc Syriae praefuit VARVS, ceu liquet e numo VAILLANTII, (h) eiusdem commatis, cum perigraphe: ANTIOXEΩN EΠΙ OYAPOY ϛK (ϛK) id est: *Numus Antiochenorum sub Varo anno XXVI cusus.*

Anno

tae Christi Montacut. *Adparat. IV. ad Orig. Ecclesiast.* & purpuratorum doctissimus Henr. Norisius *in Cenotaph. Pisan. Diss. II. cap. XVI. p. 269. sequ.* Conferendus etiam Salom. van Till *Phosphorus propheticus in appendice*, vbi numi praesidum Syriae varii exhibentur atque illustrantur.

(b) Ioseph. *lib. XVI. Antiqu. Iud. cap.* 13. (c) Henr. Noris. *Diss.* III. *de Epoch. Syro-Maced. cap.* VII. *p.* 247. (d) Anton. Pagi *Adparat. ad Critic. Baron. n.* 136. *p.* 33. (e) Harduin *Antirrhet. p.* 58. (f) Noris. *l. c.* (g) Conuenit haec Vari epocha cum calculo Iosephi, *qui lib. XVII. Antiqu. Iud. cap.* 7. diserte testatur, Varum extremis Herodis temporibus Sentio Saturnino successisse. Vnde miror, Casaubonum *Exercit. I. Baron. n.* 30. *p.* 124. & Norisium ipsum *in Cenotaph. Pisan. Diss.* II. *cap. XVI.* §. *XI. p.* 311. eius initium in annum ab V.C. DCCL reiicere (h) citati ab Harduin. *in Antirrhet.* & Noris. *Epoch. Syro-Maced. Diss.* III. *cap. VII. p.* 247.

Anno Iulian. XLII. Ab V. C. DCCL. | Adhuc praefuit VARVS, quod testatur numus NORISII eiusdem generis cum perigraphe: ANTIOXEΩN ΕΠΙ ΟΥΑΡΟΥ ZK. id est: *Numus Antiochenorum sub Varo cusus anno XXVII.*

Anno Iulian. L. ab V. C. DCCLVIII. | Syriam demandatam fuisse cuidam Sentio Saturnino, ab illo superiore diuerso, primus coniecit ANTONIVS PAGI, (i) idque beneficio numismatis, in quo huic praesidi adscriptus est annus Antiochenus EΛ. Sed vereor, vt hic satis fuerit oculatus. Sane secundi hoc nomine Praesidis nusquam alias vllum vestigium adparet. Suspicor igitur, legi debuisse EK, quum facile fieri potuerit, vt K, superiore linea aliquantulum detrita, speciem τȣ Λ praeberet. Annum vero EK id est XXV. Saturnino vltimum, Varo primum fuisse iam antea vidimus.

§. XXV.

Iam igitur facile iniri poterit ratio, in cuiusnam Praesidis magistratum inciderit tot anxiis patrum votis expetita Seruatoris natiuitas. Sane de P. Quirinio cogitandum non erit, quippe quem diu post Christi natiuitatem, Archelao nimirum iam ditionibus mulctato, in Syriam cum Praesidis dignitate missum, constat. Quum tamen LVCAS Euangelista diserte adfirmet, descriptionem istam fuisse πρώτην ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίȣ: variis rationibus nodum hunc soluere, LVCAMque cum scriptoribus profanis conciliare eruditi tentarunt. BARONIVS inaudita temeritate omnibus antiquis monimentis contradicere ausus, Quirinium ter omnino Syriae praefuisse fingit: id quod tamen secare nodum est, non dissoluere. Alii, inter quos & ANT. BYNAEVS (k) nomen suum profitetur, vocem πρώτη comparatiue exponunt pro προτέρα, commodissimumque hunc sensum esse existimant: *Haec descriptio πρώτη prior* vel *ante* facta est, *quam praesideret Syriae Quirinius.* Sed non opus videtur, vt tam violenta interpretatione, & iamdudum ab ISAACO CASAVBONO (l) explosa, LVCAE succurramus, quum eius verba cum historia plane non pugnent, sed omnium optime conueniant, vt paullo post erit perspicuum. Nullum igitur est dubium, quin eo, quem supra Christi natalem fuisse diximus anno, Quinctil. Varus Syriae Praeses

(i) Anton. Pagi. *loco citato. ad ann. Chr.* XIX. *n.* 3 *p.* 16. (k) Anton Bynaeus *de Natali Christi lib. I. pag.* 332. *seqq.* (l) If. Casaubon. *Exercit. Baron. I. n.* 32. *p.* 129.

ſes fuerit, id enim numi tam clare docent, vt fruſtra manifeſtae veritati contradiceres: LVCAS vero tantum abeſt, vt Syriae Praeſidem nominare voluerit, vt potius haec ſententia ipſa verborum, quibus vtitur, notione refellatur. Praeſidem enim Graeci ἐπισάτην vel ἐπισατοῦντα, aliquando etiam δικαιοδότην vocare ſolent. Vox vero ἡγεμονεύων vel ἡγεμὼν non ſolis praeſidibus Romanis dari, ſed de omnibus vſurpari ſolet, qui rem aliquam alieno nomine agendam ſuſcipiunt, vnde & illi, qui die baptiſmi infantum loco ſponſionem faciunt ἡγεμονεύοντες ſunt DIONYSIO AREOPAGITAE. (m) Quum igitur cenſus non ab ordinariis praeſidibus agerentur, ſed a viris probatis aliis, cum extraordinario imperio in prouincias miſſis: (n) perſpicuum eſt, Quirinium tum non praeſidem, ſed ἡγεμονεύοντα i. e. extra ordinem eo miſſum fuiſſe. Hac de cauſſa IVSTINO MARTYRI (o) vocatur πρῶτος ἐν Ιουδαίᾳ γενόμενος ἐπίτροπος *primus per Iu laeam procurator.* Quod ſane de Praeſide accipi non poteſt, quia tunc non Iudaeae, ſed Syriae praeſes dicendus fuiſſet, neque etiam ita primus potuiſſet adpellari: Si vero non de praeſide: ergo de magiſtratu extraordinario ad cenſum agendum miſſo. Ἐπιτροπεύσαντι enim, vt praeclare ſcribit Thom. Reineſius (p) demandatur *procuratio prouinciae, officium ſplendidiſſimum, & quod aditus erat ad honores ampliſſimos; & non niſi familiaribus & receptae auctoritatis viris concedebatur ab Imperatoribus. Hi in partem adminiſtrationis prouinciarum vna cum Praeſidibus veniebant, & de bonis prouincialium integram habebant cognitionem.* Quae verba REINESII etiam vocem ἡγεμονεύοντος, quae huic apud Lucam ſynonyma eſt, egregie poterunt illuſtrare.

§. XXVI.

Sed obiici nobis poſſet locus TERTVLLIANI luculentiſſimus, de quo diſpiciendum iam erit. Hunc in modum vero patrum Latinorum

anti-

(m) *Vid.* Suiceri *Theſaur. Eccleſiaſt. in voce* ἡγεμὼν. (n) Adparet hoc ex Dione *lib. LVI. p.* 588. qui Auguſtum perhibet alios alio miſiſſe, vt & priuatorum fortunas deſcriberent & publicas. Et Suidas in voce Ἀπογραφὴ ex veteri ſcriptore refert, Auguſtum ad has ἀπογραφὰς elegiſſe εἴκοσιν ἄνδρας τοὺς ἀρίστους τὸν βίον καὶ τρόπον, *viginti viros vita moribusque conſpicuos.* Sic ad cenſus in Gallia miſſi a Tiberio P. Vitellius & Cantius, Tacit. *lib. VII. Annal. cap.* 6. A Nerone Q. Voluſius Sex. Africanus & Trebellius Maximus Tacit. *lib. XIV. Annal. cap.* 46. (o) Iuſtin. *Apol.* II. *p.* 75. (p) Reineſ. *l.* 3. *Var. Lect. cap. XVI. p.* 599.

antiquissimus de censu nostro differit: (q) *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent.* Quanti hoc testimonium faciendum sit, ex eo perspicuum est, quod ad tabulas publicas censuales, tum procul dubio adhuc superstites, (r) prouocat, quae sane rem optime decidere poterant. Quum igitur TERTVLLIANVS ex illis censum a LVCA descriptum ad Sentii Saturnini tempora esse referendum didicerit: merito suspecta erit nostra hypothesis, quae censum sub Varo actum ponit. Verum tam facilis hic suppetit responsio, vt non opus sit numorum auctoritatem deserere, multo minus textum LVCAE sollicitare, & cum H. VALESIO pro Quirinio Sentium Saturninum, (s) aut cum HVETIO (t) pro Κυρηνίȣ Κυϊντιλίȣ legere. Quemadmodum enim supra e Monimento Ancyrano a nobis est demonstratum, census huius primordia incidunt in annum Iul. XXXVIII. quo omnino adhuc Syriae praeerat Sentius Saturninus, anno demum XXXIX vel XL, locum facturus Quinctilio Varo, successori. Census igitur iste, qui a LVCA P. Quirinio tribuitur, sub Sentio Saturnino coepit, sub Quintilio Varo est absolutus, atque adeo

(q) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap. 19.* (r) Non sine insigni impudentia Christiani primitiui prouocare potuissent ad tabulas censuales, nisi ea de re certi fuissent. Facit vero *huc* Iustin. *Apol.* II. *p.* 75. cum ipsis Imperatoribus agens, quos haut impune profecto decepisset. Ita enim hic pater satis cordate scribit: Μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, γενομένων ἐπὶ Κυρηνίȣ. *Discere ipsi poteritis* (historiam nati Christi) *ex tabulis censualibus, sub Quirinio descriptis.* Post hunc etiam Tertullianus *lib. IV. adu. Marcion. cap.* 7. *Censum*, inquit, *Augusti testem fidelissimum dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt. & cap. 36. Tam distinctissima fuit a primordio Iudaea gens per tribus, & populos, & familias, & domos, vt nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustanis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus.* Denique easdem tabulas sua adhuc aetate superfuisse, his verbis testatur Chrysostomus: Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη, καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα καὶ καιρὸν τῆς γραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βȣλόμενον. *Vnde manifestum est, quod circa primam descriptionem natus sit, veteres etiam, qui Romae seruantur, codices euoluenti & tempus descriptionis indaganti licebit id, si voluerit, accuratius cognoscere.* Certe tabulas censuales cum cura confici & seruari solitas, patet ex Dione *lib. LIX. p.* 657. vbi narratur, Caligulam Caesarem, perdita inter aleam pecunia, τὰς γαλατῶν ἀπογραφὰς postulasse, necatisque locupletissimis, ad sexies millies sestertium coëgisse. (s) Henr. Vales. *Not. ad Euseb. Hist. Eccl. p.* 11. (t) Huet. *Demonstr. euangel. quaest. IX. cap.* 10. *p.* 703.

eo a Tertulliano recte vocatur census Saturnini, quum tabulae publicae titulum plerumque a primo negotii auctore ferant.

§. XXVII.

Sed ad vltimum demum characterem pergendum est, qui accurata annorum Tiberii chronotaxi nititur. Hunc denuo LVCAS (u) his verbis suppeditat: Ἐν ἔτει δὲ πέντε καὶ δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιλήνης τετραρχοῦντος -- καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. *Anno autem decimo quinto Imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato procurante Iudaeam, & Tetrarcha Galilaeae Herode, Philippo autem, ipsius fratre, Tetracha Ituraeae & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha, - - ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta &c.* Haec verba quemadmodum satis aperte docent, Christum anni Tiberii XV trigesimum suum agere coepisse: ita multi inde arripuerunt errandi occasionem. Nihil enim amplius deliberandum rati, a decimo quinto Tiberii anno retro numerarunt triginta, & sic inciderunt in annum Iul. XLIII, quem sine vlteriori discussione pro Christi natali venditarunt, quum tamen ille neque cum Herodum temporibus, neque cum era templi Herodiani conspiret. Alii in interpretando Lucae textu desudarunt, & particulam ὡσεὶ cum latitudine sumendam, aut annum Christi trigesimum a decimo quinto Tiberii plane separandum existimarunt. Quibus tamen inuentis adeo non soluerunt nodum, vt potius magis magisque adstrinxerint. Hic vero interpretationibus cunctis minus opus erit, si, annos Tiberii non vna eademque ratione semper numerari, obseruemus. Primi hoc notarunt atque ad liquidum rationibus perduxerunt IO. GEORG. HERWARTVS, (x) & eundem postea sequutus ANTONIVS PAGI, (y) in eam suspicionem adducti a CLEMENTE ALEXANDRINO, (z) qui de Tiberii principatu hunc in modum disserit: Ἀύγουστος ἔτη τεσσεράκοντα τρία. Τιβέριος ἔτη κβ. Γάϊος ἔτη δ. &c. *Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis*

(u) Luc. III, 1. 23. (x) Io. Georg. Hervvart. *in Chronolog. cap.* 248. (y) Ant. Pagi *Critic* ad *Baronium Tom. I. ad ann. XI. p. 6.* primus hanc obseruationem multis rationibus stabiliuit, licet plagii eum arguat Sam. Basnagius. Tillemontius quoque *dans l'histoire des Empereurs Tom. I. not. 4. ad vitam Augusti* multis hanc Pagii coniecturam impugnat, verbis tamen potius, quam rationibus. (z) Clemens Alexandr. *lib. I. Stromat. p.* 339.

annis XXII Caius annis IV &c. imperarunt. Quo vulgari historicorum plerorumque calculo proposito, ita pergit: Τινὲς μὲν τοὶ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαϊκῶν βασιλέων οὕτως ἀναγράφουσι. Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἔτη γ', μῆνας δ' ἡμέρας ϛ'. μεθ' ὃν Αὔγουστος ἐβασίλευσεν ἔτη μ'ϛ' μῆνας δ' ἡμέραν μίαν. ἔπειτα Τιβέριος ἔτη κ'ϛ' μῆνας ϛ', ἡμέρας ιθ'. *Quidam Imperatorum Romanorum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnauit Augustus annis quadraginta sex, mensibus quatuor, die vno, deinde Tiberius annis viginti sex, diebus nouendecim.* Ex his igitur locis, neque a SYLBVRGIO neque a SCRIVERIO castigatis, facile patet, Tiberiano principatui duplex initium, alterumque a morte Augusti, alterum vero a Proconsulari eius potestate consortioque imperii esse arcessendum. Auctores enim sunt illorum temporum scriptores, Tiberium ab Augusto in imperii societatem receptum, parem cum patre potestatem extra vrbem, in prouinciis & apud exercitus, obtinuisse. Hanc rem ita memoriae prodidit TACITVS: (a) *Nero solus e priuignis erat; illuc cuncta vergere, filius,* COLLEGA IMPERII, CONSORS TRIBVNICIAE POTESTATIS *adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur.* Paullo distinctius tempus signat VELLEIVS PATERCVLVS: (b) *Concussis*, inquit, *hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, quum res Galliarum maximae molis accensasque plebis Viennensium dissensiones coërcitione magis, quam poena, mollisset, & Senatus populusque Romanus, postulante patre eius,* VT AEQVVM EI IVS IN OMNIBVS PROVINCIIS EXERCITIBVS*que esset: (etenim absurdum erat, non esse sub illo, quae ab illo vindicabantur, & qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem;) in vrbem reuersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Delmatisque egit triumphum.* Ex hoc VELLEII loco simul annum, quo Augustus Tiberium consortem Imperii adsumsit, licebit discere. Quum enim hoc eo tempore, quo in Gallia cum imperio fuit, & quidem ante triumphum Pannonicum, factum testetur: consequens est, vt id anno ab V. C. DCCLXIV Iulian. LVI. contigerit, quum hoc ipso anno, DIONE (c) teste, in Galliam abierit, sequente Romae triumpharit. Id quod egregie cum Clementis computatione conuenit. Quod si enim ab huius anni V. Kal. Sept. quo Tiberium in societatem imperii admissum ANTONIVS PAGI vlterius probat, numeres viginti

(a) Tacit. *lib. I. Annal. cap.* 3. (b) Vellei. Pat. *lib.* II. *c.* 121. (c) Dion. *lib.* LVI. *p.* 586.

ginti ſex; incides in V. Kal. Sept. anni Iul. LXXII, porro adiice menſes VI. peruenies ad V. Kal. Martii eiusdem anni, denique adde dies nouendecim, habebis diem XVII. Kal. Aprilis, anni Iul. LXXXII. quo morari inter homines deſiit, vt adeo omnino hac ratione annos XXVI, dies nouendecim imperauerit.

§. XXVIII.

Hanc eram Tiberii proconſularem haut parum confirmant monimenta antiqua, e quibus genuinum eius initium hauriri quam commodiſſime poterit. Quum enim VELLEIVS PATERCVLVS aperte dicat, Tiberium, antequam in in vrbem reuerteretur, & de Pannoniis Dalmatisque triumpharet, collegam imperii creatum eſſe, monimenta antiqua multum nobis in eo praeſtant vtilitatis, quod verum huius triumphi annum, paullo ante a nobis deſcriptum, indicant. Sic numus exſtat, (e) cuius in antica Caeſaris Auguſti vultus exhibetur cum titulo IMPERATOR CAES. AVGVSTVS, in poſtica Tiberius, currui triumphali inſiſtens cum perigraphe: TI CAESAR AVG. F. TR. POT XIII. Qui annus in illum, quem ſuperiore paragrapho ſignauimus, plane incidit. Multo tamen diſtinctius de hoc triumpho loquuntur Faſti conſulares & triumphales, ex marmoribus Capitolinis ab HVBERTO GOLZIO editi, (d) ſiquidem ad annum Iul. LVII. ab vrbe condita DCCLXV haec occurrunt

GERMANIC. IVL. TIB. F. AVG. N. CAESAR
C. FONTEIVS. C. F. C. N.
CAPITO
TI IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR.
III. COS. II. PROCOS.
DE ILLVRIEIS PANNONIEIS DALMATEIS
ET GERMANEIS. VI. IDVS. MAI.

Ex his FASTIS ſupputatio noſtra quam maxime confirmatur. Fieri enim non poteſt, quin alio annno, quam Iuliano LVI. in conſortium Imperii admiſſus ſit, ſi anno Iul. LVII. triumphauit. Ex eo vero tempore Tiberium, praeter Auguſti cognomen, omnia cum patre communia habuiſſe, monimenta denuo docent. Sane enim exſtant numi, quorum in

 antica

(c) Hubert. Golz. *in Faſtis magiſtrat. & triumphor. Roman. p. 231.* (e) Idem *in Hiſtoria Auguſti ex antiqu. numiſm. reſtituta p. 212.*

antica Auguſtus exhibetur cum titulo: CAESAR AVGVSTVS PATER PATRIAE: in poſtica Tiberius cum perigraphe: TI CAESAR AVGVSTI. F. TR. POT. XV. Nec minus de communi vtriusque imperio teſtantur ſequentia ex FASTIS CONSVLARIBVS iisdem depromta.

C. SILIVS. P. F. P. NEPOS. L. MVNATIVS.
L. F. L. N. PLANCVS
IMP. CAESAR. DIVI F. C. N. AVGVSTVS.
ET. TI. IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR
REIPVBLICAE CONSTITVENDAE POTESTATEM
IN DECENNIVM ACCEPERVNT.

Haec igitur omnia, quemadmodum de Tiberii Proconſulari imperio ſatis teſtantur, eiusque initium oſtendunt accurate: ita & chronotaxin Chriſti egregie illuſtrant. Superiores enim characteres natalis Chriſti non aliam admittunt computandi rationem, quam hanc ipſam, a proconſulari eius imperio arceſſendam. Quod ſi igitur ab anno Iuliano LXX, qui decimus quintus Tiberii fuit a proconſulari imperio, retro numeraueris annos XXX. denuo ſeſe offeret annus Iul. XXXXI, ab V. C. DCCXLIX quem Chriſti natalem diximus. Nec putandum eſt, ita ignotam fuiſſe hanc Tiberii epocham, vt eam LVCAS quoque ignorauerit; quum non modo CLEMENS ALEXANDRINVS diſerte adfirmet, quosdam ſuo adhuc tempore ita numerare ſolitos, ſed etiam certo conſtet, prouinciales, Caeſarum ſuorum ſtudioſſimos, & Romanarum conſuetudinum non adeo gnaros, plerumque conſortes imperii cum veris Auguſtis pari dignatos eſſe honore, eosque & Reges & Auguſtos vocaſſe. Ipſum Tiberium, de quo nunc agimus, viuenti Auguſto parem feciſſe DIONYSIVM ALEXANDRINVM, alias Periegeten dictum, viri quidam docti ſuſpicati ſunt. Vbi enim v. 1051. Poëmatis ſui geographici ita cecinerat:

Ἀλλ' ἔμπης κατὰ δῆριν ἀμαιμακέτους περ ἐόντας
Αὐσονίου βασιλῆος ἐπεπρήϋνεν ἀκωκή.
Verumtamen praelio indomiti quamuis eſſent, (Parthi)
Auſonii tamen regis manſuefecit haſta.

alio

alio loco ita pergit:

Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων
Μητέρα πασάων πολίων, ἀφνειὸν ἔδεθλον.

Romam honorabilem, MEORVM *magnam domum* REGVM,
Matrem omnium ciuitatum, diues ſolum.

Denique ipſos Principes ſic ſalutat:

Ἐκ Διὸς Αὐσονιῆες ἀεὶ μέγα κοιρανέοντες.
E Ioue Auſonii ſemper ſtrenue dominantes.

His igitur verſibus Auguſtum Tiberiumque ſimul imperantes intelligi, eo minus dubitandum putant, quo certius conſtet, DIONYSIVM hunc PERIEGETEN Auguſto imperante ſcripſiſſe. Quomodo vero Auguſti temporibus de pluribus *ἀνάξιν* aut *κοιρανέουσι* Romanis loqui potuiſſet, niſi Tiberium Auguſto parem putaſſet, quippe qui ab hoc conſors imperii adſumtus, aequum in prouincias & legiones obtinuerit imperium? Sed vt vera fateamur, ea doctorum obſeruatio non adeo extra omnem dubilationis aleam poſita videtur, nec plane exploratum eſt, idemne ſit DIONYSIVS, *περιηγήσεως* auctor, cum eo, quem ab Auguſto in orientem miſſum nouimus. (f) Vt vt ſe res habeat, ſemoto etiam hoc DIONYSII teſtimonio, res ipſa ſalua erit, & qui haec omnia, quae hactenus diximus, paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, expenderit, hypotheſin hanc tam claram atque euidentem eſſe deprehendet, vt nulla alia cum iſtorum temporum hiſtoria monimentisque concilietur facilius. §. XXIX.

(f) Dionyſii Periegetae, alias Alexandrini, aetas obſcura admodum eſt. Eum *aureolum ſuum libellum principantibus Antoninis ſcripſiſſe*, exiſtimant Barthius *lib. VIII. Aduerſ. cap. 5.* & Salmaſ. *ad Spartan. p. 614. Tom. I. Script. Hiſt. Aug.* Sub M. Aurelio & L. Vero vixiſſe eum mauult Voſſ. *lib. II de Hiſt. Graec. cap. 5.* Sub Seuero, Caracalla & Geta floruiſſe contendunt Scaliger *in Notis ad Euſeb. Chron n MMCCXV. p. 228.* quem etiam paullo poſt ſe ipſum deſerens ſequutus eſt Salmaſius *Exercitat. ad Solin. p. 411. 628.* Immo Luitprandus Ticinenſis confundit hunc Dionyſium Alexandrinum cum Dionyſio, Pontifice Romano, qui praeeſſe coepit anno Chr. CCLIX. quem tamen, velut caecus caecum, hac in re ſequitur Lud Iacobus a S. Carolo *in Bibliotb. Pontificial. II. p. 63.* Diſerte quidem Plinius *lib. VI. Hiſt. N. cap. 27. Hoc in loco*, inquit, *genitum eſſe Dionyſium, terrarum orbis recentiſſimum auctorem, conſtat, quem ad* com-

§. XXIX.

Constitutum nobis initio erat, hypothesin hanc chronologicam ex mente VAILLANTII, auctoris anonymi apud SARNELLVM, RIGORDI, PAGII, PEZRONII, NORISII, TILLEMONTII, BASNAGII, CLERICI, aliorumque eruditissimorum huius saeculi virorum propositam, patrum quoque suffragiis stabilire, atque cum reliqua vitae Christi chronotaxi conferre. Sed quum haec omnia succincta dissertatio minime capiat, ea alii occasioni fuere destinanda. Hinc nihil videtur reliquum, nisi vt respiciamus portum, actisque summo Numini gratiis, vela demum aliquando contrahamus.

commentanda omnia in orientem praemisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Quod quum etiam Eustathius Scholiastes testetur: certo inde colligunt, aetatem Dionysii in Augusti tempora incidisse. Conf. Io. Alb. Fabricii *Biblioth. Graec. lib. IV. cap. I. p. 22.* Anton. Pagi *Tom. I. Criticae Baron. p. 8.* B. Christ. Cellarii *Diss. de Poëtis Scholae publicae vtilioribus Halae 1706. 4to.* edita §. 18. *sequ.* At si dicendum, quod res est, id non adeo liquidum videtur, & diuersum hunc περιηγήσεως auctorem esse a Dionysio, in orientem misso, luculenter ostendit Henr. Dodvvellus *in Dissert. de aetate & patria Dionysii Perieg. in Geogr. minor. Hudson Vol. IV.* cuius argumentis nondum video ab vllo satisfactum.

DE

DE VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS

EXERCITATIO III.

CEBES Thebanus, quo nemo felicius puriorem Socratis doctrinam sectatus est, in elegantissima, quam posteritati reliquit, Tabula vniuersam vitae humanae rationem, studiaque mortalium tam ingeniose adumbrauit, vt hac quidem in re nemo illi comparandus esse videatur. At nescio, an in luculentissimo eius libello quidquam occurrat, accurata attentione dignius, quam id, quod de vera falsaque eruditione prudenter monuit. (a) Postquam enim ostenderat fusius, quanta pericula homini in hoc vitae theatrum prodeunti ab impostura, opinionibus, voluptatibus, ipsaque rerum domina, fortuna, immineant, & quam multi deinde ab incontinentia, luxuria, auaritia & adsentatione delusi, triste faciant naufragium: porro addit vir sapientissimus, eos tantum hanc pestem effugere, qui a Μετανοίᾳ, id est, Poenitentia seruati, in verae sapientiae viam reducantur. Verumtamen nec horum quidem rem omnem in vado esse. Ingressis enim hoc iter noua sese pandere diuerticula, a quibus nisi diligentius sibi caueant, nihil esse facilius, quam vt ad ψευδοπαιδείαν, hoc est, falsi nominis eruditionem euagentur, & vana doctrinae specie decepti, vel sic quoque pereant. Ex quibus demum colligit CEBES, hominum, qui eruditi vocantur, nonnisi paucissimos exitium euitare, & actum esse de plerisque omnibus, nisi falsae eruditioni nuncium mittant, arduamque illam, quae ad veram sapientiam perducit, viam quam primum ingrediantur. Id enim qui faciant, eos demum, continentia ac tolerantia ducibus, ad beatorum domicilium peruenire, vbi splendidissima corona redi-

P

(a) Cebet. *Tabula p. 34. sequ. edit.* Hieronymi Wolfii.

redimiti, sempiterna felicitate perfruantur. Haec CEBES Thebanus, cui pro temporum, in quae inciderat, sorte rationem dictorum suorum constitisse, nemo forsan dubitauerit. Ast quod eadem fabula hodienum in vita mortalium agatur, pluresque etiam nostris temporibus, dum sapientiae inhiant, falsa eruditionis specie deludantur, id vero est, quod paucissimi sibi persuadent. Omnes quippe laudamus temporum nostrorum felicitatem, ac non sine ambitione nobis gratulamur, quod in eam seruati simus aetatem, qua rerum diuinarum atque humanarum scientia numeros omnes impleuerit. Et tamen plerique, quos vulgus tanquam oracula & portenta quaedam suspicit, in maximo, quem dare solent, eruditionis strepitu nihilo sunt stultis meliores, sed ita vitiis omnibus laborant, vt nullis magis opus esse videatur magistris viuendi, quam qui vitae vniuersae, honeste ac prudenter instituendae, rationem magno supercilio profitentur. Huc accedit, quod multae, quae passim inculcantur, doctrinae ad euertendam potius, quam amplificandam veram eruditionem comparatae sunt. Delere enim ex hominum animis pietatem, res diuinas scurrili dicacitate subsannare, veritates euidentissimas argute explodere, pestilentissimos contra errores stabilire, hic vero eruditorum complurium labor est: hoc illi agunt, hoc moliuntur, in hoc somnum, in hoc vigilias reponunt. Rediisse nos dixeris in illa tempora, de quibus VARRO dicere solitus est, neminem aegrotum quidquam somniare tam nefandum, quod non aliquis dicat philosophus. Adeo non modo sapientiam, sed ipsum etiam illius amorem, eheu amisimus. Quae quum ita sint, facile quilibet intelligit, etiamnum inter mortales agi Cebetis fabulam, & magis nunc, quam vnquam, verendum esse hominibus, ne falsae eruditionis praestigiis decepti nubem pro Iunone amplectantur, &, dum sapientiae inhiant, in summam stultitiam incauti delabantur.

Considerans hanc insignem humanarum rerum caliginem ille apud CICERONEM (b) Cotta, eo vesaniae prolabitur, vt Deo tantum non dicam scribat, quod hominem ratiocinandi facultate donauerit. *Haut scio*, inquit, *an melius fuerit humano generi, motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, paucis admodum salutaris, non dari omnino, quam tam mu-*

(b) Cicero *libr. III. de Natur. Deor. cap. XXVII. p.* 174.

munifice & tam large dari. Existimat ergo vir liberioris ingenii, Deum melius consulturum fuisse hominibus, si rationis acumen eis omne ademisset, quandoquidem eius vsus admodum difficilis sit, abusus longe facillimus. Plurimos enim homines, qui rationis ductum sequi se arbitrentur, in errores pestilentissimos incidere, multoque esse infeliciores bestiis, quibus illam intelligendi facultatem natura denegasset. Ex quo consequi credit Cotta id, quod antea diximus, non plus nos debere Numini, a quo rationem acceperimus, quam furiosus illi debeat, qui gladio illum accinxerit. At impia profecto haec vox est, & stulto, quam viro sapiente, dignior. Facit enim Cotta, quod solet nequissimus quisque: siquidem crimen in alium transfert, quod in homine est, ipsumque Deum, quam se, accusare mauult. Sane enim non ratio nos in praecipitia ista ducit, sed rationis abusus; is vero non a Deo est, sed ab hominum insania, tantumque abest, vt vlla errorum culpa in supremo Numine haereat, vt illud homini viam sapientiae ostenderit expeditissimam. Neque existimandum est, viam hanc esse ita occultam, vt a diuerticulis discerni nulla ratione possit: (misera enim sic esset hominum conditio, si in tot viarum erroribus nullis plane signis vterentur, quibus veram a falsis distinguere possint:) sed quemadmodum aurum adulterinum, quamuis ad genuinum & colore & splendore proxime accedat, ab earum rerum peritis facili negotio dignoscitur: ita & verae falsaeque sapientiae certa sunt signa, certi characteres, ad quos quicunque sollicite attenderit, eum haut facile falli ac decipi posse, arbitramur. Et de his quidem verae falsaeque sapientiae characteribus commentari nonnihil in praesenti, haut intempestiuum visum est. Quum enim a SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO WILHELMO, REGE PRVSSIAE, DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO, diuinarum humanarumque rerum scientiam, quam Philosophiam vocamus, in celeberrima hac bonarum artium sede publice profiteri iussus sim: merito me anxium sollicitumque tenuit haec cura, qua demum ratione demandata mihi prouincia rite defungi, & tam honesti, quod subeundum est, muneris partes ita implere possem, vt supremo Numini rationem aliquando intrepide redderem. Sane enim maxima ista, quae mei ordinis hominibus a ψευδοπαιδεία falsaque sapi-

entia imminent pericula, numquam magis obuersata sunt animo, quam hoc tempore, quo aliis ad veram sapientiam praeire iubeor. Identidem profecto mihi in mentem venit, quam sit arduum docendi munus, quantisque cum periculis coniunctum. Excolere atque emendare ingenia, euellere ex animis praeiudicatas opiniones, indagare veritatem, explicare rerum naturalium caussas & adfectiones, aliis ad beatam illam sui notitiam, ad virtutem veramque felicitatem praeire, nihil denique dicere, nihil agere, quod non iuuentuti exemplo ac incitamento ad veram honestatem esse possit, id demum esse mearum partium intellexi. At quam magnum hoc, quaeso, ac difficile? Quanta cautione prouisioneque opus est etiam exercitatissimis, vt istos, quos supra notauimus, scopulos feliciter defugiant? Quapropter primum hoc mihi duxi ac antiquissimum, vt nihil hic viribus meis, diuinaeque gratiae omnia tribuenda esse, mecum statuerem: proximum autem, vt de verae falsaeque sapientiae characteribus cum cura cogitarem, vt eo veluti Ariadneo instructus filo, e tot viarum anfractibus feliciter eluctarer. Et hanc meditationem, quod felix faustumque sit, tanquam muneris mei primitias in hoc bonae mentis delubro nunc primum dedico, ex re & vero arbitratus, non posse professorem vtilius quidquam, quam hanc praestantissimam doctrinam, cum discentibus communicare.

Vt autem initio, quid antiquis hac de re in mentem venerit, paullo diligentius inquiramus: primus philosophorum de verae falsaeque sapientiae characteribus cogitasse videtur SOCRATES. Quum enim illius aetate vbique in scholis regnarent sophistae, genus hominum gloriosum & magniloquum, quod vanis promissis ditiores iuuenes aere emungere, ac fumum pro sapientia vendere consueuerat: id sibi negotii datum credebat SOCRATES, (c) vt laruam detraheret impostoribus, & nudam doctrinae eorum vanitatem oculis omnium exponeret. Id quod sane fieri non potuit, quin simul in verae falsaeque sapientiae characteres sollicite inquireret. Verum vt nihil scripsit Socrates; ita quidquid cum Sophistis egit, praeter pauca, quae Xenophon & Plato seruarunt, dudum interiit, vt adeo vix constet, quibus characteribus in diiudicanda vera falsaque sapientia vsus sit, praeterquam quod iactantiae, neglectae verae emendationis, ac turpis lucri cupi-

(c) Plutarch. *in Quaest. Platon. p. 999. Vide* Charpent. *vit. Socrat. cap. XV.*

cupiditatis eos insimulasse, hosque falsae sapientiae characteres non sine sale in iis notasse dicitur. Iactantiam sophistarum eum esse insectatum, & ex ista falsam eorum sapientiam collegisse, extra omnem dubitationis aleam positum videtur. Proditum enim memoriae est, Socratem, quum sophistas omnium rerum scientiam profiteri animaduertisset, nullam praetermisisse occasionem, eos in angustias cogendi, eoque redigendi, vt ipsi, se nihil scire, cum rubore faterentur. Iam enim redeuntes ex eorum schola discipulos adgressus, acutis quaestionibus, ne ignorantiam suam dissimulare possent, faciebat. Iam ipsis sophistis, simulata ignorantia delusis, eandem extorquebat confessionem. Ex qua deinde colligebat minime in illis inueniri eam, quam tanto supercilio iactarent, sapientiam, neque esse sapientis, earum rerum scientiam magnifice iactare, quarum ipse sit ignarissimus. Atque inde factum est, vt ipse sibi ab hac ostentatione prudenter caueret, nihilque se scire diceret, praeter hoc vnicum, quod sciret nihil: (d) quin adderet, se nondum iudicare posse, cur ab Apolline Delphico sapientissimus mortalium iudicatus sit, nisi ideo hoc factum esset, quod ipse sciret, se nescire, quae alii nescire se, scire nollent. En ipsius verba: *Videtur autem, o viri Athenienses, solus Deus sapiens esse, atque hoc oraculo id sibi velle, humanam videlicet sapientiam parui, imo nihili, pendendam esse. Quod vero Socratem nominat sapientem, ob id facere, quo nomine meo, tanquam exemplo quodam vtens, quasi sic dicat: Is, o viri, sapientissimus est, qui, quemadmodum Socrates, nouit reuera, sapientiam suam esse nihili pendendam.* Haec Socrates, ex quibus satis constat, eum iactantiam & vanam scientiae ostentationem pro falsae; modestam ignorantiae suae agnitionem pro verae sapientiae charactere primo habuisse. Huic vero addebat alterum, verae emendationis neglectum, cuius sophistas non minus grauiter accusauit. Quum enim hi homines nescio quam iuuenes ad remp. praeparandi de rebusque omnibus disserendi solertiam profiterentur: facile in se non minus, quam in discipulis, ferebant improbitatem, & mentem incompositam, dummodo doctiores, aut certe loquaciores, ex eorum scholis prodire viderentur. Hinc lepide apud PLATONEM (e) iocatur Socrates, sophistas quibusuis aliis artificibus esse feliciores, & velut dormientes rete trahere. Nam sutoribus, qui cal-

(d) Plato *in Apol. Socrat. p. 190.* Cic. *lib. I. Acad. Quaest. cap. IV. p. 5.* Diog. Laert. *II, 38.* Plato *in Apol. l. c. p. 191.* (e) Plato *in Menone p. 10.*

calceos veteres deteriores, quam acceperint, redderent, intra triginta dies fame fore pereundum: at Protagoram, famosum sophistam, vniuersam Graeciam annis plus quam quadraginta decepisse, & dum deteriores reddiderit discipulos, quam accepisset, plures ob hanc rem cumulasse pecunias, quam aut Phidias, aut decem alii sculptores, lucrati fuerint. Ex quibus denuo consequi existimat, sophistas non modo non sapientes, sed & insanos esse iudicandos. Pertinet huc etiam elegantissima eius dissertatio, a XENOPHONTE (f) recensita, in qua ex instituto docet, *omnes virtutes ad sapientiam pertinere, nec sapientis nomen tueri eum qui animum non a vitiis purgarit.* Interrogatus enim, *num eos, qui scirent, quid agere oporteat, & his contraria fecerent, sapientes ac temperantes esse putaret?* potius insipientes ac stupidos esse respondit: πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἴον τε συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι ταῦτα πράττειν. νομίζω οὖν μὴ ὀρθῶς πράττοντας, οὔτε σοφοὺς, οὔτε σωφρόνας εἶναι. *Etenim*, ait, *omnes arbitror deligentes de illis, quae fieri possunt, quam maxime ipsis vtilia facere. Quamobrem, qui non recte faciunt, eos neque sapientes, neque sanos esse statuo.* Ex quibus verbis palam est, emendationem voluntatis eum in sapiente quam maxime requisiuisse. Quamuis enim in hoc fallatur, quod hanc voluntatis emendationem ex emendatione intellectus deriuat, quem naeuum in Socrate iam notauit illustris noster CHRISTIANVS THOMASIVS: (g) illud tamen palam vrget Socrates, sapientem, nisi qui voluntatem emendauerit, esse neminem. Quin nec illud praetermittendum, quod Socrates hunc characterem adplicauerit sibi ipsi, ex eoque de profectibus suis in sapientia iudicarit. Qua de re notari merentur verba EPICTETI apud ARRIANVM: (h) ἀλλ ὁ Σωκράτης τί λέγει; ὥσπερ ἄλλος τις, φησὶ χαίρει τὸν ἀγρὸν τὸν αὐτοῦ ποιῶν κρείσσονα, ἄλλος τὸν ἵππον· οὕτως ἐγὼ καθημέραν χαίρω παρακολουθῶν ἐμαυτῷ βελτίονι γινομένῳ. *Socrates autem quid dicit? Quemadmodum alius, inquit, delectatur, quum agrum suum meliorem facit, alius, quum equum: sic ego quotidie delector, quum me fieri meliorem deprehendo.* Quae fusius deinde explicat Epictetus, & docet, qua in re meliorem se fieri, gauisus sit Socrates, non scilicet in oratiunculis aut praeceptiunculis, sed in vera virtute, vt incusaret neminem, reprehenderet neminem, eodem semper vultu & egrederetur, & rediret domum

(f) Xenoph. *Mem. Socr. lib. 3. cap. XII. p. 644.* (g) Christ. Thomas. *Cautel. circa praecogn. iuris cap. XIV. p. 218.* (h) Arrian. *Dissert. Epictet. lib. III. cap. V. p. 274.*

mum. Haec demum fuisse, ex quibus Socrates, an profecerit in sapientia, cognouerit. Plura non addo. Vel ex his enim satis constat, alterum hunc fuisse Lydium lapidem, ad quem Socrates veram falsamque sapientiam exegit. Restat ergo tertius, *lucri cupiditas.* Solebant Sophistae neminem admittere in disciplinam, nisi qui aurum liberaliter offerret. Qua sordida lucri captura immensas sibi diuitias parabant. De Protagora paullo ante diximus. Nunc addimus Gorgiam Leontinum, (i) qui arte sophistica tantum quaestum fecerat, vt sibi ipse statuam auream & solidam suo aere posuerit. Quin gloriabantur de eo, seque Socrati longe anteponebant, quod, quum hic doctrina sua nihil lucraretur, ipsi rebus omnibus abundarent. A XENOPHONTE (k) enim relatum est, Antiphontem Sophistam, quum aliquando familiares Socratis ab ipso voluisset abducere, praesentibus amicis hac vsum esse oratione: Arbitrabar ego, o Socrates, eos, qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria ratione philosophia tua frui. Viuis enim ita, quo pacto si vel quiuis seruus sub domino victitaret, non maneret: vteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per aestatem & hiemem indueris, semperque calceis tunicaque cares. Praeterea pecuniam non accipis, quae & comparantibus est voluptati, & iis, qui iam compararunt, liberalius iucundiusque viuendi caussa est. Quamobrem si, quemadmodum reliquarum actionum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes: putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Adeo Sophistae omnia ad quaestum referebant, aliosque existimabant minus esse sapientes, qui minus doctrina sua lucrarentur. At alia longe mens erat Socrati. (l) Tantum enim abest, vt, philosophiam ad opes colligendas comparatam esse, crederet, aut a discipulis vllam acciperet mercedem, vt potius falsae sapientiae hunc characterem crederet certissimum. Quam vere ac recte ita statuerit, iam non disputamus. Id saltim certum est, illum ita statuisse. Antiphonti enim, cuius verba paullo ante adduximus, id responsi dedit: (m) Apud nos, mi Antipho, existimatur, eodem modo posse aliquem & forma, & sapientia, vel honeste vel turpiter vti. Nam quum aliqua formam pecunia cuiuis prostituit, scortum appellant: eam vero, quae

(i) Athenaeus *l. b. XI.* Plin *lib. XXXIII. H. N.* 8. 4. (k) Xenoph. *l. c. lib. I. cap. XX. p. 576.* (l) Vid. Charpent. *l. c. cap. XVII. p.* 64. (m) Xenoph. *l. c. p.* 578.

quae,quemcumque intellexerit rerum honestarum & praeclararum amatorem esse, amicum sibi adiungit, modestam ducimus: itidem, qui sapientiam pro pecunia cuiuis prostituunt, sophistas, quasi quaedam scorta, vocant: quicumque vero illum, quem egregia praeditum esse indole animaduertat, quicquid boni scit, docet, vt amicum eum faciat, hunc facere putamus, quod virum honestum ac probum decet. Exstant & alia a Socrate hanc in rem dicta, ex quibus satis patet, eum hanc lucri cupiditatem tanquam falsae sapientiae characterem notasse: sed ea breuitatis studio omittimus, id modo obseruantes, quod & Plato eo argumento Socratem (n) virum sapientissimum & diuinitus datum esse Atheniensibus demonstrauerit, quia fuerit ab omni quaestus studio alienissimus, & gratis semper docuerit familiares, etiamsi ditescendi occasio ei fuisset commodissima.

Sed a Socrate deueniendum ad eius discipulum PLATONEM, (o) qui eandem de characteribus falsae sapientiae doctrinam singulari dialogo, quem Sophistam inscripsit, prolixe admodum explicauit. Quum enim subtili hac ac praestantissima scriptione id agat Plato, vt sophistarum doctrinam non minus a vera sapientia, quam res falsas a vero ente, differre doceat: peropportune hac occasione simul κριτήρια sophisticae omnisque falsae sapientiae recenset. Ea κριτήρια eleganti oratione explicat THEMISTIVS, (p) vbi contra obtrectatores demonstrat, sophistae characteres Platonicos sibi minime conuenire. Quod si ergo rem diligentius expendamus, primus character, quem Plato in ψευδοπαιδείᾳ falsaque sapientia obseruat, est ambitus, quo iuuenes nobiles inprimis & diuites allicere soleant sophistae. Inde enim est, quod sophisticam iocose dicit esse *artem quae in conciliando comparandoque versatur, animaliumque gressibilium & terrenorum domesticorumque venationem, hominum videlicet priuatam capturam, ob numorum mercedem, & iuuenum diuitum & nobilium opinione virtutis disciplinaeque irretitionem.* Secundus eius character est τερατολογία, & vanorum verborum aucupium. Obseruat enim PLATO, sophistas, licet res praeclaras ac iuuentuti vtilissimas promittant, in sermone tamen maxime haerere, idque dare operam, vt discipulos non quidem probos, sed ranis reddant loquaciores. Vnde altera sophistae definitio non minus lepida: *Sophista est commutator, emtor & venditor, mercator videlicet, qui*

(n) Charpent. *l. c.* (o) Plat. *in Sophista p.* 70. *sequ.* (p) Themist. *Orat. IV.*

qui animi disciplinas venumdat, ad sermones institutaque virtutum praecipue pertinentes. Tertius sophistarum character ex mente PLATONIS est *cauponatio.* Quemadmodum enim caupones vina, suspensa hedera, venum offerunt, omnique fallaciarum genere alliciunt emtores, gauisi, si vappas iactatione sua delusis pro Falerno obtrudere possint: ita eadem ratione fictitiam sapientiam venditant sophistae. Quum enim vere sapientes modeste de se semper sentiant: hi mera mysteria, & nescio quae horrenda secreta iactant, inuenta etiam noua, quae nemini mortalium vnquam in mentem venerint, magnifice crepant, vt audire te crederes illum apud HOMERVM:

Nos soli sapimus, reliqui volitant velut vmbrae.

Atque inde tertia PLATONI nata est sophistae definitio: *Sophista est, qui in adquirendo versatur, commutat scilicet, emit, venditque cauponando: siue sua inuenta, siue aliena, circa virtutis studium vendat.* Addit his PLATO characterem quartum, contendendi disputandique pruritum. Quum enim iam ex superioribus characteribus liquido constet, sophistas non tam suam aliorumue emendationem, quam gloriam atque opes, mercenario studiorum labore quaerere: non mirum profecto est, si disputent, contendant, pugnent, & de lana, quod aiunt, caprina miro animi feruore digladientur. Pertinere enim hoc arbitrantur ad gloriam suam, si omnes disputandi altercandique arte superauerint. Vnde quarta eiusmodi sophistae, vel athletae potius, definitio Platonica: *Sophista est artifex quaestus gratia contentiosus, contradictionibus ambigens, in pugnando certans, lucri prae caeteris studiosus.* Sequitur character falsae sapientiae quintus, curiosa opinionum vulgarium irrisio. Quamuis enim vere hoc sit philosophi munus, vt populares hominum errores, tanquam detracta larua, denudet, nullamque in ea re vel auctoritatis alienae, vel fortunae suae, habeat rationem: contingit tamen sophistis, quod solet stultis, qui

Dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Vt habeant enim, in quo exerceant ingenium, etiam euidentissimas veritates errorum popularium nomine traducunt, exsibilant, explodunt, & hoc consequuti, id sibi inprimis laudi ducunt, quod discipulos suos praeiudiciis atque erroribus liberarint. Hinc quinta definitio Platonica: εἰρωνικῶς intelligenda: *Sophista est purgator animae, opiniones exstirpans*

ſtirpans omnes, quae doctrinis impedimento ſunt. Excipit quintum hunc characterem ſextus, quem adfectatam πολυμαθείας laudem vocare liceat. Sollemne eſt ſapientibus, modeſte de doctrina ſua ſentire, & ſuo ſe pede metiri ac modulo. Hinc quanto proficiunt magis, tanto plus ſupereſſe fatentur, quod ignorent. Quin intellectus ſui anguſtos limites adeo perſpectos habent, vt plura ne ſciri quidem poſſe, non inuiti fateantur. At quid ſophiſtae? Sciunt omnia, &, quod lepidum dixeris, etiam, quae neſciunt, ſciunt. Luſiſſe in hos homines crederes PLAVTVM, (q) quum ait:

Omnia ſe ſimulant ſcire, nec quidquam ſciunt:
Quod quique in animo habeant, aut habituri ſint,
Sciunt: id quod Rex reginae dixerit, ſciunt: quid
Iuno fabulata ſit cum Ioue, quae neque futura, neque
facta ſunt,
Tamen illi ſciunt.

Vnde ſexta Platonis definitio: ***Sophiſtae ſunt, qui in omnibus ſapientes diſcipulis videri volunt, nec tamen ſunt.*** Denique agmen claudit character ſeptimus, quem ipſe PLATO ſuo loquendi more praeſtigias vocat. Quemadmodum enim praeſtigiatores acetabulis ſuis ac calculis hominum oculis illudunt, & celeri manuum motu certas actiones ita effingunt, vt vere ita fieri videantur: ita ſophiſtae, quum vana & ſtulta venditent, ea tamen celeritate ingenii & ſermonis tam eleganter exornant, vt ſeueriſſimae ſapientiae ſpeciem prae ſe ferre videantur. *Sic iſta*, vt cum SENECA (r) loquar, *ſine noxa decipiunt, quomodo praeſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat.* Atque hinc tandem ſeptima Platoni ſubnata eſt definitio: ***Sophiſta eſt quaſi praeſtigiator quidam; & verorum rerum imitator.*** Haec ſunt, quae de verae falſaeque ſapientiae characteribus commentatus eſt Plato. Poſt eum vix quiſquam ex inſtituto de illis cogitauit, praeter CLEMENTEM ALEXANDRINVM, (s) qui in Stromatum libris multa hanc in rem dixit, ſed ſuo more, hoc eſt, paullo confuſius. Duo tamen exſtare videntur loca, quibus ſententiam ſuam clarius expoſuit. In libro enim ſexto Stromatum diſcrimen inter veram falſamque ſapientiam traditurus: *Καὶ ἡ μὲν*, ait, *αἰώνιός ἐστιν, ἡ δὲ χρόνῳ λυσιτελής. καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτή, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ ἀδιάφοροι. καὶ ἡ μὲν ἄνευ παθηματικῆς τῆς κινή-*

(q) Plaut. *in Trinum Act. I. Scen. 2 v. 166.* (r) Seneca *Epiſt. XLV.* (s) Clem. Alex. *Lib. VI. Strom. p. 642.*

κινήσεως, ἡ δὲ μετὰ παθητικῆς ὀρέξεως. καὶ ἡ μὲν τέλειος, ἡ δὲ ἐνδεής. Quae verba ita perperam solent reddere interpretes: *Et haec quidem sapientia partim aeterna, partim autem tempori vtilis, & partim quidem vna est & eadem, partim autem multae & indifferentes, & partim quidem est absque vllo motu patibili, partim autem cum patibili adpetitione, & partim quidem perfecta, partim vero indigens.* Sed malam hanc esse interpretationem, & contortam, quin nullius sensus, nemo non videt. Quare ita potius vertenda arbitramur verba CLEMENTIS: *Et haec quidem* (vera sapientia,) *aeterna est, illa vero* (falsa) *tempori vtilis: haec vna semper & eadem, illae multae & differentes: haec sine motu quodam patibili, illa cum patibili adpetitione: illa perfecta, haec indiga.* Sane si ita intelligantur verba, expeditissimus est CLEMENTIS sensus. Quatuor videlicet tradit verae falsaeque sapientiae characteres. Primo enim dicit veram esse aeternam, falsam tempori vtilem. Recte. Quum enim fictitii sapientes omnia ad caducae huius vitae commoditates referant, ii contra, qui vere hoc nomen tuentur, aeterna potissimum cogitant, & sapientiae fructus non minus, ac ipsam sapientiam, aeternos esse cogitant. Deinde veram sapientiam vnam, falsam multiplicem & sibi ipsi parum constantem esse ait. Id quoque sapienter. Nec enim potest doctrina, quae a se ipsa dissentit, sapientiae nomen mereri. Tertio veram sapientiam sine patibili motu, falsam cum patibili adpetitione esse coniunctam adfirmat. Nec id quidem male. Falsa enim sapientia prauos hominum adfectus ac inclinationes irritat, mentemque vel ad auaritiam, vel ad vanam ambitionem, vel ad turpes voluptates ac libidines sollicitat: quum vera perturbatam reuocet ad tranquillitatem, efficiatque, vt in summi boni possessione suauiter adquiescat. Denique vera sapientia est perfecta, falsa indiga, idque quartum est ex mente CLEMENTIS sapientiae criterium. Et profecto, si quidquam, hoc recte ac prudenter dictum. Sophistae enim & male sapientes aureos montes promittunt: at si ad rem veniendum, vix minima praestant, quin saepius, quae est eorum insignis impudentia, vbi vanis promissis animos pauerint, deinde media sibi deesse fatentur, & imposturam suam ridicula illa distinctione inter finem *externum* & *internum* satis inepte excusant. Quid ergo famelica hac & paupere sapientia insipientius? At vera sapientia perfecta est, sibique sufficiens. Veritatem quis desiderat? dabit; summam felicitatem?

 hanc

hanc quoque dabit; prudentiam? nec hanc negabit. Id quod a PHILONE, vel quisquis est sapientiae Salomoneae auctor, (t) tam praeclare demonstratum est, vt a nemine id fieri potuisset elegantius. Alter CLEMENTIS locus, qui huc pertinere videtur, & a IO. FR. BVDDEO, (u) viro sapientiae amantissimo, alicubi praeclare expositus est, in septimo Stromatum libro exstat. In eo quatuor illis, quos hactenus recensuimus, characteribus tres noui adduntur. Sapientis enim esse ait, primo *res nosse, deinde efficere, quod ratio dictauerit, & denique quae occulta fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenit, tradere posse.* Res nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, vt de numine rebusque diuinis pariter ac humanis rectas habeamus sententias. Ista vero cognitio scientiaque deinde ad virtutem pietatemque referenda, quae profecto aliter sibi non constat, quam si numinis voluntati nobis quacunque ratione patefactae obtemperemus, moremque geramus lubentissime. Cuius obsequii ac pietatis non alius denique fructus esse potest, quam vt alios quoque ad tantae felicitatis perducamus societatem, eosque itidem ad veram istam sapientiam erudiamus. Ex quo postremo colligit CLEMENS, omnes, qui vel a veritatis tramite aberrent, vel ea, quae vtcumque cognouerint, non ad morum vitaeque emendationem, sed ad ostentationem aut foedas voluptates referant, vel denique alios deteriores potius, quam meliores, docendo reddant, falsae sapientiae praestigiis decipi, & pro Iunone nubem, pro corpore vmbram imprudenter amplecti.

Haec sunt, quae veteres de verae falsaeque sapientiae characteribus commentati sunt. Possemus nunc, quid de eorum doctrinis sentiendum sit, quidque eruditi aetati nostrae propiores hac de re meditati sint, fusius explicare. Sed alterum in tanta breuitate minus necessarium, alterum plane superuacuum esse arbitramur. In quantum enim rem acu tetigerint veteres, ex iis, quae paullo post dicturi sumus, facile quisque iudicabit. Quid vero recentioribus hac de re visum fuerit, dicere, hic nostra parum interest, quum aliorum expilare scrinia nolimus. Hinc reliquum est, vt quid nobis de sapientiae characteribus in mentem venerit, paucis exponamus. Plerique, qui de sapientia adhuc scripserunt, in eo videntur parum accurati, quod, quid

(t) Sap. VII. & VIII (u) Ioh. Fr. Budd. *Progr.* περὶ τῆς γνώσεως ψευδωνύμȣ *p.* 10. Clem. Alex. *lib. VII. p.* 701.

quid sit sapientia, docere supersederint. Quum tamen rei, cuius obscura notio est, characteres animaduerti nulla ratione possint. Sane enim complures sapientiam cum eruditione confundunt, aliis vera sapientia est doctrina Christiana, falsa gentilium philosophia, quae posterior acceptio etiam in scriptura & patribus occurrit. (x) Quamuis autem definitiones nominales sint in arbitrio hominum positae, & cuiuis liceat sapientiae vocabulo intelligere, quicquid voluerit: constat tamen inter omnes, priorem acceptionem falsam, posteriorem minus propriam esse. Primo enim sapientem esse posse, qui non sit eruditus, & rursus eruditum, qui non sit sapiens, satis demonstrat experientia. Deinde quamuis largiamur, veram sapientiam in Christiana doctrina perfectissime doceri, nec vmquam eum sapientem posse adpellari, qui non sit Christianus: non omnes tamen, qui sibi augustum hoc nomen vindicant, ideo esse sapientes, res ipsa docet. Quare vt omnem aequiuocationem euitemus, eruditum vocamus, quicunque sibi veram & solidam rerum vtilium & necessariarum notitiam comparauit. At, si quis cum ista notitia coniunxerit facultatem illius directricem, ita vt, quicquid didicerit, ad verum rectumque finem referre & velit & possit, eum iure dicimus sapientem. Et hinc vera sapientia est *viua veri bonique cognitio, cum emendata & ad omnem composita virtutem voluntate coniuncta, quae mentis facultates earumque operationes dirigit, vt obiectum legitimum eligant, inanibusque dimissis vtilia & ad felicitatem summam profutura consectentur.* Haec est vera sapientia, haec vnica illa eruditionis directrix, haec summum illud ac incomparabile bonum, quod plures proh dolor quaerunt, quam inueniunt. Et hinc omnibus in medio posita est ratio falsae aeque ac verae sapientiae characteres inueniendi, vt non temere quisquam, si ratione recte vti velit, possit offendere. Diximus primo: Sapientiam esse cognitionem viuam, i. e. talem, quae cum interno amore, desiderio, experientia ac veluti gustu coniuncta sit. Stultus enim est, non sapiens, qui multa nouit, deque rebus diuinis ac humanis subtiliter disserit, nec tamen ipse tantorum, quae iactat, bonorum suauitatem vmquam percepit. Quum vero ad viuam huiusmodi cognitionem nemo mortalium peruenire queat, nisi qui se ipsum prius accurate nouerit: consequens est, (y) *vt ea rerum notitia, quae cum notitia sui non coniuncta*

(x) *Vid.* Budd. *Theol. Mor. P. I. cap. I. sect. 2. n. 66. p.* 98. (y) *Character* 1.

iuncta, aut illi impedimento est, sapientiae nomen non mereatur. Primum hunc statuo falsae sapientiae characterem. Ex quo facile patet, quid de plerisque philosophis paganis sentiendum sit, qui hominis nobilitatem & praestantiam ita collaudant, vt nec minimam miseriae eius habuisse rationem videantur. Extollunt mentis humanae vires ac libertatem, & vix vllam eius agnoscunt corruptionem, nisi quae per corporis contagionem in animam deriuetur. Num vero homines eiusmodi dixerimus sapientes? num iis viuam concedamus veri boni que cognitionem, quum sui ipsorum ignari sint? Obseruamus hunc characterem in plerisque philosophiae sectis. Platonici animam sibi concipiebant integerrimam, & sua natura ad virtutem aptam, nisi a corpore impediretur. Idem visum esse Stoicis, (z) non sinunt nos eorum scripta dubitare. Quin nec Iudaeos ab hoc errore immunes esse, praeclare docet vir doctissimus CAMPEGIVS VITRINGA.(zz) Sed vnico tantum exemplo rem illustrare iuuat. Quis non laudibus ornare solet purpuratum istum philosophum MARCVM ANTONINVM, (a) Imperatorem? quis non eius sapientiam tanquam inusitatam ac prope diuinam in caelum euehit? At quamuis in eius libris εἰς ἑαυτὸν multa legantur, quae pulcre & pie dicta videntur: nolim tamen ego vel minimam verae sapientiae laudem illi tribuere, qui non modo miseriam suam prorsus non agnoscit, sed & de perfectione hominis naturali tam magnifice gloriatur. En eius verba: *Continenter te ipsum admone: nunc in mea est potestate, vt in animo hoc nihil sit malitiae, nihil cupiditatis, nihil tumultus.* Talia plura exstant apud Antoninum reliquosque Stoicos, indicioque sunt clarissimo, viros hos, quos veluti ex compacto sapientes praedicamus, a sapientia vera longe abfuisse. Sed non solum gentiles hunc falsae sapientiae characterem prae se ferunt, sed &, quod magis mirandum, christiani quidam philosophi. Nam vt vel vnico exemplo rem declarem, notum est, quanti multis fiat IACOBI ABBADIE de notitia sui ipsius libellus, quem ipse sane, tanquam inaestimabilem sapientiae thesaurum, a non nemine commendari memini: & nihilominus tamen auctor mea quidem sententia fuit a vera sapientia alienissimus

(z) Vid. Marsil. Ficini *Comment. super Plat. conuiu. orat. IV. cap. IV.* Iust. Lips. *Physiolog. Stoicor. lib. I. Dissert. XIV. XV.* Io. Franc. Budd. *Diss. III. de Praecipuis Stoicorum erroribus §. IV.* (zz) Camp Vitringa *Obs. S. lib. III. cap. IIX. IX.* (a) M. Anton. *lib. VIII. n. 25.* Idem *lib. VII. n. 30. lib. V. n. 14. lib. VI. n. 15.* Budd. *l. c. Diss. II. §. 9.*

mus. Eo enim redit, quidquid in hoc libello inculcat, (b) vt hominem oſtendat eſſe creaturam nobiliſſimam, & quae vel ſola nobilitatis & perfectionis ſuae ſedula conſideratione eo adduci debeat, vt virtutem rebus omnibus putet eſſe anteponendam. Quo ipſo ſatis clare videtur oſtendiſſe, miſeriam humanae mentis ſe nunquam cum cura expendiſſe. Sed ne nimis diu primo huic characteri inhaereamus, in ipſa definitione pergimus, in qua porro dicimus, ſapientiam eſſe viuam cognitionem veri bonique. Ex quo denuo haut pauci characteres falſae ſapientiae fluere videntur. Quum enim obiectum verae ſapientiae ſit verum & bonum, verba vero in ſe neque ad veritatum neque ad bonorum claſſem pertineant, conſequens eſt, vt (bb) *eam notitiam, quae in ſolis verbis haeret, aut obſcuris vocabulis nugas ac ineptias occultat, nihil minus eſſe dicamus, quam ſapientiam.* Hinc facile patet, criticam aliasque huius generis artes ad ſapientiam non pertinere, ſi quis per omnem vitam in huiusmodi tricis verſetur, & nunquam iis ad veram eruditionem ac ſapientiam conſequendam vtatur. Sed & hoc adparet, philoſophiae Ariſtotelicae & ſcholaſticae haut exiguam partem nihil facere ad ſapientiam. Obſcuris enim vocabulis Ariſtoteles eiusque ſectatores quam maxime delectantur, & a communi vſu remotis vocibus neſcio quem inſignis ſapientiae ſtrepitum edunt, quum, detracto hoc inuolucro, brutis iſtis ſine mente ſonis nihil plerumque inſit, quod vel caſſa nuce emeris. Euolue totam Ariſtotelis dialecticam, eam loquendi potius artem eſſe deprehendes, quam inueniendi veritatem. (c) Eamdem circa nuda verba obſcuram diligentiam in metaphyſicis & phyſicis Ariſtotelicorum ſcriptis facile animaduertes, niſi tibi Ariſtotelis amor aciem mentis omnem obtuderit. Et quidni animaduertas, quum ipſe P. I. NVNNESIVS, (d) at quantus Ariſtotelis admirator, diffiteri hoc non poſſit? Si cauſſam quaeris, omnium ſolidiſſime reſpondebit ARN. WESENFELDIVS *Ariſtotelem inani hoc verborum ſtrepitu vti voluiſſe, quo plura & difficiliora ſcire videretur. Obtinere enim hoc apud pleroſque homines, vt res eo magis admirentur, quo minus eas penetrent, & ex ipſa ignorantia ſua de aliorum ſcientia iudicent.* Quum ergo praeſtigiae eiusmodi cum ſapientia conciliari non poſſint, nemo certe erit, quin

(b) *L'art de ſe connoitre ſoy meſme, ou la recherche des ſources de la morale.*
(bb) *Charact. 2.* (c) *Vid.* Io. Cleric. *Log. Part. I. c. V. VIII. XI. & alibi paſſim.*
(d) P. Io. Nunneſ. *de Cauſſ. obſcur. Ariſt.* Arn. Weſenf. *de Philoſ. ſect. & elect. Diſſ. II. cap. I. n. 6. p. 12.*

quin Ariſtotelicam & ſcholaſticam philoſophandi rationem vel hoc charactere vanitatem ſuam prodere intelligat. Et neſcio ſane, an non iure etiam huc referenda ſit maxima pars cabbalae, de qua alii tam magnifice ſentiunt. Quamuis enim in ea lateant nonnulla non contemnenda: pleraque tamen obſcuris vocabulis data opera ita inuoluta ſunt, vt neſcio quae inaudita myſteria continere videantur, quum, detracto cortice nihil intus nuclei adpareat. Sane ſi expenderis accuratius, quae de quatuor mundis cabbaliſticis, de Adam Kadmon, de ſpiritu Sandalphon aliisque huius notae doctrinis, ſubtiliter diſputant CHRISTIANVS KNORRIVS, HENR. MORVS & alii huius arcanioris Ebr. philoſophiae admiratores, nihil temere reperies, quam aut vulgares aut frigidas doctrinas, vocabulis ſphingis aenigmate obſcurioribus inuolutas. (e) Vt adeo aureo piſcari hamo videantur, qui tot bonas horas eruendae e tot nugis vni atque alteri veritati impendunt. (f) Quare tantum abeſt, vt in cabbala antiquae Ebraeorum ſapientiae theſauros reconditos putem, vt ea characterem non vnum falſae ſapientiae prae ſe ferre videatur. Quum porro ſapientiam viuam veri bonique cognitionem eſſe dixerimus: etiam hoc inde ſequi arbitramur, (g) *vt eam notitiam, quae vel, neglecto bono, ſola cognitione veri abſoluitur, vel, veritate inſuper habita, ſine illa bonum conſiſtere poſſe ſtatuit, ſapientiae nomine plane indignam eſſe iudicemus.* Quamuis enim diſtincti ſint conceptus veri & boni, re ipſa tamen tam arcto vinculo cohaerent, vt, alterutro ſecluſo, vix vmbra ſuperſit verae ſapientiae. Bonum eſt vel verum vel adparens. Tolle ergo veritatis ſtudium, quid facilius erit, quam vt pro vero bono eius vmbram conſecteris? Sic & veritates quaedam ſint vtiles: ſunt vero & aliae inutiles & noxiae. Tolle ergo boni cognitionem, quid facilius erit, quam vt veritatum inutilium & noxiarum ſtudio te vnice oblectans, a vero ſapientiae tramite turpiter aberres? Quae quum ita ſint, vix dignos eos exiſtimamus glorioſo ſapientum nomine, qui obiecta ſapientiae ſeparant, quae non minus arcte, quam ipſe intellectus & voluntas, inter ſe connexa ſunt. Secundum hunc characterem denuo poterit de pluribus eruditis iudicari. Priorem enim errorem, (h) quo vera eruditio & ſapientia

(e) *Vid.* Budd. *Hiſt. philoſ. Ebr. p.* 306. *ſequ.* (f) Conf. Thomaſii *Caut. circ. praecogn. iuris cap. VI. n.* 21. *p.* 76. (g) *Charact.* 3. (h) e. g. Auctor Medicinae *Ment. p.* 9. *Vid.* Thomaſ. *Cautel. cap. I. n.* 3. *p.* 1. & *in Cogitat. menſtr. P. I. pag.* 421. *ſequ.*

tia in sola cognitione veri consistere creditur, errarunt permulti, etiam ii, qui se viam sapientiae expediuisse, arbitrati sunt, nec hodienum ab isto immunes sunt viri ceteroquin maximi. Posteriori non minus multi fauent, quicunque videlicet hodie, reuocata Gnostomachorum stultitia, veritatis nullam, virtutis vero & emendatae voluntatis vnice habendam esse rationem existimant, & perinde habent, quid quisque credat & opinetur, dummodo mentem ad veram virtutem componat. Horum nos omnium eam esse conditionem arbitramur, vt a vera sapientia quam longissime absint, licet ab aliis tanquam oracula quaedam suspiciantur. Porro in definitione sapientiae obseruauimus, viuam istam veri bonique cognitionem cum (i) *emendata & composita ad omnem virtutem voluntate esse coniunctam. Hoc ergo si desit, nihil, quod vel sapientiae vmbram referat, adesse existimamus.* Sane enim quum vel ipsa ratio doceat, mentem, vitiis omnibus contaminatam, ad viuam veri bonique cognitionem frustra adspirare, & tametsi sibi aliquam veritatum farraginem comparauerit, illa tamen non ea, qua par est, ratione vti: quo iure, quaeso, eiusmodi homo sapientiae sibi laudem deposceret? Hinc ipsa sacra scriptura vbique hunc sapientiae stultitiaeque characterem inculcat. Luculenter IACOBVS, (k) Apostolus: *Qui in vobis*, inquit, *est sapiens, ostendat bonis moribus sua opera, cum sapientiae mansuetudine.* Et paullo post: (l) *At superne oriens sapientia primum casta est, deinde pacifica, aequa, obsequiosa, pietate bonisque referta fructibus, serena & minime simulatrix.* Pari ratione & stulti infami nomine nemo in scriptura sacra notatur, nisi qui ad omne scelus simul sit profligatissimus. Quid? quod non tantum sacri, sed & profani scriptores hunc characterem agnoscunt. Iam supra diximus, quid SOCRATES (m) responderit interroganti, num eos, qui scirent, quid agi oporteat, & his contraria faciant, sapientes esse putaret? Aiebat enim philosophus, *sibi eiusmodi homines potius insipientes & stultos videri, quam sapientes.* Idem docet SENECA, (n) qui, tametsi ipse a vera sapientia alienissimus, eam tamen solam veram illam & antiquam sapientiam existimat, quae facienda vitandaque doceret, hominesque redderet meliores. Omitto alia huius generis quamplurima, quum vel ex his virtutis cum sapientia nexus satis superque pateat. Iam si

R pro-

(i) *Charact.* 4. (k) *Iac.* III, 13. (l) *Iac.* III, 17. (m) Xenoph. *Mem. Socr. lib.* III. *c.* XII. *p.* 614. (n) Seneca *Epist.* XLVI.

proinde tantum quis abest a vera sapientia, quantum a virtute abest! quam multi quaeso, qui sibi hodie mirifice placent, sapientiae laudem amittent? Quam multi enim sunt, qui, virtute insuper habita, vitia vel defendunt, vel in se ac aliis ferunt? Quam multi, qui id sibi negotii credunt dari, vt aliorum potius errores, quam eorum suaque vitia, emendent? Quam multi, qui aliorum vitia non emendant, sed, quod turpius est, rident, identidem iactantes illud LVCRETII: (o)

Nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrinae sapientum templa serena:
Despicere vnde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantes quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti praestante labore,
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.

Haec sane hodiernae eruditionis eruditorumque nostrae aetatis plurimorum facies est, quam si quis cum sapientia coniunctam dixerit, nae is vehementer, ex mea quidem sententia, fallitur: Sed & hoc ex eo, quod in definitione diximus, sequitur, (p) *vt nemo sapientiae laudem mereatur, qui sua quam profitetur, doctrina vitia primaria, voluptatem, ambitionem & auaritiam irritat.* Quod si enim sapientia cum emendatione voluntatis & virtute necessario coniuncta est, nihilque magis est emendationi morum & verae virtuti inimicum, quam triceps istud monstrum: dubitari profecto non potest, quin mentem per sapientiam veram oporteat ab omni ambitione, voluptate & auaritia reuocari. Hinc recte concludunt (q) eruditi, veram sapientiam in Caini posteris defecisse, quandoquidem omne studium industriamque ad eas artes retulerint, quibus tria vitia primaria maxime irritentur. Nec minus verum est, hodienum artes omnes, quae vel hominibus aere emungendis, vel vanae ambitioni, vel merae curiositati velificantur, ad veram sapientiam non esse referendas. De prioribus non opus est, vt plura dicamus. Quis enim est, qui artem rabulisticam, aut disputatoriam scholasticam sapi-

(o) Lucret. *lib. I. v. 7. seqq.* (p) *Charact. 5.* (q) *Vide* Thomas. *Cautel. cap. VI. n. 13. p. 75.* Budd. *Introd. ad Hist. philos. Ebr. §. II. p. 4.*

ſapientiae partem crediturus ſit? At vero, qui ſtudiis curioſis delectantur, ii excuſatius peccare plerisque videntur. Et tamen, ſi rem aequa lance ponderaueris, generoſa ſtultitia, vt mitiſſime dicamus, inſaniunt, qui, vt curioſitati ſuae ſatisfaciant, verbi cauſſa, omnem aetatem in colligendis numis antiquis, aliisque eiusmodi reculis, conſumunt. Quamuis enim ea ſtudia, ſi ad rectum referantur finem, in ſe non contemnenda ſint: tamen quum curioſitati ſuae eorum cultores plerumque plus aequo indulgeant, curioſitas vero non parum vitii a voluptate trahat: fit inde, vt homines nihilo fiant hac induſtria ſua ſapientiores, & tempus inſuper ſibi praeripiant ad meliora tractanda, parum memores ſententiae SENECAE: (r) *Dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate.* Sed vt pergamus in definitionis noſtrae ἀναλύσει, diximus porro, veram ſapientiam mentis facultates earumque operationes dirigere, & quidem in duobus capitibus, primo vt obiectum legitimum eligant, ſecundo vt, miſſis inanibus, vtilia & ad felicitatem ſummam profutura conſectentur. Ex iis axiomatibus denuo plures ſequuntur concluſiones, quae characterum ſapientiae vicem iure praeſtabunt. Si enim ſapientiae munus eſt, mentem eiusque facultates & operationes dirigere: ſtatim inde adparet, (s) eam *non eſſe ſapientiam, quae mentis operationes turbat ac peruertit.* Fieri hoc poteſt modo non vno. Sunt, qui, quum ſapientiam polliceantur, homines reddunt inſanos, quod omnes facere videntur, qui vel olim vel hodie enthuſiaſmos & adflatus vrgent diuinos, & tum ſuae, tum aliorum, imaginationi perſuaſionibus iſtis turpiſſime illudunt. Grauiſſimus enim ac paene deſperatus morbus eſt enthuſiaſmus, quo operationes mentis maximopere turbantur, vt accuratius exempla huiusmodi hominum paſſim in ſcriptoribus Hiſtoriae philoſophicae & eccleſiaſticae obuia docent, & poſt MERICVM CASAVBONVM (t) & IO. LOCKIVM (u) demonſtrauit celeberrimus BVDDEVS. Pertinere etiam huc videtur omnis ſcepticiſmus, cuius varias ſpecies recenſeri ſolent a philoſophis. Proxima enim haec via eſt ad inſaniam, (x) ſi quis omnia veritatis criteria impudenti conatu tollat, & data opera tenebras quaerat. Nec refert, vtrum practico an theoretico ſcepticiſmo (y) quis dementetur, quum vterque mentis ope-

(r) Seneca *Epiſt. XLIX.* (s) *Charact. VI.* (t) Meric. Caſaub. *Diſſ. de Enthuſ.* (u) Io. Lock *de Intell. hum. lib. IV. cap. XIX.* (x) Budd. *P. I. cap. I. ſect. 5. n. 17. ſequ. p. 243.* (y) Vide *de ſcepticiſmo practico vel morali Diſſert.* Budd. *quae in analectis eius hiſt. philoſ. habetur.*

operationes turbet, & in summam sensim abducat stultitiam. Denique & doctrina, quae decorum omne proscribit, eodem charactere falsitatem suam prodit. Certum enim est, decorum niti pudore naturali, quae virtus est veluti homini propria. Sublato igitur decoro, pudor simul tollitur, & stabilitur impudentia, qua nihil ab hominis natura magis abhorret. (z) Vnde statim patet, quid de Cynicorum aliorumque stulta sapientia iudicandum sit, qui, quantum in illis fuit, omnem verecundiam omnemque decentiam morum ex humano genere sublatam voluerunt. Praeterea & hoc in definitione obseruatum est, veram sapientiam ita dirigere mentis facultates & operationes, vt obiectum legitimum eligant: ex quo axiomate denuo aliquot characteres falsae sapientiae peti possent, sed sufficiat vnicus. Sua enim sponte inde consequitur, (a) *vt insipientes illi iudicandi sint, quicunque menti suae omnia indulgent, eamque extra limites euagari patiuntur.* Sunt enim, qui intellectus finibus regundis parum intenti, omnia rimantur, etiam quae extra hominis posita sunt intelligentiam. (b) Quorum insignem insaniam & stolidam curiositatem facete notatam a non nemine animaduertimus elegantissimis his versibus:

Qui curiosus postulat totum suae
Patere menti, ferre qui non sufficit
Mediocritatis conscientiam suae,
Iudex iniquus, aestimator est malus
Suique naturaeque: nam rerum parens,
Libanda tantum quae venit mortalibus,
Nos scire pauca, multa mirari iubet.
Hic primus error auctor est peioribus:
Nam qui fateri nil potest incognitum,
Falso necesse est placet ignorantiam,
Vmbrasque inanes captet, inter nubila
Imaginosae adulter Ixion Deae.

Magis

(z) Barbayrac. *Praefat. ad vers. Pufend.* §. 21. le Mothe Vayer *T. V. p.* 717. (a) *Character* 7. (b) Io. Cleric. *Dedic. Phys. Tom. III. Opp. philos.*

Magis quiescet animus, errabit minus,
Contentus eruditione parabili,
Nec quaeret illam, si qua quaerentem fugit.
Nescire quaedam magna pars sapientiae est.

Hinc ne particulam quidem sapientiae scholasticis superfuisse dixeris, qui quaestionibus humanae rationi imperuestigabilibus enodandis dicam an implicandis ad insaniam vsque vacarunt. Salse illos ridet ERASMVS, (c) dum ait: *Arcana mysteria suo explicant arbitratu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus, per quos canales labes illa peccati in posteritatem deriuata sit, quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in virginis vtero sit absolutus Christus, quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio?* Sed virilia haec dixeris prae anilibus aliis, quae plena manu in scholasticorum libris feruntur. An enim sani hominis dixeris, quaerere: (d) quaenam sit loquela angelorum? num possibilis sit propositio: Deus odit filium? num post resurrectionem iusta statura futuri simus? num sexus futura sit differentia? & sexcenta huius generis alia. Vtiliusne fuisset turbati cerebri hominibus, quaerere, num quaerentes de talibus rebus sint satis sani? Equidem vulgo haec hodie deridentur, sed vereor, vt meliora sint, quae hodienum passim iactantur. Fictiones sane illae Cartesianae & Burnetianae de rerum omnium origine, de terrae ante creationem conditione, aliaeque huius furfuris ita comparatae videntur, vt vix huius male sanae curiositatatis notam effugiant. Et tamen sunt, qui in his procacium ingeniorum inuentis inuenisse se putant, non quod pueri in faba. Quemadmodum vero intellectus suis gaudet limitibus, ita & voluntas. Optare quidem multa possumus, quae sperare per naturae nostrae conditionem haut licet, at vltra votum progredi, & velle, quae adsequi non possis, stultorum esse videtur. Ex quo adparet, quam parum sapientes videantur, qui & hic naturae limites transiliunt, & ridiculo conatu rebus, quae fieri non possunt, inhiant. Referrem in hunc desipientium ordinem Anglum nescio quem, qui de euitanda corporis morte consilium iniit, si putarem hominem, nisi febriculosus fuerit, serio potuisse haec somniare. Sed exstant exempla alia. Quam enim tot Alchemi-

(c) Erasm. *in Moriae Encom. pag.* 177. (d) Ad. Tribbech. *de Doct. scholast. cap. IV. pag* 65. *seqq.*

chemiſtae quaerunt artem conficiendi aurum & neſcio quam vniuerſalem medicinam, vereor ne prudentiores ob eandem cauſſam ſuſpectam ſint iudicaturi. Si enim vel maxime largiamur, quibusdam hanc adire Corinthum datum fuiſſe: merito tamen arbitrari nobis videmur, ſaltim plerosque, qui in hac arte ſapientiae acropolin conſtituunt, viribus ſuis maiora imprudenter moliri. Nimis enim multis, ceu H. CORN. AGRIPPA (e) lepide ait, contingit, *vt praediis, mercibus, patrimoniis omnibus in cinerem ac fumum conuerſis, dum longi laboris praemia & naſcituros foetus aureos, perpetuamque cum reiuueneſcentia ſanitatem ſibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore ſumtibus, tum primum vetuli, annoſi, pannoſi, eſurientes, ſemper ſulphur olentes, & inter carbones atra fuligine ſordidi, adſiduaque argenti viui contrectatione paralytici, ſolius naſi adfluentia diuites, ceterum adeo miſeri, vt pro tribus caſeis etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphoſin, in ſe ipſis experiantur, effecti iam ex alchemiſtis cacochemici, ex medicis mendici.* Quocumque modo ſe res habeat, illud certum eſt, ſtultum eſſe, inſectari id, quod te fugiat, & illud ſequi, quod adſequi non poſſis. Denique vt portum aliquando reſpiciamus, etiam hoc in definitione monuimus, veram ſapientiam vtilia tantum & ad felicitatem ſummam profutura conſectari. Ex quo merito colligimus, (f) *eam quidquid potius eſſe, quam ſapientiam, quae de quadam veritatum inutilium farragine ſollicita, parum curat, an, quae tanto ſibi molimine comparat, ad veram ſapientiam aliquid conferant.* Tam arduum eſt verae felicitatis negotium, vt, ſi per omnem vitam in eo elaboremus, ſemper tamen, quod agamus, ſuperfuturum ſit. Quam parum prudenter itaque tempus in rebus vanis ac inutilibus collocatur? Non inibimus hic rerum eiusmodi inutilium recenſum. Id modo addere iuuat, ſi quis hodiernae eruditionis faciem paullo attentius conſideret, ei non poſſe non magnam earum copiam paſſim occurrere. Nam ſi plerique, qui in academiis ſtudiis operam dederunt, vitae anteactae rationes ſubduxerint, pauciſſimarum forſan horarum recordabuntur, quas verae felicitatis curae impenderint, at plurimarum, quas rebus inutilibus transmiſerint. Vt adeo & ipſi verum eſſe dicturi ſint, quod ait SENECA: (g) *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Haec de

(e) H. Corn. Agrippa *de Vanitate ſcient. cap. XC.* (f) *Charact.* 8. (g) Seneca *Epiſt. I.*

de verae falsaeque sapientiae characteribus commentari decreui, plura dicturus, nisi chartae esset habenda ratio. Vos itaque nunc alloquor, NOBILISSIMI SVAVISSIMIQVE COMMILITONES, quibus non luxus aut turpe otium, sed vera sapientia, curae cordique est. Vobis hanc meditationem dedico, vobis eam propriam sacramque esse iubeo. Nolite existimare, aliis me haec scripsisse: mihi enim primo scripsi, deinde & vobis. Quum enim, vt initio dixi, diuinis auspiciis potentissimique REGIS nostri clementissimo iussu illam sapientiae partem, quae philosophia iam ab antiquissimis temporibus salutatur, in posterum mihi esse docendam intelligam: cauendum profecto mihi sedulo fuit, ne ex me quidquam audiatis, quod non audiuisse fuerat rectius. Cogitandum ergo putaui de verae falsaeque sapientiae characteribus, vt & mihi docendi, & vobis iudicandi norma certissima in promtu esset. Iam ergo, quod felix, faustum, fortunatum sit vobis & vniuersae huic academiae, ad hanc veram sapientiam consequendam ego vobis, quantum vires meae ferent, ducem ac comitem me profiteor. Videbitis me, vestri caussa quotidie efficientem, quaecunque potero; & ea, quae in lectionum indice pollicebor, sedulo praestantem; vestrum est, vt studium meum alatis attentione vestra, certissimeque vobis persuadeatis, me omnibus vigiliis ac laboribus salutem vestram antepositurum, daturumque operam, ne vmquam vestra vos de me opinio fefellisse videatur. P.P. Halae Magdeb. XV. Kal. Oct. MDCCXIII.

DE

DE

INCESSV ANIMI INDICE DISSERTATIO MORALIS

EXERCITATIO IV.

CAP. I.

DE

INCESSV GENERATIM, EIVSQVE CVM MORIBVS AC PROPENSIONIBVS HOMINVM CONNEXIONE.

Σύνοψις.

I. Multa sunt latentium propensionum humanarum signa. II. In quibus haut postremum est incessus. III. IV. De quo a paucis, nec satis cum cura, actum. V. Quid per incessum hoc loco intelligatur? VI. Quale propensionum signum inde peti possit? VII. VIII. Esse incessum morum signum, probatur ex fundamentis physicis. IX. Et ex analogia adfectuum & propensionum. X. Nec non exemplis, tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt, XI. Tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras, XII. Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius Mediol. Episcopus. XIII. Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius & Io. Franc. Picus Mirandulanus. XIV. Sed eorum hypothesi paucis satisfieri potest. XV. Conclusio Capitis.

§. I.

CVm multa sunt & egregia admodum Dei immortalis, quae in humanum genus contulit, beneficia: tum haut postremum illud videtur, quod latentes mortalium propensiones signis luculentissimis notauit, & homines frugi a malis & sceleratis ac-

accurato diſcrimine ſeiunxit. Quae impreſſa diuinitus ſigna quum paene ex omnibus humani corporis partibus, ex ſermone, motu, minimisque actionibus eluceant: mirandum profecto eſt; homines bene multos non ſolum ad haec propenſionum humanarum indicia caligare, ſed & in eo errore verſari, vt artem internoſcendi ingenia aut vanam & futilem, aut omnino nullam eſſe iudicent. Ita ſane ſenſiſſe cum aliis videtur Medea apud EVRIPIDEM, (a) quae a Iaſone, marito, turpiter deluſa, in ipſos Deos furorem conuertit, per quos ſtetiſſe ait, quo minus boni a malis ſimulata amicitia circumuenirentur, dummodo hos ſignis quibusdam, ac veluti ſtigmatibus, notare, & a bonis diſtinguere voluisſent. Hinc eius verba:

Ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσὸν μὲν, ὃς κίβδηλος ᾖ,
Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὤπασας σαφῆ,
Ἀνδρῶν δ' ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι,
Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι;

O Iupiter, quare auri quidem, quod ſit adulterinum,
Clara ſigna hominibus dediſti:
Sed quo oporteat diſcerni malum virum,
Nullum ſignum inditum eſt corpori?

Parum religioſe profecto inſana mulier in Deum coniicit culpam, a qua abeſt ille longiſſime. Quamuis enim nemo omnino negare poſſit, miros eſſe mentis humanae receſſus, adeo, vt quo magis penetrare in illos annitimur, eo magis illa veluti refugiat, & auſibus noſtris ſe ſubtrahat: tantum tamen abeſt, vt latentes in animo propenſiones nulla ſagacitate indagari poſſint, vt potius ſigna adſint clariſſima, quae non temere ſolertiam noſtram deſtituunt, ſi εὐστοχία quaedam acceſſerit. Ne enim longius abeam, quis quaeſo ignorat, quam ſapienter Deus hominum facies magnitudine partium, forma item ac lineamentis diſtinxerit? Sane quum omnibus easdem partes conceſſerit, eodemque ſitu atque ordine diſpoſitas: tamen eas tanta arte formauit, vt tot hominum myriades etiam vultu poſſint internoſci, & monſtri videatur ſimile, ſi bini homines eiusdem per omnia formae reperiantur. (b) Non ita ratio comparata eſt reliquorum animantium. In vna vulpe omnes vides: in vno leone omnium formam perſpicis: at ſolum genus humanum

S

(a) Euripides *in Medea v. 516. p. 291. edit. Comelin.* (b) *Exempla huiusmodi collegit* Valer. Maxim. *lib. IX. cap. XIV. p. 322. edit. Elzeuir.*

num tot formas ostentat, quot homines, vt *inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque*, SENECA iudice, (c) *referendum sit, quod in tanta copia rerum*, (adde & hominum) *nunquam in idem incidit, quum etiam, quae similia videntur, quum contuleris, diuersa sint.* An vero Deum frustra existimemus ora hominum tam prouide distinxisse? Nonne praeter alia etiam hoc eum intendisse credamus, vt tam diuersa lineamenta vultuum certa essent occultarum inclinationum indicia? Ita sane visum est sapientissimo mortalium, SALOMONI, (d) ita SIRACIDI, (e) omnibusque post eum philosophis, ipsique, qui Medeam secus sentientem introduxerat, EVRIPIDI, (f) qui plane φιλοσοφικῶς, id est, suo more:

> Γνώμη δ' ἄν ὡς τὰ πολλὰ γ' ἀνθρώπω πέρι,
> Τὸ σχῆμ' ἰδών τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.
>
> *De homine plerumque quis iudicauerit,*
> *Figuram eius conspicatus, an sit generosae indolis.*

Nec tantum de facie, sed & reliquarum corporis partium figura, magnitudine ac dispositione, ipsisque hominum moribus, oratione, gestibus, & actionibus idem sentiendum est. Ex iis enim tam euidenter hominum indoles elucet, & veluti foras prominet, vt PLVTARCHVS, (h) auctor grauissimus, scribere non dubitet: ὔτε ταῖς ἐπιφανεςάταις πράξεσι πάντως ἔνεςι δήλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας· ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδία τις ἔμφασιν ἤθυς επόιησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισαι, καὶ πολιορκία πόλεων. *Neque semper clarissimae quaequae res virtutes & vitia repraesentant, sed exiguum subinde factum dictumque, & iocus aliquis, citius speciem edat morum, quam funestissima praelia, maximae acies, vrbiumque expugnationes.* Ast vereor, ne actum agere videar, si rei, consentiente eruditorum suffragio ipsaque experientia satis stabilitae, diutius immorandum existimarem. Esse enim certa morum signa atque indicia, nemo fortassis hodie, nisi hospes in philosophia morali, negauerit.

§. II.

Quum vero plures sint eiusmodi characteres propensionum, quos ethi-

(c) Seneca *Epist. CXIII.* (d) Prou. VI, 12 13. XVII, 24. Ecclesiast. VIII, 1. (e) Sirac XIII, 31. 32. XIX, 26. (f) Euripides *in Icone v. 239. 240.* (g) Plutarch. *in Vita Alexandri M. p. 664. Tomo I. operum edit. Xylandri.*

ethicae characteristicae magistri (h) in *caussales* & *non caussales* distinguere solent, his iterum in *morales* & *naturales* diuisis: facile adparet, vberiorem esse hanc doctrinam, quam quae breui dissertatione pro dignitate explicari queat. Quare, praetermissis tantisper characteribus reliquis, iam quidem ex signis naturalibus, quae Physiognomones disciplina sua complecti solent, incessum solum considerabimus. Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque paene gentium firmata consensu, inesse incessui nescio quid, quod latentes mores ac inclinationes hominum indicio non admodum fallace prodat. Ipse sapientissimus SALOMON (i) in hac fuit sententia, dum hominem nequam etiam ex incessu cognosci, his verbis docet: *Homo nequam, vir iniquus, graditur ore peruerso, nictat oculis, terit pede, digitis indicat, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgiis disceptat.* Idem visum fuit SYRACIDI, (k) qui inter signa morum refert etiam τὰ βήματα, i. e. gressus vel incessum, & CICERONI, (l) qui tantum huic signo tribuit, vt scribere non dubitet: *Cauendum est ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus, ne pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae quum fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non esse constantiam.* Denique & ex patribus huic sententiae accedunt AMBROSIVS, (m) cuius verba infra paragrapho XII. proferemus, & BERNARDVS, (n) qui vtilissimas quasdam de componendo incessu regulas praescribens: *Sit*, inquit, *in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis.* Quum itaque tot clarissimi ac eruditissimi viri de hac arte ex incessu de moribus diuinandi tam praeclare sentiant, & nos haut praeter rem vereamur, ne temere vel falsae rei, vel non satis cognitae, adsentiri videamur: faciendum videtur, vt diligenter etiam argumenta cum argumentis comparemus, &, quid veri insit eorum sententiae, paullo accuratius dispiciamus. Nam cum in rebus omnibus temeritas in adsentiendo errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo de hominum inclinatio-

(h) Scipio Claramont. *de coniectand. moribus lib. I. cap. II. & III. p. 20. 29.* (i) Prouerb. VI, 12. 13. 14. (k) Syracid. XIX, 27. (l) Cic. *lib. I. de Offic. cap. XXXVI.* (m) Ambros. *lib. I. de Officiis, cap. XVIII.* (n) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

tionibus iudicandum. Est enim periculum, ne aut neglectis earum characteribus imprudentia, aut iis obseruatis, anili credulitate obligemur.

§. III.

Quae quum ita sint, videmur profecto nobis operae pretium facturi, si in hac potissimum tractatione nostrum exerceamus ingenium. Praeterquam enim, quod non poterit nobis deesse disserendi de rebus iucundissimis atque vtilissimis occasio: certum est etiam, neminem de incessu ex philosophiae moralis principiis cum cura egisse, eosque, qui physiognomiam scriptis illustrarunt, amplissimum nobis post messem reliquisse spicilegium. Equidem, qui primus hanc disciplinam iusto commentario illustrauit, ARISTOTELES, (o) de incessu etiam eiusque significationibus nonnulla obseruauit, tum in ipso libro Φυσιογνωμονικῶν, tum in illis, quos de animalium motu conscripsit, & fatendum sane est, curiosa multa & vera eius meditationibus inesse: sed mox homo redit ad ingenium, omniaque obscuris ratiocinationibus tamquam gyris concludit. Certe primum eius principium, ex quo omnes paene conclusiones colligit, eo redit potissimum, quod corpora hominum cum animantium corporibus contendit. Sicubi enim similitudinem quandam inter ea deprehendere se existimat, statim concludit, mores quoque huiusmodi hominum tales esse, qualium simulacra in animantibus deprehenduntur. (p) Id vero quam sit lubricum fundamentum, nemo non videt. Vt enim largiamur, obseruationem hanc procedere in moribus ex faciei forma diiudicandis, quam cum animantium capitibus, eorumque lineamentis curiosa industria comparauit IOANNES BAPTISTA PORTA: (q) incessus tamen hominum brutorum motui vix quidquam habet simile, quum haec vel quatuor pedibus vel certe prona incedunt, illi sublimes, & duobus subnixi pedibus progrediantur. Adde, quod

(o) Francisc. Patrit. *in Discuss. peripat. Tom. I. lib. III. p. 25. & lib. IV. p. 45. suppositi tia esse putat Aristotelis Φυσιογνωμονικὰ, sed non alio fere argumento adductus, quam quod in auctore quodam vetere nonnulla ex Aristotele citentur, quae in opere, quod nos legimus, non exstent. Sed quis iste vetus auctor? Vnde constat, eum ex Aristotelis physiognomonicis, & non alio potius deperdito Aristotelis libro sua hausisse? Videtur ergo hic Patritius in obelo notandis Aristotelis operibus antiquum obtinere.* (p) *Vid. Φυσιογνωμονικὰ & Analyt. priorum libr. II. cap. vltimum, vbi hoc principium physiognomonicum in compendio proponit.* (q) Io. Baptista Porta *in Physiogn. humana libr. II. cap. I. seqq. p. 47.*

quod nec animalium eiusdem speciei idem semper ac similis incessus adparet. Equorum alii segnius & molestius, alii fastuosius & facilius mouentur. Idem in canibus, aliisque pluribus bestiis obseruatur, quarum vix binas deprehendes, qui eodem per omnia incessu procedant. Ex quo consequitur, vt ex comparatione ista hominum atque brutorum animantium vix quidquam certi possit colligi. Signum enim semper obscurius erit re signata, explorandaque prius erit cuiusque animantis indoles, quam ex eius incessu dehomine iudicemus. Quae quum ita sint, recte obseruauit FRANC. BACO DE VERVLAMIO, (r) *Aristotelem in physiognomonicis ingeniose & solerter corporis fabricam, dum quiescit, tractasse: eamdem vero in motu omisisse, qui tamen non minus artium regulis subiiciatur, & maioris sit vsus.* Ex quibus satis adparet, Aristotelis regulis atque obseruationibus physiognomonicis hac quidem in tractatione nos parum iuuari.

§. IV.

Multo minus calamo nostro ferias indicunt ADAMANTIVS & POLEMON, (s) quorum opuscula physiognomonica nitidae Aristotelis editioni, e Wecheliana officina exeunti, inseruit FRIDRICVS SYLBVRGIVS. POLEMON enim nihil admodum, ADAMANTIVS parum de incessu obseruauit, vterque Aristotelem in plerisque κατὰ πόδα sequutus. Successit his duumuiris interiecto tempore ignobilis scholasticorum turba, qui quidem certatim & operose in ARISTOTELIS Φυσιογνωμονικὰ commentati sunt, sed ita, vt aut errores Aristotelis suis augerent, aut eius recte dicta turpiter deprauarent, & praeterea multa intersererent ex astrologia apotelesmatica, quibus physiognomia tota in cordatorum hominum odium adducta est. Pertinent huc satis fomosae AVERROIS (t) & ALBERTI MAGNI (u) physiognomiae, quibus & aliarum cumulum adiicere possemus, si tot scholasticorum volumina in re non maximi momenti euoluere vacaret. Sed & in his omnibus parum nobis erit praesidii, quum iurantibus in verba Aristotelis religioni fuerit, eius principia vllatenus deserere. Denique idem sentiendum de recentioribus videtur, veluti FRANCISCO SANCHEZ, (x) CAMILLO BALDO, (y) GVILIELMO GRATA-

(r) Fr. Baco Verulam. *lib. IV. de Augm. Scient. cap. I. p.* 288. (s) *Conf. de his auctoribus* Io. Alb. Fabricius *lib.* III. *Biblioth. Graec. cap. VI. p.* 170. (t) Auerroes *Tom. VII. Operum.* (u) Albert. M. *lib.* I. *de Animal. de quibus conf.* P. Bailii *Dictionaire historique & critique T. I. p.* 414. (x) Franc. Sanchez *Comment. ad Arist. physiogn. qui cum operibus eius prodiit Tolos.* 1636. 4to. (y) Camill. Bald. *in Opere eiusdem tituli Bonon.* 161. *fol.*

ROLO, (z) &, qui reliquis iure anteferendi ſunt, IO. BAPTISTA PORTA (a) & SCIPIONE CLARAMONTIO, (b) qui in libellis ſuis phyſiognomonicis & ſemeioticis etiam de inceſſu nonnulla obſeruarunt, ſed ieiuna maximam partem, & ex ARISTOTELE & ADAMANTIO depromta, adeo vt ethica characteriſtica & ſemeiotica paullo accuratior adhuc ſit inter res deſideratas referenda. Quapropter adeo non veremur, ne nobis de inceſſu commentaturis quisquam nouum opus nunciaturus ſit, vt potius gratiam inituri videamur ab aequis lectoribus, quod fundum, a nemine occupatum, excoluerimus diligentius, & rem omnem ad certiora & probabiliora principia retulerimus.

§. V.

Ne vero ad rem illotis, quod aiunt, manibus adgrediamur: in ipſo limine expediendum eſt, quid nobis ſit *inceſſus*, & quale *ſignum* qualemque *characterem* latentium propenſionum ille nobis ſuppeditet? INCESSVS itaque, de quo primo loco agendum, vulgo notat motum pedum, quo corpus a loco ad locum vna transfertur. Vnde & infantes, ſimulac pedes iuſto ordine mouere, & certos firmare greſſus coeperunt, INCEDERE dicuntur. At nobis paullo latius accepta voce inceſſus notat ſtatum, motum, habitumque totius corporis, qui cum iſta pedum motione ſolet eſſe coniunctus, quique maxime in diiudicatione morum ac propenſionum humanarum attendendus eſt. Non ignota ſane eſt haec vocis ſignificatio optimis auctoribus, tum Graecis tum Latinis. His enim familiares admodum ſunt loquutiones: *incedere ceruice obſtipa, flexa, rigida, opima, corpore erecto, prono, alto*, pluresque huius generis aliae, in quibus & humeros, & ceruicem, & totum corporis habitum ad inceſſum referunt. Illi vero in deſcribendo incedentium habitu & motu feliciſſimi, pro vbertate linguae ſuae, propria in promtu habent vocabula, quibus ſingulos incedentium ſtatus depingant. *Faſtuoſius* enim *incedentes* ἐκπομπεύοντας, *capite retrorſum adducto progredientes* σιμοτραχήλους, *ceruice contracta & elatis humeris ambulantes* βυσαύχενας, *ceruicem elatius attollentes* ἐριαύχενας, *ceruicem incuruantes* κυρταύχενας, *manibus inter eundum geſticulantes* χειρονόμους appellitant, & quae ſunt alia huius generis compoſita

(z) Guil. Gratarol. *de praedictione morum naturarumque hominum cap. XXI. p. 265. edit. Vrſell.* 1603. *8vo.* (a) Io. Bapt. Porta *de phyſiogn. hum. libr.* II. *cap. LV. p.* 264. *Francof.* 1618. *8vo.* (b) Scipio Claramont. *de Coniectandis cuiusque morib. lib. VIII. cap. V. p.* 492.

ſita in auctoribus Graecis ac lexicis paſſim obuia, ex quibus ſane liquido conſtat, veteres, inceſſum hominum conſiderantes, non ſolum ad pedum motum & poſitum, verum etiam ad corporis habitum, attendiſſe, id quod adeo & nobis videtur faciendum. Deinde & hoc de *inceſſu* monendum eſt, quod hic nonniſi naturalis in cenſum veniat. Ex greſſibus enim, arte compoſitis, aut morbo vel ſenectute corruptis, ſi quis de moribus hominum iudicare vellet, nae iſte mea quidem ſententia, Ioue parum aequo iudicaret, ſeque ipſum traduceret turpiter. Multo minus inceſſus adfectatus, vel ad aliorum imitationem compoſitus, inter propenſionum characteres referendus videtur. Quum enim omnes, qui philoſophiam methodo χαρακτηριστικῇ tradiderunt, ſuadere ſoleant, tum demum ſigna morum eſſe obſeruanda, quum homines, quaſi poſita perſona comica, reiectoque aſcititio vultu & habitu, palam ingenio ſuo obſequantur: (c) maxime profecto hoc conſilium valet de inceſſu, quem homines, ad imitationem natura procliues, facile ad aliorum exemplum componunt. Notauit antiquitas eos, qui SOCRATIS gibbum & PLATONIS incedentis incuruos humeros imitati ſunt, (d) & de MACRINO Imperatore memoriae proditum eſt, (e) quod Antiochiae commoratus, barbam nutriuerit, cuius rei cauſam oſtenſurus Herodianus: ἔζηλον δὲ ταῦτα inquit, ὡς δὴ Μάρκου ἐπιτηδεύματα, τὸν δὲ λοιπὸν βίον οὐκ ἐμιμήσατο. *Haec enim demum ſibi de Marci moribus imitanda propoſuerat, quum ad illius reliquam vitam nullo pacto adſpiraret.* Et quis eſt tandem, qui ignoret, quanta cura greſſus ad Gallorum exemplum componant Germani, aliaeque exterae gentes? Iam ſua aetate hoc notauit, ac ſalſe admodum deriſit IO. BARCLAIVS: (f) quid nos dicamus, qui in ſaeculum, ad imitationem vnice factum, incidimus? Quamuis autem omnis adfectatio habeat neſcio quid, quod ſe prodit turpiſſime, atque ita ſit natura comparatum, vt ſagacioribus facile ſuboleat, ſi inceſſus a naturali forma quocunque modo abhorreat: fieri tamen non poteſt, vt de adfectatione regulae praeſcribantur, quippe diligenti potius obſeruatione detegenda. Ex quo facile liquet, eum demum corporis motum hic eſſe potiſſimum conſiderandum, qui cuique proprius eſt & naturalis.

§. VI.

(c) Scipio Claram. *toto libro* IX. *p.* 536. *ſequ.* Petr. Petit. *lib.* I. *Miſcell. philol. cap.* XV. (d) Plutarch. *de amici & adulatoris diſcrimine Tom.* II. *opp. p.* 53. (e) Herodian. *lib. V. Hiſt. cap.* II. *p.* 163. *edit. Londin.* (f) Io. Barclai. *Icon. Anim. cap.* III. *p.* 44.

§. VI.

Sed haec de incessu; iam explicandum etiam, qualia propensionum humanarum signa inde petenda videantur? Duorum ea generum esse, iam obseruauit ex Aristotele SCIPIO CLARAMONTIVS. (g) Alia enim sunt ἀποδεικτικὰ, id est certa & euidentia, quae indubitatam producunt *coniecturam*: alia probabilia, quae verisimili tantum *praesumtioni* locum faciunt. Ἀποδεικτικὰ sunt ex mente SCIPIONIS CLARAMONTII, quae in syllogismum primae figurae possunt resolui: at quae secundae tantum aut tertiae figurae ratiocinationem gignunt, probabilia illi dicuntur. Sed non opus est istis ambagibus, si dicamus, tum demum certam nasci ex signis coniecturam, si illa sint propria, ita vt vel vnica morum caussa sint, vel certe effectus illius generis, qui non aliam, quam hos mores, caussam agnoscat: Sin hae conditiones defecerint, tum signa tantum esse communia, probabilia, & ad solam praesumtionem producendam comparata. Sic si quis pro amico capitis periculum adire non dubitet, eum profecto signum ἀποδεικτικὸν verae amicitiae edidisse dicam. Fieri enim non potest, vt hic effectus ex alia caussa, quam Pyladea amicitia, proficiscatur. At quum verbi gratia pallor timiditatis signum creditur, quis est tandem, quin videat, signum hoc esse tantummodo probabile? Quamuis enim timidi fere omnes palleant: non omnes tamen, qui pallent, timent, nec adeo signum hoc est timiditati proprium. His ergo positis, facile expedietur quaestio, sitne incessus ex eorum numero signorum, quae certae coniecturae fundamentum praebeant, an praesumtio tantum probabilis ex eo nascatur? Fatemur enim non inuiti, signum hoc plerumque esse tantum probabile. Quamuis enim exempli caussa incessus elatior fastum hominis certissimo indicio prodere videatur: contingere tamen potest, vt eiusmodi gressus ab alia quacunque caussa, quam ex hoc naturali vitio, veluti a consuetudine, imitatione, incuria parentum, proficiscatur. Quin contingit nonnunquam, vt homines, ad fastum natura procliues, animum cum cura emendauerint, nec tamen incessum elatiorem, diuturna consuetudine firmatum, mutare possint. Vnde perspicuum est, incessum fastuosum non esse signum fastus proprium & ἀποδεικτικόν. Et sic etiam se res habet in aliis. Attamen, quum rariores sint hi casus, quam vt sem-

(g) Aristot. *Analyt. I. libr. II. cap. penultimo.* Scipio Claramont. *Libro citato pag. 22.*

ſemper attendendi videantur, hoc ſignum, cum aliis coniunctum, ad magnum ac ſummum fere probabilitatis gradum accedet, clariſſimumque morum faciet indicium.

§. VII.

His praemiſſis, ad rem ipſam accingemur, demonſtraturi argumentis euidentiſſimis, eſſe inter inceſſum & hominum propenſiones ſocietatem, & connexionem arctiſſimam, ita vt de his ex illo omnino poſſit iudicari. Quod vt rite exſequamur, auſpicabimur ab ipſa inceſſus natura, eamque ita comparatam eſſe, docebimus, vt non poſſit non morum facere indicium. Primo itaque apud omnes in confeſſo eſt, inceſſum eiusque varietatem a ſpirituum animalium, neruorum, muſculorum, ipſiusque ſanguinis & oſſium natura & qualitate vnice pendere. Praeclare ac ingenioſe eo opere, quod de motu animalium inſcripſit, hoc demonſtrauit IOANNES ALPHONSVS BORELLVS, (h) cuius hypotheſes perſpicue expoſuit, nouisque experimentis doctiſſimi CRONII (i) illuſtrauit IOANNES CLERICVS. (k) Omnis ſcilicet motus corporis fit per muſculos, oſſibus adhaerentes. Hi enim prout inflantur, ſubeuntibus per neruos ſpiritibus animalibus, oſſa ad ſe trahunt, aut prout in alterum muſculum, quem a contraria functione antagoniſtam vocant, tranſeunt ſpiritus, remittuntur, & tracta prius oſſa in priſtinum ſitum reſtituunt. Porro muſculi tum demum inflantur, quum fibrae eius, ſubeunte materia, tenduntur. Obſeruatum enim eſt a viris doctiſſimis, ſingulas muſculorum fibras conſtare veluti catena quadam veſicularum vel vtriculorum, e quorum aliis in alios ſubtiliſſimi meatus pateant. Iam ſi ergo contingit, vt ſpiritus animales in veſiculas iſtas influant, non poſſunt non omnes vehementer inflari, eademque opera intendere muſculum, vt veluti induretur, & non modo grauiſſima pondera ſuſtineat, ſed & os, cui tendine adnexus eſt, eam in partem adducat, in qua ipſe inflatus eſt. Quae quum ita ſint, totum inceſſus negotium hoc ordine abſolui videtur. Mens, ſimul ac corpus moueri vult ab hoc loco in alium, ex cerebro per neruos dimittit ſpiritus animales. Hi per ramos, quaquauerſum ſparſos, influunt in muſculos, huic motui deſtinatos, & mixti ſuccis, iam in muſculis reſtagnantibus, fibrarum veſiculas ſubeunt, quae

T infla-

(h) *Prodiit hoc opus cedro dignum Romae* 1680. 1681. (i) *Exſtant eius obſeruationes in Actis philoſ. Angl. anno* 1681. *n.* 2. *ex quibus ea repetuntur in Actis Erud. Lipſ.* 1682. *p.* 194. *Conferatur etiam* Dan. Tauvry *Nouvelle anatomie raiſonnée ibidem* 1691. *p.* 472. (k) Io. Cleric. *Opp. Philoſ. Tom.* III. *libr. IV. Phyſ. cap. X. p.* 158. 159.

inflatae & extenſae, vt paullo ante dictum, ipſos muſculos ſimul intendunt, & per tendines os promouent, quod, ſimul ac motum ſuum abſoluit, in contrariam partem per muſculos autagoniſtas, eodem modo inflatos, mouetur. Haec omnia clara videntur ac perſpicua, & quamuis non deſint aliae de motu muſculorum hypotheſes: (l) in eo tamen omnibus conuenit, quod ad iſtum motum ſpiritus animales, (aut quocumque eos nomine appellites,) per neruos dimiſſi, concurrant, nec muſculi ſine eorum ope munere ſuo fungantur. Ex quibus omnibus conſequitur, vt tantam inceſſus varietatem non aliunde, quam ex muſculorum & neruorum diuerſa capacitate, ſuccorumque & ſpirituum animalium virtute & vel copia vel penuria, deriuandam eſſe dicamus.

§. VIII.

Deinde & hoc certum eſſe arbitror, quod ſpirituum animalium, atque adeo ipſorum neruorum pariter ac muſculorum, virtus a ſanguine pendeat. Vt enim iam non vrgeamus, paene omnes humani corporis partes nutrimenta a ſanguine deſumere: ſpirituum certe animalium generatio vix poteſt alio modo commode explicari, quam ſi ex ſanguine eos ſecerni ſtatuas. Nam ſanguis, ex praeſtantiſſimorum philoſophorum ſententia, vbi in ſuo verſus cerebrum adſcenſu paullatim vias arctiores, & potiſſimum glandulas illas, quibus ſubſtantia cerebri corticalis conſtare videtur, offendit, non poteſt non ſubtiliſſimas ſui partes ſecernere, quae ad cerebrum eleuatae, neruoſas deinde fibras ſubeunt, & ſiue ſpirituum animalium, ſiue ſucci neruoſi, ſiue aliud quodcunque nomen ſortiuntur. (m) Quae ſi ponamus, conſequens omnino erit, vt ſpirituum animalium vel minor vel vberior ſuppetat copia, prout ſanguis vel ſubtilior & fluidior, vel particulis terreſtribus & craſſioribus foecundior eſt. Iam quum denique apud omnes in confeſſo ſit, ſanguinis naturam differre pro ratione temperamentorum, haec autem, conſentiente omnium iudicio, maximum in producendis moribus momentum habeant: ſatis profecto adparet, cur inceſſum pro morum diuerſitate oporteat eſſe diuerſiſſimum. Vt enim eorum, quae paullo prolixius hactenus diſſeruimus, faciamus compendium,

(l) *Videantur* Io. Bernoullii *Meditat. mathem. de motu muſculorum in Act. Erud. Lipſ 1694. p. 200.* Io. Godofr. Bergeri *Phyſiol. med. lib. I. cap. XXI.* Franc. Bayle *Inſtit. phyſic. Tom. I. diſſ. VII. prop.* 9. Guil. Kokburn *Oeconom. corporis p. 99. ſeqq.* Ge. Bagliuii *de Fibra motrice libro I. cap. IV. p. 15.* (m) *Vide hic omnino, quae ex* Malpighio *repetit* Io. Clericus *libro citato IV. cap VII. p. 100. ſqq.*

dium, inceſſus diuerſitas pendet a diuerſa virtute muſculorum, muſculorum virtus a neruis & ſpiritibus animalibus deriuanda eſt. Hi varia pollent virtute & efficacia, prout ſanguis vel ſubtilior eſt, vel craſſior. Sanguinis porro qualitates variae ſunt pro varietate temperamentorum; quae denique cum moribus & propenſionibus humanis maximam habent connexionem.

§. IX.

Sed & alterum argumentum, quo theſin noſtram ſtabiliamus, ipſa nobis ſufficit experientia. Quis enim ignorat, vnius eiusdemque hominis inceſſum ſtatim mutari, ſimul ac mens vehementiore quodam adfectu perturbatur? Finge, hominem placidi admodum inceſſus irae ſtimulis agitari: obſeruabis profecto ſimul, greſſus illius vno momento concitatiores ac confuſiores adparere. Vnde SENECA, (n) iratorum faciem & geſtus deſcibens: *Vt furentium*, inquit, *certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt, flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exaeſtuante ab imis praecordiis ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſos torquentium ſonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus ſermo praeruptus, & complosae ſaepius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens.* Nec aliter comparatum eſt, ſi alii adfectus animum in transuerſum agant. Tardius & moleſtius procedunt, quos vehementior angit triſtitia: at tanto celerius, qui ſubito pauore concutiuntur; Vnde VIRGILIVS, (o) rationem celerioris fugae redditurus, ait:

Pedibus timor addidit alas.

Idem in effuſiore laetitia contingere animaduertimus, quae in hominibus etiam grauiſſimis nonnunquam efficit, vt exſultantes, & decori in inceſſu parum obſeruantes, videantur. Nec dubium eſt, quin & ambitio, deſperatio, audacia, pudor, aliique adfectus paullo vehementiores inceſſu ſe prodant, quum & vulgus ex inceſſu de adfectibus iudicet, & hiſtriones nihil ſoleant agere diligentius, quam vt ſingulos adfectus etiam inceſſu & motu corporis exprimant. At vero quum inter adfectus & pro-

(n) Seneca *lib. I. de Ira cap. I. p. 1.* (o) Virgilius *lib. IX. Aeneid. v. 244.*

propenſiones id tantum interſit diſcriminis, quod illi ſint commotiones tranſeuntes, hae autem ſiue natura, ſiue educationis & conſuetudinis vitio, menti perpetuo inſint: non male nobis videmur colligere, mores quoque poſſe ex inceſſu deprehendi. Quin tanto facilius hoc ſignum in propenſionibus, quam in adfectibus dignoſcendis, procedit, quanto probabilius eſt, id, quod perpetuo ineſt homini, magis inceſſum in certam formam componere, quam quod non multo poſt tranſit.

§. X.

Addimus & tertium argumentum, quod nobis ex integrarum contemplatione gentium ſubnaſcitur. Harum enim haut paucas non moribus magis, quam inceſſu, differre, notum eſt ac prouocatum. Celebrantur apud antiquos SYBARITAE, gens in excogitandis voluptatibus ingenioſiſſima, ſimulque mira ſuperbia ac faſtu turgida. Horum inceſſus tam claro indicio ſuperbiam prodidiſſe fertur, vt inde natum ſit adagium: *Συβαρῖται διὰ πλατείας*, (p) *Sybaritae per plateas*, quod in illos, qui faſtuoſius per viam ingrediebantur, iactatum eſt. Sed nec hodie quidem curioſis deerit occaſio de integrarum gentium moribus ex inceſſu iudicandi. Neque enim quiſquam erit tam hebes, quin viſo Hiſpanorum ac Gallorum inceſſu, ſtatim, mores eorum eſſe diuerſiſſimos, coniiciat. Hiſpanorum inceſſu nihil eſt tumidius, nihil elatius, adeo vt Hiſpano viſo, aut praefecturam, aut fercula pomparum incedere, credas. Quare iam olim in HADRIANO Imperatore, Hiſpanicae originis principe, IVLIANVS (q) notauit *σοβαρόν τι*, quem characterem, a CAROLO CONTOCLARO in verſione Iuliani omiſſum, PETRVS CVNAEVS (r) & EZECHIEL SPANHEMIVS (s) recte ad inceſſum inſolentem & faſtuoſum retulerunt. Egregium certe teſtimonium, non degeneraſſe a maiorum moribus Hiſpanos, ſed eumdem retinere, qui iam olim in ipſis notabatur, inceſſum. Ex eo vero quid aliud colligas, quam elatiorem animum, & vt eleganter BARCLAIVS (t) loquitur, *in cothurnos adſurgentem*, qualem iam olim veteres in iſta gente mirati ſunt? Contra in Gallorum motu nihil eſt adfectatum, nihil moleſtum, aut ad oſtentationem compoſitum, ſed venuſta omnia, & cum quadam naturali elegantia coniuncta. Quae itidem cum eorum moribus egregie conſpira-

(p) Eraſm. *Adag. Chiliad. II. Centur. II. n. 67. p. 411.* (q) Iulian. *in Caeſaribus p. 311. Opp.* (r) Petr. Cun. *in Opp. p. 488.* (s) Ezech. Spanhem. *in Verſione Gall. huius ſatyrae. p. 24.* (t) Io. Barclai. *in Icone anim. cap. VII. pag. 127.*

ſpirare, nemo non animaduertit. Accedant his Hungari, quorum nobilibus BARCLAIVS (u) tribuit *inceſſum, ad venuſtam maieſtatem compoſitum.* At quis ignorat, eosdem reuera eſſe mentis erectioris & tam generoſae, vt ad magnificentiam facti videantur? Largiuntur hanc laudem Hungaris, quicunque cum illis verſati ſunt, nec ipſe quidem BARCLAIVS hoc diffitetur, quem ego in deſcribendis gentium moribus principem eſſe arbitror. Quum ergo integras gentes indolem ſuam ac mores inceſſu prodere videamus: quid prohibet, quaeſo, quo minus idem de ſingulis hominibus ſtatuamus, quorum inclinationes, ceu ex philoſophiae moralis principiis conſtat, multo facilius, quam integrarum gentium, huiusmodi indiciis deteguntur?

§. XI.

Denique non parum ponderis habere exiſtimo exempla eorum, qui hanc artem exercuerunt feliciter, & ex inceſſu non minus, quam ex aliis ſignis, latentes hominum inclinationes mira ſagacitate indagarunt. PYTHAGORAS, in cuius philoſophia neſcio quid ſublime atque admirandum deprehendere mihi videor, non ſolebat quemquam ad diſciplinam & conuictum ſuum admittere, niſi prius ex vultu totiusque corporis habitu & motu probam eius indolem perſpexiſſet. Teſtes huius rei habemus A. GELLIVM (x) &, qui prolixius Pythagorae res geſtas perſequutus eſt, IAMBLICHVM, (y) qui, quibus ſignis in hoc ingeniorum ſcrutinio Pythagoras plurimum tribuerit, multis verbis enarrat. Obſeruat enim, eum primum inquiſiuiſſe, quo animo, quoque adfectu parentes & familiares proſequuti ſint: deinde notaſſe eorum riſus intempeſtiuos, ſilentium, & ſermonis abuſum: tum quibus potiſſimum cupiditatibus indulgerent, quorum hominum conſuetudine vterentur, quibus maxime rebus interdiu vacarent, quibus item gauderent dolerentque. Quibus praemiſſis, ita pergit IAMBLICHVS: Προσεθεώρει δὲ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν πορείαν, καὶ τὴν ὅλην τοῦ σώματος κίνησιν, τοῖς δὲ τῆς φύσεως γνωρίσμασι φυσιογνωμῶν αὐτοὺς, σημεῖα τὰ φανερὰ ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἠθῶν ἐν τῇ ψυχῇ. *Inſpiciebat & vultum, & inceſſum, & totius corporis motum, atque ex natiuis faciei lineamentis ipſos ita noſcitabat, vt manifeſta indicia occultis animorum inclinationibus indagandis adhiberet.* Repetit rem ſtatim inſequente pagina, ac denuo Pythagoram

(u) Idem *cap. VIII. p. 119.* (x) A. Gell. *lib. I. Noct. Attic. cap. IX.* (y) Iamblich. *in vita Pythagorae cap XVII. p. 58. edit. Kuſteri.*

ram ſigna petiiſſe ait *ἐκ τῆς μορφῆς τε καὶ βαδίσματος, καὶ τῆς ἄλλης κινήσεως τε καὶ καταστάσεως, ex forma, ingreſſu, & totius corporis motu & habitu.* Quin PORPHYRIVS, (z) qui pari cura Pythagorae vitam compoſuit, non ſolum de eodem eius inſtituto verbis luculentiſſimis teſtatur, ſed & exemplis quibusdam, praeſagia iſta haut vana fuiſſe, docet. Narrat enim, Pythagoram, quum Aſtraeum ſeruulum a Mneſarcho dono accepiſſet, ſtatim eius indolem ex corporis habitu exploraſſe, &, quandoquidem ex motu & quiete, frugi eſſe illum, comperiſſet, protinus doctrinae ſuae feciſſe participem. At Cylonem Crotoniatam, qui clariſſimae huic intereſſe diſciplinae peroptabat, eodem (a) teſte PORPHYRIO, conſtanter reiecit, *ὁποῖος ἦν, συνιδὼν ἐκ τῶν σημείων, ἃ διὰ τοῦ σώματος ἐθήρα, τῶν προσιόντων, eo, quod ex indiciis, quae ex accidentibus corporis captabat, qualis eſſet ingenio, ſatis perſpexerit.* Neque fefellit profecto Pythagoram augurium. Aſtraeus enim talis erat reuera, qualem futurum, herus iudicauerat. (b) Cylon vero aſperitatem morum, quam e corporis motu collegerat Pythagoras, ſatis prodidit turpiſſimo facinore, dum paullo poſt, repulſae contumeliam vlturus, Pythagoraeos circiter XL in Milonis aedibus congregatos, partim combuſſit partim fugientes lapidibus obruit; ſolo Archippo & Lyſide felici fato elapſis. (c)

§. XII.

Ne quis autem exiſtimet, intra ſolos Pythagoricae ſcholae parietes artem hanc ingenia ex inceſſu explorandi delituiſſe: addi poſſunt exempla complura alia, non minus profecto admiranda. AVGVSTVS certe Imperator cum omnibus regnatricis prudentiae artibus, tum maxime ingenia internoſcendi ſagacitate excelluit. At quo potiſſimum ſigno vſus eſt? Hoc ipſo, in quo iam verſamur. Inceſſum ſcilicet curioſe ſpectabat, ex eoque de hominum propenſionibus callidiſſime iudicabat. Cuius rei grande experimentum dedit in ipſo, quem adoptauerat, Tiberio. De huius enim moribus, SVETONIO teſte, (d) male ominabatur ideo, quod, eum *ceruice rigida & obſtipa, adductoque fere vultu incedere*, animaduerteret. Quam verus autem vates fuerit,

(z) Porphyrius *de Vita Pythagorae ſect. XIII. p.* 16. *edit. Kuſt.* (a) Idem *l. c. ſect. LIV. p.* 49. (b) *Vid.* Thom. Stanleii *Hiſt. Philoſ. Part. VIII. cap. XXI. p.* 697. (c) Porphyr. *l. c.* Iamblich. *cap. XXXV.* Diog. Laert. *lib. VIII. ſegm.* 39. *p.* 520. *edit. Menag.* Stanlei. *l. c. cap. XIX. p.* 688. (d) Sueton. *in Tiber. cap. LXVII.*

fuerit, euentus docuit, quo comprobatum eſt, reuera Tiberio arrogantiam illam & vecordiam infuiſſe, quam in inceſſu eius Auguſtus pater deprehenderat. Neſcio, an huc etiam referenda videatur Chryſis apud PETRONIVM, (e) quae de εὐςοχίᾳ ſua in dignoſcendis moribus magnifice gloriatur, dum viſo iuuene libidinoſo: *Vides me?* inquit, *nec auguria noui, nec mathematicorum caelum curare ſoleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, &, quum ſpatiantem vidi, quid cogites, ſcio. Quo enim inceſſus arte compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituis, vt vendas?* Si vera narrauit PETRONIVS, elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, ac non potius ingenio indulſit, exemplum nobis dedit ancillae, in hac arte excellentiſſimae. Sed ſi maxime per fictionem haec excogitata dixeris: oportet tamen PETRONII aetate hanc phyſiognomiae partem etiam vulgo fuiſſe cognitam, alias τὸ πρέπον, ad quod in fictionibus vel maxime reſpiciendum eſt, omnium minime obſeruasſet. Sed ad maioris momenti exempla pergo, in quibus facile eminet illud GREGORII NAZIANZENI, viri in eccleſia celeberrimi, & non ſacrarum ſolum, ſed & humanarum litterarum, callentiſſimi. Hic quantum in hac arte valuerit, vel ex eo adparet, quod adhuc iuuenis de Iuliano Caeſare, aequali & condiſcipulo ſuo, qualis eſſet futurus, cecinit vt vates. Ipſe enim refert, (f) ſe de eo male ominatum, quum vna Athenis vixiſſent, eiusque ſcelera iam tum ſe multis amicis praedixiſſe, qui huius rei procul dubio nondum dememinerint. Si quaeras, quibus ille ſignis coniecturam ſuperſtruxerit, ipſe reſpondet: οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηςοῦ αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀςατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες. κ. τ. λ. *Neque enim mihi boni quidquam ſignificare videbantur ceruix minime firma, humeri, quos ſubinde agitabat, & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furioſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes.* &c. Idem refert, qui vitam GREGORII NAZIANZENI conſcripſit, alter GREGORIVS Presbyter, (g) cuius verba, quum elegantiora ſint, quam vt hic praetermittenda videantur, ſemel, id eſt Latine tantum, adſcribam: *Gregorius*, inquit, *Athenis adhuc agens, cum Iuliano admodum adoleſcente, nec dum ad imperium euecto, ſed ludima-*

(e) Petron. *in Satyr. p.* 53. *edit. P. Lotichii.* (f) Gregor. Nazianz. *Orat. IV. in Iulianum Tom. I. operum p.* 122. (g) Gregor. Presbyter *in Vita Gregor. Nazianz. ante huius opera p.* 12. *Conf.* Socrat. *libr* III. *H. E. cap. XXIII. p.* 198.

dimagiſtris operam dante, congreſſus, qualis futurus eſſet, amicis tanto ante ſignificauit, ſubdolum videlicet & impium, & ad omne ſcelus procliuem eum fore, praedicens, coniecturam huius rei faciens ex perturbatis oris lineamentis & riſu petulanti & ferino adſpectu & toto corpore vago temereque ſubſultante, & progreſſibus vecordiae plenis &c. Haec ille perſpiciens, omnibus praedicebat, fore, vt in grauiſſimum ſcelus tandem erumperet latitans adhuc Iuliani ingenium, atque in apertum aliquando prodiret. Non equidem ignoro, quam parum fidei noſtris temporibus patribus, iis quidem in rebus, quae ad Iulianum attinent, haberi ſoleat. Exiſtimantur enim obliti legis, preſſiorisque iudicii, Iulianum, laudatiſſimum principem, tam indignis modis traduxiſſe, vt eorum narrationes non poſſint non prudentioribus ſuſpectae videri. Sed eſto, patres nonnunquam peccaſſe & in Iulianum fuiſſe paullo acerbiores: hanc tamen GREGORII NAZIANZENI narrationem quo minus reiiciamus, prohibet tot teſtium, ad quam ipſe prouocauit, conſcientia, a quibus facile potuiſſet turpis mendacii argui, niſi vera ipſisque notiſſima ſcripſiſſet. Quid? quod & AMMIANI MARCELLINI (h) exſtet locus, ex quo, Iuliano non factam fuiſſe iniuriam, ſatis adparet. Grauiſſimus enim iſte hiſtoricus, Iuliani formam & habitum corporis deſcripturus: *Figura*, inquit, *talis vtique erat membrorum, mediocris erat ſtaturae, capillis, tanquam pexiſſet, mollibus, hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſtate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, & naſo rectiſſimo, ore paullo maiore, labro inferiore diuiſo, opima & incurua ceruice, humeris vaſtis & latis, ab ipſo capite vsque ad vnguium ſummitates lineamentorum recta compage.* En hic αὐχένα ἀπαγῆ, ὤμους παλλομένους, ὀφθαλμὸν σοβούμενον, id eſt, eosdem, quos GREGORIVS NAZIANZENVS in Iuliano notauerat, characteres, dum, ne quid dubites de GREGORII praeſagio, ipſe AMMIANVS fatetur, ex oculis micantibus *mentis anguſtias*, id eſt, vt ipſe interpretatur, leuius ingenium eluxiſſe. Vnde patet, non eſſe nobis rationes, quibus adducti GREGORII fidem hac quidem in re in dubium vocemus. Quodſi itaque vere a Graecis dictum eſt: (i)

Bene qui coniiciet, vatem hunc perhibeto optimum;

profecto & diuinum oportet fuiſſe GREGORIVM, qui tam mature, quid Iuli-

(h) Ammian. Marcellin. *libr. XXV. cap. XVI. p. 602. edit. Ian. Grut.* (i) Cicero *lib. II. de Diuinat. cap. IV. p. 196. Tom. IV. opp. edit. Guilielm.*

Iulianus minetur, praedixit, & artem minus fallacem sequutus tam feliciter diuinauit. Sed addam GREGORIO alterum eiusdem dignitatis ac instituti virum, AMBROSIVM, Mediolanensem Episcopum, qui simile quid de se ipso in eleganti, quod de officiis inscripsit, opusculo refert. (k) Ait enim, sibi fuisse amicum, qui omni officiorum genere se prosequutus esset: at, quum peroptasset sacro ordini adscribi, nunquam eum hoc impetrare a se potuisse; nec alia de caussa tulisse repulsam, quam quod incessu parum graui ac composito vteretur. Alterum autem, quem iam ante ei ordini adscriptum inuenerit, non quidem a se potuisse exauctorari, at non passum tamen se vnquam esse, vt sibi in sollemnioribus sacris praeiret. Eluxisse enim ex vtriusque incessu, *nescio quam imaginem leuitatis, & speciem scurrarum praecursantium,* ex qua non potuerit non male de iis ominari. Ne vero, falsum esse hac suspicione sua AMBROSIVM, existimemus: statim addit, tristem euentum huic praesagio plus, quam voluerit, respondisse, quum vterque ad haereticos turpiter delapsus, desultoria leuitate ab ecclesia recesserit. Et hoc quidem experimento edoctus AMBROSIVS tantum tribuit incessui, vt scribere non dubitet: (l) *Habitus mentis in corporis statu cernitur: hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior aut contra grauior & constantior, aut purior & maturior aestimatur. Itaque vox quaedam est animi corporis motus.* Graue profecto & dignum AMBROSIO iudicium, cui & nos, tot conuicti argumentis, merito suffragamur.

§. XIII.

Hactenus argumento non vno, indolem hominis ex incessu elucere, demonstrauimus: proximum est, vt sententiam eorum, qui in alia omnia eunt, expendamus. Non defuerunt enim, qui totam physiognomiam, atque adeo hoc etiam signum, artibus vanis ac futilibus esse adnumerandum contenderent. Iam ex antiquis huic sententiae fauit MAXIMVS TYRIVS, (m) qui, vbi obiter meminit Zopyri, physiognomonis, de SOCRATIS indole ex signis naturalibus iudicantis, non obscure, totam physiognomiam sibi rem vanam atque anilem videri, docuit. In quo sane ab ipso SOCRATE longissime discedit, quippe qui, audito Zopyri de se iudicio, adeo non artem eius omnem adspernatus est, vt potius

V

(k) Ambros. *lib. I. de Officiis cap. XVIII.* (l) Ambros. *l. c.* (m) Maxim. Tyr. *Dissert. XV. p. 148. edit. Dan. Heinsii.*

potius vera esse, quae Zopyrus de se coniecisset, ingenue fassus sit. (n) Nihilominus elegantem istum philosophum sequutus est IOANNES FRANC. PICVS MIRANDVLANVS, (o) qui cum omnes artes diuinatrices non sine sale exagitat, tum physiognomiam quoque non minus, quam astrologiam apotelesmaticam, chiromantiam, aut quamcunque huius generis aliam, vanam ac fallacem esse arbitratur. Quod si verum est atque aequum iudicium: male profecto nobis perierunt horae, quas in conscribenda hac dissertatione collocauimus, quum incessum ad signa φυσιογνωμονικὰ pertinere, vltro fateamur. Quamobrem e re erit, eorum dicta expendere paullo accuratius, &, quid illis ponderis insit, paucis considerare.

§. XIV.

Equidem si recte calculum posueris, vnicum inuenies vtriusque argumentum, vnicum telum, quod physiognomonibus minantur. Ponunt enim, nihil inter mentem & corpus intercedere commercii. Ex quo deinde vlterius colligunt, male ratiocinari physiognomones, qui ex corporis forma & motu de animi propensionibus iudicent. Satis clare hoc πρῶτον ψεῦδος prodidit MAXIMVS TYRIVS, in laudata paullo ante dissertatione. Exposita enim nota illa de Zopyro historia, statim haec subnectit: Μαντείαν ἀσαφῆ. Τίς γὰρ ἐπιμιξία πρὸς ὁμοιότητα τῆς ψυχῆς καὶ σώματος; *Incerta profecto diuinatio. Quid enim cum anima commune habet corpus?* Eadem est Comitis Mirandulani hypothesis, qui proinde physiognomones accusat, quod, posthabitis rectae ratiocinationis legibus, a specie ad genus, & a genere ad certam quamdam speciem, adfirmatiuum ducant argumentum. En eius verba: *Non secus, inquit, aberrat, qui de corporis complexione ad mores ratiocinetur, quam qui a corpore ad animal, ab animali ad hominem recte se argumentari putaret. Piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum, si in adfirmationibus a superiori, vt aiunt, ad inferius adfirmando adscendunt, verbi caussa, hoc est corpus, ergo hoc est animal, igitur homo.* Quid his verbis sibi velit Mirandulanus, non obscurum est. A corporis scilicet habitu ad hominis propensionem nullam esse consequentiam arbitratur, ideo, quod mentis cum corpore nullum sit commercium. Sed non ferunt nostrae rationes, vt viro doctissimo hac quidem in re

(n) Cicer. *de fato cap. V. p.* 213. Eufeb. *lib. VI. praep. Euang. cap. IX.* (o) Io. Franc. Pic. Mirand *lib. VI. de rerum praenot. p.* 602. *Tom. II. Operum.*

re adſentiamur. Experientia enim docet, arctiſſimum eſſe foedus inter corpus & mentem, & ſocietatem tam amicam, vt certos motus corporis certi motus mentis & vice verſa hos illi ſemper conſequantur. Corpore bene adfecto, mens incredibilem voluptatis ſenſum capit. Eodem morbis languente, vel ebrietate obruto, mens quoque languet & obruitur, nec vlla officii ſui parte rite defungitur. Viciſſim mente laetabunda, corpus vna adficitur, explicatur frons, omnesque corporis partes veluti reuiuiſcere & geſtire videntur. At ſi eadem, metu, triſtitia, deſperatione alioque moleſtiore adfectu turbetur, corpus quoque in doloris iſtius ſocietatem rapitur, adeo vt iſtum animi moerorem nonnunquam tabes in corpore, canities capillorum, aut ipſa mors conſequatur. Notum eſt curioſum SANCTORII, Medici Patauini, experimentum, quo vnum eumdemque hominem pro varia mentis diſpoſitione modo grauiorem, modo leuiorem, deprehendit, grauiorem puta & ponderoſiorem, quoties vehementiore triſtitia angeretur, at leuiorem viciſſim, ſi quando frons exporrecta laetitiam quandam ac hilaritatem prae ſe ferret. Cuius rei profecto non alia ſuppetit ratio, quam mutuum corporis & animi commercium, quo fit, vt mente triſtitia vacua, corpus felicius perſpiret, eadem autem moerore turbata, tranſpiratio ſit impeditior. Omitto huius generis alia, quum integer GALENI (p) libellus, hoc de foedere conſcriptus, & tota de temperamentis doctrina rem extra omnem dubitationis aleam collocare videantur. Quare nemo non videt, iniuriam fieri phyſiognomonibus a MIRANDVLANO, tam ridicula argumentandi ratione illis tributa. Tantum enim abeſt, vt a ſpecie ad genus, aut ab hoc ad certam ſpeciem inepte ratiocinentur, vt potius argumentatio eorum procedat ab effectu ad cauſſam, ceu initio huius capitis demonſtratum eſt.

§. XV.

Haec vero de inceſſu generatim dixiſſe ſufficiant. Quum enim, conſiderata eius natura, illum omnino eſſe animi indicem, argumentis ac exemplis luculentiſſimis demonſtratum, praetereaque MAXIMI TYRII & IO. FRANC. PICI Mirandulani obiectionibus pro virili ſatisfactum ſit: reliquum eſt, vt ad ipſas artis regulas proferendas, atque exemplis illuſtrandas, progrediamur.

V 2 CAP.

(p) *Videatur* Galeni *Opuſculum, quod mores animi temperamentum corporis ſequantur, Tom. V. Opp. p.* 444. *edit. Pariſienſ.*

CAP. II.

DE

VARIIS INCEDENDI FORMIS, ET SIGNIS PROPENSIONVM HVMANARVM INDE CAPIENDIS.

Σύνοψις.

I. Hominum, si ad mores respicias, quatuor potissimum genera sunt. II. Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet. III. Temperamenta vnde nascantur; & quam connexionem habeant cum moribus? IV. Eorum mixtura & propensiones inde emergentes. V. VI. Canones generales de incessu singulis temperamentis conueniente. VII. Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit? VIII. Incessu maxime se prodit ambitio, quae quotuplex sit? IX. Canon 1. de Incessu STOLIDE AMBITIOSORVM & PEDANTARVM. *X. Canon 2. de incessu* THRASONVM. *XI. Canon 3. de incessu* PRVDENTIAE & FORDITVDINIS *gloriam adfectantium. XII. Canon 4. de incessu hominum ambitione* PHARISAICA *turgidorum. XIII. Canon 5. de incessu* LASCIVORVM. *XIV. Canon 6. de incessu* VOLVPTATI AMICAE *deditorum. XV. Canon 7. de incessu* AVARORVM *&* SORDIDORVM. *XVI. Canon 8. de incessu hominum* VECORDIVM. *Canon 9. de incessu* SIMVLATORVM *&* CRVDELIVM. *Canon 10. de incessu* PERFIDORVM *&* INQVIETORVM. *XVII. Qualis incessus hominum* VIRTVTE *vera praeditorum. XVIII. Conclusio capitis.*

§. I.

DEfuncti iam tandem tractatione generali, ad specialem nos accingimus, in qua ita versabimur, vt, iactis solidioribus fundamentis, eas, quae certiores nobis videntur, regulas subiiciamus, easdemque, petitis ex historia & antiquitate exemplis ac testimoniis, hinc inde illustremus. Ac primo quidem, vt hinc potissimum ordiamur, omnes, qui in hac rerum vniuersitate viuunt, mortales, si mores ac inclinationes eorum spectes, quatuor potissimum generum esse, ipsa demonstrat experientia. In vulgus notum est, alios esse alacriores, ipsoque gestu & adspectu hilares, futuri securos, & commodita-

ditatum huius vitae amantiſſimos: alios paullo ferociores, ſui item plenos, morae quidem & otii impatientes, ſed tamen grauitatis ſtudioſiſſimos, ad audaciam denique & iracundiam natura procliues: alios porro meticuloſos, ſuſpicaces, triſtiores, & cum ſollicitudine quadam rerum ſuarum ſatagentes. Poſtremo alios ignauos, tardos, ſomnolentos, abiectos, & non modo laborum, ſed & voluptatum, ob naturale quoddam taedium, vix patientes, tales denique, qualem ſe eſſe profitetur ille apud TERENTIVM Menedemus: (q)

In me quiduis harum rerum conuenit,
Quae ſunt dicta in ſtultum: caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus.

Hanc inquam quadripartitam hominum diſtributionem vnusquisque, ad res humanas paullo attentior, facili negotio deprehendet. Quamuis enim vna harum propenſionum non apud omnes in excellentiore aliquo gradu reperiatur: id tamen certum eſt, ſingulos homines ad aliquam iſtarum ſpeciem magis, quam ad reliquas, eſſe procliues. Quo factum eſt, vt iam inde ab antiquiſſimis temporibus philoſophi quadruplex hoc hominum diſcrimen obſeruauerint, nullaque paene fuerit ſecta philoſophorum, in qua non quaedam ſaltim occurrant doctrinae iſtius veſtigia. (r)

§. II.

Iam ſi porro diſquiramus, quaenam cauſſa ſit iſtius propenſionum differentiae: non temere ſemper aſſenſi ſumus iis, qui totidem agnoſcunt humani corporis temperamenta, iisque propenſiones ad certas quasdam ſpecies terminari docent. Quamuis enim adeo abhorreamus ab eorum ſententia, qui per ſolam corporis conſtitutionem vitiorum labem in animum deriuari exiſtimant, (s) vt potius procliuitatem quamdam ad peccatum ſummamque corruptionem humanae menti natura ineſſe, certiſſime nobis perſuadeamus: ad innatum tamen iſtud mortalibus malum partim corroborandum, partim modificandum, de-

V 3 ter-

(q) Terent. Heautont. *Act V. Scen. I. v. 3 ſeq.* (r) *Vide* Io. Franc. Buddei *Diſſert. de temperamentis, vbi hiſtoria huius doctrinae ſecundum omnes philoſophorum ſectas deſcribitur.* (s) *Fuit haec plurimorum philoſophorum ſententia. Ipſos Iudaeos ab hoc errore non eſſe immunes, docet* Campeg. Vitringa *in Obſ. Sacris libr.* III. *cap. VIII. IX. de Platonicis videatur* Marſilii Ficini *Commentarius ſuper Platonis conuiu. orat. IV. cap. IV. De Stoicis* I. Lipſ. *Phyſiolog. Stoic. lib. I. Diſſert. XIV. XV.* Io. Franc. Budd. *Diſſert.* III. *de praecipuis Stoicorum erroribus.* §. *IV.*

terminandumque, quadruplicem istam corporis constitutionem plurimum conferre, merito arbitramur. Id quod vel ex eo liquido constat, quod plerumque corpus, paullo lautius enutritum, mentem magis ad voluptatem percellit, quam quod coena Cynica contentum esse cogitur. Inde vero ita colligimus: Quod si corporis, aliquamdiu vberius pasti, ea vis est, vt ad certam quamdam propensionem animum impellat: quanto magis oportet mentem ad eamdem propensionem incitari, si cui corpus saginatum & succi plenum natura contigerit? Et quum porro parium eadem sit ratio, quis tandem dubitet, quin mens reliquis etiam humani corporis temperaturis ad certas propensiones determinetur? Atque eatenus verum existimamus, quod inculcat PLVTARCHVS, (t) *corporis temperamenta adpetitus certos & accendere & alere.*

§. III.

Sed vt consideremus tandem, quibus fundamentis tota haec de temperamentis doctrina innitatur: missa merito facimus, quae ab ARISTOTELE, GALENO, eorumque sectatoribus hac de re fusius disputantur, (u) & rem ipsam potius sine ambagibus adgredimur. Obseruatum nimirum est a viris eruditione claris, temperamentorum differentiam tum a sanguinis & succorum in eo natura & motu, tum a vasorum totiusque corporis constitutione, esse deriuandam. Nam ad sanguinem quod attinet, constat, illum e variis particulis esse compositum. Est in eo serum, sunt deinde particulae crassiores & terrestres, sunt oleaginosae & inflammabiles, & aliae denique salinae, (x) eaeque omnes tam diuersa ratione ac proportione inter se mixtae, vt alii homines his, alii aliis particulis copiosioribus praediti sint. Vasa deinde si consideres, ista vel ampliora, vel contractiora deprehendes, quibus & mediocria, si visum fuerit, addi possunt. Tandem, si etiam corpus contemplemur, aliis porosum & transspirationi magis aptum, aliis strictius textum, natura contigisse, ipsa quemuis docet experientia. His ergo obseruatis, non difficile erit, de singulis temperamentis paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, iudicare. Sanguineis proinde sanguis est salinis abundans particulis, & ob earum puritatem natiuumque calorem perquam fluidus, aut potius, quum nullis impedimentis intercipiatur, rapidissimus

(t) Plutarch. *Quaest. Natur. Tom. II. Opp. p.* 918. (u) *Vid. laudati* Io. Franc. Buddei *Dissert. de Temperamentis n. XXIX. seqq. p.* 30. *sequ.* Scipion. Claramont. *lib. I. cap. VI.* (x) *Vid.* Rob. Boyle *in Adparatu ad historiam sanguinis.*

mus: vaſa praeterea exiliora quidem, ſed patentia tamen, & facile peruia: totum denique corpus poroſum, & admittendis humorum meatibus aptiſſimum. Ex quibus conſequitur, vt illis motus ſanguinis ſit liber & expeditus, impulſus mediocris & ſufficiens, & mens ipſa tam praeclaro inſtructa domicilio, ruinamque eius non facile metuens, ſecura ſemper hilaritati indulgeat. Atque inde patet ratio, qui fiat, vt huius temperaturae homines ad voluptates ſint natura procliues, vt in rebus ſecundis ſpem facile concipiant, in aduerſis & difficilibus angantur & trepident, vt curioſa magis, quam vtilia, conſectentur, vt denique commoditatum & otii amantes genio indulgeant, & taedioſi non minus otii, quam laboris moleſtioris ſint impatientiſſimi. Omnes enim hi mores proficiſcuntur ex mente ſecura & hilari, quae facilem & aequalem in corpore motum animaduertens, omnia ſibi ſecura, prona ac facilia fingit, & nunquam fere male ominatur. In bilioſis contra aliter res comparata eſt. Sanguine enim hi gaudent, particulis oleaginoſis & inflammabilibus referto, atque hinc tenui, & volatili magis, quam fluido. Denide vaſa iis ſunt capaciora, quam ſanguineis, licet corporis textura his, quam illis, ſit ſtrictior. Quum itaque humorum motus ſatis recte procedat, & meatuum qualemcunque anguſtiam ſanguinis tenuitas, & vegetior, qui in cholericis obſeruatur, impulſus facile ſuperet: conſequens eſt, vt mens, eiusmodi inhabitans domilium, ſibi placeat, ſeipſam veluti admiretur, & nulla re minus, quam metu, angatur. Quapropter minime mirandum, quod bilioſi ſint ſeueri & honoris cupidi; quod ſuperatis omnibus difficultatibus & periculis contra fortunam ſpei inſiſtant; quod quietis impatientes pro viuida indole ſemper aliquid moliantur, & in ipſo labore quaerant requiem; quod denique omnem ſui contemtum vindicent, rebusque aduerſis ad iracundiam magis, quam deſperationem, percellantur. Non alii enim mores poſſunt ab animo, qualem cholericis eſſe videmus, id eſt, audace & ſui admiratione pleno, exſpectari. Alia porro illorum eſt ratio, in quibus atra bilis abundat, & quos ideo melancholicorum nomine venire ſcimus. Totus horum ſanguis particulis terreſtribus refertus, atque hinc, quod conſequi neceſſe eſt, craſſior & ſpiſſior eſt, id quod tanto illis accidit moleſtius, quanto anguſtiores in ſtrictiore corporis textura ſunt meatus, quos ſanguinem, ſpiſſitudine ſua iam ſic ſatis impeditum, ſubire oportet. Hinc nihil profecto eſſet eiusmodi homi-

hominibus miserius, nisi natura consultrix vtilitatumque prouida, tam impeditum sanguinis motum, non quidem praecipiti, (ex quo obstipatio metuenda esset,) sed forti tamen validoque impulsu, adiuuisset. Ita enim fit, vt spissus humor, in arctiores vias mediocri quodam impetu impulsus iter facilius absoluat, quam eius crassities concedere videbatur. Verumtamen quum haec constitutio corporis ita sit comparata, vt sanguis etiam sic satis difficulter procedat: mentem tam quasso corpori inhabitantem semper oportet esse tristiorem, suspicacem, meticulosam, suisque rebus maxime diffidentem. Atque hinc omnes melancholicorum characteres facili negotio explicantur, in promtuque caussa est, cur raro explicent frontem, cur nec praesentibus fidant, nec futuri securi sint, cur habendi cupiditate angantur perpetuo, &, quanto plura possident, tanto plura semper concupiscant, cur porro, quoties alios successibus felicibus frui intelligunt, inuidia aestuent: cur denique magna sedulitate & cura rerum suarum satagant, &, a fortuna in calamitates coniecti, despondeant animum, & a spe omni deturbentur? Vix enim aliter adfecta esse potest mens, ob ruinosi corporis commercium perpetuae formidini atque anxietati adsueta. Reliquum est, vt de quarto etiam temperamento nonnulla addamus, quod phlegmaticum vocari solet. Abundat in eiusmodi hominibus sanguis particulis serosis, quae totam illius massam dilutiorem reddunt, & satis fluidam. Sed & vasorum capacitas totiusque corporis textura laxior est, & non parum porosa: at impulsus tanto debilior & vitiosior. Quo fit, vt quum motus sanguinis facilis quidem sit, sed ob debilem impulsum non admodum celer, mens, tali corpore circumdata, nec metuat vehementer, nec anxie speret, sed mira ἀδιαφορίᾳ in rebus omnibus versetur, nulloque vel voluptatis, vel doloris, sensu tangatur. Et hinc facile patet, phlegmaticorum indolem neque virtutis, neque magnorum scelerum esse capacem, quamuis ob patientiam atque abstinentiam virtutis quamdam speciem prae se ferre videantur. Quin constat simul, temperamentum phlegmaticum non tam ad mores certos mentem impellere, quam ignauia ac torpore reliquas inclinationes omnes impedire.

§. IV.

Haec sunt, quae de temperamentis praemittenda duximus. Iam & hoc adiicimus, quod dudum ab aliis obseruatum est, neminem mortalium

talium vnico eoque solo temperamento gaudere, sed in singulis omnia hactenus enumerata, licet mira mixturae & graduum diuersitate, reperiri. Quum enm fieri non possit, vt vllius hominis sanguis solis particulis terrestribus, aut salinis, aut mero phlegmate constet, sed omnes sanguinem habeant, ex quadruplici ista materia, diuersa ratione ac proportione compositum: consequens est, vt ipsorum etiam temperamentorum multiplex in hominibus sit mixtura, ita vt vnum quidem plerumque dominetur, sed reliqua tamen etiam vel maiore vel minore gradu adsint, & primarium illud vel moderentur, vel data occasione, quo minus se possit exserere, impediant. Quandoquidem vero mixtura ista tam est varia, vt paene infinitae hominum species inde nascantur, idemque hic paene contingit, quod solet in coloribus, diuersa ratione mixtis: (y) danda omnino videtur opera, vt multiplices istae hominum temperaturae ad summa quaedam genera reuocentur. Consideratis itaque rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc feci summam cogitationum mearum, sex potissimum esse temperamentorum mixturas primarias, ad quas reliquae omnes commode referantur. Primo enim si temperamento cholerico primum, sanguineo proximum, ac postremum denique locum melancholico concedas, habebis homines amabiles & gratiosos, miraque virtutis specie fallentes, siquidem omnium paene temperamentorum vitia ad quandam moderationem adducuntur, adeo, vt nullum paene excedere, aut incurrere in hominum oculos videatur. Taciturni erunt eiusmodi homines, sed non inepte: dissimulatores, sed cum quadam calliditate: humani, sed non omnibus promiscue obuii: laborum patientes, existimationis & decori sine adfectatione obseruantes, graues, & in tempore magnifici, nec tamen profusi. Sin deinde eidem cholerico primum, melancholico secundum, ac sanguineo tertium locum concedas: homines reperies, qui non tam amore, quam reuerentia quadam, digni videntur. Erunt enim circumspecti & alacres, sed simul suspicaces, simulatores ad admirationem vsque maximi: adfabiles, sed cum maxima cautione: magnifici, si existimatio in eo vertitur, ceteroquin pecuniarum tanto parciores: in secunda fortuna ambitiosi, in aduersa cum quadam magnanimitate comes & demissiores: nec iniuriarum patientes, nec vindictae cupiditate cum furore flagrantes, & sic

(y) Christ. Thomas. viri celeberrimi *Praxis Ethic. cap. XII. n. 1, 2. p. 308. sequ.*

ad rancorem potius, quam ad excandescentiam, procliues: porro continentes & frugales, nec tamen μισογύναιοι aut sordidi, laborum sine anxia cura ac sollicitudine patientes, denique sui spe commodi erga alios officiosi. Tertio si temperamenta eo ordine disposita sint, vt principem locum sanguineum, proximum cholericum, ac melancholicum denique postremum teneat: nouum inde nascitur genus hominum apertorum & minus simulantium, nec tamen omnia sine iudicio effutientium, pronorum item ad largitionem, nec tamen prodigorum: porro humanorum, & sine existimationis suae periculo submissorum: nec audacium admodum, nec meticulosorum, sed spes suas ambitione donantium: contemtorum iniuriarum, ac omnium voluptatum cum quadam cura τῦ πρέπυ cupidissimorum: humanorum denique, hilarium, & vt paucis dicam, in omni vitae genere elegantissimorum. Quarto si sanguineum temperamentum regnet, melancholico proximum, ac cholerico postremum tenente locum, homines inde nascentur prope ridiculi. Habebis loquaculos & incautos nugatores: profusos in omnes, easque turpissimas vilissimasque libidines, & tamen simul ad rem attentissimos; in sereniore fortuna ostentatores grandiloquos & paene intolerabiles, in aduersa timidos ac pusillanimes: elegantiae sine iudicio amantes, & hinc simul in omni vitae genere spurcos & sordidos: laborum vtilium incapaces, ardeliones denique, obscoenos, ad excandescentiam potius, quam vltionem, procliues, & hoc quidem tanto minus, quando profundius temperamentum cholericum subsidit. Quinto si ponas homines, in quibus a temperamento melancholico cholericum, & ab hoc sanguineum superatur: esse illos intelliges simulatores, sed simul comes, parcos, si sibi viuunt, sin veluti foras prominent, lautos & pecuniarum contemtores, porro assentatores, iracundos, insidiosos, voluptatum parum studiosos, at tanto laborum amantiores, denique parum officiosos, nisi quum commodum maximum leuiore iactura redimunt. Postremo, si temperamentum melancholicum primum, sanguineum secundum, cholericum tertium locum obtineat, homines videbis eiusdem fere generis, quales paullo ante quarto loco descripsimus, si id modo obserues, quod minus loquaces, at tanto mendaciores, minus iactantes, at tanto timidiores, minus lasciui, at tanto parciores, minus elegantiae amantes, at tanto munditiei studiosiores, minus obscoeni, at tanto ineptiores, minus denique otio dediti, at tanto tardiores sint, quam illi, de

quibus

quibus supra diximus. Hae sunt praecipuae temperamentorum & efflorescentium inde propensionum mixturae. Phlegmatici enim vel ideo nullam rationem habuimus, quod non tam singularem propensionem, quam torporem quemdam, inducit, & reliquas propensiones veluti exstinguit. Soli sanguineo si misceatur phlegma paullo copiosius, id veluti singulare habere videtur, quod procliuitatem in voluptates non tam exstinguat, quam augeat, adeo vt eiusmodi homines impurissimis flagrent libidinibus, & veluti omnem exuisse pudorem videantur; ceu Caligulae, Elagabali, Wenceslai, Imperatorum aliorumque exemplis constat, quorum indoli hanc temperamentorum mixturam esse conuenientissimam, arbitramur.

§. V.

His ergo de temperamentis, eorumque mixtura praemissis, ad incessum redeundum, & quaenam eius ex temperamentis sequantur differentiae, exponendum erit paullo accuratius. Quum enim hactenus, sanguinis motum in aliis temperamentis tardiorem & difficiliorem, in aliis esse expeditiorem, obseruatum sit: non potest non ob rationes superiore capite explicatas, ipse etiam incessus pro temperamentorum ratione vel concitatior esse, vel tardior & molestior. Quoniam itaque cholerici motu sanguinis vegeto potius, quam praecipiti, gaudent, *incessum quoque eorum oportet esse tardiorem, & ad grauitatem compositum.* Sanguineorum motus quum facilis sit, & nullatenus molestus, *incessum quoque eorum mollem, agilem, liberum, & minus, quam cholericorum, grauem esse debere*, constat. Melancholicorum contra motum molestum esse & difficilem, obseruauimus: quid mirum, si & *incessus eorum sit molestior, difficilior, omnisque elegantiae expers, ob vehementem tamen impulsum non adeo lentus?* Phlegmaticos denique *repere potius, quam progredi, & summa cum difficultate incedere oportere*, ex rationibus ante dictis, totaque eorum temperatura euidenter elucet. Quae omnia clara sunt, vt arbitror, & perspicua, & non modo ipsa experientia egregie confirmantur, sed & facillime cum aliorum, qui de incessu commentati sunt, hypothesibus possunt conciliari. Vt enim rem vno atque altero exemplo ostendam: notissima est physiognomonum regula: (z) *Qui breuis & tardi gressus sunt, non perfectiui & segnitie molesti sunt.* Recte. Indicium enim hoc est tempera-

 menti

(z) Io. Bapt. Porta *in Physiogn. p. 266.* Scipio Claramontius *lib. VIII. cap. IV. pag. 419.*

menti phlegmatici, ad segnitiem & torporem inducendum natura comparati. Iidem iactant canonem: *Cuius passus sunt lati & tardi, prosperabuntur in omnibus factis suis.* Nec id quidem male. Est enim hoc signum temperamenti cholerici, res maximas molientibus aptissimi. Porro & hoc eorumdem est scitum: *Qui breuis & celeris est ingressus, molestus est, & non perfectiuus.* Recte & hoc. Habes enim characterem melancholicorum, qui, quum semper moueant, promouent nihil, laboriosi magis, quam in elaborando felices. Et hinc ADAMANTIVS (a) ad auaritiam hoc signum retulit, dum ait: Ὁ δὲ ταχὺ μὲν, μικρὰ δὲ βαίνων, φιλοκερδὴς, κακοῦργος, δειλίας δὲ εἰς ἄκρον ἥκων. *Qui velociter & breuiter incedit, lucri cupidus, improbus, & ad summam timidus est.* Eodem modo & alia se habent, quae a physignomonibus vulgo circumferuntur. Quamuis enim illi alia sequantur principia: regulae tamen ipsae facile cum nostris possent conciliari, si id nunc ageremus.

§. VI.

Enimuero non modo ex principiis physicis quadruplex haec incessus differentia sequi videtur, verum etiam ex ipsis propensionibus primariis, quas cum temperamentis esse coniunctas, philosophia moralis docet. Primaria cholericorum inclinatio est ambitio. Qui vero hac gloriae atque honorum siti aduruntur, ii nihil faciunt reliqui, vt auctoritatis & prudentiae laudem sibi concilient. Hinc sicuti ab omni leuitate, ita & ab incessu celeri & concitato abhorrent, & gressus omnes ad grauitatem quamdam componunt. (b) Sanguinei ad voluptates animum adiiciunt. At vero voluptuosi, quum nullius rei minus, quam morae, patientes sint, praetereaqae inconstantes & hilares: incessum quoque hisce eorum moribus oportet esse conuenientem, id est, mollem, celerem, inconstantem, talem denique, qualem supra descripsimus. Melancholiae indiuiduus comes auaritia est. Hac vero inexplebili opum accumulandarum auiditate quicunque laborant, decorum omnium minime curant, & quum in rebus omnibus mira eorum eluceat lucri cupiditas, & tamen iudicio & ingenio destitutis male ipsis pleraque procedant, festinantes fere nihil agunt. Hinc demuo in medio posita est ratio, quamobrem in ipsis incessum difficilem, molestum, in-

(a) *Adamantius in Physiogn. cap. XXVI. p. 217.* (b) *Vid.* Budd. *Elem. philos. moral. cap. V. §. XXIII. p. 165.*

incompositum & praecipitem notauerimus. Phlegma torporem & somnolentiam inducit propemodum inexpugnabilem, & sic reliquis temperamentis obicem potius ponit, quam vt inclinationem singularem producat. Hinc magnus horum hominum torpor, magna socordia & somnolentia. Nec mirum profecto, & incessum eorum lentum dici, qualem in aduocatis suis miratur apud PLAVTVM (c) Agorastocles adolescens, quos vocat

homines spissigradissimos,
Tardiores multo, quam corbitae sint in tranquillo mari.

& pergens in eorum criminatione:

Nec quidquam mihi hos patronos elegi, loripedes tardissimos,
Qui si ituri hodie essis, ite, aut ite hinc in malam crucem.
Nam iste quidem gradus secretus est cribro pollinario.

Videtur quidem PLAVTVS notare homines triuiali fastu turgentes: sed nescio an facetius quisquam describere posset incessum phlegmaticorum, quos repere potius, quam progredi, supra diximus.

§. VII.

Iactis his tractationis nostrae fundamentis, regulae speciales, vulgaribus multo certiores, facile possunt superstrui. Huius vero antequam faciamus periculum, hoc obseruari velim, coniungendas esse cum his hypothesibus obseruationes, in vita communi obuias. Ars enim semeiotica, seu aliorum mores ex certis signis, quo etiam incessus pertinet, cognoscendi, non solum ex ratiocinatione, sed & ex diuturna obseruatione maxime efflorescit. Quamuis enim vel sola ratiocinatione intelligere possimus, tardusne, an celer, grauis, an incompositus incessus huic vel illi temperamento conueniat: tamen si de gestibus corporisque habitu, qui ad incessum grauem, incompositum, moderatum, lentum, breuem, longum & sic porro, requiritur, quaestio sit: tantum abest, vt sola sufficiat ratiocinatio, vt opus sit attenta plurium sensionum obseruatione, quae regulas ratiocinatione constitutas suppleat, confirmet & clariores reddat. Et haec attenta plurium sensionum obseruatio maximum quoque in diiudicando incessu, cum temperamentis mixtis coniuncto, momentum habet. Tametsi enim ex comparatione quatuor fundamentorum, quae (§. V.) iecimus, quodammodo constare possit,

(c) *Vide* Plautum *in Poenulo Act.* III. *Scen.* I. *v.* 1. *sequ.*

qualis emergere debeat ex ista temperamentorum mixtura incedendi ratio: obscurae tamen manebunt regulae, nisi diligens obseruatio gestuum, omniumque in vniuerso corpore motuum, accesserit. Vnde hic maxime valet, quod de signis morum e facie humana petendis praecipit vir illustris, CHRIST. THOMASIVS (d) *Aeque ratiocinatione, aut certe attenta obseruatione plurium sensionum opus est in cognoscendis facierum* (adde & incessus) *signis plerorumque hominum, in quibus non vna aliqua passio prae reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularium dominantium, non vero mixtarum.* Maneat ergo hoc fixum ac certum, in cognoscendis distincte incedendi formis, ratiocinationem non tantum, sed & attentam plurium sensionum obseruationem vtramque facere paginam, atque ex hac illam hinc inde supplendam illustrandamque esse.

§. VIII.

Iam demum ad ipsos, quos reliquis certiores arbitramur, canones progredimur, &, vt ordinis nobis constet ratio, a temperamento cholerico, id est, signis ambitionis capimus primordia. Hoc vitium prout aliis temperatum est propensionibus, varias induere formas, omnes, qui mores hominum paullo attentius contemplantur, non inuiti fatebuntur. Attamen si recte posueris calculum, ad tria summa genera omnes referri posse intelliges. Est enim ambitio alia *stulta* & *ridicula*, alia *bruta* & *thrasonica*, alia *speciosa*. *Stultam* & *ridiculam* vocamus, quae praerogatiuam adfectat in rebus nihili & futilibus: *Thrasonicam*, qua quis praeferendum se aliis existimat ob actiones in se vitiosas & turpes: *speciosam* denique, qua quis ob singulares animi aut corporis dotes palmam sibi, contemtis aliis, deposcit. Luculentissimum stultae ambitionis exemplum ab elegantissimo IANO NICIO ERYTHRAEO (e) memoriae proditum legimus in BELMONTIS CAGNOLI vita, inter cuius stulta ac ridicule gesta, qualia de eo multa narrat, non postrema sunt, quae ERYTHRAEVS his verbis refert: *Primum in heroico carmine multis partibus se Torquato Tasso*, (quis vero tanto inter Poetas nomini non adsurgit!) *superiorem fingebat, ac propterea multos, ex sua Aquileia capta soloque aequata, rhythmos, octonis inclusos versibus, selegerat, ac seorsum a ceteris vna cum totidem Torquati Tassi eiusdem fere argumenti versibus eden-*

(d) Christ. Thomasius *in Fundamentis Iur. Nat. & Gent. lib. I. cap. I. n. 114. p. 37.*
(e) *Vid.* Pinacoth. I. *n. 8. p. 22.*

edendos curauerat, vt fieri iudicium posset, quantum ipse illis praestaret. Deinde homo, gloriarum plenissimus, sibi persuadebat, in toto orbe terrarum celebratum suum nomen esse, ac si litteratus quispiam ipsi aduenienti continuo non adsurrexisset, elatus iracundia, hisce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas Cagnolus, euersae Aquileiae, & tantorum carminum auctor, tuam potuit notitiam effugere? non fit verisimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulae ludus erat, cum die quodam in Humoristarum coetum se intulisset, & amatoria quaedam carmina ab alio, vt ipse dicebat, confecta, qui in eius disciplina educatus esset, senex candidissimus recitasset, omnium in se risus excitauit. Quamobrem ille, inflammatus ira: Quid ridetis, inquit, insani? Ego sum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui sunt ex hoc numero, multo antiquissimus, quique ex dirutae Aquileiae poemate tantam mihi gloriam famamque collegi, vt nullus in terra viuat, cuius nomen sit apud omnes illustrius & clarius Haec ETYTHRAEVS, qui & hoc addit, hominem ridiculo sui amore insanientem, amplissimorum honorum spe animo concepta, ex pedissequis aliisque imi subsellii viris & Gnathonibus, numerosam sibi familiam elegisse, & illum domus suae praefectum, illum sibi cubicularium, illum pincernam, illum conuiuii magistrum, constituisse. Ridiculum profecto caput, & quod vix denis Anticyris detersisses. Sed nescio an non illud insania superauerit alterum, IACOBVS puta CLAVERIVS, (f) quem idem auctor perhibet, a pueris ex schola redeuntibus, blanditiis, laudibus & iuglande, melle condita, versiculos quosdam de laudibus suis scriptos extorsisse, coniunctim deinde ab ipso editos duobus voluminibus. Qui rebus eiusmodi futilibus se efferunt, quis tandem eos non ineptissime ambitiosos dixerit? Et in hoc numero esse merito dixeris totum illud genus mortalium, *qui*, vt ait TERENTIVS, *esse primos se omnium rerum volunt, nec sunt*. qui si vltra triuium sapiunt, iucundissimo hoc imaginationis errore delusi statuas aureas & tantum non supplicationes ad omnia Deorum puluinaria sibi deposcunt, qui denique laudes ipsi suas pleno ore ebuccinant, si nomē suum e praelo aliquando exiisse meminerint. Quin & illud ipsum vitium, quod nouo pedantismi nomine (g) percrebuit, reuera esse ridiculae huius ac desipientis ambitionis speciem, res ipsa docet, & tradita a tot viris doctissimis definitio. Quamuis enim hoc hominum genus ab omnibus ob vitae sordes, quibus plerumque indulget, exsibiletur, & in tritarum vocum, obscurarumque distinctionum

&

(f) Eiusd. *Pinacoth. I. n. 3. p.* (g) *Vid.* Huberi *Orat. de Poedantism.*

& abstractionum inuestigatione somnum plerumque vigiliasque reponat: tamen ineptas hasce tricas, ad sterquilinium iure damnandas, pretiosarum gemmarum instar venum exponit, & non nisi magnifice de istis loquitur, quin bidental motum esse vociferatur, si quis parum honorifice de eorum stultitia sentiat. Quis risum vero teneat, si viderit homines, tam nullius momenti rebus gloriantes? Sanos ne putemus, qui hoc morbo laborant? Minime. Haec enim

Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Quare aequo animo ferant omnes magniloqui pedantae, si eos ridiculae ambitionis insimulauerimus. Ad Thrasonicam & brutam ambitionem quod attinet, diximus eam ob actiones natura sua vitiosas & turpes praerogatiuam adfectare. Et talium quidem hominum exempla quotidie in omni vitae genere ocurrunt. Sunt, qui non nisi palmas & adoreas narrant, & pugnas, cum aliis ob leuiusculam iniuriam pugnatas, qui occisorum a se aut vulneratorum tantum numerum ineunt, vt a bello Troiano eos redire crederes. Recte illis acclamaret Artotrogus apud PLAVTVM: (g)

Memini: Centum in Cilicia,
Et quinquaginta centum Sicolatronidae,
Triginta Sardis, sexaginta Macedones,
Sunt homines, quos tu occidisti vno die.

Alii, abdomini nati, non nisi Scythica scyphorum certamina, validasque in exhauriendis poculis vires loquuntur, & alios se propinando tantum non enecasse, iactant. Alii scorta & impuros amores recensent & Herculeas noctes, & cum PLAVTINO illo milite idemtidem repetunt querelam:

Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.

Quid dicam de illis, qui fraudibus, calumniandi arte, obscoenitateque sibi mirifice placent, & nescio quas prudentiae ingeniique laudes sibi ob haec scelera pollicentur? At mittamus tandem homines impurissimos, & id adhuc obseruemus, ambitionem Thrasonicam in stultam & ridiculam saepius degenerare, adeo vt Thrasones persaepe non minus stulta & ridicula faciant, quam aut Cagnolus ille, aut Clauerius, de quibus iam proxime diximus. Quare TERENTIVS, mirus in describendis hominum ingeniis artifex, Thrasoni suo non solum brutae, sed & stul-

(g) Plaut. Mil. glorios. Act. I. Scen. I. v. 42.

ſtultae ambitionis characteres tribuit. (h) Reliqua eſt ambitio ſpecioſa, quam ob ſingulares corporis animique dotes praerogatiuam adfectare diximus. Et haec quidem, pro diuerſitate obiectorum, eſt vel *aulica*, qua quis ob prudentiam, vel *erudita*, qua ob ſcientiam, vel *militaris*, qua ob fortitudinem, vel *phariſaica* denique, qua ob ſanctitatem imaginariam ſe omnibus eſſe anteferendum, reliquos velut vmbras volitare, exiſtimat. Vbi tamen nolim exiſtimes, hac diſtinctione ad ſtatum hominum reſpici. Animus enim hic ſpectatur potiſſimum, qui in hominibus etiam viliſſimis ita poteſt eſſe adfectus, vt ab ambitione vel aulica vel militari vel erudita vexetur.

§. IX.

Quum itaque tam varia ſit ambitio, nec dubitandum videatur, quin ſingulae paene ſpecies inceſſu etiam ſe prodant: proximum eſt, vt demum canones huc pertinentes ſubiiciamus. Statuimus ergo primo: *Inceſſum cum adfectatione quadam & moleſtia tardum greſſus Hiſpanicos, habitum corporis ad pompam compoſitum, ceruicem obſtipam & vultum adſeueratum, eſſe ſigna ambitionis ridiculae.* Quum enim ſupra demonſtratum ſit, ambitioſos tardo lentoque inceſſu moueri, ab ambitione vero ſtulta iudicium omne abſit quam maxime, tales denique homines pulcherrimum ſibi ducant, (i)

Monſtrari digito, & dicier: hic eſt;

non poteſt non eorum inceſſus taedioſam tarditatem, & cum adfectatione & moleſtia coniunctam, prae ſe ferre. In quo autem conſiſtat iſta adfectatio, obſeruatione plurium ſenſionum conſtat, nimirum in greſſibus Hiſpanicis, in corpore ad pompam ridicule compoſito, in ceruice alta & obſtipa, vultu denique inter incedendum adſeuerato, & quaſi ſublime quid meditante. Vnde ſane tam ridiculus iſtorum hominum incedendi mos eſt, vt vel ſeuerum os Catonis eorum adſpectu in riſum ſolueretur. Quare & multi auctores grauiſſimi venuſte admodum & facete eorum greſſus deſcribunt, & tam viuide adumbrant, vt eiusmodi oſtentatores te coram intueri credas. EPICTETVS, ſalſe perſtringens eos, qui admirationi eſſe cupiunt, id eſt, homines, ſcholaſtico ſupercilio ſeu pedantismo auctoritatem aucupantes, ita infit: (k)

(h) *Vide* Terentii *Eunuchum, vbi act. IV. Scen. VII. inuenies characteres ambitionis Thraſonicae; Act. III. Scen. I. ridiculae & ſtultae eidem perſonae tributos.*
(i) Perſ. *Satyra I. v. 28.* (k) *Vid.* Arrian. *Diſſert. Epict. lib. I. cap. XXI. pag.* 139.

Τί ὂν ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον, ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάζωσι, καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐπικραυγάζωσιν· ὦ μεγάλου φιλοσόφου. Quid ergo nobis tanquam obelisco deuorato obambulas? Vellem, me obuiis etiam admirationi esse, & sectantes mihi adclamare: O magnum philosophum! En hic corpus, ad fastuosam pompam compositum, quod in ipso canone notauimus. Nec minus diuite vena eiusdem notae homines his verbis, tamquam coloribus quibusdam depinxit PERSIVS: (l)

> *Obstipo capite, & figentes lumine terram,*
> *Murmura quum secum & rabiosa silentia rodunt,*
> *Atque exporrecto trutinantur verba labello.*

En hic obstipam ceruicem & vultum adseueratum, quem in eiusmodi hominum incessu notauimus. Recte enim obseruat poeta, hos homines faciem inter ambulandum tam curiose ad quamdam seueritatem componere, vt nescio quid magnum & vniuersae reipublicae salutare meditari videantur. Sed principem hic locum merentur elegantissima HIERONYMI verba, (m) ex illis Persianis, vt videtur, expressa, quibus, tamquam penicillo quodam, ridicule ambitiosos delineat: *Alii, sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, tumentia verba trutinant, vt, si praeconem addideris, putes incedere praefecturam.* Nihil profecto in hos homines dici poterat ἐμφατικώτερον. Vere enim tantam superciliis nubem inducunt, tamque meditabundi incedunt, vt, qui insaniam eorum ignorat, illos incedentes de capessendo orbis terrarum imperio consultare crediturus sit.

§. X.

Sed ad Thrasonicam ambitionem pergimus, quae, quum tot paene obiecta habeat, quot sunt vitia, sufficiet in praesenti, de iis nonnulla dixisse, quibus in armorum conflictu, rixis, nocturnis vociferationibus, fenestrarum oppugnationibus, & similibus facinoribus omnis posita est gloria. Horum incessum secundo canone ita depingimus: *Incessus tardus & interruptus, cum motu corporis erecto, gesticulatione brachiorum gladiatoria, ceruice exserta, vultuque truce, & ad terrorem incutiendum composito coniunctus, signum est ambitionis Thrasonicae.* Tarditas incessus secundum ea, quae §. V. notauimus, ex ambitione

(l) *Vid.* Perf. *Sat.* III. *v.* 80. (m) *Vid.* Hieronym. *Epist. IV. ad Rustic. Monachum T. I. Opp. p.* 30. *edit. Francof.*

bitione proficiſcitur. Quum vero hi homines nihil reliqui faciant, vt terrorem aliis iniiciant: mirum profecto eſſet, niſi omnes geſtus huc referrent. Hinc inceſſum eorum diximus eſſe interruptum. Saepius enim in via reſiſtunt, & quaſi ſpeculantur, an pugnandi ſit occaſio futura. Hinc deinde corpus eos erigere notauimus, quaſi maiores adparere vellent, id quod Latini vocant *alte incedere*. (n) Hinc porro eſt, quod brachia ita mouent, quaſi aut excipiendi eſſent ictus, aut inferendi, quodque ceruicem exſerunt, tamquam alios inſultando prouocaturi. Denique incedentes vultum minarum ferocia muniunt, vt Furiarum crederes domicilium, non alia quidem de cauſſa, quam vt obuii, viſa tam horrenda facie, tanquam obiecto Meduſae capite, obrigeſcant. Omnia haec ex attenta obſeruatione conſtant, nec vlla indigent probatione, niſi apud eos, qui Thraſones nunquam viderunt. Sane & veteres hoc obſeruarunt, e quorum numero ADAMANTIVS (o) hoc ſignum ad ambitionem thraſonicam retulit, his vſus verbis: Εἰ δὲ ἑκὼν βραδύνει καὶ ἐφιςάμενος γὲ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιβλέποι; ὑψαυχενῶν ἴςι καὶ ὑβριςὴν ὄντα καὶ ὑπερήφανον. *Quod ſi quis tardo gradu incedit, & ſponte moratur in viis, hunc tu ſcito eſſe glorioſum, iniurioſum & ſuperbum.* Quin ipſe etiam CICERO, (at quantus in deſcribendis hominum ingeniis artifex,) iisdem paene characteribus vtitur, quoties Thraſonum mores deſcribit. In oratione pro P. Sextio (p) id agit ex inſtituto, vt Gabinium & Piſonem Coſſ. parum frugi eſſe, ex inceſſu demonſtret. Hinc ait: *Quorum per Deos immortales ſi nondum ſcelera vulneraque inuſta reipublicae vultis recordari, vultum atque inceſſum animo intueamini, facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis.* Quibus praemiſſis, alterum deſcribit tanquam hominem laſciuia & luxu diffluentem, alterum tamquam Thraſonem, & mollitiem ſuam ſupercilio, & neſcio quo terribili adſpectu obtegentem. De hoc poſteriore: *Alter*, inquit, *o Dii boni, quam teter incedebat, quam truculentus? quam terribilis adſpectu? Vnum te aliquem ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicae, diceres intueri. - - Nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tum hominibus non ſupercilium, ſed pignus reipublicae, videbatur. Tanta erat grauitas in oculis, tanta contractio frontis, vt*

 illo

(n) *Vide de inceſſu alto §. ſequentem, vbi de* ambitione ſpecioſa. (o) Adamant. *in Phyſiogn. cap. XXVI. p. 216.* (p) Cicero *Orat. pro P. Sexto cap. VII. VIII. pag. 345.*

illo supercilio respublica, tanquam Atlante caelum, niti videretur. Erat denique hic omnium sermo: Est tamen reipublicae magnum firmumque praesidium. Quis tandem in his CICERONIS verbis non agnoscat Thrasonem quemdam aut gloriosum militem? Quis, vel hac sibi ob oculos posita incessus ratione, non colligat, consulem istum hoc, quem hactenus descripsimus, ambitionis ridiculae morbo grauissime laborasse?

§. XI.

Reliqua est ambitio speciosa, cuius quum quatuor constituerimus species, obseruari velim, nonnisi aulicam, militarem & pharisaicam singulari sese incessu prodere, eruditam vero non aeque, nisi in absurdissimum pedantismum degenerauerit, cuius characterem iam ante communicauimus. Deinde nec hoc praetermittendum est, aulicam & militarem vix incessu posse internosci, nisi quod vultus illius generis hominibus inter ambulandum placidior sit & grauior, his multo efferatior & proteruior. Quibus praemissis obseruationibus, hunc de ambitione aulica condimus canonem: *incessus tardus, altus, constans & grauis, cum motu corporis reciproco & motu manuum decoro coniunctus,* est signum ambitionis tum aulicae, tum militaris, quanquam in illa vultus fere est placidior, in hac ob ceruicem inflexam & elatum supercilium multo efferatior. Tribuimus itaque huius generis ambitiosis incessum tardum, quem cum omnibus, quos vana vexat ambitio, communem habent. Addimus deinde incessum altum, quo quid intellectum voluerint Latini, iam superiore paragrapho ostendimus. Hic enim character & in ambitione ridicula, & in speciosa, conspicitur, illud modo si obseruaueris discrimen, quod in illa altus incessus cum turpi & incurrente in oculos adfectatione coniunctus, in hac multo grauior sit & adspectu iucundior. Vnde etiam poetae tum Diis, tum heroibus virisque excellentibus incessum altum attribuunt. Sic maiestatis plenum Stiliconis sui incessum CLAVDIANVS his verbis praedicat: (q)

Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris
Membrorumque motus, qualem nec carmina fingunt
Semideis: Quacunque alte gradereris in vrbe,
Cedentes spatiis adsurgentesque videres.

Et

(q) Claudian. *lib. I. de laud. Stilic. v. 25.*

Et alio loco Honorii incessum hoc modo describit: (r)

Sic te testatur & offert
Celsa potestatis species, non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.
Adfectant alii quicquid fingique laborant,
Hoc donat fortuna tibi.

Nec sane mirum est, si homines admirationi aliis futuri, maiores quasi atque erectiores, quam sunt, videri velint, & sic alto gressu, tanquam cothurno, innixi, incedant. Adiecimus porro motum grauem & constantem, quippe qui ambitiosorum genio videtur dignissimus. Nam quemadmodum omnem leuitatem cane peius & angue fugiunt, ita & passus veluti omnes ad mensuram componunt, vt neque tardi nimis, neque celeres adpareant. Id quod & CICERO (s) in homine, qualem fingit, virtute praedito, id est, vt ego interpretor, honoris, & existimationis suae studioso, requirit. (t) Videri quidem hic poteramus parum accurati, dum talem ambitioni speciosae incessum tribuimus, qualis paene in hominibus virtute ornatis conspicitur. Sed in vado rem omnem esse arbitramur. Quis enim ignorat, ambitionem aulicam & militarem, quum plerumque haut parum voluptatis sibi admixtum habeat, miram virtutis speciem prae se ferre? Vnde nec mirandum, incessum eorum ad hominum virtute praeditorum motum proxime accedere videri. At poterunt tamen facile internosci, si obseruetur, emendatae mentis homines, minus tarde, minusque alte incedere, quam ambitiosos, & sic in hoc quoque retinere mediocritatem. Diximus quoque, ambi-

(r) Id. *de nupt. Honorii v. 236. sequ.* *Confer* Casp. Barthii *Adnot. ad Stat. Papinian. T. II. p. 394. & T. I. p. 19. vbi incessum amplum & altum insignem arguere virum ait, quod tamen limitandum videtur, nisi turpis adsit adfectatio, quae potius ambitionem ridiculam significat.* (s) Cicero *lib. I. de officiis cap. XXXVI* (t) *Dudum obseruatum est eruditis, Ciceronem aliosque huius generis scriptores, sicubi homines virtute praeditos describunt, plerumque hanc laudem tribuere ambitiosis. Reuera enim ambitio plerisque gentilium philosophis virtutis esse incitamentum videbatur. Qua de re legi merentur* Ciceronis *Orat. pro Archia poeta cap. XI. p. 292. & insignis locus* Marini *in vita Procli cap. XVI. p. 38. vbi Marinus, quum Procli ambitionem negare non posset, eam ita excusat:* Verum non erat ambitio in eo, vt in plerisque, vitium, propterea quod ad bonum tantum respiciebat & ad virtutem. Ac fortasse ne fieret quidem in hominibus quidquam praeclarum, absque hac animi concitatione.

ambitiosis motum corporis conuenire reciprocum. Quamuis enim ceteroquin statum corporis erectum teneant: fit tamen ob motum tardiorem, & gressus paullo ampliores, vt anteriorem corporis partem modo dextrae, modo laeuae, paullulum obuertant. Denique obseruamus, omnem gesticulationem ineptam a motu ambitiosi longissime abesse, quum eam leuitatis, & nescio cuius adfectationis notam esse, vel pueris notum sit. Equidem non dicimus, ab omni brachiorum motu abstinere ambitiosum, quippe quod experientiae quotidianae repugnaret: attamen ille ita comparatus est, vt decorus potius, adspectuque iucundus, quam adfectatus & celerior, adpareat, id quod & SCIPIONI CLARAMONTIO (u) obseruatum est. Adnotauimus quoque nonnulla de vultus forma, quae in vtraque ambitionis specie est notabilis, & eam prodere videtur certissime. Quemadmodum enim, qui aulica ambitione turgidi sunt, vultum praeferunt placidiorem, & quasi serenum, ita militaris gloriae cupidorum vultum ob supercilium & inflexam ceruicem multo esse efferatiorem, diximus. Non heri demum aut nudius tertius nata est haec de inflexa in sinistram ceruice obseruatio: sed iam tum perspectam eam habuerunt antiqui, qui istam ceruicis formam indicium fortitudinis certissimum iudicarunt, ideo, quod hic gestus educendo gladio videretur conuenientissimus. Obseruarunt hunc gestum in AVRELIANO AVG. milites, (x) quem inde cognomen: *Manu ad ferrum* mansit. Sed & in ALEXANDRO M. tale quid obseruat PLVTARCHVS, (y) quippe cui tribuit ἀνάτασιν τῦ αὐχένος εἰς εὐώνυμον ἡσυχῇ κεκλιμένην, *proiectam ceruicem, & in sinistrum humeram leuiter inflexam*, additque, eum Alexandri gestum complures postea eius successores & amicos fuisse aemulatos. Vnde & in numis Seleucidarum & Ptolemaeorum, a VAILLANTIO editis, hoc ceruicis sinistrorsum inflexae schema subinde adparet. Heroicam vero fortitudinem hoc gestu non obscure innui, communis eorum est sententia, qui ethicam semeioticam scriptis illustrarunt, licet ADAMANTIVS (z) istum ad superbiam Thrasonicam referre malit, forte quod Thrasones plerumque ad ambitionis militaris formam incessum suum quam maxime componunt.

§. XII.

Ad ambitionem PHARISAICAM nostra se nunc conuertit oratio, quae se

(u) Scipio Claramontius *l. c. p.* 496. (x) Vopisc. *in Aureliano cap. VI. p.* 417.
(y) Plutarchus *T. I. Opp. p.* 66. (z) Adamantius *l. c.*

ſe omnium maxime inceſſu & motu corporis ſolet prodere. Quum enim eius generis hominibus omnis pietatis laus in externo quodam ſchemate poſita ſit, quo ſublato, nihil ſanctitatis ipſis futurum eſſet reliquum: conſequens omnino eſt, vt inceſſu etiam aliis admirationi eſſe velint. Eſto ergo canon: *Greſſus lenti, corporis habitus veluti in ſe contractus, caput demiſſum, oculi deiecti, & ſubinde ad caelum ſublati, totus vultus toruus, ſuſpiria altius & frequentius ducta, ceteris paribus, ſignum ſunt ambitionis phariſaicae.* Tarditatem cum reliquis ambitioſis *phariſaei* habent communem, id vero proprium, quod corpus contrahunt adeo, vt vix vllam in humeris & brachiis motionem reperias, quin brachia adglutinata, aut potius omni ſanguine neruisque deſtituta, crederes. Quia enim corporis, humerorum & brachiorum motus facile vel ſuperbiae, vel leuitatis, ſuſpicionem iniicit, hi, vtraque carituri, ab omni prorſus motu abſtinent, vt obeliſcum quemdam aut Diogenis ſtatuam incedere credas. Sic

Stulti dum, fugiunt vitia, in contraria currunt.

Et hinc reddi poterit ratio, cur caput demittant, cur oculos deiectos humi veluti defigant, cur denique eos ſubinde ad caelum retorqueant, crebraque ab imo pectore ducant ſuſpiria. Audiunt enim, hos geſtus ab aliis laudari, tanquam quos verae pietatis ſenſus hominibus probis nonnunquam extorqueat: quamobrem pertinere hoc ad laudem ſuam arbitrantur, vt eos a non fucatae probitatis cultoribus mutuentur, ex re & vero iudicantes, nemini ſe eſſe perſuaſuros, quod pietatem colant, niſi his geſtibus tanquam perſona quadam tragica, turpiſſimam fraudem tegerent. Obſeruata haec iam olim ſunt in philoſophis, virtutis laudem adfectantibus; obſeruata deinde in monachis, & aliis pietatis fuco fallentibus. (a) Quin notus eſt SIXTI V. Pontificis Romani, iocus, qui interrogatus, cur, antequam iſtam dignitatem conſequeretur, capite oculisque ſubmiſſis inceſſerit? *Petri claues ſe quaeſiuiſſe*, reſpondit. Ceterum intellectum hunc canonem volumus *ceteris paribus*. Nam verae equidem virtutis & pietatis cultor tantum abeſt ab omni adfectatione in cultu atque motu corporis, vt potius accurate obſeruet, quod grauiter monuit SENECA: (b) *Illud autem te moneo, ne eorum more, qui non proficere ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo aut genere vitae notabilia ſint.* Attamen contingere poteſt, vt vel ob de-

(a) *Vid.* Eunapii *M. Aedeſius p.* 79. (b) Seneca *Epiſt. V.*

defectum iudicii, vel ob consuetudinem, vel ob alias caussas, etiam vere pii tam adfectato incessu vtantur. Hinc prudentissime agent, qui hunc quidem canonem non temere adplicant cuiuis, nec quemquam ob talem incessum pharisaicae ambitionis insimulant, nisi alia fictitiae pietatis signa simul hoc suadere videantur.

§. XIII.

Proximum iam est temperamentum sanguineum, cuius in natura & characteribus indagandis opera nostra nunc versabitur. Praecipua, quam haec sanguinis temperatura inducit, propensio est voluptas, quam aeque, ac ambitionem, non vnius esse generis intelligimus. In eorum tamen maxime imus sententiam, qui, eam in VENEREAM, BACCHICAM & AMICAM commodissime dispesci posse, statuunt. Priores ob manifestam semper turpitudinem in se notae sunt. Postremam, quam amicam vocamus, eam dicimus esse voluptatis speciem, quae arctam coniunctionem animorum, & capiendam ex illa delectationem, anhelat. Primum voluptatis genus indiciis haut obscuris cognoscitur. Vnde de incessu lasciuorum hunc formamus canonem: *Incessus agilis, mollis, & ad scenicam leuitatem formatus, nec non oculi, inter ambulandum procaciter circumacti, voluptatis venereae signum sunt.* Agilitatis & mollitiei iam supra (§. V.) rationem reddidimus: scenica vero leuitas ex ipsa impura libidine proficiscitur. Solent enim isti molliculi omnes gestus ita efformare, vt & mares foeminarum personam induisse videantur, non alia de caussa, quam vt aliorum amores eo felicius aucupentur. Hinc gressus veluti artificiose metiuntur ac suspendunt, hinc modo hanc, modo illam vestium partem, mira manuum gesticulatione in ordinem redigunt. Denique quum oculis potissimum hoc instituatur aucupium, recteque a non nemine dictum sit: (c) *ὀφθαλμὸς ὁδὸς ἐρωτικῷ τραύματι, oculum esse viam, qua menti venerea vulnera infligantur*: fit inde, vt lubricos indomitosque oculos inter ambulandum huc illuc circumagant, & fascinum veluti minari videantur. Atque eam ob caussam veteres olim veluti ex compacto haec signa ad lasciuum amorem retulerunt. Sane quod ad incessum agilem, & mollem scenicamque, de qua diximus, leuitatem attinet: ex iis miro consensu collegerunt voluptatem veneream. Hinc Chrysis apud PETRONIVM, (d) viso lasciuo quodam iuuene: *Quo incessus*, inquit, *arte compositus, & ne*

(c) Achilles Tat. *lib. I. conf.* Barth. *ad Claudianum p.* 800. (d) Petron. *p.* 53.

ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, vt vendas? Sed paullo ante idem PETRONIVS (e) impuris prostibulis tribuit

Fractos eneruі corpore gressus.

adeoque cum CATVLLO (f) facit, qui similem scorti impurissimi characterem his verbis describit:

Quae sit quaeritis? illa, quam videtis
Turpem incedere, mimice, ac moleste.

sed ne in sola poetarum verba iurasse videamur, addemus & philosophos, ex quorum numero IVL. FIRM. MATERNVS (ff) satis eleganter: *Molliter, ait, ambulantes & suspendentes vestigia, eo dolere ostendunt, quod viri nati sunt.* Nec multum discrepare ab hac sententia SENECAE (g) iudicium, sequentia eius verba comprobant: *Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum.* Qui locus tanto nobis est gratior, quo & clariorem oculorum flexus facit mentionem. Is enim tam luculentus est amoris impudici index, vt eum & sacri scriptores obseruatione dignum iudicauerint. Notum est, quo loco APOSTOLVS habeat ὀφθαλμοὺς μεστοὺς μοιχαλίδος, *oculos adulterinos*, & quam diserte sapientissimus SYRACIDES (h) puellam impuram & lasciuientem cognosci ostendat ἐν μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς βλεφάροις αὐτῆς, *ex vagis & emissitiis oculis, eorumque palpebris.* Quin & profani auctores idem de emissitiis lasciuorum oculis sentiunt, quorum e numero OVIDIVS, (i) talium obseruator curiosissimus, Helenam introducit ita de Paride conquerentem:

Dummodo me spectas oculis, lasciue, proteruis,
Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ex quo simul intelligitur, cur Gallieno Imperatori IVLIANVS (k) in laudata satyra tribuat κίνησιν μαλακωτέραν, ὥσπερ τῶν γυναικῶν, *incessum molliorem, mulierum ritu*, addatque Silenum in illum ingredientem lusisse illud poetae:

(e) Idem *p.* 14. (f) Catullus *p.* 22. *edit. Scalig. qui veram lectionem* Mimice *restituit, quum antea legeretur* Myrmice, *id est, formicarum more, qui character plane nihil ad rem facit.* (g) Seneca *Epist.* LII. *p.* 264. *Tom.* I. (h) Syracid. *cap.* XXVI. *v.* 11. (i) Ouid. *Epist. Helenae ad Paridem.* (k) Iulian. *Opp. p.* 313.

Qui tenerae auratus lasciuit virginis instar.

Hic enim character optime cum eius moribus conuenit, quem *abdomini & voluptatibus natum, dies ac noctes vino & stupris perdidisse*, refert TREBELLIVS POLLIO. (kk)

§. XIV.

Altera voluptatis species est BACCHICA: sed eam singulari incessu sese prodere vix arbitramur, nisi forte gulosis eiusmodi hominibus motum leuem, remissum, dissolutum, ab omni decentia abhorrentem, sordidum, pedes infirmos ac instabiles, & genua succidua, adscribere velis. At tanto magis ex incessu voluptas AMICA elucet. Solent enim hi homines paullo propius accedere ad decorum, quem hominibus virtute ornatis tribuimus, incessum, eo, quod incessu, inter voluptatem veneream & ambitionem speciosam veluti medio, vtantur. Vnde canon: *Incessus agilis & tamen compositus, cum motu corporis decoro coniunctus, nec tamen mimicus, vultus denique serenus & hilaris indicant voluptatem amicam.* In promtu erit huius incessus caussa, si obserues, multum hos homines trahere ab ambitione, quae deinde eorum incessum ita moderatur, vt nec graues ambitiosorum, nec molles voluptuosorum gressus referat, sed ex vtrisque retineat aliquid, quod miram illi conciliat venustatem. Exempli loco procul dubio adduci posset TITVS VESPASIANVS, princeps, amicae voluptati deditissimus, dummodo auctores in describendo eius incessu maiorem adhibuissent diligentiam. Sufficit tamen, quod in tota eius forma corporisque habitu plerique obseruant *decorem* quendam, & *singularem gratiam* (l) vnde etiam in eius incessu virtutes has eluxisse, merito colligimus.

§. XV.

Reliqua est tertia propensio primaria, inexpleibilis illa OPVM CVPIDITAS, quae gradu magis quam specie varia videtur. Quamuis enim multa eius sint obiecta: ea tamen auaro non aliam ob caussam sunt in deliciis, quam quia aestimationem admittunt. Hoc ergo vnum est, quod sitit auarus, quodque vnice concupiscit. Quare nec opus erit multis de auarorum incessu regulis. Vnicus enim, qui se vltro offert, sufficiet canon: *Incessus difficilis, & cum molestia quadam velox, incompositus, interruptus, & cum anhelatione, statuque & motu corporis* inde-

(kk) Trebell. Pollio *Vit. Gallieni cap. XVI. p. 329. edit. Gruteri.* (l) Suet. *in Vita Titi cap. III. p. 758. & ibi viri docti.*

indecoro coniunctus animum seruilem denotat, & opum ac diuitiarum cupidissimum. Incessum difficilem, & cum molestia festinatum, cur auaris adsignemus, satis iam supra explicatum est. Melancholicorum enim motus ob spissiores in sanguine particulas, natura tardus, & fere testudineus est. Quum vero curarum stimulis agantur, anxieque semper metuant, ne immineant feriae esuriales, aut vlla ipsis pereat lucrandi occasio: euenit inde, vt istis veluti calcaribus ad alacritatem quamdam incitentur. Quapropter non secus, ac si ad congiarium eundum esset, praecipiti cursu feruntur per viam. Primo enim non facile domo pedem efferunt, nisi quaestum facturi, & hinc tanto magis festinant, vt thesauro potiantur. Deinde sua haut parum referre arbitrantur, vt statim reuertantur domum, ne quis e familia interim a laboribus cesset. Quin & hoc accedit, quod nullum illi hominum genus magis metuant, quam fures, & hinc nec parietibus fidant, nec pessulis & repagulis. Properant ergo homines, rebus suis anxie metuentes, vt ipsi domi possint agere excubias, identidem secum cogitantes, quod ille apud PLAVTVM (m) Euclio:

Nimis ego homines metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duint,
Neu persentiscant, aurum vbi est absconditum,
Qui in occipitio quoque oculos habent, pessimi.
Nunc ibo, vt visam, estne ita aurum, vt condidi:
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.

Adeo plures sunt auaris festinandi caussae, nec potest eorum incessus ideo non esse concitatissimus: sed talis tamen, vt statim adpareat, adfectatam hanc esse celeritatem, & eorum naturae minus conuenientem. Hinc porro in canone obseruauimus, gressus auarorum esse incompositos & interruptos. Quoniam enim natura ab omni decoro abhorrent: non possunt profecto a se impetrare, vt gressus ad aliorum componant sententiam, aut sibi ipsi modum incedendi, quem perpetuo sequantur, fingant. Hinc modo per plateas volant velocissime, vt paene spiritum sibi intercludere velle videantur; modo resistunt, & in minoris momenti rerum contemplatione haerent. Rem omnem verbo eloquemur, si *ἀγροικίαν*, i. e. *rusticitatem* auaritiae propriam esse dixe-

(m) Plaut. *Aulular. Act. I. Scen. I.*

dixerimus. Inter eius enim κριτήρια THEOPHRASTVS (n) recte etiam incessum interruptum refert, dum ait: Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μήτε θαυμάζειν μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς· ὅταν δὲ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν. *In via aliorum quidem nihil admiratur, neque vlla re percellitur. At si bouem viderit, aut asinum, aut hircum, ibi homo gradum sistere, & contemplari.* Si rationem exquiris, ea in promtu est. Sunt enim hae res ita comparatae, vt pretio emi vendique possint. Quod quum vnicum sit auaritiae obiectum: nec mirum certe est, si in illius contemplatione defixi sint auarorum oculi. Nam quod quisque maxime amat, illud spectat consideratque libentissime. Denique quum iam obseruatum sit, auaros ob atrae bilis abundantiam molestius moueri: oportet certe non modo anhelationem sequi, sed etiam statum corporis indecorum, qui rectius oculis obseruari, quam verbis describi potest. Turpis ergo est auarorum incessus, seruilis, & negligentior, baiulis denique aut iumentis, quam liberis hominibus, dignior. Quare etiam veteres ab indecoro & illiberali eiusmodi incessu grauiter dehortantur. ALEXIS COMICVS: (o)

> Οὐ γὰρ νομίζω, τοῦτο τῶν ἀνελευθέρων
> Εἶναι, τὸ βαδίζειν ἀῤῥύθμως ἐν ταῖς ὁδοῖς.
>
> *Non ego puto liberi hominis*
> *Esse, incessu incomposito ferri per viam.*

Et PLAVTVS in Poenulo: (p)

> *Liberos homines per vrbem modico par est gradu*
> *Ire: seruile esse duco, festinantem currere.*

At non opus est pluribus. Nulla enim incedendi forma magis incurrit in oculos, quam auarorum, quorum in motu nihil liberale, nihil decorum aut venustum elucet.

§. XVI.

Hactenus de propensionibus hominum primariis, earumque signis dictum: iam, quod reliquum est chartae, secundariis quibusdam desti-

naui-

(n) Theophrastus *in Characteribus morum p. 7. edit. Th. Gale.* (o) *Vid.* Alexidis Comici *Fragmenta.* (p) Plautus *in Poenulo Act. III. Scen. I. v. 19.*

nauimus. Quarum tametſi plures ex temperamentorum mixtura naſcantur, fieri tamen non poteſt, vt omnium exacte hic ineamus numerum, aut, quomodo inceſſu differant, expediamus. Hinc ſaltim vnum atque item alterum canonem, per lancem veluti ſaturam, adiiciemus. Eſto ergo primus: *Inceſſus varius, & modo tardus, modo concitatus, cum vultu feroci & oculis vagis coniunctus, ſignum eſt ſummae leuitatis & vecordiae.* Quodſi enim expendamus regulas, ſupra (§. V) adductas, rationesque ſubducamus, tam verſatilis & inconſtans incedendi ratio mentem arguit modo auaritia, modo voluptate, modo ambitione in transuerſum actam, id eſt, ad omnem vecordiam & omne ſcelus profligatam. Obſeruarunt hoc pridem IO. BAPT. PORTA, (q) SCIPIO CLARAMONTIVS, (r) & ex antiquis ARISTOTELES, (s) POLEMON & ADAMANTIVS (t) qui ſimulationem prauam & ſummam improbitatem in hominibus ita incedentibus agnoſcunt. Nec falli profecto eos opinione ſua, ſatis docet exemplum L. CATILINAE, de quo SALLVSTIVS, (u) grauis inprimis ac prudentiſſimus hiſtoricus: *Color eius,* inquit, *exſanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus inceſſus; prorſus in facie & vultu vecordia inerat.* Ecquis neſcit autem, qualis fuerit Catilina, quam dirum monſtrum, & ex omnibus ſceleribus conflatum? Sed addimus & alterum canonem: *Taciti & cum ceruice rigida & obſtipa incedentes, & quaſi conſilia intra ſe agitantes, ſimulatores, arrogantes & crudeles ſunt.* Eſt hoc illud ipſum ſignum, ex quo Auguſtum Tiberii indolem deprehendiſſe, ſuperiore capite diximus. Qua de re SVETONIVS: (x) *Incedebat,* inquit, *ceruice rigida & obſtipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus; nullo etiam, aut rariſſimo cum proximis ſermone, eoque tardiſſimo, nec ſine molli quadam digitorum geſticulatione. Quae omnia ingrata atque arrogantiae plena & animaduertit Auguſtus in eo, & excuſare tentauit ſaepe apud ſenatum ac populum: profeſſus, naturae vitia eſſe, non animi.* Denique vt portum aliquando reſpiciamus, tertius additamenti loco accedat canon; *Inceſſus cum violento humerorum motu, oculis ſtupentibus, & ore diſtorto coniunctus, ingenium arguit doloſum, inuidum, & nulli mortalium fidum.* Obſeruauit hos fere characteres in Iuliano GREGORIVS NAZIANZENVS, cuius locum iam priore capite adſcripſimus. Os vero inter ambulandum diſtortum, omnibus etiam

(q) Io. Bapt. Porta *lib. II. cap. LV.* p. 266. (r) Scipio Claramont. p. 491. (s) Ariſtoteles *libr. IX. moral. cap. IV.* (t) Adamantius *l. c.* (u) Salluſt. *in Bell. Catilin. cap. XV.* (x) Sueton. *Tiber. cap. LXVIII.* p. 374.

iam antiquis animi perfidi signum visum est, adeo vt & Comici seruis scelestis, & fallaciarum architectis, hunc gestum adfingant. Sic apud TERENTIVM (y) Phaedria: *oh*, inquit,

Illud vide, os vt sibi distorsit carnifex.

Longam ipse enarrare possem illorum seriem, qui tali incessu vsi sunt, quorumque malam mentem, malum animum, ipse expertus sum. Sed hic verbis non opus est. Prouida enim natura istiusmodi hominibus tam notabiles notas ac veluti stigmata inussit, vt, simul ac conspiciantur, statim adpareat, illos, tanquam societatis humanae pestes, cane peius & angue esse fugiendos.

§. XVII.

Hactenus vitiosorum hominum incessum fusius distinctiusque considerauimus: vnde iam nihil esset reliquum, nisi vt eadem diligentia de motu virtute ornatorum ageremus. Sed veremur, vt virtus aeque facile ex gressibus eluceat, ac vitia morbique voluntatis. Nam haec nobiscum nasci, ac sensim consuetudine firmari, nemo ignorat. Quare nec mirum est, si incessum in hanc vel illam formam componant. At virtus nemini mortalium natura contingit, sed diuinitus datur, maximoque studio, & quidem satis plerumque sero, adquiritur. Et hinc tantum abest, vt homines emendata voluntate incessum simul emendare soleant, vt potius plerumque hic valeat illud poetae:

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem,
Testa diu.

Contingit ergo haut raro, vt qui natura antea ad voluptatem procliues fuerunt, voluptatem quamdam incessu adhuc prodere videantur, etiamsi mentem reuera emendauerint. Et sic in reliquis etiam se res habere potest, praesertim si nemo ipsis vellicet aurem, ac de naeuis istis, quos plerumque ignorant, illos admoneat. Quae quum ita sint, temere agere merito videremur, si etiam de hominum virtute praeditorum incessu certos condere canones non dubitaremus. Et hinc mutato consilio, non, quid fiat ab eiusmodi hominibus, sed quid fieri deceat, docebimus, paucisque ostendemus, qualem potissimum incessum viro honesto esse arbitremur dignissimum. Omnes, qui vitio quodam labo-

(y) *Vid.* Terent. *Eunuch. Act. IV. Scen. IV. v. 2. 3.*

laborant, a regia mediocritatis via euagari videmus. Aut enim iusto celerius mouentur, aut ab vno extremo, vt loquuntur philosophi, ad alterum ruunt, & incessu inconstante animi produnt leuitatem. Huc accedit, quod omnia vitia cum quadam ridicula adfectatione coniuncta sint, & vel in pedum positura, vel in gestibus, quidquam habere videantur, quod a natiua elegantia abhorreat. Ex quibus omnibus consequitur, vt eum incessum esse viro bono dignissimum iudicemus, *qui nec tardus nimis sit, nec iusto celerior, sed mediocris, praeterea que aequalis, simplex, & ab omni leuitate atque adfectatione seiunctus.* Atque haec est decora ista incedendi ratio, quae naturali quadam pulcritudine se commendat, & ab omnibus, qui de decoro praecipiunt, cum cura inculcatur. Quid CICERO (z) de illa scripserit ad filium, initio dissertationis diximus. Cauendum enim esse monet, *ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus, vt pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quibus anhelitus moueantur, vultus mutetur, aut os torqueatur. Ea enim omnia animi parum compositi esse significationes.* Idem docet, qui post CICERONEM de officiis commentatus est, AMBROSIVS. (a) Eo enim, quem supra laudauimus, loco *tenendam esse* monet *in ipso motu, gestu ac incessu verecundiam.* Et, paucis interiectis, paullo distinctius adumbrans viri honesti ac pii incessum, ita pergit: *Esto etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium, ita tamen, si studium desit, atque adfectatio, sed motus sit purus ac simplex. Nihil enim fucatum placet: motum natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendetur. Vt ars desit, non desit correctio.* Nihil profecto poterat dici elegantius, aut ad mentem nostram accommodatius. Habes enim hic, quiquid antea de incessu viri honesti diximus. Sed digna tamen sunt & BERNARDI (b) verba, quae hic legantur. Quemadmodum enim hic vir in multis rebus vltra saeculum sapit: ita & praeclara, & plane philosophica sunt, quae de incessu praecipit: *Sit*, inquit, *in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis.* Et hoc quidem praestantissimo prae-

(z) Cic. *lib. I. de Offic. c. XXXVI.* (a) Ambros. *lib. I. de offic. cap. XVIII.* (b) Bernard. *de mod. bene viuendi cap. IX.*

praecepto, tanquam epiphonemate quodam, hanc dissertationem obsignamus.

§. XVIII.

Ne enim nimis diu lectoris defatigemus oculos, demum hic vela contrahenda, portusque tandem aliquando respiciendus videtur. Plura, eaque magis exquisita, dari poterant, nisi temporis pariter ac chartae fuisset habenda ratio: at vero, quum tot nobis fuerint festinandi caussae, ipsumque speciminis academici nomen nos subinde monuerit, quanto omnia transcursu dicenda essent: breuitatis studio filum hic abrumpimus, nihil quidem, quod addamus, reliquum esse rati, praeterquam, vt immortali DEO gratias, quas mens potest concipere, maximas agamus, eumque precemur, vt nos, inter tot viarum anfractus incedentes, ita Spiritu suo ducat ac dirigat, vt euitatis praecipitiis ac ψευδοπαιδείας diuerticulis, ad veram sapientiam perueniamus, in eaque vnice adquiescamus.

DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS

EXERCITATIO V.

HISTORICA ET PHILOSOPHICA.

Σύνοψις.

I. Philosophia viam munit ad religionem Christianam. II. Sed viam hanc philosophi nonnulli adspernantur, nonnulli eam ex parte tantum probant. Et hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI, *de quibus hac dissertatione agitur. III. Describuntur hi philosophi, & in suas classes dispescuntur. IV. Cur gentiles philosophiam doctrinis christianis interpolarint? V. Quomodo id fecerint? VI. Probatur haec interpolatio testimoniis Patrum. VII. Nec non recentiorum, veluti* IO. OWENI. *VIII.* LVCAE HOLSTENII. *IX.* HVETII, CAVEI. H. WITSII, G. OLEARII. *X. Ipsorum denique gentilium. XI. Viae, quibus philosophi gentiles ad Christianae religionis notitiam peruenere: quales sunt lectio sacrarum litterarum. XII. Frequens cum Christianis consuetudo. XIII. Frequentatio scholarum christianarum. XIV. In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiritur. XV. Recensentur philosophi huc pertinentes, iique vel cautius & occultius Christianorum doctrinas sectati, vt:* EPICTETVS, *XVI.* PLOTINVS, *XVII.* PORPHYRIVS, *XVIII.* HIEROCLES, *XIX.* IAMBLICHVS, *XX. vel apertius χριστιανίζοντες, veluti* SIMPLICIVS, *XXI.* CHALCIDIVS, *XXII.* IO. LYDVS, *XXIII.* PROCOPIVS, *XXIV.* SYNESIVS, *XXV. An etiam* SENECA, *XXVI.* PLVTARCHVS, *XXVII. &* SEV. BOETHIVS *huc referendi? XXVIII. Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores. XXIX. Caussae semichristianismi philosophici ex parte gentilium. XXX. Ex parte christianorum. XXXI. Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio dissertationis.*

§. I.

VEtus opinio eſt, iam inde ab antiquiſſimis ducta temporibus, ipſorumque veterum theologorum, quos patres vocant, firmata conſenſu, philoſophiam, ſi quis ea recte vtatur, viam quodammodo munire ad religionem Chriſtianam, eiusque veritatem argumentis validiſſimis ſtabilire. CLEMENTI (c) certe Alexandrino hoc tam certum exploratumque viſum eſt, vt non dubitarit ita hanc in rem diſſerere: Ἐπαιδαγώγει καὶ φιλοσοφία τὸ ἑλληνικὸν, ὡς ὁ νόμος τοὺς ἑβραίους εἰς Χριστόν· προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. *Ipſa etiam philoſophia Graecos, ſicut lex Ebraeos, deducebat ad Chriſtum. Praeparat ergo philoſophia, et viam muniens, qui a Chriſto perficitur.* Cum qua Clementis ſententia, non vno ſolum loco declarata, ſed ſaepiuſcule repetita, (d) iudicium auctoritatemque ſuam coniungunt & alii, eiusdem ordinis viri, & in iis etiam GREGORIVS NYSSENVS, (e) qui luculento alterius Gregorii Neocaeſarienſis exemplo demonſtrat, philoſophiam quaſi indicem eſſe chriſtianae veritatis. Quum enim retuliſſet, Gregorium illum, adhuc tum adoleſcentem, operamque philoſophiae nauantem; veluti ſtimulum quemdam ſenſiſſe ad probandam ſuſcipiendamque religionem Chriſtianam: ita pergit vir eloquentiſſimus: Τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ δι' ἐπιμελείας καθομιλήσας δι' ὧν ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιοῦται, διὰ τούτων ὡδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ κατανόησιν. *Quum in externae philoſophiae ſtudio diligenter verſatus eſſet, per quas res a plerisque errores Graecorum ſtabiliuntur, iis deductus fuit ad chriſtianae religionis cognitionem.* Haec aliaque, quae paſſim apud veteres occurrunt, quamuis magnificentius, quam verius, dici exiſtimentur, ipſique CLEMENTI (f) ſaepius hoc acciderit, vt nimia philoſophiae admiratione abreptus, paullo incautius in eius laudes ſe diffundat: hactenus tamen nihil eum docuiſſe, quod ſit a recta ratione alienum, arbitramur. Reipſa enim philoſophiam veram ac rite adhibitam reuelationi, chriſtianaeque religioni viam ſternere, tam certum exploratumque eſt, vt a nemine poſſit in dubium vocari. Simulac quis verae ſe philoſophiae perpoliendum tradit; non poteſt non animaduertere, mentem humanam morbis grauiſſimis, ac incre-

(c) Clemens Alex. *Stromat. I. p. 282.* (d) Idem *Strom. VII. p. 710.* (e) Gregor. Nyſſen. *vita Gregorii Thaumat. Tom.* III. *Oper. p. 539.* (f) Ittigius *Praef. ad Supplem. Operum Clem. Alex. n. VII.*

incredibili ad quacuis mala propensione laborare, neque vera felicitate se vnquam esse potiturum, nisi mentem tot morbis vitiisque obnoxiam emendarit, & ad beatam cum Deo coniunctionem, quocumque demum medio adiutus, peruenerit. Id vero dum anxie anhelat animus, statim deprehendet, tum de mali istius origine, tum de Dei natura, coniunctionisque istius, quam adspirat, modo ac indole vix quidquam sibi e ratione constare, deplorandamque hanc esse mentis coecitatem ac caliginem. Porró dispicienti de mediis, occurrent quidem illi praecepta philosophorum quamplurima, nec ea quidem in se mala: sed quantumlibet ista accurate obseruantem, ipsa mox illum edocebit experientia, mediis his omnibus parum se ad rei summam proficere. Quo magis enim philosophiae parebit: eo longius se a vera illa summaque felicitate abesse sentiet, mirabiturque non sine dolore, actionibus ad philosophiae praecepta accurate compositis, animum tamen se circumferre nihilo, quam antea, emendatiorem. Quin immo, si vel maxime in tantis angustiis ad Deum confugere, eiusque efflagitare auxilium statuerit: animaduertet tamen, illum summe quidem bonum, at eumdem quoque esse iustissimum. Ex quo colliget, Deum hominibus tam malis ac proterue eius legem migrantibus, nisi satisfactio quaedam intercesserit, veniam dare salua iustitia haud posse. Talem vero peccata expiandi modum, quum nullum, ratione duce, inueniat: profecto ita secum necessario cogitabit, aut nullam esse ex miseria hac eluctandi rationem, quod cum summa Dei bonitate conciliari vix potest, aut tutiorem certioremque viam diuinitus esse hominibus patefactam, atque hinc dari reuelationem, qua duce ad veram cum Deo coniunctionem possit perueniri. Enimuero dum reuelationis in mentem veniet, eadem opera agnoscet, ita eam debere esse comparatam, vt omnes, quos in ratione deprehenderat, defectus abunde suppleat. Hoc enim nisi praestiterit reuelatio, non intelliget, cur data sit, aut quid vtilitatis miseris hominibus adferre queat. Oportebit ergo reuelationem, si augustum hoc nomen tueri velit, docere, quaenam sit innatae illius labis origo, quae Dei natura ac voluntas, quo pacto peccata expiare liceat, quae sint animum vere emendandi media, & quae sunt huius generis alia. Denique si omnia inuestigauerit monimenta, quae diuinae reuelationis titulum prae se ferunt: nullum omnino reperiet, cui characteres isti omnes conueniant, praeter diuinas litteras, quibus Chri-

ſtianorum coetus regitur. Eas itaque ſolas a Deo profectas ſtatuet, eas exoſculabitur vnice, iis ducibus tuta certiſſimaque via ad CHRISTVM, & per eum ad ſummam ſempiternamque felicitatem perueniet. Quae quum ita ſint, (eſt enim hic locus a VINCENTIO PLACCIO (g) & IO. FRANCISCO BVDDEO (h) tam luculenter explicatus, vt pluribus iſti immorari haud opus ſit,) conſequens omnino eſt, vt philoſophiam ducem ad chriſtianam religionem non infidam eſſe cum CLEMENTE fateamur.

§. II.

Enimuero, quemadmodum eorum, qui ipſa reuelatione diuina vtuntur, non omnes ad Chriſtum perueniunt: ita non mirandum eſt, nec philoſophis omnibus maximam praeſtantiſſimamque iſtam felicitatem contigiſſe. Sane enim quum pauciſſimi philoſophia duce ad Chriſtianam veritatem perducti ſint: longe plures in varia diuerticula delapſi miſere perierunt. Alii quippe philoſophia perperam vſi, in atheiſmum ac Spinoziſmum (i) inciderunt. Alii profanae ſuperſtitioni, tamquam ſcopulis, obfirmato animo adhaeſerunt. Alii denique, agnita quodammodo Chriſtianae religionis praeſtantia, impetrare tamen a ſe haut potuerunt, vt auitae ſuperſtitioni nuncium mitterent, & diuinam, quam admirabantur, religionem amplecterentur. Hi ergo ancipiti animo huc illuc fluctuantes, plura quidem, quae Chriſtus praecipit, mirifice probarunt, nec pauciora tamen faſtidioſe reiecerunt, ſimiles illi AGRIPPAE, (k) Iudaeorum Regi, qui, audita Apoſtoli oratione: *ἐν ὀλίγῳ*, inquit, *με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι, Parum abeſt, quin perſuadeas, vt Chriſtianus fiam.* Et de his quidem philoſophis *ἐν ὀλίγῳ* chriſtianis commentari nonnulla in praeſenti placuit. Quum enim nihil ſit iſto ſemichriſtianiſmo pernicioſius, ipſeque generis humani Seruator (l) eiusmodi homines *ἐπαμφοτερίζοντας*, ac neque calidos, neque frigidos, ex ore ſuo ſe eiecturum, minetur: exiſtimauimus nos operae pretium facturos, ſi Dei optimi maximi freti auxilio de hoc potiſſimum philoſophantium periculo diſſereremus paullo diligentius, ſyrtesque illas oſtenderemus, ad quas tot eruditiſſimi viri triſte feciſſent naufragium. Iam dudum eſt a LIVIO (m) obſeruatum, *eſſe hoc in rerum cognitione praecipue ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta,*

(g) Vincent. Placcius *de praecipuo philoſ. mor. fructu.* (h) Io. Fr. Budd. *Elem. philoſ. mor. VI. 54. ſequ. p. 191.* (i) Idem *in Diſſ. de Spinoziſmo ante Spinozam.* (k) Act. XXVI, 28. (l) Apoc. III, 15. 16. (m) Liuius *Praefat. Hiſt. p. 3.*

ta, tamquam in illustri posita monimento, intueri, vt inde tibi, quod imitere capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites. Quae si vera sunt, vt sunt certe verissima, nec hanc vtilitate carituram existimamus tractationem historicam, quae alienis exemplis cautiores reddere poterit philosophos, vt melius ipsi suis consulant rationibus, eaque summa cautione defugiant, quae aliis detrimento exitioque fuisse deprehenderint.

§. III.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt ordiamur, vel ex iis, quae paullo ante monuimus, poterit colligi, quid philosophorum semichristianorum nomine intellectum velimus. Vocantur ita nobis philosophi, qui in ipsam religionem tantum sibi iuris statuerunt, vt ex Christianis doctrinis, non plus quam commodum videretur, decerperent, illudque philosophiae suae miscerent, atque adeo nouum sibi ipsi fingerent religionis genus, ex Christianis philosophicisque doctrinis conflatum. Horum autem philosphorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν quamuis duo potissimum sint genera, alterum veterum, qui ad paganam fere superstitionem erant procliuiores, eamque tantum petitis ex ipso Christianismo dogmatibus callide interpolabant; alterum eorum, qui, licet in multis cum paganis facerent, ipsi tamen Christianae religioni plus pretii statuere viderentur: tamen in eo vtrisque conuenit, quod nec in solidum essent christiani, nec omni ex parte cum philosophis paganis facerent, sed ex vtraque disciplina conflarent tertium nescio quid, quod sublimioris philosophiae specie falleret, & inprudentiores raperet in admirationem.

§. IV.

De vtrisque ergo quum nonnulla agere animus sit, ab antiquioribus merito ordiendum, dispiciendumque est, cur gentiles philosophiam suam doctrinis christianis, tanquam phaleris quibusdam, exornandam putauerint? Circumspectis vero rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc potissimum rei istius caussam deprehendere nobis videmur. Auctis paullatim christianorum rebus, adeo in omnium oculos incurrere coeperat paganae superstitionis turpitudo, vt publico risu exciperentur sacra, mirifica quondam veneratione celebrata. Sane enim Christiana religio maxima subinde capiebat incrementa, per vniuersum terrarum orbem tam subito diffusa, *vt vrbes, castella, municipia, conciliabula, castra, tribus, decurias, pa-*

latium, ſenatum, fora denique omnia, TERTVLLIANO (n) teſte, *impleret*, eccleſiaeque termini breui tempore paene iisdem, quibus orbis terrarum, limitibus finirentur. Accedebat inſignis chriſtianorum pietas caſtiſſimique mores, & cruenta, quae laetiſſimo animo ſubibant, ſupplicia, ex quibus non obſcure intelligi poterat, diuinam vtique ac immotam eſſe religionem, quae nec inter tot acerbiſſimos dolores, diriſſimaque tormenta homines deſtitueret. Obſtupeſcebant ad haec gentiles, & quemadmodum chriſtianorum pietatem ſapientiamque vel inuiti admirabantur: ita ex raro victimarum mercatu patriae ſuperſtitionis ruinas triſti augurio praeuidebant. Quid ergo agerent inter haec homines, rebus ſuis male metuentes? Quid caperent conſilii? Non aliud profecto ſuccurrebat miſeris, quam vt velo honeſtiore palliarent proſtitutam in ludibrium religionem, & ſubreptas e chriſtianorum purpura lacinias ingenioſe illi adſuerent, quo iſto induta habitu, confeſtim alio, multoque honeſtiore ſchemate prodiret, hominumque iudicia ſuſtineret facilius.

§. V.

Quum vero tria gentilibus eſſent theologiae genera, NATVRALE, CIVILE *&* FABVLOSVM, (o) quorum hoc in turpiſſimis Deorum facinoribus, monſtroſisque natalibus enarrandis; illud in conſtituendis ſacris publicis; iſtud in exponenda rerum diuinarum humanarumque natura ac indole verſabatur; harum quidem diſciplinarum nulla fuit, quae non chriſtianorum cauſſa ornamenta quaedam aliena ſibi adſumſerit. Poetarum fabulae, in quibus de Diis ea, quorum vel homines puduiſſet, referuntur, tam callide ea tempeſtate explicari conſueuerant, vt dextras iungere ſapientia ſtultitiaque viderentur. Quod, licet iam olim quidam tentaſſent, maxime Platonici, (p) qui omnia ἀλληγορικῶς interpretari ex ſectae formula adſueuerant: nunquam tamen, quam florentibus chriſtianis, hoc ſtudium inter ethnicos viguit vehementius. Sic LIBANIVS, ſophiſta, teſte GREGORIO NAZIANZENO, (q) nulla re magis callidiſſimum exercuit ingenium, quam inueniendis allegoriis, quibus chriſtianorum tela eluderet, poetasque impietatis ſtultitiaeque crimine

(n) Tertull. Apol. *cap. XXXVII. p.* 182. (o) Auguſtinus *de ciuit. Dei VI*, 5. Lactant. *l.* 12. *&* 17. Coel. Rhodig *Antiq. Lect. II*, 12. (p) *Tales ſunt.* Metrodorus *Lampſacenus* & Heraclides *Ponticus*; *quorum meminit* Tatianus *aduerſus Graecos p.* 160. Chaeremon. & Cornutus *apud* Euſebium *Hiſt. eccleſ. V.* 19. (q) Gregor. Nazianz. *Orat. III.* contra Iulianum.

mine abſolueret. Idemque poſt haec etiam alii permulti factitarunt, quemadmodum a laudatiſſimo THOMAE STANLEII (r) interprete, in erudita de philoſophia eclectica appendice, praeclare eſt obſeruatum. Nec remiſſiore ſtudio ſacrificuli turpiſſima ſacra ſua tum emendabant. Ea enim tam ingenioſe ad Chriſtianorum rituum ſimilitudinem componebantur, vt ſpeciem myſteriorum admodum inſignium prae ſe ferrent. De qua gentilium aemulatione ſatis luculenter teſtatur antiquum marmor, in quo abominanda Taurobolii & Criobolii myſteria ita deſcribuntur: (s)

DIS. MAGNIS.
MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS.
AGESILAVS.
AEDISIVS. V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS.
AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR.
TAVROBOLIO.
CRIOBOLIOQVE. IN. AETERNVM. RENATVS.
ARAM. SACRAVIT. D. D. NN. VALENTE. V.
ET. VALENTINIANO. IVNIOR. AVGG. COSS.

Quis vero non animaduertit, profanos iſtos ritus ita hic exornari, vt baptiſmo aliquatenus comparari poſſent? Tam ſublime enim profecto eſt regenerationis myſterium, tamque humanae rationi abſtruſum, vt ipſe NICODEMVS, (t) in ſacris litteris verſatiſſimus, coecutiat ad illud, & audito tantum nomine, rem ἐν τοῖς ἀδυνάτοις habeat. Quomodo ergo profana ſacrificulorum diſciplina tantum myſterium inculcare potuiſſet, niſi Chriſtianis vocabulum, eorum religioni proprium, eſſent ſuffurati? Ab his videlicet quum frequentius regenerationem quamdam nominari obſeruaſſent, ipſi eamdem regenerandi virtutem, quam hi baptiſmo tribuebant, Taurobolio ſuo conabantur vindicare, ne, myſteria ſua Chriſtianorum ſacris vlla in re deteriora eſſe, fateri cogerentur. Incredibile hoc poterat videri, niſi & aliis teſtimoniis res extra omnem dubitationis aleam poneretur. Exſtat enim IVLIANI Imperatoris inſignis epiſtola, (u) in qua, poſtquam ſacrificulis multas leges praeſcripſit, non diſſimulat, iſta omnia ſe, Chriſtimorum aemulatione

(r) Appendix *ad* Stanleii *Hiſtor. philoſ. cap. VI p.* 1221. (s) Salmaſius *ad* Lamprid. *Elagab. cap. VII. p.* 180. Rigaltius *ad* Cyprian. *p.* 233. (t) Io. III, 4. 9. (u) Iulian. *Fragm. Epiſt. p.* 305. *Operum.*

tione incensum, imperare. *Si enim* inquit, *sacerdotes nostri in elargiendis beneficiis segniores fuerint: praebebunt Galilaeis materiam, liberalitate sua & beneficentia factionem suam stabiliendi, & honestos Deorum cultores calumniandi.* Eamdem rem agit in alia ad Arsacium, Galatiae Pontificem, epistola, in qua grauiter hortatur hunc flaminem, vt sacrificulos, ad cleri Christiani instituta, mores, hospitalitatem ac disciplinam instituat. At quo consilio? (x) *Cur enim* inquit *hanc sacrorum mutationem sufficere posse credimus, neque ad ea respicimus, quibus impia Galilaeorum religio creuerit: id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuorum sepultura positam, & ad sanctimoniam vitae, quam simulant? Quorum singula a nobis vere exsequenda esse censeo.* Referendum etiam huc est ALEXANDRI SEVERI, (y) principis semichristiani, institutum, qui non modo Christum in larario suo vna cum heroibus paganorum coluit, sed & tanti aestimauit sacros christianorum ritus, vt eos ad ipsam rempublicam transferret, & magistratus surrogandos illorum exemplo publice proponeret, & hortaretur populum, si quis quid haberet criminis, vt manifestis rebus probaret. Quin dudum obseruatum est eruditis, nunquam philosophos de precibus, de hymnis Deo canendis, aliisque eiusmodi cultus diuini partibus studiosius egisse, quam ex quo christiani iis exemplo suo praeiuerint. Ex quibus satis adparet, gentiles etiam sacrorum suorum rationem, quoad eius fieri poterat, ad Christianorum exemplum composuisse. Ad naturalem denique theologiam quod attinet, expoliendam sibi illam sumserunt philosophi, maxime illi, qui in nullius verba magistri iurantes, eclecticum quoddam philosophandi genus sequebantur. Quemadmodum enim hi non dubitabant ex ipsis Chaldaeorum, Aegyptiorum, Phoenicum monimentis nonnulla in rem suam vertere: ita & ecclesiae thesauris inhiarunt, plura, quae praeclare a Christianis de rebus diuinis & moralibus tradebantur, impudentissimo conatu surripientes, lucemque ita miscentes tenebris, vt difficillimum subinde sit, ea, quae rationis ductu cognouerant, a Christianorum spoliis discernere. Et haec quidem est philosophorum ἐν ὀλίγῳ Christianorum origo, haec occasio, qua in lucem prodire coeperunt. Ex eo enim tempore vix vllus est doctorum gentilium κατ' ἐκλογὴν philosophan-

(x) Idem *Epist. XLIX. p. 429. sequ.* & *ex ea* Sozom. *Hist. eccles. V. 16.* (y) Lamprid. *in vita Alexandr. cap. XLIII.* & *XLIX.*

phantium, cuius in operibus non aliqua saltim occurrant istius semichristianismi vestigia.

§. VI.

Animaduerterunt hanc philosophorum rapinam iam olim viri eruditissimi, qui veluti condictionem rei furtiuae contra illos passim instituerunt. EVSEBIVS, (z) in veterum philosophorum lectione versatissimus, de AMELIO refert, eum diui Ioannis expilasse euangelium, eumque non sine laude citasse. De PLVTARCHO & PLOTINO idem testatur THEODORITVS. (a) Et quamuis, quod ad Plutarchum attinet, ratio cum fugiat: de Plotino tamen res magis videtur dubio carere. Praeterea etiam PROCLO eamdam dicam scribit COSMAS INDICOPLEVSTES, (b) sexti saeculi scriptor christianus, qui de eo diserte: ὗτος, inquit, τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον. *Ipse quoque nostris similia profert, mutato solum in aliam formam sermone.* Denique & de aliis suae aetatis philosophis BASILIVS (c) idem adfirmare non dubitat, dum scribit: *Haec*, (quae paullo ante ex Ioannis euangelio adduxerat,) *ego noui multos, etiam extra veritatis rationem mundana sapientia praeditos, iactantes & admirantes suis decretis & scriptis miscere ausos esse.* Κλέπτης γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας. *Fur enim est diabolus, qui nostra quae sunt, extra ad suos fert interpretes.* Nihil eo loco planius, nihil euidentius. Non enim loquitur de λόγῳ Platonicorum, quasi ex ea doctrina falso collegerit BASILIVS, philosophos Ioannem expilasse: sed de ipsis Ioannis verbis, in opere eorum non vno adductis, ex iisque recte infert id, quod nos demonstrandum hic suscepimus, philosophos etiam gentiles christianae religionis praestantiam tam compertam habuisse, vt subreptas illi purpuras pannis suis adsuere non dubitarint.

§. VII.

Neque nostra aetate defuerunt viri accurate docti, qui collatis inter se veterum iuniorumque scriptis, horum plagia sagaci ingenio deprehenderunt. IOANNES enim OWENVS, (d) qui primus mihi nunc in manum incidit, in eruditissimo opere, quod Θεολογούμενα inscripsit, vltimum istum ruentis gentilismi conatum diligentissime describit, obser-

(z) Eusebus *Praep. Evang. XI*, 10. (a) Theodoritus *Therapeut. II. p. 33.* (b) Cosmas Indicopleust *Christian. Opin. de mundo XII p. 341. in* Bernardi Montfaucon *Collect. noua PP. Tom. II.* (c) Basilius *Homil XVI. in princ.* Ioan. (d) Io. Ovveni *Theologumena I, 9. p. 126. & III, 6. p. 211.*

seruatque, diabolum, praeuisa antiquae superstitionis ruina, ne in extremo actu sibi deesset, religionem, in qua ipse vnus omnia fuerat, varie instaurasse, & nouas ei vires, nouum splendorem addere pro virili tentasse. Quum vero duae potissimum fuerint gentilismi partes, vna, quae in variis de Deo rebusque diuinis opinionibus, altera, quae in profano deorum cultu versaretur, in eo elaborasse veteratorem, vt viros doctissimos excitaret, qui, salua αὐτοκρατορίᾳ sua, & opiniones de Deo sobrias magis, ac sublimiores excogitarent, & cultus superstitiosi rationes minus, quam antea, ridiculas ac ineptas praescriberent, & eas veluti fuco delinerent. In prima operis parte AMELIVM, EVMENIVM, PLOTINVM, PROCLVM, HIEROCLEM, CELSVM: in posteriore APOLLONIVM TYANEVM, PORPHYRIVM, IAMBLICHVM, & IVLIANVM sedulo elaborasse. Quae vbi fusius doctissimus autor exposuit, ita pergit: *Hoc autem conatu illos eius veritatis, quam odio habuerant, beneficio, quae iam sui radios in hominum mentes immiserat, vsos esse, certissimum est.* Quin generatim denique pronunciat, *primis ecclesiae temporibus totam philosophandi rationem ex christianismo esse innouatam.*

§. VIII.

Eumdem locum cum cura tractauit LVCAS HOLSTENIVS, (e) quo nemo in scriptis iuniorum PLATONICORVM fuit versatior. Postquam enim de PLOTINI ac PORPHYRII doctrina atque vniuersa philosophandi ratione prolixius disseruit: subductis rationibus omnibus, quae huc facere videbantur, hanc facit cogitationum suarum summam: (f) *Non possum, quin praestantissimorum ingeniorum sortem miserear, quae in ea tempora inciderunt, quum religio Christiana nouam ac insuetam mortalium animis lucem extolleret,* NVMENII, *inquam,* PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, HIEROCLIS, *qui quum diuinae veritatis gustum ex sacris litteris & nascentis ecclesiae doctoribus, aut christianorum doctorum ore percepissent, purissimos veritatis riuulos in Pythagorae & Platonis deriuarunt lacunas, & igniculos diuinae lucis mendaciorum fumo & tenebris obscurarunt.* Idem vir clarissimus (g) paullo post obseruat, *in posteriorum Platonicorum scriptis, praesertim* PLOTINI, IAMBLICHI, & PROCLI, *multa passim reperiri, quae non ex obuiis & communibus religionis nostrae*

(e) Lucas Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. p. 24.* (f) Idem *l. c. p. 28.* (g) *Vid.* Petauii *Dogm. theolog. IV, 10. de Deo.* Thomae Gale *adnot. ad* Iambl. de myster. Aegyptiorum *p. 288.* Io. Albert. Fabric. *Proleg.* ad Marini *vitam Procli.*

ſtrae dogmatibus, ſed ex intimis & reconditiſſimis myſticae theologiae penetralibus videantur depromta, neque obiter tantum ſtrictimque verbis adumbrata, ſed proprio ac efficaciſſimo orationis genere adeo luculenter ab iis expreſſa, vt magnis ingeniis materiam dubitandi non leuem reliquerint, alios in eum impulerint errorem, vt quae apud vetuſtiſſimos eccleſiae ſcriptores diuina prorſus in hoc genere, exſtant, ea inuerſo ordine a Platonicis illis mutuata; & velut Aegyptiorum ſpolia in pios vſus conuerſa, adfirmarint, atque iſto etiam argumento praeſtantiſſimorum operum fidem auctoritatemque conuellere voluerint. Haec HOLSTENIVS, qui his verbis non obſcure eos notare videtur, qui DIONYSIVM AREOPAGITAM Platonica quaedam in theologiam myſticam tranſtuliſſe arbitrantur. Ipſe enim contra ea exiſtimat, Platonicos potius myſticorum ſcrinia expilaſſe. Quod etiam de Proclo teſtatur SVIDAS, (h) dum ait: Ἰςέον, ὡς τινες τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ μάλιςα Πρόκλος, θεωρήμασι πολλάκις τȣ̃ μακαρίȣ Διονυσίȣ κέχρηται, καὶ αὐταῖς ταῖς ξηραῖς λέξεσι. *Sciendum autem eſt, quosdam ex profanis ſapientibus, praecipue vero Proclum, ſaepe theorematis beati Dionyſii, & interdum nudis eius verbis, vſos eſſe.* Sed quocumque modo ſe res habeat, (nolumus enim iam hac de re cum quoquam litigare) id ſaltim certum eſt, philoſophos iſtos, de quibus HOLSTENIVS agit, multa, ſi non e Dionyſio aliisque myſticis, at certe ex aliis doctorum chriſtianorum operibus, in rem ſuam vertiſſe.

§. IX.

Non magis haec philoſophorum aemulatio fugit ſagacitatem illuſtriſſimi epiſcopi Sueſſionenſis. P. D. HVETII, (i) qui vbi Iamblichi de myſteriis Aegyptiorum ſacerrimum opus citat, in eo paſſim dicit micare lucidiſſimae veritatis ſcintillas, & ſtricturas quasdam chriſtianiſmi. Cuius rei redditurus rationem: *Ex quo enim*, inquit, *fulgere coeperat Chriſti philoſophia, iam inde etiam ethnicam phyloſophiam lucis ſuae radiis late perfudit, idque cum in Procli, Porphyrii, aliorumque ſcriptionibus perſpicitur, tum maxime in eo, quem commemorauimus, Iamblichi libro.* Cui Huetii teſtimonio facile addere liceret alia, veluti GVILIELMI CAVEI, (k) & HERMANNI WITSII, (l) niſi nos iam dudum ad ſe vocaret laudatiſſimus THOMAE STANLEII interpres, (m) qui in ſaepius

(h) Suidas *voce* Διονύσιος *Tom. I. edit. Lud. Kuſteri.* (i) Huetii *Demonſtr. Euang. Prop. IV. p. 23.* (k) Guilielm. Caue *Chriſtianiſm. Primitiu. I, 3. p. 64.* (l) Hermann Witſ. *Exercit. Dodec. IV. 13 p. 176.* (m) *Append. ad* Th. Stanl. *Hiſt. philoſ. cap. VII. p. 1221.*

pius laudata historiae philosophicae appendice, rem omnem, vt solet, accurate expediuit. Etenim in politissima ista diatribe singulari capite expendit, *quam multa eclectici pagani ex Christianis sacris in sua scripta deriuarint, & qua de caussa?* Respondet vir doctissimus, iam inde ab Ammonii Saccae temporibus, qui Christianis sacris initiatus fuerit, multa ex disciplina christianorum eclecticos philosophos reliquis sapientiae suae placitis attexuisse, atque hinc nugari eos, qui, quas in horum philosophorum scriptis inueniant, praeclaras doctrinas de morte philosophica, corporisque & sensuum fuga, de cura animi item & de mentis cultu ex eorum ingenio profecta, a christianis vero in vsus suos versa esse existiment. Certum enim hoc esse, ipsius scripturae φράσιν adeo exacte referre pleraque illa, quae de talibus philosophi illi habeant, vt ex illis fontibus deriuata ea esse, dubitari vix possit. Obseruat porro, id omne ab iis aemulatione religionis christianae factum, ne quidquam scilicet deesse philosophiae videretur eorum, quibus illa sese maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Nam ab indoctissimis quoque hominibus eam in christiana religione doctrinae morumque probitatem deprehensam esse, atque innocentiam, vt non potuerit non animos eorum ducere, atque conuincere conscientias. Addit praeterea, non alios facile in ornanda spoliis huiusmodi philosophia diligentiores se praestitisse, quam qui infensissimo fuerint aduersus Christianos animo. IVLIANVM enim, PORPHYRIVM & PROCLVM, quos peculiaribus scriptis christianismum impugnasse constat, diligentissimos fuisse in imitanda doctrina morum, institutisque christianorum. Quae & aliis quibusdam speciminibus demonstrat, ob praemissae breuitatis fidem hic omnino praetermittendis.

§. X.

Minimum fortasse momentum domestica haec testimonia ad rem adferre videbuntur. Quum enim nihil contingat frequentius, quam vt adfectus migrent in calamum, & ad id credendum sit quisque procliuior, quod suae, quam profitetur, religioni honorificum esse existimauerit: vereri quis posset, ne & hi, quos recensuimus, humani quid passi sint, istaque omnia non tam veritate, quam religionis studio adducti, scripserint. Enimuero, quo minus haec in eos cadat suspicio, ipsi prohibent gentiles philosophi, qui, vt sollemne est furibus, suas so-

ſociorumque rapinas turpiter prodiderunt. PROCLVS (n) enim, qui reliquis plagiariis vult videri ingenioſior, laudatis quibuſdam, quae de archangelis diſſeruerat PORPHYRIVS, caute admodum monet, nouum hoc philoſophandi genus a IAMBLICHO eſſe reprehenſum, ideo, quod PLATO archangelorum nusquam meminerit, quibus addit PROCLVS: *οὐδὲ φιλόσοφος ὁ τρόπος ἔτος τῆς θεωρίας, ἀλλὰ βαρβαρικῆς ἀλαζονείας μεςός. Neque philoſophicus hic ſpeculandi modus, ſed barbaricae oſtentationis plenus.* Quibus verbis quid innuat, non adeo obſcurum eſt illis, qui IOANNEM Euangeliſtam ab AMELIO *βάρβαρον*, (o) ipſumque diſciplinae Chriſtianae inſtitutum a PORPHYRIO (p) *βάρβαρον τόλμημα*, a IVLIANO (q) denique *βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν* frequenter adpellatum, meminerint. Sed quid opus eſt, inquis, ad chriſtianos confugere: quum archangelorum iam multo ante PORPYRIVM ZOROASTRIS oracula & ORPHEVS meminerint? An non ab his potius, quam a Chriſtianis, mutuam hanc doctrinam acceperit PORPHYRIVS? Annon probabilius eſt, PROCLVM Chaldaeorum potius & Orphei dogmata *τῆς βαρβαρικῆς ἀλαζονείας* nomine notaſſe, quam Chriſtianorum? Sed ſunt fortaſſis, quae his reponamus. Fateor equidem, multos in ZOROASTRIS oraculis angelos quaerere & archangelos. Quemadmodum & THOMAS GALE, (r) disquirens in eruditis ad IAMBLICHVM adnotationibus, vnde archangelorum doctrinam Porphyrius acceperit? reſpondet, plures eſſe vias, quibus ad eius notitiam potuerit peruenire. Praeter libros enim Iudaeorum, Chriſtianorum & Gnoſticorum apocryphos, etiam ZOROASTRIS exſtitiſſe oracula, e quibus de archangelis quaedam haurire potuerit. Sed in iis, quae exſtant, oraculis neque archangelorum neque angelorum vlla fit mentio. Adſcribunt equidem Chaldaeis hanc doctrinam PSELLVS, DAMASCIVS, & alii: (s) ſed qua fide, ipſi viderint. Mihi ſane omnia, quae de ZOROASTRIS & Chaldaeorum doctrinis vulgo referuntur, talia videntur, vt iis vix tuto innitaris. Quamuis enim non negem, ineſſe iis nonnulla vere Chaldaica, res ipſa tamen docet, adeo illa alienis Platonicorum & Iudaeorum doctrinis eſſe interpolata, vt genuina a ſpuriis aegre diſcernere liceat. Idemque ſentiendum videtur de ORPHEO, (t) cuius hi verſus circumferuntur:

(n) Proclus *in Timaeum I p. 41.* (o) Euſebius *Praep. Ecc. XI*, 19. *p.* 540. (p) Idem *Hiſt. eccleſ. VI*, 19. (q) Iulianus *Epiſt. LXIII. p.* 454. (r) Thom. Gale *ad Iamblich. p.* 206. (s) Thom. Gale *l. c.* Thom. Stanleii *Hiſt. Philoſ. Chald. I*, 2, 9. (t) Orpheus *ap.* Clem. Alex. *Strom. V. p.* 608.

Σῷ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
Ἄγγελοι, οἷσι μέμηλε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

Candentique tuae sedi permulta laborans
Adstant angelicus populus, queis maxima cura
Mandata est hominum.

Quis enim eos genuinos praestiterit in tanta carminum Orpheo suppositorum turba? Quare id verosimillimum videtur, quod LVCAE HOLSTENIO (u) visum est, hanc de angelis doctrinam Porphyrium accepisse a christianis, hosque ipsos esse, quos barbarorum nomine PROCLVS traducat. Adiungimus vero PROCLO IVLIANVM, τὸν παραβάτην, qui, quum ad paganorum defecisset superstitionem, nihil reliqui fecit, vt, quantum in se esset, absurdissimae religionis maculas elueret. Hinc non ipse tantum cautius sublimiusque philosophari coepit, verum etiam reliquos paganos, in primis sacerdotes, ad emendatiorem illam & semichristianam philosophandi methodum est cohortatus. Ad sacrorum enim antistites inter alia & haec scribit: (x) Προσεκτέον μὲν οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασιν· ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικὰ, καὶ διδάσκει περὶ θεῶν, πρῶτον μὲν, ὡς εἰσίν, εἶτα ὡς προνοοῦσι τῶν τῇδε, καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν οὐδὲ ἓν κακὸν, οὐδὲ ἄλλους φθονοῦντες καὶ βασκαίνοντες, καὶ πολεμοῦντες. *Non omnibus aut omnium dogmatibus, auscultandum, sed illis, & eorum decretis duntaxat, quae pietatem animis iniicere possunt, deque Diis ita docent: primum aliquos esse, deinde infimarum rerum penes illos esse curam, ad haec nihil ipsos mali, neque hominibus, neque ceteris inferre, liuore, inuidia aut mutuis inter se proeliis exercitos.* Quorsum autem haec spectent, facile coniiciet, quicunque ea, quae statim sequuntur, verba expenderit: ὁποῖα γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῖν ποιηταὶ κατεφρονήθησαν· οἱ δὲ ἰουδαίων προφῆται, διατεταγμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν ἀθλίων, τῶν προσνειμάντων ἑαυτοὺς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζονται. *Huiusmodi* (de deorum inuidia & contentionibus) *quum Poetae nostri scriptis prodidissent, contemtui habiti sunt, at vero Iudaeorum prophetae, quum illa pro certis & constitutis adseuerent, apud infelices illos, qui se ad Galilaeorum coetum adplicarunt, in admiratione versantur.* Quid aliud ergo intendit IVLIANVS, quam vt gentiles christianorum aemulatione accendat, horteturque ad philosophiam illam semichristia-

(u) Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. pag. 27. sequ.* (x) Iulian. *Fragm. Epist. p. 300. seqq.*

ſtianam, maiore, quam adhuc feciſſent, cura excolendam? Id vnum ſcilicet reliquum videbatur IVLIANO, turpi ad gentiliſmum defectione omnium reprehenſionem incurrenti, vt ſtrumam, quod eſt in prouerbio, dibapho tegeret, quo emendata quodammodo ad Chriſtianorum exemplum philoſophia, paullo minus inſanire videretur.

§. XI.

Enimuero diſpiciendum porro eſt, quibus demum viis philoſophi iſti ad chriſtianae veritatis theſauros penetrarint. Notum enim eſt, iam inde a ſaeculo tertio Chriſtianos myſteria ſua habuiſſe ſecretiſſima, & ne catechumenis quidem, nedum paganis, illa facile enunciaſſe. (y) Quomodo factum eſt igitur, vt ad ipſos paganos eorum notitia peruenerit? Sed cogitanti mihi ea de re, & recentior videtur illa, quam iactant, diſciplina arcani, & tres occurrunt viae, gentilibus philoſophis expeditiſſimae. Alii enim ex ſacrarum litterarum eccleſiaeque doctorum lectione, alii ex quotidiana Chriſtianorum conſuetudine, alii in eorundem ſcholis profecere. Librorum ſacrorum lectioni operam dediſſe iuniores philoſophos, ex iisque, quantum eorum rationes tulerunt, in rem ſuam vertiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Quamuis enim haec oracula crimininoſiſſime inſectarentur, eorumque θεοπνευςίαν data opera impugnarent; non puduit tamen homines impios, ea, quae ſublimiora ipſis videbantur, operibus ſuis intexere, hisque alienis plumis ſe efferre. Inter hos merito referimus NVMENIVM, quem ORIGENES (z) ait multa ſuis inſeruiſſe commentariis *deprompta e Moſis & Prophetarum libris, & tractata per veriſimilem tropologiam.* Quae ne quis paullo iactantius ab Origene dicta exiſtimet: ſpeciem huius rei nobis ſuppeditant PORPHYRIVS (a) & EVSEBIVS, (b) qui verba Moſis: ἐκφέρεται ἐπάνω τοῦ ὕδατος θεοῦ πνεῦμα, (c) a Numenio adducta explicataque teſtantur. Quin immo non ſolum veteris teſtamenti ſcrinia expilauit, quemadmodum ab Origene obſeruatum eſt, ſed & in libro tertio περὶ τ'ἀγαθοῦ narrauit quamdam hiſtoriam de IESV, non addito nomine, ſed narratione in tropologiam conuerſa. (d) Porro NVMENIVM in iſthoc inſtituto ſequuti ſunt alii, maxime AMELIVS, qui, EVSEBIO (e) teſte, laudato principio euangelii

(y) Gebh. Theod. Meyer *de recondita veter. Eccleſ. Theologia* §. XVI. p. 18. Guil. Erneſt. Tenzel *de diſcipl. arcani.* (z) Origen. *adu. Celſ. IV. p.* 198. & *I. p.* 13. (a) Porphyr. *de antro p.* 256. (b) Euſeb. *Praep. Euang. X,* 17. *XI, 9.* 18. (c) Gen. I, 2. (d) Origen. *adu. Celſ. IV, p.* 198. (e) Euſeb. *ibid. XI, 19. p.* 540.

gelii IOANNIS, per Iouem iurauit, quod barbarus ille, (ſic vocat Ioannem,) recte ſapienterque de λόγῳ diſſeruerit. Quo loco non poſſum non monere, Platonicos iuniores, quum in magiſtri ſui ſcriptis de λόγῳ quodam multa dici deprehendiſſent, maximopere ſuſpexiſſe diuinum illud euangelii Ioannis principium, exiſtimantes videlicet, illam PLATONIS περὶ τῦ λόγυ doctrinam, tanti tamque inter chriſtianos honorati viri teſtimonio non leuiter ſtabiliri. In quo quamuis valde eos fugiat ratio, quum IOANNIS euangeliſtae Platoniſque diſſenſus a viris eruditiſſimis contra IO. CLERICVM (f) luculenter admodum demonſtratus ſit: (g) Platonicis tamen id adeo non potuit perſuaderi, vt prima illa IOANNIS commata, quum cetera chriſtianorum omnia contemtui haberent, ampliſſimis ſemper laudibus efferrent. Hinc e SIMPLICIO, Mediolanenſium epiſcopo, ſaepiuſcule ſe audiuiſſe ait AVGVSTINVS, (h) quemdam ex Platonicis dixiſſe, *aureis litteris deſcribendum eſſe euangelii Ioannis initium, & in conſpicuis eccleſiarum omnium locis proponendum.* Omittimus iam, quae de PLVTARCHO & PLOTINO obſeruare ſibi viſus eſt THEODORITVS. (i) Omittimus, quae de CELSO, PORPHYRIO, IVLIANO, & CHALCIDIO dici poterant, quorum vel opera & fragmenta, quam adſidui fuerint in euoluenda ſacra ſcriptura, legendisque chriſtianorum libris, perſpicue docent. Quis vero viros tam prudentes atque eruditos a diuini verbi lectione plane inanes rediiſſe credat? quis dubitet, quin etiam aliud agentibus plura in eo occurrerint, quae animos, quantumlibet a CHRISTO alienos, in admirationem raperent? Vnde adeo non mirum eſt, philoſophos hos ex ſcripturis ſublimius philoſophari didiciſſe, vt mirandum potius eſſet, niſi vani hi ſapientiae diuinioris oſtentatores ſpoliis quibusdam, ex diuino codice ſurreptis, φλυαρίας ſuas exornaſſent.

§. XII.

Alteram viam, qua philoſophi pagani ad ſublimiorem quamdam ſapientiam notitiamque chriſtianae religionis peruenerunt, muniuit illis perpetua chriſtianorum conſuetudo, quae iis vel nihil tale cogitantibus profuit, dum tot laudandis chriſtianorum exemplis quotidie excitabantur. Magna nimirum exemplorum etiam apud malos vis eſt, & quem-

(f) Io. Clerici *Animadu. ad XVIII. prima commata cap. I. Ioannis & Ep. Critic. IV. p.* 247. (g) Hermann. Witſii *diſſ. de λόγῳ in dodec. Exercit. Hiſt. theolog.* (h) Auguſt. *de Ciuit. Dei. X,* 28. (i) Theodorit. *Therapeut. II. p.* 32.

quemadmodum, qui in ſole ambulant, etiamſi id non agant vt colorentur, colorantur tamen: ita fieri vix poteſt, quin is, qui cum ſapientibus vitaeque emendatae viris quotidie verſatur, aliquam, ſi non ſapientiam ac probitatem, at certe illarum ſpeciem induat. Iam conſideret mihi quisquam illorum temporum conditionem, ſecumque cogitet, annon oportuerit philoſophos ad aemulationem accendi. Omnes ciuitates tum impleuerant chriſtiani, veram illam animique formatricem ſapientiam profeſſi. Eorum non modo doctores & antiſtites, ſed & mulierculae & ſeruuli, a lacu & furno redeuntes, & ſublimius reuerentiusque de rebus diuinis diſſerebant, & plus verae ſapientiae exprimebant viuendo, quam philoſophi vniuerſi integris voluminibus tradiderant. (k) At qui eodem tempore florebant philoſophi, dici non poteſt, quam anilem ac inſipidam ſectati ſint philoſophandi rationem, priusquam ſublimioris cuiusdam ſapientiae gemmas furtim chriſtianis ſurriperent. Alii, vt LVCIANVS (l) ait, *ἀρετήν τινα καὶ ἀσώματα καὶ λήρες* magno ſtrepitu iactare: alii vulgaria quaedam viuendi praecepta miro ſupercilio inculcare, ipſi caeteroquin ab emendata vita remotisſimi: quidam diſputando cum vitiis bellum gerere, & glorioſum ſibi ducere, ſi paullo loquaciores & in vibrandis excipiendisque quaeſtiunculis eſſent exercitatiores. Denique omnes, qui tum ſapientiam nomine pallioque praeferebant, philoſophiam in populare conuerterant artificium, verborum inanium fumum aere vendentes, quales *ἐπὶ μισθῷ φιλοσοφῦντας καὶ τὴν ἀρετὴν ὤνιον ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς προτιθέντας, pro mercede philoſophantes, & virtutem veluti venum in foro exponentes*, non ſine ſale exagitat LVCIANVS. (ll) Quid agerent igitur excitatiora ingenia, quae in tanto ſtultorum prouentu ſubinde naſcebantur? A Chriſto & vera, quam euangelium exigit, fide penitus abhorrebant. Ex chriſtianis in quotidianis congreſſibus multa audiebant de DEO, eiusque natura & operibus, multa de ſpiritibus bonis & malis, de rerum origine, de hominis naturali corruptione, de purgatione animi & vera virtute, de caſto Dei cultu, aliisque huius generis doctrinis, quae vel inuiti cogebantur admirari. Nec ferre profecto poterant aequo animo, ſapientiſſimos quosque gentilium, a chriſtianorum mulierculis & ancillis ſapientia & pietate ſuperari. Quid conſilii itaque

(k) Athenagoras *Apolog. p. 39. & ibi Rechenbergii Adnotat.* (l) Lucianus *in Timone p. 97. Tom. I.* (ll) Lucian. *in Nigrino p. 59. T. I.*

erat reliquum, quam vt christianorum dogmata, quantum salua religione fieri poterat, sua facerent, iisque spoliis exornarent philosophiam, publico risui adhuc expositam, ipsisque gentilibus, sine his tegumentis, dedecori futuram?

§. XIII.

Enimuero ex ipsis denique christianorum scholis lumen haut minimum philosophiae gentilium effulsit. Eas enim & ab ipsis paganorum philosophis esse frequentatas, exemplis constat quam plurimis. Mirum quidem hoc videri poterat, vel eo nomine, quod pagani odio plus quam Vatiniano Christianos prosequebantur. Vnde facile quis posset colligere, quosuis potius, quam christianos doctores, ab iis esse auditos. Sed nota est curiositatis indoles, quae reliquos adfectus haut raro supprimit, ipsumque odium aut exstinguit aut suspendit. Sane ipsorum Imperatorum & Augustarum nonnullos a christianorum institutione non prorsus abhorruisse, legimus. De Seuero enim Imp. a TERTVLLIANO (m) memoriae proditum est, quod in palatio habuerit PROCVLVM quemdam christanum, qui Torpacion sit cognominatus, quique Imperatorem aliquando oleo curauerit, ipsumque eius filium Antonium Caracallam lacte christiano educauerit. Idem de Iulia Mammaea, Alexandri Seueri matre, est certissimum, (n) quippe quae Antiochiam acciuit ORIGENEM, vt ex eius praeceptis sermonibusque proficeret, & christianam perdisceret doctrinam. Haec si ipsi Imperatores & Augustae fecerunt, qui, quantum nobis constat, antiquae superstitioni, tamquam scopulis adhaeserunt: cur dubitassent, quaeso, tenuioris conditionis homines, christianorum scholis interesse? Sed quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nota est schola christianorum Alexandrina, ex qua tamquam ex equo Troiano lectissima semper ingenia prodierunt. Iam inde enim a prima christianorum aetate eam illuminarunt doctores celeberrimi, CLEMENS, PANTAENVS, AMMONIVS, ORIGENES, HERACLAS, PIERIVS, SERAPION, (o) DIDYMVS, RHODON, & alii quam plurimi: quorum institutum licet ad *τὴν τῶν ἱερῶν λόγων διδασκαλίαν* potissimum spectarit, eoque factum sit, vt *κατηχήσεων* magistri vocarentur: philosophiam tamen eadem opera professi sunt, omniaque, quae in gentilium operibus reperiebantur, in suos selegerunt vsus, non quod chri-

(m) Tertull *ad Scapulam cap. IV.* (n) Euseb. *Hist. Eccles. VI. 21. p. 223.* (o) Philippi Sidetae *Catal. catechetarum Alex. apud.* Dodvvellum *ad finem dissert. Irenaic.* Io. Andr. Schmidii *diss. de Schola Alexandr. catechet.*

christianae religioni his phaleris opus esse existimarent, sed quia haec non incommoda videbatur gentiles ad se alliciendi occasio. Et sane non infeliciter ipsis cessit hoc consilium. Quamuis enim fatendum sit, patres Alexandrinos inquinatioris philosophiae decreta nonnunquam esse amplexos, & dum nescio quem eruditionis fumum captarint, multos vna errores in ecclesiam inuexisse: (p) effecerunt tamen hac docendi ratione, vt & gentiles, his ἐκροάτεσιν inuitati, eorum scholis interessent, in iisque veluti aliud agentes ad christianam religionem praepararentur. Cuius rei luculentum testem habeo EVSEBIVM, (q) qui vbi de ORIGENE, eiusque docendi dexteritate & fama agit: Τοιαῦτα δὴ, inquit, φιλοσόφȣ βίȣ τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα. εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον, πλείȣς παρώρμα τῶν φοιτητῶν, ὥϛε ἤδη τῶν ἀπίϛων ἐθνῶν τῶν δὲ ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας ȣ̓ τȣ̀ς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῇ δι' αὐτȣ̃ διδασκαλίᾳ. *Huiusmodi igitur philosophicae vitae exempla omnibus spectanda praebens, plures ex discipulis ad imitationem sui merito prouocauit, ita vt multi ex gentilibus, tum in omni doctrinae genere, tum in philosophia praestantissimi, eius se magisterio submitterent.* Cui suffragatus HIERONYMVS: (r) *Illud,* inquit, *de immortali Origenis ingenio non taceo, quod dialecticam quoque & geometriam, & arithmeticam, musicam, grammaticam, & rhetoricam, omniumque philosophorum sectas ita dedicit, vt studiosos quoque saecularium litterarum sectatores haberet, & interpretaretur iis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione saecularis litteraturae in fide Christi eos institueret.* Possem hanc in rem exemplum adducere non vnum, iisque rem omnem perducere ad liquidum. Ipse enim EVSEBIVS (s) recenset Plutarchum, Serenum, Heraclidem, Heronem, alterum Serenum, Heraclam, qui omnes, gentiles quum essent, Origenis scholas frequentarant, in iisque tantum profecerant, vt non modo verbis factisque, sed & sanguine, CHRISTVM confiterentur. Sed sufficient fratres germani GREGORIVS THAVMATVRGVS & ATHENODORVS, quorum vterque philosophicis studiis in Origenis scholis initiatus, abiecta veteri superstitione, inter christianos nomen professus est, ceu in ipso dissertationis limine ex GREGORIO NYSSENO docuimus.

Cc 2 §. XIV.

(p) Thom. Ittigii *Praefat. ad operum Clement. Alex. Supplementum n. VII.*
(q) Euseb *Hist. eccles VI, 3. p. 167.* (r) Hieronymus *Catalog. Viror. illustr. c. LIV.* (s) Euseb. *Hist. eccles. VI. 3. p. 165. & 4. p. 167. sequ.*

§. XIV.

Inter omnes vero, quae tum floruere, scholas, facile reliquis omnibus, palmam praeripuit illa Ammonii Saccae, cuius tanta tum erat fama, tantaque celebritas, vt etiam PLOTINVS, HERENNIVS & ORIGENES, ab Adamantio illo diuersus, aliique gentiles philosophi, illi interesse non dubitarent, multaque inde procul dubio referrent, ex reconditissimis christianae religionis dogmatibus depromta. Sed multa hic eruditis subnata sunt dubia, quorum quaedam, quae huc faciunt, paucis discutiemus. PORPHYRIVS, (t) qui vitam PLOTINI accurate admodum perscripsit, vt & HIEROCLES, (u) de AMMONIO prodiderunt memoriae, eum veterum philosophorum opinionibus perpurgatis, reiectisque, quae instar lolii succreuerant, nugis, puram ac genuinam philosophiam restituisse, & multos sibi vndiquaque acciuisse auditores, & in his maxime Plotinum, Herennium & Origenem, qui fidem sibi mutuo obstrinxerint de dogmatibus AMMONII non euulgandis. At quum PLOTINVS promissis bona fide stetisset: HERENNIVS, teste PORPHYRIO, eam primus violauit, eumdemque postea sequutus est Origenes. Haec partim HIEROCLES, partim PORPHYRIVS referunt. Quum itaque adhuc inter omnes constiterit, AMMONIVM istam Saccam Christianorum sacris fuisse addictum, collegerunt ex Porphyrii verbis LVCAS HOLSTENIVS (x) & PHILIPPVS LABBEVS, (y) dogmata illa Ammonii, de quibus non euulgandis fidem sibi inuicem obstrinxerit illa condiscipulorum triga, nihil fuisse aliud, quam doctrinas sublimiores, ex ipsa religione christiana depromtas, quae a PORHYRIO inuidiae amoliendae caussa *δόγματα ἀνακεκαθαρισμένα*, *dogmata inprimis perpurgata* adpellentur. Sed alia omnia hic videntur doctis quibusdam viris, qui HOLSTENIVM & LABBEVM falli existimant. Celeberrimus, mihique nunquam sine laude dimittendus STANLEII interpres, (z) in eo ait vtrumque errasse, quod crediderint, PORPHYRIVM in animo habuisse philosophiam, doctrinis christianis interpolatam, quum potius eius verba ad philosophiam eclecticam, ab AMMONIO excultam, pertineant. At vlterius progrediuntur PETRVS BAELIVS (a) & IO. ALB. FABRICIVS, (b) qui non hunc mo-

do

(t) Porphyr. *Vita Plotini, cap. III.* (u) Hierocles *apud* Photium *in Bibliotb. Codice CCXIV. p.* 549. (x) Luc. Holstenius *de vita & scriptis Porphyr. p.* 281. (y) Phil. Labb. *diss. de script. Eccles. Tom. I. p.* 58. (z) *Append. ad* Stanl. *de philos. eclectica cap. III. p.* 1210. (a) Bael. *diction. Historique & Critiq. Tom. Tom. I. p.* 200. (b) Fabric. *Bibl. Gr. IV*, 26. *p.* 151. & 159.

do errorem in Holftenio & Labbeo notant, fed & penitus AMMONIVM tum chriftianum fuiffe negant, quum PLOTINVS ei daret operam. Quae fi vera funt: ne fufpicandum quidem erit, AMMONIVM difcipulis dogmata Chriftiana inftillaffet. Sed vt largiamur, PORPHYRIVM non de dogmatibus chriftianis, fed eclecticis, effe loquutum, (quamuis tunc vix poffit reddi ratio, cur haec difcipulorum triga, ea dogmata eclectica euulganda non putauerit,) ea tamen, quae de paganifmo AMMONII fufpicati funt viri doctiffimi, non videntur tam firmis niti argumentis, vt eorum cauffa, virum tam illuftrem, e chriftianorum diptychis expungendum arbitremur. Primo enim θεοδιδάκτυ cognomen vrget BAELIVS, quod AMMONIO ab HIEROCLE (c) tribuitur, additque non effe probabile, gentilem philofophum Ammonium elogio hoc ornare voluiffe, ob accuratiorem theologiae chriftianae notitiam, fed procul dubio, illud ei datum fuiffe ob ἐνθυσιασμὸν, & accuratiorem philofophandi rationem, in qua tamen non Chriftus & euangelium, fed PLATO & ARISTOTELES, regnarint. Deinde addit, AMMONIVM difcipulos habuiffe, non folum chriftianos, fed & Deorum cultores, quos AMMONII fcholas mox fuiffe deferturos, credibile fit, fi is vel dogmata chriftiana difcipulis inculcaffet, vel ipfe fuiffet chriftianus. Praeterea etiam prouocant ad auctoritatem PORPHYRII, (d) a quo obferuatum fit, AMMONIVM Plotini magiftrum, chriftianis facris initiatum ad gentiles, fimulac adoleuerit, defeciffe, conftanterque apud eos manfiffe. Denique e LONGINO (e) obferuant, AMMONIVM, Plotini praeceptorem, nihil fcripfiffe, quum Chriftiani Ammonii opufcula quaedam ab EVSEBIO & HIERONYMO laudentur. E quibus omnibus demum colligunt, AMMONIVM hunc Saccam eo tempore, quo Plotinum aliosque paganos auditores habuerit, non amplius fuiffe Chriftianum, fed dudum ad gentilium caftra tranfiiffe, atque hinc non leuiter erraffe EVSEBIVM, qui Ammonium hunc Saccam, alterumque chriftianum ab eo diuerfum, primus confuderit. Sed fortaffis rationibus hifce nondum fatis euictum eft, aut EVSEBIVM tam grauiter erraffe, aut ipfum AMMONIVM fuiffe gentilem. Quod enim ad primam attinet, noftra non multum intereft, vnde θεοδιδάκτυ cognomen retulerit Ammonius. Si vel maxime enim hoc demus BAELIO, quod illud ἐνθυσιασμῷ cuidam philofophico originem debeat: nondum

(c) Hierocles *apud* Photium *Cod. CCXIV. p. 549.* (d) Porphyrius *apud* Eufeb *Hift. ecclef. VI, 19.* (e) Longinus *ap. Porphyr. in vita Plotini cap. XX.*

tamen inde ſequitur, vt Ammonium chriſtianum fuiſſe negemus. Non mirum enim eſt, gentiles, rei ignaros, ei ἐνθουσιασμὸν tribuiſſe, qui quum iuuenis ſaccis ferendis vitam aegre toleraſſet, ſubito non modo philoſophus, ſed & nouae emendatiſſimaeque philoſophiae auctor exſtiterat. (f) Nec magis nos vrget alterum BAELII argumentum, a diſcipulis Ammonii gentilibus deſumtum. Quum enim ipſe fateri non dubitet, Ammonio, quem gentilem putat, chriſtianos diſcipulos dediſſe operam: cur adeo abſurdum ſit credere, gentiles etiam chriſtianorum ſcholis interfuiſſe, maxime quum id ſuperiore paragrapho exemplo non vno luculenter demonſtratum ſit? At procul dubio, inquit, gentiles Ammonii ſcholam ſtatim deſeruiſſent, ſi in illa doctrinae chriſtianae fuiſſent propoſitae. Deſeruiſſent vtique, fateor, ſi audiuiſſent myſteria & fundamenta ipſa chriſtianae religionis, ſi Ammonius illis inculcaſſet CHRISTVM, cruci adfixum, ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον· ἕλλησι δὲ μωρίαν: (g) ſed huius generis doctrinarum non adeo multam in his ſcholis factam eſſe mentionem, facile adducor, vt credam. Sunt vero & alia chriſtianorum praecepta, ad mores componendos comparata, a quibus adeo non abhorruere gentiles, ſublimioris philoſophiae ſtudioſi, vt ea admirati ſint maxime. Haec vero ſunt, quae inculcarunt magiſtri Chriſtiani: haec ſunt, quae ſectati ſunt pagani philoſophi: his purpuris pallia ſua exornari poſſe, non praeter rem exiſtimarunt. PORPHYRII porro teſtimonium de deſerta ab Ammonio Chriſtiana religione ita comparatum eſt, vt mirari ſubeat, viros doctiſſimos huic viro tam multum tribuiſſe, quo nemo fuit mentiendi in rebus chriſtianorum ſtudioſior. Laborauit enim homo infeliciſſimus eo inſaniae genere, vt omnes paene viros doctos gentilibus vindicaret. Sic ORIGENEM Adamantium gentilibus ſacris innutritum ſero demum ad chriſtianos delapſum, ſcribit eodem loco, quo Ammonium ad paganos deſciuiſſe tradidit. (h) Qui itaque de homine celeberrimo, ſibique prope aequali, tam turpiter mentitur, quomodo magis vera dicere crederetur de Ammonio? Sane EVSEBIVS, (i) qui non multum ab his temporibus abfuit, viroſque eccleſiaſticos, ſi quis alius, habuit exploratiſſimos, hanc PORPHYRII calumniam dudum exploſit, dum ait: τῷ δὲ Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνθέου φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ βίου

διέμενε

(f) Ammianus Marcell. *XXII. ad finem.* (g) 1. Cor. I, 23. (h) Euſeb. *Hiſt. eccleſ. VI*, 29. (i) Euſeb. *l. c.*

διέμεινε τελευτῆς. *Ammonius diuinae philosophiae praecepta ad extremum vsque terminum vitae integra atque immota retinuit.* Quis vero credat, viri tam illustris ἀποστασίαν tam ignotam fuisse Christianis, vt ea EVSEBIVM fugere potuerit? Vnde & vltimum, quod e LONGINO desumitur, argumentum cadere videtur. Quamuis enim negare videatur LONGINVS, Ammonium libris scribendis operam dedisse: ex ipsis tamen illius verbis satis adparet, cum loqui de libris tantum philosophicis, & eos recensere, qui libros scribendi operam non primam & antiquissimam, sed quasi πάρεργόν τι habuerint. Hinc statim addit: καὶ γὰρ εἴ τι τούτων γέγραπταί τισιν, οὐχὶ ἐχέγγυα (k) πρὸς τὸ μετὰ τῶν ἐξειργασμένων τῶν λόγων αὐτοὺς ἀριθμεῖν ἂν γένοιτο, πάρεργον τῇ τοιαύτῃ χρησαμένους σπουδῇ, καὶ μὴ προηγουμένην περὶ τοῦ γράφειν ὁρμὴν λαβόντας. *Iam vero si quid ab aliquo eorum scriptum est, - - - non illud tanti est, vt ea propter inter illos referri mereantur, qui dedita opera litteris philosophiae dogmata explicuerunt, quum haec ipsis opuscula veluti* πάρεργα *seu fortuita fuerint, neque scribendi munus, tanquam primum ac praecipuum, in se susceperint.* Ex quibus sane perspicuum est, LONGINVM adeo non negare, Ammonium quaedam theologici argumenti scripsisse, vt ne philosophica quidem opuscula ei plane abiudicet, qualia ab AMMONIO scripta esse, vel e GREGORIO NYSSENO, (l) aut, si mauis, NEMESIO non obscure colligitur. Quum igitur nulla doctissimorum virorum ratio nobis persuadeat, vt Ammonium ad gentilium superstitionem defecisse credamus: nobis contra non desunt rationes, quae alia omnia suadeant. Primo enim omnes, qui praeter PORPHYRIVM Ammonii meminerunt, Christianum eum vocant. Deinde luculentus exstat AVGVSTINI (m) locus, quo christianismus Ammonii non obscure confirmatur. Mentionem enim faciens PLOTINI, ita disserit: *Tunc* PLOTINI *schola Romae floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, & solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarum artium curiositate deprauati sunt, alii Dominum* IESVM CHRISTVM *ipsius veritatis atque sapientiae incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in eius militiam transierunt.* Ex quo loco AVGVSTINI nihil aliud colligi potest, quam PLOTINVM in ea schola adoleuisse, in

qua

(k) *Sequimur hic & in sequentibus emendationes* Cornelii Tollii, *quas ipse probat & laudat* Fabricius *Bibl. Gr. IV, 26. p. 128. not. t.* (l) Gregor. Nyss. *aut potius* Nemes. *de anima Tom. II. opp. p. 91. & 109.* (m) August. *Epist. LVI. ad Dioscorum Tom. II. opp. p. 269.*

qua aliqui eius condiscipuli ad veram Christi cognitionem potuerint peruenire, qualis profecto non fuisset schola Ammonii, si BAELII & FABRICII (n) iudicio standum esset. Excipit quidem laudatissimus Fabricius, Augustini haec scribentis animo obuersatum fortassis esse ORIGENEM Adamantium, quem per errorem cum altero ORIGENE, Plotini συμφοιτητῇ, confuderit. Verum res ipsa docet, nec Origenem Adamantium, nec alterum gentilem, eum in animo habuisse, quum alter nunquam gentilis, alter nunquam christianus fuerit. Plures itaque alios fuisse Ammonii discipulos oportet, qui in eius schola ad Christum adducti sunt, nisi Augustinum plane mentitum dicere velimus. Quae quum ita sint, adfirmare non dubito id, quod consentiente adhuc eruditorum omnium suffragio adseueratum est, AMMONIVM christianam fidem nunquam deseruisse. Et hinc in medio posita est ratio intelligendi, ex quo fonte sua tot philosophi arua irrigarint. Ammonium enim audiuerunt HERENNIVS, PLOTINVS & ORIGENES gentilis, Plotinum & Origenem PORPHYRIVS & AMELIVS, Porphyrium IAMBLICHVS, quem deinde PLVTARCHVS Atheniensis, SYRIANVS, PROCLVS, MARINVS, ISIDORVS, DAMASCIVS continua serie exceperunt: (o) vt adeo non praeter rem dicere liceat, philosophorum maximorum turbam, Scholae Ammonianae veluti coloniam quamdam fuisse.

§. XV.

His veluti fundamenti loco substratis, proximum est, vt, quinam sint illi philosophi gentiles, ἐν ὀλίγῳ christiani, paullo accuratius dispiciamus. Ii vero denuo duorum esse generum videntur. Alii enim paullo cautius atque occultius χριστιανίζειν, & spolia illa aliena clam habere solent. Alii paullo perfrictioris frontis doctrinas christianis surreptas tam manifeste prae se ferunt, vt eruditis quibusdam dubitandi fecerint materiam, paganine fuerint an christiani? In priorem censum merito referimus EPICTETVM, gente Phrygem, domo Hierapolitanum, qui quum esset conditione seruus, istum fortunae errorem incredibili eruditione ac virtute emendauit, & philosophiae ita percepta habuit praecepta, vt iis ad componendos mores, non ad ostentationem vteretur. Profecto, si quis vnquam philosophorum fuit, cuius cum verbis & doctrina accurate vita moresque conspirarunt, Epictetus, BVDDEO (p) celeberrimo iudice, hanc laudem promeretur, pro-

pe

(n) Fabric. *Bibl. Gr. IV*, 26. *p.* 151. (o) *Vide Append. ad* Thom. Stanleii *Hist. cap. III. p.* 1213. *sequ.* (p) Budd. *philos. dialog. de moribus philos. p.* 103.

pe certe ab ista gloria, quae summa vtique est atque excellens, abfuit. Exstant huius philosophi enchridion & disputationes ab ARRIANO collectae, quarum hae magnam partem tam sunt praeclarae ac sublimes, vt non modo GVIL. CAVEVS (q) eum e christianorum potius consuetudine, quam in Zenonis porticu profecisse existimet, sed & idem se iusto commentario demonstraturum receperit CASPAR BARTHIVS, (r) quibus & nos adsentiri non dubitamus. Quamuis enim haut probemus audaciorem coniecturam ABR. BERKELII (s) & GVILIEL. SALDENI, (t) qui Epaphroditum, Epicteti herum, eumdem cum eo, qui a Paullo (u) aliquoties commendatur, esse existimant, atque inde colligunt, EPICTETI animum ab hero tam pio, matutino Christianae religionis rore quodammodo fuisse adspersum: certum tamen est, EPICTETVM, qui ipsis nascentis ecclesiae temporibus floruit, incredibili christianorum aemulatione incensum, decreta atque instituta eorum curiosius inuestigasse. Hinc subinde meminit christianorum, discipulosque eorum exemplo ad virtutem alacriores reddere conatur. Exstat in disputationibus eius locus, (x) in quo egregia philosophiae praecepta viuendo etiam esse exprimenda, hoc suadet argumento: *Τί ἐξαπατᾷς τοὺς πολλούς; τί ὑποκρίνῃ, ἰουδαῖος ὢν, ἕλληνα, οὐχ ὁρᾷς, πῶς ἕκαστος λέγεται ἰουδαῖος; πῶς Σύρος; πῶς αἰγύπτιος: καὶ ὅταν τινα ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται· ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται ἰουδαῖος· οὕτω καὶ ἡμεῖς παραβαπτισταί, λόγῳ μὲν ἰουδαῖοι, ἔργῳ δ' ἄλλο τι.* *Quid populo fucum facis? Quid te, quum Iudaeus sis, Graecum esse simulas? Nonne vides, vt quisque dicitur Iudaeus, aut Syrus, aut Aegyptius? Quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus, non esse Iudaeum, sed simulatorem. Quum autem adfectum illa disciplina imbuti, (baptizati) sectamque professi, adhibuerit, tum reuera Iudaeus & est & nominatur. Sic & nos adulterini, (baptismi desertores,) sumus, nomine quidem Iudaei, re vero ipsa quiddam aliud.* Christianos hoc loco Iudaeorum nomine censeri, ex baptismi mentione patet, recteque est ab HIER. WOLFIO (y) obseruatum. Sane si de Iudaeis vere ita dictis loqui voluisset: non video, cur baptismum proselytorum, paucissimis gentilium procul dubio notum,

(q) Guil. Caue *Christ Primit. I. p. 64.* (r) Casp. Barthius *Aduers. III. 10.* (s) Berkel *Praefat. ad Epictet.* (t) Salden. *Otior. theolog. p. 43.* (u) Philipp. II, 21. Coloss. I, 7. (x) Arrianus *Disp. Epict. II, 9. p. 192.* (y) Hieron. Wolfii *Adnot. ad hunc locum p. 470. sequ.*

commemorare maluerit, quam circumcisionem, paganis omnibus notissimam. Accedit, quod vulgo tum erat receptum, vt christiani, quorum religio ex Iudaea prodierat, & quaedam cum Iudaeis communia habere videbatur, Iudaei per errorem nuncuparentur, quemadmodum multis exemplis demonstrarunt IVSTVS LIPSIVS, (z) PETRVS PITHOEVS, (a) CASP. BARTHIVS, (b) aliique viri doctissimi. Nec minus notabilis est alter ex eodem ARRIANO (c) locus, in quo clarius christianorum meminit, sed ita, vt, dum reprehendit, laudet, dum odium turpissime prodit, mores eorum suis proponat imitandos. En enim eius verba: *ποῖος ἔτι τούτῳ τύραννος φοβερός; ἢ ποῖοι δορυφόροι; ἢ ποῖαι μάχαιραι αὐτῶν; εἶτα ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις οὕτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως οὐδεὶς δύναται μαθεῖν, ὅτι ὁ θεὸς πάντα πεποίηκε, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Quis adhuc tyrannus isti erit formidabilis? aut qui satellites? quiue eorum gladii? Ergo furore quidem sic aliquis affici potest aduersus illa, & consuetudine, vt Galilaei; ratione vero & demonstratione cognoscere nemo potest, Deum ea, quae in mundo sunt, vniuersa fecisse?* Quibus verbis haud obscure prodit EPICTETVS, multa se in christianis, quos familiari conuitio Galilaeos vocat, laudanda obseruasse, atque inde eum cepisse fructum, vt, quae hos furore quodam aut consuetudine facere falso existimabat, ipse, ratione duce, adsequi niteretur. Quum itaque philosophus tam accurate cognitos habuerit christianos, multaque eorum instituta vel inuitus miratus sit: ecquis dubitet quaeso, quin multas eorum doctrinas, quas, saluis stoicorum decretis, potuit adoptare, philosophiae suae miscuerit? Dubitat equidem doctissimus FABRICIVS, (d) cui *vanissima* videtur *de propensione eius ad christianismum suspicio, eo, quod nihil eius feratur; quod non a stoico philosopho proficisci potuerit. multa autem, quae haut potuerint proficisci a christiano.* Sed quemadmodum facile in hoc ei adsentior, quod neque christianus fuerit EPICTETVS, neque christianis magnopere fauerit, multaque praeterea scripserit, quae a christiano non possent proficisci: ita paullo fidentius dictum videtur, quod nihil, nisi *τὰ ἐκ τῆς στοᾶς* docuerit. Quamuis enim omnia, quae tradit EPICTETVS, ipse ratione duce discere potuisset: satis tamen constat, multa, quae etiam ex ratione colligi potuissent, fugisse philosophos, donec christiano-

rum

(z) Lips. ad Taciti *Ann. l. XV.* (a) Pithoei *Aduers. II.* 2. (b) Barth. *ad* Rutil. Numantin. *l. p.* 159. (c) Arrianus *Disp. Epictet. IV*, 7. *p.* 400. (d) Fabr. *Bibl. Graec. IV*, 7. *p.* 257.

rum exemplis moniti, ea diligentius excoluere. Exemplo ſit doctrina de celebratione Numinis. Non ea ſane abhorret a ratione: ſed quis, quaeſo, ante Epictetum philoſophus, quis Stoicus ante chriſtianae religionis exortum tam praeclare de ea loquutus eſt, vt EPICTETO paria faciat? An Chriſtianus potuiſſet efficacius de ea diſſerere, quam Epictetus apud ARRIANVM (e) diſſeruit? Loquutus enim de operibus Dei ſapientiſſime creatis: *Num*, inquit, *oratione haec ſatis aut laudari, aut illuſtrari poſſunt? Nam ſi ſani eſſemus, quid nobis aliud agendum erat, & publice & priuatim, quam Numen celebrandum? Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus erat Deo:* Μέγας ὁ Θεὸς, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάποσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. *Magnus eſt Deus, qui nobis inſtrumenta praebuerit haec, quibus terram colamus: magnus eſt Deus, qui manus dederit, qui deglutiendi vim, qui ventrem qui effecerit, vt latenter creſcamus, vt dormientes reſpiremus! Haec ſingulis in rebus cantanda erant, & hymnus maximus ac diuiniſſimus reſonandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, & vtendi ratione inſtructam. Quid ergo? quum vulgo excoecati ſitis, nonne oportebat eſſe aliquem, qui hoc munere fungeretur & loco omnium hymnum de Deo publicaret? Quid enim aliud poſſum ſenex claudus, niſi celebrare Deum? Quodſi luſcinia eſſem, luſciniae officio fungerer: ſi olor, oloris. Nunc rationis quum particeps ſim, Deus mihi celebrandus eſt, hoc munus meum eſt, hoc exſequar, neque ſtationem hanc deſeram, quoad licuerit, & vos ad eamdem hanc cantilenam exhortor.* Si Platonicus aut Pythagoraeus ita ſcripſiſſet, eſſet fortaſſis, quod paullo minus miraremur. Sed quis a ſtoico haec exſpectaret, cuius de Deo ſententia pro ſectae ratione non longe a Spinozae principiis aberat? Quis ergo non videt, philoſophum imitari chriſtianos, quorum ea tunc peruulgata laus erat, *quod perpetuum Chriſto Deo carmen inuicem dicerent?* (f) Adde quod hymnus ille Epicteticus ad pſalmorum ſtilum quodammodo accedere, & ex ipſis chriſtianorum hymnis expreſſus eſſe videatur. Quod ſane nemini mirum videbitur, qui ſequentia eiusdem Epicteti verba (g) expenderit: Νῦν τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι, δεόμεθα αὐτοῦ ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν.

(e) Arrianus *Diſput. Epict.* I, 16. p. 127. (f) Plinius *Epiſt.* X, 37. (g) Arrianus *diſp. Epictet.* II, 7. p. 186.

ἐξελθεῖν. *Nunc trementes augurium captamus, Deumque inuocantes, precamur eum:* DOMINE MISERERE, *fac mihi exeundi potestatem.* Quae vel sola, nisi fallor, persuadent, vt Epictetum, quamuis a sacris mysteriisque christianorum alienum, moralibus tamen eorum doctrinis philosophiam suam passim interpolasse credamus, licet id occultius tectiusque eum fecisse non negemus.

§. XVI.

Idem censendum videtur de PLOTINO, quem supra Ammonio operam dedisse adfirmauimus. Hic quum esset gente Aegyptius, pluresque philisophos iuuenis audiuisset, ex omnium scholis paullo tristior exierat, donec audito Ammonio, eiusque doctrina vnice probata, exclamaret: τȣτον ἐζήτουν, *hunc ipsum quaerebam.* (h) Equidem quid potissimum in Ammonio miratus sit PLOTINVS, non adeo obscurum est. Quum enim ideo abhorreret ab aliorum acroasibus, quod sectarum studio, quidquid vel Plato, vel Aristoteles, vel Zeno somniasset, miro supercilio discipulis obtruderent: non poterat non probare institutum Ammonii, qui in nullius magistri verba iurauerat, eclecticamque & subliniorem quamdam philosophiam, raro tum exemplo, colebat. Hanc ergo retinuit etiam PLOTINVS, qui quamuis vulgo Platonicis accenseatur, aequiore tamen iure inter eclecticos refertur a doctissimo STANLEII interprete. (i) Nam praeterquam quod in eius schola etiam Pythagoraeorum, peripateticorum, & stoicorum commentarii legerentur: relatum legimus a PORPHYRIO, (k) Plotinum adeo prudentiorem dogmatum ἐκλογὴν probasse, vt & Persarum atque Indorum philosophiae periculum facere constituerit, & iter ideo susceperit in Mesopotamiam. Quum ergo nullius gentis dogmata adspernatus sit Plotinus: quis quaeso negaret, eum etiam rationem habuisse Christianorum, in quorum scholis adoleuerat? Certe ita visum est multis, iisque erudititissimis viris, THEODORITO, HOLSTENIO, OWENO, aliisque plurimis. Et quamuis ab eorum sententia alieniorem se profiteatur ὁ πάνυ FABRICIVS: (l) crediderim tamen, eum de mysteriis tantum christianis loqui, quae in PLOTINO non reperiri, facile concedo. Ipse enim nunquam satis laudatus FABRICIVS (m) in eruditis ad

MARI-

(h) Porphyr. *vita Plotini cap. III.* (i) *Appendix ad* Stanleii *de philosoph. Eclect. cap. III. p.* 1210. *sequ.* (k) Porphyr. *vita Plotin. cap. XIV.* & III. (l) Fabricius *Bibl. Graec. IV* 26. *p.* 157. (m) Fabric. *in Proleg. ad* Marini *vitam* Procli *Sect.* II. *pag.* 12.

MARINVM prolegomenis diserte ait: *Quod vero Plotinus & reliqui ex christianis dogmatis quaedam in suam philosophiam vel receperint, vel cum illa conciliare, aut denique expolire conati fuerint, non videtur temere esse vel negandum vel explodendum.* Rem vnico exemplo illustrabimus. Constat inter omnes, creationem rerum omnium ἐκ μηδενὸς προυποκειμένου, id est ex nihilo, doctrinam esse adeo christianis propriam ac peculiarem, vt nulla philosophorum secta eam vnquam adsequuta sit. Omnes enim veluti ex compacto somniant materiam quamdam Deo coaeternam, ex qua deinde hoc vniuersum vel fortuito exstiterit, vel a Deo factum sit. Hinc omnes philosophi de rerum origine perperam senserunt, ne ipso quidem excepto PLATONE, ceu ex ALCINOO (n) constat, quem & CHALCIDIVS fatetur, (o) docuisse, *non Deum ex his, quae non erant, fecisse mundum, sed ea, quae erant, sine ordine ac modo, ordinasse.* Eoque factum est, vt PROCLVS, (p) Platonis doctrinam vindicaturus, huic dogmati Christianorum duodeuiginti argumenta opposuerit, a IO. PHILOPONO totidem libris refutata. Et tamen PLOTINVS primus omnium, fatente ipso RADVLPHO CVDWORTHO, creationem vniuersi ex nihilo docuit, quem deinde longo agmine sequuti sunt Platonici recentiores tantum non omnes, Pyrphyrius, Iamblichus, Syrianus, Hermias, Damascius, Priscianus Lydus, HIEROCLES aliique, quos praeter laudatum CVDWORTHVM (q) operose enumerarunt LIVIVS GALANTES (r) & IO. ALB. FABRICIVS. (s) Vnde vero hanc sublimiorem doctrinam hausisse dicamus Plotinum? Non sane ex Platonis & Aristotelis operibus, neque ex Chaldaeorum Persarumque oraculis, in quibus alia omnia occurrunt, sed a christianis haec omnino didicit, maxime ab AMMONIO, cuius in schola, vt diximus, fuerat perpolitus.

§. XVII.

Praeceptori iungimus discipulum PORPHYRIVM, Bataneotem Tyrium, patrio nomine MALCHVM, quem omnes neruos ad euertendam christianam religionem intendisse constat. Hunc philosophum nihil fecisse reliqui, vt philosophiam ad christianae religionis exemplum compone-

(n) Alcinous *doctr. Platon. cap. VIII. & XII. Conf. &* Thom. Gale *ad* Iamblich. *de myster. Aeg. p.* 276. (o) Chalcid. *ad* Timæum *Plat. p.* 103. (p) Fabric. *append. ad* Marini *vitam Procli. p.* 95 (q) Cudvvorth. *Systema mundi, intelligib. p.* 749. 751. 753. 763. (r) Liuius Galantes *Compar. Christ. & Platonicae Theolog. p.* 273. (s) Io. Albert. Fabr. *Bibl. Gr.* II, 12. *p.* 464.

poneret, & passim daret emendatiorem, adeo non mirum est, vt, si id non fecisset, omnino miraremur. Ipse enim Christianis editus parentibus, eorum doctrinas accurate imbiberat, iisque desertis, ad paganam desciuerat superstitionem. Quod licet dubium videatur GVILIELMO CAVEO, (t) ideo, quod praeter NICEPHORVM, (u) futilem & nugacem auctorem, nemo veterum istius ἀποστασίας diserte meminerit: rem tamen putamus certissimam, & miramur, viro doctissimo non succurrisse testimonium SOCRATIS, (x) quod rem vtique extra dubitationis ponit aleam. Hic enim grauissimus auctor ad EVSEBII prouocans auctoritatem: *iam vero*, inquit, *idem, vt videtur, Iuliano accidit, quod* PORPHYRIO. *Nam iste Caesareae Palaestinae, a quibusdam christianis reprehensus, quum pro graui, qua ardebat, iracundia ferre non posset, religionem christianam deseruit.* Eiurato itaque desultoria leuitate christianismo, fecit, quod solent omnes fere apostatae. Nam non modo diuinam hanc religionem eiusque fundamentum, violentissimis scriptis oppugnauit, (y) &, vt id eo operosius exsequeretur, omnes scripturae sacrae libros diligentissime euoluit: verum etiam data opera gentilismum emollire & sublimiorem inuenire philosophiam ausus est, vt esset, quod christianorum diuiniori sapientiae opponeret. Id vero tanto facilius praestitit homo, ad hanc fallaciam ingeniosissimus, quod in eos incidit praeceptores, qui eodem instituto vtebantur. Audiuit enim Origenem, non Adamantium quidem christianum, vt HOLSTENIVS credidit, sed alterum gentilem, Longinum, Plotinum, Ammonii discipulos, eorumque in scholis ita profecit, vt omnibus magistris suis videretur superior. (z) Sed vt huius quoque sublimiorem ac semichristianam philosophandi rationem vno atque altero exemplo demonstremus: iam non repetimus doctrinam de creatione ex nihilo, quam in PORPHYRIO quoque deprehendit CVDWORTHVS, (a) nec dogma eius de angelis & archangelis, quod supra excussimus, nec sublimiora denique illa decreta de morte philosophica, sensuum corporisque fuga, de cura animi item, mentisque cultu, & eleuatione in Deum, in quibus non solum aliquid christiani sed & ipsam scripturae φράσιν mirantur L. HOLSTENIVS (b) & saepe laudatus STANLEII interpres. (c) Sed vnicum addo

(t) Caue *H. Litt. part. I. Saecul.* III. *p.* 78. (u) Niceph. *H. E. X.* 36. (x) Socrat. *H. E* III. 19. (y) *Vide* Holsten. *de vita & Script. Porphyr. cap.* III *& VI.* (z) Eunapius *p.* 21. (a) Rad. Cudvvorthus *l. c. vid. supra* § *X.* (b) Holsten. *l. c. cap. VI. pag.* 26. (c) *Append. ad* Stanlei. *de philos. eclect. cap. VII. p.* 1222.

addo eius teſtimonium, quod rem illuſtrabit maxime. Quid philoſophi paene omnes, ac Platonici maxime, de animae integritate ſenſerint, notum eſt & peruulgatum. Omnes enim animam tanquam in ſe bonam ac diuinam collaudabant, & hinc peccata, ad quae homo natura eſt procliuior, non animae imputabant, ſed corpori, a cuius contagione ipſam mentem labem & vitium contrahere arbitrabantur. (d) Peſtilentiſſima haec erat doctrina, & procul dubio a chriſtianis primitiuis ſaepius exploſa. Quanto ſublimius itaque hic philoſophatur PORPHYRIVS? quam praeclare ſcribit: (e) Ἀλλ' ἡ ψυχῆς φύσις οὐκ ἦν ἀγαθὸν, ἀλλ' ἀγαθοῦ μετέχειν δυνάμενον, καὶ ἀγαθοειδές· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο ἐν κακῷ, τὸ οὖν ἀγαθὸν αὐτῆς ἐν τῷ συνεῖναι τῷ γεννήσαντι· κακία δὲ τὸ τοῖς ὑστέροις. *At natura animae non eſt bonum, ſed quod particeps boni fieri poteſt, & boniforme, alias non incideret in malum, bonum ergo eius conſiſtit in eo, ſi auctori ſuo coniungatur, malum autem, ſi rebus inferioribus.* Quis non videt, haec ſemichriſtiana potius eſſe, quam aut Platonica aut Pythagorica? Talia plura addi poſſent, niſi chartae habenda eſſet ratio, pluresque, qui nos ad ſe vocant, ſupereſſent philoſophi.

§. XVIII.

Prodeat ergo HIEROCLES, non ille Bithyniae, & poſt Alexandriae ἔπαρχος, libris contra chriſtianos ſcriptis notus, quem plures (f) perperam cum noſtro confundunt, ſed philoſophus eclecticus, qui medio ſaeculo quinto floruit, & praeter libros de fato ſeu prouidentia, a PHOTIO (g) exſcriptos, aureum reliquit in aurea Pythagorae carmina commentarium. In his libris Pythagorae ac Platonis doctrinas tam prope ad veritatem chriſtianam extollit, vt nemo paganorum ſublimius ſcribere potuiſſe videatur. Vnde non mirum, quoſdam eius auditores tam admirandis magiſtri dogmatibus ad Chriſtianiſmum praeparatos eſſe. ÆNEAS certe GAZÆVS, qui Chriſto nomen dedit, Hieroclis philoſophiae ſe innutritum ipſe ſubinnuit in limine dialogi de reſurrectione. Ceterum omnes, qui HIEROCLEM legerunt paullo diligentius, ſublimem eius ac ad chriſtianiſmi exemplum compoſitam philoſophiam ampliſſimis laudibus extollunt. Inter quos IO. AVRISPA,

Sicu-

(d) Marſilii Ficini *Comment. ſuper* Platon. *Conuiu. Orat. IV. cap. IV.* Campei. Vitringa *Obſeruat Sacr.* III, 8. 9. (e) Porphyr. *Sentent. cap. XXXII. p.* 236. (f) Veluti Ionſius *de Scriptorib. Hiſt. philoſ.* III. 15. (g) Photius *in Bibliotb. Cod. CCXIV. p.* 549.

Siculus, qui primus Hieroclem latinitate donauit, (h) in luculenta ad Nicolaum V. pontificem praefatione fatetur, *se, tam prope octogenarium, nihil aut graece aut latine legisse, quod sibi magis profuisse intelligat.* Cui suffragatur alter editor, IO. CVRTERVS, qui in praefatione, FRANCISCO RVPIFVCALDO inscripta: (i) *Hoc quoque*, inquit, *doctorum multorum iudicio, quibus ipsum* HIEROCLEM *videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem luci donatum adhuc, quod sciam, qui tam multa de moribus, de prouidentia, similibusque rebus, more nostro, id est christiano, hostis alioquin* (k) *huius nominis acerrimus, tam bene, tamque aperte differuerit.* Denique & DACERIVS, qui Hieroclem gallice reddidit, in praefatione diserte ait: *Hieroclem dogmata quam plurima, quae ex libris & dogmatibus Iudaicis Pythagoras hauserat, nulli interpretum antea intellecta, Christianae religionis subsidio egregie exposuisse.* Quae quidem iactantius dicta videri poterant, (siquidem ipse dubito, an a Iudaeis quidquam acceperit Pythagoras,) nisi ex ipsis Hieroclis operibus constaret, eum christianorum spoliis se extulisse. Demonstrauit id exemplis haud paucis HVGO GROTIVS, qui in commentariis ad Matthaei Euangelium diuinam illam Christi concionem in monte habitam, cum Hieroclis principiis moralibus passim comparauit. Sed exempli loco esse possunt vel sola illa, quae de auxilio diuino, precibus obtinendo, (l) de vitanda iurandi leuitate, (m) de *μετανοίᾳ* seu poenitentia, quam ipse *principium sapientiae* vocat, (n) aliisque eiusmodi capitibus moralibus efficacissimo orationis genere disputat, quae tamen quo minus hic exscribamus, ipsa prolixitate prohibemur.

§. XIX.

Denique ex aliquorum sententia huc etiam pertinet IAMBLICHVS, patria Chalcidensis, gente Syrus, Porphyrii discipulus, quartique adeo saeculi scriptor celeberrimus, cuius vitam, multis praestigiis dicam an miraculis distinctam, operose exposuit EVNAPIVS. (o) Accensetur & hic vulgo Platonicis, sed perperam profecto, quum ab omni sectarum studio

(h) *In edit. Patau.* 1474. 4to. & *Romana* 1475. *quas indicat.* Fabric. *in Bibl. Graec. c. II, 12. p.* 462. (i) *Edit.* Lond. 1654. *in* 12mo. (k) *Confundit & hic* Curterius Hieroclem, *Bithyniae ἔπαρχον cum* Hierocle *philosopho, quem eodem loco falso fuisse putat stoicum.* (l) Hierocl. *ad aur. Pythag. carm.* 45. *p.* 233. *ed.* Curterianae (m) Idem *p.* 31. *sequ.* (n) Idem *p.* 167. (o) Eunap. *vit. philos. statim ab initio.*

dio alienissimus, non modo Platonem, sed & Aristotelem, Pythagoram, quin & Chaldaeos ac Aegyptios, sequatur. Vnde eo facilius quibusdam persuasum est, Iamblichum ne christianorum quidem dogmata esse prorsus adspernatum, sed iis hinc inde opera sua tanquam gemmis quibusdam distinxisse. Equidem quodnam sit illustris HVETII de hoc philosopho iudicium, iam supra, ipsis adlatis eius verbis, ostendimus. (p) Nunc THOMAE GALE (q) addimus testimonium, qui adfirmare non dubitat, *hominem hunc minime christianum, immo hostem fidei nostrae, (ne quis studium partium inuidiose criminari possit,) in libris de mysteriis ita de Deo, angelis & anima scribere, vt nonnullis, qui se christianos dici volunt, de rebus diuinis sanius & castius sentiendi merito magister esse debeat.* Sed denuo intercedit ὁ πάνυ FABRICIVS, (r) fateturque, *vt theologiae naturalis insignita quaedam magnoque numero, ita christianismi proprie dicti vestigia se reperire nulla in illo potuisse.* Recte profecto & sapienter. Sed id modo vereor, vt HVETIVM recte perceperit vir doctissimus. *Stricturae* enim *christianismi*, quas in Iamblichi operibus micare, ait HVETIVS, non sunt christianismi proprie dicti capita, qualia in nullo philosophorum hactenus recensitorum opere occurrunt, sed sublimiores quaedam doctrinae, a ratione quidem non abhorrentes, sed antiquioribus tamen philisophis fere ignotae, a iunioribus vero christianis surreptae, vt iis commentarios suos illustrarent. Tales vero doctrinas sublimiores in Iamblichi operibus reperiri, nec ipse forsan negauerit laudatus FABRICIVS. Quamuis fateri non dubitem, plerasque tam esse barbaris Aegyptiorum & Chaldaeorum doctrinis obfuscatas, & corruptas, vt vix sui similes videantur. Idemque etiam sentiendum de SYRIANO, PROCLO, MARINO, ISIDORO, DAMASCIO, hominibus Asiaticis, qui continua serie in Atheniensi schola Platonica docuerunt, (s) quique non contenti luxuriantis ingenii argutiis, magnam veterum opinionum farraginem suis commentis admiscuerunt, & dum crescentis longe lateque eo tempore Christianismi aemulatione Platonicam theologiam phaleris nimium ornare studuerunt, philosophiam ab Ammonio perpurgatam πολυλογίᾳ καὶ ἀλλοτρίων δοξασμάτων ἱστορίᾳ rursus obruerunt. Quare & de iis non est quod multa dicamus.

(p) *Vid. supra* §. 9. (q) Thom. Gale *praefat. ad Iamblich. de myster. Aegypt.* (r) Fabric. *Bibl. Graec. IV*, 28. (s) Luc. Holsten, *de vita & scriptis Porphyr. cap. VI, p.* 26.

§. XX.

Progredimur potius ad eos, qui multo apertius christianorum dogmata iactarunt, eaque ita philosophiae gentili miscuerunt, vt difficile interdum sit iudicare, Deosne falsos, an CHRISTVM coluerint magis. Et in hunc quidem numerum primo refero SIMPLICIVM, gente Cilicem, Graecorum Aristotelis interpretum facile principem, &, quod caput rei est, nulli sectae ita addictum, vt non & ex aliis, quae probasset, excerperet. Exstat praeter ea, quae in Aristotelem scripsit, luculentissimus in EPICTETI Enchiridion commentarius, quem post alios cum Epicteti translatione Arabica CLAVDIVS SALMASIVS edidit. In eo tam praeclare de vita instituenda, componendoque animo philosophatur apertus christiani nominis hostis, vt BONA CARDINALIS (t) eum christianis accensere non dubitet. Qua in re tametsi ratio eum fugiat, quum de eius paganismo nullus sit addubitandi locus: negari tamen non potest, SIMPLICIVM ita doctrinis ac dictionibus christianis stilum totum imbuisse, vt & Platonicorum mysteria nonnunquam verbis, φράσιν christianam redolentibus, inuoluere soleat. Id quod satis demonstrat precatio illa, qua commentarium istum in Epictetum obsignauit, quamque obseruante GVIL. CAVEO (u) ita concepit, vt, nisi hominem gentilem ita precari scires, crediturus sis, Christianum hac oratione sacrosanctam Trinitatem, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, adorare. Ita enim precatur philosophus ἐν ὀλίγῳ Christianus: Ἱκετεύω σε, δέσποτα, ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ὑπομνησθῆναι μὲν ἡμᾶς τῆς ἑαυτῶν εὐγενείας, ἧς ἠξιώθημεν παρά σου κ. τ. λ. *Tibi Domine*, PATER *& auctor humanae mentis supplico, vti nos memores facias eius nobilitatis, qua nostrum genus dignatus es: vtique faueas nobis pro conditione libertatis nostrae, dum a corpore nos liberare, & adfectibus brutis repurgare conamur, vt iis superiores euadamus, ipsis imperemus, eorumque ministerio vtamur, prout fert natura.* Quis non hic Deum Patrem inuocari crederet? sed age, quid porro? Καὶ πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου καὶ ἕνωσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ὄντως ὄντα διὰ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτός. *Porro vt adsis nobis in emendatione diligenti rationis nostrae, vt eam cum rebus veris & aeternis coniungamus, per illam veritatis lucem.* Quis SIMPLICIVM, ac non potius quemcumque Christianorum precantem se audire putet, & Spiritus sancti efflagitantem auxilium? Sed nondum satis

(t) Card. Io. Bona *in indice librorum, allegatorum in tractatu de rebus liturgicis.*
(u) Guil. Caue *Christianism. primit. l.* 3. *p.* 65.

tis christianum simulauit, en sequentia verba: Καὶ τὸ τρίτον, τὸν σωτῆρα ἱκετεύω, ἀφελεῖν τελέως τὴν ἀχλὴν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ὀμμάτων, ὄφρα γινώσκωμεν εὖ, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἠ μὲν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα. *Denique* SERVATOREM *comprecor, vt penitus abstergere velit omnem caliginem ab oculis animarum nostrarum, ita vt clare, ceu Homerus ait, & Deum & hominem cognoscamus.* Quis non hic denuo agnoscit φράσιν ipsius scripturae? Nihil ergo huic precationi, si ad verba respicimus, deesse dixeris, praeter illud AMEN, quod solas vere Christianorum preces obsignat. Ceterum huius generis plura exstant in SIMPLICII commentariis, quae argumento sunt, hominem infelicem tam prope abfuisse a christianorum doctrinis, quam procul ab ipso Christo, maximo malo suo, abfuit.

§. XXI.

Idem iudicandum est de CHALCIDIO, cuius commentarius in Platonis Timaeum eiusdem commatis est. De auctore omnia incerta sunt, adeo vt ne de ipsa quidem, qua floruit, aetate, quidquam compertum habeamus. Quamuis enim GVIL. CAVEVS (x) eum ad annum erae CHRISTIANAE CCCXXX referendum putauerit: non alio tamen fundamento, ceu ipse fatetur, nititur, quam quod ipse CHALCIDIVS, Hosio suadente, se ad interpretandum Platonis Timaeum accessisse, innuat. Sed HOSIVS iste an fuerit notissimus ille Episcopus Cordubensium, qui saeculo quarto floruit, nondum adeo expeditum est, vt CASP. BARTHIO (y) videtur. Certe non fit credibile, virum tam grauem, & negotiis maximis districtum, qualem fuisse Hosium Cordubensem constat, homini profano & semichristiano id negotii dedisse. Aeque incerta est hominis religio, quam nec ex eius commentario diiudicare possunt eruditi. Sunt qui Christianum & Cathaginiensem Archidiaconum fuisse existimant, sed FABII PLANCIADIS FVLGENTII, scriptoris christiani, & Marciani Capellae iunioris auctoritate freti, qui Chalcidium *Leuitarum sanctissimum* adpellat. (z) At alii hominem paganae superstitioni fuisse deditum, credere malunt. Nec desunt denique, qui Hebraeis eum accensent, quandoquidem & horum placitis nonnunquam fauere videtur. Et reuera Chalcidius non raro ad sublimiorem Christianorum sapientiam adsurgit. Exscribit subinde Mosen, ex eoque doctrinam

 de

(x) Guil. Caue *Hist. litter. Part. I. Saec IV. p.* 106. (y) Barth. *Aduers. p.* 2257
(z) *Vide* Fabric. *Bibl. Latin.* III, 7. *p.* 554.

de creatione illuſtrat: laudat Salomonem: in partes vocat LXX interpretes, vt & verſionem Symmachi & Aquilae: eſt, vbi Origenis teſtimonio vtitur: quin ex ipſius N. Teſtamenti libris nonnulla depromit, maxime illam, de ſtella Magis adparente, hiſtoriam, quam cum cura enarrat. Quae omnia laudatiſſimo FABRICIO tam manifeſta viſa ſunt chriſtianiſmi indicia, vt de eo vix dubitandum cenſeat, quamuis adfirmare nolit, eum fuiſſe diaconum, quia forſan talis magis ſibi religioni duxiſſet, chriſtianiſmum ambiguitate verborum occultare. Sed aut fallor ego magnopere, aut CHALCIDIVS (a) nihil minus fuit, quam chriſtianus. Quamuis enim, hyenae inſtar, chriſtianam vocem ſimulet, eorumque doctrinas, manifeſto plagio, in ſcripta ſua transferat: animum tamen a Chriſto alienum vbique prodit. Sic vbi ſtellae, quae magis illuxerat, meminit, rem refert, tamquam ſibi minus credibilem, & dubitantis more illud DICITVR vſurpat, additque, *Hiſio ſuo haec multo melius eſſe comperta, quam ceteris.* Quo innuere videtur, ad chriſtianum ſe ſcribere, a quo ſe gratiam fortaſſis huius commemorationc hiſtoriae initurum, ſperabat. De MOSE etiam ita diſſerit, vt non obſcure, quanti eum habuerit, prae ſe ferat: (b) *Hebraeorum*, inquit, *ſapientiſſimus, Moyſes, non humana facundia, ſed diuina*, VT FERVNT, *inſpiratione vegetatus, in eo libro, qui de genitura mundi cenſetur*: reliqua. An vero de Moſe ita ſcriberet homo chriſtianus? An eius θεοπνευςίαν ad famam referret? Omitto eius dogmata de aeternitate mundi, ipſiusque humanae mentis, quae ita defendit CHALCIDIVS, vt & ſaniora Platonis dicta in ſenſum hunc deteriorem detorqueat. Quae quum ita ſint, rectiſſime ſtatuere nobis videmur, nec chriſtianum fuiſſe Chalcidium, nec gentilem, ſed ἐπαμφοτερίζοντα, i. e. vt paucis dicam, philoſophum ſemichriſtianum.

§. XXII.

Erant tum ſcilicet tempora, quibus plures eiuſmodi homines oberrabant, qui miſero errore huc illuc circumacti ac veluti fluctuantes, non inueniebant, vbi conſiſterent. Diſputare hodie ſolent eruditi de eiusmodi hominum religione, quae, qualis fuerit, ne ipſi quidem miſeri iſti fortaſſis ſciuerunt. Poſſem hic multa adferre exempla: ſed pauciora ſufficient. PHOTIVS (c) qui multorum librorum notitiam ac

(a) Chalcidius *ad Tim. p. 219. & 226.* (b) Chalcid. *ibid. pag.* 372. (c) Phot. *Biblioth. CLXXX. pag.* 406.

ac fragmenta in aurea bibliotheca nobis seruauit, inter alios, quos legerat, codices recenset etiam IOANNIS LAVRENTII, Philadelphiensis Lydi, tractatus tres de prodigiis, de mensibus & de politicis magistratibus, de quorum argumento & dictione postquam suo more grauiter iudicauit, addit, hunc virum initio militasse, post caussas egisse, deinde & honoribus functum, imperantibus Anastasio, Iustino & Iustiniano, ac demum de religione hominis ita loquitur: τὴν δὲ θρησκείαν ὁ ἀνὴρ ἔοικε δεισιδαίμων εἶναι, σέβεται μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ θειάζει· θειάζει δὲ τὰ ἡμέτερα, μὴ διδοὺς τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τοῦ ῥᾳστου συμβαλεῖν, πότερον οὕτω νομίζων θειάζει, ἢ ὡς ἐπὶ σκηνῆς. *Religione superstitiosior videtur. Gentilium enim sacra simul veneratur, & fidem nostram, vt lectori difficillimum sit iudicare, vtrum sic vere opinetur, an potius veluti in scena ludat.* En denuo philosophum semichristianum. Quamuis enim nomen Ioannis arguat, eum christianis parentibus esse vsum, tam male tamen ipse fuit christianus, vt inter paganam superstitionem veritatemque diuinam veluti medius fluctuarit & in his mentis erroribus tristi perierit naufragio.

§. XXIII.

Eiusdem aetatis ac religionis merito esse dixeris PROCOPIVM, virum omni eruditione politissimum, diuturnoque rerum gestarum vsu prudentiaque ciuili celeberrimum. Huic quamuis non vacauerit per tot negotia, philosophiae totum se tradere: in libris tamen, quos reliquit, historicis ita philosophatur de Deo rebusque diuinis, ac ipsa demum religione, vt & de eo, gentilisne fuerit an Christianus, non leuis si inter eruditos disputatio. In libris, quos de aedificiis Iustiniani conscripsit, subinde detestatur gentilium sacrificia (d) &, vt ipse loquitur ἀθείαν καὶ πολυθεΐαν, & alibi Ioannem Cappadocem gentilitiae superstitionis damnat, (e) & se paullo aequius de Christianis sentire passim profitetur. Nec dubito, quin a Iustiniano Imperatore pro Christiano vere habitus sit, quum vix credibile videatur, eum de sacris a se excitatis aedificiis historiam Procopio gentili fuisse commissurum. Quo factum est, vt & GVIL. CAVEVS (f) eum in scriptorum ecclesiasticorum numerum referre nullus dubitauerit. Sed nec pauciora occurrunt in eius libris, quae a quouis potius gentilium, quam a PROCOPIO

(d) Procop. *de aedific. Iustinian.* V, 7. (e) Idem *de bello Persico* I, 5. 25. II, 12.
(f) Caue *Histor. litt. Saec.* VI. p. 283.

exſpectaſſes. In ea enim, quam de Gothorum bello compoſuit, hiſtoria manifeſto exagitat Chriſtianos, eorumque de Deo & rebus diuinis controuerſias ridet petulantiſſime, ac demum ſuam, quam colat, religionem his verbis profitetur: (g) Τὰ δὲ ἀντιλεγόμενα ἐγὼ ἐξεπιστάμενος ὡς ἥκιστα ἐπιμνησθήσομαι ἀπονοίας γὰρ μανιώδους τινὸς ἡγοῦμαι εἶναι διερευνᾶσθαι τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὁποία ποτέ ἐστιν· Ἀνθρώπῳ γὰρ οὐδὲ τὰ ἀνθρώπεια ἐς τὸ ἀκριβὲς οἶμαι καταληπτά, μή τίγε δὴ τὰ εἰς θεοῦ φύσιν ἥκοντα. Ἐμοὶ μὲν ταῦτα ἀκινδύνως σεσιωπείσθω, μόνῳ τῷ ἀπιστῆσαι τετιμημένα· ἐγὼ γὰρ ἂν οὐδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ ὁτιοῦν εἴποιμι ἢ ὅτι ἀγαθός τε παντάπασιν εἴη, καὶ σύμπαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ αὐτοῦ ἔχῃ· λεγέτω δὲ ὥς πῃ ἕκαστος γινώσκειν ὑπὲρ αὐτῶν οἴεται καὶ ἱερεὺς καὶ ἰδιώτης. *Eam controuerſiam etſi probe ipſe teneam, minime tamen commemorabo, quod veſanam eſſe putem inſaniam, Dei quae ſit natura, disquirere: nam humana haec ipſa, nedum Dei naturam, perfecte adſequi mortales haudquaquam exiſtimo. Quare tutius haec ego ſilentio praeteribo, ſola tantum credulitate veneratus. Siquidem de Deo nihil ipſe praeterea adfirmauerim, quam quod bonus omni ex parte ſit, resque vniverſas ſua potentia complectatur: de hiſce vero controuerſiis ita quisque vel ſacerdos, vel priuatus homo, loquatur, quemadmodum ipſi ſentire libuerit.* Eſt, vbi PROCOPIVS (h) eadem facilitate optionem facit hominibus, prouidentiamne credere velint, an fato, & caſu, impetuque temerario, res humanas ferri. Ex quibus facile intelligitur, PROCOPIVM gentilium ſuperſtitione & chriſtianorum tum viuentium altercationibus offenſum, neutri ſe parti addixiſſe, & genus quoddam religionis tertium, ex philoſophia & chriſtianiſmo conflatum, ſibi temere finxiſſe. Vnde male illi quidem ſentiunt, qui hominem gentilibus accenſent, ſed nec melius illi, qui inter Chriſtianos ei locum concedunt. Optime vero eius religionem perſpexiſſe videtur doctiſſimus NICOLAVS ALEMANNVS, (i) qui eius ἀνέκδοτα, ſeu arcanam hiſtoriam, primus in lucem edidit. Is enim de celeberrimo auctore hoc fert iudicium. *Ad eos ſe compoſuiſſe videtur Procopius, quos* POLITICOS *adpellant, ſed longe verius omnium haereſium ſentinas, prorſusque atheos adpellarent, qui licet in ſpeciem chriſtiani videantur, nullique ſectae nominatim addicti ſint, priuatis tamen rationibus vel reipublicae commodis chriſtianam religionem pietatemque metiuntur, neque de Deo, quid ſentias quidue doceas, ſi res ita ferat, vehementer laborant.*

§. XXIV.

(g) Procop. *de bell. Goth. l. conf.* Eichel. *praefat. n. XVII. ſequ.* (h) Procop. *de bell. Vandal. II.* (i) Nicol. Alemann. *praefat. ad Procop.* ἀνέκδοτα. *p. XI.*

§. XXIV.

Denique in eamdem ſemichriſtianorum claſſem non dubito referre SYNESIVM, gente Pentapolitanum, domo Cyrenenſem, philoſophum Platonicum, qui incredibili doctrinae facundiaeque fama, ſaeculo quinto ineunte, claruit. Hic, paganus quum eſſet, ſublimiori, quod prae ſe tulit, philoſophiae genere tantam ſui admirationem concitauit, vt ipſi chriſtiani eum ſuae religioni deditum crederent, & vrbis Ptolemaidis conſtituerent epiſcopum, non modo nihil tale ſperantem, ſed & refugientem, & fatentem diſertis verbis, ſe nec animarum προύπαρξιν negare, nec mundi interitum, defunctorumque in vitam reditum, vnquam credere poſſe. (k) Temerarium hoc videri poterat ignarae plebis facinus, quod impetu magis inconſiderato, quam iudicio & ratione, admiſerit. Sed ratam rem habuit Theophilus, Alexandriae antiſtes, qui Syneſium epiſcopum conſecrare non dubitauit; ſperans fore, vt aliquando rectius ſapiat, ſi diligentius inſtitueretur. Memoriae hoc prodidit EVAGRIVS, (l) cuius narrationi NICEPHORVS (m) addit, SYNESIVM, a Theophilo ad ſaniorem mentem adductum, ſacrum baptismi lauacrum ſuſcepiſſe. Sed, quod pace horum omnium dixerim, Theophilus peſſimo ad omnem poſteritatem exemplo paganum praefecit eccleſiae, ex Platonico, aut ſaltim Platonizante, non epiſcopum chriſtianum, ſed philoſophum ſemichriſtianum futurum. Sane enim SYNESIVS etiam, ſumma iſta inter chriſtianos dignitate auctus, nonniſi religionem quamdam ἐκλεκτικὴν, ex chriſtianiſmo & Platonica barbaricaque philoſophia conflatam, ſectatus eſt. Multa equidem, fateor, egit docuitque epiſcopus, chriſtiano antiſtite digna. Legit interpretatusque eſt ſacras litteras: (n) conuocauit ſynodos: (o) externae eccleſiarum ſuarum tranquillitatis fuit ſtudioſiſſimus: (p) perperam docentes non ipſe tantum ſtilo compeſcuit, ſed & presbyteris, idem vt factitarent, auctor fuit: (q) exercuit etiam haud negligenter diſciplinam eccleſiaſticam: (r) quin & de Chriſto pro omnium peccatis cruci adfixo ipſoque Spiritu ſancto praeclare nonnunquam diſſeruit: (s) Sed his

(k) Syneſ. *Epiſt. CV. p. 249. edit. Dion. Petauii.* (l) Euagr. *H. E.* I, 15. (m) Nicephor. *H. E. XIV*, 45. (n) *vid.* Syneſ. *Homil in Pſalm LXXIII. quae nouiſſimae editioni Pariſ 1633. acceſſit.* (o) Idem *Epiſt XIII. p.* 174. (p) Idem *Epiſt. LXVI. LXVII. p.* 206. 208 (q) Idem *Epiſt. V. p.* 169. (r) Syneſ. *Epiſt. LVII. & XII. p.* 191. 173. (s) Idem *Epiſt. LVII. l. c. & LXVII. p. 208. ſq.*

his omnibus nondum adducor, vt Syneſium ſerio Chriſtianum fuiſſe perſuadear. Videtur potius vir doctus, quum ad epiſcopatum ſe compulſum intelligeret, ad prudentiae ciuilis regulas ſe totum compoſuiſſe, eaque omnia egiſſe, quae chriſtianum epiſcopum decere intelligebat, ſalua tamen ſentiendi libertate, quam tanti habebat vir callidiſſimus, vt ea demum lege ſacerdotium ſubiret, ſi iſta ſibi intacta relinqueretur. (t) Sane in operibus ſuis ita ſaepenumero diſſerit, vt gentilem vbique agnoſcas. De Fortuna, Fama, Mercurio & ſtellis, tamquam de veris diis deabusque, loquitur: (u) vbi de peccato, de viribus humanis, de gratia, aliisque huius generis capitibus diſſerit, adeo πλατωνίζει, vt nec miſeriam hominis, nec oeconomiam ſalutis, ſatis videatur adſequutus. In libro de inſomniis, Chaldaeorum teletas & oracula, Aegyptiorum myſteria & ſecretiores artes, mirifice extollit, nonnullasque amborum opiniones praecipuas, & a chriſtianiſmo alieniſſimas, amplectitur. Quae omnia quantopere non dicam ab epiſcopi, ſed chriſtiani, perſona abhorreant, nemini profecto obſcurum eſſe poteſt. Sunt equidem, qui hunc librum non minus, ac famoſa ſcholia & epiſtolam ad Dioſcorum, (x) magnum Serapidis ſacerdotem, a Syneſio, nondum chriſtiano, ſcriptum contendunt. Sed praeterquam quod hoc ipſum dubium videtur, illud contra certiſſimum, in libris de prouidentia, laude caluitii & cataſtaſi, quae omnia ab eo iam epiſcopo ſcripta eſſe conſtat, (y) easdem nugas occurrere, paullo obſcurius tamen propoſitas, ne, quam induerat, epiſcopi perſonam incautius agere videretur. Et quid quaeſo verbis opus eſt, vbi res ipſa loquitur? Syneſii iam Epiſcopi opus procul dubio ſunt hymni, in quibus tamen ita philoſophatur, vt dubium ſit lectori, chriſtianumne an Chaldaeum aut Aegyptium quemdam epoptam canentem audiat. Quis chriſtiana putet, quae de λόγῳ ſcribit SYNESIVS: (z)

Λόγος ὃν μεγάλῳ	*Verbum, quod magno*
Πατρὶ συνυμνῶ,	*Cum patre cano,*
Νόος ἀῤῥήτε	*Mens ineffabilis*
Τίκτει σε πατρός.	*Gignit te Patris.*

Omnia

(t) Syneſ. *Epiſt. CV. pag.* 249. (u) Idem *Epiſt. XLIII, XLIV*, 181. *ſequ.* (x) *Vide de his ſcholiis & Epiſtola, quae chemiam inculcant,* Petr. Lambec. *Comment. de Bibl. Vindebonenſ. VI, 2. pag. 168. ſequ.* Borrichii *Vindic. Hermet. &* Morhof. *Polyhiſt. litter.* I, 11. *pag.* 113. (y) *Conferri etiam poteſt Epiſt. CXLI, in qua ſimilia deprehendit oculatus in his rebus* Morhoffius. (z) Syneſ. *Hymn. IV. v. 130. ſequ. p.* 337.

Omnia haec ſunt ex Aegyptiorum barbarorumque ſchola. Habemus enim hic patrem ἄῤῥητον, νȣ̃ν & λόγον, ex quibus deinde Valentinus tres primos aeonas maſculos fabricauit. Ex eadem officina ſunt, quae ſequuntur: (a)

Πρᾶτος πρώτας	*Primus ex prima*
Προθορὼν ῥίζας	*Prognatus radice,*
Ῥίζα δὲ πάντων	*Radix autem omnium,*
Τῶν μετὰ κλεινὰν,	*Quae condita ſunt*
Τὰν σὰν γένναν.	*Poſt inclytum*
	Tuum ortum.

Primam ſcilicet Tetrada Valentiniani etiam vocabant ῥίζαν τῶν πάντων, & logum ex illa eductum *patrem & radicem omnium, qui poſt eum exſtiterunt.* Quis chriſtianus porro ita cecinerit: (b)

Μάκαρ, ὅςις μετὰ μοίρας
Ἐπιβὰς νόȣ κελεύθων
Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῆ

Beatus, qui poſt fata
Ingreſſus mentis vias
Bythum vidit, diuina refulgentem luce.

Vbi beatitudinem Syneſius collocat in viſione Bythi, quod & Chaldaei faciebant, quorum in ſcholis hic Bythus natus eſt. (c) Ita vbique aliud agit Syneſius, etiam, vbi Chriſtum hymnis celebrare videtur, λόγον illum, in Chaldaeorum Platonicorumque ſcholis natum, celebrat, cui plus fortaſſis, quam λόγῳ chriſtianorum, tribuit. Quid? quod eo prolapſus ſit SYNESIVS, vt putidum iſtud Aegyptiorum ſomnium de Deo ἀῤῥενοθήλῳ vigilans ſomniare non dubitauerit. Audiat mihi quis egregium illum Chriſtianum, SYNESIVM, ita canentem: (d)

Μόνας εἶ μονάδων,	*Vnitas es vnitatum,*
ἀριθμῶν ἀριθμὸς,	*Numerorum numerus,*
ἓν δὲ πρὸ πάντων,	*& vnum ante omnia,*
θῆλυ καὶ ἄῤῥεν	*Foemina & mas,*

& alio loco (e)

(a) Syneſ. *l. c. v.* 135. (b) Syneſ. *Hymn. I. v.* 112. *p.* 315. (c) *Vid.* Zoroaſtris *Orac. v.* 39. *& ibi* Io. Cleric. (d) Idem *Hymn.* III. *v.* 186. *p.* 320. (e) Idem *Hymno II. v.* 93. *ſequ. p.* 317.

Σὺ πατὴρ, σὺ δὲ ἐσσὶ μάτηρ,
Σὺ δ' ἄῤῥεν, σὺ δὲ θῆλυ
Tu pater es, tu mater,
Tu mas, tu vero foemina.

Nihil hic christianum, nihil, quod non Orphei, Aegyptiorum & haereticorum, ex his scholis prodeuntium, lacunas redoleat. Ex his enim sua arua irrigasse SYNESIVM, satis adparet ex iis, quae de Deo veterum ἀῤῥενοθήλῳ commentati sunt IO. ALB. FABRICIVS, (f) IS. CASAVBONVS (g) & alii complures. Ceterum talium plenissimi sunt illi Synesii hymni. Vnde ipse GVIL. CAVEVS: (h) *Hymnorum*, inquit, *prora & puppis ex iisdem oraculis*, (Chaldaeorum & Aegyptiorum,) *vocabulis quoque iisdem adhibitis, conficiuntur. Quare* suspicatur vir doctissimus, *voluisse Synesium transferre ad thesauros hominis Christiani, quantum poterat, de gemmis Chaldaeorum & Aegyptiorum, idque ipsum in praefatiuncula ad librum de insomniis aenigmatice insinuare.* Ego vero inde colligere malim, Synesium, ex eo tempore, quo ad episcopatum peruenerat, nunquam, quod quidem constet, Christum serio coluisse, sed, recepto his saeculis more, philosophiae cuidam sublimiori, doctrinisque interpolatae christianis, dedisse operam. An vero ante mortem receptui cecinerit, abiectaque illa stulta sapientia, totum se Christo tradiderit, is nouit, ὃς ἔγνω τοὺς ὄντας αὐτοῦ. (i)

§. XXV.

Hi sunt praecipui, quos in philosophorum semichristianorum numerum referendos putamus, gentiles philosophi. Plures forsitan potuissent recenseri, si aliorum sequi voluissemus sententiam: sed vereor, ne de multis perperam ita iudicetur. Sic quidam (k) inter philosophos χριστιανίζοντας locum etiam concedunt L. ANNAEO SENECAE, Cordubensi, qui doctrina non minus philosophica quam publicis negotiis gerendis, rerumque ciuilium vsu, maximam sibi gloriam peperit. Et sane, si eius philosophandi rationem intueamur: ea graue quid omnino & virile prae se ferre, tamque sublimis incedere videtur, vt inter stoicos, si ab EPICTETO discesseris, vix parem agnoscat. Quo factum etiam

(f) Io. Alb. Fabricius *Cod. N. T. p. 361.* (g) Isaacus Casaubon. *Exercit. I. ad Baron. n. XVIII.* (h) Caue *Hist. litt Part. II. Saec. V. p. 85 conf.* & Io. Pearsonii *Vindicias Ignatii* II, 5. *p. 362 edit. Clerici.* (i) 2. Timoth. II, 19. (k) Guil. Caue *Christ. Primit. I, 3. p. 64.*

iam est, vt non heri demum aut nudius tertius maxima eius inter christianos coeperit esse admiratio, sed iam olim non defuerint, qui eum vel Christianorum sacris initiatum, cum ipsoque PAVLLO familiarius per litteras colloquutum, (l) vel conflatam ex Christianismo & stoicismo doctrinis philosophiam excoluisse, vel certe multa, christianorum principiis consentientia, docuisse, (m) existimarint. Sed vereor, ne isti omnes magnopere opinione sua fallantur. Christianum enim primo non arguit vita ad omne scelus profligata, quam in SENECA DIO CASSIVS (n) notauit, nec dissimulare potuit TACITVS. (o) Quamuis enim hic nihil non agat, vt hominem excuset: videtur tamen lauare aethiopem: siquidem ipse fateri cogitur, etiam, viuente illo, & in palatio fulgente, famam hanc fuisse vulgatissimam, adeo, vt vir summae auctoritatis eum detulerit, *tanquam domus Germanici adulterum, & cubicula principum foeminarum corrumpentem.* Accedit, quot PLINIVS (p) versuum sotadicorum lasciuiam Senecae exemplo tuetur, qui & ipse se lusibus eiusmodi turpissimis dederit. Quae spurcities quum ab hominis, ne dicam philosophi, persona abesse debeat quam longissime: quis non intelligit, Senecae flagitia, adsumto stoico supercilio, sanctitatis famam adfectasse, ipsumque philosophum a Christo fuisse alienissimum? Deinde ne id quidem dixerim, quod Seneca aut christianis quaedam debuerit, aut adeo multa scripserit, quae ad Christianam doctrinam accedant. Nihil enim in eius operibus ocurrere videas, quod non a quouis stoico, etiam ante nascentem Christi ecclesiam viuente, potuerit proficisci. Splendida quidem sunt, quae nonnunquam iactat verba, de inhabitante in homine Deo, aliisque eiusmodi doctrinis sublimioribus, quae adeo admiratus est IVSTVS LIPSIVS, (q) vt epistolis quibusdam adscripserit: *O pulcram! o altam epistolam!* ast statim cessat legentis admiratio, simulac verba ista eo, quem SENECA intendit, sensu i. e. στωϊκῶς intelligit. Vnde recte a MALEBRANCHIO (r) aliisque obseruatum est, nihil plerumque in tam magnificis Senecae verbis latere, praeter doctrinas quasdam stoicorum futiles ac vulgares, quae sublato

 isto

(l) *Vide* Hieronymi *Catalog. Scriptor. eccles. & ibi Interpretes.* Io. Alb. Fabric. *Cod. Apocryph. N. T.* (m) Tertullianus *de Anima cap. XX. & Apologet. cap. XII.* August. *de Ciuit. Dei VI,* 11. (n) Dio Cassius *aut potius* Xiphilin. *LXI. p.* 694. (o) Taciti *Annales XIII,* 42. (p) Plin. *Epist. V,* 3. (q) Lips. *ad Senecae Epist. XLI.* (r) Malebranche *de inquir. verit.* II, 4. *conf.* Menagiana *Tom.* II. *sub init.* Saneuremoniana *Tom.* II. *p.* 32.

isto verborum colore in fumum veluti abeant, auidumque lectorem destituant turpiter.

§. XXVI.

Nec magis huc referre ausim illam φιλοσοφίας ἁπάσης ἀφροδίτην καὶ λύραν, PLVTARCHVM Chaeronensem, cuius opera ita comparata sunt, vt iis ex omni antiquitate nihil omnino videatur anteferendum. In hoc viro cum alia multa, tum id praecipue mirandum est, quod nulli sectarum se dedidit, sed veritatem per omnes dispersam, tanquam Hippolyti membra, pro virili collegit. Multa in stoicis, multa in Epicureis ipsisque Platonicis reprehendit, & tamen ab omnibus quaedam petit, quin neque Iudaeorum etiam atque Aegyptiorum mysteriis nullum statuit pretium, si quando ad rem facere videntur. An ergo probabile videatur, hominem tam curiosum & laudanda christianorum exempla quotidie contemplantem, nunquam incessisse cupiditatem, horum etiam sapientiam cognoscendi atque in vsum transferendi, praesertim quum sectae studio nullatenus prohiberetur? Certe ita paene visum est RVALDO, (s) qui tanquam nescio quid singulare obseruat, PLVTARCHVM rerum christianarum nusquam in alterutram partem meminisse, cuius rei hanc rationem reddit TILLEMONTIVS, (t) quod eos nec laudare ausus sit, nec traducere, aequum putauerit. Et sane monstro paene simile est, hominem tam curiosum, qui nulli veterum aeque, ac aequalium philosophorum, pepercit, quique suum erga Iudaeos odium dissimulare non potuit, qui denique de omnium gentium sacris mira libertate iudicauit, in tot operibus, christianorum in neutram partem meminisse, etiam quum commodissima esset eos commemorandi occasio. Ea vtique aetate floruit PLVTARCHVS, quum christianum nomen tam esset exosum, vt philosophi maiorem ab Imperatoribus gratiam inire non possent, quam si omne suum virus in christianos effunderent. Cur ergo solus ab hac intemperie abstinuisset Plutarchus, iudicandi libertate nemini secundus? Cur solos christianos sine censura dimisisset, in quos tum Traianus aeque ac Hadrianus saeuiebant? Cur hanc gratiam aucupandi occasionem e manibus sibi elabi passus esset? Accedit, quod THEODORITVS, (u) quem supra laudauimus, non semel innuat, Plutarchum a christianis profecisse, & sacra audiuisse euangelia.

(s) Rualdus *in vita Plutarchi* p. 16. (t) Tillemont *histoire des Empereurs* Tom. II. p. 477. (u) Theodorit. *In Therapeut.* II. p. 33.

lia. Denique & ipsa, quam in PLVTARCHI operibus deprehendimus, philosophandi ratio, tam sublimis visa est multis, vt auctorem prope a Christo abfuisse crediderint. Vnde IOANNES, (x) Euchetarum metropolita, eo prolapsus est stultitiae, vt canere non dubitarit:

Εἴπερ τινὰς βούλοιο τῶν ἀλλοτρίων
Τῆς σῆς ἀπειλῆς ἐξελέσθαι, Χριστέ μου,
Πλάτωνα καὶ Πλούταρχον ἐξέλοιό μοι,
Ἄμφω γάρ εἰσι καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον
Τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες.
Εἰ δ' ἠγνόησαν, ὡς θεὸς σὺ τῶν ὅλων,
Ἐνταῦθα τῆς σῆς χρηστότητος δεῖ μόνον,
Δι' ἣν ἅπαντας δωρεὰν σώζειν θέλεις.

Si quos auerni liberare nexibus
Tibi constitutum est, Christe, non credentium;
Precibus Platonem redde, ac Plutarchum, meis,
Vterque quorum moribus & sententia
Accessit ad leges tuas quam proxime.
Quod si, Deum esse te vniuersi, pridem eos
Latuit, modo hos nunc experiri gratiam
Concede, qui gratis beare omnes cupis.

Sed vt vera fateamur, vix vllam animaduertimus rationem, quae Plutarchum philosophis, de quibus agimus, semichristianis accenseri suadeat. Quod christianorum non meminerit, equidem mirum est, sed, vt vnius rei plures possunt esse caussae, ita nolim inde singularem quamdam ad christianismum procliuitatem colligere. Fortassis non dignos habuit homines, vulgo exosos, & suppliciis quidem extremis destinatos, quorum in coetibus sapientiam quaereret. Ad THEODORITVM quod attinet, adfirmat ille quidem, Plutarchum sacra Christi euangelia inaudiuisse, sed nec probat id ipse, nec ex operibus Plutarchi id constat, in quibus nihil occurrit, quod ex euangeliis, ac non potius ex aliorum philosophorum commentariis, depromtum videatur. Ex quo simul patet, quid de Ioannis versiculis sentiendum sit. Non potuisset enim se auctor traducere turpius, quam dum, Platonem aeque ac Plutarchum christianis consentientia docuisse, adfirmauit.

 §. XXVII.

(x) *Apud* I. A. Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 11. *p.* 331.

§. XXVII.

Ceterum quemadmodum paullo faciliores sunt, qui Plutarchum gentilium numero eximere non dubitant: ita in alteram partem iniquiores videntur, qui SEVERINVM BOETHIVM, scriptorem fatis suis nobiliorem, e christianorum diptychis expungunt, & his philosophis semichristianis accensent, (y) nullo alio adducti argumento, quam quod carceris taedia philosophando superare, animique aegritudini notissimum libellum de consolatione philosophiae opponere sustinuerit. Sed si hoc argumento velis vti, multos profecto ex ecclesia eiicies viros probos ac vere christianos, qui & ea, quae ratio suppeditat, in iis calamitatibus non adspernati, & carcere pro museo vsi sunt. (z) Vnius positionem non esse alterius remotionem, peruulgatus est philosophorum canon, quem negligere illi mihi videntur, qui ex hoc libello colligunt, BOETHIVM e sola philosophia, neglectis sacris oraculis, solatium petiisse. Sed non opus est verbis, quum tot BOETHII opera theologica (a) satis declarent, eum christianae veritatis multo fuisse studiosissimum, & praeter libellum de consolatione exstet etiam alter, ad socerum de trinitate, quem non minus in carcere scripsit. Quo ipso totius argumenti, quod ARNOLDVS Boethii christianismo opposuit, neruus plane elanguescit.

§. XXVIII.

Sed dicta haec sufficiant de philosophis semichristianis primi generis, qui ad paganam superstitionem erant paullo procliuiores, eamque petitis ex ipso christianismo dogmatibus callide interpolabant. Dicendum etiam esset de iis, qui, quum Christum profiterentur, in multis fecerunt cum paganis. Sed mare tunc profecto ingrederemur, vix vnquam enauigandum. Dicendum esset de patribus quibusdam, qui tam incaute paganorum amplexi sunt sententias, vt vix pauca christianismi veri ac purioris remanerent vestigia. Recensendi essent philosophi, professione christiani, qui vix vllis christianae religionis dogmatibus, praeter moralia quaedam & rationi etiam non ignota, retentis, in ceteris aut ἑλληνίζειν, aut suo indulgere ingenio visi sunt. Repetendum porro ex historia ecclesiastica esset, plerasque illas haereses, quae vel prima, vel sequiore aetate ecclesiam turbarunt, ex christianismi & philo-

(y) Arnold. *in Hist. eccles. & haeret. Sacc. VI, 3. pag. 267.* (z) Vignol. Maruille *Tom. I. Miscell. litter. p. 365.* (a) Guil. Caue *Hist. litt. Saec. VI. p. 274.* I. A. Fabric. *Bibl. Latin. III, 15. p. 644. sequ.*

philoſophiae gentilis mixtura prodiiſſe, atque adeo haereticos fere omnes nihil eſſe aliud, quam philoſophos ſemichriſtianos. Sed quum & chartae, & eius, in qua diſputamus, cathedrae ſit habenda ratio: ſingula, quae commemorauimus, philoſophorum eiusmodi ἐν ὀλίγῳ chriſtianorum genera, vno tantum ac item altero exemplo illuſtrare iuuat. Ad patres quod attinet, nemo fortaſſis ignorat, quid ORIGENI acciderit, qui quum chriſtianus eſſet, & in eccleſia Alexandrina presbyter, tot Platonis dogmata adoptauit, (b) iisque interpolauit chriſtianiſmum, vt, ſi ex libris iudicandum eſſet, aeſtimare vix poſſis, Chriſto, an Platoni plus tribuerit. Recepit enim huius dogmata non ea modo, quae aliquatenus videri poſſent cum religione chriſtiana conſpirare, ſed & quae huius principia manifeſto deſtruunt, (c) qualia ſunt de tribus hypoſtaſibus ſibi ſubordinatis, de praeexiſtentia animarum, de earum lapſu in corpora, de futura beatitudine ſpeculatiua, quae omnia ab Origene non modo incaute recepta, ſed & manifeſto defenſa ſunt. Fortaſſis quidem hae ſtipulae in igne tentationum denique conflagrarunt: ſed certum tamen eſt, quidquid alii ſentiant, Origenem tum ſaltim, quum iſta ſcriberet, potiore iure ſemichriſtianis, quam aut genuinis Platonicis, aut genuinis chriſtianis potuiſſe accenſeri. E recentioribus, qui ad paganiſmum, quam chriſtianiſmum, viſi ſunt procliuiores, plures huc referri poſſent, ſed vt breuitati ſtudeamus, & amoliamur inuidiam, paucos commemorabimus. Notum eſt in republica litteraria MARSILII FICINI nomen, qui ſub ſaeculi XV finem philoſophiam Platonicam illuſtrauit, eamque ita excoluit, vt chriſtianae pietatis ſenſum paene omnem amiſiſſe videretur. Sane non dogmata ſolum Platonis, etiam peſtilentiſſima, defendit: ſed & de immortalitate animae ſubdubitauit, quod eam a PLATONE in Phaedone dubitanter admodum inculcari deprehenderet, vnde notum eſt, quam ſtolide inter ſe pacti ſint MARSILIVS FICINVS & MICH. MERCATVS, (d) vt, vter illorum decederet prior, alterum de veritate huius dogmatis commonefaceret. Quin immo & ita vixiſſe ferunt MARSILIVM, vt religionis & pietatis curam philoſophiae ſtudio plane poſthabuerit, donec HIER. SAVANOROLAE Florentiam aduenientis eloquentiam admiratus, ſacris eius orationibus auditis, pietatis chriſtianae igniculos con-

(b) *Conferenda hic* Huetii *Origeniana & tot pro Origene Apologiae, quas recenſet* F[a]br. *Bibl. Gr. V, 1. p. 237.* (c) *Conf.* Pagan. Gaudent. *de dogmat. Origenis cum dogmatis Platonis comparatis Florent. 1639. 4to.* (d) Baron. *ad ann. CCCCXI. prope finem.*

conceperit, ex eoque tempore ad obitum vsque vixerit religiosius. (e) Nec melior Ficino fuit M. ANTONIVS de PROSPERIS, qui superiore saeculo Romae ita philosophatus est, vt Cynicam spurcitiem & Epicureorum ingluuiem christianae religioni longe antehabuerit. Mira sunt ac prope ridicula, quae de eo retulit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS, (f) veluti, quod Romae in Suburra inter faecem & quisquilias vrbis, hoc est, inter eos, quos Zingaros vocant, habitauerit, quod pro lecto culcitram humi stratam, pro bibliotheca fictile dolium, pro scriniis ligneam grauicembali thecam habuerit, & inter has sordes ita vixerit, vt tota vitae ratione Cynicum potius referret, quam christianum. Sed nescio, an quisquam sibi hic poriore iure locum deposcat, quam IVL. POMPON. LAETVS, qui vergente iam ad finem saeculo XV, Romae floruit, &, vt MORERVS (g) ait, *vitam egit philosophicam, parum curans religionem pietatemque christianam.* Dici non potest, quam deplorando stultitiae genere laborarit homo miserrimus, posteaquam veteris, vt aiebat, sapientiae amator, hanc solam christianae religioni aut antehabere, aut iungere coepit. In domo, quam in Quirinali sibi comparauerat, natalem vrbis festum sacrumque habebat, in eadem diuinis honoribus colebat Romulum, vrbis parentem, quin non poterat veteris Romae paganae meminisse, quin lacrymas, *admonitu*, vt ipse dicere solebat, *meliorum temporum*, liberaliter funderet. (h) En denuo philosophum semichristianum, in eo tamen reliquis deteriorem, quod nec ex christiana religione adeo multum retinuit, nec philosophiam quamdam sublimiorem sectatus est, sed omnem paene sapientiam in antiquis ritibus, sacris Romanorum superstitiosis, stolida curiositate quaesiuit, donec vergente aetate, vt a quibusdam traditum est, christiana religio ei paullo magis curae esse coepit. Denique, ne id quidem negari posse arbitror, omnes paene, quicumque olim ecclesiam turbarunt, haereticos, in hunc philosophorum semichristianorum numerum esse referendos. Valentiniana enim deliria, vel e Kabbala, vt celeberrimus BVD-

DEVS

(e) Henricus Wharton *Append. ad* Couei *Hist. litt. Tom. I. p.* 112. Dupin *Bibliotb. eccles. p.* 111. *Tom. XII.* (f) Ian. Nici Erythr. *Pinacothec. I. n. XXXI. pag.* 56. (g) Morer. *Diction. Tom. II. p.* 891. *Il. reuint depuis a Rome, ou il viuoit en philosophe, sans se soucier de la religion & du christianisme.* (h) *Vide, quae ex* Angelo Politiano, Sabellico, Erasmo, & Pignorio *de eo refert* G. I. Vossius *de Histor. Latin.* III, 8. *p.* 190. *sequ. Tom. IV. Oper.*

BEVS (i) exiſtimauit, vel, vt RENATVS MASSVETVS (k) mauult, ex Aegyptiorum lacunis, in purioris chriſtianae religionis fontes deriuatis, extiterunt. Sic & Gnoſticos chriſtianiſmum & Platoniſmum, nec non Chaldaica φιλοσοφήματα miſcentes, haereſin peſtilentiſſimam excluſiſſe, vel PLOTINI & PORPHYRII (m) teſtimonio conſtat. Porro & Manichaeos e Perſarum philoſophia & religione chriſtiana veluti vnum corpus male cohaerens conflaſſe, atque adeo ſemichriſtianos fuiſſe philoſophos, tam notum eſt profecto, quam quod notiſſimum. (n) Sed plura hic addere nihil attinet, quum quae dicta adhuc ſunt, ad inſtitutum noſtrum abunde ſufficere videantur.

§. XXIX.

Quae fuſius hactenus expoſita ſunt, ad exiſtentiam atque indolem horum philoſophorum explicandam maximam partem pertinent. Diſpiciendum ergo nunc porro eſt, quaenam fuerint huius ſemichriſtianiſmi cauſſae; & primo quidem, qui factum ſit, vt, quum aliqui gentilium philoſophorum tam multa dogmata Chriſtiana imbiberint, ipſamque legerint ſacram ſcripturam, ab ipſo tamen Chriſto ſemper manſerint alieniores? Et hic quidem in ipſa horum philoſophorum mente cauſſam praecipue quaerendam arbitror. Omnes enim, quos ſupra recenſuimus, gentiles non tam ſerio veritatis ſtudio, quam aemulatione Chriſtianorum, tenebantur, nec tam meliores eſſe, quam Chriſtianis doctiores, videri cupiebant. Qualis adfectio, vbi ſemel animum occupauit, ſane nec ipſa ſalus hominem eiuſmodi miſerrimum ſeruauerit: ilicet, actum eſt. Etenim ſuae quemque infirmitatis conſcientia ſatis edocet, ipſique aliquatenus id agnouerunt gentiles, neminem ad veram poſſe ſapientiam adſpirare, niſi DEO duce vtatur. Recte apud ARRIANVM EPICTETVS: (o) ἐκ εἰκῆ ταῦτα γίνεται, ἐδ' ὡς ἔτυχεν ἀλλὰ καὶ ἡλικίαν εἶναι δεῖ, καὶ βίον, καὶ θεὸν ἡγεμόνα. *Non temere iſta fiunt*, (loquitur de ſtudio & profeſſione ſapientiae,) *neque forte fortuna, ſed & aetate opus eſt, & certa vitae ratione, &* DEO *duce.* Quibus praemiſſis ſtatim addit philoſophus: ἀπολιπόμενος μὲν ἐδεὶς ἀνάγεται, μὴ

 θύσας

(i) Buddeus *diſſert. de haereſ Valent. iuncta hiſtoriae phil. Ebraeor.* Io Alb. Fabr. *Bibl. Gr V, 1. p. 201.* Steph. le Moyne *Var. S. p. 163. Tom. II.* (k) Ren. Maſſuetus *diſſert. I. ad* Irenaeum *edit. Pariſ.* (l) Plotin. *Ennead. II. libr. IX. qui totus aduerſus* Gnoſticos *ſcriptus eſt.* (m) Porphyr. *de vita Plotini cap. XVI.* (n) Thom. Hyde *de Religione veterum Perſ. cap. XXI.* (o) Arrian. *diſp. Epict.* III, 21. *p.* 306.

θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς βοηθοὺς, οὐδὲ σπείρουσιν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ τὴν Δήμητραν ἐπικαλεσάμενοι, τηλικούτου δ' ἔργου ἁψάμενός τις ἄνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἅψεται; *Nemo e portu soluit, nisi sacra Diis fecerit: neque aliter serunt agricolae, nisi Cerere inuocata. Tantam autem rem,* (studium sapientiae) *qui neglecto Numine adgreditur, num tuto adgreditur?* Quae si vera sunt, vt sunt certe verissima, quomodo fieri potuisset, vt philosophi illi ad veram peruenerint sapientiam? Locum non inuenit Dei auxilium, dum animus non veritatis studio, sed aemulatione, adficitur. Aemulatio enim semper cum tumore ac ambitione, quin & odio meliorum, coniuncta, omnes veluti rimulas obstruit, per quas diuinae lucis radii in animum illabi possent; atque adeo mirum non est, philosophos hos, quanto magis a christianis profecerint, tanto remotius ab ipso CHRISTO abfuisse. Secundo & praeiudicia, quibus laborarunt, haud pauca maximopere eos a suscipienda veritate christiana absterruerunt. Solet enim hoc contingere, vt homines id omne reiiciant, quod cum opinionibus, semel animo conceptis, pugnare videtur. (p) Tales vero praeiudicatae opiniones haut paucae philosophorum illorum animis insederant. Semper ipsis obuersabantur ex altera parte paganismi antiquitas, consentiens in Deorum cultu plerarumque gentium opinio, philosophorum antiquorum auctoritas, tot iacta Deorum oracula ac prodigia: ex altera autem, Christi cruci adfixi ταπείνωσις, ipsorum christianorum miseria ac contemtus, mysteriorum rationi abstrusissima profunditas. Sunt haec praecipua philosophorum aduersus christianos argumenta, quae vrgent Celsus & Iulianus apud Origenem & Cyrillum Alexandrinum. Nec alia tum intentione a Porphyrio & Iamblicho Pythagorae; a Philostrato Apollonii Tyanensis; ab Eunapio iuniorum philosophorum vitae scribebantur, quam vt eorum prodigia Christi miraculis opponerent. (q) Quae omnia tanti esse videbantur miseris hominibus, vt multo tutius existimarent, antiquae superstitioni inhaerere, quam, admissa veritate, his praeiudiciis semel simulque mittere nuncium. Multos denique fortassis a christiana religione absterruit meticulositas, veritos nimirum, ne principum in se concitarent indignationem, si religionem dudum damnatam atque proscriptam susciperent. Ita ergo factum est,

(p) *Vide* Io. Clerici *tract. de l' incredulite I,* 1. *p.* 9. *sequ.* (q) *Vide* Fabric. *Bibl. Gr. IV,* 24. *p.* 45. & Godofr. Olear. *ad* Philostrati *vitam Apollon.*

est, vt multa quidem Christianorum dogmata, potissimum moralia, in suam rem verterent, nec abduci tamen se a gentili superstitione paterentur.

§. XXX.

At alia est ratio christianorum, qui ad paganismum plus aequo procliues, religionem philosophiae posthabuerunt. Horum enim semichristianismus, si quid video, e triplici potissimum fonte promanauit. Primus ac praecipuus procul dubio fuit animus improbus, & verae pietatis religionisque contemtor. Solet enim hoc saepius contingere viris etiam eruditissimis, vt, dum intellectui excolendo vnice vacant, aut nullam aut minimam voluntatis habeant rationem, eamque veluti obbrutescere patiantur. Quo fit, vt religionis, si quos vnquam conceperunt, igniculi sensim veluti elanguescant, & dum omnia sibi indulget animus, doctrinas etiam maxime profanas admittat, ac cum christianismo temere coniungat. Primo huic errorum fonti accedit alter, sectae nimirum studium, quod, vbi semel radices egit in animo philosophi, facile eum in semipaganismum ipsamque idololatriam abripit. *Habet enim hoc*, vt ait ARN. WESENFELD, (r) *humanum ingenium, vt a medio, & quasi puncto rectae rationis, nimis facile in agendo desciscat, vnde innumera in rem humanam mala fluxere. Id quod & hic euenit, vbi philosophi, quos primo, tanquam viros magnos, sapientia, doctrina & virtute excellentes, aestimabant, tandem tanquam numina venerari coeperunt.* Hac itaque bruta admiratione hominum, & philosophica superstitione regnante, quid facilius est, quam vt eiusmodi homines omnia sectatorum dogmata, quantumuis profana, recipiant? Legat modo quis vitam PLATONIS a MARS. FICINO consignatam, & immodicas, quas passim in hunc philosophum effundit, laudes consideret: non mirabitur tunc profecto, hominem, tanta Platonis admiratione in transuersum actum, omnia eius dicta veluti oracula excepisse. Denique tertiam semichristianismi caussam, in temeraria limitum rationis confusione quaerendam arbitror. Sane enim quum ea demum sit recta ratio, quae se suo metitur pede ac modulo, nec vltra peram, quod aiunt, philosophatur: consequens est, vt non possint non illi in errores pestilentissimos, ipsumque paganismum, incidere, qui de finibus rationis regundis parum solliciti, ipsa quoque mysteria eius iudicio submittunt.

(r) Wesenfeld: *Diss. I. de philos. sect. p. 31.*

Quid enim aliud inde eueniet, quam, vt explosis primis fidei christianae capitibus, solisque illis, quae rationi probantur, retentis, alia, quantumuis profana, adoptent, ac cum christiana religione coniungant? Quae omnia exemplo non vno possent illustrari, nisi portus demum esset respiciendus.

§. XXXI.

Hoc vnum itaque reliquum esse video, vt remedia, semichristianismo philosophico opponenda, paucis commonstremus. Ea enim quemadmodum ex ipso superiore paragrapho fluunt, ita non operose adeo erunt explicanda. Aduersus improbitatem itaque & religionis pietatisque contemtum praemuniendus est animus sedula ac seria voluntatis cultura. Subinde recogitandum illud ECCLESIASTAE (s) monitum, quod maxima quoque multarum rerum scientia non exsatiet animum, sed & ipsa sit *ματαιότης ματαιοτήτων*. Hoc, si quis profundius meditabitur, facile, Deo duce, secum statuet, pietatem, veramque cum Deo coniunctionem, omnibus eruditionis thesauris longe esse anteponendam. Hanc itaque anhelabit, ad hanc omni studio contendet, hac obtenta & in vera paupertate spiritus conseruata, omnes etiam paganae eruditionis scyllas & charybdes tutus praeternauigabit. Quod ad sectae studium attinet, contra illud tutissimus erit, quicunque non tam ad conclusiones sectariorum, quam ad eorum principia, sedulo attendet. Blandiuntur nonnunquam Stoicorum, Platonicorum, Pythagoraeorum, doctrinae: & Iouem lapidem iuraret harum rerum ignarus, sapientiam in iis latere incomparabilem: at vbi corticem detraxeris, ipsaque eorum principia consideraueris attentius,

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Facile itaque cessabit plerorumque gentilium philosophorum bruta admiratio, si nemo ad eorum lectionem, nisi accurata historiae philosophicae cognitione imbutus, accesserit. Tertio denique periculo, quod limitum rationis confusio minatur, opponimus sedulam imbecillitatum humanarum meditationem, quam si quis serio ea methodo, eoque ordine, quem in ipso huius dissertationis limite commendauimus, instituerit, luculenter animaduertet, esse praeter rationis lumen aliud longe sublimius, quod solum nobis viam ad veram sapientiam, felicitatemque sempiternam pandat. Hoc ergo reuelationis lumen, diuinius

(s) Eccles. II, 12. sequ.

nius ipsi erit & sanctius, quam vt de eo ad peruersae rationis lucernam iudicandum putet. Potius ita se diuina veritate conuictum sentiet, vt quidquid cum ea pugnet, nullo loco habendum iudicaturus sit. PLATO (t) in Phaedone Socratem introducit, multa de animae immortalitate, deque earum e corpore euolantium statu & conditione, sermocinantem. At ipse statim addit, rationem in his quaestionibus caecutire, atque in vita praesenti manifestam de his rebus veritatem, aut nullo modo, aut difficulter admodum, intelligi posse. Ex eo porro colligit Plato, alterutrum fieri oportere ab homine sapiente, *aut eum discere debere ac inuenire, quemadmodum illa se habeant: aut si hoc fieri nequeat, optimam ac tutissimam humanarum rationum eligere, qua, tamquam rate vectus procellas huius vitae pertranseat.* Tandem vbi omnia incerta ac dubia animaduertit, non sine ἐμφάσει monet, viam hanc, quam ostendisset, vtique esse ingrediendam, εἰ μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θείου τινὸς, διαπορευθῆναι. *Nisi liceat forte istas vitae procellas, firmiori quodam vehiculo, vel* DIVINO QVODAM VERBO, *tutius ac minore cum periculo tranare.* Ex quibus verbis sane patet, Platonem sola infirmitatum mentis humanae consideratione eo peruenisse, vt diuinae reuelationis necessitatem agnosceret, felicior futurus, si eamdem sedulo inuestigasset. Nobis itaque, quibus ille θεῖος καὶ βεβαιότερος λόγος (u) diuino beneficio contigit, ita philosophandum est, vt hoc veluti vehiculo vsi, vitae procellas transmittamus sine periculo, & CHRISTO, in quo omnes sapientiae thesauri reconditi sunt, non ex parte, sed TOTI & VNICE, adhaereamus.

(t) Plato *in Phaedon. pag. 604. Tom. II. opp.* (u) *2. Petr. I, 19.*

DE

ORIGINE ATQVE INDOLE IVRISDICTIONIS PATRIMONIALIS

EXERCITATIO VI.

§. I. Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum. §. II. Hodie tantum est subsidiarium: & hinc semper mores patrii praeferendi. §. III. Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE *: & maxime* PATRIMONIALI, *de qua agendum. §. IV. Diuisio iurisdictionis in personalem & patrimonialem, deque ea iudicium. §. V. Quae hodie iurisdictio vocetur patrimonialis? §. VI. Est ea Romano iure incognita. §. VII. & hinc origine Germanica. §. VIII. Nec tamen saeculo XIII demum nata, vt putant Hertius & Conringius. §. IX. Quorum argumenta expenduntur. §. X. Vera eius origo est antiqua potestas dominorum Germanorum in seruos & libertos. §. XI. Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio? §. XII. Quis status libertorum? §. XIII. Dominorum in vtrosque potestas. §. XIV. Illustratur ea exemplo nobilium in Polonia & Russia. §. XV. Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nota. §. XVI. Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici. §. XVII. An haec antiqua dominorum potestas reuera fuerit iurisdictio? §. XVIII. Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit? §. XIX. Cur eius signum a ICtis statuatur praestatio gallinae fumosae,* des Rauch-Huhns? *§. XX. Vnde nata iurisdictio circumsepta,* die Pfahl-oder Zaun-Gerichte? *§. XXI. An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum? §. XXII. Vtrum cumulatiue an priuatiue praesumatur concessa? §. XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

§. I.

GErmanorum veterum mores, ipsaque reipublicae Germanicae indoles, adeo olim a Romanorum institutis ac statu discrepabant, vt maioribus nostris, libertatis amantissimis, intolerabilius videretur, Romanas leges admittere, quam ipsum huius populi dominatum subire. Sane quamdiu Drusus Germanis ita praeerat, vt suis illos legibus viuere pateretur: non adeo aegre ferre videbantur Romanorum imperia. Simul ac vero Quinctilius Varus in Cheruscis ius more Romano dicere coeperat: adeo perosi sunt peregrinae iurisprudentiae ambages, vt protinus coniurarent, caesoque Varo, ac tribus legionibus obtritis, in caussarum praecipue patronos mira crudelitate saeuirent. Rem ita memoriae prodidit L. ANNAEVS FLORVS: (a) *Quippe Germani, victi magis, quam domiti erant, moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso, suspiciebant. Postquam vero ille defunctus: Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haud secus, quam saeuitiam, odisse coeperunt. Ausus ille agere conuentum, & in castris ius dicebat, quasi licentiam barbarorum & lictoris virgis, & praeconis voce, posset inhibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesque moererent equos, vt primum* TOGAS, *& seueriora armis* IVRA *viderunt, duce Arminio arma corripiunt.* Et paucis interiectis: *Itaque improuidum Varum, & nihil tale metuentem, improuiso adorti, quum ille, (o securitas!)* ad TRIBVNAL CITARET, *vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Nihil illa caede per paludes perque siluas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, praecipue tamen in* CAVSSARVM PATRONOS. *Aliis oculos, aliis manus amputabant: vnius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus: Tandem, inquit, vipera, sibilare desiste.* Nec iniuria profecto barbari homines, & simplicitati aequitatique naturali adsueti, a iuris peregrini subtilitatibus abhorrebant. Alia longe penes eos fuerat iuris iudiciorumque facies, simplices populi mores, leges paucissimae, ac parum ambiguae, iudicia seuera atque extemporaria, lites quippe nec vulturum togatorum malitia nec lucri cupiditate protelante. TACITO (b) teste, etiam grauissimae inimicitiae cito inter eos componebantur. Vnde facile colligitur, non nisi raras

a) Florus *Libro IV. cap. XII.* (b) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXI.*

ras admodum lites, compoſituque faciles locum apud eos habuiſſe. c) Ab hac vero Germanica ſimplicitate quantum diſcedat ius Romanum, nemo ignorat, niſi qui illud nunquam vel a limine ſalutauerit. Quanta, quaeſo, hic legum copia? quantae iudiciorum ambages? quot formularum actionumque captiones? Ab his ergo ſi abhorruerunt maiores noſtri, minime id profecto eſt mirandum, quandoquidem omnes ciuilis prudentiae doctores leges, ſtatui reipublicae populique moribus repugnantes, grauiſſimis reipublicae morbis, qui facile ſentiuntur, accenſere conſueuerunt.

§. II.

Et ab hac quidem maiorum ſuorum ſententia ne hodie quidem plane deſciuerunt Germani. Quamuis enim ius Romanum ex academiis ſenſim in fora penetrauerit, (d) nihilque reliqui fecerint iureconſulti, Iuſtinianeae iurisprudentiae innutriti, vt, profligatis antiquis patriae iuribus, peregrinas iſtas leges in eorum locum ſubrogarent: (e) vetus tamen ius Germanicum non potuerunt ita vniuerſum foro eiicere, vt non illud fere vbique primas teneat, & iuri Romano proprie ſic dicto pleriſque in materiis praeferatur. Id quod tum a priori, (f) tum a poſteriori, (g) tam luculenter demonſtrarunt clariſſimi aetatis noſtrae ICti, vt cauſſam hanc peroratam iam eſſe debere, merito dixeris. Enimuero

(c) Conring. *de iudiciis vet. reip. Germ.* §. *XVII. XVIII.* (d) *Vid.* Conring. *de Orig. Iur. Germ. cap. XXXII. & XXXIII. p. 204. & 209.* Illuſtr. Thomaſ. *in Delineat. hiſt. iur.* §. *CLXIII. & ſequ.* (e) *Fruſtra contranitentibus Scabinis; de quorum ſimultatibus cum Doctoribus iuris Romani legendus* Dom. Thomaſ. *l. c.* §. *CXXXI. ſeq. & in Animaduerſ. ad* Conradi Sinceri *Diſſertationem Epiſtolicam p. 48. & ſequ.* (f) *Argumentis ſcilicet ab origine & progreſſu iuris Germanici, receptioneque Romani petitis, quod faciunt* Herm. Conringius *in Tract. de origine Iuris Germ.* Conradus Sincerus *in Diſſert. Epiſt. de Germanicarum LL. veterum ac Romani iuris in noſtra rep. origine auctoritateque praeſenti, quam cum Animaduerſionibus ſuis nuper recudi fecit* Dom. Thomaſius. *Conf. huius Delin. hiſtor. iuris: & Diſſert. de rite formando ſtatu controuerſiae: An legum iuris Iuſtin. ſit frequens, an exiguus vſus practicus in foris Germaniae? Halae 1715.* (g) *Per inductionem nimirum. Quod praeſtitum potiſſimum* a Dom. Thomaſio *tum in Vindiciis corollarii de exiguo Pandectarum vſu, poſt Naeuos iurisprud. Anteiuſtinianeae p. 215. ſeqq. tum in Adnotationibus ad Inſtit. & Pandectas, quae anno 1713. in 4to prodierunt, tum in Diſſertationibus quibusdam, quae adhuc de vſu practico Inſtitutionum prodierunt, quarum continuationem respublica litteraria auide exſpectat. Eumdem viam ingreſſus eſt* B. Beyerus *in Poſitionibus ad Inſt. & Pandectas, quae ideo maxime commendandae.*

ro quamuis facile fateantur cordatiores, ius Romanum in foris noſtris tantum eſſe ſubſidiarium, eoque, quidquid olim maiorum moribus inductum, non plane aboleri, (h) maxime quum id ipſae leges Imperii publicae paſſim inculcent: (i) non eſt tamen diſſimulandum, veteres Germaniae mores plerosque, ICtorum incuria, partim ex memoria hominum euanuiſſe, partim peregrini iuris mixtura ita eſſe obſcuratos, vt Germanica inſtituta hodie nullis fere minus, quam ipſis Germanis, nota ac perſpecta eſſe videantur.

§. III.

Haec, ſi non aliunde conſtarent, vel e ſola doctrina de IVRISDICTIONE quam euidentiſſime poſſent demonſtrari. Tantum enim inter Romanae Germanicaeque iurisdictionis indolem intercedit diſcrimen, vt & ſummi iuris Iuſtinianei patroni vbique potius, quam in hac materia, viridem legum Romanarum obſeruantiam iactent, & hodiernas de iurisdictione controuerſias magis ex cuiusque prouinciae inſtitutis & conſuetudine, quam e iure Romanorum ciuili, diiudicandas eſſe fateantur. (k) Equidem a communi hac cordatiorum ICtorum ſententia diſcedit GE. OBRECHT, (l) qui intempeſtiuo in leges Romanas amore abreptus, iis omnibus ſuccenſet, *qui in materia iurisdictionis a iure Romano diſcedere non dubitant.* Sed hoc quam ſit inconſiderate ab eo dictum, nemini obſcurum eſt. Quantum enim deceſſurum eſſet illuſtriſſimarum familiarum iuribus? quanta ſequutura rerum omnium confuſio, ſi in frequentiſſimis de iurisdictione litibus, Vlpianus, Iulianus, Paullus, Caius & reliqui Romanorum ICti iudices obtruderentur? Alius ſane eſt Germaniae ſtatus, quam vt Romanae de iurisdictione leges ei poſſint adplicari. Atque hinc MEVIVS (m) merito grauiſſimam dicam ſcribit ICtis, qui de hodierna iurisdictionis forma ex legibus Romanis cenſent ac diſputant, eosque vocat ***perniciosiſſimos.***

Hh Quod

(h) B. S. Stryk. *in Diſſ. praelim. de vſu & auctoritate iuris Rom. in foris Germ.* §. 27. *ſeqq.* (i) *Exemplum eſt in Conſt. Crim. art. CXL. & in Receſſu Imp.* 1654 §. 105. (k) *Notum eſt* Andr. Knichenii *lepidum axioma; modernas de iure controuerſias ex ſolo iure Romano componere velle, abſurdum aeque eſt, quam ſi lanam ab aſino quaerere velis; oleum enim & operam ita perdes. Vid. Eius epiſtol. dedicat. libro de Iure territoriali praemiſſam, & conf.* Strykii *vſ. mod. ff. L. II. Tit. I. p.* 172. Carpz *prax. Crim. Quaeſt. CIX. n. 6.* Schilter. *Exercit. VI. ad Pand.* §. *I. p.* 191. (l) Ge. Obrecht *Diſp. I. de Iurisd. theſi LXX, notatus iam a* Strykio *l. c.* Ge. Engelbrecht. *in Diſſ. de iurisd. alta & baſſa cap. I.* §. *I.* (m) Mevius *Part. IV. deciſ.* CCXC.

Quod MEVII iudicium quamuis ſit veriſſimum: fatendum tamen eſt, nec eos ipſos ICtos, qui hic patriorum morum praerogatiuam agnoſcunt, illos mores ſatis accurate indagaſſe. Quo factum eſt, vt tota paene de iurisdictione Germanica doctrina in pelago verſetur, & maxime ſit obſcura. Exemplo eſſe poterit IVRISDICTO PATRIMONIALIS, Romanis inaudita, ſed & Germanis hodie vix ſatis nota: De cuius origine ac natura nonnulla commentari, vel ideo minus erit ſuperuacuum, quod plerique hac tractatione ſatis obiter defunguntur. Ceterum vt auſpicatus ſit labor, quem tempore excluſi, vno veluti impetu profligauimus, DEVM optimum maximum ardentiſſimis votis precamur.

§. IV.

Vt vero, qualis ſit patrimonialis illa iurisdictio, eo clarius intelligatur: non immerito ab ipſa iurisdictionis Germanicae partitione auſpicamur. Tralatitium eſt, iurisdictionem, qualis hodie inter Germanos viget, varie a doctoribus diuidi. Quemadmodum enim aliam dicunt *eccleſiaſticam*, aliam *ſaecularem*, & hanc iterum in *ſuperiorem* ſeu *altam*, & *baſſam* ſeu *inferiorem*, in *togatam* porro, *militarem*, *feudalem* & *foreſtalem*, *&c.* ac denique in *vniuerſalem & particularem* ſeu *circumſeptam* diſtinguunt: ita & moribus Germaniae hoc deberi aiunt, vt alia iurisdictio *perſonalis* ſit, alia *patrimonialis*, quam & *realem* vocant. Et *perſonalis* quidem illis dicitur, quae iure magiſtratus competit, ipſique perſonae cohaeret. *Patrimonialis* autem, quae inhaeret fundo, & hinc ſimul cum eo ad vniuerſales aeque ac ſingulares ſucceſſores tranſit. Sed haec diſtinctio, quantumuis hodie recepta, multis procul dubio tricis inuoluta eſt. Primo enim multi, ſolidioris iuris publici ignari, etiam Principum Statuumque imperii nec non ciuitatum iurisdictionem pro patrimoniali venditant, (n) quum tamen haec proprie in ſolos ruſticos, non in homines vrbicos aut nobiles, competat. Deinde quum iurisdictio magiſtratus academici ac vrbici ad neutram harum

(n) *Natum hinc brocardicum*, hodie iurisdictionem eſſe patrimonialem. *Vid.* Myleri *de Princip. & Stat. Imp. cap. XLVIII.* §. 8. Paurmeiſt. *lib. II. de iurisdict. cap. XX. Sed praeterquam, quod hoc brocardicum, ſi ſine limitatione adſumatur, falſum eſt, vt oſtendit* B. Stryk *in Vſu moderno ff. p.* 188. *manifeſto hi iurisdictionem Statibus imperii iure ſuperioritatis territorialis competentem confundunt cum iurisdictione patrimoniali, quae proprie competit in ſolos ruſticos. Vid.* Dn. Thomaſii *Nou. Additiones ad Huberi Praelect. in ff. p.* 64.

harum ſpecierum comode referri queat: recte iam ab illuſtri THOMASIO (o) noſtro animaduerſum eſt, hanc iurisdictionis Germanicae diuiſionem minus eſſe adaequatam. Enimuero quum noſtra iam haut magni referat, vt hac diſtinctione reiecta, aliam commodiorem ſubſtituamus: (p) ſatis conſuluiſſe lectori videbimur, ſi in anteceſſum moneamus, a nobis ſtrictiſſime hic accipi vocem, & iurisdictionem patrimonialem ex mente noſtra non niſi in ruſticos competere.

§. V.

Experientia ſcilicet conſtat, plerisque per Germaniam nobilibus mediatis, aliisque feudorum poſſeſſoribus, vna cum ipſo feudo concedi ſolere iurisdictionem in ruſticos. Quemadmodum vero in litteris inueſtiturae formulae variant, & modo ſimpliciter conceduntur die Gerichte, modo *omnimoda iurisdictio*, alle und iede Gerichte: ita haec iurisdictio in ruſticos modo ſolum ius cauſſas ciuiles cognoſcendi complectitur, & tum vocatur iurisdictio *inferior* vel *baſſa*, Erb-oder Nieder-Gerichte: modo ſimul poteſtatem vindicandi crimina habet coniunctam, quo caſu *ſuperior* audit, vel *alta*, (q) (Ober-Gerichte, Hals-Gerichte, Peinliche Gerichte & in Bauaria Fraisliche Gerichte.) Nobiles ergo aliique poſſeſſores, feudis per inueſtituram potiti, hanc in ruſticos iurisdictionem eodem effectu exercent, quo ſenatores vrbici aut conſtituti a Principe magiſtratus. Praeterea illis ſunt praefecti, iuſtitiarii, quos vocant, actuarii, loca cuſtodiae, torturae, exſecutioni deſtinata, inprimis patibula: ipſum formant proceſſum, acta trans-

(o) *Nam iurisdictio haec academica & vrbica neque* patrimonialis *eſt, quia ciues academici & vrbici non ſunt in patrimonio, neque* perſonalis, *quia cum perſona non exſpirat, vt obſeruauit* Dn. Thomaſ. *in Annot. ad tit. ff. de iurisdict. p.* 46. (p) *Alius forte concinnius diuidi poſſet in eam, quae iure* ſuperioritatis territorialis *competit*, adminiſtratoriam, & patrimonialem & *illa iterum in* perſonalem & realem. (q) *Recepta iam haec eſt diſtinctio iurisdictionis in* altam & baſſam, *ſiue ea gloſſatoribus Italis originem debeat, vt putat* Simoncellus *de decret. min. Libro* 1. *p.* 141. *ſiue Francis & Alemannis, vt mauult* Schilter. *Exercit VI.* § 7. *p.* 199. *Satis antiquam certe eam eſſe etiam in Germania, patet e Charta* 1258 *apud* Miraeum *Libr. I. Donat. Belg. cap. CVIII. e diplomate* Henrici II Ducis Lotharing. *A.* 1238 *apud* Eund. *libro II. cap. LXXXV, aliisque chartis, quas recenſet* Io. Nic. Hert. *in Diſſ. de Conſultat. Legibus & indiciis in ſpecialibus rebusp. Imperii* §. *XXIII. Conf.* Georgii Engelbr. *Diſſ. de iurisd. alta & baſſa Sect. I.* §. *IX. p.* 17 *ſq.*

mittunt, & quaecunque iudici sunt obseruanda, omnia expediunt. Porro hoc non tantum iis in locis contingit, vbi rustici seruilis conditionis habentur, quos homines proprios, eigene Leute, vel Leibeigene appellitamus; sed & in alios rusticos, quos ceteroquin liberos ac ingenuos ferunt, similis nobilibus competit iurisdictio. Quae quum ita sint, patrimonialis illa, de qua iam agimus, iurisdictio quam commodissime videtur describi posse, quod sit ius nobilium, & aliorum feudi possessorum, diiudicandi caussas rusticorum, & nonnunquam simul animaduertendi in facinorosos, ipsi feudo inhaerens, & hinc cum ipso feudo alienabile.

§. VI.

Ex his autem iam satis est perspicuum, iurisdictionem hanc patrimonialem Romanis fuisse plane inauditam, nihilque eam commune habere cum Romanis legibus. Quamuis enim aliud sibi persuaserit MOLINAEVS, (ratus fortassis, nihil in iure vniuerso occurrere, quod Iustinianus ignorauerit;) eius tamen errorem grauiter iam profligauit DESID. HERALDVS. (r) Et quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nihil sane eorum, quae superiore paragrapho de iurisdictione patrimoniali commemorauimus, iurisdictioni Romanae conuenire, palam est. Primo enim iurisdictio patrimonialis saepius hodie simul complectitur ius vindicandi crimina. Hoc vero ius secundum Romanae iurisprudentiae principia ad iurisdictionem plane non referebatur. Licet enim populus, quem penes, Regibus exactis, τὸ κύριον in republica erat, magistratibus concessisset iurisdictionem: ea tamen solam illis tribuebat potestatem, ius in ciuilibus caussis dicendi. Potestatem autem animaduertendi in facinorosos sibi soli reseruauerat, postea in principes transferendam, eaque non ad iurisdictionem, sed ad imperium, pertinebat. (s) Quo fit, vt in Legibus Romanis potestas vindicandi crimina iurisdictioni opponatur. (t) Deinde ad iurisdictionem patrimonialem hodie omnia referuntur, ad quae expedienda apud Romanos speciali lege ac concessione opus erat. Exemplo est tutoris datio, quae iure Romano non erat ordinariae iurisdictionis. (u) Atqui hodie vnusquisue iudex, etiam cui patrimonialis competit iurisdictio, pupillis iuris-

(r) Desid. Herald. *Rer. & Quaest. iur. quotid. cap. VII.* (s) *Vid. l. 2. §. 16. & 23. ff. de Orig. Iur.* (t) *L. 3 ff. de iurisd. l. 1 princ. ff. de offic. eius cui mand. iurisd. conj.* Suthold *de iurisd. Aphorism. CXV.* (u) *L. 6. §. 2. ff. de Tutel.*

iurisdictioni suae subiectis tutorem dare potest, (x) adeo, vt & inferior iurisdictio ad id sufficiat. (y) Tertio obseruauimus, iurisdictionem hanc ipsi feudo inhaerere. Huic denuo Romana iurisprudentia nihil habet geminum. Apud Romanos enim omnis iurisdictio erat personalis, & quamuis eatenus videretur aliquid realitatis continere, quod magis officio magistratus, quam personae, cohaereret: attamen exspirabat cum ipsa persona, neque redintegrabatur, nisi alia persona a populo substituta. (z) Denique iurisdictionem patrimonialem diximus esse cum ipso feudo alienabilem. Reuera enim est in commercio, aeque ac ipsum feudum, vendique potest ac alienari, & ad heredes transire, iis legibus, quas ius feudale praescribit. Postremo & amitti potest iisdem modis, quibus ipsum feudum. Quae omnia, quam sint a Romanae iurisdictionis indole aliena, nemo ignorat. Vnde & ICti tantum non omnes inauditam Romanis fuisse hanc iurisdictonem, veluti ex compacto fatentur. (a)

§. VII.

Quum ergo patrimonialis ista iurisdictio a Romanis minime sit repetenda: proximum est, vt dispiciamus, cui potissimum genti debeat originem? Iam de Germania quidem diximus, in ea hanc iurisdictionem hodie vbique vigere: sed extra eam & alia sunt regna, aliaeque cumplures prouinciae, in quibus non minus vsu recepta est. In Belgio non minus, quam apud nos, nobilibus praediorumque possessoribus competere iurisdictionem in rusticos, notum vtique est ac prouocatum. Excipienda tamen Frisia occidentalis, in qua vti nulla fere feuda: sic & nulla obseruatur hereditaria iurisdictio. (b) De Gallia quoque res est extra controuersiam posita, vbi nobiles, quos castellanos vocant, feuda seu castellanias possident, cum iurisdictione suprema in subditos. (c) Idem de Heluetia testatur IOSIAS SIMLERVS, (d) cuius verba audire iuuat: *Ceterum*, inquit, *ecclesiastici ordinis multi, &*

 quam

(x) *Vid.* Reform. Polit. *de anno* 1577. *Tit. XXXII.* Lauterb. *Exercit. forens. V.* §. 1. Meu. *ad Ius Lub. P.* II. *Tit.* I. *part.* 15. *n.* 16. (y) Franzk. *Libr.* I. *Resol. XVII. n.* 7. (z) Stryk *Vs. modern. ff. l. c.* §. 18. (a) Rosenth. *de feud. cap. VI. Concl. LXXXV. n.* 10. Reinking. *de regim. secul. & eccles. libro* I. *class. V. cap* I. *n.* 18. (b) *Testibus* Hubero *in Praelect. ad ff. libro* II. *Tit.* I. *p.* 58. Tempel. *in Obseruat. ad remp. foed. Belg. p.* 219. (c) Franc. Hotomann. *Antitribonian. cap. IV. p.* 111. *Conf.* Caroli du Fresne *Gloss. Lat. voce Castellanus p.* 178. T. I. (d) Ios. Simler *de Republ. Helu. libro* II. *p.* 190. *seq.*

quamplurimi nobiles passim in vicis Turegae inferiorem iurisdictionem obtinent, sic tamen, vt ipsi nihilominus praefecto totius regionis subiecti sint. Atque hi edicunt, atque mulctant librae vnius poena: possunt deinde edicere & mulctas imponere ad decem vsque libras: sed media mulctarum pars cedit praefecto, sicut haec omnia certo iure ac ordine constituta sunt, ipsis noto. Omnes autem hi, qui iurisdictionem habent, nominantur Gerichts-Herrn. Denique & in Italia, Dania, Suecia, Borussia, Liuonia, Curlandia, Boëmia, Silesia, hanc florere iurisdictionem, notum est. Sola forsan Anglia se hac in re a reliquis Europae regnis, quae quidem sunt Germanicae originis, seiungit. Nulla enim ibi, teste TEMPELIO, (e) iurisdictio est hereditaria, sed omnis pure habetur personalis. Quum ergo in iis potissimum regnis ac prouinciis iurisdictio patrimonialis vigeat, in quas olim Germanorum coloniae peruenerunt: merito inde colligit HVBERVS, (f) eam Germanicae esse originis.

§. VIII.

Operae pretium itaque fuerit, ecquando & qua occasione iurisdictio haec patrimonialis in Germania innotescere coeperit, paullo accuratius hic dispicere. Primus, quantum constat, hac in re diuinare aliquid ausus est HERM. CONRINGIVS. (g) In doctissima enim *de iudiciis veteris reipublicae Germanicae* dissertatione, vbi vniuersam iurisdictionis Germanicae indolem ordinemque iudiciorum erudite, vt solet, exposuit, porro obseruat, *olim quidem singulas gouas singulos habuisse comites, postea vero coepisse multos in vna eademque goua Comitis non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere. Namque & Reges vel Caesares, & Principes, & Duces, & Episcopos, & Abbates, & Comites ipsos, particulas gouarum suarum alis atque aliis vrbibus, aut* POPVLI NOBILIORIBVS FAMILIIS, *immo & plebeiis, tradidisse, partim simpliciter venditione, partim pignore, partim feudi iure, partim dono, partim variis modis.* Auctorem vero SPECVLI SAXONICI (h) has translationes accusare iniquitatis, ac de iis ita censere: *Si comes vel aduocatus partem comitatus vel aduocationis alteri contulerit, id contra ius censetur attentatum, nec desuper infeudatus bannum habebit regale.* Denique lau-

(e) Tempelius *l. c. qui inde obiter colligit, Anglos Frisis esse oriundos. De quo quid sentiendum, consule* Hert. *Notit. veteris Germ. populor. Part.* III. *cap. V. §. 3. p. 123. sequ.* (f) Huber. *l. c.* (g) Conring. *de iudiciis reip. Germ. §. LXXXV.* (h) Sachsen-Spiegel *Libro* III. *Art. LXIV.*

laudatiſſimus modo CONRINGIVS de tempore etiam, quo hic mos inoleuerit, ſuam exponit ſententiam: *Videntur*, inquit, *maxime omnium haec accidiſſe poſt auctoritatem regiam collapſam, a ſaeculo vſque tertio decimo.* CONRINGIVM preſſo pede hic ſequitur IO. NIC. HERTIVS, (i) qui non modo iurisdictionis patrimonialis originem ad idem ſaeculum refert: verum etiam nonnulla colligit hiſtoricorum teſtimonia, quae id confirmare videntur. Primo enim de Ottone, Bauariae Duce ex ADLZREITERO (k) obſeruat, eum anno MCCCXI Hungaris imminentem, & pecuniae conficiendae modos ſollicite circumſpicientem, iurisdictionem minoris imperii & ius nobiliorum oppidorum magno aere nobilitati vendidiſſe, atque inde nata eſſe iura bonorum, quae hodienum HOFMARCHIARVM nomine veniant. Deinde & ANT. WECKII (l) allegat teſtimonium, qui ex decreto quodam conuentus prouincialis ordinum Saxoniae probat, ante annum MCCCCXXVIII nulli Satuum in Saxonia iudicia patrimonialia competiiſſe. E quibus clarum eſſe exiſtimat HERTIVS, iurisdictionem patrimonialem, collapſa ſenſim Principum auctoritate in Germania inoleuiſſe, nec eſſe ſaeculo XIII antiquiorem.

§. IX.

Enimuero, ſi paullo accuratius rem expendas, neque HERTII profecto, neque CONRINGII, argumenta ita comparata ſunt, vt eorum coniectura illis extra omnem ponatur controuerſiam. Quamuis enim ex iis poſſit demonſtrari, nobiles ex eo tempore iura ſua paſſim egregie auxiſſe, in multaque oppida ac vicos iurisdictionem variis titulis adquiſiuiſſe: nondum tamen eo ipſo euictum videtur, hanc eſſe iurisdictionis patrimonialis originem. Nobiles enim procul dubio iam multo ante hoc ſaeculum poteſtate quadam in ruſticos gauiſi ſunt, quae erat hodi-

(i) Hertius *de Conſultat. Legib. & iudiciis in ſpecialibus Romano-Germ. imperii rebuspublicis § XXII. p. 449. Tom. II. Opuſc.* (k) Adlzreit. *Part.* I. *Gent. Boic. Libro XXV. §. 26. Sic Otto Bauariae Dux anno* 1311. *bellum parans in Hungaros quum omnes pecuniae conficiendae modos circumſpiceret, occurrit ei iurisdictio minoris imperii, & ius nobiliorum oppidorum, quae hactenus manſerant penes principatum. Haec ergo, quae erant in facultatibus dominatus, ad conquirenda ſtipendia magno aere diſtrahit, non ſine grandi fiſci detrimento, permittitque* OPVLENTIORIBVS E NOBILITATE. - - *Vnde comparata iura locorum, quae hodie* Hofmarchiarum *nomine cenſentur.* (l) Ant. Weckius *Beſchreibung und Vorſtellung der Stadt Dreſden Part. IV. Tit. VI. p.* 438.

hodiernae iurisdictioni patrimoniali analoga. Ea vero potestas, (quae qualis fuerit, mox ostendemus,) non saeculo XIII, sed paullo serius iurisdictionis formam videtur induisse. Vtut vero haec se habeant, argumenta sane a CONRINGIO & HERTIO adlata rem non conficiunt. Locus e Speculo Saxonico adductus non agit de iurisdictione patrimoniali, sed de ordinaria iurisdictione comitum, quam iure non posse in priuatos transferri, docetur. Iurisdictio vero illa patrimonialis, quam nobiles exercent in rusticos, non a comitibus in eos est translata, sed ipsis eorum praediis iamdudum procul dubio inhaesit, quamuis negare nolim, etiam alios nobiles, qui erant eiusmodi iure destituti, sensim a principibus & comitibus eam titulo oneroso adquisiuisse, quod & hodie nonnunquam fieri solet. Neque singulare Ottonis Bauari factum probat, iurisdictionem patrimonialem demum saeculo illo in Bauaria coepisse. Potius ex ipso ADLZREITERI loco adparet, iam tum nobiles aliqua iurisdictione gauisos. Eam enim iurisdictionem tum nobilibus venditam perhibet, *quae hactenus manserat penes principatum.* Ex quibus verbis patet, nobiles tum non primum hoc ius esse consequutos. Denique & ANT. WECKIVS ab HERTIO frustra citantur. Agens scilicet Weckius de comitiis Statuum Saxoniae Dresdae MCCCCXXVIII habitis, conquestos tum dicit nobiles, *daß die Voigte und Amtleute sie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten, und die Vnterthanen in allen geringen Dingen für die Fürstliche Gerichte und Bann-Stühle forderten.* Hinc porro addit, principes tum nobilibus ex parte satisfecisse, siquidem iis iurisdictionem ciuilem reliquerint, praefectis vero suis reseruarint iudicia criminalia de homicidio, stupro violento, vulnerationibus, furtis, quae etiam in Statuum praediis voluerint exerceri. Ex his demum infert WECKIVS: *Woraus zu schliessen, daß damals noch keinem Landstand die Obergerichte zuständig gewesen.* Ast aliud longe inde infert HERTIVS, nimirum, quod iurisdictio patrimonialis tum nulli Statuum in Saxonia competierit. Quum ergo Weckius de criminali tantum loquatur, ipsam profecto iurisdictionem nobilibus non denegauit. Et quo pacto, quaeso, hi conqueri potuissent in comitiis illis, *daß die Voigte und Amtleute sie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten,* si ante haec tempora nulla iis fuisset in suos iurisdictio? Paucis vt me expediam, controuersia illa de Statuum Saxonicorum iurisdictione ostendit quidem, insignem circa ea tempora

ra confuſionem iurisdictionum incidiſſe, de qua paullo poſt §. XVIII erit dicendum: minus vero, quod primum tum inoleuerit ipſa patrimonialis iurisdictio.

§. X.

Quae quum ita ſint, veroſimilior longe eſt illuſtris THOMASII (m) noſtri coniectura, quam initio anno MDCCI in luculenta diſſertatione de *hominibus propriis:* deinde vero in aliis ſcriptis compluribus (n) propoſuit. Ea vero huc redit, quod iurisdictio patrimonialis nobilium in ruſticos nihil aliud ſit reuera, quam antiqua illa poteſtas dominorum in ſeruos & libertos, ſeu homines proprios, aliosque ruſticos. Eam vero poteſtatem in ſeruos & libertos ſequiori tempore quodam iurisdictionis ſchemate palliatam, atque inde demum natam eſſe poteſtatem illam nobilium, quae patrimonialis iurisdictionis nomine hodie veniat. Aſt ICtos, Romanis legibus innutritos, & Germanicarum antiquitatum ignaros, variis ſuis quaeſtionibus ac reſponſis eam adeo reddidiſſe obſcuram, vt hodie tota haec doctrina in pelago veluti verſetur. Quae quum ita ſint, ad genuinos antiquitatum Germanicarum fontes nobis erit eundum, ex iisque, tum quae fuerit antiquitus ſeruorum libertorumque Germanorum conditio, tum quae dominis in eos competierit poteſtas, paullo accuratius explicandum.

§. XI.

Et ad ſeruorum quidem in priſca Germania conditionem quod attinet: ſunt quidam, (o) qui duorum eos generum fuiſſe ſtatuunt, quorum alii eodem loco fuerint, quo ſerui Romanorum: alii paullo benignius habiti, hominibus propriis noſtrae aetatis poſſint comparari: idque colligi poſſe putant ex NITHARDO, (p) qui tres Saxonum ordines recenſet, *Edelingos*, *Frilingos* & *Lazz* vel *Laſſos*, ſeu vt ipſe interpretatur, *nobiles*, *ingenuiles*, *& ſeruiles*. Accedere aiunt diplomatum teſtimonia, in quibus *Laſſi* a *ſeruis* diſtinguantur. (q) Sed vt ve-

(m) Thomaſ. *Diſſert. de hominib. propr. §. LXXXVI. p. 56.* (n) Idem *in nouis addit, ad* Huber. *Praelect. in ff. p. 64.* *Conf.* Eiusd. *Adnot. ad ff. Tit. de iurisd. p. 46. & Diſſ. de vſu practico diſtinct. hominum in liberos & ſeruos cap.* II. *§. 68. 69. p. 49. Sequutus eſt eamdem ſententiam* Dn. Henr. Bodin. *in Diſſ. de iure circa violentiam corpori alterius inferend. §. 19.* (o) *Vid.* Exc. Ludevvig. *de colonis adſcriptitiis cap.* I. §. III. *p. 2. in not.* (p) Nithard *Libro IV. Hiſt. Franc. ad ann. 848. p. 376. edit. du Cheſne.* (q) Diploma Ottonis I. *anno 939. apud* D. Ludevv. *l. c. p. 2.*

rum fateamur, *Lassi*, ceu vocabulum, ipsum eiusque ἔτυμον indicat, nihil aliud sunt, quam veterum Germanorum liberti, (r) nec serui praeter eos, qui hominibus propriis comparari queant, vlli in Germania vmquam fuerunt. Primus enim veterum seruorum in Germania conditionem descripsit CORNELIVS TACITVS, qui quum Germanos in *ingenuos* & *seruos* distinxisset, & hos tum per aleae lusum, tum per captiuitatem, constitui monuisset ita pergit: (s) *Seruis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, vtuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis vt colono, iniungit, & seruus hactenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exsequuntur.* Sane hunc locum quisquis legit, non potest non de nobilibus ruri degentibus eorumque rusticis cogitare. Idque patebit clarius, si eum paullo reddiderimus illustriorem. In vniuerso hoc de moribus Germanorum libello is est scopus TACITI praecipuus, vt ostendat, quantum Germanorum mores a Romanorum legibus ac institutis discreparint. (t) Quare & hic seruorum vtriusque gentis conditionem inter se contendit, &, quantum inter ambos intercedat discriminis, obseruat. Primo itaque maxima seruorum Romanorum colluuies in ipsa vrbe erat, in qua & nobilissimae opulentissimaeque familiae degebant, & quamuis nonnunquam domini rusticarentur, suis tamen tantum villis ruri gaudebant, in quibus tota alebatur agrestis familia. Ast in Germania, quae vrbes ignorabat, (u) ingenui cum seruis suis ruri degebant, & hinc, quidquid de seruis commemorat TACITVS, de hominibus propriis nobilium est intelligendum. Eos quoque, qui hodie nobiles salutantur, INGENVOS a TACITO adpellari, accurate iam ab aliis est demonstratum. (x) Deinde idem auctor obseruat, *Roma-*

(r) *Vnde & codicilli manumissionis vocantur Lass-Brieffe.* Hert. *de hom. propr. sect.* III. §. *XI. p.* 174. *Nec obstat, quod* LASSI *a* Nithardo *vocantur* SERVILES. *Libertos enim apud Germanos non multum supra seruos fuisse, diserte adfirmat* Tacitus *de morib. Germ. cap. XXV. de quo nos infra* §. *XII.* (s) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXV.* (t) *Adeo haec obseruatio est necessaria, vt, seposita illa,* Taciti *libellum aegre intellecturus sis. Vid.* Dom. Thomasii *Dissert. de hom. propriis* §. *6. & de vsu practico distinct. homin. in liberos & seruos. cap.* II. §. 5. (u) *Testis est* Tacitus *de moribus Germ. cap. XI. Interim tamen errat* Caesar, *dum libro IV. & VI. de bello Gallico Germanos quotannis habitationem mutasse tradit, quem errorem, etiam a* Phil. Cluuero *de Germ. Ant.* L. I. *cap. XIII. p* 87. *admissum, castigat laudatus* Dn. Thomas. *in Dissert. de hominib. propr.* §. LXV. (x) Dn. Thomas. *l. c.* §. LXXII.

Romanos seruis descriptis per familiam ministeriis vsos. Alebant scilicet seruos suos domi, & singulis, quae essent agenda, iniungebant. Sic alii erant ianitores, alii atrienses, alii coqui, alii medici, alii ab epistolis, & quae erant reliqua seruorum officia, quae ex instituto TITVS POPMA & LAVR. PIGNORIVS (y) descripserunt. At horum quidem nihil apud Germanos obseruatum. Quemadmodum enim hi satis anguste habitabant, & parum splendidum vitae genus sectabantur: ita eorum serui vel homines proprii *suam quisque sedem, suos penates regebant.* Scilicet haut procul a nobilium seu dominorum aedibus casas sibi constituerant, in quibus suae quisque rei familiari praeerat, vnde pagi enati sunt maiores aut minores, prout aut plura cuique, aut pauciora erant mancipia. Vt vero vitam tolerarent serui: agrorum partem eis adsignabant domini, quorum cultura non ipsi modo sibi familiaeque victum quaererent, verum etiam domino annuas praestarent pensiones. Vnde tertio addit TACITVS: *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, vt colono, iniungit.* Ex quo denuo ingens adparet inter vtriusque gentis seruos discrimen. Romani enim serui nihil sibi, sed dominis omnia adquirebant, ne excepto quidem seruili peculio, quod non adeo magni erat momenti. At benignius seruos habebant Germani. Illi enim certum frumenti modum, aut certum pecorum numerum, e. g. gallinas, *Zins-Hübner*, aut vestes, (z) aliaque huius generis quotannis praestabant domino, eaque pensione soluta, operisque, quas hodie *Frohnen, Herren-Dienste, Hof-Dienste* vocant, exantlatis, quidquid praeterea lucrari poterant, sibi adquirebant. Vnde & Tacitus addit; *& seruus hactenus paret.* Denique quum apud Romanos patres matresque familias indignum personis suis existimarent, vel vllo domus officio defungi, & hinc omnia seruis atque ancillis demandarent: hac etiam in re Germanorum mores a Romanis distabant longius, siquidem *cetera domus officia*, qualia sunt culinaria, & his similia, *vxor & liberi exsequebantur.* Et quamuis auctis forsan familiis, & gliscente sensim

 luxu

(y) *Prodiit vtrumque opus coniunctim Amstelod.* 1672. *in* 12mo. *Conf.* Alex. ab Alex. *Genial. dier. libr.* III. *cap. XXV.* (z) *Natum inde forsan praecipuum, quod hodienum domini ex hereditate hominum propriorum sibi vindicant, ad quod etiam referuntur* induuiae vel exuuiae, *Vid. Dipl.* Henrici II. *Imp. ap. Mager. de aduoc. arm. c. VI. n.* 758. *Vnde & hoc ius vocatur der Gewand-Fall, qua dicas* vestimenti capionem, *Conf.* Hert. *de hominib. propriis sect.* III. §. *IX. p.* 172. *T. II. Opusc.*

luxu, etiam domi feruos nonnullos aluerint, quos medio aeuo gasindos oder *Gesinde* vocabant: (a) tamen & hi ipsi rusticae fuisse conditionis, & ex ipsis seruorum familiis in aedes adsciti videntur. Et haec sunt, quae TACITVS de Germanorum seruis memoriae prodidit. Sequiore aeuo, Slauis toties a Germanis debellatis, non parum creuit seruorum numerus: atque inde in diplomatibus toties cum villis simul traduntur *mancipia vtriusque sexus*, *Slauorum familiae*, *liti*, *& homines iuris smurdorum*, de quorum conditione licet hodie parum exploratum sit, consentiunt tamen in eo omnes, quod iis rusticis, qui hodie proprii homines vocantur, fuerint similes, atque ab iis non multum discreparint.

§. XII.

Haec de seruis: de libertis iam videamus. De iis vero idem TACITVS: (b) *Liberti non multum supra seruos sunt. Raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur: ibi enim & supra ingenuos & supra nobiles adscendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Hic quoque TACITVS insigne inter Romanorum Germanorumque libertos discrimen animaduertit. In eo equidem vtrique genti conueniebat, quod serui possent manumitti, id quod etiam est iuris gentium: sed libertorum tamen durior erat, quam apud Romanos, conditio, solos si exceperis dedititios, qui Germanorum libertis non admodum erant dissimiles. Scilicet Romanorum liberti per manumissionem initio plenam adpiscebantur libertatem, omniumque iurium, quibus plebeii ordinis ciues vtebantur, fiebant participes. (c) Et quamuis postea Augustus (d) & Tiberius (e) libertorum iura latis legibus coercerent, & hinc liberti alii ciues, alii Latini, alii dedititii dicerentur: (f) differentia tamen haec libertorum postea abiit in desuetudinem, nec dedititiorum adeo

(a) *Vid.* Bignon. *ad formul.* Sirmondic. 947. Hert. *l. c. p.* 156. (b) Tacit. *de morib. Germ. l. c.* (c) *Sub Regibus*, *inprimis* Seruio Tullio, *vnica erat ac simplex libertorum omnium libertas.* §. 3. *Inst. de ingen. & libert. Conf* Dionys. Halic. *Libro IV. Antiqu. Rom. cap. XXVI.* (d) *Lata lege* Aelia Sentia, *qua intempestiuum manumittendi pruritum & libertorum iura coercuit. Vid.* Suet. *August. cap. XL.* Dio Caff. *Libr. LV. p.* 556. (e) *Lege* Iunia Norbana, *de qua vid.* Anton. Augustin. *de Leg. & Senatus conf. p.* 93. (f) §. 3. *Inst. de ingen. & libert.* L. *vn. C. de Lat. libert. toll.* L. *vn. C de dedit. lib. toll. Conf.* Thomas. *de Vs. pract. dist. hominum in ingen. & libertinos. cap.* I. *p.* 18-29.

adeo magnus fuit numerus, quum soli, qui ob delictum vincti, caesi, aut stigmate fuerant ob flagitium notati, manumissione fierent dedititii. Hinc Romanorum libertorum tanta plerumque erat libertas, aut si mauis, tam effrenis licentia, vt cordatioribus ciuibus stomachum mouerent, ceu in historia Romana aeui Augustei passim commemoratur. Ast aliter res comparata erat in Germania. Ibi enim *liberti non multum supra seruos erant.* Quamuis enim libertatem iuris gentium manumissione consequerentur: salua tamen manebat ad pensiones operasque domino praestandas obligatio, atque adeo id solum manumissione consequebantur, vt non amplius essent adscriptitii, sed locum, relicto praedio, mutare possent. Quum ergo vix mererentur hominibus liberis accenseri: *raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate erat.* Quia enim Germani domus officia per vxores vel liberos exsequebantur: raro omnino liberti adoptabantur in familiam, quemadmodum apud Romanos, apud quos in aedibus patronorum loco erant satis honorifico: sed potius, vt antea, agro colendo vacabant. In rep. vero, quam soli ingenui aut nobiles capessebant, nullae vnquam erant libertorum partes, *exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur, ibi enim liberti & supra ingenuos & supra nobiles adscendebant.* Vt solent enim principum gratia homines etiam vilissimi nonnunquam ad summos honores adspirare: ita etiam idem in Germania apud eas gentes contigisse putat TACITVS, quae regibus paruerint. Enimuero quum serui rustici fuerint, ceu antea demonstratum: vix credibile est, tam liberalis eos fuisse indolis, vt manumissi summis honoribus fungi potuerint. Raro certe id esse factum, nullum est dubium. Vnde concludit demum TACITVS: *Apud ceteros* (Germaniae populos, qui non regnantur,) *impares libertini libertatis argumentum sunt*, id est vmbram potius & simulacrum quoddam libertatis, quam libertatem ipsam manumissione consequuntur. His ergo omnibus paullo accuratius expensis, apertissimum erit, inter Germanorum seruos ac libertos tantumdem olim interfuisse, quantum hodie inter homines proprios & reliquos nobilium rusticos. Vtrique parebant dominis, vtrique pensiones atque operas praestabant. In eo tantum libertorum melior erat conditio, quod non ita essent glebae adscripti, vt non liceret iis, inuitis dominis, locum mutare: idque vnicum forsan erat beneficium, quod manumissione consequebantur.

§. XIII.

Ne denique ignoremus, quaenam apud Germanos dominorum in ſeruos & libertos fuerit poteſtas, denuo audiendus erit TACITVS, (g) qui eodem capite: ***Verberare*, inquit, *ſeruum*, *ac vinculis aut opera coërcere rarum. Occidere ſolent, non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu ac ira, vt inimicum, niſi quod impune eſt.*** Hic locus dici non poteſt, quam crucem figat interpretibus. ALEXANDER enim ab ALEXANDRO, (h) quem ſatis conſtat Tacitum ante oculos habuiſſe, de Germanorum iure in ſeruos hunc in modum diſſerit: ***Germanis verbere ſeruum afficere, aut vinculis coercere habetur nefas, apud quos laxior ſeruitus erat, & libertinis paene par: quippe ſibi adquirunt ſerui, & peculium habent.*** Exiſtimauit ergo ALEXANDER ab ALEXANDRO, Germanis dominis non modo ius vitae & necis: ſed & poteſtatem coërcendi ſeruos plane fuiſſe denegatam. Quem errorem & alii TACITI interpretes errant. (i) Sed aliam longe eſſe hiſtorici ſententiam, facile conſtabit, ſi denuo ponas, eum diſcrimen, quod inter Germanorum Romanorumque ſeruos intercedit, oſtendere voluiſſe. Romanis ſcilicet heris iam inde a reipublicae incunabulis ius vitae ac necis fuerat conceſſum, donec demum poſt TACITI aetatem Hadrianus Imperator, dominorum crudelitate offenſus, hanc ſeruos occidendi licentiam latis legibus cohiberet. (k) In tanta ergo herorum licentia quanta crudelitate in ſeruos fuerit animaduerſum, facile eſt ad exiſtimandum. Non ſufficiebant ſane truculentiſſimis dominis vlmi, ſtimuli, nerui, numellae, boiae, piſtrina, furcae, cruces, centupondia: ſed eo progreſſa erat immanitas, vt exquiſitiſſimos cruciatus in ſeruila corpora ingenioſe excogitarent. De qua Romanorum crudelitate SENECA (l) aliique grauiſſimi auctores (m) paſſim conqueruntur. Haec ergo domeſtica ſae-

(g) Tacit. *de morib. Germ. l. c.* (h) Alex. ab Alex. *Genial. dier.* L. III. *cap. XX. p.* 275. (i) *Et nouiſſime etiam* Io. Chriſtoph. Vetter *in notis ad Taciti h. l. p.* 130. (k) *Iam antea quidem ſub* Nerone *dominorum ſaeuitia coercita* lege Petronia, *de qua* L. 11. §. 2. *ff. ad* L. *Corn. de ſicar. Poſtea vero* Hadrianus *ius vitae ac necis plane ademit dominis, teſte* Spartiano in Hadr. *cap. XIIX. & hinc ſeuerius animaduertit in Vmbriciam matronam, quae leuiſſimas ob cauſſas ancillam atrociſſime tractauerat.* L. 2. *ff. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. Denique ſequuta eſt conſtitutio* Antonini, *quam habes eadem* L. 2. *vbi conf.* §. *vlt. Inſt. eod. tit.* (l) Seneca *de Clement. cap. XVIII.* (m) *Conf.* Plin. *Libro IX. H. N. cap. XXIII.* Tertull. *de pallio in fine, & maxime* Meurſ. *Auctar.*

ſaeuitiae exempla etiam TACITO obuerſabantur, quum ſeruorum in Germania conditionem eſſet expoſiturus. Hinc ait: ***Verberare ſeruum, & vinculis vel opera coercere rarum.*** Non dicit, nefas hoc fuiſſe habitum, ſed negat tantum, tam immanes fuiſſe in Germania dominos, ac Romae. Quamuis enim liberrima iis fuerit ſeruos coercendi poteſtas, raro tamen verberibus aut vinculis in eorum corpora ſaeuiebant, partim quod ſerui ſedibus ac penatibus ſuis diſtincti non adeo frequenter dominos offenderent, partim quod magis frugi eſſent, quam Romana illa colluuies, quae e Sardis, Syris, aliisque nebulonibus confluxerat. Genuinum hunc eſſe TACITI ſenſum, e ſequentibus ſtatim verbis patet. *Occidere* quandoque *ſolent*. Non ſecus ergo iis ac Romanis ius vitae ac necis competebat in ſeruos: attamen in eo inſigne adparebat diſcrimen, quod ***non diſciplina & ſeueritate*** id facerent, ſicuti Romani, qui animo deliberato ſaeuiebant, nihilque habebant ſeruili ſanguine vilius; ***ſed impetu & ira, vt inimicos, niſi quod impune.*** Tum demum ergo Germani domini ad verbera & caedes ruebant, ſi quando ſerui fraena mordere, fuga ſe ſubducere, aut dominos contumelioſius tractare ſuſtinuerant. Vt adeo mireris, non deeſſe, qui dominis in Germania ius vitae ac necis plane fuiſſe ademtum, exiſtimant, (n) quum tamen in vniuerſum ex legibus eorum antiquis conſtet, caedem etiam liberorum hominum ante Chriſtianae religionis exortum in Germania non fuiſſe capitalem, & modico aere facile potuiſſe expiari. (o) Cur ergo ſeruorum vitae maius ſtatuiſſent pretium?

§. XIV.

Atque haec quidem erat ſeruorum libertorumque apud priſcos Germanos conditio, haec dominorum poteſtas, quam tibi vix conceperis rectius, quam ſi Polonorum Nobiles eorumque ruſticos ob oculos tibi poſueris. Mutuam enim eorum σχέσιν ita deſcribit BER. CONNOR, (p) vt fere nulla adpareat inter eius ac TACITI narrationem differentia. En eius verba: ***Ein Freygebohrner und ein Edelmann ſind in Polen einerley.*** (Non mireris ergo, idem olim in Germania obtinuiſſe.) (q)

Auf

Auctar. philol ad Libr. de Gloria cap. XXII, vbi oſtendit, ſeruos praeter alios cruciatus caeſos nonnunquam toto die a lictoribus octo. (n) *Ita* Iac. Oiſelius ad Caii *Inſtit. Libro I. Tit. V. p.* 49. (o) *Ex* Lege Salica *cap. XXXVII. art. vlt. & aliis antiquis Germ. gentium legibus id oſtendunt* Schilter. *Exerc. XLIX. §. CXIV. &* Dn. Thomaſ. *in not. ad Inſt. p.* 30. (p) Connor *Beſchreibung des Königr. Polen Part. II. Epiſt. V. p.* 600. (q) *Vide ſupra §. XI. p.* 22.

Auf seinen eigenen Gütern ist ein iedweder Edelmann ein souverainer Herr, immassen seiner Unterthanen Leben und Tod in seinen Händen stehet. (En ius vitae & necis, quale & in antiqua Germania vidimus.) *Es haben auch diese armen Leute, welche man mit gutem Recht Sclauen nennen möchte, nicht das geringste priuilegium oder Gesetz, worauf sie sich wider ihre Herren beruffen könten*, (En impunitatem, qualem dominis Germanis tribuit Tacitus:) *sondern sie müssen sich deren Willen ohne Widerrede in allen Stücken unterwerffen. Sie dürffen bey Lebens-Straffe sich nicht von dem Orte, wo sie einmal sind, hinweg begeben, und einen andern Herrn suchen. Hingegen ist ihr Herr wohl befugt, sie an einen seiner Nachbarn zu verkauffen.* (Habes hic homines eiusdem sortis ac conditionis, qualem hominum propriorum in Germania esse constat.) *Wenn ein Edelmann eines andern Edelmanns Unterthanen ums Leben bringt, so wird er deswegen im geringsten nicht gestrafft, sondern ist nur gehalten demselben einen andern Sclauen zu schaffen, oder so viel Geld zu geben, als einer kostet,* (Quanto magis itaque impune esse censemus, seruum impetu & ira, vt inimicum, occidere?) *darneben aber auch die Familie des Entleibten zu versorgen. Ermordet einer seinen eigenen Unterthanen, so zahlt er ungefehr 50 Polnische Gulden, und damit hat weiter niemand einigen Anspruch auf ihn zu machen.* Denique & huc pertinet, quod de iudiciis nobilium monet CONNOR: (r) *Auf den Dörffern ist das gemeine Volck den Schöppen unterworffen, welche Königliche Bedienten sind, und hiernächst den Schultzen, oder auch desselben Orts absonderlichen Herrn,* (nobili scilicet, cuius est ipse pagus,) *von welchem letzten keine appellation statt findet. Allhier sprechen die Richter fast nach ihrem Gutdüncken,* (sine figura strepituque iudicii, prout ipsis aequum videtur,) *ausgenommen in peinlichen Sachen,* (vbi paullo accuratius iudiciorum ordinem obseruant.) Haec omnia profecto egregie illustrant conditionem veterum seruorum in Germania. Idem fere in Russia obseruatur, in qua domini tum rusticos, qui omnes sunt seruilis conditionis, tum seruos domesticos verberibus, flagellis, aliisque poenis impune afficiunt, omnesque eorum controuersias sine figura strepituque iudicii componunt, exceptis caussis vere criminalibus, quae ad proximum iudicem, a Principe con-

(r) Bern. Connor *Part.* II. *Epist.* III. *p.* 544. *Conf.* Hauteuille *relat. historique de la Pologne, cap. VII.* Hartknoch. *de Polon.* Libro III. *cap. V. p.* 616. 621. 647.

constitutum, sunt deferendae. Et profecto tantam inter Germanos veteres hasque gentes hac in re obseruari similitudinem, non est mirum. Iam olim enim eos Germanorum iura sequutos, inter omnes constat. (s) In eo tantum a nobis abit vtraque gens, quod Poloni hodienum; Russi ad nostra vsque tempora antiqui moris fuerunt seruantissimi.

§. XV.

Ne quis vero existimet, TACITI tantum aeuo eam fuisse seruorum sortem, postea vero aut a CAROLO M. (t) aut certe saeculo XIII omni penitus seruitute in Germania sublata aliam esse coepisse rerum faciem: operae pretium fuerit, quae post ea tempora de seruorum conditione referant annales, paullo accuratius dispicere. (u) Ex his vero constat, seruitutem in Germania ex eo tempore non imminutam, sed auctam fuisse. Nam vt taceamus, totam Alemanniam (x) & Saxoniae partem non minimam (y) a Francis durissimo seruitutis iugo subiectam: illud sane certum est, debellatis Slauis, tantam ex ea gente hominum multitudinem seruitutem Germanorum subiisse, vt Slauorum non tam gentis quam seruitutis nomen esset. (z) Quum ergo sub Francis Saxonicisque ac sequentibus Imperatoribus maior, quam TACITI aeuo, esset seruorum numerus: agris tantae seruorum multitudini non sufficientibus, distinctio nasci coepit inter *casatos* (*Cossaten*) & *non casatos* seu *gasindos*, *Gesinde*, (a) quorum vtrique ad seruitia ac operas tenebantur. Manebat etiam illa antiqua seruorum conditio, qualem supra e TACITO descri-

(s) De Polonis *notum, quod quum antea Germanorum exemplo nullis legibus scriptis vterentur, postea imperante* Casimiro M. *ius Saxonicum receperint. Vid.* Bern. Connor. *l. c. Part. I. Epist.* II. *p.* 70. & *Part.* II. *Epist.* III. *p.* 545. *seq.* Flor. Polon. *Libro* II. *p.* 135. Conring. *de Orig. Iur. Germ. De* Russis *idem ex ipsa legum apud eos receptarum consideratione patet, docuitque idem* Georg Engelbrecht *in diss. de iure Russico cap. I.* (t) *Vid.* Gryphiand. *de Weichbild. cap.* XXIV. *n.* 15. *cap.* XXXI. *n.* 4. & *seqq.* (u) Bodinus *hoc adfirmat L. I. de Rep. cap. IX. deceptus ab* Abbate Panormitano, *vt ostendit* Thomas. *in diss. de vsu pract. distinct. inter seruos & liberos cap.* II. §. *XX & XXIII. Interim ex* Bodino *hunc errorem alii hauriunt. Vid.* Stryk. *Vs. mod. Libro I. Tit. V.* § 2. *p.* 78. Hert. *de hom. propr. sect.* 2. §. I. *p.* 164. *T.* II. *Opusc.* (x) Ioach. Vadian. *Epist. ap.* Goldast. *Tomo II. Rer. Alem. p.* 84 (y) *Vid.* Sagittar. *Hist. Bardenic. cap.* III. §. 59. Hert. *l. c. sect. I. p* 159. (z) Hert. *l. c.* §. 5. *p.* 161. *sequ.* (a) *Vid.* Capitul. Franc. *T. I. pag.* 687. *edit.* Baluz. Bignon. *ad Form.* Sirmondic. *p.* 947.

descripsimus. Obligabantur, vt antea, ad operas & pensiones, poterant vendi, permutari, donari, e fuga retrahi, vindicari atque ob delicta grauiter castigari, (b) adeo vt & necare seruum impune haberetur. (c) Eaque seruitus adeo non cessauit saeculo XIII, vt potius ex eo tempore frequentissima fiat seruorum in monimentis antiquis mentio, (d) & seruitus illa hodienum manifesto supersit in hominibus propriis, (e) quidquid alii de eorum libertate iactitent. (f)

§. XVI.

Ad libertos veteres quod attinet, nec eorum status post TACITI aeuum aliam induit faciem. Quamuis enim manumissionibus frequentatis seruorum numerus saeculo XIII. sensim decreuerit, adeo vt hodie non tanta hominum propriorum, quam olim seruorum sit multitudo; libertorum tamen conditio, pro veteri Germanorum more parum a seruili discrepauit. Hinc hodienum rustici, quos libertorum istorum posteros merito dixeris, non multo benignius a dominis haberi solent, ac liberti priscorum Germanorum. De plerisque sane locis verum est, quod ait IO. BOHEMVS: (ff) *Eorum, qui ruri pagatim villatimque habitant, quique illud colunt, & propter hoc rustici vel rurales appellantur, si credere velint, satis misera & dura conditio est. Seorsim ab aliis quisque cum familia & pecore suo humiliter viuit. Casue luto lignoque paullulum e terra eductae, & stramine contectae domus. - - Dominis crebro per annum seruiunt, rus colunt, & semine conspergunt, fructus metunt, & horreis important, ligna secant, domos aedificant, fossas effodiunt. Nihil est, quod seruilis & misera gens ipsis debere non dicatur. Nihil etiam, quod iussa facere absque periculo recusare audeat. Delin-*

(b) *Adparet haec dura seruorum Germ. conditio ex* L. Wisigoth. L. II. *Tit. V.* §. 62. *Tit.* VII §. 16. L. I. §. 10. Ripuar. *Tit. XXIII.* Capitul. Caroli M. L. V. 303 (c) *Vid. infra* §. 18. *lit. a. p.* 33. (d) *Ab anno* 1259. *adhuc manumissionis testimonium* Louanii *exstare, obseruauit* Gudelin. *de iure nouissimo* L. I. *cap. IV. Anno* 1314. *in Flandria adhuc exstitisse seruos & seruas, patet ex Miraeo Donat. Belg.* L. I. *cap.* CXXIX. *Anno* 1340. Ludouicus Imp. *Monasterio* Schoffsharn *donat seinen aigen Mann Berchtolden. ap.* Hund *Tom.* III. *Metrop. Salisb. p.* 299. (e) *Vid.* Husan. *de hom. propr. cap.* II. *n.* 37. Thomas. *diss. alleg.* 25 *de hominibus propriis. Et sane* seruorum *adhuc fit mentio in* Instrum. Pacis Osnabr. *Art. V.* §. 36. (f) Sichard. *ad l.* 11. *C. de Test. n.* 4. Stryk. *Vs. mod. l. c.* (ff) Io. Bohem. *Libro* III. *de morib. Gent. cap. XII. Conf. quae de rusticis in noua Marchia referunt* Muller *Resol.* XCVII. *sequ.* Schepliz *Part. IV. Tit. XIV.*

Delinquens grauiter mulctatur. Sed nihil est genti durius, quam quod praediorum, quae possidet, maior pars non sua sit, sed illorum, a quibus certa frugum parte quotannis redimere debet. Haec rusticorum conditio, quam parum ab illa libertorum, quam TACITVS descripsit, distet, nemo non videt. Sed clarius hoc adparet, si inter se contendas diuersas colonorum hodiernorum species, e. g. *die Landsiedel-Leihe, Lass-Güter, Curmeden.* In iis enim omnibus manifesta exstare priscae seruitutis vestigia, inter omnes constat, ac nouissime etiam a IO. PETRO LVDEWIGO, (g) talium rerum peritissimo, est obseruatum.

§. XVII.

Enimuero, quum dominis in Germania tanta olim relicta fuerit seruos seu rusticos coercendi potestas: quaestio omnino emergit, an haec secundum antiqua Germanorum principia vera fuerit iurisdictio? Id vero procul dubio negandum. Aliud enim est iurisdictio, quae a suprema in republica potestate emanat, & non nisi iure magistratus competit, aliud ius dominicum in seruos, quod est patris familias. Hinc non magis haec coercendi seruos potestas in Germania dici potest iurisdictio, quam olim Romae, vbi heri eadem potestate multo licentius vtebantur. Sane in Germania antiqua, aeque ac in aliis rebuspublicis, iurisdictio olim erat mere personalis, eiusque primarius scopus videbatur coercitio criminum, quum contra ea potestas caussas ciuiles cognoscendi pro parte veluti iudiciorum accessoria haberetur. (h) Ius ergo in Germania Taciti tempore dicebatur per magistratus, non secus ac apud Romanos. Iudicia enim erant penes principes & comites in comitiis electos, qui per vicos & pagos, (*in iedem Gow*) iura reddebant. Si qua grauior caussa, maxime inter ipsos principes, incidisset, res ad comitia referebatur. (i) Postquam vniuersa Germania in Francorum imperium concessit, alia quidem esse coepit iurisdictionis facies, sed tamen ne tunc quidem vllum adparuit iurisdictionis patrimonialis, qualem supra descripsimus, vestigium. Reges ipsi iudicare poterant de omnibus caussis, siue ciuilibus, siue feudalibus, siue criminalibus, vbicunque locorum essent. Enimuero, quum infiniti fuisset laboris, iuris dicundi caussa totum peragrare imperium: iurisdictio-

nem

(g) *Vid.* Ioh. Petri Ludevv. *Dissertatio de conductione villari, & Colonis adscriptitiis, vbi conferend. cap.* I. §. 1. (h) Thomas. *Differt. de iurisd. & magistrat. differentia secundum mores Germ.* §. LII. (i) Tacit. *de morib. Germ. cap.* XII. Herm. Conring. *de iudiciis reip. Germ.* §. X. *sequ.*

nem demandabant vel Ducibus vel Comitibus, vel Missis regiis, sibique iudicia de ipsis principum caussis reseruabant, quas in comitiis solebant cognoscere. (k) Denique post Francorum tempora principatus ac comitatus maximam partem coeperunt esse hereditarii: sed tamen nec iis quidem temporibus vlla erat nobilium iurisdictio patrimonialis: sed sola dominis concessa potestas coercendi seruos & libertos, i. e. rusticos. Vnde & in antiquissimis chartis, in quibus nobilibus donantur vici, mancipia & rustici, nulla vnquam fit mentio iurisdictionis aut iudiciorum. Exemplum est in binis diplomatibus OTTONIS I. & alio HENRICI II. IMP. (l) quae a venerando Fratre e tabulariis Goslariensibus depromta, in eius de sigillis Syntagmate recensentur. In primo enim anno DCCCCXXXVII. BIAE, *nobili cuidam matronae, in proprium dantur omnia, quae in* GERESLEVO *ad Caesareum ius pertinent, in pago Sueuia, in comitatu Christiani, hoc est curtile vnum, in eodem campo XL iugera agrorum, & adhuc inquirenda, nec non &* VIII MANCIPIA, *Adalvver & Hilteburg cum filiis & filiabus ipsorum:* sed nihil de iurisdictione in haec mancipia additur, quum procul dubio plena potestas dominica in Biam fuerit translata. In altero diplomate anno DCCCCXLV idem OTTO I. Imp. *quibusdam vasalli sui, Friderici, filiis, Folcmaro & Richberto quasdam res proprietatis suae in proprium donat, nimirum inter* Sclauos *prope fluuium* FONA *vocatum, in pago* Sirmuntilande *nuncupato, in comitatu* Christiani *comitis villas IV,* Reckiam, Bodblozi, Zachliandorf, Pochutikie *cum omnibus appendicus & adiacentiis suis iuste legitimeque ad illas villas pertinentibus, curtilibus, aedificiis, terris cultis & incultis, piscationibus, viis & inuiis, exitibus ac reditibus, quaesitis ac inquirendis, mobilibus & immobilibus:* sed de iurisdictione ac iudiciis denuo altum silentium. Idem denique in tertio quoque diplomate obseruatur, quo HENRICVS II. Imp. anno MIII. *cuidam fideli suo* Folcmaro *in proprium donat praedium sui iuris, i.e. XX. regales mansos vltra* Albiam, *in territorio* Zerbiste, *in Comitatu* Geronis, *in locis* Droganize, Lirubusiz, Wize, *cum omnibus pertinentiis legalibus, areis, mancipiis vtriusque sexus, terris cultis & incultis,* & sic porro: omissa denuo iurisdictione, quae salua potestate in rusticos domi-

(k) Conring. *de iudic. reip. Germ.* §. X. *sequ.* *Conf.* Hert. *dissert. de Consultat. legib. & iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebusp.* §. XIX. *p.* 441. *sequ.*

(l) D. Io. Mich Heineccii *Syntag. de vet. Germ. aliarumque nat. sigillis Part. I. cap. IX. p.* 90. 91. 94.

dominica ad Comites pertinebat. Ex quo quidem intelligitur, dominis, seu nobilibus olim in rusticos liberrimam competiisse potestatem coercendi, litesque eorum sine figura strepituque iudicii dirimendi: sed eos hoc iure non gauisos tanquam iudices, sed tanquam patres familias, adeoque hanc potestatem magis oeconomicam vel herilem, quam iudicialem fuisse.

§. XIIX.

Quum ergo isthaec dominorum in seruos potestas olim non fuerit vera iurisdictio: dispiciendum nunc merito, qui factum sit, vt demum iurisdictionis pallium induerit? Nisi vero omnia me fallunt, Clero haec debetur μεταμόρφωσις, &; quae ab eo dependebant, academiis. Quum enim initio, ceu ex TACITO obseruauimus, nobiles in rusticos suos impune animaduerterent: indignum postea hoc visum est episcopis, qui proinde caedem eiusmodi excommunicatione & poenitentia biennii vindicabant. (m) Postea quum nec id fulmen sufficere videretur: eo res rediit, vt in dominos seruum occidentes capitale statueretur supplicium. Vnde iam temporibus collecti SPECVLI SAXONICI ac SVEVICI receptum, vt dominus, qui etiam seruum proprium occidisset, capitis damnaretur. (n) Hoc ergo quum esset legibus cautum, dominique iurium suorum essent tenaciores, quam vt ea plane dimitterent; id sensim cepere consilii, vt non amplius per iram ac impetum in rusticos animaduerterent, sed, conniuentibus principibus, caussas eorum paullo accuratius cognoscerent, ac demum ex prudentiorum consilio de iisdem statuerent. Inde ergo Doctores solius Romani iuris rerumque Germanicarum ignari, quum primum in academiis Germanicis docere coepissent, singularem fingere coeperunt iurisdictionis speciem, quam, ne nomen deesset, patrimonialem vocabant. (o) Ex eo ergo tempore iurisdictionis patrimonialis nomen vbique per Germaniam audiri coepit, maxime quum Principes in litteris inuestiturarum nobilibus in feudum concederent *die Gerichte, die ober-und nieder-Gerichte, alle vnd iede Gerichte*, & quae sunt aliae formulae in curiis feudalibus sequiore demum aeuo receptae. Nec dubitandum adeo, quin potestas, quae olim ceu in Polonia & Russia, tantum dominica

 erat,

(m) *Vid. Addit. IV. ad Capitular. cap. XLVIII.* (n) Ius Prou. Sax. *libro* II. *art. XXXIII. in* Gloss. Germ. *n.* 4. Ius Prou. Suev. *cap. LXVII.* (o) Thomas. *Diss. de hominib. propr. §. LXXXVI. & Diss. de vsu pract. dist. homin. in liberos & seruos cap. II. §. LXIII. & sequ.*

erat, hodie in veram abierit iurisdictionem, eamque Nobiles nunc iure feudi, id est, iusto titulo teneant.

§. XIX.

Veram hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem, iam historicorum testimoniis mediique ac sequioris aeui annalibus ac monimentis esset demonstrandum: sed tempore mihi excluso ea omnia alii scriptioni reseruanda sunt. Illud addere nunc licebit, pleraque, quae de iurisdictione hac hodie veniunt in controuersiam, omnium rectissime ex hac hypothesi posse explicari. Vt vnum atque alterum addamus exemplum: notum est, SIGNVM iurisdictionis patrimonialis, & criminalis maxime, vulgo a ICtis statui praestationem annuam GALLINAE FVMOSAE, *des Rauch-Huhns:* (p) & quin recte id quidem fiat, nullus plane dubito. Sed si rationem a ICtis exigas, qui Romanis solum legibus pretium statuunt: mira audies vigilantium somnia. Contendunt enim, inde natam esse hanc gallinarum adpellationem, *quod in altum, seu loca fumo exposita se eleuent gallinae, & ibi requiescant: atque hinc factum, vt earum praestatio altitudinem iurisdictionis seu merum imperium denotet.* (q) Ingeniosa profecto diuinatio. Sed si haec est genuina huius antiquissimi moris ratio; merito mireris, cur nobiles non potius vultures, aquilas, aut certe columbas a subditis in signum altae iurisdictionis exegerint. Vera supposita iurisdictionis patrimonialis origine, plana omnia erunt ac perspicua. Ex TACITO enim supra obseruauimus, dominos seruis seu rusticis annuas iniunxisse pensiones. Inter eas vero praecipue etiam erant gallinae, quae vel viuas praestabant, vel veteri Germanorum ritu infumatas. Vnde medio aeuo plura huius pensionis nomina enata. Dicta enim est *gallinagium*, *census gallinarum*, *gallinium*, (r) *gallina fumosa*, *das Rauch-Huhn*, *Leib-Huhn*, & quia pridie diem Cinerum vt plurimum exigi soleret, *das Fastnachts-Huhn* (s) Eaque consuetudo tam erat vniuersalis, vt medio aeuo gallina pro seruo seu homine proprio acciperetur, in veteri Germanorum prouerbio: *Kein Huhn fleucht über die*

(p) *Vid.* Pruckm. *Vol* I. *Consil.* II. *num. LXXXIII.* Klock. *Tom.* II. *Consil. VII. n.* 159. Brunnem. *Cent.* III. *decis. XXIV. p.* 155. Stryk. *Vs. mod. ff. Libr.* II. *Tit.* I. *p.* 176. (q) Stryk. *Diss. de iurisd. circumsepta cap.* III. *n. XXXIV. vol* I. *Disp. & vs. mod. ff. l. c.* (r) Car. du Fresne *in Gloss. med. & inf. Lat bis vocibus p.* 575. *Part.* II. Stamm. *Libro* III. *de hom. propr. cap. XXII. pag.* 3. (s) Chron. Andrense *ad ann.* 1203. *p.* 53. *apud* Car. du Fresne *l. c.*

die Mauren. (t) Quum ergo haec gallinarum annua praeſtatio ſignum eſſet ſeruilis aut certe libertinae conditionis, in ſeruos vero & libertos domino poteſtas illa herilis competeret, quae deinde in iurisdictionem patrimonialem abiit: recte omnino haec gallina hodie probabile iurisdictionis ſignum habetur.

§. XX.

Æque facile deciditur quaeſtio, cur in Germania, & in Marchia potiſſimum, iurisdictio occurrat, ad loca ſpecialia, certas ſcilicet perſonas vel certa praedia reſtricta, quae ideo IVRISDICTIO CIRCVMSEPTA *die Pfahl-oder Zaun-Gerichte* vocatur, opponiturque iurisdictioni ſine reſtrictione loci conceſſae, *den Straſſen-Gerichten?* (u) Hic enim ICti vulgo confugiunt ad exemtionem, & ex Rolando a Valle (x) vrgent, certum territorii locum a iurisdictione poſſe eximi: Sed exemtionem hanc, quia in facto conſiſtat, eſſe probandam, (y) eam quoque eſſe ſtricti iuris, atque hinc extra locum exemtum vbique ſe exſerere iurisdictionem. Sed non opus erit iſta exemtione, ſi veram ſupponas iurisdictionis patrimonialis originem. Quum enim ea nihil aliud ſit, quam poteſtas veterum Germanorum dominica in ſeruos & libertos, ſequiore aeuo quodam iurisdictionis ſchemate induta, non potuit illa iure ſe vlterius extendere, quam in perſonas caſasque ruſticorum. Et hinc procul dubio omnis nobilium iurisdictio initio fuit circumſepta, priusquam ampliora Nobilibus iura per inueſtituram concederentur. Quemadmodum ergo iurisdictio vniuerſalis (*die Straſſen-Gerichte*) principum debetur indulgentiae: ita circumſepta genuinam antiqui moris retinuit faciem, ſimulque indicio eſt, veteres Marchiones Brandenburgicos iurium ſuorum fuiſſe obſeruantiſſimos.

§. XXI.

Ad exercitium porro & poſſeſſionem huius iurisdictionis quod attinet, quaeri etiam ſolet, an poſſeſſor eius principi edere teneatur poſſeſſionis titulum? Facilis denuo, ſuppoſita vera huius iurisdictionis origine, reſponſio. Quamuis enim alioquin tanta ſit poſſesſionis efficacia, vt a tituli allegatione liberet: (z) attamen merito excipitur, quidquid

(t) *Vid. de hoc prouerbio* Hert. *in paroem. iur.* L. II. *paroem. X. p.* 607. *T.* III. *Opuſc.* (u) Stryk. *Diſſ. ſing. de iurisdict. circumſepta & Vſ. Modern. ff. Lib.* II. *Tit.* I. *p.* 189. (x) Rol. a Valle *Vol.* III. *Conſil.* XXXIII. *n* 27. (y) Eraſm. a Chokier *Tract. de iurisd. ordin. in Exempt. P.* I. *Quaeſt.* VIII. *n.* 1. (z) L. *Cogi* II. *C. de petit. heredit.*

quid ſine titulo poſſideri nequit, (a) qualia ſunt omnia regalia, atque adeo etiam iurisdictio. (b) Iam vero quum iurisdictio conniuentibus principibus ex poteſtate in ruſticos dominica nata ſit, atque adeo nulla pro nobilibus militet praeſumtio, quod iis conceſſa ſit iurisdictio, merito ſibi princeps titulum edi poſtulat, nec ſufficit adeo, quae alias ſufficere aliquamdiu ſolet, nuda poſſeſſio.

§. XXII.

Famoſa etiam eſt quaeſtio, vtrum iurisdictio patrimonialis cumulatiue an priuatiue data intelligatur? ſeu, vt clarius rem enunciem, dominusne regionis iurisdictionem cenſeatur indulſiſſe communicando duntaxat cum altero, an adimendo ſibi? Prius procul dubio eſſet adfirmandum, ſi ad ipſam reſpiciendum eſſet huius iurisdictionis indolem. Quum enim illa poteſtas, quae nobilibus in ruſticos competit, non fuerit olim vera iurisdictio, eaque hoc ſchema, quo hodie gaudet, ſenſim demum induerit: conſequens eſt, vt princeps eam indulgendo nihil iurium ſuorum voluerit imminutum. Quocunque ergo titulo a domino regionis fuerit conceſſa, ſemper ea lege data cenſetur, vt ne eius ſuperioritas laedatur: quod vero omnino fieret, ſi promiſcue in arbitrium inferiorum diiudicationem cauſſarum translatam diceremus. (c) Enimuero quum feudo hodie concedi ſoleat, ſine reſtrictione: moribus hodie inualuit, vt non tam cumulatiua ſit quam ſubordinata, & non niſi per modum adpellationis aut querelae de denegata aut protracta iuſtitia ad ſuperiorem pateat recurſus.

§. XXIII.

Multa ſupereſſent dicenda de iurisdictictione nobilium in vxores & liberos, inque familiam eorum conductitiam, de interpretatione porro formularum in litteris inueſtiturarum occurrentium: ſed quum charta, quam feſtinantes huic diſſertationi inaugurali deſtinauimus, plura nunc non capiat: plurima, quae reſtant, alii occaſioni reſeruare, qua totam hanc materiam, cuius veluti primas iam lineas duximus, luculentius ac maiore adparatu tractare licebit. Interim, dum politius quid ac limatius molior, contentum te, LECTOR, hoc Catone eſſe iubeo.

GE. BEY-

(a) B. Brunnemann *ad h. l.* (b) Stryk. *Vſ. mod. l. c.* §. 27. Thomaſius *Diſſ. de praeſcript. ſubdit. adu. principem.* (c) Hert. *de Conſultat. legib. & iudiciis in ſpecialib. Imp. Germ. rebuspubl.* §. XXII, p. 450. T. II, *Opuſc.*

GE. BEYERVS, IN PRAEF. POSIT. SECVNDVM PAND. §. XXVI.

IVs Germanicum antiquius hic (in iurisprudentia enucleanda,) perquirendum esse, verissimum est, quantumcunque etiam rideant delicatuli, quos nescio quid asperum & incultum in verbis offendit, quasi phaleratum dicendi genus & comta verborum lenocinia ad imperantium voluntatem subditis aperiendam requirantur. - - Neque hodie metuendi sunt sinistri in iure patrio enucleando successus, postquam *Schilterus* satis superque ostendit, esse in Germanicis legibus plura, laborem eruditorum non admittentia modo, sed & exspectantia, & satis habere ICtos, quo hic se exerceant, si modo vltra collegia praeceptorum sapere, & viae commodiori, sed non adeo commentatorum voluminibus explanatae, insistere, non alicuius laboris esse putarent.

DE LEVIS NOTAE MACVLA AD LEG. XXVII. COD. DE INOFF. TEST.

EXERCITATIO VII.

§. I. Legis XXVII. C. de inoff. test. celebritas & tenebrae. §. II. Exercitationis partitio. §. III. Textum legis a Triboniano interpolatum esse, ex L. 1. C Theod. de inoff. test patet. §. IV. Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. cod. adsuta. §. V. Quo tempore lex lata? §. VI. Eius analysis & explicatio. §. VII. An noui quid sanxerit Constantinus M? §. VIII. Summa olim testandi libertas sensim coangustata. §. IX. Hinc & QVERELA INOFFICIOSI inuenta. §. X. Eius origo. §. XI. Eiusdem antiquitas. §. XII. Ea paullatim etiam ad alios, & maxime fratres, porrecta est. §. XIII. IO. VAN DE WATER sententia expensa. §. XIV. Quando olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum? §. XV. Constantinus M. non tam nouum ius reperit, quam vetus in vsum reuocauit §. XVI. Cur personas turpes & leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? Respicit Constantinus ad legem Papiam Poppaeam. §. XVII. Ante eam legem vxores plebeias, at non libertinas, ducere licebat. §. XVIII. Postea senatoribus libertinarum; ingenuis turpium personarum nuptiis interdictum est. §. XIX. Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere. §. XX. Quaenam personae ob turpitudinem vel leuem notam capere non potuerint? §. XXI. Per turpitudinem incapaces habebantur lenones & lenae, a lenonibus manumissae: §. XXII. Iudicio publico damnatae, & in adulterio deprehensae. §. XXIII. Artem ludicram facientes. §. XXIV. Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, & meretrices. §. XXV. Nec non libertini. §. XXVI. Legis nostrae occasio: & cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus. §. XXVII. Eum ad hanc legem respexisse,

xisse, ex interpretibus veteribus demonstratur, §. XXVIII. Doctrina vulgaris de leuis notae macula, eiusque natura. §. XXIX. De personis, quas hodie leuis notae macula adspersas putant. §. XXX. De aliis, quas olim hac macula dehonestarunt. §. XXXI. De effectibus huius maculae. §. XXXII. Errores doctorum circa naturam huius maculae. §. XXXIII. An personae, quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspergantur? §. XXXIV. An spuriis leuis notae macula haereat? §. XXXV. Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum? XXXVI. Conclusio dissertationis.

§. I.

Inter celeberrimas tritissimasque, quae in iure nostro exstant, leges locum haut postremum sibi vindicat LEX XXVII. COD. DE INOFF. TEST. quam euoluere paullo accuratius atque enodare decreuimus. Quemadmodum enim vsu venire solet, vt, qui frequentissime e pulpitis atque in foro recitantur, textus minime omnium a plerisque intelligantur: ita & huius tam insignitae constitutionis eadem fere fata fuisse animaduertimus. Vulgo doctores inde exsculpunt nescio quod ignominiae genus, ab infamia iuris aeque ac facti secretum, quod petitis ex hac lege verbis LEVIS NOTAE MACVLAM adpellitant, eaque contumelia non modo spurios, carnifices, lictores, verum etiam quosdam opifices, qui sordidiore vitae genere quaestum faciunt, dehonestare solent. Varios quoque comminiscuntur huius maculae effectus, eamque non solum fratribus & sororibus praeteritis, de inofficioso fratrum testamento conquerendi occasionem suppeditare, verum etiam ab omnibus dignitatibus ipsisque opificum collegiis arcere contendunt. Quae omnia quum a legis nostrae sensu alienissima videantur: licebit illi aliquot noctes dare, periculumque facere, possitne illi industria nostra aliquid lucis adfundi.

§. II.

Ne vero latius, quam dissertationis limites ferant, euagemur: ipsi de regundis scriptionis nostrae finibus erimus solliciti, eamque ita partiemur, vt enucleata legis nostrae & querelae inofficiosi historia, cur CONSTANTINVS M. fratribus praeteritis aduersus heredes probro aliquo diffamatos succurrendum putarit, quae sit illa LEVIS NOTAE MACVLA, quam in animo habuerit Imperator, & num denique tota illa de hac

macula doctrina, quam in omnibus iureconsultorum commentariis inculcari, animaduertimus, vllum in ista lege praesidium inueniat, cum cura disquiramus.

§. III.

Lex ergo ipsa, quam interpretandam delegimus, in CODICE IVSTINIANEO (a) ita se habet: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres & sorores vterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem, durante agnatione,* (b) *vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso querelam mouere possunt, si scripti heredes* INFAMIAE, *vel* TVRPITVDINIS, *vel* LEVIS NOTAE MACVLA *adspergantur, vel liberti, qui perperam & non bene merentes, maximisque beneficiis patronum suum adsequuti, instituti sunt, excepto seruo necessario herede instituto. Dat* ID. APR. *Sirmii,* CONSTANTINO P. A. V, & LICINIO CAES. COSS. 319. Talem quidem hanc constitutionem CONSTANTINI nobis obtrusit TRIBONIANVS, vel quisquis digerendae huic codicis parti operam nauauit. Sed iam a MERLINO (c) & GOTHOFREDO, (d) iureconsultis humanissimis, obseruatum est, hic quoque antiquum obtinuisse hominem, & pro duabus, iisque diuersissimis, CONSTANTINI legibus, vnam nobis, sed interpolatam, & variis laciniis onustam, dedisse. Quod vt luculentius pateat: ipsam adscribemus genuinam CONSTANTINI epistolam, in CODICE THEODOSIANO (e) superstitem: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres vterini ab inofficiosis* (leg. *inofficiosi*) *actionibus arceantur: & germanis tantummodo fratribus, aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse* NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS, *agnatione durante, sine auxilio Praetoris petitionis aditus reseretur. Dat.* ID. APR. *Sirmio,* CONSTANTINO V. & LICINIO CAES. COSS. Ex inscriptione sane aeque ac notatitione diei & consulum intelligimus, eamdem hanc esse constitutionem, quam in codicem retulit TRIBONIANVS. Et tamen eam suo arbitrio non modo auxit, verum etiam interpolauit, adeo, vt sui vix videatur similis. CONSTANTINVS de solis fratribus loquitur: Tribonianus etiam *sorores* vbique addit. Ille tum demum fratribus hanc querelam indulget, si talis institutus sit heres, cui detestabilis turpitudinis notas inu-

(a) *L. 27. C. de inoff. test.* (b) *Ita scilicet legendum, non, vt in exemplaribus quibusdam est, agnitione.* (c) Merlin. *de Legitim. lib. VIII. Tit. II. Quaest.* XIII. (d) Iac. Gothofr. *Comment. ad Leg. I Cod.* Theod. *de inoff. testam.* (e) *L. I. Cod.* Theod. *de inoff. test. lib.* II. *Tit.* XIX.

inustas esse constiterit: hic *infamiae* & *leuis notae maculam* adiicit. Ille fratres germanos, *durante* duntaxat *agnatione*, hanc querelam mouere posse statuit: hic, verbis in contrarium sensum detortis, de suo addit, *durante agnatione, vel non*, adeoque perinde esse existimat, agnatine testatoris sint fratres superstites, an capitis passi deminutionem. Quae quam aliena sint ab Imperatoris mente, nemo non intelligit. Denique longi illius, quod legi nostrae adsutum videmus, syrmatis de liberto ingrato & seruo herede necessario instituto, nec vola vlla nec vestigium in genuina hac CONSTANTINI constitutione exstare, animaduertimus.

§. IV.

Ne quis tamen existimet, postremam illam laciniam ex solo TRIBONIANI ingenio esse profectam: ex eodem CODICE THEODOSIANO (f) discimus, illam ex alia CONSTANTINI constitutione, annis vndecim post edita, decerptam, & superiori ob simile argumentum intertextam esse. Eam quoque epistolam hic dare vel ideo nos oportet, vt simul, vnde LEVIS NOTAE MACVLAM exsculpserit codicis Iustinianei auctor, intelligatur. Rescribit ergo Imperator ad concilium Byzacenorum: *Seruus necessarius heres instituendus est, quia non magis patrimonium, quam infamiam, consequi videtur. Vnde claret, actionem inofficiosi fratribus relaxatam, quum* INFAMIAE *adspergitur vitiis is, qui heres exstitit, omnique fratribus tradi, quae per* TVRPITVDINEM *aut aliquam* LEVEM NOTAM *capere non potest institutus. Ita in hac quoque parte, si quando, libertis heredibus institutis, fratres fuerint alieni, inofficiosi actione proposita praeualeant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam ad libertos voluerat pertinere.* Ex quibus adparet, ingenio suo denuo indulsisse TRIBONIANVM, & hanc sanctionem plane in alium sensum detorsisse. CONSTANTINVS enim pro genio saeculi, libertinis inimicissimi, statuerat, vt, si libertus fuisset heres institutus, fratres germani praeteriti inofficiosi querela experiri possent, ceu luculenter demonstrauit GOTHOFREDVS. (g) TRIBONIANVS vero, ne quid integrum vsquam relinqueret, limitatione addita, totam legem peruertit, neque contra omnes in vniuersum libertinos, sed ingratos tantum; qui vel accepta a patrono beneficia maleficiis compensassent, vel sane egre-

(f) L. 3. *Cod. Theod. de inoff. Testam.* (g) Gothofred. *ad* L. 3. *C. Th. eod. Tom. I. pag.* 277.

gregiis facinoribus tantum beneficium haut meruissent, querelam fratrum valere voluit. Quorum omnium nihil profecto in mentem venerat CONSTANTINO. Videtur tamen & haec lacinia ex altera huius constitutionis parte (h) male intellecta detracta, & loco alieno adsuta esse a TRIBONIANO. Neque enim in hac altera parte epistolae de querela inofficiosi agitur, sed de libertis ingratis in seruitutem reuocandis. Sed TRIBONIANVS, qui vna cum collegis id sibi datum negotii arbitrabatur, vt quadrata misceret rotundis: (i) ingrati animi vitium etiam ad querelam inofficiosi transtulit, adeoque non nisi ingratos libertos a fratribus excludi voluit. Rectius se habent, quae de seruo necessario herede instituto in LEGE NOSTRA occurrunt, quamuis & hic non tam verba CONSTANTINI, quam sensum, expressa intelligamus. Sic ergo codicis Iustinianei compilatores duas Constantini constitutiones, & quidem interpolatas, & in alienum detortas sensum, in vnam conflarunt. Eam deinde adhuc magis vel emendarunt vel corruperunt Graeci, qui in BASILICIS (k) totam legem ita sistunt: Οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κατὰ διαθήκης ἀδελφȣ̃ ἢ ἀδελφῆς κινήτωσαν τὴν μέμφιν, ἐὰν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ΑΤΙΜΟΙ ὦσι. ἢ ΑΙΣΧΡΟΊ καθ' οἱανδήποτε ΚΟΥΦΟΤΑΤΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ, ἢ ἀπελεύθεροι μὴ μεγάλαις εὐεργεσίαις τὸν ἴδιον ἀμειψάμενοι πάτρωνα. Κατὰ δὲ δȣ́λȣ ἀναγκαίȣ γενομένȣ κληρονόμȣ μὴ ἐναγέτωσαν. *Fratres & sorores, agunt de inofficioso testamento fratris vel sororis, si heredes scripti sint* INFAMES, *vel* TVRPES, *etiamsi ex* LEVISSIMA INFAMIA, *vel liberti, qui maximis beneficiis suum patronum renumerati non sunt. At contra seruum necessarium heredem scriptum non agunt.* Vbi sane adparet, Graecos post IVSTINIANI tempora differentiam etiam inter vterinos & consanguineos fratres sustulisse, fratribusque & sororibus in vniuersum omnibus hanc querelam permisisse. Vnde & THALELAEVS (l) nullum amplius inter ὁμοπατρίοις & ὁμομητρίοις discrimen statuit: quemadmodum nec THEOPHILVS, (m) & HARMENOPVLVS (n) huius differentiae vllam faciunt mentionem.

§. V.

Ceterum vt ad rem ipsam veniamus, edidit hanc constitutionem CONSTANTINVS in consulatu quinto, in quo Licinium Caesarem collegam habuit, id est, anno erae Christianae CCCXIX. Eo tempore totus

(h) L. 1. *Cod. Theod. de libertis.* (i) §. 2. *Constit. de nouo Cod. fac.* (k) Basilica *Tom. V. lib. XXXIX. lege LVI.* (l) Thalel. *in Gloss. ad Synops.* (m) Theophil. §. 1. *Inst. de inoff. testam.* (n) Harmenop. *Promt. lib. V. Tit. VI.* §. II.

tus in eo fuiſſe dicitur Imperator, vt mores populi Romani, qui ex anteriorum temporum perturbatione haut parum rubiginis attraxerant, in melius verteret, & ad virtutem humanitatemque traduceret. (o) Quam imperatoris curam eo ipſo tempore, anno puta CCCXXI mirifice collaudat NAZARIVS: (p) *Exornatae*, inquit, *mirandum in modum, ac prope de integro conditae ciuitates:* NOVAE LEGES REGENDIS MORIBVS, *&* FRANGENDIS VITIIS *conſtitutae, veterum calumnioſae ambages reciſae, captandae ſimplicitatis laqueos perdiderunt. Pudor tutus, munita coniugia,* SECVRAE FACVLTATES AMBITIONE SVI GAVDENT, *nec aliquis habendi quam plurimum metus, ſed in tanta bonorum adfluentia magna verecundia non habendi.* Plures hic celebrantur nouae Conſtantini leges, ad regendos mores & frangenda vitia comparatae, quas etiam laudibus in caelum extulit PORPHYRIVS OPTATIANVS. (q) Harum aliae ad *recidendas veterum calumnioſas ambages & captandae ſimplicitatis laqueos* pertinuiſſe dicuntur, quales ſunt, quas his annis de accuſatoribus, (r) delatoribus, (s) abolitionibus, (t) adpellatione, (u) re iudicata, (x) erroribusque aduocatorum (y) publicauit: Neque enim ad ſublatas a Conſtantino M. formulas actionum reſpiciunt hae NAZARII verba, ceu ſuſpicatus eſt V. C. CHR. GODOER. HOFFMANNVS, (z) ſiquidem a Conſtantino M. nullas plane formulas actionum, ſed teſtamentorum tantum, ſublatas eſſe, ſatis conſtat. (a) Aliae leges *pudorem tutum* praeſtabant, *coniugiaque muniebant*, quo conſtitutiones variae de ſponſalibus, (b) concubinis, (c) raptu virginum, (d) mulieribus, ſeruili amore bacchantibus, (e) eodem tempore editae, pertinent. Quae vero NAZARIVS addit de SECVRIS FACVLTATIBVS & AMBITIONE SVI GAVDENTIBVS, ea ad hanc ipſam legem noſtram aliasque nonnullas, quibus poſſes-

(o) Baron. *Annal. ad ann CCCXX. n. V. ſequ. p. 274. Tom.* II. Gothofred. *Chronol. legum Cod. Theod. ad ann. CCCXIX. p.* 17. (p) Nazar. *Paneg. cap. XXXVI.* (q) Porphyr. Optatian. *Paneg. Carm. VI.* (r) L. 2. 5. *&* 9. *Cod. Theod. de accuſation. lib. IX. Tit.* 1. (s) L. 2. *Cod. Theod. de petit. & delator. lib. X. Tit. X.* (t) L. 1. *Cod Theod de abolit. lib. IX Tit. XXXVII.* (u) L. 10. *&* 11. *Cod. Theod. de adpell. lib. XI. Tit XXX.* (x) L. *vn. Cod Theod. de re iudic. lib. IV. Tit. XVI.* (y) L. 1. *Cod. Theod. error. aduocat. lib.* II. *Tit. XII.* (z) Hoffmann. *de orig. & progr. iur. Rom. Per. IV. p.* 74. (a) *Vid.* Gothofr. *ad Cod. Theod. libr.* II. *Tit.* III. *p.* 95. *Tom. I. de formulis teſtamentorum teſtis eſt Euſeb. de vit. Conſtantini M. lib. IV. cap. XXVI.* (b) L. 1. *&* 2. *Cod Theod de ſponſal. lib.* III. *Tit. V.* (c) L. *vn. Cod. de concubin.* (d) L. 1. *Cod. Theod. de raptu virg. lib. IX. Tit. XXXIV.* (e) L. 1. *Cod. de mul. quae ſe ſeru. propr. lib. IX. Tit. IX.*

possessorum & heredum securitati consuluit, (f) videntur pertinere. Sensus enim verborum NAZARII est, effectum esse CONSTANTINI legibus, vt heredes ab intestato captatorum, hereditates aucupantium, artes minus, quam antea, pertimescant, sed potius ea stultitia gaudeant, tamquam maxime sibi profutura. Id quod hac lege sibi proposuisse Imperatorem paullo post adparebit.

§. VI.

Scilicet ex ipso textu satis adparet, & infra ostendetur pluribus, voluisse Imperatorem hac lege fratribus aduersus heredipetas & captatores, maxime vero defunctorum coniuges, aduersus legem Papiam Poppaeam ductas, succurrere. Hinc iis, in testamento fratris praeteritis, querelam inofficiosi indulsit, sed certis tamen obseruatis conditionibus, quas partim saluas reliquit, partim sustulit TRIBONIANVS. Primo enim eam actionem non fratribus vterinis concessit, sed germanis, id est, vt recte in COD. IVSTINIANEO explicatur, consanguineis, qui, IANO RVTGERSIO (g) teste, κατ' ἐξοχὴν germani tum dicebantur. Quum enim fratres vterini nulla inter se agnatione iungantur, portio vero legitima, cuius defectus querelam inofficiosi inducit, non nisi agnationis iure tum deberetur: consequens erat, vt vterinis nulla competere posset querela. Deinde ex eadem ratione, non nisi durante agnatione, hanc querelam a fratribus institui voluit. Emancipatione enim e familia dimissi, non minus, ac alius generis capitis deminutionem passi, tunc adhuc extraneis accensebantur, (h) adeoque nec legitimam exigere, nec querela inofficiosi vti poterant. Ast quum animaduerteret TRIBONIANVS, iam ab ANASTASIO (i) Imperatore anno CCCCXCIV discrimen inter suos & emancipatos sublatum, & hos in agnatorum numerum fuisse cooptatos: alteram hanc conditionem plane sustulit, legique addidit: DVRANTE AGNATIONE, VEL NON. Recte id quidem, & suo iure: sed in eo tamen parum prudentiae ostendit, quod non primam etiam conditionem, quae eadem ratione nititur, eadem opera aboleuit. Quod si enim agnatio non amplius attendenda visa est: quid fuit, quaeso, quamobrem inter vterinos & consanguineos distingueret? Vnde sane prudentiores BASILICORVM auctores, qui discrimen inter consanguineos & vterinos plane sustulerunt. Tertia quoque conditio a CON-

(f) L. 4. *Cod. Theod. de Inoff. donat. lib.* II. *Tit.* XX. (g) Rutgers. *Var lect. libr.* I. *cap.* IX. *p.* 40. *sequ.* (h) *Patet hoc ex* L. *vn. Cod. Theod. de hered, petit. lib.* II. *Tit.* XXII. (i) L. 4. *C. de legit. tut.* §. 1. *Inst. de success. cognat.*

a CONSTANTINO addita fuerat, vt fcripti fint heredes, qui ob turpitudinem leuemue notam capere haut poffent, vel quibus inuftas effe conftiterit deteftabilis turpitudinis notas: quae verba quo pertineant, infra oftendemus. Enimuero contingere folet, vt de interpretatione nouarum legum ambigant iudices. Quare & haec CONSTANTINI conftitutio nonnullis crucem figebat. Fratres in ea praeferuntur fcriptis heredibus, quibus deteftabilis turpitudinis notas inuftas effe conftiterit. Addubitabant ergo nonnulli, an id etiam de libertinis effet accipiendum. Dedititii fane liberti, quippe ob admiffa in feruitute crimina fuppliciis fubditi, aut ftigmatibus in facie deformati, (k) non immunes ab infamia videbantur: aft reliquorum libertinorum non eadem erat conditio; quum Latini Iuniani parum a ciuibus abeffent, & ex fideicommiffis femper, ex teftamentis vero tum capere poffent, fi intra centum dies a cretione iura Quiritium confequerentur: (l) libertini vero vindicta, teftamento, vel in facrofanctis ecclefiis manumiffi, etiam ciuitatis iura impetrarent, nullaque adeo turpitudinis nota viderentur infigniti. Hunc ergo fcrupulum altera conftitutione fua exemit Imperator, & libertos omnes, faltim ob LEVEM NOTAM ex eiusmodi teftamento capere haut poffe, adeoque eos heredes inftitutos a fratribus praeteritis merito excludi, docuit. Enimuero nec haec conuenire videbantur faeculo IVSTINIANI, qui libertis omnibus non modo ciuitatem, (m) verum etiam poftea ius aureorum annulorum, (n) adeoque omnia ingenuitatis ornamenta dederat. Quum ergo iam nulla amplius macula iis haerere videretur: abfonum exiftimabat TRIBONIANVS, libertinos perfonis vel turpibus, vel leuis notae macula adfperfis, accenferi, ideoque eos tantum libertos hac ignominia dignos effe volebat, qui vel patronum fibi beneficiis haut deuinxiffent, vel ei malam retuliffent gratiam, adeoque ne fummo quidem illo beneficio moueri potuiffent ad concipiendum humanitatis fenfum. Denique ex eo, quod liberti a fratribus querela inofficiofi repelli poffunt, colligere quis potuiffet, multo magis id procedere, fi feruus heres fuiffet inftitutus. At refcribit Imperator, feruum heredem neceffarium fcriptum non vereri fratrum querelam, nec inuidendum ei effe vanum heredis nomen, qui ideo inftitutus fit, vt infamiam, quae defuncto eiusque heredibus ob

Mm poffes-

(k) Sueton. *Auguft. cap.* XL. Caius *Inftit. lib* I. *Tit* I. § III. Vlpian. *Fragm. Tit.* I. § XIV. Paull. *Recept. Sent. lib.* IV. *Tit.* II. (l) Vlpian. *Fragm. Tit.* XVII. § I. (m) *L. vn. C. de Lat. lib. toll.* (n) *L. vn. C. de dedit. libert. toll.*

possessionem bonorum obaeratorum subeunda esset, in se deriuari, & bona domini suo nomine possideri vendique pateretur. (o)

§. VII.

Haec est legis nostrae sententia, expendenda iam paullo accuratius, & e iure aeque ac antiquitatibus illustranda. Primo ergo nostra interest, scire, nouine quid hac lege sanxerit CONSTANTINVS, an ius vetus ratum habuerit, & in vsum reuocarit? Quod vt distinctius concipiamus: operae pretium fuerit, rem paullo altius repetere.

§. VIII.

Legibus XII. tabularum liberrima latissimaque omnibus data fuerat testandi facultas. (p) Quamuis enim & ante decemuiros heredes etiam extraneos nuncupare liceret, ceu patet exemplo Tarrutii, qui iam sub Anco Marcio Laurentiam meretricem *τελευτήσας ἀπολέλοιπε κληρονόμον*, id est, *heredem reliquisse*, dicit, (q) quam phrasin hereditatem testamento delatam denotare, obseruauit IAC. PERIZONIVS: (r) non aliter tamen id fieri poterat, quam comitiis calatis, rogante populum magistratu, & populo iure sciscente, id est, ferente suffragia. (s) Quod ipsum parum libertatis hac quidem in re arguit. Ast liberrimam testandi libertatesque & legata dandi facultatem ciuibus dedere decemuiri, in legibus XII. tabularum ita statuentes: (t) PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Quod ius quin a Graecis, & praecipue Atheniensibus, petierint Romani, eo minus videtur dubitandum, quo certius ex PLATONE, (u) DEMOSTHENE (x) ac PLVTARCHO (y) constat, eamdem fere Atheniensibus testandi libertatem fuisse ex legibus SOLONIS. Secundum hanc ergo legem XII. Tabularum tantum abest, vt fratribus vel sororibus quidquam deberetur, vt potius ne liberos quidem vel exheredes scribere, vel praeterire nefas crederetur. (z) Cuius rei exempla haut pauca exstant apud veteres. (a) Negat id equidem M. AVREL. GALVANVS, (b) sed non alia ratione negat, quam

(o) §. I. *Inst. qui & ex quib. causs. manumittere non poss.* (p) Pompon. L. 120. *D. de verb. sign.* (q) Plutarch. *in Romulo p.* 20. (r) Perizon. *ad Leg. Vocon. p.* 134. (s) Gell. *Noct. Att. lib. XV cap. XXVII.* Vlpian. *Fragm. Tit. XX.* § I. & §. I. *Inst. de testam. ordin.* (t) Vlpian. *Fragm. Tit.* XI. §. XIV. L. 53. *D. de verb. sign.* (u) Plato *de Legib. lib.* XI *p.* 679. (x) Demosthen. *Orat. de coron.* II *p.* 983. (y) Plutarch. *vit. Solon. p.* 90. (z) L. 11. *D. de lib & postum.* Theoph. *princ. Inst. de Inoff testam.* (a) Valer. Max, *lib.* VII. *cap.* VIII §. II. (b) Galuan. *de Vsufr. cap.* VIII. *num.* XIII. *sequ.*

quam quod liberi iam vetustissimo iure HEREDES SVI, id est, viuo adhuc parente rerum omnium quodammodo domini fuerint. Sed praeterquam quod illud dominium filii familias vix vmbram dominii refert, ne colligi quidem inde potest, non licuisse ideo parentibus eos exheredes scribere, ceu recte ostendit V. C. IO. VANDE WATER. (c) & LVC. VANDE POLL. (d) Sui enim dicuntur, non quod iam viuo parente fuerint rerum paternarum domini, sed quasi proprii, natiui, domestici, & quia ipsi parentes veteri iure liberos reuera tamquam res mancipi in dominio habebant, vt eleganter demonstrat BYNCKERSHOEKIVS. (e) Quum vero saepe contingeret, vt aut illecebrae muliebres & nouercalia delinimenta patris moribundi voluntatem a liberis nihil tale meritis abducerent, aut pater ipse, relicta post tergum humanitate, patrem nefarie exueret: illa testandi exheredandique libertas sensim, vt POMPONIVS (f) ait, *coangustata est, vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel auctoritate iura constituentium.*

§. IX.

Et liberis quidem, cum praeteritis tum exheredatis iniuste, initio praetor succurrisse videtur. Eo enim pertinere arbitror illa VLPIANI, (g) quibus edictum illustrauit: *In contra tabulas bonorum possessione liberos accipere debemus siue naturales siue adoptiuos, si neque instituti, neque exheredati sunt.* De liberis enim suis loqui iureconsultum, vel inde patet, quod paragrapho demum VI. de emancipatis agere incipit, & de iis ita disserit: *Et* SVI IVRIS FACTOS *liberos inducit in bonorum possessionem Praetor.* Verum postea inualuit, vt liberis praeteritis, testamenta ipso iure nulla viderentur: (h) ex eoque tempore non amplius suis, sed emancipatis liberis illo praetoris beneficio opus erat, (i) quamuis & illi bonorum possessionem nonnumquam peterent, si in prioribus tabulis exheredati; in posterioribus imperfectis perfectis fuissent praeteriti. (k) Illud ius quando inductum sit, & quo primum tempore NVLLIVS MOMENTI visa sint testamenta, in quibus filius, in potestate testatoris constitutus, praeteritus esset, non adeo expeditum est. Dabimus tamen operam, vt eius originem

(c) Io. van de Water *Obseru. lib* I. *cap.* XI. *p.* 55. (d) Luc. vande Poll. *de Exher. cap.* VII. *p.* 21. (e) Bynckershoek. *de iure occidendi liberos lib.* I. *p.* 145. *sequ.* (f) Pompon. L. 120. *D. de inoff. test.* (g) Vlpian. *lib. XXXIX. ad Edict.* L. 1. *princ. D. bonor. possess. contra tab.* (h) Papinian. L. 1. *D. de iniust rupt. irrit. testam.* (i) Vlpian. L. 1. §. 6. *D. de bonor. possess. contra tab.* (k) Caius L. 12. §. 1. *D. eod.*

ex antiquitatis parietinis, quantum quidem fieri poterit, eruamus. Id mihi constat, CICERONIS temporibus adhuc dubitatum esse, an testamentum, filio praeterito, nullum esset habendum. Ita enim speciem huc pertinentem refert TVLLIVS: (l) *Quae potuit igitur esse caussa minor, quam illius militis, de cuius morte quum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater eius, re credita, testamentum mutasset, & quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad centumuiros, quum miles domum reuenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. Nempe in ea caussa quaesitum est de iure ciuili,* POSSETNE PATERNORVM BONORVM EXHERES ESSE FILIVS, QVEM PATER TESTAMENTO NEQVE HEREDEM, NEQVE EXHEREDEM SCRIPSISSET NOMINATIM? Eiusdem historiae meminit VALER. MAXIMVS, (m) additque, filium praeteritum *omnibus non solum consiliis,* (in quatuor enim consilia diuisi erant centumuiri, vt e PLINIO (n) discimus) *sed etiam sententiis superiorem discessisse.* Et ex eo tempore factum fuisse videtur, vt ius illud admitteretur in forum, & moribus magis, quam certa lege testamenta, quibus filius familias praeteritus esset, nulla viderentur. Hinc paullo post M. Annaeus, licet alii in adoptionem datus, M. Corseolani patris testamentum, in quo fuerat praeteritus, apud centumuiros rescidit: (o) idque deinde alii quoque fecerunt tempore Augusti. (p) Et ita quidem filiis praeteritis satis consultum videbatur. Quid vero si nominatim quidem, at iniuste, exheres scriptus filius? Testamentum eiusmodi non iniustum quidem erat, legibusque aduersum: (quia nulla vmquam lege libera illa testandi facultas restricta fuerat,) sed IMPROBVM tamen, INHVMANVM, atque INOFFICIOSVM videbatur. Ea enim vocabula ea in re coniungit CICERO. (q) De reliquis vocabulis nullum est dubium: cur vero INOFFICIOSVM adpellari consueuerit eiusmodi testamentum, non adeo notum est. Rem tamen expedit SENECA, (r) dum ait: *Sunt, qui ita distinguunt, quaedam* OFFICIA *esse, quaedam* BENEFICIA, *quaedam* MINISTERIA. BENEFICIVM *esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare:* OFFICIVM *esse filii, vxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet.* MINISTERIVM *esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum, quae praestet,*

(l) Cicero *de Orat. lib.* I. *cap.* XXXVIII. (m) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII.* §. I. (n) Plin. *lib. II. Epist. XIV. & lib. VI. Epist. XXXIII.* (o) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII.* §. *II.* (p) Idem *ibid.* §. *IV.* (q) Cicero *lib. I. aduers. Verrem cap. XLII.* (r) Seneca *de Benefic. lib. III. cap. XVIII.*

praestet, imputet superiori. *Officium* ergo erat veteribus, quidquid cognati cognatis debebant, adeoque testamentum illud INOFFICIOSVM dicebatur, *quod frustra exheredatis liberis, sine* OFFICIO *naturalis pietatis, in extraneas personas redactum esset*, vt illud definit ISIDORVS HISPALENSIS. (s) Ex eo itaque dabatur *querela inofficiosi*, quam quum liberi iniuste exheredati apud centumuiros solerent instituere: eam etiam κατ' ἐξοχὴν CENTVMVIRALE IVDICIVM adpellari a SCAEVOLA, (t) animaduertimus. Instituta vero hac querela, rescindebantur a centumuiris testamenta inofficiosa, ipsaque etiam legata & datae libertates corruebant, ceu diserte testantur VLPIANVS (u) & PAVLLVS, (x) quamuis id postea a IVSTINIANO (y) demum mutatum sit, qui, rescisso hac querela testamento, solam heredis institutionem cadere, & reliqua omnia rata esse iussit.

§. X.

Origo huius querelae spissis antiquitatis tenebris etiamnum inuoluitur. Ex praetoris edicto illam arcessit PITHOEVS, (z) quam sententiam, licet eam non nimis multis sese probaturum, auguratus sit, adeo tamen probauit RANCHINO, (a) vt is haec edicti verba veluti legitima comminisci non dubitarit: *Si quis testamentum inofficiosum dicere velit, eo, quod iniuste se exheredatum aut praeteritum esse queratur, neque ei quarta pars debitae portionis ab intestato relicta fuerit, inofficiosi testamenti intra quinquennium ei actionem dabo.* Sed vereor, ne vtrumque hic fugiat ratio. Nam primo querela haec non instituebatur ad tribunal praetoris, ad quod actiones vere praetoriae pertinebant; sed ad centumuiros deferebatur, a quibus non actiones ex edicto praetoris descendentes, sed vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aliaeue huius generis caussae, e iure ciuili profectae, cognoscebantur, vt luculenter docet CICERO. (b) Deinde certum est, querelam hanc initio biennio, (c)

Mm 3 ac

(s) Isidor. *Hispal. Orig. lib. IV. cap. XXIV.* (t) Scaeuola *lib. XIII. D. de inoffic. test.* (u) L. 8. §. 16. *D. eod.* (x) L. 28 *D eod.* (y) *Nouell. CXV. cap. III. extremo.* (z) Pithoeus *ad Collat. Leg. Mosaic. & Romanar. Tit. XVI. §.* III. (a) Ranchin *Edict. perpet. restit. lib. V. Tit.* III. (b) Cicero *de Orat. lib. I. cap.* XXXVIII. *Conf.* Dionys. Gothofred. *ad L. 10. & 17. D. de inoff. test.* (c) Plin. *lib. V. Epist. I.* *Ex quo loco simul patet, biennium istud non demum constitu-*

tio-

ac postea circumacto quinquennio, exspirasse: illudque ius etiam ante Constantinum valuisse, docent VLPIANVS (d) & MODESTINUS. (e) Remedia vero praetoria rei persequutoria, quae ad rescissionem actus gesti tendebant, non nisi annalia erant, ceu actionis rescissoriae, (f) Paullianae, (g) quod metus caussa, (h) itemque restitutionum in integrum (i) exemplis demonstrat STRYKIVS. (k) Denique ipse PAVLLI (l) textus, quo sententiam suam stabiliri credit PITHOEVS, rem haut conficit. Ait enim iureconsultus: *Qui sui heredes sunt, ipso iure heredes, etiam ignorantes, constituuntur, vt furiosi, aut infantes, & peregrinantes, quibus bonorum possessio propter* PRAETORIAM ACTIONEM *non erit necessaria.* Quamuis enim hic per actionem praetoriam querelam inofficiosi intelligendam esse moneat PITHOEVS: illud tamen vel ideo admitti non potest, quod VLPIANVS, (m) Paulli aequalis, querelam inofficiosi e praetoris iurisdictione esse diserte negat, dum scribit: *Non putauit Praetor, exheredatione notatos & remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec* IVRE CIVILI *testamenta parentum turbant. Sane si velint* INOFFICIOSI QVERELAM *instituere, est in ipsorum arbitrio.* Quum enim hic diserte VLPIANVS hanc querelam & a remedio praetoris, & a iure ciuili, discernat: facile patet, illam ex edicto praetoris deriuari haut posse. Existimo ergo, *actionem praetoriam* apud PAVLLVM nec querelam inofficiosi denotare, nec, quod SCHVLTINGIO (n) visum est, hereditatis petitionem praetoriam: sed restitutionem in integrum, quam infantibus atque absentibus contra omissionem querelae inofficiosi dederat ALDXANDER Imperator, (o) sub quo floruisse Paullum constat. Quum ergo nihil minus ex hoc PAVLLI loco colligi possit, quam quod inde collegit PITHOEVS: certiorem huius que-

tionibus Traiani vel Antoninorum inductum esse, ceu existimauit Siccama de iudic. centumuir. lib. II. *cap.* VI. *Rectius hoc biennium ab ordinario tempore vsucapionis immobilium repetit* Io. vande Water. *lib.* I. *Obs. cap.* XI. *pag.* 60.
(d) L. 8. §. *vlt. D. eod. praeter quam nullam in Digestis mentionem huius quinquennii fieri, frustra existimat* Io. vande Water. *lib.* I. *Obs cap.* XI. *pag.* 61.
(e) Modestin. L. 9. *D. de querel. inoff.* (f) *L.* 35. *pr. D. de oblig. & action.*
(g) L. 6. §. *fin. & L.* 18. §. 8. *D. quae in fraud. cred.* (h) L. 14. §. 1. *D. quod met. caussa.* (i) *L. fin. C. de temp. in integr. rest.* (k) Stryk *de Action. praescript. Sect.* III. *Membr.* III. *Ax.* II. *p.* 326. (l) Paull. *Recept. Sent. lib.* IV. *Tit.* VIII. §. *V.* (m) Vlpian. L. 8. *pr. D. de bon. possess. contra tab.* (n) Schulting. *Iurisp. antiqu. anteiustin. pag.* 408. (o) Alex. *Imp.* L. 1. *C. de in integr. rest. min.*

querelae originem reperisse sibi visus est CVIACIVS. (p) Animaduertens enim, legem IV. DIG. de inoff. test. in qua querelae illius caussa & ratio indicatur, e CAII LIBRO SINGVLARI AD LEGEM GLICIAM esse decerptam: acute inde coniecit iureconsultus humanissimus, querelam illam e lege quadam Glicia descendere, quam CAIVS ideo singulari commentario illustrarit. Et sane non ignota olim Romae gens Glicia, cuius praeter LIVIVM, FLORVM, SVETONIVM etiam tabulae Capitolinae (q) meminerunt, in quibus ad annum V. C. IDIII. laudatur.

M. CLAVDIVS C. F. GLICIA QVI SCRIBA FVERAT DICTATOR: SINE MAG. EQV.

Vnde & mihi (r) aliquando tam digna CVIACII haec coniectura visa est, vt eam ipse quoque aduersus HOTOMANVM (s) tuerer. Sed iam, re paullo accuratius expensa, ne CVIACII quidem sententia mihi omni exceptione maior videtur. Praeterquam enim, quod inscriptio illa dubia est: lex quoque ipsa, si ab hoc Dictatore vel alio eiusdem gentis lata fuisset, non GLICIA, sed CLAVDIA, vel certe GLICIANA debuisset adpellari. Antiquitati enim omnino conuenit, quod obseruauit CAR. SIGONIVS: (t) *Neque enim leges a cognomine adpellantur, vt in IVS desinant, sed si id forte fiat, in ANVS, vt Grachanae leges, at non Grachiae, & Caesarianae fortasse, non Caesariae: a nomine vero semper, vt Semproniae, Iuliae.* Quibus exemplis a SIGONIO adlatis addi potest lex *Iunia Norbana*. Quum enim alter consul IVNIVS SILANVS, alter L. BALBVS NORBANVS adpellaretur; ab illius nomine & huius cognomine lex dicta est *Iunia Norbana*, non *Iunia Norbania*. Sunt etiam, qui cum DVARENO (u) ex constitutionibus principum hanc querelam repetunt: sed iis iam a CORN. BYNKERSHOEKIO (x) ita satisfactum est, vt quidquam addere nihil attineat. Quae quum ita sint, circumspectis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, hanc feci summam cogitationum mearum, querelam istam non ex aliqua lege, neque ex praetoris edicto, sed ex interpretatione prudentum, descendere

(p) Cuiac. *Obseru. lib.* II. *cap.* XXI. *lib.* III. *cap.* VIII. *libr.* XIV. *cap.* XIV. *& in Praelect. Papinian. ad L. 15. §. 1. D. de inoff testam.* (q) Pigh. *Annal. Tom.* II. *p.* 50. (r) *Vid. Praesid. antiqu. Rom. lib.* II. *Tit.* XVIII. *§. V. p.* 515. *Tom.* I. *Adsentiuntur etiam Cuiacio* Ant. Augustin. *de Leg. & SC. voce Glicia.* Io. Vinc. Grauina *de Leg. & SC. n.* LXXX. *p.* 649. (s) Hotom. *de Legitima Disp.* IV. *cap.* I. (t) Car. Sigon. *de Nomin. Rom. p.* 1426. *edit. Gothofr.* (u) Duaren. *ad Tit. de inoff. test. cap.* II. (x) Bynckersh. *Obs. lib.* II. *cap.* XII.

dere, & ob eam etiam caussam non ACTIONEM, nec CONDICTIONEM, sed QVERELAM esse adpellatam, quae vox, obseruante VOSSIO, (y) proprie amicis tantum & necessariis tribuitur. Sane *latissimam illam heredes instituendi potestatem, verbis XII. Tabularum tributam, vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel* AVCTORITATE IVRA CONSTITVENTIVM, *coangustatam esse*, ait POMPONIVS: (z) vbi *iura constituentes* non alii sunt, quam iureconsulti, quos & alibi in iure nostro IVRIS AVCTORES (a) & IVRIS CONDITORES (b) adpellari, intelligimus. Deinde satis luculenter id adparet ex ipsa huius querelae natura, quam instituti oportebat eo colore, quasi turbatae mentis fuissent parentes, quum testamentum ordinarent. (c) Quo colore profecto opus haut fuisset, si ex lege aliqua aut praetoris edicto descenderet haec actio. Ast videbant iureconsulti, testamenta parentum, in quibus liberi iniuste exheredes scripti, nullo iure posse infirmari. Quum tamen nihilominus liberis eiusmodi succurrendum existimarent: commode in mentem venit, quod furiosi ob turbatam mentem ex lege XII. Tab. (d) in agnatorum ac gentilium curatione sint, adeoque etiam ex hac ratione testamenta condere nequeant. (e) Vnde denuo colligebant, furiosorum testamenta in se nulla esse. Haec omnia quum expediti iuris esse non ignorarent: fingebant, patrem, quum faceret testamentum, non integrae mentis fuisse, idque inde praesumendum putabant, quod liberos nihil tale meritos exheredasset, quodque tam malignum de sanguine suo iudicium in virum sanae atque integrae mentis cadere haut videretur. Hoc commentum, non ad seruandam defunctorum famam, vt vulgo interpretes existimant, sed ad cauillanda legis XII. tabularum verba (f) comparatum, quum iis feliciter aliquoties procederet: noua inde nascebatur INOFFICIOSI QVERELA, quae quotidie fere occupabat centumuiros. Et haec quidem est nostra de huius querelae origine sententia, a qua nemo fortassis magis fuit alienus, quam GE. SCHVBARTVS, (g) qui vllam actionem

(y) Voss. *Inst. Orat. Lib.* I. *Cap. VI.* §. *II. Add.* Petr. Colu. *ad* Apulei *Florid. II. p.* 180. (z) Pomp. *L.* 120. *D. de verb. sign.* (a) Paull. *L.* 3. *D. si pars hered. pet.* Modestin. *L.* 39. *D. de act. emti. L.* 17. *de iur. patr.* (b) *L.* 25. *C. de nupt. L.* 23. *C. de procurat.* (c) *L.* 2. *D. de inoff test.* (d) Cic. *Quaest. Tuscul. Lib. III.* Cap. *V.* Vlpian. *Fragm. Tit. XII.* §. *II. L.* 3. *D. de curat. furios.* (e) *L.* 1. *D. qui test. fac. poss.* (f) Huber. *Eunom. Rom. ad L.* 2. *D. de inoff. test.* (g) Ge. Schubart. *Exerc. II. de Fat. Iurispr. Rom.* §. *LXIII. sequ.*

nem a iureconsultis inuentam esse, plane negat. Sed quum eam opinionem iam IAC. RAEVARDVS (h) solide profligarit, & vel actionum VTILIVM exemplo satis constet, iureconsultos in locupletando actionum numero solertes admodum fuisse: (i) ea de re fusius hic differere nihil attinet.

§. XI.

Quaerentibus porro, quam antiqua sit illa querela, & quo demum tempore in foro audiri coeperit, vix quidquam, quod curiositati nostrae satisfaciat, nobis suggerunt annales. Iam libera republica eam institui consueuisse, ex CICERONE (k) discimus, qui iam anno V. C. IↃLXXXIII. illius meminit, dum ita in Verrem inuehitur: *Quis vmquam dixit isto modo? quis vmquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non* IMPROBVM, *non* INOFFICIOSVM, *non* INHVMANVM. Immo iam anno IↃXLII eam querelam Romanis haut ignotam fuisse, e VALERIO MAXIMO (l) colligo, qui de C. Calpurnio Pisone ita refert: *Egregia quoque est* C. CALPVRNII PISONIS, *praetoris vrbis, constitutio. Quum enim ad eum Terentius, ab octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exheredatum se,* QVERELAM *detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, heredesque lege agere passus non est.* Videmus ergo, iam ad C. Calpurnium Pisonem, praetorem vrbanum, eiusmodi querelam a patre exheredato fuisse delatam. Atqui quum tres eius nominis praetores in annalibus occurrant, quorum primus anno V. C. IↃXLII; (m) alter anno IↃLXVII; (n) tertius anno IↃCXLIX (o) praeturam gessit: facile patet, de primo loqui VALERIVM, siquidem alteri non praetura vrbana, sed quaestiones rerum capitalium; tertio Hispania sorte obuenerunt, primus autem vere praetor vrbanus fuit, (p) P. Sulpicio Galba & Cn. Fabio Centumalo Coss. id est anno IↃXLII. Quae quum ita sint, iam vltra centum annos ante CICERONEM notam fuisse oportet inofficiosi querelam. Ea deinde tam frequenter centumuiros fatigauit, vt nulla magis. Vix vero illustrius

(h) Raeuard. *de Auctorit. prud. cap.* XII. *p.* 1021. *Tom.* II. (i) Vinc. Grauina *de ortu & pr. iur. ciu.* §. XLIII. *p* 96. (k) Cicero L. I. *aduers. Verrem. cap.* XLII. (l) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. *num. V.* (m) Steph. Vin. Pigh. *Annal. lib.* IX. *pag.* 181. (n) Idem *lib.* X. *pag.* 304. (o) Idem *lib.* XIV. *pag.* 151. (p) Patin. *Famil. Rom. ex num. pag.* 56.

eius rei exstat exemplum, quam T. TETTII VIBONIS, cuius inscriptio exstat in hoc marmore apud TOMASINVM: (q)

IOVI O. M.
TETTIVS BIVVO
PRO SALVTE
PETRONII MERVLAE
P. PETRONII F.
V. S.

Quum enim is filium C. Tettium infantem e Petronia susceptum exheredem scripsisset: irritum id testamentum reddidit Augustus, filioque subuenit. (r) Quam historiam in commentario ad illud marmor egregie illustrat THOM. REINESIVS. (s) Vnde certissimum est, satis antiquam hanc querelam, & ex ipsa libera rep. reliquam esse.

§. XII.

Quamuis vero initio non nisi liberis iniuste exheredatis eo modo subueniri coepisset: ius tamen illud, ceu fieri solet, etiam ad alios, non solum agnatos, verum etiam amicos, quos aequitas scriptis heredibus anteferendos esse suadebat, porrectum est. Notum est, filio in adoptionem dato patrem naturalem haut successisse, adeoque, defuncto patre adoptiuo, liberrimam ei fuisse testandi facultatem. Idem ius emancipatis filiis competebat. Quamuis enim ita comparati essent emancipationis ritus, vt ante tertiam mancipationem fiduciam interponeret pater naturalis, eaque caueret, vt emtor fiduciarius filium sibi remanciparet, quo facto pater iura patronatus, adeoque ius succedendi ab intestato retinebat: (t) id ius tamen tantum ad successionem ab intestato pertinebat, neque impediebatur filius adoptiuus, sui iuris factus, quo minus testamentum conderet, & heredes, quos vellet, institueret. Et tamen iam olim, libera adhuc republica, liberorum emancipatorum testamenta querela inofficiosi rescindebantur a patribus naturalibus, ceu exemplum supra e VAL. MAXIMO (u) adlatum ostendit. Nemo porro ignorat, ad liberos hereditatem matris iure XII. tabularum haut pertinuisse, quia nec suos heredes habere poterant feminae, (x) adeo-

(q) Tomasin. *de Donar. & Tab. votiu. cap. XXXIII.* (r) Valer. Max. *lib. VII. cap.* VII. § III. (s) Reines. *Inscript. pag.* XXIII. 1. (t) Cai. *Inst. lib.* I. *Tit.* VI §. III. §. 3. *Inst. de legit. agnat. success.* (u) Val. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. *num. V.* (x) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXVI. *§. VII.*

adeoque anno demum V. C. IↃCCCCXXXI. Iuliano Rufo & Gauio Orphito coss. (y) cautum esse SC. ORPHITIANO, vt sine in manum conuentione matrum legitimae hereditates ad filios filiasque pertinerent, exclusis consanguineis & reliquis cognatis. (z) Et tamen iam multo ante illa tempora liberis a matribus praeteritis querelam inofficiosi permissam fuisse, e VALERIO MAXIMO (a) & PLINIO (b) constat. Ast praecipue etiam fratribus id datum, vt a fratribus praeteriti querelam inofficiosi instituere possent, & quidem iam pridem ante latam legem nostram & CONSTANTINI M. tempora. Auctor enim est VALERIVS MAXIMVS, (c) cui soli paene, quae de huius querelae antiquitate scimus, accepta ferimus, *Pompeium Rheginum, virum transalpinae regionis, quum testamento fratris praeteritus fuisset, & ad* COARGVENDAM INIQVITATEM *eius binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita vtriusque ordinis maxima frequentia recitasset, in quibus magna ex parte heres frater esset scriptus, praelegerenturque ei centies & sexagies sestertium, multum & diu inter adsentientes indignationi suae amicos questum, quod ad* HASTAE IVDICIVM *attinuerit, cineres fratris quietos esse passum.* Sensus est, Pompeium Rheginum, a fratre praeteritum, Romam venisse, querelam inofficiosi instituturum: postea tamen, mutato consilio, cineres fraternos turbare noluisse. *Coarguere* itaque *testamenti iniquitatem* idem est, ac inofficiosi querela agere. *Hastae* vero *iudicium* non aliud est, quam iudicium centumuirale, quemadmodum & *centumuiralem* HASTAM *cogere* dicuntur praetor & decemuiri instlitibus iudicandis apud SVETONIVM. (d) Iam equidem, quo tempore vixerit Pompeius ille Rheginus, vix constat. Attamen, quum ipse VALERIVS MAXIMVS imperante Tiberio floruerit: facile patet, trecentos minimum annos ante CONSTANTINI M. aetatem fratres iam consueuisse querela inofficiosi aduersus testamenta fraterna experiri, adeoque hunc Imperatorem non primum fratribus hanc querelam permisisse. Id vero etiam ex ipso iure nostro constat. Dum enim VLPIANVS (e) ait, *omnibus, tam parentibus, quam liberis, de inofficioso licere disputare, cognatos vero proprios,* qui

(y) *Hos coss. huic anno adsignant accuratissimi fastorum auctores Henr. Noris Epist. Consul. pag.* 462 *ap. Graeu. Tom.* XI. *Antiqu. Rom.* Ant. Pagi *Crit. ad* Baron. *Annal. ad ann. Christi* CLXXVIII. (z) Vlpian *l. c.* (a) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. §. IV. & *cap.* VIII. §. II. (b) Plin. *lib.* V. *Epist.* I. (c) Val. Max. *lib.* VII. *cap.* VIII. §. V. (d) Sueton. *Aug. cap.* XXXVI. (e) Vlpian. *L.* 1. *D. de inoff. test.*

qui sint VLTRA FRATREM, *melius facturos, si se sumtibus inanibus non vexarent, quum obtinendi spem non habeant:* satis superque indicat, fratribus suo aeuo licuisse aduersus testamenta fraterna de inofficioso disputare. Id quod etiam ex alio VLPIANI (f) textu elucet, in quo circa inofficiosi querelam plerumque euenire ait, vt in vna eademque caussa diuersae sententiae proferantur, in eiusque rei exemplum addit speciem, *si* AGENTE FRATRE, *heredes scripti diuersi iuris fuerint.* Immo tanto minus mirandum, fratribus permissam esse inofficiosi querelam, quanto certius constat, veteri iure etiam amicis, bene de defuncto meritis, licuisse testamentum eius, non quidem tamquam *inofficiosum*, sed tamquam *ingratum* coarguere, si personae, nullo beneficio testatori cognitae, heredes fuissent institutae. VALERIVS MAXIMVS toto capite octauo agit de testamentis, *quae rata manserunt, quum caussas haberent, propter quas* RESCINDI *possent.* (g) Atqui iisdem accenset testamenta Q. Caecilii, qui, praeterito Lucullo, bene de se merito, T. Pomponium Atticum heredem scripserat; (h) T. Marii Vrbinatis, qui Augustum Imp. erga se beneficentissimum, praeterierat; (i) L. Valerii Heptachordi, qui praeteritis aduocatis & patronis suis, togatum hostem, Cornelium Balbum, instituerat; (k) T. Barruli, qui Lentulum Spintherem, sibi familiarissimum, nulla ex parte heredem reliquerat, (l) & denique M. Popilii, qui Oppium Gallum, ab ineunte adolescentia sibi coniunctissimum, nulla hereditatis parte honorauerat. (m) Hos omnes ergo, licet extranei essent, rescindere testamenta potuisse, ait VALERIVS, si voluissent. Quod quo iure facere potuerint, nisi & amicis tum licuisset, inofficiosi querelam instituere, ego equidem non video. Enimuero postea, vt fit, multi ea querela abuti coeperunt, maximeque mali principes, qui non dubitarunt promiscue rescindere testamenta, in quibus ipsi nulla ex parte heredes scripti fuerant. Iam IVLIVM CAESAREM eiusmodi quid statuisse, ait NICEPHORVS CALLISTI (n) Refert enim, illum lata lege cauisse, vt senatorius vir de bonis suis testari haut posset, nisi dimidiam eorum partem principi, qui eo tempore futurus esset, reliquisset. Sed qui in historia Romana non sunt plane hospites, id quidem sibi a NICEPHORO persuaderi haut patientur. Nondum eo tempore certa lege constitutum fuerat,

vt

(f) Vlpian. *L. 24. D. eod.* (g) Valer. Max. *lib. VII. cap. VIII. princip.* (h) Idem *l. c.* § *V.* (i) Idem § *VI.* (k) Idem §. *VII.* (l) Idem *l. c.* §. VIII. (m) Idem *ibid.* §. *IX.* (n) Niceph. Callist. *Hist. Eccl. lib.* III. *cap. XXXI.*

vt respublica vni pareret perpetuo; nec tulisset id Caesaris ingenium, vt actu eiusmodi tyrannico animi sententiam proderet. Procul dubio ergo NICEPHORVM Caii praenomen decepit, vt Caium Iulium Caesarem in Caii Caesaris locum substitueret. De eo enim SVETONIVS (o) refert, quod *testamento primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se, heredem reliquissent, tamquam* INGRATA *resciderit.* Idem vero deinde sollemne fuit Neroni, de quo idem SVETONIVS: (p) *Instituit,* inquit, *vt* INGRATORVM *in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea.* Denique & de Domitiano: (q) *Confiscabantur*, inquit, *alienissimae hereditates, vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viueret, heredem sibi Caesarem esse.* Quae omnia quum iniquissima essent: meliores, qui sequuti sunt, principes, Traianus puta, Hadrianus & Antonini querelam inofficiosi passim restrinxerunt. De Hadriano sane memoriae prodidit SPARTIANVS, (r) cum hereditates eorum, qui liberos haberent, respuisse, tantum abest, vt testamenta aliorum, in quibus ipse fuisset praeteritus, tamquam ingrata resciderit. Idem procul dubio & successores fecerunt. Quo factum est, vt Alexandri Seueri temporibus ab VLPIANO (s) traditum sit, ne cognatis quidem vltra fratres, nedum amicis & familiaribus licere de inofficioso disputare.

§. XIII.

Et haec quidem de ipsa huius querelae origine & progressu monere visum est. Quum vero & vir doctissimus, IOANNES VAN DE WATER, (t) ex instituto hanc rem egerit: licebit iam ea, quae ipsi in mentem venerunt, paullo accuratius expendere, vt, an acu rem semper tetigerit, eo clarius perspici possit. Primo ergo dum huius querelae originem ad centumuiros refert, mea quidem sententia, non parum errat. Quamuis enim centumuiri de hereditatibus cognoscerent, non tamen licebat iis, tamquam iudicibus, nouas actiones vel inuenire, vel praetoris ad exemplum edictis proponere. Querela vera inofficiosi ab iis admissa est ideo, quod color, quo illam obducere solebant, efficeret, vt ex XII. tabulis fluere, aut saltim iisdem haut repugnare videretur. Addit equidem vir clarissimus, stante republica, fictum illum dementiae

 colo-

(o) Sueton. *Calig. cap. XXXVIII.* (p) Sueton. *Neron. cap. XXXII.* (q) Sueton. *Domit. cap. XII.* (r) Spartian. *vit. Hadr. cap.* XVIII. (s) Vlpian. *L. 1. D. de inoff. test.* (t) Io. vande Water *Obseru. lib. I. cap. XI.*

colorem nondum inualuisse, excogitatum quippe a iureconsultis, quos aetas Iulii Caesaris & Augusti admirata sit. Sed haec quidem nullum, nisi in dicentis auctoritate, inueniunt praesidium. Vnde enim didicit vir eruditissimus, ea demum aetate hunc colorem inualuisse? Siue ipsam querelam stante republica ignotam fuisse existimat, siue colorem hunc demum postea accessisse credit. Vtrumque falsum esse adparet. Ad illud enim quod attinet, alia omnia iam supra ex CICERONE & VALERIO MAXIMO demonstrauimus. Hoc vero si statuit VAN DE WATER, scire velim, quo iure, salua lege XII. tabularum, haec querela, libera adhuc republica, admitti potuerit? Accedit, quod ipse doctissimus auctor quartae legitimae originem cum CLAVDIO CHIFLETIO, (u) IANO A COSTA, (x) & ANT. SCHVLTINGIO, (y) ad legem Falcidiam refert, quam Cn. Domitio Caluino & C. Asinio Pollione Coss. anno V. C. IOCCXIV. latam esse, vel ex DIONE (z) constat. Si vero ineunte Augusti principatu haec quarta legitima inualuit, quid opus erat colore isto fictae dementiae? Cur post ea demum tempora de inueniendo isto laborauerint? quum longe expeditius liberis suppeteret agendi fundamentum, quod scilicet legitimam hereditatis paternae portionem non haberent. Quare non praestitisse arbitror virum doctissimum, quod inscriptio istius obseruationis, ceteroquin eruditissimae, promittit; siquidem de origine querelae inofficiosi eiusque aetate vix quidquam, quod sit operae praetium, attulit, & vbique coniecturas potius, quam argumenta vendidit lectoribus.

§. XIV.

Redimus iam ad querelam inofficiosi fratribus competentem, quam iam ante CONSTANTINI M. tempora vsu frequentatam esse, supra demonstrauimus. Iam scire nostra interest, quibus demum conditionibus a fratribus institui potuerit, & quid noui ea in re CONSTANTINI M. constitutione inuectum sit? Sunt, qui praelationem tantum turpium personarum ab hoc imperatore prohibitam existimant, quum ante hanc constitutionem contra quoscunque heredes extraneos agi a fratribus potuerit. Sed e VALERIO MAXIMO (a) constat, iam olim, libera adhuc rep. praecipue a centumuiris quaesitum esse in hac caussa, an persona humilis vel turpitudine insignis propinquis fuerit praelata. Hinc vbi de

(u) Claud. Chifflet. *de legitima port. Cap. III.* (x) Ian. a Costa *ad princ. Inst. de inoff. test.* (y) Ant. Schulting. *Iurispr. anteiustin. p.* 381. (z) Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 430. (a) Valer. Max. *Lib. VII. Cap. VII. §. VI. & VII.*

de Pompeio Rhegino, inofficiosi querela contra fratris tabulas acturo, loquitur, statim addit: *Et erant ab eo instituti heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi, sed & alieni &* HVMILES, *vt non solum flagitiosum silentium, sed etiam* PRAELATIO *contumeliosa videri posset.* (b) At postea non tam de vilitate heredum, quam statu eorumdem quaeri coepit, si quando a fratribus de inofficioso disputaretur. Tum demum enim victoriam sibi spondere poterant fratres praeteriti, si quis vel *seruilis conditionis*, vel *non municeps* heres fuisset institutus. Discimus hoc ex fragmento PAVLLI, (c) in quo primus IAC. GOTHOFREDVS (d) haec antiqui iuris vestigia notauit. Ait enim ibi iureconsultus: *Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex* LIBERIS, *an* EXTRANEIS, *vel* MVNICIPIBVS. Quae verba διὰ διαστολὴν nihil indicant aliud, quam in fratrum querela permultum interfuisse, liberne, an extraneus vel municeps in tabulis heres scriptus fuerit. Fratribus ergo, ceu ex hac quantiuis pretii lege adparet, anteferri non poterant SERVI, etiam cum libertate instituti, tam leuis quippe existimationis, vt non hominibus, sed rebus mancipi, vel possessionibus accenserentur, (e) vnde notum illud IVVENALIS: (f)

O demens, ita seruus HOMO *est?*

Nec magis fratribus praeferendi videbantur EXTRANEI; quo vocabulo quidem alias in iure nostro adpellantur, quicumque testatoris iuri subiecti non sunt, vel certe, qui nullo ei cognationis vinculo iuncti: (g) sed neutram tamen vocabuli notionem hic locum inuenire arbitror. Quid enim opus erat monere, fratribus anteferri potuisse liberos suos? Aut si contra omnes, nulla propinquitate sanguinis iunctos, querela hac experiri licuit fratribus, quid opus fuit, seruos & non municipes separatim nominare, quum vtrique iam extraneorum nomine contineantur? Existimauerim itaque, *extraneum* hic a PAVLLO opponi municipi, eumdemque adeo esse ac *non municipem*. SEXTVS enim POMPEIVS, (h) veterum verborum peritissimus, EXTRARIVM esse ait, *qui extra forum, sacramentum, iusque sit*, id est, qui nec eodem foro vtatur, nec eidem municipali reip. sacramentum dixerit, nec denique particeps sit reli-

quo-

(b) Idem *Lib. VII. cap. VIII. §. IV.* (c) Paul. *L. 31. §. 1. D. de inoff. test.* (d) Gothofr. *ad L. 1. C. Theod. de inoff. test. Tom. I. p. 173.* (e) Vlpian. *Fragm. Tit. XIX. §. I.* Bynkersh. *de rebus mancipi & nec mancipi Cap. V. p. 115. opusc.* (f) Iuuenal. *Sat. VI. v. 221.* (g) Brisson. *de verb. Signif. voce Extraneus:* (h) Sext. Pompei. *de verb. veter. p. 1373. edit.* Dion. Gothofr.

quorum eiusdem municipii iurium. *Extrarios* vero & *extraneos* in iure nostro promiscue vsurpari, ex textibus constat quam plurimis. (i) Et alibi etiam in iure nostro EXTRANEI sunt homines alterius prouinciae, (k) ceu obseruauit LVC. VAN DE POLL. (l) Ex quo satis patet, cur extraneis municipes opponat PAVLLVS, negetque, fratres de inofficioso disputare posse, nisi vel seruus vel extraneus heres fuerit institutus; quum contra ea in liberis perinde fuerit, liberne an seruus, extraneus an municeps, heres fuisset scriptus. Atque inde simul insignem lucem capit fragmentum VLPIANI, (m) vbi *circa hanc querelam plerumque euenire ait, vt in vna atque eadem caussa diuersae sententiae proferantur*, additque exemplum, si FRATRE *agente*, *heredes scripti* DIVERSI IVRIS *fuerint*, tunc enim fieri, *vt pro parte testatus, pro parte intestatus, decessisse videatur frater defunctus*. Species enim, qua haec lex illustranda, non alia est, quam si quis, fratre praeterito, heredes quosdam seruos, quosdam liberos, eosque alios extraneos, alios municipes instituerit. Tunc enim rescisso testamento, pro ea parte, qua serui & extranei instituti, cadebat heredis institutio; pro altera, qua liberi homines, iique municipes, scripti, rata ac firma habebatur, adeoque testator pro parte testatus, pro parte intestatus, videbatur decessisse. Hoc est illud ius antiquum, quod proxime ante CONSTANTINVM circa querelam inofficiosi viguisse, accurate, vt solet, ostendit GOTHOFREDVS. Enimuero diuortium ab hac opinione denuo facit IO. VANDE WATER, (n) qui haec omnia gratis a GOTHOFREDO tradi existimat. Praeterquam enim, quod ex multis digestorum legibus (o) constet, fratribus nulla addita limitatione querelam hanc fuisse permissam, ante Constantinum M. nec e PAVLLI quidem & VLPIANI textibus, quos Gothofredus adlegauit, colligi posse existimat, fratribus tantum aduersus seruos & extraneos querelam competiisse, quandoquidem in posteriore alia species, vbi scripti heredes aliud atque aliud ius sortiantur, fingi possit, ex priore vero non nisi ἐκ διαστολῆς ratiocinetur GOTHOFREDVS, qualia argumenta in iure valde periculosa esse soleant. Sed vereor, vt victas manus dare cogatur GOTHOFREDVS. Leges, quas allegat WATERVS, fratrum tantum obiter memine-

(i) L. 36. *D. de bon. libert.* L. 78. *pen. D. de Legat.* 2. (k) L. 3. *D. de Offic. praesid. iuncta* L. 11. *D. de custod. & exhib. reor.* (l) Luc. vande Poll. *de Exhered. cap. LXI. §. VI. p.* 441. (m) Vlpian. L. 24. *D. de querel. inoff.* (n) Io. vande Water *Obs. lib.* I. *cap. XII. p.* 70. (o) L. 1. L. 6. *princ.* L. 8. §. 5. *D. de inoff. testam.* L. 21. *C. eod.*

nerunt, limitationem vero, qua eorum querela restringenda sit, neque addunt, neque aliquam fuisse negant. In LEGE XXIV. D. DE INOFF. TEST. speciem quidem aliquam fingi posse adfirmat, sed eam audire ego, quam fingere malim. *Multa*, inquit WATERVS, *accidere possunt, quibus heredes aliud atque aliud ius sortiri debeant. Fac, tribunalia centumuirorum diuisa esse, & in illo fratrem agentem vincere, in altero succumbere. Vid.* Plin. 6. *Epist.* 33. *vti hoc & similibus exemplis liquidum fecit.* Anton. Faber. *in Rationalib. ad h. l.* Sed fingamus, quod fingi vult WATERVS, diuisa esse centumuirorum consilia, in altero fratrem superiorem; in altero inferiorem discedere: an ideo heredes scripti dici possunt DIVERSI IVRIS? Homines *diuersi iuris*, mea quidem sententia, non sunt, qui diuersas sententias in iudicio audiunt, sed qui non vnius eiusdemque status sunt, adeoque ratione statuum illorum diuersis iuribus vtuntur, v. c. serui ac liberi, extranei ac municipes, peregrini & ciues. Quod ad PAVLLI textum attinet, non ignorare quidem ait his sacris initiatos, argumenta ἐκ διαστολῆς petita esse valde periculosa: sed aut non initiatus sum his mysteriis, aut argumentum ἐκ διαστολῆς, si plura membra fingi nequeant, omnium firmissimum est. Hinc si quis dixerit: *in codicillis nihil interesse, testes sollemniter rogati sint, nec ne:* ego quidem non video, quid periculi subsit, si ἐκ διαστολῆς inde colligam, in testamento testes sollemniter esse rogandos. Suo ergo more & hic agit IO. VANDE WATER, dum Gothofredum, argumentis firmissimis subnixum, solis coniecturis profligare contendit.

§. XV.

Iam facile adparebit, quid vel noui sanxerit, vel e veteri iure retinuerit CONSTANTINVS. Non enim tam nouum ius inuexit, quam vetus in vsum reuocauit. Quum enim proxime ante sua tempora solos seruos & extraneos, id est, non municipes, fratribus anteferri haut posse intelligeret: maluit Imperator, vt secundum antiquam obseruantiam tum demum fratribus liceret defunctorum fratrum testamenta rescindere, si personae, quibus inustas esse constiterit turpitudinis notas, heredes scriptae fuissent. Denuo hic in alia omnia discedit IO. VANDE WATER, (p) existimans, iam olim fratribus germanis hanc querelam competiisse, & competere etiamnum, siue turpis, siue alia quaecumque honesta persona fuerit heres scripta, adeoque hac in specie nullum

(p) Io. vande Water *Obseru. lib. XII. cap. I. pag. 67.*

inter parentes, liberos & fratres germanos intercessisse discrimen: CONSTANTINVM vero id ius porrexisse etiam ad fratres consanguineos, sed ita, vt iis non nisi ea lege hanc querelam concesserit, si turpis persona illis fuerit praelata. Enimuero nec hac in re admittenda videtur viri eruditissimi sententia. In ipsa enim genuina CONSTANTINI M. epistola, quam supra e CODICE THEODOSIANO (q) protulimus, non consanguineorum sed *germanorum* fratrum fit mentio: *Fratres vterini*, inquit Imperator, *ab inofficiosi actionibus arceantur*, *&* GERMANIS *tantummodo fratribus aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse notas detestabilis turpitudinis, agnatione durante, sine auxilio praetoris petitionis aditus reseretur.* Iam equidem in aurem nobis dicit vir laudatissimus, per germanos hic significari consanguineos, seu eodem patre saltim progenitos, eamque notionem tum iuris tum litterarum auctoribus frequentissimam esse, e CVIACIO, (r) IAC. GOTHOFREDO, (s) & ECKIO (t) obseruat: verum, quamuis id facile largiamur, nec negemus, vere consanguineos intellexisse CONSTANTINVM: nemo tamen sibi aeque facile persuadebit, hoc ambiguo vocabulo vsurum fuisse imperatorem, si germanos a consanguineis distinguere voluisset. Germanos fratres ait de inofficioso disputare posse, si turpis persona fuerit instituta: vterinis vero id concedi posse, negat. Quis ergo ex his verbis eum sensum eliciet, germanos semper; vterinos numquam; consanguineos, turpi duntaxat persona herede scripta, agere posse? Non ergo de discrimine germanorum & consanguineorum agit Imperator, sed germanorum nomine & germanos proprie sic dictos, & consanguineos complectitur, iisque querelam inofficiosi, more maiorum, concedit, si turpis persona illis praelata fuerit. Id vero nouum plane est, quod turpibus personis etiam leui nota adspersas, & libertinae conditionis homines iunxit: cuius rei quas rationes habuerit, eadem nobis cura in posterum dispiciendum videtur.

§. XVI.

Vt ergo de hac etiam quaestione disseramus, ipsa huius legis ratio non aliunde rectius, quam ex ipsis legis verbis, intelligi poterit. Genuina vero, quae in CODICE THEODOSIANO (u) superest, CONSTANTINI M. epistola ea omnia fratribus tradi iubet, QVAE PER TVRPITVDINEM

AVT

(q) *L.* 1 C. Theod. *de inoff. test.* (r) Iac. Cuiac. *Obseru. lib. XI. cap. XXVI.* (s) Iac. Gothofred. *ad d. L.* 1. Cod. Theod. *eod.* (t) Eck *in Princip. Pandect. ad tit. de grad. & ad fin. in fin.* (u) *L.* 3. Cod. Theod. *de inoffic. testam.*

AVT ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSIT INSTITVTVS. Ex his vero verbis manifeſtum eſt, legem quamdam exſtitiſſe, qua cautum fuerit, vt perſonae turpes, vel leuiter ſaltim notatae, incapaces quarundam hereditatum eſſent, & ad hanc ipſam legem reſpicere CONSTANTINVM. Non enim iubet, vt perſonae turpes inſtitutae in poſterum nihil capiant, fratre defuncti adhuc ſuperſtite: ſed perſonas quasdam fratribus anteferri vetat, & eas quidem, quae iam tum *per turpitudinem vel aliquam leuem notam capere non poſſint.* Ex quo conſequitur, vt legem aliquam, qua perſonae eiusmodi ab hereditatibus quibusdam arceantur, in animo habuerit CONSTANTINVS. Idem ex altera quoque eiusdem epiſtola (x) colligitur, qua fratres de inofficioſo disputare ſinit aduerſus perſonas, QVIBVS INVSTAS ESSE CONSTITERIT NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS. Quo loco vox *deteſtabilis* non aliud videtur denotare quam *inteſtabilis.* Haec enim vocabula promiſcue ſolent vſurpari apud veteres. Quomodo vero conſtare potuit, perſonis quibusdam inuſtas eſſe notas deteſtabilis turpitudinis, niſi lex quaedam hac de re exſtitiſſet? Atqui nulla vmquam lex perſonas quasdam ob turpitudinem capere vetuit, quam PAPIA POPPAEA, in qua multa de ſolidi capacitate, maxime inter virum & vxorem, turpitudine aut leui nota inſignitam cauta fuerant. Quare ex ea demum lucem foenerabimur legi CONSTANTINI.

§. XVII.

Scilicet antiquiſſimis temporibus, fluctuante adhuc inter patricios & plebem republica, non erat inter vtrumque ordinem matrimoniorum communio. In ipſis enim XII. Tabulis lege cautum fuerat, PATRIBVS CVM PLEBE CONNVBII IVS NE ESSET. (y) Poſtea, quum plebs ſatis animaduerteret, legem illam ad ſtabiliendum patriciorum dominatum diſſociandosque ciuium animos vnice eſſe comparatam: anno ab V. C. CCCVIII. inter tribunicios C. Canuleii tumultus lex perlata eſt, vt promiſcua in poſterum eſſent inter patricios plebemque coniugia. (z) Quamuis vero ex eo tempore, maxime, quum plebeii honores, magiſtratus, ſacerdotia patriciis extorſiſſent, ſatis frequenter gente ſua enuberent patriciae, nec raro patricii, & qui poſtea nouum ordinem conſtituere coeperunt, ſenatorii viri plebeias domum ducerent: non ſe- rebat

(x) *L.* I. Cod. Theod. *de inoff. teſtam.* (y) Dionyſ. *Halic. lib. X. Antiqu. Rom. extremo.* (z) Liuius *lib. IV. cap. V.*

rebat tamen Romana grauitas, vt ingenuus sanguis seruarum libertinarumque vt & turpium personarum commercio contaminaretur. Hinc ex LIVIO (a) discimus, Hispalae Fecenniae libertinae sc. esse concessum, vt nubere posset ingenuo. Quali s. c. sane haut fuisset opus, si licita tum fuissent inter ingenuos & libertinas connubia. Enimuero ex quo inter ciuiles tumultus in peius ire coeperat vetus Romanorum disciplina: eo sensim res redierat, vt & senatorii ordinis viri, nedum reliqui ingenui, libertinas, lenas, aliasque ex vltima faece mulierculas ducerent. M. sane Antonio grauiter id exprobrat CICERO, (b) quod in libertinae haeserit amplexibus. *Sed hoc*, inquit, *a te commemoratum puto, vt te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur* LIBERTINI GENERVM, *& liberos tuos nepotes Q. Fadii libertini hominis.* Quod exemplum quin plures alii tunc sequuti sint, dubitare nos haut patitur temporum illorum conditio.

§. XVIII.

Ne itaque in publicum dedecus vergeret illa nuptiarum licentia: Augustus primo quidem anno v. c. ICCCXXV. legem Iuliam de maritandis ordinibus tulit, (c) quam ita describit HORATIVS: (d)

> *Diua producas sobolem, patrumque*
> *Prosperes decreta super iugandis*
> *Feminis, prolisque nouae feraci*
> *Lege marita.*

Enimuero quum hanc legem iterum iterumque tulisset Augustus, eamque, SVETONIO (e) teste, prae tumultu recusantium perferre non posset, nisi demta lenitaue parte poenarum, & vacatione triennii data, auctisque praemiis: demum anno ICCCLXII. lex perlata est, M. PAPIO MVTILO & Q. POPPAEO SECVNDO (f) COSS, ex Kal. Iul. suffectis, ceu marmora capitolina apud STEPH. VIN. PIGHIVM (g) ostendunt, vnde ea lex PAPIA POPLOEA; &, quia simul lex Iulia de maritandis ordinibus in illam migrauerat, IVLIA & PAPIA dicta est. Ea itaque cautum est inter cetera, *vt omnibus ingenuis, praeter senatores, eorumque liberos, liber-*

(a) Liuius *lib. XXXVIII. cap. VI.* (b) Cic. *Philipp. II. cap. II.* (c) Dio Cass. *lib. LIV. p. 618.* (d) Horat. *Epod. XVIII. v. 17.* (e) Sueton. *August. cap. XXXIV.* (f) *Non* Secundus *sed* SECVNDINVS *vocatur in nummis apud Hub. Golz. Fast. Cons. & triumph. p. 229 & sequ.* (g) Pigh. *Annal. Rom. p. 19.*

libertinam vxorem habere liceret. (h) Ceterum ipſa legitima huius capitis verba partim PAVLLVS (i) ſeruauit, partim ex aliis auctoribus reſtituit GOTHOFREDVS, (k) ex iisque intelligimus, I. ſenatoribus eorumque filiis, nepotibusque ex filio, pronepotibusque ex nepotibus filio natis interdictum eſſe connubio cum libertinis, iisque, quae ipſae, quarumue pater materue artem ludicram faceret fecerit, vt & earum, quae palam quaeſtum corpore facerent fecerint. Deinde ex iisdem fragmentis diſcimus II. ſenatorum filias neptesque ex filio, proneptesque ex nepotibus filio natis, per hanc legem nubere haut potuiſſe libertinis, iisque, qui ipſi, quorumue pater materue artem ludicram facerent fecerint. Denique III. eadem lex reliquis ingenuis libertinas quidem vxores permittebat, (id quod DIONE (l) teſte ideo tum e republica viſum eſt, ὅτι πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεως τοῦ εὐγενοῦς ἦν: *quoniam maſculi ingenui numerum ingenuarum feminarum multo anteibant,*) iisdem tamen interdicebat nuptiis cum lenis, a lenone lenaue manumiſſis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehenſis, & ſi quae artem ludicram facerent fecerint. (m) Licebat ergo ex eo tempore ingenuo etiam minori libertinam vxorem ducere, quin & matrimonii cauſſa ancillam manumittere. Quod ius non e lege Aelia Sentia, ceu ex male intellecto INSTITVTIONVM loco (n) vulgo colligunt, ſed ex sc. quodam, ad legem Papiam Poppaeam confecto, (o) profectum eſt. Hinc ex eo tempore non pauca exſtant vetuſta marmora, in quibus haec & ſimilia legimus: (p) SALVIAE NYMPHIDIAE LIBERTAE SVAE ET CONIVGI OPTIMAE B. M. DE SE & L. item: SEPTIMVS IVLIANVS CONIVGI & LIBERTAE KARISSIMAE. item L. AEBVTIVS FELIX FECIT SIBI ET HELPIDI LIB. CONIVGI KARISSIMAE. Enimuero non omnibus promiſcue libertinis iungi ingenuos volebant Romani. Hinc tametſi patronus honeſte duceret libertam: tantum tamen abeſt, vt liberto licuerit patronae, patroniue vxoris vel filiae adfectare nuptias, vt potius, ſi id conatus eſſet, pro dignitate perſonae metalli poena, vel operis publici, PAVLLO (q) teſte;

(h) Dio Caſſ. *lib. LIV. p.* 608. Caius L. 22. *D. de nupt.* (i) L. 44. *D. de ritu nupt.* (k) Gothofred. Leg. *Pap. Popp. p.* 27. (l) Dio Caſſ. *lib. LIV. pag.* 608. (m) L. 43. *de ritu nupt.* (n) §. 5. *Inſt. qui & ex quib. cauſſ. manum. non licet.* (o) *Tempore Legis Aeliae Sentiae latae nondum libera erant inter ingenuos & libertinas matrimonia. Ex SC. quodam id iui eſſe, patet ex* L. 13. *fin D. de manum. vind.* (p) Reineſ. *Inſcript pag.* IↃCCLIX. *n.* 131. *p.* IↃCCLX. & IↃCCLXXIII. (q) Paull, *Recept. Sent, lib.* II. *Tit.* XIX. §. IX.

teste, coerceretur, nisi forte ipsa personae vilitas hanc seueritatem videretur dissuadere. (r) Multo minus ingenuis viris ducere licebat *lenas*, ipsa quaestus turpitudine infames, *a lenone lenaue manumissas*, quippe quae quaestum corpore fecisse & publicae patuisse libidini praesumebantur, *publico iudicio damnatas, vel in adulterio deprehensas*, quibus ne mica quidem existimationis supererat, & *quae* denique *artem ludicram vel facerent* in praesente, *vel* olim *fecissent*: nam & hunc quaestum tamquam turpem & honestis feminis indignum adspernatos esse Romanos, vel e CORNELIO NEPOTE (rr) discimus.

§. XVIIII.

Quum vero lex, sanctione poenali haut munita, imperfecta sit: (s) poenas haut leues illis minatur lex PAPIA POPPAEA, qui se eiusmodi personarum connubio commercioque polluissent. Praeterquam enim, quod liberi, ex eiusmodi matrimonio quaesiti, natiue sui heredes non essent, (t) nec parentibus prodessent ad consequenda fecunditatis praemia: (u) ipsi etiam coniuges *neque hereditatem, quae eis lege obuenisset, neque legatum, neque inter se quidquam capiebant.* Qua de re praeclarus exstat VLPIANI (x) locus, quem, quia ad interpretandam legem nostram egregie facit, integrum adscribere iuuat: *Aliquando nihil inter se* CAPIVNT *coniuges: id est, si contra legem Iuliam Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium, verbi gratia, si* FAMOSAM *quis vxorem duxerit, aut* LIBERTINAM *senator.* Nec inter se tantum nihil capiebant coniuges eiusmodi impares, ceu ex VLPIANO quis posset colligere, sed ne hereditates quidem legitimas, & legata, ab aliis sibi relicta, accipiebant, vt ex fragmentis quibusdam veterum iureconsultorum (y) acute colligit IAC. GOTHOFREDVS. (z)

§. XX.

His ergo praemissis, iam non adeo difficile explicatu videbitur, quales in lege nostra sint personae, quae per TVRPITVDINEM, aut ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSVNT? Non aliae videlicet, quam quas lex PAPIA POPPAEA notauerat. Per *turpitudinem* capere non poterant personae, quarum a nuptiis quosuis ingenuos abstinere oportebat: vnde

(r) Papinian. *L.* 13. *D. de ritu nupt.* (rr) Corn. Nep. *praefat.* §. IV. V. (s) Vlpian. *Fragm. Tit. I.* §. *I.* (t) Paull. *Recept. Sent. lib.* IV. *Tit.* VIII. §. IV. (u) *Lib. XXXVII.* §. VII. *D. de oper. libert.* (x) Vlpian. *Fragm. Tit. XVI.* §. II. (y) *Lib.* 130. *D. de verb. signif.* L. 79. *D. de adquir. heredit.* L. 38. *D. de mort. causs. donat.* (z) Iac. Gothofr. *Leg. Pap. Popp. cap.* IV. *p.* 276.

vnde ab VLPIANO etiam FAMOSAE adpellantur. Propter *aliquam vero leuem notam* omnes illi, quibus senatores senatorumque filii & filiae honeste iungi non poterant. Iam pridem enim inter infamiam vel turpitudinem, & leuem notam, discrimen statuerant Romani. Accurate illud obseruat NEPOS, (a) dum ait: *Quae omnia apud nos partim* INFAMIA, *partim* HVMILIA *atque ab honestate remota ponuntur:* vbi humile nihil aliud quam leuem notam significare, ex antecedentibus verbis, vbi de mulieribus, artem ludicram facientibus, loquitur, clarissime adparet. Eodem modo distinguit VLPIANVS: (b) *Si persona honesta sit, remittitur ei satisdatio; & maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona* VVLGARIS *vel* MINVS HONESTA *sit, ibi dicendum est, satisdationem locum habere.* Hic quoque personae *minus honestae* sunt infames; *vulgares* leuiter notatae. Alia exempla addere nihil attinet. Prouide ergo Augustus ingenuos infamibus; senatores & senatorum posteros humilibus, vulgaribus vel leuiter notatis iungi prohibuit. Et hi ipsi sunt, quos *per turpitudinem vel levem notam capere non posse* ait CONSTANTINVS, quosque ideo & fratribus anteferri vetat.

§. XXI.

Per turpitudinem ergo capere haut poterant LENÆ, ac, quod par ratio exigit, LENONES, qui mulieres quaestuarias prostituebant, (c) siue ipsi per se, siue alterius nomine id vitae genus exercerent, (d) siue principaliter hunc quaestum facerent, siue cauponam exercentes corpora quaestuaria in tabernis haberent. (e) Hos enim omnes infamia iam praetor notauerat. (f) Et quid quaeso eo hominum genere turpius? quid ad omne scelus procliuius? quibus fraudes, periuria, pestilentissimaeque libidines ludus & iocus erant. Omnes sane, quibus aliquis honestatis sensus erat, ab hac exsecranda ciuitatis sentina abhorrebant; ceu vel ex illis parasiti verbis apud PLAVTVM (g) adparet:

Idem genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,
Vt muscae, culices, pedesque pulicesque, cimices.
Odio & malo & molestiae; bono vsui estis nulli.
Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet,
Qui consistit, culpant eum, conspuitur, vituperatur.
Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, aiunt.

Eodem

(a) Nep. *Praef.* §. *V.* (b) L. 5. §. 1. *D. de legit. tutor.* (c) L. 42. §. 7. *D. de rit. nupt.* (d) L. 42. §. 8. *D. eod.* (e) L. 43 §. 9. *D. eod.* (f) L. 1. *D. de his qui not. infam.* (g) Plaut. *Curcul. Act. IV. Scen. II. v. 13.*

Eodem loco habebantur a LENONE vel LENA MANVMISSAE, quum & has non modo seruilis conditio dehonestare, sed & publicae libidini prostitutas fuisse, verosimillimum videretur. Quin tanto magis intererat reipublicae, mulieres, e lupanari prodeuntes, infamia notari, quo sollemnius erat adolescentibus, amicas vel vi, vel pretio, a lenonibus abducere, easque, tamquam ingenuas vxores, sibi deligere. Hae enim fraudes tam erant Romae frequentes, vt vix fabulam excogitarent comici, in qua non fallacia eiusmodi poneretur ob oculos. Vnde PLAVTVS: (h)

> *Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est.*
> *Neque in hac subagitationes sunt, vllaue amatio,*
> *Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio.*
> *Neque vbi amans adolescens* SCORTVM LIBERAT, *clam suum patrem.*
> *Huiusmodi* PAVCAS *reperiunt poetae* COMOEDIAS.

Quamuis enim comici Graecorum potius, quam Romanorum, res in fabulis ob oculos posuerint: soliti tamen sunt eiusmodi praecipue vitia producere in scenam, quae Romae erant frequentissima, & obliquae notare mores Romanorum, in peius ruentes, adeo vt saepe ad antiquae comoediae licentiam adsurgerent, ceu vel e BACCHIDE PLAVTI (i) constat, & iam a IVL. CAES. SCALIGERO (k) praeclare est obseruatum.

§. XXII.

Porro & IVDICIO PVBLICO DAMNATAS, & IN ADVLTERIO DEPREHENSAS, infamia notat lex Papia Poppaea. Et de prioribus quidem iam Praetor (l) ita edixerat: *Qui in* IVDICIO PVBLICO *calumniae, praeuaricationisue caussa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur.* Enimuero longius progressus Augustus, etiam adulterii aliorumque criminum publicis iudiciis damnatas infames esse iussit, & non solum, qui ipsas scientes duxerint, lege Iulia de adulteriis teneri voluit, (m) verum etiam ingenuo copulatas quidquam capere vetuit lege Papia Poppaea: id quod deinde SC. etiam ad alias mulieres, a senatu damnatas porrectum est. (n) Quin tanta seueritate adulteras persequutus est Imperator, vt & in adulterio deprehensas, quamuis nondum sententiam

(h) Plaut. *Captiu. Act. V. Scen. IV. v.* 1. (i) Idem *Bacchid. Act. V. Scen.* III. (k) Scalig. *Poet. lib.* I. *cap.* VIII. *p.* 32. (l) L. 1. *D. de his qui not. infam.* (m) Brisson. *ad Leg. Iul. de adult. p.* 114. (n) Vlpian. *Fragm. Tit.* XIII. §. 12.

tiam paſſas, immo quamuis abſolutas, infames haberi, nuptiarumque & hereditatum incapaces eſſe iuſſerit. (o)

§. XXIII.

Praeterea his accenſentur, QVAE ARTEM LVDICRAM FACIVNT, FECERVNT. Artem vero ludicram facere dicebantur, quotquot operas in ſcenam ſaltandi geſticulandique cauſſa locauerant, vel etiam extra ſcenam fuerant geſticulati, (p) quales erant mimi, hiſtriones, pantomimi, ὀρχησταὶ, arenarii, de quibus iam ab aliis (q) tam copioſe actum, vt actum agere non vacet. Neque tamen in eumdem cenſum referebantur, qui priuatos ludos agebant, (r) nec athletae, thymelici, xyſtici, agitatores, & qui aquam equis, refocillandorum eorum cauſſa, ſpargebant, ceterique omnes, qui ludis ſacris in deorum honorem inſeruiebant, itemque deſignatores, quos βραβευτὰς adpellabant, quippe quos omnes iam praetor infamia exemerat. (s) Sed & Atellanarum actores artem ludicram facere haud videbantur, ſiquidem oſcum illud ludorum genus iam inde ab antiquiſſimis temporibus iuuentus Romana tenuerat, nec paſſa erat illud ab hiſtrionibus pollui. De quo ludorum genere a BRISSONIO, (t) SCALIGERO, (u) TVRNEBO (x) aliisque accuratius actum eſt. Reliqui omnes, in ſcenam prodeuntes, tamquam infames tribu mouebantur, ceu ex CORNELIO NEPOTE, (y) TERTVLLIANO, (z) ARNOBIO, (a) AVGVSTINO (b) aliisque diſcimus. Ad mulieres in primis quod attinet, eas, vbi mercede conductae in ſcenam prodierant, infamia notari coepiſſe, eo minus mirum eſt, quo certius conſtat, eiusmodi mulierculas praeter artem ludicram etiam quaeſtum corpore facere conſueuiſſe, idque tam impudenter, vt, quod a LIPSIO (c) primum obſeruatum eſt, transactis fabulis promiſcue viris ſuccumberent. Quo pertinent illa PLAVTI: (d)

Ea inuenietur & pudica, & libera,
Ingenua Athenienſis, neque quidquam ſtupri

 Faciet

(o) L. 43. §. 12. D. *de rit. nupt.* (p) L. 2. *vlt.* D. *de his qui not. inf.* L. 10. §. *vlt.* D. ad L. Iul. *de adult.* (q) *Vid.* Torrent. ad Suet. *Aug. cap.* XLIV. Briſſon. *de iure connub. p.* 250. *ſequ.* (r) Petr. Fab. *Semeſt. lib.* I. *cap.* XX. *p.* 115. *ſequ.* (s) L. 2. *de his qui not. inf.* (t) Briſſon. *de iure connub. p.* 251. (u) Scalig. *Art. Poet. lib.* I. *cap.* VIII. *pag.* 33. (x) Turneb. *Aduerſ. lib.* III. *cap. XVII.* & *lib. X. cap. XXVII* (y) Nep. *praef.* §. *V.* (z) Tertull. *de Spectac. cap. X.* (a) Arnob. *adu. gent. lib. VII.* (b) Auguſtin. *de Ciuit. Dei lib.* II. *cap.* XIII. (c) Lipſ. *Elect. lib.* I. *cap.* XI. (d) Plaut. *Caſin. Prolog. v.* 31.

Faciet profecto, in hac quidem comoedia:
Mox hercle vero post, TRANSACTA FABVLA,
Argentum si quis dederit, vt ego suspicor,
Vltro IBIT NVPTVM, *non manebit auspices.*

§. XXIV.

Et hae quidem personae *famosae* dicuntur VLPIANO. *Leuiter notatae videbantur*, quarumcumque connubium indignum senatoria dignitate *videbatur.* Sic quum ipsi mimi, pantomimi, ὀρχησταί, histriones, infames essent: leui nota insigniti videbantur eorum liberi, quorum a nuptiis non quidem plebeiis, sed senatoribus abstinendum erat ex lege Papia Poppaea, siue suae essent hae personae, siue emancipatae, siue naturales siue adoptiuae. (e) Deinde eiusdem commatis habebantur, QVAE PALAM QVAESTVM CORPORE FACIVNT FECERVNT, id est, meretrices, siue se in lupanari prostituissent, siue in taberna cauponaria. (f) Et quamuis earum tantum lex faciat mentionem, quae quaestum ea turpitudine fecerint: parum tamen interesse videbatur iureconsultis, quaestumne ea libidine reuera fecissent, an gratis succubuissent viris. (g) Quin tametsi aliqua paupertatis obtentu in eam turpitudinem incidisset, (h) posteaque rediisset ad frugem: (i) tamen ne sic quidem aboleri videbatur pristinae turpitudinis nota. Nemo vero, cui res Romanae non plane ignotae sunt, mirabitur, gentem profano cultui deditam, tantam meretricibus notam inussisse. Romae scilicet extra poenas legum ciuilium erat, publice prostituere corpus, dummodo mulierculae impudicae quaestus illius foeditatem profiterentur apud Aediles, quorum curae etiam fornices, popinae, cauponae, aliaeque Bacchi Venerisque palaestrae erant demandatae, ceu luculenter ostendit LIPSIVS. (k) Facta hac professione, impune se prostituebant feminae, neque opus vlla acriore poena videbatur, quum poenas omnes ipsa ignominiosa illa flagitii professio superaret. Hinc eleganter TACITVS: (l) *Vistilia*, inquit, *praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgauerat*, MORE INTER VETERES RECEPTO, *qui satis poenarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Quam ignominiosa enim visa sit haec quaestus meretricii professio, vel inde

(e) *L. 44. § 2. 3. 4 D de ritu nupt.* (f) L. 43. *pr. D. de rit. nupt.* (g) *L. ead. §. 3. D. eod.* (h) L. *ead. §. 4 eod.* (i) L. 43 §. 4. *D. de rit. nupt.* (k) Lips. *Excell. ad* Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV. (l) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV.

inde patet, quod, antequam ea fieret, nomina mutare solerent: ad quem morem respicit PLAVTVS: (m)

-- Quum huc aduenisti in ipso tempore,
Namque hodie earum MVTARENTVR NOMINA,
Facerentque indignum genere quaestum corpore.

Quem locum praeclare illustrarunt ALCIATVS, (n) DVNANTIVS, (o) TAVBMANNVS. (p) Si qua vero mulier Romae corpus venale haberet, cuius nomen in illo albo haut exstaret, eam Aediles deferebant ad populum, eiusque suffragiis vel mulcta vel exsilio plectebant, ceu exempla docent apud LIVIVM. (q) At gliscente malo, & feminis etiam illustribus ad euitandas adulterii poenas licentiam stupri profitentibus, primus Tiberius, teste TACITO, (r) Senatusconsultum fieri iussit, *ne quaestum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset.* Idem imperator feminas famosas, quae, vt ad euitandas legum poenas iure ac dignitate matronali soluerentur, lenocinium profiteri coeperant, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio mulctauit, vt memoriae a SVETONIO (s) proditum est. Ex quo loco insignem lucem capit textus PAPINIANI, (t) in quo ad sc. illud respicitur. Postea quum sub malis principibus denuo inualuisset lenonum, meretricum atque exoletorum vectigal: Alexander Seuerus id sacro aerario inferri vetuit, (u) Tacitus vero Imp. prisca seueritate vsus, teste VOPISCO, (x) *meritoria intra vrbem stare plane prohibuit.* Tanta ignominia Romae manebat mulieres, quae quaestum corpore facere non dubitarent. Accedebat & aliud dedecus. Quum enim, facta hac professione, IVRE AC DIGNITATE MATRONALI, VT SVETONIVS (y) loquitur, EXSOLVERENTVR mulieres: oportebat eas & cultum matronalem cum habitu meretricio mutare, quo facilius eas ipse externus habitus ab honestis feminis seiungeret. Hinc *meretriciae vestis* meminit VLPIANVS, (z) eamque *matronali* pariter ac *ancillari* opponit: & TERTVLLIANVS (a) conqueritur de inclinata temporum suorum disciplina, quibus nulla lex amplius istas publicarum libidinum victimas a matronis & matronalibus decoramentis

(m) Plaut. *Poenul. Act. V. Scen.* III. *v.* 19. (n) Alciat. *Parerg cap. X.* (o) Donant. *Variar. lib.* I. *cap.* II. (p) Taubmann. *ad* Plauti *loc. alleg.* (q) Liu. *lib. X. & lib. XXV.* (r) Tacit. *l. c.* (s) Sueton. *Tiber. cap. XXXV.* (t) Papinian. L. 10. §. 2. *D. ad Leg. Iul. de adult.* (u) Lamprid. *Alex. Seu. cap. XXIV.* (x) Vopisc. *Tacit. cap. XI.* (y) Sueton. *l. c.* (z) Vlpian. L. 15. §. 15. *D. de iniur.* (a) Tertullian. *de cultu mulier. cap. XII.*

tis coerceat. Habitus vero ille meretricius, ceu a LIPSIO, (b) BRISSONIO (c) aliisque obseruatum, in eo constitit, quod probrosae feminae, posita instita ac stola, togam meretriciam sumere cogerentur. Huc enim pertinent illa IVVENALIS: (d)

- - - Carsinia talem
Non sumet damnata TOGAM.

Nec non illa HORATII: (e)

- - - Quid inter -
Est, in matrona, ancilla, peccesue TOGATA?

Vbi *togatam* pro meretrice poni, iam ab ACRONE scholiasta notatum est. Denique & MARTIALIS (f) in hanc togam ita ludit:

Coccina famosae donas & ianthina moechae:
Vis dare, quae meruit, munera? mitte TOGAM.

Quum ergo tam ignominiose Romae habitae sint mulieres, quotquot venalem habere pudicitiam non dubitabant, quum tamen stuprum extra legum ciuilium poenas esset: facile patet, cur iis leuem saltim notam inusserit lex PAPIA POPPAEA.

§. XXV.

Eadem leuis notae macula haerere videbatur LIBERTINIS, siquidem & cum his Senatoribus nulla erat connubio. Quamuis enim post leges Aeliam Sentiam & Iuniam Norbanam non esset vna omnium libertinorum conditio, siquidem alii Quiritium, alii Latinorum in colonias deductorum (g) iura manumissione adspirabant, solisque dedititiis ex stigmatibus & suppliciis in seruitute inflictis aliquid maculae haerere videretur: existimabant tamen Romani, libertinos in vniuersum omnes ex pristina seruitute vitii & maculae quidquam trahere, quod existimationem eorum integram esse haut pateretur. Hinc PLINIVS (h) Pallantem, quamuis summis honoribus in palatio, ipsisque praetoriis ornamentis condecoratum a Senatu, *fastidiosissimum mancipium* adpellat, eique *honesto loco natos* opponit. Eadem de caussa nec in Senatum legi, (i) nec

(b) Lips. *Exc. ad Tacit. p.* 1576. (c) Brisson. *Antiqu. Rom. Select. lib.* I. *cap.* IV. (d) Iuuenal. *Satyra* II. *v.* 69. 70. (e) Horat. *Serm. lib* I. *Satyr.* II. *v.* 63. & 82. (f) Martial. *lib.* II. *Epigr. XXXIX.* (g) Vlpian. *XIX.* 4. *Fragm. Reg. ex vetere iureconsulto n.* VIII. *p.* 805. *edit.* Schultingii. *Conf.* Ez. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. lib.* I. *IX & Antiqu. Rom. Praesidis. lib.* I. *Tit.* IV. *& V. § XIV. pag.* 120. & Adpend. *lib* I. §. *CXXII. p.* 391. *Tom. I.* (h) Plin. *lib.* VIII. *Epist. VI.* (i) *Vid* Gothofr. *ad* L. 3. Cod. Theod. *de libert. Tom. I. p.* 377.

nec ad honores & militiam palatinam admitti poterant libertini. (k) Quin opus iis erat, *restitutione natalium*, vel, vt IVSTINIANVS (l) vocat, *τῷ τῆς παλιγγενεσίας δικαίῳ*, quod beneficium consequuti, *perinde habebantur, ac si ingenui facti, medio tempore* MACVLAM SERVITVTIS *non sustinuissent*, ceu loquitur MODESTINVS. (m) Ex quo simul patet, non ad liberationem tantum ab operis atque obsequiis patrono exhibendis, vti vulgo existimant, sed ad maculae illius, quae ipsis ex pristina seruitute haerere videbatur, abolitionem pertinuisse hoc beneficium, adeoque libertinae conditionis hominum non integram fuisse existimationem, qua soli ingenui Romae gaudebant.

§. XXVI.

Iam satis ex his constare arbitror, quaenam sint illae personae, quas PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE non posse, ait CONSTANTINVS. Sed quid, inquis, legi nostrae cum Papia Poppaea commercii? Finge coniuges, qui contra hanc legem inierant matrimonium, nec inter se quidquam nec ex testamento extraneorum capere potuisse: quid hoc ad querelam inofficiosi, fratribus a CONSTANTINO permissam? Sed salua res est. Lex Papia Poppaea, ad locupletandum aerarium, vt TACITVS (n) ait, comparata, mirum in modum semper placuit principibus Romanis, adeo vt nulla temere lex pluribus sc. & constitutionibus principum firmata sit, quam illa de maritandis ordinibus. Sed paullo ante CONSTANTINI aetatem a veteri illa disciplina fuerat defecitum, eoque sensim processerat non ciuium tantum plebeiorum, sed & illustrium, impudentia, vt vilissimis se matrimoniis polluere haud dubitarent. Hinc summi etiam viri vxores ducebant lenas, meretrices, mulieres scenicas, libertinas, de furno & lacu redeuntes; & vicissim mulieres summo loco natae in libertorum seruorumque amplexus ruebant, ceu e binis CONSTANTINI constitutionibus constat, quarum altera anno CCCXX. mulieres seruili amore bacchantes coërcet: (o) altera, XVI. annis post edita (p) legem Papiam Poppaeam reuocat in vsum, & non solum Senatoribus, verum etiam viris perfectissimis,

(k) Lipf. *ad* Tacit. *Annal. lib. XI. p.* 283. Spanh. *Orb. Rom. Exerc.* §. IX. *p.* 21. L. 3. C Th. *de libert* (l) Nou. *LXXVIII cap. I.* (m) Modestin. L. 5. D. *de natal. restit.* (n) Tacit. *Annal. lib.* III. *cap. XXVIII.* (o) L. vn. C. *de mul. quae se propr. seru. iunx. edita non anno CCCXXVI vt in Codice Iustinianeo est, sed anno CCCXX.* *Vid* Gothofr. *Chronolog. Leg.* Cod. Theod. *praemiss. ad h. ann.* (p) L. 1. C. *de natur. lib.*

mis, ipsisque duumuiris & Phoeniciarchis ac Syriarchis, nuptiis eiusmodi indecoris mira seueritate interdicit: quibus legibus profecto haut fuisset opus, nisi tum frequentissimae esse coepissent indecorae eiusmodi nuptiae. Hos ergo famosos coniuges susceptosque ex illis liberos heredes deinde instituebant ex asse, ceu ex constitutione paullo ante laudata (q) patet. Iam quidem aduersus has fraudes satis praesidii erat liberis legitimis & parentibus, quibus iam ab antiquissimis vsque temporibus licuerat querela inofficiosi aduersus quoscumque experiri, si portio illis legitima deesset. Verum fratribus nullum erat ius rescindendi eiusmodi tabulas, nisi vel seruus, vel non municeps, seu extraneus, fuisset heres institutus. Haec ergo animaduertens CONSTANTINVS, fratribus hac lege consulere decreuit, iisque concessit inofficiosi querelam, si heredes fuissent scripti, qui ex lege Papia Poppaea PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE haut possent, id est, lenones, lenae, a lenone vel lena manumissae, iudicio publico damnati, in adulterio deprehensi, qui quorumue parentes artem ludicram fecerint, quae quaestum corpore fecerint, ac denique libertini ac libertinae. Quod vero non speciatim coniugum; sed in vniuersum turpium personarum meminit Imperator, illud ideo factum est, quod non temere videretur contingere posse casus, quo quis personam infamem, & nulla sibi consuetudine venerea cognitam, praetermissis fratribus, heredem scriberet.

§. XXVII.

Haec est nostra de sensu legis CONSTANTINIANAE sententia, cui profecto inde etiam haut parum ponderis videtur accedere, quod antiquissimi interpretes easdem paene personas, quae ex lege Poppaea capere per turpitudinem non poterant, in hac lege intelligi docuerunt. THEOPHILVS (r) sane, explicaturus, quales sint illae personae turpes leuisque notae macula adspersae: Ἀδελφὴ δὲ, inquit, καὶ ἀδελφὸς ἀνατρέπουσι τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην, τῶν σκρίπτων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι, μῖμοι, κυνηγοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωσμένοι, τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι. *Porro soror & frater tum demum testamentum defuncti subuertunt, quasi scriptis heredibus a iure praelati, quum heredes instituti turpes perso-*

(q) *L. vn. de mul. quae se propriis seru. iunx.* (r) Theoph. *ad princ. Inst. de inoff. test.*

perſonas ſuſtinent, *vt* AVRIGAE, MIMI, ARENARII, *&* *hi*, QVORVM FAMILIARITAS EX TVRPI CONSVETVDINE CONFLATA EST. *Sic enim id ſacris conſtitutionibus expreſſum eſt.* Eodem modo legem noſtram interpretatur CONST. HARMENOPVLVS: (s) *Οἱ δὲ ἐκ πλαγίου, ἡνίκα μόνον αἰσχρὸν ἐπέχωσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι πρόσωπον, ἡνίοχοι τυχὸν ὄντες, ἢ μῖμοι, ἢ κυνηγοὶ, ἢ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι.* *At qui ex transuerſo ſunt, tum demum, quum turpem ſcripti heredes perſonam ſuſtinent, quod forſan* AVRIGAE, MIMI aut ARENARII, GLADIAORESVE *ſint, aut ex* TVRPI CONSVETVDINE *contracta familiaritas.* Omiſit vterque libertinos, de quibus tamen, quum eorum in lege ipſa diſerte fiat mentio, non multum laborabimus. Habemus vero hic eos, *qui artem ludicram faciunt*, id eſt, mimos, aurigas, arenarios, quos CONSTANTINVS quoque in conſtitutione, qua legem Papiam confirmat, (t) eodem fere modo coniunxit. Habemus *lenones, lenas, a lenonibus manumiſſas*, vel, vti CONSTANTINO in eadem lege vocantur, *tabernarias*, & *quae quaeſtum corpore fecerint.* Has enim omnes probroſas feminas hic *τὰς ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωρισμένας* vocari facile patet. Quin ex eadem phraſi non obſcure patet, ad turpes cum eiusmodi perſonis coniunctiones, quas ipſas lex Papia Poppaea coercuerat, hic reſpici. Non multum ab his Graecis interpretibus abit vetus Latinus, (u) qui CODICEM THEODOSIANVM illuſtrare ſtuduit, &, GOTHOFREDO (x) obſeruante, nonnumquam rem acu tetigit feliciſſime. Hic enim legi noſtrae hoc quantiuis pretii ſcholion adiecit: *Germanis fratribus praetermiſſis, id eſt, vno patre natis, ſi turpibus perſonis, id eſt, infamibus, fuerit hereditas derelicta, hoc eſt, aut pro libidine* MERETRICIBVS, *aut pro inhoneſto affectu* NATVRALIBVS, *aut certe* THYMELICIS *vel de* LIBERTIS *ſuis, agendi contra teſtamentum licentia reſeruatur.* Sunt & hic *meretrices*, id eſt, legis Papiae Poppaeae ſtilo, quaeſtum corpore facientes, ſunt *thymelici*, id eſt, artem ludicram facientes. Hos enim licet infamia exemiſſet praetor: facile tamen condonandum auctori, quod vetus thymelicorum & reliquorum ludionum diſcrimen non adeo accurate compertum habuerit. Adſunt denique *liberti*, quos ipſos etiam *infamibus* accenſet interpres, forte quod eius ſaeculum ignoraret perſonarum infamium & leuiter notatarum differentiam. Spurios vel *naturales* liberos quo iure huc referat, infra patebit.

(s) Harmenop. *Promptuar. lib. V. Tit. VI. §. 11.* (t) L. vn. C. *de mul. quae ſe propr. ſeru.* (u) Interpret. *vetus* L. 1. C. Theod. *de inoff. teſt.* (x) Gothofr. *Prolegom.* Cod. Theod. *cap. VI. p. CXCV.*

bit. Quum vero haec tantum exempli cauſſa attulerit: facile patet, eum, dum meretricum meminit, nec lenas, a lenonibus vel lenis manumiſſas, iudicio publico damnatas, in adulterioque deprehenſas, excluſas voluiſſe. Haec ergo ſatis demonſtrant, interpretes vetuſtiſſimos non alias perſonas, quam quae ex lege Papia Poppaea per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non poterant, hic intellexiſſe. Qua in re quum ii procul dubio auctores antiquiores ſequuti ſint: non parum profecto interpretationi noſtrae inde accedere videtur veroſimilitudinis.

§. XXVIII.

His ergo de ſenſu legis praemiſſis, facile patebit, quid de vulgari illa doctrina, quam ex hac lege eliciunt iureconſulti, ſit exiſtimandum. Quam vt breui exhibeamus, quidam ſtatuunt, eſſe aliquam leuis notae maculam, alii illam nullum, niſi in fingentium audacia, praeſidium inuenire contendunt. (y) Deinde nec, qui iſtam leuis notae maculam admittunt, in eamdem omnes ingrediuntur ſententiam. Alii enim illam ab infamia facti, quam adpellant, vix diſcrepare aiunt: (z) alii, qui reliquis accuratiores videri volunt, ab infamia plane ſeiungunt; (a) maxime, quia in lege noſtra infamia & haec macula iungantur particula VEL, quam doctores ſua natura in diuerſa cadere obſeruant. (b) Addunt iidem, tantum non in oculos incurrere vtriusque ignominiae differentiam. Infamiam enim facti naſci ex turpi facinore, aduerſus leges admiſſo, eoque proprio: leuis notae maculam etiam ob ſordidum vitae genus, & parentum vitium, adſpergi, nec non ob alias cauſſas, neſcio quas, quas exemplis potius, quam definitione aliqua, exprimi poſſe exiſtimant. (c) Deinde illam aiunt perpetuo haerere, adeo, vt ſi vel principis beneficio aboleatur, litura tamen maneat, vt argute ea de re dixit Claudius apud SVETONIVM: (d) hanc vel reſtitutione natalium, vel deſerto turpi vitae genere exſtingui facilius. (e)

Et

(y) Vaſqu. *lib. I. de teſtat. potent. §. X. n. LXVIII.* Bocer. *Claſſ. V. Def. XXIV. n. XXVII.* (z) Hartm. Piſt. *Quaeſt. iur. lib. I. Quaeſt. XXX. n. II.* Petr Heig. *Quaeſt. XXI. n. XVIII.* Peck. *de regul. iur. Canon. Reg. LXXXVII.* Ludvvell. *ad §. 2. Inſt. de inoff. teſt.* (a) Lauterb. *Colleg. theor. pract. lib. III. Tit II. n. XXXI.* Frommann. *Diſſ. de leuis not. mac, §. VI.* Struu. *Exerc.* VII. 20. (b) Strauch. *Lex. Particul. voce* VEL *p.* 268. (c) *Vid.* Muller *ad* Struu. *Tom. I. p.* 369. (d) Sueton. *Claud. cap. XVI.* (e) Frommann, *Diſſ. de leuis notae mac. §. LVIII. ſequ.*

Et inde quidem hanc formant huius maculae definitionem, quam tamen nec sic quidem omnes admittunt: eam esse *maculam, quae opinione honestorum virorum ob defectum legitimorum natalium aut sordidum vel abiectum vitae genus aut mores & actiones, non dolosas quidem, ab honestate tamen recedentes, inuritur, facile exstinguendam.* (f)

§. XXIX.

Hac semel admissa definitione, dici non potest, quam magnam, vt ita dicam, proscriptionis tabulam suspendant doctores, & quot homines, numquam vel a praetore vel moribus notatos, hac macula adspergant. Sic honestorum hominum tribu mouent, ac tantum non e societate hominum proscribunt CARNIFICES & LICTORES, eo, quod non iustitiae studio, sed innata quadam truculentia in reos saeuire soleant, (g) nihilque turpius excogitari possit, quam tam horrendi muneris professione facere quaestum, aliorumque sordibus & sanguine viuere. (h) Hinc non modo ipsis his hominibus hanc notam inurunt, verum etiam eorum liberis; quid quod eam, non secus ac contagiosam luem, etiam illos inficere existiment, qui eorum hominum consuetudine frequentius vtuntur: (i) quasi vero ipse spiritus carnificum & lictorum pollueret obuios, & aerem, qui nos ambit, pestilenti quodam sidere adflaret. Quod quamuis cordatiorum iureconsultorum iudicio iniquissimum, & ab omni ratione alienum sit: (k) tam facile tamen a iureconsultis persuasum est principibus & imperii ordinibus, vt res digna videretur, quam publicis legibus firmarent. Cautum enim illis esse non ignoramus, (l) ne carnifices & lictores eodem, quo reliqui ciues, habitu vterentur: quali habitu discolori eos etiamnum in ciuitatibus quibusdam celebrioribus incedere, animaduertimus Hisce plerique iungunt, EXCORIATORES PECORVM, (m) eosque, qui latrinis purgandis adhibentur, (n) quos ipsum sordidissimum vitae genus indignos honestorum virorum consortio reddat. Nec melioris conditionis esse iubent CASTRATORES

(f) Lauterb. *l. c.* Frommann. *l. c.* §. VII. (g) Damhoud. *Pract. Crim. cap.* CXLII. *n.* VI. Carpz. *Prax. Crim. Part* III. *Quaest.* CXXXVII. *n.* 58. (h) Muller. *ad* Strun. *Exerc.* VII. *Thes.* XX. (i) Carpz. *l. c. n. LIX.* Freher. *de Infam. lib.* III. *cap.* XXIV. (k) Richt. *Part* II. *Decis.* LXXX. *n.* II. Stryk. *vs. modern. Dig. lib.* III. *Tit.* II *n.* IV. (l) Reform. *Polit. anni* clↄ lↄxxx. *rubr. von Nachrichtern.* (m) Richt. *Part.* II. *Dec.* LXXX. *n.* XX. Harpr. *ad* §. 2. *Inst. de inoff. test.* Hahn *ad* Wesenb. *tit. de his qui not. inf. n.* 12. (n) Fromm. *diss. alleg.* §. XXI.

SVVM, (o) & CIRCVMFORANEOS, ipsis quippe imperii legibus notatos, (p) desperatos porro LVSORES, (q) PRODIGOS (r) EBRIOSOS, (s) MERETRICES, quae pristinae vitae turpitudini nuncium miserunt, (t) LYRISTAS & CITHAROEDOS, vicatim oberrantes, (u) ipsosque VESPILLONES & SANDAPILARIOS, eo quod cadauera tractent, eorumque vota eadem sint, ac orci. (x) Denique & SPVRIOS huc referunt, & quidem non solum vulgo quaesitos, sed & liberos naturales, quos alii infames, (y) alii leuiter saltim notatos existimant. (z) Paullo benignius quidam agunt cum liberis praecocibus, (a) quos tamen antiquo iure germanico notatos nouimus, (b) & expositiis, (c) quorum dubia origo suadet, vt in benigniorem sententiam ingressi, eos e iusto potius matrimonio, quam e furtiuis amplexibus, natos existimemus.

§. XXX.

Tam late itaque, e doctorum sententia hodienum, patet leuis notae macula: Olim vero multo latius patuit. Eo enim impudentiae quidam doctorum progressi sunt, vt vix vllum opificium aut vitae genus macula vacuum esse paterentur, tametsi illud nec sordidum esset, nec abiectum. Scilicet non omnes statim artes, non omnia opificia, in Germaniae vrbibus in certas tribus vel corpora coaluerant. Multa erant vitae genera, quae ab omnibus e faece etiam plebis promiscue poterant exerceri. Quum ergo sola, quae in corpora coaluerant, opificia honesta dicerentur, (*ehrliche und Zünfftige Handwercke;*) facile in eam sententiam ingressi sunt doctores, omnia reliqua leui quadam nota insignita esse. Atque inde est, quod doctores veteres & PICTORIBVS (d) NVMVLARIIS, (e) COQVIS, (f) LANIONIBVS, (g) PISTORIBVS, (h) FABRIS, (i) CARPENTARIIS, (k) LIBRARIIS, (l) SARTORIBVS, (m) NAVTIS, (n) FVLLO-

(o) Stryk. *Vs. mod. Digest. l. c.* Habn. *l. c.* (p) Recess. *imp. anni* cIↄIↄxxx. *tit. XXXVIII.* (q) Mascard. *de probat. Conc.* Iↄccccxcvii. *n.* 3. (r) Speidel. *voce verschwender* (s) Schneidevv. *ad* §. 1. *Inst. de inoff. test.* (t) Lauterb. *Diss. de sing. Fratr. iurib. p.* 83. *n. IX.* (u) Pet. Friz. *de nobilit. thes XXX.* (x) Bud. *ad L.* 5 §. 8. *D. de instit act.* (y) Valasc *cons XVII.* Farinac. *de Delict. Part* 3. *Quaest. XIII n.LII.* Tusch *tract. Concl. Tom VII. concl. CCCCXV. n.* 1. *& XXI.* (z) Ant Fab. *in Cod. lib. IX. Tit. XXVIII n. XX.* Bacchou. *ad* Treutl. *Vol. I. D. VIII ad fin.* (a) Frommann. *Diss. alleg.* §. *XVIII* (b) *Ius prou. Saxon. lib. I. Art XXXVI.* (c) Frommann. *l. c.* §. *XIX.* (d) Nold. *de Statu nobilit. ciu. cap. XVII. th. CLXII.* Friz *de nobil. th. XXX* (e) Friz. *l. c.* (f) Nolden *l. c.* (g) Nolden. *l. c.* Sinib. Vbald. *de Nobilit. Axiom. LVI.* (h) Nold. Friz. *l. c.* (i) Iid. *l. c.* (k) Iid. *l. c.* (l) Iid. *l. c.* (m) Nold. Vbald. Friz. *l. c.* (n) Iid. *l. c.*

FVLLONIBVS, (o) MVLIONIBVS, EQVISONIBVS, AVRIGIS, (p) BAIVLIS, (q) OPILIONIBVS, (r) & aliis leuem hanc maculam adſpergere non dubitarint. Inprimis vero reliqui opifices ſtatus controuerſiam non ſemel mouerunt *textoribus*, *tonſoribus*, *balneatoribus*, *molitoribus*, *buccinatoribus*, *publicanis*, quorum ne liberos quidem in tribus ſuas & corpora admittere voluerunt, donec his aliisque, nullo ſuo merito notatis, publicis imperii legibus conſultum eſt anno inprimis CIↃIↃXLVIII. (s) Ex his vero ſatis patet, iureconſultos, nullis certis principiis hac quidem in re innixos, ſuo arbitrio, quoscumque liberet, leui macula adſperſiſſe, peſſimo profecto ad poſteritatem exemplo.

§. XXXI.

Denique quod ad effectus huius maculae attinet, eos & multos & ſatis triſtes fingunt doctores. Praeterquam enim, quod ex hac ipſa lege noſtra arguunt, fratres conſanguineos, teſtamento praeteritos, querelam inofficioſi inſtituere poſſe: idem etiam procedere aiunt in querela inofficioſae donationis & dotis: ſiquidem tanta inter has atque illam intercedat ſimilitudo, vt ab altera ad alteram ducere liceat argumentum. (t) Vnde ſi frater, fratribus vel ſororibus poſt habitis, vel vniuerſa bona in perſonam turpem transtulerit, vel marito, leuis notae macula inſignito, eadem in dotem dederit: vtrumque actum ex hac ipſa lege reſcindi poſſe aiunt PREEZ, (u) DONELLVS, (x) RITTERSHVSIVS, (y) & BRVNNEMANNVS. (z) Deinde ex eadem lege nonnulli exſculpunt actionem nouam, ad ſupplendam portionem legitimam comparatam, fratribus etiam & ſororibus, competentem, ſi frater, inſtituta turpi perſona, minus illa portione iis titulo quocumque reliquiſſet. (a) Praeterea ab omni dignitate arcent perſonas hac macula notatas, (b) adeoque nec ſacros ordines ab iis ſuſcipi, (c) nec rempublicam geri poſſe, ſtatuunt. (d) Porro eadem ſeueritate ex opificum corporibus exſulare eos iubent, eaque in re quam religioſi ſint opifices,

(o) Iid. *l. c.* (p) Barboſ. *ad L. 27. C. de inoff. teſt.* (q) Gomez *Tom. I. cap. XI. n.* XXVIII. (r) Friz. *l. c.* (s) Reform. *Polit. anni* CIↃIↃXLVIII. *Tit. von Handvvercks-Söhnen.* (t) Trentacinqu. *Reſolut.* III. *n.* XIV. (u) Perez. *ad L. fin. C. de inoff. donat. num.* II. (x) Donell. *Comment. lib. XIX. cap.* XI. (y) Rittershuſ. *ad* Nouell. *Part.* V. *cap.* XIII. *n.* XIV. (z) Brunnem. *ad L. vn. C. de inoff. dot.* (a) Paull. a Caſtro *ad L. 30. C. de inoff. teſt. n.* III. Bardili *Diſſ. de condict. ad ſuppl. legit. th.* XVIII. Fromm. *diſſ. alleg. n.* LIV. (b) Ob. *L. 2. C. de dign.* (c) Ob. *c. 23. X. qui fil. ſunt legit.* (d) Fromman. *l. c. §. LXVII.*

ces, & quantum saepe negotii hae superstitione sua non modo tribunalibus, sed & ipsis imperii comitiis, facessere soleant, neminem latet, cui non plane ignota est tritissima per Germaniam paroemia: *Die Aemter und Zünffte in den Städten müssen so rein seyn, als ob sie von Tauben gelesen wæren.* (e) Denique & testimonio harum personarum non multum tribuunt, (f) & parum abest, quin spurios aliosque, quos macula illa notandos existimant, nec ad suppletorium, quod vocant, nec purgatorium ius iurandum admitti posse, contendant. (g) Quod tamen ab aliis merito in dubium vocatur.

§. XXXII.

Ita in nucleo exhibuisse videmur, quae integris commentariis de LEVIS NOTÆ MACVLA disputant doctores. Quo fundamento vero haec omnia nitantur, ex iis, quae supra de legis nostrae occasione & sensu disseruimus, facile intelliges. Primo ergo, quod ad huius maculae naturam attinet, non falluntur profecto, qui ab infamia discernunt. Praeterquam enim quod TVRPITVDO & LEVIS NOTA in textu nostro manifesto distinguuntur, & exemplum liberti, de quo loquitur CONSTANTINVS, non patitur nos de infamia vel iuris vel facti cogitare: illud ex antiquitatibus certissimum est, Romae plebem vltimam, quam libera adhuc rep. in tribus vrbanas coniectam nouimus, quales erant turba forensis, (h) libertini, (i) apparitores magistratuum & serui publici, (k) vltimum plebis constituisse ordinem, &, tamquam *sordem & faecem vrbis*, VT CICERO (l) vocat, nullo loco habitam fuisse. Sane enim nec dignitate hi gaudebant, nec censu, & plerumque sordido vitae genere miserum spiritum trahebant. Infames hos fuisse, nemo dixerit: erant tamen sordidi, humiles, & tales, quorum a consuetudine vir honestus merito abhorrebat. Et hos ipsos olim leui nota adspersos fuisse arbitramur, antequam Augustus lata lege Papia Poppaea, certas tantum ex hac turba personas ingenuorum nuptiis & hereditatibus indignas existimaret. Multi ergo Romae erant infames, qui ad faecem illam ac sentinam ciuitatis non pertinebant: multi etiam leuiter notati, quos nulla infamia sequebatur. Ex quo profecto consequitur, vt discri-

(e) Hert. *Paroem. Iur. lib.* I. *Paroem* XIV. *pag.* 417. (f) Ob. *L.* 3. *D. de testib.* Strun. *Exerc.* VII. 20. Hahn. *ad* Wesemb. *Tit. de his qui not. infam. num.* VIII. (g) Heig. *Part* I. *Quaest.* XXI *num.* XI. XII. (h) *Vid.* Sigon. *de Iure ciu. Rom. lib.* I *cap.* XIII. (i) Idem *lib.* I, *cap.* XIV. (k) Idem *lib.* I. *cap.* XV. (l) Cicero *ad* Att. *lib.* I. *Epist.* XIII.

discrimen aliquod inter infames & leuiter notatos ſtatuendum ſit. Deinde quod ad cauſſas huius maculae attinet: vereor, vt eas ſatis intelligant doctores. Parentum vitium leui nota adſperſiſſe liberos, nemo rerum Romanarum paullo peritior dixerit. Equidem, ſi ſeruiles natales intelligerent doctores, id omnino concedendum videretur. Sed quum non ſeruis natos, ſed ſpurios, in animo habeant, magnopere falluntur. Liberi nec naturales nec ſpurii Romae vel tribu mouebantur, vel excludebantur a dignitatibus: (m) adeoque nec infames erant, nec leui nota inſigniti, vt recte contra GOTHOFREDVM (n) oſtendit illuſtris THOMASIVS. (o) Equidem in alia omnia diſcedit iureconſultus humaniſſimus, ZACH. HVBERVS, (p) qui leuem illis notam etiam Romae haeſiſſe partim PLVTARCHI partim CICERONIS teſtimoniis euincere conatur. Sed rem mihi ne is quidem confeciſſe videtur. Ait quidem PLVTARCHVS (q) *ſpurium comitari perpetuum probrum* (ὄνειδον) *per omnem vitam, quod anſam praebeat illis, qui libenter mordent & laedunt.* Refert idem (r) locum Ciceronis, qui Metello Nepoti ſaepiuſcule interroganti: *Qui pater tuus eſt?* reſponderit: Σοὶ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἡ μήτηρ χαλεπωτέραν ἐποίησεν: *Tibi hanc reſponſionem mater tua reddidit admodum difficilem.* Denique & alter CICERONIS (s) locus non ignotus eſt, quo in Erucium, accuſatorem S. Roſcii, luſit: *Quaeſo Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi cauſſa, ſed commonendi gratia dicam. Tibi fortuna non dedit, vt patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet.* Sed ecquid inde colliget HVBERVS? Turpes eſſe ſpuriorum natales, nec hodie quisquam dubitat, nec Roma forſan dubitauit, adeoque facile largimur, probrum miſeros illos perpetuo ſequutum eſſe, idque occaſionem dediſſe dicacibus, hanc labem exprobrandi hominibus, nulla ſua culpa miſeris. Verum nos non agimus de hominum opinione & populi conuicio, ſed de eiusmodi leuis notae macula, de qua lex noſtra loquitur, id eſt, quae hereditatis incapaces reddat. Non enim de omnibus perſonis humilibus loquitur CONSTANTINVS, ſed de iis, *quae ob leuem notam* CAPERE NON POSSINT. Eam vero maculam fruſtra

(m) L. 3. §. 2. *D. de Decur.* L. 6. *pr. D. eod.* (n) Gothofr. *ad* L. 3. C. Theod. *de inoff. teſt.* (o) Thomaſ. *Diſſ. de vſu pract. doctr. inſt. de liberorum legitimatione cap.* I §. III. (p) Zach. Huber. *de Caſib. enucl. Quaeſt. III. VIII. pag.* 60. (q) Plutarch. *de prolis amore init. p.* 493. (r) Idem *vit.* Ciceron. *p.* 874. (s) Cic. *pro S. Roſc. Amerin. cap. XVI.*

frustra adspergunt spuriis, vt praeter THOMASIVM ostendit PALAEOTVS. (t) Nec solum sordidum vitae genus hanc maculam gignere videtur, quum alias nulla possit reddi ratio, cur Romae non omnes opifices hereditatum incapaces visi sint, quippe quos omnes in sordido vitae genere versari existimabant Romani, ceu DIONYSIVS HALICARNASSAEVS (u) & CICERO (x) testantur. Quare non alia huius leuis notae origo est, quam interdictio nuptiarum cum senatoribus eorumque liberis. Leuis enim nota haerere videbatur iis, quos senatoriis nuptiis indignos iudicauerat lex Papia Poppaea. Denique dum leuem notam facilius, quam infamiam, tolli posse existimant, ne in hac quidem re consentientem me habent doctores. Si enim id de effectu ciuili intellectum velint: aeque facile famam, quam natales, restituet princeps. Sin de opinione hominum; non facilius leuiter notatorum, quam infamium, macula tolletur. Quae quum ita sint, facile patet, immutandam esse leuis notae definitionem, eamque nihil aliud esse, quam *ignominiam, ab infamia secretam, ob quam personae quaedam nec senatoriis nuptiis, nec hereditate dignae iudicantur, si fratres consanguinei in tabulis fraternis fuerint praeteriti.*

§. XXXIII.

Ex quibus simul patebit, quo iure quaue iniuria tot personis leuem notam inurant iureconsulti? Carnifices Romae, vt a SIGONIO (y) obseruatum est, erant, qui in crucem sontes agebant. Supplicia enim reliqua sumebant lictores, quin promiscue omnia milites, ceu ex SALVATORIS passione patet, ipsique centuriones, quos ad tristissimum hoc ministerium sub Imperatoribus plerumque adhibitos fuisse, egregie docuit PETRVS FABER. (z) Ex quo simul patet, nullam hominibus ignominiam ob lugubre istud ministerium haesisse. At haesit tamen carnificibus? Fateor, idque me docet CICERO, (a) qui *carnificem non modo foro, sed etiam coelo vrbis ac spiritu ac vrbis domicilio legibus censoriis arceri, tradit.* Vnde non dubito, quin herede illo instituto fratres querela inofficiosi testamentum euertere potuissent. Sed id quidem non propter ministerium, quod praestabat, sed propter statum cum sordido munere coniunctum. Non enim ciuis erat carnifex, vt SIGO-

(t) Palaeot. *de Spur. cap.* LV. (u) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib. II. p.* 98. (x) Cic. *de Offic. lib. I cap. XLII.* (y) Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I, *cap.* XV. (z) Pet. Fab. *Semestr. lib. II. cap. IX.* (a) Cic. *pro Rabir. cap. V.*

SIGONIVS (b) vult, ſed peregrinus. Peregrinum vero hominem, mactandis carnificandisque ſeruis locantem operas, abominatos eſſe Romanos, minime mirandum eſt. Lictorum muneri Romae in ſe nihil turpitudinis ineſſe videbatur. Potius eo, tamquam dignitate aliqua, ſibi placebant lictores, idque officium non ſine ambitione adſcribebant titulis, ceu ex marmoribus quam plurimis patet. (c) Quum tamen plerumque libertinae eſſent conditionis: (d) non munus, ſed ſtatus efficiebat, vt leuiter notati viderentur. Vnde non dubito, quin & contra hos locum habuerit inofficioſi querela, ſi fratribus praeteriti heredes fuiſſent ſcripti. Aſt haec omnia principiis iuris Germanicis vix congruunt. Carnifices hodie non peregrini ſunt, ſed ciues, quemadmodum & lictores non libertini ſemper, ſed ingenui conſtituuntur. Immo ſi vel maxime vel peregrini, vel libertinae conditionis eſſent: neutrum horum eorum exiſtimationem laederet. Nam peregrinos, quod ad ſucceſſionem, ciuibus aequiparat conſtitutio FRIDERICI. (e) Libertini vero in Germania non alii ſunt, quam ruſtici noſtri, glebae non amplius adſcripti. Quis vero his maculam aliquam adſpergere auſit in Germania? Ergo non alia ſupererit ratio, cur leuis nota inurenda ſit carnificibus & lictoribus, quam quia vulgus ita opinatur. Ob vulgi vero opinionem hos magiſtratus apparitores, ſanctiſſimo munere functos, hereditatum incapaces habendos eſſe, nec legi noſtrae, nec rationi conſentaneum videtur. Ex quo ſimul patet, quam ab omni ratione alienum ſit, etiam liberos eorum, & qui iis paullo familiarius vtuntur, eadem affici contumelia. Caſtratorum ſuum ſordidum eſt opificium: ſed non ſtatim ob ſordidum vitae genus homines iis accenſentur, *qui ob turpitudinem vel leuem notam capere non poſſent.* Et ſunt ſane opificia, illo non multo minus ſordida, quae nemo eiusmodi macula adſpergit. *Circumforaneos* leges imperii notant, vt & *lyriſtas* & *citharoedos* vicatim oberrantes, ſed non ob vile ac ſordidum vitae genus, ſed ob ſuſpicionem flagitiorum, quae in eos cadit, vocatos ideo *leichtfertiges Geſindel.* (f) Quare non leui macula, ſed infamia facti, quam vocant, laborant. Idem cenſendum de prodigis, ebrioſis, luſoribus deſperatis: quos infamia ſequitur, ſi flagitii comperti & a magiſtratu

(b) Sigon. *l. c.* (c) Smet. *Inſcript. p. XCVII 5. XLV. 7. CIII. 8.* *Onuphr. Panuin. de Rep. Rom. p.* 292. (d) Lipſ. *Elect. lib. I. cap.* XXIII. Sigon. *l. c.* (e) Authent. *Omnes peregrini C. comm. de ſucceſſ.* (f) Receſſ. *Imp. anni* cIc Iↄxxx. *Tit. CLVIII.*

ſtratu notati ſint, alias moribus noſtris, proh dolor, ne leui quidem macula laborant. Et valde dubito, an ſuperior diſceſſurus hodie ſit frater teſtamento praeteritus, ſi demonſtrauerit, heredem inſtitutum quotidie vino ingurgitari, eumdem ſaepe alea ludere, & bona paterna nequitia ſua diſperdere, niſi aliae accedant circumſtantiae. Meretrices, ſiue quaeſtum corpore fecerint, ſiue iuuenum illecebris pudicitiam ſibi extorqueri paſſae ſint, hodie non leui nota, ſed infamia laborant, quum caſtitas noſtrorum temporum non ferat, vt Romanorum exemplo ſtuprum extra legum ciuilium poenam eſſe patiamur. Veſpillones & ſandapilarii apud nos, nec lege nec hominum opinione notantur, niſi in oppidulis minoribus, vbi ſimul vinciendis hominibus operas locare ſolent: nec video, qui ſordidius haberi poſſit exanime cadauer humare, quam illud abluere, veſtimentis ornare, euiſcerare, & cultro anatomico ſubiicere. Nec eorum ſtatim vota eadem, quae orci eſſe videntur, quibus aliquid lucelli ex frequente hominum morte accedit. De reliquis opificiis non eſt, quod quidquam addamus, quum iis ipſae imperii leges omnem maculam iam pridem deterſerint.

§. XXXIV.

Si recte ergo ponas calculum, omnes, quos leui hac nota maculant doctores, vel infamia laborant, vel abſque vlla ratione tanta iniuria adficiuntur. De ſolis ſpuriis dubitare liceret, qui, tametſi Romae infames haut fuerint, in Germania tamen ſemper leui nota adſperſi fuiſſe videntur. Non vlla enim temere gens plus pretii caſtitati & pudicitiae ſtatuit, quam Germani. Iam TACITVS (g) iis hanc laudem tribuit, quod *ſepta pudicitia agant mulieres* Germanorum, *nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptae. Literarum ſecreta apud Germanos viros pariter ignorare* ait, *ac mulieres; pauciſſima* ergo *in tam numeroſa gente eſſe adulteria, eorumque poenam praeſentem & maritis permiſſam. Accifis enim crinibus, nudatam adulteram, praeſentibus propinquis, expelli domo, ac per omnem vicum verbere agi: Publicatae etiam pudicitiae nullam veniam eſſe: non forma, non aetate, non opibus maritum inuenire meretrices.* Talia etiam de Vandalis, Gothis & Francis SALVIANVS, (h) de Saxonibus BONIFACIVS (i) refert. Vnde & QVINCTILIANVS, (k) inſectatus Romanorum inconti-

nen-

(g) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XIX.* (h) Saluian. *de Gubern. Dei lib VII.* (i) Bonifac. *apud.* Guil. Malmesb. *lib.* II. *cap.* LXIV. & Baron. *ad ann.* IoCCXLVII. *Adde* Saluian. *l. c.* (k) Quinctilian. *declam.* III.

nentiam, & foedam, qua in eumdem ſexum ruebant, libidinem: *Nihil*, inquit, *tale nouere Germani, & ſanctius viuitur ad oceanum.* Quum vero tantopere maioribus noſtris cordi fuerit pudicitia, apud eosque tum hac quoque in re plus valuerint boni mores, quam hodie bonae leges: facile eſt ad intelligendum, eos nullo loco habuiſſe ſpurios & vulgo quaeſitos, teſtes quippe maternae libidinis ac turpitudinis perpetuos. Hinc LVDOVICVS PIVS, (l) *ex commixtione meretricum degeneres populos, & ignobiles & furentes libidine procreari*, ait. Et in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *Wer eines Mannes ehrlich Weib öffentlich behuret, oder ſonſt ein Weib oder Magd nötzöget, nimmt er ſie darnach zur Ehe, eheliche Kinder gewinnet er nimmermehr bey ihr: Kempffer und ihre Kinder, Spielleut, und alle die unehelich gebohren ſint, - - die ſeynd alle Rechtloſs.* Id quod etiam ad liberos praecoces extenditur alibi, vbi ſtatuitur: (n) *Wann ein Weib einen Mann nimmbt, gewinnt ſie Kinder, ehe die rechte Zeit kommt, da das Kind gebohren werden möchte, man mag es beſchelten an ſeinen Rechten, wann es zu früh gebohren iſt.* Sed ſi dicendum quod res eſt, ſpurii etiam veteri Germanico iure non leuis notae macula adſperſi, ſed infamia notati fuiſſe videntur. *Rechtloſe Leute* enim iidem ſunt ac infames, *ehrloſe und ohne recht, an denen niemandt nichts verbrechen kan, vntüchtige, daſs ſie nicht gezeugen ſeyn moegen.* (o) Si ergo hodienum, ſpuriis inſtitutis heredibus, querela inofficioſi locum haberet: illi ſane ex principiis iuris Germanici magis ob infamiam, quam leuem aliquam notam, excluderentur hereditate. Enimuero, quum hodie plerique iureconſulti a veteribus illis Germanici iuris principiis diuortium faciant, adeoque ſpurios infamia notandos eſſe negent, leuis vero nota e iuris Romani principiis ſpuriis non haereat, ceu iam ſupra eſt a nobis demonſtratum: merito dubites, an hodie aduerſus ſpurios inſtitutos hac querela cum effectu experiri liceat. Plerique ſane iureconſulti eiusmodi hic inueniunt limitationes, quibus regula illa tantum non perimitur. Aiunt enim, aduerſus ſpurios

 eſſe

(l) Lucou. Pius *Addit. capitul. IV. 102.*
(m) *Ius prouinc. Sax. Lib. I. Art. XXXVII.*
(n) Ibid. *cap. XXXVI.*
(o) Vocabular. *ſpeculo Saxon. addit a* Wolffg. Loſſio *voce Rechtloſs.*

esse querelae locum, nisi vitae honestate et meritis hanc maculam eluerint. (p) Hinc si spurius honeste viuat, aut si spuria honesto viro nupserit, nullum querelae locum esse contendunt. (q) Nec desunt exempla, quod ita iudicatum sit in tribunalibus illustrioribus. (r) Quae si ita sunt: licebit tantum hodie de inofficioso disputare aduersus spurios, quos non scelesta minus & turpis vita, quam sors natalium, dehonestat. Atqui infamia facti laborant eiusmodi homines, adeoque non tam ob leuem notam, quam infamiam, indigni habentur, qui fratribus defuncti praeferantur.

§. XXXV.

Ex his ergo facile patet, quaecunque de leuis notae macula tradunt iureconsulti, ea omnia in Germania vix vllius vsus esse, dum de inofficioso testamento disputatur. Superest itaque, vt, an reliqui, quos comminiscuntur, illius maculae effectus foris nostris concinni sint, paullo accuratius expendamus. Primo ergo eadem, ex ipsorum sententia, est inofficiosi testamenti & inofficiosae donationis & dotis ratio. Quum vero iam demonstratum sit, hodie non illos, qui leui nota adspergi dicuntur, sed infames, querela fratrum ab hereditate arceri: consequens est, vt idem quoque de inofficiosa donatione & dote statuendum sit, adeoque & in hac re nullus sit doctrinae de leuis notae macula vsus. Deinde dum ex hac lege etiam nouam actionem, ad supplementum portionis legitimae fraternae comparatam exsculpunt, eamque aduersus heredes, leuis notae macula adspersos, competere contendunt, ne hac quidem in re me habent consentientem. Nam & haec actio ex iisdem rationibus non aduersus eos, qui leuis notae macula, sed qui infamia laborent, valebit. Quae de dignitatibus & opificiis disserunt iureconsulti, ea ita comparata sunt, vt vsum huius doctrinae inde frustra exsculpas. Iam multo ante receptum ius Romanum opifices certos homines tribu mouendos putarunt, non vero ob leuis notae maculam, de qua ne

(p) Stryk. *ad* Lauterb. *tit. de inoff. test. pag. 202.*
(q) *Per can. numquam 4. Distinct. LVI.*
(r) Alu. Valasc. *Consult. XVII. n. 3.* Ant. Tessaur. *Decis. Pedemont. CXXVII. n. VI.*

ne fando quidem quidquam inaudiuerant, sed ob alias rationes, de quibus iam supra nonnulla diximus, & alibi vberius disserendi erit locus. Nec sane ex lege nostra, in qua sola leuis notae maculae fit mentio, vllis fidiculis elicies argumentum, quo demonstrari possit, homines, quos leuis notae macula adspergunt doctores, collegiis aut dignitatibus esse mouendos. Fingamus enim eos omnes, fratribus praeteritis, heredes testamento scribi non posse: an inde quaeso consequitur, vt nec ad dignitates & opificia illis pateat aditus? An quae in fratrum consanguineorum fauorem constituta sunt, etiam ad opifices pertinent? Sunt equidem leges patriae, quae spurios & aliis natalium vitiis laborantes dignitatibus excludunt: (s) Moribus etiam ad opificum collegia non admitti spurios, vt & carnificum & lictorum filios, nemo ignorat. (t) Sed ex his legibus & moribus vsus doctrinae de leuis notae macula non magis, quam ex lege nostra demonstratur. Non enim ideo Germani spurios & naturales ad dignitates & opificia adspirare non patiuntur, quia eos ex testamento, fratribus superstitibus, aliquid capere vetuit CONSTANTINVS, (dummodo id vetuit,) sed partim, quia Germanis veteribus, quibus praeter nobiles nulli ingenui erant, indignum videbatur, libertinae & seruilis originis, vt & vulgo quaesitis, vel rempublicam, vel illius partem demandare: partim, quia ciuitatibus institutis dabant operam, ne facile rustici adscriptitii, eorumque filii, pfalburgeri, aliaeque personae humiles ciuitatis iure donarentur: partim quia doctrina de matrimonii sacramento spuriorum odium haut parum augeret. Non ergo principiis iuris Romani, sed moribus patriis originem debent hae leges Germanicae & priuilegia opificum, quibus a dignitatibus & collegiis arcentur spurii & humili loco nati: quamuis hodie, quum alia sit ingenuitatis & ciuitatum facies, aliaque etiam multis sedeat de matrimonio sententia, passim consilia capiant imperantes de consuetudinibus eiusmodi ma-

Rr 2 gis

(s) *Cammer-Gerichts-Ordnung Part. I. Tit. III. §. I. & Tit. XXX. §. I. Aliarum rerumpublicarum, ciuitatum & academiarum statuta, quibus spurii & viles personae a dignitatibus arcentur, collegit* Fromman. *diss. de leuis notae macula* §. XLVII.

(t) Hadr. Beyer *de iurib. opificum cap. V. & VI.* Ge. Beyer. *Spec. iur. Germ. lib. I. cap. XV.* §. *XII. XIII.*

gis magisque abolendis. Quae quum ita ſint, ipſa iureconſultorum collegia hodie benignius agendum putant cum hominibus leuis notae macula adſperſis. Vnde memini, quum nuper vici cuiusdam incolae virum cetera honeſtum ob natalium vitium a ſcabini munere excluſum vellent, eaque de re conſulerent illuſtre Iureconſultorum hac in academia collegium, ab eo hunc in modum eſſe reſponſum:

Hat das Königliche Amt W. I. S. euren Mit-Nachbar zum Schöppen bey eurer Gemeine verordnet, und denſelben darauf gevvönlicher maſſen verpflichtet, dagegen ihr aber aus dem Fundament, *daß dieſer I. S. auſſer der Ehe erzeuget, und mithin zu Bekleidung dieſes Schöppen-Amts gantz* inhabil *ſey, ſo fort* proteſtation *eingevvandt, und auf deſſen* remotion *gedrungen. Iſt es darüber zvviſchen euch und ihm zum rechtlichen Verfahren kommen, und ſind endlich die* Acta, *nach dem beyde Theile zum Urtheil beſchloſſen, zu ausvvärtigen Spruch Rechtens verſchicket vvorden, und ihr vvollet dannenhero belehret ſeyn,*

Ob ihr bey eurer proteſtation *in Rechten gegründet, und dannenhero euch eines beyfälligen Urthels zu verſehen habet?*

Ob nun vvohl 1) ſehr viele Rechts-Lehrer in den Gedancken ſtehen, daß alle unehlich gebohrne denenienigen Perſonen, vvelche nach der

in L. 27. C. de inoff. teſtam.

befindlichen Redens-Art leuis notae macula *laboriren, beyzuzehlen ſeyn, indem, obſchon die Schuld und Urſach ihres Gebrechens nicht ihnen, ſondern den Eltern beyzumeſſen*

can. naſci 5. diſt. 56.

und die Kinder ihrer Eltern Schuld zu tragen nicht verbunden ſind

L. 3. §. 2. L. 6. pr. ff. de Decur.

dennoch alle honnete *Völcker von ſolchen unehlich gebohrnen nichts halten,* adeo, vt vix ſine dedecore tam patres quam liberi eiusmodi,

modi, expreſſam veluti turpitudinis notam in fronte circumferentes, adſpiciantur

Petr. Heigius *P. I. qu. 21. n. 38.*

Welches Recht dann 2) in Teutſchland um ſo vielmehr in viridi obſeruantia *ſeyn muß, da auch nach den alten Teutſchen Rechten unehlich gebohrne nicht nur* pro leuis notae macula adſperſis, *ſondern gar für rechtloß und mithin* pro infamibus *gehalten vvorden.*

Sächſ. Land-R. L. 1. art. 37.

Hiernechſt auch 3) unter die effectus leuis notae maculae *auch dieſer mit gerechnet vvird, daß ſie zu keinen Ehren-Stellen*

arg. *L. 2. C. de dignit.* Struu. *exerc. ad ff. 7. th. 2.* Fromm. *diſſ. de leu. not. mac. th. 47.*

am vvenigſten aber ad ſcabinatum vel iudicialem dignitatem *zugelaſſen vverden,* quum indignum videatur, tribunali adſidere eos, qui ſanguinis labem in fronte gerunt:

Heig. *d. qu. 21. n. 14. & 32.* Schiferdegh. *b. l. 3. tract. 25. qu. 9.*

daher ſolches auch im gegenvvärtigen Fall um ſo vielmehr ſtatt zu finden ſcheinet, da der Schöppe eurer Gemeine nicht nur die vom Ambt einlauſende Befehle exequir*en,* notificir*en und Auflagen verrichten, ſondern auch, vvas hier und dar vorgehet,* obſeruir*en und beym Amte anzeigen, auch vvenn daſelbſt* inquiſitiones *vorfallen, die Gerichts-Banck mit beſetzen muß, und folglich ſolches Schöppen-Amt nicht als ein bloſſes* munus, *zu vvelchem auch* ſpurii, *in Ermangelung anderer, zugelaſſen vverden, ſondern als ein* honos *und* dignitaet *anzuſehen. Aus vvelchen Gründen es faſt das Anſehen gevvinnen möchte, als ob ihr in eurer* proteſtation *genugſam gegründet, und mithin an einem beyfälligen Vrtheil nicht zu zvveifeln hättet.*

Dennoch aber und dievveil 1) ſo vvenig das natürliche, als das Römiſche Recht, die unehlich gebohrne ihrer Ehren beraubet, oder dieſelben mit einer ſo genanten leuis notae macula *beſchmützet.*

immassen ienes nach den Regeln der gesunden Vernunfft nicht zu-lässet, daß das Kind die Schande seiner Eltern tragen müsse, dieses aber von uneblich gebohrnen mehr nicht verordnet, als daß dieselben die effectus patriae potestatis *nicht zu geniessen haben, im übrigen aber dieselben vveder von dem Bürger-Recht, noch* a testamenti factione, *ja nicht einmahl* a dignitatibus *ausschliesset,*

Hotoman. *de spur. & legitim. c. 3.* Strauch. *exerc. IV. th. 3.* Thomas. *diss. de vsu pract. tit. de legit. cap. 1. §. 3.*

Wie denn die Gesetze denselben ad decurionatum, *vvelcher doch kein blosses* munus, *sondern eine ansehnliche* dignitaet *vvar, den Zugang ausdrücklich eröffnen.*

L. 6. pr. ff. de decur. verbis: Non impedienda enim est DIGNITAS *eius, qui nihil admisit.*

Hiernechst auch 2) vvenn schon einige Gesetze in Teutschland die spurios *von Dignitaeten ausschliessen, dasselbe doch auf ein Schöppen-Amt bey einer Dorff-Gemeine nicht zu appliciren, da dasselbe* reuera, *der bevverthesten Rechts-Lehrer Meynung nach, mehr ein* munus, *als eine* dignitaet *ist, und daher ein* spurius *davon nicht ausgeschlossen vverden kan,*

Hartung. *de scultet. &* Scabin. *pagan. c. 3. n. 11.* Modestin. Pist. *1. c. 46. qu. 1.* Berlich. *Decis. 299. n. 10.*

Anbey 3) dieienigen Rechts-Lehrer selbst, vvelche sonst den vneblich gebohrnen eine leuis notae maculam *zuschreiben, dennoch dieselben öffentlicher Aemter vvürdig erkennen,* si hanc maculam natalium virtutibus & honestiore vita eluerint,

Tessaur. *Dec: Pedem. 126. n. 6.* Valasc. *Consult. Lus. 17. n. 2.* Carpz. 3. *Const. 10. D. 10. n. f.*

Welches den I. S. da derselbe nicht nur überhaupt ein gutes Zeugniß vor sich hat, sondern auch bey seinen vorhin obhabenden Bauermeister-Amt, und den dabey geführten Rechnungen sich ehrlich und redlich verhalten, und daher um die Gemeinde, daß ihn dieselbe in ihren Schrifften so schimpfflich tractiret, keinesvveges verdienet hat, aller-

allerdings zu statten kommen muss. Endlich auch 4) *die gegenseitigen* rationes dubitandi *aus obigen Gründen gar leicht zu beantvvorten, immassen, vvas die erste anbetrifft, in dem angeführten*

L. 27. *C. de inoff. testam.*

zvvar gevvisser Personen, quae leuis notae macula adspersae sunt, *gedacht, keinesvveges aber, dass sie von Ehren-Aemtern auszuschliessen, noch vielvveniger aber, dass unehlich gebohrne dadurch zu verstehen seyn, angezeiget vvird. Wie denn vielmehr aus der genuinen* Constitution *des* Constantini M., *vvelche in dem* Cod. Iustinianeo *ziemlich verändert, in dem* Cod. Theodosiano *aber*

L. 3. C. Theod. *de inoff. testam.*

noch aufrichtig zu befinden, gnugsam erhellet, dass in derselben nicht de spuriis, *sondern von den freygelassenen,* qui restitutionem natalium nondum impetrauerint, *die Rede sey. Daher auch die* interpretation, *dass die ausser der Ehe gebohrne* leuis notae macula laboriren, *mehr unter die ungegründeten Meinungen der* Glossatorum, *als die auf zulängliche* principia *gegründete* doctrina iuris *zu zehlen ist.*

Thomas. *d. diss.* §. 3. *not. d.*

Welche Bevvandtnis es auch 5) *mit den alten teutschen Rechten hat, immassen dieselben nicht* ex principiis antiquissimi iuris Germanici, *nach vvelchen unehlich gebohrne auch so gar zur Würde gelangen konten,*

Vt de Francis *testatur* Hertius *Notit. regni* Franc. *c.* 5. *n.* 9. *de Danis* Ad. Bremens. *l.* 2. *hist. eccles. c.* 54. *de Norvvegis* Sturleson. *Chron.* Noru. *pag.* 67.

sondern ex principiis papatus, *nach vvelchen die Ehe als ein Sacrament, und daher alle* ex coniunctione extra matrimonium *erzeugte* tamquam homines inhonesti & infames *angesehen vvurden, geflossen, und mithin zu unsern Zeiten, da man solchen Irrthum vorlängst zu erkennen angefangen, billig nicht mehr in einige Betrachtung*

tung kommen. Wie denn auch die Rechts-Lehrer durchgehends die ſpurios ab infamia *freyſprechen, und folglich* a iure Germanico *in dieſem Stück abvveichen.*

Frantzk. *ad tit. ff. de his qui not. infam. n. 21.* Freh. *de exiſtimat. l. 3. c. 23. n. 23.* Bocer. *in com. L. vn. C. de famoſ. c. 1. n. 11. ſequ.* Fromm. *diſſ. de leu. not. mac. th. 14.*

Endlich 6) vvas das Schöppen-Amt auf einem Dorffe betrifft, daſſelbe pro dignitate *keinesvveges zu achten, angeſehen es eigentlich nur* in executione *desienigen, vvas das Amt angeordnet, beſtehet, die Zuziehung aber der Dorff-Schöppen bey* inquiſitionibus *von keiner ſolchen Wichtigkeit iſt, daß deshalb denen* ſcabinis *eine beſondere Würde zuzuſchreiben, immaſſen dabey billig mehr auf die Aufrichtigkeit und honeteté eines ſolchen* Scabini, *als auf deſſen Herkommen und Geburt reflectiret vvird.*

Als ſind vvir der Meynung, daß ihr ein beyfälliges Vrtheil ſchvverlich zu ervvarten habet, und dannenhero beſſer gethan hättet, vvenn ihr euch der proteſtation *aus dieſem* fundament *enthalten. V. R. W.*

§. XXXVI.

Plura addi poterant de ea re, in qua multis modis aberratum eſt a doctoribus: Sed quum plura non capiant chartae, diſſertationi academicae deſtinatae, hic quidem filum abrumpimus, maxime quod ſatis videmur demonſtraſſe, quod demonſtrandum ſuſcepimus, a pauciſſimis ſatis intellectam eſſe *legem XXVI. C. de inoff. teſtam.* & doctrinam de leuis notae macula, quam vulgo inde eliciunt, nec iuri Romano conſentaneam, nec vllius hodie in Germania noſtra vſus eſſe.

DE

DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS.

EXERCITATIO VIII.

CAP. I.

DE MERCIBVS VETITIS ET COMMISSIS GENERATIM.

§. I. *Variae doctorum concertationes de dominio maris.* §. II. *Vera ea de lite sententia.* §. III. *Eius effectus & hic est, vt imperantes quarumdam mercium importationem & adpulsum ad littora prohibere.* §. IV. *Vt & eumdem certis legibus concedere possint.* §. V. *Ea prohibitio & ratione subditorum rata est, & ratione exterorum.* §. VI. *An & exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint?* §. VII. *Variae inter gentes ea de re concertationes.* §. VIII. *Sententia Grotii & Ziegleri.* §. IX. *Probiberi eiusmodi commercia posse demonstratur.* §. X. *Merces eiusmodi vetitae vocantur* CONTRABANDO *& cur?* §. XI. *Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?* §. XII. *Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?* §. XIII. *Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?* §. XIV. *Quid hodie* CONTRABANDO *iure & consuetudine gentium ratione exterorum?* §. XV. *Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?* §. XVI. *Quemadmodum prohibere, ita & concedere Princeps commercia cum exteris potest certis legibus.* §. XVII. *Inter has etiam est solutio vectigalium.* §. XVIII. *Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluatur, merces a fisco vindicantur.* §. XIX. *Et tunc vocantur* COMMISSAE. §. XX. *Saepe & naues simul capiuntur & a fisco occupantur, quod vocant :* Vor gute Priesen erklähren. §. XXI. *Transitio ad caput secundum.*

§. I.

ACriter iam inde ab antiquissimis vsque temporibus de imperio libertateque maris disceptatum esse, vel Minois, (a) nec non Atheniensium & Lacedaemoniorum, (b) Romanorum item & Carthaginiensium, (c) aliaque innumerabilia gentium aliarum bella satis demonstrant. Saepe profecto maris vndas cruore effusissimo contaminauit impotens illa etiam mari dominandi libido. Saepe quaesitum istud imperium non minore sanguinis profusione euertit libertatis cupiditas; neque post tot turbas ita de hac lite transactum est, vt non subinde ideo aemulae classes aperto Marte concurrant. Nec minore cura interea, dum gentes arma strinxerunt, calamos expediuerunt eruditi. Veteres equidem Romanorum ICti, Stoicorum innutriti sapientiae, & nescio quam totius humani generis rempublicam somniantes, (d) naturali iure non solum mare, verum etiam littora maris communia esse omnium contendebant. (e) Sed ab his principiis, mutata paullo post republica, ipsos Romanos fecisse diuortium, vel inde patet, quod Imperatores ipsi sibi maris dominium vindicare non dubitarint: id quod ex APPIANO, (f) ARISTIDE Rhetore, (g) OPPIANO, (h) PHILOSTRATO, (i) ipsaque celeberrima *lege ἀξίωσις IX. digest. ad L. Rhod. de iactu* magno apparatu demonstrauit IAC. GOTHOFREDVS. (k) Multo acrius ea de re certamen natum est, postquam Europaeae gentes maria extera tentarunt, sed ita, vt plerique scriptores patriae commodis manciparent calamum, & hoc partium studio, vt fit, in diuersas sententias abriperentur. Libertatem maris summo studio adserere adlaborauit HVGO GROTIVS, (l) sed lucro nauigationum ad Indos, quod tum Hispani pariter ac Lusitani intercipere studebant, ad scribendum pellectus. (m) Eamdem Belgarum caussam non modo contra

(a) Boecl. *Dissert. de Minoe maris domino Tom.* II. *dissert. academ pag.* 1073. (b) Isocrat. *Orat. de pace.* (c) Flor. *lib* 2 *cap.* XI. Appian. *de bellis punicis p.* 1. (d) Gerh. Nood *probabil. lib.* I. *cap.* VIII. *sequ. p.* 21. (e) §. 1. *Inst. de rer. diuis. L.* 13. §. 7. *de iniur.* L. 13 *pr. D. commun. rust & vrban. praed.* (f) Appian. *praefat. hist. p.* 3 *edit.* Stephan. (g) Aristid. *Orat. ad* M. Antonin. *p.* 119. *conf. & pag.* 354. 360. 382 *sequ. Tom.* I. (h) Oppian. *Halieut, v* 3. (i) Philostrat. Vit. Apollon. Tyan. *lib.* VII. *c.* II. (k) Iac. Gothofredi *dissert. de imperio maris ad L. ἀξίωσις* 9 *D. ad L. Rhod. Geneu* cIↃIↃLIV. (l) Grotius *de mari libero, qui libellus prodiit anno* cIↃIↃCVII. *Conf. eiusdem. ius belli & pacis li* II. *cap* II. §. 3. *seqq. & cap.* III. §. 8. *sequ.* (m) Dominic. Baud. *lib.* II. *de induciis belli Belgici.*

contra Hiſpanos, verum etiam Anglos, halecum piſcaturam Batauis inuidentes, egerunt THEODORVS GRASWINCKELIVS, (n) VLR. HVBERVS, (o) CORN. VAN BYNCKERSHOEK, (p) aliique, quamuis non omnes GROTII principiis inſiſterent. Verum tanto acrius pro maris imperio contenderunt earum gentium ſcriptores, quae ſibi antiquitus iſto potitae videbantur: quales ſunt IOANNES SELDENVS, (q) IO. BAPTISTA BVRGVS, (r) THOM. RIVIVS, (s) MARISOTTVS, (t) STRAVCHIVS (u) aliique quam plurimi. Fuerunt etiam, qui cum IO. ISAACO PONTANO, (x) SAM. PVFFENDORFIO (y) aliisque mediam quamdam ingreſſi viam, totam hanc litem variis diſtinctionibus ſine pulueris iactu componi facillime poſſe, ſibi perſuaderent. Vt adeo, ſi in vlla, in hac certe quaeſtione, quam maxime in partes eant eruditi, patriae plerumque commodorum, quam veritatis, hac in re quidem, ſtudioſiores.

§. II.

Quamuis vero is ego non ſim, qui ſibi in re tanta iudicium arrogare ſuſtineat, quod iam IS. PONTANO, (z) *onus Aetna grauius* viſum eſt: id tamen certum exploratumque videtur, eruditos tantum non omnes, quos non immoderatum patriae ſtudium in tranſuerſum egit, ſecundum SELDENVM litem dediſſe. (a) Id quidem apud omnes aeque in confeſſo eſt, Deum, qui, vt exiſterent homines, voluit, non poſſe non & velle, vt iis rebus creatis, quibus ad ſuſtinendam commodeque tranſigendam vitam opus videretur, libere vterentur. Hinc non quidem dominium proprietatemque introduxit, ceu vulgo ex oraculo illo diuino apud MOSEN (b) colligunt, ſed facultatem rebus in medio poſitis vtendi. Ex eo conſequitur, vt communio antiquior fuerit dominio. *Omne* enim *dominium*, vt recte a NERVA, (c) Iureconſulto, animaduerſum eſt, *ex*

(n) Graſvvinckel. *Vindiciae maris liberi, quae tamen ordinibus oblatae, ſuppreſſae ſunt. vid.* Huber. *hiſt. ciuil. Part* III. *lib* I. *ſect.* VI. *cap.* I (o) Huber. *digreſſ. Part.* I. *lib.* IV. *cap.* XIV. *ſequ. & de iure ciuit. lib.* II. *Sect.* IV. *cap.* II. (p) Corn. Bynkershoek *diſſert. de dominio maris. Hag.* cIↃ IↃCCIII. (q) Selden. *mare clauſum. edit.* cIↃ IↃCXXXV. (r) Io. Bapt. Burg. *de dominio maris Liguſtici.* (s) Riuius *Hiſtor. nauig. Ind. lib.* III. *cap.* XXXVII. *ſequ.* (t) Mariſott. *orb. maritim. lib.* II. *cap.* X. & XX. *ſequ.* (u) Strauch. *diſſert. de imperio maris.* (x) Io. Iſ. Pontan. *diſcuſſ. hiſtor.* (y) Puffendorf. *de iure nat. & gent. lib.* IV. *cap.* V. *ſequ.* (z) Pontan. *praefat. diſcuſſ. hiſt.* (a) Ziegl. *de iure maieſt. lib.* II. *cap.* VII. §. IX. *ſequ.* Hertius *de ſeruitute naturali ſect.* I. §. XI. Thomaſ. *ad* Huber. *de iure ciuit. lib.* II. *ſect.* IV. *cap.* II. §. XLIII. (b) *Geneſ.* I, 28. *ſequ.* (c) L. 1. §. I. *D. de acquir. rer. domin.*

naturali possessione incipit. Possessio vero facti est, adeoque, nisi in infinitum progredi cogitando velis, necesse est, vt originarius acquirendi modus, vel ab occupatione vel a diuisione inceperit, quarum neutra sine communione intelligi potest. (d) Quum vero communio illa in tanta hominum auiditate diutius subsistere nequeat, quam quoad res illae communes inexhausti vsus fuerint: consequens est, vt relicta illa, dominium introducere maluerint homines, posteaquam gliscente auaritia & luxu, auctoque humano genere, animaduerterunt, res communes & in medio positas non sufficere singulis, innumerisque litibus dare occasionem. Hinc factum vero est, vt, quae ob communionem, quam vocant priuatiuam, antea nullius essent, cederent deinde occupanti. Hoc modo integri terrarum tractus siue per vniuersitatem, siue per fundos occupari coeperunt, quumque priore casu tractus illi toti ad populum pertinerent; consequens erat, vt & singulae illius partes in eiusdem essent dominio adeoque & illa, quae priuatorum dominio non essent adscripta, & quibus singuli commode vti frui non possent, imperantes sibi vindicarent. (e) Eo iure ergo sensim in mare etiam tractibus suis proximum vsi sunt imperantes, sibique iura quaedam, quae non inexhausti videbantur vsus, ita vindicarunt, vt alios eorum vsu excluderent. Adeoque hoc modo per occupationem mare in dominio vel imperio gentium esse coepit, idque non magis a ratione alienum est, quam quod & alia *ἀδέσποτα*, veluti feras, flumina, pisces, insulas, mineras & metalla, aliaque huius generis occupando sua fecerunt.

§. III.

Porro quemadmodum dominium semel occupatione quaesitum, animo deinde etiam retinetur, quamuis actu non semper accedat possessio: ita idem de mari statuendum, quidquid nobis obuertat CORN. BYNCKERSHOEK, (f) cuius hypothesin accurate suo more destruxit illustris THOMASIVS (g) Dominium vero istiusmodi non momentaneum, sed permanens, non potest non varios, eosque satis illustres, producere effectus. Inter quos haut postremus est, quod in arbitrio principis tanquam maris domini sit, an concedere velit peregre aduenientibus vel adpulsum ad littora, vel transitum per mare a se occupatum. Quamuis

(d) Thomas. *fundam. iur. nat. & gent. Lib. II. cap. X. §. VII.* (e) Boehmer. *ius publ. vniuers. Lib. II. cap. X. §. 5. sequ.* (f) Corn. Bynkersh. *de domin. mar. p. 12, sequ.* (g) Thomas. *ad* Huber. *de iure ciuil. l. c.*

uis enim id grauiter negent Belgae apud GROTIVM, (h) *legesque diuinas ac humanas nauigandi mercandique ius ita vt caelum & solum omnibus ex aequo addicere*, contendant, nec desint etiam, qui huius ad littora adpulsus transitusque maris concessionem seruitutibus naturaliter inter liberos populos constitutis accenseant: (i) neutris tamen nostram adiungere sententiam possumus. Est haec natura dominii, vt alios vel vsu rei nostrae arcere, vel eumdem certis legibus iis concedere liceat. *Qui alienum fundum ingreditur*, inquit CAIVS, (k) *venandi occupandique gratia, potest a domino, si is praeuiderit, prohiberi, ne ingrediatur.* Et aucupibus rescripsit D. PIVS: (l) Ὀυκ ἔστιν εὔλογον, ἀκόντων τῶν δεσπότων ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἐξεύειν. *Non est consentaneum, vt per aliena praedia inuitis dominis aucupium faciatis.* Cur vero non liceat domino maris, quod in praedio suo cuiuis licet? Saepe sane fit hodienum, quod Carthaginiensium regina Troianis, littorum portuumque hospitium sibi barbaro more negare querentibus, respondit apud VIRGILIVM: (m)

Res dura & regni nouitas, me talia cogunt
Moliri, & late fines custode tueri.

Quis ergo hoc iure priuare ausit summos imperantes, vt populi salutem supremam sibi legem dicant? Hinc profecto nihil frequentius est, quam vt pactis inter gentes caueatur, quousque ius adpellendi transeundique sit concedendum. Quemadmodum induciis Hispanorum & Belgarum, anno cIↃ IↃcIX. factis, cautum legimus: (n) *non esse ius adpellandi ad portus, plagas, promontoria alterutrius partis cum tali numero nauium aut armatorum, vt iusti timoris suspicio generari possit, vim parari nisi ex permissu eius, sub cuius ditione loca illa sita sunt, aut nisi tempestatibus aliaque necessitate delati illuc fuerint ad maiorem vim aut naufragii periculum effugiendum.* Qualibus pactis non opus esset profecto, si omnibus persuasum esset, eos, qui alios suis portubus arcent, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *aduersus iura communia facere*, ceu Megarensibus olim persuasum fuisse, memoriae prodidit PLVTARCHVS. (o)

 §. IV.

(h) Grot. *Hist. Belg. lib. XVII. ad annum* cIↃ IↃCVIII. (i) Hertii *dissert. de seruit. natural. const. sect. I. §. X. sequ.* (k) L. 3. *§. I. D. de acquir. rerum domin.* (l) L. 16. *D. de seruit. praed. rustic.* (m) Virgil. *Aeneid. lib.* I. *v.* 563. (n) Induc. *Belgar. anno* 1608. *art.* XII. *apud* Eman. Meteran. *hist. Belg. lib.* XXVIII. *p.* 88. (o) Plutarch. *in Pericle. p.* 168.

§. IV.

Ex eo vero porro consequitur, vt si, quibus maris sui vsum ad commercia maritima indulgeat princeps, etiam leges iis dicere possit. Hinc eius est, statuere, quas merces vel per mare suum vehi, vel prouinciis suis inferri, vel denique iisdem exportari velit. Quemadmodum enim cuilibet rei suae legem dicere licet: ita & maris sui vsui commerciisque maritimis dum modum ponit princeps, suo iure vtitur. Interest sane Reipublicae, ne promiscue omnibus negotiandi licentia detur. Interest, vt iam ARISTOTELES (p) monuit, *legibus definire, quibuscum communicare ciues oporteat, cum quibus non oporteat.* Interest, ne exteri commerciorum obtentu quaestui insistant, ciues diuitiis spolient, luxu aliisque vitiis ac probris inficiant rempublicam, seque vel ipsos vel hostes rebus nostris potentiores opulentioresque efficiant. Quibus omnibus prospicere, imperantis sine dubio est officium.

§. V.

Iustam haec rationem habere in ciuibus, iisque, qui cum nostris negotiantur, nemo temere negauerit. Quod enim ad illos attinet, recte ait ZIEGLERVS: (q) *Vti totum regimen ad principem spectat, ita etiam ab eius iudicio dependet, ea, quae necessaria aut vtilia reipublicae fuerint, definire, & in effectum deducere, neque subditis vlla tum competit potestas, scrupuloso examine eadem perstringere aut impedire.* Quum ergo nemini dubium sit, quin ad necessitatem vtilitatemque reipublicae quam maxime pertineat, vt legibus certis ac perspicuis, quae vel exportanda e regione sint, vel admittenda ab exteris, definiatur, siquidem alias vel ciuium indigentia vel luxus impediri vix potest: facile patet, hanc quoque potestatem imperantibus, salua republica, non posse denegari. Sic iam olim Lycurgum, Spartanorum legislatorem, non solum ciues suos peregrinari, sed & peregrinos in vrbe negotiari prohibuisse, auctor est PLVTARCHVS. (r) Maiores nostri nihil, quod ad luxum & mollitiem irritare ciues posset, ad se deferri passi sunt. De Neruiis, cisrhenano populo, CAESAR: (s) *Nullum aditum esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque virtutem remitti existimarint,* IDEM de Sueuis: (t) *merca-*

(p) Aristot. *lib. VII. polit. cap. 6.* (q) Ziegler. *de iur. maiest. lib. I. cap. IV.* §. 18. (r) Plutarch. *in Lycurgo p.* 25. (s) Caesar *de bello Gall. lib.* II. (t) Idem *de bello Gall. lib. IV. cap.* I.

mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, vt quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quod vllam rem ad se importari desiderent. De reliquis in vniuersum Germanis TACITVS (u) obseruat, *proximos tantum ripae & vinum mercari*, reliquis quippe Germanis plane ignotum. Contra ea de Solone refert PLVTARCHVS, (x) ex fructibus solum eum oleum dedisse peregrinis distrahendi facultatem, aliorum exportatione interdixisse, maxime ficuum, constitutis delatoribus, qui eorum exportationem indicarent, ideo sycophantarum nomen adeptis. Alia huius generis exempla collegit IO. MICHAEL PICCARTVS. (y) Eodem exemplo nuper admodum Galliae Rex & postea augustissimus Imperator adamantes ad se inferri venumque exponi vetuerunt, quemadmodum & Gallos sericum; Anglos lanam & stannum inelaboratum & infectum exportari regnis suis non pati, nemini ignotum est. Quae omnia quis eos iure facere neget? Negare id quidem audent GROTIVS & (z) SIGISM. SCACCIA, (a) qui exteris non hostibus commercia denegare cum ciuibus nostris, inhumanum credunt, partim ob commerciorum libertatem, quae quum a gentibus semper magni aestimata fuerit, citra iniuriam impediri a nemine possit, partim quod commercia necessaria sint ad conseruandam societatem humanam, adeoque nec hoc nomine possint ab vllo mortalium prohiberi. Ex quibus fundamentis Angli apud THVANVM (b) grauiter conqueruntur de Hispanis, quod libertas commerciorum sibi ab ipsis contra ius gentium denegetur. Enimuero neutra ratio ita videtur comparata, vt ideo nobis deferendum sit vadimonium. Libertas commerciorum in statu pacis salua esset debet. Eadem libertas vero etiam prohibet, quo minus quisquam cogi possit ad merces ab exteris admittendas. Nec periculum est, ne ideo totius societatis humanae salus in discrimen adducatur, si cum hac vel illa gente, cuius merces nobis parum necessariae videntur, commerciorum abrumpatur libertas. Multum enim, vt recte vidit ZIEGLERVS, (c) interest, vtrum in vniuersum prohibeantur commercia, an cum hac vel illa gente prohibeantur, necessitate

(u) Tacit. *de moribus Germ. cap. XXIII.* (x) Plutarch. *in Solone p. 91. Athen. lib.* III. *cap.* III. *pag.* 74. (y) Piccart. *Obseru. histor. polit. decad.* II. *obseruat* III. (z) Grotius *de iure belli & pacis lib* II *& cap.* II. *num.* XIII. XVIII. XXII. (a) Scaccia *de commerc.* §. I. *quaest* I. *num.* XLVII. (b) Thuan. *lib.* LXXI. *ad annum* cIↃ IↃLXXX. (c) *Ziegler ad* Grotium *l. c. de iure maiest. lib.* I *cap.* XLI. §. 21.

te reipublicae id exigente. Quemadmodum enim medicus aegrotantibus, saluo officio, interdicere nequit medicamentis, quum tamen pro morbi ratione huius vel illius medicinae vsu interdicere iure possit: ita dubium non est, quin salua commerciorum libertate princeps hanc vel illam gentem portubus suis arcere, aut certarum mercium vecturam legibus inhibere possit, nisi pactis foederibusque aliud fuerit conuentum. Cuius rei exempla non experientia modo, verum etiam ipsum ius nostrum (d) quam plurima suggerit.

§. VI.

Sed quaemadmodum haec omnia sua luce radiare videntur: ita paullo obscurius potest existimari, an eo vsque progrediatur principis imperium, vt & exterorum cum exteris commercia, per mare prouinciis suis proximum instituta, vel legibus vel classibus armisque turbare ei liceat? Quid enim principi in exteros imperii? Cur mercatores exteros ad exteros excurrere prohibeat, quum isti iure suo vtantur, adeoque nemini faciant iniuriam? Quum ergo haec res non adeo ad liquidum perducta videatur: licebit & nobis hanc quaestionem tot eruditissimorum hominum calamis aeque ac potentissimarum gentium armis diutissime disceptatam, paullo accuratius expendere.

§. VII.

Certe quam saepe potentissimi reges ac respublicae florentissimae sibi hanc mouerint controuersiam, quam saepe ea non dicam in litem, sed in bellum ferocissimum euaserit, exempla fere innumera docent, quorum vel pauca hic retulisse suffecerit. Lubecensibus saeculo XVI. eam ob caussam multum negotii facessebant Dani. Quum enim illi Suecis res necessarias adueherent, Danique id prohibere non dubitarent: Maximilianus I. Imperator ea de re acriter contendit cum Ioanne, Danorum rege, eique, teste MEURSIO (e) per litteras denunciauit, ne commercia Lubecensium in mari Baltico vllo modo turbaret. Quin & Germaniae principes edicto monuit, vt ad Lubecensium tutelam contra Danum excubarent, neque vllos milites in regis stipendia per prouincias suas ire paterentur. Ast iidem tamen Dani, qui Lubecensibus eam ad hostes suos nauigandi libertatem dubiam reddere non dubita-

(d) L. 4. C. *de commerc. & mercat.* (e) Meurs. *histor. Dan. lib. V. pag.* 49.

bitauerant, anno CIↃ IↃXCVII. missa ad Anglos & Batauos legatione libertatem commerciorum cum Hispanis grauiter vrgebant. (f) Eadem de re haut paullo maiore impetu circa annum CIↃ IↃLXXXIX. inter se litigarunt Angli & Poloni, (g) nec non paullo post Angli & ciuitates Hanseaticae, quibus illi, feruente adhuc bello, iure cum Hispanis negotiandi interdicebant: (h) quum tamen paullo ante ipsa Elisabetha Regina missis ad Batauos Guil. Wintero & Rob. Beale, professa esset, ferre Anglos non posse, vt Bataui in ipso belli aestu naues eorum ad portus Hispanicos detentent. (i) Quid ea de re inter Suecos & Batauos Anglosque in Liuoniam nauigantes nostra aetate actum, quantoque animorum motu haec quaestio inter gentes illas potentissimas agitata sit, nemo ignorat. Sic vtilitati suae numquam non seruiunt gentes, idque saepe iuri gentium consentaneum iudicant, quod praesenti rerum suarum statui expedire animaduertunt, modo commerciorum libertatem tuiturae, si ita visum fuerit, modo camdem, si consultius id arbitrentur, impediturae.

§. VIII.

Ad quaestionem ipsam demum vt redeamus, eam, vt solent, erudite tractarunt GROTIVS, (k) &, qui eius vestigia legit, MARQVARDVS. (l) Vterque rem omnem distinctionibus quibusdam quam accuratissime explicari posse existimat. Primum ergo distinguunt res ipsas, quarum aliae in bello tantum vsum habeant, vt arma: aliae voluptati tantum inseruiant: aliae & in bello & extra bellum vtilitatem adferant, vt pecuniae, commeatus, naues, & quae nauibus adsunt. De primo genere extra omnem dubitationem positum esse, eiusmodi mercium vecturam ad hostes posse prohiberi, quum in hostium partibus esse videantur, qui iis ad bellum necessaria subministrant. Secundum genus querelam non habere, quia eiusmodi res neque maiores vires addant hosti, &, si quod supersit eius robur, infringant. Vnde & SENECA (m)

Tt non

(f) Meteran. *hist. Belg. lib.* XVIII. *p.* 775. *sequ.* (g) Cambden. *hist. Elisab. ad ann.* CIↃ IↃLXXXIX. CIↃ IↃXCV. & CIↃ IↃXCVII. Meteran. *hist. Belg. p.* 766. *sequ.* Grot. *lib.* I. *hist. Belg. ad ann.* CIↃ IↃLXXIX. (h) Tesmar. *ad* Grot. *de iure belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. V. *p.* 737. (i) Rhedan. *hist. Batau. ad an.* CIↃ IↃLXXV. Cambden. *hist. Elisab. ad an.* CIↃ IↃLXXVI. Meteran. *hist. Belg. lib.* V. *pag.* 192. (k) Grot. *de iure belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. 5. (l) Marquard. *de iure mercat. lib.* I. *cap.* XVI. *n.* 34. (m) Seneca *de benefic. lib.* VII. *cap.* XX.

non negandum tyranno putat beneficium, *quod illi neque vires maiores daturum sit in exitium commune, nec confirmaturum, quas habet.* In tertio genere distinguendum esse belli statum, dispiciendumque, princepsne tueri se non possit, nisi, quae hosti submittantur, interceperit, (tunc enim necessitatem ius dare,) an hosti paene a nobis iam perdomito eiusmodi res subuehantur, quibus vires eius paene iam infractae possent restitui: (tunc enim exteros cum hoste negotiantes nobis de damno culpa dato teneri,) an porro damnum nondum dederint, sed dare tamen voluerint (tunc enim ius esse rerum retentione eos cogere, vt de futuro obsidibus, pignoribus aliisue modis caueant,) an denique euidentissima sit hostis iniustitia; (tunc enim illos, qui illum quocumque modo confirment, iam non ciuiliter amplius de damno, sed & criminaliter ad supplicium obligari.) Haec GROTIVS & MARQVARDVS. Paullo aliter rationes iniit ZIEGLERVS. (n) Quamuis enim de primi ac secundi generis mercibus cum GROTIO sentiat: ad tertium vero quod attinet, concedat, prohibitionem fieri non posse per modum imperii, eo, quod imperio nostro negotiatores isti non pareant: fieri tamen posse existimat denunciationem, quam si insuper habuerint exteri, magis excusatam fore manus iniectionem. Interesse tamen adhuc putat, vtrum suo nomine mercatores hostibus eiusmodi res subministrent, an publico principis aut ciuitatis. Illo casu, quia non animus hostilis, sed solum lucri studium mercatores agat, non statim idem in eos, quod in hostes, decernendum esse. Hoc vero, quia publica caussa iam satis ostendat, hostilem esse illum subuectionis actum, etiam negotiatoris deteriorem fore conditionem, nec aliam, quam ipsius hostis. Multa etiam obuertit thesi isti, qua GROTIVS ea, quae hosti submittuntur, tum demum intercipi posse statuit, si nos aliter tueri nequeamus. Eam enim ex principio illo GROTII (o) de communione primigenia, in casibus extremae necessitatis reuiuiscente, ab ipso ZIEGLERO, (p) PVFFENDORFIO (q) & OBRECHTO (r) satis iam profligato, falso deriuari obseruat, quum longe commodius ex hostili eiusmodi negotiatorum animo deduci possit. Tanta hac quidem in re sunt eruditorum diuortia.

§. IX.

(n) Ziegler *de iur. maiest. lib. I. cap.* XLI. *§. 27.* (o) Grot. *de iure belli & pacis lib.* II. *ca.* II §. VI. (p) Ziegler *ad* Grot. *l. c.* (q) Pufendorff. *ius nat. & gentium lib. II. cap.* VI. §. VI. (r) Obrecht. *Obseru. ad* Grot. *l. c. p.* 1083.

§. IX.

Enimuero rem paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expendentibus facile adparebit, rem omnem facile ex sanis iuris vniuersalis principiis componi posse. De mercibus ad voluptatem vnice comparatis inter omnes constat, liberam esse oportere earum vecturam. Tantum abest, vt hosti inde quidquam accedat roboris, vt potius idem illi detrimentum adferant, quod Hannibali *Capuae* deliciae, *quas ipsi Cannas fuisse* veteres (s) obseruant. Quare vix subest ratio, cur earum vectura neutrarum partium gentibus interdici debeat. Nec de primi generis mercibus, quae ad belli vsum primario comparatae sunt, quisquam temere dubitauerit, quin earum vectura impediri quouis modo possit. Perinde enim esse videtur, siue quis arma nobis intentet, siue hostibus eadem subministret, nobis inferenda, & recte apud PROCOPIVM (t) Amalasuntha, *in exercitu hostium eum censeri*, ait, *qui, quae ad bellum vsui sint, hostili exercitui subministrat.* Vnde notum ex LIVIO (u) est, hostium loco a Romanis habitos esse Epirotas & Teios, quod Antiochum hostem pecunia & commeatu iuuissent. Ast dum GROTIVS reliquas merces, quae & in bello & extra bellum vsum habent, non nisi quibusdam casibus certaque ratione prohiberi posse, arbitratur, in eo procul dubio eum fugit ratio. Nimirum vti recte vidit illustris COCCEIVS, (x) omne illud ius occidendi, vastandi, eripiendi, quod extra bellum iniuriae instar esset futurum, sola necessitate iuris nostri tuendi recuperandique defenditur, illamque libertatem vtraque pars belligerantium pro se solet allegare. Quisque illa HORATII (y) ingeminat:

Nec quisquam noceat cupido mihi pacis. At ille,
Qui me commorit, (melius non tangere, clamo,)
Flebit.

Quod si vero in defensione illa quaeuis honesta ratio est expediendae salutis: consequens est, vt princeps omnia facere possit, sine quibus ius suum tueri nequit, omniaque, quae huic defensioni obiiciuntur, impedimenta remouere. Ergo eo iam casu non quaeritur, an alteri ius sit, hosti nostro aduehendi commeatum, aliaque, quae ei necessaria sint, subministrandi: sed sufficit, & nobis ius esse, contra quemcum-

(s) Liu. *lib. XXIII. cap. VI.* (t) Procop. Gothic. *lib.* I. *cap.* II. (u) Liu. *lib.* XXXVI. *&* *lib.* XXXVII. (x) Coccei. *dissert. de commissis* §. *XXIV. sequ.* (y) Horat. *lib.* II. *sat.* I.

que, qui defensionem nostram vel ancipitem magis vel difficiliorem reddit, arma expediendi. Sic eos, qui hosti nostro ex foedere obligati auxilia submittunt, iure suo agere, nemo negauerit. Sed nec magis negari potest, nobis licere armis eorum arma opponere. Eadem vero ratione pars belligerantium ius commerciorum impedire iure potest, si quocumque modo hostium viribus inde accedat cumulus, aut defensio illi reddatur difficilior. Quis vero neget, commeatu, pecunia, nauibus, apparatuque nautico non minus augeri hostium vires, quam armis ipsis suppeditatis? Quare nihil aequius est, quam vt haec quoque hostibus aduecta intercipi possint, ceu iam a RICH. ZOVCHAEO, (z) SELDENO, (a) HERTIO (b) aliisque est obseruatum. Nihilominus tamen excipiendus esset casus, si inter gentes conuenisset, vt neutra alterius commercia turbaret, tametsi hostibus necessaria subueherentur. Quales conuentiones tametsi rarissimae, non tamen plane ignotae sunt, ceu vel exemplo pactionis Gustaui I. Sueciae & Francisci I. Galliae Regis patet, inter quos conuenit, *vt omnibus Sueciae subditis liberum esset, cum nauibus suis, mercibus & commerciis proficisci ad Galliae hostes & inimicos, eorumque portus, regiones & terras, vbicumque eis commodum videretur, subsistere & commercari, abire & redire quandocumque vellent, ita vt ea de caussa non dicerentur violasse pacem, aut mali quid iis inferretur a Francia.* Ipsam pactionis formulam seruauit LOCCENIVS, (c) quam hic exscribere non vacat.

§. X.

Ceterum merces eiusmodi, quarum vectura hoc modo prohibetur, Athenis ἀπόῤῥητα dicebantur, in eamque classem a SCHOLIASTA ARISTOPHANIS (d) referuntur lina, vtres, lignum, cera, pix, aliaque conficiendis instruendisque nauibus idonea. Romae quoque notae erant *res, quae venire non possent*, vt & *quae exportari non debeant*, quarum bis in rubricis pandectarum (e) & codicis (f) fit mentio. Ast medio aeuo vocari coeperunt CONTRABANDO *vel contrabande VVahren*, a vocabulo *bando*, quod idem est ac *bannum*. Quamuis vero huius vocabuli frequentissimus medio aeuo vsus, & multiplex sit significa-

(z) Zouch *iur. faecial. sect. VIII. quaest. 7. sequ.* (a) Selden. *de mari clauso lib. II. cap. XX.* (b) Hert. ad Pufend. *de iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI. §. VII.* (c) Loccen. *histor. Sueciae. lib. V. ad annum* CIↃIↃLIX. (d) Aristophan. Scholiast. *ad nubes & equit.* (e) Rubr. *lib. XVIII. D, Tit. I.* (f) Rubr. *lib. IV. Cod. Tit. XL. & XLI.*

ficatio, ceu copiose docuit CAR. DV FRESNE: (g) praecipue tamen huc notio pertinet, quam e tabulario Casauriensi & *vocabulario della Crusca* protraxit, quod scilicet *bannum* vel *bandum* sit *legge o decreto del principe o de magistrati, notificato col suono di tromba del ministro publico*, id est, lex vel decretum principis vel magistratus sonante tuba ministri publici promulgatum. (h) Vnde consequitur, vt CONTRABANDO nihil aliud sit, quam quidquid contra publicam legem vel interdictum principis fit, adeoque *contrabande VVahren* sunt merces, quarum vecturam summi imperantes vel publica lege, vel denunciatione saltim exteris facta, prohibuerunt.

§. XI.

Quamuis vero medio demum aeuo natum sit isthoc vocabulum: tantum tamen abest, vt res ipsa tum demum innotuerit, vt potius iam iure Attico & Romano multarum rerum commercium vel inter ciues ipsos, vel cum gentibus exteris prohibitum esse, animaduertamus. Ab his vt capiamus primordia, plura sunt, quae barbaris aduehi vetant Imperatores. Vt vero, quales hi sint, eo rectius intelligamus, obseruandum est, inualuisse initio apud Romanos distinctionem inter ciues & peregrinos, quos hostes etiam vocabat antiquitas. Et his quidem omnes accensebantur etiam in orbe Romano, qui ciuitatis iura non impetrauerant, veluti socii & Latini nominis & Italici iuris, ipsique prouinciales, quos solos dum CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS V. C. (i) peregrinos adpellatos existimat, procul dubio errat. Postea vbi Antoninus Caracalla ciuitatem cum omnibus in orbe Romano viuentibus communicauerat, (k) soli libertini Latini & dedititiae conditionis *peregrini* habiti sunt: (l) ceteri omnes, qui Romanis parebant, AVGVSTINO (m) teste, Romani; reliqui extra orbem Romanum *barbari* dicti sunt. (n) Vnde *eos solos in totius mundi ciuitate peregrinari*, ait SIDONIVS. (o) Cum his ergo non omnium rerum erat commercium, multaeque adeo in legibus nostris recensentur res, quas ad eos aduehere

(g) Car. du Fresne *in Glossar. med. & inf. Latin. Part. I. pag.* 454. (h) *Conf.* Castell Dictionario *de Viaggianti Italiano tedesco sub voce* banno. (i) Schvvarz. *dissert. de iure Italic. cap. I. §. I.* (k) L. 17. *D. de statu homin.* (l) Vlpian. *fragm. Tit. XX. §. XIV.* (m) Augustin *in Ps. LVIII. Part. I. sub fin.* *Conf.* Casaub. *ad* Lamprid. Alex. Seu *cap. V.* Instell. *ad can. eccles. vnin. IV, p. 95. Tom. I.* Ez. Spanhem. *orb. Rom. exerc. II. §. 10. p.* 89 (n) Brisson. *de verb. signif. voce barbarus.* (o) Sidon. *Apollin. lib. I. Epist. VI.*

here nefas habebatur. Sic VALENTIS & GRATIANI Auguftorum lege (p) cautum eft, *vt ad barbaricum transferendi vini, olei & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, ne guftus quidem cauffa, aut vfus commerciorum.* Oleum & vinum quid fit, & quibus vfibus inferuiat, nemo omnino nefcit. *Liquamen* vero, quod & γάρον vel *garum* adpellatur, (q) erat condimentum ex pifce foluto confectum, quod in deliciis habebant veteres. (r) Haec vero omnia barbaris inuidebant Imperatores, ne deguftatis eiusmodi deliciis pellecti, fefe prouinciis Romanorum infunderent. Hoc enim modo LIVIVS (s) Gallos, & PAVLLVS DIACONVS (t) Langobardos in Italiam pellectos fuiffe referunt. Vnde non mirum, quod *ne guftus quidem cauffa, aut vfus commerciorum*, id eft, ne quidem ad vfum ipforum mercatorum, cum barbaris negotiantium, eas res in folum barbaricum deferri voluerint principes Romani. Eadem feueritate GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS Augufti (u) *purpuram vel in ferico, vel in lana, quae blatta vel oxyblatta, vel ianthina dicebatur, nec non muricis vellus diftrahi vendique vetuerunt*, addita fanctione, vt is, qui poftremum vendere aufus fuerit, capitis fubiret difcrimen. Omnia haec fibi referuauerant principes Romani, tamquam maieftatis fuae infignia, vnde fua intereffe exiftimabant, ne haec inter barbaros vulgarentur. (x) Iidem Augufti (y) etiam *ferici comparandi a barbaris facultatem omnibus, praeterquam comiti commerciorum, adimendam* exiftimarunt. Quamuis vero hac lege non tam exportatio quam importatio rei prohibeatur: reuera tamen ea principum fuit intentio, vt ne aurum ad barbaros migraret. Pretiofa res habebatur fericum, adeo, vt, VOPISCO (z) tefte, libra auri libra ferici aeftimaretur. Intererat ergo reipublicae, ne tam vana merce aurum permutarent Romani, & barbaros ftultitia fua redderent opulentiores. Genuinam hanc fuiffe legis noftrae rationem vel ex eo patet, quod & alio loco (a) iidem principes fanxerunt, *vt barbaris aurum non folum minime praeberetur, fed etiam, fi apud eos inuentum fuerit, fubtili aufferretur ingenio: vtque fi vlterius aurum pro mancipiis vel quibuscumque fpeciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus*

(p) L. 1. C. *quae res exportari non deb.* (q) L. 3. §. 1. *D. de penu legat.* (r) Cuiac. *lib. IX. obf. IX.* (s) Liuius *lib. V. cap. XXXV.* (t) Paul. Diac. *hift. Langob. lib. I. cap. vlt.* (u) L. 1. C. *quae res venire non poffunt.* (x) L. *fin.* C. *de veftitu holofer.* (y) L. 2. C. *quae res ven. non poff.* (z) Vopifc. *in Aurelian.* (a) L. 2. C. *de commerc. & mercat.*

ribus, non iam hi damnis, sed suppliciis subiugarentur, iudice etiam tamquam conscio criminis punito, si repertum non vindicauerit. Quid? quod non solum ad barbaros nihil harum rerum exportari volebant Imperatores, verum etiam ipsos barbaros ad portus & emporia sua omnino non admittendos existimabant. Vnde HONORIVS & THEODOSIVS Augusti (b) mercatores tam imperio suo, quam Persarum regi subiectos vltra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione conuenerat, nundinas exercere prohibuerunt, addita elegante ratione, *ne alieni regni, (quod non conuenit,) scrutarentur arcana.* Quum ergo sua interesse crederent Romani, vt barbarorum luminibus officerent, neque eos vel prudentiores, vel ditiores potentioresque fieri paterentur: nemo dubitabit, quin multo magis armorum exportationem inhibuerint. Quo pertinet lex MARCIANI Imperatoris, (c) qua sanxit, *vt nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis, vel sublegationis specie vel sub quocumque alio colore Constantinopolin venientibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus vel locis loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel alterius cuiuscumque generis arma, vel ferrum, siue factum siue infectum, auderet venundare*, comminatus iis bonorum vniuersorum publicationem, & capitale supplicium, qui huic legi non paruerint. Elegans & hic additur ratio, *perniciosum esse Romano imperio, & proditioni proximum, barbaros, quos indigere conueniat, telis, vt validiores reddantur, instrui.* Ea scilicet tum erat orbis romani conditio, vt cum barbaris aut bellum esset, aut belli praeparatio, aut pax quam maxime infida. Hinc nec pacis tempore iis subministrari volebant ea, quae iam veteres Romani hostibus aduehere prohibuerant. Qua de re paeclarus exstat locus IVLII PAVLLI: (d) *Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, vt ferrum & frumentum & sales, non sine periculo capitis licet.* Ex quibus locis simul discimus, Romanos non ad GROTII mentem suas attemperasse leges, sed ea quoque, quae tum extra tum intra bellum vsum habent, quin & ad voluptatem comparata ad hostes deferri vetuisse, eoque frequentius eiusmodi condidisse leges, quo magis reipublicae interesse animaduertebant, ne earum violatione hostes suos ditiores ferocioresque redderent.

§. XII.

Quemadmodum vero haec omnia ad commercia cum barbaris inita

(b) *L. 4. C. de commerc. & mercat.* (c) *L. 2. C. quae exportari non deb.* (d) Paull. *Recept. sent. lib. V. Tit. XII. & L. 11. pr. D. de public. & vectigal.*

inita pertinebant: ita negotiationes non nullae inter ipsos ciues Romanos erant prohibitae. Talis erat ille christianorum mancipiorum mercatus, quo fiebat, vt plurima in Iudaeorum potestatem non sine summo religionis suae discrimine peruenirent. Hoc enim hominum genus, proselytos faciendi studiosissimum, miseros illos seruulos durissime tractabat, vt pertaesi illius miseriae & spe melioris conditionis pellecti, religioni suae mitterent repudium, seque synagogae adiungerent. Hinc HONORIVS & THEODOSIVS Augusti (e) anno erae christianae CCCCXVII sanxere, *vt ne Iudaeus seruum christianum comparare, aut quocumque titulo consequi posset. Si quis vero vllum eiusmodi mancipium possederit, aut circumciderit, is capitali sententia puniretur, ipso seruo pro praemio libertate donato.* Quamuis vero ea lex de solis Iudaeis loquatur: in rubrica tamen ipsa prohibetur, *ne christianum mancipium* HAERETICVS *vel* IVDAEVS *vel* PAGANVS *habeat, vel possideat, vel circumcidat.* Et in BASILICIS (f) re ipsa ea lex porrigitur etiam ad *Graecos*, id est, deorum cultores, *Samaritanos & alios haereticos, id est, non existentes orthodoxos*, quamquam capitali illi supplicio alia paullo mitior poena XXX librarum surrogatur. Quemadmodum vero haec lex instar antidoti aduersus corruptionem animi erat: ita aliis sanctionibus iam olim corpori consulere studuerant, vetito quippe veneni mali commercio, ex quo facile detrimentum capere poterat respublica. Sane ad edictum prouinciale notauit CAIVS, (g) *putare quosdam*, VENENI MALI *non contrahi emtionem, quia nec societas aut mandatum flagitiosae rei vllas vires habeat.* Quod quamuis ipse non ita in vniuersum admittere velit, eo quod hoc tum demum iustam rationem habeat, si res nullo modo adiectione alterius materiae vsui nobis esse possit: ex lege tamen Cornelia de sicariis (h) capitale erat, venenum malum necandi hominis caussa conficere, habere, vendere. Quod deinde variis senatus consultis & principum constitutionibus ad eos porrectum est, qui vel *conceptionis,* (i) *vel libidinis,* (k) *vel abortionis,* (l) *vel alienandae mentis* (m) caussa venena vendiderint. Eodem modo in commercio non erat frumentum tum publici canonis, (n) tum

(e) L. vn. C. *ne Christian. mancip. haeret. vel Iudaeus.* (f) Basilic. *lib. LX.* (g) L. 35. §. 2. *D. de contrab. emt.* (h) L. 1. §. 1. L. 3. *princ. D. ad L. Corn. de sicar.* (i) L. 2. §. 2. *D. ad L. Corn de sicariis.* (k) L. 4. *C. de malef.* (l) L. 38. §. 5. *D. de poen.* (m) Nouell. *CXV. cap. IV.* §. 5. (n) L. 3. *C. quae res venire non poss.*

tum quod exercitui mittebatur. (o) Illud si quis vel emeret vel venderet, capitali vterque supplicio plectebatur. Huius emtio in vilioribus personis capitali supplicio; in honestioribus proscriptione & publicatione bonorum coercebatur. Erat vero frumentum publici canonis, quod & *canon*, (p) *commeatus*, (q) *canon vrbicarius*, (r) & *entheca populi Romani* (s) dicitur, pensio annonae, quae a prouincialibus possessoribus populi vsibus annis singulis submittebatur, vt ex eo populo Romano panis ministraretur a pistoribus. (t) Quum vero annona Romana externis potius quam domesticis praesidiis niteretur, & nulla re facilius vulgus ad seditionem consternari soleat, quam metu feriarum esurialium: tanta animi contentione annonae publicae curam susceperunt principes Romani, (u) vt ANNONA AVGVSTA inter solemnia, quibus eorum laudes in nummis consecrabantur, elogia in primis emineat. (x) Quare ne quidquam huius frumenti a priuatis vel exteris interciperetur: tam seuera lege eius mercatum prohibere placuit. Eademque ratio suasit, vt & commeatus ad exercitum destinati emtionem priuatis inhiberent, haut ignari, & illum fame non modo rebus gerendis inidoneum reddi, verum etiam ad seditiones facile incitari. Metus iste seditionum etiam iam olim subegerat Romanos, vt deuictis gentibus & male obsequiosis arma adimerent, cuius rei exempla haut pauca exstant apud IVL. CAESAREM (y) & TACITVM. (z) Id vero ad omnes porrexit IVSTINIANVS, (a) a quo lege publica cautum legimus, ne quisquam priuatorum arma conficere auderet, nisi sit ex numero fabricensium, neue priuati arma emerent gestarentque, praeter cultellos minores, quibus nemo in praeliis vtatur. Priuatorum ergo non solum commercio, sed & fabricationi Imperator exemit arma, eamque operam solis demandauit fabricensibus, qui iam olim fabricandis armis locare operas consueuerant, & sub primiceriis fabricae huic labori insudauerant, (b) a curialibus ideo muneribus immunes, (c)

 sed

(o) L. 4. *C. eod.* (p) L. 30. *C. Theod. de annona.* (q) *L. 32. C. Theod. de naucular.* (r) *L. 3. C. Theod. de can. frum.* (s) L. 13. *C Theod. de oper. publ.* (t) Iac. Godofr. Parat. *ad* Cod. Theodos. *lib. XIV. tit. XIV. pag.* 225. *Tom. V.* (u) Boecleri *Exerc. de annona sub Imperat. Rom. Tom. II. Exerc. XVI. p.* 512. (x) Occo *Numism. p.* 122. 189. (y) Caesar *de bello Gall. lib. II.* (z) Tacit. *Annal. lib. XII. cap. XXXI. & Hist. lib. II. cap. LXIV. & LXVI.* (a) Nouell. *LXXXV. cap. I. & sequ.* (b) *L. 4. 5. 6. C. Theod. de fabricensib. lib. X. tit.* 22. (c) *L. 37. & 81. C. Theod. de decurion.*

ſed adeo tamen huic vitae generi adſtricti, vt illud deſerere non poſſent, & in fuga deprehenſi ſtigmate vrerentur. (d)

§. XIII.

Sunt etiam commercia quaedam iure canonico vetita a pontificibus, de quibus ipſis quoque tacere non poſſumus, quin aliquid moneamus. Maxime hanc eorum ſollicitudinem incitarunt expeditiones illae ſacrae, ad quas ſuſcipiendas variis artibus & pollicitationibus totum chriſtianum orbem pellexerant, vt eo liberius in vacuis principum palatiis dominarentur. Vt ergo tanto auſpicatius ſacrum iſtud bellum gereretur: variis bullis vetuerunt, ne quis Saracenis arma vel commeatum ſubueheret. Sic ALEXANDER PAPA III. (e) Romae in concilio Lateranenſi anno cIↃCLXXIX iis omnibus non modo diras ſed & ſeruitutem & rerum vetitarum amiſſionem minatur, *quorum animos ita occupaſſet ſaeua cupiditas, vt Saracenis arma, ferrum, & ligamina galearum ſubminiſtrarent, vel in galeis & piraticis Saracenorum nauibus regimen & curam gubernationis exercerent.* Nec mitior CLEMENS PAPA III. (f) cIↃCX ne eos quidem, qui Alexandriam redimendorum captiuorum cauſſa erant nauigaturi, portu ſoluere paſſus eſt, niſi iureiurando adactos, *ſe nihil in mercibus ſuis vel alio modo ſecum illuc deferre, vnde poſſit Saracenis, excepto redemtionis articulo, aliquod commodum aut ſubſidium prouenire.* Sed & iis diras minatus eſt, qui induciarum tempore merces prohibitas, lucrandi animo, eo detulerint. Quin ne quemquam fugeret inclementiſſimi Clementis ſeueritas, eodem anno (g) decreuit, *vt qui iam amplius cum Saracenis mercimonia habuerint, ſiue per ſe, ſiue per alios, nauibus vel quocumque alio ingenio, eis aliqua rerum ſubſidia ſeu conſilia, bello feruente, impendenda duxerint, omnes abſtenti eſſent, & a ſacrorum vſu excluſi.* Preſſit anteceſſorum veſtigia INNOCENTIVS III, (h) qui ALEXANDRI III decretum firmauit, addiditque, iis, qui Saracenis quidquam aduexiſſent, *gremium eccleſiae non eſſe aperiendum, niſi totum, quod ex commercio tam damnato perceperint, & tantumdem de ſuo in ſubſidium terrae ſanctae transmiſerint, vt aequo iudicio, in quo deliquerint, punirentur.* Nec minus denuo hanc legem firmarunt anno cIↃCCCX CLEMENS V, (i) & anno cIↃCCCXVI IOANNES XXII, (k) quorum verba hic legere parum

(d) *L 4. Cod Theod de fabricenſib.* (e) *cap. 6. X. de lud.* (f) *cap. 11. X. de Iudaeis.* (g) *cap. 12. X. eod.* (h) *cap. 17. X. eod.* (i) Extrau. *comm. multa 1. de lud.* (k) Extrau. *copioſius l. de lud. & Sarrac.*

rum refert. Tanta fuit pontificum Rom. in vindicando hoc crimine feueritas. Et operae fane pretium videbatur, his legibus auiditatem perfidiamque hominum coercere, vt eo fpeciofius fibi pontifices ius belli & pacis in orbe Chriftiano vindicarent, & vniuerfalem illam Chriftianorum rempublicam, cuius ipfi rectores moderatoresque effent, ftabilirent. Id enim vnice propofitum habuiffe praefules Romanos, dum claffìcum belli facri cecinerunt, iam ab ALBERTO AQVENSI (l) aliisque praeftantiffimis viris (m) eft obferuatum.

§. XIV.

Sed quum neque ius Romanum neque canonicum genuinum fit controuerfias inter gentes fopiendi fundamentum: noftrum erit, paullo adcuratius inquirere, quaenam hodie merces inter gentes contrabando habeantur. Paucis dicimus, quod iam fupra demonftratum eft, imperantium effe, difpicere, quas merces admittere, quas cum exteris communicare velint, vt adeo hic longam earum rerum texere feriem fuperuacuum videatur. Ad hoftes vero quas merces deferre nefas habeatur, pluribus inter gentes conuentionibus eft explanatum. Exftant eam in rem TRACTATVS HISPANIAE REGIS cum Belgis, (n) REGIS GALLIAE cum ciuitatibus Hanfeaticis, (o) eiusdem cum Batauis, (p) ANGLORVM cum Polonis (q) & Suecis (r) aliique huius generis complures, in quibus mercibus vetitis accenferi animaduertimus omnia arma igniuoma, eorumque adparatus, qualia funt tormenta, bombardae, mortaria, betardae, bombi, granatae, circuli picei, tormentorum fuftentacula, furcae, balthei, puluis nitratus, reftes igni capiendo idoneae, fal nitrum, globi, item haftae, gladii, galeae, caffides, loricae, bipennes, fpicula, equi, ephippia, aliaque inftrumenta bellica. Quin & triticum, hordeum, auena, legumina, fal, vinum, oleum, vela, reftes, & fi qua alia ad adparatum nauticum pertinent. Quamuis enim alter populus forfan fuo iure vtatur, dum talia hofti alterius fubminiftrat: nec minus tamen iure fuo vtitur, qui fe aduerfus illos defendit, qui hoftem reddere potentiorem non dubitant. Ceterum funt quaedam, de quibus inter gentes aliquando difceptatum eft,

(l) Alb. Aquenf. *Chron. Hierofolym. lib. IV. cap. XXVIII.* (m) Reinecc. *Praefat. Hiftoriae orient. praemiff.* Buddaei *Diff. de expedit. cruciat. §. 19. fequ.* (n) Leon. ab Aizm. *hift. pac. Belg. pag. 710.* (o) Diar. *Europ. contin. VI. in adpend.* (p) Diar. *Europ. contin. VII. art. XXVII. §. 368.* (q) Meteran. *hift. Belg. loc. cit.* (r) Diar. *Europ. contin. VII. Art. XI. p. 364.*

eſt, an mercibus vetitis ſint accenſenda. Sic de vaginis aliquando dubitatum, refert REINOLDVS KÜRIKE, (s) an vna cum armis deferri prohibitis cenſeantur prohibitae? Sed quemadmodum ipſe auctor prudentiſſimus quaeſtionem adfirmandam exiſtimat: ita praeclare obſeruat, in inſtrumento foederis REGIS GALLORVM cum Belgis (t) vaginarum negotiationem reliquis commerciis vetitis diſerte fuiſſe accenſitam. Et ſane cur accenſeri eas non oporteat, nulla videtur eſſe idonea ratio. Vaginis non minus opus eſt hoſti, quam gladiis: & quamuis vaginis non vulneret aut ſtragem edat: inutiles tamen eſſent ipſi gladii futuri, niſi vaginae eos a pluuia & rubigine tuerentur. Eadem ergo ratio, quae vela, reſtes nauticas, frumenta, prohiberi ſuaſit, ipſis etiam vaginis facile poterit accommodari. Multo acrius inter Hiſpanos & Anglos diſputatum eſt de herba Nicotiana, (u) vtrum illam hoſtibus ſubminiſtrare liceat? Negabant Hiſpani, qui illam rebus ad victum comparatis accenſebant, adeoque non minus intercipi poſſe iudicabant, quam ſalem. Aſt in alia omnia ibant Angli, quod herbam iſtam non nutrire vllo modo putarent. Hinc quum in tribunali maritimo Hiſpanico herba iſta Nicotiana iure intercepta iudicaretur: Angli litteras repreſſaliarum ad ſarcienda damna decreuerunt. Sed vt dicamus, quod res eſt, non tam hic quaeri videtur, an aliquid nutriat, quam an hoſtis eo commode carere nequeat, adeoque eo impetrato aduerſus nos procedat inſtructior? Talem eſſe herbam Nicotianam, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Exercitus enim ſub humido aere varioque caelo pro ſalute reipublicae excubans, deficiente hac herba, non magis ſe beatum aut inſtructum putabit, quam ſi ferias ageret eſuriales. Quo magis ergo intereſt gentis, ne aduerſus hoſtem probe inſtructum arma ferat, eo minus illi vitio vertendum, ſi haec exercitui deſtinata intercipiat.

§. XV.

Ne quis vero iure nos reprehendere videatur, quod diutius terra marique peregrinati, quid domi noſtrae praui rectique geratur, nondum expenderimus: proximum erit, vt & in merces Germanico iure vetitas inquiramus. Antiquiſſimis temporibus ab omnium rerum extera-

(s) Kürike *iur. marit. hanſeat. in annexis Quaeſt. illuſtr. Quaeſt. XVIII. pag.* 75.
(t) *Tract. Regis Gall. cum Belgis art.* 170. *in Diar. Europ. cont. VII. Art. XXVII.*
(u) Zouch. *iur. & iudic. faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.*

terarum commercio abhorruiſſe maiores noſtros, iam ſupra ex IVLIO CAESARE & TACITO demonſtrauimus. Poſtea etiam res exteras admittere coeperunt: ſed tamen, vt recte a CONRINGIO (x) obſeruatum eſt, rarus per Germaniam, & non niſi viliorum fuit commerciorum vſus, vsque ad annum a nato ſeruatore fere milleſimum centeſimum. Hactenus quidem paucae peregrinae merces, & vix aliunde quam ex Italia adlatae, oceano omni Normannorum piratica infeſto, & Germanicis nauibus paene ignoto. Primi ſeptentrionales populi mare Germanicum tentarunt, & proximi eidem mari Venedi, quorum nobile ad oceanum emporium Rerich, iam a Godofredo Danorum rege deſtructum, commemorant veteres FRANCORVM ANNALES. (y) Nec minus Iulinum, Venedorum emporium, iam ſaeculo vndecimo florentiſſimum, celebrant ADAMVS BREMENSIS (z) & HELMOLDVS. (a) Paullo poſt & Hanſeaticum illud foedus, CONRINGIO (b) teſte, inualuit, ex eoque tempore ita vbique effloruerunt commercia, vt Germania rerum & ad neceſſitatem & ad commodiorem vitae vſum pertinentium adfluentia, nulli terrae cederet. Quemadmodum vero tunc fieri ſolet, vt multa, quibus vix carere poteſt reſpublica, exportentur, multa, quae ciues ad luxuriam aliaque vitia publice noxia incitant, aliunde aduehantur: ita dandam ſibi operam exiſtimarunt imperii proceres, vt, quarum rerum commercia vetanda ſint, legibus publicis definirent. Sic CONSTITVTIONE CRIMINALI (c) cautum eſt, ne venena publici fiant commercii, ius iurandumque a pharmacopoeis exigatur, ſe inſcio magiſtratu nemini illa tradituros. Quum enim facile his rebus ad veneficia, mortemque voluntariam abuti ſoleat malitia hominum, nec raro imprudente earum tractatione ingens detrimentum capere poſſint integrae familiae: e republica profecto fuit, venenorum omnium commercium cohibere. Eam vero legem deinde mirifice paſſim perpoliuerunt leges prouinciales, maioris cautionis ergo ſtatuentes, ne venenorum thecae reliquis thecis miſceantur, vt in vendendis illis ſingularis libra adhibeatur, ne prouiſores, quos vocant, illa cuiquam tradant, vt nemini vendantur, niſi ipſis patribus familias integrae famae, vel illis, qui litteras ab iis ſcriptas obtulerint, vſum ſimul eorum indicaturas, &

 quae

(x) Conring. *de vrbib. Germ.* §. *LXXXV.* (y) Annal. Franc. *ad ann* IↃCCCVIII. (z) Ad. Brem. *hiſt. ecc leſ cap.* LXVI. (a) Helmold *Chron. Slau. lib* I. *cap.* II. (b) Conring. *l. c.* §. XLV. (c) Conſtit. Crim. Carol. *art. XXXVII.* §. *fin.*

quae ſunt huius generis alia. (d) Prudenter etiam legibus Germaniae publicis prohibitum legimus, (e) ne quis chriſtianus cum Iudaeo aliter quam in foro domicilii chriſtiani ineat contractum, nec quisquam actiones obligationesque aduerſus chriſtianum a Iudaeo emat, addita poena amittendi crediti, ſi quis ius Iudaei in ſe transtulerit. Immo & magiſtratui leges minantur infamiam & remotionem ab officio, qui ſuper huiusmodi prohibita venditione inſtrumentum conficere auſus fuerit. (f) Vnde fruſtra a tali prohibitione eximunt emtionem, eiusmodi actis inſinuatam, quum vitioſus actus alio aeque vitioſo ſuſtineri non poſſit. (g) Nec melius componunt rationes, qui cum CARPZOVIO, (h) RICHTERO (i) aliisque iureconſultis Saxonicis hanc prohibitionem ad debita tantum vſuraria, & a iudice non confirmata, reſtringendam exiſtimant. Nam harum actionum ceſſionem prohibere, ſuperuacuum erat, quum iam tum vſurarii eiusmodi contractus ipſo iure nulli haberentur. (k) In Saxonia tamen & aliis prouinciis ſententiam CARPZOVII alteri praeferri ſatis notum eſt, & pluribus exemplis a PHILIPPI, (l) SCHILTERO (m) & MENCKENIO (n) demonſtratur. Vnde non mirum eſt, & ZIEGLERVM, (o) STRYKIVM (p) aliosque accuratiſſimos iureconſultos pedibus diſcedere in CARPZOVII ſententiam. Eiusdem generis in Germania noſtra ſunt leges, quibus certa pannorum genera prohibentur. Sic quum animaduerſum eſſet, mercatores pannos laneos nimis extendere ſolere, (*daſs die Tücher an den Rahmen allzuviel geſtrecket vverden, und demnach dem Käuffer ein mercklicher davon im Waſſer abgehe, auch zu Zeiten die Tücher blattericht vverden,*) primum anno CIƆ IƆXLVIII. (q) cautum eſt, ne eiusmodi panni extendantur, nec, niſi antea humefacti

&

(d) Apothecker Ordnung der Stadt Lübeck *de anno 1606. cap. IV. art. I.* (e) *Rec. imp. de anno* CIƆ IƆLI. *§. dieſem zu begegnen vers. Es ſoll auch kein Chriſt. Ordin. Polit. de anno* CIƆ IƆLXXVII. *Tit. 20. §. Es ſoll auch kein Chriſt.* (f) *Receſſus imp.* CIƆ IƆLV. *§. zu dem vvollen.* (g) Richt. *Dec. XXXVI. n. XII. ſequ.* Lenz. *de nomin. ceſſion. cap. XXVI. memb.* I. *num. XI.* (h) Carpz. *lib. V. Reſp. XXXVIII. & part* II. *conſt. XXXV. defin. XLV.* (i) Richter. *l. c.* (k) *Vid. ipſe receſſ. Imp.* CIƆ IƆLV. *§. dieſem zu begegnen, ib. nichtig und unbündig ſeyen. conf.* Lauterb. *Colleg. pract. lib. XVIII. Tit. IV. §. XXIII.* (l) Philippi *ad Deciſ. Elect. XXVIII obſeru.* VI. (m) Schilter. *ad Pandect. Exerc. XXX. §.* LXXVII. (n) Mencken. *diff. iur. comm. & Saxon. ad Hub. p. m. 49.* (o) Ziegler. *de iurib. Iudaeor. cap. V. n.* XXIII. (p) Stryk. *de iur. & act. non ceſſibil. cap.* I. *§.* III. *p. 6.* (q) *Reform. Pol. anni* CIƆ IƆXLVIII. *Tit. von Verkauffung der vvollenen Tücher §. Dievveil auch befunden.*

& detonſi, venirent, aut ita venditi a fiſco vindicarentur. Poſtea anno cIↄ IↄLI. (r) hoc ad pannos Londinenſes aliosque exteros reſtrictum, de Germanicis vero diſpoſitum eſt, *das berührte gemeine Tücher, die in der teutſchen* Nation *gevvebet vverden, damit der gemeine Mann ſich deren auch zu gebrauchen hab, und dieſelben zu Nutz gebracht vverden, dergeſtalt an die Rahmen angeſchlagen, und das nachmahls dieienigen, ſo ſolche Tücher im H. Reich teutſcher* Nation *mit der Ellen ausſchneiden vvollen, daſſelbige vermöge der Policey-Ordnung thun, und die Tücher genetzt und geſchoren verkauffen.* Aſt anno cIↄ IↄLXXVII. (s) denuo prior illa lex firmata, ſimulque vt omnes panni expanſi, & qui nec humefacti nec detonſi venduntur, fiſco cedant, mandatum eſt. In iisdem comitiis (t) cautum, ne panni caerulei tincti colore corrodente, qui in receſſu vocatur, *die neulich erfundene, ſchädliche und betrügliche freſſende oder* corroſiv-*Farb, ſo man die Teufels-Farbe nennet*, vendantur, addita praeter confiſcationem pannorum infamiae poena grauique mulcta, ſi quis vel hoc colore pannos tingere, vel hoc modo tinctos diſtrahere auſus fuerit. Nec minore ſeueritate aromatum fraudulenter corruptorum, veluti zingiberis, colore tincti, nec non piperis, ſacchari & croci adulterini negotiationem receſſibus compluribus vetitam animaduertimus, (u) Prudenter porro in Germania commercio exemtae ſunt fruges herbeſcentes & immaturae, vt & vuae nondum ad vindemiam maturae. In eadem enim ORDINATIONE POLITICA, (x) quam vocant, cautum eſt, vt liceat quidem fruges & vindemiam futuram oppignerare, ſed ita vt iuſti pretii illius temporis ratio habeatur, aliaeque, quae ibi leguntur, cautiones obſeruentur, venditio vero frugum herbeſcentium & vinorum in vuis plane prohibeatur. Quae ratio imperatorem & imperii proceres induxerit, vt id vetuerint, facile patet. Solebant enim lucricupidi homines a colonis & vinitoribus, aeris indigis, totam ſpem meſſis vel vindemiae, nondum maturam, pretio minimo emere, eamque deinde collectam eo carius vendere. Iniuſtum vero eſt, auidos eiusmodi homines alieno ſudore & ſanguine viuere, &

(r) *Receſſ. Imp.* cIↄ IↄLI. §. 73. *ſequ.* (s) *Ord. Polit.* cIↄ IↄLXXVII. *Tit. XXI.* §. *dievveil auch befunden.* (t) Ibid. §. 3. *verb. Gleichfalls iſt uns glaublich fürgebracht.* (u) *Receſſ. Imp.* cIↄ IↄLI. §. 85. *& ſequ.* *Ord. Polit.* cIↄ IↄLXXVII. *Tit. 24. Von Verkauffung des Ingvvers, Pfeffers, Saffrich, und andern Gevvürz und Specereyen.* (x) *Ord. Polit.* cIↄ IↄLXXVII, *Tit. 19.* §. *Hierauf ſetzen und ordnen.*

& pauperes his fraudibus redigere ad incitas. Hinc non mirum, quod saluberrima ista lex ab ordinibus imperii non solum seruata, verum etiam ad similes casus porrecta sit. Sic vetere ciuium Hanseaticarum decreto statutum est: (y) *Nemo emet & vendet haleces, antequam captura sit perfecta, nec frumentum ante messem, pannum aut alia artificialia manufactionis, priusquam fuerint confecta & absoluta. Si quis contra hoc quid tentet, tunc emtor perdet bona cuncta: venditor autem decem marcas argenti pro mulcta soluet. Qui talem contractum nullitatis arguet, ille sextam partem ex bonis his confiscandis pro praemio accipiet.* Denique multae hinc inde exstant leges de vino diluto & corrupto, exempli gratia, ne quis vina medicamentis inficiat, nec vasa, nisi sulphure, idque semel & modice fumiget, (z) vt extera tantum vina helenio, saluia, absinthio herbisque aliis innoxiis condita & confecta vendere fas sit, (a) vt procurator fisci imperii, vini adulteratores, magistratu prius officii frustra admonito, poenam poscat, (b) vt denique vinum diluentes, vel calce aliisque mixturis corrumpentes infamia, suppliciis, bonorum publicatione mulctentur, (c) & quae sunt huius generis alia. Sed mirum est, in tanta optimarum legum copia, omnes etiamnum de mercium eiusmodi vetitarum adfluentia conqueri. Ast fuere eheu tempora, quibus, TACITO (d) teste, *plus apud Germanos valebant boni mores, quam alibi bonae leges.*

§. XVI.

Hae sunt merces, quas in commercio esse tum leges publicae, tum mores ac consuetudines gentium prohibent. Latissimus hic se aperiret campus, in quo excurrere nobis liceret, & quas merces aliae etiam gentes vel ad se importari, vel exportari ex prouinciis suis nolint, paullo adcuratius edisserere. Sed otium nobis ea in re fecit MARQVARDVS, (e) qui integro capite *de restrictione & coarctatione commerciorum, itemque iure prohibendae transuectionis mercium singulari* egit, variaque Gallorum, Scotorum, Italorum, Belgarum aliarumque gentium,

(y) Io. Aug. Werdenhagen *de rebuspubl. Hanseat. Part.* IV. *cap. XI.* Marquard. *Iur. Mercat. lib.* III. *cap.* V. §. 13. (z) *Recess. Imp.* cIↃCCCCXCVII. §. 1. *sequ.* (a) *Recess. Imp. eod. anno* §. *Item es sollen auch Aland &c.* (b) *Recess. Imp.* cIↃIↃ *Tit. vom gemächt der Wein.* §. *Gemächt halben.* (c) *Reform. Polit.* cIↃIↃXLVIII. *Tit.* 16. *von den Schiff- und Fuhr-Leuten* §. *nachdem auch zu Zeiten.* (d) Tacit. *de moribus Germ. cap. XIX.* (e) Marquard. *de iur. merc. lib.* I. *cap.* XVII.

tium, quae huc faciunt, ſtatuta collegit. Quare omiſſa in praeſenti hac tractatione, potius id obſeruamus, imperantem ex principiis ſupra explicatis etiam eo iure vti, vt commercia exteris quoque certis legibus concedere poſſit. Quum enim ea iure quodam ſuo certis caſibus plane prohibeat: non video, quid eum impediat, quo minus & conceſſis certas leges dicere, adeoque, quibus conditionibus illa libera eſſe debeant, edicere queat. Sic in commerciis maritimis obſeruari ſolet, vt naues mare vel portum peregrinum ſubeuntes, reuerentiam ſuam ſigno aliquo teſtentur, id quod iam olim apud Romanos fieri conſueuiſſe, praeclare docet LIPSIVS. (f) Et ſane luculentum eius rei exemplum apud APPIANVM (g) eſt, apud quem quum Domitii Ahenobarbi & Antonii naues praetoriae caſu ſibi obuiam factae eſſent, primarius Antonii lictor, ſtans in prora, vt mos erat, Ahenobarbi nautis imperabat, *vt detraherent inſignia.* Hodie naues hanc reuerentiam teſtantur demiſſo velo, non vno tamen ſemper modo. Ait enim STYPMANNVS: (h) *Entvveder es vvird im Mittel-Maſt die oberſte Flagge ein vvenig herunter gelaſſen, und bald vvieder aufgezogen, oder es vvird das Toppſegel hernieder gelaſſen, und nicht ehr als man einen Canonen-Schuß vveit in die See iſt, vvieder aufgezogen.* Et de hoc reuerentiae ſigno, quemadmodum ſaepe inter gentes potentiſſimas diſceptatum, ita & ſaepe pactis & foederibus cautum eſt, quo modo illud a ſingulis eſſet exhibendum. (i) Ad easdem leges, quae commerciis dici ſolent, pertinet, quod imperantes ciuitatibus quibusdam concedere ſolent priuilegium, ſiſtendi & ab inſtituto curſu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco ad certum tempus conquieſcant, & includantur ſtabulo publico, quo venum exponantur, quauis conditione, niſi vector domum redire malit. Vocant id ius *ſtapulae, die Stapel- oder Staffel-Gerechtigkeit, die Niederlage*, quale priuilegium Atrebato in vinis Francicis; Middelburgo in vinis iisdem vt & Hiſpanicis & Luſitanicis; Dordraco in vinis Rhenanis

(f) Lipſ. *Elect. lib. I. cap.* XXIII. (g) Appian. *de bello ciuil lib. V.* (h) Stypman. *de iur. marit. Part. V. cap.* I *n.* 21. (i) *Vid. tractatus inter Sueciae & Daniae reges anno* cIↄ Iↄ XLV. *Art.* 5. 14. *&* 15. *apud* Loccen. *de iure marit. lib.* I. *cap.* IV. *num.* X. *Tractatus Londinenſ. inter Anglos & Belgas* cIↄ IↄCLXXIV. *Art.* IV. *See-Tractat inter Ludouicum* XIV. *& ciuit. Hanſeat art.* VII. *apud* Marquard. *de iur. mercat. Tomo* II. *pag.* 31. Puffendorf. *Rer. Brandeburg. lib.* IX. §. LXVIII.

nis, frugibus, lignis & carbonibus; Spirae Nemetum in salibus aliisque mercibus, aliis denique ciuitatibus in aliis rebus competere, satis constat. (k) Accensendum porro his legibus *ius geranii*, *das Krahnen-Recht*, quo imperantes iubent, vt merces certis locis machina ad id comparata nauibus extrahantur, & explorato eorum pondere, denuo immittantur. (l) Omitto alias huius generis leges, quibus imperantes passim circumscribere solent exterorum negotiationes.

§. XVII.

Principem vero locum inter has leges & conditiones iure quodam suo sibi deposcunt vectigalia, quae fere vbique mercibus extrinsecus adlatis imponuntur. Iam olim apud Romanos quam plurima fuisse vectigalia, vel e iure nostro constat, eorumque rationes post SIGONIVM (m) luculenter excussit V. C. PETRVS BVRMANNVS. (n) Quorum morem quum hodie gentes tantum non omnes sequantur, non temere quaerere quis possit, an id iure fiat? Equidem iure exigi vectigalia & portoria, vbi in vias muniendas, reficiendasque, cannales ducendos, pontes struendos, purgandos portus, aliaeque huiusmodi impensae fiant, nemo negat. Sed an in libero mari vectigalia iure exigi & imperantium arbitrio libere intendi possint, id vero est, quod haut pauci negant. Maxime hanc litem Danis haut semel intentarunt Sueci. Iam anno CIↃ IↃCXL. PVFFENDORFIO (o) teste, acriter querebantur, Danos in freto Oresundico vectigalia nimis intendere, idque vel eo nomine iniquissimum esse iudicabant, quod id ius tamquam partem summi imperii sibi vindicarent. *Equidem Hafniae aut Bergis vectigal, quantum velit, exigere licere Dano, & ibi contradicturum neminem. Sed in freto id capere, vbi nec littore nautae vtantur, non plus rationis habere, quam si aut Anglus in freto Britannico, aut Hispanus in Gaditano idem exigere instituat.* Hinc non mirum, Suecos bello, quod paullo post inter eas gentes exarsit, composito, in pace anno CIↃ IↃCXLV. articulo III. sibi summam libertatem a vectigalibus istis Oresundicis esse stipulatos. Eadem lis recruduit anno CIↃ IↃCLVIII. & paullo post denuo sopi-

(k) *Vid* Leuber. *disquis. Stap. n.* CCXCVII. *sequ.* Webner. *voce Staffel-Recht.* Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap. VI.* §. *XII. sequ.* (l) *Vid.* Loccen. *l. c. lib.* I. *cap. cap.* X. § 11. Stypmann. *contin. de iure marit. Part. V. cap.* II. *num.* XI. *sequ* (m) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. lib.* I. *cap* XVI. (n) Petr. Burmann. *de vectigal. pop. Rom.* (o) Puffendorf. *rer. Brandenburg. lib.* XII. §. LXXXVI.

ſopita: (p) Sed vt ſunt fata rerum humanarum, Dani, qui tam diu Suecis hanc libertatem concedere fuerant coacti, ius ſuum exigendi a Suecis vectigalia etiam in freto Oreſundico recuperarunt vltima pace Holmienſi, vt adeo iam eam litem ſopitam oporteat. Enimuero ne in fretis quidem ſoluenda vectigalia, (quorum aequitatem tueri difficillimum putat HERTIVS,) (q) iuri refragari, illi facile largientur, qui mare imperio ſubeſſe poſſe, non inficiantur. Quaeſito vero tali imperio, quis neget, vectigal a tranſeuntibus pro mercium vectura peti poſſe? Ea ſane exiguntur non ſolum ob impenſas in vias & pontes faciendas, ceu HERTIVS exiſtimaſſe videtur, verum partim in ſignum & recognitionem imperii, quod in certum maris tractum ſibi adſeruerunt imperantes, vt ZIEGLERVS (r) vidit, partim ob ſecuritatem, quam princeps nauibus ſuis & claſſibus praeſtat tranſeuntibus, quam cum ZIEGLERI ratione coniungendam recte monet illuſtris BÖHMERVS. (s) Vnde ne ipſe quidem PVFFENDORFIVS (t) id ius plane iniquum dicere auſus eſt, quamuis moderate eo vtendum eſſe, fruſtra monuerit, quum id de omnibus vectigalibus ipſa aequitas & ratio prudentiae ciuilis ſuadere videatur.

§. XVIII.

Quum vero legibus a ſubiectis obſequium debeatur, ſubiectorum vero numero non ſolum ciues, verum & exteri, dum in terris noſtris vel maribus haerent, habendi ſint, ſiquidem in aliena republica verſari, & imperanti parere nolle, hoſtile eſſet futurum: (u) conſequens eſt, vt a ciuibus non modo, verum etiam peregrinis, qui vel merces vetitas venum exponunt, vel vectigalia defraudant, vel aliis legibus ab imperante circa commercia conditis refragantur, principes poenas iure poſſint exigere, Poenae vero non ſemper & vbique eaedem ſunt. Saepe fieri ſolet, vt, qui hoſti maxime obſidione cincto & deditioni proximo neceſſaria ſufficiunt, extremo ſupplicio adficiantur. Sic iam olim Demetrius, quum Atticam teneret exercitu; iamque vicina oppida Eleuſina & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis finem facturus, nauis frumentum inferre parantis & magiſtrum & guberna-

 to-

(p) Puffendorf. *vita Caroli Guſtaui regis Suec. lib. V.* §. LXVI. (q) Hert. *de ſeruit. natur. conſtit. ſect.* I. §. XV. *p.* 129. (r) Ziegler. *de iur. maieſt. lib.* II. *cap* VII. §. XIII. (s) Boehm. *ius pub. vniuerſ. lib.* II. *cap.* IX §. XIX. *&* XX. *&* *ibi not.* I. *pag.* 555. (t) Puffendorf. *de iur. nat. & gent. lib.* III. *cap.* III. §. VII. (u) Boehm. *ius publ. vniu. lib.* III. *cap.* I. §. XIII. *ſequ. pag.* 574. *ſeq.*

torem ſuſpendit, eoque modo deterritis ceteris, vrbe potitus eſt. (x) Eadem ſeueritate Pompeius, teſte PLVTARCHO, (y) cuſtodes impoſuit Boſporo, obſeruaturos, ſi qui mercatorum eo nauigarent, & deprehenſos capitali ſupplicio affecturos. Talia etiam exempla haut pauca nouiſſima ſuppeditat hiſtoria, (z) quae ne GROTIVS (a) quidem iniquitatis arguere in vniuerſum potuit. Non mitiorem poenam leges comminantur illis, qui cum gente hoſtili negotiantur, (b) aut rem vetitam doloſe vendunt. (c) Saepe enim infamiam, (d) vel animaduerſionem, (e) vel excommunicationem, (f) vel mulctam denique (g) eiusmodi negotiatoribus vel merces vetitas aduehentibus vel omittentibus profeſſionem, vel alias leges contemnentibus propoſitam eſſe animaduertimus. Praecipue tamen locum tunc habet poena confiſcationis. Quamuis enim olim paullo mitius nonnumquam actum ſit cum negotiatoribus, ceu docent variae Graeciae & Alamanniae imperatorum, vt & Regum Franciae, Hiſpaniae, Syriae, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, conſtitutiones, in CONSVLATVM MARIS (h) relatae: plerumque tamen merces, quae vel contra leges vehuntur, (i) vel de quibus non ſoluuntur vectigalia, (k) & a Romanis & gentibus hodiernis in fiſcum redigi ſolent. Nec id quidem iniuſtum eſſe, quilibet intelligit. Leges eam poenam comminantur: indicari etiam ſolet variis ſignis, quo loco mercium profeſſionem fieri velit imperans, eoque comparatae ſunt ſtatuae mercuriales, *die Zoll-Stangen*. Quod & ad merces prohibitas attinet, ciuibus aeque ac exteris antea fieri ſolet denunciatio vel ſignificatio publica, vt cauere ſibi a damno poſſint, qualium ſignificationum publicarum exemplum haut vnum apud CAMBDENVM (l) aliosque (m) extare animaduertimus. Quod ſi ergo iſtas minas deſpica-

tui

(x) Plutarchus *in Demetrio.* (y) Idem *in Pompeio.* (z) Gregorii Leti *vit. Philippi* II. *Part.* I. *lib.* III. Thuan. *hiſt. lib. XV. pag.* 305. (a) Grot. *de iure belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. 5. (b) L. 11. *pr. D. de public. & vectigal.* (c) L. 1 *C. ne Chriſt. mancipium.* (d) Reform. *Polit.* clↄ Iↄ LVIII. *Tit.* XVI. (e) Reform. *Polit. l. c.* (f) *C.* 6. 11. 12. 17. *X. de Iudaeis.* (g) L. *vlt* §. 5. & 10. *D. de public. & vectigal.* (h) Conſulat. maris *cap.* CCLXXIV. (i) L. 11. §. 2. *D. de publ. & vectigal. L.* 1. *D. de his quae vt indign. L.* 3 *C. de naut. foen. Ord. Polit.* clↄ Iↄ LXXVII. *Tit. XVI. Tit. XIX.* §. 3. *Tit. XX.* §. 4. *Tit.* XXI. § II. III. XVI. *Tit.* XXII. §. *vlt.* (k) *L. vlt. D. de publ. vectigal. & commiſſ. Quinct. l. Declam* CCCXLII. (l) Cambden *hiſt. Eliſabethae reginae ad ann* clↄ Iↄ XCI. & clↄ Iↄ XCVIII. (m) *Vid.* Grot. *in not. ad ius belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. *V.*

tui habent mercatores, & contra leges sibi dictas negotiantur: consensisse in poenam illam videntur, neque adeo ipsis, tamquam volentibus, fit iniuria.

§. XIX.

Romano iure quidquid ob hanc caussam in fiscum redigitur, COMMISSVM vocatur, ceu ex toto titulo digestorum *de publicanis, vectigalibus & commissis* adparet. Proprie equidem & ex vsu Latinae linguae COMMISSVM non res est, quae a fisco vindicatur, sed factum, ob quod vindicatur. Quicumque enim contra legem aliquid susceperant, COMMISISSE in *legem* dicebantur, (n) vel etiam COMMITTERE *edictum*. (o) Vnde & apud SVETONIVM (p) & VLPIANVM (q) commissum non pro re a fisco erepta, sed pro facto aduersus leges commisso, accipitur. Ait enim ille, *vectigalibus indictis, neque propositis, quum per ignorantiam scripturae multa* COMMISSA *fierent*, id est, quum per ignorantiam saepe aduersus legem ageretur. Hic vero dum *commissa* etiam *ad heredes transmitti* monet, non profecto res, quae in commissum cadunt, sed factum illicitum, & natam inde obligationem, intelligit. Quum vero, qui legi non paret, etiam ad poenam sit obligatus, etiam haec committi dicebatur. Sic saepe in legibus nostris est: *committere in poenam*, (r) saepe & *poena ipsa committi dicitur*. (s) Denique & ad ipsam rem, quae poenae loco eripitur, dictionem hanc adplicarunt ICti, adeo vt & fundus, (t) homo (u) & merces (x) *committi*, vel in *caussam commissi cadere* dicantur. Quamquam, qui purioris Latinitatis sunt paullo studiosiores, HVBERO (y) obseruante, dicere malint: *res pro commisso tenetur*, qua locutione etiam QVINCTILIANVM (z) vsum nouimus.

§. XX.

Nec merces tantum pro commisso tenentur, verum saepe etiam naues simul capiuntur, si vel hostium sint, vel hosti quidquam, quod eius vires augeat, subuehere audeant. Exempla iam in iure nostro exstant luculentissima. (a) Hodie vero nihil hoc iure inter gentes est

 fre-

(n) *L. 39. D. ad L. Iul. de adult.* L. *vlt. D. de lege commissor.* (o) *L. 8. §. vlt.* L. 10. *§. 14 D. de coniung. cum emancip.* L. 126. *D. de legat. I* (p) Sueton. Caligul. *cap.* XLI (q) Vlpian. *L. 14. D. de public. vectigal. & commiss.* (r) *L. 23. §. 1. D. de recept. qui arbitr. L vlt. in fin. D. quod quisque iuris in alt.* (s) Cicero *pro Cluent.* (t) *L. 17. § vlt. D. ad SCtum* Vellei. *L. 37 D. de neg. gest.* (u) *L. 2. C. si seruus export.* (x) *L. 11. §. 2. D. de publ. vectig. & commissis.* (y) Huber. *Praelect. ad D. lib.* XXXIX. *Tit. V. §. VIII.* (z) Quinctil. *Declam.* CCCXLII. (a) *L. 11. §. 2. D. de publ. vectigal. & commissis. L. 3. C. de naut. foen.*

frequentius, adeo, vt, feruente bello, vix hebdomas abeat, quin captarum ob merces vetitas nauium mentionem faciant nouellae publicae. Vocant eiusmodi nauem *eine Prise*, & si lis ea de re oritur, & sententia contra magistrum nauis fertur, phrasis adhiberi solet: *Das Schiff ist für gute Prise erkläret.* Quod ex lingua Italica esse, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXI.

Et haec quidem de ipsis mercibus vetitis & commissis generatim praemittere visum est. Proximum est, vt ad specialiorem thematis nostri expositionem prouehamur, acturi, quod & titulus iam pollicetur, *de nauibus ob mercium vetitarum vecturam commissis.* Ea enim de re tot inter gentes agitantur controuersiae, vt iis vel enumerandis pauciores plagellae sufficere non videantur. Dabimus tamen operam, vt si non alia re, at certe breuitate nos lectori commendemus.

CAP. II.

DE

NAVIBVS OB MERCIVM VETITARVM VECTVRAM COMMISSIS.

§. I. Naues & nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur. §. II. Talia & ius nouissimum illis concedit. §. III. Saepe tamen capiuntur, & pro commisso tenentur, maxime ob merces illicitas. §. IV. Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt. §. V. Id cognoscitur ex instrumentis, quae vocantur, passeports, certificats, certepartien, cognoscementen. §. VI. Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues vna cum mercibus fisco vindicentur. §. VII. An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commissum cadant? §. VIII. Quid si vel naues hostium merces amicorum, vel naues amicae merces hostium contineant? §. IX. Varii casus hic accurate distincti. §. X. Vnde cognoscatur, res naui impositas hostibus esse destinatas? §. XI. Vnde pateat, easdem hostium esse proprias? §. XII. Vnde constet, naues ipsas esse hostium? §. XIII. Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?

§. XIV.

§. XIV. Cui, si priuatae naues auctoritate publica naues ceperint? §. XV. Quid si naues consociatae (eine Admiralschafft?) *§. XVI. Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam. §. XVII. Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus demonstratur. §. XVIII. Lata sententia, praeda statim fit eorum, qui sub hasta emunt. §. XIX. Nauium ita pro commisso occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum sit, in adsecuratione pura? §. XX. An si adsecuratio sit conditionata? §. XXI. Si sententia nondum lata, quamdiu exspectandum sit adsecurato, antequam restitutionem exigat? §. XXII. Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae. §. XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

SVmtuosissima est nauium structura, maioresque impensas & instructio earum, & adparatus nauticus exigunt. Vnde non mirum, quod & nauibus ipsis, & nautis, haut pauca priuilegia indulserint summi imperantes, quo & securitati eorum prospiceretur, & homines ad rem nauticam redderentur alacriores. Sic iam olim Claudius imperator Latinis nauem mercaturae caussa fabricantibus ius Quiritium dedit, dummodo naue illa decem millium modiorum Romam sex annos frumentum portassent. (b) Eodem iure Romano etiam vacatio a publicis muneribus dabatur nautis, (c) & grauioribus poenis coercebantur, qui aliquid ex naufragio vel expugnata naue rapuerant, receperant, damnumue dederant. (d) Si quis alterum hominibus armatis de naui sua deiecerat, concusserat, expugnauerat, lege Iulia de vi publica tenebatur. (e) Sunt etiam, qui legem illam, quod nemo domo sua extrahi atque inde in ius rapi posset, (f) cum ALBERICO DE ROSATE, (g) BALDO, (h) NEGVZANTIO, (i) IASONE (k) BENEV. STRACCHA (l) etiam ad nauem porrigunt. Quam sententiam iustam apud Romanos habuisse rationem eo minus dubitamus, quo certius constat, totam illam aedi-

um

(b) Sueton. Claud. *cap. XIX.* Vlpian. *Fragm. Tit.* III. §. *6.* (c) *L. 3. D. de vacat. mun.* (d) *L. 2. D. de incend. ruin. rate naue expugn.* (e) L. *3. D. ad leg. Iul. de vi publ.* (f) L. 18. *D. de in ius voc.* (g) Alberic. *de Ros. ad* L. *pen. D. de his qui deiec.* (h) Baldus *ad* L. 2. *C. locat.* (i) Neguzant. *de pignor. memb. IV. part.* II. *num.* 169. (k) Iason. *ad* L. 18. *D. de in ius voc.* (l) Stracch. *de nauib. Part. I. n.7.*

um religionem a Larium & Penatium cultu eſſe repetendam. Atqui etiam LARES PERMARINI erant, quibus nauali praelio aduerſus Antiochi praefectos aedem vouit L. Aemilius. (m) Porro & id ſingulare eſt, quod ſi quis nauem communem refectionis indigam communi nomine refecerit, alterque ſocius ſumtus erogatos cum vſuris centeſimis intra menſem non reſtituerit, is, qui refecit, totius nauis dominium in ſolidum obtineat, (n) quum alias dominio rei ſuae non temere quisquam ſit priuandus. Nec minus is, qui ad nauem conſtituendam, reficiendam, inſtruendam pecuniam credidit, praelationis iure ante reliquos creditores gaudet, (o) immo, vt RAVCHBARO (p) & KVRIKIO (q) viſum, etiam iure tacitae hypothecae, cuius diſerte mentio fit in legibus, (r) quidquid a VINNIO, (s) LOCCENIO (t) & STYPMANNO (u) in contrarium adlegetur. Haec & alia nauium nautarumque iura paſſim prodit ius Iuſtinianeum, quae fuſius hic exponere noſtra iam parum intereſt.

§. II.

Nec parciores hodie gentes ſunt in priuilegiis circa rem nauticam concedendis. In plerisque ſane legibus nauticis cautum eſt, vt nemo nautam itineri accinctum arreſtare, nauique exire iubeat propter perſonale debitum, ſi vel bona in naui habeat, vel nauclerus pro eo fideiubeat. Ita IVRE DANICO (x) ſancitur. *Liegt ein Schiff ſegelfertig, und wartet auf wind, ſo mag niemand deſſen Steur-oder Bosmann um Schuld willen aufhalten, ſondern ſein Gut, ſo er im Schiffe hat, ausbenommen ſeine Kleider, darinn er geht, und ſein Koy-Bette ſoll von dem Schiffer und Schiffleuten bey eydlicher Auſſage gelieffert werden, der andere aber ſoll ſeine Reiſe der Abrede nach fortſetzen.* Eadem ſtatuerunt Philippus II. Rex Hiſpaniae (y) vt & iuris WISBYENSIS (z) & LVBECENSIS (a) auctores. Vnde & in IVRE PRVTENICO (b) legimus: *Wann ein*

Schiff

(m) Liu. *lib. XL. cap.* VII. *Conſ. de Laribus marinis* Deſid. Herald. *ad* Tertull. *Apol.* l. 26. *eiusd. Aduerſ. lib.* I. *cap.* VII. *Meurſ. Actuar. philol. ad libr. de gloria cap.* II. (n) L. 52. §. 10. *D. pro ſocio.* L. 4. *C. de aedific. priuat.* (o) L. 5. & L. 6. *D. qui prior. in pign.* L. 25. *D. reb. cred.* L. 26. & 34. *D. de rebus auctorit. iud. poſſ.* (p) Rauchb. *Part.* I. *qu. V. n.* XVI. (q) Kürike *Reſol. Quaeſt. illuſtr. quaeſt.* XIII. *p.* 65. (r) Nouell. *XCVII. cap.* III. (s) Vinn. *ad L. non autem D. de exercit. act. p.* 100. (t) Loccen. *iur. marit. lib.* III. *cap.* II. *p* 213. (u) Stypman. *iur. naut. Part. IV. cap. IV. n.* XX. (x) Ius Danic. *lib. IV. cap.* I. *art. XXXVI.* (y) Ord. marit. *Tit. de naut. art. XXVI.* (z) Ius Wisbyenſ. *art.* VI. (a) Ius Lubec. *lib. VI. Tit. I. art. VI.* (b) Ius Pruten. *lib. IV. Tit. XIX. art.* I. *§. VI.*

Schiff von Königsberg nach der Pillau kommt, so soll niemand sein geheurtes Schiff-Volck aus des Schiffers Bort nehmen, Schuld-Sachen halber, wofern der Schiffer vor ihn cauiren oder bürgen wolte. Iisdem iuribus etiam iis, qui pecuniam ad reficiendas naues crediderunt, ius praelationis non modo prae aliis creditoribus, verum etiam prae illis, *welche Geld auf Bodmerey gegeben*, indulgetur, dummodo instrumentum super eo contractu fuerit confectum, quod vocant *einen Byl-Brief.* (c) Qua de re denuo IVS DANICVM: (d) *Wer einem andern Geld, ein neu Schiff zu bauen, oder mittler weil das Schiff zu unterhalten, fürstrecket, soll einen schrifftlichen* contract, *der von guten Männern zur Kündligkeit unterschrieben sey, aufrichten, welcher* contract *Byl-Brief genandt wird. Selbiges Geld soll bezahlet, und das Schiff von solcher Schuld frey gemachet werden, ehe bevor es sich auf die Reise begiebt. Mittler weil bleibet das Schiff zur Versicherung, und dafern der Byl-Briefe viele solcher gestalt ausgegeben wären, sollen die ältesten den jüngern vorgehen, und alsdann wird solche Schuld-Forderung allen andern Schulden, die auf dem Schiffe hafften können, vorgezogen.* Singularia eiusmodi iura & priuilegia rei nauticae bono a summis imperantibus condita passim exstant, & ab aliis ex instituto explicantur vberius.

§. III.

Quamuis autem tantus sit nautarum nauiumque fauor, vt nihil reliqui fecerint legislatores, vt illos, quantum salua republica fieri posset, in tuto collocarent: saepenumero tamen contingit, vt captae pro commisso teneantur. Non modo enim ab hostibus & praedonibus maritimis capiuntur, qui sibi in hostium naues omnia licere existimant, verum etiam ab amicis, si merces vetitae vel ad hostes vel ad ciues ipsos aduehuntur. Hoc enim casu non solum merces ipsae, verum etiam nauis cum vniuerso adparatu nautico commissae iudicantur. Quamuis enim res secus se habeat, si ob neglectam professionem mercium, defraudationemque vectigalis fiscus res occupet, siquidem tunc non nauis, sed onus illius, pro commisso tollitur: (e) hoc tamen ad commissum propter merces illas illicitas non videtur adplicandum. Vectigal enim non de nauibus, sed de mercibus illis impositis, exigitur. Ast si cer-

(c) Vinn. *l. c. p.* 95. (d) Ius Danic. *lib. IV. Tit. V. §. IX.* (e) L. *vlt. §. vlt. D. locat. conduct.*

si certae merces illicitae declarantur, lex commissi est, ne merces eo vehantur, adeoque ea lex & merces ipsas, & nauem, qua vehuntur, complectitur. (f) Aequum id Romanis iam visum est. Ait enim PAVLLVS Iureconsultus: (g) *Dominus nauis, si* ILLICITE *aliquid in naue, vel ipse, vel vectores imposuerint,* NAVIS *quoque fisco vindicatur.* Et hoc iure hodienum vtuntur gentes, quoties cum aliis bellum gerunt. Tunc enim omnes naues, mercibus illicitis onustae, vna cum mercibus a fisco occupantur. Sic, exempli caussa, praepotentes ordines foederati Belgii, cum Anglis bellum gerentes, anno CIↃ IↃCXLVIII. prid. Non. Febr. (h) publice & ciuibus & neutrarum partium gentibus denunciarunt, in commissum casuras omnes naues, Anglis quidquam illicitarum mercium aducturas. *Wir wollen,* inquiunt, *alle unsere* alliirten, *Freunde und* Neutra*len, und* generaliter *alle Völcker und* nation*en hiermit* aduertiret, *und ernstlich ersuchet und ermahnet haben, daß sie nicht befordern, noch bey währenden diesen* differentien *verführen oder* transportiren *wollen aus einigen Landen, Königreichen, Plätzen oder Städten* directe *oder* indirecte, *noch einigen Städten, Häfen und Plätzen in England &c. einige Kriegs*-ammunition, *oder einige Materialien, so zu Ausrüstung der Schiffe dienen, wie die auch genant werden mögen, auch von was* sorte, qualitaet *und* condition *oder Natur die auch seyn mögen, keine ausbescheiden. Sintemahl wir vor gute Prisen und verbrochen halten wollen alle die Orlogs- und Schiffs-behufen, so dieser unser* aduertentz *und* ordonanz *zuwieder würden befunden werden.* Et ne quis existimet, de solis mercibus confiscandis loqui ordines Belgicos, statim addunt: (i) *Massen wir für verbrochen halten wollen, und von nun an für gute Prisen erklären alle die Schiffe, so wohl auch die eingeladene Güther, Wahren und Kauffmanschafften, von welchen mehr, als ein See-Brief,* (ad occultandas scilicet merces illicitas,) *gefunden werden.* Idem ius gentibus exteris cum Suecis negotiantibus anno CIↃ IↃCLIX. denunciauit FRIEDERICVS Rex Daniae, (k) nec hodie fere bellum vllum geritur, quin naues vna cum mercibus contrabando soleant a belligerantibus occu-

(f) L. 11. §. 2. D. *de publ. vectigal. & commissis.* (g) Coccei. *dissert. de commiss.* §. XXXV. (h) Placat *der Hochmögenden Herren Staaten General der vereinigten Niederlanden, wie es bey gegenwärtigem See-Krieg mit der Nauigation und Commercio auf England gehalten werden solle.* §. 2. *ap.* Marquard. *de iure mercat. in append. pag.* 643. (i) Ibid. §. 5. *pag.* 644. (k) Marquard. *de iure merc. in append. p.* 656.

occupari. (l) An autem naue publicata etiam ſcapham hoc fatum maneat, disquiritur, plerisque id negantibus, (m) quia nec emta naui ſcapha ſimul emta videatur. (n) Sed raro ea de re ſuborietur controuerſia, cum exercitor, amiſſa naui, de ſcapha non admodum ſit laboraturus.

§. IV.

Quum vero ius iſtud ſatis rigidum ſit: mirum non eſt, quod illud valere non ſoleat, ſi merces illicitae non a domino, ſed magiſtro nauis, gubernatore, proreta alioue e nautis naui illatae ſint. Tunc enim non nauis, ſed merces tantum in commiſſum merito cadunt, quia dominus nauis delictum ferre non tenetur, quod ab alio in re ſua commiſſum eſt. Qua de re denuo PAVLLVS: (o) *Quod ſi abſente domino illicitum quid a magiſtro vel gubernatore aut proreta, nautaue aliquo impoſitum, ipſi quidem capite puniuntur commiſſis mercibus,* NAVIS *autem domino reſtituitur.* Elegans huius rei exemplum exſtat in lege DIOCLETIANI & MAXIMIANI Imperatorum, vbi quum Iunias quidam propoſuiſſet, ſe nauticum foenus ea conditione dediſſe, vt poſt nauigium, quod in Africam dirigi debitor adſeueraſſet, in Salonitanorum portum naue delata, foenebris pecunia ſibi redderetur, ita vt nauigii duntaxat, quod in Africam deſtinatum fuerit, periculum ſuſceperit, ſed vitio debitoris, nec locum quidem nauigii ſeruantis, illicitasque merces comparantis, omnia, quae nauis continuerit, fiſcum occupaſſe: reſcripſerunt Imperatores, *amiſſarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempeſtatis diſcrimine, ſed ex praecipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidiſſe conſtet, adſcribi Iuniae, iuris publici rationem non permittere.* Nihil hic de naue a fiſco occupata, ſed de mercibus tantum. Illa enim non ideo non ceciderat in commiſſum, quia nauis vel Iuniae, vel alterius fuerat, ſed quia, eo inſcio ac abſente, debitor, illius nauis magiſter, merces illicitas naui impoſuerat. Quum ergo re ſua excidere non debeat dominus, ſi in ea ab alio quidquam contra leges fuerit admiſſum, & recte in ſimili caſu reſcripſerit ANTONINVS: (p) *Si colonus vel ſeruus domini praedii ferrum illicite in praedio fecerint,*

 igno-

(l) See-Tractat *inter Lud. XIV. Reg. Gall. & ciuitates Hanſeat. art.* III. *apud* Marquard. *in append. pag.* 30. (m) Bald. *ad* L. 3. *Cod. de naut. foen.* Stracch. *de nauibus. Part.* II. *num.* XII. (n) L. *fin. D. de inſtr. vel inſtr. leg.* L. 44. *D. de euict.* (o) L. 11. §. 2. *D. de public. & vectigal. & commiſſ.* (p) L. 16. §. 11. *D. de publ. & vectigal. & commiſſ.*

ignorante domino, nulla poena dominum teneri: aequitas sane suadet, vt & nauis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.

§. V.

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistri nauis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus nauis, merces suas esse, non hostis, simulque indicare, vnde merces veniant, quo destinatae & cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vocant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri nauium, quo animaduerti eo facilius possit, vtrum domini nauis, vel qui ei merces imposuerunt, *die ausrehder*, bona fide agant, an ipsi merces illicitas naui imposuerint. Hunc in finem in foedere maritimo LVDOVICI XIV & ciuitatum Hanseaticarum anno cIↃ IↃCLV (q) cautum est: *Et afinque l' on ne puisse douter de la qualité des marchandises, chargées dans les dits vaisseaux, seront les Capitains & Maistres d' iceux trouvez en mer, tenus de montrer aux Capitains de navires de guerre de sa Majesté un* PASSEPORT, *où lettre de mer, & un* CERTIFICAT, *ou pollice de chargement, par le quel passeport apparoitra, comme le navire apartient aux habitans des dites villes Hanseatiques, ce qui sera attesté sur leur serment par le magistrat de lieu, d' où il sera, & seellé de son cachet: & dans le certificat sera contenu la charge du navire, le lieu, d' où il part, & où il part, & où il va, & qu' il n' y a pas des marchandises de contrebande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MARQVARDVM, (r) a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta: *Denen Allerdurchlauchtigsten, Durchlauchtigsten, Durchlauchtigen, Grossmaechtigen, Maechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und Weisen Herrn, Kaeysern, Koenigen, Republiquen, Printzen, Hertzogen, Grafen, Baronen, Herren, Bürgemeistern, Schoepffen, Raethen, Richtern, Officiren und Regenten, in allen guten Staedten und Plaetzen, so vvohl geist-als vveltlichen, vvelche dieses unser Patent sehen oder lesen hoeren, thun vvir Bürgemeister und Regierer der Stadt N. zu vvissen, daß N. N. Schiffer des Schiffes N. vor uns erschienen, und bey seinem solennen Eyd declariret hat, daß das Schiff N. groß ohngefehr N. Lasten, auf vvelchem er ietzo Schiffer ist, zugehoere den In-*

(q) See-Tractat Ludouici XIV. *reg. Gall. & ciuit. Hanseat. art. VI. apud* Marquard. *de iure mercat. in adpend. pag.* 30. (r) Marquard. *Adpend. libri de iure mercat. pag.* 652.

Invvohnern der unirten Prouintzen, so vvahr ihm Gott helffe. Vnd vvie vvir gerne sehen, daß ermeldter Schiffer in seinen rechtmaeßigen Sachen befoerdert vverden moege, so ersuchen vvir euch alle insgemein, und in particulir, vvo besagter Schiffer mit seinem Schiff und Guetern arriuiren vvird: daß euch beliebe denselben gutvvillig auf- und anzunehmen, und nach Gebühr zu tractiren, und vvann er den rechten gevvoehnlichen Zoll und Vngeld erleget, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroehmen und Gebiethen, seegeln, passiren, frequentiren und negotiiren zu lassen, vvo es ihm beliebt. Welches vvir gern vviederum verschulden vvollen. Zu vvelches Zeugniß vvir unser Stadt-Siegel hierunter setzen lassen. Quum vero praeter publicum hoc magistratus testimonium etiam CERTIFICAT, id est, litterae ipsius domini nauis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque sint duorum generum, & vel ad naues, vel ad merces nauibus impositas pertineant: vtriusque formulas addere iuuat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. cIↃ IↃCLIX. publica lege praescripsit: (s) *Wir N. N. und N.N. saembtliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. groß N. Lasten, so ietziger Zeit geführet vvird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daß ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daß auch keine feindliche Person, noch andere, als vvir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daß mit unserem vveder des einen noch des andern Vorvvissen und Willen darinnen keine feindliche Guether geladen vverden sollen, als helffe uns Gott und sein heilig Wort.* Haec certificatio ad nauem ipsam pertinet: de mercibus naui impositis testari eos oportet, (t) *daß alle solche Gueter, so in das Schiff, N. N. darauf Schiffer ist N. N. gedestiniret nacher N. N. zu gehen, eingeladen und in dieser certification specificiret und nahmhafftig gemacht, und gemercket vverden sollen, niemanden in der VVelt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt seyn; also daß dieselben allein gehen vor ihre eigne Rechnung und risico, und solches nicht zum Schein, daß sie solche Guether durch etvvan heimlichen accord mit feindlichen Personen durch diese certification, als vor ihre eigene Rechnung und risico so lange solten beneficiren, biß sie in salvum gebracht, und dann vor Feindes Rechnung seyn und verkauffet vverden solten, sondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne faute.*

Yy 3 *so*

(s) Marquard. *Append. pag.* 655. (t) Ibid. *pag.* 656.

so vvahr ihnen helffe Gott und sein heiliges VVort. Tales sunt litterae illae, quas *passeports & certificat* vocant: de quibus illud addere iuuat, iam Romanis illas non ignotas fuisse. HONORIVS enim & THEODOSIVS AVGG. ad Eustachium rescribunt: (u) *naucleros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam prouinciam ituri sint, eoque manifestato, nullam postea contra eos indignationem seu concussionem procedere.* Praeter has litteras Belgii foederati ordines (x) etiam exigunt alias, veluti *Certepartien*, id est, contractus nauticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium naui impositarum, rite confectum, *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui naui aliquid imposuere, data, *Auis- und Conuoy-Brieffe.* Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla asseruare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commisso occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi & antiquum satis & hodienum inter gentes frequentissimum sit: in promtu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic in congressu publico legatorum Monasteriensi, inter se pacti sunt Hispani & Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, & ex altera natione quisquam merces illicitas hosti aduchere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos & Belgas factae adiecto, ita se habent: (y) *Und auf den Fall, daß in ermeldten der vnirten Niederlanden Schiffen, solche Güter, Wahren und andere Sachen, so für verbothen declariret seyn, oder Ihro Maiestaet zum Schaden gebrauchet vverden koenten, befunden vverden solten, so sollen allein dieselben Güter und Wahren verbrochen seyn und confisciret vverden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret vverden einigermassen, und hinvviederum und reciproce sollen auch hoechst ermeldten Koenigs in Hispanien Unterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und ge-*

(u) *L. vn. C. de littor. & itin. custod. lib.* XII. *Tit.* XLV. (x) *Placat der Hochmoegenden Herren Staaten, vvie es bey gegenvvaertigem See-Kriege mit der nauigation &c. Art. V. pag.* 644. (y) Marquard. *l. c. p.* 648.

genieſſen. Quum vero paullo poſt bello inter Hiſpanos & Gallos coorto de articulo iſto lites quaedam agitari coepiſſent: nouo tractatu Hagae comitum cIↃ IↃCL. die XVII. Sept. inter Hiſpanos & Belgas concluſo, (z) articulus iſte vlterius explicatus, & ea libertas nauium denuo ſtabilita eſt, ſimulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta & legumina, itemque vinum, oleum, ſal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non accenſerentur. Eodem modo inter ſe pacti ſunt Galli & ciuitates Hanſeaticae (a) anno cIↃ IↃCLIV. *S' il ſe trouvvit des ditez contrebandes ſur des vaiſſeaux des dits habitans, chargés à cueüllete en un ou pluſieurs lieux, elles ſeront conſisquées purement & ſimplement, ſans que les autres marchandiſes, ni le vaiſſeau le puiſſent être.* Quin exſtat exemplum rariſſimum conuentionis, inter Luſitanos & Belgas anno cIↃ IↃCLXI. initae, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hoſtes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fiſco addici poſſint. (b) Sed quemadmodum eiusmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam iſtis non tolli, adeoque certi iuris eſſe, ob merces illicitas naues etiam in commiſſum cadere.

§. VII.

Quum ergo naues, ceu hactenus dictum, hoc caſu vna cum mercibus pro commiſſo teneantur: facile decidi poterit quaeſtio, an tum licitae etiam merces, naui impoſitae, vna cum illicitis fiſco cedant, ſi domino conſentiente vtraeque fuerint impoſitae? Ipſis iuris Romani principiis id haut repugnare, ex verbis PAVLLI, (c) ſupra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHAEI, (d) ſiquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati ſunt FRANCISCVS I. (e) CAROLVS IX. (f) & HENRICVS III. (g) qui legibus nauticis ſanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commiſſo teneantur. Vnde tritiſſima inter Gallos eſt paroemia iuris, *que la robbe de l' ennemi conſisque celle de l' ami,* (h) quam magno adparatu tuentur ſcriptores Galli. Enimuero

(z) Marquard. *in adpend. p.* 649. (a) See-Tractat *inter Ludou. XIV. reg. Gall. & ciuit. Hanſeat. art.* 11-16. *pag.* 28. (b) Tractat *ende Alliantie tuſſchen Portugal ende de Staaten General der vereinigde Nederlanden art.* 12. *ibid. p.* 363. (c) L. 11. §. 2. *D. de publ. & vectigal. & commiſſ.* (d) Ant. Matth. *de crimin. lib. XLVIII. Tit. II. c. V. n. XVIII.* (e) Edict. *anno* cIↃ IↃXLIII. *art.* XLII. (f) Edict. *anno* cIↃ IↃLXIX. (g) Edict. *anno* cIↃ IↃLXXXIV. (h) Mornac. *in L. pen §. vlt. D. de cond.*

ro quamuis in se iniustum non videatur, eiusmodi commissi poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus subsit, si merces licitae illicitis misceantur: tamen id neque ex allegato PAVLLI textu fluit, qui tantum de illicitis loquitur, & aequitati magis consentaneum est, eas tantum merces, quae aduersus legem vehuntur, in commissum cadere vna cum naue. Certi enim iuris est, vtile per inutile non vitiari, nec poenam esse, nisi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAPINIANVS, (i) *non debeat alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Et hanc aequitatem passim hodie sequuntur gentes. Sic Hispani & Belgae inter se pacti sunt in congressu Monasteriensi, (k) *dass allein die Wahren, so für verboten declariret seyn verbrochen und confisciret seyn, und das Schiff oder die anderen Güter und Wahren, und vvas sonsten in dem Schiff seyn moechte, dervvegen nicht molestiret und confisciret vverden solle einiger massen.* Quin ipsi Galli sensim a rigore istius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIV. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. & HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum repertis, licitae non simul fisco vindicentur, *en sorte, que la robe de l' ennemy ne confisque point celle de l' amy.* Quam in rem & sententias quasdam latas in tribunalibus Gallicis allegat MARQVARDVS. (m) Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS, (n) SIXTINVS, (o) &, qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS. (p) Immo & tunc merces licitae & amicorum simul cum hostilibus pro commisso tenentur, si dominus simul ex naui hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIV. & ciuitates hanseaticas (q) inito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO, (r) obseruatum est. Quum enim, capta naui Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas naui isti impositas, quasque ipse 90000 florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, cum tamen e naui hostili

(i) L. 74. *D. de diuers. reg. Iuris.* (k) *Articulo separato, de quo supra.* (l) *Traité sur le fait de la marine anno 1655. art. III.* (m) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. 4. n. 36. sequ.* (n) Matth. *de Afflictis de Vectigal. num.* LXV. (o) Sixtin. *de Regalibus cap. VI. n. CXCI.* (p) Wissenbach. *in digesta Part. II. Disp. XV. §. XXV.* (q) *See-Tractat. Art. III.* (r) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *pag.* 164.

ſtili pugnaſſe. Vnde ſententia lata a iudicibus rerum maritimarum, *daſs man ſeine beſundene Güter ad vtilitatem ius habentis mit verkauffen ſolte.*

§. VIII.

Idem paene iuris eſt, ſi hoſtium res in nauibus reperiantur: quamuis hic varios caſus diſtinguere ſoleant doctores. In CONSVLATV MARIS, (s) vbi ex inſtituto huius generis controuerſiae tractantur, ita definitur haec quaeſtio, vt, ſi & nauis & merces hoſtium ſint, vtraeque fiant capientium: ſin nauis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium: nauis cogatur merces eas in aliquem portum noſtrarum partium deferre, & vecturae pretium nautae ſoluatur: ſi porro nauis hoſtilis ſit, merces vero aliorum, de naue tranſigatur, aut ſi tranſigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem noſtrarum partium intrare, & capienti mercedem pro nauis vſu ſoluere. Sed non ſemper tam humanae ſunt gentium leges, belli tempore propoſitae. Saepe allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutrarum partium, rebus hoſtium onuſtae, tum naues hoſtium vna cum mercibus amicorum impoſitis fiſco vindicentur. Idem etiam ſancitum eſſe conſtat a Luſitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIVS. (u) Aliud placuit Hollandis, qui anno cIↃcccccxxxvIII bello cum ciuitatibus Hanſeaticis impliciti, frequenti ſenatu, GROTIO (x) teſte, iudicarunt, merces amicorum etiam in hoſtium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamuis id deinde pro lege habitum eſſe referat GROTIVS: ſaepe tamen alia omnia ab ipſis Batauis ſancita ſunt. In tractatu enim maritimo inter Hiſpanos & Belgas anno cIↃIↃL, Hagae comitum facto, (y) conuentum eſt, *daſs alle dasienige, ſo durch die Invvohner und Vnterthanen der vnirten Prouintzien in ihrer Maieſtaet Feinden Schiffen geladen ſeyn vvird, ob es gleich keine verbothene Kauffmannſchafft iſt, geconfiſciret vverden ſoll, mit allem demienigen, das im vorbeſchriebenen Schiffe gefunden vvird, nichts dauon ausbeſcheiden noch gereſeruiret, dahingegen aber ſolle alle dasienige, vvelches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Vnterthanen zugehoerigen Schiffen iſt, und befunden vvird, liber und frey ſeyn, ob*

 gleich

(s) Conſulat. mar. *cap. CCLXXIV.* (t) Lex Portugall. *lib. Tit. XVIII.* (u) Grotius *de Iur. bell. & pacis lib.* III. *cap.* VI. §. VI. (x) Grotius *de Iur. bell. & pacis l. c. & not. ad lib.* III. *cap.* II. §. *V.* (y) Tractat van de Marine *Art.* XIII. & XIV. *apud* Marquard. *in Adpend. pag.* 651.

§. X.

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res naui impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, necne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Et ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti & certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, & instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumtionem recurritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines: (i) *vierdtens ordiniren wir ferner allen unseren Ingesessenen und Vntertbanen, aduertiren und ermabnen auch alle unsere Alliirte, Freunde und neutralen, und generaliter alle Voelcker und Nationen, so nacher Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbahrten oder alliirten Reichen, Landen, Staedten und Plaetzen, Ost-West-oder Nord-werts von diesem Staat belegen, oder von dannen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen, massen wir Krafft dieses verstehen und decluriren, dass alle die Schiffe, so auf den Küsten von Engelland, Schottland und Irrland, oder anderen Landes, Eylanden, und Plaetzen, so unter dem Gebieth gegenwaertiger Regierung in Engelland seyn, und insonderheit binnen laengst denselben Küsten belegenen Bancken und Untieffen gefunden werden, und also nicht ausser Verdacht seyn, dass sie wider diese unsere Ordonantz und Aduertentz etwas vorhaben, so fern dieselben entweder gantz oder zumtheil mit einiger Ammunition von Orlogs-oder Schiffs-Behulfen beladen seyn, von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fahrern dieser Landen aufgeboblet und aufgeschicket werden sollen, damit von der Admiralitaet darüber sententiiret werde.* Equidem & ad littora hostilia adpulsum impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae: (k) sed id hac tantum lege obtinuerunt, *wann die*

(i) Placat *der Hochmoegenden Herren Staten* cIↄIↄCLVII. *Art. IV.* (k) Tractat *van de marine* cIↄIↄCL. *art. IX. pag. 650.*

die auf der Rehde gefundene Schiffe nicht einlauffen vvollen, oder auch vvann sie in einen Hafen lauffen, da sie nicht lossen, oder die Last brechen vvollen. Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis & tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumtionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. *Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expositum sit, non debere hoc commisso vindicari*, iam diui fratres, MARCIANO (l) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (m) *Si quando*, inquit, *naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus se non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, vt de re tam luctuosa compendium sectetur?* Quamuis vero priorem legem ad vectigalia; posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem tamen, ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia cumpulsae in commissum ob nudam praesumtionem cadant. Quod & Batauorum ordinibus visum est aequissimum, vnde statim addunt: *Es vvaere dann, dass dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten, und solches von dem Rath der Admiralitaet, aus desvvegen aufgenommenen Circumstantien, koenne abgenommen und geurtheilet vverden.* Nec minus deinde contra nautas militat praesumtio, si vel diuersa & contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his instrumentis fides curaque exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt: (n) *Massen vvir für verbrochen halten vvollen, und von nun an für gute Prisen erklaehren alle die Schiffe, so vvohl auch die eingeladene Güter, Wahren und Kauffmannschafften, von vvelchen mehr als ein See-Brief, certepartie, doppelte Fracht-Briefe, cognoscementen oder andere Bescheiden gefunden vverden.* De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: *Wie dann auch alle Schiffe und Güter, die mit ervvehnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebühr versehen seyn, vor verbrochen gehalten vverden sollen.* Et clarius LVDOVICVS XIV. (o) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concesso, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commisso teneri non possint, si vel maxime res hostium in

 iis

(l) L. *vlt.* §. 8. *D. de public. & vectigal. & commiss.* (m) L. 1. *C. de naufrag.* (n) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten art. V.* (o) See-Tractat *zvvischen Ludou. XIV. Koenig in Franckreicch und den Hansee-Staedten. Art.* III.

ignorante domino, nulla poena dominum teneri: aequitas sane suadet, vt & nauis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.

§. V.

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistri nauis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus nauis, merces suas esse, non hostis, simulque indicare, vnde merces veniant, quo destinatae & cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vocant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri nauium, quo animaduerti eo facilius possit, vtrum domini nauis, vel qui ei merces imposuerunt, *die ausrehder*, bona fide agant, an ipsi merces illicitas naui imposuerint. Hunc in finem in foedere maritimo LVDOVICI XIV & ciuitatum Hanseaticarum anno cIↃ IↃCLV (q) cautum est: *Et afinque l' on ne puisse douter de la qualité des marchandises, chargées dans les dits vaisseaux, seront les Capitains & Maistres d' iceux trouvez en mer, tenus de montrer aux Capitains de navires de guerre de sa Majesté un* PASSEPORT, *où lettre de mer, & un* CERTIFICAT, *ou pollice de chargement, par le quel passeport apparoitra, comme le navire apartient aux habitans des dites villes Hanseatiques, ce qui sera attesté sur leur serment par le magistrat de lieu, d' où il sera, & seellé de son cachet: & dans le certificat sera contenu la charge du navire, le lieu, d' où il part, & où il part, & où il va, & qu' il n' y a pas des marchandises de contrebande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MARQVARDVM, (r) a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta: *Denen Allerdurchlauchtigsten, Durchlauchtigsten, Durchlauchtigen, Großmaechtigen, Maechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und Weisen Herrn, Kaeysern, Koenigen, Republiquen, Printzen, Hertzogen, Grafen, Baronen, Herren, Bürgemeistern, Schoepffen, Raethen, Richtern, Officiren und Regenten, in allen guten Staedten und Plaetzen, so vvohl geist-als vveltlichen, vvelche dieses unser Patent sehen oder lesen hoeren, thun vvir Bürgemeister und Regierer der Stadt N. zu vvissen, daß N. N. Schiffer des Schiffes N. vor uns erschienen, und bey seinem solennen Eyd declariret hat, daß das Schiff N. groß ohngefehr N. Lasten, auf vvelchem er ietzo Schiffer ist, zugehoere den In-*

(q) See-Tractat Ludouici XIV. *reg. Gall. & ciuit. Hanseat. art. VI. apud* Marquard. *de iure mercat. in adpend. pag.* 30. (r) Marquard. *Adpend. libri de iure mercat. pag.* 652.

Invvohnern der unirten Prouintzen, so vvahr ihm Gott helffe. Vnd vvie vvir gerne sehen, daß ermeldter Schiffer in seinen rechtmaessigen Sachen befoerdert vverden moege, so ersuchen vvir euch alle insgemein, und in particulir, vvo besagter Schiffer mit seinem Schiff und Guetern arriuiren vvird: dass euch beliebe denselben gutvvillig auf- und anzunehmen, und nach Gebühr zu tractiren, und vvann er den rechten gevvoehnlichen Zoll und Vngeld erleget, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroehmen und Gebiethen, seegeln, passiren, frequentiren und negotiiren zu lassen, vvo es ihm beliebt. Welches vvir gern vviederum verschulden vvollen. Zu vvelches Zeugniß vvir unser Stadt-Siegel hierunter setzen lassen. Quum vero praeter publicum hoc magistratus testimonium etiam CERTIFICAT, id est, litterae ipsius domini nauis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque sint duorum generum, & vel ad naues, vel ad merces nauibus impositas pertineant: vtriusque formulas addere iuuat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. CIↃ IↃCLIX. publica lege praescripsit: (s) *Wir N. N. und N. N. saembtliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. groß N. Lasten, so ietziger Zeit geführet vvird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daß ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daß auch keine feindliche Person, noch andere, als vvir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daß mit unserem vveder des einen noch des andern Vorvvissen und Willen darinnen keine feindliche Guether geladen vverden sollen, als helffe uns Gott und sein heilig Wort.* Haec certificatio ad nauem ipsam pertinet: de mercibus naui impositis testari eos oportet, (t) *daß alle solche Gueter, so in das Schiff, N. N. darauf Schiffer ist N. N. gedestiniret nacher N. N. zu gehen, eingeladen und in dieser certification specificiret und nahmhafftig gemacht, und gemercket vverden sollen, niemanden in der VVelt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt seyn; also daß dieselben allein gehen vor ihre eigne Rechnung und risico, und solches nicht zum Schein, daß sie solche Guether durch etvvan heimlichen accord mit feindlichen Personen durch diese certification, als vor ihre eigene Rechnung und risico so lange solten beneficiren, biß sie in salvum gebracht, und dann vor Feindes Rechnung seyn und verkauffet vverden solten, sondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne faute,*

(s) Marquard. *Append, pag.* 655. (t) Ibid. *pag.* 656.

so vvahr ihnen helffe Gott und sein heiliges VVort. Tales sunt litterae illae, quas *passeports & certificat* vocant: de quibus illud addere iuuat, iam Romanis illas non ignotas fuisse. HONORIVS enim & THEODOSIVS AVGG. ad Eustachium rescribunt: (u) *naucleros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam prouinciam ituri sint, eoque manifestato, nullam postea contra eos indignationem seu concussionem procedere.* Praeter has litteras Belgii foederati ordines (x) etiam exigunt alias, veluti *Certepartien*, id est, contractus nauticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium naui impositarum, rite confectum, *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui naui aliquid imposuere, data, *Auis- und Conuoy-Brieffe.* Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla asseruare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commisso occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi & antiquum satis & hodienum inter gentes frequentissimum sit: in promtu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic in congressu publico legatorum Monasteriensi, inter se pacti sunt Hispani & Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, & ex altera natione quisquam merces illicitas hosti aduehere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos & Belgas factae adiecto, ita se habent: (y) *Und auf den Fall, dass in ermeldten der vnirten Niederlanden Schiffen, solche Güter, Wahren und andere Sachen, so für verbothen declariret seyn, oder Ihro Maiestaet zum Schaden gebrauchet vverden koenten, befunden vverden solten, so sollen allein dieselben Güter und Wahren verbrochen seyn und confisciret vverden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret vverden einigermassen, und hinvviederum und reciproce sollen auch hoechst ermeldten Koenigs in Hispanien Unterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und ge-*

(u) *L. vn. C. de littor. & itin. custod. lib.* XII, *Tit.* XLV. (x) Placat *der Hoehmoegenden Herren Staaten, vvie es bey gegenvvaertigem See-Kriege mit der nauigation &c. Art. V. pag.* 644. (y) Marquard. *l. c. p.* 648.

genieſſen. Quum vero paullo poſt bello inter Hiſpanos & Gallos coorto de articulo iſto lites quaedam agitari coepiſſent: nouo tractatu Hagae comitum cIↃ IↃCL. die XVII. Sept. inter Hiſpanos & Belgas concluſo, (z) articulus iſte vlterius explicatus, & ea libertas nauium denuo ſtabilita eſt, ſimulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta & legumina, itemque vinum, oleum, ſal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non accenſerentur. Eodem modo inter ſe pacti ſunt Galli & ciuitates Hanſeaticae (a) anno cIↃ IↃCLIV. *S' il ſe trouvoit des dites contrebandes ſur des vaiſſeaux des dits habitans, chargés à cueillete en un ou pluſieurs lieux, elles ſeront confiſquées purement & ſimplement, ſans que les autres marchandiſes, ni le vaiſſeau le puiſſent être.* Quin exſtat exemplum rariſſimum conuentionis, inter Luſitanos & Belgas anno cIↃ IↃCLXI. initae, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hoſtes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fiſco addici poſſint. (b) Sed quemadmodum eiusmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam iſtis non tolli, adeoque certi iuris eſſe, ob merces illicitas naues etiam in commiſſum cadere.

§. VII.

Quum ergo naues, ceu hactenus dictum, hoc caſu vna cum mercibus pro commiſſo teneantur: facile decidi poterit quaeſtio, an tum licitae etiam merces, naui impoſitae, vna cum illicitis fiſco cedant, ſi domino conſentiente vtraeque fuerint impoſitae? Ipſis iuris Romani principiis id haut repugnare, ex verbis PAVLLI, (c) ſupra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHAEI, (d) ſiquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati ſunt FRANCISCVS I. (e) CAROLVS IX. (f) & HENRICVS III. (g) qui legibus nauticis ſanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commiſſo teneantur. Vnde tritiſſima inter Gallos eſt paroemia iuris, *que la robbe de l' ennemi confiſque celle de l' ami*, (h) quam magno adparatu tuentur ſcriptores Galli. Enimuero

(z) Marquard. *in adpend. p.* 649. (a) See-Tractat *inter Ludou. XIV. reg. Gall. & ciuit. Hanſeat. art.* 11-16. *pag.* 28. (b) Tractat *ende Alliantie tuſſchen Portugal ende de Staaten General der vereinigde Nederlanden art.* 12. *ibid. p.* 363. (c) L. 11. §. 2. *D. de publ. & vectigal. & commiſſ* (d) Ant. Matth. *de crimin. lib. XLVIII. Tit. II. c. V. n. XVIII.* (e) Edict. *anno* cIↃ IↃXLIII. *art.* XLII. (f) Edict. *anno* cIↃ IↃLXIX. (g) Edict. *anno* cIↃ IↃLXXXIV. (h) Mornac. *in L. pen §. vlt. D. loc. cond.*

ro quamuis in se iniustum non videatur, eiusmodi commissi poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus subsit, si merces licitae illicitis misceantur: tamen id neque ex allegato PAVLLI textu fluit, qui tantum de illicitis loquitur, & aequitati magis consentaneum est, eas tantum merces, quae aduersus legem vehuntur, in commissum cadere vna cum naue. Certi enim iuris est, vtile per inutile non vitiari, nec poenam esse, nisi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAPINIANVS, (i) *non debeat alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Et hanc aequitatem passim hodie sequuntur gentes. Sic Hispani & Belgae inter se pacti sunt in congressu Monasteriensi, (k) *dass allein die Wahren, so für verboten declariret seyn, verbroeben und confisciret seyn, und das Schiff oder die anderen Güter und Wahren, und was sonsten in dem Schiff seyn moechte, derwegen nicht molestiret und confisciret werden solle einiger massen.* Quin ipsi Galli sensim a rigore istius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIV. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. & HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum repertis, licitae non simul fisco vindicentur, *en sorte, que la robe de l' ennemy ne confisque point celle de l' amy.* Quam in rem & sententias quasdam latas in tribunalibus Gallicis allegat MARQVARDVS. (m) Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS, (n) SIXTINVS, (o) &, qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS. (p) Immo & tunc merces licitae & amicorum simul cum hostilibus pro commisso tenentur, si dominus simul ex naui hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIV. & ciuitates hanseaticas (q) inito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO, (r) obseruatum est. Quum enim, capta naui Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas naui isti impositas, quasque ipse 90000 florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, cum tamen e naui hostili

(i) L. 74. *D. de diuers. reg. Iuris.* (k) *Articulo separato, de quo supra.* (l) *Traité sur le fait de la marine anno 1655. art. III.* (m) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. 4. n. 36. sequ.* (n) Matth. *de Afflictis de Vectigal. num.* LXV. (o) Sixtin. *de Regalibus cap. VI. n. CXCI.* (p) Wissenbach. *in digesta Part. II. Disp. XV. §. XXV.* (q) *See-Tractat. Art. III.* (r) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *pag.* 164.

ſtili pugnaſſe. Vnde ſententia lata a iudicibus rerum maritimarum, *daſs man ſeine beſundene Güter ad vtilitatem ius habentis mit verkauffen ſolte.*

§. VIII.

Idem paene iuris eſt, ſi hoſtium res in nauibus reperiantur: quamuis hic varios caſus diſtinguere ſoleant doctores. In CONSVLATV MARIS, (s) vbi ex inſtituto huius generis controuerſiae tractantur, ita definitur haec quaeſtio, vt, ſi & nauis & merces hoſtium ſint, vtraeque fiant capientium: ſin nauis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium: nauis cogatur merces eas in aliquem portum noſtrarum partium deferre, & vecturae pretium nautae ſoluatur: ſi porro nauis hoſtilis ſit, merces vero aliorum, de naue tranſigatur, aut ſi tranſigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem noſtrarum partium intrare, & capienti mercedem pro nauis vſu ſoluere. Sed non ſemper tam humanae ſunt gentium leges, belli tempore propoſitae. Saepe allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutrarum partium, rebus hoſtium onuſtae, tum naues hoſtium vna cum mercibus amicorum impoſitis fiſco vindicentur. Idem etiam ſancitum eſſe conſtat a Luſitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIVS. (u) Aliud placuit Hollandis, qui anno CIↃIↃCXXXVIII bello cum ciuitatibus Hanſeaticis impliciti, frequenti ſenatu, GROTIO (x) teſte, iudicarunt, merces amicorum etiam in hoſtium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamuis id deinde pro lege habitum eſſe referat GROTIVS: ſaepe tamen alia omnia ab ipſis Batauis ſancita ſunt. In tractatu enim maritimo inter Hiſpanos & Belgas anno CIↃIↃL, Hagae comitum facto, (y) conuentum eſt, *daß alle dasienige, ſo durch die Invvohner und Vntershanen der vnirten Prouintzien in ihrer Maieſtaet Feinden Schiffen geladen ſeyn vvird, ob es gleich keine verbothene Kauffmannſchafft iſt, geconfiſciret vverden ſoll, mit allem demienigen, das im vorbeſchriebenen Schiffe gefunden vvird, nichts dauon ausbeſcheiden noch gereſeruiret, dahingegen aber ſolle alle dasienige, vvelches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Vntershanen zugehoerigen Schiffen iſt, und befunden vvird, liber und frey ſeyn, ob*

 gleich

(s) Conſulat. mar. *cap. CCLXXIV.* (t) Lex Portugall. *lib. Tit. XVIII.* (u) Grotius *de Iur. bell. & pacis lib.* III. *cap.* VI. §. VI. (x) Grotius *de Iur. bell. & pacis l. c. & not. ad lib.* III. *cap.* II. *§. V.* (y) Tractat van de Marine *Art.* XIII. & XIV. *apud* Marquard. *in Adpend. pag.* 651.

gleich die Ladung, oder ein Theil dauon, Ihre Maiestaet Feinden zugehoeret. Quale ius etiam sibi tum stipulati sunt Hispani. (z) Eamdem legem etiam Daniae Rex anno cIↄ Iↄ CLIX. mense Septembri (a) dixit omnibus in Sueciam negotiantibus. Quamuis enim liberum esse concedat earum mercium, quae ad belli vsum non sunt comparatae, vecturam; statim tamen addit; *Alle das freye Gut aber, so in unfreyen Schiffen gefunden oder betreten vvird, soll und muß endlich ohne einige exception der confiscation zur guten Prise untervvorffen seyn.* Paullo seuerior tamen est eiusdem regis declaratio, mense anteriore edita (b) vbi & neutrarum partium naues confiscationi obnoxias pronunciauerat, si rebus hostium onustae reperirentur. Ait enim Rex: *Worunter doch nicht gemeinet, daß daher unserer Freunde, benachbarten und anderer neutral-Staende und Staedte Güter und Schiffe, so aufgebracht, zu confisciren, und preiß zu machen, es vvaere dann, daß dieselbe attrapiret vvürden - - - mit Zu- oder Abfuhr der Schvvedischen Güter.* Ex quibus satis adparet, vere omnino dixisse GROTIVM, (c) non certam ea de re esse iuris gentium legem.

§. IX.

Enimuero, si dicendum, quod res est, facile decidi hanc quaestionem posse arbitror, si varii casus recte distinguantur. Si & naues & merces hostium sint: nullum est dubium, quin vtraeque impune capi possint. Hosti enim in hostem extra ciuitatem in infinitum omnia licere, rationi consentaneum est, recteque philosophatur AESCHYLVS: (d)

- - - πάσχειν δὲ κακῶς
Ἐχθρὸν ὑπ' ἐχθρῶν ὐδὲν ἀεικές.
- - - *Male ab hoste pati*
Hostem, minime dissidet aequo.

Quod si tamen naues hostiles, mercesque ipsis impositae, vel virtute nautarum capientibus eripiantur, vel fuga se illis subtrahant, vel a capientibus redimantur, postliminio ad priorem statum & caussam redeunt. (e) Quid vero, si captae naues hostiles, & mercibus hostilibus onustae,

(z) Ibid. *Art. XV.* (a) *Verordnung vvie es bey vvaehrendem Kriege mit den certificationen zu halten Art. 4. ibid. p. 655.* (b) Declaration *für die handthierende zur See* cIↄIↄLXIX *art. 1.* Ib. *p. 656.* (c) Grot *lib.* III. *cap. VI. §. VI.* (d) Aeschyl. *in Prometh. vincto.* (e) *L. 12. pr. L. 26. D. de capt. & postlim. L. 2. L. 5. L. 12. C. eod.*

onuſtae, ob tempeſtatis periculum portum gentis vtrique parti amicae ſubire cogantur, an & tunc poſtliminii ius admitti poteſt, ita vt praeda a communi amico capienti eripi, alterique, cui erepta eſt, reſtitui debeat? Adfirmare id haud dubitat ALBERICVS GENTILIS, (f) ſed cuius argumenta, quum ea lis inter Venetos & Genuenſes agitaretur, accuratiſſime profligauit PETRVS CVNAEVS. (g) Et ſane quum, qui medii ſunt animo, & cum vtraque parte colunt amicitiam, factum pro iure accipiant, adeoque an ab alterutro amico iure vel iniuria praeda iſta facta ſit, iudicium ſibi arrogare non poſſint: conſequens eſt, vt, nec ius poſtliminii hic locum inuenire debeat. Paullo aliter rationes componendae nobis videntur, ſi merces amicorum hoſtium nauibus impoſitae reperiantur. Hic enim vix vllam excogitari poſſe rationem, exiſtimamus, quae merces illas vna cum ipſa naui capientibus adquiri perſuadeat. Nec ob conditionem dominorum id fieri poteſt, qui hoſtium loco non habentur: nec ob delictum aliquod: cur enim nefas ſit, merces quasdam naui gentis alteri inimicae imponere? nec ob ipſam mercium conditionem, quippe quas licitas eſſe, nullaque lege vel denunciatione prohibitas, ponimus. Vnde merito paullo inhumanior iudicatur illarum gentium conſuetudo, qua, naui hoſtili capta, res hoſtium & amicorum iuxta in praedam cedere capientibus iudicantur. (h) Idem ſtatuendum arbitramur, ſi res hoſtiles in nauibus amicorum reperiantur. Illas capi poſſe, nemo dubitat, quia hoſti in res hoſtis omnia licent, eatenus, vt eas vbicunque repertas ſibi poſſit vindicare. Sed naues amicorum ideo capi poſſe, iuris rationes non ferunt. Vel amici enim nomen eos ab hac iniuria tueri debebat, maxime quum ſuo iure vſi ſint, dum alterius gentis ſibi amicae res in naues ſuas negotiandi cauſſa bona fide receperunt. Quemadmodum ergo iure ſuo vtuntur, qui res hoſtium ex iſtis nauibus auferunt: ita & iniuſte non faciunt, qui amicorum res nauibus ſuis vehunt. Quum vero par ſit ea in re vtriusque conditio: quo iure ſibi alter amici nauem, quae nihil contra leges admiſit, in praedam depoſceret?

(f) Alberic. Gentil. *in Aduoc. Hiſp. lib.* I. *cap.* I. II. VI. VII. (g) Petri Cunaei *reſponſ. in cauſſa Poſtlim. anno* 1631. *recuſ. poſt eius orationes pag.* 521. (h) Alberic. Gentil. *adu. Hiſp. lib.* I. *cap.* XX. Roder. Zuar. *conſil.* II. *de nauib. tranſueh. & mercib. exportand. num.* VI. Marquard. *de iure mercat. lib. II, cap. IV.* §. 31. *ſequ.*

§. X.

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res naui impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, nec ne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Et ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti & certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, & instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumtionem recurritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines: (i) *vierdtens ordiniren vvir ferner allen unseren Ingesessenen und Vnterthanen, aduertiren und ermahnen auch alle unsere Alliirte, Freunde und neutralen, und generaliter alle Voelcker und Nationen, so naeber Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbahrten oder alliirten Reichen, Landen, Staedten und Plaetzen, Ost-West-oder Nord-vverts von diesem Staat belegen, oder von dannen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen, massen vvir Krafft dieses verstehen und declariren, dass alle die Schiffe, so auf den Küsten von Engelland, Schottland und Irrland, oder anderen Landes, Eylanden, und Plaetzen, so unter dem Gebieth gegenvvaertiger Regierung in Engelland seyn, und insonderheit binnen laengst denselben Küsten belegenen Bancken und Untieffen gefunden vverden, und also nicht ausser Verdacht seyn, dass sie vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz etvvas vorhaben, so fern dieselben entvveder gantz oder zumtheil mit einiger Ammunition von Orlogs-oder Schiffs-Behuffen beladen seyn, von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fahrern dieser Landen aufgehohlet und aufgeschicket vverden sollen, damit von der Admiralitaet darüber sententiiret vverde.* Equidem & ad littora hostilia adpulsum impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae: (k) sed id hac tantum lege obtinuerunt, *vvann die*

(i) Placat *der Hochmoegenden Herren Staten* cIↃIↃCLVII. *art. IV.* (k) Tractat *van de marine* cIↃIↃCL. *art. IX. pag.* 650.

die auf der Rehde gefundene Schiffe nicht einlauffen wollen, oder auch wann sie in einen Hafen lauffen, da sie nicht loffen, oder die Last brechen wollen. Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis & tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumtionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. *Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expositum sit, non debere hoc commisso vindicari*, iam diui fratres, MARCIANO (l) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (m) *Si quando*, inquit, *naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus se non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, vt de re tam luctuosa compendium sectetur?* Quamuis vero priorem legem ad vectigalia; posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem tamen ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia cumpulsae in commissum ob nudam praesumtionem cadant. Quod & Batauorum ordinibus visum est aequissimum, vnde statim addunt: *Es waere dann, dass dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten; und solches von dem Rath der Admiralitaet, aus deswegen aufgenommenen Circumstantien, koenne abgenommen und geurtheilet werden.* Nec minus deinde contra nautas militat praesumtio, si vel diuersa & contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his instrumentis fides curaque exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt: (n) *Massen wir für verbrochen halten wollen, und von nun an für gute Prisen erklaehren alle die Schiffe, so wohl auch die eingeladene Güter, Wahren und Kauffmannschafften, von welchen mehr als ein See-Brief, certepartie, doppelte Fracht-Briefe, cognoscementen oder andere Bescheiden gefunden werden.* De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: *Wie dann auch alle Schiffe und Güter, die mit erwehnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebühr versehen seyn, vor verbrochen gehalten werden sollen.* Et clarius LVDOVICVS XIV. (o) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concesso, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commisso teneri non possint, si vel maxime res hostium in

 iis

(l) L. *vlt.* §. 8. *D. de public. & vectigal. & commiss.* (m) L. 1. *C. de naufrag.* (n) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten art.* V (o) See-Tractat *zwischen Ludou. XIV. Koenig in Franckreicch und den Hansee-Staedten. Art.* III.

iis reperiantur, *si ce n'est, qu'il s'y en trouvast de contrebande, ou que les maistres des dits vaisseaux eussent jetté leurs papiers ey apres specifiees à la mer.* Et hae quidem sunt praesumtiones illae, quae persuadent, merces naui impositas hosti destinatas esse, nisi probationibus euidentioribus elidantur.

§. XI.

Quum vero non minus saepe obscurum sit, vtrum res naui impositae hostium sint, an amicorum, maxime si certificationes, quas vocant, vel suspectae sint, vel plane desiderentur: & hic etiam fortissima praesumtio ex ipsa naui nascitur. Si enim hanc hostilem esse constiterit, dubitandum non est, quin & res illi impositae tamdiu hostium esse praesumantur, donec aliud liquido fuerit probatum. Agnoscunt id GROTIVS, (p) MARQVARDVS, (q) & reliqui, qui his in rebus industriam suam exercuerunt, scriptores. Et sane iuris certissimi est, res in aedibus vel praedio repertas tamdiu domini praedii praesumi, donec aliud probetur ab eo, cuius interest, res pro alienis haberi. Quemadmodum enim possessio ab onere probandi titulum ordinarie liberat: (r) ita merito etiam contra possidentem militat praesumtio, donec elidatur, ceu exemplo furti apud alium concepti patet. (s) Quod ius vt in nauibus etiam obseruetur, aequissimum arbitramur. Accedunt tamen & aliae praesumtiones, in quibus nescio an primum sibi locum merito vindicent SIGNA MERCATORVM, quae & MARCAS adpellitant. Haec enim cistis & inuolucris mercium impressa praesumtionem de domino inducere, ALBERICVS GENTILIS, (t) STRACCHA, (u) MENOCHIVS, (x) aliique (y) agnoscunt. Id quod & Romani iuris principiis videtur consentaneum, quae ex signis praesumi iubent, rem venditam traditamque esse, (z) praeterquam in vinis, quibus ante degustationem signatis, periculum adhuc venditoris esse censetur, nisi aliud conuenerit. (a) Quod si itaque in naue res reperiantur vel hostilis reipublicae vel mercatoris cuiusdam e gente illa signo notatae, nihil aequius est, quam vt hostium esse tamdiu praesumantur, donec aliud demonstretur.

§. XII.

(p) Grot. *de iure belli & pacis lib. III. cap. VI. §. VI.* (q) Marquard. *de iur. mercat. lib.* II. *cap.* IV. *n.* XXXI. (r) L. II. *C. de petit. hered.* L. *fin.* C. *de rei vindicat.* (s) §. 4. *inst. de obligat. quae ex delictis. Paull recept. sent.* II. 31. 3. & 5. (t) Alberic. Gentil. *aduoc. Hisp. lib.* II. *cap.* X. (u) Stracch. *de mercat. part.* II. *n.* LXXVIII. (x) Menoch. *de praesumt.* III *praes.* LXIV. (y) Nic. Boer. *Decis. CV. n.* IX. (z) L. I. *prin. D. de peric. & comm. rei vendit.* (a) *L. 14. §. 1. D. eodem.*

§. XII.

Eadem denique praesumtio locum habet in diiudicandis nauibus, vtrum illae sint hostiles, nec ne. Ex signis enim naui impositis (*der Flache*) merito iudicatur, quae gens illam mari immiserit, maxime quum legibus publicis vbique cautum sit, ne quis alienis insignibus in naui vtatur, poenaque vel confiscationis vel mulctae pecuniariae proposita sit iis, qui ea in re dolo malo vtuntur. Sic iam Anconitanos sanxisse refert BENEVENTVS STRACCHA, (b) ne magistri nauium insignibus aliarum ciuitatum vterentur. Idem & HAMBVRGENSIBVS (c) placuit, quorum haec est lex nautica: *Ein ieglicher unser Bürger soll führen einen rothen Flüger, und vver das nicht thut, der soll es bessern mit 3. Marck Silbers.* Quin iam iure Romano simile quid statutum esse constat. Nota enim est lex ARCADII & HONORII: (d) *Multi naues suas diuersorum nominibus & titulis tuentur: cui fraudi obuiantes praecipimus, vt, si quis ad euitationem publicae necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat, nauem fisco esse sociandam.* Si fingamus ergo, insigne hostis in naue amica reperiri, procul dubio iure praesumetur, nauem illam hostis esse, adeoque fisco vindicabitur, nisi ostendere liquido possit magister nauis, se iusta de caussa, veluti metu piratarum, hoc insigni vsum. Hoc vno ergo probationis genere contraria praesumtio eliditur. Nam si dolus ea in re adpareat, nihil iustius est, quam vt nauis fisco vindicetur: quamuis, si solius naucleri ea in re dolus versetur, naues ac merces dominis iure restituantur, ceu Anconae aliquando iudicatum testatur BENEVENTVS STRACCHA. (e)

§. XIII.

Actum hactenus est de nauibus ipsis, quae ob merces illicitas pro commisso tenentur: proximum est, vt, quibus lucrum inde debeatur, eadem cura expediamus. Videntur vero & hic tres casus curatius secernendi. Aut enim naues bellicae ipsius principis; aut naues priuatorum, auctoritate principis praedatum excurrentes, (*die Capers, Commiß-Fahrer, Armateurs*) aut denique naues mercatorum, securitatis caussa in classem consociatae, (*eine gantze Admiralschafft,*) naues amicas ceperunt. Si istud factum, nemini videbitur dubium, quin nauis cum vniuersa praeda fisco vindicetur. Quum enim princeps sit, cuius auspi-

(b) Stracch. *de naut. nauib. & nauigat. part.* III. *n.* XXIV. (c) Statut. Hamb. *part.* II. *Tit.* XIV. (d) L. 1. C. *de nau. non excus.* (e) Straccha *l. c.*

auspiciis bellum geritur, idemque & sumtus & onera belli ferat: consequens est, vt & praeda ab eius nauibus & nautico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat. (f) Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto: (g) *VVas aber die Schiffe und Güter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs-Schiffen in der See betreten, und von dannen vvegen contrauention vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz aufgebracht und folgends durch gemeldte Raethe der Admiralitaet für verbrochen und gute Prisen erklaeret vverden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen desvvegen hiebevor gemachten oder nochzumachenden Instructien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi & militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIV.

Paullo aliter se res habet, si priuati autoritate publica praedatum excurrant, qui vocantur *Capers, Commiss-Fahrer, Armateurs, Octroyrte Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel piratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati sarciendi caussa vela pandunt, *von den Retorsien-Fahrern*, probe sunt distinguendi. Quemadmodum enim priuati suo arbitrio, nullaque principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, & hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehensi mactantur: (h) ita qui damni resarciendi caussa vela pandunt, (*die Retorsien-Fahrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commiss-Fahrer* vel Capers, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta. (i) Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in naui victrice sunt, & reliqua pars militibus relinquitur. (k) Apud Hispanos pars praedae Regi;

(f) Puffend. *iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI. n. XXI.* (g) Placat *der Hochmoegenden art. XI.* (h) Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypman. *de iur. marit & naut. Part. IV. cap. XVIII. n. LXX. sequ.* (i) Grotius *lib. III. cap. VI. §. XXV. n. VIII.* (k) Consulat. Mar. *cap. CCLXXXV.*

Regi; pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt. (l) Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur. (m) Denique & apud Batauos quinta parte a fisco deducta, & relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent. (n) In bello tamen cum Anglicana republica anno cIↃ IↃLII gesto ita sanxerunt Batauorum ordines: (o) *Es soll alle dasselbe Geld, vvelches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz vvird resultiren, und herkommen, applicirt vverden, vvie gevvoehnlich alle poenen, mulcten und confiscationen der placaten applicirt und vertheilet vverden, nehmlich ein Drittheil zu profite des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Diensten dieser Lande oder nicht, ein Drittheil zu profite des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Drittheil zu profite des gemeinen Gutes.* Non ergo eaedem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum & rerumpublicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quod denique ad naues mutuae defensionis caussa consociatas attinet, eae adpellantur *Admiralschafften*. Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, *dominos*, eaque adpellatio deinde ad praesides prouinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consueuit: Christiani etiam miro consensu classium praetores nuncuparunt *Amiralios* vel *Admiralios*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE, (p) qui etiam obseruauit, alucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua arcessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuasores siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant συμπλοιαν vel ὁμόπλοιαν: Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemachet vverden.* Sic IVS MARITIMVM HANSEATICVM: (q) *vvann Admiralschafft gemacht, und nicht gehalten, und darüber iemand genommen vvird, so soll derjenige, vvelcher die Admiralschafft gebrochen, den Schaden von dem seinen zu bezahlen schuldig seyn.* Et LEGES DANIAE: (r) *Sind in einem Hafen in*

Aaa

(l) Grotius *l. c.* (m) Constit. Gall. *lib. XX. Tit. XIV. art. I.* (n) Ordinat. *Belg. instruct. rei marit. cap. XXII.* (o) *Placat der Hochmoegenden Herren Art. X.* (p) Car. du Fresne *Glossar. lat. voce Amir.* (q) Ius marit. Hanseat. *Tit. VII. Art. vnic.* (r) Ius Dan. *lib. IV. cap. VII. §. I.*

in oder ausser dem Reiche einige den Koenigl. Vnterthanen gehoerige Schiffe, die zu einer Zeit seegelfertig seyn, und aus Furcht vor Caper oder andern ungluecklichen Zufaellen fuer rathsam erachten, dass sie zusammen bleiben, und Admiralschafft aufrichten, so sollen sie gevvisse Articuln schrifftlich mit einander eingehen. Quamuis vero eiusmodi συμπλοιαν priuata auctoritate ineant magistri nauium: nauis tamen omnium munitissima reliquis praeest, ac ideo publicum principis vel reipublicae suae insigne praefert, *es führt die Admirals Flache.* Qua de re denuo IVS DANICVM: (s) *Ist alsdann ein vvehrbares Schiff darunter, so soll selbiges eine Flache führen, und die andern vertheidigen.* Et IVS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE: (t) *Es soll auch einer ieden Flotte durch die Deputirten ein gevvisser Admiral und Vice-Admiral vorgesetzet vverden. Da aber zu einem mahl eine gar grosse Flotte absegeln vvolte soll zvvar eine iede Compagnie, so auf einen Ort mit einander zu seegeln hat, ihren Admiral und Vice-Admiral haben, nichts destovveniger soll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet vverden, der den andern so lange commandiren moege, biss sie kommen auf die Hoehe, da ein ieder seinen Cours veraendern muss.* Ceterum si classis eiusmodi nauem aliquam vel hostilem vel mercibus illicitis onustam capiat, distinguendum est, vtrum iuncta opera viribusque consociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis seorsum illam ceperit. Priore casu praeda vendita inter singulos συμπλοίας istius participes; posteriore inter magistros nauium victricium eorumque nautas habita ratione stipendii eorum distribuitur. Qua de re denuo IVS DANICVM: (u) *Zutrüge es sich, dass eine dergestalt geschlossene Flotte sich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen vvürde, soll selbiges alsbald in eines von des Koenigs oder seiner Alliirten Hafen gebracht, und alda nach rechtmaessigem Verfahren Preiss gemachet vverden. Was daraus gemachet vvird, soll unter alle, die unter der Admiralschafft gevvesen getheilet vverden. Würde es aber von einem der andern abgesonderten Schiffe aufgebracht vverden, so hat derjenige, der es gefuehret, solches allein zu geniessen, und theilet die Beuthe unter sich und sein Schiffs-Volck nach Gleichmaessigkeit eines ieden Lohns und Monaths-Gelder.* Non multo aliter statuunt Bataui, (x) apud quos si nauis hostilis adimitur, nauis cedit occupantibus, & hi praeterea capiunt bimestre stipendium tot per-

(s) Ius Dan. *lib.* IV. *cap.* VII. § 11. *conf.* Stypman. *ius naut.* Part IV. *cap.* XI. *n.* 48. *sequ.* Loccen *de iur. marit. lib.* II. *cap.* II. (t) *Der Stadt Hamburg Admiralschafft-Ordnung Art.* XII. (u) Ius Dan. *ibid. art.* VI. (x) Hollandisch See-Recht. *tit. von Admiralschafft pag.* 92. & 93.

personarum , quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eo nomine, quod istius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, vt fit in magna hauaria, rependere tenentur. (y) Eumdem vero fructus ferre, cui & damnum ferendum est, (z) ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur. Quum enim mercatores quidam Selandini anno CIƆ IƆCII. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nautae, qui & gemmas aliaque pretiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinquebantur. (a)

§. XVI.

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM, (b) qui, quod commissum est, statim ait desinere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque caussam dominium rei vectigali adquiri, & commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed & hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS, (c) COLERVS, (d) MODESTINVS PISTORIS, (e) STRVVIVS, (f) aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium, (g) nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit: (h) ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, & magna saepe sit publicanorum iniqui-

 tas:

(y) Grot. *de iure belli & pacis lib.* II. *cap.* XII. *n.* XXV. Stypman. *de iure marit. & naut. part* IV. *cap.* XI. *n.* 52 *sequ.* (z) L. *secundum naturam* 10. *D. de reg. iur.* (a) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *p.* 164. *sequ.* (b) L. 14. *D. de publ. vect. & commiss* (c) Gail. *lib.* II. *obseru.* LI. (d) Colerus *de processu executi. lib.* I *cap.* III. *n.* 84. (e) Modestinus Pist. *part.* II. *cons.* LXXXIV. *n.* XVIII. (f) Struu. *exerc.* XXXIX. §. LI. (g) L. 80. *D. de legat.* 2. (h) L. 1. §. 2. *D. quod legator.*

tas: aequissimum est, vt non nisi caussa cognita, lataque sententia, fiscus in rerum pro commisso occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatum vectigal commissis: illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est nauis, & merces illi impositae plerumque maximam patrimonii aliquot priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum & nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimum, de quo iam apud EVRIPIDEM HECVBA (i) recte queritur:

Ἀκόλαστος ὄχλος ναυτική τ' ἀναρχία
Κρείσσων πυρὸς, κακὸς δ' ὁ μήτι δρῶν κακόν.

Indomita plebs & nauta frenari solens
Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendacitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Hinc legibus nauticis & summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portus abducantur, & a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, caussa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissa naui, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIV & ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas naue Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in naue repertarum amoueant, & praesentibus iudicibus rerum nauticarum, (*en la presence des iuges de l' admirauté,*) inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in naue ista repertum, emere vel permutationis donationisue titulo adquirere, *avant que les prises n' ayent esté declarés bonnes par les iuges de sa majesté.* Idem inter se pacti sunt Hispani & Ba-

(i) Euripid. *in Hecuba.* (k) See-Tractat *inter Ludou. XIV. & ciuit. Hanseat. Art. III. & IV.*

Bataui anno cIↄIↄcL. (l) *Vnd im Fall in gemeldten der vnirten Prouintzien Vnterthanen Schiffen durch vorbeschriebenes Mittel einige sothane Kauffmannschafften befunden vvürden, so hieroben für contrabande und verbothen erklaeiret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangiret und geconfisciret werden.* Ipsi etiam Belgae anno cIↄIↄcL. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Vnd soll die iudicatur über die transgression dieser unserer Ordonantz zukommen den Raethen der Admiralitaet, in vvelcher district die contrauentien entdecket vverden, oder vvo die Capitains, so die Schiffe aus der See aufgebracht, ausgefahren seyn.* Denique in edicto Friderici Regis Daniae cIↄIↄcLIX (n) itidem cautum: *Iedoch alle solche Güter nicht zu rühren, oder derselben etvvas zu eroeffnen, ehe dann darüber ein Vrtheil gefaellet, vvelches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtmaessig und endlich absprechen soll, vvie sie selbige vor uns und unsern geliebten Reichs-Raethen verantworten und im Gericht gestaendig seyn vvollen.* Ceterum in hoc iudicio caussarum maritimarum summarie admodum procedi, non est dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus esse permissam tradit MARQVARDVS. (o) Et in ordinatione processus maritimi Lubecensi cIↄIↄLV (p) cauetur, vt processus sit summarius, vt non admittantur deductiones scriptae, vt peracta probatione non admittantur disputationes *die schrifftlichen dispütir-Gesetze*, vt ex istis curiis exsulent aduocati & caussarum patroni, vt lata sententia statim exsecutio decernatur, nec locus sit adpellationi, supplicationi, reductioni, nisi summa, de qua litigatur, superet mille marcas Lubecenses. Fisci tamen caussam agit aduocatus fisci, ceu exemplum paullo ante ex METERANO (q) adlegatum demonstrat. Vnde lites eiusmodi de commissis breui finiri, satis constat.

§. XVIII.

Illud quoque obseruandum, quod lata sententia, & naui fisco addicta, res omnes sub hasta vendi, nauis vero, si bellicis vsibus inseruire queat, summo imperanti cedere, sin sit mercatoria, (*ein Kauffarthey-Schiff*)

(l) Tractat van de marine cIↄIↄCL. *art.* XII. (m) Placat *Ihro Hochmoegenden* cIↄIↄCLII. *art.* IX. (n) Declaration *für die handthierende zur See* 1659. *art.* Ap. Marquard. *in Adp. pag.* 656. (o) Marquard. *de iure mercat. lib.* III. *cap.* VII. §. VI. (p) *Ordnung des summarischen See-Gerichts-Process E. E. Raths zu Lübeck ap.* Marq. *in Adp. p.* 704. (q) Meteran. *lib.* XXIII. *p.* 163.

Schiff) itidem sub hasta venum exponi soleat. Quicunque rem eiusmodi emit, statim securus est, non modo quod a fisco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, & bona fide comparatarum statim adquiritur dominium. Id sane certum est de iure Hamburgensi, in quo cautum legimus: (r) *Bringet iemand Gut über See und Sand, und dasselbe als gestohlen oder geraubt Gut angesprochen wird, so ist derienige, welcher das Gut gebracht, noch dasselbe zu behalten, als iemand ihm dasselbe abzugewinnen, iedoch so er erweisen kan mit 2 ehrlichen Leuten, oder mit seinem Wirth, oder auch durch schrifftliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekaufft, daß er dasselbe redlich an sich gebracht habe.* Quod ius Hamburgense singulari dissertatione exposuit B. IO. SAM. STRYCKIUS. (s) Nec tamen dubium est, quin & alibi res eiusmodi statim adquirantur bona fide eas ementibus. In Gallia id praeterea singulare est, quod ius protimiseos competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIV. Regem Galliae & ciuitates Hanseaticas cautum est: (t) *au quel cas* (si scilicet sententia lata sit a caussarum nauticarum iudicibus,) *les capitaines des vaisseaux, sur lesquels les dites marchandises auroient esté prises, les pourront rachetter, s' ils veulent, pour le prix de leur adiudication, & seront preferez a tous autres.* Sed sua forsan cuiuis genti ea in re consuetudo est, nec quidquam, quod vbique obseruetur, hic poterit definiri.

§. XIX.

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere soleant, nisi contractu adsecurationis, quem vocant, sibi de damno resarciendo prospexerint, noua hic incidit quaestio, an & mercium hoc modo a fisco vindicatarum ipsiusque nauis, si & illius periculum in se susceperint adsecurantes, pretium sit restituendum? Vbi facile quisque animaduertit, aliud de *pura*, aliud de *conditionali* adsecuratione esse respondendum. In illa quum simpliciter, sine conditione aliqua temporis vel loci, periculum suscipiatur: dubium non est, quin & pretium nauis ob merces illicitas ereptae sit restituendum, dummodo non ipso tempore adsecurationis factae in periculo versatae sint naues. Adsecurationem enim non ad praeteritum, sed futurum & imminens periculum extendendam esse, legibus omnibus cautum est.

Sic

(r) Stat. Hamb. *lib. II. Tit. XIX. Art. II.* (s) Io. Sam Stryk *de praescript. rerum per mare allatarum.* (t) See-Tractat *zwischen Lud. XIV. art. V.*

Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hispaniae (u) praecipitur: *So soll man auch keine Verträge von Versicherung machen von die Gevärde einiger Kauffmanschafften oder Schiffe, oder sonsten von einigen andern Dingen, vvelche zu dem Tage, vvan die Verträge gemacht seyn sollen, mögen verlohren oder vertruncken seyn.* Quod si tamen adsecuratus expresse sibi caueri curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in se suscepit, probare possit, ei, cui cautum est, ante cautionem constitisse de damno, vel hic ab ea suspicione se iureiurando liberare queat: procul dubio & tum tenebitur adsecurator. Et ita non solum in ROTA GENVENSI (x) iudicatum est, verum etiam iudicari iubent leges de adsecurationibus receptissimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (y) cautum est: *Men vermach ock Schepen, Goeden, VVaeren en Koopmanschappen, die verdroncken, gerooft of bedorven zyn doen assureren, ock na dat se verdroncken, gerooft ende verdorven syn gevveest, zo vvanner het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet asseureren, niet gekomen en iß, van de vertreckinge, rovinge, ende verderfenisse, van den vorschreven Schepen ende goeden.* Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas naui fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, merciumque quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, & quidem facta prius bona fide aestimatione, & instrumento ea de re sollemniter confecto, exacte compertam habeat. (z) Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti. (a)

§. XX.

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Pollizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecuratores. Non enim pactum generale pertinet ad casus istos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest. (b) Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecuratores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cau-

(u) *Ordnung von Assecurantz der Schiffe* cIↄIↄLXX. *art. XI.* (x) Rot. Genu. *Decis. CII. num. IV & V.* (y) *Assecurantz Ordnung der Stadt Amsterdam art. XXI.* (z) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. XIII. num. XXIV.* (a) Santern *part. III. n. XIII. seq. & XLIII. seq.* (b) L. 5. & L. 9. *D. de transact.* L. 1. *D. de pign. act.*

cautum legatur. (c) Hinc ſi vulgaris formula adhibita legatur: (d) *Wy Aſſeureedeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefen, van Marcke, oder repreſſalien, van arreſte ende detentie, van Konigen, Princen ende Heren, wie ſie ſien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende fortuynen, die ſouden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man ſoude mogen verdencken, gevvonlick oder ongevvonlick*: nullum eſt dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commiſſo occupatae reſarcienda ſint ab adſecuratoribus, qui merces eiusmodi impoſitas, & ad hoſtes alterius amicae nationis deſtinatas eſſe, non ignorarunt.

§. XXI.

Quum autem ſupra dictum ſit, naues ob mercium illicitarum vecturam, ſententia demum a cauſſarum maritimarum iudicibus lata, fiſco cedere: quaeritur, an reſtitutio ſuſcepti damni ſtatim peti poſſit ab adſecuratoribus, priusquam lis iſta finita ſit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc eſt, libertatemne recuperatura nauis, an fiſco ceſſura ſit. Et hinc ſi in exteris locis detineatur, pro ſitu iſtorum propiore aut remotiore vel ſex menſium, vel anni vel biennii ſpatium exſpectandum eſt adſecurato, priusquam ab adſecuratoribus damni ſuſcepti reſtitutionem exigere poſſit. (e) Ita cautum eſt non ſolum ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (f) verum etiam IVRE DANICO, (g) quo etiam additur, hoc caſu, ſpatio illo elapſo, intra tres menſes reſtitutionem damni fieri debere ab adſecuratoribus: *Nach ſolchem Tage hat der Aſſecurant drey Monathe Friſt, die Gelder zu bezahlen. Erfolgt die Bezahlung binnen ſolcher Zeit nicht, ſo ſoll er, vvie obgemeldet, (monatlich einen halben* pro cento) *die Zinſen erlegen, und durch rechtlichen Mittel zur Zahlung angehalten vverden.*

§. XXII.

Quid vero ſi ſententia quidem lata, nauis ob mercium vetitarum vecturam fiſco addicatur, gens tamen, cui illa adempta eſt, iniuriam ſibi fieri conqueratur: an vllum ſupereſt remedium? Non temere hic ſtatim arma expedienda eſſe ſuadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuſte captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachten Schiffe reclamiren.* Quale exemplum noſtra aetate in Succia occurrit,

(c) *Aſſecurations-Ordn. der Stadt Amſterdam art. VIII.* (d) Marqu. *de iur. mercat. l. c. n. LXVIII.* Werlhoff. *de Polizza in adpend.* (e) Marqu. *l. c. n. LXV.* Kurike *diatr. de Adſec. p. 17.* (f) *Adſec. Ordn. der Stadt Amſterd. art. VIII.* (g) Ius Danic. *lib. IV. c. VI. §. 10.*

currit, a qua Britanni pariter ac Bataui naues quam plurimas, quas iniuria sibi ereptas conquerebantur, reposcebant. Sin nec hoc quidem leniore remedio malo mederi liceat: decerni solent repressaliae. Exemplum iam supra retulimus ex ZOVCHAEO, (h) qui Anglos litteras repressaliarum decreuisse memoriae prodidit, quum Hispani herbam Nicotianam pro merce vetita declarassent, nauesque Anglicanas ideo addixissent fisco. Nec nostra omnino aetas eiusmodi repressaliarum vsum plane ignorat. Plura de repressaliis & pignorationibus nauium tradunt LOCCENIVS (i) & STYPMANNVS, (k) quae, ne iusto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obseruantes, ius istud pignorationis non penes priuatos esse, quantumuis iniusta nauium detentione laesos, sed penes summos imperantes, quorum in arbitrio est, an pro indemnitate subditorum eas decernere velint? Tametsi enim aliud videatur GROTIO, (l) & BODINO, (m) qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laesis, iure competere, & frustra iuribus maiestatis accenseri contendunt: rationem tamen hoc fugere satis demonstrauit ZIEGLERVS. (n) Sunt enim repressaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus saepe vniuersa respublica in discrimen adducitur, ac bello iusto indicto. Non magis ergo a maiestate ius repressaliarum seiungi potest, quam ipsum ius bellum inferendi, nisi priuato cuiuis ius esse putes, rempublicam in extremum coniiciendi periculum. Vnde a IVLIO FERRETO (o) obseruatum est, in regno Siciliae illum semisse bonorum omnium etiam feudalium mulctari, qui repressalias priuata auctoritate facere fuerit ausus.

§. XXIII.

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum vecturam commissis, ex ipsis gentium mari potentissimarum legibus foederibusque differere placuit. Breuitatem dissertationis academicae rationes; naeuos, si qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipsa rei, cuius tractationem suscepimus, dignitas vtilitasque excusabunt. Nostrum est, Deo, studiorum moderatori, votiuam suspendere tabulam, eique totius, si qua futurae est, vitae nostrae studiorumque rationes votis incitatissimis commendare.

(h) Zouch *Ius faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.* (i) Loccen. *Ius marit. lib. III. c. IV. §. IX.* (k) Stypman. *contin. ius marit. Part. V. cap. I. n. XXII.* (l) Grot. *lib. III. de iure belli & pacis c. II. § VII. n. III* (m) Bodin. *de Republ. lib. I. c. X.* (n) Ziegl. *ad* Grot. *l. c. de Iur. Maiest. lib. I, cap. XXXIV. §. VIII.* (o) Iul. Ferret. *de re naual. lib. V. n. XXIV.*

auspiciis bellum geritur, idemque & sumtus & onera belli ferat: consequens est, vt & praeda ab eius nauibus & nautico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat. (f) Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto: (g) *VVas aber die Schiffe und Güter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs-Schiffen in der See betreten, und von dannen vvegen contrauention vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz aufgebracht und folgends durch gemeldte Raethe der Admiralitaet für verbrochen und gute Prisen erklaeret vverden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen desvvegen biebevor gemachten oder nochzumachenden Instructien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi & militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIV.

Paullo aliter se res habet, si priuati autoritate publica praedatum excurrant, qui vocantur *Capers, Commiss-Fahrer, Armateurs, Octroyrte Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel piratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati sarciendi caussa vela pandunt, *von den Retorsien-Fahrern*, probe sunt distinguendi. Quemadmodum enim priuati suo arbitrio, nullaque principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, & hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehensi mactantur: (h) ita qui damni resarciendi caussa vela pandunt, (*die Retorsien-Fahrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commiss-Fahrer* vel Capers, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta. (i) Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in naui victrice sunt, & reliqua pars militibus relinquitur. (k) Apud Hispanos pars praedae Regi;

(f) Puffend. *iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI. n. XXI.* (g) Placat *der Hochmoegenden art. XI.* (h) Loccen *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypman. *de iur. marit & naut. Part. IV. cap. XVIII. n. LXX. sequ.* (i) Grotius *lib. III. cap. VI. §. XXV. n. VIII.* (k) Consulat. Mar. *cap. CCLXXXV.*

Regi; pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt. (l) Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur. (m) Denique & apud Batauos quinta parte a fisco deducta, & relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent. (n) In bello tamen cum Anglicana republica anno cIɔ Iɔʟɪɪ gesto ita sanxerunt Batauorum ordines: (o) *Es soll alle dasselbe Geld, welches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz wird resultiren, und herkommen, applicirct werden, wie gewoehnlich alle poenen, mulcten und confiscationen der placaten applicirct und vertheilet werden, nehmlich ein Drittheil zu profite des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Diensten dieser Lande oder nicht, ein Drittheil zu profite des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Drittheil zu profite des gemeinen Gutes.* Non ergo eaedem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum & rerumpublicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quod denique ad naues mutuae defensionis caussa consociatas attinet, eae adpellantur *Admiralschafften.* Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, *dominos*, eaque adpellatio deinde ad praesides prouinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consueuit: Christiani etiam miro consensu classium praetores nuncuparunt *Amiralios* vel *Admiralios*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE, (p) qui etiam obseruauit, alucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua arcessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuasores siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant συμπλοιαν vel ὁμόπλοιαν: Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemachet worden.* Sic IVS MARITIMVM HANSEATICVM: (q) *wann Admiralschafft gemacht, und nicht gehalten, und darüber iemand genommen wird, so soll derjenige, welcher die Admiralschafft gebrochen, den Schaden von dem seinen zu bezahlen schuldig seyn.* Et LEGES DANIAE: (r) *Sind in einem Hafen*

 in

(l) Grotius *l. c.* (m) Constit. Gall. *lib. XX. Tit. XIV. art. I.* (n) Ordinat. *Belg. instruct. rei marit. cap. XXII.* (o) Placat *der Hochmoegenden Herren Art. X.* (p) Car. du Fresne *Glossar. lat. voce Amir.* (q) Ius marit. Hanseat. *Tit. VII. Art. vnic.* (r) Ius Dan. *lib. IV. cap. VII. §. I.*

in oder auſſer dem Reiche einige den Koenigl. Vnterthanen gehoerige Schiffe, die zu einer Zeit ſeegeiſertig ſeyn, und aus Furcht vor Caper oder andern ungluecklichen Zufaellen fuer rathſam erachten, daſs ſie zuſammen bleiben, und Admiralſchafft aufrichten, ſo ſollen ſie gevviſſe Articuln ſchrifftlich mit einander eingehen. Quamuis vero eiusmodi σύμπλοιαν priuata auctoritate ineant magiſtri nauium: nauis tamen omnium munitiſſima reliquis praeeſt, ac ideo publicum principis vel reipublicae ſuae inſigne praefert, *es führt die Admirals Flache.* Qua de re denuo IVS DANICVM: (s) *Iſt alsdann ein vvehrbares Schiff darunter, ſo ſoll ſelbiges eine Flache führen, und die andern vertheidigen.* Et IVS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE: (t) *Es ſoll auch einer ieden Flotte durch die Deputirten ein gevviſſer Admiral und Vice-Admiral vorgeſetzet vverden. Da aber zu einem mahl eine gar groſſe Flotte abſeegeln vvolte ſoll zvvar eine iede Compagnie, ſo auf einen Ort mit einander zu ſeegeln hat, ihren Admiral und Vice-Admiral haben, nichts deſtovveniger ſoll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet vverden, der den andern ſo lange commandiren moege, biſs ſie kommen auf die Hoehe, da ein ieder ſeinen Cours veraendern muſs.* Ceterum ſi claſſis eiusmodi nauem aliquam vel hoſtilem vel mercibus illicitis onuſtam capiat, diſtinguendum eſt, vtrum iuncta opera viribusque conſociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis ſeorſum illam ceperit. Priore caſu praeda vendita inter ſingulos συμπλόιας iſtius participes; poſteriore inter magiſtros nauium victricium eorumque nautas habita ratione ſtipendii eorum diſtribuitur. Qua de re denuo IVS DANICVM: (u) *Zutrüge es ſich, daſs eine dergeſtalt geſchloſſene Flotte ſich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen vvürde, ſoll ſelbiges alsbald in eines von des Koenigs oder ſeiner Alliirten Hafen gebracht, und alda nach rechtmaeſsigem Verfahren Preiſs gemachet vverden. Was daraus gemachet vvird, ſoll unter alle, die unter der Admiralſchafft gevveſen getheilet vverden. Würde es aber von einem der andern abgeſonderten Schiffe aufgebracht vverden, ſo hat derienige, der es geführet, ſolches allein zu genieſſen, und theilet die Beuthe unter ſich und ſein Schiffs-Volck nach Gleichmaeſsigkeit eines ieden Lohns und Monaths-Gelder.* Non multo aliter ſtatuunt Bataui, (x) apud quos ſi nauis hoſtilis adimitur, nauis cedit occupantibus, & hi praeterea capiunt bimeſtre ſtipendium tot per-

(s) Ius Dan. *lib.* IV. *cap.* VII. § 11. *conf.* Stypman. *ius naut. Part* IV. *cap.* XI. *n.* 48. *ſequ.* Loccen. *de iur. marit. lib.* II. *cap.* II. (t) *Der Stadt Hamburg Admiralſchafft-Ordnung Art.* XII. (u) Ius Dan. *ibid. art.* VI. (x) Hollandiſch See-Recht. *tit. von Admiralſchafft pag.* 92. & 93.

personarum, quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eo nomine, quod istius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, vt fit in magna hauaria, rependere tenentur. (y) Eumdem vero fructus ferre, cui & damnum ferendum est, (z) ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur. Quum enim mercatores quidam Selandini anno CIↃ IↃCII. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nautae, qui & gemmas aliaque pretiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinquebantur. (a)

§. XVI.

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM, (b) qui, quod commissum est, statim ait desinere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque caussam dominium rei vectigali adquiri, & commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed & hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS, (c) COLERVS, (d) MODESTINVS PISTORIS, (e) STRVVIVS, (f) aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium, (g) nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit: (h) ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, & magna saepe sit publicanorum iniqui-

 tas:

(y) Grot. *de iure belli & pacis lib.* II. *cap.* XII. *n.* XXV. Stypman. *de iure marit. & naut. part* IV. *cap.* XI. *n.* 52 *sequ.* (z) L. *secundum naturam* 10. *D. de reg. iur.* (a) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *p.* 164. *sequ.* (b) L. 14. *D. de publ. vect. & commiss.* (c) Gail. *lib.* II. *obseru.* LI. (d) Colerus *de processu executiuo* [sic: *exsecut.*] *lib.* I *cap.* III. *n.* 84. (e) Modestinus Pist. *part.* II. *cons.* LXXXIV. *n.* XVIII. (f) Struu. *exerc.* XXXIX. §. LI. (g) L. 80. *D. de legat.* 2. (h) L. 1. §. 2. *D. quod legator.*

tas: aequissimum est, vt non nisi caussa cognita, lataque sententia, fiscus in rerum pro commisso occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatum vectigal commissis: illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est nauis, & merces illi impositae plerumque maximam patrimonii aliquot priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum & nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimum, de quo iam apud EVRIPIDEM HECVBA (i) recte queritur:

Ἀκόλαστος ὄχλος ναυτική τ' ἀναρχία
Κρείσσων πυρός, κακὸς δ' ὁ μήτι δρῶν κακόν.

Indomita plebs & nauta frenari solens
Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendacitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Hinc legibus nauticis & summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portus abducantur, & a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, caussa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissa naui, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIV & ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas naue Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in naue repertarum amoueant, & praesentibus iudicibus rerum nauticarum, (*en la presence des iuges de l' admirauté,*) inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in naue ista repertum, emere vel permutationis donationisue titulo adquirere, *avant que les prises n' ayent esté declarés bonnes par les iuges de sa majesté.* Idem inter se pacti sunt Hispani & Ba-

(i) Euripid. *in Hecuba.* (k) See-Tractat *inter Ludou. XIV. & ciuit. Hanseat. Art. III. & IV.*

Bataui anno cIↃIↃcL. (l) *Vnd im Fall in gemeldten der vniirten Prouintzien Vntertbanen Schiffen durch vorbeschriebenes Mittel einige sothane Kauffmannschafften befunden vvürden, so bieroben für contrabande und verbothen erklaebret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangiret und geconfisciret werden.* Ipsi etiam Belgae anno cIↃIↃcL. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Vnd soll die iudicatur über die transgression dieser unserer Ordonantz zukommen den Raetben der Admiralitaet, in vvelcher district die contrauentien entdecket vverden, oder vvo die Capitains, so die Schiffe aus der See aufgebracht, ausgefahren seyn.* Denique in edicto Friderici Regis Daniae cIↃIↃcLIX (n) itidem cautum: *Iedoch alle solche Güter nicht zu rühren, oder derselben etvvas zu eroeffnen, ehe dann darüber ein Vrtheil gefaellet, vvelches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtmaessig und endlich absprechen soll, vvie sie selbige vor uns und unsern geliebten Reichs-Raethen verantworten und im Gericht gestaendig seyn vvollen.* Ceterum in hoc iudicio caussarum maritimarum summarie admodum procedi, non est dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus esse permissam tradit MARQVARDVS. (o) Et in ordinatione processus maritimi Lubecensi cIↃIↃLV (p) cauetur, vt processus sit summarius, vt non admittantur deductiones scriptae, vt peracta probatione non admittantur disputationes *die schrifftlichen disputir-Gesetze*, vt ex istis curiis exsulent aduocati & caussarum patroni, vt lata sententia statim exsecutio decernatur, nec locus sit adpellationi, supplicationi, reductioni, nisi summa, de qua litigatur, superet mille marcas Lubecenses. Fisci tamen caussam agit aduocatus fisci, ceu exemplum paullo ante ex METERANO (q) adlegatum demonstrat. Vnde lites eiusmodi de commissis breui finiri, satis constat.

§. XVIII.

Illud quoque obseruandum, quod lata sententia, & naui fisco addicta, res omnes sub hasta vendi, nauis vero, si bellicis vsibus inseruire queat, summo imperanti cedere, sin sit mercatoria, (*ein Kauffartbey-Schiff*)

(l) Tractat van de marine cIↃIↃCL. *art.* XII. (m) Placat *Ihro Hochmoegenden* cIↃIↃCLII. *art.* IX. (n) Declaration *für die handtbierende zur See* 1659. *art. Ap.* Marquard. *in Adp. pag.* 656. (o) Marquard. *de iure mercat. lib.* III. *cap.* VII. §. VI. (p) *Ordnung des summarischen See-Gerichts-Process E. E. Raths zu Lübeck ap.* Marq. *in Adp. p.* 704. (q) Meteran. *lib.* XXIII. *p.* 163.

Schiff) itidem sub hasta venum exponi soleat. Quicunque rem eiusmodi emit, statim securus est, non modo quod a fisco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, & bona fide comparatarum statim adquiritur dominium. Id sane certum est de iure Hamburgensi, in quo cautum legimus: (r) *Bringet iemand Gut über See und Sand, und dasselbe als gestohlen oder geraubt Gut angesprochen vvird, so ist derjenige, vvelcher das Gut gebracht, noch dasselbe zu behalten, als iemand ihm dasselbe abzugevvinnen, iedoch so er ervveisen kan mit 2 ehrlichen Leuten, oder mit seinem VVirth, oder auch durch schrifftliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekaufft, daß er dasselbe redlich an sich gebracht habe.* Quod ius Hamburgense singulari dissertatione exposuit B. IO. SAM. STRYCKIUS. (s) Nec tamen dubium est, quin & alibi res eiusmodi statim adquirantur bona fide eas ementibus. In Gallia id praeterea singulare est, quod ius protimiseos competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIV. Regem Galliae & ciuitates Hanseaticas cautum est: (t) *au quel cas* (si scilicet sententia lata sit a caussarum nauticarum iudicibus,) *les capitaines des vaisseaux, sur lesquels les dites marchandises auroient esté prises, les pourront rachetter, s' ils veulent, pour le prix de leur adiudication, & seront preferez a tous autres.* Sed sua forsan cuiuis genti ea in re consuetudo est, nec quidquam, quod vbique obseruetur, hic poterit definiri.

§. XIX.

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere soleant, nisi contractu adsecurationis, quem vocant, sibi de damno resarciendo prospexerint, noua hic incidit quaestio, an & mercium hoc modo a fisco vindicatarum ipsiusque nauis, si & illius periculum in se susceperint adsecurantes, pretium sit restituendum? Vbi facile quisque animaduertit, aliud de *pura*, aliud de *conditionali* adsecuratione esse respondendum. In illa quum simpliciter, sine conditione aliqua temporis vel loci, periculum suscipiatur: dubium non est, quin & pretium nauis ob merces illicitas ereptae sit restituendum, dummodo non ipso tempore adsecurationis factae in periculo versatae sint naues. Adsecurationem enim non ad praeteritum, sed futurum & imminens periculum extendendam esse, legibus omnibus cautum est. Sic

(r) Stat. Hamb. *lib. II. Tit. XIX. Art. II.* (s) Io. Sam Stryk *de praescript. rerum per mare allatarum.* (t) See-Tractat *zvvischen Lud. XIV. art. V.*

Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hispaniae (u) praecipitur: *So soll man auch keine Verträge von Versicherung machen von die Gevärde einiger Kauffmanschafften oder Schiffe, oder sonsten von einigen andern Dingen, vvelche zu dem Tage, vvan die Verträge gemacht seyn sollen, mögen verlohren oder vertruncken seyn.* Quod si tamen adsecuratus expresse sibi caueri curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in se suscepit, probare possit, ei, cui cautum est, ante cautionem constitisse de damno, vel hic ab ea suspicione se iureiurando liberare queat: procul dubio & tum tenebitur adsecurator. Et ita non solum in ROTA GENVENSI (x) iudicatum est, verum etiam iudicari iubent leges de adsecurationibus receptissimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (y) cautum est: *Men vermach ock Schepen, Goeden, VVaeren en Koopmanschappen, die verdroncken, geroofi of bedorven zyn doen assureren, ock na dat se verdroncken, gerooft ende verdorven syn gevvest, zo vvanner het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet asseureren, niet gekomen en iss, van de vertreckinge, rovinge, ende verderfenisse, van den vorschreven Schepen ende goeden.* Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas naui fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, merciumque quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, & quidem facta prius bona fide aestimatione, & instrumento ea de re sollemniter confecto, exacte compertam habeat. (z) Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti. (a)

§. XX.

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Pollizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecuratores. Non enim pactum generale pertinet ad casus istos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest. (b) Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecuratores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cau-

(u) *Ordnung von Assecurantz der Schiffe* cIↃIↃLXX. *art. XI.* (x) Rot. Genu. *Decis. CII. num. IV & V.* (y) *Assecurantz Ordnung der Stadt Amsterdam art. XXI.* (z) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. XIII. num. XXIV.* (a) Santern *part. III. n.* XIII. *seq. &* XLIII. *seq.* (b) L. 5. & L. 9. *D. de transact.* L. 1. *D. de pign. act.*

cautum legatur. (c) Hinc si vulgaris formula adhibita legatur: (d) *Wy Assureedeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefsen, van Marcke, oder repressalien, van arreste ende detentie, van Konigen, Princen ende Heren, wie sie sien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende fortuynen, die souden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man soude mogen verdencken, gevvonlick oder ongevvonlick*: nullum est dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commisso occupatae resarcienda sint ab adsecuratoribus, qui merces eiusmodi impositas, & ad hostes alterius amicae nationis destinatas esse, non ignorarunt.

§. XXI.

Quum autem supra dictum sit, naues ob mercium illicitarum vecturam, sententia demum a caussarum maritimarum iudicibus lata, fisco cedere: quaeritur, an restitutio suscepti damni statim peti possit ab adsecuratoribus, priusquam lis ista finita sit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc est, libertatemne recuperatura nauis, an fisco cessura sit. Et hinc si in exteris locis detineatur, pro situ istorum propiore aut remotiore vel sex mensium, vel anni vel biennii spatium exspectandum est adsecurato, priusquam ab adsecuratoribus damni suscepti restitutionem exigere possit. (e) Ita cautum est non solum ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (f) verum etiam IVRE DANICO, (g) quo etiam additur, hoc casu, spatio illo elapso, intra tres menses restitutionem damni fieri debere ab adsecuratoribus: *Nach solchem Tage hat der Assecurant drey Monathe Frist, die Gelder zu bezahlen. Erfolgt die Bezahlung binnen solcher Zeit nicht, so soll er, vvie obgemeldet, (monatlich einen halben* pro cento) *die Zinsen erlegen, und durch rechtlichen Mittel zur Zahlung angehalten vverden.*

§. XXII.

Quid vero si sententia quidem lata, nauis ob mercium vetitarum vecturam fisco addicatur, gens tamen, cui illa ademta est, iniuriam sibi fieri conqueratur: an vllum superest remedium? Non temere hic statim arma expedienda esse suadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuste captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachten Schiffe reclamiren.* Quale exemplum nostra aetate in Succia occurrit,

(c) *Assecurations-Ordn. der Stadt Amsterdam art. VIII.* (d) Marqn. *de iur. mercat. l. c. n. LXVIII.* Werlhoff. *de Polizza in adpend.* (e) Marqn. *l. c. n. LXV.* Kurike *diatr. de Adsec. p.* 17. (f) *Adsec. Ordn. der Stadt Amsterd. art. VIII.* (g) Ius Danic. *lib. IV. c. VI. §. 10.*

currit, a qua Britanni pariter ac Bataui naues quam plurimas, quas iniuria ſibi ereptas conquerebantur, repoſcebant. Sin nec hoc quidem leniore remedio malo mederi liceat: decerni ſolent repreſſaliae. Exemplum iam ſupra retulimus ex ZOVCHAEO, (h) qui Anglos litteras repreſſaliarum decreuiſſe memoriae prodidit, quum Hiſpani herbam Nicotianam pro merce vetita declaraſſent, nauesque Anglicanas ideo addixiſſent fiſco. Nec noſtra omnino aetas eiusmodi repreſſaliarum vſum plane ignorat. Plura de repreſſaliis & pignorationibus nauium tradunt LOCCENIVS (i) & STYPMANNVS, (k) quae, ne iuſto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obſeruantes, ius iſtud pignorationis non penes priuatos eſſe, quantumuis iniuſta nauium detentione laeſos, ſed penes ſummos imperantes, quorum in arbitrio eſt, an pro indemnitate ſubditorum eas decernere velint? Tametſi enim aliud videatur GROTIO, (l) & BODINO, (m) qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laeſis, iure competere, & fruſtra iuribus maieſtatis accenſeri contendunt: rationem tamen hoc fugere ſatis demonſtrauit ZIEGLERVS. (n) Sunt enim repreſſaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus ſaepe vniuerſa reſpublica in diſcrimen adducitur, ac bello iuſto indicto. Non magis ergo a maieſtate ius repreſſaliarum ſeiungi poteſt, quam ipſum ius bellum inferendi, niſi priuato cuiuis ius eſſe putes, rempublicam in extremum coniiciendi periculum. Vnde a IVLIO FERRETO (o) obſeruatum eſt, in regno Siciliae illum ſemiſſe bonorum omnium etiam feudalium mulctari, qui repreſſalias priuata auctoritate facere fuerit auſus.

§. XXIII.

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum vecturam commiſſis, ex ipſis gentium mari potentiſſimarum legibus foederibusque diſſerere placuit. Breuitatem diſſertationis academicae rationes; naeuos, ſi qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipſa rei, cuius tractationem ſuſcepimus, dignitas vtilitasque excuſabunt. Noſtrum eſt, Deo, ſtudiorum moderatori, votiuam ſuſpendere tabulam, eique totius, ſi qua futurae eſt, vitae noſtrae ſtudiorumque rationes votis incitatiſſimis commendare.

(h) Zouch *Ius faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.* (i) Loccen. *Ius marit. lib.* III. *c IV. §. IX.* (k) Stypman. *contin. ius marit. Part. V. cap. I. n. XXII.* (l) Grot. *lib. III. de iure belli & pacis c. II. § VII. n. III* (m) Bodin. *de Republ. lib. I. c. X.* (n) Ziegl. *ad* Grot. *l. c. de Iur. Maiest. lib. I. cap. XXXIV. §. VIII.* (o) Iul. Ferret. *de re naual. lib. V. n. XXIV.*

DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM

EXERCITATIO IX.

CAP. I.

DE ORIGINE ET IVRE COLLEGIORVM ET CORPORVM APVD ROMANOS.

§. I. Instituti ratio & partitio dissertationis. §. II. Romulus in noua vrbe ciuibus opificia non permisit. §. III. Quia ea non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica. §. IV. Mutauit id NVMA, *qui & opificiis adsuefecit ciues, & collegia instituit. §. V. Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aerarii, vt & fabri tignarii, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii, tinctores, sutores & reliqui opifices. §. VI. Collegiorum a Numa institutorum conuentus & sacra. §. VII. Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit? §. VIII. Collegia illa aboleuit* TVLLVS HOSTILIVS, *restituit* SERVIVS TVLLIVS, *ac denuo suppressit* TARQVINIVS SVPERBVS. *§. IX. Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia. §. X. Postea in vsum reuocata sunt a decemuiris. §. XI. Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio. §. XII. Et tamen tunc veteribus illis collegiis noua addita. §. XIII. Inde natae sunt turbae reipublicae perniciosissimae. §. XIV. Quare SCto sublata sunt praeter paucissima. §. XV. Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius. §. XVI. At denuo eadem suppresserunt Caesar & Augustus. §. XVII. Digressio de collegiis sacrorum caussa coëuntibus. §. XVIII. In primis de conuentibus Christianorum. §. XIX. Collegiis inimicissimi fuerant Claudius, Traianus, & sequentes Imperatores. §. XX. Quaedam tamen Collegia semper coëundi potestatem retinuere. §. XXI. Quin & noua fab-*

subinde instituta sunt indulgentia principum. §. *XXII. Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae.* §. *XXIII. In licita quinam recipi potuerint?* §. *XXIV. Quinam illis exclusi?* §. *XXV. An licuerit pluribus collegiis interesse?* §. *XXVI. Collegia vniuersitates & quasi respublicas constituebant, & hinc iuribus minorum vtebantur.* §. *XXVII. An iure antiquo heredes institui, fideicommissa & legata capere potuerint?* §. *XXVIII. Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit?* §. *XXIX. Variae collegiorum immunitates.* §. *XXX. Earumque caussae.*

§. I.

Consilium est, de COLLEGIIS & CORPORIBVS OPIFICVM, eorumque origine & iuribus, paullo vberius agere, & ea maxime, quae vel praetermissa ab aliis, vel perfunctorie exposita sunt, edisserere curatius. Ne vero, quod vulgo fieri solet, peregrina patriaque iura imprudenter misceamus: ipsi diligentiae nostrae eos ponemus limites, vt priore capite Romanorum; posteriore Germanorum mores atque instituta circa opificum collegia & corpora expendamus. Quo labore si ita defungemur, vt per Romanas patriasque antiquitates excurramus paullo liberius, & frequentius praestantissimis omnis aeui scriptoribus, quam BARTOLO & BALDO, (quos honoris caussa nominamus,) denunciemus testimonium: facile, spero, id nobis condonabunt, quicumque saeculi nostri intelligunt bona, nec compendiorum ambitu vniuersam eruditionem iuridicam circumscribendam existimant.

§. II.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt, ordiamur: illud initio obseruamus, condita Roma, nullo loco in noua ac nascente ciuitate fuisse opifices, adeo, vt quaestum facere in officina, indignum ciuium Romanorum personis visum sit. Quamuis enim hodie opificiorum artiumque manuariarum culturam rebuspublicis omnibus commendent ciuilis prudentiae auctores: aliter tamen rationes suas composuit ROMVLVS, qui Quirites ab artibus mechanicis, tamquam illiberali quaestu, penitus abstinere iussit. Testis est DIONYSIVS HALICARNASSEVS, (a) qui Romuli persequutus instituta: Ἐπιδιφίους μὲν inquit, καὶ βαναύσους, καὶ προσαγω-

(a) Dionys. Halic. *Ant. Rom. lib.* II. *pag.* 98.

γὰς ἐπιθυμιῶν, αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανίζουσας καὶ λυμαινομένας τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μεθοδεύειν. *Propterea sellularias quidem & sordidas, & turpium cupiditatum incitatrices artes, vt corporibus & animis tractantium noxias & pestiferas, seruis & exteris exercendas tradidit.* Quo loco quidem interpres τέχνην βάναυσον *sordidam artem* transtulit: sed Graecis omnes artes mechanicas & manuarias, & maxime fabriles, βαναύσους adpellari, satis constat, vt merito mireris, etiam doctissimum SCHEFFERVM (b) inter mechanicas & sordidas vel sellularias artes distinguere, & his tantum βαναύσων nomen concedere, quum tamen & mechanicae artes saepissime audiant βάναυσοι, & ipsi opifices vel ἀποχειροβίωτοι Graecis vocentur mechanici. (c) Ex quibus, patet, non sordidis tantum & sellulariis, sed omnibus in vniuersum artibus manuariis Romanis interdixisse Romulum, solisque seruis & peregrinis quaestum illum mercenarium reliquisse.

§. III.

Rationes huius instituti non adeo obscurae videntur. Quum enim ex fine omnia metienda sint; ad eum etiam in constituenda republica vnice respexit Romulus: Non alium vero sibi finem proposuerat, quam potentiam bellicam & latam quaqua versum dominationem. Facile praeuidebat vir sagacissimus, nouam, quam condiderat, vrbem neque commerciis, neque opificiis, neque agricultura vel re pecuaria, eam, quam animo conceperat, felicitatem consequuturam. Commerciis obstabant vrbis situs, Tiberini amnis angustia, onerariis nauibus eo quidem tempore vix peruia, (d) & maxime tot florentissimarum vrbium portuumque vicinia, quorum luminibus officere, omnino videbatur difficillimum. Neque ex artibus opificiisque in tanta saeculi frugalitate multum splendoris sperari poterat nouae ciuitati, maxime quum aduentitia illa turba, quae Romam confluxerat, rei potius pecuariae & latrociniis, quam artibus & opificiis, adsueuisset. Denique

&

(b) Scheffer *in indice Graec. ad* Aelian. *voce* βάναυσος τέχνη. (c) Kuhn *in Addit. ad* Scheffer. *indicem l. c.* (d) *Vid.* Marliani *Topogr. Rom. lib.* VII. *cap.* I. *p.* 271. *Posterioribus tamen temporibus operam dederunt Romani, vt fluuium hunc redderent nauigabilem: quamuis non nisi actuariae naues Romam vsque pergerent, maiores Ostiae ancoris alligarentur. Et de his temporibus intelligendus* Dionys. Halic. *lib.* III. *p.* 183. *qui de huius fluminis commoditate satis magnifice sentit.*

& agriculturam ipſa agri Romani anguſtia parum quaeſtuoſam promittere videbatur. Is enim, SIGONIO (e) teſte, principio fuit parum ſpatioſus, adeo, vt vltra Tiberim in Hetruria nullus eſſet, Latium vero verſum haut multum pateret. Quamobrem populo egeno, rudi, & nouarum rerum cupido, nihil magis conuenire videbatur, quam ſtudium rei militaris, quod vnice ſibi propoſuiſſe Romulum, iamdudum obſeruarunt auctores grauiſſimi, & in his HERM. CONRINGIVS. (f) Ipſum ſane Romulum DIONYSIVS HALICARNASSEVS (g) nobis ſiſtit, de inſtituenda republica hunc in modum concionantem: Ἕτερα εἶναι τὰ σώζοντα καὶ ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις· ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος. *Aliud eſſe, quod ſeruet ciuitates, & e paruis magnas faciat; nimirum in externis bellis armorum potentiam.* Quem reipublicae ſcopum etiam paullo poſt commendat Romulus, dum libere profitetur, μαχητάς τε καὶ δικαίους ἄνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς φρονίμως αὐτὸ κατασησαμένοις, *bellicoſos viros, qui iuſtitiam caeteraſque virtutes colant, prudentibus hominibus, qui reſpublicas conſtituerunt, earum conſtituendarum formam praebuiſſe.* Quum ergo ſemel placuiſſet, Martis aleae committere ciuitatis fortunam: non ſolum id operam dedit Romulus, vt ciuitatem haberet frequentiſſimam, verum etiam, vt ipſi ciues ad arma ſumenda eſſent expeditiſſimi. Iam ſatis intelligebat vir ſagatae non minus, quam togatae prudentiae praeſidiis inſtructiſſimus, mercatoribus atque opificibus non ſatis cum militia conuenire: neque ignorabat, artes manuarias parum robuſtos & agiles milites dare, qui multo rectius ruri adoleſcerent. Hinc & eum potiſſimum quaeſtum, qui ex agricultura prouenit, permittebat ciuibus, iiſdemque, vt ait DIONYSIVS, (h) τόν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε βίον, *tam bellica, quam ruſtica iniungebat munia.* Et haec demum eſt genuina ratio, ob quam ciues artes manuarias facere vetuit Romulus, quae etiam alias gentes bellicoſas permouit, vt vel e rebuspublicis ſuis proſcriberent opificia, vel certe arma iis numquam traderent. Aegyptiis ſane ignobiliores habitos eſſe opifices, nec paſſos illos eſſe, militem his artibus contaminari, auctor eſt HERODOTVS. (i) Idem de Lacedaemoniis teſtantur PLVTARCHVS, (k)

(e) Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* II. *p.* 22. (f) Conring. *ad* Machiau. *Princ. cap.* XII. *pag* 227. (g) Dionyſ. Halicarn. *Antiqu Rom. lib.* II. *pag.* 79. (h) Dionyſ. Halicarn. *lib.* II. *pag* 98. (i) Herodot. *lib.* II. *cap.* XLII. (k) Plutarch. *in compar. Lycurgi & Numae. pag.* 76.

AELIANVS, (l) & maxime XENOPHON, (m) qui Spartanorum aliarumque Graecarum ciuitatum instituta inter se contendens: Ἐν μὲν γὰρ δήπου, inquit, ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται, ὅσον δύνανται· ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ᾽ ἐμπορεύεται, οἱ δὲ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπεῖπε μηδενὸς ἅπτεσθαι. *Nam aliis in vrbibus omnes, quocumque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille nauiculatoriae deditus est: hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartae vero Lycurgus ingenuis interdixit, quo minus ea, quibus rem facere possent, attingerent.* Quum ergo Romulus, non minus ac Lycurgus, ad potentiam bellicam omnia retulerit: non mirum profecto videbitur, eum etiam artes manuarias omnes, tamquam fini & scopo suo parum concinnas, e republica sua proscripsisse.

§. IV.

Satis diu istud Romuli institutum viguisse, credit DIONYSIVS HALICARNASSEVS, (n) dum ait: Καὶ διέμενεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι᾽ αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα: *longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, ita, vt nemo ex indigenis animum ad ea adplicaret.* Sed constat tamen aliunde, non diutius illud mansisse, quam ipsum Romuli imperium. Numa enim, qui Romulo successit, nihil fecit reliqui, vt ciues feroces opificiorum artiumque redderet studiosiores. Hinc non solum ciuibus eum quaestum permisit, verum etiam ipsos opifices in certa collegia vel corpora primus descripsit. Rem memoriae prodidere PLINIVS (o) & PLVTARCHVS, (p) cuius verba audire iuuat: Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἡ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται - - Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας ΑΥΛΗΤΩΝ, ΧΡΥΣΟΧΟΩΝ, ΤΕΚΤΟΝΩΝ, ΒΑΦΕΩΝ, ΣΚΥΤΟΤΟΜΩΝ, ΣΚΥΤΟΔΕΨΩΝ, ΧΑΛΚΕΩΝ, ΚΕΡΑΜΕΩΝ, τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταυτὸ συναγαγὼν ἓν αὐτὸ ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα· κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν τιμὰς ἀποδοὺς ἑκάστῳ γένει πρεπούσας τότε πρῶτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνεῖλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τοὺς μὲν Σαβίνους, τοὺς δὲ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς μὲν Τατίου, τοὺς δὲ Ῥωμύλου πολίτας. *Prae ceteris eius institutis commendatur populi per artificia centuriatio. - - Diuisit autem* ciui-

(l) Aelian. *Var. Hist. lib. VI. cap. VI.* (m) Xenoph. *de Laced. Republ. cap. VII. 1. & 2. p. 79. Tomo V. Oper. edit. Oxon.* (n) Dionys. Halic. *lib. II. p. 98.* (o) Plin. *Hist. nat. lib. XXXIV. cap. I. & lib. XXXV. cap. XII.* (p) Plutarch. *in Numa pag. 71.*

ciuitatem per artes TIBICINVM, AVRIFICVM, FABRVM, TINCTORVM, SVTORVM, CORIARIORVM, AERARIORVM, FIGVLORVM. *Reliquas artes in vnum collegit, fecitque ex omnibus corpus vnum, collegiaque & concilia atque sacra, cuique sectae decentia attribuit. Ita primum sustulit ex vrbe factiones, ne hi Sabini, illi Romani, hi Tatii, illi Romuli ciues haberentur vocarenturque.* Haec PLVTARCHVS, cuius verba illustraturi, tum de ipsis his collegiis a Numa inuentis, tum de eorum institutis, tum de rationibus denique, quibus permotus Numa opifices in collegia & corpora descripsit, agemus paullo accuratius.

§. V.

Nouem hic recensentur artificum collegia, quae Numa instituisse dicitur. Horum primum est TIBICINVM, quibus sequiore aeuo etiam FIDICINES sese adiunxerunt, teste marmore apud SMETIVM, (q) dedicato quippe

COLLEGIO TIBICINVM

ET FIDICINVM ROMANORVM

Q. S. P. P. S.

id est, vt in alio marmore (r) hae litterae ac notae exponuntur, QVI SACRIS PVBLICIS PRAESTO SVNT. Ex quibus simul intelligimus, cur primus inter collegia locus tibicinibus attributus sit. Non enim ad priuatorum vsum, sed ad sacra pertinebat hoc tibiis canendi artificium, siquidem, VALERIO MAXIMO (s) teste, *inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite variaque veste velatis, concentusque edebant.* Vnde & fas illis erat in aede Iouis epulari. Quod ius quum illis a censoribus eriperetur, vno agmine Tibur secesserunt, nonnisi dolo inde reducendi, vino quippe sub honoris specie inebriati, & in plaustris Romam reuecti, vti ab eodem VALERIO (t) & LIVIO (u) refertur. Secundum collegium AVRIFICVM fuit, cuius itidem mentio fit in marmore apud SMETIVM, (x) in quo MAGISTER QVINQVENNALIS COLLEGII AVRIFICVM nominatur. Huic vero collegio procul dubio ideo tam honorificus datus est locus, quia Veturii Mamurii, aurificis, opera percommode vsus fuerat Numa in effingendis scutis ancili caelitus delapso

(q) Smet. *Inscript. p. XXXIV*, 9. Gruter. *Inscr. pag. CCLXIX*, 2. (r) Smet. *Inscr. pag. LVII*, 1. (s) Valer. Max. *lib.* II *cap. V. n.* 4. (t) Valer. Max. *l. c.* (u) Liu. *lib.* IX. *cap. XXX.* (x) Smet. *Inscript. p. XCVI*, 4.

ſo ſimilibus. (y) Eius enim ſolertiam tanti fecit Numa, vt & in carminibus Saliorum, FESTO (z) auctore, frequentiſſime eius nomen audiretur. Tertium collegium non FABRVM fuit, vt PLVTARCHI fert ordo, ſed AERARIORVM FABRVM, vt obſeruauit PLINIVS, (a) qui de re aeraria agens: *Docuimus*, inquit, *quamdiu populus Romanus aere tantum ſignato vſus eſſet, & alia, quae vetuſtas tradidit, quum aequalem vrbi auctoritatem eius declararet, a Rege Numa tertio collegio aerariorum fabrum inſtituto.* Non dubito, quin hi antiquiſſimis temporibus etiam cudendis numis operam locarint: ſiquidem antiquiſſimi Romanorum numi aenei tantum fuerunt. (b) Poſtea eam operam in ſe ſuſceperunt FLATVRARII AVRI ET ARGENTI MONETARII, (c) quibus modo triumuiri, modo quatuoruiri auro argento aeri flando feriundo, (d) nec non triumuiri, menſarii, (e) & EXACTORES ARGENTI ET AERIS (f) praeerant, quorum iſti cudendis numis, illi iisdem expendendis, hi materiae vel metallo colligendis praefecti fuiſſe videntur. Proximi his fabris aerariis procul dubio fuerunt FABRI, quibus poſteriore aeuo etiam CENTONARII, ac denique ex conſtitutione CONSTANTINI M. (g) etiam DENDROPHORI iuncti ſunt. Hinc ſaepe in vetuſtis marmoribus occurrit COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLL. FABROR. ET CENTONAR. (i) COLL. DENDROPHOR. FABRVM CENTONARIORVM. (k) CENTVR. CENTONARIORVM, DOLABRARIORVM. SCALARIORVM, (l) e quibus ſeſe vix expedire adhuc potuerunt eruditi. Fabri tignarii qui ſint, nemo ignorat. Hi autem quum ſimul coërcendis reſtinguendisque incendiis darent operam, (m) eoque fine, duce praefecto vigilum, cum dolabris vncis aliisque machinis vrbem noctu obirent: (n) facile patet, cur fabris iungantur *centuriae ſcalariorum & dolabrariorum.* Eadem de cauſſa fabris etiam accenſentur *centonarii*, non a numero id nomen adepti, ſed a *centonibus.* Centones vero, vt e IVLIO CAESARE, (o) VEGETIO (p) ipſoque Iure noſtro (q) cou-

(y) Plutarch. *in Numa p. 69.* (z) Feſtus *voce Mamurius, & ibi* Dacer. *pag.* 219. (a) Plin. *Hiſt. Nat. lib.* XXXIV. *cap.* I. (b) Plin. *l. c.* (c) Smet. *Inſcript. pag.* CXLIX, 5. (d) Hotom. *de Magiſtrat. Rom. p.* 436. Alex. ab Alex. *gen. dier. lib.* III. *cap.* XVI. (e) Liu. *lib.* XXIII. *cap.* XXI. L. XXIV, *cap.* XVIII L. XXVI. *cap.* XXXVI. (f) Gruter. *Inſcr. p.* XXXVI, 8. (g) L. I. *Cod.* Theod. *de Centon. & dendroph.* L. XIV. *Tit.* VIII. (h) Smet. *Inſcript. p.* LVII, 3 (i) Smet. *Inſcript. p.* LXXV, 6. *p. CLX,* 1. 2. 3. (k) Smet. *Inſcript. p.* XLVI, 4. (l) Smet. *Inſcript. p.* CLIX, 13. (m) Plin. *lib.* X. *Epiſt.* XLII. (n) L. 3. §. 3. *D. de offic. praef. vigil.* (o) Iul. Caeſ. *de bello ciuili lib.* II. *cap.* X. (p) Veget. *de re milit. lib.* IV. *cap.* XV. (q) L. 12. §. 18. *de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

constat, erant machinae, ad restinguenda incendia comparatae. De dendrophoris quam maxime dubitant eruditi. HADRIANO TVRNEBO (r) enim materiam ad machinas bellicas castrenses & poliorceticas aduexisse videntur. PIERIVS VALERIANVS (s) eosdem ratiarios fuisse mauult. Ab vtroque sententiam suam seiungit CLAVD. SALMASIVS, (t) qui dendrophororum collegium non ad artem aliquam fabrilem, sed deorum cultum pertinuisse contendit. Denique acutissimus humanissimusque IAC. GOTHOFREDVS, (u) eumque sequutus THOM. REINESIVS, (x) duorum generum dendrophoros sibi reperisse visi sunt, quorum alterum in re fabrili, alterum in cultu Deorum fuerit occupatum. Sed omnino fabrili arti operam dederunt omnes dendrophori, in findendis quippe siluis, caedendis arboribus, carbonibus faciendis, aduehendis lignis aliisque huiusmodi operis occupati; (y) ideoque & fabris eos iungi praecipit CONSTANTINVS M. Iidem tamen & sacris operabantur, vt paullo post paragrapho proxima ostendemus. Vt adeo nec SALMASIO caussa fuerit suggillandi TVRNEBVM, nec GOTHOFREDO, ex vno dendrophororum collegio duo diuersa fingendi. TINCTORVM & SVTORVM collegia, quae superioribus subiungit PLVTARCHVS, non magis veteribus memorantur, ac collegium FIGVLORVM, nisi quod PLINIVS (z) hoc septimum tenuisse locum refert. CORPVS CORIARIORVM MAGNARIORVM SOLALARIORVM, nec non CORIAARVM in marmoribus Romanis (a) occurrit, & fortassis pars quaedam fuit illius collegii coriariorum, quod instituerat Numa. Reliquos opifices quum in vnum collegium coniecisse dicatur Numa: illud mea quidem sententia non aliud fuerit, quam illud, ex quo postea natum est COLLEGIVM MAGNVM, quod sequiore aeuo ad sacra magis quam opificia pertinuit. Eius aliquot vetusta marmora (b) meminerunt, veluti illud Romanum:

D. M.
TI. CLAVDIO.
ONESIMO.
VIATORI

(r) Turneb. *Aduersar. lib.* XXIX *cap.* XVI. (s) Pier. Valer. *Serm.* I. (t) Salmas. ad Spartian. *Caracall. cap.* IX. (u) Iac. Gothofr. *ad* L. 20. *Cod.* Theod. *de pagan.* & L. 1. *Cod.* Theod. *de centon.* & *dendroph.* (x) Thom. Reines. *Inscript. Class.* 1. 40. *p.* 75. (y) Alciat. *ad* L. 167. *D. de verb. signif.* (z) Plin. *hist. nat. lib.* XXXV. *cap.* XII. (a) Smet. *Inscript. p.* LVIII, 1. Lazius *de republ. Rom. lib.* XII. *cap.* IV. *p.* 900. (b) Smet. *Inscript. p.* XXVII, 6. *p.* XLVII, 10.

COLLEGI MAGNI.
EL. ZMYRNA CONI.

Et haec quidem ſunt nouem illa collegia, quae a Numa Pompilio inſtituta fuiſſe, e PLVTARCHO diſcimus.

§. VI.

Ex eodem vero etiam adparet, collegiis his Numam non ſolum ſodalitates ſuas vel conuentus, verum etiam ſacra cuilibet conuenientia dediſſe. Sodalitates eo pertinebant, quod liceret collegiis ſtatis diebus coire, & de rebus ad opificium & collegii vtilitatem pertinentibus conſulere in medium, & ſumtibus corrogatis epulari: (c) id quod apud Graecos ἑταιρία adpellabatur. Eo fine ſingulis collegiis praeerant, qui collegium ipſum dirigerent, alii, qui fiſci rationes conficerent, alii denique, qui collegis miniſtrarent. Quo in marmoribus pertinent MAGISTRI QVINQVENNALES COLL. FABR. TIGNARIOR. (d) MAGISTRI QVINQVENNAL. COLL. AVRIFICVM, (e) PROCVRATOR TIBICINVM ROMANOR. (f) QVAESTOR COLL. CENTONARIOR. (g) HONORATI ET SCRIBAE COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLLEGI MAGNI VIATOR. (i) Quin quum inuiſa paullatim eſſe coepiſſent collegia: coeperunt ſingula ſibi e patriciis & nobilibus adſciſcere patronos, quorum praeſidio apud Senatum populumque vterentur. Hinc paſſim in vetuſtis marmoribus laudantur PATRONI COLL. CENTONARIORVM (k) DENDROPHORORVM, (l) FABORVM (m) & huius generis alii, quorum de origine atque officio iam alio loco (n) fuſius actum eſt. Erat praeterea collegiis ſingulis fiſcus, qui ARKA adpellatur in iure noſtro (o) & in marmore Romano, (p) in quo ſtatuitur, vt ANNVI. X. DC. DIE VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI DIVI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. Idem Numa etiam ſacra quaedam cuiuis collegio propria eſſe voluit, de quibus quamuis hodie non adeo exacta nobis ſuppetat notitia; ea tamen, quae commune naufragium euaſerunt, tamquam fractas tabulas colligere iuuabit. Singulis ergo collegiis erant certi dii, qui iisdem praeeſſe dicebantur, & in vetuſtis marmoribus ſaepe vocabantur *genii*. Sic

(c) L. 20. C. Theod. *de pagan.* (d) Smet. *Inſcript.* p. XCVI, 4. (e) Idem *Inſcr.* p. XCVI, 2. (f) Smet. *Inſcr.* p. CXLIX, 24. (g) Smet. *Inſcr.* p. CLIX, 15. (h) Smet. *Inſcr.* p. LVII, 3. (i) Smet. *Inſcript.* p. XCVII, 10. (k) Reineſ. *Inſcript. Claſſ.* I, 302. (l) Idem *Claſſe* I, 283. (m) Idem *Claſſe* II, 17. (n) Menni *Syntagm. Antiqu. Rom.* lib. I *Tit.* II. n. XXIX. (o) L. 1. §. 1. *ff. quod cuiuscumque vniuerſ. nomine.* (p) Smet. *Inſcript.* p. XXXIV, 10.

Sic GENIVS COLLEG. CENT. est apud REINESIVM: (q) GENIVS COLLEGI TIBICINVM ROMANORVM Q. S. P. P. apud RAPH. VOLATERANVM (r) & eumdem. (s) Singulis quoque collegiis festi erant dies, quibus praecipue sacris operabantur. De tibicinibus notum est, eos Idibus Iuniis celebrasse quinquatrus minusculas, quibus feriati per vrbem vagabantur, & ad aedem Mineruae conueniebant. (t) Eidem Deae etiam fullones & cerdones vel tinctores sacra fecisse quinquatribus maioribus XIV Kal. Aprilis, auctor est OVIDIVS, (u) qui postquam docuit, festis illis diebus philosophos, medicos, magistros litterarios, pictoresque, & lanam tractantes sacra fecisse Mineruae, etiam fullonum & cerdonum ita meminit:

Hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers:
Hanc cole velleribus, quisquis ahena paras.

Praecipue fabris sacra fuisse propria ac veluti domestica, vel inde constat, quod alicubi etiam singularia templa erant, in quibus sacra facerent. Sic enim TEMPLVM CENTONARIORVM ET FABRORVM, Regii celebre, occurrit in marmore apud GRVTERVM. (x) Praecipue tamen fabri Siluanum coluisse, & in eius honorem frondes & ramos pinuum e luco sacro excisarum per vrbem tulisse videntur, quod etiam alibi in Bacchi, Apollinis, Hecates & Cereris sacris fieri consueuisse, ex STRABONE, (y) & ARTEMIDORO (z) discimus. Et ideo non ipsi modo hi fabri; sed & Siluanus, quem hoc ritu colebant, DENDROPHORVS audit in hoc marmore: (a)

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM.
M. POBLICIVS. HILARVS. MARGAR. Q. Q.
P. P. CVM. LIBERIS. MAGNO. ET.
HERMONIANO. DENDROPHORIS.
M. D. M. DE. SVO. FECIT.

Quo etiam adludens VIRGILIVS: (b)

Et teneram, inquit, *ab radice ferens, Siluane, cupressum.*

Et ex eo simul reddi poterit ratio, cur Honorius augustus (c) dendrophororum collegium, tamquam ad profanum deorum cultum & super-

(q) Reines. *Class.* I. *n.* 302. (r) Raph. Volaterr. *Comm. Vrb. lib.* XXX. (s) Reines. *Class.* I. *n.* 167. (t) Liu. *lib.* IX. *cap. XXX.* (u) Ouid. Fastor. *lib.* III. *v.* 821. (x) Gruter. *Inscript. p.* CI, 1. (y) Strabo *lib. X.* (z) Artemid. *lib.* II. *cap.* XLII. (a) Smet *Inscript. p.* XXVII, 10. (b) Virgil. *Aeneid. lib.* IX. *v.* 81. (c) L. 20. C. Theod. *de pagan.*

ſuperſtitionem comparatum, ſacra & epulas facere vetuerit. Inde enim non ſequitur, vt dendrophori hi ab aliis, qui rei fabrili operam dederunt, fuerint diuerſi, aut vt Imperator iſte dendrophororum plane collegium ſuſtulerit, ſed vt ſacra tantum, a Numa fabris tradita, & conſtante vſu ſeruata, tamquam ſuperſtitioſa, primus aboleuerit.

§. VII.

Reliquum eſt, vt quas rationes habuerit Numa collegia iſta inſtituendi, tantumque honorem deferendi opificibus, paullo adcuratius diſquiramus. Scilicet vti Romulus iſtas artes indignas Quiritibus exiſtimauerat, quia ad potentiam bellicam omnia referebat: ita Numa eas artes iisdem quam maxime commendabat, quia acrem, qua flagrabant, bellandi cupiditatem exſtinguere quam maxime annitebatur. Ipſe erat gente Sabinus. Sabinorum vero minime omnium intererat, Romanos armis valere, quippe a quibus iam imperante Romulo tantum non ad incitas fuerant redacti. Ne ergo reliquias Sabinorum exſcinderent, omnino iis ſuadebat prudentia, vt, quoad fieri poſſet, Romanorum ferociam ſupprimerent. Hinc a PLVTARCHO (d) memoriae proditum eſt, vacillante Numa, & regnum oblatum reſpuente, patrem eius Pomponium, & Ancum Marcium, generum, multis verbis eum cohortatos eſſe ad faſces ſuſpiciendas. Praecipuum vero, quo vtebantur, hoc erat argumentum: Εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἆρ᾽ οὐχὶ βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν τρέπειν, διὰ χειρὸς ἔχοντας τὰς ἡνίας· τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῷ Σαβίνων ἔθνει σύνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀκμάζουσαν καὶ δυνατὴν γένεσθαι. *Quod ſi etiam populus Romanus immodico & inſano bellandi ardeat ſtudio; nonne ſatius ſit, habenas tenentem* ALIO DIVERTERE *feruorem eius, patriaeque atque vniuerſae Sabinorum genti florentem ciuitatem & opulentam neceſſitudine & amicitia copulare?* Sabinorum ergo ſtudio, ad exſtinguendam Romanorum ferociam omnem operam omniaque conſilia contulit Numa: neque minus ea in re ipſorum patriciorum Romanorum, a quibus ad regnum fuerat euectus, deſiderio ſatisfecit. Nam & hi, peroſi Romuli inſtituta, ipſi auctores fuerunt nouo regi, vt ciuitatem bellicoſam ad pacis conſilia traduceret. Hinc cum denuo prae ſe ferret Numa, ſe ab oblato regno abhorrere, cauſamque interſereret, quod ferox populus & dominandi libidine incenſus, arden-

(d) Plutarch. *in Numa* p. 63.

dentem viuidumque regem desideret: patres a senatu missi, teste eodem PLVTARCHO, (e) responderunt: Τίς δὲ οἶδεν, εἰ καὶ νικῶντι δήμῳ πολέμου κόρος ἔσται, καὶ μεστοὶ θριάμβων καὶ λαφύρων γεγονότες, ἡγεμόνα πρᾶον καὶ δίκης ἑταῖρον ἐπ᾽ εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποθοῦσιν; *Quia si victorem populum iam satietas ceperit belli, triumphisque expletus & manubiis sedatus principem & iustitiae cultorem ad ciuitatem legibus & pace temperandam exoptet?* Quum ergo semel consilium hoc cepisset Numa, se sibi alium ac diuersum regnandi finem ob oculos positurum, quam ad quem omnia retulerat Romulus: fieri non poterat, quin & leges daret, Romuli institutis plane contrarias, & non ad excitandam fortitudinem, sed reprimendos ferocis populi spiritus vnice comparatas. Id quod etiam LIVIVS (f) obseruat, dum de latis a Numa legibus ita scribit: *Vrbem nouam, conditam vi & armis, iure, legibus ac moribus de integro condere parauit, quibus cum inter bella adsuescere videret non posse, (quippe efferatis militia animis,) mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus est.* Et nonnullis interiectis: (g) *Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt.* Quae quum ita sint, nemini profecto mirum videbitur, Numam etiam artibus manuariis & sellulariis adsuefacere plebem decreuisse, eoque fine ipsos opifices in certa collegia & corpora primum descripsisse, vt tanto honestius huic quaestui in posterum vacarent.

§. VIII.

Enimuero quemadmodum Numa Romuli: ita Tullus Hostilius Numae instituta tantum non omnia sustulit. Tantum enim abest, vt tertius ille Rex Romanorum quiete ac otio marcescere ciuitatem passus sit, vt nihil nisi arma & bella spirarit, eaque in re ipsum Romulum superarit. Qua de re LIVIVS: (h) *Senescere*, inquit, *ciuitatem otio ratus, vndique materiam excitandi belli quaesiuit;* cui & EXCERPTA PEIRESCIANA (i) respondent, quorum verba semel, id est, Latine hoc loco producere erit volupe: *Tullus Hostilius in bello aduersus hostem fortissimus habebatur, sed deos idem magnopere contemnebat.* Quae vltima verba eo procul dubio pertinent, quod vir fortissimus a superstitione, cui nimium indulserat Numa, alienissimus fuerit. Omnia ergo exemplo Romuli ad potentiam virtutemque bellicam referebat, egregius, vt a FLO-

(e) Plutarch. *in Numa pag.* 63. (f) Liu. *lib.* I. *cap.* XIX. (g) Liu. *lib.* I. *cap.* XXI. (h) Liu. *lib.* I. *cap.* XXI. (i) Excerpta Peiresciana, *cap.* XXII. *p.* 568.

FLORO (k) adpellatur, *militiae artifex*, quin *ipso Romulo*, LIVIO (l) iudice, *acrior*. Ex quo regnandi fine facile colligere licebit, Tullo Hoſtilio nec ciues opificiis vacantes, nec eorum collegia magnopere placere potuiſſe. Veterum enim Romanorum militia ſelecta erat, non mercenaria. Atqui ad primam praeconis vocem nomen dare regi, delectum habenti, arma ſumere pro republica, colligere ſarcinulas, in caſtris excubare pro ſecuritate reipublicae, & ſub ipſis denique pellibus hibernare, minime omnium integrum eſt iis, qui in officinis delitefcunt, & artibus manuariis victitant. Ergo ſatis veroſimile eſt, Tullum Hoſtilium Numae Pompilii inſtitutum de collegiis opificum ſuſtuliſſe. Quod ne gratis videamur adfirmare, colligere id nobis licebit ex FLORO, (m) qui collegiorum originem ad Seruium Tullium regem refert, his verbis: *Ab hoc populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque* COLLEGIIS *diſtributus, ſummaque regis ſolertia ita eſt ordinata reſpublica, vt omnia patrimonii, dignitatis, aetatis*, ARTIVM, *officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur.* Scilicet ea non ita intelligenda videntur, ac ſi primus haec collegia inuenerit Seruius, ſed quod a Numa inuenta reuocauerit in vſum, deſcriptaque in claſſes ciuitate, etiam centurias quasdam ex fabris, reliquisque opificibus confecerit, ceu ex DIONYSIO HALIC. (n) conſtat. Enimuero ne ſic quidem manſere collegia. Tarquinius enim ſuperbus ea non ſecus, ac alia Numae inſtituta, propoſito edicto ſuſtulit. Qua de re DIONYSIVS HALIC: (o) Συνόδους δὲ συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγίνοντο κωμητῶν, ἢ φρατριαστῶν, ἢ γειτόνων, ἔν τε πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίας πάσας κοινῇ προεῖπε, μηκέτι συντελεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βουλὰς ἀποῤῥήτους μετ' ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καταλύσεως τῆς ἀρχῆς. *Praeterea coetus omnes paganorum, curialium, vicinorum, vel in agris, vel in vrbe, antea ſacrorum cauſſa fieri ſolitos, vno edicto in poſterum vetuit: ne multis in vnum locum conuenientibus, arcana de conuellenda tyrannide inirentur conſilia.* Et hac in re tyranni mores expreſſit Tarquinius, ad quos, ARISTOTELE (p) teſte, etiam haec pertinent: *neque concoenationes permittere, neque ſodalitatem neque diſciplinam, neque aliud quidpiam huiuscemodi: ſed omnia cauere, vnde ſolent exoriri duo, animoſitas ſcilicet & fides.* Ex quibus ſimul facile eſt ad intelligendum,

non

(k) Flor. *lib.* I. *cap.* VIII. (l) Liu. *lib.* I. *cap.* XXIII. (m) Flor. *lib.* I. *cap.* VI. (n) Dionyſ. Halic. *lib* IV. *p.* 221. (o) Idem *lib.* IV. *p.* 246. (p) Ariſtot. *Polit. lib.* V. *cap.* XI.

non tam ipsa opificia quam opificum collegia & corpora, suppressisse Tarquinium. In officinis enim desidere ciues, & perpetuo sudore miseram vitam tolerare, non incommodum regi, sed rebus eius mirifice proficuum videbatur.

§. IX.

Eiectis Tarquiniis, id sibi negotium datum credebant patres, vt ad se raperent rempublicam, & aristocratiam, plebe suppressa, instituerent. Inde innumerae natae sunt concertationes inter optimates & plebeios, quae tum demum paullatim exstinctae sunt, quum, communicatis cum plebe magistratibus & sacerdotiis, aequa vtriusque factionis iura esse coepissent. Non dissimulat isthoc patriciorum consilium Appius Claudius apud DIONYSIVM HALIC. (q) Incusatus enim a Valerio impotentis aduersus plebem odii, respondit: *Quod me Valerius difficilem appellauit, & malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, & PAVCORVM POTENTIAE studiosum, ὅτι ἀριστοκρατίας περιέχομαι, quod optimatum regimen tuear: communia mihi* VOBISCVM *sunt crimina quotquot, quum sitis ipsi meliores, detrectatis deteriorum imperium, & quam a maioribus accepistis, rempublicam non sinitis degenerare in deterrimam omnium speciem popularis regiminis.* Plebs ergo quum spe libertatis & popularis imperii reges pepulisset: patres aristocratiam meditabantur; & hinc non poterat non summa rerum confusio nasci ex tam male temperato ciuitatis statu. Atqui aristocratico regimini nihil minus conuenit, quam collegia & sodalitates, quibus factiones & seditiones aluntur. Hinc eas ex eiusmodi rebus publicis proscribendas esse monent ciuilium rerum scriptores. (r) Quae quum ita sint, facile coniicere licebit, de restitutione collegiorum & corporum a Tarquinio Superbo proscriptorum non multum laborasse patricios. Quin tantum abest, vt tum collegia & corpora opificum in vrbe esse passi sint, vt potius ne opificia quidem exerceri a ciuibus voluerint, bellis quippe perpetuis a Tarquinio eiusque sociis fatigati. Multa sunt, quibus id demonstrare licet, argumenta. Primo enim Menenius Agrippa, quum plebs in montem sacrum secessisset, & varia essent patrum ea de secessione consilia, ita censebat: (s) καὶ εὖ προστίθημι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, οὐ γεωργῶν, οὐδὲ θητῶν ἐμπόρων, οὐδὲ

(q) Dionys. Halic. *lib.* VI. *p.* 386. (r) *Vid.* Hert. *Elem. Polit. lib.* II. *Sect.* VI §. V. & XX. *p.* 383. & 387. Conr. *Hist. rerump. vbi de Vltrai.* §. XX. (s) Dionys. Halic. *lib.* VI. *pag.* 384.

οὐδὲ τῶν παρὰ τὰς βαναύσους τέχνας ἀσχολουμένων. *Taceo, quod bello aptatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus fellulariis.* Deinde quum A. Virginio Tricosto Rutilo & Sp. Seruilio Structo Coss. A. V. C. CCLXXVII. magna esset annonae grauitas, id malum tanto molestius ciuitati fuisse ait DIONYSIVS HALICARNASS. (t) quod proximo lustro censa fuerint robustae aetatis ciuium plus centum & decem millia, mulierum autem & puerorum, seruitiorum item, negotiatorum & opificum, inquilinorum, triplo plures. Ne cui autem mirum videretur, negotiatores & opifices seorsum numerari, statim addit auctor πολιτικώτατος: Οὐδενὶ γὰρ ἐξῆν Ῥωμαίων οὔτε κάπηλον, οὔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν. *Neque enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuaria victum quaerere licebat.* In quae verba quidem incidens SIGONIVS, (u) vix sese expedire potest, quippe cui certum videtur, iam inde a Numae aetate ciues opificiis vacare coepisse. Vnde etiam ita intelligendum putat DIONYSIVM, quod e ciuibus quidem multi artibus manuariis vixerint, sed ideo tamen contemtim habiti, & a reliquis germanisque ciuibus secreti, quippe nec ad militiam vocati propter ignauiam, nec vllis tributis, ob tenues opes, obnoxii. Enim vero rationem hic fugere SIGONIVM facile patet. Ciues enim DIONYSIVS hic opponit inquilinis, iisque opifices & negotiatores ideo adnumerat, quia probro fuerit ciui Romano, huiusmodi quaestum facere. Vnde certissimum videtur, nec opificia hoc tempore permissa ciuibus, nec collegia & corpora opificum a Tarquinio abolita tunc adhuc restituta fuisse.

§. X.

Ast paullatim ea collegia in vsum reuocata videntur, ex quo plebs primum tribunos plebis, ac deinde ius honorum ac sacerdotiorum extorquere senatui coeperat. Paullo post enim illa tempora collegia illa stabilita animaduertimus in LEGIBVS DVODECIM TABVLARVM. Colligi sane id potest ex CAIO, iureconsulto, (x) cuius haec ea de re verba sunt: *Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci ἑταιρείαν vocant. His autem potestatem facit lex,* PACTIONEM QVAM VELINT, SIBI FACERE, DVM NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVMPANT. *Sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse.* Non solum ergo collegia esse passi sunt decem-

(t) Dionys. Halic. *lib.* IX. *p.* 583. (u) Sigon. *de antiqu. iure ciu. Rom.* L. II. C. II. *p.* 340. (x) L. *vlt. D. colleg. & corp.*

cemuiri, verum etiam facultatem iisdem fecerunt, pactiones sibi pro collegarum arbitrio faciendi, dummodo illae legibus publicis non aduersarentur. Dum vero id e Solonis legibus in tabulas decemuirales migrasse ait CAIVS: id non de ipsis collegiis intelligendum est, quae iam dudum ante decemuirorum tempora Romae fuerunt, sed de iure pactiones vel statuta faciendi. De eo enim eadem fere sanxisse SOLONEM, cum a SALMASIO (y) ostensum est, tum ex ipsis legitimis SOLONIS verbis, apud eumdem CAIVM, (z) adparet: Ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύνσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, (Salmas. ὁμόγαλοι,) ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λίαν, (Salmas. καπηλίαν, *) οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. *Si autem tribus vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautae, vel synsiti, vel qui eiusdem sepulcri ius habent, vel thiasotae, vel socii ad praedam coitionis* (cauponationis) *vel negotiationis, quid inter se statuant, firmum id ratumque sit, nisi publicae hoc leges prohibeant.* Nullum ergo relinquitur dubium, quin collegia & corpora decemuirali hac lege sint confirmata. Subdubitare quidem ea de re videtur IAC. GOTHOFREDVS (a) qui eam legem non ad vniuersa collegia opificum; sed ad fratrum arualium collegium pertinuisse iudicat, ideo, quod idem CAIVS (b) etiam mentionem faciat legis decemuiralis, de incerta ratione finium, sodales vero aruales, teste PHILOXENO, (c) fuerint οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί, *iudices de finibus cognoscentes.* Enimuero cur sodalibus arualibus pactiones, quas vellent, sibi faciendi potestatem fecissent decemuiri? An vero vicinorum lites & iurgia, si hoc iure fuissent destituti, componere non potuissent? Accedit, quod an vnquam de finibus regundis cognouerint fratres aruales, merito dubites. PHILOXENI non tanta est auctoritas, vt ei in re tam antiqua fides tuto habeatur. Reliqui vero scriptores, tamquam ex compacto, tacent, & hoc sacerdotum collegium sacra tantum publica

(y) Salmas. *Obseru. ad ius Attic. cap. IV.* (z) *L. ead. D. eod.* *) *ita refingendum hunc locum ideo putat SALMASIVS, quod credibile haut sit, olim Athenis licita habita fuisse praedonum collegia. Quod Procul dubio etiam* Petitum *ad Leg. Attic. p. 418. monuit, vt legi iuberet* ἐπὶ λεῖον, *ad frumentum. Sed antiquissimis temporibus cuiuis licuisse praedatum in mare exire, satis adparet ex* Thucydide, *lib.* I. *init.* & Homero, *Odyss. lib.* III. (a) Iac. Gothofred. *Not. ad* XII. *Tabb. Tab.* VIII. *p.* 224. (b) *L. vlt. D. fin. regund.* (c) *Glossa* Philoxeni *ex libro de offic. Procons.*

ob aruorum fertilitatem fecisse referunt. (d) Et quid fiet alteri legi decemuirali: *Si iurgant ad fines, finibus regundis praetor arbitros tres addicito*, quam ipse restituit GOTHOFREDVS, (e) si penes fratres aruales fuit de finibus regundis iudicium? Nihil ergo certius est, quam quod lex XII. tabularum de omnibus, adeoque & opificum collegiis sit intelligenda, adeoque ea iam illo tempore denuo coire & ex Numae instituto sodalitia celebrare sacraque facere coeperint.

§. XI.

Reperio igitur, ex eo tempore etiam ciues operam dedisse negotiationi & opificiis, sed ita, vt parum honorifica manserit eorum conditio. CICERO (f) sane, vbi ex instituto ea de re agit: *Illiberales*, inquit, *& sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. Est enim illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec vero quidquam est turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec vero quidquam ingenuum potest habere officina.* Et SENECA: (g) *Quatuor ait Posidonius esse artium genera: Sunt vulgares & sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constant, & ad instruendam vitam occupatae sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est.* Hinc quamuis opifices tribubus essent adscripti, adeoque iure suffragii gauderent, ceu luculenter demonstrauit SIGONIVS: (h) vix tamen iis in militia erat locus, nisi vel trepidis rebus, vel a seditiosis ciuibus concitati ad arma aliquando concurrerent. Hinc tamquam singulare quid atque inusitatum obseruat LIVIVS, (i) *opificum quoque vulgus, & sellularios, minime idoneum militiae genus, excitos, Veiosque ingentem exercitum contractum, vt inde obuiam Gallis iretur.* Et de C. Mario refert SALLVSTIVS, (k) *plebem sic accensam esse, vt opifices omnes agrestesque, quorum res fidesque in manibus sitae sint, relictis operibus, frequentarint Marium.* Vt adeo parum Romae interfuisse videatur, inter turbam illam foren-

(d) Varro *de ling. lat.* L. IV. C. XV. *p.* 26. Fulgent. *de prisco Serm. pag* 802. *edit.* Dionys. Gothofr. (e) Iac. Gothofr. *ead. tab.* VIII. *pag.* 133. (f) Cic. *de offic. lib.* I *cap.* XLII. (g) Seneca *Epist.* LXXXIIX. (h) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom.* L. II. C. II. *p.* 342. (i) Liu. *lib.* VIII. *cap.* XX. (k) Sallustius *de bello Iugurth. cap.* LXXXVI.

forenſem, faecemque vrbis & opifices, qui nec cenſu, nec virtute dignos ſe Quiritium nomine exhibebant.

§. XII.

Interim libera adhuc republica non ſolum priſca illa & a Numa inſtituta collegia florebant, ſed & noua ſubinde inſtituebantur. Sic A. V. C. CCLIX. Claudio Seruilioque Coss. collegium mercatorum inſtitutum, quod ab aede Mercurii, in qua ſacra faciebant, MERCVRIALE dictum eſt. (l) Eodem exemplo aliud mercatorum collegium coiit, quod a Capitolio adpellatum eſt CAPITOLINVM, A. V. C. CCCXVI. inſtitutum a M. Furio Camillo Dictatore. (m) Vtrumque tam celebre fuit, vt non ſolum ciues e plebe, verum etiam equites Romani illi nomina darent. Id quod vel ex CICERONE (n) diſcimus, qui ad Quintum fratrem: *M. Furium Flaccum*, inquit, EQVITEM ROMANVM, *hominem nequam, mercuriales & Capitolini de collegio eiecerunt.* Paſſim etiam ex eo tempore aliorum collegiorum & corporum fit mentio in lapidibus atque annalibus, veluti aurigatorum (o) baliſtariorum, (p) fabrûm ferrariorum, (q) naupegiariorum, (r) particariorum, (s) pellionariorum, (t) ſagariorum, (u) ſiliginiariorum, (x) tabulariorum, (y) vaſculariorum, (z) argentariorum, (a) aurariorum, (b) hortulanorum, (c) olitorum, (d) vtriclariorum, (e) lenunculariorum, (f) aeneatorum, (g) ſtructorum (h) ſuariorum vel porcinariorum populi Romani, (i) caudicariorum, (k) cuſtodiariorum, (l) lecticariorum, (m) menſorum, (n) nautarum, (o) piſtorum, (p) confectuariorum, (q) vinariorum, (r) aliaque plura, quorum paſſim in inſcriptionibus vetuſtis fit mentio. Nec Romae tantum, ſed & in

 mu-

(l) Liu. *lib.* II. *cap.* XXI. & XXVII. Ouid. Faſt. *lib.* V. *672.* (m) Liu. *lib. V. cap. L.* (n) Cic. ad Quint. Fratr. *lib.* I. *Ep. V.* (o) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. X,* 12. (p) *Nou. LXXXV.* Reineſ. *Claſſ. X,* 6. (q) Smet. *p. XCVIII.* 5. Reineſ. *Claſſ. X,* 6. L. 2. C. Theod. *de excuſ. artif.* (r) Reineſ. *Claſſ. X,* 7. & *claſſ.* I, 261. (s) L. 7. *C. de excuſ. mun.* (t) Reineſ. *Claſſ. X,* 8. (u) Reineſ. *Claſſ. X,* 9. (x) Id. *Claſſ.* I, 254. Grut. *p. LXXXI,* 10. (y) Reineſ. *Claſſ.* I. 275. (z) Id. *Claſſ. X,* 10. Grut. *p.* Iↄcxiii, 3. (a) Reineſ. *Claſſ.* I, 139. (b) Id. *ibidem.* (c) Id. *Claſſ. XI,* 79. (d) Id *ibid.* Smet. *p. C,* 4. (e) Reineſ. *Claſſ XI,* 64. *Conferri meretur* Schvvarzii *Schediaſm. antiqu. de vtriclariis.* (f) Reineſ. *Claſſ. X,* 1. (g) Smet. *p LVI, 9.* (h) Smet. *p. XXXIV,* 5. (i) Smet. *p. XXIX,* 5. (k) Smet. *p. LXX,* 6. (l) Id. *p. XXIII,* 13. (m) Id. *p CVI,* 1. (n) Id. *p. LXX,* 6. (o) Idem *pagina C,* 4. *pag.* CLVII, 15. (p) Idem *pagina* LV. 3. *pag. LXXIX,* 8. *pagina XXXI,* 2. (q) Idem *pagina LXIX, 9.* (r) Idem *pagina C,* 4.

municipiis & coloniis eadem fere collegia & corpora instituta sunt. Idque tanto aequiore animo tulere Romani, quanto magis eorum intererat, sociorum & prouincialium animos, omisso armorum studio, artium opificiorumque tractatione veluti effeminari & imbelles reddi. Hinc vt per omnes vbique prouincias tot florebant rhetorum & grammaticorum scholae: ita vbique feruebat artium opificiorumque studium, quod facilius tolerabant Romani, quam si in armis se exercuissent populi victi. Facile ergo patet ratio, cur in Italia non modo, verum etiam in prouinciis opifices atque artifices in varia collegia ac corpora coierint. Sic quum Romae celeberrimum esset collegium dendrophororum, centonariorum, fabrûm; in lapidibus passim etiam celebrantur DENDROPHORI COMENSES, (s) PARMENSES, (t) BRIXIENSES: (u) FABRI CENTON. DENDR. FELTRIÆ, (x) COLON. ARIMINI, (y) COLONIÆ PISAVRI, (z) MVNICIPI BERGOMI, (a) & extra Italiam COLL. CENTONAR. EXTRA TARRACONEM. (b) In aliis lapidibus, apud ONVPHR. PANVINIVM, (c) & apud LAZIVM, (d) legimus de NEGOTIATORIBVS VINARIIS ET OMNIBVS CORPORIBVS LVGDVNI LICITE COEVNTIBVS. Vt adeo frequentissima passim fuerint, per vniuersum Romanum orbem, opificum collegia.

§. XIII.

Enimuero paullo post deprehensum est, collegia ista & corpora opificum cum magno reip. detrimento esse coniuncta. Vix enim vlla arte poterat prohiberi, quo minus illa collegia in factiones & hetaerias abirent. Quotiescunque enim seditiosus aliquis tribunus aduersus senatum concionabatur, aut nouas leges ad turbandam rempublicam comparatas parturiebat; frequentissimi ad rostra confluere solebant opifices, qui, clausis tabernis, de republica consultabant, operamque & suffragia promittebant tribunis turbulentissimis. Id quod facile poterant, quum Lepidus & Nobilior Censores, teste LIVIO, (e) *mutassent suffragia, regionatimque, generibus hominum, caussis & quaestibus tribus descripsissent.* Vbi per quaestus, recte notante SIGONIO, (f) intelligenda sunt collegia opificum. Quum ergo haec ex

(s) Grut. *p.* CCCL, 6. (t) Grut. *p.* CCCCXCV, 5. (u) Grut. *pag.* CLXXV, 7. (x) Grut. *p.* CCCCIX, 8. (y) Gruter. *Inscr. p.* CCCCLXXXI, 9. (z) Gruter. *ibidem.* (a) Id *p.* CCCCXXXVI, 5. (b) Grut. *p.* CLXXV, 3. (c) Onuphr. Panuin. *Antiqu. Veron.* (d) Wolfg. Laz. *de Rep. Rom. lib.* XII. *cap.* IV, *p.* 90. (e) Liu. *lib.* XL. *cap.* LI. (f) Sigon. *de iure antiquo ciu. Rom.* L. II. C. XII, *pag.* 342.

ex illo tempore per tribus fuissent diuisa: permultum sane conferre poterant ad tribunicios tumultus, quibuscum tum confli&tabatur respublica. Quin permultum intererat maximorum ciuium, vt collegia sibi conciliarent. Hinc CICERO (g) fatetur, etiam collegiorum opera se in ciuitatem reuocatum: *Nullum est*, inquit, *in hac vrbe collegium, nulli pagani aut montani, (quoniam plebi quoque vrbanae maiores nostri conuenticula & quasi consilia quaedam esse voluerunt,) qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.* Et QVINTVS, FRATER CICERONIS, (h) etiam inde spem haut leuem consulatus fratri auguratur adfulgere, *quod habeat equestrem ordinem, multa municipia, multos ab eo defensos, cuiusque ordinis homines, aliquot* COLLEGIA. Quae omnia intelligi haut possent, nisi collegiis etiam ius suffragandi in tribubus fuisse poneremus. Enimuero eo collegiorum iure nefarie abutebantur ciues seditiosi, qui saepe ad rostra euocabant opifices, atque ideo tabernas claudi iubebant, vere *tabernariorum concitatores*, vti L. Sergium vocat CICERO. (i) Sane idem (k) auctor est, *seditiosos tribunos claudi tabernas solitos esse iubere.* Et alio loco ad Clodium: (l) *An tu populum Rom. esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim adferant magistratibus, vt obsideant senatum, optent quotidie caedem, incendia, rapinas? Quem tu tamen populum, nisi* TABERNIS CLAVSIS, *frequentare non poteras.* Idem alibi quaerit: (m) *Opifices & tabernarios quid est negotii concitare?* Exemplum eius rei praebet Lentulus, Catilinae satelles, cuius leno concursabat per tabernas, pretio sperans sollicitari posse animos egentium atque imperitorum. (n) Et de Munacio Planco, tribuno plebis, refert ASCONIVS PAEDIANVS, (o) *eum pro concione cohortatum esse populum, vt postero die,* CLAVSIS TABERNIS, *ad iudicium frequens adesset, nec pateretur elabi Milonem.* Vt adeo nulla temere pars ciuium facilius se quouis tribunicio vento huc illuc agitari passa sit, quam descripti in collegia opifices. Quod quanto cum reip. periculo fuerit coniunctum, facile est ad intelligendum. Accedebant epulationes & comessationes, tam immodicae, vt in publicum dedecus vergerent, id quod ad tollenda collegia praecipue mouisse Imperatores,

(g) Cic. pro domo, *cap.* XXVIII. (h) Quint. Cicero. *de petit. consul. cap.* I. (i) Cicero pro domo, *cap V.* (k) Cic. Quaest. *Acad. lib.* IV. *cap.* XLVII. (l) Cic. pro domo, *cap.* XXXIII (m) Cic. pro Flacco, *cap. VIII.* (n) Cic. Catilin. IV. *cap.* VIII. (o) Ascon. Paed. *ad* Cic. *pro* Milone, *p.* 1319.

res, existimat CVIACIVS. (p) Iam suo aeuo conquestus est VARRO, *immutabiles collegiorum coenas intendere annonam.* Et apud PHILONEM (q) in edicto exprimit Augustus, collegia & coitiones Iudaeorum se ideo permittere, quod non sint crapulae primum & vinolentiae, deinde quod non seditionum nutriculae, sed scholae temperantiae & iustitiae, hominum, summo ardore animi omne virtutis genus amplectentium. Denique & Claudius apud DIONEM collegia dissoluens, nominatim comessationum etiam meminit, easque fieri vetat, eaque de caussa, ne sint popinae, neue caro elixa assaue, ne esculenta in cauponis publice veneant, edicit. Ex quibus omnibus quidem patet, hanc intemperantiam quoque collegia & corpora opificum reddidisse odiosissima.

§. XIV.

Pertaesum itaque postremo est collegiorum istorum, nihilque reliqui fecerunt Romani, vt ea tollerent, vel certe ad antiquum numerum reducerent. Primum ea de re cogitatum est anno V. C. IↃCLXXXV. L. Caecilio Metello, & Q. Marcio Rege Coss., qui quum frequentes a collegiis coetus fieri, consilia conferri, & ludos compitalitios celebrari animaduerterent, de abolendis illis ad senatum retulerunt, obtinueruntque, vt condito SCto, collegia omnia, praeter antiqua & reip. necessaria tollerentur. Rem memoriae prodidit ASCONIVS PAEDIANVS: (r) *L. Caecilio & Q. Marcio Coss. quos & ipse Cicero supra memorauit, SC. sublata sunt collegia, quae aduersum rempublicam videbantur esse.* Et alio loco: (s) *Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant, propter quod postea collegia SC. & pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae vtilitas ciuitatis desiderasset, vt fabrorum, tinctorumque.* Primum ergo tum sublata sunt collegia & corpora, quamuis quae res huic SC. occasionem dederit, non adeo videatur expeditum.

§. XV.

Enimuero non adeo diuturnum fuit hoc consulum institutum. Nouennio enim post flabellum illud vrbanorum tumultuum P. Clodius non solum collegia restituit, verum etiam noua haut pauca antiquis addidit, vt eorum suffragiis atque auxilio tanto facilius Ciceronem eius-

(p) Cuiac. *lib. VII. Obseru. XXX.* (q) Philo adu. Flaccum, *ab init. p.* 965. (r) Ascon. Paedian. ad Cic. in Pison. *p.* 2063. (s) Idem ad Cic. pro Cornelio *maiest. reo, p.* 1312.

eiusque amicos opprimeret. Qua de re DIO CASSIVS: (t) Ὁ οὖν Κλώδιος ἐλπίσας, αὐτὸν, διὰ ταῦτα ἂν τήν τε βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας, τόν τε ὅμιλον προπαρασκευάζηται, ταχὺ κατεργάσασθαι, τόν τε σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε, καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινὰ ἀνενεώσατο. *Sperans itaque Clodius, se eum facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque & plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuito distribuit, sodalitates, quae patria lingua* COLLEGIA *vocantur, antiquitus quidem instituta, sed aliquamdiu suppressa, restituit.* Et CICERO: (u) *Ergo his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante ac tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reip. lex Aelia & Fusia euersa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia non ea solum, quae senatus sustulerat, sed innumerabilia quaedam noua ex omni faece vrbis ac seruitio concitata.* Denique ASCON. PAEDIANVS: (x) *Post nouem demum annos, quam sublata erant collegia, P. Clodius, tribunus plebis, non solum ea restituit, sed etiam alia noua adiecit ex omni faece vrbis & seruitio.* Et sane fructum eius rei haut leuem tulit Clodius. Nihil enim ex eo tempore egit frequentius, quam vt vel ipse vel per satellites suos tabernas opificum sollicitaret, si quando furere, & contra ciues bonos debacchari liberet, ceu ex CICERONIS quibusdam locis (y) iam supra ostendimus. Quod vero etiam noua collegia, ex ipsis seruis ac faece vrbis, concitasse dicitur Clodius, illud eo minus mirandum, quo certius constat, ipsos peregrinos, Romae aeque ac in municipiis, aliquando in collegia coiisse. Huc enim pertinet vetus inscriptio apud REINESIVM: (z)

IN. H. D. D.
GENIO COLLE-
GI PEREGR.
VLP. DECEM.
BER. ET VERE-
CVND. COR-
NVTVS D. D.

Vnde simul patet, cur & seruorum in legibus nostris fiat mentio, vbi de collegiis & corporibus agitur. Ait enim MARCIANVS: (a) *Seruos quo-*

(t) Dio Cass. *lib.* XXXVIII. *p.* 66. (u) Cic. in Pisonem *cap.* IV. (x) Ascon. Paedian. ad Cic. Pisonem. *p.* 263 (y) Cic. pro domo, *cap.* V. *&* XXXIII. (z) Reines. *Inscript. Class.* I, *p.* 160. (a) *L.* 3. §. 2. *ff. de colleg. & corp.*

quoque licet in collegio tenuiorum recipi, volentibus dominis, vt curatores horum corporum sciant, ne, inuito aut ignorante domino, in collegium tenuiorum reciperent: & in futurum poena teneantur, in singulos homines aureorum centum. Vt vero ad P. Clodium reuertamur, quum ille, etiam reuocato ab exsilio Cicerone, tabernariis suis aduersus remp. vti non desineret, A. V. C. IↃCXCVI. P. Cornelio Lentulo Spinthere, & Q. Caecilio Metello Nepote Coss. die IV. Id. Febr. SC. factum est, VT SODALITATES DECVRIATIQVE DISCEDERENT, lexque de iis ferretur, VT QVI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QVAE EST DE VI, TENERENTVR. (b) An ea lex tum perlata sit, nondum liquet. Illud certum est, poenam, quam tum interminatus est senatus, postea ad poenam criminis maiestatis vsque auctam, ceu ex VLPIANI (c) fragmento constat.

§. XVI.

Enimuero mutata republica, & principatu a Caesaribus firmato, nihil odiosius videri coepit collegiis & corporibus. Nondum enim adsuetis vnius imperio ciuibus, ipsa suadebat prudentia ciuilis, non permittere concoenationes & sodalitates, e quibus factiones seditionesque nasci oportebat. Hinc ipse C. Iulius Caesar, ex quo, dictatoris perpetui adsumto nomine, rerum potiri coeperat, nihil antiquius habuit, quam vt restituta a Clodio suo collegia tantum non omnia supprimeret. Testis SVETONIVS, (d) qui de Caesaris differens institutis: *Cuncta*, inquit, *collegia, praeter antiquitus instituta, destraxit.* Vbi antiquitus constituta, quae excepit, non alia procul dubio sunt, quam illa a Numa instituta, veteraque mercatorum, quae senatus auspiciis coiisse diximus. Patris vestigia pressit Augustus, de quo idem SVETONIVS: (e) *Plurimae factiones, titulo collegia, praeter* ANTIQVA & LEGITIMA, *dissoluit.* Scilicet quum lex Caesaris in maximis reip. turbis, & ciuilibus, quibus adhuc iactata fuerat, fluctibus ad nihilum recidisset: operam sibi dandam existimauit Augustus existimauit Augustus, vt eam reuocaret in vsum, collegiaque noua in vniuersum aboleret, relictis tantum legitimis & antiquis, id est, senatus populique auspicio institutis, & quibus carere vix posse respublica videbatur.

§. XVII.

(b) Cic. *ad* Quint. Fratr. *lib.* III. *Epist.* III. (c) L. 2. *D. de coll. & corpor.* (d) Sueton. Iul. *cap.* XLII. (e) Id. Aug. *cap.* XXXII.

§. XVII.

Sed non temere de vllis collegiis magis disceptatum est, quam de iis, quae ad religionem pertinere videbantur. Ad ea quum & Iudaeorum & Christianorum religiosae συνάξεις referrentur: licebit nobis, breui digressione, de iis nonnulla, ab aliis fere praetermissa, consectari. Et de patria quidem religione non multum dubitatum est ab imperatoribus, saltim secundo tertioque saeculo viuentibus, an eius caussa coire in collegium liceat. Diserte enim MARCIANVS: (f) *Sed religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.* Hinc ea aetate frequenter satis commemorantur COLLEGIA DENDROPHORORVM, FREDIANORVM, CHILIARCHARVM (g) HECATONTARCHARVM, (h) FRATRVM ARVALIVM, (i) VII. VIR. EPVLONVM, (k) quae omnia demum a Christianis imperatoribus sublata esse, satis constat. Ast difficilius Romani permiserunt collegia, sacrorum peregrinorum caussa instituta, quum ipsa sacra peregrina nimium quantum detestarentur, ceu luculenta diatriba de sacris peregrinis demonstrauit ὁ πάνυ CORNEL. BYNCKERSHOEKIVS. Saepe tamen vel superstitio, vel auri sacra fames impulit principes, vt & exterorum sacrorum caussa collegia fieri paterentur. Sic sane COLLEGII SERAPYS VT & COLLEGII YSID. mentio fit in marmore apud REINESIVM. (l) Postquam enim peregrina ista sacra clam Romam migrauerant, & priuati diis illis Aegyptiis fana dedicauerant, ea primum senatus demoliri iussit. (m) Eadem paullo post restituta per auspices, sed iterum deiecta, (n) ac demum sub Augusto denuo decreta sunt. (o) Ex quo tempore non solum illa sacra viguerunt diutissime, verum etiam collegia eorum caussa instituta sunt. Iudaeorum eadem fuisse fata, ex vetustis monimentis certissimum est. Iam libera adhuc republica Iudaeos quam plurimos Romae vixisse & synagogas suas collegiumque habuisse, ex CICERONE (p) satis acute collegit GROTIVS, (q) eosque in actibus apostolicis ἐπιδημοῦντας Ῥωμαίους, Ἰουδαίους τε καὶ προσηλύτους vocari, existimat. Multos sane Iudaeos Romam captiuos transtulerat Pompeius, qui deinde manumissi singularem synagogam, quae

Eee liber-

(f) *L. 1. ff. de Colleg. & corp.* (g) *L. 20. C. Theod. de pagan.* (h) *Synod. VI. in* Trullo *cap. LXI.* (i) Reines. *Inscript. Class. I, 157.* (k) Idem *Class. II, 24.* (l) Reines. *Inscr. Classe XIV, 171.* (m) Dio Cass. *lib. XL. p. 142.* (n) Idem *lib. XLII. p. 196.* (o) Idem *lib. XLVII. p. 336.* (p) Cic. pro Flacco *cap. XXVIII.* (q) Grot. *ad acta II, 10.*

libertinorum dicta fuit, Romae constituerunt. Vltra quatuor mille libertinorum Iudaeorum Romae habitasse, tradit TACITVS, (r) nec aliam esse synagogam libertinorum, cuius antistites Hierosolymis aduersus Stephanum conspirarunt, (s) ostendit BASNAGIVS, (t) qui etiam Romae in Vaticano & insula Tiberina Iudaeos habitasse, accurate demonstrat. (u) Ast quum Iulius Caesar, ceu paullo ante diximus, omnia collegia noua sustulisset: dubium non est, quin & Iudaeis per istud SC. integrum non amplius fuerit, religionis caussa coire. Sed facile tamen pecunia obtinuerunt tunc homines versuti, vt collegium Iudaeorum ea lege exciperetur. Hinc IOSEPHVS: (x) *Καὶ γὰρ Γάϊος Καῖσαρ ἐν τῷ διατάγματι κωλύων θιάσους συνάγεσθαι κατὰ πόλιν, μόνους Ἰουδαίους οὐκ ἐκώλυσεν οὔτε χρήματα συνεισφέρειν, οὔτε σύνδειπνα ποιεῖν. Etenim C. Caesar, SCto vetans collegia coire in vrbe, solis Iudaeis neque stipem conferre, neque conuiuia agitare prohibuit.* Senatusconsultum quoque ea de re fieri iusserat Caesar, breui antequam interimeretur. Quum vero id in aerarium nondum fuisset delatum, SC. vero, antequam a quaestoribus in aerario collocata essent, vim sibi vllam, TACITO (y) teste, non vindicarent: nihil reliqui fecerunt Iudaei, homines ardenti feruidoque ingenio, & incredibili in commodis praesertim suis diligentia, vt interemto proximo statim mense Caesare, nouo condito SC. illud a Caesare conditum ratum esse atque in aerarium deferri iuberetur a P. Dolabella & M. Antonio Coss. Excidit ex IOSEPHI textu hoc quantiuis pretii SC. quod in codice MSto bibliothecae Leidensis inuentum primus restituit IAC. GRONOVIVS, (z) idque tale est: *Τῇ πρὸ τριῶν εἰδῶν Ἀπριλλίων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὁμονίας γραφομένῳ παρῆσαν Λούκιος Καλπούρνιος, κ. τ. λ. Πόπλιος Δολαβέλλας, Μάρκος Ἀντώνιος, ὕπατοι, λόγους ἐποιήσαντο· περὶ ὧν δόγματι συγκλήτου Γάϊος Καῖσαρ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἔκρινε, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον οὐκ ἔφθασεν, ἀνενεχθῆναι περὶ τούτων ἀρέσκει ἡμῖν γενέσθαι, ὡς καὶ Ποπλίῳ Δολαβέλλᾳ καὶ Μάρκῳ Ἀντωνίῳ τοῖς ὑπάτοις ἔδοξεν, ἀνενεγκεῖν τε ταῦτα εἰς δέλτους καὶ πρὸς τοὺς κατὰ πόλιν ταμίας, ὅπως φροντίσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν δέλτοις ἀναθεῖναι διπτύχοις. Ante diem III. Id. Apr. in aede Concordiae scribendo adfuerunt L. Calpurnius &c. P. Dolabella M. Anto-*

(r) Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.* (s) *Act. VI, 9.* (t) Basnage *dans l'histoire des Iuifs liu. VII. chap. VIII. §. 11. seqq.* (u) *Id ibid. §. XI. seqq.* (x) Ioseph. *lib. XIV. Antiqu. Iud. cap. XVII.* (y) Tacit. *lib III. Annal. cap. LI.* (z) Iac. Gronou. *Decret. Rom. & Asiat. pro Iudaeis ab Iosepho collectae in libro XIV. Archaeol. sed male interuersa & expuncta, in publicam lucem vtilitatemque restituta p. 2.*

Antonius Coss. verba fecerunt. In quibus rebus SC. C. Caesar de Iudaeis decreuit, neque ante curauit in aerarium deferri, de his placet nobis fieri, sicut etiam P. Dolabellae & M. Antonio Coss. visum fuit, & deferre ista in tabulas, & ad quaestores vrbanos, vt & ipsi curent ea in tabulis duplicibus reponere. Adscriptum est eidem SC. factum id esse ante quintum Idus Febr. in templo Concordiae, vt adeo denuo decem circumacti sint menses, antequam istud SC. ad aerarium deferretur, quo scilicet eo diutius occasio esset consulibus rapacissimis, aere emungendi Iudaeos. Obtinuerunt ergo auri imbre Iudaei, Romae viuentes, vt sacrorum caussa iis liceret coire, conferre stipem, communibus epulis interesse, quae ipsa erat collegiorum conditio, ceu docet MARCIANVS. (a) Vt vero eodem iure etiam in prouinciis vterentur, noua opus erat largitione. Hinc quum paullo post Dolabella Asiam occupasset, missis legatis Hyrcanus, Sacerdos Maximus Iudaeorum, obtinuit, vt epistola Ephesinis denunciaret Dolabella, se Iudaeis indulsisse vacationem a militia, iisdemqve concessisse χρῆσθαι τοῖς πατρίοις ἐθισμοῖς ἱερῶν ἕνεκα καὶ ἁγίων συναγομένοις, καθὼς αὐτοῖς νόμιμον· *vti moribus patriis, cum propter sacra & res diuinas congregentur, prout eorum legitima sollemnitas poscat.* (b) Alia eiusmodi decreta pro Iudaeis haut pauca collegit ex eodem codice GRONOVIVS, ex quibus satis constat, non defuisse Iudaeis aurum, quo eam sibi libertatem mercarentur, quae ne ipsis quidem Romanis per ea quidem tempora dabatur. Sub Augusto priuilegia illa concessa Iudaeis euiluisse sensim videntur: saltim in prouinciis, vbi conuentus eorum passim cohibebantur a praesidibus, donec iis denuo religionis caussa coire permisit Augustus, non solum libertinis Iudaeis Romae impense fauens, ceu demonstrat BASNAGIVS, (c) verum etiam epistola ad Norbanum Flaccum, Asiae procos. praesidesque prouinciarum missa, eorum sacra permittens, vti refert PHILO ALEXANDRINVS. (d) Eam libertatem Iudaeis ademit Tiberius, qui quatuor millia libertini generis Aegyptiaca & Iudaica superstitione infecta, Roma expulit, & quibus idonea aetas, in insulam Sardiniam deportauit, coërcendis ibi latrociniis &, si ibi ob grauitatem caeli periissent, vile damnum, vt loquitur TACITVS. (e)

(a) *L. l. D. de colleg. & corp.* (b) Gronou. *l. c. p.* 6. (c) Basnage *Hist. des Juifs liu.* VII. *chap.* VIII. §. VI. & VIII. *p.* 203. & 209. *Tom.* VII. (d) Philo *adu.* Flaccum. (e) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV. Ioseph. *Antiqu. Iud. lib.* XVIII. *cap.* V.

Non minus Iudaeis infestus Caius Caligula, a quo non impetrauerat Philo, vti collegium Iudaeorum Alexandriae esse pateretur. (f) Sed paullo post ea etiam Romae dissoluit Claudius. Et DIO (g) quidem, eum maioris periculi metu, conuentus illorum prohibuisse, & synagogas tantum occlusisse refert: ast aliud docent ACTVS APOSTOLICI, (h) qui Iudaeos tum Roma pulsos docent. Quod etiam confirmat SVETONIVS, (i) qui de Claudio; *Iudaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, Roma expulit.* Vbi quidem aliqui intelligunt Christianos, quos cum Iudaeis tum saepe numero confusos esse, iam a LIPSIO, (k) PITHOEO, (l) BARTHIO (m) aliisque est obseruatum. Sed nihil prohibet, quo minus Iudaeos ob Christianorum nouam religionem adsidue tumultuantes in mente habuerit SVETONIVS: partim quod id DIONIS narrationi egregie conuenit, partim quia Christianos a Claudio non esse expulsos, vel ex iis, quae postea sub Nerone contigerunt, satis constat. Sub extrema Neronis tempora, quamuis hostes iudicarentur Iudaei, adeoque illis procul dubio non permitteretur Romae esse, nedum ad sacra more patrio coire: prioribus tamen annis tam crudelis imperii plures Iudaeos Romae vixisse, & libere religioni suae vacasse, non solum ex ACTIBVS APOSTOLICIS, (n) verum etiam ex PERSIO (o) patet, qui Iudaeos natalem Herodis Romae mira sollemnitate celebrasse ait:

Herodis venere dies vnctaeque fenestra
Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae.

Postea tristiora successere tempora: sed tantum tamen abest, vt diuturnum fuerit Iudaeorum exsilium, vt postea vbique per imperium Romanum impune synagogas condiderint, & religionis caussa conuenerint. Quod & sub Christianis imperatoribus iis permissum, adeo, vt THEODOSIVS, ARCADIVS & HONORIVS (p) scribant anno CCCXCIII. *Iudaeorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauiter commouemur, interdictos quibusdam locis fuisse conuentus eorum.* Qualia etiam in aliis CODICIS THEODOSIANI legibus (q) passim leguntur.

§. XVIII.

(f) Philo *de legat. ad* Caium *init.* (g) Dio Cassius *lib. LX. pag.* 669. (h) *Act. XVIII,* 2. (i) Sueton. Claud. *cap. XXV.* (k) Lips. *ad* Tacit. *Annal. lib. XV.* (l) Pith. *Aduers. lib.* II. *cap.* II. (m) Barth *ad* Rutil. *Numant. itiner. lib.* I. *v.* 159. (n) *Act. XXVIII,* 19. (o) Pers. *Satyr. V. v.* 180. (p) *L.* 9. *C.* Theod. *de Iud. caelic. & Sam.* (q) L. 12. L. 20. 21. *seqq. eod.*

§. XVIII.

Quamuis vero licita crederentur Iudaeorum collegia: durior tamen ea in re fuit Christianorum conditio, quorum sacri conuentus religionis caussa indicti, collegiis illicitis atque ἑταιρίαις accensiti sunt, ideoque grauiter inhibiti. Testis est PLINIVS, (r) qui de Christianorum agapis ad Traianum referens: *Quibus peractis*, inquit, *morem sibi discedendi fuisse adfirmabant Christiani, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram.* Ἑταιρίαι scilicet apud Graecos vocabantur epulae a collegiis & corporibus religionis caussa institutae, qualesapud Cretenses erant ἀνδρεῖα, apud Lacedaemonios συσσίτια, Neapoli φρατρίαι, Athenis κοινὰ ἐρανιστῶν & alia huius generis coëpulonum collegia, quae seuere prohibuerant imperatores, ne forte seditionibus occasionem darent illa tot hominum conuenticula. (s) Quum ergo Christiani singulis diebus solis coirent ad peragenda sacra, agapasque, id est conuiuia sobria & pia instituenda: facile in eam suspicionem inciderunt, ac si hetaerias facerent, iique conuentus & concaenationes ad rempublicam conturbandam pertinerent. Quod crimen quamuis accurate diluant TERTVLLIANVS (t) & ORIGENES: (u) dici tamen non potest, quantam illud lanienam concitarit aduersus Christianos, & quot ecclesiae ob hetaerias illas mira crudelitate fuerint dissipatae.

§. XVIIII.

Iam vt ad collegia opificum tamquam e diuerticulo redeamus: dubium non est, quin ea insequentibus temporibus non temere reuiuiscere passi sint imperatores. Claudium enim denuo collegia a Caio instituta dissoluisse, auctor est DIO CASSIVS. (x) Et de Traiano satis constat, eum seuerissime vetuisse hetaerias, neque passum vmquam, vt noua collegia vel Romae vel in prouinciis instituerentur. Nam eius non solum mandato, proposito edicto, hetaerias esse vetuerat PLINIVS, propraetor prouinciae Ponticae, cunsulari potestate: (y) verum etiam quum ipse PLINIVS (z) Nicomediae collegium fabrum ad incendia coër-

(r) Plin. *lib. X. Epist. XCVII.* (s) Plin. *lib. X. Epist. XCIII.* (t) Tertullian. *Apol. cap. XXXVIII. p.* 30. *& cap. XXXIX. p.* 32. (u) Origen *adu.* Cels. *lib.* I. *pag.* 5. (x) Dio Cass. *LX. pag.* 669. (y) Plin. *lib. X. Epist. XCVII.* (z) Idem *ibid. Epist. XLII.*

cenda instituere vellet, eamque rem magnopere commendaret imperatori: hic respondit: (a) *Tibi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui: sed meminerimus, prouinciam istam & praecipue eas ciuitates ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque caussa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae, quamuis breues, fient.* Aegre ergo Traianus permisit opificibus in collegium vel corpus coire, multo aegrius hetaerias facere. Quem morem etiam tenuisse videntur sequentes imperatores. Sane & diui fratres collegiorum licentiam inhibuerunt, (b) & postea Seuerus Imperator. (c) Vt adeo magis magisque videantur ex eo tempore exspirasse.

§. XX.

Neque tamen omnia collegia ex vrbe, Italia & prouinciis proscripsere Romani principes, sed quaedam diserte exceperunt, quibusdam singularibus sc. coëundi dederunt facultatem. Hinc MARCIANVS: (d) *In summa autem nisi ex* SC. *auctoritate, vel Caesaris, collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra* SC. *& mandata & constitutiones collegium celebrat.* Et CAIVS: (e) *Paucis admodum in caussis concessa sunt huiusmodi corpora, vt nec vectigalium publicorum sociis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum & salinarum. Item collegia Romae certa sunt, quorum corpus* SC. *atque constitutionibus principalibus confirmatum est, veluti pistorum, & quorumdam aliorum, & nauiculariorum, qui & in prouinciis sunt.* Et hinc saepe in marmoribus vetustis gloriantur collegia & corpora, permissam sibi SC. esse coëundi facultatem. Sic apud GRVTERVM (f) occurrit:

COLLEGIVM DENDROPHORVM ROMAN.
QVIBVS EX S. C. COIRE LICET.

Alibi legimus: (g)

MENSORIBVS MACH. QVIBVS EX S. C. COIRE LICET. Et iam supra ex LAZIO (h) vidimus lapidem, in quo occurrunt NEGOCIATORES VINARII ET OMNIA CORPORA LVGDVNI LICITE COEVNTIA. Ex quibus satis patet, numquam in Romano orbe collegia in vniuersum omnia legibus principum fuisse sublata.

§. XXI.

(a) Traian. *ibid. Epist. XLIII.* (b) L. §. 2. *D. de colleg. & corp.* (c) L. 1. *pr. D. eod.* (d) L. 3. §. 1. *D. eod.* (e) L. 1. *pr. D. quod cuiuscumque vniu. nomine.* (f) Gruter. *Inscript. p. CLXXV, 8.* (g) Idem *ibid.* (h) Laz. *de Rep. Rom. lib. XII. cap. IV. p. 900.*

§. XXI.

Quin tantum abest, vt vmquam penitus sint abolita, vt potius noua subinde Principum posteriorum indulgentia Romae aeque ac in prouinciis surrexerint. De Alexandro enim Seuero auctor est AEL. LAMPRIDIVS: (i) *eum corpora constituisse omnium vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omnino omnium artium, hisque ex se defensores dedisse.* Nec dubium est, quin insequentes Imperatores Alexandrum sectati sint, & modo his modo illis artificibus coëundi concesserint libertatem. Sub Alexandri tempora iam XXXII. opificum corpora recenset TARRVNTENVS PATERNVS, (k) qui IO. BERTRANDI (l) & GV. GROTII (m) iudicio sub Commodi imperio floruit. Insequente saeculo XXX. nominat CONSTANTINVS, (n) & ea quidem ab illis PATERNI diuersa. In hoc enim numero sunt *architecti, mulomedici, pictores, statuarii, marmorarii, lecticarii, clauicarii, quadratarii*, id est, λιθοβόλοι, qui marmora quadrabant, *structores, sculptores ligni, musarii*, qui musiua vel opera vermiculata efficiebant, de quibus singulari opere IO. CIAMPINVS: (o) *deauratores, albini*, qui parietes incrustabant, *argentarii, barbaricarii*, qui opera phrygionata efficiebant, *diatratarii*, vasa aurea argenteaque caelantes, *aerarii fusores, signarii*, sigilla facientes, *ferrarii, fabri tignarii, bracarii*, forsan *blattiarii*, sericum purpura tingentes, *aquae libratores, figuli, aurifices, vitriarii, plumarii, sartores* certarum vestium, *specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores marmoris, dealbatores, cusores linarii, bractearii, aurum in lamellas attenuantes, intestinarii*, qui ornamenta aedium, quae intestina vocabant veteres, fabricabant, *tessellarii* aliique plures, de quibus omnibus accurate suo more GVIDO PANCIROLLVS (p). Quum ergo praeter haec tot alia artificum opificumque collegia ex marmoribus iam supra collegerim: facile est ad intelligendum, quanta eorum vbique fuerit copia. Ea vero ad extrema imperii tempora durasse, satis docent SYMMACHI epistolae, (q) CODEX vterque, THEODOSIANVS & IVSTINIANEVS quin hodiernae Romae municipiorumque Italiae consuetudines, vti iam ab aliis est ostensum.

§. XXII.

(i) Ael. Lamprid. Alex. Seuer. *cap. XXXIII.* (k) L. 6. *D. de iure immunit.* (l) Bertrand. *de Iurisper. lib.* I. *cap. XXXII. p.* 166. (m) Gu. Grot. *Vit. iureconf.* L. II. C. XI. §. IV. *p.* 166. (n) L. 2. C. Theod. *de excus. artif.* (o) Io. Ciampin *de oper. musiu.* (p) Guido Pancirol. *Adpend. ad Notit. imp. occid. pag.* 21. *seqq.* (q) Symmach. *lib. X. Epist. XXVII. & XLII.*

§. XXII.

Iam ex his, quae diximus, satis adparet, Romae collegia alia licita, alia illicita fuisse. Licita habebantur, quibus ex sc. vel concessione principis coire licebat. Reliqua illicita credebantur. Quicumque illicitum collegium vsurpabant, VLPIANO teste, (r) *ea poena tenebantur, qua teneri constat eos, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt.* Haec vero poena non alia est, quam legis Iuliae de maiestate, siquidem eodem auctore VLPIANO, (s) maiestatis crimine tenetur etiam is, *cuius opera, dolo malo, consilium initum est, quo armati homines conueniant aduersus rempublicam, locaue occupentur, vel templa, quoue coetus conuentusque fiat, hominesue ad seditionem conuocentur.* Huius vero criminis poena olim erat aquae & ignis interdictio, postea vero humiliores bestiis obiiciebantur, vel viui exurebantur, honestiores capite puniebantur, vti de suis temporibus testatur PAVLLVS ICtus. (t) Quum vero hoc animaduertendi ius intra vrbem & centesimum ab vrbe lapidem, penes praefectum vrbi esset: (u) etiam ii, qui illicitum collegium coiisse dicebantur, apud praefectum vrbi accusandi erant, ex constitutione SEVERI. (x) Vt adeo satis dura fuerit huius extraordinarii criminis poena.

§. XXIII.

Quod ad licita attinet collegia, in ea recipi poterant omnes, qui illi professioni vel artificio dabant operam. Quin & alii admittebantur religionis caussa, & de his intelligendus VLPIANVS: (y) *Religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra* SC. *quo illicita collegia arcentur.* Nec serui excludebantur collegiis tenuiorum, dum sciente ac volente domino nomina dederint. Si quos enim curatores, imprudente aut inuito domino, recepissent, in singulos homines poena centum aureorum tenebantur. (z) Exemplum sane huius rei non vnum in vetustis marmoribus exstat. Notum est CAPVLATORVM COLLEGIVM, in vrbe aeque ac prouinciis celeberrimum. Romae enim, regione vrbis III. recensetur SCHOLA CAPVLATORVM. (a) Et in aliis monimentis occurrunt CAPLATORES TIBVRTES, (b) & CAPLATORES MVNICIPII

ASCVLI

(r) *L. 2. D. de colleg. & corp.* (s) L. 1. §. 1. *D. ad L. Iul. de maiest.* (t) Paull. *recept. sent. lib. V. Tit. XXIX. §. 1.* (u) Vlp. *L. 1. §. 4. D. de offic. praef. vrb.* (x) Idem L. 1 § 14 *D. eod.* (y) Idem L. 1. §. 1. *D. de colleg. & corp.* (z) L. 3. §. 2. *D. de coll. & corp.* (a) Guid. Panciroll. *Notit. imp. occid. p. 3. & 165.* (b) Gruter. *Inscript. p.* cIↃ LVIII, 7.

ASCVLI. (c) Capulatores vero vocatos, qui torcularibus vino oleoque exprimendo, & in fictilia labra doliaque defundendo praeerant, ex CATONE, (d) COLVMELLA (e) & PLINIO, (f) satis constat. Et tamen huic capulatorum vel caplatorum collegio etiam seruos interfuisse, vel ex Romana inscriptione, (g) in qua SERVVS DOLEARIVS laudatur, & habitu seruili eiusmodi hominum apud REINESIVM (h) & ARINGHIVM (i) constat.

§. XXIV.

Neque tamen deerant, quos collegiis & corporibus etiam licitis arcendos existimabant Romani. Ecce enim milites nec in castris collegia vel corpora constituere, nec in vrbibus & municipiis iisdem nomina dare poterant. Prius MARCIANVS (k) docet, dum scribit: *Mandatis principalibus praecipitur praesidibus prouinciarum, ne patiantur esse sodalitia, neue milites collegia in castris habeant.* De posteriore nos VLPIANVS (l) monet, qui *sub praetextu religionis, vel sub specie soluendi voti, coetus illicitos ne a veteranis quidem tentari oportere*, ait. Caussa non solum ea fuisse videtur, quae ab aliis muneribus negotiisque ciuilibus milites remouet, ne scilicet a militia & signis abstrahantur, vel, (m) vt PAVLLVS APOSTOLVS (n) rem eloquitur, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ: sed ne hoc praetextu fierent coitiones castrenses, & seditiones militares, quibus nihil excogitari potest reipublicae perniciosius. Licebat tamen militibus, vt idem MARCIANVS (o) ait, tenuioribus collegiis *stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coirent, ne sub praetextu huiusmodi collegium illicitum coiret.* Inter collegiorum scilicet priuilegia, ceu ex IOSEPHO (p) patet, erat etiam τὸ χρήματα συνεισφέρειν, *collatio stipis*, quae epularum publicarum caussa fiebat. Quamuis ergo secundum regulam non permissum esset militibus, collegiis accedere: paullo post tamen accessit huic regulae exceptio, permissum hoc illis iri, si collegio tenuiorum accederent, stipemque conferrent, nec saepius, quam semel singulis mensibus, epularen-

(c) Idem p. CCCCXLIV, 1. (d) Cato *de re rust. cap.* LXVI. *sequ.* (e) Colum. *de re rust. lib.* XII. *cap* L. (f) Plinii *Hist. Nat. lib.* XV. *cap.* VI. (g) Grut. *Inscript. p* IↃLXXXIII, 1. (h) Reines. *Inscr. Class.* XI, 62. (i) Aringh. *Rom. subterr. lib.* III. *cap.* XXXVII. *p.* 317. (k) L. 1, *pr. D. de colleg. & corp.* (l) L. 2. *D. de extraord. crim.* (m) L. 4. C. *Qui dare tut. vel curat.* (n) 2 Tim. II, 4. (o) L. 1. *pr. D. de coll. & corp.* (p) Ioseph. *Antiqu. Iud. lib.* XIV. *cap.* XVII.

larentur. Sed quaenam illa *collegia tenuiorum*, quorum bis meminit MARCIANVS? (q) Vtrum forsan viliorum artium & opificiorum? an minus opulentorum? Neutrum arbitror. Faecem enim vrbium, & vltimam illam colluuiem omnium maxime ad seditiones procliuem esse, nemo ignorat. Cur igitur Imperatores militibus permittere maluissent, vt vilissimorum, quam lautiorum hominum, sodalitiis accederent? Existimo itaque, *collegia tenuiorum* esse minus frequentia, in quibus pauci tantum coirent, quemadmodum & corpus, mole paruum, tenue dicitur. His sane etiam serui ac milites nomina dare, ac stipem conferre sine periculo reipubl. poterant, siquidem, orto tumultu, pauci turbulenti homines facile coërceri cogique in ordinem poterant.

§. XXV.

Deinde id quoque obseruandum erat iure Romano, ne quis pluribus, quam vni collegio accederet. Ita enim diuos fratres rescripsisse, ait MARCIANVS. (r) Ratio huius legis eadem fuisse videtur, quae ipsa collegia reddebat odiosa. Homines enim, qui plura collegia habebant, non poterant non sempiterna propemodum crapula torpere, quum singula singulis saltim mensibus coirent. Fieri non poterat, quin inhiarent alienis, qui sua prodegissent. Quare quum suspectam hanc collegiorum ambitionem haberent principes: lata lege, vnum pluribus collegiis interesse vetuerunt. Si quis vero in duobus esset, rescripserunt, *eligere eum oportere, in quo magis esse vellet, accepturum ex eo collegio, a quo recessisset, id, quod ei competeret ex ratione, quae communis fuit.* Eo magis vero iustum videbatur, eum, qui e iusto & licito collegio discederet, pecunias recipere, quia & illis, qui collegiis illicitis interfuerant, iis dissolutis, *permittebatur, pecunias communes, si quas habebant, diuidere, pecuniamque partiri*, vt denuo scribit MARCIANVS; (s) quem ita intelligo, hanc discessionem licuisse statim, postquam istiusmodi collegium, principum decreto, fuerit abolitum. Si enim postea quis collegium illicitum vsurpasset: non amplius locum habebat discessio haec, & pecuniae collatitiae partitio, sed tunc collegae criminis maiestatis tenebantur, poenaque adficiebantur, quam paullo ante ex VLPIANO descripsimus.

§. XXVI.

Caeterum collegia licita, & ab imperatoribus firmata, gaudebant

(q) *L. 1. pr. & §. 2. D. de coll. & corp.* (r) L. 1. §. 2. *D. eod.* (s) L. 3. *p. D. eod.*

bant iuribus & priuilegiis, quae vna fasce complecti iuuabit. Sic primo iis licebat ex ipsis XII tabulis, pactionem, quam vellent, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumperent. (t) Poterant ergo condere statuta, dum ne illa legibus repugnarent. Licebat etiam coire, & de rebus communibus consulere in medium, & deinde decreta condere, quae fere cum SCtis conueniebant, quod ad formam attinet. Aetatem enim tulit marmor vetustum, apud GRVTERVM (u) & PANCIROLLVM, (x) in quo hoc collegii decretum legimus:

IMP. CÆS. M. AVRELIO ANTONINO AVG. PIO
FELICE VIM PETRONIO PEPTIMIANO COS.
X. KAL. APRIL. IN TEMPLO COLLEGI
FABRVM ET CENTONARIORVM REGIENSIVM.
QVOD REFERENTIBVS P. SAENIO MARCELLINO ET C. AVFIDIO
DIALOGO QVAESTORIBVS
V. F. (y)

IVSSILIVM IVLIANVM VIRVM ET VITA ET MODESTIA ET INGENITA VERECVNDIA ORNATVM ET LIBERALEM OPORTERE COLLEGI NOSTRI PATRONVM COOPTARI VT SIT CETERIS EXEMPLO IVDICI NOSTRI TESTIMONIVM.

Q. F. P. D. E. R. I. C. (z)

SALVBRI CONSILIO TAM HONESTA RELATIONE A QVÆSTORIB. ET MAGISTRIS COLLEGI NOSTRI FACTAM ET SINGVLI ET VNIVERSI SENTIMVS ET IDEO EXCVSANDVM POTIVS HONESTO VIRO IVLIANO HVIVS TARDAE COGITATIONIS NOSTRAE NECESSITAT. PETENDVMQVE AB EO LIBENTER SVSCIPIAT COLLEGI N. PATRONAL. HONOREM TABVLAMQVE AEREAM CVM INSCRIPTIONE HVIVS DECRE. N. DOMO EIVS PONI CENSVERVNT.

Ex hoc quantiuis pretii monimento satis elucet, veluti reip. speciem quamdam prae se tulisse isthaec collegia. Ad exemplum sane reip., teste CAIO, (a) *habebant res communes*, *arcamque communem*, habebant quaestores, magistros quinquennales, procuratores, qui veluti magistratuum loco erant. Hi referebant ad collegium, non secus ac consules ad senatum. Singuli porro collegae dicebant sententiam, & quod plurimorum suffragiis fuerat comprobatum, decreti nomine ve-

(t) L. 4. *D. eod.* (u) Gruter. *Inscr. p. CI*, 1. (x) Guid. Panciroll. *Adpend. ad Notit. Imp. occident. p.* 23. (y) *Id est: verba fecerunt.* (z) *Legendum: Quid fieri placeret, de ea re ita censuerunt.* (a) L. 1. *D. quod cuiuscumque uniu. nomine.*

niebat. Quin & aeneis tabulis decreta sua incidebant, & publice legenda proponebant, sicuti olim SC. Quemadmodum porro vniuersitates, municipia, oppida per syndicos litigabant: ita & collegia singula, teste CAIO, (b) *habebant syndicum vel actorem, per quem, tamquam in republica, quod communiter agi fierique oporteat, ageretur, fieret.* Quemadmodum ergo non est dubium, quin vniuersitates fuerint collegia & corpora: ita eadem, vniuersitatum instar, iure minorum vsa esse, adeoque in integrum restitui potuisse, verosimile est. (c) Vnde nec dubitari potest, quin si pecuniam mutuam acceperint administratores, speciali mandato haut instructi: versio in rem collegii probanda fuerit a creditoribus. (d) Ratio enim, ob quam ciuitatibus ac rebuspublicis haec minorum iura indulserunt, etiam reliquis vniuersitatibus ac collegiis quadrat, quippe quae, non secus ac ciuitates, perpetuae subsunt aliorum administrationi.

§. XXVII.

Ex eodem principio leges veteres collegia ad hereditates non admittebant, quia erant personae incertae. *Incerta autem persona heres institui non poterat, quoniam certum consilium esse debet testantis*, vti loquitur VLPIANVS, (e) qui etiam statim addit: *Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, vt neque cernere vniuersi, neque pro libito pro herede gerere possint, vt heredes fiant.* Ratio ergo huius antiqui iuris repetenda est a sollemnitate cretionis. Haec tamquam actus legitimus non admittebat procuratorem. (f) Ciuitates autem & municipia non potuissent cernere, nisi per syndicum. Quod sane non magis ciuitatibus licebat, quam pupillis, pro quibus ne quidem tutores hereditatem cernere & adire poterant. (g) Quae omnia ita sunt comparata, vt non minus ad collegia, quam ciuitates & municipia possint adplicari. Ceterum hoc ius sub Traiano adhuc inconcussum fuit, sub quo scribit PLINIVS: (h) *Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat.* Vnde simul liquet, rempublicam nec legata nec fideicommissa capere potuisse, quum tamen hic nulla obstaret cretionis sollemnitas, quod & obseruauit VLPIANVS. (i)

§. XXIIX.

(b) L. *ead. D. eodem.* (c) L. 3. *C. de iure reip. L. 4. C ex quib. causs. mai. rest.* (d) L. 27 *D de reb cr dit.* (e) Vlpian. *Fragm Tit.* XXII. §. *V. sequ* (f) L. 90. *pr. D. de adquir. hered,* (g) L. 4. & 5. C. *de iure delib.* (h) Plin. *lib. V. Epist.* VII. (i) Vlpian. *ibid.*

§. XXIIX.

Sed paullatim aliqnid remissum a pristina illa subtilitate. Nam primo aliquot sc. prodierunt, quibus concessum, vt municipia a libertis institui possent. (k) Deinde de fideicommissis, municipiis relinquendis, prodiit senatusconsultum Apronianum sub Hadriano, anno erae vulgaris vel CXVII. vel CXXIII. Vterque enim in fastis praefert Apronianum Cos. Quamuis enim CVIACIVS (l) id sc. sub Marco demum conditum malit: rem tamen conficit testimonium ex *L. 27. pr. D. ad* sc. *Trebell.* vbi iam Iulianus huius iuris meminit, qui sub Hadriano scripsit. Ex eo ergo tempore non desunt exempla integrorum praediorum, vrbibus legatorum. (m) Quum vero ea sc. de solis ciuitatibus loquerentur: ad alias quoque vniuersitates illa protulit Marcus Imp. qui & vicis suis hoc ius legata capiendi rescripto dedit, (n) & postea illud etiam ad collegia protulit. Qua de re PAVLLVS: (o) *Quum senatus, temporibus diui Marci, permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur* Plura eam in rem dixere MERILLIVS, (p) SCHVLTINGIVS (q) & GVNDLINGIVS. (r) Quemadmodum porro certi iuris erat, eis mortis caussa recte donari, qui legata capere possint: (s) ita nemo dubitabat, quin & collegiis mortis caussa donari possit. Denique omnem subtilitatem aboliturus Leo Imp. (t) omni genere vltimae voluntatis bona etiam in collegia transferri permisit. Ad exceptiones pertinet, quod Iudaeorum collegio, licito tamen ante ea tempora, istud priuilegium ademit Antoninus Caracalla, qui ad A. Claudium Tryphoninum rescripsit: (u) *Quod Cornelia Saluia vniuersitati iudaeorum, qui in Antiochensium ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest.*

§. XXIX.

Denique & immunitatibus quibusdam gaudebant collegia, verum non tam iure suo, quam priuilegio principum. Plura enim, quae a necessitate, munera subeundi, libera erant, recenset TARRVNTENVS PATERNVS, (x) aliaque addit CONSTANTINVS. (y) Sic corpori inprimis

(k) Idem *ibid.* L. 1. *D. libert. municip.* (l) Cuiac. *ad* Vlpian. *Fragm. l. c.* (m) L. 101. *D. de legat.* III. (n) L. 73. § 1. *D. de legat.* 1. (o) L. 20. *D. de reb. dub.* (p) Merill. Variant. ex Cuiac. *lib* II. *cap.* XIV. (q) Schulting. *Iurispr. antiqu. Anteiustin. p.* 659. (r) Gundling. *diss. de principe herede. cap.* II. §. IV. (s) L. 9. *D. de mort. causs. don.* (t) L. 12. *C. de hered. inst* (u) L. 1. *C. de Iud.* (x) L. 6. *de iur. immun.* (y) L. 2. C. Theod. *de excus. artif.*

mis menſorum frumenti iuxta annonam vrbis, id priuilegium tributum ait PAVLLVS, (z) vt ab oneribus etiam patrimonialibus vacationem haberent, quo tamen in prouinciis non gaudebant menſores. Sed & *porcinarios vrbis aeternae, quum peruigilem laborem P. R. commodis exhiberent, ſordidis muneribus liberatos legimus* priuilegio VALENTINIANI, Theodoſii & Arcadii auguſtorum. (a) Ceterum priuilegia haec erant varia, veluti: ne quid nouum, id eſt, nouam collationem ſuſtinerent, (b) nec ad militiam cogerentur, niſi ad murorum & portarum cuſtodiam, (c) nec famis tempore vrbe expellerentur. (d) Sed quum haec iura non omnibus indulta fuiſſe, ſatis adpareat, iis iam haut immorabimnr.

§. XXX.

Magis ad rem faciet, ſi in cauſſas, cur poſteriores Imperatores tam multa collegiis permiſerint, inquiramus, maxime quum ſupra animaduerſum ſit, anteriores imperatores eorum cauſſa male cupiuiſſe. Scilicet quum parum honorata eſſet opificum conditio, multi aufugiebant Roma, & in prouincias ſe conferebant, vbi benignius habebantur. Hinc tot priuilegiis alliciendi erant, vt Romam redirent. Quin quum priuilegia atque immunitates non ſufficerent ſiſtendae huic fugae, cogi opifices iuſſerunt imperatores, vt Romam reuerterentur. Quo pertinet conſtitutio Honorii & Theodoſii auguſtorum, (e) ex tribus aliis conflata, (f) qua cautum legimus, *vt cura rectorum prouinciarum corporati vrbis Romae, qui in peregrina transgreſſi ſint, redire cogerentur, vt ſeruire poſſint functionibus, quas impoſuerit antiqua ſollemnitas*. Qua lege in primis tunc opus erat, quum ob Gothicam, ſub Alarico & Ataulpho, vrbis vaſtationem plures in orientem, Aegyptum & Africam fugiſſent, ceu erudite demonſtrauit GOTHOFREDVS. (g) Sed quum iam ad haec extrema reipubl. tempora peruentum ſit, hic quidem merito, ſigno receptui dato, ad collegiorum in Germania originem & iura progredimur.

CAP.

(z) L. 10. §. 1. *D. de vacat. & excuſ. mun.* (a) L. 1. *C. de ſuariis.* (b) L. 1. *C. de priuileg corp.* (c) *Nouella* XLIII. (d) Gothofr. *ad* L. 2 C. Theod. *de priu. corp.* L. XIV. *Titulo* II. (e) L. 1. C. *de priuil. corp. lib. XI. Tit. XIV.* (f) L. 2. 3. 4. C. Theod. *eod. lib.* XIV. *Tit. II.* (g) Gothofr. *ad* L. 4. C. Theod. *eod. pag.* 194. *Tom. V.*

CAP. II.

DE

COLLEGIORVM IN GERMANIA ORIGINE ET IVRIBVS.

§. I. Germani in constituendis collegiis Romanos imitati. §. II. Antiqui Germani sine vrbibus & oppidis degere. §. III. Hinc nec commercia & opificia inter eos floruerunt. §. IV. Conficiendis rebus necessariis soli tum vacabant serui. §. V. Quod & Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum. §. VI. Etiam in ipsis vrbibus. §. VII. Mutatio a saeculo XI. facta. §. VIII. Vrbes pleraeque consules & senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt. §. IX. Inde natae sunt tribus vel collegia. §. X. Imperatores & principes his collegiis maxime aduersabantur. §. XI. Effectus harum tribuum fuere variae turbae in ciuitatibus. §. XII. Origo litterarum natalitiarum. §. XIII. Cur spurii non admittantur? §. XIV. Cur quorumdam opificum filiis nefas fuit opificia addiscere? §. XV. Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae. §. XVI. Collegia apud nos vel licita, vel illicita. §. XVII. Eorum administratio & res communes. §. XVIII. Ea gaudent iuribus vniuersitatum. §. XIX. Contractus & delicta illorum. §. XX. Eorumdem dissolutio & separatio. §. XXI. Conclusio exercitationis.

§. I.

SI vlla in re Germani vetera Romanorum instituta adoptarunt: factum id certe in collegiis & corporibus opificum instituendis. Romana enim hic esse omnia, is demum deprehendet, qui & originem eorum apud Germanos expenderit paullo accuratius, & leges atque instituta cum Romanis contenderit. Quod quum a nemine satis diligenter factum esse animaduertam, licebit nobis in vacuam venire possessionem, & per veterum annalium monimenta liberius exspaciari.

§. II.

TACITI aeuo nullas in Germania magna vrbes, nulla munitiora fuisse oppida, comperio. Diserte enim hic auctor rerum Germanica-

rum

rum peritiſſimus: (h) *Nullas*, inquit, *Germanorum populis vrbes habitari, ſatis notum eſt: ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes.* Et ſane maiores noſtri nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, & cibo ſimpliciore, lacte, caſeo, agreſtibus pomis, recente fera contenti, vitam omnem in ſtudio rei militaris tranſigebant. Eoque commodius tum fuit diſcretis ac ſeiunctis penatibus habitare, vt fons aliquis, vt campus, vt nemus maxime delectabat, quo minus ita quidquam poſſent ſuae deſiderare beatitati. Hinc quamuis PTOLEMAEVS (i) nonaginta quatuor vrbes recenſeat in Germania, in quibus quaedam, hodierno more, in *burgum* finiunt, veluti *Laciburgum*, *Aſciburgum:* facile tamen patet, *πόλεις* illas non niſi vicos fuiſſe. Nam & CAESAR (k) Sueuis & Vbiis tribuit *oppida*, quae Graecus metaphraſtes *τὰς πόλεις* vocare non dubitat. Et HERODIANVS, (l) vbi Germanorum vicos a Maximino direptos exuſtosque refert, ſtatim addit: *εὐμαρέστατα γὰρ τὸ πῦρ ἐπινέμεται τάς τε πόλεις αὐτῶν, ἃς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκήσεις ἁπάσας.* *Sunt autem vrbes eorum aedificiaque omnia maxime incendiis obnoxia.* Vbi manifeſto *πόλεις* vocat, quas antecedente periodo vocarat *κώμας*, dum ſcripſerat: *τὰς δὲ κώμας ἐμπιπρὰς διαρπάζειν ἐδίδου τῷ στρατῷ.* *Vicos incendendos diripiendosque militibus tradidit.* Tantum ergo abeſt, vt vrbes condiderint Germani, vt quarto adhuc ſaeculo *oppida, tanquam circumdata retibus luſtra, declinarint*, teſte locupletiſſimo AMMIANO MARCELLINO. (m)

§. III.

Inde vero facile patet, nullum tunc mercaturae peregrinae in Germania fuiſſe locum, vilia tantum & obuia petentibus maioribus noſtris. Multo magis ergo exſulaſſe opificia, credibile eſt, luxuriae, aut vitae certe mollioris inſtrumenta. Quatuor ſcilicet erant hominum ordines, nobilium, ingenuorum, libertinorum, ſeruorum. (n) Nobiles reipublicae domi foriſque praeerant. Ingenui bellis & venationibus vacabant, (o) negotiis domeſticis feminarum turbae & infirmiſſimo cuique delegatis. Libertini non multum ſupra ſeruos erant, adeoque cum illis agriculturae reique pecuariae dabant operam, hominibus propriis, ruſticisque hodiernis ſimillimi. Quintum hominum

(h) Tacit. *de morib. Germ. cap. XVI.* (i) Ptolem. *Geogr. lib. II.* (k) Caeſar *de bello Gall. lib. IV. cap.* XIX. & *lib.* VI. *cap.* X. (l) Herodian *Hiſtor lib.* VII. *cap.* II. (m) Amm. Marcell. *lib.* XVI. *cap.* III. (n) Tacit. *de morib. Germ. cap.* XXV. (o) Idem *cap.* XV.

num genus, oppidanorum puta, quod mercatura opificiisque atque artibus manuariis viuit, vetus illa liberaque Germania, non minus ac ipsas vrbes, ignorabat.

§. IV.

Quum tamen opificiis quibusdam omnino carere non possit respublica, nec maiores nostri in plaustris, sed in aedibus vixerint, nec nudi, sed armati & vestiti incesserint, instrumentisque vsi rusticis, atque vtensilibus variis: nemo dubitauerit, quin in Germania quoque fuerint, qui tractarent fabrilia, vestes consuerent, aratra, arma, ollas, reliquamque supellectilem conficerent. Sed caue eos opifices in vrbibus, collegiisque quaeras, aut tales tibi concipias, qui transactis tirocinii annis, & edito artis specimine, in corpus aliquod fuerint cooptati. Vt cuique seruo vel rustico erat artis fiducia, ita eiusmodi negotiis vacabat horis subcesiuis. Auctor sane est TACITVS, (p) *seruos praeter modum frumenti & pecoris, etiam* VESTES *dominis praestitisse.* Has ergo a rusticis ipsis consutas esse, facile est ad intelligendum.

§. V.

Et ita se res habuit etiam insequentibus saeculis. Quamuis enim sub Francorum regibus hinc inde exsurgerent vrbes ampliores, maxime vbi reges, duces, episcopi, sedes collocauerant: quamuis etiam in tanta hominum adfluentia quibusdam locis florerent emporia, qualia sunt *Bardenwich, Schesla, Magadoburg, Erisfurt, Forchheim, Breemberg, Raginisburg, Lauriacum*, quarum in CAPITVLARIBVS CAROLINIS (q) fit mentio; vrbes tamen illae, si a paucis discesseris, non aliis, quam seruilis ac libertinae conditionis hominibus, habitabantur. Sic Erfurtum, quam emporiis adnumerat CAROLVS, BONIFACIVS (r) in litteris ad Zachariam Papam, vocat *locum, qui dicitur Erphesfurt, qui fuit iam olim vrbs* PAGANORVM RVSTICORVM. Nec ignota sunt diplomata, quibus integris ciuitatibus *ius mortuarii* remissum; (s) vel quibus manumissae sunt integrae ciuitatum vniuersitates. (t) Quae sane indicio sunt, etiam in vrbes tunc maxime confluxisse seruorum libertinorumque colluuiem.

§. VI.

Quamuis ergo non dubitem, quin ab eo tempore in vrbibus quo-

 que

(p) Tacit. *ibid. cap.* XXV. (q) Capitul. *ann.* Iɔcccv. *n.* VII. *p.* 425. (r) Othilo *Vit.* Bonifac. *lib.* II. *cap.* II. (s) Lehm. *Chron. Spir. lib.* IV. *cap.* XXII. (t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *p.* 205.

que maxime floruerint opificia: ea tamen non nisi a seruis culta existimo. Sane inter Francorum ministeriales, id est, seruos, in variis monimentis occurrunt *argentarii*, (u) *aurifices*, (x) *carpentarii*, (y) *fabri*, (z) *sartores*, (a) *sutores*, (b) aliique opifices. Et quamuis sub Henrico I., vrbium per Saxoniam conditore, alia esse coeperit oppidanorum conditio, conuentibus, nundinis, conuiuiis plerisque in vrbes & oppida translatis: (c) fuere tamen & mercatores & opifices adhuc glebae adscripti, obnoxiique dominis. Sic in diplomatibus Ottonis M. apud HVNDIVM (d) mentio fit *aureariorum*, *bunearioram*, *clidelariorum*, *mercatorum*, qui omnes erant seruilis conditionis. Et in vita Gebhardi, Episcopi Constantiensis (e) legimus, *eum seruos optimos quosque elegisse, & ex eis coquos, pistores, caupones, fullones, sutores, hortulanos, carpentarios, &* SINGVLARVM ARTIVM MAGISTROS *constituisse, eisque concessisse priuilegia, vt quum quis praesentium, vel eorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuuiae de iis non sumerentur, sed heredes relictam hereditatem possiderent. Si vero de alia progenie aliquis successisset, ab hoc donatiuo alienus esset.* Ita diutissime opificia in seruorum casis deliteuerunt, quamuis variis priuilegiis subinde ornarentur a principibus. Et inde reddi poterit ratio, cur ex antiquissimorum opificiorum instituto boëti non vocentur *Gesellen*, sed *Knechte*. Noti enim sunt *Schuh Knechte*, *Becker-Knechte*, *Fleischer-Knechte*, *Mühl-Knappen*, ceteri.

§. VII.

Enimuero a saeculo XI alia coepit esse rerum facies. Nam quum ab eo tempore plures vrbes opibus commerciisque florerent, & comitum, scultetorum, aduocatorumque, quibus ab initio suberant, imperium sensim excuterent: coeperunt primo collegia senatoria, consules, magistratusque, Italorum exemplo, constituere: deinde opificum celebriorum collegia, eorumdem aemulatione, erigere, ac denique plerisque locis ingenuos, seu patricios, senatu eiicere, plebique vindicare vrbanas respublicas. Omnia haec ex annalibus demonstrare operae fuerit pretium.

§. VIII.

(u) *Lex Burg. Tit.* XXI §. 11. (x) Lex Burg. *ibid.* (y) Lex Salica *Tit. XI. §, V.* (z) *Lex* Burg. *Tit XXI.* §. II (a) *Ibidem.* (b) *Ibidem.* (c) Witichind. *Annal. lib. I. p.* 693. (d) Hund. *Metrop. Salisb, Tom. I. p.* 227. *& Tom.* II. *pag.* 372. *sequ.* (e) Pistor. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *p.* 655.

§. VIII.

Et primo quidem consulum & senatorum, non nisi a saeculo X, fieri mentionem, certissimum est. Auctor quidem est ALCVINVS apud CANISIVM, Carolum M. Aquisgranum Romae ad exemplum instituisse, *foroque*, SENATV, *arce, theatro, atriis & aeterni regis templo, thermis insuper vel balneis ornasse.* Sed id quidem singulare, nec in exemplum tractum fuit. Idem dicendum de Salsa, vel Seltia, Alsatiae oppido, vbi ODILO CLVNIACENSIS (f) ab Adelheide Ottonis M. vidua, *vrbem factam*, ait, *sub* LIBERTATE ROMANA. Nam in quonam constiterit illa Romana libertas, parum constat. Ast a saeculo XI frequentissima consulum & senatorum occurrunt vestigia. Bremenses iam saeculo XII ineunte, paruisse proconsulibus & consulibus, didici ex diplomate Henrici V. Imp., (g) quamuis id non vbique genuinum videatur, maxime quuum in illo & statuae Rolandi fiat mentio. Certioris fidei est diploma Philippi Regis, Spirensibus concessum, (h) ex quo patet, iam tempore Henrici V. Imp., cuius ille diploma confirmat, Spirae floruisse collegium senatorium, vel, vti tum loquebantur, *ordinem proconsulum & consulum.* Ceterum hoc institutum sensim imitatae sunt vrbes aliae, post alias. Bernatensibus Fridericus II. Imp. potestatem fecisse dicitur, senatum, suo arbitrio, constituendi. (i) Erfurti anno cIↃCCLI. senatum coire coepisse, ex monimentis tradit GVDENVS. (k) Eodem circiter tempore a Conrado, vltimo Sueuorum duce, ciues Augustanos se suaque in libertatem vindicasse, ex eoque tempore ipsos sibi ex suis municipibus ingenuis proprium senatum elegisse, perhibent. (l) Quin anno demum cIↃCCCXLVI. Vlmenses consules sibi ac tribunos plebis constituere coepisse, relatum legimus. (m) Quum ergo saeculo X. Italicas ciuitates primum collegia senatoria instituere, iisque, veterum Romanorum exemplo, consules praeficere coeperint, vti recte animaduertit CAROLVS SIGONIVS: (n) non abs re inde collegit BEATVS RHENANVS, (o) hoc institutum sensim etiam Germanicas ciuitates esse imitatas. Vnde hodie vix est Germaniae oppidum,

(f) Odilo *Vit.* Adelheidis *lib. I. cap. VII, p. 165. apud* Leibnit. *Tom. I.* (g) *Adsertio Libertat. Bremens. p. 357.* (h) Lehm. *Chron. Spir. lib. IV. cap. XI. p. 302.* (i) Crus. *Ann. Part.* III. *lib. I. p. 12.* (k) Guden. *Hist. Erfurt. lib.* I. *p. 12.* (l) Crus. *Annal. Sueu. Part.* III. *lib. II. cap. XVII.* (m) Id. *ad h. ann.* (n) Sigon. *de regno Ital. lib. XVII. ad ann.* IↃCCCCLXXIII. (o) B. Rhenan. *libr.* III. *rer. Germ. p.* 101. Lehm. *Chron. Spir. lib. IV, cap. III. & XI.*

pidum, in quo non consules & senatores, vel, vt medio aeuo vocabantur, *proconsules & consules* olim e nobilioribus ciuitatum familiis, hodie plerumque ex promiscua plebe lecti, senatum vel consilium publicum constituant.

§. IX.

Quum semel Italos imitari coepissent Germani: nihil erat facilius, quam vt & collegia opificum, eorumdem exemplo, in vrbibus passim erigerent. Idque eo facilius fieri poterat, postquam pleraeque vrbes, opibus auctae, ciues non nisi liberos & a seruitutis nexu solutos adoptarent. Nam quum antea, vti supra obseruauimus, non nisi seruilis & libertinae conditionis homines in vrbibus artibus opificiisque vacarent: posteriore aeuo suppetunt exempla, quod integrae ciuitates manumissae & libertate plena frui iussae sunt, ceu docet exemplum Brunsuicensium, ab Ottone Duce manumissorum, apud MEIBOMIVM. (p) Ex eo ergo tempore inualuit paroemia: *Keine Henne fliegt über die Mauer*, id est, seruilis conditionis hominibus non patet accessus in ciuitates, adeoque nec ad opificia admittuntur. De quo veteri scito pluribus egit HERTIVS. (q) Vt vero seruilis & obnoxiae conditionis homines eo facilius excluderentur vrbibus: non solum codicillos, ingenuitatis testes, (*Geburths-Brieffe,*) exigere a ciuibus nouis coeperunt, verum etiam ipsi opifices sensim in collegia & corpora coaluerunt, vt, qui artem facerent in vrbe, an serui etiam eo iure abuterentur, eo facilius cognoscerent. Dicta sunt ea collegia medio aeuo: *gildae, vniones, Einungen, Innungen, Zünffte, Aemter,* &, si annalibus credendum, illa iam a saeculo XII. in Germania fuerunt frequentissima. In chronico Magdeburgico apud MEIBOMIVM, (r) ad annum circiter CIↃCLIII. relatum legimus, *Wichmannum archiepiscopum fecisse primo* VNIONES *institorum pannicidarum.* Sed plura eum archiepiscopum instituisse collegia, vel ex codice diplomatum Vindebonensi, ab illustri huius academiae cancellario edito, (s) adparet, vbi collegio sutorum priuilegium impertitur. Wichmanni exemplo Ludolphus Archiepiscopus anno CIↃCXCV, teste CHRONICO MAGDEBVRGICO, (t) *fecit in eadem ciuitate* VNIONEM CLYPEATORVM, *quae dicitur: die Schilder-Innunge.*

(p) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *pag.* 205. (q) Hertius *Paroem. iur. lib.* II. *cap.* XI. (r) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 329. (s) Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC. Tom.* II. *pag.* 389. (t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 329.

nunge. Circa eadem tempora etiam Goslariae, (u) Herbipoli, (x) Audomaropoli, (y) Brunſuigae, (z) alibique paſſim variae commemorantur tribus, varia artificum opificumque collegia. Vt adeo ea, hoc potiſſimum tempore, Germanis innotuiſſe, admodum fiat veroſimile; quum contra in Italiae ciuitatibus multo ante in viridi fuerint obſeruantia.

§. X.

Et huius nouae originis inde quoque argumentum petere licebit, quod principes, ipſique Imperatores circa haec tempora nihil reliqui fecerint, vt noua iſta collegia, tamquam hetaerias, monarchico ſtatui perquam inimicas, ſupprimerent. Sic anno cIↃ CC Fridericus II. Imp. tribus iſtas ſuppreſſas voluit Goslariae, ſanxitque, *vt nulla eſſet* CONIVRATIO, nec promiſſio, *vel ſocietas, quae Teutonice dicatur: Eyninghe, vel ghilde, niſi ſolum monetariorum, ea de cauſſa, vt cauerent de falſis monetis.* (a) Paullo poſt anno cIↃ CCXXXI Henricus VII. rex in comitiis Wormatienſibus tot principum querelis, de collegiorum iſtorum inſolentia, fatigatum ſe vidit, vt ſingulari diplomate omnia vbique collegia & corpora opificum aboleret. (b) Sed dici non poteſt, quot inde turbae enatae ſint, maxime poſtquam fatale iſtud interregnum paullo poſt ciuitatibus potentioribus omnem laxauerat licentiam. Quantum enim laborabant principes & ſenatores, vt ne in vrbibus eſſent collegia, tantum obnitebantur plebeii, manibusque pedibusque obnixe omnia faciebant, vt illa reſtituerent. Sic Herbipoli, non niſi multo ſanguine fuſo, res tranſacta eſt. Epiſcopus iuſſu Henrici VII. ea collegia ſuppreſſerat: ciues, inuito epiſcopo, illa reſtituerant: (c) nato inde bello ciuili Bertholdus II. Epiſcopus illa quidem rata habuit anno cIↃ CCLXXIX: (d) ſed paullo poſt denuo edicto ſuſtulit. (e) Inde recruduere tumultus ciuiles, finiendi demum anno cIↃ CCLXXXIV, quo Mangoldus Epiſcopus illas tribus plane egit in exſilium, (f) interiecto tempore denuo renaturas. Eadem fabula paene in vniuerſa Germania acta. Sane & Goslariae, durante interregno, ea res ſenatu n

(u) B. Heineccii *Antiqu. Gosl. lib.* II. *pag.* 219. (x) Friſ. *Chron. Würzb. pag.* 557. 570. 585 *ſequ.* (y) Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. voce*: *GILDA Tom.* II. *p.* 622. (z) Gobelin. Perſon. *Coſmodr. aet.* VI. *cap.* LXVII. *pag.* 282. Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tom* II. *pag.* 61. (a) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib.* II. *pag.* 219. (b) Friſ. *Chron. Würzb. p.* 557. (c) *Ibid. p.* 570. (d) Idem *p.* 585. (e) Idem *p.* 586. (f) Idem *p.* 596.

tum populumque in mutua odia adegit, illo, ex Friderici edicto, collegiis obnitente, hoc illa vrgente tanto importunius. Et vicit demum plebs circa annum cIↄ ccxc, quo Rudolphus I. Rex Germ. ea sollemni diplomate rata habuit, quod Frater Praesidis eruditissimus, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, integrum e scriniis publicis extulit. (g) Ita factum est, vt plebs vrbana collegia passim tueretur, idque exemplum deinde sequerentur aliae ciuitates, donec demum oppida etiam tantum non omnia tribus huiusmodi, principum indulgentia, impetrarent.

§. XI.

Non potuit non inde sequi magna malorum ilias. Quum enim ad haec vsque tempora soli ingenui, qui se postea patricios vocare coeperunt, ciuitatibus patriis praefuissent, plebs, quae in collegia coaluerat, iam summa ope nitebatur, vt senatum opprimeret, sibique viam in curiam vi ac ferro expediret. Hinc tribus quauis occasione dabant turbas, modo rationes sibi reddi iubentes, modo senatores primarios repetundarum postulantes. Inter hos fluctus ciuiles modo tribuum antesignanos, modo senatores honestissimos capitis damnatos, vel eiectos ciuitatibus legimus, prout aut senatus aut plebeii potentia antecellerent. Prioris tragoediae exemplum Brunsuicum vidit circa annum cIↄccxx, de quo SCHIPHOVERVS (h) & GOBELINVS PERSONA: (i) *In Brunswick decem* MAGISTRI GILDONVM *a consulibus suspensi sunt, & vndecimus decollatus, sed duodecimus in peregrinatione exsistens euasit, & hoc fuit initium multorum malorum ibidem.* Simile, quod Magdeburgi contigit, ita relatum in chronico veteri apud MEIBOMIVM: (k) *Vsque ad ista tempora*, (saeculi puta XIII. exitum,) *scabini fuerunt in consilio ciuitatis, a quo ex tunc fuere exclusi, & ortae sunt multae dissensiones inter consules &* MAGISTROS VNIONVM *& scabinos.* Et paucis interiectis: (l) *Circa idem tempus*, (annum cIↄ ccci) *in ciuitate Magdeburg cremati fuerunt* MAGISTRI VNIONVM *in foro, propter proditionem iis impositam.* Posterioris vero generis exemplum Lubeca experta est, quod fuse, versibus tamen parum politis, descripsit HENRICVS AQVILONIPOLENSIS. (m) Ita ergo factum est, vt in plerisque Germaniae vrbibus populare regimen inualesceret, & plebs, oppressis vel in

(g) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib.* III. *pag.* 306. (h) Schiphou. *Chron. Schaumb. p.* 514. (i) Gobelin. *Cosmodr. Aet.* VI. *cap.* LXVII. *p.* 282. (k) *Chron. Magdeb. apud* Meibom. *Tom.* II. *p.* 333. (l) *Ibid. p.* 334. (m) Henr. Aquilonip. *de primord. vrb. Lubec. lib.* II. *cap. XV. p.* 617. *apud* Meibom.

in ordinem coactis patriciis, in ordinem senatorium passim irrueret. Quo ordine, quibusque de caussis id Spirae, Tiguri, Moguntiae contigerit, luculenter memoriae prodidit LEHMANNVS. (n) Coloniae & Aquisgrani anno cIↄ CCCLXVIII & anno cIↄCCCLXXII; nec non Tremoniae anno cIↄCCCC eumdem in modum scenam instruxere plebeii, ceu e CHRONICO COLONIENSI & POTGIESERO (o) discimus. Ita vbique fere primas in ciuitatibus tenuere plebeii, postquam semel in vulgus manauit arcanum, posse etiam e collegiis plebem ad senatoriam dignitatem adspirare. Et ita factum, vt in plerisque ciuitatibus plebs in senatu dominetur, nullumque prodeat SC, nisi illud ratum esse iusserint tribuni plebis, *die Gilden, Gemeinheits-Meistere, Viertheils-Meistere, Freunde von Gilden und Gemeinen.*

§. XII.

Nec potuere non inde nasci variae consuetudines, quae etiamnum tantum non vbique obtinent. Sic quum opificia hoc modo oppidanis fierent propria, homines vero seruituti obnoxii in oppida & ciuitates non admitterentur, vti supra §. IX. demonstratum: factum inde, vt nemo ad addiscendum opificium adpellere posset animum, nisi qui ingenuos natales, testimonio a magistratu loci impetrato, demonstrasset: (p) nemini vero in collegia pateret aditus, nisi qui offerre posset testimonium, artem vel opificium se rite addidicisse, *den Lehr-Brieff.* (q) Et hoc iure etiamnum vtimur tanto magis, quo minus iura Germaniae permittunt, vt seruilis conditionis homines in ciuitates admissi dominis subtrahantur. Vnde & nata paroemia: *Die Aemter und Zünffte müsen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte.* (r)

§. XIII.

Quum porro collegia ac tribus plerisque locis eo iure gauderent, vti ex iis senatores ipsique consules cooptarentur: non abs re visum, vt & spurios, qui vetere iure Germanico infames habebantur, (s) omnesque, quibus salua non esset existimatio, excluderentur. Vnde frequentissima in Codicillis ingenuitatis formula: *dass sie echt und recht gebohren*, item, *daß die Eltern mit fliegenden Haaren zu Kirchen und Straßen gegangen.* Neque tamen vbique id obtinuit, & quemadmodum

(n) *Chron. Colon. ad ann.* cIↄcccLXVIII. *&* cIↄ cccLXXII. (o) Potgiesser. *de statu & cond. hom. propr. pag.* 59. (p) Wehner. *Obs. Pract. Voce: Zunfft.* (q) Ruland. *de Commiss. Part.* I. *lib* IV. *cap.* VI. (r) Hert. *Paroem. iur. lib.* I. *par.* XIV. *pag.* 417. (s) *Ius Prou. Sax. lib.* I. *art.* XXXVII.

modum iam olim ſaeculo XIII. LEGIBVS MVNICIPALIBVS BRVNSVICENSIBVS (t) cautum eſt: *Ein unecht Sone, de ſeck wol handelt, mach wol Gilde winnen:* ita dubium non eſt, quin princeps, a quo hodie collegiorum dependet conſtitutio, hanc conſuetudinem abolere poſſit. Quia vero id eſt difficillimum propter exteros, qui eiusmodi tironem manumiſſum non admittere, neque cum eo collaborantes tolerare ſolent: cautius agunt, qui per reſcriptum principis, vel comitis palatini, vel vtriusque tollendam hanc natalium maculam curant.

§. XIV.

Ex eadem ratione tam ambitioſe labem omnem a collegiis ſuis abeſſe voluerunt contribules, vt & quorumdam opificum filios adſpernarentur, neque eos iurium ſuorum redderent participes. Praecipue haec inuidia excluſit liberos textorum, tonſorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, buccinatorum, balneatorum, donec, ſublata hac abſona conſuetudine, iis legibus imperii publicis (u) proſpiceretur. Cauſſam tanti contemtus alii aliam comminiſcuntur: ſed plerumque parum ſufficientem. Non omnes hi opifices in re vili ac abiecta verſantur, non omnes fundunt ſanguinem, non omnes furti aliusque criminis ſuſpecti ſunt. Genuinam ergo rationem eam fuiſſe ſuſpicor, quod haec opificia olim ſuis collegiis non gauderent, ſed vnusquiſque, cui eſſet artis fiducia, ea licite exerceret. Ergo & in pagis quilibet tale ſibi vitae genus eligere ſuo arbitrio, ſeque ad eius, qui in ea profeſſione exercitatus erat, diſciplinam adplicare iure poterat. Quum ergo inde ſequeretur, vt, qui haec opificia exercerent, non omnes eſſent ingenui; merito eorum filios adſpernari ſibi viſi ſunt tribules in vrbibus. Quin ſi NOLDIO, (x) VBALDO, (y) FRIZIO, (z) credimus, eamdem olim ſtatus controuerſiam mouerunt pictoribus, numulariis, coquis, lanionibus, piſtoribus, fabris, carpentariis, librariis, ſartoribus, nautis, fullonibus, aurigis, baiulis: cuius rei non alia excogitari poterit ratio, quam quod ſynonyma Germanis haberentur *ehrliche Handwercke*, & *zünfftige Handwerck*, filiique eorum opificum, qui in collegia vel corpora non coaluerant, ob originem ſuſpecti viderentur.

§. XV.

(t) *Leg. Brunſu. Part.* II. *art.* XXVII. *apud* Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tom.* III. *p.* 438. (u) *Receſſ. imp. Aug. anni* cIↄIↄXLVIII. *Tit. von Handwercks-Söhnen.* §. 1. *Reform. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXVIII. §. 1. (x) Nold. *de ſtatu nobilit. ciu. cap. XVII. theſ.* LXII. (y) Vbald. *de nobilit. axiom. LVI.* (z) Friz. *de nobil. theſ.* 30.

§. XV.

Ex hac ergo collegiorum apud Germanos origine facile patet, quomodo de iure eorum sit pronunciandum. Si quaeras, ex quo iure eorum controuersiae sint definiendae? respondebo, esse vnicuique collegio sua priuilegia, esse sua statuta, quae ipsi contribules sibi condere possunt de rebus, quae ad vtilitatem collegii pertinent, (a) *Innungs-Artickel*, quae valent tamquam pactiones, nec, iure communi, indigent confirmatione principum, (b) quum princeps probans collegium, eo ipso illi concessisse facultatem statuta condendi censeatur. (c) Moribus tamen confirmatio principis vel magistratus tantum non vbique exigitur, (d) quum alias facile possit contingere, vt collegia vel ius publicum pactionibus suis imminuere conentur, vel iurisdictionem sibi adrogent, vel consuetudines varias absonas, & reipublicae detrimento futuras inuehant. Ex his ergo pactionibus, a principe vel magistratu confirmatis, primo omnium diiudicandum, si quid vel inter contribules, vel inter diuersa collegia inciderit controuersiae. His deficientibus, merito statuta vrbium, leges prouinciales & recessus imperii adhibentur in consilium. Denique, vbi nec hae leges rem conficiunt, ius Romanum hic in subsidium consuli posse, haut abnuimus. Nam quum ex iis, quae sub initium huius capitis explicauimus, pateat, collegia Germanos accepisse ab Italis, & hos a Romanis: statim etiam iura pleraque & consuetudines simul recepisse videntur, veluti quod suos sibi constituant primicerios, [illegible]r-*Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Meistere*, quod in commune conferant pecuniam, quod communi arca gaudeant, quod olim statis temporibus certa sacra obierint, templa sibi propria condiderint, (quale etiamnum Helmstadii superstes, sutoribus quondam proprium,) quod nonnumquam epularentur, & quae sunt huius generis alia. Quum ergo tanta sit collegiorum Germanicorum & Romanorum similitudo, nihil sane prohibet, quo minus ius Romanum hic adhibeatur in subsidium, ex eoque definiantur quaestiones, statutis collegiorum, vel legibus Germaniae nondum decisae.

(a) *L. vlt. D. de colleg. & corp.* (b) Hilliger *ad* Doneil. *Lib.* XVII. *Cap.* IX. *not. o.* (c) Besold. *Polit. Lib.* II. *Cap.* XII. *thes.* XXVI. (d) Carpzou. *Resp. lib. I. resp.* XLVIII. *n.* XII. Wehneri *Obseru. Pract. voce: Lunfft.* Meu. *ad ius Lubecense Lib. IV. Tit.* XIII. *art.* III. *n.* XXXVII.

§. XVI.

Quo praemiſſo fundamento, facile de iuribus circa collegia reſpondere licebit. Apud nos quoque non ſecus, ac apud Romanos, collegia in licita & illicita diuiduntur. Et illa quidem cenſentur licita, quae a ſummo imperante conceduntur firmanturque priuilegiis; haec, quae his deſtituuntur. Regalibus maioribus hanc poteſtatem accenſent plerique, (e) neminique eam facultatem competere aiunt, niſi qui ſuperioritate gaudeat territoriali. (f) Non deſunt tamen exempla, quod & Landſaſſiis, ipſisque magiſtratibus municipalipus haec cura demandata eſt, tamquam pars eius adminiſtrationis, quae ad decus & vtilitatem vrbium pertinet, & vulgo vocatur: *die Policey.* (g)

§. XVII.

Ex eodem iure receptum eſt, vt apud nos quoque collegia gaudeant iure, ſibi eligendi primicerios; *Ober-Meiſtere, Ober-Aelteſten, Innungs-Meiſtere.* Item, quod collegiis eſſe poſſint bona & res communes. Hinc ſingulis trimeſtribus aliquid conferunt, (h) hinc arcam communem, aedes communes, vtenſilia communia, ſigilla, aliaque huius generis habere & poſſunt & ſolent. (i) Poſſunt heredes inſtitui, (k) poſteaquam vetus illud ius, cuius VLPIANVS (l) meminit, iam pridem apud ipſos Romanos obſoleuerat. Non vero omnibus in vniuerſum collegiis tributum cenſetur ius ſuccedendi ab inteſtato, (m) quin puto nullis, quia diſpoſitio illa (n) priuilegium continet, Romanis quibuſdam collegiis, ob ſingularem reipublicae vtilitatem, conceſſum. Haec bona iuſte adquiſita ſuo arbitrio adminiſtrant collegae, nec magis princeps, vti recte a STRAVCHIO obſeruatum, (o) ordinarie a collegiis exigere poteſt accepti expenſique rationes, quam a quolibet priuato. Quia tamen intereſt reipublicae, ne quis male re ſua vtatur, (p) & ſaepe in re communi minus frugales eſſe ſolent adminiſtratores, quam

(e) Beſold. *diſſ. de regal. cap.* VII. *theſ.* 1. (f) Hert *de ſuperior. terr. §. XVII.* Limn. *Iur. Publ. lib. IV. cap. VIII. n. CCXCVIII.* (g) Meu. *ad Ius Lubec. lib. IV. Tit* XIII. *art.* III. *n.* 6. (h) L. 1. §. 1. *D. quod cuiuscumque vniu. nomine.* (i) L. 1. *pr.* & L. 3. *pr. D. de colleg.* & *corp.* (k) L. 8. *C. de hered. inſtit.* (l) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII. §. V.* & *ibi* Schulting. (m) Hillig. *ad* Donell. *lib.* IX. *cap.* I. *Tit.* I. Brunnemann. *ad tit. Cod. de hered. decurion.* (n) L. 1. *C. de hered. decur.* (o) Strauch. *de colleg. opif.* §. XXXII. (p) §. 2. *Inſtit. de his, qui ſunt ſui vel al. iur.*

quam in propria: plerumque fieri solet, vt a magistratu quidam delegentur, qui conuenientibus intersint, rationes inspiciant, easque dispungant, (q) si quid ea de re incidat controuersiae.

§. XIIX.

Ex eodem iure Romano receptum, quod collegia gaudent iure vniuersitatum. Hinc non censentur mori, si vel omnes sint mutati collegae, vel pars remaneat, (r) immo si vel vnus viuit superstes, in illum omne ius collegii recidit. (s) Hinc etiam litigant per actores vel syndicos, vel a lege constitutos, veluti quum maior natu, ex statutis, lites collegii peragere aut suscipere tenetur, (t) vel mandato vniuersi collegii eiusue maioris partis. (u) Habent porro collegia suos scribas, ministros, nuncios, libros communes, veluti matriculas, rationes, statuta, qui libri pro publicis instrumentis haberi solent, testibus BESOLDO, (x) WEHNERO, (y) RVTG. RVLANDO, (z) STRAVCHIO, (a) adeoque plene probare dicuntur. Ex eadem ratione consequitur, vt & statuta condere possint per modum pactionum, de rebus ad artem & collegium pertinentibus, dummodo nihil minuant de iure ciuili, & rata habeantur a superiore, quod iure Romano, quia hoc pactiones huiusmodi lege generali confirmabat, (b) non erat necessarium. Statuta ista obligant eos, qui sunt iurium collegii participes, nec tertio possunt opponi. (c) Quin & index iis tenetur stare, (d) nisi consuetudines vel rectae rationi aduersas, vel publicis imperii nostri legibus proscriptas adprobent, quales sunt: exclusio filiorum textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, tubicinum, balneatorum, (e) epulae aduenis dari solitae, (f) exclusio eorum, qui cum carnifice biberunt, (g) vel ab alio adfecti sunt iniuriis, (h)

Hhh 2 baptismus

(q) Knipschild. *de iur. & priuil. ciu. imper. lib. V. cap.* II. *n. LXXX.* (r) L. 7. §. 2. *D. quod cuiusque vniu. nom.* (s) Carpz. *Part. II. Constit. VI. Def. XVII. n. IV.* (t) Wesemb. *parat. D. tit. quod cuiusque vniu. nomine §. IV.* (u) L. 3. *D. quod cuiusque vniu. nomine.* (x) Besold. *lib.* I. *Polit. cap.* XII. §. XXVIII. (y) Wehner. *in obseru. pract. voce: Bücher, n.* XIV. (z) Ruland. *de Commiss. Part. II. lib. V. cap. X.* (a) Strauchius *ibid.* (b) L. *vlt. D. de coll. & corp.* L. 2. § *vlt. C. de const. pec.* (c) Carpz. *P. II. Constit. VI. Defin. IX n. IV.* (d) Knipsch. *de iure & priuil. ciu. imperial. lib. V. cap.* II. §. XXIV. (e) *Ordin. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit. XXXIIX §. 1.* (f) *Rec. imp. anni* cIↄIↄXXX. *Tit.* XXXIX §. 1. *& Reform. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. 11. (g) Richt. *Part.* II. *Decis.* IIX. *n.* XXIIX. Hahn. *ad* Wesemb. *tit. de his, qui not. infam.* (h) *Ordinat. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *IV.*

baptiſmus boëtorum, (i) de certo victu quotidiano, boëtis praebendo, conuentio, (k) pactiones, ad monopolium in republica ſtabiliendum comparatae, (l) prohibitio, ne quis opificum id, quod vnus coepit, perficiat, (m) ne quis rem minoris vendat, (n) ne exteri opifices nundinis publicis res ſuas venum exponant, (o) de mutilandis eorum membris, qui extra collegium opificium exercent, (p) & quae ſunt huius generis alia. Quum porro vniuerſitas ſine aliqua coercitione, ſaltim conuentionali, conſiſtere vix poſſit, haec etiam collegiis aliquatenus conceditur, dummodo in iurisdictionem non euadat, (q) vel in alios, extra collegium, veluti vxores liberosque collegarum, non exerceatur. (r)

§. XIX.

Quum vero vniuerſitates & contrahere poſſint & delinquere, quippe quae moraliter vnam repraeſentant perſonam: facile patet, quidquid de vniuerſitatum contractibus & delictis iura noſtra ſanciunt, id ad collegiorum conuentiones & maleficia iure poſſe adplicari. Collegia ergo contrahendo & alios ſibi obligant, & aliis obligantur. Poſſunt ergo pecuniae collegii aliis recte collocari, ſed non niſi ſub pignoribus & hypothecis idoneis; (s) poſſunt etiam conueniri ex mutuo, nec ipſis prodeſt exceptio, pecuniam in rem collegii verſam haut eſſe, ſi omnes collegae conuocati ſeſe obligarunt, vel mandatum ſpeciale, mutuum ſumendi, dedere adminiſtratoribus. (t) Alias, ſi ſoli adminiſtratores, vel generali exhibito mandato, vel imprudentibus reliquis mutuam accepere pecuniam, exceptio haec collegiis omnino prodeſt. (u) Ex eodem fundamento reſtituuntur in integrum, quia vniuerſitates minorum iure vtuntur, ſemper quippe ſub adminiſtratorum cura conſtitutae atque permanentes. (x) Tenentur quoque collegia, tamquam vniuerſitates, ex delictis, (y) non tamen a ſingulis collegis

(i) Strauch. *ibid.* § LIIX. (k) *Ord. Polit. anni* clↄ Iↄ LXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *VI.* (l) L. *vn. C. de monop.* (m) Moller. *Semeſtr. lib.* II. *cap. XV.* (n) *Reform. Polit Aug. de anno* clↄ Iↄ XLIIX. *Tit.* XXXVI. & *Francof.* clↄ Iↄ LXXII. *Tit. XXXVII.* (o) Strauch. *de colleg. opif* §. *LXVII.* (p) Beier. *Poſit. iur. Germ. lib I. cap XV.* §. *LXVI.* (q) Carpzou. *Part. II. Conſtit. VI. Defin. IX. n. VI.* (r) *Reform. Polit. anni* clↄ Iↄ XLIIX. *Tit XXXVII.* §. *IV.* (s) L. 33. §. 1. *D. de vſuc.* (t) Hartm. Piſt. *lib. I. qu. XXXVII n. IV.* (u) L. 27 *D. de reb. cred* (x) L. 3. *C. de iur. reip.* Berlich. *Deciſ. CCCI. n.* 11. (y) L. 9. §. 1. *D. quod met. cauſſ.*

legis, sed ab omnibus, communicato consilio, & veluti ex compacto commissis. (z) Hinc modo mulcta illis irrogatur, modo bona publicantur, modo quaedam ipsis adimuntur priuilegia, modo ipsa collegia dissoluuntur, opificii exercitio promiscue permisso. (a) Si poenam capitalem vel extremum supplicium mereatur maleficium, non omnes, sed sceleris auctores ac participes puniuntur, nisi illud per conspirationem commissum esse adpareat. (b)

§. XX.

Denique expediti iuris est, collegia, vt alias vniuersitates, dissolui posse. Id vero fit vel morte omnium collegarum, vel renunciatione, vel reuocatione superioris ob delictum, vel vrgentem reipublicae vtilitatem. (c) De renunciatione dubitatum memini. Quum enim certi opifices tria collegia in territorio constituissent, eisque se plures extra territorium adiunxissent, ex his vero quidam, crescente opificum numero, domini consensu, singulare molirentur collegium instituere, putarunt se collegae iure prohibendi gaudere, maxime quum inter se iam pridem pactionem iniissent tria ista collegia, nullum alterius collegas admissurum, sed ex quibus vrbibus opifices se iam antiquitus ad vnum ex his collegiis adplicuissent, ex iis reliqua nullum reciperent in collegium. Sed consultus ea de re illustris ICtorum Hallensium ordo collegii partem, inuitis ceteris, collegio renunciare, & vel ad aliud transire, vel in nouum coire posse, respondit, partim, quia inter collegas sit quaedam veluti societas, cui renunciare vnusquisque queat, (d) partim, quod in collegio profiteri nomen, sit res merae facultatis, ex qua praescriptio nulla nascatur, nisi haec initium capiat ab actu prohibitionis, & alter per tempus legitimum adquieuerit. (e) Quod ad pactum inter collegia ista tria initum attinet, illi vel ideo nullum inesse pondus videbatur, quod illud ad res inter alios actas pertineret, neque adeo, praeter ipsos paciscentes, quemquam obligare posset. (f)

(z) *Cap. Dilectus 30. X. de Simon.* (a) Strauch. *ibid. §. CXIIX.* (b) *Arg. const. criminal. art. CXLVIII* (c) Beier. *de colleg. opif. cap. XII. §. XVI.* Strauchius §. *CXXXIIX.* (d) *L. 65. §. 3. D. pro soc.* (e) *L. 3. C. in quibus caussis cess. long. temp. praescr.* (f) *L. 3. pr. D. de transact.*

§. XXI.

Sed quum ad ſingula progredi, eaque accuratius omnia expendere, nec temporis ratio, nec chartae, huic exercitationi deſtinatae modus permittere videatur; tanto libentius hic ſubſiſtimus, quanto minus nobis propoſitum fuit, minima quaeuis conſectari, & a STRAVCHIO, FRITSCHIO, BEIERO, aliisque occupata repetere. Sufficit enim, nos haec iura reuocaſſe ad fundamenta ſua, e quibus vnusquisque de iis ipſe reſpondere facile queat. Ceterum in portum delati, votiuam Deo tabulam ſuſpendimus, eique gratias, quas mens concipit, maximas iure meritoque agimus.

DE IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA RITIBVSQVE, QVIBVS NEGOTIA CIVILIA EXPLICABANT, SOLLEMNIBVS

ORATIO SEV

EXERCITATIO X.

§. I.

Qvonam vero legum Romanorum fato fieri dicam, HONORATISSIMI AVDITORES, vt, quo magis earum caussas atque origines condit, notitiaeque mortalium subducit vetustas, eo maiorem illae saeculi nostri reprehensionem incurrant, & non a pinguioribus tantum ingeniis atque imperita multitudine, sed viris etiam doctissimis, alto supercilio despiciantur? Alioquin sane in rebus antiquis tam fere praecipiti ac peruerso iudicio vtuntur homines, vt, nescio quo innato plerisque malignitatis vitio, vetera illis semper in laude; praesentia in fastidio sint: & quemadmodum olim vino Opimiano ipsa magis centum annorum aetas & testae fuligo, quam eximia quaedam saporis praestantia, conciliabant pretium, ita permulti vetusta gentium instituta, etiam sibi parum perspecta, vel ideo, quia vetusta sunt, incredibili veneratione prosequantur. Ast veteres illae Romanorum leges, quibus nihil vmquam scriptum est sapientius, quas olim cordatiores omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponebant, ad quas instituti Quirites reliquas gentes non dicam armis, sed grauitate, constantia, magnitudine animi, fide, omnique genere virtutum superarunt: illae, inquam, leges Romanorum veteres, perinde ac si Platonicis essent frigidiores, multis nouaturiente hoc saeculo in tantum sordent, vt parum absit, quin omnem, quae in illis inter-

interpretandis collocatur, induſtriam inanem atque infructuoſam eſſe reipublicae, exiſtiment.

§. II.

Quotusquisque hodie eſt, AVDITORES, quin ſibi ipſi videatur hebes ac ſtupidus, niſi quid reprehenderet in ſapientiſſima illa Romanorum legislatione? Quotusquisque non famae ac celebritati ſuae metuit, niſi iurisprudentiae Romanae laudibus, quas paene vniuerſus terrarum orbis agnouit, declamatiunculis leuiſſimis detraheret? Ita vbique vapulant Quirites, & inuicti olim armis, hodie procaci lingua ac ſtilo tam impune laceſſuntur, vt, qui eorum inſtituta paullo petulantius exagitant, non ſe malignitatis vitio obſtringere, ſed obſequi ſaeculo, & ſermonem publici ſaporis habere videantur.

§. III.

Equidem neceſſe non eſt, a me commemorari ſigillatim, quid delicatiores iſti in ipſis duodecim tabulis, quid in iure, quod ex prudentum interpretatione deſcendit, ciuili, quid denique in ampliſſima illa & Iuſtiniani auſpiciis adornata iuris vniuerſi digeſtione faſtidiant. Longa enim ea iniuria eſt, & cui propulſandae capaciores mihi clepſydras depoſcerem. Compendii potius faciam orationem, AVDITORES HONORATISSIMI, & ne vobis, diuinarum rerum, cultiſſima oratione explicatarum, dulcedine iam exſatiatis, nauſeam excitare velle videar: ſolius IVRISPRVDENTIAE veterum Romanorum FORMVLARIAE, RITVVMque, quibus negotia ciuilia explicabant, SOLLEMNIVM defenſionem in praeſenti ſuſcipiam, & quantum in me eſt, efficere conabor, vt quas verborum conceptiones & ſollemnitates permulti, tamquam nundinationem rabularum, & quoddam verborum aucupium, ad euertendas plebeiorum fortunas comparatum, exſibilant, eas vos a viris prudentiſſimis, ſapiente conſilio, magnoque reipublicae bono, inuentas atque excogitatas eſſe intelligatis. Tametſi enim is ego non ſim, qui vetuſta omnia ſaeculi bonis anteponenda, ac conſecranda veluti exiſtimet, neque mihi vnquam adeo conſenuiſſe videatur natura, vt in fingendis perpoliendisque veterum ingeniis vires omnes detriuerit, nihilque amplius eximium, & ſuis abſolutum numeris producat: neque tamen iuſtas Romanorum laudes ita ego cum ſaeculi noſtri infamia coniunctas eſſe arbitror, vt nefas ſit, eius cauſſae ſuſcipere patrocinium, de qua genti prudentiſſimae diem calumnioſe dicit iniqua virtutum aeſtimatrix, poſteritas.

§. IV.

§. IV.

Quamobrem quin vos, ornandis litteris prouehendaeque iurisprudentiae nati, REIPVBLICAE atque ACADEMIAE PROCERES, mihi, de iuris Romani antiquioris praeſtantia dicturo, non aures modo, ſed & mentes attentas beneuole ſitis commodaturi, eo minus dubito, quo aequius Romanae virtuti ſtatuiſtis pretium, dum ſincero, nullisque laciniis deformato Romanorum iuri receptum in prouincia atque illuſtri hac academia veſtra dediſtis tutiſſimum. Quod vt faciatis, non, quod de prolixa voluntate, ac beneuolentia veſtra dubitem, ſed quia mos eſt ita rogandi, vehementer etiam atque etiam rogo.

§. V.

Neminem ego, AVDITORES HONORATISSIMI, tam hoſpitem arbitror in iurisprudentia atque hiſtoriarum monimentis, vt non animaduerterit identidem, gentem, a qua iura veluti per manus tradita accepimus, togatam non modo iuſtitiae atque aequitatis, ſed rituum ac formularum ſollemnium fuiſſe ſtudioſiſſimam. Nullum enim erat negotiorum genus, neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque ſi ſecum agerent quid, neque ſi cum aliis contraherent, quod non ritu ſollemni, adhibitisque verbis conceptiſſimis, explicandum arbitrarentur. Primum in ipſa adminiſtranda republica, cuius rationes ius publicum complectebatur, quid, quaeſo, a Romanis, niſi more maiorum, iisque verbis ac ritibus, ex quibus ſtatim elucerет reipublicae maieſtas, peractum eſt? Sane quod prudentiae artibusque regnatricibus Muciani attribuit Cornelius Tacitus, OMNIVM, QVAE DICERET ATQVE AGERET, ARTE QVADAM OSTENTATOREM eum fuiſſe: id ille cum priſcis, qui rempublicam conſtituerant, Romanis commune habuiſſe videtur, qui maieſtatem arte quadam oſtentantes, nihil publicae rei, niſi rite ac cum adparatu ſuſcipi atque explicari voluerant. Habendus erat ſenatus: habebatur ſollemniter. rogandae ſententiae: rogabantur ſollemniter. ſenatusconſultum ſcribendum: ſcribebatur ſollemniter. Nihil horum ratum erat aut firmum, niſi rite capta fuiſſent auſpicia, niſi conſul in ſenaculo, diis dicato, praemiſſa ſollemni precatione: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNATVM, AC SALVTARE SIT, ad frequentem ſenatum de republica retuliſſet: niſi idem rogatis, dictis, pronunciatis patrum & conſcriptorum ſententiis, ante ſolis occaſum proloquutus eſſet formulam: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM,

QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS: nisi denique dinumeratis sententiis, dimissoque e formula senatu, in eam sententiam, cui pars maior visa erat adsentiri, factum esset senatusconsultum, eique scribendo deferendoque in aerarium principes aliquot in republica viri adfuissent.

§. VI.

Quum itaque, quando in senatu verba de republica fiebant, tot ritibus esset defungendum: quantae molis fuisse existimatis, AVDITORES HONORATISSIMI, habere comitia, illumque arbitrum fortunarum, auctorem legum, omniumque honorum ac dignitatum dispensatorem populum in suffragia mittere? Tunc vero communis non solum magistratuum, verum etiam sacerdotum, pontificum, augurum, haec erat sollicitudo, ne quid contra morem maiorum, contra decus ac maiestatem reipublicae, contra auspicia denique atque auitam religionem susciperetur. Quamobrem hinc alii seruabant de caelo, si forte sinistrum Iouis fulmen consilia publica turbaret: illinc alii adstabant sitellae, & centuriarum vel tribuum sortitionem praesentes moderabantur, ne qua earum dolo malo potius, quam fortuna iudice, praerogatiua exiret: isthinc magistratus, cui patres eam prouinciam decreuerant, sollemne illud carmen: VELITIS, IVBEATIS, QVIRITES, e sublimi recitabat, adiiciebatque formulam: ITE IN SVFFRAGIA, BENE IVVANTIBVS DIS, ET QVAE PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE. Nihil iam dicam de discessione in centurias vel tribus, nihil de more transeundi per pontes, & vindices libertatis tabellas in cistam coniiciendi, nihil de diremtione suffragiorum, & missione populi, quae omnia magno cum caerimoniarum adparatu, atque ex formula fieri oportebat. Fingite iam, AVDITORES, exsonuisse tonitru, vel augurem dirum omen obnunciasse, vel denique aut fato quodam, aut magistratuum incuria quidquam ex maiorum institutis fuisse praetermissum: vidissetis profecto illico diffluere populum, comitiaque, tanquam inauspicata, ac perniciosa reipublicae, re infecta dirimi. Nam si, comitiis etiam pridem habitis, percrebesceret fama, eo tempore, quo cum populo agebatur, quemdam e populo correptum morbo Herculeo concidisse, vel quidquam actum esse contra auspicia: adeo nihil actum videbatur Romanis, vt saepenumero consules praeclari ac exempli recti domi militiaeque, tantum quod vitio creati dicerentur, sese magistratu vel vl-

tro

tro vel inuiti abdicarent. Dies me deficeret, HON. AVDITORES, si, quanta Romanis in sacris publicis ac priuatis fuerit caerimoniarum ac verborum religio, copiosius explicare instituerem. Sed quid opus est verbis de re nemini vestrum incomperta? Quis Romanos, qui omnia ad rempublicam referebant, in imbuenda religionibus ciuitate caerimoniarum adparatum, qui maxime descendere ad animos, & ad rudem multitudinem Deorum metu continendam efficacissimus esse solet, praetermisisse crediderit? Quis sibi persuaserit, eos in sacris faciundis a ritibus formulisque abstinuisse, a quibus ne sagati quidem, & dum sub pellibus excubabant pro republica, abstinuerunt? Profecto non visi sibi essent Romani arma pia iustaque sumsisse, nisi pater patratus, sacerdotio ac verbenis sacrosanctus, ad hostium fines res repetitum iuisset, speque frustratus, sollemni facta exsecratione, hastaque ferrata vel sanguinea praeusta in fines infestos emissa, bellum in hostes cum horrore effudisset. Nec visa sibi esset Romana pubes bonis militare auspiciis, nisi, habito sollemniter delectu, in consulis verba rite ac religiose iurasset. In ipso porro bello administrando, non sine decoro ritu conceptisque verbis vel aquilae conuelli efferrique, vel conclamari vasa, vel signa excubandi dari, vel denique milites aut oratione inflammari ad virtutem, aut redeuntes e praelio collaudari, ornari donis, increpari, ignominiaque notari solebant. Omitto hostes in deditionem acceptos & sub iugum missos, icta cum sociis foedera, eos, qui vel hostem per fas & fidem deceperant, a patre patrato deditos, decretas ob bene gestam rempublicam supplicationes, ouationes, triumphos, quorum nihil apud Romanos sine anxia quadam rituum verborumque obseruatione poterat explicari. Quare aut magnopere fallor, aut expressissimam Romae imaginem vrbe extulerunt Pyrrhi Epirotae caduceatores, qui interrogati a rege, quid de hostium sede sentirent? vrbem sibi TEMPLVM visam esse profitebantur, vel ideo, opinior, quod in isto imperii domicilio non minus, quam in celeberrimo aliquo Deorum delubro, omnia ex formula rituque ac adparatu splendidissimo peragi animaduertissent.

§. VII.

Quam late in rebus priuatis ac domesticis patuerit illa sollemnitatum verborumque religio, vel ex eo intelligimus, AVDITORES, quod ipse CICERO, cui ceteroquin & fumus Romae igne alieno luculentior

 vide-

videbatur, exagitare non dubitet iureconſultos, vtpote qui IN OMNI IVRE CIVILI, RELICTA AEQVITATE, VERBA TANTVM RETINVISSENT. Et ſane, quid aequius exiſtimes, quam ſeruo ad conſequendam libertatem ſolam domini ſufficere beneuolentiam? Aſt non ſufficere videbatur Romanis. Quando, impacto colapho, vindicta contigerat caput, quando, circumacto in gyrum homine, dominus recitauerat formulam: HVNC EGO HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO: quando denique magiſtratus, apud quem erat legis actio, liberum addixerat hominem, tum vero illico, ipſoque iſtius turbinis momento, exibat Marcus, qui Dama paullo ante fuerat, mendax, vappa, lippus, non treſſis agaſo. Quid aequius credideris, quam licere patrifamilias ſine verborum ſollemnitatumque ambagibus liberos vel e ſacris poteſtateque ſua dimittere, vel in alterius transſcribere familiam? Nec licuit tamen apud Romanos. Niſi enim quinque ciues interfuiſſent ſpectaculo, niſi anteſtatus praeſentium auriculas traxiſſet, niſi, qui emtoris perſonam induerat, libram aeneam numo aliquoties percuſſiſſet, addidiſſetque formulam: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE HAC AENEAQVE LIBRA: poſtremo niſi ludicrae aliquot interceſſiſſent manumiſſiones, tantumdem actum videbatur, ac ſi actum eſſet nihil. Tanta ſcilicet Romae erat vis vindictae, tanta conceptorum verborum efficientia, vt, quemadmodum Circe virgula verbisque Theſſalis homines conuertiſſe fingitur, ſed fingitur tantum: ita Romani vindicta formulisque ſuis ſeruos in homines liberos, liberos in patresfamilias, hos in liberos atque heredes ſuos repente atque e veſtigio commutarent.

§. VIII.

Aequiſſimum porro dixeris, pro iure legitimo haberi ratumque eſſe oportere ſupremum ſani hominis iudicium. Quae enim ſanctior poteſt excogitari benefaciendi voluntas, quam vel cogitantium de morte, vel exigua in ſpe trahentium animam? Quodnam dignius obſequio noſtro iudicium eſt, quam quum, remotis vtilitatibus, ſolum animo honeſtum obuerſatur, quum mors omnem ſpem recipiendi beneficii intercludit, & incorruptum iudicem mittit ad ferendam ſententiam? Et tamen in alia omnia ibant Romani, qui tot ſollemnitatibus ac formulis vltimum iſtum vitae humanae actum implicauerant, vt data opera, ſi non plauſum, at riſum in re ſeria excitare voluiſſe viderentur.

tur. Denuo ad hunc mimum euocandi erant quinque ciues Romani, libripens, antestatus & fictitius familiae emtor. Deinde, prolatis ceris, quae supremum testatoris iudicium complectebantur, opus videbatur sollemni illo carmine: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS, QVIRITES, TESTIMONIVM PRAEBITOTE. Si quid horum testator, aut pertaesus miserae ac superstitiosae diligentiae, aut senectutis morbiue vitio obliuiosus omisisset: non videbatur voluisse, quod voluerat enixe, tantaque contentione animi, qua velle solent, qui velle in posterum nequeunt. Iam adituro hereditatem quanta sollicitudine regenda erat lingua, ne praecurreret mentem, aut formula caderet in recitandis verbis cretionis? Quanta verborum rituumque religio obseruanda, quoties noua nupta conueniebat in manum, & deducta domum, aqua & igne accipiebatur? Quot caerimoniis defungendum, si quis eamdem, vbi iam amor refrixerat, a se vellet segregatam? Quamuis paene quotidiana Romae essent matrimoniorum discidia, feminaeque etiam illustres annos non tam consulum, quam maritorum, numero computarent: nemo tamen priscis temporibus iure repudiatam credidisset vxorem, nisi vel tristissimum illud diffarreationis sacrificium intercessisset, vel remancipatio facta fuisset sollemniter, vel denique dictacaussa, ademtis clauibus, testibusque aduocatis, libertus miserae mulieri occentasset illaetabile istud carmen: RES TVAS TIBI HABETO. Quid dicam de reliquis negotiis priuatis? quid de contractibus? quid de sanctissimo illo, quod proxime legum ac poenarum metum ciuitates regit, iureiurando? quibus omnibus Romani, perinde ac si nuda fides parum religionis mortalibus incuteret, formam ac sollemnitatem aliquam, tamquam splendidiorem vestem, circumdederant? Hinc nunciaturi nouum opus, lapillum iactabant: interrupturi vsucapionem, surculum defringebant ex arbore: vadimonium promittentes manus tollebant: daturi vel suscepturi mandatum, porrigebant dextram: pignus constituturi, eamdem in pugnum comprimebant. Denique in iure cessionum, venditionum sub hasta, stipulationum, cautionum, acceptilationum tam scrupulose concipiendae erant formulae, vt is labor & eminentissima Mucii Scaeuolae, Aquilii Galli, aliorumque summorum virorum ingenia fatigaret, nullaque re magis obnoxiam sibi plebem haberent principes ciuitatis, quam quod confluenti ad se ac limi-

na summo mane obsidenti clientium turbae formulas istas, e solio domestico, tamquam oraculo e tripode redderent.

§. IX.

Nouus iam ac potentissimus campus, in quo se explicaret oratio, mihi in forum prodeunti aperiretur, AVDITORES, nisi promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint, identidem admoneret. Quid enim in forensi illo strepitu actum, nisi sollemniter? quid vel a litigantibus, vel a Praetore dictum, nisi ex formula? Primo omnium, quia ne temporum quidem oratio olim peruulgata erat: dies, quibus lege agere fas esset, a pontificibus, tamquam a Chaldaeis, petendi erant. Deinde adeundus aliquis ex iis, qui vrbanam illam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis, ac stomachi sequebantur, vt, qua potissimum actione pulsare aduersarium, qua exceptione alterius ictum declinare, qua sponsione alterum prouocare expediat, ediceret. Denique vbi intra teli iactum ventum danda quam maxime erat opera, vt ministratum a iureconsultis telum non modo maxima vi, sed etiam ex artis formula, in iugulum aduersarii defigeretur. Nam siue actor in ius vocaret reum, siue in iure ederet actionem, siue is, vnde petebatur, exceptione se defenderet, siue vterque contestaretur litem: id omne fieri oportebat sollemniter, verbisque, quae vel album praetoris, vel fori disciplina sufficiebat, conceptissimis, & cum tanta recitandis circumspectione, vt, qui formula ceciderat, ipsa caussa cecidisse videretur. Quanta cura, vt alia omittam, vindiciae postulabantur? Intenderat actor: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, INDE EGO TE EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCO. Is profecto, vnde petebatur, nihil egisset, nisi tam loquaciter litigioso, vti eleganter CICERO vocat, reddidisset carmen sollemne: VNDE TV ME EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Quid interea Praetor? Ne pulcrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur: ei quoque carmen compositum fuerat, cum ceteris rebus lepidum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS, PRAESENTIBVS, ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. Hinc litigantes, sapiente, qui praesto erat, duce, ludicrum iter faciebant per forum, quasi ituri in rem praesentem, & paullo post, audita e tribunali voce: REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hoc vero confecto itinere, confer-

ertisque in speciem manibus, tum demum praetor, ab vtro litiganti-
um rem possideri aequius videretur, pro tribunali non sine formula
decernebat. Tantae molis erat, AVDITORES HONORATISSIMI, vindicias
dare: tam operosum, possidenti seruare possessionem, & exsequi edi-
tum: QVI NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO POSSIDET, EI VINDICI-
AS DABO. Vt paucis me expediam, Romani magistratus, siue darent,
dicerent, addicerent: siue lictorem lege agere, manus iniicere, expe-
dire secures, & supplicium more maiorum sumere iuberent, siue iudi-
ces vel recuperatores caussam cogniturOS darent, semper erant sui
similes, id est, rituum, quos a maioribus traditos acceperant, stu-
diosissimi, verbisque sollemnibus ac compositis, tamquam glebae, ad-
scripti.

§. X.

Animaduertisse vos arbitror, AVDITORES, veterem illam Romano-
rum iurisprudentiam publicam aeque ac priuatam, totam propemodum
fuisse formulariam, atque innumeris illigatam atque implicatam sol-
lemnitatibus. Id vero gentis prudentissimae institutum dici non pot-
est, quam plerisque hoc tempore videatur ridiculum, quam nugato-
rium, atque indignum incredibili illa atque omnium laudibus conce-
lebrata Romanorum grauitate. Quare vt tota res eo melius diiudice-
tur, operae pretium est, quaenam sit istorum vetustatis contemtorum
ratio, cognoscere. Qui, quoniam hodie sine hoc rituum ac formu-
larum adparatu & rempublicam rite administrari, & consilia salutaria
capi, & bella cum hostium internecione confici, & negotia quaelibet
in foro aeque ac intra priuatorum penates commode explicari vident,
facile in eam opinionem prolabuntur, vt vniuersum istud rituum my-
sterium, verborumque, quod vocant, aucupium ridiculum ac superua-
cuum fuisse arbitrentur. Quid autem reipublicae interfuit, inquiunt,
& patres conscriptos, sententiam dicturos, & magistratus, acturos cum
populo, & ipsos, quibus maximam rerum molem permiserant, belli
duces, certis ritibus ac formulis adstringi? Nam quibus artibus illa
salutis publicae tutela, auctoritas puta imperantium, vere compararetur,
facile est ad intelligendum. Seueritate moderata ita vitia coercere,
vt poena ad paucos; metus ad omnes perueniat: constanter seruare
reipublicae formam: magnitudinem imperii fide, iustitia, opibus, ar-
misque victricibus tueri: furores tribunicios & plebis procellas voce
ac

ac viribus ſuſtinere: ex arena denique capere conſilium, & in minima quaeuis rerum momenta, quae animos in ſpem aut metum impellunt, intentum eſſe: id vero eſt, quod & ciuibus, & ſociis, & ipſis denique hoſtibus venerabilem reddit reipublicae maieſtatem. Quibus omnibus quantum aduerſetur formularia illa ſuperſtitio, illi facile animaduertunt, qui, quam facile inter taedioſiſſimas ſollemnitatum ac verborum moras ſeſe ſubducat rei bene gerendae occaſio, non ignorant. Quamobrem quemadmodum ipſi Romani, non eum quidem, qui ſexcentis ritibus & compoſitis ab Euandri matre carminibus deos euocarat, ſed qui, quid in fatis eſſet, ſine ambagibus vere coniecerat, vatem iudicabant optimum: ita & nobis, non qui ex formula, & quaſi ex magiſtri praeſcripto, adminiſtrant rempublicam, ſed qui vtrique ciuitatum fortunae conſilia prudenter attemperant, bene videntur de vniuerſo humano genere mereri. Quam ridiculum porro ac nugatorium videtur, contractus, aliaque quotidiana negotia, quin ipſam vrbanam illam ac forenſem militiam certis ritibus ac formulis adſtringere? Quaſi non ſit boni viri officium, & ſine iſtis liberare fidem, &, quae vel nutu pollicitus ſit, religioſe praeſtare. Quaſi non ſatis in ſe moleſta eſſet diſceptatio forenſis, niſi illis verborum ſollemnitatumque ineptiis fieret moleſtior, & litigantes in foro, tamquam in ſcena, mimum agere iuberentur. An vero minus ridiculum videtur, rem ſeriam agentes anteſtato opponere auriculam, vel duce ſapiente, ludicrum iter per forum facere, quam ſciſſorem in coena Trimalcionis ita ad ſymphoniam lacerare obſonium, ac ſi Darius hydraule cantante pugnaret? Siccine tam vanum Romani iudicarunt votum Catonis, forum murice ſterni optantis, vt tot ritibus ac inanibus verborum conceptionibus lites traherent, occaſionemque ſuppeditarent cauſſidicis, illo conceſſo ſibi latrocinio, vti veterum non nemo vocat, imperitam multitudinem tanto diutius opprimendi? Quae enim alia patribus fuit omnia iſta excogitandi ratio, quam vt patricii, qui, teſte POMPONIO noſtro, in latenti retinebant horribile iſtud formularum ſecretum, vniuerſam plebem ſibi haberent obnoxiam, eorumque domus, ab omnibus, qui vel lege agere, vel contrahere, vel teſtamentum condere, vel paullo argutius litigare vellent, tamquam communia ciuitatis oracula, adirentur? Hinc ſane tam grauis principum ciuitatis virorum ira exarſit, quum Cn. Flauius cornicum oculos con-

configere, & singulis diebus ediscendos fastos cum toto illo formularum adparatu proponere non dubitasset. Hinc non minor inuidiae tempestas in Sex. Aelium Catum detonuit, noua iureconsultorum mysteria, post Flauianum istud sacrilegium reperta, & occultis exsignata notis iterum enunciantem. Nihil enim patres, penes quos tam diu lucrosa istius inanis scientiae possessio fuerat, magis in furorem ac rabiem egit, quam quod illorum duumuirorum opera effectum esset, ne ipsi, vti olim, rebus omnibus ciuium interessent. Id vero tunc momordit homines: id illis bilem in ipsas nares exciuit, quod euulgato illo secreto, non amplius turba consultantium limina sua insideret, nec ciues tam frequentes, vt antea, confluerent ad penates suos, formulas inde, tamquam sortes e Phoebi cortina, petituri. Verum quid opus est verbis, quum fraus pelluceat, eamque ex ipsis Romanis viri maximi ac prudentissimi iam pridem deprehenderint? Cui enim magis credendum, quam ipsi TVLLIO, qui totum illud formularum peculium rem paruam esse dicit, prope in singulis litteris & verborum interpunctionibus occupatam, fucatam ineptiis, prudentiae omnis inanem, fraudis autem & stultitiae plenissimam. Quibus magis adsentiendum, quam Constantino Magno, Theodosio, & sacratissimo illi IVSTINIANO, qui antiquas fabulas, & scrupulosam verborum obseruationem, aucupatione verborum insidiantem, graui oratione insectantur, quin legibus prudenter scriptis ex republica, ex foro, ex priuatorum domibus, ipsaque hominum memoria proscripserunt? Eat iam aliquis, perfricet frontem, & verbosam illam prudentiae simulationem non dicemus laude, sed patrocinio dignam iudicet, quam & viri prudentissimi florente republica riserunt, & meliore saeculo maximi principes exploserunt, perpetuisque, quibus digna erat, tenebris damnarunt.

§. XI.

Talis fere est, AVDITORES HONORATISSIMI, eorum, qui formulariam illam Romanorum iurisprudentiam rident atque exagitant, oratio. Quibus profecto nimium splenis oportet superesse, dum statim soluuntur in risum, vbi quid ea sollemnitate, cuius ipsi rationes sciunt cum ignarissimis, vident explicari. Qui, si cogitarent, quemadmodum Alcibiadis Sileni clausi ridiculam & monstrosam prae se tulisse speciem; aperti statim sacrum ac diuinum quid ostendisse dicantur: ita pleraque

veterum instituta primo adspectu ridicula atque inania adparere; considerata paullo accuratius, ac veluti reclusa prudentiam admirabilem demonstrare, magis fortasse risui in re seria temperarent. Quam difficile vero illi cohibebunt risum, si ipsos Ebraeos, diuinitus institutos, vel seruorum, qui se in perpetuum dominis addixerant, auriculas clauo posti adfixisse, vel eius, qui adfinis nuptias adspernabatur, calceum pede detractum retro proiecisse, vel denique in libellis repudii scribendis, omnibusque paene non dicam sacris, sed ciuilibus negotiis, certas verborum formulas religiosissime seruasse audiuerint? Quam aegre tenebunt risum, quando ipsos Germanos, ferocem ac bellicosum populum, reges ac duces, concussis frameis electos impositosque scuto circumtulisse, vxores coemtione imaginaria quaesiuisse, adoptasse per capillorum incisionem, res per festucam manu emissam e suo in aliorum dominium transscripsisse, iudiciaque cum magno formularum adparatu auspicatos esse, intellexerint? Quicumque enim istud Romanorum institutum, tamquam ridiculum traducunt, facere nullo modo possunt, quin de diuina & spectata rebus in omnibus Ebraeorum ac maiorum nostrorum grauitate ac sapientia non nihil eadem temeritate detrahant. Quantum autem in eo fallantur, & quam admirabilis veterum prudentia in illa rituum ac verborum religione, tamquam in extersissimo quodam speculo, reluceat, ex iis, quae dicturus sum, facile intelligetis.

§. XII.

Nam primum omnium, si hoc illis concederemus, posse rempublicam & sine adscititio isto formularum splendore cum laude administrari: non ex eo tamen efficeretur, quod isti volunt, inane ac ludicrum fuisse totum illud sollemnitatis studium, neque alio, quam ad decipiendam plebem, pertinuisse. Neque enim, quod hodie, hominibus magis principatui & strictiori, quae vbique fere terrarum inualuit, imperandi rationi adsuetis fieri potest, id & olim potuit, quum turbae illi humili, quae nouarum rerum auida ad Romuli asylum perfugerat, reges & magistratus precario fere imperarent. Ita profecto natura comparatum est, AVDITORES, vt homines, qui coaluerunt in ciuitatem, animo tamen plerumque sint a republica alienissimo. Nam quum bonum ciuem ita praecultum atque institutum esse oporteat, vt iussis imperantium pareat promte, vt ad vtilitatem publicam omnes actio-

actiones omniaque consilia sua referat, vt denique nihil sibi bonum atque vtile esse statuat, nisi idem bonum ac salutare sit vniuersae reipublicae: natura contra effraeni homines plerique adeo ad omnem licentiam feruntur, vt, si omnia agere suo arbitrio, si fraena impune mordere, suisque velificari commodis possint, tum demum sibi verae libertatis dulcedinem percipere videantur. Ita vero natura formatum vulgus, cui, vt CORNELIVS TACITVS ait, priuata tantum stimulatio, & vile decus publicum est, quomodo aequo animo ferret iugum, nisi quaedam aduersus rempublicam pietas ac veneratio arte in iis excitaretur? Et id quidem Romanorum erat consilium, quum domi ac foris omnia negotia publica decoro ritu verbisque ad maiestatem compositis, explicanda iudicarent, vt multitudo, quae non delectu aut sapientia, sed impetu & temeritate ducitur, hac oculis offusa caeremoniarum religione ad concipiendam animo reipublicae maiestatem adduceretur. Quod quam feliciter sint consequuti, res ipsa deinde docuit. Saepe enim plebem, tribuniciis furiis agitatam, saepe maximos exercitus, quos nec pudor, nec metus suppliciorum, nec dicendi vis ac copia in officio continuerat, postea vel fascium aut aquilarum conspectus, vel supremum istud in re trepida senatusconsultum: DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPERET, vel sollemne carmen: I LICTOR, COLLIGA MANVS, tamquam fulmen aliquod perterruit. Quare tantum abest, vt ad inanem quamdam iactationem comparatum fuerit illud rituum ac formularum inuentum, vt prudentiae in eo eluceat artificium, quod dictis factisque in gerenda republica, splendorem ac decus quoddam conciliat. Cuius rei exemplum ipsa natura praebet, quae suas dotes suaque opera partim nude, & quantum opus est, explicat, partim splendore quodam circumdata eleganter, & prout decet, ostentat. Perinde regia ista ac sublimis, quae in republica administranda versatur, prudentia quasdam actiones suas ritibus ac verborum conceptionibus augustiores reddere conatur, & tanto id quidem magis, quia naturae opera vltro & sua sponte vel ipsum naturae nomen commendat; prudentia quadam arte ac disciplina, vt actiones suas ciuibus probet, & a vulgi malignitate vindicet, videtur indigere. Quamuis itaque, qui haec omnia rident, dum seueritatem, prudentiam, iustitiam, eloquentiam, consilii promtitudinem viam ad veram auctoritatem ac maiestatem imperii emunire

contendunt, libentibus id nobis atque adprobantibus faciant, neque nos cuiquam concedamus, vt illa imperandi praesidia pluris quam nos fecisse, aut ea laude maiore digna existimasse videatur: nescio tamen, cur his omnibus aduersari putent formularum ac rituum obseruationem, & cur illa rei bene gerendae occasionem intercipi, sibi persuadeant. Quasi nulla harum virtutum eminuerint Romani veteres, aut formularum & sollemnitatum studium istis, ad hanc laudem contendentibus impedimento fuerit. Quasi, dum sollemnes quaedam formulae in senatu, aut comitiis recitabantur, interea processisset annus, & Hannibali occasio data fuisset, epulandi in Capitolio.

§. XIII.

Sed id nimirum illis quam maxime videtur ridiculum, quod contractus, aliaque negotia ciuilia, tot formulis ac sollemnitatibus adstricta fuerint a Romanis. Enimuero, quod illis perridiculum est ac nugatorium: id nobis sapiente consilio instituisse videntur mortalium cordatissimi. Eo enim prudenter consequebantur, vt nec sempiternis litibus tam necessaria ciuitatibus animorum ac voluntatum coniunctio distraheretur, nec multitudine legum, tamquam mole, obrueretur respublica.

§. XIV.

Quantum ciuitatum intersit, vt litibus fomenta, quoad eius fieri possit, omnia subtrahantur, nemo, ciuili illa sapientia vel mediocriter imbutus, negabit. Lites enim, vbi ita sensim gliscunt in republica, vt nec tribunalia illis componendis sufficiant, primo domos, hinc gentes & familias, ac postremo ipsos ordines dissociare, ac in factiones reip. perniciosissimas distrahere solent. Iam vero cogitate vobiscum, AVDITORES HONORATISSIMI, an non vberrimus litium prouentus iis ex negotiis, quae vel ex vnius vel duorum voluntate ac consensione capiunt substantiam, succrescat? Quum enim animi consilium neque oculis, neque vllo alio sensu percipiatur: facile ii, quibus plus vafritiei, quam fidei, est, perplexantur, & ingeniosa improbitate, quod gestum est, peruertunt. Quid pactorum & contractuum religione sanctius? Et tamen alteruter paciscentium saepenumero negat, sibi vmquam negotium tam sollemne explicandi fuisse consilium. Siccine, inquit, alter fructum dolo suo capiet? An a me iure petet, quod ego per iocum & animi caussa, vt fieri solet, spopondi? Ergone homini libe-

liberali in posterum non licebit iocari, quin iocus in contractum transeat? Itaque maleferiatis hominibus, vt conqueritur apud comicum senex, pactum non pactum est, non pactum autem pactum, quod alteri lubet. Quid supremis hominum iudiciis venerabilius? quidque aequius, quam vt exitum habeat eorum voluntas, qui velle amplius non possunt? Et tamen eodem obtentu, quod vel ob dementiam testari non potuerint, vel ex animi sententia noluerint, multorum olim testamenta impugnata ac peruersa esse, nemo ignorat. Idemque in donationibus, sponsalibus, aliisque pactionibus contigit saepissime. Nullum enim est tam graue sanctumque inter homines negotium, quod non conuellere consueuerit innata illa generi humano perfidia. Quid hic Romani? Sollemniter illi haec omnia explicari volebant, ne quis ea serio atque ex animi sententia acta esse negaret, eaque exceptione friuola Praetori facesseret negotium. Non itaque Romani, qui fidem in negotiorum contractibus sanxerant, non putabant impium, si quis datam fidem non seruasset, aut rem fidei suae a moriente commissam non praestitisset: neque tamen actionem dabant, si quid sollemnitatum in huiusmodi negotiis fuisset praetermissum. At si conditurus testamentum, testes, libripendem, antestatum adhibuerat, & per omnia mancipationis ac nuncupationis ritum ac formulam obseruauerat: si in stipulationibus, cautionibus, acceptilationibus, nouationibus alter alteri interroganti congrue atque ex formula responderat: nihil profecto caussae esse videbatur, cur quis serio vel testamentum conditum, vel contractum initum fuisse negaret, aut cur praetor eum litem ex lite serere, & fora ac basilicas inani clamore implere pateretur.

§. XV.

Accedit & altera non minus grauis atque idonea ratio, quae Romanis ad excogitandos tot ritus ac formulas, quibus negotia ciuilia a ciuibus explicarentur, incitamento fuisse videtur. Existimabant enim, id quod res est, respublicas non eas quidem, in quibus quotidie gliscat legum multitudo, sed quae quam paucissimis & sapienter inuentis maiorum institutis regantur, dici posse beatissimas. Praeclare iam a PLATONE obseruatum est, quanto pluribus legum praeceptis ciues adstringantur, tanto vberiorem esse solere vitiorum prouentum: sicuti latissime ibi euagari soleat vis morbi, vbi medicis iusto pluribus facultas detur artem salutarem faciendi. Et quid, quaeso, aliud innume-

rabili aliarum super aliis cumulatarum legum multitudine efficitur, quam vt ciues ius, quo reguntur, ex poenis, pretiosissima certe disciplina, addiscant? Quid aliud ea efficitur, quam vt & innocentissimus quisque incidat in leges, tamquam in laqueos, & ipsa iurisprudentia vniuersa sibi fiat dissimilis, captiosa, incerta, ambigua? Quid ergo Romani? Eiurato regum nomine, quum leges, id est animam, deesse reipublicae animaduerterent: breui illo duodecim tabularum ambitu vniuersum ius ita complectebantur, vt carmen illud patrium ipsi pueri in scholis facile infigerent memoriae, & idem tamen fons esset vniuersi publici priuatique iuris. Ne autem pro cultissimo illo iurisprudentiae hortulo horrida legum silua paullatim succresceret: non statim, si quando nouum incideret negotium, distribuebant tabellas, & centurias tribusue in suffragia mittebant, nouasque leges ferebant ad populum, sed ex ipsis decemuiralibus tabulis modum rationemque illud explicandi prudenter comminiscebantur. Hinc quum nihil a decemuiris de adoptione atque emancipatione liberorum cautum esset: an ideo statim edixerunt comitia, in quibus, quid ea de re vellent iuberentque Quirites, dinumeratis suffragiis, explorarent? Minime vero. Quum enim intelligerent, licere patri per duodecim tabulas ter venumdare filios, eaque, quae in mancipio essent, nexu vel sollemni mancipationis ritu in alterius dominium transscribi posse: callide profecto statuebant, filium ter in speciem venditum, datumque mancipio, & rite in adoptionem alteri dari, &, si tertium accessisset manumissio, e sacris paternis exire posse. Paterfamilias vti legasset de re sua, ita ius fore, edixerant decemuiri: neque tamen iidem rationem ac modum conficiendi testamenta ostenderant. Quid ergo Romani? An ideo statim tribuum colligebant suffragia? Minime vero. Quum enim leges de intestatorum successione priuatorum voluntate non refigi, neque adeo supremis singulorum iudiciis infringi mutarique posse viderentur: callide fingere maluerunt, familiam, tamquam rem mancipi, inter viuos per aes & libram transferri in familiae emtorem, sub lege tamen secreta, quam in ceris obsignatis expressam esse, testator praesentes sollemni nuncupationis carmine monebat. Quid dicam de nuptiis? Quum de earum ritu nihil in duodecim tabulis cautum legerent, & vxorem tamen, tamquam filiamfamilias & heredem suam, secundum ius patrium in maritorum manu & mancipio futuram esse, haut igno-

ignorarent: non absurde sibi colligere videbantur, praeter confarreationis ritum, qui ad sacra gentilia ac domestica pertinebat, feminam & coemtione, & vsucapione annua fieri matremfamilias, eamque coniunctionem cum remancipatione tum vsurpatione recte dissolui ac distrahi posse. Ita fere omnes actiones legis atque actus legitimi e sagaci veterum iureconsultorum ingenio promanarunt. Quemadmodum enim sollertes atque elegantiae studiosi patresfamilias hortos bene cultos, & directis in quincuncem arborum ordinibus amoenos, quam arbustorum squallore opacos, habere malunt: ita illi viri prudentissimi magis e republica fore iudicabant, vnicuique duodecim tabularum legi plura interpretamenta ac formulas sollemnes, quasi per insitionem, adiici, quam in immensum excrescere legum ciuilium multitudinem.

§. XVI.

Denique ne in foro quidem ac intra tribunalia inanis ac superuacua erat illa rituum ac verborum religio, quám profecto non ideo admiserant Romani, vt traherent lites, aut in re seria magno conatu maximas nugas agerent: sed partim vt lites inter ciues eo citius terminarentur, partim ne quid vetusti moris temere viderentur abolere. Saepe hodie ita instituuntur actiones, vt iudex e longa, quam libelli loco accipit, fabula, quale negotium inter litigantes intercesserit, quid ab actore intendatur, quidque ab eo potissimum probandum sit, vix perspiciat. Hinc nihil frequentius exceptionibus, quibus ab inepto, obscuro, aut incerto libello nomen inditum est. Hinc tot opus est iudicis decretis atque interloquutionibus, antequam ad ipsam litis contestationem, id est, intra teli iactum perueniatur. At enim his omnibus aequo animo supersedebant Romani. Quid enim facilius, quam audire breuissimam actionis formulam: AIO, TE MIHI MVTVI NOMINE CENTVM DARE OPORTERE? Quid facilius, quam audire excipientem reum: ET EGO NEGO, NISI QVOD IAM SOLVTI SVNT. Quid facilius, quam operam dare actori, breuiter replicandi: EGO VERO TE SOLVISSE NEGO, NISI QVOD IN ALIAM CAVSSAM SOLVISTI? Quid procliuius denique, quam & reo se dare, hac se tuenti duplicatione: ET EGO ME IN EAMDEM CAVSSAM SOLVISSE AIO. Vnius horae labor erat, statum totius caussae peruidere, & iudicem dare cum formula: SI PARET, L. TITIVM L. SEIO CENTVM DARE OPORTERE, NISI IN EAMDEM CAVSSAM SOLVTVM ERIT, TV

ILLVM

ILLVM IN CENTVM CONDEMNA. Iam vero ad probationem res redierat, qua intra paucos dies peracta, lis sententia finiebatur, exiguo temporis, multoque minore facultatum dispendio. Non itaque rituum ac formularum hoc vitium fuit, quod homines inter lites consenescerent, & dum ius suum in foro persequebantur, arbores, alteri saeculo profuturas, serere viderentur. Neque illa sunt fomenta litium, ob quae Cato forum murice stratum voluit. Tum demum infinitae fieri coeperunt lites, quum innumeris principum constitutionibus iuris antiqui fundamenta subuerterentur, quum pro vetere iurisprudentia horrida quaedam legum nouarum silua succresceret, quum denique ipsi Romani pontifices, quorum ex legibus hodierna litigandi ratio ac disciplina forensis paene tota profluxit, adscititia specie sanctitatis ac iustitiae illudere generi humano, atque oracula sua orbi pro legibus obtrudere coepissent. Eos autem, qui iurisprudentiae formulariae hanc famam per orbem litterarium differunt, magnopere sua opinione falli, vel id vnum argumento est, quod nusquam disceptationes forenses minus diuturnae fuerunt, quam vbi omnia in iudiciis sollemniter atque ex formula & dici & fieri oportuit.

§. XVII.

At enim, fluctuante inter partes & plebem republica, optimates isto formularum adparatu ad opprimendos ciues abusi sunt. Quid tum vero? Vtrum, si id factum esse fateamur, formularum id vitium fuisse, fatendum erit; an ipsorum hominum? Semper ea fabula acta est inter mortales, vt qui forensem illam militiam sequerentur, iurisque, quo ciues regantur & ad agendum, & ad respondendum & ad cauendum aliis essent peritiores, imperitam multitudinem hac arte ad auctoritatem suam traducerent. Neque nostris temporibus, quamuis illa verborum religio iam pridem euiluerit, in mundo esse desiit rabularum natio, cui iurisperitia pro hamo est, quo miserae plebis opes ac fortunas intercipiat. Quis vero tam iniquus est rerum aestimator, vt arti tribuat, quod hominum vitium est, & ideo iurisprudentiam, quanta quanta est, ad euertendas ciuium fortunas comparatam esse contendat? Fuerint patres aduersus plebem iniqui, fuerint dominandi cupidi, & hoc formularum inuentum ad subiiciendam sibi multitudinem adhibuerint: at non diutius illis isthoc consilium processit, quam donec Cn. Flauius & Sex. Aelius, plebicolae, & omnis aurae popularis capta-

captatores, totum istud mysterium enunciassent. Et quid prohibuit, quo minus vel saltim ex eo tempore proscriberetur ista formularum ac sollemnitatum religio, si ciues, diuulgato secreto, non nisi inanem strepitum, aut quoddam verborum aucupium in ea deprehenderint? Qui ipsi decemuirorum legislationi, ne quid indignum Romanorum grauitate ac foro occurreret, lege Aebutia in quibusdam capitibus derogare non dubitarunt: cur in ciuitate esse passi sint formulas & sollemnitates, numquam populi suffragiis iussas, numquam firmatas iureiurando, &, quod caput rei est, in se inanes, ludicras, & ad decipiendam plebem vnice comparatas?

§. XVIII.

An tales, inquiunt, CICERONI visae sunt, viro in tantum laudando, in quantum diuina propemodum eloquentia cum summa prudentia ac iudicii acie coniuncta potest intelligi. Quasi vero a more ac consuetudine summi illius viri alienum sit, rem vnamquamque, de qua dicendum erat, modo euehendo in caelum, modo eiusdem laudes, si res postularet, conterendo, sibi eloquentiae famam eblandiri. Idem profecto ille CICERO, qui in oratione pro Muraena Seru. Sulpitii merita, ipsamque iurisprudentiam non sine bile deprimit, alio loco & illum togatae militiae antesignanum, & artem, qua enituit, tam magnifica oratione collaudat, vt ea in re, ingenium efficere quid possit, experiri voluisse videatur. Denique nec Constantini, Theodosii & Iustiniani iudicia multum reformidamus. Formularum superstitionem illi insectantur; fateor: easdem insidiarum plenas ac aucupia veluti esse iudicant; nec id nego. Quin vt eo sim liberalior, etiam hoc adiungo, nec imprudenter eos nec iniuste egisse, dum illam verborum rituumque obseruationem nouis legibus ac constitutionibus sustulerunt. Neque tamen inde consequi arbitramur, vt inuentum illud absurdum aut ridiculum fuerit. Quam multa veterum instituta sustulit iurisprudentia illa media, quam edictum perpetuum inuexit? Quam multa legibus, plebiscitis, SCtis, ipsoque illo edicto perpetuo stabilita, imperatores, qui Antoninos sequuti sunt, constitutionibus suis mutarunt? Nonne isti, vt TERTVLLIANVS ait, illam veterem & squalentem legum siluam, quae a temporibus L. Cornelii Sullae potissimum succreuerat, nouis rescriptorum & edictorum securibus quotidie caedebant? Et tamen nemo tam iniquus est rerum aestimator,

vt illa omnia, quae principes constitutionibus suis vel nouarunt vel plane sustulerunt, absurda, nugatoria, ridicula fuisse arbitretur. Quemadmodum videlicet non eadem vestimenta, quamuis pulcherrima in se, & auro purpuraque fulgentia, omnem aetatem ornant: ita nec omnia instituta omnesque leges omnibus reipubl. temporibus aut cuique statui conueniunt.

§. XIX.

Quod recte & sapienter prouisum libera republica, non ideo vtilitatem adferre potuit, postquam Augustus omnia discordia ciuili fessa nomine principis sub imperium accepit. In primis illa, quae iustam & consultissimam rationem habere videbantur, quum intra pomoeria fere staret ciuitatis Romanae honor, tum quoque pulcra ac decora erant, quum ciuitas iisdem fere terminis, quibus terrarum orbis, post illam Antonini Caracallae constitutionem finiretur. Est ea popularis imperii natura, vt in minimis quoque rebus antiquae consuetudinis momenta seruanda videantur: nec abs re Alcibiades apud THVCYDIDEM iudicat, tutissime agere ciues, qui praesentibus contenti legibus ac moribus, quantumuis deterioribus, nihil temere in institutis patriis reipublicae administratione mutare sustineant. Hinc tot fictionibus opus erat libera republica, totque formulis ac ritibus, quibus noua iura e vetustioribus, veluti riuulos ex fonte suo, deriuarent. His autem opus non erat amplius, quum pacis interesset, omnem potestatem in principem conferri, neque discordantis reipublicae aliud videretur esse remedium, quam si ab vno regeretur. Tunc vero facilius & minore cum periculo figuntur & refiguntur leges: tunc non opus est comitiis, in quibus leges populi submittantur suffragiis: tunc nihil est, quamobrem fictionibus, formulis, ritibus indulgeatur, quum pro consultissima ratione legis sit non iniqua principis voluntas. Aequo ergo animo hac iurisprudentia formularia carebant tempora Constantini, Theodosii, Iustiniani, qua non facile caruissent Romuli nepotes, qui liberam viderant rempublicam. Neque ideo ridiculum ac Romanorum grauitate indignum iudicandum est, quod extremis temporibus, quum iam paene consenuisset respublica, non amplius videbatur necessarium.

§. XX.

Multa dicenda supererant, AVDITORES HONORATISSIMI, nisi vestra

ſtra abuti patientia, piaculum videretur. Quare iam id ago, quod vel naxime a me exigit huius diei ſollemnitas, cuiusque potiſſimum cauſſa n hunc ambonem adſcendi. Enimuero, dum me huic orationis parti ıccingo, neſcio qui fiat, vt, quae ſingula mei ordinis hominibus, noıum auſpicaturis munus, ſollicitudinem quamdam iniicere ſolent, ea ſe nihi hodierno die obiiciant vniuerſa. Siue enim celeberrimam, ex ıua diſceſſi, academiam, ſiue hanc illuſtrem, in quam me contuli, ıoneſtioris doctrinae officinam intueor: fieri profecto non poteſt, quin :ommouear aliquantulum, & veluti conturbari mihi fatear conſilioum rationes. Hala diſceſſi, AVDITORES, quae iam inde ab academiae uae incunabilis orbem litterarium vniuerſum & ſplendore nominis, & admiratione compleuit: quam tot doctrinae lumina docendo ſcri›endoque adſidue illuſtrant, quo denique, tamquam ad celeberrimum apientiae mercatum frequentes vndique confluunt erectioris indolis uuenes, petituri inde melioris atque incorruptioris doctrinae exemılum. Huius ego almae matris an vmquam ſine deſiderio quodam eminiſcar? An non ſubinde eo ſubtriſtis reflectam oculos, vbi & ortunarum ſedem primum reperi, & publicis priuatisque beneficiis lignitatem meam ſaepius memini amplificatam? Fuerunt mihi ibi :ollegae, qui meam induſtriam, & bene de re litteraria & iurisprulentia merendi ſtudium mirifice probarunt: fuere amici, qui mea :auſſa voluerunt omnia, meque non ſine doloris ac deſiderii ſignifi:atione ex amplexibus ſuis dimiſerunt: fuerunt auditores ſeduli, meiıue amantiſſimi, qui frequentes domum meam confluebant, tamque ıonorifice me proſequebantur abeuntem, vt viderer mihi eo die fructum anteactae vitae capere vberrimum. Quapropter ſi Athenas iſtas Halenſes mihi non minus dixero iucundas fuiſſe, quam illas Atticas T. Pomponio, quem prae Athenarum ſuauitate ipſius Romae obliuio ıuodammodo ceperat: neminem quidem veſtrum id miraturum arbiror, AVDITORES. Auget ſollicitudinem celeberrimae huius academiae onſpectus, quamuis in ſe multo iucundiſſimus. Demandatum mihi ıic eſſe intelligo Anteceſſoris munus: habeo rationem, quid prae›otentium Ordinum decreto acceperim: video, & in me conuerſos eſſe omnium oculos, idque a me iure exigi, vt iurisprudentiam ıon vulgari via, ſed accuratiſſima ratione tradam, nihilque faciam eliqui, quod ad tuendam amplificandamque huius illuſtris academiae

 digni-

dignitatem quoquo modo pertinere videatur. Quae omnia quantae molis sint, quamque modicas vires ad id efficiendum mihi suffecerit natura, nemo me ipso intelligit accuratius. Quare quemadmodum Themistocli, capessenti rempublicam, Miltiadis trophaea somnum excussisse dicuntur: ita mihi ab eo tempore, quo mihi hanc dignitatem decretam esse intellexi, dies noctesque obuersantur WISSENBACHIORVM, HVBERORVM, NOODIORVM, ECKIORVM, SCHVLTINGIORVM, WESTENBERGIORVM merita. Haec me excitant adsidue: haec, quid a me exspectetur, idemtidem admonent: haec & aliquando exterrent, satis animaduertentem, in hoc stadio tot illustria ingenia non dicam exaequare passibus, sed vel pone subsequi, & eorum vestigia legere, multo esse difficillimum. Quae quum ita sint, paullo commotior quidem suscipio hoc munus, quod mihi vestra, patriae atque academiae Patres, auctoritas imposuit: sed suscipio tamen, illudque cum tanto maiore fiducia subeo, quo luculentius ex hoc rerum euentu plane inexspectato auguror, Dei immortalis id esse consilium, qui & olim semper rebus meis adfuit, & me nihil tale cogitantem, iamque accinctum itineri Francofurtano, quo me potentissimus Prussiae Rex, honestissima proposita conditione, ad docendam iurisprudentiam euocauerat, in hanc prouinciam pertraxit. Vnde & certissimam spem concipio, eius benignitatem nec hic sincero meo publicae vtilitatis studio vmquam defuturam.

§. XXI.

Vobis autem, patriae atque academiae Patres, qui me huc amplissima & splendidiore, quam vlli a multo tempore oblatam ferunt, conditione proposita, huc tam benigne euocastis, tantum me debere profiteor, vt si me totum vobis manciparem, viderer tamen mihi vix minimam officii mei partem adsequutus. Vos enim me, nulli vestrum cognitum, clementer & consentiente suffragio exciuistis: vos me aduenientem mirifica ac paene inusitata excepistis humanitate: vos nihil, quod ad me ornandum recreandumque ex itinere molestissimo pertinere videbatur, praetermisistis. Quae omnia tanti mihi sunt, viri illustres atque amplissimi, vt id vnum mihi dolendum videatur, effecisse vos hac beneficentia vestra, vt ingrato mihi viuendum moriendumque videatur. Interea haec summa benignitas vestra incitamento mihi erit perpetuo, nullum vt defugiam laborem, nullas vt mihi vigilias

gilias molestas existimem, quibus celeberrimo atque illustri huic Frisiae Lyceo vtilitatem aliquam adferri posse intelligam. Adlaturum autem me aliquam confido, si vos, exoptatissimi Collegae, quibuscum diuinum numen me iam arctius coniunxit, vestro me subleuabitis consilio, vestro incitabitis exemplo, vestro denique amore, cuius iam tot experimenta dedistis, me porro recreabitis. Vos itaque rogo & per communis academiae salutem obtestor, vt me lubentes in collegium vestrum recipiatis, eoque complectamini amore, quo vos ego complector vniuersos. Numquam in me vel fidem, vel, quae ab amico proficisci possunt, officia, vel, qui a collega, amorem desiderabitis. Quemadmodum enim te, vir magnifice, qui iam ad academiae nostrae clauum sedes, iam pridem absens absentem ob diffusissimam eruditionem ita admiratus sum, vt nihil iucundius mihi per omnem vitam futurum sit, quam si, vt olim Iunium, iuris & historiarum peritissimum, a Caii Gracchi amicitia, Gracchianum adpellatum esse, Plinius obseruat, sic mihi a tui amore HEMSTERHVYSIANI cognomen obtingeret: ita & vos omnes, coniunctissimi collegae, quos mihi iampridem doctrina ac celebritas vestra venerabiles reddidit, maximi faciam, & feram in oculis, quauis re facilius me a vobis superari passurus, quam amore atque obseruantia. Decem illos, quos Halae exegi, annos, nunquam me cum vllo collegarum in gratiam redire memini: ita colui omnes atque obseruaui, vt plerique me non sine desiderio quodam ex amplexibus suis dimiserint. Talem me hic quoque futurum, porrecta hac dextra, & candore vere Germanico, vobis polliceor, spondeoque, vti formula veteri vtar, VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, numquam me commissurum, vt inter nos vlla sit, nisi honesta atque vtilis huic academiae aemulatio.

§. XXII.

Denique ad te mea se oratio conuertit, spes futurae aetatis, flos litteratissimae lectissimaeque iuuentutis, cuius ego conspectu iucundissimo mirifice me recreari sentio. Vestra res agitur, o mei: vobis & seritur, vt ille ait, & metitur: vobis hoc atque omne militabitur bellum, cuius caussa hodie veluti sacramentum dixi. Videbitis me quotidie & ducis & commilitonis munere fungi, nullosque vestri caussa labores ac lucubrationes defugere, quibus & viam vobis ad ciuilem illam sapientiam emuniam, & exemplo meo ad intensiorem diligen-

tiam excitem. Vos mihi hanc vicem reddite, vt ametis vestri amantissimum, studioque & attentione vestra me vicissim reddatis alacriorem. Cogitate quaeso, paucos esse, quos in academiis transigitis, annos, & ab illis tamen omnem vobis spem suspensam esse futurae felicitatis. Ponite vobis ob oculos messem, quae imminet, vberrimam, eamque sudore vestro dignissimam esse credite. Rationem inite, quam praeclara illa sint, quibus vos destinarunt lacrymosa parentum vota, quidque a vobis patria, cui nati estis, iure quodam suo exspectet. Sic enimuero speramus, numquam vos e scholis nostris exituros, nisi doctiores, & solidiore iurisprudentiae cognitione bona fide imbutos. Sic confidimus fore, vt e nostra vestraque diligentia vtilitas ad hanc rempublicam redundet vberrima. Sic denique certo nobis pollicemur, illustrem hanc Franequeranam, tot celeberrimorum doctorum meritis, meaque qualicumque opera, pristinum seruaturam splendorem, nouisque amplificatam auctibus perennaturam, palladium Frisiae, decus Belgii, orbis litterarii ornamentum.

D I X I.

DE

DE

VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

EXERCITATIO XI.

CAP. I.

DE

NATVRA ET INDOLE NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

SVMMARIA.

§. I. Instituti ratio. §. II. Romani Argentarii & mensarii non fuere similes collybistis hodiernis. §. III. Nec tamen permutatio pecuniae localis veteribus fuit ignota. §. IV. Ea an fuerit cambium locale. §. V. Vera cambiorum origo. §. VI. Quid cambiare & cambium. §. VII. Huc non pertinet cambium minutum, sed locale. §. VIII. In eo quatuor personae concurrunt. §. IX. Possunt tamen & plures esse. §. X. Et pauciores. §. XI. Vnde differentia inter cambia propria & trassatum. §. XII. Qualem contractum cambiantes ineant. §. XIII. Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima. §. XIV. Nec contractus innominati. §. XV. Nec emtio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum. §. XVI. Multi contractus ad conuentiones iuris ciuilis referri nequeunt. XVII. Cambia proxime accedunt ad obligationem literalem. §. XVIII. Refelluntur argumenta contraria, Primum. §. XIX. Secundum. §. XX. Tertium & quartum. §. XXI. Quintum. Negotium cambiale proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt. §. XXII. Litterarum cambialium forma. §. XXIII. An & valutae facienda sit mentio. §. XXIV. Cambii definitio.

§. I.

§. I.

CUm omnem, quae de re aliqua suscipitur, disputationem a definitione potissimum proficisci oportet: tum nobis imprimis, quibus de negotiationis collybisticae, vel cambialis vitiis disserere animus est, id negotii datum credimus, vt quaedam de ipsa huius negotiationis natura atque indole praemittamus. Quemadmodum enim curua est linea, quae a recta deuiat: ita in negotiis moralibus ac ciuilibus id vitiosum habetur, quod ab eorum natura atque indole discedit. Et quemadmodum curuitas non intelligitur, nisi ab iis, qui veram recti ideam animo conceperunt: ita nec vitia negotiationis cambialis vel collybisticae quisquam percipiet, nisi eius naturam &, vt ita dicam, rectitudinem probe perspexerit. Nec vereor admodum, ne Iliada post tot Homeros scribere videar. Quamuis enim hoc negotium quotidie fatiget iudices, & tot exstent de cambiis ICtorum volumina, tot libelli & dissertationes, vt id argumentum iam pridem nouitatis gratiam videatur exuisse: tamen, quum nec vberrimum post hanc messem defuturum videatur specilegium, non abs re erit, & nostram de tota re audire sententiam. Ea si forte ab aliorum sensu in quibusdam discrepet, vel eo nomine merebitur veniam, quod si vsquam, certe in rebus, iure communi haud definitis, verum atque aequissimum esse debeat illud Labeonis nostri: *Suum quemque iudicium habere.* SVET. *August. Cap.* LIV.

§. II.

Non autem iam vacat operosius inquirere in huius negotiationis originem. Quamuis enim alii Belgis; alii Iudaeis; alii Longobardis eius inuentae gloriam vindicent: nescio tamen, an vllum exstet certum earum sententiarum argumentum. Dicam tamen paucis, quod sentio. Iam Romanis non ignotos fuisse *argentarios* & *trapezitas*, vel ex iure nostro satis adparet. *L. 4. L. 5. L. 6. L. 8. L. 9. L. 10. ff. de edendo.* De eorum autem negotiatione quum erudite egerint Cuiacius *Obseru. Lib.* X. *cap.* 14. & CLAVD. SALMAS. *de Vsur. cap.* XVII. *p.* 499. tantum tamen abest, vt simile quid inter veterem illam & hodiernam negotiationem collybisticam reperiamus, vt potius ex Ciceronis *Orat. pro Flacco cap.* XIX. *L. 24. §. 2. ff. de reb. aut. iud. poss. L. 18. ff. de hered. pet. & l. 88. ff de solut.* adpareat, argentariorum officium potissimum in pecunia sua & aliena foenori locanda, rationibus conficiendis,

endis, pecunia traiectitia suo periculo credenda, item in auctionibus, constituendo, similibusque constitisse. Equidem saepe permutabant pecuniam, & inde fit, vt & κόλλυβος fraequenter occurrat apud veteres & ἀργυρίȣ ἀλλαγὴ apud IVL. POLL. *in Onomast.* VII. 30. sed eam vere veteres intelligunt pecuniae permutationem, quae fit apud mensam in continenti per varias numorum species, quamque hodie Doctores *cambium reale* seu *manuale* vocare solent. Vnde est, quod vocentur ἀργυροπρᾶται *Nov.* CXXXVI. ἀργυρόμοιβοι a SVIDA in hac voce, *argenti* distractores L. 27. *C. de pign L. pen. fin. C. de const. pec.* argenti venditores *L.* 12. *C. de cohor. tul.* Ex quo facile patet, ea veterum loca non pertinere ad cambia *localia*, *mercantilia*, seu *traiectitia*, quibus pecuniam vno loco numeratam alio loco & ab alio soluturos nos promittimus: quae tamen sola cambiorum nomen proprie ferunt, adeoque etiam praecipue sunt dissertationis nostrae argumentum.

§. III.

Nihil itaque illam veterum artem collybisticam ad hodiernam negotiationem cambialem facere, inter omnes constat, idque etiam, qua fuit ingenii perspicacia, probe animaduertit maximum olim huius Academiae decus atque ornamentum VLR. HVBER. *Prael. ad Pandect. lib.* XVII. *tit.* 1. *§.* 12. Enimuero is & locale vel traiectitium cambium non ignotum Romanis fuisse inter primos obseruauit. Et sane CICERO *ad Atticum lib.* XII. *ep.* 24. de filio Athenis studiorum caussa commorante: *De Cicerone*, inquit, *tempus esse iam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit?* Quaerit itaque ex Attico Cicero, filiusne pecuniam ipse secum Athenas ferre debeat, an occasio sit permutandi videlicet, vt quam ipse Romae soluerit, ab alio filio Athenis reddatur? Similis est locus *Lib. XV. Ep.* 15. *Cicero scripsit ad Tironem, sibi post Kal. Aprilis (sic enim annuum tempus confici) nihil datum esse. Quare velim cures, vt* PERMVTETVR *Athenis, quod sit in annuum sumtum: ei scilicet Eros numerabit. Eius rei caussa Tironem misi. Curabis igitur, & ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.* Volebat nimirum Cicero Pater Romae soluere, quod filio per permutationem Athenis redderetur. Adeoque nihil verius est, quam quod laudatissimo viro visum, esse hoc ipsum praesentis instituti cambium, quod dicitur, adeoque iam Romanis illud non ignotum fuisse.

§. IV.

Sed quamuis id extra omnem dubitationis aleam positum videatur, Romanos iam hoc modo permutasse pecuniam, adeoque manifesto allucinetur SCHILTERVS *Exercit.* XXXII. §. 9. qui Romanis minus cognitum fuisse putat hoc permutationis genus, quia monetae Romanorum per vniuersum orbem Romanum aeque valuerint, & maior, quam apud nos, fuerit viarum publicarum securitas: pleraque tamen, quae hodie ingrediuntur negotiationis collybisticae essentiam, iis incomperta fuissa, satis adparet. Hodie enim is contractus litteris, quas cambiales vocant, perficitur, ex quibus rite & ex formula praescriptis nascitur non solum obligatio strictissima, verum etiam actio reliquis omnibus rigidior & tam promta cum exsequutione coniuncta, vt litteris agnitis, vel vt loquuntur Pragmatici, recognitis nec exceptioni non numeratae pecuniae locus sit, nec alii altioris indaginis subterfugio, sed reus statim in custodiam mittatur, donec soluerit. In his potissimum hodie cambialis negotiationis commodum consistit, & in his contractus ille abit a reliquis. Quum vero nihil tale, quod sciam, Romanis fuerit notum: permutasse quidem illos pecuniam & eo sensu locale cambium iniisse non inficior, sed ita tamen, vt illa permutatio cum cambiis hodiernis vix sit comparanda. Id quod iam vidit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius BERGER *Supplem. Elect. process. Execut. tb. 1. posit. 7. p. 3.*

§. V.

Quae quum ita sint, vero simillimum est, Romanos, Graecos & postea Venetos aliosque populos maritimos hoc compendio iam olim vsos in traiiciendis transcribendisque pecuniis: sed paullatim tamen Longobardos, qui tum in primis in exteris prouinciis negotiabantur, formam huic negotiationi dedisse, quae paullatim inter mercatores vsu recepta publicis legibus demum probari, &, vt fit, vbique fere terrarum ob insignem vtilitatem in vsum recipi coepit. Saltim Longobardicum hoc esse inuentum vel ipsa vocabula in hoc negotio sollemnia ac veluti legitima satis euincunt, qualia sunt *trassa*, *valuta*, *indossamentum*, *aduiso*, *conto*, *scontro*, *rescontro*, *giro*, *disconto*, *a lettera vista*, *a vsu*, *doppio vso*, *per honore di lettera*, *largetta*, *stretezza* & similia, quae omnia transalpinam originem redolere, nemo non intelligit. Et inde est, quod, quum ne Carolus quidem du Fresne in diffu-

so

ſo illo *mediae Latinitatis Gloſſariv* ex nullo Europaeo ſcriptore de litteris cambialibus teſtimonium protulerit: earum tamen exempla iam ſaeculo XIV in Lombardia exſtent. SCtum enim Venetum eius aeui de cambiis ſeruauit NIC. de PASSERIBVS *de ſcriptur primat. lib. III de litt. Camb. ſ. XVI.* & ipſarum litterarum huiusmodi exemplum eo ſaeculo habet BALDVS *Conſil. Volum.* 1. *Conſ.* 348.

§. VI.

Sed de his pauca quam incerta dicere malui. Potius de inueſtiganda cambii definitione ſollicitos nos eſſe oportebit, ex qua deinde eo facilius de eius natura iudicium facere licebit. *Cambire, Cambiare* & *Campſare* iam veteribus fuit permutare. In mundo nobis ſunt Ennii, Columellae, Siculi Flacci, Apuleii Priſciani, Chariſii aliorumque teſtimonia, quibus id demonſtrare liceret, niſi iam GER. IO. VOSSIVS *de Vitiis Serm. lib.* 1. *cap.* 18. ALCIAT. *Parerg. lib.* 1. *cap.* 45. CAROL. DV FRESNE *in Gloſſ. Med. & inf. Lat. Tom.* 1. *p.* 693. *ſequ.* aliique otium nobis feciſſent. Inde medio aeuo nata vocabula *praecambiare, cambiator, ſcambiator, cambitio, camptio, cambitor, cambitus, cambium, camium, ſcamium, eſcambium, eſcambiator, ſcambiaria vel ſcampſaria charta, concambium,* & alia cumplura, de quibus prolixe laudatus Car. du Freſne. Quemadmodum vero omnis agrorum rerumque permutatio tunc cambii nomine veniebat, eoque ſenſu & in conſuetudinibus feudalibus. 1. *F.* 4. *ſ.* 2. 1. *F.* 22. §. 5. *F.* 1. *nec non* in Iure Canonico *C.* 6. *X. d. except.* hoc vocabulum vſurpatur: ita praecipue permutatio pecuniae dici coepit *cambium*, adeo, vt, ſi a Germanis & Belgis diſceſſeris, ea denominatio paene ad omnes gentes tranſierit. Sane a *Cambium* eſt Hiſpanorum & Italorum *Cambio*, Gallorum *change*, Angelorum *exchange*, adeoque non minus haec vocabula innuunt, permutationem pecuniae fieri, quam Germanorum *Wechſel* vel Belgarum *Wiſſel.*

§. VII.

Permutatio autem pecuniae, vt §. II. diximus, dupliciter poteſt fieri. Aut enim diuerſae numorum ſpecies permutantur, e. g. numi aurei & argentei, aut permutatio ita fit, vt pro accepta pecunia idem in genere alio loco ſoluatur. Prioris permutationem vel *ἀργυρίυ ἀλλαγὴν* iam a veteribus menſariis, trapezitis, numulariis frequentiſſime factam fuiſſe vidimus? Et ſane artem huius generis collybiſticam exercuiſſe

cuisse videntur οἱ κολλυβιςαὶ καὶ κερματιςαὶ, quos euersis mensis Templo Hierosolymitano eiecit Seruator *Matth.* XXI, 12. *Marc.* XI, 15. *Io.* II, 14. quippe siclos sanctuarii numis vsualibus permutantes. Posterius autem cambium veteribus quidem non plane ignotum, sed hodierno tamen dissimile fuisse diximus. Illud *minutum* seu *manuale*, hoc *locale* vocari obseruauimus. vid. HEIDIG. *cap.* 1. *p.* 2. GRYPHIANDER *Oecon. Leg. lib.* 1. *cap.* 26. *n.* 37. Sed quum de illo agere iam non sit animus: in huius tantum naturam erit inquirendum.

§. VIII.

Verum cambium locale negotium est, quod inter quatuor personas geritur. Est enim, qui pecuniam in loco contractus alteri numerat, ea lege, vt idem in genere alteri certo loco soluatur, isque *numerans*, & inter mercatores *der Herr des Wechsels Stat. Hamb. art.* 11. *der Geber des Geldes Ordin. camb. Pruss. art.* 7. *der Ausgeber des Wechsels &c.* Quemadmodum autem nihil interest, an remittens pecuniam vere numerarit, an alio modo satisfecerit, vel hic eius fidem sequutus sit, itaque obseruandum, id, quo ipsi satisfactum, ratione finis vocari *remissam* vel *remessa*, quia in alium locum remittendum, RAPH. de TVRRI. *de Camb. Disp.* 1. *qu.* 1. *n.* 35. 3. 6. &, quia simul ea summa alteri satisfactum, *valutam.* Vnde formulae cambiales: valuta *von ihm empfangen*, valuta *oder den Werth verstanden*, *den Werth allhier vergnügt &c.* SAVARY *Mercat. perf Part.* 1. *cap.* 20. *p.* 152. STYPMAN. *Iur. Marit. & naut. Part.* IV. *cap.* 8. *§.* 58. *sequ.* Est deinde in hac negotiatione, qui pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, vt data tessera collybistica se illam alio loco, & ab alio soluturum, recipiat. Is inter collybistas TRASSANS dicitur, item *trahens*, *der Trassirer*, *oder Wechsler* & in *Ordinat. camb. nou. Hamb. art.* X. *&* XI. *der Geber des Wechsel-Briefes.* Quemadmodum vero ratione remittentis pecunia numerata *remissae* vel *valutae* nomine venit, ita ratione trassantis adpellatur *Trassa* vel *Traita.* SAM. STRYK. *de camb. litt. accept. cap.* 11. §. 3. Quum vero *trassans* litteras cambiales dare soleat: is, qui illas accipit, alio loco offerendas, vocatur PRAESENTANS, item *exactor*, *der procurant*, *Ordre-Haber*, *Inhaber des Wechsels.* Vid. *Ordinat. noua Hamb. art.* XIV. Denique is, qui mandato trassantis alibi soluit, eoque fine tesseram cambialem sibi oblatam acceptat, ideo vocatur ACCEPTANS *der Bezogene*, *der Betrockene*, *der* Trassat, vel, vt in *Ord. nou. camb. Hamb.* est, *der Bezahler.*

§. IX.

§. IX.

Has quatuor personas natura huius negotii requirit. Posse tamen & plures & pauciores esse, res ipsa docet. Quum enim saepe *praesentans* cambium alii cedat, vel saltim alium substituat, qui suo nomine exigat pecuniam, iam accedet quinta persona. Ea cessio vel mandatum vocatur *indossamentum*, veluti *opistographum*, quia dorso tesserae collybisticae inscribi solet. Vnde iam in medii aeui monimentis verba *indossare* & *redorsare* hoc sensu occurrere obseruat CAR. du FRESNE *Gloss. med. & inf. lat. T. 11. p. 54.* ac vocabuli vim parum adsequuntur, qui illud latine vertunt *inductionem*. Indossatarius ille fit dominus cambialis schedulae, si indossamentum fiat formula: *für mich* an Scaptium, valuta *von demselben:* procurator autem, si ita fuerit scriptum: *für mich* an Scaptium, *soll mir validiren*. Priore casu si *indossatus* iterum indosset, id est, sibi cessas literas alii iterum cedat, facile fieri potest, vt sexta, imo & plures personae interueniant, adeoque per multorum manus ambulet cambium, id quod proprie vocant *giro*, quamuis aliquando omne indossamentum ita adpelletur. Koenigk *ad Ord. camb. Lips. §.* XI. PET. MVLLER ad STRVV. *Synt. Jur. Ciuil. Exerc.* XXV. *th. 43. not. 8. n.* 10. Aliquando praeter quatuor illas personas, & aliae subscribunt cambio alieno, quae tunc fideiussisse intelliguntur pro trassante, & aeque ac trassans obligantur ad carceres. *capit. camb. Bonon. cap.* XV. *Vesunt. cap.* XVII. *Ius camp. Guelpherb. art.* 11. Id quod collybistae vocant *auallum.* SAVARY *Negot. perf. Part. 1. Lib. 3. cap. 8.*

§. X.

Vti vero plures interuenire possunt personae: ita & ad pauciores rem redire posse, eo minus dubitandum, quo magis constat, frequenter vnum hominem duas personas sustinere. *L. 12. ff. de legat.* 1. Sane si fingas, me Amstelodamo Hamburgum profecturum mercatori Amstelodamensi soluere trecentos, ab eoque accipere tesseram collybisticam, Hamburgensi mercatori offerendam: tunc ego & remittentis & praesentantis personam sustinebo, adeoque inter tres homines geretur negotium. Si fingas porro, mercatorem Amstelodamensem & Hamburgi tabernam habere, mihique eo proficiscenti dare litteras cambiales, institori suo offerendas: iam inter duos vere geritur negotium, quum mercator Amstelodamensis & trasset & a se ipso soluat,

 ego

ego & remittentis & praesentantis personam sustineam. Vid. STYPMANN *Iur. Marit. & naut. Part.* IV. *cap.* 8. §. 25. *seq.* DV PVY *de Art. litt. camb. cap.* IV. §. 19. 20.

§. XI.

Et ex eo est, quod praeter *trassata* cambia & alia inuenta sunt, quae vocant *propria, eigene Wechsel*, non quasi κυρίως & in sensu proprio cambiorum nomen mereantur, sed quod hic inter duas personas geratur negotium, & debitor ipse trassare & acceptare fingatur, adeoque ad *propriam personam*, vt loquuntur, litteras dirigat. Vnde non errant, qui haec cambia alio sensu *impropria* vocanda arbitrantur. Boenigke *Digest. in Ord. nat. redact. Lib.* IV. *tit.* 29. *n.* 9. Ratione enim materiae non sunt cambia, quum pecunia alio loco ab alia persona non reddatur, sed vera chirographa, forma ac specie cambiorum palliata. Vnde & in *Iur. camb. Austr. art.* 47. & 54. *cambia formalia formige Wechsel* & ab aliis palliata adpellantur. Et videntur sane haec cambia sensim nata ex *cambiis siccis*. Quum enim omne vsurarium lucrum a Pontifice damnaretur: reperti sunt ingeniosi ad fulmen illud auerruncandum homines, qui a debitore exigerent tesseras collybisticas, ita in speciem conceptas, ac si alio loco soluenda esset pecunia, quum tamen vere redderetur in loco contractus, & vsurae tunc more cambiali accenserentur sorti, vel *prouisionis, lagio*, aliudque honestum nomen induerent. RAPH. de TVRRI *de camb. Disp.* 1. *qu.* 29. *n.* 13. 14. MARQVARD. *de Iure Mercat. Lib.* II. *cap.* 12. *n.* 27. Quum autem sensim euiluisset illa de prauitate vsuraria sententia: non opus amplius videbatur illa fictione, nec prae se ferebant contrahentes, pecuniam alio loco solutum iri, sed debitor ingenue confitebatur, se soluturum certo die, quia valutam rite acceperit. Et sic nata sunt cambia propria, de quibus iam agimus. Non otiosa videtur haec obseruatio, ex qua iam facile reddideris rationem, cur hodienum in his cambiis vsurae sorti adgregentur, nec scribi soleat: *Auf diesen meinen* sola *Wechselbrief zahle ich die summa von* 100 *Thaler nebst landüblichen zinsen*: sed: *Auf diesen Wechsel-Brief zahle ich die summa von Thaler* 105. Nec minus ex eadem cambiorum origine manifestum est, cur ea non admittantur vbique, sed quibusdam legibus publicis proscribantur, quippe cambiis illis siccis succenturiata. *Ius camb. Austr. art.* 54. *Ordinat. Mercat. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. tit.* V. *art.* 27. *Codex Leg. Dan. Lib.*

Lib. V. cap. 14. *§.* 19. *Ius camb. Pruss. art.* 34. Sicubi tamen huiusmodi sanctiones non exstant: ibi iisdem priuilegiis frui cambia propria & trassata, ipsa docet experientia.

§. XII.

Hactenus de personis, quae in negotiatione collybistica occurrunt. Proximum est, vt quale sit hoc negotium, quod inter eas intercedit, paullo accuratius inuestigemus. Qui omnia, etiam noua & Romanis incognita, ad iuris ciuilis normam exigunt, acriter disputant, ad quod conuentionis genus referenda sit pactio illa collybistica? Et sane quum in iure ciuili non habeat proprium explicationis locum, vix vllum est conuentionis genus, ad quod non a quibusdam referatur. Aliis pactum nudum est, aliis legitimum; aliis contractus innominatus do vt des, vel do vt facias; aliis mutuum, aliis stipulatio, aliis mandatum habetur. Quorum omnium ita comparata sententia est, vt iis adstipulari vereantur, quicumque eam negotiationem adhibita in consilium ratione paullo accuratius expendunt. Vid SCHILTER. *Exerc.* XXXII. §. 10. Excellent. D. BOEHMER *Introd. ad Ius Pandect. Lib.* XIX. *tit.* XIV. *§.* 7.

§. XIII.

Primo sane non video, quid caussae sit, vt vel pactis nudis vel legitimis accenseantur conuentiones cambiales. Id discrimen iam pridem otiosum fuit in foris Europae vniuersae, nec vmquam accepimus Romani iuris principium, pacta nuda non producere actionem, sed legitima & adiecta in continenti contractibus bonae fidei. Romana haec sunt, nec ad gentes originis Germanicae pertinent, quibus semper in deliciis fuit paroemia iuris: *ein Wort, ein Wort: ein Mann, ein Mann,* HERT. *Paroem. Iur. Lib.* I. *par.* 8. quaeque iam olim vere gloriabantur, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* TACIT. *Annal. Lib.* XIII. *cap.* 54. Cur itaque pactum *nudum* vocemus cambium, quum nulla nobis sint *legitima*? Et cur *legitimum,* quum *nuda* non habeamus, quae effectu a legitimis differant? Accedit, quod in negotio cambiali plus sit quam nuda promissio. Quis enim nescit, manus mercatorum hic plerumque esse oculatas? Quis ignorat, non temere ad trassandum quemquam induci, nisi vel numerata sibi pecunia, vel alio modo satisfactum fuerit. (§. VIII.) Pactum autem esse conuentionem sine nomine & caussa, & hinc in nudis placiti vel conuentio-

tionis finibus consistere, nec dupondii ignorant. *L. 7. §. 1. 2. 4. ff. de pact. L. 27. C. de locat.*

§. XIV.

Non minus rationem fugere existimo illos, qui ad contractum quemdam innominatum accedere existimant cambia. Quamuis enim eam sententiam tueantur MARQVARD. *de Iur. Mercat. Lib.* III. *cap.* II. *n.* 48. SAM. STRYK *de caut. contr. Sect.* III. *cap.* 5. *§. 7.* aliique viri eruditissimi: non ausim tamen ego conuentionem cambialem vel ad contractum *do vt des*, vel ad contractum *do vt facias* referre: Non ad illum, quia permutatio proprie est specierum, *L. 5. §. 1. 2. ff. de praescr. verb.* in hoc autem negotio vtrimque pecunia vertitur. VLR. HVBER. *Praelect. ad Pand. Lib.* XVII. *tit.* 1. *§.* 12. Nec ad hunc, quia qui se promittit effecturum, vt soluatur, plus promittit, quam quod obligatio faciendi complectitur. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib. 1. Sect. 1. tit. 4. §. 11.* Accedit, quod, quum contractuum innominatorum ea sit indoles, vt eum, qui ex sua parte contractui satisfecit, poenitere possit, adeoque ei a contractu resilire liceat, quamdiu alter non praestitit, quod promiserat: *L. 3. §. 1. 2. & 3. L. 5. pr. ff. de condict. caus. dat. caus. non sequ.* id secus se habeat in cambiis. Quamuis enim remittentem ante solutionem ab acceptante factam poeniteat, & hinc is per litteras acceptantem soluere prohibeat: nihilominus tamen solutionem iure exigit praesentans, nisi tantum procuratoris vice fungatur. *Ordinat. camb. Pruss. art.* XXVI. *Ord. camb. Hamb. art.* XI. *Ord. camb. Dantisc. art.* XXV. HEYDIGER. *Introd. ad Ius camb. cab.* XIV. *p.* 136.

§. XV.

Denique nec ex contractibus nominatis quisquam est, qui cambiali conuentioni per omnia similis videatur. Non emtionem venditionem hic deprehendimus, quia pecunia non emimus pecuniam, nisi ea quodammodo rei fungibilis naturam exuerit, quale quid in numismatibus vetustis obseruamus. Nec magis locationem adpellare licebit conuentionem, vbi non de vsu rei vel operis praestandis, sed de pecunia alibi soluenda agitur. Stipulationem qui sibi reperisse videntur, eos ostendere oportebit, vbi terrarum istud ius vigeat, vt nullum sit cambium sine interrogatione & responsione congrua, quibus stipulatio vere absoluitur. *L. 5. §. 1. ff. pr. Inst. de V. O. L. 1. §. 7. de de O. & A.* Et qui fit quaeso, vt cambia

bia in emporiis contrahantur interuentu proxenetarum, cum verborum obligatio non nisi inter praesentes & loquentes contrahantur? *L.* 1. *§.* 1. 2. *ff. de V. O.* Speciosissima veroque simillima quidem est eorum sententia, qui mandatum merum in cambio sibi persuadent reperisse. Sane enim Titius mandat Maeuio, vt Iauoleno alio loco solui iubeat 500. Maeuius porro mandat Sempronio, vt Iauoleno soluat. Titius mandat Iauoleno, vt solutionem hanc exigat. Adeoque mandatum hic vbique pellucere videtur. HEYDIGER. *cap.* II. *p.* 12. LVBBEN. *de camb. thes.* 12. 13. Sed quod adfine & simile videtur, id non statim idem est. Sane quum mandatum solo consensu contrahentium capiat substantiam, hic exigitur valuta, adeoque pecuniae numeratio; exiguntur litterae cambiales, quas ad naturam huius negotiationis pertinere, paullo post demonstrabimus. Accedit, quod, quum mandatum contrahentium morte exspiret: *L.* 27. *§.* 3. *L.* 57. *ff. mand.* id in cambiis aliter sese habeat, & heres trassantis promissum nihilominus praestare debeat. HEYDIG. *cap.* VIII. *p.* 81. SAM. STRYK. *Diss. de Accept. Litter. camb. cap.* IV. *n.* 40. 41. Nec minus hic considerandum, quod, quum ex mandato vna actio directa, altera contraria ad indemnitatem nascatur: *L.* 3. *§.* 1. *L.* 12. *§.* 7. 9. *l.* 19. *eod.* ex cambiali tamen negotio meras actiones directas oriri, iam ab aliis sit obseruatum, nisi quod contrariam mandati concedere soleant acceptanti, qui iam soluit, aduersus trassantem, ad repetendum id, quod vi mandati expenderit. STRYK. *de Action. caute inuestig. Sect.* 1. *memb.* 7. *§.* 18. 19. 20. *p.* 148.

§. XVI.

Non iam in alias inquiram sententias, ita quippe comparatas, vt veluti sua mole ruant. Potius dicam paucis, quid sentiam. Oleum & operam perdere illos existimo, qui omnia negotia hodie in vita ciuili obuia ad Iuris Romani principia exigunt. Multa quaelibet gens a maioribus veluti per manus tradita accepit: multa vsu & necessitatibus exigentibus a posteris inuenta sunt, de quibus Romani ne per somnium quidem cogitarunt. Tales sunt contractus *feudales*, *censuales*, *adsecurationum*, *vitalitii*, *socidae*, *lotariae*, & sexcenti alii, de quibus consulto Papiniano, si reuiuisceret, fatendum foret, sibi iam de nouo ius esse addiscendum. Otiose itaque quaerunt, ad quod contractuum Romanorum genus huiusmodi negotia referenda sint, quum & Romanis ignota fuerint, nec ad iuris ciuilis principia sint attemperata. GER.

GOTTL. TIT. *Iur. Priu. lib.* IV. *cap.* 14. §. 1. 16. *p.* 522. 526. Talis itaque contractus & cambialis est, quem SHILTERVS *l. c.* & STYPMANNVS *Iur. Marit. Part.* IV. *cap.* 8. §. 42. ad nullum contractuum Iuris Ciuilis genus referri posse fatentur.

§. XVII.

Si tamen quis scire cupiat, cui contractui ille accedat quam proxime: adfirmare non dubito, eum esse litteralem, non quidem illum Romanum, a Iustiniano inuentum, sed singularem, & qui moribus praeter ius ciuile inualuit. Id paucis demonstrare iuuabit. Quemadmodum contractus veri & nominati re iniri dicuntur, qui rei traditione; verbis, qui verborum sollemnitate; consensu, qui solo in idem placitum consensu substantiam capiunt: ita litteralis dicitur contractus, qui litteris perficitur, ita vt nec obligatio prius, nec actio vel condictio ex chirographo nascatur, quam datis litteris. Iis enim conscriptis & alteri traditis statim alteri actio competit, non ob numeratam pecuniam, sed ob datas litteras. Vnde nec quaeritur, an, qui scripsit litteras, debeat, sed an scripserit litteras. §. *vn. Instit. h. t.* Potest quidem reus intra biennium vti exceptione non numeratae pecuniae, eiusque tunc id priuilegium est, vt onus probandi in actorem deuoluat: *L.* 3. *C. de non num. pec.* sed ipso tamen iure ex solis litteris obligatus est reus. Alioquin enim non opus esset exceptione, iure ciuili tum demum opponenda, quando actio summo iure competit. *L.* 10. *C. pr. Inst. de except.* Iam haec omnia cambio quadrare, nemo non intelligit. Non prius cambium dicitur contractum, quam datis litteris cambialibus. Iis acceptis, statim nascitur obligatio ad promissam pecuniam a tertio soluendam. Si solutio facta non fuerit, actio instituitur, & quidem non ex eo fundamento, quod trassanti numerata sit pecunia, adeoque vere debeat, sed quod cambium dederit. Hinc etiam in processu vel lite cambiali non operose quaeritur, an debeat reus, sed an cambium scripserit dederitque? Quin adeo in his litteris omne agendi fundamentum consistit, vt nec exceptio N. N. P. nec vlla alia admittatur, nisi in continenti demonstretur. LVDOV. *Process. Camb. cap.* IV. Quis itaque negauerit, ex solis litteris nasci obligationem, adeoque cambium vere esse contractum litteralem? quamuis non omnia hic obseruentur ad amussim, quae Iustinianum de contractu litterali anxisse nouimus, quippe ad naturalia magis quam ad essentiam huius con-

contractus pertinentia. Sunt & alia, quae hanc sententiam nostram mirifice confirmant, ex quibus vel vnum videbimus. Notum est, tessera cambiali per indossamentum in alium translata, licet indossanti iam solutum sit, & trassatus ab illo acceperit instrumentum, quod vocant *einen Mortifications-Schein:* indossatus tamen indossatario nihilo minus soluere teneatur. Dominus de BERGER *Elect. process. exsequut.* §. LIII. Haec sane obligatio non aliunde quam ex litteris oritur. Quod probe obseruans TITIVS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 53. *Ratio*, inquit, *harum assertionum ex eo repetenda videtur, quod ius cambiale ex litteris dependeat.* Cui & celeberrimus ICtus, Dominus BÖHMERVS, *Expos. de Action, Sect.* II. *cap.* IX. §. 16. *In scriptis*, inquit, *necessario hic contractus est ineundus, &* EX SCRIPTVRA *vis obligandi nascitur, adeoque, si verum fateri liceat, ad* CONTRACTVS LITTERALES *hoc negotium referri posset.*

§. XVIII.

Sunt equidem, qui scriptura hic contrahi negant; sed argumentis, si quid video, non admodum firmis subnixi, & fluctus fere mouentes in simpulo. Primo enim aiunt, scripturam magis ad naturalia, quam ad essentiam cambii, pertinere, & si aliunde probari possit, partes consensisse, nihil esse caussae, quare obligatio non contrahatur, & detur actio. SCACC. §. 1. *quaest.* 5. *n.* 10. RHETIVS *de Versur. cap.* 1. *Thes.* 10. BOENIGK. *Digest. lib.* IV. *cap.* 29. *n.* 9. & alii. Enimuero, quamuis fateamur, & sine litteris hoc modo contrahi posse, nec negemus, ex solo huiusmodi promisso, *bey Kaufmanns-Parole*, nasci obligationem: illa tamen obligatio non est cambialis, sed eius generis, quod ex omnibus conuentionibus & pactis oritur. Actio autem cambialis, *die Wechsel-Klage*, tum demum competit, si litterae cambiales vel tesserae collybisticae producantur in foro. Tunc demum parata est exsequutio illa promtissima, & arrestum, quod vocant personale, quibus cambiales lites a reliquis seiunguntur. WILLENBERG. *de Except. dol. mal. in camb. cessant.* §. XVI.

§. XIX.

Deinde aiunt, si vel maxime litterae interueniant, non tamen abscisse requiri schedulam collybisticam, *ein Wechsel-Brief*, sed sufficere etiam simplex chirographum, vel nudam adsignationem. FRANCK. *Instit. Camb. lib.* 1. *Sect.* 1. *tit.* 3. §. 14 *p.* 59. Sed nec id euincit, cambia-

bialem obligationem non litteris iniri. Praeterquam enim quod & chirographum in litteris existat: ipse quoque vir doctus agnoscit, non promtiorem ex chirographo vel adsignatione nasci exactionem, quam ex aliis instrumentis, quae guarentigiata vocant pragmatici. Atqui si haec vera sunt, vti sunt verissima: quam clarissime sane patet, ex quocumque chirographo vel adsignatione actionem quidem dari, sed non cambialem, adeoque hanc ex solis litteris cambialibus nasci, & hinc rectissime hunc contractum dici litteralem.

§. XX.

FRANC. STYPMANNVS *in Iure Marit. Part. IV. cap. 8. §. 40. sequ.* ideo scriptura cambia contrahi negat, *quod non soluat, qui scripsit, & quia scriptum, sed alius, ad quem scriptum, & quod pecunia numerata sit.* Sed neutrum horum verum arbitror. Non soluit equidem, qui scripsit cambium, actu physico: sed quum, quod quis per alium facit, id ipse fecisse videatur, nemo negauerit; eum in sensu iuridico vere soluisse, qui ab alio soluit *L. 56. L. 87 ff. de solut.* Soluit sane per procuratorem, id est, per trassatum, cui solutionem mandauit. Et si hic non acceptat vel non soluit, interposita protestatione ipse trassans, qui cambium scripsit, ex cambio conuenitur & soluere cogitur: Nec magis deinde verum est, *ideo solui, quod pecunia numerata sit.* Id enim si verum esset, nulla esset ratio, cur in cambiali processu non admittatur exceptio non numeratae pecuniae. Cur enim soluere cogar, quod me accepisse nego, si ideo ad solutionem obligor, quia accepi? Enimuero ita non ratiocinantur iudices. Solue, inquiunt, quia scripsisti, te soluere velle, solue, quia agnouisti, has litteras a te scriptas esse, solue, quia in istis fassus es, te debere. Tuam stoliditatem accusa, si pecunia non numerata tesseram cambialem dedisti. Omnia itaque redeunt ad litteras. Ex his solis omnis obligatio cambialis, ex his solis actio illa tam rigida nascitur: illae solae exceptiones omnes paullo altioris indaginis ipsamque exceptionem non numeratae pecuniae excludunt: manifesto indicio, totum contractum litteralem esse, & vnico hoc niti obligationis fundamento.

§. XXI.

Neque nobis aduersantur quatuor illae persone, inter quas cambiale negotium versari supra diximus. Quamuis enim alioquin contractus litteralis inter duas personas subsistat: quo minus tamen in cambio

bio quattor occurrant, nihil prohibet. In tota enim hac negotiatione contractus principalis a minus principali accurate est separandus. Ille inter remittentem & trassantem initur, eumque litteralem esse, iam satis demonstrauimus. Reliquae personae accedunt tamquam priorum mandatarii. Inter priores contractus perficitur: posteriores accedunt ad eiusdem consummationem, vti recte obseruauit vir doctissimus A. A. PAGENSTECHERVS *Admonit. ad Pand. Part.* III. §. 133. *p.* 366. Trassans mandat acceptanti, vt soluat. Remittens mandat praesentanti, vt pecuniam pro se accipiat. Et hinc inter remittentem & acceptantem nihil intercedit negotii; acceptans non obligatur nisi ex acceptatione, qua se mandatum & veluti trassantis personam suscipere, declaret. Ergo vi mandati tunc tenetur ad solutionem; aliquando & tamquam negotiorum gestor, si cambium ad se non directum *per honore di lettera* acceptarit. Ita & praesentans remittentis procurator est, siue in rem suam, si ipsi summa cessa sit, siue in rem alienam, si in remittentis gratiam exigere iussus sit. Quum itaque hae personae sint accessoriae negotii, inter remittentem & trassantem contracti, id vero ex solis litteris cambialibus oriatur: non sane videtur dubitandum, quin tota illa negotiatio ad contractus litterales quam commodissime referatur.

§. XXII.

Quemadmodum autem litteris substantiam capit hic contractus: ita eas etiam verbis semel usu receptis conscriptas esse decet. Formulae vbique occurrunt, vnde iis immorari nolumus. Id vero obseruare visum est, quaedam in iis esse superuacua, veluti inuocationem nominis diuini, *Adio, Laus Deo*, repetitionem promissi in cambiis propriis, *leiste gute Zahlung nach Wechsel-Styl, und nehme Gott zu hülfe*, valedictionem, *Gott zu Gnaden empfohlen;* quaedam necessaria, ita vt omitti non possint nec debeant. Sic e. g. omnino mentio facienda cambii, siue explicite: *ich zahle auf diesen meinen Wechselbrief*, siue implicite: *ich zahle auf diesen meinen sola, prima, secunda*. Omnino exprimendum, quae prima, secunda, tertia sit tessera, si priores datae: *der Herr zahle auf diesen meinen* secunda *Wechselbrief, wann prima noch nicht bezahlt:* Memoranda est necessario summa soluenda, dies solutionis, genus pecuniae. Denique res ipsa docet, nec subscriptionem nominis, nec notationem diei & consulem abesse debere. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib.* 1. *sect.* 1. *tit.* 8. *Ordinat. camb. Elect. Marcb. art.* 1.

§. XXIII.

Sed quaeritur, an & *valutae* facienda sit mentio? Nos ita censemus. Acceptatis iam litteris nihil interest, valutae meminerit trassans nec ne. Soluere enim tenetur trassatus, non quia trassanti numerata est pecunia, sed quia acceptauit cambium, (§. XX.) adeoque haec exceptio futura esset de iure tertii. ZANGER *de except. cap.* XIV. *n.* 54. FRANCK. *Inst. Iur. camb. cap.* 8. §. 9. LVDOVIC. *Process. camb. cap.* 11. §. 6. At nondum acceptatis litteris omnino dispiciendum, quid singulorum locorum legibus cautum. Sunt, quae valutam exprimi iubent, eamque tam necessario requirunt, vt alias inde non dent actionem illam rigidam cambialem. *Capit. Vesunt. cap.* XIV. *Ordinat. Mercat. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. tit.* V. *art.* 1. *Cod. Leg. Dan. Lib.* V. *cap.* 14. *art.* 8. & 19. *Ordin. camb. March. Magdeb. Guelpherb. Halberst. art.* 1. *Ius camb. Austr. art.* 11. Aliis locis non adeo necessaria iudicatur, veluti *in Ord. camb. Lips.* §. 3. & *Brunsu. art.* 28. Tutius tamen est, & iis locis facere mentionem *valutae*, vbi illam non necessariam iudicant leges publicae, quia alias opposita non numeratae pecuniae exceptione reus omnino audiendus esset, modo probationem in se suscipere vellet. LVDOV. *Process. camb. cap.* XI. §. 29. Vnde eam semper vtiliter exprimi, recte monuit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius de BERGER *Suppl. Elect. Process. Exsec. th.* 1. *pos.* 28. *p.* 11.

§. XXIV.

Quae quum ita sint, definitionem cambii localis & vere talis facili negotio reperiemus. Est enim cambium, vti hactenus demonstratum, contractus litteralis, quo is, qui litteras cambiales dedit, certam pecuniae summam, a remittente acceptam, & in litteris expressam, praesentanti alio loco & ab alio soluere obligatur. Multa addi hic possent de variis cambiorum generibus, de eorumdem praesentatione & acceptatione, denique de effectu cambiorum & rigido illo agendi modo, qui in cambiis obtinet. Verum quum hic non institutiones iuris cambialis meditemur, sed tantum quaedam de negotiationis collybisticae natura praemittere decreuerimus: potius ad posterius dissertationis nostrae caput progredimur, daturi operam, vt, quae vitia in hac negotiatione vitanda sint, breuiter, at solide tamen, commonstremus.

CAP. II.

DE

CAMBIORVM VITIIS.

SVMMARIA.

§. I. *Vitium quid sit?* §. II. *Est vel gravius vel leuius.* §. III. *Vel proprium vel commune.* §. IV. *Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis.* §. V. *Vnde haec vitia?* §. VI. *Vitia ex personae conditione orta.* §. VII. *An minorennes cambiare possint?* §. VIII. *An feminae?* §. IX. *An filii familias?* §. X. *Vitia litterarum cambialium, si falsatae.* §. XI. *Si & cambium & subscriptio falsa.* §. XII. *Si cambium subpositiitium, subscriptio autem recte se habeat.* §. XIII. *An tunc locus sit iuratae diffessioni?* §. XIV. *Quid si in substantialibus aliquid mutatum?* §. XV. *Quid si falsum arguatur in die solutionis?* §. XVI. *Quid si in accidentalibus?* §. XVII. *Quis damnum ex falso cambio ferat?* §. XVIII. *Vitium cambii ob correalem obligationem.* §. XIX. *Vitium ex forma litterarum cambialium.* §. XX. *An indossari adsignatio & inde actio cambialis institui possit?* §. XXI. *Vitiosum cambium, in quo cambii non fit mentio.* §. XXII. *An & illud, in quo valutae mentio non facta?* §. XXIII. *Quo casu inutile fiat tessera amissa cambium?* §. XXIV. *Item omissa protestatione.* §. XXV. *Quid si protestatio culpa mandatarii vel notarii omissa?* §. XXVI. *An omne cambium possit indossari?* §. XXVII. *Vitiosum indossamentum in bianco.* §. XXVIII. *An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum?* §. XXIX. *Quoties indossare liceat?* §. XXX. *Indossamentum a decoctore factum vitiosum.* §. XXXI. *An Hamburgi vitiosum indossamentum inscio debitore factum?* §. XXXII. *Vitia cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio.* §. XXXIII. *Ex cessione bonorum & concursu. In qua classe creditores cambiales?* §. XXXIV. *Quae iam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt.* §. XXXV. *Praescriptio quomodo vitiet cambium?* §. XXXVI. *Conclusio dissertationis nostrae.*

§. I.

§. I.

PErspecta cambiorum natura, non erit difficile, & vitia negotiationis collybisticae intelligere. Quo vocabulo hic denotamus, quicquid negotiationem hanc infirmat, iisque efficientiam suam detrahit. Quamuis enim proprie vitium sit prauus animi habitus, qui verae virtuti & perpetuae illi ac constanti bene agendi voluntati opponitur: non tamen nouum est in iure nostro, vt id vocabulum & ad *corpus* & ad *negotia ciuilia* referatur. Sane in Edicto Aedilitio vitium accipitur pro morbo *L.* 1. *§.* 7. *ff. de Edict. Aedilit.* quamuis ab accuratioribus ita discernatur a morbo, vt hic si temporalis corporis imbecillitas; vitium autem perpetuum corporis impedimentum. *L.* 101. *§.* 2. *ff. de V. S.* & ibi IO. GOEDD. in *Commentario* luculentissimo *p.* 775. GELL. *Noct. Att. Lib.* IV. *cap.* 2. Quemadmodum vero personis vel animi vel corporis vitia tribuuntur: ita & rebus, tum physicis, tum moralibus. Sic res furtiuae & vi possessae, quia vsucapione adquiri nequeunt, *vitiosae* dicuntur. *L.* 4. *§.* 6. *L.* 33. *pr.* *§.* 2. *ff.* *§.* 2. *Inst. de vsucap.* Regulae iuris dicuntur *vitiari*, quum perdunt officium suum. *L.* 1. *ff. de R. I.* Scripturae quoque certis casibus feruntur *vitiari L.* 94. *ff. eod.* itemque actus legitimi, quibus & *vitium adferri* legimus. *L.* 77. *ff. eod.* Quin omnia, quae nullius momenti sunt, *vitiosa* vocantur in *L.* 29. *L.* 201. *ff. eod.* quae & inutilia adpellantur, *L.* 201. *eod. rubr. Inst. de inutil. stipul.* & alibi passim. Et hoc quidem postremo sensu & nos hic vocabulo vtimur, vt vitium cambii nobis sit, quidquid negotium collybisticum reddit inutile, eique vim atque efficientiam penitus vel ex parte detrahit.

§. II.

Ex qua definitione simul patet, duorum generum esse haec cambiorum vitia. Aut enim sunt *grauiora*, & veluti morbi sontici, quia ita perimunt omnem obligationem, vt nulla inde actio, nulla exsequutio supersit, veluti si praescriptione plane exspirent. Aut non quidem per omnia obligationem, sed tamen cambialem actionem exstinguunt. Quae vitia merito *leuiora* adpellamus. Luculentum eius rei exemplum suppeditant *Leges cambiales Marchicae art.* 18. & *Magdeburgicae art.* 24. quibus cautum, vt cambia propria anno a die solutionis (*von dem Verfall-Tag*) circumacto, non retineant vim cambii, sed chirographi vulgaris: elapso septennio plane omni obligatione

&

& virtute priuentur (*folche veraltete Wechfelbriefe follen alsdann nicht weiter exigibel feyn.*) Ex iis itaque iuribus feptennis praefcriptio grauis adfert vitium, annalis leuius & quodammodo fanabile, quia falt im non omnis ex eiusmodi cambio actio exftinguitur. Non incommode etiam vitia quaedam ex *iure*, quaedam ex *facto* oriri dixeris. Nam vel ideo reus non foluit, quia nullius momenti eft cambium, e. g. fi praefcriptione elanguit, vel, quia cogi ad folutionem nequit, quantumuis cambium fit perfectiffimum. e. g. fi bonis lapfus fuga fibi confulat. Priori cafu ius actorem deftituit, pofteriore impedimentum ex facto oritur.

§. III.

Deinde quum cambialis negotiatio multa cum aliis contractibus communia, quaedam etiam propria habeat: fieri fane non poteft, quin & cambiorum vitia in *communia* & *propria* diuidantur; quorum illa praeter cambium omnes conuentiones, haec folum contractum collybifticum adficiunt. Sic fane nullum eft dubium, quin cambia ab infante, furiofo, mente capto data nullius momenti fint. At idem aliis quoque pactis & contractibus omnibus accidit. L. 40. *ff. de R. I.* L. 70. §. 4. *ff. de fideiuff.* L. 18. C. *de iure delib.* Vnde facile patet, *commune* hoc effe vitium contractibus omnibus. At quando leges quaedam cambiales virtutem cambialem detrahunt tefferis collybifticis mulierum, quae mercaturam non exercent: LVDOV. *Proc. Camb. cap.* 1. §. 8. *fequ.* & *Differt.* fingul. *de muliere cambiante*, vel miniftrorum Ecclefiae, *Mandat. Reg. Polon. anno* 1711. *apud Koenigkium*, vel denique rufticorum & ciuium ex plebe vltima: *Refcript. Friderici Duc. Saxo-Goth. anno* 1687. *apud eundem Koenigk. p.* 2. 48. vitia haec funt negotiationi collybifticae *propria*, quum alias obligare fe poffint hae perfonae omnes, feque obligare foleant quotidie. *L.* 6. C. *de reuoc. don.*

§. IV.

Quemadmodum porro aliae etiam obligationes vel *ipfo iure tolluntur*, vel *per modum exceptionis:* VINN. *ad tit. Inftit. Quib. mod. toll. oblig.* ita idem contingit cambiis. Sunt vitia, quae *ipfo iure* omnem eorum obligationem perimunt v. g. fi fumma in cambio non fit expreffa, fi fubfcriptio defit, fi traffantem eo tempore impuberem, furiofum vel mente captum fuiffe conftet. Contra fi recte fe habeant omnia, & tamen dolus malus traffantis, folutio, compenfatio in continenti

poſſint demonſtrari: exceptionibus his cambium vitiabitur. Quo & reſtitutionem minorum referes. Eam enim nec in negotio collybiſtico denegare ſolent iura minoribus, ſi laeſio probetur. MEV. *ad Ius Lub. c. lib.* III. *tit.* 6. *art.* 21. *n* 26. REMER. *de ver. obligat. valore. Sect.* II. *cap.* 13. §. 14. niſi mercaturam exerceant. His enim ſolis omnem ſpem reſtitutionis intercludunt iura cambialia pleraque, modo vel annum aetatis vigeſimum ſuperarint. *Ord. Merc. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. Tit.* 1. *art.* 6. *Ius Camb. Halberſt. & Magdeburg. art.* 5. vel vigeſimum primum, ſecundum. *Guelpherb. art.* 5. *Brandeb. art.* 5. Quamuis aliae leges nullum plane annum definiant. *Ius Camb. Lipſ.* §. 2. *Dantiſcan. art.* 39.

§. V.

Denique vt aliae aliorum morborum cauſſae ſunt: ita & vitiorum cambialis negotiationis non omnium eadem origo eſt. Commodiſſime tamen ea vitia vel ex *perſonis* contrahentibus, vel ex *litteris* cambialibus, vel ex earum *praeſentatione* & *ceſſione* ſeu *indoſſamento*, vel denique *extrinſecus* ex aliis cauſſis emergentibus deriuantur. De quibus ſingulis pauca monere iuuabit.

§. VI.

Quod ad *perſonas* attinet, earum conditio non raro hanc negotiationem vitiare videtur. Quum enim cambium ſit contractus, & quidem talis, qui ad litteralem proxime accedit, nullum quidem dubium eſt, quin eadem hic valeant, quae de reliquis conuentionibus iura ſanciunt, adeoque, quisquis poteſt acquirere, is & cambio ſibi alium iure obſtringat, & quicunque ſe valide obligat, is & cambium dare, eoque ſe aliis obſtringere poſſit. FRANCK. *Inſtit. Iur. Camb. L.* I. *Sect.* II. *tit.* 9. §. 3. 4. Attamen praeter illas perſonas, quas paciſci poſſe vel non poſſe ex iure notum eſt, veluti furioſos, mente captos, infantes, prodigos, infantiae & pubertati proximos, aliae quoque ſunt, quas leges vel patiuntur cambiare vel prohibent, quarumque cambia vel grauiore vel leuiore vitio laborare nouimus.

§. VII.

Primo enim nullum eſt dubium, quin minorennes, qui ſine curatore contrahunt, ſaltim ſecundum mores vbique receptos ciuiliter hodie haud obligentur, quamuis obligari omnino videantur iure Romano. *L.* 101. *ff.* 43. *ff. de V. O.* HVBER. *Praelect. ad Inſt. de inutil. ſtip.* §. 11.

§. 11. *sequ.* Quid vero de cambiis? an & illa vitiosa sunt, si a minore vel trassantur vel acceptantur? Non hic per omnnia conspirant diuersarum prouinciarum leges. Irrita huiusmodi cambia esse iubet *Ius Cambiale Guelpherb. art.* 5. & *Ordin.* Camb. *Hamburg. art.* 49. Id quod ideo procul dubio ita prouisum in patria hac mea suauissima, quia ibi anno decimo octauo elapso maiorennes censentur adolescentes, *Stat. Hamb. Part.* 1. *tit.* 8. *art.* 1. *& tit.* 9. *art.* 1. ante quod tempus non temere mercaturam quis suis auspiciis exercere solet. Alibi fere distinguitur, mercaturam exerceant minores, nec ne. Priore casu alibi perinde esse censetur, cuiuscumque aetatis sint, qui negotiantur. Omnes enim promiscue rigori legum cambialium subiicit *Ius Cam. Lips.* §. 2. *Dantiscanum art.* 39. *Pruss. art.* 35. *Wratislau. nou. art.* 1. *Austriac. art.* 7. At aliis locis paullo benignius agitur cum minoribus etiam negotiantibus. Sane in Marchia Brandenburgica & Ducatu Magdeburgensi ius commune & in cambiis seruatur, adeoque illis sine curatorum consensu se valide non obligant minores. Id vnum singulare est, quod ibi paullo citius maiorennes censeantur mercatores cambiantes, in Marchia nimirum anno XXI in Ducatu Magdeburgico anno XX. elapso. *Ius camb. March. art.* 6. *Magdeb. art.* 5. Vbi nihil simile cautum: procul dubio seruandum erit ius commune, quod minoribus, quocunque modo laesis, dat in integrum restitutionem, adeoque cambia minorum infirmat ac rescindit.

§. VIII.

Idem fere de feminis dicendum, quarum cambia facile vitiosa redduntur, & magnum detrimentum adferunt, si promiscue ab illis accipiantur. Distinguendum nimirum est, vtrum se primario obliget femina, an pro alio intercedat. v. g. cambium ab alio trassatum acceptando, mariti cambio subscribendo. Vtroque casu denuo interest, mercatrix sit femina, an alterius conditionis. Si mercatrix sit, nullum est dubium, quin rigor is cambialis locum habeat, siue se primario obligauerit, siue intercesserit pro alio. Nam quod ad prius attinet, omnia iura cambialia mercatricem cambiare permittunt. *Ius Camb. Lips.* §. 2. *Ius camb. Austr. art.* 7. *Wratislau. art.* 2. adeo, vt nonnullis locis sufficere credatur, si vxor mariti negotiationi praesit, quamuis suis auspiciis mercaturam non exerceat. *Ordin. camb. Numburg. Pruss.* §. 35. *Dantisc.* §. 38. Nec de posteriore potest dubitari, quum vbique

 vigeat

vigeat ea consuetudo, vt mulieres mercatrices vti non possint beneficio SC. Velleiani, in rebus ad mercaturam spectantibus, HERING. *de fideiuss. cap.* VII. *n.* 406. MEV. *ad ius Lub. lib.* 1. *tit.* X. *art.* 1. *n.* 76. STRYK. *Vs. Mod. Digest. lib.* XVI. *tit.* 1. §. 6. GROENEW. *ad pr. C. de SC. Vell.* quamuis in Frisia, vbi purum ius Romanum in foro regnat, aliter se rem habere doceat ICtus celeberrimus VLR. HVBER. *Prael, ad Pand. tit. de SC. Vellei.* §. 13. At si mercaturam non exerceat femina: dupliciter contingere potest, vt eius cambium sit vitiosum & inutile. Primum, si femina intercedat pro aliis, cambium acceptet, mariti cambio subscribat. LVDOV. *Diss. de mul. camb.* §. 14. RIVIN. *Enunc. tit.* 1. *E*-16. *p.* 149. 150. deinde si leges prouinciales vel statutariae mulieres perpetuae curatelae subiiciant, & cambium sine curatorum subscriptione & consensu datum sit. Quemadmodum enim priore casu in promtu feminae erit exceptio SC. Velleiani & *Authenticae si qua mulier C. de SC. Vellei.* nisi his iuribus ea, qua par est, sollemnitate renunciarit: KOENIGK. *ad Ord. camb. Lips.* §. 2. *not.* 2. ita posteriore cambium nullius erit momenti. LVDOV. *dicta differt.* §. 16. *&* 24. *Ius camb. Numb. apud Koenigk. p.* 243. Paucae enim sunt leges cambiales, quae promiscue omnes mulieres rigori iuris Cambialis subiiciunt, veluti *Brunsuicenses art.* 16. olim etiam *Marchicae & Magdeburgicae*, quas tamen nouis rescriptis mutatas esse docet B. LVDOV. *Proc. camb. cap.* 1. §. 10. 11.

§. IX.

Praeterea etiam cambium a filiosamilias trassatum vel acceptatum vitiosum habetur: si siccum adpareat, id est, si re ipsa sit cambium proprium, & tantum trassati speciem prae se ferat. Adeoque multo magis vitiosum erit ipsum cambium proprium, quod illo pallio vestitum non est. Vti enim prius vitium non semper incurrit in oculos, sed altioris indaginis habetur: ita posterius manifestum est, & ex ipsis litteris collybisticis statim patescit. Quis vero dubitet, quin sit mutuum palliatum, si filiusfamilias proprio cambio se obstrinxerit? BERGER *Suppl. Processʃ. Execut. ad thes.* 50. *ʃ.* 12. VOIGT *de Camb. thes.* 5. Quis dubitet, quin ita fraus facta SCto Macedoniano, eaque exceptio obfutura sit creditori, ex cambio agenti. *L.* 3. §. 3. *ff. L.* 7. *ʃ.* 3. *ff. de SCt. Maced.* REMER *de ver. obligat. valor. sect.* 11. *cap* 13. §. 18. Sane id adeo verum est in Saxonia, vt ibi ne iuratum quidem cambium subsistat, quo se filiusfamilias obstrinxit. BENED. HIER. DICEL. *de Camb. trassa-*

traſſatis §. 6. Attamen quum & iure communi SCti Macedoniani exceptio ceſſet, ſi pater ſciuerit, filium negotiari, vel id ei permiſerit, vel non nominatim prohibuerit. *L.* 7. §. 11. *ff. de SCt. Maced.* plerisque fere cambialibus legibus cautum eſt, vt iſti exceptioni locus tantum ſit aduerſus cambia filiorumfamilias, qui mercaturam non exercent. Mercatores enim etiam in patria poteſtate conſtitutos ex cambiis ſuis, ſiue traſſatis, ſiue propriis, omnino obligari, fere vbique creditur. *Ius camb. Dantiſc. art.* 39. *Marchic. art.* 6. *Magd. art.* 6.

§. X.

Vitia haec, de quibus diximus, ex perſonarum qualitate reſultant. Non pauciora ex ipſis litteris naſcuntur, ſi ſtilo, quem vocant, cambiali repugnent, vel aliud quid iis accidat, quod doli ſuſpicionem haud leuem iniiciat. Vt ab hoc poſtremo vitio ordiamur, illud in iure vocatur *falſum*, cuius tot ſunt ſpecies, vt vel earum numerum inire videatur difficillimum. Quum enim ingenioſa eſſe ſoleat improbitas in eludendis legibus: quotidie fere noua ſe offerunt *ἑυρήματα*, callide excogitata; ſed tanto digniora poenis, quanto ſunt ingenioſius reperta. Nos tamen ea ita partimur, quod aliquando totum cambium falſum ſit & ſuppoſititium, aliquando ſubſcriptio recte ſe habeat, teſſera autem collybiſtica *νοθεύσεως* vitio laboret, aliquando aliquid vel additum vel eraſum dicatur. Omnia haec vitia ſunt, & quidem ſontica ac grauiſſima, ſed tamen non omnia eiusdem effectus habentur.

§. XI.

Aliquando totum cambium ſuppoſititium & falſum eſſe dicitur, quod potiſſimum contingit, ſi falſarius alienam manum mentitur, & ſic cambium ſupponit alteri, qui de eo numquam vel per ſomnium cogitauit. Nullum eſſe huiusmodi inſtrumentum nemo negauerit. *L.* 20. *C. de fid. inſtr. Nou.* LXXIII. *cap.* 7. At quum haec fraus plerumque non pelluceat, adeoque hoc vitium non ſemper ſit viſibile, ſed altioris indaginis: quaeritur, an ſtatim is, qui negat, ſe hoc cambium ſcripſiſſe vel dediſſe, ad iuratam diffeſſionem admittendus ſit? Idque ſine dubio adfirmandum. Primo enim id commune habent proceſſus exſequutiuus & cambialis, vt reus aut recognoſcere teneatur inſtrumentum totum, aut diffeſſione iurata elidere. Eaque electio ipſi adimi nequit, quando totum inſtrumentum falſum eſſe contendit. Deinde nec compara-

parationi litterarum hic locus est, vbi fatetur reus litteras suis esse simillimas, sed suas tamen esse negat, quia id remedium tamquam altioris indaginis pertinet ad processum ordinarium, & tum demum habet locum, si instrumenta producantur, ad probationem vel reprobationem, non, si exsequutiue agatur. Suendendorff. *ad Fibig. p. 739. n. 361.* Adeoque nullius momenti erit huiusmodi cambium, si iuret reus, *daß er es weder selbst geschrieben, oder vnterschrieben, (vel acceptiret) noch durch andere schreiben oder unterschreiben (acceptiren) lassen, er sey auch die darinnen enthaltene* Post Imploranz*en nicht schuldig.*

§. XII.

Paullo durior est rei conditio, si fateatur, suam esse subscriptionem, cambium autem ab aliena manu se inscio chartae illitum esse. Cuius rei tristia exstant exempla. Retulit mihi ICtus eximius, Iudaeum produxisse cambium, cuius subscriptionem suam esse diffiteri non potuerit mercator, qui tamen statim ex lineis chartae inductis ostenderit, chartam hanc se absente ex libro suo mercatorio, cuius primae paginae nomen suum inscripserit, esse euulsam & a Iudaeo callide huic negotio adhibitam. Saepe etiam accidit, vt charta pura (*ein Blanquet*) nomine alicuius signetur, eaque aliis destinata vsibus, deinde improbus homo abutatur ad cambium alteri supponendum; maxime si non adscriptum sit, cui vsui inseruire debeat charta. e. g. *Blanquet zur Vollmacht für Herrn* Maeuium *in meiner vor den Hamburgischen Gerichten obschwebenden Sache.* Huiusmodi quoque cambium nullius momenti esse, extra omnem dubitationis aleam positum est: sed non aeque expeditum, an & hic, vt superiore casu, reus promiscue ad iuratam diffessionem admittatur?

§. XIII.

Mihi omnino distinguendum videtur, vtrum nullum sit reo, nisi in negatione sua, praesidium, an in praesenti indicium aliquod falsi adsit, quod non iniustam suspicionem possit excitare; qualia plura recenset EVERAD. *de fide instrum. cap.* V. *n.* 54. *sequ.* RVLAND. *de Commissar. Part.* II. *Lib.* 5. *cap.* 29. MASCARD. *de Probat. Concl.* 257. Si prius: absonum esset, admittere reum ad iusiurandum, quum ita nihil procliuius futurum esset hominibus improbis, quam subscriptionem suam agnoscere, instrumenta negare, & creditori verba pro numis dare. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IX. *§.* 5. *seq.* Quod & tunc dicendum, vbi qui-

quidem ſuſpicionem falſi iniicit reus, eiusue fundamentum adfert probabile, nec tamen id in continenti poſſit demonſtrare. Hinc quum mercatori ex cambio Hamburgi die 7. Dec. ſcripto agenti a reo obuerteretur exceptio falſi, eiusque fundamentum in eo poneretur, quod eo die Hamburgi non fuerit, idem refert Dn. LUDOVICI *cap.* IX. *§.* 7. latam eſſe ſententiam a Scabinis Lipſienſibus, *cambium habendum pro recognito, & ſummam 365 imperialium ſoluendam cum expenſis, exceptionem autem reiiciendam eſſe in reconuentionem.* Cuius ſententiae non alia erat ratio quam quod fundamentum iſtud ſeu indicium falſi non ſtatim incurreret in oculos, ſed altioris indaginis videretur. Contra quum W. I. contra F. B. ageret, & ex cambio exigeret 561 imperiales, reus autem obiiceret, litteras iſtas cambiales ſe inſcio eſſe inſcriptas chartae purae (*einem Blanquet*) alii negotio deſtinatae, idque in continenti ex eo demonſtraret, quod ſigillum impreſſum eſſet, quum id cambiis imprimi non ſoleat, itemque quod ſcribae ſuo huiusmodi chartam puram alii negotio deſtinatam tunc temporis dederit: pronunciatum ab iisdem Scabinis, *a reo aut agnoſcendum documentum, aut iurata diffeſſione elidendam eſſe.* Idem *ibid. §.* 6.

§. XIV.

Quoties aliquid additum aut eraſum eſſe dicitur, denuo diſpici ſolet, primum, an id in oculos quodammodo incurrat, adeoque in continenti poſſit demonſtrari, nec ne; deinde, vtrum in ſubſtantialibus, an in accidentalibus aliquid mutatum videatur. Ad ſubſtantiam imprimis ſumma vel pecuniae debitae quantitas pertinet, quae ideo a cautioribus & cifris & litteris exprimi ſolet, vt eo minus falſariorum artificio locus ſit. Et tamen aliquando illa ſumma mutatur, maxime ſi notata tantum, non perſcripta ſit. Tunc quidem, ſi res quodammodo incurrit in oculos, vitioſum omnino cenſetur cambium, nec prius ex eo agi poteſt, quam iſta falſi ſuſpicio fuerit eliſa. Falſi conuicto actore, reus procul dubio ne iurato quidem diffitetur cambium, ſed pure abſoluitur merito. Exemplum eius rei luculentum eſt apud virum doctiſſimum Q. Sept. Florentem Riuinum *Specim. Except. forenſ. cap. vlt. n.* 4. Ancilla quaedam producebat cambium, ex eoque petebat 500 imperiales. Rei opponebant exceptionem falſi, quia ad oculum pateret, expreſſam initio fuiſſe ſummam 50 imperialium, poſtea autem additam nullam, atramento paullo nigriore. Quin oſtendebant,

debant, duas nullas quodammodo esse delineatas, quamuis altera imperfecta sit, adeoque aeque facile ex falso hoc instrumento 5000 quam 500 posse peti. Denique addebant, ne verosimile quidem fieri, ancillam domino tantam summam credere potuisse. Quum itaque priora indicia in oculos quodammodo incurrerent, pronunciatum a Scabinis Lipsiensibus, *quod contra D. S. V. actricem inquirendum sit de falso, & interea processus cambialis interquiescere debeat.* Male quidem eo tempore reis cessit illa inquisitio, actrice demum ad iusiurandum purgatorium admissa. Si tamen vel confessa vel conuicta fuisset, procul dubio absoluendi fuissent rei.

§. XV.

Quid vero, si falsum non occurrat in loco suspecto, sed in aliis cambii partibus? Tunc nullam esse huius exceptionis efficaciam omnes fatentur. FARINAC. *Part.* VI. *Quaest.* 153. *n.* 5. 36. 51. 71. MEV. *Consil.* 72. *n.* 6. 4. Quod tamen cum grano salis videtur accipiendum. Si enim durior ea deprauatione fiat rei conditio: nullum est dubium, quin idem obtineat, quod superiore paragrapho diximus. Sic e. g. si ad oculum pateat, in cambio scriptum fuisse: *den* 12. Maii. 1727. *zahle auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief die Summa von* 2000 *Gulden* & postea numerum anni ita mutatum: *den* 12. Maii 1726. *zahle* &c., magnum reo praeiudicium adfertur, quum, antequam dies venit, conueniatur. Itaque existimauerim, aeque hoc casu locum fore inquisitioni de falso, quiescente interim actione cambiali. Quamuis enim in loco minus suspecto mutatio facta dicatur: tamen iam superiori capite ostendimus, diem solutionis omnino ad substantiam cambii pertinere.

§. XVI.

Aliud dicendum, si in solis accidentalibus cambii partibus falsum occurrat, & reus inde nihil capiat detrimenti. Tunc enim reus condemnari solet, quia nec cambium a se datum negat, nec debitum inficiatur: contra actorem tamen merito decernitur inquisitio de falso. Elegans hanc in rem praeiudicium mecum communicauit ICtus eximius. Iudaeo Halberstadiensi a viro quodam illustri traditae fuerant litterae cambiales super 275 imperialibus. Eae in numero singulari conceptae fuerant: *den .... zahle ich auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief die Summa von Reichs-Thaler* 275. Iis autem praeter debitorem principalem subscripserat C. C. E. quam subscriptionem iure cambiali loco

loco *aualli* vel fideiussionis esse, supra iam monuimus. Iudaeus autem pro *Ich* rescripserat *Wir*, pro *mein*, *unser* & in fine addiderat verba: *Und wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn.* Debitore principali bonis lapso, cambium per notarium offerebatur fideiussori C. C. E. qui respondit, paratam quidem iam & sepositam fuisse pecuniam Iudaeo destinatam, sed quum videat, litteras dolose esse deprauatas: se ad solutionem haud obstrictum sibi videri. Caussa in iudicium deducta, absoluebatur C. C. E. reus, quia falsum tam erat manifestum, vt in oculos incurreret. Iudaeus nullitatis arguebat sententiam, actisque ad Ordinem ICtorum Halensium transmissis sequuta est sententia nomine Regis potentissimi concepta: *Nunmehro aus den Acten soviel zu befinden, daß Implorat die Wechsel-Schuld der 275. Reichsthaler Einwendens ungeachtet zu bezahlen schuldig. So viel aber das angegebene falsum betrift; Würde Implorat schweren, daß in dem Wechsel-Brief die Veränderung der Worte, Ich und Mein, ohn sein Wissen würcklich geschehen, und die am Ende befindliche clausul eigenmächtiger Weise dazu geschrieben worden: so ist alsdenn unserm Fisco wegen des begangenen falsi seine zustehende iura wieder den Iuden zu beobachten nochmals billig aufzugeben. V. R. W.* Rationes dubitandi & decidendi, a nobis latinitate donatae, tales erant. Quamuis Imploratus ideo, quod cambium in pluribus passibus mutatum ipsaque clausula, *Und wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*, se inscio inserta sit, existimet, se ob *L. 2. 4. ff. de prob.* neque ad recognoscendum documentum falsum & adulteratum, neque ad soluendos 275. imperiales obstrictum esse; quamuis etiam Iudaeus, se conscio vel occasionem dante, hanc mutationem esse factam constanter neget, & vrgeat contra, eam a famulo suo Aaron Samson ex imprudentia magis, quam dolose, factam oportere, & hinc ob nudam praesumtionem sine liquida probatione indicium falsi nullum adesse, ob quod a Procuratore fisci adcusari possit per *L. 14. C. de fals.*: Attamen quia Imploratus, quod cambium hoc ante hanc mutationem Iudaeo datum subscriptione sua firmarit, inficiari non potest: huiusmodi subscriptio autem cambii alieni secundum iura collybistica inuoluat auallum, vi cuius subscribens se cambii possessori legitimo ad solutionem iure cambiali exigendam obligat, reseruato sibi aduersus debitorem principalem regressu. LVDOVICI *Proc. camb. p. 123. & 151.* & *Disput. de mul. camb.*

§. 19. Quia etiam idem imploratus *fol. Act.* 4. dum Notario dixit, paratam iam fuisse pecuniam Iudaeo destinatam, veritatem huius debiti cambialis non obscure agnouit. Quo casu sane iniquum esset, ob mutationem in cambio factam, & quam non factam esse, reipublicae magis quam priuati interest, summam debitam soluere detrectari. Quia denique, quod ad falsum attinet, Iudaei negationi soli non multum tribuendum, idque in se poena dignissimum & a Procuratore Fisci omnino vindicandum videtur, maxime si in posterum caussa cognita patescat, eum, qui cambium mutauit, clausula sub finem adsuta intendisse, vt C. C. E. loco fideiussoris fieret correus, eique regressus aduersus debitorem principalem intercluderetur, ad quam inquisitionem tamen fiscalem nondum in promtu esse indicium legitimum, nisi Imploratus adserta sua iureiurando firmaret: non potuimus non, prout sententia prae se fert, iudicare.

§. XVII.

Ita falsum vitiat vel non vitiat cambium, si quaestio incidit, summa soluenda sit nec ne? At quum quatuor personae ordinarie intercedant in cambio trassato: alia inde nascitur quaestio, quis damnum inde emergens ferat? Sic potest sane contingere, vt Titius Maeuio debeat mille, & Iauolenus falsarius offerat Titio cambium, quod Maeuii nomen praefert, quoque Maeuius iussisse fingitur, vt mille soluantur Iauoleno. Cui quaeso nummi pereunt? Cui, nisi domino? qualis hic fingitur Maeuius, simul ac Titius bona fide soluit. Hinc soluens absoluendus procul dubio, siue falsarius totas litteras collybisticas praeter subscriptionem confixerit, siue verarum possessionem nactus se pro praesentante gesserit, modo a soluente absit omnis fraudis suspicio, vel culpa plene vacet, neque vllius argui possit negligentiae. *L.* 13. *C. mand.* Ita iudicatum refert SCACC. *de Commerc. & Camb.* §. 11. *Gloss.* 5. *n.* 342. quocum iungi possunt SPERAND. *Negot. & Campſ. Industr. p.* 11. REMER. *de ver. obligat. vol. sect.* II. *cap.* 13. §. 68. MEV. *Decis. Part.* V. *Dec.* 175. *n.* 6. Idem dicendum, si genuinas litteras deperditas falsarius inuenerit, & se pro praesentante in cambio gesserit, si & hoc casu soluenti nulla culpa potest imputari. FLECK. *Bibl. Iur. Ciu. cap.* 14. *lib.* III. *Tit.* 5. *n.* 25. quamuis hic non tam in litteris, quam in persona falsum reperiatur. Haec de eo casu, vbi subscriptio vera Maeuii adest, vel verum cambium ab eo datum in falsarii manus incidit.

dit. Quod si contra falsarius trassanti plane subiecerit cambium, vel eius nomen finxerit: acceptans suo periculo soluit, nec aduersus trassantem, sed aduersus falsarium habet regressum. HEYDIG. *cap.* 14 *p.*127. Nec interesse videtur, falsum sit apertum, & in oculos incurrat, an artificiosius & parum manifestum. Nulla enim ratio est, cur vel remittens vel trassans damnum ferat, quum neuter cum soluente contraxerit, neque vmquam eum soluere iusserit. *L.* 34. *§.* 4 *ff. de solut.*

§. XVIII.

Aliquando porro vitiosa fiunt cambia, quibus correalis obligatio introducitur, si correi non omnes subscripserint, & alia persona accesserit, quae non eo animo subscripsit, vt obligaretur, sed vt satisfaceret officio. Dubitatio tunc nasci solet, an id vitium sit ita comparatum, vt auertat cambii recognitionem? Denuo respondendum, huic exceptioni in processu cambiali locum non esse, nisi vel in oculos incurrat vitium, vel reus praesumtione haud leui adiuuetur. Eidem, quem paullo ante laudaui, viro doctissimo acceptum fero casum, ex quo, quid mulieris possit calliditas, intelligitur. Mulier quaedam satis, vt tum videbatur, opulenta, A. E. K. a D. S. aliquot millia mutua acceperat, & pacta fuerat cum creditore, se & cambium proprium daturam, & a duobus filiis maiorennibus I. V. K. & A. K. impetraturam, vt tanquam correi se obligarent. Concipiebatur itaque cambium nomine trium correorum: *Künfftig-zahlen wir drey vor einen, und einer vor drey, und also in solidum die Summa:* subscribebat filius natu maior I. V. K. quum autem, vt supra diximus, in ducatu Magdeburgico mulier, quae non exercet mercaturam, curatorem adhibere teneatur: mittebat litteras ad curatorem suum N. S. qui & ipse subscribebat hac formula: N. S. *curatorio nomine der Fr. A. E. B. verwittweter K.* Eo facto cambium tradebatur D. S., cuius filiam filius natu minor A. K. paullo post vxorem ducebat. Tantum vero abest, vt & is subscriberet, vt potius D. S. cambium hoc indossaret, & post ea tota illa familia debitrix bonis laberetur. Indossatarius itaque actione cambiali pulsabat Curatorem S. tamquam correum, qui ab incluto ICtorum Halensium Ordine petebat consilium, an exceptione tutus sit aduersus indossatarium? Et sane si dicendum, quod res est, vix dubitandum videtur, quin ad recognoscendum condemnari potuerit reus. Cambium enim diserte mentio-

tionem faciebat trium correorum: tres autem subscripserant, A. E. K. I. V. K. N. S. Deinde quamuis N. S. adscripsisset, se subscribere curatorio nomine *der Frau A. E. K.* nihil tamen noui videbatur, eumdem & tamquam curatorem, & tamquam correum subscribere. Denique exceptio rei in eo consistebat, quod tertii correi subscriptio dolo vel matris vel creditoris D. S. tamquam soceri eius, fuerit omissa. Sed hoc non constabat ex cambio, adeoque altioris indaginis videbatur. At non leues tamen doli erant praesumtiones. N. S. enim subscripserat curatorio nomine, idque expresse adiecerat nomini suo: correalis autem obligatio non praesumitur, si alia obstet praesumtio fortior. Deinde acceptatio facta erat his verbis: *An uns* A. E. K. & I. V. K. Curator autem cambium non simul acceptauerat, ex eoque videbatur manifestissimum, illum non tamquam correum, sed ex officio tamquam curatorem subscripsisse. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib.* II. *Sect.* IV. *tit.* 4. *§.* 4. BERGER. *Elect. Discept. for. Tom.* 1. *p.* 801. Denique illum Ordinem consultissimum non parum mouebant praesumtiones, contra D. S. tertii correi socerum, ipsamque eius matrem A. E. K. militantes, cui ex re lautissima intra breue tempus nec res nec fides supererat. Et hinc non dubitauit tum pro Curatore respondere. Quem vero euentum res habuerit, nescio: nisi quod & indossatarius postea idem fatum expertus & bonis fere lapsus, paullo segnius rem dicatur vrsisse.

§. XIX.

Quae hactenus exsequuti sumus, vitia fere ad falsi crimen vel stellionatum referas. Sunt tamen & alia, quae ex ipsa litterarum formula & conceptione resultant. Sane aliquando creditor vel indossatarius existimat, sibi in manu esse cambium, quum non nisi assignationem possideat. Eius vero natura a cambio quam diuersissima est, quum in eo tantum consistat, vt vnus mandet duobus, alteri, vt suo nomine soluat, alteri, vt ab hoc accipiat. *L.* 27. §. 2. *ff. de legat.* 3. STENGER. *de Assignat. mercat.* §. 1. Vnde primus, qui mandat, vocatur *adsignans*, *der Adsignant, der Ausgeber.* STENGER. *ibid. p.* 3. alter, qui pecuniam accipit, *Adsignatarius*, *der Innhaber.* STRYK. *Dissert. de iure adsignat. inter mercat. in Vsu Digest. tit. de hered. vel act. vend.* §. 29. & is denique, qui soluit, *adsignatus* vocari solet. *Ord. Camb. Dantisc. art.* 1. Ea vero tota a cambio differt. Nec enim adsignatio adsignantem liberat, quamuis ab adsignatario acceptata, FRANCK. *Inst. Iur. Camb. lib.* 1. *Sect.* III. *tit.* 9.

tit. 9. §. 9. & semel facta potest reuocari, nisi adsignatarius adsignantis creditor sit. STRYK. *l. c.* §. 51. nec denique rigori actionis cambialis subiecta est, nec aliis cambii effectibus gaudet.

§. XX.

Bellissimam speciem idem, quem saepe laudaui, vir doctus mihi subministrauit. Mercator in Lusatia G. Q. alteri C. B. litteras dederat, quibus D. Q. mercatorem Vratislauiensem iusserat soluere. Hae tales erant:

Zwey Monath nach dato geliebe Herr D. Q. in Breslau gegen diese meine adsignation ohne acceptation an Herrn C. B. oder Ordre Reichsthaler 800 *zu bezahlen. Es soll mich validiren. Löbau, den* 18. *Mart.* 1719.

rthlr. 800 *in* 7 *&* 17. X G. Q.

Paullo post C. B. adsignatario bonis lapso, adsignans adsignatum D. Q. per litteras soluere vetuerat. Decoctor tamen C. B. interea hanc adsignationem *indossauerat in bianco.* Vnde I. G. v. W. tanquam indossatarius, illam veluti cambium Adsignato obtulit, & repulsam passus protestationem interposuit, ac denique actionem cambialem aduersus Adsignantem G. Q. instituit. Quaerebatur, an locus esset actioni cambiali, & an exclusis exceptionibus, litis ingressum impedientibus, reus ad recognoscendam illam chartam esset obstrictus? Idque rationibus solidissimis suffultus negabat inclutus ICtorum Hal. Ordo, quorum responsum operae pretium fuerit integrum inserere: *Ob nun wohl* 1, *die Rechte vermögen, daß bey contracten die in loco contractus übliche Rechte zu beobachten, welches allhier aus dem fundament, quod ibi quis contraxisse videatur, vbi solutio facienda,*

L. 21. *ff. de O. & A.*

Colleg. Arg. ad tit. ff. de iud. n. 2. 31.

die Stad Breslau zu seyn scheinet, als woselbst die assignirten 800 *Reichsthaler vermöge der ausgestellten assignation bezahlet werden sollen. Und aber* 2, *dasige Wechsel-Ordnung de anno* 1716. *art.* 37. *ausdrucklich disponiret, daß wegen ausgestellter assignationen bey nicht erfolgter zahlung nach Wechsel-Gebrauch verfahren werden solle. Hiernechst auch* 3, *in solchen fällen durchgehends gewöhnlich und der praxi gemäs ist, daß der Inn-*

Innhaber eines auf ihn indossirten Wechselbriefes, wann derselbe wegen nicht erfolgter zahlung protestiret worden, seinen regress nicht allein an den Indossanten, sondern auch an den Ausgeber nehmen, und insonderheit in dem Fall, da jener nicht mehr soluendo, sich sogleich an diesen halten könne.

Ord. Camb. VVratisl. art. 2. 3.
KOENIGK. *Ammerck. zur Leipz. VVechsel. Ordn. §. 19. n. 2.*

VVelches allhier üm so vielmehr scheinet statt zu finden, da 4, die richtige Bezahlung der valuta durch die clausul: Es soll mich validiren, in der assignation selbst scheinet zugestanden zu werden. Zudem auch 5, die assignation nicht nur an C. B. sondern auch an dessen ordre gerichtet ist, und daher ienem freygestanden, dieselbe weiter zu indossiren, mithin deren Eigenthum an einem andern zu übertragen.

Sauary Parfait negotiant. P. 1. L. 3. C. 5. p. 123. 181.

VVelches Indossement so dann die VVirckung hat, daß Indossatarius sich schlechterdings an den Ausgeber halten kan, und auf die exceptiones, die dem Indossaten im VVege stehen möchten, insbesondre except. non num. pec. vel acceptae valutae sich gar nicht einlassen darf.

Leipz. H. G. O. tit. XI. §. *allermassen.*
HOEKNER *de indossam. litt. camb. cap.* IV. §. 4. 5.

VVie dann auch 6, Imploranten nicht scheinet im Wege zu stehen, daß B. die assignation nur in Bianco indossiret, und die Ausfüllung derselben erst nach geschehener praesentation hinzugethan: allermassen dieses dem Wechsel-Gebrauch nach von dem Innhaber eines Wechsels allerdings geschehen kann,

BERG. *Elect Discept. for. Part.* II. *Suppl. p.* 356. TIT. *Iur. Priu. Lib. X. cap.* V. §. 46. 49. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 26. 88.

So gar, daß solche Ausfüllung auch nach geschehenem protest, usque ad motam litem annoch statt findet.

BERG. *Oecon. Iur. p.* 741. *n.* 3. KOENICK. *Anmerck. ad Ius camb. Lips. art.* XI. *n.* 6.

Daher es denn fast das Ansehen gewinnen möchte, daß Implorant in seiner Intention genugsam gegründet, und also nach Wechsel-Recht, oder doch wenigstens executiue zu klagen wol befugt gewesen. Den

Dennoch aber und dievveil 1, eine assignation, dergleichen Q. ausgestellet, kein Wechsel ist, und daher aus selbiger nach Wechsel-Recht nicht geklagt vverden kan.

Edict. El. Sax. de anno 1699. n. 3. 4.

Hiernechst auch 2, das Recht des Indossements bey blossen assignationen nicht statt findet,

HOEKNER *de litt. camb. indossam. cap. 1. §. 7.*

immassen ein assignatarius als ein blosser Gevollmächtiger des assignanten anzusehen, auf vvelchen per nudum mandatum kein Wechsel transferiret vverden kan.

COCCEI. *de Assignat. §. 10.*

Dannenhero auch einem assignanten allezeit frey stehet, die ausgestellte assignation nach Gefallen zu vviederruffen.

STENGER. *de Assign. merc. §. 42.* KOENIGK. *l. c. ad §. 25. n. 1.*

Woraus dann folget, dass, da solches im gegenvvärtigen Fall von Q. geschehen, die gantze assignation dadurch gäntzlich erloschen. Zudem 3, ex documento quaest. auch nicht einmal executiue geklagt vverden kan, ehe und bevor ietziger Implorant sich ad causam legitimiret, und die von B. an ihn geschehene cession und deren Richtigkeit, vvie auch die vom cedente sovvol als cessionario geleistete valuta ervviesen.

LVDOV. *de legit. ad caus. §. 14. 19.*

Endlich auch 4, die obangeführten rationes dubitandi von keiner Erheblichkeit seyn: immassen, souiel die erste anbetrifft, dasjenige, vvas de loco contractus consumti angeführet vvorden, nur von demjenigen Fall zu verstehen, da de obligatione acceptantis die Frage ist, als in dessen regard der Contractus eigentlich in loco solutionis geschlossen vvird. Dahingegen, soviel die obligation des Ausgebers betrifft, nicht der locus destinatae solutionis, sondern locus initae conuentionis pro loco contractus zu achten.

SCACC. *de Commerc. & camb. §. 11. gloss. 5. n. 222.* SPRENG. *Wechsel practic. §. XI.* RAPH. *de Turre de camb. Disp. 1. qu. 12. n. 9.*

Woraus sich dann 5, von selbsten ergiebet, dass die Bresslauische VVechsel-Ordnung, vvorauf Implorant seine intention fundiren vvill, hieher keines vveges gehoere, vveiln sie zu Loebau nicht recipiret, auch auf gegenvvärtigen casum nicht einmal applicable ist, angesehen darinnen nur denenjenigen die priuilegia zugestanden vverden, vvelche vvürcklich acceptiret vvorden.

Ius camb. Wratisl. art. 37 verbis: Erfolget die acceptation, so erlangen selbe dadurch die qualitaet eines VVechsel-briefes.

sel-

solches aber von Q. assignation nicht gesaget werden kan, als welche weder acceptiret worden, noch die qualitaet eines Wechsels per acceptationem erlangen koennen, immassen der Assignant ohnzweiffel eben darum die clausul: ohne acceptation miteingerücket, damit dieses sein mandat nicht per acceptationem als ein Wechsel angesehen werden moechte: Aus welchem 6, ferner fliesset, dass der vermeinte Indossatarius v. W. weder seinen regress an den Assignanten nehmen, noch 7, solche assignation nach Art eines Wechsel-briefes mit protest zurück senden, oder aus selbiger gegen den Assignanten nach Wechsel stil klagen koennen. Ausserdem 8, die beygefügte clausel: Es soll mir validiren, die von B. geleistete valuta keineswweges beweiset, sondern nur so viel saget, dass die von dem Assignato an B. geschehene Auszahlung auf des Assignantis Rechnung als gezahlt passiren solle. Dahero solche Worte nur auf das, was zwischen dem Assignanten und Assignato vorgehet, ihr Absehen haben, den Assignatarium aber so gar nicht angehen,

TIT. *Iur. Priuat. Lib.* X. *C.* 5. *§.* 45.

dass sie vielmehr bey Abfassung und erfolgten Indossament eines Wechsels nach der sonst einstimmigen Meinung der Wechsel-scribenten vor ein zeichen der nicht geleisteten valuta anzusehen sind.

SAVARY *Parf. Negot. C.* IV. *p.* 112. ZIPFEL. *de Tesser. collyb. sect.* VI. *§.* 17. KOENIGK. *de litt. camb. praesent.* §. 10. *n.* 12.

Zudem 9, B. als ein blosser Assignatarius kein Recht per indossamentum auf einen andern transferiren koennen, immassen er nicht nur schon fallit gewesen, sondern auch ohnedem das Recht zu indossiren, wie oben sub n. 2. erwiesen worden, blossen Assignatariis nicht zukommen kan. Endlich 10, das erfolgte indossement, wenn es auch sonst in allen seine Richtigkeit hatte, schon darum gantz unkräfftig seyn würde, weil es in bianco geschehen, und nach Ausweisung des protests allererst nachher von Imploranten extendiret worden, welches nach den vornehmsten Wechsel-Ordnungen für unzulässig

Brandenb. O. C. art. 13. *Guelph. art.* 43. *Magdeb. & Halberst. art.* 26. *Brunsu. art.* 20. *Dant. Sc. art.* 27. *Lips. art.* 11.

und ad legitimationem ad caussam unzulänglich erachtet wird. Eiusmodi enim inductionum magnus abusus esse potest, vt scilicet praeter intentionem cedentis alterius nomen deinde in illo albo spatio exprimatur, cui tamen principalis ius cedere noluit. Quare si quis litteras cum solo nomine cedentis in dorso producit, eae ad legitimationem ad caussam non sufficiunt.

LVDOV. *de legit. ad caus. §.* 34.

Als halten wir davor, dass Implorant gegen Imploraten weder nach Wechsel-

Recht

Recht noch executive zu klagen befugt, und daher Implorat von der Klage, immassen sie angebracht, zu entbinden, jener aber in expensas zu vrtheilen und mit seiner etwvan habenden praetension allenfalls ad processum ordinarium zu vervveisen. V. R. W. Tam facile itaque incautos decipit formula adsignationis, vt quum tesseram collybisticam accipere se putent, nubem pro Iunone amplectantur.

§. XXI.

Par ratio est omnium chartarum, quae quamuis formam cambiorum prae se ferant, cambii tamen nec explicitam, nec implicitam faciant mentionem. Vitiosae enim illae sunt eatenus, vt non sufficiant instituendae actioni cambiali, sed adsignationum tantum habeant effectum, vel chirographi, ex quo exsequutiue tantum agi possit. Hinc *in Leg. Dan. lib.* V. *cap.* XIV. *art.* 8. diserte cauetur: *es solle ausdrücklich darinnen bekannt vverden, dass es ein Wechsel-Brief sey.* Et quamuis id alii non putent necessarium, veluti B. STRYK. *de Accept. litt. camb. cap.* III. §. 9. TITIUS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 21. & alii: res ipsa tamen docet, si nulla plane fiat cambii mentio, e. g. *der Herr zahle an Meuium die Summa von* 1000 *Reichsthaler*, rem altioris fore indaginis, cambium hoc sit, an adsignatio, adeoque cambiali rigori locum non futurum, quia processus cambialis ea est natura & indoles, vt omnia, quae actor in libello adfirmat, ex ipsis litteris cambialibus statim clara sint & liquida. Vnde cambii mentionem vel explicitam: *der Herr zahle auf diesen meinen Wechsel-Brief*, vel implicitam: *der Herr zahle auf diese secunda, vvann prima noch nicht bezahlet.* recte requirunt Illustris a BERGER. *Elect. Discept. for. p.* 706. *Suppl. Tom.* 1. *p.* 485 *seq. Suppl. ad Elect. Process. Exsequut. thes.* L. *pos.* 24. *p.* 9. WERNH. *comp. Iur. lib.* IV. *tit.* 29. §. 2. RIVIN. *Enunc. Iur. ad Proc. Ord. Sax. tit.* XXV. *Enunc.* XXII. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib.* 1. *sect.* 1. *tit.* VI. §. 7. 8. D. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lips.* §. 3. *annot.* 1. *p.* 6. vbi & praeiudicio duplici eam sententiam confirmat.

§. XXII.

Quantae vtilitatis sit haec obseruatio, vel inde patet, quod contingere possit, vt aliquando omissa cambii mentione ne exsequutiue quidem ex charta huiusmodi agi possit. Si enim expressum est, eam esse cambialem vel collybisticam, parum refert, valuta expressa sit nec ne, quia cambialis actionis tantus est rigor, vt locum plane nullum

relinquat exceptioni non numeratae pecuniae. ZANGER. *de Except. Part.* II. *cap.* XIV. *n.* 54. LVDOV. *Proc. camb. cap.* II. §. 6. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lipſ.* §. III. *annot.* 2. *p.* 7. Id quod etiam celebriores leges cambiales agnoſcunt, veluti *Lipſienſ. art.* 3. *March. & Magdeb. art.* 1. *Brunſu. art.* 28. *Auguſt. art.* 7. *Francof. art.* 15. *Dantiſc. art.* 16. *Colon.* §. 4. Et ſi vel maxime valutam leges deſiderant, quod quasdam facere *cap.* 1. §. 22. monuimus: tamen nec vitiatur proceſſus cambialis, poſt acceptationem factam, nec ante eam vlterius, quam vt reus audiendus ſit, ſi pecuniam ſibi haud numeratam eſſe, in continenti probare queat. At vbi omiſſum eſt cambii vocabulum, adeoque chirographi naturam induunt charthae: non facta valutae mentione ne exſequutiuo quidem proceſſui erit locus, quippe qui ex iis demum naſcitur inſtrumentis, in quibus cauſſa debendi ſpecialis expreſſa eſt. Siquidem inſtrumentum alias non probat, ſed aliunde ſumenda erit probatio. *L.* 25. §. 4. *ff. de prob. Meu.* 2. *Deciſ.* 22.

§. XXIII.

Vitioſae porro aliquando fiunt teſſerae collybiſticae, in ſe ſatis perfectae, ſi vel *praeſentatio* non rite ac more inter mercatores recepto fiat, vel *proteſtatio* omittatur, vel ſane, quod ad priorem caſum attinet, contingat, vt cambium vnicum (*ein ſola Wechſel-Brief*) pereat, adeoque iuſto tempore nequeat offerri, antequam autem aliud a traſſante adueniat, traſſatus bonis labatur. Sane tunc inutilis erit noua illa teſſera cambialis, quia nec quisquam eſt, qui eam acceptare teneatur, nec aduerſus traſſantem datur regreſſus. MARPERG. *Deſcr. nund. cap.* X. *pag.* 23. 24. MARTA *Digeſt. nouiſſ. tit. Epiſtola cap.* XVII. Quamuis enim ſola amiſſio teſſerae contractum inter traſſantem & remittentem haud exſtinguat: SIG. SCACC. *de Commerc. & camb.* §. 11. *gloſſ.* 5. *n.* 347. *ſequ.* SPRENG. *Pract. camb.* §. XIII. §. 90. (quicquid occlamet cum aliis MARQVARD. *de Iure Mercat. lib.* II. *tit.* 12. *n.* 63.) & hinc praeſtita cautione non modo traſſans nouam teſſeram dare, ſed & traſſatus, ſi ſemel acceptauerit, pecuniam exſoluere debeat: *Ius Camb. Lipſ.* §. 33. *March. art.* 29. *Magdeburg. art.* 25. *Dantiſc. art.* 27. FRANCK. *Inſt. Iur. camb. lib.* II. *Sect.* III. *tit.* 4. §. 4. *ſeqq.* nihil tamen cauſae eſt, cur traſſans maneat obſtrictus, ſi inter moras praeſentantis traſſatus bonis labatur, nec aequum iudicatur, traſſantem ferre debere damnum, quod alter ſua culpa ſentit. Deinde quamuis paullo ante dictum ſit, contractum

tractum inter remittentem & traſſantem amiſſa teſſera non infirmari: tamen & hoc caſu non ſemper obtinebit rigor cambialis. Quid, ſi enim traſſans neget, ſe valutam accepiſſe? quid, ſi inficietur, huiusmodi contractum initum eſſe? Tunc ſane remittens agere non poterit cambialiter, ac ne exſequutiue quidem. Nec enim teſſera adeſt, quam recognoſcat traſſans, & tota narratio libelli facta complectetur altioris indaginis, adeoque eo ipſo vitiabitur contractus cambialis, eatenus, vt ordinario proceſſu agere teneatur remittens. Quod ipſum quoque eo caſu continget, ſi poſt acceptationem perierit teſſera, & traſſatus ſe acceptaſſe neget. Vnde in legibus cambialibus non abs re dicitur, quod amiſſa teſſera rigor cambialis praeſtita cautione tunc demum locum habeat aduerſus acceptantem: *Wann ein acceptirter Wechſel-Brief verlohren vvird, und der debitor der Schuld geſtändig iſt.* Videantur *Ius Camb. Lipſ.* §. 33. & reliquae leges cambiales paullo ante citatae, quibus addenda *Ord. Camb. Hamb. nou. art.* 42. vbi ita diſponitur: *Wann ein acceptirter Wechſel-Brief verlohren vvird, und der acceptant der Schuld geſtändig oder ubervvieſen iſt* (quod fieri non poteſt niſi proceſſu ordinario) *bleibet gegen denſelben das Wechſel-Recht in vollen Würden,* id eſt, ſi proceſſu ordinario alter conuictus ſit, quod cambiale debitum contraxerit, tunc aduerſus illum exſequutio ſecundum ius Cambiale fieri poterit.

§. XXIV.

Multo magis vitiatur cambium omiſſa proteſtatione, eo quippe fine interponi ſolita, vt, qui ſpe ſolutionis excidit, iura ſibi omnia aduerſus traſſantem & reliquos obligatos integra ſeruet. Ea vero opus eſt, ſiue teſſeram acceptare recuſet traſſatus, ſiue facta acceptatione plane non ſoluat, ſiue ſolutionem iuſto diutius protrahat, fitque adhibito notario cum duobus teſtibus, quocumque tempore, & a Notario in inſtrumenti ſollemnis formam redacta ſtatim remittenda traſſanti, FRANCK. *Inſt. Iur. Camb. lib.* 1. *ſect.* IV. *tit.* 1. *ſequ.* Siue itaque proteſtationem quis plane omittat, ſiue traſſantem vel auctorem ſuum ea de re non reddat certiorem, ſiue inſtrumentum proteſtationis haud transmittat; regreſſum amittet, adeoque inutile fiet cambium, SIGISM. SCACC. *de Commerc. & camb.* §. 11. *gloſſ.* 5. *quaeſt.* 10. *n.* 325. FRANCK. *l. c. tit.* 1. §. 25. niſi eo caſu, quo traſſatus, facta acceptatione, non ſoluit, & ob iſtam moram interpoſita non eſt proteſtatio. Quamuis enim tunc de

damno inde emergente traſſans non teneatur ob proteſtationem omiſ-ſam: acceptantis tamen obligatio adhuc ſalua eſt, adeoque praeſentans aduerſus illum adhuc cambialiter agere ſuumque, ſi ſoluendo ſit, conſequi poterit. CARPZOV. *Diſp. de Camb.* §. 54.

§. XXV.

Ob omiſſam vel non ita interpoſitam proteſtationem cambium & tunc vitium capit, ſi non culpa praeſentantis, ſed vel mandatarii, vel ipſius notarii non rite facta ſit. Non magis enim regreſſum tunc habet aduerſus auctorem ſuum, vel aduerſus traſſantem, quam ſi ipſe negligentiae poſſet coargui. Quemadmodum enim vel iure communi procurator officio ſuo minus recte functus negligentia ſua domino nocet: *L.* 10. *C. de procur.* ita id multo magis obtinebit in negotio cambiali, vbi omnia veluti ad viuum reſecantur, & ſaepe vel in hora magnum periculum vertitur. Nec tamen in vniuerſum inutile erit hoc cambium, quum & aduerſus mandantem, cuius negligentia hoc accidit, regreſſum habeat, *Ius Camb. Wratislau. art.* 9. *Guelpherb. art* 38. LESER. *Reſol. dub. camb.* & aduerſus ipſum Notarium, tam male functum officio ſuo. Eſt enim id generatim expreſſum in Maximiliani I. Aug. *Notariat - Ordnung anno* 1512. *art.* 3. verbis: *Als lieb ihnen ſey (zuſamt dem, daß ſie VViederunge der Schaden und Intereſſe denen, ſo durch ſie verſäumet oder verführet vverden, zu thun ſchuldig ſind,) unſere ſchvvere Vngnad, Straf und Buß zu vermeiden.*

§. XXVI.

Saepe & indoſſamentum vitioſum eſt. Indoſſamentum modo eſſe ceſſionem cambii, modo nudum mandatum, iam ſupra *cap.* 1. §. IX. monuimus. De hoc iam aliquid vlterius monere nihil attinet. Illa fieri ordinarie poteſt ab omnibus, ad quos cambium pertinet, ſiue in teſſera haec verba occurrant; *An Titium oder deſſen* ordre vel commiſſ; ſiue non occurrant. Quamuis enim id neget D. KOENIGK. *Annot. ad Ius camb. Lipſ.* §. XI. nulla tamen videtur obſtare ratio, quo minus, quod meum eſt, alii cedere queam. LVDOVIC. *Proc. camb. cap.* IV. §. 23. *cap.* IX. §. 7. nec ſane intereſt traſſati, mihi, an indoſſatario ſoluat. LVDOV. *l. c.* FRANCK. *Lib.* I. *Sect.* 14. *tit.* 5. §. 8. At aliud tamen in Gallia receptum, adeoque vitioſum ibi erit indoſſamentum, ſi in teſſera verba illa: *oder deſſen Ordre deſiderentur. Ord. Mercat. Ludou.* XIV. *tit.* V. *art.* 30. Nec magis illud ex quorumdam locorum legibus valet,

ſi

si indossamentum vel cessio fiat in alium locum, quam qui in cambio expressus est. *Ord. camb. Lips.* §. 30. Imo Bulsani & in Italia plane euanidum & inutile habetur quodcumque indossamentum. *Ord. camb. Bulsan. art.* 8. DV PVY *de art. litt. camb. cap.* XIII. §. 7. *edit. Lat.* Quibus casibus facile quidem, sed tamen non vbique, vitiatur indossamentum.

§. XXVII.

Vbi huius generis non exstant sanctiones, dubium equidem non est, quin indossamento locus sit: at fieri tamen potest, vt vitietur, si fiat in *bianco*, id est, relicto spatio, cui indossamentum deinde inscribatur, pro lubitu possessoris: cuius rei exemplum iam supra §. XIX. vidimus. Eiusmodi enim indossamentum fieri prohibent *Ius camb. Lips.* §. XI. *March. art.* 30. *Pruss. art.* 25. *Magdeburg. art.* 26. *August. art.* 11. *Dantisc. art.* 27. ob innumeras, quae hic latitare solent, fraudes. Non ergo cambialis actionis rigor locum habet aduersus eum, cui solutio mandatur, quamuis facta sit acceptatio, nisi ipse *indossans* ante solutionem illud spatium expleuerit. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 25. TITIVS *Iur. Priu. Lib.* X. *cap.* V. §. 46. 49. Indossantem dico id explere debere. Quum enim fraudis euitandae caussa *indossatio in bianco* prohibita sit: quid quaeso id ad euitandas fraudes faceret, si ipse possessor manu sua spatium expleret, tesseramque sibi cessam, & valutam a se numeratam esse, fateretur? An sic certior erit indossatus, quam pridem, quum ei indossatarius tesseram cum *indossamento in bianco* offerret? Vnde omnino suffragandum hic videtur sententiae Dni LVDOV. *l. c. p.* 77. Nec obuerti nobis poterit praxis quotidiana procuratorum iudicialium, qui missas sibi pro mandato chartas puras (*blanquets*) ipsi explere solent, eo effectu, vt eiusdem habeantur virtutis, ac si ab ipso mandante fuerint conscriptae. SVENDEND. *ad Fibig. p.* 225. *sequ.* Multum enim interest inter mandatum procuratorium & tesseram collybisticam. Illud dari solet cum subscriptione: *Blanquet zur gerichtlichen Vollmacht an Herrn Titium in meiner vor den Stadt-Gerichten zu H. gegen M. obschwebenden Rechts-Sache*, adeoque statim patet, cui data sit haec charta, quidque ipsi sit inscribendum, nec facile abuti ea poterit procurator, quum certae formulae & clausulae mandatorum iudicialium in plerisque locis receptae sint, quibus & hunc procuratorem vti oportet. At indossamentum littera-

 rum

rum cambialium *in bianco* fit sola subscriptione nominis, ex qua, nec cui indossatum sit, nec an valutam acceperit indossans, adparet. Vnde merito explenda est ab ipso indossante. *Ius camb. Brunsu. art.* 43. nisi indossatarius alio modo personam suam legitimare, vel cautione praestita securum praestare possit indossatum. Et ita respondit Collegium mercat. *Lips. d.* 18. *Iul.* 1694. *apud* KOENIGK. *in Parere* 131 *p.* 651.

§. XXVIII.

Quaestio porro hic oritur, an & Christianus & Iudaeus sibi inuicem cambia cedere possint? Sane omnes huiusmodi cessiones in Germania lege publica prohibentur in *Rec. Imp. a.* 1551. §. 79. *& in Ord. Polit.* 1577. *tit.* XX. §. 4. Vtroque enim loco cautum, vt actio a Iudaeo cessa Christiano nullius sit effectus. Enimuero si & a recessibus Imperii ob contrariam, quae inualuit, consuetudinem impune receditur: *L.* 32. §. 1. *ff. de Legib.* §. *n. Inst. de I. N. G. & C.* nullum est dubium, quin vbique lex illa exoleuerit. Nam experientia, rerum magistra, docemur, Iudaeos vti alia instrumenta, ita & cambia in media Germania vbique impune cedere Christianis. Nec exempla desunt, quod debitor cessus, opposita licet illa exceptione, nihilominus ad solutionem condemnatus sit. Vid Illustr. a BERGER *Oecon. Iur. Lib.* III. *cap.* V. *thes.* 4. *p.* 64. Sane cum H. P. mercator Iudaeo dedisset cambium, hic vero illud per sollemnem indossationem cessisset M. & sociis, mercatoribus Christianis, H. P. conuentus & hac & aliis exceptionibus se tuebatur. Nihilominus in Iudicio inferiore Hamburgi d. 7. Maii. 1721. condemnatus est ad solutionem praestandam. Interponebatur appellatio, in qua instantia prior sententia a. Senatu Amplissimo pure confirmabatur. d. 3. Octob. 1721. Denique reo Reuisionis beneficio vso, actisque more maiorum ad Ordinem ICtorum exterorum transmissis, iterum sequuta est sententia confirmatoria, reusque in expensas condemnatus est. Ratio ad hanc exceptionem pertinens ita se habet: *Ob er nun wohl, betreffende die materialia, loco grauaminum anführet, --- daß Appellaten auch so gar wieder den klaren Reichs-Abschied de anno* 1577. *tit.* 20. §. *Es soll auch, sich actionem contra Christianum a Iudaeo cediren lassen; --- dennoch aber und dieweil --- der angeführte Reichs-Abschied bey Wechsel-Indossements nicht beobachtet wird, sondern ein Iude einen von einem Christen ausgegebenen Wechsel einem andern* Chri-

Christen der allgemeinem VVechsel-vsance nach gar vohl cediren kan. BERG. *Oecon. Iur. Lib. 3. c. 5 th. 5. p. 643. VVelches auch die Hamb. VVechs-Ordnung, indem sie die Iuden denen Christen parificiret, tacite einraumet. Ius camb. Hamb. art. 13. Als ist man nach Inhalt des Urtheils allenthalben zu erkennen bevvogen vvorden.* Imo illi ipsi Doctores, qui istius Recessus vsum aliquem superesse contendunt, varia tamen comminiscuntur, quibus ille eludatur facillime. Alii enim eum de Iudaeis interpretantur, qui publica auctoritate non tolerantur. B. STRYK. *Annot. ad Lauterb. tit. de hered. & act. vend. p. 327.* Alii tantum eas cessiones prohiberi censent, quae velandae vsurariae prauitatis caussa fiunt. *Carpzou. Part.* 11. *Const.* XXX. *Def.* 45. *& Resp. Lib.* V. *resp.* 38. RICHTER *Decis. Part.* 1. *Decis.* 36. *n.* 12. TIT. *Iur. Priu. Lib.* IV. *cap.* 4. *§.* 5. *p.* 460. rectius sane sibi consulturi, si sine ambagibus legem illam ab vsu recessisse, contrariaque consuetudine iam pridem exoleuisse, faterentur. Vnde hodie non temere verendum, ne indossamentum a Iudaeo factum in Germania vitiosum iudicetur, quum in cambiis iisdem iuribus perfruantur Iudaei, ac Christiani, nisi quod illi pecuniam solutam ad exactorem perferre; hi eam domi suae exsoluere iubentur. *Ius camb. August. art.* 34. *Brunsu. art.* 25. *Francof. art. vlt. Halberst. & Magdeb. art.* 30. *VVratislau.* §. 11.

§. XXIX.

Facilius contingit, vt vitiosum fiat indossamentum, si nimis saepe repetatur. Quemadmodum enim §. XXV. diximus, indossationem quibusdam locis plane non admitti: ita alibi admittitur quidem, sed non nisi semel, veluti Noribergae. *Iure enim cambiali istius vrbis art.* 10. cautum est, vt cambia saepius, quam semel, girata nec a mercatoribus pro cambiis habeantur, nec acceptentur, nec summa ex iis exigatur, nec interposita protestatione remittantur, vel instrumentum protestationis a notario super iis conficiatur. Paullo benignius est *ius camb. Guelpherbit. art.* 42. quod plures quidem girationes vel plura indossamenta, sed non tamen vltra quartum admittit, additque: *da es vber daß vierdtemahl geschehe, soll derselbe nicht acceptiret, noch dagegen einige protestation verstattet vverden.* Reliquae leges Cambiales quidem de abusu harum girationum conqueruntur, optandumque esse fatentur, eas ob insignem abusum (de quo Phoonsen *Stil. camb. Amst. cap.* XXXII. *pos.* 27. *& cap.* XXXVII. *pos.* 13.) vbique prohiberi; consuetudini ta-

tamen & moribus id tribuunt, vt eas in infinitum permittant. *Ord. camb. Lipſ. §. XI. March. art. 30. Magdeb. art. 39. Auguſt. XL Francofurt. §. XI. Dantiſc. art. 27.*

§. XXX.

Nec minus vitio inſanabili laborat indoſſamentum factum ab eo, qui iam foro bonisque ceſſit. Quemadmodum enim is nulla de re ſua valide diſponit, *L. 6. §. 7. ff. quae in fraud. cred.* adeoque nec alium liberat, nec alii recte ſoluit: *l. 14. §. 1. ff. de ſolut.* ita nec cambium recte vel traſſat, vel acceptat, vel indoſſat. Sperand. *Negotiat. & campſ. induſtr. p. 81.* Id quod etiam vrgeri vidimus ab Ampliſſimo ICtorum Halenſium Ordine in *Reſponſi* §. XIX. *adducti ratione decidendi nona.* Imo tantum abeſt, vt liceat decoctori indoſſare, vt potius quaedam leges Cambiales, veluti *Lugdunenſes art. 13.* etiam ea omnia indoſſamenta irrita eſſe iubeant, quae intra decem proximos ante fugam dies ab eo facta ſunt, imo quaecumque intra hoc ſpatium perfecit decoctor, excepta ſcontratione. Nullius igitur momenti erit cambium, ſaltim poſt fugam ab obaerato indoſſatum, quum poſſeſſor nec ex indoſſamento huiusmodi agere, nec regreſſum ſperare poſſit, vel aduerſus indoſſantem, quem bonis omnibus euolutum fuga in neſcio quem terrarum angulum abſtulit, vel aduerſus curatorem bonorum, qui potius cambium illud tamquam in fraudem creditorum alienatum, reuocandum eſſe cenſebit, ſi ſapit.

§. XXXI.

An indoſſamentum Hamburgi fieri poſſit inſcio indoſſato, quaeſtio videtur dubia, quam iam nobis excutiendam ſumemus. Quamuis enim iure communi ceſſio nominis etiam ignorante vel inuito debitore ceſſo fieri poſſit, *L. 1. de nouat. & deleg.* & ea etiam in re delegatio a ceſſione differat: *d. L. 1. C. eod.* aliud tamen cautum videri poſſet iure ſtatutario Hamburgenſi *Part. I. tit.* XII. *§. 3. Es ſoll aber bey ſolcher ceſſion und Vbertragung der Debitor allevvege von demjenigen, vvelcher die Handſchrifft annimt, gefraget vverden, ob er einige Einrede gegen die Handſchrifft habe.* Sed vere nihil noui ſanciunt ſtatuti huius auctores, ſed, vti recte vir doctus in notis MS. ad ſtatutum Hamburgenſe monuit, *hic verſus tantum cautionis & maioris ſecuritatis cauſſa additus eſt.* Non enim nulla iudicatur ceſſio inſcio debitore facta: ſed tantum additur: *In Verbleibung deſſen, vverden dem Debitori alle ſeine rechtmäs-*

ſige

ſige exceptiones zur Zeit der Bezahlung vorbehalten. At iuris communis eſt, ceſſionario obſtare exceptiones in rem omnes, quae cedenti opponi potuiſſent. IO. a SANDE *de Action. ceſſ. cap. XIII.* Ex quo facile patet, etiam ad cambia hoc ſtatutum non pertinere, quum et de chirographis tantum loquatur, et in cambio indoſſanti etiam non obſtent aliae exceptiones, quam quae in continenti liquidae fieri poſſint. Hinc quum H. P., de quo §. XXVII., etiam hac exceptione vſus eſſet: ICti Halenſes in rationibus decidendi eam ita exploſerunt: *Ob vvohl - - - - andern theils appellate beſage der Hamb. Stadt-Rechte P. I. tit. 12. art. 3. verbunden gevveſen, bey ceſſion und Vbertragung dieſer obligation debitorem vorher, ob er gegen dieſelbe einige Einrede habe, zu befragen: - - - - dennoch aber und dievveil - - - - die angeführte diſpoſitio iuris ſtatutarii Hamb. von Vbertragung der obligationen nur von Handſcriften redet, und auf die VVechſel, vvelche unter Kaufleuten frey indoſſiret vverden, nicht zu appliciren iſt, etc.*

§. XXXII.

Reliquum eſt, vt et illa cambiorum vitia expendamus, quae extrinſecus et non ex ipſis litteris emergunt. Quo potiſſimum referimus moratoria, ceſſionem bonorum, et praeſcriptionem. Induciae moratoriae quid ſint, ſatis ex ipſis iuris compendiis patet. Iis vero impetratis nullum eſt dubium, quin et cambialis ille rigor aduerſus debitorem interquieſcat, locusque ſit exceptioni indulti moratorii. LVDOV. *Proc. Camb. cap. X. §. 8.* Quum enim eo fine indulgeri ſoleat, vt debitor, fortunae iniuriis ad rem paullo anguſtiorem redactus, interim veluti reſpiret et res ſuas conſtabiliat: nemo non videt, hanc rationem et ad debita cambialia pertinere. Vitioſum itaque hoc caſu cambium fieri poterit, non modo, quatenus per tot annos nullam producit actionem, verum etiam ob imminens fugae vel decoctionis periculum. Raro enim obaerati intra hoc ſpatium ad meliorem fortunam adſpirant, ſed plerumque conuaſatis fortunarum ſuarum reliquiis ſub finem induciarum in pedes ſe coniiciunt, vel

certe bonis cedentes inanes creditoribus plerisque actiones relinquunt. Quae quum ita sint, paucae quaedam leges ita consulunt creditoribus cambialibus, vt vel moratorium obaeratis denegent, nisi edito inuentario bonorum et citatis creditoribus, *Ius Camb. March.* §. 43. *Magd.* §. 38. *Kön. Preuſ. Reglement von Verbeſſerung des Iuſtitz-VVeſens* §. 17. vel illi omnem virtutem adimant aduersus debita cambialia. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap. 14.* §. 25. *et Norueg. lib. V. cap. XIII. art. 24.*

§. XXXIII.

Deinde, promtam illam exsequutionem amittunt cambia, si debitor bonis cesserit, vel illo inuito fiat concursus creditorum. Quamuis enim priori casu beneficium cessionis bonorum, imo et competentiae et solutionis particularis denegari soleat, si debitum sit cambiale: *Ius Camb. Halberſt. et Magdeb. art. 38.* D. BARTH. *Hodeg. forenſ. cap. III.* §. 28. *pag.* 660. inanis tamen erit actio aduersus debitorem, bonis omnibus euolutum, nisi forte dulce sit creditori, debitorem carceris squalore macerare, eiusque miseria nonnumquam oculos pascere loco solutionis. At posteriore casu vix superest spes vel solutionis vel vindictae, si, quod plerumque fit, debitorem communem fuga abstulerit. Aduersus enim curatorem bonorum frustra aget cambialiter: et si res ad protopraxian creditorum peruenit, possessor cambii non pinguiore gaudebit priuilegio, quam nudi chirographarii. *Ius Camb. Halberſt. art. 33. Magdeb. art. eod.* TITIVS *Iur. priuat. lib. X. cap. 10.* §. 40. LVDOV. *Proc. Camb. cap. XVI.* §. 5. adeoque his simul satisfiet pro rata in classe vltima, ad quam raro quidpiam ex debitoris bonis solet peruenire. Quod adeo verum est, vt secundum *Iura Camb. Magdeb. et Halberſt. art. 33.* nec non *Marchic. art. 37.* ne tunc quidem inter hypothecarios collocentur, si litteris cambialibus clausula inserta sit: *bey Verpfändung meines Vermögens*, quippe quam hae leges nullius momenti esse iubent, quamuis alioquin extra has prouincias valeat haec constitutio pignoris

gnoris vel hypothecae, modo in Saxonia et vicinis regionibus quoad immobilia accedat confirmatio iudicialis. LVDOV. *Proceff. Camb. cap. XVI. §. 6.* STRYK. *Vſ. Hod. Pand. tit. qui potiores in pign. §. 3.*

§. XXXIV.

Quum vero id damnum mercatores etiam induſtrii ſine culpa ferre teneantur; non ſane iniquae ſunt leges, quae creditoribus cambialibus ius tacitae hypothecae indulgent. Mediolani ſane et Auenione hoc priuilegium conceſſum eſſe collybiſtis obſeruat NIC. de PASSERIBVS *de ſcript. priuat. lib. III. de litt. camb. quaeſt. 11. n. 7. 8.* Simile quid in Gallia obtinet, vbi cambia a proxenetis ſubſcripta a die exactionis; non ſubſcripta a tempore recognitionis hoc priuilegio gaudent. SAVARY *Part. 1. lib. III. cap. 7. pag. 247.* In Ducatu Brunſuicenſi ac Regno Sueciae cambiale debitum omnibus hypothecis generalibus praefertur, et proxime ab hypothecis ſpecialibus, iudicialibus et debitoribus priuilegiatis collocatur, *Ius Camb. Guelpherb. art. 55. Suecic. art. 26.* Hypothecis omnibus poſtponunt et debitis chirographariis praeferunt cambia *Ius Camb. Pruſſ. art. 33. Wratiſl. nou. art. 35. March. art. 37.* Sed haec, tamquam iura ſingularia et priuilegia, magis ad exceptionem, quam ad regulam pertinent, adeoque moto iam concurſu cambia virtutem ſuam ordinarie amittunt, et in chirographos degenerant, niſi forte quis ipſum debitorem fugitiuum perſequatur.

§. XXXV.

Praeſcriptionem denique vt omnes alias obligationes, ita et cambialem perimere, nemo dubitauerit. Vitioſum itaque habebitur cambium, cuius virtus praeſcriptione ita elanguit, vt nec actionem producat, nec ad compenſationem proſit. Currere autem incipit praeſcriptio a die ſolutionis vel a prorogationis ter-

mino, et ordinarie longiſſimo tempore finitur. *L. 3. C. de praeſcr. 30. vel 40. ann.* MEV. *Conſil. poſtum. cap. 1. n. 18.* LVDOV. *Proc. camb. cap. XI. §. 2. 3.* Sed id ius admodum reſtringunt leges cambiales. Lugduni enim elapſo anno inter ciues, circumacto triennio inter exteros cambia exſpirant, eatenus, vt ſolutio iam facta eſſe praeſumatur. *Ord. Camb. Lugd. art. 10.* In reliqua Gallia quinquennii lapſu tunc demum cambialis actio exſtinguitur, quando debitor iureiurando hanc praeſumtionem factae ſolutionis confirmet. FRANCK. *Inſtit. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit. 3. §. 6.* In Dania litterae cambiales omnes vicennii lapſu irritae fiunt. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap. XIV. art. 4. Norueg. lib. V. cap. XIII. art. 2.* In Electoratu Brandenburgico cambia propria decennio; in Ducatu Magdeb. et principatu Halberſtadienſi ſeptennio, *Ius Camb. March. art. 28. Magdeb. et Halberſt. art. 24.* alibi anno vno, ſex hebdomatibus et tribus diebus cambia; traſſata poſt quatuor hebdomadas exſpirant. *Ius Camb. Lipſ. §. 32. Dantiſc. art. 36. Guelpherb. art. 45.* Effectus vero breuioris huius praeſcriptionis non eſt idem. Aliquando enim cambialis tantum rigor ceſſat, et tunc adhuc locus eſt proceſſui exſequutiuo. Aliquando et hic tollitur, et tunc proceſſus ordinarius ſupereſt. Aliquando et hoc praeſcriptione ſublato nihil iuris remanet. Singula iam exſequi non vacat, nec neceſſarium videtur. Praeterquam enim, quod ſcriptio mea in maiorem molem iam excreuerit, quam initio animo praeceperam, otium nobis hic fecerunt GOTTFRIED GVIL. KVSTNERVS in erudita diſſertatione *de menſtrua et annua praeſcriptione litterarum cambialium.* D. LVDOVICI *in Proc. Camb. cap. XI. §. 7. ſeqq.* et vir meliore fortuna digniſſimus, D. IO. CHRIST. FRANCK. *in Inſt. Iur. Camb. lib. II. ſect. IV. tit. III.*

§. XXXVI.

Nos vero iam portui proximi vela contrahimus, et id ſub finem precamur, ne lector cultiori latinitati adſuetus nobis ſuccenſeat, de re ad mercaturam potiſſimum pertinente vocibus mercatorum

catorum vſis. Quemadmodum enim barbariem non adfectauimus: ita nec abſtinendum cenſuimus a vocabulis in hac negotiatione iam ſemel receptis. Non magis enim intelligerent ii, quorum maxime intereſt haec legere, ſi vocabula collybiſtica alia ac puriora conquiſiuiſſemus, quam nunc fortaſſe nos intelligent, qui his ſacris non ſunt initiati. Deo autem, qui ſtudiis noſtris hucuſque adfuit clementiſſime, gratias, quas mens concipit, maximas agimus, eique nos noſtraque omnia pie conſecramus.

COROLLARIA.

I.

LEgatus, priusquam admittitur, non eſt inuiolabilis.

II.

Poena non niſi a ſuperiore poteſt infligi.

III.

Querela inofficioſi teſtamenti non eſt remedium praeparatorium; ſed potius ſpecies hereditatis petitionis.

IV.

Tutor culpam leuem praeſtare debet.

V.

Tutoris datio non poteſt mandari.

VI.

Ex delicto ſerui vel filiifamilias actio de peculio non competit.

VII.

In ſeruitute oneris ferendi dominans parietem reficere debet.

VIII.

Actiones iure ciuili non poſſunt cumulari.

DE
P. IVVENTIO CELSO,
IVRISCONSVLTO EXIMIO, SVIQVE SAECVLI ORNAMENTO,
EXERCITATIO XII.

QVod veterum non nemo (a) praeclare ac ſapienter monuit, ſeligendum cuilibet eſſe exemplum aliquod illuſtre ac laudabile, in quod inſpiciat, quod miretur, ad quod denique ſe, quoad eius fieri poteſt, totum effingat ac componat: id et mihi, tertium iam auſpicaturo docendi munus, ſtudioſe faciendum eſſe exiſtimaui. Eo conſilio P. IVVENTIVM CELSVM, virum ſapientiſſimum, et ICtorum, qui Traiani ſaeculum ornarunt, facile principem, tametſi leui penicillo deſcriptum, conſpectui publico exponere decreui, idque non modo mei cauſſa, vt habeam, cuius ad exemplum, quantum virtus ac religio patitur, me ſub muneris auſpicia exigam, ſed et potiſſimum in gratiam generoſae lectiſſimaeque iuuentutis, cui me ſtudiaque mea omnia conſecraui, cuiusque vel maxime intereſt, vt in ſummorum virorum ſtudia atque actiones, tamquam in exterſum aliquod ſpeculum, inſpiciat,eorumque excitata exemplo, ad eamdem veram laudem, ad quam illos perueniſſe animaduertit, pleno gradu, ſummaque animi contentione enitatur.

Accedit et alia ratio, quae ad hanc operam ICto excellentiſſimo nauandam me non modo incitauit, ſed et facile perpulit. Eius enim Manibus fatum tam triſte atque illaetabile incubuit, vt haut ſciam, an aureo illo iurisprudentiae ſaeculo immortalitatem nominis et magis meruerit quisquam, et minus conſequutus ſit,quam Celſus noſter, cuius ipſum prope genuinum nomen ex hominum memoria iam pridem euanuiſſet, niſi illud in celeberrimo SCo, quod eo conſule prodiit, (b) et in ipſis marmoribus (c) integrum atque incorruptum exſtaret. Spartianus ſane, (d) ſcriptor haut proletarius, illum perperam IVLIVM

(a) Senec *Epiſt. XI.* (b) *L. 21. §. 6. ff. de heredit. petit.* (c) Gruter *Inſcript. p. DCLVII, 1.* (d) Ael. Spartian. Vit. Hadrian. *cap. XVIII.*

IVLIVM CELSVM; alii plerique, Plinii (e) et codicis Florentini (f) scripturam imitati, pro IVVENTIO IVBENTIVM adpelliant. (ff) Sed quemadmodum priorem naeuum iam If. Cafaubonus fagaci ingenio notauit abfterfitque: ita permutatione litterarum B. et V. nihil fuit medio aeuo frequentius, in eaque tantum fibi indulferunt librarii et lapicidae femigraeculi, vt non magis mirandi videantur IVBENTII, quam *Balerii, Bari, Bibiani, Birginii, Bictorini, Bincentii, Iaboleni, Libii, Seberi,* et fexcenta huius generis, quae in prifcis monimentis vtramque paginam faciunt. (g) Non itaque a *iubendo*, fed, vt recte coniecit Sigonius, (h) a iuuentute nomen tulerunt Iuuentii, idque luculenter confirmat huius gentis denarius apud Hub. Golzium, (i) in quo et veram fcribendi rationem, et Iuuentae Deae fimulacrum, ad oftendendam nominis originem fculptum, obferuamus.

Si, quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a natalium fortuna quaedam commendatio accederet: vere profecto poffemus adfirmare, libera adhuc rep. gentes non adeo multas Romae floruiffe, quae vel antiquitate generis, vel maiorum gloria, cum Iuuentia vlla ex parte fint comparandae. Haec enim, tametfi plebeia, (k) et Tufculo, (l) municipio celebri potius, quam magno, oriunda, tam celeriter tamen Romae ad honores ampliffimos adfpirauit, vt non modo primo Vrbi Aediles curules dederit, (m) verum etiam quam plurimos

(e) Plin. *lib. VI. epift. V.* (f) L. 7. §. 1. *ff. de oper. lib.* Addantur *l. 10. C. qui teft. fac. poff. et L. vlt. C. de feru. reip. man.* (ff) Briffon. *παρεργ. n. 8.* (g) Reinef. *ad Infcript. Claff. I, 10. p. 24.* V. A. Henr. Brenkm. *Adpend. Faft. Conful. Reland. p. 850.* (h) Sigon. *de Nom. propr. Rom. p. m. 1427.* (i) Golz. *Faft. Magiftrat. et triumph. pag. CXXXIV.* (k) Cic. *pro Planc. cap. XXIV.* (l) Id. *ibid. cap. VIII.*

(m) Ipfe fuae genti hoc decus vindicat M. Iuuentius Laterenfis apud Ciceronem *pro Planc. cap. XXIV.* Quod fi verum eft, (Cicero enim, *fe, non abhorrentem a ftudio antiquitatis, id tum primum audiuiffe*, ait,) circa annum ab V. C. CCCXC. factum oportuit, quo tefte Liu. *lib. VII. cap. I.* primum *verecundia impofita Senatui, ex patribus iubendi Aediles Curules creari, conuentumque, vt alternis annis ex plebe fierent.* Atqui non nifi XXV annis ante Tufculani iura ciuitatis impetrauerant, ceu idem refert Liu. *lib. VI. cap. XXVI. et XXXII.* Neque hic admodum mouemur auctoritate Ciceronis, in agenda Plancii cauffa adfectui, vt fit, indulgentis. Iuuentio enim magis comperta effe potuerunt gentis fuae decora ex commentariis, quos fingulae

rimos viros consulares, praetorios, aedilitios, inter fumosas per atria ceras numerarit, (n) ipseque M. Iuuentius Laterensis, tam illustri cretus sanguine, quum repulsam in petitione aedilitatis passus esset, *nescire se*, conquestus sit, *quid* IMAGINIBVS *suis*, *quid patri*, *ornatissimo atque optimo viro*, *responsurus sit mortuo*. (o) Enimuero quum tot propriis

Sss

gulae gentes de maioribus suis accurate perscriptos domi seruabant. Vid. Gell. *Noct. Att. lib. X. cap. XIII.* Ez. Spanh. *de Usu & praest. Num. Tom. II. pag.* 3.

(n) Quum nec Fulu. Vrsinus, nec Ant. Augustinus, nec Vaillantius, nec quisquam, quod sciam, alius accurate de hac gente egerint: stemmatis a me compositi partem ex Aduersariis huc transferre non pigebit:

T. IVVENTIVS THALNA, Trib. Mil. in bello Insubrico occubuit anno V. C. DLV. Liu. XXX, 22.

T. IVVENTIVS THALNA, Praetor anno DLVIII. Liu. XXXIV, 43. — L. IVVENTIVS THALNA, Quaestor anno DLX. Legatus Calpurnii in Hisp. anno DLXVII. Liu. XXXIX, 31.

M. IVVENTIVS T. F. T. N. THALNA, Cos. anno DXC. in magistratu prae laetitia decessit. Plin. Hist. Nat. VII, 54. Val. Max. IX, 12. — T. IVVENTIVS, T. F. T. N. in Apuliam missus anno V. C. DLXXX. Liu. XLII, 27. — P. IVVENTIVS L. F. T. N. THALNA Praetor, caesus in Macedonia cum exercitu, anno V. C. DCV. Flor. II, 14.

M. IVVENTIVS THALNA, Quaestor an V. C. DCXXXVIII. Trib. pl. an DCXLIII. Pigh.

T. IVVENTIVS, ICtus & Orator circa ann. V. C. DLVI. Cic. in Brut. cap. XLIII. — M. IVVENTIVS Laterensis, Quaestor anno DCLXV. Pigh.

T. IVVENTIVS ICtus, cuius meminit Pomponius *l. 2. §. 42. de O. I.* — M. IVVENTIVS M. F. LATERENSIS, Quaestor anno DCXC, Tribunatum pl. adipernatus, ne in leges Caesaris iurare cogeretur, Cic. ad Attic. II, 18. repulsam in Aedilitate passus anno DCXCIX. Cic. pro Planc. Praetor anno DCCII. Cic. ad Fam. VIII, 8. Denique Legatus Lepidi, quum huius coniunctionem cum Antonio impedire non posset, suo ipse gladio incubuit, anno V. C. DCCXX. Vellei. Paterc. II, 63.

Celebrantur & alii Iuuentii, veluti *M. Iuuentius Pedo*, Senator, laudatus a Cic. pro Cluent. c. XXVIII. Sed hunc aliosque stemmati innectere non licuit. Libera itaque rep. tres fuere Iuuentiae gentis familiae, cognominibus THALNARVM, LATERENSIVM & PEDONVM discretae.

(o) Cic. pro Planc. cap. XXI.

priis ornamentis abundet noster, nihil vt opus sit, aliena ad eum laudandum conquirere: addemus vnum, quod obseruatione haut indignum iudicamus, Iuuentios etiam libera republica iurisprudentiam, tamquam gentile bonum, in possessione sua magna cum cura retinuisse, praestantissimosque saepe iurisconsultos, & veluti oracula quaedam, dedisse reipublicae. (p)

Ex hac gente tam nobili, tamque illustri, prodiit CELSVS noster, patre vsus eiusdem, vt opinor, praenominis, P. IVVENTIO CELSO, (q) cuius cum multae fuerunt virtutes, multa, quibus sua aetate prae aliis exsplenduit, ornamenta, tum in illis hoc maximum, quod genti suae, Romae paullatim deflorescenti, (r) & in variis per orbem Romanum muni-

(p) Tales sunt *T. Iuuentius*, cui Cic. in Brut. cap. XLVIII. *magnam iuris ciuilis intelligentiam* tribuit: *C. Iuuentius*, Q. Mucii auditor apud Pomp. *l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur.* ac denique M Iuuentius Laterensis, qui dum apud Cic. pro Planc. cap. XXV. ex aemulo quaerit, *an vmquam castra viderit? an disertus sit? an iurisconsultus?* non obscure innuit, a se illum hisce artibus longe superari.

(q) Quamuis enim in iure non aliter, quam CELSVS PATER adpelletur: *l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur. l. 6. ff. de contrab. emt. l. 30. §. 1. ff. de adquir. rer. dom.* illo tamen διακριτικῷ non fuisset opus, si praenominibus distingui potuissent aut cognominibus. Ita enim facile discernuntur *Sex.* & *P. Aelii. P.* & *Q. Mucii*, *Massurius* & *Caelius Sabini*, *Aufidii Tucca* & *Namusa*. At quoties cognomines sunt pater & filius, eos huiusmodi διακριτικῷ discerni animaduertimus. Hinc memorantur *Catones*, Pater & Filius, *l. 2 § 38 de orig. iur. Antistii Labeones*, itemque *Neruae* Pater & Filius, *l 2. §. vlt eod.* quos omnes eodem vsos esse praenomine, aliunde constat.

(r) Non caret omine, quod M. Iuuentius Laterensis oppressae patriae sanguine suo parentauerat, quasi non deceret Iuuentios libertati superstites viuere. Saltim ex eo tempore pauci ex hac gente Romae in celebritate versati sunt. Meminit *Iuuentii* cuiusdam Catullus, quem Carm. XXI. *flosculum Iuuentiorum, non horum modo, sed quot aut fuerunt, aut posthac aliis erunt in annis*, vocat: at ex Carm. XLV. & XCV. facile patet, eum gentis suae dedecus & nefandae Veneris mancipium fuisse. Vixere tamen sub Imperatoribus in vrbe IVVENTIA RESTITVTA, P. Statilii Felicis vxor, Grut. p. DCCXCVI, 2. IVVENTIA EVTYCHIA, T. Statilii Valentis coniux, Grut. p. DCXII. IVVENTIVS CHARITO, Grut. p. CCXLI. ac denique M. IVVENTIVS, M. F. GAL. RADIVS, Trib. Mil. Leg. XXV. Cyrenaicae, cuius eiusque heredum Q. IVVENTII M F. GAL VIRI & SEX. IVVENTII M. F VIRVSIANI, Equitis Rom. meminit lapis apud Marqu. Gudium in noua Inscriptionum Sylloge, mox proditura in lucem p. CXXVIII, 9.

municipiis, tamquam in exſilio, latitanti, (s) priſtinum ſplendorem ac veluti vitam primus reſtituerit, tanto magis, ex mea quidem ſententia, eo nomine admirandus; quanto praeclarius videtur, nobilitatem maioribus reddere, quam a maioribus acceptam tranſmittere ad poſteros. Eſt hic ille Celſus pater, qui quum Ducennio Conſuli in conſilio fuiſſet, (t) poſtea adeo ſine controuerſia inter ICtos aequa-

(s) Floruere enim *Brixiae*, Grut. Inſcr. p. CXCII, 2. p. CCCCLIX, 6. *Cumis*, Reinef. Inſcr. Claſſ. I, 296. *Aſculi*, Id. ibid. Claſſ. I, 287. *Placentiae*, Grut. p. CCCCLIV, 7. *Oſtiae*, Grut. p. MCXVI, 10. *Capuae*, Reineſ. Claſſ. I, 64. *Veronae*, Grut. p. XLI, 3. p. DCCLXVI. *Nemauſi* in Gallia. Grut. p. CCCCXCVI. p. DCCXXXI, 14. Quin & in *Hiſpania* Iuuentiorum nomen fuit celeberrimum. Nam *Caeſareae Auguſtae* iam ſub Auguſto L. Iuuacentius Lupercus cum Ti. Clodio Flauo duumuiratui praefuit, ceu patet ex denario apud Seguin. Num p. 119. Mezzobarb. p. 46. Vaillant. Num. Municip. & colon. Tom, I. p. 16. Ceterum plura his ſaeculis fuere Iuuentiorum cognomina, quorum quaedam ex vetuſtis monumentis collegimus, veluti *Anchariorum*, *Caeſianorum*, *Celſorum*, *Charitonum*, (qui iidem, ac *Suaues*,) *Epaphroditorum*, (qui & *Venuſti*) *Epicteſinum*, *Eutychetum*, *Gylipporum*, *Ianuariorum*, *Iuuentiulorum*, *Lupercorum*, *Primulorum*, *Reſtitutorum*, *Secundorum*, *Verorum*, *Virorum*, *Viruſianorum*. Nec tribui vni adſcripti fuere Iouentii. Libera adhuc rep. relati fuerant in tribum *Papiriam*, in quam & reliqui Tuſculani. Liu. VIII. cap. XXXVII. Brixienſes pertinebant ad tribum *Fabiam*, Hiſpani ad *Quirinam*, Grut. p. CCCCXXVII, 5. alii ex hac gente *Succuſſanae*: alii *Galeriae* tribuum pars erant. Grut. p. CCXLI, 5. Marqu. Gud. Inſcr. p. CXXVIII, 9.

(t) Rem refert Celſus, filius, *l. 29, ff. de legat.* 2. At quis ille Ducennius Verus? Gu. Grot. de Vit. ICt. lib. II. cap II. Verum illum intelligit, qui paullo ante exceſſum Veſpaſiani cum Silnano conſul fuerit. Sed is quidem non Ducennius, verum L. Ceionius Commodus Verus dictus eſt, ceu accurate docuere Henr. Noriſ. Epiſt. Conſul. p. 49. & Car. Spon. Miſcell. Erud. Antiqu. p. V. Anton. Auguſtinus de Nom. propr. Pand. p. 259. dubitat, an non intelligendus ſit Iuuentius Verus, qui anno DCLXXXVI faſces tenuit, quod nec Henr. Brenckmanno in Adpend. ad Relandi Faſt. Conſ. p 851. diſplicet. Denique de L. Ceionio Vero, qui anno DCCCLVIII. L. Tutium Cerealem collegam habuit, ſuſpicionem iniicit V. C. Abr. Wielingius in Iuriſpr. Reſtit. p. 351. & in Adpend p. 194. Sed ego in nomine nihil mutauerim. Praeterquam enim, quod Celſus pater tam diu vixiſſe non videtur, in promtu nobis eſt DVCENNIVS GEMINVS, qui anno V. C. DCCCIX ex Kal. Iul. cum Paullino Conſul ſuffectus fuit. Hic & Veri cognomen ferre potuit, quippe ea aetate viuens, quae vno alteroue cognomine non erat contenta. V. C. Petr. Weſſeling. Obſeru. lib. II. cap. XXI. Saltim eo probabilior eſt haec diuinatio noſtra, quod nec nomen mutamus, & ſic temporum rationes ſibi optime cohaerent, quas mirifice perturbarunt, qui vitas ICtorum ſcripſerunt.

aequales principatum tenuit, vt dignus videretur, qui extremis Vespasiani temporibus Pegaso in schola Proculciana, tunc sane longe celeberrima, succederet. (u) Alios illum honores in republica gessisse, nusquam legimus, (x) videturque vir optimus in illa temporum perturbatione, qualis sub Nerone & Domitiano fuit, mereri honores, quam iis fungi maluisse, pulcrum in primis atque honorificum existimans, colere iurisprudentiam, respondere de iure, magistratibus consilio, clientibus voce adesse, denique erectioris indolis adolescentes in spem meliorum temporum instituendo, serere arbores, alteri seculo profuturas. Quin licet respondendo docendoque non famam tantum immortalem sibi quaesiuerit, sed & plura reliquerit viua ac spirantia ingenii sui monimenta, discipulos puta doctissimos, inter quos & Iuuentius filius & Neratius Priscus eminebant: (y) tamen ne libros quidem vllos reliquisse videtur, (z) siue negotiali vita impeditus, siue tempora metuens, virtuti inimica, quibus periculo non carebat, indulgere calamo, scribendisque libris ingenii ac doctrinae famam aucupari.

Tali parente natus P. IVVENTIVS noster, circa annum ab V. C. DCCCXX, (a) saltim non multo serius, in lucem prodiit, isthac

(u) *l. 2. §. vlt. ff. de Orig. Iur.* (x) Grot. *de Vit. ICt. lib. II. cap. II.* & Ian. Vinc. Grauina *de Ortu & progr. iur. ciu.* §. *LXXVIII. p.* 111. ad Celsum patrem referunt, quae Plin. *lib VI. Epist. V.* de praetura Iuuentii refert. Sed Celsus pater, si, quum Ducennio Consuli in consilio esset, annos tantum XXX. habuit, illo tempore iam prouectioris aetatis fuit, quam quae Praeturae conueniat. Praeterea quae Plinius ibi de Iuuentio Praetore refert, magis conueniunt iuueni, ambitionis oestro percito, & in iracundiam facile incalescenti. Quare hac praetura non patrem sed filium functum esse, ipsa temporum ratio euincit (y) *l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.* (z) Aliquoties Celsi patris sententiae laudantur, non modo a filio, *l.* 20. *l.* 29. *ff. de legat.* 2. verum etiam a Neratio Prisco, *l.* 38. *ff. mand.* & Vlpiano, *l.* 3. §. 7. *ff. de condict. causs. dat.* sed id fit his formulis: *A patre sic accepi: Pater meus referebat: Et Aristoni & Celso patri placuit: Celsus refert, patrem suum, Celsum, existimasse.* Qualibus verbis locus esse non potest, quando ex libris alicujus testimonia proferuntur.

(a) Rationes ita subducimus. Certum est, Iuuentii nostri praeturam incidere in aetatem Plinii, qui eius meminit *Lib. VI. Epist. V.* Iuuentiumque Praetorem tum cum Licio Nepote grauiter altercatum refert de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, dixerat. Ea caussa in Senatu acta est ineunte anno V. C. DCCCLIV, siquidem Man. Acili-

hac natalium fortuna & eam lucratus felicitatem, vt & exemplo tanti patris & consilio ad magna quaeuis incitaretur. Hinc adolescens per omnes artes, quibus ea aetas ad humanitatem imbui solebat, viuidam indolem circumtulit, ingeniumque ad summa quaeuis natum ita perpoliuit atque excoluit, vt nullum litterarum praesidium sibi deesse pateretur. Fragmenta sane eius omnia, quae in Digestis supersunt, stilo tam elegante, tamque terso ac castigato scripta sunt, vt Laur. Valla & Floridus, qui in exagitanda veterum ICtorum Latinitate, id est, in mustaceo laureolam quaesiuerunt, parum vel nihil omnino, quod iusta reprehensione dignum videatur, in Celsi stilo notauerint. (b) Deinde in iisdem fragmentis quaedam satis expressa Graecae eruditionis vestigia occurrunt: (c) inprimis autem Stoicam illam ac seueriorem sapientiam, quae ICtis praecipue ad palatum erat, tot eius sententiae redolent, (d) vt satis adpareat, illum non illotis manibus

 sacra

cilium Rufum, Cos. designatum tum primum sententiam dixisse, ex eiusdem Plin. *Lib. V. Epist. XX* patet. Iam quum idem *Lib. VII. Epist. XVI.* testis sit locupletissimus, leges annarias tunc adhuc religiose obseruatas esse, & aliunde constet, annum praeturae legitimum tunc fuisse aetatis trigesimum quartum, nisi forte anni aliquot vel principis beneficio vel ex lege Iulia & Papia Poppaea remitterentur: *l. 2. ff. de minor.* natalem Iuuentii incidisse oportuit in annum circiter DCCCXX. Quae quum vulgo parum obseruentur: non sane mirum est, Celsos patrem & filium, quin & nepotem, turpiter plerumque confundi a scriptoribus ceteroquin doctissimis. (b) Notant quidem phrasin: *Adponere auctoritatem, l. 189. ff. de reg. iur.* itemque vocabulum *ossuarium, l. 2. ff. de sepulcr. viol.* Sed priorem non magis absurdam esse, quam illam: *Interponere auctoritatem:* posterius autem in pluribus marmoribus apud Gruterum, Reinesium, Sponium reperire praesidium, erudite suo more ostendit V. C. Car. Andr. Duker. *de Latin. Vet. ICt. p. 423.* (c) *l. 3. ff. de Condict. tritic. l. 7 ff. de supell leg.* (d) Quemadmodum nemo hodie ignorat, ICtos veteres, & maxime Proculeianos, philosophiam Stoicam reliquis sectis anteposuisse: Merill. *Obs. lib I. cap. XX.* ita vbique porticum Zenonis redolent Celsi fragmenta. Sic quum Stoici omnia fluere, perpetuoque decurrere & mutari, existimarent, quam doctrinam & Heraclitum, Thaletem, Pythagoram, Platonem amplexos esse, ex Aristot. *Metaph. lib. I. cap. VI.* Sex. *Empir. Hypot. lib. III. cap. XV.* & Stobaei *Lib. I. Eclog. cap. XIV.* patet: subtilem hanc philosophiam & Celsus manifesto sequitur in *l. 26. §. 12. ff. de condict. indeb.* Deinde, quae Iuuentius *l. 7. ff. de supell. leg.* de voce & de ἀνάρθρῳ φωνῇ philosophatur, Stoica esse, plane non dubitabit, quicumque cum illis contenderit locum Diogenis Laert. *Lib. VII. segm. 57.* Verba porro Celsi *l. 17. ff. de legib.* ex

ſacra noſtra attigiſſe, ſed, quo rite initiatus in interiores artis noſtrae receſſus penetraret, totum ſe dediſſe iis litteris, ſine quibus vix quiſquam ICti nomen ſine dedecore atque opprobrio ſuſtinuit. Et eius quidem diligentiae fructum paullo poſt capiebat vberrimum, quum animum ad iuriſprudentiam adplicuiſſet. Sectatus enim patrem, (e) &, ceu nonnulli exiſtimant, T. Ariſtonem, (f) non modo tam diu diſcebat, donec eum, quantum proficeret, non poeniteret, ſed & veteres libros, qui ad illuſtrandam iuriſprudentiam facere videbantur, diurna nocturnaque verſabat manu, (g) illaque incredibili diligentia efficiebat, vt ad ſummam, quam ingenium humanum capit, iuris dicundi facultatem breui eniteretur. Sane adhuc tum adoleſcens, vltra aetatem, ac propemodum ante pilos ſapiebat, iisque iam annis praecoci ingenio fretus, de iure reſpondebat, quibus alii plerique vix inter dupondios locum inueniunt. (h) Ceterum quemadmodum

ex Zenonis libris depromta eſſe, iam Merill. *Obſ. Lib. I. cap. XXVI.* obſeruauit. Similem procul dubio auctorem habuit Celſus, quando, teſte Iuſtiniano *l.* 10. *C. qui teſt. fac. poſſ. neminem tam ſurdum eſſe*, contendit, *qui penitus non audiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur.* De quo σκέμματι Φυσικῷ quum iam alii diſputarin, ego iam nihil addo. Vid. Menagii Amoenit. Iur. *cap.* XXVII. *p.* 155 *ſequ.* (e) Ab eo ſe doctrinas ſuas accepiſſe, ipſe fatetur Iuuentius *l.* 20. *ff. de legat.* 3. (f) Ariſto enim Celſo reſcripſiſſe dicitur, *l.* 29. §. 1. *de ſtatu lib.* Et ſane praeclare Ariſtonis virtutes, celebratae a Plin. *lib. VIII. Epiſt. XIV.* adoleſcentem mira diſcendi cupiditate flagrantem facile ſubigere potuerunt, vt & ab eo, quamuis Sabiniano, proficere vellet: ſed vereor tamen, vt id ex *d. l.* 29. recte probetur. Idem enim Ariſto reſcripſit Neratio, *l.* 19. § 2. *ff. locat.* & Saluio Iuliano *l.* 6. *ff. de legat. praeſt.* Videntur ſane ICti σύγχρονοι de ambiguis iuris quaeſtionibus inter ſe ſaepe per epiſtolas diſceptaſſe, nec inde ſtatim ſequitur, vt, qui alteri reſpondit, ipſi aliquando praeceptoris loco fuerit. (g) Citantur ab eo auctores praeſtantiſſimi, veluti Sex. Aelius, *l.* 38 *ff. de act. emt.* Brutus *l.* 13. *pr. ff. de in diem addict.* Caſcellius *l.* 158. *ff. de verb. ſign.* Cato, *l.* 98. *ff. eod.* Liuius Druſus, *l.* 38. *ff. de act. emt.* Q. Antiſtius Labeo, *l.* 43. *ff. de legat.* 3. *l.* 59 *ff. de hered. inſt.* *l.* 7. *ff. de ſupell. leg.* Q. Mucius Scaeuola, *l.* 48. *ff. mand.* *l.* 59. *ff de contr. emt.* *l.* 13. *ff. de in diem addict.* *l.* 98 *ff. de verb. ſign.* Neratius Priſcus, *l.* 12. *ff quemadm. ſeru. amitt.* Nerua, *l.* 32. *ff. depoſ.* Proclus, *l.* 38. *ff. de act. emt.* Sabinus, *l.* 12 *ff. quemadm. ſeru. amitt.* Ser. Sulpicius, *l.* 7. *ff. de ſupell. leg.* C. Trebatius Teſta, *l.* 59 *ff. de hered. inſt.* Tubero, *l.* 5. § 1. *ff. de pecul.* & M. Tull. Cicero *l.* 96. *ff. de V. S.* (h) Ita intelligendus locus Paulli *l.* 61. §. 3. *ff. de verb. oblig.* vbi *Celſum adoleſcentem ſcribere*, ait, moram poſſe purgari: Nec adoleſcens hic pro filio

dum in philoſophia Stoicos: ita in iurisprudentia Proculeianos ac Pegaſianos ſequebatur, (i) quorum ſcholae illum poſt patrem praefuiſſe, ex Pomponii loco colligimus. Neque tamen tam ſeruili erat ingenio, vt Proculo, tamquam claudus pilae, inhaereret, omniaque eius bona, mala, vera, falſa perinde probaret: ſed prudente vſus ἐκλογῇ, nec aduerſae parti manus dare, (k) nec propria ipſe vineta caedere dubitabat, (l) quotiescumque id veritas ac iuſtitia exigere viderentur.

Formatus hunc in modum Iuuentius noſter, id iam agebat, vt & maſculae illi ac pulcherrimae philoſophiae, quae in rebus agendis adminiſtrandaque republica verſatur, totum ſe dederet. Hinc prima facturus militiae palatinae ſtipendia, non modo in foro, tanquam praeſtantiſſima ingeniorum palaeſtra, adſidue verſabatur, ſed & nihil faciebat reliqui, vt reſpondendo de iure tum de ciuibus, tum de magiſtratibus, bene mereretur. (m) Militia iſta forenſis dici non poteſt, quanto tunc adiumento fuerit hominibus, ad maiora nitentibus. Quare & Celſus viam ad honores habuiſſet expeditiſſimam, ſi vel maxime aliam

filio ponitur, ceu viſum Iano Vinc. Grauinae *de Ortu & progr. iur. ciu.* §. *LXXIX.* (i) Hinc paſſim in Celſi fragmentis defendi videas Labeonem, Neruam, Proculum, paſſim refelli Sabinum, velnti *l.* 8. §. 2. *ff. de in ius voc.* & Iulianum, a quo eum frequenter diſſentire, iam Cuiac. *Obſ.* *Lib. VIII. Cap. XXXV. & lib XXVII. cap. XII.* monuit. Plerumque etiam in ſoluendis quaeſtionibus difficilioribus Proculeianis ſuffragatur. Exempla belliſſima habes in *l. 26. §. vlt. ff. de condict. indeb. l. 75. ff. pro ſoc. l. 7. pr. ff. commod. l. 14 §. 10. ff. de furt.* (k) Hinc aliquando cum Sabino ſentit, velnti *l. 65. §. 3. ff. de legat. 3. l. 6. ff. de condict. ob turp. cauſſ.* aliquando cum Caſſio. *l. 1. ff. de flumin.* (l) Sic Antiſtii Labeonis ſententiam deſerit. *l. 25. pr. ff. de furt.* a Nerua diſſentit *l. 29. ff de euict.* Eſt, vbi a patris doctrina modeſte diſcedit, *l. 3. §. 6. ff. de condict. cauſſ. dat.* vt ſatis adpareat, nihil eum veritate habuiſſe antiquius, atque ex iis ICtis erciſcundis fuiſſe, de quibus erudite diſſerit Merill. *Obſ. Lib I. Cap. IV.* (m) Reſpondit non modo priuatis, veluti Plotianae. *l 18. ff. de iure condicill* Aurelio Quieto, *l. 16. ff. mand* Cornelio Felici, *l. 58. pr. ff. pro. ſoc.* Domitio Labeoni, (quem imperitiſſimum iuris hominem ICtis accenſere non dubitat Io. Bertrandus,) *l. 27. ff. qui teſt. fac. poſſ.* Trebelliano, *l. 72. ff. ad. SC. Trebell.* Sexto, *l. 7. § 17. ff. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* verum etiam magiſtratibus, veluti Flauio Reſpecto praetori, *l. 3 §. 1. ff. de minor.* Ex quo patet, illum facultatem de iure reſpondendi beneficio principis accepiſſe Tirocinia enim eius forenſia incidunt in tempora Domitiani, Neruae, Traiani; & primus Hadrianus omnibus promiſcue permiſit de iure reſpondere, quibus erat ſtudiorum fiducia. *l. 2. §. 47. ff. de orig. iur.*

aliam ſibi non muniuiſſet. Sed illi & aliud, memorabile potius, quam dignum aliqua laude, facinus ad ampliſſimas dignitates conſequendas profuit. Auctor enim eſt Dio Caſſius, (n) Iuuentium Celſum vna cum aliis quibusdam viris illuſtribus aduerſus Domitianum, principem peſſimum, coniuraſſe, accuſatum autem, iamque in extremo conſtitutum periculo, callide petiiſſe, vt admitteretur ad principem; cui, facta ſibi eum adeundi copia, miris blanditiis perſuaſerit, ſe expertem eſſe eius criminis, liberaliterque pollicitus ſit, ſe ipſum indagaturum ſceleris ſocios, argumentaque coniurationis luculenta iudicibus ſuggeſturum. Addit Dio, Celſum, impetrata venia, rem omnem ad Domitiani caedem callide extraxiſſe, eaque arte ſe ſociosque exemiſſe periculo. Quae ſi vera ſunt, plus quidem famae, quam gloriae, habent: at Celſo tamen procul dubio ad conſequendos honores maximo adiumento fuerunt. Earumdem enim partium, in eodemque conſenſionis globo, teſte Philoſtrato, (o) erant Rufus Saluidienus, Orfitus, & Nerua ille, qui poſtea Domitiano in imperio eſt ſurrogatus. Hic, quum Celſi, iuuenis ferocis ac callidi, artibus & ſeruatus, & ab exſilio liberatus eſſet, gratiam procul dubio illi retulit bona fide, & cum Traiano filio nihil, quod ad eum ornandum pertinere videbatur, praetermiſit. Non equidem dubium eſt, quin Celſus per omnes honorum gradus ad conſulatum adſcenderit: at vigintiuiratus tamen, Quaeſturae, Aedilitatis vel Tribunatus, quibus tum ante praeturam defungendum erat, nuſquam mentionem fieri obſeruamus. Contra praeturae eius meminit Plinius Secundus, (p) eamque in annum ab V. C. DCCCLIV. inci-

(n) Dio Caſſ. *Lib. LXVII. p. 765.* (o) Philoſtr. Vit. Apollon. Tyan. Lib. VII, Cap. III. (p) Plin. Lib. VI. Epiſt. V. vbi Iuuentium Praetorem cum Licinio Nepote altercatum eſſe refert. Quum enim Bithyni Varenum accuſaſſent repetundarum: hic, vt ſibi defenſionis cauſſa teſtes euocare liceret, a Senatu petierat, idque, adiutus Plinii & Homulii eloquentia, ſuffragioque Cornelii Priſci, impetrauerat. Plin. Lib. V. Epiſt. XX. Sequente seſſionum die de eo SCto diſſerebat Licinius Nepos, ac ſi illud legibus aduerſaretur, monebatque, petendum eſſe a conſulibus, vt referrent de lege repetundarum, an placeat in futurum ad eam legem adiici, vt reis perinde, ac accuſatoribus, ius ſit teſtes euocare. Indignantibus quibusdam, Iuuentium Licinium, tamquam emendatorem Senatus vehementer increpuit. Reſpondit Nepos, rurſusque Celſus, quorum neuter ſibi a conuiciis temperauit, non ſine voluptate patrum conſcriptorum, quum Celſus Nepoti ex libello, & Celſo Nepos ex pugillaribus reſponderet. Huiusmodi altercationes libera olim rep. in

incidisse, supra demonstrauimus. Ex eo semel iterumque Consul fuit, quamuis de priore eius consulatu fasti taceant. (q) At posterioris meminerunt non modo marmora, (r) verum etiam leges nostrae, neque dubium est, quin is honor Iuuentii nostri incidat in annum DCCCLXXXI. Collega ipsi fuit, si Cassiodoro & Prospero credimus, *Marcellinus*, si Idatio & auctori Chronici Alexandrini, *Marcellus*, si denique marmoribus, *Q. Iulius Balbus*. Sed litem hanc sine pulueris iactu composuit Norisius, (s) docuitque, hunc Balbum etiam Marcelli cognomen tulisse. Exstat SC. hoc anno factum, quod integrum in pandectis superest, (t) in quo tamen & consules suffecti simul cum ordinariis memorantur. (u) Id quod non raro factum esse, ex monimento apud Gruterum infra memorando (x) satis adparet. Est & alterum SC. eodem IVVENTIO CELSO ITERVM, (y) ET NERATIO MARCELLO coss. factum, (z) quo lex Vectibulici, (a) de iure ciuitatis cum ser-

in Senatu frequentissimas fuisse, obseruat Brisson. *de Formul. lib II. p.* 184. permittebantque eam etiam boni principes, ne Senatus populusque, hoc libertatis simulacro delusus, seruire se putaret. (q) Suffectus procul dubio consul fuit Iuuentius, quum primum fasces teneret, adeoque non obscura ratio est, cur nullum vsquam adpareat huius consulatus vestigium. Puto tamen illum incidere in annum DCCCL. collegamque Iuuentii tunc fuisse vel Afranium, vel ipsum Vlpium Traianum, Imperatorem. Nam primo hoc anno quadragenariis fuit Celsus, qui legitimus tunc annus erat consulatus. Deinde eius anni initio consules facti *Nerua IV.* & *Traianus II.* &, mortuo VI. Kal. Febr. Nerua, quis ei suffectus fuerit, non memoratur. Item a mense Octobri suffectus legitur *Afranius Dexter*, quem vero collegam habuerit, non legimus. Sed haec quidem diuinatio est. (r) Grut *Inscr. p. DLXXIII.* 2. *Onuphr. Panu. Fast. p.* 221. (s) Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498. (t) *L. 20. §. 6. ff. de hered. pet.* Sed vel librarium, Codicis Florentini auctorem, vel ipsum Tribonianum abbreuiationes in *SC*is sollemnes non intellexisse, satis liquet. Emendauit illud Petr. Pithoeus Aduersar. *lib. II. cap. XV.* (u) Hub. Golzius in Fastis monet, initio huius anni fasces tenuisse *Celsum iterum & Q. Iulium Balbum*, ex Kal. Martiis *T. Aufidium Frontonem &. Aerium Seuerianum*, qui in *d. l. 20. §. 6.* memorantur, denique ex Kal. Nouemb. *C. Neratium Marcellum & Cn Lollium Gallum.* (x) Grut. *p. DCVII.* vbi simul memorantur *Antius Pollio & Opimianus Koss. ordinarii, Seuerus & Sabinianus Coss.* (y) Ita legendum esse pro *item*, quod in vulgatis habetur, recte monet Ant. Augustin. *Emendat. lib. III. cap. IV.* (z) *L. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* (a) At quaenam lex Vectibulici? Nulla sane fuit gentium Romanarum, a qua lex id nomen ferre potuerit, nec quisquam fere dubitat, quin vitiosa sit ea deno-

uis municipiorum manumiſſis communicando ad prouincias etiam porrecta eſt. Sed & hic perdifficilis oritur quaeſtio, quomodo Celſi collega dici poſſit Neratius Marcellus, qui ſub finem eius anni ſuffectus, Cn. Lollium Gallum collegam ſortitus eſt. Sed errorem hic admisſum eſſe, plerique agnoſcunt, facilisque fuit errandi occaſio, quum duo Marcelli eodem anno, at non iisdem menſibus, conſules proceſſerint, quos & doctiſſimus quisque facile confudiſſet. (b) Haec quidem de Iuuentii praetura & conſulatibus; quibus quamuis eo tempore nihil eſſet honorificentius, Hadrianus tamen, acerrimus ingeniorum cenſor, tantis dignitatibus id adiecit incrementum, vt eum cum Saluio Iuliano & Neratio Priſco in conſilium ſuum & inter amicos adſciſceret, (c) raro illis temporibus exemplo felicitatis, vt iurisconſultus operam ac ſtudia ſimul principi, ſimul reip. probaret.

Quem viuendi finem habuerit Celſus, qui inter tot fortunae obſequia conſenuerat, non memorant annales, quamuis fere pro certo adfir-

denominatio. Licebit itaque in re difficili hariolari. Municipia olim ſeruos manumittere non poterant, quia manumiſſio, tamquam actio legis, per procuratores non poterat explicari. *l. 123. pr. ff. de Reg. iur. l. 3. C. de vindict. libert. & apud concil. manumiſſ.* Quos itaque ſeruitutis iugo eximebat respublica, ii ex lege Aelia Sentia in libertate quidem morabantur, nec tamen habebantur liberi. Quum autem poſtea ex lege Iunia Norbana omnes, qui iuſtam libertatem non fuerant conſequuti, Latini fierent: Vlpian. *Fragm. Tit. I. §. XII.* eiusdem quoque iuris cenſebantur ſerui a republica manumiſſi. Id primum mutatum Lege hac Vectibulici, quae cum libertinis municipiorum iura ciuitatis communicauit. *l. vlt. C. de ſeru. reip. manum.* Quumque, quod in gratiam municipiorum ſancitum fuerat, non ſtatim ad prouinciales quoque ciuitates pertineret; ad eas quoque legem protulit SCum, de quo agimus. Ex eo palam eſt, legem Vectibulici conditam eſſe inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata, & annum DCCCLXXXI. quo prodiit SC. Iuuentianum. Atqui quum anno V. C. DCCCLXIII. M. Vettius Ruſticus Bolanus Coſ. fuerit: Grut. *Inſcr. p. LXVI, 2. p. CXXVIII, 5. p. CLXIII, 7.* ab eo procul dubio lex dicenda eſt *Vettii Bolani.* Tamen, vt vera fatear, proprie non lex fuit, ſed SCum. Eo enim tempore leges non amplius ferebantur, nec raro SCa legum nomine veniunt. Exempla occurrunt paſſim, in primis apud Iul. Capitolin. in Vit. M. Anton. cap. IX. & Dionem *Caſſ. Lib. LXVIII. pag.* 707. (b) Vere enim *Marcellus* Iuuentio collega fuit: non tamen *Neratius Marcellus*, qui extremo illo anno faſces tenuit, ſed *Q. Iulius Balbus*, cui & *Marcelli* cognomen fuiſſe, ex monimentis idoneis demonſtrauit Henr. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. p. 498. (c) Spartian. Vit. Hadr. cap. XVIII. Magna haec digni-

adfirmare liceat, cum non attigisse Antonini Pii imperium, sed extremis Hadriani temporibus diem supremum obiisse. (d) Ex quo porro colligimus, insigne istud marmor Gruterianum, in quo libello cuidam subscripsit IVVENTIVS CELSVS, PROMAGISTER, non ad Celsum nostrum pertinere, sed ad filium eius, quem ipsum quoque per vestigia patris grassatum, palatinis honoribus fulsisse, ex vno illo lapide discimus. (e) Sed redimus ad Iuuentium nostrum, qui, ne quid sibi dees-

Ttt 2 set

gnitas, inter principis amicos, & comites, id est, interioris admissionis administros, esse, quorum in numerum non temere alii, quam viri consulares, recipiebantur, qualis Sentius Seuerus in marmore Mediolanensi apud Salmasium ad Spart. l. c.

C. SENTIO.
SEVERO
QVADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COM. AVG. N.

Habitus is honor ICtis etiam sub Antonino Pio, Marco, & Alexandro, Augustis, ceu ex *l.* 4. *C. de contr. stipul.* Iul. Capit. Vit. Anton. Pii cap. XII. ac denique ex Lamprid. Vit. Alex. cap. XV. & XVI. discimus, quamuis in loco postremo manifestus sit παραχρονισμὸς librarii, Celsum nostrum Alexandri amicis ac consiliariis accensentis. (d) Ex rationibus nostris consul iterum fuit anno aetatis circiter LXI. Post haec Iulianus edidit libros Digestorum, & quidem ineunte principatu Antonini Pii, ceu ex *l. 6. §. 12. ff. de neg. gest.* & *l. 13. ff. quod met. causs.* colligimus. Atqui in libro XXIX. illorum Digestorum Celso nostro his verbis testimonium denunciat: *Quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit.* Quali sane formula non vtuntur, qui viuum testem adpellant. Itaque, ineunte Antonini imperio, iam viuis procul dubio excesserat Iuuentius. (e) Edidit hoc marmor post Mazochium, Apianum, Brissonium, Rutilium, aliosque Grut. Inscript. p. DCVII. In illo est libellus liberti Aug. principi oblatus, quo, vt sibi reliquias coniugis & filii, sarcophago fictili commendatas, in marmoreum inferre liceat, petit. Ei subscriptum:

FERETRVM. FIERI. PLACET. IVVENTIVS. CELSVS. PROMAGISTER. SVBSCRIPSI. III. NON. NOVEMB. ANTIO. POLLIONE. ET. OPIMIANO. KOSS. ORDINARIIS. SEVERO. ET. SABINIANO. COSS.

Hunc lapidem Guil. Grot. de vit. ICt. Lib. II. cap. III. & Menag. in Amoen. Iur. cap. XX. p. 98. ad Iuuentium ICtum, de quo nos hactenus egimus, referunt, quum tamen meliora edoceri potuissent a Io. Bertrando Lib. I. cap. X. Consulatus enim Pollionis & Opimiani incidit in annum V. C. Iocccc VII. quo iam ad plures abiisse Celsum nostrum, demonstrauimus.

Σύγ-

ſet ad immortalitatem, etiam doctiſſimis operibus ſempiternam ſibi famam peperit, quamuis praeter fragmenta, quae in Pandectis & locis quibusdam aliis ſuperſunt, nihil commune iſtud librorum iuridicorum naufragium euaſerit. Scripſerat EPISTOLAS, (f) in quibus conſilia ac reſponſatum magiſtratibus, tum priuatis data videtur collegiſſe, quamuis ex iis poſtea aliqua in Digeſta ſua retulerit. (g) Scripſerat & QVAESTIONVM, id eſt, problematum iuris difficiliorum ac publice diſceptatorum, libros ſaltim XIX. (h) Reliquerat praeterea COMMENTARIOS, vel, vti ego interpretor, breuiora iuris vniuerſi elementa, ac quoddam quaſi πρό-

Σύγχρονος Celſo noſtro fuit C. IVVENTIVS VERVS, qui & ipſe ad conſulatum peruenit, Grut. p. CXV, 1, quemque noſtri fratrem fuiſſe, admodum fit veroſimile. Quumque hunc Verum Saluii Iuliani genti adfinitate iunctum fuiſſe, praeclare ex marmoribus demonſtret Reinel. Var. Lib. III. cap. II. p. 343. ſtemma tale inde emerget:

	P. Iuuentius Celſus pater	Salu. Iulianus ICtus
P. Iuuentius Celſus filius	C. Iuuentius Vibius Verus = Coſ. an. DCCCLXXXVI.	Filia Salu. Iul.
P. Iuuentius Promagiſter.	Petronius = Didius Seuerus	Vibia Saluia Vera Spart. Clara Aemilia
Numius Albinus, Coſ. an. DCCCCXXXIX. Numia Vara,	Didius Proculus, =	Didius Salu. Iulianus, Imp.

(f) Earum librum XI. citat. Vlpianus *l. 3. ff. de minor* Praeter illum Epiſtolas edidere C. Ateius Capito, Gell. *lib. XIII. cap. XII.* Antiſtius Labeo, *l. 30. §. 1. ff. de vſuc.* Proculus, Iauolenus, Neratius, Africanus, Iulianus, & Sex. Pomponius. Ceterum ICtos conſilia & reſponſa ſua colligere ſolitos, patet ex fragmentis Proculi *l. 78. ff. pro ſoc. l. 47. ff. de leg. 2. l. 7. de captiu. & poſtl. l. 55. ſequ. ff. de adqu. rer. dom. l. 69. de contr. emt.* (g) Vid. *l. 3. ff. de minor.* (h) Earum librum tantum XII. & XIX. ab Vlpiano laudari, notat Labitt. Indic. Pand p. 77. Sed & librum I. citari obſeruaui in *l. 1. ff. de reb. cred.* quod argumento eſſe poteſt, Indicem Labitti poſt tot editiones nondum ſatis accuratum eſſe. Quid fuerint Quaeſtiones a ICtis editae, quales & a Papiniano, Maeciano, Africano, Ceruidio Scaeuola, Tertulliano, Calliſtrato & Paullo ſcriptas nouimus, praeclare docuerunt Iac. Cuiac. in tract. ad Afric. & Eu. Otto in Papiniano Cap. XII. p. 234. quibus addo, Scaeuolam edidiſſe *librum Quaeſtionum publice tractatarum*, quae inſcriptio optime oſtendere vide-

πρόχειρον τῶν νόμων. (i) Ast celeberrimum fuit opus DIGESTORVM, quo totam iurisprudentiam, seruato Edicti ordine, libris XXXIX. complexus est, & quod solum temporibus Iustiniani videtur superfuisse. (k) Haec sunt Celsi nostri opera, (l) quae saepenumero a Iuliano, Sex. Pomponio, L. Volusio Macciano, Aelio Marciano, Vlpiano, Paullo, ipsoque Iustiniano citantur, & ita quidem, vt vix adducant locum, quin vel laudent Celsi sententiam, vel eam suo suffragio confirment. (m) Ceterum in eius fragmentis duo sibi notare visus est Guil. Grotius, alterum, *quod aequitatis obseruantissimus*; alterum, *quod in deridendis aliorum opinionibus multus, & natura sarcasticus fuerit.* Sed vti prius illud Grotio facile largimur: ita vereor, vt posterius in eius fragmentis quisquam, adhibito quouis perspicillo, deprehensurus

videtur huiusmodi librorum argumentum. (i) Citatur liber Commentariorum septimus ab Vlpiano, *l. 19. §. 6. ff. de aur. arg. mund.* quemadmodum & Caii nostri Commentarii laudantur *l. 54 ff. de condit. & demonstr.* Eorum argumentum eleganter exponit Isidor. Hisp. Orig. Lib. VI. Cap. VIII *Commentaria dicta, quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelii. Nam quidquid breuiter componitur, commentarium dicitur.* (k) Ex eo solo fragmenta in pandectas retulit Tribonianus. Reliqui ergo libri tum non amplius reperti sunt. Quin quum ante Iustinianum nec Theodosius in *l. 1. C. Th. de resp. prud.* nec Anianus in Interpretamentis Digestorum Celsi faciant mentionem: illa quoque procul dubio fuere inter *rariores antiquae sapientiae libros, quorum quum multi essent & ipsis eruditissimis hominibus incogniti, copiam maxime Tribonianus, vir excellentissimus, praebuisse*, dicitur in *Const. tanta* §. 17. *de confirm pand.* Ordo Edicti in his digestis obseruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de legibus Cincia & Velleia, Libro XXIX. de Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana, Libris XXX. & sex sequentibus, quod & Iac. Gothofr. in Comment. ad Reg. Iur. p. 748. obseruauit, de lege Iulia & Papia Poppaea; libro XXXVII, de legibus iudiciorum publicorum; libro XXXVIII. de stipulationibus & cautionibus; ac postremo libro XXXIX. de iure fisci, re militari, aliisque, quae ad ius publicum pertinent, tractauerat. (l) Bern. Rutilius Vit. ICt. Cap. LVIII. & Io. Bertrandus Celso etiam tribuunt INSTITVTIONVM *libros.* XX. Vinc. Grauina *§.* XXXIX. addit libros aliquot de VSVCAPIONIBVS, quibus in libris crebram mentionem patris fieri, obseruat. Sed vtriusque operis nusquam apud veteres fit mentio, & Celsus filius in toto Digestorum opere vix semel iterumque patris meminit. (m) Hinc formulae: Eleganter Celsus scribit, *l. 1. ff d. iust & iur. l. 21. §. 11. ff. de recept. & arb. l. 1. §. 3 ff de vsufr. accr. l. 18. § 4. fam. ercisc.* non ineleganter, *l. 3. §. 8. de condict. causs. dat.* recte, *l. 21.* §. 11. *de recept.*

sit, nisi forte tam seuerus, vt derisorem dicat, quicumque veritatis studio ductus, ab aliorum sententia, ingenua libertate dissentit. (n)

Enimuero, ne in librum excrescat dissertatio, iam id agendum, cuius caussa hanc operam calamo indiximus. Quum enim post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESENFELDI, funera iurisprudentiae ac philosophiae publice docendae prouinciam mihi imposuerit, eoque consilio me ex illustri Franequerana longe clementissime euocarit REX PRVSSIAE POTENTISSIMVS, Dominus noster & Nutritor Academiae longe munificentissimus: nihil superest, quam vt, dicta oratione sollemni, auspicium vtriusque muneris more maiorum faciam. Fiet id futuro die IV. Nouembr. quo de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS differere, eorumque vberrimum prouentum ex litterarum ac philosophiae contemtu nasci, breui oratione demonstrare decreuimus. Quem actum vt sua praesentia condecorare velint REGTOR MAGNIFICVS, ILLVSTRISSIMVS IMP. COMES, PERILLVSTRES BARONES, PROFESSORES EXCELLENTISSIMI, & quicumque Musas amant, CIVES HOSPITESque generosi ac doctissimi, ea, qua par est, humanitate, & opere, quantum possum, maximo exoratum venimus, daturi operam, ne officio nostro, simili oblata occasione, vmquam defuisse dicamur. P. P. in alma Viadrina A. D. II. Nov. cIɔIɔcc XXVII.

DE

recept. l. 2. de condict. ind. l. 18. de her. pet. l. 15. §. 25. de damn. inf. Eius sententiam videri probabilem, *l. 1. §. 3. de flum.* rationalem *l. 2. §. 3. de iudic.* non inargutam, *l. 5. §. 1. ff. de vsufr. ear. rer.* veram, *l. 1. §. 3. ff. de exc. rei vend.* & passim veriorem, *l. 33 ff. ad SC. Treb.* verissimam, *l. 11. §. vlt. ff. de interrog. in iur. fac.* eam habere rationem. *l 19. §. 3. de aur. arg. mund.* Eius sententiam probandam, *l. 13. ff. de her. pet. l. 2. ff. de vsu & habit.* ei adquiescendum, *l. 17. §. 1. ff. de op. libert.* eo iure vtendum. *l. 23. ff. de R. I.* Vnus Iulius Paullus, & semel quidem, monet, non admissum esse, quod Celsus ait. *L. 98. §. 8. ff. de sollut.* (n) *Miratur* aliquando Celsus, *hoc a nemine animaduersum, l. 13. ff. de in diem add.* quorumdam etiam *sententiam sibi minus probari*, fatetur: *l. 1. §. 1. ff. ad municip.* sed in his nihil σαρκασμὸν. Semel Vlpianus *l. 10. ff. de neg. gest.* Celsum Proculi sententiam *eleganter derisisse* ait. Sed deridere eleganter ad χαριεντισμὸν pertinet. In primis Grotius profert acre Celsi responsum *l. 27. ff. qui test. fac. poss.* at ibi non alterius sententiam, sed stolidam Domitii Labeonis quaestionem, sibi propositam, deridet. Et ea sane nostris quoque hominibus tam ridicula videtur, vt paroemiae ICtorum: *quaestio Domitiana* originem dederit.

DE IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS ORATIO INAVGVRALIS,

DICTA FRANCOFVRTI AD VIADRVM A. D. IV. NOV. MDCCXXVII.

EXERCITATIO XIII.

QVae res ad acuendum ingenium excitandamque dicendi facultatem duae plurimum possunt, AVDITORES HON. ab his ambabus hodierno die me non dicam mediocriter instructum, sed penitus propemodum destitutum esse, satis animaduerto. Quum enim praeter ingenii vbertatem duo sint maxime, quae dicendi magistri in oratore, eloquentiae famam anhelante, requirunt, animus serenus nulloque vehementiore adfectu perturbatus, & non intermissa dicendi consuetudo atque exercitatio: ego me profecto & paullo commotiorem in hunc superiorem locum conscendisse fateor, & acriorem illum ad dicendum impetum, quo olim apud imperitiores in aliquam hominis non indiserti opinionem veneram, iam pridem in me paene elanguuisse, sentio. Et animum quidem, quem iam totum in excogitandis rebus esse oportebat, quam maxime percellit, defixumque in se habet summi Numinis prouidentia, quae me & ante hos quatuor annos, paene inuitum, ac iam itineri Francofurtano accinctum, in Belgium extrusit, & nuper honestissima conditione ibi fruentem, omnique beneficiorum genere ab illustrissimis Frisiae Ordinibus ornatum, praeter omnem spem atque exspectationem patriae restituit. Quam quidem fatorum meorum seriem quanto contemplor accuratius, (non potui autem in hunc locum conscendens eam non accuratissime contemplari,) tanto me magis haerere, mirari, obstupescere, & vix oculis meis fidem habere fateor. Deinde ab illo pri-

pristino eloquentiae studio, quo iuuenis magnopere delectabar, me non modo ipsa aetate, sed & tetrico illo iurisprudentiae studio, cui me a tot annis totum dedidi, iam dudum abductum esse, vos ipsi facile intelligetis, AVDITORES, nisi forte homini, cum Accursio similibusque ingeniis quotidie conflictanti, litterisque illitteratissimis immerso, elegantiae quidquam superesse potuisse, arbitremini. Enimuero quamtumuis verear, vt exspectationi vestrae satisfaciam: tamen quum hoc dicendi munus detrectare saluo officio ac more maiorum haut possim: pandam, quantum in me est, orationis vela, & de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS, caussisque, cur tam pauci hodie ad solidiorem illam, qua veteres excelluerunt, iurisprudentiae laudem perueniant, quaedam nec a persona mea, nec ab hoc tempore aliena, in medium proferam. Interesse enim arbitror iuuentutis huius lectissimae, vt aliena fruatur insania & veluti tot naufragia ex littore spectans ab aliis exemplum capiat, sibi quod ex vsu sit, tantoque prudentius aliorum exemplis monita rationes suas componat. Quas res vtilissimas, neque, vt spero, iniucundas breui oratione complectenti, vt mihi perexigui temporis audientiam haut denegetis, a vobis, AVDITORES, vehementer etiam atque etiam rogo atque contendo.

FL. THEODOSIVS, Augustus, in constitutione, quam de Codicis sui auctoritate edidit, paucos rarosque semper conqueritur exstitisse, qui plena iuris ciuilis scientia ditarentur, & in illo lucubrationum tristi pallore vix vnum aut alterum recepisse soliditatem perfectioris doctrinae. Quum in haec verba primum inciderem, AVDITORES, iure Theodosius accusare mihi videbatur temporum, in quae inciderat, infelicitatem. Nam iam tum effusa in orbem Romanum barbaries omnem elegantiam omnemque litterarum splendorem ita exstinguere coeperat, vt & tribunalibus tunc mera offunderetur caligo, & ipsa iurisprudentia, quae olim Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum dignitatis gradum extulerat, ignobile libertinorum, quin seruorum artificium, putaretur. Quare adeo non mirabar, in proletaria illa turba paucissimos innotuisse optimo principi, qui maximam illam Papinianorum Vlpianorumque gloriam exaequarent, vt si plures exstitissent, id multo magis visum esset admiratione dignum. Enimuero paullo post, expensis omnibus, quae ad rem facere videbantur, subductisque rationibus, non multo infelicius fuisse intelligebam Theodosii saeculum,

culum, quam illa anteriora, ſiquidem & Tullius, cuius aetate litterae omnes excelliſſime florebant, de ICtorum tamen excellentiorum paucitate conqueritur. In libro enim de claris Oratoribus, vbi Ser. Sulpicii ſcientiam in iure mirifice collaudat, ad Brutum conuerſus: Sic enim Brute, inquit, exiſtimo, iuris ciuilis magnum vſum & apud Scaeuolam, & apud multos fuiſſe, artem in hoc vno Sulpicio. Quod ſi autem iam Ciceronis temporibus non adeo magnus fuit iurisconſultorum egregiorum prouentus, & iam tum fora & ſubſellia occuparant homines ſemidocti, quando vrbs, rerum gentiumque domina, eruditiſſimis hominibus liberaliſſimisque ſtudiis adfluebat, nitentibusque ad maiora ingeniis ampliſſima praemia tum ad honores tum ad diuitias erant propoſita: cui quaeſo mirum videatur, Theodoſio, cuius temporibus omnium laudandarum artium ſtudia iam pridem oblanguerant, multo pauciores innotuiſſe, qui ſibi in hoc ampliſſimo ſtudio laudem aliquam eximiam pepererint? Incidebat deinde ſuſpicio, ipſam fortaſsis iurisprudentiam ita eſſe comparatam, vt eam non niſi pauca atque eminentiora ingenia capiant, pleraque non niſi mediocrem eius cognitionem adſequantur. Sed quum olim a Traiani temporibus Iuliani, Marciani, Celſi, Papiniani, Vlpiani, Paulli aliaque illuſtria ingenia tanto numero illuxerint, quibus nihil in arte noſtra abditum, nihil imperuium fuit: vix fiebat veroſimile, naturam, veluti nimia illius aeui vbertate defatigatam, ita poſtea paullatim conſenuiſſe, vt homines noſtri reliquas quidem artes omnes non ſolum addiſcere, ſed & nouis acceſſionibus locupletare poſſint, in ſola autem iurisprudentia ad veterum eruditionem adſpirare nequeant. Quare quemadmodum Moderatus Columella, ſcriptor de re ruſtica elegantiſſimus, eos grauiter reprehendit, qui culpantes agrorum infoecunditatem & coeli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem, humi naturam ſterilitate, quaſi quodam morbo, adfectam exiſtimabant: ita nefas profecto eſt, opinari, eamdem naturam in fingendis ingeniis ita iam vires omnes conſumſiſſe, vt iam pridem nihil magnum amplius atque eximium producat. Non ſicuti corpora hominum decreuiſſe, terraque nunc malos homines ac puſillos educare creditur: ita ingeniorum minorem nunc, quam olim, vim ac perſpicaciam eſſe, credendum eſt. Sunt eruntque ingenia, dum erunt homines, eaque procul dubio veterum gloriam & exaequare & ſuperare poſſunt, modo cultura diligentiore perficiantur. Quae quum

ita ſint, aliae, eaeque magis idoneae inueſtigandae erunt rationes, cur tam paucorum ICtorum excellentium lumine illuſtrentur ſaecula noſtra, ſemidocti contra & ſapientia ciuili vix leuiter tincti tantum non vbique in ſcholis ac foris dominentur. Quod antequam fiat, operam mihi dandam eſſe intelligo, AVDITORES, vt plebeiae huius turbae faciem paullo accuratius pernoſcatis. Nam illa perſpecta, tunc demum, quae triſtis atque inſalubris tempeſtas tantum horum hominum prouentum dederit, non admodum obſcurum fore, confido.

Equidem conſtare inter omnes arbitror, AVDITORES, maius, quam vulgo creditur, eſſe iurisconſulti nomen, & quod vnum maximas doctrinae opes, atque inſignem rerum diuinarum humanarumque ſcientiam complectatur. Non iam dicam, quam vaſtum ac capax ingenium tot iura inter ſe diuerſiſſima, ciuilia, eccleſiaſtica, clientelaria, publica, priuata, Romana, patria, requirant. Ipſum enim ICti officium tam amplum eſt, tamque diffuſum, vt & diligentiſſimos homines, ac illi vni deditos, facile defatiget. Duabus videlicet partibus illud potiſſimum abſolui animaduertimus, vna, vt iura, quibus viuimus, quibus regimur, omnia accurate habeamus perſpecta, & ſi quid in illis abditum atque obſcurum occurrit, illud explanare interpretando & in clariſſima luce collocare nouerimus: altera, vt illas iuſtitiae atque aequitatis rationes negotiis humanis cauſſisque in foro vitaque ciuili quotidie obuenientibus rite adplicare ſciamus. Si quis itaque eſt mortalium, qui vtramque illam facultatem ita coniunxerit, vt & interpretaturus leges, & cauſſas vel cogniturus, vel acturus, munere ſuo cum laude fungatur, eum demum praeclaro atque honorifico ICti nomine iudico eſſe digniſſimum. Quemadmodum enim illum non temere gratioſum medici nomen mereri dixeris, qui peruolutatis licet Hippocratis, Galeni, omniumque praeſtantiſſimorum doctorum voluminibus, lectulo tamen aegrotantis numquam adſtitit, ac proinde leuiſſimam quamlibet decumbentis febriculam expaueſcit; nec eum quoque id nomen tueri credideris, qui ſalutari ſcientia numquam initiatus, artem tamen facit, exhibitoque laſerpitio ſuo aegrotis omnibus ſalutem, ac tantum non luſcis nouum oculum pollicetur, tot quotidie miſeros referens in Libitinae rationes:

Quot Themiſon aegros autumno occiderit vno:

Ita profecto nec quemquam ICti nomen ſine dedecore ſuſtinere arbitra-

tramur, qui non iusti & aequi artem ita cum vsu coniunxit, vt par sit in vtraque facultate. Quibus positis, (sunt enim ita perspicua, vt probationis non indigeant,) iam satis perspicietis, AVDITORES, quot ICti semidocti aetate nostra subcreuerint. Quam multi hodie sunt, qui de legum intelligentia parum solliciti tunc se putant, quod in arte nostra summum est, consequutos, quando multas leges vel minus intellectas, vel ad rem nihil facientes, quin & aliquando caussam, quam defendendam susceperunt, iugulantes accumulare, & ad singula verba Bartoli, Baldi, Accursii manes euocare didicerint? Quam multi soli critices studio dediti, id vnice per omnem vitam agunt, vt leges figant refigantque, modo syllabam, numquam de republica male meritam, in exilium agentes, modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in integrum, modo sumto hypercriticorum supercilio, vbique ἀντινομίας consectantes, ipsumque ius constitutum exagitantes tam petulanter, nihil vt propemodum relinquant integrum, intactum, illibatum? Interrogatus olim Pausanias, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legum refigere? Quoniam, inquit, legibus in homines, non hominibus in leges imperium est. At nostris his temporibus eo res rediit, vt & priuati sibi auctoritatem in leges arrogent, & vt acrius quisque in iura inuehitur, ita sibi doctior aliisque prudentior videatur. Quam multi denique interpretandis quidem Romanorum legibus, erroribusque, quibus semidocta doctorum turba ius nostrum inquinauit, eluendis omnem impendunt industriam, sed de huius scientiae vsu patriique iuris reliquiis tam parum solliciti sunt, vt si quis eos in forum perduxerit, credituri sint, se pedem in alio terrarum orbe posuisse? Veniam, quaeso, date, AVDITORES, de his omnibus nostram promentibus sententiam.

Primi generis studium dici non potest, quam sit inane, ac prope ridiculum. Quid enim aliud est legum plurimarum minus intellectarum notitia, quam quoddam iurisprudentiae cadauer, vita ac ratione destitutum? Quid magis ridiculum, quam auicularum imitari industriam, & quaedam legum verba panis lucrandi caussa ediscere, nec earum tamen tenere vim ac potestatem? Nonne his iure occinas illa Persii leuiter immutata:

Quis expediuit psittacis suum χαῖρε,
Picasque docuit verba nostra conari?

Magister artis, ingeniique largitor,
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quod si dolosi spes refulserit numi,
Coruus, peritus iuris, Vlpianeas
Tentabit expedire voce rubricas.

Alter eorum labor, qui castigandis emendandisque legibus bene de iurisprudentia mereri conantur, & necessarius est inprimis, nec vmquam, si brutus absit vrendi secandique impetus, sua laude defraudandus. Sed qui eo solo iurisprudentiae ambitum circumscribunt: nae istos ego Penelopes procis simillimos esse dixerim, qui repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, & in ancillarum amplexus turpiter ruebant. Artem enim criticam cum aliis disciplinis, tum & iurisprudentiae ancillari, nemo temere ibit inficias. Richardus Simonius, audacis at peracuti ingenii homo, suauiter alicubi ridet eos, qui neglectis scientiis ipsis, in sola arte critica consenescunt. Esse hanc fatetur clauem, qua maximi sapientiae thesauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur. Ludibrium tamen debituros ait cordatioribus, quicumque in limanda perpoliendaque claue aliqua omnem aetatem contriuerint, neque istam vmquam ad recludendas depromendasque illas diuitias adhibuerint. Sapienter, si vmquam, & Ioue aequo iudicauit vir acutissimus. Quid enim aliud faciunt, qui leges planiores reddituri, emendationes acute excogitant, nec vmquam tamen legum ac iuris scientiam, ad cuius thesauros sibi aliisque viam expedire conantur, animo comprehendunt; quam vt in polienda claue consenescant? Quo vero iure eos iustitiae sacerdotes, veraeque illius ac masculae philosophiae, quam ICti profitentur, studiosos dixeris, qui non aequi bonique notitiam profitentur, non iustum ab iniusto, licitum ab illicito secernunt, non denique vllam partem officii, quo iurisconsultus fungitur, vmquam attingunt, sed in aucupandis litterarum syllabarumque varietatibus versantur, parum memores eorum, quae Plinium Secundum docuit Euphrates, philosophus eximius, esse hanc philosophiae & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere iustitiam, quaeque ipsi discamus doceamusque, in vsu habere.

Quid dicam de illis, qui in venandis antinomiis ac Triboniani emblematibus omnem ciuilem sapientiam positam esse existimant? Est sa-

ſane, vbi in operoſa illa iuris compilatione peccauit Tribonianus, idque tantum abeſt, vt mirer, vt, ſi nihil homo peccaſſet, id multo magis videretur mirandum. Sed plura eius peccata nonnulli fingunt, quam reperiunt. Si qui enim in verba quaedam paullo obſcuriora incidunt, ſi iura aliqua, ſibi minus perſpecta, interpretari iubentur, ſi denique parum ſibi conſtare exiſtimant veteres: ſtatim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miſerrimus. Et tamen quemadmodum vetula illa apud Senecam, quae, vt fit, luminibus male vtebatur, feneſtris exiguis & aedibus parum luminoſis ridiculo errore ſuccenſebat, ita multi, qui in Tribonianum ſaeuiunt, non animaduertunt, non illius culpam eſſe, ſed ſuam, & pleroſque, quos ſibi fingunt, Tribonianiſmos in fumum abituros, ſi quis paullo plus praeſidii litterarum ad iuriſprudentiam attulerit.

Eſt & tertium illorum ſemidoctorum genus, qui non niſi vetera ac Romana mirantur, Romana colunt, praeter Romana nihil laude induſtriaque ſua dignum exiſtimant, ſubinde ingeminantes illud Craſſi apud Ciceronem: incredibile eſſe, quam ſit omne ius ciuile, praeter Romanum, inconditum ac paene ridiculum. Praeclare conſtitutum eſt ius Romanum, fateor. Praeſtantiſſimas illud ſeruat prudentiae legislatoriae reliquias, nec id nego: quin & illud adiungo, videri in fatis eſſe, vt ſicut olim Romanorum arma, ita poſtremis hiſce ſaeculis leges eorum cultiſſimas Europae prouincias occupent, idque contingat, quod Roma diſcedens augurabatur Rutilius Numatianus:

Porrige victuras Romana in ſaecula leges,
Solaque fatales ne vereare colus.

At nemo tamen ignorat, eſſe & Germanicae originis gentibus ſua inſtituta, ſuas leges ac priſcas conſuetudines, quibus ſane non repudium miſerunt maiores noſtri, dum Romanas leges paullatim in ſcholas ipſaque fora admiſerunt. Has vero negligere, has exſibilare, his Romani pontificiique iuris pannos adſuere, & inde neſcio quam hybridam effingere iuriſprudentiam, quod plerique patrum memoria factitarunt, id non puto eſſe ICti ingenui, ſed ſemidocti ac in ipſa patria hoſpitis, quin, vt rectius dicam, coqui alicuius Plautini, iura diuerſa miſcentis, atque ita tamen ſibi placentis ferculo tam lepido, vt in eius odorem Iouem quotidie coenare, & ſi non coquat, incoenatum cubitum ire,

 exi-

existimet. O praeclara vero ciuitatis oracula, quae quoties de iuribus nobilium & opificum, de censu emigrationis, de colonis & glebae adscriptis, de coquendae cereuisiae, exstruendae molae similibusque iuribus consuluntur, aut obmutescunt illico, aut ex titulis de equestri dignitate, de collegiis & corporibus, de publicanis & vectigalibus, de iure personarum & de seruitutibus rusticorum atque vrbanorum praediorum, tamquam ex Apollinis antro, nescio quem sacrosanctae Themidis adflatum exspectant!

Venio ad alteram e triuio turbam eorum, qui adspernati accuratiorem iuris scientiam, quam ipsi theoriam vocant, iurisprudentiam quamdam barbaram atque impolitam colunt, solum iactantes vsum forensem, ad eumque omnes cogitationes omniaque studia referentes. Horum aliqui vix degustato quodam iuris compendio, tanto plus industriae impendunt notitiae formularum forensium, eaque leuiter armati, comite Volkmanno suo, in forum prodeunt, beati ex sua sententia futuri, si ibi caussidici vel proclamatores & rabulae haut imae caueae audiant. Alii plane neglecta theoria, quam ipsi tamquam infamem foro exigendam censent, centena aliquot decisionum, consiliorum, obseruationum forensium, opinionum communium contra communes, cautelarum denique, quas vocant, saluberrimarum volumina aere non adeo magno conquirunt, & tunc demum sibi ipsa iurisprudentia prudentiores videntur, si inde aliquot casuum myriadas aut edidicerint, aut certe retulerint in aduersaria. Denique plerique horum hoc absinthio ita veluti bonam mentem amittunt, vt quo quemque libellum sordidiorem repererint, eo magis illo pascantur, easque sordes Accursianas solas ad rem faciendam accumulandasque opes, reliquas nugas, quae nescio quid Cuiacianum prae se ferant, ad oblectandam egestatem comparatas esse existiment.

Habetis, AVDITORES, Sardos venales, alios aliis nequiores. Sed horum omnium tam aperta stoliditas, tamque manifesta malitia est, vt otio vestro abuti nolim in horrida illorum imagine vobis ob oculos sistenda. Valeat ergo caninum illud studium, locupletissimum quemque allatrandi, valeat turpe, & concessum tamen intra moenia & in ipso foro, latrocinium: Valeant rabulae, quos ne semidoctos quidem dixeris, quique, si forte in foro aliquamdiu tinniunt, verbosisque strophis sibi aliquam facundiae astutiaeque famam adquirunt, demum vti

sutor

ſutor ille medicus apud Phaedrum, fateri cogentur, ſe non vlla artis prudentia, ſed ſtupore vulgi, cauſſidicos factos eſſe tam nobiles. Potius itaque hoc agemus, cuius potiſſimum cauſſa haec diſſeruimus, vt, quid demum haec tropica inſtituerit, quaeque tempeſtas tantam fundo noſtro calamitatem intulerit, eodem candore expediamus. Cauſſae eius ſterilitatis & variae ſunt, & grauiſſimae. Magnam eius partem ipſis vulgo doctoribus tribuunt. Quomodo enim alios doceas, quod ipſe non didiceris? Et quis credat, ex Forcatuli ſchola Cuiacios prodituros? At de his iam non dicam, quum de tanta re pauca dicere, aut ſatyram non ſcribere ſit difficillimum. Potius inexplebilis illa habendi cupiditas, quae plurimorum animos veluti peſtilenti quodam ſidere adflauit, ſtudiis noſtris incredibile detrimentum intulit. Quum enim plerique liberos ſuos quam primum in foro & republica verſantes maximaſque accumulantes diuitias videre geſtiant; eos ſtatim ad rem ipſam, vti loquuntur, adgredi, & ad imbibenda tantum pragmaticorum praecepta & neſcio quas practicas practicatas animum adpellere iubent. Hinc

Poſt finem autumni media de nocte ſupinum
Clamoſus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe, puer, vigila, cauſſas age, perlege rubras
Maiorum leges.

His vocibus adſueti adoleſcentes, eo demum prolabuntur, vt ſe conſenuiſſe putent in academiis, ſi integrum non dicam quinquennium, ſed biennium aut triennium in iis exegerint. Olim, qui ad ciuilis ſapientiae adſpirabant laudem, iuuenes, decurſo artium liberalium ſtadio, non modo audiebant iuriſconſultos, & numquam ab eorum latere per multos annos diſcedebant, verum etiam, quaeſitis ſcientiae pulcherrimae opibus vſum atque exercitationem diuturnam adiungebant. Ex quo tam pertinaci ſtudio an aliud potuit, quam magnum atque admirabile quid efflorescere? Res enim alias omnes auro argentoque, ſolam eruditionem veram ac ſolidam tempore ac diligentia parari, vere ac ſapienter Metrocles monuit. At hodie ita ſpes ſuas praecipitant iuuenes, adeoque ſeuera lege proficere nolunt, vt, quod iam ſua aetate elegantiſſimus Merillius conqueſtus eſt, vix numeris inſerti, vix ſigna venerati, vix ingreſſi principia, caſtra noſtra deſerant illico, & miſſionem, nondum poſito tirocinio, poſtulent. Multa, mihi

mihi credite, sunt, per quae generosam circumferre indolem oportet iuuenes, antequam ciuilis sapientiae sacris initientur. Comparanda illis est accuratior latinae graecaeque linguae notitia: haut leuiter degustandae elegantiores litterae: eundum per omnis aeui omniumque temporum, ac patriae inprimis annales, & quidquid ad priuata publicaque maiorum instituta pertinet, animo infigendum; danda praeterea opera, vt auctore Iustiniano nihil antiquitatis penitus ignorent. Discendum porro, quomodo inuenienda eruendaque sit veritas, & quibus ex fontibus ad omnem interpretationem incredibilis illa argumentorum copia emanet. Penitus imbibendum, quidquid philosophi de virtute instituendaque vitae ratione praecipiunt. Indaganda illa lex sempiterna atque immutabilis, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Denique illa regnatrix prudentia, instituendaeque & conseruandae ciuitatis ratio in succum & sanguinem vertenda est. Haec vero, haec, AVDITORES, sunt illa praeclara meditamenta, quibus ICti veteres praeluserunt insigni illi atque inusitatae doctrinae, quam in illorum fragmentis omnis posteritas admiratur. Haec studia olim Romano orbi Sulpicios, Mucios, Cassios, Iulianos, Papinianos, Vlpianos; haec posteriori aeuo Alciatos, Cuiacios, Merillios dederunt. Quantam sibi gloriam pepererit Antistius Labeo, neminem vestrum ignorare opinor. Vultis dicam, AVDITORES, quid ei ad obtinendum illum in iure ciuili principatum profuerit? Dicam, & quidem, praeeunte Gellio, hanc eius laudem maximam fuisse censente, quod, licet iuris ciuilis disciplinam principali exercuerit studio, consulentibus de iure publice responderit, ceterarum tamen bonarum artium expers esse noluerit, sed in grammaticam ac dialecticam litterasque elegantiores penetrarit altius, quod percalluerit latinarum vocum origines, eaque scientia praecipue vsus sit ad laqueos iuris plerosque enodandos, quod denique nihil ratum pensumque habuerit, nisi quod sanctum esse in Romanis antiquitatibus legisset. Id si quis studiosorum iuris hodie fecerit, nonne

— — Labeone insanior inter
Sanos dicetur?

Non minus M. Cicero miratur Ser. Sulpicium, quocum ipse omnes ex omni aetate, qui Romae intelligentiam iuris habuerint, si vnum in locum conferantur, non fore comparandos, iudicat. Et tamen, eodem iudice

iudice Cicerone, numquam id effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae docet rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quae, quibus positis, essent, quaeque non essent consequentia. Ita veteres componebant studiorum rationes, eademque via deinde Cuiacius aliique accuratiores ICti ad immortalitatem nominis enitebantur. Quam vero ab hoc studio non gradu, sed praecipiti cursu, descitum sit, res ipsa docet, AVDITORES. Quam multi redamare coeperunt infelicem barbariem, cuius e tenebris iuri ciuili tanta caligo offusa est? Quotusquisque hodie cultioribus litteris vel tantillum temporis impendit? Quam pauci prodeunt libri iuridici, qui non merum rus oleant, omniaque tam arido dicendi genere, tamque sine vllo ordine proferant, vt eorum auctores, tamquam sepiae, sua sponte caliginem effudisse videantur, ne quis eorum stupiditatem in apricum protrahat? Quis porro historiarum antiquitatumque studio vel tunc aliquantulum vacat, quando aliud agere non licet, vel si quando pluuius incidit dies? Annon sunt, qui id sibi propemodum dedecori fore metuant, si se vel vllam philosophiae partem attigisse fateantur? Equidem non plane explodendum censeo illud Neoptolemi, apud Ennium, philosophandum esse, sed paucis, nam omnino non placere. Quin facile largior, eum, qui ad iurisprudentiam animum adpulit, recte atque ordine facturum, si, quemadmodum apud Homerum Vlysses in illo diuturno errore saepe Ithacam versus reflexit oculos, sic & ipse per litteras elegantiores & sapientiae disciplinas ita peregrinetur, vt omnia referat ad iurisprudentiam, eamque sibi veluti patriam esse statuat. Sed quod plerique hodie has artes amoeniores & philosophiae praecepta, quasi Syrtes & scopulos, praeternauigant, id vero turpe atque indignissimum videtur temporum nostrorum felicitate. Si de quopiam horum percuncteris, an vmquam melioris aeui auctores attigerit? negabit ingenue, se enim relicta aliis diffusae lectionis gloria solius iurisprudentiae laude contentum fore dicet. Quid? veteres annales quam diligenter ac studiose lustrauerit? Aliquem se fortasse Caesarum indicem aliquando introspexisse respondebit, sed aliud agentem, ac veluti finium regundorum iudicium metuentem, si alienam istam glebam arasset. Nimirum igitur in addiscen-

dis philoſophorum praeceptis tanto plus olei operaeque inſumſiſti? Immo, inquit, etiam ſpinoſiſſimas illas quaeſtiones ſemper a me alienas putaui, qui me vitae, non ſcholae, diſcere debere iudicabam. Certe igitur, quum tamquam ille Graeculus ſophiſta numquam extra patriam pedem extuleris, domi rerum tuarum tanto eris peritior, comparandisque inter ſe legibus, conferendis interpretibus Graecis, denique aeternis Cuiacii, Pithoeorum, Cironii ſimiliumque operibus diurna nocturnaque manu verſandis tanto plus ſtudii impendiſti? Quos tu mihi, inquit, Graecos interpretes, quos Pithoeos, quos Cironios nominas? Quaſi ego in Graeco aliquo foro verſari, aut theoreticorum turbare circulos vmquam decreuerim. Alios a doctoribus meis commendari memini, triturae forenſi, id eſt, pani lucrando accommodatiſſimos, primum e veteribus Accurſium, Iaſonem, Iſerniam, Matthaeum de Afflictis, &, qui mihi merum nectar ſpirare videtur, Caepollam, e nouis autem Pantſchmannum, Nebelgreum, & alios, quorum aliquot centurias in muſeo meo eleganter diſpoſui. His ego delector, ad haec oracula, ſi quando caſum in terminis terminantibus anxie quaero, non ſine certa ſpe confugio, his numquam impalleſco, quin inde & doctior diſcedam & prudentior. Salue igitur, vir bone, cum tuo Iſernia & Caepolla, fruere per me iſto nectare, labris tuis digniſſimo, &, ſi me audis, aliquid ellebori addere memento, iubeasque te operiri: beatus eris, ſi conſudaueris.

Sed neſcio, *Auditores*, quomodo ad haec delapſa ſit oratio mea. Dum ſaeculi malis indoleo, dum reipublicae litterariae cladem deploro, fere ad meridiem vergit dies, mihique metuendum eſt, ne vos pranſuros verbis exſatiare velle videar. Ceterum, quae dixi, eo pertinent vniuerſa, vt generoſa haec iuuentus, quid ſuarum partium ſit, aſſidue cogitet, atque ita ſe comparet, vt non inter ſemidoctos, non inter vultures iſtos togatos, qui in foro lanienam exercent, non denique inter otioſos, ſyllabisque inhaerentes iuriſconſultos profiteatur nomen, ſed ad veram ſapientiam ciuilem, cuius pulcherrimam ſpectauimus imaginem, alacriter enitatur. Hoc conſilio iura docentur in academiis: eodem elegantiores litterae diuinarumque ac humanarum rerum ſcientia inculcantur: nec ob aliam cauſſam tot viri, omni eruditionis laude fulgentes, in hoc illuſtri bonae mentis domicilio viuunt, quam ne cuiquam aliquid ad comparandam veram doctrinam deeſſe poſſit. Quorum collegio

legio quum post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESENFELDI funera me quoque interesse voluerit REX noster longe clementissimus; primum Deo, rerum arbitro, qui mihi post varias tempestates hunc etiam portum ostendit, deinc REGI augustissimo, qui tam illustre munificentiae suae exemplum in me exstare voluit, gratias, quas mens concipere potest, ago habeoque maximas, atque immortales, nihilque mihi prius, nihil antiquius fore polliceor, quam vt muneris vtriusque partes pro virili exsequar. Quemadmodum autem haec cogitanti terrorem incutit virorum doctissimorum, qui a renatis litteris has cathedras illustrarunt, memoria, quorumque merita me vlla ex parte adsequuturum vix sperare patitur ingenii mei tenuitas: ita quam maxime me consolatur non modo hic consessus vester, exoptatissimi coniunctissimique collegae, quos mihi exemplo, consilio, ope profuturos plane confido, verum etiam vester, o flos eruditae iuuentutis, conspectus multo iucundissimus. Vos enim non ea mente huc accessisse arbitror, vt praestantissimam aetatis partem, a quo totius spes vitae dependet, otio perdatis, nec vt plus vini, quam olei consumendo, magno malo vestro inanes ab hoc sapientiae mercatu domum reuertamini, sed vt lacrymosis parentum votis satisfaciatis ex asse, atque hinc aliquando discedatis, vera sapientia ac doctrina eximii, qui ciuitates ac respublicas consilio regere, iudiciis tueri, legibus emendare, innocentes denique, de vita, fama ac fortunis periclitantes, prudentia, voce ac calamo iuuare possitis. Hoc agite, o mei, hoc vobis primum, hoc sit antiquissimum, hic labor, haec quies, in his vigilias, in his noctes reponite. Sane, quod ad me attinet, ego me vobis, hoc acturis, ducem, aut, si mauultis, comitem ac commilitonem fore polliceor. Experimentum capite, carissimae animae, intelligetis profecto, nisi me vita destituat, non esse futurum, vt vel vos datae mihi operae, vel me laboris, vestri caussa suscepti, vmquam in posterum poeniteat.

Ad

VIRVM CELEBERRIMVM,

IO. GOTTL. HEINECCIVM, IC.

Franequera discedentem.

O, qui flos hominum es venustiorum,
HEINECCI, & Themidos decus sacratae,
Id, quod nunc agitas, iter vorabis
Aptis sarcinulis & expeditis:
Non vmquam metues graues ruinas,
Nec casus alios periculorum,
Saluus peruenies, domumque figes,
Qua Musae Viadri colunt fluenta.
Quin semper Tibi erit bene ac beate,
Si caros modo me, & meos sodales,
Qui te plus oculis suis amarunt,
Haud vmquam ex animo Tuo repelles.
Hinc me, si sapis, & meos sodales,
Inscribes penitus Tuis medullis,
HEINECCI, Aonidum decus sororum.

PETRVS WESSELING,
Eloqu. & hist. in illustri Franequerana Prof. P. Ord.

DE

DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS.

EXERCITATIO XIV.

Σύνοψις.

§. I. *Mercaturam multi e republica excluserunt.* §. II. *Eam reipublicae prodesse, probatur.* §. III. *Et ad exempla argumentaque contraria respondetur.* §. IV. *Hinc negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari coeperunt a legislatoribus.* §. V. *Quibus tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes.* §. VI. *Inter haec priuilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus & codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio.* §. VII. *Originem huius priuilegii plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt.* §. IIX. 1.) *Quia scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eumdem.* §. IX. 2.) *Quia mercator non potest esse testis in propria caussa.* §. X. *Quia nec instrumento a notario, vel a fisco scripto, creditur, si pro notario & fisco inde argumentum ducendum est.* §. XI. *Et tamen hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur.* §. XII. *Veterrimo iure credebatur mercatorum codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione.* §. XIII. *Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit* SCRIBERE & RESCRIBERE PECVNIAM? §. XIV. *Libris argentariorum etiam iure Iustinianeo fides habita. An officium argentariorum fuerit publicum?* §. XV. *Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis. Exposita L. 26. §. 2. ff. de depos.* §. XVI. *Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur.* §. XVII. *Inde hoc priuilegium manauit in varia statuta Italica, saeculo XIII. & sequentibus condita.* §. XVIII. *Itali mercatores illis saeculis fere vbique negotiabantur, & secum etiam hoc priuilegium inferebant in alias terras, & maxime in* Ger-

Germaniam. §. XIX. Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant? §. XX. Non creditur libro decoctoris malitiosi. §. XXI. Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit. §. XXII. Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem, nisi aliquid in praeiudicium aliorum inscripserit. §. XXIII. Aliquando codici decoctoris aliquid fidei & pro scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur. §. XXIV. Illustratur hoc specie insigni. §. XXV. XXVI. An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi sint ad cautionem iuratoriam, & reum cautione de iudicatum solui onerare possint? §. XXVII. Decoctoris codex ordinarie edendus est in loco, vbi negotiatus est. §. XXVIII. Aliquando in loco, vbi agitur, quod insigni specie illustratur. §. XXIX. Libri decoctorum, quamuis iis suffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii. §. XXX. An ex libro parum rite & ex arte scripto probari possit, aliquem malitiose decoxisse? §. XXXI. An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris? §. XXXII. An eadem etiam adplicanda sint libris opificum? §. XXXIII. Conclusio exercitationis.

§. I.

Mercaturam, quam alii ad locupletanda ciuitatum aeraria inprimis comparatam esse arbitrantur, quidam legislatores olim tamquam luxuriae parentem, virtutis expultricem, & corruptricem bonarum mentium, e rebus publicis suis proscribere non dubitarunt. Hebraei enim, quorum rem publicam ipse Deus optimus maximus institutis sapientissimis temperauerat, nec terram maritimam colebant, (quem ciuitatis situm & PLATO (a) reliquis antehabuit,) nec vllis gaudebant negotiationibus, nec earum caussa cum exteris consuetudinem inibant, diuinitus edocti, innocentem magis viuendi rationem esse, paterna rura bobus exercere suis, liberos ad virtutem accurate instituere, leges denique diuinas diurna nocturnaque manu versare, ad earumque normam omnes actiones perpetuo componere. (b) Simile quid Lycurgo in mentem venisse, vel id argumento est, quod, quamdiu diligentior legum illius costodia mansit, nec mercatorem, nec rhetorem, nec hariolum, nec circulatorem, nec super-

(a) Plato *de Legib. L. IV.* (b) Ioseph. *adv. Apion. Gramm. Lib. I. Segm. XII. p. 443. Tom. II.*

ſuperuacuae ſuppellectilis opificem Spartae viſum eſſe, PLVTARCHVS (c) ſcribit. Addere poſſem Zaleucum, virum ſapientiſſimum, quem Locrenſibus eiusdem generis legem tuliſſe, HERACLIDES (d) memoriae prodidit: commemorare item Romulum, qui, teſte DIONYSIO HALICARNASSENSI, (e) mercaturam aeque, ac opificia ſeruis ac peregrinis exercenda tradidit, ciuibusque non niſi duo ſtudia reliquit, τὸν πολεμικὸν, καὶ τὸν γεωργικὸν βίον, *rem militarem & vitam ruſticam*: laudare denique maiores noſtros, inter quos Sueui, ceu refert IVL. CAESAR, (f) aditum quidem ad ſe mercatoribus dabant, *ſed magis vt haberent, quae bello ceperant, quibus venderent, quam quo vllam rem ad ſe importari deſiderarent*; Neruii autem (g) nec mercatores ad ſe excurrere, *nec quidquam vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri patiebantur, quod his rebus relangueſcere animos, ac remitti, exiſtimarent.* Ita plures gentes ſuſpectam habebant mercaturam, quacum auaritiam, magnificentiam, atque inexplebiles cupiditates rerum omnium importari, exemplo Graeciae, a Phoeniciis mercatoribus corruptae, demonſtrat CICERO apud NONIVM. (h) Vbi autem a frugalitate ad luxuriam, a vetere diſciplina ad licentiam, ab armis ad voluptates tranſcurritur, ibi nec ipſa Salus, ſi vellet, populum ſaluaret. Ilicet, actum eſt!

§. II.

Enimuero, haec, quamtumuis ſpecioſa ſint, non tamen quemquam mouebunt, ſanioribus ciuilis prudentiae principiis imbutum. Luxuriam, auaritiam aliasque cupiditates inuehere aiunt mercaturam. At non mercaturae id vitium eſt, ſed hominum, fortunam, vt fit, parum reuerenter habentium. Quid ſuperfuturum in ciuitate eſſet, ſi nihil, quo abutitur, quodque in perniciem ſuam vertit hominum improbitas, ſupereſſe pateremur? Atqui eadem mercatura efficit, vt iis, quae vsquam terrarum nata ſunt, communiter fruamur, vt ciuitates, quibus ob ſterilitatem agri omniumque fere rērum inopiam pereundum eſſet, rebus neceſſariis aeque ac ad vitae ſuauitatem ac elegantiam pertinentibus abundent, vt denique non modo ciues, ſed & aerarium ipſum, opibus ac pecunia cumulentur. Non ergo id agendum eſt, vt commer-

(c) Plutarch. *in Vit. Lycurgi.* (d) Heraclid. *de Politiis p.* 533. (e) Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 38. (f) Caeſar *de Bello Gallico Lib. IV. Cap. II.* (g) Idem *Lib. II. Cap. IV.* (h) Non. *de Propr. Serm. Cap. V. Segm. XXXV.*

mercia veluti in exilium agantur, atque ita neruus incidatur reipublicae; sed vt prudenter excogitatis legibus ita temperentur, ne, illis florentibus, luxuria gliscat in reipublicae perniciem. Ita vero sublato rei praeclarae abusu, fieri profecto non poterit, quin admirabilem eius vtilitatem non magis magisque quotidie perspiciamus.

§. III.

Nec vereor, ne quem tot legislatorum gentiumque nomina terreant. Probauerit PLATO situm ciuitatum a mari paullo remotiorem: at non ideo improbauit mercaturae studium, quod ipse alibi (i) tam magnifice collaudauit, vt dignum eum locum habuerit CALLISTRATVS noster, quem *legi 2. ff. de nundin.* totum insereret. Cur a vicinarum gentium consuetudine segregatos Hebraeos voluerit summum Numen, nemo ignorat, cui notum est gentis ingenium, ad vicinarum gentium superstitionem impietatemque olim quam maxime procliue. Neque tamen ideo Deo displicuisse credimus solertiam Salomonis, naues onerarias instruentis, ac, negotiatione Ophiritica prudenter instituta, auro argentoque implentis Hierosolyma. (k) Spartam ac Locros nobis non magis in exemplum proponimus, quam Romanos. Quemadmodum enim Locrensium respublica nec felicitate, nec magnitudine diuturnitateque imperii, alias ciuitates ad imitandas eorum Leges prouocat, Romuli autem institutum, ceu recte IO. HENR. BOECLERVS (l) obseruauit, *praesentior rerum in maius prouectarum vsus mature correxit:* ita suo demum malo experti sunt Lacedaemonii, quam parum sine pecunia efficiant exercitus, etiam copiosissimi. Licet enim virtute ac militari disciplina inter Graecos vni omnium maxime florerent: inopia tamen coacti, modo Persis aduersus communem patriam stipendia faciebant, (m) modo latrociniis magis, quam iustis bellis, praedandi captabant occasionem. (n) Ad similem latrocinandi inuadendique aliena libidinem & Germanos adegit inopia, (o) rectius omnino consulturos rebus suis, si lucrum honestum, quale ex negotiatione terraeque cultura prouenit, infelici praedandi studio protulissent.

§. IV.

Tantum itaque abest, vt mercatura eam notam mereatur, quam illi

(i) Plato *de Republ. Lib. II.* (k) 1. *Reg. IX, 26. sequ.* 2. *Chron. I. 15. 11. 27. seq.* (l) Boeclerus *in diss. de Roma sub sept. Regib. p. 475.* (m) Thucydid. *Lib. VIII. p. 561.* (n) Corn. Nep. *in Agesil. cap. VII.* (o) Caes. *de Bello Gall. Lib. VI. cap. XXIII.* Tacit. *de moribus Germ. cap. XIV.*

illi veterum quorumdam disciplina iusto rigidior iussit, vt praecipuis ciuitatum praesidiis adnumeranda, & vel maxime e republica esse videatur, ciues variis priuilegiis ac beneficiis ad negotiandum inuitari. Est ita natura comparatum, vt plerique tenuem quaestum, at securum, maximo cuilibet & periculoso lucro praeferant, vt recte cecinisse videatur HORATIVS: (p)

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui. —

Ast, vbi priuilegiis propositisque praemiis ad maiora audenda inuitatur mercator, tunc demum ancipitem quaestum imminentibus capiti ac fortunae periculis anteponit, &

Mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

Propterea iam olim XENOPHON (q) auctor erat Atheniensibus, *προεδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξένια γ' ἔστιν ὅτι καλεῖσθαι, οἳ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Vt mercatores & naucleros loco magis honorato in consessibus ornarent, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem inuitarent, qui nauibus & mercibus egregiis ciuitati prodesse viderentur.* Quin ipse IVSTINIANVS, (r) vbi militare vetat mercatores, eos *vtiles esse omnibus contractibus*, praefatur. Hinc itaque tot iura mercatorum singularia, quorum tanta multitudo est, vt iustis non modo libellis, sed & voluminibus, materiam suffecerint viris doctissimis, BENEV. STRACCHAE, IO. MARQVARDO, IO. GE. SIMONI, BARTH. LEONARDO SCHWENDENDOERFFERO aliisque pluribus, quorum opera satis nota omnium fere ICtorum manibus teruntur.

§. V.

Enimuero quanto plus fauoris merentur mercatores, quos vitae honestas, diligentia, ac intemerata fides commendat: tanto vehementiore odio digni sunt decoctores, qui, vbi creditores turpiter emunxerunt pecunia, foro cedunt, rebusque conuasatis, locum quaerunt, vbi vel genio alieno sumtu indulgeant, vel extra teli iactum constituti, creditores ad iniquissimam transactionem compellant.

 Quem-

(p) Horat. *lib. I. Carm. Od. I. v. 15. sequ.* (q) Xenoph. *de rat. redit. seu de prouent. cap. III. §. IV. p. 255. Tom. V, edit. Oxon.* (r) *l. un. C. negot. ne milit. lib. XII.*

Quemadmodum enim hos ne flebili quidem illo cessionis bonorum adiutorio & miserabili auxilio, quod obaeratis, casu vel fortunae iniuriis ad paupertatem redactis, concessum est, dignos existimant leges earumque interpretes: (s) ita multo minus digni iudicabuntur beneficiis ac priuilegiis mercatorum reliquis, maxime quum ei ordini dedecori sint, fidem publicam, qua praecipue stare commercia videntur, minuant, & ea plerumque perfrictae frontis animique improbi ac fraudulenti specimina edant, propter quae non modo beneficiis indigni, sed & furum instar supplicio adficiendi videntur legislatoribus sapientissimis. Ita sane cautum est tum IMPERII RECESSIBVS, (t) quos vocant, tum Edictis, quae potentissimus Prussorum Rex isti hominum generi opposuit, grauissimis, (u) quibus & aliorum Imperii Ordinum leges passim adstipulantur (x)

§. VI.

Quum itaque inter praecipua, quibus mercatores gaudent, priuilegia, & hoc non postremum sit, quod eorum tabulis & codicibus rite confectis pro scribentibus etiam vis semiplenae probationis attribui solet: bella sane & in foro haud infrequens quaestio est, an & quatenus eadem praerogatiua & eorum rationibus, qui foro cesserunt, concedenda sit, siue illae pro scribentibus, siue contra eosdem producantur? Id vero nos non rectius speramus exsequuturos, quam si re ab ouo, quod aiunt, repetita, primum in caussas huius iuris singularis inquiramus, atque inde certa principia, ex quibus de priuilegii istius indole iudicari possit, deriuemus, & ex illis demum varias, quae in foro subinde agitantur, quaestiones explicemus paullo diligentius.

§. VII.

Equidem, quod ad priuilegii istius originem attinet, inter omnes fere iurisconsultos constare animaduerto, illam non ex iure communi Romano, quod in foro paullatim adoptauimus, sed ex vetere quadam multisque gentibus communi consuetudine esse repetendam. Ita sane, ne gregariorum turmas conscribamus, censent viri doctissimi, ANDR. GAI-

(s) *l. 63. §. 7. ff. pro soc.* (t) *Ordin. Polit. de anno MDXLVIII. & MDLXXVII. tit. von verdorbenen Kaufleuten.* (u) *Edict. vvider die muthvvilligen Banqueroutirer, und dessen Erläuterung.* (x) *Mandat der vereinigten Hansee-Städte de anno 1620. ap. Marquard. in Adpend. p. 712.*

GAILIVS, (y) DIOD. TVLDENVS, (z) IO. MARQVARDVS, (a) GE. ADAMVS STRVVIS, (b) VLR. HVBERVS, (c) & alii eiusdem famae ac celebritatis quam plurimi, qui tantam consuetudini vim ac potestatem aduersus ius commune tribuere, eo sibi minus religioni ducunt, quo magis iuri consentaneum est, consuetudine & ciues, (d) & iudices, (e) non minus, quam legibus & iure scripto obligari, eamque non modo optimam legum interpretem esse, (f) sed & iuri communi derogare, quin illud plane tollere posse. (g) Quod quum in vniversum dubio careat, etiam circa probationem tanto certius est, quanto clarius consuetudine loci instrumentum aliquod authenticum fieri posse, statuit INNOCENTIVS Papa III. *in c. 9. x. de fide instr.*

§. VIII.

Et sane negari non potest, ius istud singulare, quod circa mercatorum codices obseruamus, a iuris Romani principiis videri alienissimum. Secundum haec enim priuatorum scripturis contra scribentes creditur, (h) quia quemadmodum confessus quodammodo sua sententia damnatur: (i) ita &, qui se ex certa caussa debere, suo chirographo confessus est, merito pro debitore habetur, dummodo vel ipse cautionem tamquam a se scriptam in iure agnouerit, vel de scribente siue aliorum testimonio, siue instituta litterarum comparatione constet. (k) At vero pro scribente productum instrumentum loco probationis admittere, absonum atque indignum Romanorum prudentia videbatur, (l) nisi illa scriptura vel aliis argumentis admodum euidentibus firmetur, (m) vel iam ab aduersario pro se producta, ac pro vera agnita sit. Quemadmodum enim testes, quibus ipse vsus est, in alia caussa aduersus se productos repudiare nemo potest: (n) ita non ferendus esset, qui reiicere auderet alterius scripturam, qua ipse pro se aliquando fuerat vsus. Ita recte iuris nostri auctores praecipui, & in his celeberrimus VLR. HVBERVS (o) colligunt, vt non fuerit, cur dissen-

 tien-

(y) Gail. *lib. III. Obs cap. XX.* (z) Tulden. *ad tit. C. de fid. instrum. n. 5.* (a) Marquard. *de iure Mercat. lib. III. cap. IX. §. XVII.* (b) Struv. *Exerc. XXVIII. §. XXV.* (c) Huber. *Praelect. ad ff. lib. XXII. Tit. IV. §. XIX.* (d) *l. 31. §. 20. ff. de Aedil. edict. l. 6. ff. de euict.* (e) *pr. Inst. de off. iudic. Auth. iubemus C. de iudic.* (f) *l. 37. ff. de leg. SCt. & long. consuet.* (g) *l. 32. §. 1. ff. eod. § 11. Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* (h) *l. 25. §. vlt ff. de probat.* (i) *l. 19. ff. de confess.* (k) *l. 20. C. de fid. instr. Nouell* L. XXIII. *cap.* VII. (l) *l. 5. C. de probat.* (m) *l. 6. C. de probat.* (n) *l. 17. C. de testib.* (o) Huber. *Praelect. ad Pand. ibid. §. XVIII.*

tiendum ſibi putarit ANT. MATTHAEI. (p) Aliis caſibus a iuris ratione alienum, exemploque pernicioſum eſt, ſcripturam ſcribenti ad probationem prodeſſe, quum ita improbiſſimo cuiuis in procliui futurum ſit, debitorem ſibi pro lubitu propria adnotatione conſtituere. (q)

§. IX.

Deinde ordinarie ſcripturae priuatae non plus credendum eſſe, quam viuae ſcribentis voci, facile patet. Quid enim intereſt, quaeſo, ore quis adfirmet, ſibi deberi, an litteris? At enim quis mercatori, quantumuis incorruptae exploratae que fidei crederet, ſe ad teſtimonium in ſua cauſſa dicendum offerenti, quum *omnibus in re propria dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouerint*, teſtibus VALENTE, GRATIANO & VALENTINIANO, Auguſtis? (r) Cur ergo eidem magis crederetur, producenti tabulas, a ſe ipſo domi ſuo arbitratu & remotis arbitris conſcriptas? ſane id argumentum tanti viſum eſt quam plurimis, vt non modo HVGO DONELLVS (s) & IO. WISSENBACHIVS (t) receptam de codicibus mercatorum doctrinam pro mercatorum vel pragmaticorum errore venditare, ſed & ſupremae quaedam curiae aduerſus vulgarem doctrinam pronunciare non dubitarint. Saltim eiusmodi praeiudicium, quod vocant, ex DOMINICI TREVISANI *deciſionibus* (v) eruit NIC. DE PASSERIBVS: (x) nec defutura fortaſſis eſſent alia, ſi nunc per tot Deciſionum atque Rerum iudicatarum volumina graſſari aut vacaret, aut lubido eſſet.

§. X.

Denique ſi ab eo, quod maius eſt, ad minus argumentum ducendum, denuo elangueſcet vis omnis priuilegii, quod mercatorum codicibus a tot ſaeculis eſt vindicatum, nec ſecundum eos litem dabunt, quicumque nullam aliam boni aequique normam, quam ius Romanum, agnoſcunt. *Ne fiſcum quidem*, qui tot priuilegiis ad adquirendum conſeruandumque comparatis munitus eſt, *ex ſuis ſubnotationibus debiti probationem praebere poſſe*, praeclare ac ſapienter reſcripſit GALLIENVS Imperator. (y) An vero plus mercatoribus iura indulgerent, quam fiſco principis, quem hac quidem in re iure communi vti voluerunt? Deinde cur mercatori, priuatim aliquid in codicem rationum refe-

(p) Ant. Matth. *de iudic. Diſp.* IX. *theſ.* VI. (q) *d. l.* 6. *C. de prob.* (r) *l.* 10. *C. de teſtib.* (s) Donell. *Comment. ad l* 6 *C. de probat. p.* 153. (t) Wiſſenb. *ad l.* 5. *ſequ. C. de probat. p.* 238. (u) Treuiſan. *l b I. Deciſ.* XVI. (x) Nic. de Paſſerib. *de Script. priu. lib.* IV. *cap.* XXI. §. XI. (y) *l.* 7. *C. de probat.*

referenti, plus fidei habeatur, quam tabellioni, qui quamuis iuratus officio publico fungatur, tamen si quid ex tabulis vel codicillis a se scriptis peteret, adeo non videretur audiendus, vt potius poenam legis Corneliae de falsis subiturus esset? (z) Quod argumentum tam graue visum est BARTOLO, (a) vt non modo mercatorum, sed ipsorum argentariorum tabulis, pro scribentibus in foro productis, fidem abrogare non dubitarit.

§. XI.

Tam multa igitur, tamque grauia argumenta facile persuaserunt viris doctissimis, vt ius istud, quo mercatorum codices semiplene probare creduntur, in iurisprudentia Romana nullum plane praesidium reperire, sed per consuetudinem paullatim inualuisse, crederent. (b) Et tamen, si dicendum, quod res est, antiquissimis temporibus Romani, mercatorum tabulis & codicibus non modo semiplenam sed integram fidem habuerunt: & postea felice errore contigit, vt antiquum illud ius, ex interpretatione legum Romanarum quodammodo renatum, per vniuersam fere Europam vna cum ipsis commerciis propagaretur. Id quod, quomodo, & qua occasione factum sit, exponere operae omnino pretium fuerit, maxime quum eam rem ab aliis occupatam esse, non animaduertamus.

§. XII.

Qui Romae olim negotiabantur, vel commerciorum caussa per prouincias commeabant, id sibi praecipue negotii existimabant datum, vt accepta expensaque ex arca diligenter in rationes referrent. Illis autem rationum codicibus productis, rei gestae seriem iudici probare poterant, dum ita comparatae essent rationes, vt & nulla fraudis suspicione laborarent, & codex ipse a codice debitoris non discreparet. Solebat enim creditor, pecuniam, nomen debitoris, caussam debendi, reliquasque circumstantias, praesente debitore, in tabulas rationum referre, idemque, praesente creditore, faciebat debitor, iique codices inter se comparati, si inter se similes reperiebantur, plenam faciebant fidem. Rem omnem accuratius explicarunt CL. SALMASIVS, (c) BARN. BRISSONIVS (d) & alii. Nos quaedam veterum testi-

 monia

(z) *l. 10. pr. l. 15. pr. ff. ad L. Corn. de fals.* (a) Bartol, *ad l. 9. §. 2. ff. de edend. n. 11.* (b) Ant. Matth. *Fundam. Iur. Disp.* XVII. §. IV. (c) Salmas. de *Mod. Vsurar cap.* XI. *p.* 473. *sequ.* (d) Brisson. *de Form. pop. Rom. sollemn, lib. VI. p.* 536. *sequ.*

monia audiemus. GELLIVS, (e) referens, quae, se iudice, acta sint in caussa pecuniaria: *Petebatur apud me*, inquit, *pecunia*; *quae dicebatur data numerataque. Sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum docebat.* Et paucis interiectis: *Is unde petebatur cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis*, EXPENSILATIONE, *mensae rationibus*, *chirographi exhibitione*, *tabularum obsignatione*, *testium intercessione.* Hic inter modos probandi debitum consuetos a GELLIO refertur *expensilatio.* Haec autem, teste ASCONIO PAEDIANO, (f) nihil aliud erat, quam scriptura, qua notas in tabulis, te pecuniam dedisse. Et eam scripturam tunc probasse omnino, si ei debitoris rationes responderent, vel CICERO (g) docet, dum Q. Roscium aduersus C. Fannium defendens, saepissime ad illius tabulas prouocat. *Quod si ille*, inquit, *suas proferet tabulas*, *proferet suas quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit.* Et paullo post: *Si tabulas C. Fannius accepti & expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, non recuso.* Fidem ergo codici Fannii non abrogat Cicero, modo ille proferatur, & addit quidem, se id non facere iure compulsum, sed *copia & facultate caussae confisum*, at non eo hoc dicit, ac si alias creditoris tabulae non probarent, sed quod, vti paullo ante diximus, non solis crederetur, verum conspirantibus cum codice debitoris. Hinc alio loco idem CICERO: (h) *Suum codicem*, puta solum, *testis loco recitare, arrogantia est: suarum praescriptionum & liturarum aduersaria (die Glitter oder Klatte,) proferre, non amentia est?* & in oratione aduersus Verrem: (i) *Homo stultissime & amentissime, tabulas quum conficeres, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis* SOLIS *tabulis te caussam dicturum existimasti?* Ita iam olim tabulis mercatorum credebatur, dum rite conscriptae, in easque accepta expensaque diligenter relata essent, & iis suffragarentur rationes debitoris.

§. XIII.

(e) Gell. *lib.* XIV, *Noct. Att. cap.* II. (f) Ascon. Paedian. *ad Ciceron. Verrin. I. cap. XXX.* (g) Cicero *pro Q. Rosc. cap.* I. (h) Cic. *pro Q. Rosc. cap.* II. (i) Idem *in Verr.* I. *cap. XXXIX.*

§. XIII.

Enim vero hac probatione tum demum opus videbatur, si quis ex arca numerasset expendissetque pecuniam. Si quis enim a mensario vel argentario numerauerat: praecipua probatio ex rationibus argentarii petebatur, cuius ad officium pertinebat, singulorum rationes conficere. (k) Qui ergo tunc a mensario numerabat, pecuniam dicebatur SCRIBERE, qui reddebat sibi numeratam, eamdem RESCRIBERE dicebatur, ceu multis veterum testimoniis ostendit RICH. BENTLEIVS. (l) Et ea scriptura argentarii, vel, vti paullo ante a GELLIO (m) nominabatur, eae *mensae rationes* prolatae editaeque ab argentario, plenam fidem faciebant, quod non videretur verosimile, argentarium in alterius gratiam falsi quidpiam in tabulas referre voluisse, quum eius negotiatio publicam caussam habere crederetur. (n) Et huc pertinent illa CICERONIS: (o) *Solent fere dicere, qui per tabulas hominis honesti,* (id est argentarii) *pecuniam expensam tulerunt: egone talem virum corrumpere potui, vt mei caussa falsum in codicem referret?*

§. XIV.

Ita iure vetusto se res habebat. Iure Iustinianeo non minus fidei tributum codicibus argentariorum, quorum negotiationem, quemadmodum paullo ante diximus, publicam caussam habere, creditum. Quamuis enim negotiatio illa, si recte ponas calculum, nec munus, nec officium publicum esset, quandoquidem & seruus mensam argentariam exercere non prohibebatur: (p) publicam tamen caussam habere videbatur, non quod publice, vel a populo eligerentur argentarii, quam ACCVRSII (q) sententiam solide profligauit GVIDO PANCIROLVS, (r) sed quod publica auctoritate pecunias foenori darent, auctiones facerent, pro aliis numerarent, soluerent, constituerent, pecuniam traiectitiam suo periculo crederent, de iisque rebus omnibus rationes conficerent quam accuratissime, quemadmodum illud argentariorum officium ex CICERONIS, (s) aliorumque veterum testimoniis accuratius descripserunt CVIACIVS, (t) SALMSAIVS, (u) PANCIROLVS, (x) & BRISSONI-

(k) *l. 4. §. l. 9. §. 2. l. 10. §. 1. ff. de edend.* (l) Bentlei *ad Horat. lib.* II. *Epist.* I. *v.* 105. *p.* 628. (m) Gell. *Noct. Att. lib.* XIV. *cap.* II. (n) *d. l. 10. §. 1. ff. de edend.* (o) Cic. *pro Q. Rosc. cap.* I. (p) *l. 4. §. 2. ff. de edend.* (q) Accurs. *ad l. 9 §. 2. ff. de edend.* (r) Pancirol. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* XXXII. *p.* 51. (s) Cicero *pro Flacco cap.* XIX. (t) Cuiac. *lib.* X. *Obs. cap.* XIV. (u) Salmasius *de Mod. Vsurar. cap.* XVI. *p.* 721. (x) Pancirol. *ibid.*

SONIVS, (y) qui Romanos ea in re Graecorum, & Atheniensium maxime, industriam imitatos esse, ex elegantissimo loco DEMOSTHENIS (z) obseruat. Propter hanc itaque publicam mensae argentariae caussam, quemadmodum iam a NIC. DE PASSERIBVS (a) & MATTH. WESENBECIO (b) obseruatum est, tabulis rationibusque argentariorum id tribuebant Romani, vt siue pro illis, siue contra eosdem, proferrentur, plene probarent. Hinc CAIVS (c) noster: *Argentarius*, inquit, *rationes edere iubetur, nec interest, cum* IPSO *agatur, an cum tertio.* Frustra autem eum cogeret Praetor edere rationes etiam contra tertium, nisi illi tertio fides libri nocere posset. (d) Quin tantum abest, vt argentariorum codicibus fidem negent iura, vt idem priuilegium etiam ad *numularios*, id est, argentariorum ministros, vel paruos argentarios, (e) prolatum sit, quia, teste PAVLLO, (f) *& ipsi, sicut argentarii, rationes conficiunt, accipiunt pecuniam, & erogant per partes: quorum* PROBATIO *scriptura codicibusque eorum maxime continetur, & frequentissime ad* FIDEM *eorum decurritur.*

§. XV.

Quod autem ad reliquos mercatores attinet, quorum negotiatio publicam caussam habere non videbatur, sequiore aeuo ab vsu quidem recesserat illa codicum comparatio, quam olim Romae obtinuisse, paullo ante (§. XII.) obseruauimus: si tamen proferrentur eorum scripturae ac rationes, in quibus accepta expensaque accurata diligentia notata deprehendebantur, eae profecto non parum ponderis videbantur habere. Nam etiam pro mercatore probabant, si ita iudici videretur, id est, vti nos hodie loquimur, semiplenae saltim vim probationis habebant, si iudex iis fidem tribuendam existimaret. Praeclarus eam in rem exstat locus PAVLLI *ex libro IV. Responsorum*, (g) quem ICtus eximius, ANDR. FACHINAEVS, (h) obseruauit: *Titius Semproniis salutem. Habere me a vobis auri pondo plus minus decem, & discos duos, saccum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item, quos Trophimati, decem: item ex rationibus patris vestri*

(y) Brisson. *de Verb. signif. voce* argentarius. (z) Demosth. *aduers. Timon. pag.* 1074. (a) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib.* IV. *cap.* XIV. *n.* 17. *sequ.* (b) Wesenb. *Paratit. tit. de fide instr. n.* 6. (c) *l.* 10. *pr. ff. de edend.* (d) Roesener *de Libris Mercat. cap.* XV. §. XV. (e) Cuiac. *lib.* X. *Obs. cap.* 14. (f) *l.* 9. §. 2. *ff. de edend.* (g) *l.* 26. §. 2. *ff. depos.* (h) Fachin. *Controu. Iur. lib.* XI. *cap.* XXXIII.

ſtri decem, *& quod excurrit.* Nihil hoc aliud eſt, quam ratio breuior, ex codice rationum decerpta, (*ein* Conto current,) qua mercator, quid acceperit, quidque ſibi debeatur a Semproniis, (*das* credit *und* debet,) more illorum temporum breuiter notarat. Quaerebatur ex PAVLLO, *an ex huiusmodi ſcriptura aliqua obligatio nata ſit*, *ſcilicet quod ad ſolam pecuniae cauſſam attineret?* Non poterat id adfirmare ICtus, non ignarus, ſuis temporibus *litterarum obligationem nominibus fieri*, (i) quae plane aliud quid fuiſſe, quam eiusmodi epiſtolam, ex CAIO (k) & THEOPHILO (l) iam pridem docuit Dominus Praeſes. (m) Itaque reſpondit, *ex epiſtola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam ratam videri: ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe.* Nec ſane de eo dubitari poterat, quia ſcripturam etiam priuatam contra ſcribentem probare, inter omnes conſtabat. (n) At magis ambigua videbatur quaeſtio, an & debitum ex illa creditoris ſchedula recte probetur? quam in rem addit PAVLLVS: *An autem is quoque, qui deberi ſibi cauit in eadem epiſtola decem, probare poſſit hoc, quod ſcripſit,* IVDICEM AESTIMATVRVM. Non ergo negat, inſtrumento illi pro ſcribente aliquam fidem adhiberi poſſe, ſi circumſtantiae, a iudice aeſtimandae, addicant, e. g. ſi epiſtola illa conſpiret cum codice rationum, ſi eius auctor ſit vir integrae atque intemeratae fidei, ſi ex ipſo libro eius diligentia eluceat, & quae ſunt huius generis alia, quae ſuggerit MENOCHIVS. (o)

§. XVI.

Ex hoc itaque loco, ſimilibusque quibusdam, gloſſatores collegerunt, *librum pro ſcribente probare in connexis*, id eſt, ſi codex expenſa & accepta contineat, & haec ſe recte habere dicantur, fidem etiam habendam eſſe ratione illorum. Ita BARTOLVS (p) & BALDVS, (q) quorum ſententiam & alii plerique adoptarunt. Iidem autem gloſſatores exinde porro intulerunt, pro codicibus mercatorum, ſi rite conſcripti ſint, non leuem militare praeſumtionem, & ſi a ſcribentibus in ſupplementum iuretur, plenae vim probationis eos merito obtinere. Sane hanc ſententiam ante ſaeculum XIII, quo ACCVRSIVS gloſſas conſuit,

(i) *§. vn. Inſt. de litt. oblig.* (k) Cai. *Inſt. lib. II. Tit. IX. §. 12.* (l) Theoph. *in Paraph. §. vn. Inſt. de litt. oblig.* (m) *in Antiqu. Rom. lib.* III. *Tit. XXII.* (n) *l. 25. §. vlt. ff. de probat.* (o) Menoch. *de Arbitr. Iud. qu. caſu XCIII.* (p) Bartol. *ad L. quasdam §. nummularios ff. de edendo.* (q) Bald. *in L. rationes C. de probat.*

fuit, defenderunt doctores quidam, quorum argumenta ipse adducit refellitque ACCVRSIVS. (qq) Eandem faeculo XIV fuam fecere BARTOLVS, (r) fequente BALDVS, (s) PETRVS DE FERRARIIS (t) & alii, quos ipfos quoque fuos auctores fequutos effe, nulli dubitamus, adeo vt ftatim, renafcente iam in Italia iure Romano, haec fententia per cathedras audita, tantoque facilius a plerisque adprobata videatur, quanto aequior credita, ac iuris rationibus conuenientior. Sane *quum mercatores*, vti eleganter REIN. BACHOVIVS (u) fcribit, *quibusuis mercium fuarum emtoribus fine chirographo fidem habere foleant, tanto aequius eft, ex aduerfo quoque plus fidei illorum litteris adfcribi.* Accedit, quod mercaturam non promifcue omnes exercere foleant, fed ii demum, qui editis intra annos tirocinii diligentiae ac fidei argumentis, in collegium mercatorum follemniter fuerunt adoptati. Vnde denuo colligi poffe videbatur, mercatorum etiam negotiationem publicam quodammodo cauffam continere; adeoque non effe iniquum, vt, quemadmodum argentariorum codicibus iure Romano fides omnino habenda effet, ita mercatorum tabulis rite confectis femiplenae faltim probationis vis tribueretur, fcribentibusque, illas pro fe allegantibus, copia fieret in fupplementum iurandi.

§. XVII.

Quum autem iisdem temporibus, quibus iuris Romani ftudium Bononiae aliisque locis feruebat, ciuitates Italicae pleraeque fibi noua ftatuta conderent, & in illo terrarum tractu maritima aeque ac vulgaris negotiatio tum vel maxime floreret: nullum fere ftatutum reperias, in quo non occurrant huiusmodi priuilegii veftigia. Exftant STATVTA VENETA, quae, vti rubrica docet, *in vnum reducta & de nouo edita fuerunt tempore illuftris Domini, Iacobi Theopuli, inclyti Ducis Venetorum, currente anno dominicae incarnationis MCCLII. die VI. exeunte menfe Septembris, indictione prima,* quaeque ftanno nitidiffimo impreffa funt Venetiis a Bernardino Benalio eiusque focio anno MDXXV. menfe Iulio. In eorum praefatione, vel prologo fecundo, agitur de praefumtionibus & quatuor earum generibus, explicaturque, quid fit praefumtio *iuris & de iure*, praefumtio *violenta, probabilis* & *temeraria.*

(qq) *Gloff. ad l.* 9 *§. nummularios ff. de edendo.* (r) Bartol. *ad l. admonendi* 31. *ff. de iureі.* (s) Bald. *ad eam l. l admonendi.* (t) Ferrar. *in Pract. aur:* pag. 186. *n.* 6. (u) Bachou. *ad* Trentl. *Vol. II. Difp. IV. th. II. lit. B.* (uu) *Gloff. ad d. l.* 9. *§. nummularios ff. de edend.*

ria. De probabili autem ibidem ita differitur: *Tertia praesumtio est probabilis, & ista non probat plene, sed mouere debet iudicem, ad dandum sacramentum honestiori parti. Vt si inueniatur scriptum in libro alicuius, quod alteri tantum dedit, vel quod ab altero tantum recepit, tunc scilicet iudices dabunt sacramentum, vt supra diximus.* Anno erae Christianae MCCCCLXVI. die XVII. Aug. nouum ea de re SC. factum, quod in iisdem STATVTIS VENETIS (x) ita se habet: *Auferenda sunt omnia illa inhonesta media, quibus ciues & subditi nostri defraudantur. Et quia libris apothecariorum huius nostrae ciuitatis omnis diuturni temporis fides praestari solebat: quo iniquo medio fuere complures, qui multas pecunias amiserunt. Vadit pars, quod libri draperiorum, tellarolorum, chiodarolorum, & quorumcumque aliorum apothecariorum huius nostrae ciuitatis fides de cetero adhiberi nequeat, nisi a quinquennio infra, nec in aliquo iudicatu vel officio nostro, elapso ipso tempore, authenticari. Quod temporis spatium vnicuique conuenientissimum est petere posse, quod habere debet.* Quinquennali itaque praescriptione elidi Veneti iusserunt probationem ex libris mercatorum illorum, quos nominatim recensent, petendam: nec tamen id maiorum gentium mercatoribus fraudi esse voluerunt, de quibus in iisdem STATVTIS statim additur: *Exceptuatis tamen libris ordinariis, quibus, non obstante probatione aliqua in contrarium, sicut primum, fides adhibeatur, vt iustitiae vsuique nostrorum ciuium pariter sit prospectum.* Similia statuta sunt Bononiae, (y) Florentiae, (z) Patauii, (a) Romae, (b) quin in vniuersa Italia, (c) vbi libris mercatorum vel absolute, vel ad certam summam creditur, vel, iis prolatis, iusiurandum suppletorium defertur.

§. XVIII.

Iam vero non difficile erit ostendere, qua via eadem de mercatorum codicibus doctrina se per Germaniam, quin vniuersam fere Europam, diffuderit. Medio enim aeuo nulla fere gens negotiandi caussa frequentius per vicina regna & prouincias discurrebat, quam Itali, idque adeo verum est, vt vir doctissimus, HERM. CONRINGIVS, (d) vs-

 que

(x) *Consulta ex authenticis, Statutis Venetis adnexa cap. XXIV. f. CXCIII.* (y) Imola *in c. 2. X. de fid. instrum.* (z) Castrens. *in d. l. admonendi.* Rol. a Valle *Vol. III. Consil. XCII. n. 5.* (a) *Statuta Patau. fol. 190. b.* (b) Marqu. *de iur. Mercat. lib. III. cap. IX. §. 21.* (c) Turret. *Consil. XLVII. n. VII.* (d) Conring. *de Vrbib. Germ. §. LXXXV.*

que ad annum millesimum centesimum paucas merces peregrinas, & vix aliunde, quam ex Italia, in Germaniam exportatas fateatur, Oceano omni Normannorum piratica infesto, & Germanicis nauibus paene imperuio. Et quamuis postea maris Balthici accolae mare tentarent, & ciuitates celebriores, inito foedere Hanseatico, insignes sibi opes commerciis adquirerent: intra halecum tamen, salsamentorum aliarumque mercium septentrionalium distractionem stetit haec negotiatio, ea, quae Oriens, Aegyptus & Africa suppeditant, Italis large aduehentibus. Vagabantur illi sub nomine LOMBARDORVM, itemque CAORCINORVM, per Galliam, Germaniam, Belgium, & non solum merces orientales venum exponebant, sed & pecunias credebant sub pignoribus, ceu passim adhuc docent domus publicae, in quibus, depositis pignoribus, pecuniae creduntur, quaeque ab origine sua etiamnum vocantur *Lombards-Häuser*. Quamuis vero plerisque locis celebrioribus priuilegiis luculentis ornarentur, ceu docet exemplum, a CAR. DV FRESNE (e) ex veteri Regesto erutum, quin alicubi suis consulibus, quos vocant, parerent, veluti Montepessuli & Nemausi: cuilescere tamen paullatim coepit istud hominum genus ob vsurariam, quam exercebat, prauitatem, adeo vt & synodalibus decretis, (f) & edictis principum (g) passim proscriberetur, Iudaeisque aequipararentur *Lombardi* & *Coarcini*, qui a celebri gente Florentina *Corsinorum* nomen inuenerant. (h) Et sic profecto non mirandum, vna cum Lombardis etiam priuilegium illud mercatorum in Germaniam penetrasse, maxime, quum paullatim ICti, qui Bononiae & Patauii prima iuris stipendia fecerant, curias ac fora, quin & academias Germaniae, occuparent, & hinc, quae in Italia didicerant, in vsum apud Germanos deducere omni studio animique contentione niterentur.

§. XIX.

Et ex his quidem iam procliue est iudicare, quae requirant iura, si quis eo priuilegio vti velit. Quum enim mercatorum bono inuentum sit hoc priuilegium, & eorum quidem, qui fidei ac diligentiae specimina ediderint: (§. XVI.) consequens est,. I.) vt, si cui mercaturam

(e) Car. du Fresne *in Glossar. Lat. Tom. H. Part. II. pag.* 237. (f) *Concil. Senonense ann. MCCLXIX. Can. II.* (g) Car. du Fresne *ibid. pag.* 238. & *Tom. I pag.* 855. *sequ.* Matth. Paris. *ad ann. MCCLXXV. MCCXL.* Aub. Mir. *lib. I. Dipl. Belg. cap. LXXXIV.* (h) Car. du Fresne *ibid. Tom. I. pag.* 856.

ram faciendi ius non eſt, ei id priuilegium non proſit. (i) Maioris, an minoris momenti ſit negotiatio, parum refert, modo quis merces venales habere, aliisque ſine chirographo credere ſoleat. (§. XVI.) Ab ipſo mercatore vt conſcriptus ſit codex, exigere videntur ROL. a VALLE (k) & ANDR. GAILIVS, (l) etiam ad IVSTINIANI quoddam reſcriptum (m) prouocantes. Sed quemadmodum in illa *l. 13. C. de non num. pecun.* nihil, quod quidem ad rem pertineat, continetur, & quod quis per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur: ita non abs re plerique eamdem codici mercatoris fidem tribuendam eſſe exiſtimant, ſiue ipſe eum adornarit, ſiue eius nomine alius: modo eum manu perſonae, cui tale negotium delegari ſolet, veluti inſtitoris, vel librarii, (*des Buchhalters*) ſcriptum eſſe conſtet. (n) Quo caſu tamen id obſeruant accuratiores, vt librario priore mortuo, vel officio decedente, codex non continuetur, ſed a ſucceſſore nouus inchoetur, ne vnus idemque codex diuerſas manus prodat. (nn) Deinde ex eodem colligimus, II.) librum vel codicem, quem mercator profert, nulla falſitatis ſuſpicione laborare, adeoque illum compactum, tituloque ac praefatione notatum, (o) folia numerata, (oo) nihilque in eo eraſum, euulſum, deletum, ſuperſcriptum eſſe (p) oportere. Quod adeo verum eſt, vt ſi forte librarius aliquid humani paſſus ſit, tamen ea, quae perperam ſcripſit, nec delere, nec inducere, ſed errorem notare, & rem de nouo ſubiicere, vel e regione, non autem in margine, adſcribere ſoleat (q) Quum porro eius priuilegii cauſſa non poſtrema ſit, quod mercatores ſine chirographo credere ſoleant, (§. XVI.) & liber ex communi ICtorum ſententia tantum in connexis pro ſcribente probet: (§. XV.) id quoque III.) vel maxime vrgent ICti, vt liber contineat data & accepta cum ſingularum partitarum, quas vocant, die & conſule, (r) & quidem ſine abbreuiationibus & ſiglis vulgo incognitis, (s) quippe quae plerumque cum ambiguitate quadam coniunctae ſunt. Praeter-

(i) Menoch. *lib. I. Conſil. XXXIX. n. 14.* Gail. *lib. II. Obſ. XX. n. 17.* Textor. *Diſſ. de fide libri mercat. mortui §. IV.* (k) Rol. a Valle *Conſil. XCII. n. 6.* (l) Gail. *lib. II. Obſ. XX.* (m) *l. 13. C. de non num. pecun.* (n) Stracch. *de Mercat. P. II. n. 65* Carpzou. *Part. I. cap. XVII. def. XXXV. n. 9.* (nn) Textor. *Diſſ. ead. ibid.* (o) Roeſner. *de Libris Mercat. cap. VII. n. 2. ſequ.* (oo) Munnoz de Eſcobar. *de Ration cap. X. §. XLII.* (p) *c. 5. X. de crim. falſ. c. 6. X. de fid. inſtr.* (q) Textor. *Diſſ. citat. §. IV.* (r) *l. 11. §. 2. ff. de edend.* Meuius *ad Ius Lub. P. V. Tit. VI. a. IV. n. 24.* (s) Conr. Rittersh. *Comm. ad Nouell. P. VI. cap. II. n. 7.*

ea ex eodem per se patet, IV.) non nisi ea, quae ad mercaturam pertinent, in codicem illum referenda, (t) & V.) caussas & genera obligationum rite exprimenda, (u) & denique VI.) ipsum codicem cum aduersariis seu diario, ex quo partitae in codicem primarium referri solent, accurate conuenire debere. (x) Quamuis enim solis aduersariis ea fides non habeatur, (y) quam codicibus ipsis attribui diximus: merito tamen horum quoque fides vacillat, si, quae in codice leguntur, ab iis, quae in aduersariis scripta reperias, omnino discrepent. Haec sunt sex illa requisita, quae vbi adsunt, priuilegio isti locus esse creditur. Ea quamuis alii ad duodecim, (z) alii ad tredecim, (a) alii ad plura vsque adaugeant: quaedam tamen ex his ad sex illa, quae a nobis explicata sunt, commode referri posse, quaedam plane falsa esse, facile vnusquisque animaduertet. Sane quemadmodum iam paullo ante vidimus, requisitum secundum, quod MARQVARDVS (b) recenset, puta, vt ipsemet mercator codicem sua manu scripserit, nec in iure, nec in praxi, praesidium reperire: ita, quae idem (c) aliique (d) exigunt, vt mercator veritatem scribere consueuerit, vt liber aliquid contineat contra mercatorem, vt quae inscripta sunt, ex circumstantiis verosimilia iudicentur, manifesto ad requisita nostra primum & tertium pertinent, eoque percommode referuntur. Quod & de reliquis verum esse, vnusquisque facile deprehendet.

§. XX.

Fusius haec exsequuti sumus, quam plerisque videbitur necessarium. Sed quum multum nostra referat, iurisprudentiam ita habere in numerato, vt ea, quae inculcamus, vniuersa ex suis principiis deriuare, haec autem ex origine ac caussis singulorum iurium inuestigare norimus: non piguit nos, rem ab aliis neglectam paullo accuratius explicare. Iam ergo facile patet, quid ad singulas quaestiones, quae de decoctorum & foro cedentium codicibus, habendaque illis fide, passim mouentur, & quarum palmarias tantum delibare nunc iuuat, respondendum sit. In vniuersum enim nullam codici fidem habendam esse, cuius auctor dolo malo foro cedens, creditorum spem turpiter destitu-

(t) Munnoz. de Escob. *ibid. cap. XI. n.* 27. (u) *l.* 25. §. 5. *ff. de probat.* Carpzou. *lib. III. Resp. LVIII. n.* 10. (x) Munnoz de Escobar. *ibid. cap. X. n.* 36. (y) Marquard. *de Iure Mercat. lib. III. cap. IX.* §. 43. (z) Idem *lib.* III. *cap.* IX. §. 28. *sequ.* (a) Textor. *Diss. alleg.* §. IV. V. (b) Marqu. *ibid.* §. XXIX. (c) Idem *ibid.* XXXI. XXXIII. XXXIV. (d) Textor. *ibid.* §. IV. V.

ſtituit, tam eſt manifeſtum, vt prolixiore probatione ſuperſedere poſſe videamur. Quis enim credat ſcripturae hominis, quem vel ſcelerum maximorum ſibi conſcium fuga in neſcio quas latebras & aſyla abſtulit, vel carcer digno tanta turpidine ſupplicio adficiendum adſeruat? qui honeſto mercatorum collegio ſe ipſe exemit, & ita ſimul bonis, ſimul bonae fidei decoxit, vt furi aequiparandus videatur legislatoribus? (§. V.) Quis integritatem illam vitae atque exiſtimationis, quam in mercatore deſiderauimus, (§. XIX. 1.) in decoctore doloſo, id eſt, in homine, flagitiis omnibus cooperto, quaereret? Et hinc eſt, quod praecipui iuris auctores, qui in hac palaeſtra exercuerunt ingenium, veluti MASCARDVS, (e) MENOCHIVS, (f) MARQVARDVS, (g) TEXTOR, (h) ROESNERVS (i) omnem horum codicibus fidem abrogare non dubitant, eamque ſententiam ſuam praeiudicio non vno confirmant. Accedit, quod, quum mercator honeſtae vitae atque integrae exiſtimationis codice ſuo ſemiplene probet, minus quam ſemiplenam, vel, vt rectius dicam, nullam plane probationem emergere oporteat ex ſcriptura hominis nullius fidei, quem iura ſemper mentiri praeſumunt, (k) adeoque decoctor ad iuſiurandum ſuppletorium numquam admitti poſſit. Et hinc quum nuper mercatoris, qui foro ceſſerat, vxor dotem & illata repeteret, & ad codicem mariti, in quem illa pecunia relata erat, prouocaret: in prima quidem inſtantia iudicatum fuerat, vxorem illata eatenus probaſſe, vt ad iuſiurandum ſuppletorium admittenda ſit: cauſſa autem ad ſupremam Ducatus M. curiam deuoluta, pronunciatum, eam ad iuſiurandum admittendam non eſſe, inter chirographarios tamen eius interea mortuae liberis locum fore. Quod poſtremum ideo adiectum, quia Curator bonorum libro illo decoctoris aliquando pro ſe vſus fuerat. (§. VIII.) Denique quum interpoſita leuteratione acta ad Ordinem iuridicum huius Academiae mitterentur: is poſteriorem ſententiam confirmandam cenſuit, non ſolum, quod codici mercatoris etiam integrae exiſtimationis non creditur, niſi in rebus ad mercaturam pertinentibus, (§. XIX, 4.) ſed & ob alteram rationem: *Dieweil aber dennoch bekannten Rechtens, daß der erfüllungs-Eyd zum wenigſten einen halben Beweiß ſupponire, und aber eines Fallitten Handels Buch, wann es zumahl mit dergleichen Fehlern, als* Art. Re-

(e) Maſcard. *de Probat. Concl. DCCCCLXXV. n.* 30. (f) Menoch. *Conſil. XI. n.* 29. (g) Marq *lib. IV. cap. IX. n.* 28. (h) Textor. *Diſſ. cit.* §. XXIII. (i) Roeſner. *de libr. Mercat. cap. XIV.* §. *XXVI.* (k) Idem *ibid.* §. *XV.*

Reprob. 59. seqq. fol. 295. seqq. Act. primae Instantiae *angemercket worden, behafftet ist, gar nichts beweiset.* Mascard. de prob. Concl. 975. n. 30. concl. 976. Menochius de praesumt. Lib. III. praes. 63. n. 1. *als ist man, wie im Vrthel enthalten, zu erkennen bewogen worden.*

§. XXI.

Sed, quemadmodum haec iustam caussam habere videntur in decoctoribus, qui dolo malo furiosum rerum suarum exitum fecerunt, bonaque abliguriuerunt nequissime: ita facile patet, eos, qui fortunae temporumque iniuriis bonis lapsi sunt, melioris omnino conditionis esse oportere. Recte itaque monuit MEVIVS, (l) si de eorum, qui bonis lapsi sunt, codicibus agatur, de illorum fide statuendum esse ex vita ante acta. Si enim antea vir honestus ac integrae fidei fuisse probetur, casum & fortunam aduersam superuenientem non tollere fidem, quam eius scriptura antea mereri visa sit. Quemadmodum enim, VLPIANO iudice, (m) tutor, *quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, remouendus non est, quasi suspectus:* ita miserum & iniquum esset, abrogare fidem mercatori honesto & diligenti, cuius industriam fortuna destituit, quemque rerum suarum satagentem aliena potius malitia, vel inclementia fati, quam socordia propria, ad inopiam detrusit. Et ita in curia Ianuensium pronunciatum esse, constat. (n) In primis mercatoris, sine sua culpa bonis lapsi, codici haud parum ponderis accedit, si ab institore vel librario fide digno rite conscriptus est, quippe cuius iuriiurando suppletorio tunc eo facilius creditur, quo minus ipsi vel feritur vel metitur (o) Quin si eum vel maxime sua manu scripserit mercator: non tamen ob eam rem fides eius vacillabit, modo codex talis sit, qualem eum esse debere, supra ostendimus. Multos enim ad mendicitatem redactos similes reperias illi pauperi apud EVRIPIDEM, (p) de se glorianti:

-- καὶ γὰρ εἰ πένης ἔφυν,
Οὔτοι τόγ' ἦθος δυσμενὲς παρέξομαι
-- *Quamuis enim pauper sim:*
Non tamen malos mores praestabo.

Attamen, si ex ipso codice adpareat, mercatorem, vbi res suas retro labi ac fatiscere animaduertit, accepta parum diligenter in libros retulisse,

(l) Meu. *ad Ius Lub. lib. V. Tit. VII. art. V. & Tit. VI. art. IV.* (m) *l. 8. ff. de suspect. tut.* (n) *Rota Gen. Decis. X. n. 13.* (o) Roesner. *ibid. cap. XIV. §. 24.* (p) Euripid. *in Electr. v. 362. sequ.*

tulisse, sed in suos vsus seposuisse, aliis, qui non soluerunt, acceptum tulisse, quaedam in rem suam falso inscripsisse, malumque patrem familias, vt paucis dicamus, agere coepisse: nihil procul dubio tribuetur eius codici, quem ipse, mutatis cum fortuna moribus, sua culpa quam maxime suspectum reddidit. Quamuis enim paupertati cum virtute bene conueniat: repentina tamen fortunae mutatio, & imminens homini rei lautae adsueto

Magnum, pauperies, opprobrium iubet
Quiduis aut facere, aut pati,
Virtutisque viam deserere arduae,

ceu iam pridem recte obseruauit HORATIVS. (q) Sane quum & mercatoris, bonis non lapsi, codici non credatur, si vlla falsitatis suspicione laborat: (§. XIX.) quanto minus credendum erit scripturae hominis, boni illius quidem, sed quem paupertate a virtutis tramite abductum esse, ex ipso libro vbique pellucet? Hinc quum mercator, qui tamen bonis non fuerat lapsus, ex alterius fortunis euersi bonis summam haud leuem peteret, & nec chirographum, nec alia instrumenta, sed litteras quasdam priuatas, proferret: curator bonorum, librum actoris producendum esse, vrgebat. Creditor aliquoties in iudicio fassus erat, se haec in librum suum non retulisse, sed cum debitore bona fide egisse, modo ei pecunias credendo, modo earum partem recipiendo. Reiecta probatione, mercator ad superius iudicium G. adpellauit, ac demum obtinuit, vt ad probationem admitteretur, eique simul liceret librum seu codicem suum eam in rem producere. Re vlterius ventilata, & actis ad Ordinem iuridicum in hac Academia transmissis, pronunciatum: *Numehro aus den Acten so viel zu befinden, daß Implorant, zur Production seines Handels-Buchs und übrigen Documenten, gestalten Sachen nach nicht zuzulassen, additis rationibus: Dieweil die von Imploranten gesuchte Restitutio in integrum vergeblich seyn, und zu nichts anders, als zu noch mehrerer Verlängerung dieses in das 16te Iahr daurenden Concurs-processes dienen würde, anerwogen eines theils die documenta sub A. B. C. D. No. Act. 415. deren Implorant bey seiner Bescheinigung sich zu bedienen vermeinet, schon zuuor von ihm produciret, aber iedesmahl als unstathafft und irreleuant verworffen worden, andern theils derselbe No. Act. 259.*

Aaaa „*Daß*

(q) Horat. *lib. III. Od. XXIV. v. 42.*

„ *Daß er von Liquidato weder Obligationes, noch Wechsel-Brieffe in* „ *Händen habe, ingleichen No. Act. 360. Daß, da der Debitor bald* „ *Geld geliehen und dafür Bücher versetzt, bald aber darauf wieder be-* „ *zahlt, und das versetzte Vnterpfand wieder abgefordert, er darüber* „ *keine Register oder Buch gehalten, noch allemahl angeschrieben, und* „ *daher auch nicht mehr wissen, vielweniger beschvvehren könne, vvas* „ *vor Bücher bey ihm versetzt, und vvie viel vom Gelde er darauff erhal-* „ *ten, ausdrücklich declariret. Wannenhero nicht abzusehen, vvie nun-mehro derselbe sich auff sein Handels-Buch beruffen möge, da seinem Geständnis nach vorhin darinnen nichts gestanden, folglich vvieder dasselbe, daß es erst nach der Zeit beschrieben vvorden, eine starcke Vermuthung entstehet, vvelche durch das blosse Vorgeben, daß der Aduocatus caussae solche Declaration ohne Implorantens Wissen und Willen ad Acta gegeben, sich um so viel schvverlicher eludiren läßt, ie vveniger derselbe, solche Schrifften eigenhändig unterschrieben zu haben, ableugnen kan. Alß ist, vvie in Vrtheil enthalten, erkant vvorden.* Quod si ergo ne mercatoris quidem integrae existimationis codici creditur, si iusta suboriatur suspicio, eum aliquid illi postea in rem suam inscripsisse: quanto minus fidei habebitur rationibus eius, qui fortunis euolutus, & imminentem rebus suis ruinam praesagiens, iustam codicis non rite conscripti suspicionem praebuit?

§. XXII.

Ad eos vt redeamus, qui dolose foro cedunt, horum libris, vti diximus, plane nulla fides habenda, si ab ipsis in suam rem proferuntur. Quid vero, si creditores illius inde agere velint? Tunc vel agunt aduersus ipsum obaeratum, qui fore cessit, vel aduersus tertium, quem massae illi communi, ex qua creditoribus satis fieri debet, obligatum esse, contendunt. Primo casu dubium non est, quin plene probet liber, etiam decoctoris, modo de obligatione ipsius decoctoris agatur. Quamuis enim is ob turpitudinem suam fidem omnem amiserit: verendum tamen non est, ne quid codici inscribat, quo ipse magis oneretur. Hinc codex huiusmodi, vti aliae scripturae priuatae, contra scribentem plene probat. (r) (§. VIII.) Sed non probabit tamen etiam contra decoctorem, si quid, quod se oneret, in reliquorum creditorum praeiudicium, vel si res ad mercaturam plane non pertinentes, inscri-

(r) *L. 25. §. vlt. ff. de probat.*

inſcripſerit, e. g. ſi dotem tantam ſe ab vxore accepiſſe notarit, ſi a parentibus, amicis, aliiſque ſibi numeratum ſolutumue eſſe fateatur, quod numeratum ſolutumue eſſe, tam liquido non conſtat. Quum enim confeſſio nocere quidem debeat confitenti, non autem tertio, (s) & hinc ne apocha quidem mariti, (t) quantumuis iureiurando firmata, (u) probari conſtet illationem dotis, quia iuſiurandum, tamquam acceſſorium obligationis, naturam actus ſui ſequitur, (x) & hinc inter alios praeſtitum, tertio nec prodeſſe, nec nocere debet: (y) quo iure, quaeſo, exigeret decoctor, vt ſibi ſuo arbitratu & in rem ſuam ſe debitorem conſtituenti, & tale quid referenti in codicem, in fraudem reliquorum creditorum fides habeatur? cui, quaeſo, ignotum eſt perfidi illius diſpenſatoris, a Seruatore in exemplum calliditatis adducti, (z) artificium, quo vſus in eo futurae inopiae alleuamentum quaeſiuit, quod debitorem pro centum quinquaginta ſcribere juberet: Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα. *Sume tibi chirographum tuum, & adſidens, extemplo ſcribe quinquaginta.* An non & decoctores perfidos iisdem *filiis ſaeculi*, ceu Seruator vocat, accenſeas, qui, vbi res ad reſtim redit, iniuſtiſſimam verſuram facere, & cum aliorum detrimento alios locupletare non dubitabunt, ſi ſibi, ad mendicitatem redactis, apud hos perfugium fore ſperauerint?

§. XXIII.

At maior dubitandi ratio eſt, ſi quaeramus, an creditores ex codice decoctoris aduerſus tertium agere, & inde debitum probare poſſint? Quod merito videtur negandum. Primo enim creditoribus non plus fidei haberi poteſt circa ſcripturam, a decoctore factam, quam ipſi decoctori, cui, codicem in ſuam rem proferenti, non credi paullo ante monuimus. (§. XX.) Si ergo fides non habetur libro, a decoctore producto, cur ideo habeatur, quod tertius eum produxerit, quum de perfidia ſcribentis ſatis conſtet? Accedit, quod nec integrae famae mercatoris liber, a tertio contra tertium productus, aliquid probet, niſi tale quid ei inſcriptum, quod directe actum cum praeſente & conſentiente, ceu poſt multas doctorum variationes, quas MASCARDUS (a) refert,

(s) *l. 4. pr. ff. de interr. in iure fac. l. 11. §. 2. 3. ff. eod.* (t) Coler. *de proceſſ. exſequut. P.* III. *cap. 1. n. 110. ſequ.* (u) Coler. *ibid. n. 115.* Greuen. *lib.* II. *Concl.* LXXXI. Ludouici *Diſſ. de probat. illat. dot. §. XII.* (x) Puſend. *de Iure Nat. & Gent. lib.* IV. *cap.* II. *§. 6. 11.* (y) *l. 1. pr. ff. ſi mul. ventr. nom. cap. 19. X. de iureiur.* (z) *Luc. XVI, 34.* (a) Maſcard. *de Probat. Concl. DCCCCLXXVII.*

refert, vbique fere obtinuit. (b) Qua fronte vero creditores plus fidei attribui postularent libro eius, qui dolo malo foro cessit, quam alterius integrae fidei atque existimationis? Denique multo periculosius exemploque perniciosius esset, codici decoctoris, a creditoribus prolato, fidem aliquam haberi, quam si eum ipse decoctor in foro produceret; siquidem huic, quippe rei gestae conscio, deferri posset iusiurandum suppletorium, quod sine periculo deferri nequit creditoribus, rerum omnium ignaris, & de credulitate facile Iouem lapidem iuraturis, si eo sacramento damnum imminens auertere possent: Atqui ad iusiurandum suppletorium de credulitate regulariter neminem, (c) nec in casibus exceptis vllum alium temere, quam heredem, admittendum esse, recte iuris interpretes celeberrimi (d) monent.

§. XXIV.

Neque tamen negandum est, librum, etiam a decoctore rite & ordine scriptum, quamuis semiplene non probet, aliquam saltim praebere praesumtionem, si creditores eum aduersus tertium proferant. Vnde aliis accedentibus adminiculis, (e) omnino audiendi sunt creditores, admittendique ad probationem debiti, quod illi codici, nulla alia falsi suspicione laboranti, (§. XIX. 12.) rite inscriptum est. Priuatae enim scripturae, veluti apochae, rationes, chirographa, pro scribente quidem non faciunt fidem, adeoque multo minus tertio, qui eius nomine, vel tamquam successor scribentis, acturus est, prosunt: aliis tamen suffragantibus adminiculis, quandoque semiplenam probationem, aliquando praesumtionem faciunt, (f) quae, si ad suppletorium non sufficit, vel id saltim efficere potest, vt alteri parti purgatorium deferatur, toties quippe locum habiturum, quoties aduersus aliquem fortiores praesumtiones militant, vt, non nisi iis elisis, ad caussae decisionem deueniri possit. (g)

§. XXV.

Illustrari hoc potest specie notabili, quam Dn. Praeses mense Febr. cIↄIↄccXXIII. Ordini Iurisconsultorum Hallensium oblatam, memorat.

(b) Ruland. *de Commiss. P.* II. *lib.* V. *cap.* XIII. *extrem.* Scacc. *de Iudic. causs. ciuil. lib.* II. *cap.* XI. *n.* 203. Marquard. *de Iur. Merc. lib.* III. *cap.* IX. Roesner. *de Libris Merc. cap.* XII. §. *LXI. sequ.* (c) *arg. l.* 31. *ff. de iureiur.* (d) Wernh. *Select. Obs. Forens. P.* IV. *Obs.* CLI. *n.* 624. (e) *l.* 5. *C. de probat.* (f) Couarruu. *Pract. Quaest. cap.* XXII. *n.* VIII. Wames *Cons.* LVI. *cent.* 1. Dio l. Tulden. *Comm. ad Cod. tit. de prob.* 5. *V.* (g) *l.* 31. *ff. de iureI.*

rat. Titius mercator Belga cum ſociis negotiationem trapeziticam diutius fecerat, ſed demum foro ceſſerat, non ſine maximo creditorum detrimento. Sempronius, Mercator in celebri Germaniae emporio, antequam de iſtius ſocietatis conditione & imminente negotiationi ruina certior factus eſſet, aliquammultas teſſeras collybiſticas ad Titium direxerat, quas quum oblatas Titius & ſocii acceptaſſent, neque tamen praeſentantibus ſoluiſſent: actionem aduerſus illos inſtituere, & magnam ſummam pecuniae petere decreuerat. Sed demum intellecto bonorum ſtatu, impenſis parcere, & damnum illud aequo animo ferre, quam in extraneo foro inanem actionem non ſine ingenti ſumtu perſequi maluit, maxime quum Titius & ſocii per Deum rogarent, ne adflictis adderetur adflictio. Demum illi decoctores, miſſis blanditiis, quibus antea Germanum trapezitam deliniuerant, vrgenti ſolutionem, minas repoſuerunt, cauſſati, ſibi a Germano illo aliquot centena millia florenorum deberi: quin & actionem cum curatore bonorum aduerſus illum in eius domicilii foro inſtituerunt, prouocantes ad codicem ſuum, ex quo adpariturum ſit iudici, ſe ingentem iſtam ſummam pecuniae pro mercatore Germano ſoluiſſe variis perſonis, quas ille teſſeris collybiſticis, ad ſe directis, inſtruxerit. Multa erant, quae opponebat Germanus. Vrgebat, ſibi cautionem pro reconuentione, damno & expenſis praeſtandam. Opponebat exceptionem falſi, neque fidem aliquam habendam putabat codici decoctorum, qui id, quod ipſi teſſerarum poſſeſſoribus non ſoluerint, ſibi, tamquam traſſanti, imputauerint, (*ſie hätten obgedachte, von einem dritten in ſeinem faueur gezogene, und von ihnen,* (Titio und Comp.) *a conto ſothanen dritten acceptirte, aber zu ſeiner Zeit nicht bezahlte Wechſel-Brieffe in ſein debet geſetzet.*) Adferebat etiam, ſibi a viris fide dignis relatum, codices illos Titii & ſociorum antea ad colophonem perductos fuiſſe, in iisque tunc de hoc credito nihil lectum, *es hätten Titius und Comp. bey ihrem fallìment ihre Bücher völlig beygeſchrieben gehabt, von dieſer ihrer anmaßlichen Forderung aber vväre damahlen darinnen nichts zu finden gevveſen, folglich dieſelbe nachhero erſt eingeſchrieben vvorden.* Quod inſigne falſi veſtigium ſe, producto codice, ad oculum demonſtraturum, confidebat. Nihilominus tamen, quum codici aliqua ſuffragari adminicula viderentur, veluti quod conſtaret, Germanum ſaepe cum illa ſocietate mercatoria negotiatum, (*daß ſie mit einander ſtarcke Wechſel*

 und

und andre Handlung getrieben,) tesserasque collybisticas a Titio & sociis acceptatas esse, nec tam liquidum esset, hos, prout decet, non soluisse, *daß die acceptirten Wechsel nicht bezahlet waeren :* non solum admissa actio, sed etiam Sempronius ad cautionem iudicatum solui praestandam adactus est, actoribus iureiurando tantum cauentibus: Pronunciatum enim in iudicio illius emporii fuerat, *daß Klaegere zu Leistung iuratorischer caution zu lassen, Beklagte aber zur* cautione omnium bonorum cum iuratoria *anzuhalten, nicht weniger Klaegere mit Verbringung der Bücher des* Titii *und* Comp. ad locum iudicii *billig zu verschonen, und Beklagte selbige zu Amsterdam auf der Klaegere Kosten selbst, oder durch einen Bevollmaechtigten Anwald zu inspiciren, schuldig.* Quae dura interloquutio secutura fortassis non fuisset, nisi sociis illis Belgis, eorumque codici, variae praesumtiones suffragari visae essent.

§. XXVI.

Specie hac Collegio oblata, varia erant, quae in quaestionem veniebant, veluti, an actores ad cautionem iuratoriam admitti potuerint? an reus, tamquam bonorum immobilium possessor, onerari debuerit cautione iudicatum solui? postremo, an idem reus iure adigendus fuerit ad iter in locum, vbi codex actorum reperiebatur, suscipiendum? Circa primam quaestionem facile transigebatur. Consentientibus enim suffragiis existimabatur, illam cautionem iuratoriam non sufficere, primum, quia in caussis eiusmodi arduis, & quae criminalibus aequiparandae videntur pragmaticis, iuratoria cautio non temere admitti soleat; (h) & iudex eam iusto facilius admittens, litem suam facere videatur: (i) deinde quod actoribus extra imperium degentibus cautionem realem iniungat ipsa ORDINATIO CAMERALIS: (k) tum porro, quod curator bonorum agat, tamquam procurator vel Titii & sociorum, vel creditorum eius: procurator autem iureiurando cauere non possit: (l) ac postremo, quod iuratoria cautio, si vel maxime in iure praesidium reperiat, (vere enim possessores tantum rerum immobilium olim ita cauisse ex *l. 26. §. 6. C. de episc. aud. l. vlt. §. 1. C. de sport. l. vlt. C. de princ. agent. in reb.* post CVIACIVM, (m) GER. NOODT (n) & ANT. SCHVL-

(h) Harpr. *de Caut. iurat.* LIX. Cothm. *Vol.* I. *Resp.* XVIII. (i) Cothm. *ibid.* (k) *Ordin. Cam. Part.* III. *Tit.* LVIII. §. *vlt.* (l) Harpr. *ibidem* §. XXXI. Benincas. *de Priuil. paup. spec.* VII. *n.* XX. (m) Cuiac. *lib.* XII. *Obs.* XXII. (n) Noodt *ad Pand. p.* 59.

SCHVLTINGIVS (o) obſeruarunt,) non praeſtanda tamen ſit a decoctoribus, aliisque parum integrae exiſtimationis hominibus, ſed a viris illuſtribus, quibus ipſa dignitas fidem auctoritatemque conciliat. (p). At quod ad alteram quaeſtionem attinet, vel ideo reo ſuccurri non poſſe videbatur, quia, quamuis poſſeſſores rerum immobilium ſuae promisſioni committant iura Romana, (q) tamen REFORMATIONE FRANCOFVRTENSI (r) cautum eſſet, *daß, vvann der Kläger von dem Antvvorter* cautionem de iudicio ſiſti & iudicatum ſolui *begehrte, dieſer ſolche ebenfalls zu leiſt-n verbunden ſeyn ſolte.* Sed quia tamen ille Reformationis paragraphus ſe refert ad §. 1. vbi actori, rerum immobilium poſſesſori, gratia fit cautionis, per fideiuſſores vel pignora praeſtandae, idem ius etiam reo indulgendum videbatur, cuius fauorabiliores eſſe ſolent partes, quam actoris, (ſ) ac proinde eum hac cautione liberandum eſſe crediderunt.

§. XXVII.

At difficillima erat quaeſtio, quo loco codices, ad quos actores prouocauerant, producendi inſpiciendique eſſent? Nemo ignorat, quid de argentariorum rationibus ſcripſerit VLPIANVS. (t) ***Ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit, & hoc eſt conſtitutum. Quod ſi inſtrumentum argentariae in alia prouincia habeat, in alia adminiſtrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit, hoc enim primum deliquit, quod alio inſtrumentum tranſtulit. Quod ſi in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minime hoc facere cogitur, niſi deſcriptum velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dari, tuis videlicet ſumtibus.*** Quibus PAVLLVS (u) addit, *ſpatium etiam argentario ad perferendas eas rationes deſcriptas dandum eſſe.* Haec ſane quum Doctores, & in his RVTG. RVLANDVS, (x) & SOCINVS (y) ad ipſos mercatores proferant, quamuis hi iam mercaturam facere deſierint, (z) ſimulque ſtatuant, iudicem eo caſu, ſi forte autographum oculis luſtrandum videatur, vel aliquos ad locum, vbi liber iſte ſit, mittere, vel iudicem rei ſitae requirere debere, vt codicem inſpiciat, deſcriptamque eam partem ſecum communicet: recte iudicatum eſſe videri poterat, tra-

(o) Schulting. *in πρόϊτ. Pand. tit. qui ſatisd. cog.* §. IV. (p) *l. 17. C. de dignitat.* (q) *l. 15 pr. ff. qui ſatisd. cog. §. 2. Inſt. de ſatisd.* (r) *Reform. Francof. Part. I. Tit.* XVI. § *vlt.* (s) *l. 125 ff. de Reg. iur.* (t) *l. 4 & vlt. ff de edend.* (u) *l. 5. ff. eod.* (x) Ruland *de Commiſſ Part.* II. *lib. V. cap.* XXIV. *n.* 32. (y) Socin. *Conſil.* CXLIX. *n.* 4. (z) Marqu. *de Iure Merc. lib.* III. *cap.* X. §. XXIX.

trapezitam illum Germanum vel ipsum sumtibus actorum in Belgium proficisci debere, vel alios eo mittere, qui librum inspicerent, maxime quum creditorum A. interesset, librum tanto periculo non exponi, neque isti in lite, quae ex eorum concursu ibi nata erat, carere eo possent.

§. XXVIII.

At quamtumuis haec speciosa essent, iisque procul dubio permotus esset iudex, vt paullo ante relatam interloquutionem daret: aliud tamen tum visum est Dominis, quorum rationes audire operae pretium est: *Dievveil aber dennoch* 1.) *im gegenvvärtigen Fall nicht allein Beklagter* (Sempronius) *die edition der Bücher fordert, von vvelchem casu der angeführte l. 4. ff. de edend. redet, sondern vielmehr die curatores massae selbst aus Titii und Comp. Büchern klagen, und mithin dieselben zum Grunde ihrer Anforderung setzen, solchen falls aber alle Rechte vermögen, dass sie dieselben originaliter produciren, und Beklagten ad recognoscendum vorlegen müssen. Welches denn* 2.) *ordentlich umb deswillen* in foro, vbi actio mota est, *geschehen muss, vveil eines theils diese* productio *eine* species probationis *ist, und dieser* actus propter iudicem, cui probatio fieri debet, *vorgenommen vvird, l. 12. ff. de prob. l. 5. C. de test. andern theils aber* 3.) *der Richter, ob etvvas dadurch bevviesen sey, oder nicht, vrtheilen und erkennen muss, vvelches aber, dafern die inspectio nicht in iudicio geschiehet, ebenfals nicht geschehen kan. Wie denn auch* 4.) *es allhier auf eine* quaestionem de falso *ankommt, und Beklagter, dass die Bücher verfälschet seyn, aus den originalien so fort darzuthun vermeinet, vvelches abermahl nicht anders, als* per inspectionem in loco iudicii & institutam litterarum comparationem *geschehen kan. Im übrigen* 5.) *die angeführte rationes dubitandi alle von keiner Erheblichkeit sind, immassen das angeführte* priuilegium ex *l. 4. ff. de edend. eines theils nur den Kauffleuten, vvelche entvveder noch handeln, oder die Handelung aufgegeben, und zvvar um des vvillen zukömt, vveil dieselbe ihre Bücher nie entrathen können, und der Verlust derselben ihnen unschätzbar und irreparable seyn vvürde, vvelche raison aber vveder auf Titium und Compagn. die einen Banquerout gemacht, und also der* Priuilegien *der Kauffleute nicht fähig sind,* MARQV. *de Iure Merc. Libr. IV. cap. 9. tot. noch auf die Curatores massae, als vvelche vveder als Kauffleute, noch als successores mercatoris klagen, sich appliciren lässet,*

lässet, per *l. 9. §. 1. ff. de edendo ibi:* quia iuris successor his verbis significatur: *andern theils aber besagtes privilegium ohndem in vielen, ia den meisten Handels-Gerichten nicht mehr in obseruanz ist, und nicht nur zu Lübeck die Bücher auf der Gerichts-Stube absolute produciret vverden müssen*, MARQV. *l. 3. c. 10. §. 29. sondern auch zu Franckfurt selbst, vvie das in der* specie facti allegirte praeiudicium *vom 4. Iul. 1722. ausvveiset, das gegentheil in obseruanz ist, und auch ausvvärtigen Kauffleuten, ihre Bücher zu Franckf. zu ediren*, per sententiam *auferlegt zu vverden pfleget. Uberdem 6.) der vorgeschlagene Weg, iemanden nach A. zu schicken, oder den Magistrat daselbst zu requiriren, in gegenvvärtiger Sache, da es auf ein falsum, und die* comparationem litterarum *ankommen soll, den Ausschlag nicht geben vvürde, indem alhier nicht die Frage ist, ob die vvider* Sempronium formirte praetensiones *in* Titii *Büchern stehen? sondern, ob diese posten vorhin darinnen gestanden, oder erst nachher, da schon das Falliment ausgebrochen, eingeschrieben vvorden? vvelches aber durch den vorgeschlagenen Weg nicht so leicht, als vvann die Bücher* in loco iudicii produciret, *und eingesehen werden, ans licht zu bringen seyn möchte. Daher auch 7.) die dritte ratio dubitandi, die einen gevvesenen Kaufmann, der zu handeln aufgehöret, und nicht einen Falliten, oder dessen* Curatores bonorum, praesupponiret, *alhie* inapplicabel, *und, 8.) so viel die vierdte betrifft, beklagter, dessen partes doch iedes mahl fauorabiliores seyn solten, übel dran seyn vvürde, vvann er, da die Kläger bevveisen solten, eine Reise über 50. Meilen, und zvvar ausser Reichs thun, und darüber seine importante Hadlung zu Hause versäumen müste, da doch ordentlich der Kläger* paratus ad probationem in iudicio *erscheinen, oder, da er dieses nicht kan, nach dem bekandten Sprüchvvort:* Non ius tibi, sed probatio defuit, *ervvarten muss, dass der Beklagte absoluiret vverde. Welchem nach es 9.) vvenig darauf ankommt, daß Klaegere die Reise-Kosten herzuschiessen schuldig erkannt vvorden, immassen vielmehr retorquendo gefolgert vverden könte, dass, da Beklagter, der doch zu ervveisen nicht schuldig, die erforderte Kosten zu tragen sich erbietet, Klaegere diesen transport zu vervveigern üm so vielvveniger befugt seyn, ievveniger 10.) die vor sie in der letzten ratione dubitandi angeführte Ursache, dass nemlich die zu A. concurrirende Creditores dabey ein interesse hätten, von einiger Wichtigkeit ist, angesehen die Bücher ihnen nicht entzogen, sondern nur auf einige Zeit nach Franckfurt trans-*

transportiret vverden ſollen, und ihnen allezeit frey bleibet, cautionem de reſtituendo *zu fordern, überdem der Creditorum ſelbſt eigenes intereſſe hierunter verſiret, angeſehen, vvann daraus des Klägers Anfoderung ervveiſslich, und das angegebene falſum unerfindlich iſt, der Maſſae dadurch ein conſiderables quantum zuvvachſen und folglich ihnen ſolches mit zu gute kommen vvird. &c. Als ſind vvir der Rechtlichen Meinung, daſs Klaegere Titii und Comp. Bücher nebſt andern ſcripturen zu Franckf. auf Beklagtens Vnkoſten zu produciren ſchuldig, dieſem aber deshalb eine vveite Reiſe auſſer Reichs zu thun, und die Bücher zu A. zu inſpiciren, oder einen Bevollmächtigten dahin zu ſenden, keinesvveges anzumuthen ſey. V. R. W.*

§. XXIX.

Quamuis autem ex hac ſpecie adpareat, libris eorum, qui foro ceſſerunt, aliquando ponderis quidquam accedere, ſi illis alia adminicula ſuffragentur: iisdem tamen pondus omne rurſus decedit, ſi contrarium, veluti falſum, rite probari poſſit. (§. XIX. 2.) Quum enim ne pro iis quidem codicibus, quos mercator integrae famae atque exiſtimationis ſcripſit, praeſumtio iuris & de iure militet, omnesque reliquae praeſumtiones probationem admittant contrarii: (a) dubitari profecto non poteſt, quin omnis illa fides decollet, ſimulac demonſtrari poſſit, aliquid falſi eſſe admiſſum in eiusmodi codicibus, vel quae iis inſcripta ſunt, ita non geſta eſſe: vt nimium ex mea ſententia mercatoribus indulſerint STRACCHA, (b) qui, contra libros mercatorum non admitti probationem in contrarium, contendit, nec non VIVIVS, (c) qui tales libros quodammodo pro ſententia haberi, ſuaque fide in rem iudicatam transire, ſcribit. Quomodo enim libri mercatorum excluderent probationem in contrarium, quum ne plene quidem illi probent, ſed iureiurando ſuppletorio firmandi ſint? Rectius itaque accuratiusque philoſophantur, qui huiusmodi libros ad proceſſum exſequutiuum quadrare negant, eorumque recognitionem quidem recte peti, proceſſum tamen non alium, quam ſummarium, in ſpecie talem, locum inuenire, ac proinde omnes exceptiones, licet altioris indaginis videantur, admittendas eſſe, docent. (d) Quam in ſententiam ordinem ICto-

(a) *l 3 l 9. l 12. ff. de prob. & praeſumt.* (b) Stracch. *quomodo in cauſſ. merc. proc. n. XXXV.* (c) Viuius *Deciſ. CCCCLV. n. 111.* (d) Riuin. *ad Ord. Proc. Sax. Enunc. X.*

ICtorum Wittenbergensium pronunciasse, refert celeberrimus WERNHERVS (e) *Dievveil Beklagter das producirte Handels-Buch recognosciret, so hat es noch zur Zeit dabey sein Bevvenden, und ist derselbe zuförderst die vorgeschützten Exceptiones in Sachsisl. Frist, Klagers Gegenbescheinung und anderer Nothdurfft in ebenmäßiger Sächsisl. Frist vorbehaltlich, beyzubringen schuldig, ferner darauf zu beschehen, vvas Recht ist, V. R. W.* Quod si autem ne integrae quidem existimationis mercatori ita absolute creditur, vt omnis excludatur exceptio contrarii, qui fieri posset, vt nefas sit, suscipere probationem contrarii, si mercator foro cessit, adeoque existimationem suam ac fidem omnem cum re perdidit?

§. XXX.

Bella quoque quaestio est, an ex solo libro, perperam & parum ex arte conscripto, probari possit, alterum dolo malo decoxisse? Id omnino videtur adfirmandum, si quis diffusae negotiationi deditus, vel expensa acceptaque plane non refert in rationes, vel id tam male facit, vt codex iste nihil praeter insignem rerum omnium confusionem indicet. Vnde in EDICTO REGIO aduersus decoctores (f) & illi pro decoctoribus malitiosis habentur, indignique beneficiis iuris iudicantur, *vvelche in Iahres-Frist vor dem Verfall keine Balance gezogen.* At non ideo statim pro doloso decoctore habendus, qui mediocrem exercens negotiationem, & arti conficiendi codices non adsuetus, libros modo ordinario, & inter maiorum gentium mercatores recepto, non conscribit, nec tamen in eo negligens reperitur, vt accepta & expensa quam simplicissimo modo in rationes referat. Quamuis enim his libris, si admodum confuse scripti sint, non credatur: (§. XIX.) non tamen ideo decoctor malitiosus putandus, quod artem conficiendi rationes non satis imbiberit, nec institorem illis conficiendis idoneum, (*einen Buchhalter*) mercede conducere potuerit. Et hinc, quum aromatum venditor in oppido mediocri diuturno morbo oppressus, obiisset, & non modo creditores quidam concurrerent, verum etiam vidua dotem & illata repeteret: Curator bonorum hanc dotis priuilegio vel ideo excidisse arbitrabatur, quod vxoribus malitiosorum decoctorum illud denegasset lex recentissima, *das erleuterte und geschärffte Banqueroutier-Edict Ihro Kön. Mai. in Preuss.* Non constabat

(e) *Wernh. Obs. For. Part. IV. Obs. CCVI. pag.* 535. (f) *Edict. Pat. Reg. Pruss. de anno MDCCXV. art. XIII.*

de fraude mercatoris. Saltim is foro non cesserat, neque exstabant argumenta vlla doli, quo creditores circumuenerit. Id vnum vrgebat curator, qui simul contradictoris vicibus fungebatur, defuncti librum, quem ideo Actis adiungi petierat, satis negligenter & confuse scriptum videri. Et tamen, quum non alia essent fraudis indicia, & praeterea ex actis constaret, mortuum illum diuturno morbo laborasse, ac ita tenuioribus fortunis facile euolutum esse; ordo ICtorum Francofurtensium vxorem suo iure non priuandam, nec mortuum ob solius libri defectus pro decoctore malitioso habendum esse, iudicauit.

§. XXXI.

Magis ardua quaestio est, vtrum & conscriptis a Iudaeo codicibus eadem tribuenda sit fides & auctoritas, ac libris aliorum mercatorum, an illi decoctorum rationibus aequiparandi sint? Equidem si res ex sanae rationis principiis esset diiudicanda, nullum esset dubium, quin Iudaei mercatores, si honestae vitae ac intemeratae existimationis sint, eodem cum Christianis iure frui debeant, modo libri eorum ita comparati sint, quales eos esse oportere diximus. (XIX.) Quemadmodum enim Christiana religio, quam profitemur, non efficit semper, vt qui Christo nomen dedisse videri volunt, dignam tam sancta professione vitam agant: ita plane non sequitur, vt aliquem ideo improbum, mendacem, perfidum, omnibusque contaminatum vitiis existimemus, quia Iudaeorum sacris ab infantia adsueuerit. Nec obstat, Iudaeos codices suos litteris & dialecto sibi propriis conscribere, adeoque recognosci non posse ab aliis videri. Adhiberi enim solet interpres illius dialecti peritus, qui locum ad rem pertinentem lustret, & descriptum inde conficiat. Id apographum deinde agnosci deberet ab eo, contra quem codex a Iudaeo profertur. (g) Sed sunt tamen omnino iuris ciuilis principia, quae tam generalem decisionem ferre non videntur. Iudaeum Iudaeo codicem suum recte opponere, eoque recognito, ad iusiurandum suppletorium admitti posse, nemo dubitat. (gg) At Iudaeos contra Christianum admitti ad iurandum, iure ciuili aeque, (h) ac canonico, (i) prohibitum est. Quam vtriusque iuris dispo-

(g) Martini *ad Processſ. Sax. Tit. XXV.* §. II. *n.* 38. Carpzou. *Part. II. Dec. CCXXXII.* (gg) *l.* 12. *C. de haeret.* (h) *l.* 21. *C. ibid. l. vlt. C. de Iudaeis.* (i) *Can.* 24. *causſ.* 2. *qu.* 7.

diſpoſitionem tantum abeſt, vt vel receptam non eſſe, vel conſuetudine aut lege contraria obumbratam, poſſimus exiſtimare, ceu MYNSINGERVS, (k) & HARTM. HARTMANNI (l) cenſent, vt viridem eius obſeruantiam docuerint HARPRECHTVS, (m) BERGERVS, (n) WERNHERVS, (o) & alii. (p) Et quamuis ratio, qua nonnulli vtuntur, quod Iudaei leuis notae macula laborent, hodie non amplius publici ſaporis ſit, & leges illae in vniuerſum neſcio quod heterodoxorum odium ſapere quibusdam videantur, ac proinde Iudaeos a Principe ciuitate donatos, *die Schutz-Iuden*, hoc priuilegio perfrui debere, haud pauci cenſeant: (q) nobis tamen religio ſemper fuit, iuris conſtituti cenſores ſine ſuffragio populi agere. Nec odio religionis id ſemper tribuendum, quod princeps iura ſingularia ac priuilegia cum omnibus, religionem dominantem haud profeſſis, non omnino communicet, quum ne Chriſtiani quidem omnes iisdem in republica priuilegiis beneficiisque perfrui ſoleant. Et ita ab ampliſſimo Francofurtenſium ICtorum ordine anno MDCCIV. in cauſa Iacob Leuin, *Schutz-Iuden zu Halle contra Hier. Karmhöffern* pronunciatum eſſe, teſtis eſt celeberrimus, quem paullo ante laudauimus, WERNHERVS. (r) Nec tamen dubitandum, quin, ſi libro Iudaci aliae praeſumtiones vel adminicula ſuffragentur, ille ceteris paribus ad iusiurandum ſuppletorium recte admittatur, quia iniquum eſſet, pro Chriſtiano pronunciare, quia Chriſtianus ſit, quum Iudaeo, ceteroquin viro bono, parum ac prope nihil ad plenam probationem deſit. (s) Et ita Halenſibus ICtis anno MDCCIII. viſum eſſe, eorum reſponſum apud illuſtrem BOEHMERVM, (t) collegam Dni Praeſidis olim coniunctiſſimum, oſtendit.

§. XXXII.

Quaeri denique ſolet, an, quae de libris mercatorum dicta ſunt, etiam ad opificum rationes & ephemerides proferenda ſint? Et ſane quum

(k) Mynſing. *Cent. V. Obſ. VI.* (l) Hartm. Hartmanni *Tit. XXIV. Obſ. VI.* (m) Harprecht. *Conſult. XI. n* 26 *ſequ.* (n) Berger. *Elect. Diſcept. For. Tit.* XXII. *pag.* 721. (o) Wernh. *Obſ. For. Part.* 1. *Obſ. CXCIII. pag.* 335. (p) Roeſner. *de Libris Merc. cap. XV.* §. LXXVIII. Berlich. *lib. I. Concl.* LIV. *n.* XXXVII. (q) Brunnem. *ad l.* 1 *ſequ. C. de Iudaeis.* Riuinus *ad Ord. Proc. Sax. Tit. XVIII. Enunc. X.* (r) Wernh. *ibid. n.* 7. (s) Menoch. *de Arbitr. Iud Quaeſt. lib.* II. *cap. CXC.* Berlich. *Part.* I. *Concl.* LIV. *n.* LXVII. (t) Boehmer, *Iur. Eccl. Proteſt. lib.* II. *Tit.* XX. §. IX. *pag.* 1251. *Tom. I.*

quum id priuilegium proprie ad mercatores pertineat: (§. XIX.) non video, quomodo alienam possessionem inuadere possint opifices, qui nec negotiari dicuntur, nec libros tam accurate conficere solent, vt requisita omnia habeant? (§. XIX.) Et ita iudicatum reperio apud ROESNERVM. (u) At sunt tamen, qui opificibus etiam credendum existimant, si accepta expensaque in rationes referant accurate, quia & hi sine chirographo credere soleant. (x) (§. XVI.) Nobis distinguendum videtur, vtrum opifices simul merces suas venum exponant publice, & tamquam mercatores credere soleant aliis, quod facere solent aurifices, textores, fabri aerarii & ferrarii, & alii, an tantum res a se elaboratas graeca fide aliis addicant, veluti sartores, sutores & similes. Illorum codicibus, modo requisita praecipua habeant, credendum omnino arbitramur, credique iubent STATVTA HAMBVRGENSIA: (y) reliquorum rationes vix semiplenam probationem efficere putamus, adeoque ordinaria via probabunt opifices, quod sibi ab aliis deberi contendunt.

§. XXXIII.

At videmus, iam pridem procedere tot plagellas, quot exercitationi huic destinaueramus academicae. Plures supererant quaestiones pulcherrimae, quas expendere consilium erat, si plura caperet extemporalis scriptio, neque festinare nos iuberent caussae quam plurimae. Iis itaque, quae iam addenda erant, alii occasioni reseruatis, hic demum respicimus portum, & Deo Sospitatori vota, quae possumus, soluimus flagrantissima.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ.

I.

AB adgressore impetitus, ad fugam non obligatur.

II.

Litteratos expellere posse opifices, artem cum strepitu facientes, ex *l. vn. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib. XI.* frustra probant.

III.

(u) Roesner. *ibid. cap.* IV. §. XXVII. (x) Ludouici *Doctr. Pand. lib.* XXII. *Tit.* IV. §. IX. (y) *Statuta Hamb. Part. I. Tit. XXX. art. VI.*

III.

Seruitutes praediorum ruſticorum in ſolo; vrbanorum in ſuperficie conſiſtere, ex *l. 3. ff. de ſeruit.* non adparet.

IV.

Stipulationem non ſemper produxiſſe condictionem certi vel ex ſtipulatu, exemplo ſponſaliorum conſtat. Vid. *l. 1. C. de ſponſal. l. 2. C. de repud.*

V.

Secundum iuris Romani principia bene haec conſiſtunt: minoribus XXV. annis rei ſuae adminiſtrationem non committi, quamuis bene rem ſuam gerentibus: *l. 1. §. vlt. ff. de min.* & inuitos adoleſcentes non accipere curatores. *§. 2. Inſt. de curat.*

VI.

Iusiurandum ſuppletorium magis Gloſſatorum interpretationi, quam legibus Rom. deberi, non abs re ſtatuerunt Duarenus, Donellus, Ant. Matthaei, Huberus, Noodtius.

VII.

Ne in contractibus innominatis quidem hodie locus eſſe poteſt poenitentiae.

DE

DE
VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. ET MAXIME HAMBVRG.
EXERCITATIO XV.

Σύνοψις.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Partitio dissertationis.* §. III. *Qualis sit vsusfructus maternus, de quo agitur? Verba statuti Hamburgensis.* §. IV. *Iure Romano vetere ne paternus quidem vsusfructus notus erat.* §. V. *Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?* §. VI. *Nec non in bonis emancipatorum pro parte dimidia?* §. VII. *Matri nulla iure ciuili in liberos potestas, adeoque nec vtroque casu vsusfructus legitimus competit.* §. VIII. *Ne in bonis quidem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur.* §. IX. *Constituitur tamen matri vsusfructus lege ciuili, si viro ex Authentica praeterea C. vnde vir & vx. succedit.* §. X. *Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.* §. XI. *An etiam vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nuptias?* §. XII. *An vsusfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in vsu sit?* §. XIII. *An vsusfructus, in pœnam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus?* §. XIV. *Vsusfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat?* §. XV. *Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iure Wisigothico.* §. XVI. *Et Burgundico.* §. XVII. *Item ex lege Baiuuariorum.* §. XVIII. *Obtinet hic vsusfructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia.* §. XIX. *In Sueuia, & Franconia.* §. XX. *Coloniae, Bremae, in ciuitate & tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Luneburgi & in Prussia.* §. XXI. *Olim & in Saxonia electorali.* §. XXII. *Carpzouii & Richteri de hac re controuersia.* §. XXIII. *Soluuntur Carpzouii argumenta.* §. XXIV. *In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt.* §. XXV. *Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communione bonorum?* §. XXVI. *Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, &, quae inde fluit, arctissima inter coniuges communio.* §. XXVII. *Haec & mortuo alterutro coniuge conti-*

continuatur. §. XXVIII. *Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse.* §. XXIX. *Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non exstent?* §. XXX. *Quid si exstent, sed iam separati?* §. XXXI. *Non vtitur fruitur mater, nisi sit frugi.* §. XXXII. *Fructus vero percipit iure vsufructuario.* §. XXXIII. *Et quidem omnes, nec solum alimenta.* §. XXXIV. *Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium.* §. XXXV. *An in eo & reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint?* §. XXXVI. *An mater & cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare?* §. XXXVII. *An rationes reddat?* §. XXXVIII. *An aes alienum soluat?* §. XXXIX. *Tenetur alere & educare liberos. Eosdemque elocare.* §. XL. *Finitur vsusfructus hic morte, & abusu.* §. XLI. *Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias.* §. XLII. *Quomodo tunc fiat bonorum diuisio?* §. XLIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

INstituenti mihi de VSVFRVCTV MATERNO, cum alibi passim in Germania, tum & Hamburgi, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus recepto, paullo accuratius disserere, seuerior ista cogitatio, in pulcherrimo argumento vnice aliquamdiu defixa, peropportune in memoriam reuocauit, quod grauiter sapienterque suo more monuit iureconsultus eximius, CASP. ZIEGLERVS, (a) dum in doctores sui aeui, soli iuri Romano, tamquam glebae, adscriptos inuectus: *Ni fallor*, inquit, *saeculi nostri haec labes est, quod in academiis ad leges Romanas ita adsuefieri cogantur iuuenes, vt in omni controuersia, etiam vbi inter summos principes lis vertitur, non aliunde decisionem petendam credere oporteat, quam ex iure Romanorum, & legibus, isti vni reipublicae accommodatis. Fac mihi iam talem reip. admoueri, & de lege condenda deliberationem institui: subnixo ille animo leges, quas didicit, ad nauseam euomet, & Romanorum instituta, vt* τεμένων ἱερὰ *obseruabit, nec admittet, legem nouam aliter scribi. Sic igitur v. g. effectus omnes* PATRIAE POTESTATIS, *moribus Romanis introductae,* MATRI *denegabit, quia scilicet matrem liberos in potestate habere noluit respublica Romana. At vero non amplius inter Romanos scribere oportuit legem, sed inter eos populos, qui ductum naturae sequuti, vtrique parenti eamdem deferunt potestatem, idem imperium, nisi quod in contentione imperiorum*

(a) Ziegler. *in praefat. Notar. & Animadu. ad Hug. Grot. Ius belli & pacis.*

rum primas deferunt patri. Qua viri cordatissimi admonitione nihil esse arbitramur verius, nihil vtilius. Quamuis enim iis, qui prima iurisprudentiae tirocinia in academiis ponunt, in eo vel maxime videatur elaborandum, vt iuris communis praecepta omnia, quoad eius fieri potest, quam accuratissime percepta habeant: non tamen ideo ius patrium in rerum futilium, aut, vt IVSTINIANI (b) verbis vtamur, in *antiquarum fabularum* numero habendum, altoque despiciendum est supercilio. Multae enim passim non modo in foris, sed & in legibus ac statutis Germanorum, supersunt iuris antiqui Germanici reliquiae, (c) nec iura Romana, ex quo se in Germaniam penetrarunt, ita vmquam offecerunt iuris Germanici luminibus, nihil vt vsquam prisci ac sinceri moris amplius occurrere existimandum sit. Est, vbi maiorum instituta incorrupta seruantur. Est, vbi naturalem rationem Quiritium subtilitatibus & rubricae Masurii praeferimus, neque vlla fere prouincia aut ciuitas Romanorum legibus tam obnoxia, ac, vt ita dicamus, in prouinciae formam redacta est, vt iuri patrio plane dederit repudium, nec vlla eius vsquam adpareant vestigia. Haec institutorum patriorum λείψανα quicumque negligunt, contemnunt, & sine periculo ignorari autumant, nae illi non solum in patria hospites, sed & obiurgatione illa, qua Q. Mucius Scaeuola Ser. Sulpicium, teste SEX. POMPONIO, (d) a puluere ac radio ad sublimiora ciuilis sapientiae studia excitauit, videntur dignissimi. Quid enim turpius esse dixeris homini Germano, & reip. destinato, & fortassis caussas acturo, quam *ius, in quo versandum sit, ignorare?*

§. II.

Ne igitur, quod plerumque fieri animaduertimus, in explicando hoc iuris Germanici capite, diuersa miscentes iura, nescio quid insulsi atque insipidi lectori adponere velle videamur: rationes nostras ita componemus, vt *primum*, qualis sit ille vsusfructus maternus, & an in iure etiam Romano reperiat praesidium, *deinde*, quae eiusdem vera origo & caussa sit, ac *denique*, quid circa illum secundum iura patria, ac Hamburgensia maxime, iustum sit, distincte explicemus. Quemadmodum enim diuersi Romanis Germanisque fuerunt reipublicae fines, diuersae ciuitatum formae, diuersissima denique vtriusque populi ingenia:

(b) §. 3. *prooem. Instit.* (c) Hert. *de Consultat. leg. & iudic. in special. impor. Rom. Germ. rebusp.* §. XV. *pag.* 432. Schilter. *Exerc. II.* §. *XIV.* & *Exerc. XII.* §. *XI.* (d) *L.* 2. §. 43. *ff. de orig. iur.*

nia: ita fieri non potuit, quin diuersa plane principia habuerint ob oculos, ad quae leges suas atque instituta attemperarint. Quum vero, quae ex principiis discrepantibus proficiscuntur, se inuicem non explicent, adeoque ratio procul dubio fugiat omnes, qui ob iuris pontificii auctoritatem (e) cum HARTM. PISTORIS, (f) AND. GAILIO, (g) BEN. CARPZOVIO, (h) aliisque superiorum saeculorum doctoribus, statuta Germanorum ex iure communi non modo interpretanda, sed coercenda etiam ac restringenda esse, contendunt: (i) faciendum nobis putauimus, vt comparato inter se iure Romano ac Germanico, rem omnem non ex peregrinis, sed domesticis principiis explicaremus. Faxit Deus feliciter!

§. III.

Vt itaque ab ouo ordiamur, inter omnes putamus constare, in multis Germaniae prouinciis ac ciuitatibus inoleuisse consuetudinem, non modo tacito ciuium consensu inuectam, verum etiam legum statutorumque auctoritate firmatam, vt, si patri humani quid acciderit, mater superstes bona a defuncto relicta aeque ac sua administret, liberos communes inde alat, adultos, prout familiae dignitas ac conditio exigere videtur, elocet, nec tamen ad ercifcundam familiam reddendasque rationes obstricta sit, quamdiu in alterius viri torum non concesserit. Et hic ipse est vsusfructus ille maternus, de quo acturi sumus, quemque fortassis luculentius describere non possemus, quam verbis STATVTI HAMBVRGENSIS, (k) vel ideo hic omnino non praetermittendis, quod in eorum interpretatione in primis exercere industriam constituimus. Ita autem sese habet illa sanctio: *Wann auch der Mann Todes verfahren, und seine Ebefrau samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachlassen vvürde, so lange dieselbe bleibet unverehlichet, und vvohl Haus hält, ist sie nicht schuldig mit ihren Kindern zu theilen. Iedoch ist sie denselben nothvvendige alimenta, so vvohl auch, vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Qualia quum paullo ante (l) etiam de patre

(e) *Cap. 3. X. de verb. signif.* (f) Hartm. Pistor. *Part. I. Quaest. XVI. n. 13. & 15.* (g) Gail. *lib. I. Obs. L. n. VIII.* (h) Carpzou. *Part. III. Const. XX. Def. X. n 5. sequ.* (i) Hartm. Pistor. *Part. I. Quaest. XXXI n. 29.* Conrad. Sincer. *vel* Kulpis. *in Dissert. Epistol. de Germ. leg. orig & auctorit. §. LI. LII. & LIII.* (k) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. art. V.* (l) *Ibid. art. III.*

patre iisdem propemodum verbis ſancita legamus: facile adparet, ciues meos parem ea in re vtriusque parentis conditionem eſſe voluiſſe, conceſſo quippe alterutri ſuperſtiti bonorum omnium vſufructu, modo eſſet frugi, viduitatemque ſecundis praeferre nuptiis ſtatuiſſet.

§ IV.

Iam vſumfructum maternum talem, qualem eum ſuperiore paragrapho deſcripſimus, iure Romano incognitum eſſe, facile vnusquisque intelligit, ſiquidem ne paternus quidem in bonis liberorum aduentitiis iure antiquo obtinebat. Romulus initio reip. liberos ita ſubiecerat poteſtati patris, vt huic ius vitae & necis in eos eſſet, (m) omniaque ei indiſtincte a liberis adquirerentur. (n) Ea *lex regia*, (o) pulſis regibus, cum aliis *moribus* patriis (p) in duodecim tabulas migrauit, (q) & patribus integra atque illibata manſit, quamdiu ſua reipublicae conſtitit libertas. Itaque non multo melior erat liberorum, quam ſeruorum, conditio, nec inconcinne, quod ad ius vetus attinet, ſcribebat LACTANTIVS: (r) *Idem* SERVVS *eſt, qui & filius: idem* DOMINVS, *qui & pater.* Quibus ſimilia ſunt, quae apud M. SENECAM, (s) SERVIVM, Virgilii Scholiaſten, (t) & praecipue apud LIBANIVM (u) & SEX. EMPIRICVM (x) leguntur, quorum ille patres *κυρίες τῶν παίδων, ἐχ ἧττον, ἤ τῶν οἰκετῶν, dominos liberorum non minus, quam ſeruorum* eſſe; hic autem *τῶν Ῥωμάιων νομοθέτας τὲς παῖδας ὑποχειρίες καὶ δέλες τῶν πατέρων κελεῦσαι εἶναι, Romanorum legislatores liberos patribus obnoxios, ac ſeruorum loco eſſe iuſſiſſe*, ſcribit. Nimirum liberi, iure iſto vetere, vti recte vidit CVIACIVS, (y) erant *in proprietate*, vel vti V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (z) demonſtrauit, in *dominio Quiritario* patris, (a) aeque ac ſerui. Quemadmodum ergo hi THEOPHILO (b) *ἀπρόσωποι*; & CASSIODORO (c) *perſonam legibus non habere* dicuntur: ita idem dicendum videbatur de liberis, (d) qui tantum abeſt, vt ratione patris per-

(m) Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib.* II. *cap* XXVII. *ſequ.* (n) §. 1. *Inſt. per quas perſ. cuiq adqu.* (o) *Collat. Moſ. & Rom. leg. tit.* IV. §. VIII. (p) *l* 8. *ff. de his, qui ſui vel al. iur. ſunt.* (q) Dionyſ H lic. *ibid.* Iac. Gothofred. *ad* XII. *Tab. p.* 101. (r) Lactant. *Diu Inſtit. lib.* IV. *cap.* III. *comm.* 17. (s) Seneca *Controu.* III. 9. (t) Seru. *ad Virgil. Aen. lib.* XI. *v.* 143. (u) Liban. *Declamat.* XVII. (x) Sex. Empir. *Pyrrhon. Hypot. lib.* III. (y) Cuiac. *Paratitl. Cod. lib.* VIII. *Tit.* XLVII (z) Corn. van Bynkersh. *de Iure occidendi lib. p.* 145. (a) *l.* 1. §. 2. *ff. de rei vindic.* (b) Theoph. *Paraphr. princ. Inſt. de ſtipul. ſeru.* (c) Caſſiod. *Var. lib. VI. cap.* VIII. (d) Merill. *Obſeru. lib.* III. *cap.* IV.

personae haberentur, vt vel ob hanc ipsam caussam in negotiis priuatis vna cum patre persona esse censerentur, ex notissimis iurisprudentiae nostrae principiis. (e) Ex eo autem consequebatur, vt patri vsusfructus in bonis liberorum nullus competere posset. Vsusfructus enim est ius vtendi fruendi *rebus alienis*. Quidquid vero erat in liberorum peculio, ratione patris non erat res aliena, quoniam filius cum patre vna persona censebatur. Vnde nec vsufructu in eo gaudebat, sed proprietate ac dominio. Quare, durante potestate patria, patri *τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων, ὅτι βούλονται διατιθέναι, τοῖς πατράσιν ἀποδέδεται ὁ νόμος*, *& pecunias & corpora liberorum ad eorum arbitrium tradiderat lex* Romuli, (f) adeo vt apud ARRIANVM (g) id vel maxime ad officium filiifamilias pertinere dicat EPICTETVS: *πάντα αὐτοῦ ἡγεῖσθαι τοῦ πατρὸς*, *omnia quae habet, patris esse putare.*

§. V.

At, quemadmodum, mutata republica, multa simul iuris antiqui capita mutari coeperunt: ita & patris adquaestui ac vniuersae *maiestati patriae*, vti a VALERIO MAXIMO (h) & QVINCTILIANO (i) adpellatur, nimium quantum derogarunt Principes, inuento primum peculio castrensi, ac denique quasi castrensi, cuius vtriusque historiam eleganter exposuit M. AVREL. GALVANVS. (k) Vtrumque enim peculium tam a rationibus paternis seiunctum esse iusserant, vt filius in illis pro patrefamilias haberetur, libereque de iis inter viuos mortisque caussa disponeret. (l) Haec omnia iam saeculo Christiano primo & sequente ita obseruata esse, ex IVVENALE (m) ipsoque VLPIANO (n) satis constat, vt frustra sint, qui peculii quasi castrensis originem ad THEODOSIVM IVNIOREM referunt. Iam igitur rerum a liberis adquisitarum aliquae quidem exemtae erant patris dominio: nec tamen quisquam adhuc somniauerat de vsufructu paterno, quamuis iam pridem peculium paganum in profectitium & aduentitium diuidi coepisse, recte obseruarint GER. NOODT. (o) & M. AVR. GALVANVS. (p) Ἀσύστατα enim ac contradictoria vide-

(e) *l. 130. ff. de verb. oblig. l. vlt. C. de impub & al. substitut.* (f) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib.* VIII. (g) Arrian. *Differt. Epictet. lib.* II. *cap.* X. (h) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. §. 5. (i) Quinctilian. *Declam.* CCCLXXV. (k) Galuan, *de vsufruct. cap.* VII. §. VIII. *sequ. p.* 56. (l) *Princ. inst. per quas pers. cuiqu. adquiritur.* (m) Iuuenal. *Sat.* XVI. *v.* 52. *sequ.* (n) *l. 3. §. 5. ff. de bon. possess. l. 1. §. 15. ff. de collat. bon. l. 1. §. 6. ad SC. Trebell. l. 7. §. vlt. ff. de donat.* (o) Noodt. *de Vsufructu lib.* II. *cap.* IV. *p.* 451. *Tomo* I. *Op.* (p) Galuan. *de vsufr. cap.* VII. §. X. *p.* 57.

videbantur, filiumfamilias in peculio aduentitio pro patrefamilias non haberi, & patrem tamen eo peculio vti frui, tamquam re aliena. At quantumuis hic vsusfructus iuris antiqui principiis aduersaretur: primus tamen illum in bonis maternis inuexit CONSTANTINVS MAGNVS. (q) Deinde GRATIANVS, THEODOSIVS & VALENTINIANVS AAA. (r) eiusdem iuris esse voluerunt reliqua materni generis bona, nec non lucra nuptialia. (s) Tum porro LEO & ANTHEMIVS AA. (t) sanctionem illam ad lucra sponsalitia; ac IVSTINIANVS (u) denique ad vniuersa liberorum bona, quae non a patre, sed aliunde ad eos peruenerint, porrexerunt, ita, vt in his omnibus patri tantum vsusfructus, liberis proprietas concederetur, nisi certis quibusdam casibus, quos doctores ad peculium aduentitium irregulare vel extraordinarium referunt, in quibus plena est penes liberos proprietas aeque, ac in castrensi vel quasi castrensi peculio, nisi quod in illis pro patribusfamilias non habentur, adeoque nec testamentum iure condunt. (x)

§. VI.

Ex quo semel a vetere illa iuris regula discessum, alter etiam auditus est vsusfructus, quem leges patri in bonis liberorum emancipatorum constituebant. Iure enim vetere, dimisso ex potestate filio, pater totum istud peculium, sibi iam tum adquisitum retinebat, (y) nec quidquam perueniebat ad filium, nisi quod ei pater vltro donabat. (z) At inualescente paullatim vsufructu in bonis liberorum aduentitiis, id absurdum nascebatur, vt patri in bonis liberorum, soluta potestate, plus iuris esset, quam ea adhuc durante. Quum enim ante emancipationem bonis aduentitiis tantum vti frui posset, post eamdem ea sibi vniuersa iure proprietatis vindicabat. Quod animaduertens CONSTANTINVS M. (a) proposito edicto sanxit, vt pater emancipans filium tertia bonorum aduentitiorum parte, tamquam praemio emancipationis sibi retenta, dodrantem emancipato daret. Quamuis vero ita quodammodo emollitus putaretur iuris antiqui rigor: tamen & haec trientis bonorum iactura paullo iniquior visa est IVSTINIANO, (b) qui lege

(q) L. 1. *C. de bon. mat. l. 1. C. Th. eod.* (r) L. 6. & 7. *C. Theod. & l. 2. C. eod.* (s) *l. vn. C. Theod. de bon. quae filiisf. l. 1. C. de bon. quae lib.* (t) l. 5. *C. eod.* (u) L. 6. *C. de bon. quae lib. & §. 1. inst. per quas pers. cuiq. adquir.* (x) Galuan. *ibid. C.* IX. *s.* IX. *p.* 78. (y) L. 1. *pr. ff. quand. de pecul. act. annal.* (z) L. 31. *§. 2. ff. de donat.* (a) L. 1. *l. 2. C. Theod. de bon. matern.* (b) Ant. Cont. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* IX.

lege illa CONSTANTINI, vt iam ANT. CONTIVS (c) obseruauit, mire interpolata, patri emancipanti loco proprietatis in triente, vsumfructum semissis constituit, ad dies vitae percipiendum, nisi illud legis beneficium vltro ac speciatim repudiasset. Et talis est iure Romano vsusfructus paternus, cuius rationem ac indolem vel ideo hic paullo plenius exponere visum est, quod eam vulgo satis perfunctorie tum in scholis iuridicis, tum in compendiis ac systematibus iurisprudentiae tradi, animaduertimus.

§. VII.

Iam facile est ad existimandum, haec omnia nihil attinuisse ad matrem, neque ei secundum ius Romanum vllum vsumfructum competere potuisse in bonis liberorum aduentitiis. Pater enim illo gaudebat vi patriae potestatis, eaque finita, vel ipsa pristini illius imperii memoria ius illi quoddam in liberorum bonis dare videbatur. At mater, quantumuis iure gentium parem in liberos potestatem habeat cum patre, nisi quod huic in contentione imperiorum primas concedere ipsa recta ratio videatur: (d) apud Romanos tamen nullum plane in liberos exercebat imperium, quippe quod soli patri leges detulerant. Hinc *pietatem quidem aequam, paremque venerationem vtrique parenti, quantumuis inaequalis esset eorum potestas*, praestari iubebant Romani: (e) at potestas non cadebat in matrem, quia haec iure veteri, vti GELLIVS (f) & VLPIANVS (g) obseruant, simul ac conuenerat in manum, ipsa in potestatem viri redigebatur, eique filiae familias, suaeque heredis loco erat; iuris autem expeditissimi videbatur, eum, qui in potestate est, alium in potestate habere non posse. (h) Quum itaque liberi, quod ad matrem attinet, sint sui iuris, nec exolescente licet in manum conuentione, matrem in societatem imperii paterni vmquam admiserint Romani: consequens sane erat, vt nec liberi ratione illius peculium habere intelligerentur, nec mater quidquam sibi in eo lucri iure vindicaret. Quin tantum abest, vt viuis liberis materno iure quidquam in eorum bonis adquirerent, vt, ne mortuis quidem illis, lex vel Praetor eas ad luctuosam liberorum hereditatem

(c) *l 6. §. 3. C de bon. quae lib. §. 3. Inst. per quas pers. cuiqu. adquir.* (d) Grot. *de iure belli & pac. lib.* II. *cap.* V. *n.* 1. (e) L. 4. *ff. de curat. furios. l.* 1. *§.* 1. *ff. de obsequ. par. & patron* (f) Gell. *lib.* XVIII. *cap.* VI. (g) *Pariat. leg. Mos. & Rom. tit.* XVI. Vlp. *Fragm. tit.* XXII. §. XVI. (h) L. 21. *pr. ff. ad leg. Iul. de adult.*

tatem vocaret ante SC. TERTVLLIANVM, (i) nec ante SC. ORPHITIANVM liberi matri fuccederent, (k) nifi certis quibusdam cafibus, quos ex interiore iurisprudentia erudite fuo more explicauit V. C. ANT. SCHVLTINGIVS. (l)

§. VIII.

Moueri folet quaeftio, an non matri faltim in bonis fobolis vulgo quaefitae vfusfructus competat? Eam adfirmat, fed fubtimide tamen, vir illuftris, NIC. LIB. BARO DE LYNKER, (m) qui, quum adhuc Ienenfem academiam doctrina fua illuftraret, *de matris poteftate in liberos* fingularem differtationem edidit, ita tamen confcriptam, vt nullam paene rationem habuerit iuris Germanici. In illa differtatione ad hanc quaeftionem delatus: *Hoc*, inquit, *de iure naturali, quin & de* IVRE CIVILI, (*quanquam hoc folum, in quantum ad onera educationis opus eft,*) *adfirmandum videtur.* Sed cur id adfirmandum videretur, quum nec vfusfructus in bonis aduentitiis ex iure naturali proficifcatur, nec vlla lex eum matri fpurii addicat? *Quia*, inquit, *haec mater filium alere & educare cogitur, aequum eft, vt inde ei onera & labores refarciantur:* quam aequitatem deinde demonftrat ex *l.* 10. *ff. de diuerf. reg. iur.* Atqui vfusfructus legitimi in bonis liberorum aduentitiis fundamentum non fane eft onus educationis atque alimentorum: (ita enim & mater liberorum legitimorum, quin & auus maternus nepotum bonis vti frui deberent, fi forte ob patris matrisue mortem in eos hoc alendi onus deuolueretur,) (n) fed patria poteftas. Diferte enim ait IVSTINIANVS: (o) *Eorum vfusfructus apud patrem vel auum, vel proauum,* QVORVM IN SACRIS SIT CONSTITVTVS, *permaneat.* In *facris* autem effe, eft in poteftate effe, (p) quemadmodum *a facris paternis abfolui remittiue* idem ac emancipari, (q) *in familiam & facra tranfire* idem ac adoptari. (r) Semper ergo μέθεξις illa facrorum inuoluebat poteftatem, & talem quidem, quae in matrem non cadebat. Nec mouemur ergo argumento ex *l.* 10. *ff. de diu. reg. iur.* petito.

(i) *pr. Inft. de SC. Tertull.* Vlp. *Fragm. Tit.* XXVI. §. VIII. (k) Idem *ibid.* §. VII. *pr. Inft. de SC. Orphit.* (l) Ant. Schulting. *Iurispr. vet. ant. Iuftinian. p.* 668. (m) Lyncker *Diff. de matr. poteft. in lib. §. XV. p.* 19. (n) L. 5. §. 4. 5. *ff. de agnofc. & alend. lib.* (o) L. *6. pr. C. de bon. quae lib.* (p) L. *vlt. C. de inoff. teft. l. vlt. C. de curat. fur. l. vlt. C. de SC. Tertull. l.* 2. *C. de fuis & legit. Add.* Briffon. *de verb. fignif. lib.* XVII. *pag.* 1814. (q) *l.* 1. *§. vlt. ff. de ann. except. l.* 31. *C. de fideic. l.* 12. *C. de collat.* (r) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII.

tito. Quamuis enim quodammodo *secundum naturam sit*, *commoda cuiusque rei eum sequi*, *quem sequuntur incommoda*; recte tamen iureconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (s) monuit, in vnitis & connexis obtinere hanc regulam, veluti in contractibus, (t) tutelis, (u) rerum adquisitionibus, (x) caussis testamentariis & successionibus, (y) & similibus, non in iis, quae ex diuerso plane fonte promanant, veluti in nostra specie, vbi onus alendi spurios ex ipso iure naturali, vsusfructus legitimus in liberorum bonis ex iure ciuili Romanorum proficiscitur. Sed demum ipse vir illustris fatetur, matrem quidem spurios in potestate habere, at potestatem illam analogam tantum nec plenam esse, quod iam initio istius dissertationis (z) argumento non vno adstruxerat. At rectius dixisset, iure ciuili potestatem illam plane nullam esse. Tametsi enim CELSVS (a) *vulgo quaesitum matrem sequi*, & VLPIANVS (b) hanc plane *legem naturae esse* dicat: potestatem tamen matri in spurios numquam tribuunt leges, vt adeo recte obseruatum sit a GABR. PALAEOTO, (c) spurios nullius familiae esse censendos: non patris, quod ab eo alieni habeantur, (d) nec matris, quia ea familiae suae caput sit & finis, (e) adeoque neminem in familia sua, nedum in potestate habere possit.

§. IX.

Enimuero, quamuis eo iure, quo pater, vsumfructum in peculio liberorum mater non haberet: erant tamen duo alii casus, quibus ex alia plane ratione matrem vti frui quibusdam liberorum bonis volebant legislatores. Primo enim a IVSTINIANO (f) cautum est, vt, si coniux superstes inopia laboret, defunctus autem opulentior fuerit, ille, concurrentibus tribus vel paucioribus heredibus, quartam; sin plures exstent heredes, virilem portionem caperet, idque iure proprietatis, si extranei; iure vsufructuario autem, si liberi hereditatem sortirentur. Atque ita contingere omnino potest, vt mater vsufructu in quadam

Dddd bono-

(s) Iac. Gothofr. *in Comment. ad l. 10. D. de reg. iur. p. 60.* (t) §. 3. *Inst. de emt. l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend.* L. 1. *C. eod. l. 29. §. 1. ff. pro soc.* (u) *l. 73. pr. ff. de reg. iur.* (x) §. 4. *Inst. de rer. diuis. l. 1. ff. de aqu. & aqu. pluu. l. 2. C. de alluu.* (y) L. 1. *ff. de bon. possess. l. 15. ff. de collat.* (z) Lynker. *Dissert. ead. §. V. p. 6.* (a) L. 19. *ff. de statu hom.* (b) L. 24. *ff. eod.* (c) Gabr. Palaeot. *de Nothis spuriisque fil. cap.* LIX. § *V. p.* 304. (d) L. 23. *ff. de statu hom.* (e) L. 195. §. *vlt. ff. de verb. signif. & ibi* Io. Goedd. *in Comment. p. 1131. sequ.* (f) *Nou. CXVII, cap. V. Auth. praeterea C. vnde vir & vx.*

bonorum parte, quod ad proprietatem ad liberos pertinentium, ex lege gaudeat. Id cur a IVSTINIANO inuentum sit, non adeo obscurum videtur. Coniugibus enim superstitibus nec anteriores leges, nec praetor ita consuluerant, quemadmodum id requirere videbatur necessitudo, quae inter tori socios intercedit, arctissima. Equidem ex legibus antiquis vir vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat, teste CICERONE. (g) Nec hereditatis a marito relictae exsors esse poterat vxor, quae, vti iam supra vidimus, inter heredes suos, tanquam filiafamilias, censebatur. (h) At vtrique iuri tunc demum erat locus, quando vxor in manum conuenerat. Tunc enim erat *κοινωνὸς ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *particeps omnium bonorum sacrorumque*, vti loquitur DIONYSIVS. (i) Exolescente itaque paullatim in manum conuentione, nulla amplius prodita erat coniugum inter se successio. Eius enim fundamentum non aliud erat, quam ius familiae, & illa veluti *συνδροποτεία*, quae suis heredibus primum, ac deinde agnatis, competere videbatur. (k) Et quamuis praetor post legitimos etiam cognatos ad bonorum possessionem vocaret: nec id tamen vtilitatem aliquam adferebat vxori, quae marito ne adfinitatis quidem, nedum cognationis, vinculo iungitur. (l) Idem praetor & coniugibus profuturus, iis post liberos, legitimos, cognatos, familiam patroni, patronum patronamue aut eorum liberos sexto gradu bonorum possessionem promiserat edicto VNDE VIR ET VXOR, modo inter eos matrimonium legitimum tempore mortis constitisset. (m) Ast quam raro, quaeso, contigisse credibile est, vt illi omnes, quibus coniuges postposuerat praetor, vel non exsisterent, vel bonorum possessionem, edicto sibi tam benigne oblatam, agnoscere nollent? Hinc melius viro & vxori prospecturus IVSTINIANVS coniugem egenum tunc quoque ad praemortui successionem pro parte admisit, quando alii heredes legitimi aderant, ita tamen, vt si liberi concurrerent, coniux, vsufructu contentus, proprietatem illis interuertere nullo modo posset.

§. X.

Prius, de quo hactenus actum, vsusfructus materni genus ex commiseratione quadam proficiscitur: sequitur iam alterum, quod leges non

(g) Cic. *Topic. ad Trebat. cap.* IV. (h) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. XVI. (i) Dionys. Halic. *lib.* II. *Antiqu. Rom. p.* 95. (k) Corn. van Bynkersh. *Obs. lib.* II. *cap* I. (l) L. 4. § 3. *ff. de grad. & cogn. l.* 5. *C. de her. inst.* (m) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXVIII. §. VII, iuncto §. 3. *Inst. de bon. possess.*

non tamquam inſigne aliquod beneficium, ſed tamquam poenam ſecundarum nuptiarum vtrique coniugi conſtituerunt. Quum enim plerumque tunc eueniat, quod ſcribit AMBROSIVS, (n) *vt, mutato concubitu, parentes a ſobole deprauentur, & praeferant liberos poſterioris copulae, prioris autem negligant*; hinc gentibus plerisque, adeoque & Romanis odio dignae videbantur ſecundae nuptiae. Sicuti ergo Graeci celebrabant ἄνδρας κουριδίους, (o) vel παρθενικοὺς, quo vocabulo & LXX. Scripturae interpretes vſos reperio; (p) eodemque exemplo Romani ſummis laudibus proſequebantur MARITOS PRIMIGENIOS, (q) VIRGINIOS, (r) quin & VXORES VIRGINIAS, (s) quae vſurpare poterant verba Didonis apud VIRGILIVM: (t)

Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores
Abſtulit. Ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulcro:

ita odio exiſtimabant digniſſimos, qui taedas ferales in amiſſi coniugis rogo accenderent, & ad ſecunda vota inauſpicato proruerent. Inprimis vero viduas alterius viri thalamum conſcendentes omnes auerſabantur, (u) de iisque ſaepiſſime vſurpabant illud EVRIPIDIS: (uu)

Ἀπέπτυσ' αὐτὴν, ἥτις ἄνδρα τὸν πάρος
Καινοῖσι λέκτροις ἀποβαλοῦσ' ἄλλον φιλεῖ.
Ego autem abominor eam, quae, priorem virum
Quum amiſerit, nouis connubiis alium amat.

Quum ergo antiquiſſima illa de ſecundis nuptiis opinio, inualeſcente in orbe Romano Chriſtiana religione, etiam theologorum, quos patres vocamus, animis penitus inſediſſet, ceu, ſuo more, praeclare demonſtrauit vir clariſſimus, mihique ob ſingularia, quibus hoſpitem atque auditorem in illuſtri Groeningana ornauit, beneficia numquam ſine laude ac iucunda priſtini conuictus recordatione nominandus, IOANNES BARBEYRACIVS; (xx) non mirum profecto eſt, etiam principes Chriſtianos, his principiis imbutos, parum fauiſſe ſecundis nuptiis, deque iis coërcendis, aut conſeruando ſaltim liberis prioris matrimonii

Dddd 2 pecu-

(n) Ambroſ. *in Hexaëm. VI.* (o) Gruter. *Inſcr. p. MCXLVI*, 7. Coint. *Paralip. Homeri v.* 155. (p) *Ioel. I*, 8. (q) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XIV*, 3. (r) Grut. *Ibid. p. MCXLIII*, 3. & *p. MLX*, 4. (s) Gruter. *ibid. p. DCCCCXXXII*, 8. *p. DCCCXIX*, 7. *p. DCCCXXXVI*, 2. (t) Virgil. *Aeneid. Lib. IV. v.* 28. & *ſequ.* (u) Vid. Reineſ. *Comment. ad Inſcript. Claſſ. XIV*; 73. *p.* 742. (uu) Euripid. *in Troad. v.* 662. *ſequ.* (xx) Iean Barbeyrac. *dans le traité de la morale des Peres Chap. IV. §. VIII. ſequ. p.* 30. *ſequ.*

peculio patrimonioue, ferio cogitasse. Hinc primum THEODOSIVS M. (x) ac denide HONORIVS ac THEODOSIVS iunior (y) lege edictali sanxerunt, vt mater, quae a liberis nupserit, in bonis a priore marito, vel vno filiorum filiarumue ex priore matrimonio acceptis, amissa proprietate, tantum vsumfructum retineret, ita tamen, vt illi esset optio, cuinam ex prioris matrimonii liberis proprietatem relictam vellet. Ex ipsis illis legibus, quas integriores nobis exhibet CODEX THEODOSIANVS, adparet, hoc edictum ad solas matres, iterum nubentes, pertinuisse. Quamuis enim THEODOSIVS M. patres etiam admonuisset, vt liberis, quibus nouercam inducturi sint, substantiam maternam integram atque illibatam seruarent: lege tamen eos ad hoc obstringere religioni sibi ducebat, melius, vt opinor, sperans de pietate paterna, quam vt metueret, ne & patres male consulturi sint liberis ex priore susceptis matrimonio. At multa in his mutata sunt legibus recentioribus. Primo enim optionem illam matribus ademerunt MAIORIANVS, (z) deinde SEVERVS, (a) ac denique IVSTINIANVS. (b) Hinc porro eam aui constitutionem, quam ad matres duntaxat pertinuisse diximus, ad patres etiam, nouercam liberis inducentes, produxit THEODOSIVS IVNIOR, (c) experientia procul dubio edoctus, verissimum esse, quod olim scripsit CAIVS: (d) patres quoque, *nouercalibus delinimentis instig tionibusque corruptos, maligne saepenumero circa sanguinem suum inferre iudicium.* Et hic quidem alter casus est, quo matri vsumfructum aliquem ius Romanum constituerat, quod non tam in eius gratiam, quam ex secundarum nuptiarum odio factum esse, facile vnusquisque intelligit.

§. XI.

Ex his vero, quae modo diximus, adparet, matrem proprietate ac dominio rerum, occasione prioris matrimonii acceptarum, excidisse, simul ac in alterius viri amplexus ruere non dubitauerit. Iam inde noua emergebat quaestio, an & tunc per secundas nuptias aliquid amittat mater, si a priore marito non proprietas, sed vsusfructus certorum bonorum, ad eam peruenerit? Quum enim, sublatis legibus decima-

(x) L. 2. *C. Theod. de secund. nupt. lib.* III. *Tit.* VIII. *l.* 3. *C. Iustin. eod.* (y) L. 3. *C. Theod. eod.* (z) *Nouell Leon. & Maioriani Tit.* VIII. *p.* 36. *edit.* Iac. Gothofred. (a) *Nouell. Leon. & Seueri Tit.* I. *pag.* 37. *ibid.* (b) *Nouell.* II. *cap* I. *& Nouell.* XXII. *cap. XXV.* (c) *Nouell. Theodos. Iun. Tit. VII. p.* 3. (d) L. 4. *ff. de inoffic. test.*

cimariis, de quibus a nobis (e) accuratius actum, mariti vxoribus saepe legarent vsumfructum bonorum, (f) praediorum, (g) fundorum, (h) domuum, omniumque rerum, quae in his essent, salinarum, (i) villarum, (k) vestium, mundi muliebris, lanae, lini, (l) aliarumque rerum, idque vel pure, vel in diem, vel sub conditione, ceu eius rei exempla prope innumera in ipsis pandectis nostris exstant: liberi, inexplebili cupiditate habendi etiam vsumfructum illum secundis nuptiis exstingui oportere, contendebant. Et ARCADIVS quidem ac HONORIVS AA. (m) isti liberorum intentioni eatenus suffragabantur, vt vsumfructum, testamento relictum, ob secundas nuptias perire, in rebus autem ante nuptias donatis eumdem illibatum manere iuberent. Enimuero & hoc discrimen recte sustulit IVSTINIANVS, (n) qui omnem vsumfructum, etiam testamento relictum, parenti binubo saluum esse debere, diserte edixit.

§. XII.

Et talis quidem est vsusfructus ille legitimus, qui matribus iure ciuili Romano competere potest. Qui an & in Germania vbique receptus sit, non immerito dubites. *Authenticam praeterea C. vnde vir & vx.* vel ideo non magni facere solent mulieres Germanae, quod vel communio bonorum inter coniuges obtinet, vel, vbi ab illa discessum est, de lucro multo pinguiore viduis prospexerunt leges statutariae. Priore enim casu coniugi superstiti semissis bonorum communium; immo & quibusdam locis, liberis non exstantibus, totus as debetur, idque sibi volunt paroemiae iuris Germanici: *Leib an Leib, Gut an Gut*, (o) *Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut* (p) (quod adagium re ipsa repraesentaturi sponsus & sponsa, quibusdam locis pileum velumque muliebre in ἱερολογίᾳ altari imponunt,) itemque: *Der lezte macht die Thür zu.* (q) Posteriore casu saltim portio statutaria viro & vxori constituta est, eaque debetur, siue egestate laboret superstes, si-

 ue

(e) *Comment. ad Leg. Iul. & Pap. lib.* II, *cap.* XIV. *pag.* 260. *sequ.* (f) L. 24 *ff. de vsu & vsufr. leg. l.* 37. *ff. eod. l.* 29. *ff. de vsufr.* (g) *l.* 25. *ff. de vsu & vsufr. leg.* (h) *l.* 31. *l.* 38. *ff. eod.* (i) *l.* 32. §. 2. *ff. eod.* (k) *l.* 35. *ff. eod.* (l) *l.* 39. *ff. eod.* (m) *l. vn. C. Theod. & Iustin. si sec. nupf. mul.* (n) *Nouell.* XXII. *cap.* XXXII. (o) Hert. *Paroem. iur. Germ. lib.* I *paroem.* LXIX. *p.* 522. (p) D. Georg. Werner. *in Differt. inaug. de pactis dotal. sub formula: Hut bey Schleyer Schleyer bey Hut. Marp. MDCCXIV.* (q) Hahn ad Wesenb. *Parat. lib. XXXVIII. tit. XI. n. III.*

ue abundet opibus. Quare authenticae illi non multum apud nos pretii ſtatuetur, niſi ſicubi ſtatutis coniugibus non ſatis proſpectum, aut ſicubi dubia admodum eſt ſtatuti interpretatio, quo caſu & WESENBECIVS, (r) DAN. MOLLERVS, (s) PHIL. RICHTERVS, (t) HENR. HAHNIVS (u) aliique authenticam illam vſum aliquem habituram, exiſtimant.

§. XIII.

Nec alterius vſusfructus, quem in poenam ſecundarum nuptiarum conſtitutum diximus, vſus in Germania multo frequentior eſt. Quamuis enim in Germania quoque inuiſae quodammodo eſſent iteratae nuptiae, neque ibi, teſte TACITO, (x) deeſſent ciuitates, *vbi virgines tantum nubebant, & cum ſpe votoque vxoris ſemel tranſigebatur:* quamuis deinde veteres gentium Germanicarum leges tantum non omnes viduas binubas lucris, e priore matrimonio ad eas profectis, ſpoliarent, ceu poſtea oſtendemus pluribus: fatentur tamen iureconſulti plerique, ius illud in Germania non frequentari, (y) idque ſaltim iis locis veriſſimum exiſtimabitur, vbi parentes, ad ſecunda tranſituri vota, liberis prioris matrimonii, eorumue tutoribus, quos petere tenentur, ad edendum bonorum inuentarium obſtricti ſunt. (z) Enimuero, quemadmodum numquam defuerunt, qui ſibi laudi ducerent, iuri Romano viam in forum quam latiſſimam munire: ita non mirum videbitur, de vſu huius authenticae teſtari viros grauiſſimos, SCIP. GENTILEM, (a) CONR. RITTERSHVSIVM, (b) OLDENDORPIVM, (c) LYNKERVM, (d) & alios. Saltim in Friſia, (e) Bauaria, (f) principatu Halberſtadienſi, (g) Norimbergae, (h) proprietatem ademtam eſſe coniugibus, ad ſecundas nuptias transeuntibus, virorum fide digniſſimorum teſtimonio ſatis conſtat. Nos ea in re ſuffragari non dubitauerimus ampliſſimo iuriſconſultorum Wittebergenſium ordini, apud WERNHERVM, (i)

virum

(r) Weſenbec. *ibid.* (s) Moller. *ad Part.* III. *Conſt. Sax. XX. n.* 26. (t) Richter. *de Succeſſ. ab inteſt. Sect. IV. membr. IV.* (u) Hahn. *ibid.* (x) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XIX.* (y) Styk. *Vſ. modern. ff. tit. de hered. inſt.* §. III. (z) Brunnem. *in Comm. ad* L. *vlt* C. *de ſec. nupt.* (a) Scip. Gentil. *de ſecund. nupt. cap. VIII.* (b) Rittersh. *Iur. Iuſtin. Part. IV. cap. IV.* (c) Oldend. *Claſſ. V. Act. V.* (d) Lynker. *Annalect. ad* Struu. *Exerc. XXIX. theſ. LIII.* (e) Io. van Sande *lib.* II. *tit.* III. *def.* I. *& ſequ.* Huber. *Praelect. ad Pandect. in Adpend. tit. de nupt. §. VI. p. 142.* (f) Balthaſ. *Reſol. Bau. XIII.* (g) Illuſtr. a Coccei. *Iur. controu. lib. XXIII. tit. II. quaeſt. X. p. 142.* (h) Rittershuſ. *Comment. ad Nouell. Part. IV. cap. V. n. 12.* (i) Wernh. *Select. Obſeru. for. Vol. III. pag.* 771.

virum illuſtrem, ita differenti: *Alldieweilen ferner die in L. 6. C. de ſec. nupt. geordnete* poena ſecundarum nuptiarum *nach der bewährtheſten Rechts-Lehrer Meinung in Teutſchland regulariter nicht üblich, demnach, wo die receptio angeregten L. 6. nicht in ſpecie dociret werden mag, darauf nicht erkannt zu werden pfleget : - - - ſo iſt man geſchehener maſſen zu erkennen bewogen worden.*

§. XIV.

Hactenus de vſufructu materno, qualis iure Romano obtinuit, & quibusdam locis etiamnum obtinet. Ab eo vero toto coelo differre illum iuris Germanici, qualem ſupra ex STATVTIS HAMBVRGENSIBVS deſcripſimus, ſatis, vti opinamur, perſpicuum eſt. Ex *Authentica praeterea C. vnde vir & vx.* mater non niſi indotata atque egena hunc vſumfructum capit: iure Germanico, etiamſi eius facultates ſint ampliſſimae. Illo iure tantum portione virili, vel quarta bonorum parte pro numero liberorum; hoc bonis omnibus hereditariis vtitur fruitur. Ille vſusfructus, conſcenſo alterius mariti toro, non exſpirat: hic exſpirat omnino, ceu verba SATVTI: *ſo lange dieſelbe bleibt unverehlichet*, perſpicue innuunt. Nec minus alter ille vſusfructus ex *L. 6. C. de ſecund. nupt.* a noſtro manifeſto diſcrepat. Ille enim in poenam, & ex odio ſecundarum nuptiarum; hic in matris fauorem, & quoddam viduitatis ſolatium, eſt conſtitutus. Ille initium capit; hic finitur atque exſpirat, ſimul ac mater, pertaeſa viduitatis, a liberis nubere decreuit. Ille tantum in bonis, quae occaſione prioris matrimonii ad matrem peruenerunt; hic in omnibus habet locum. Ille ſine onere eſt, nec tenetur mater liberos inde alere aut elocare, ſi ſe ipſi exhibere poſſint: hic cum officio alendi elocandique eſt coniunctus. Denique vtroque caſu, quo ius Romanum vſumfructum aliquem matri indulget, diuiſam iam inter coheredes hereditatem eſſe oportet: quum contra, quamdiu hic durat vſusfructus, iure Germanico inuectus, familiae erciſcundae iudicio non ſit locus. Ex quibus omnibus conſequitur, vt vſusfructus, quem ſupra deſcripſimus, origo non ex iure Romano, ſed Germanico, ſit repetendus, referendusque inter reliquias inſtitutorum patriorum, quae ex communi illo iurium Germanicorum naufragio aegre ſeruatae ſunt aduerſus vim doctorum, vniuerſam iurisprudentiam Germanicam Romanae ditioni ſubiicere a tot ſaeculis ſtrenue laborantium.

§. XV.

§. XV.

Quae huius vsusfructus origo vt extra omnem dubitationis aleam ponatur, operae pretium fuerit, per veteres LEGES ac recentiora STATVTA gentium origine Germanicarum paullisper diuagari, ex iisque demonstrare, his tantum non omnibus hunc vsumfructum placuisse, & plerisque etiamnum, inolescente licet iure Romano, placere. Apud WISIGOTHOS liberi non modo in patris, sed & matris, potestate esse credebantur, adeo, vt pupilli non modo vocarentur impuberes, patre orbi, sed &, quibus nec mater superstes erat, quemadmodum & hodie Germanis in ore sunt non solum *Vater-lose*, sed & *Mutter-lose Wayſen*, quae loquutio Romanis procul dubio ridicula visa fuisset. At in LEGE WISIGOTHICA (k) cautum legimus, *vt licet hactenus a patre tantum relicti paruuli filii* PVPILLI *nuncupati sint, tamen, quia non minorem curam erga filiorum vtilitatem matrem constet frequenter impendere, ideoque ab vtroque parente, id est patre, vel matre, infra XXV. annos filii post mortem relicti* PVPILLI *posthac nuncupentur.* Alterutro itaque parente mortuo, superstes liberos in potestate retinebat, &, quod ad bona a praemortuo relicta attinet, simul eorum legitimus erat tutor, donec aetatem legitimam annorum XXV. expleuissent. Eo enim pertinent duo alia loca LEGIS illius WISIGOTHICAE, quorum altero (l) sancitum, *vt, patre mortuo, filii in* MATRIS POTESTATE *consisterent, & si, marito superstite, vxor forsitan moriatur, filii, qui sint de eodem coniugio procreati, in* PATRIS POTESTATE *consisterent:* altero (m) vero, *vt, si patre mortuo, in minore aetate filii relinquerentur, mater eorum* TVTELAM, *si vellet, susciperet, si tamen in viduitate permaneret.* Hactenus itaque par erat apud WISIGOTHOS vtriusque coniugis conditio. In eo autem inter patrem matremque insigne intercedebat discrimen, quod ille, mortua matre, res liberorum non modo administraret, verum etiam *fructus omnes cum filiis suis pro iure suo perciperet, & vna cum ipsis filiis suis communibus consumeret impensis:* (n) *mater autem, si in viduitate permaneret, aequalem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis,* VSVFRVCTVARIO IVRE *de facultate mariti haberet portionem, quam vsque ad tempus vitae possideret.* (o) Ex quibus discimus, *primo* vti iure Hamburgico, ita & WISIGOTHICO, ma-

(k) *Lex Wisigoth. lib. IV. Tit.* III. *Lege* I. (l) *Ibid. Tit.* II. *leg.* XIII. (m) *Ibid. Tit.* III. *Leg. IV.* (n) *Ibid. Tit.* II. *leg.* XIII. (o) *Ibid. Tit.* II. *leg. XIV.*

matrem liberos, mortuo patre, in poteſtate, &, ſi vellet, etiam in tutela habuiſſe: *deinde* eamdem percepiſſe vſumfructum, non quidem omnium bonorum, vti iure Hamburgico, ſed portionis virilis: tum *porro* vſumfructum illum morte demum finitum, modo a liberis non nupſiſſet: *contra* eumdem ſtatim exſpiraſſe, ſimul ac viduitati praetuliſſet ſecundas nuptias. *Praeterea* quemadmodum iure Hamburgico diſertis verbis requiritur, vt mater, eo gauiſura beneficio, frugalis ſit, & bona communia bene ac diligenter adminiſtret, (*daß ſie wohl haus halte:*) ita idem exigere obſeruamus IVS WISIGOTHICVM verbis ſequentibus: (p) *Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre praeſumat. Quod ſi eam portionem filii matrem euertere, ſeu per negligentiam, ſiue per odium forte, perſpexerint: ad comitem ciuitatis, vel ad iudicem, referre non differant, vt matrem ſuam conteſtatione commoneant, ne res, quas vſufructuarias accepit, euertat. - - Verum ſi ex ea vſufructuaria portione aliquid probetur euerſum: filiis poſt mortem matris de eius facultatibus ſarciatur.* Ex quibus verbis adparet, matrem, boni viri arbitratu non vtentem fruentem, vſufructu quidem non illico priuatam, ſed ad praeſtandum tamen omne damnum obſtrictam fuiſſe. *Denique* vti IVRE HAMBVRGICO paria vtriusque parentis iura ſunt: ita & WISIGOTHICAE LEGES eadem per omnia de paterno maternoque vſufructu ſtatuunt, niſi quod ex his matri, vti diximus, portio tantum virilis iure vſufructuario ad dies vitae relinquebatur.

§. XVI.

Similia fere IVRE BVRGVNDIONVM obtinuiſſe, eorumdem leges antiquae docent, quibus itidem cautum, (q) *vt, ſi mater nubere, electa caſtitate, diſtulerit, filii* CVM OMNI FACVLTATE *in eius ſolatio &* POTESTATE *conſiſterent.* Ergo Burgundionibus in eo conueniebat cum Wiſigothis, quod parem atque aequam poteſtatem vtrique parenti tribuebant: ſed in eo ab his diſcedebant quam maxime, quod matri ſimul omnes facultates credebant, iure vſufructuario procul dubio poſſidendas. Attamen diſtinguebant Burgundiones, primo vtrum liberi in ea matris poteſtate permanere, an ex ea diſcedere, ipſique rebus ſuis ſupereſſe mallent. Priore enim caſu, vti iam monuimus, vſufructu omnium facultatum gaudebat mater: poſteriore iterum permultum intererat, viduane permanere, an a liberis nubere decreuiſſet, ſiquidem

 illo

(p) *Ibid. Tit.* II. §. XIV. (q) *Lex Burgund. Tit.* LIX.

illo casu concurrens cum vno filio tertiam; cum pluribus quartam bonorum partem iure vsufructuario ad dies vitae accipiebat: hoc vero exsors erat omnis substantiae a marito profectae, praeterquam dotis, sibi more Germanico constitutae. Quae iam omnia ipsis legum verbis erunt probanda. *Filius* VNICVS, inquit GVNDEBALDVS, (r) *defuncto patre, tertiam partem facultatis* MATRI *relinquat, si tamen alterum maritum non acceperit. Nam si ad* ALIAS NVPTIAS *transierit, omnia perdat,* DOTE *tamen sua, quam a marito acceperat, quamdiu vixerit, vtatur, filio proprietate seruata.* Et paullo post: (s) *Quaecumque sane mulier, coniuge suo in fata conlapso, ad secundi mariti vota non ierit, aut eius adulti iam filii* SECVM ESSE NOLVERINT, *hac ratione cum eis defuncti mariti* DIVIDAT *facultatem, vt si* VNVM *filium habuerit, praedictae substantiae* TERTIAM *consequatur: sin duo aut tres, aut quatuor, aut* PLVRES *erunt filii,* QVARTAM *accipiat portionem, quam tamen post obitum eius ad filios ipsius placuit remeare.* Inde ergo patet, iura illa Burgundionum Hamburgicis nostris perquam similia, ac propemodum gemina fuisse, nisi quod ad diuisionem prouocare licuerit liberis Burgundionibus, simul ac iustam aetatem attigissent, & tunc vidua acceperit portionem statutariam, ad dies vitae iure vsufructuario percipiendam, quum contra mater iure Hamburgico ad diuisionem obstricta non sit, etiamsi filii sint maiorennes, suasque res ipsi administrare malint, aut filiae familia iam enupserint, dum liberos alat, educet, & inituros matrimonium dote congrua, rebusque necessariis, pro modo facultatum dignitateque familiae, instruat.

§. XVII.

Progredimur ad Boioarios, quorum in LEGE apud LINDENBROGIVM expressissima passim occurrunt priscae simplicitatis Germanicae vestigia. In illa (t) eadem fere sanciuntur, quae paullo ante apud WISIGOTHOS obtinuisse obseruauimus, adeo vt legislator iisdem paene verbis vsus sit, nec dubitare liceat, quin ius istud WISIGOTHICVM tunc ob oculos habuerit. Hoc enim LEGE BAIVVARIORVM esse antiquius, ex eo patet, quod haec demum saeculo sexto a Theoderico, Francorum Rege, compilata sit, quum illud iam circa annum erae Hispanicae DIV ab Eurico rege in litteras redactum esse, ex ISIDORO HISPALENSI (u) obseruent

CON-

(r) *Lex Burg. ibid. Tit.* LXII. §. I. & II. (s) *Ibid. Tit.* LXXIV. §. II. (t) *Lex Baiuu. Tit.* XIV. *Art.* VI. & VII. §. I. II. III. (u) Isid. Hisp. *in Chron. Goth. ad eram DIV.*

CONRINGIVS (x) & GER. ERN. DE FRANKENAW. (y) In reliquis gentium Germanicarum legibus, quas HEROLDVS & LINDENBROGIVS ediderunt, nihil admodum, quod ad hunc vsumfructum pertineat, occurrere animaduertimus. Sunt enim illae maximam partem breues & abruptae, & praeter varias delictorum poenas parum, quod iurisprudentiam Germanicam illustret, complectuntur. Fatemur tamen, in LEGIBVS RIPVARIA, SAXONICA & ALAMANNICA, quin & LANGOBARDICA, quaedam reperiri, quae, gentes illas ab hoc aliorum populorum instituto paullo alieniores fuisse, docent. Vnde excerpendis illis iam non immoramur.

§. XVIII.

Ceterum quam late olim patuerit ius istud Germanicum, vel inde patet, quod per magnam Galliae, Belgii & Germaniae partem etiamnum constanter obseruatur. Quamuis enim apud Andes & Carnutenses, teste MORNACIO, (z) illum vsumfructum ignorent: eum tamen religiose seruant Parisienses, (a) Aurelianenses, (b) quorum lex ceteris amplior praeter liberos & ceteros heredes includit, itemque Turonenses, (c) Pictauienses, (d) Burgundi, (e) quin Galli ceteri tantum non omnes, de quibus prolixe agit LVD. CHARONDAS. (f) In Belgio, teste PETRO PECKIO, (g) Louanii per statuta ciuitatis vxori defertur vsusfructus bonorum mariti, onere tamen alendi liberos grauatus. Idem Antuerpiae obtinere, siue liberi exstent, siue ad alios heredes mariti defuncti bona peruenerint, ipsa eius vrbis STATVTA, (h) & LAMB. GORIS, (i) ICtus Geldrus, perspicue docent. Hic & de patriae suae consuetudine ita testatur: (k) *Consuetudinaria nostra inter coniuges societas largior multo est & efficacior, vtpote quae cum alterutrius vita finem non accipit, sed in liberos vsque aut ceteros defuncti heredes cum superstite continuatur, nisi hic singula domus mortuariae, vt loquuntur, bona legitime atque ex moribus descripserit, hoc est, confecto inuentario,* ordi-

(x) Conring. *de Orig. iur. Germ. cap.* III. *p.* 5. (y) Franckenavv. *Sacr. Themid. Hispan. Arcan. Sect.* I. *§. V.* (z) Mornac. *ad l.* 64. *ff. pro soc.* (a) Molin. *Consuet. Paris. Art. CCXL.* (b) *Consuet. Aurel. Art. CCXVI.* (c) *Consuetud. Turon.* §. CCCLVIII. (d) Lamb. Goris. *Prodrom. Aduers. iur. cap.* XXI. *n.* 5. *p.* 165. (e) Chassan. *Consu. Burg. Rubr.* IV. *§.* 2. *n.* 5. (f) Charond. *Obseru. Iur. Gall. verb. communauté p.* 111. *& sequ.* (g) Peck. *de Testam. coni. lib. V. cap.* VI. *n.* 2. *p.* 645. (h) *Statut. Antu. Tit. XLI. s. XCIII.* (i) Lamb. Goris *ibid. n.* 5. (k) Idem *ibid. n.* 3.

ordine adnotauerit. Et paullo post: (l) *Si igitur superstes ad secunda vota transiens inuentarium, vt par est, conficere neglexerit, prioris matrimonii liberi pristinam bonorum communionem cum eodem solum continuare censebuntur, nequaquam autem secundi coniugis socii esse intelligentur, adeoque partem facient in parte parentis superstitis, seruato semisse ei, quicum secundo contractum est.* Quo loco notandum, in Belgio, etiam confecto inuentario, finiri illum vsumfructum. Eo enim separata intelligitur societas desinitque bonorum pristina communio, quia est actus societati contrarius, vti docent PYRRHVS ANGELBERMAEVS (m) & LVD. CHARONDAS. (n) Denique in Sueciam vsque penetrasse consuetudinem illam veterem, vel ea demonstrant, quae ea de re in IVRE PROVINCIALI SVECICO, (o) quod IO. LOCCENIVS latine edidit, leguntur, quaeque hic breuitatis studio exscribere merito supersedemus.

§. XIX.

Magis nostra interest, redire in Germaniam, & an ibi extra Hamburgum similis consuetudo inoleuerit, disquirere. In superiore Germania ius hoc olim viguisse vel ex SPECVLO SVEVICO (p) constat, vbi cautum: *Stirbt einer Frauen ihr Mann, sie bleibet in des Mannes Gut ungetheilet mit ihren Kindern.* Quum itaque ius istud prouinciale Alamannicum olim commune fuerit superioris Germaniae prouinciis: non sane mirum est, vsusfructus huius in Sueuia ac Franconia vestigia passim superesse. Saltim de Hala Sueuorum, patria sua, ex codice STATVTORVM MSC. refert illustris Academiae Hallensis Cancellarius, IO. PETR. A LVDEWIG, (q) olim coniugem superstitem in bonis mariti omnibus, praeterquam feudalibus, parentes, fratres & sorores & reliquos defuncti cognatos exclusisse, postea autem obtinuisse, vt in bonis mariti superstes vxor habeat eousque vsumfructum, (*den Beysitz*) quo vsque non iuerit ad secunda vota, & tunc demum ad diuisionem obstricta sit. In Ducatu Würtembergico hodie quidem res aliter se habet ob fucum iuris Romani, qui statutis istis vbique haeret, olim tamen & ibi matrem viduam cum liberis non diuisisse, recte collegeris ex IVRIS PROVINCIALIS WVRTENBERGICI (r) verbis: *Demnach des Erbrechts*

(l) Idem *ibid. n. 12. p. 169.* (m) Pyrrh. Angelberm. *ad Consu. Aurel. Tit. X. cap.* III. (n) Lud. Charond. *ad Consu. Paris. Art. CCXX. p. 140.* (o) Io. Loccen. *Ius prou. Suec. tit.* II. *cap. XV.* (p) *Spec. Sueu cap. XXXIV.* (q) Ludevvig *Opusc. Tom.* II. *p. 1302.* (r) *Ius prou. Würtenb. Part.* IV. *Tit.* I. *p. 426.*

rechts halben bisher viel Klage entstanden, bevorab da die Eheleute einander succediret, obgleich derselben zusammen gebrachtes Vermögen nicht gleich gewesen, folglich entweder der überlebende Ehegatte, oder die hinterlassene Kinder bevortheilet werden müssen &c. Constantius ius hoc retinuerunt Francones. Vnde IVSTVS VERACIVS: (s) *Mortuo itaque coniuge alterutro, superstes DOMINIVM consequitur solitarie, neque de mortuo est integrum, aliter disponere in testamento, neque liberis vlla legitima, quam post exspectare debent a superstite.* Vsusfructus videtur vocandus, quem minus proprie VERACIVS adpellauit dominium, siquidem saluam procul dubio liberis esse oportet facultatum paternarum substantiam, alioquin exsortibus futuris hereditatis paternae, si forte mater prodiga contigerit. Nec in reliqua Franconia se rem aliter habere, ex IVRE DVCATVS FRANCONICI (t) & IVRE PROVINCIALI HENNEBERGICO. (u) discimus. Plerisque enim locis istius tractus arctissima inter coniuges est bonorum omnium communio, eiusque praeter alios & is effectus est, vt liberi, mortuo parente, matre autem adhuc superstite, vel vice versa, non succedant, vti docent ABR. A WESEL (x) & SAM. STRYKIVS. (y)

§. XX.

In inferiore Germania non minus frequens est illud matri Germanae competens beneficium. De statuto huius generis Coloniensi testantur KOEPPENIVS. (z) Idque in Codice illustris HOFFMANNI nostri ita se habet: *Vort so wann daß Eheleute bey einander sitzen in ehelichen staat, und Kindere gewinnen. Ist dann Sache, daß der Eheleute eines ableibich würde ahn Testament, Vermächtnis oder Auftracht zu machen unter ihnen beyden: so soll der letzt Lebendige bleiben sitzen geruist und geruhig in allen ihren Erben, Erbrenthen und Güdern, da sie mit gesamender Hand angeschrieben stande, beweglich, und unbeweglich, und seine Kindere darmit jüglichen seyn, halten und fort ahmbestatten geistl. oder weltlichen Standes, so als es den Freunden und den Magen bedunckt gerathen seyn.* De Bremensi ex CODICE STATVTORVM MSC. (a) haec extulit illustris a LV-

(s) Iust. Verac. *Consuet. Bamb. Part.* II. *quaest.* 1. & 2. (t) *Landgerichts-Ordn. des Herzogth. Francken Part.* III. *tit. LXXXVIII.* §. II. (u) *Ius Prou. Henneb. lib.* III. *tit.* IV. *cap* XII. XV. Schilter. *Exerc.* III. §. XI. *pag.* 57. (x) Wesel *de Connubial. bon. societ. tract.* I. *n.* 58. & *tract.* II. *cap.* II. *sequ.* (y) Stryk. *Diss. de Singular. Connub. iur. in Germ. cap.* II. §. XVII. *p.* 25. (z) Koeppen. *lib.* I. *Obs.* CXXIX. *n.* 20. (a) *Statut. Brem. Tit. V.* §. II.

DEWIG: (b) *wor two Lüde tosammen koment, Mann und Frauwen in Echtschup, und Kinder winnent, so welcke öhre eher stervet, de beervet den andern. Stervt de Mann allererst, und holt sick die Frawe vvol und ehrlicken nach öhres Mannes Dode: de Frauvve schall mit öhren Kindern freylicken sitten an Erve und in allen Güdern.* Mindae Westphalorum consuetudinem similem adlegat CRVSIVS. (c) Nam & ibi coniux superstes bona communia administrat, liberosque alit & elocat, donec vel ad secunda vota transeat, vel liberos a priore matrimonio superstites, data dimidia bonorum parte, a se separet. Id quod & in principatu Mindensi vniuerso obseruari, ex actis se didicisse, ait HERTIVS. (d) Nec aliis moribus in reliqua fere Westphalia viuitur, ceu ex eius tractus variis statutis demonstrare in procliui esset, si iam excutere vacaret illustris HOFFMANNI nostri bibliothecam, cuius in pluteis praeter alia egregia tantus reconditus est veterum statutorum, manu exaratorum impressorumque, thesaurus, vt nesciam; an similem vel vlla bibliotheca publica per Germaniam ostentare possit. Iam adscribere tantum iuuabit testimonium publicum Synedrii ac Senatus Neoburgensis ad Visurgim, quod protulit HVDALR. AB EYBEN (e) ex eoque HERTIVS: (f) *Es vverden von der Mutter die Kinder erzogen, und zu dem, vvas einem ieden beliebig zu lernen, angehalten, mit Speise, Kleidung, und, vvann sie ervvachsen, bey der Aussteurung mit nothdürfftigen Kleidern, Leinen-Geräthlein und Bett-Gevvandten versehen. Dahingegen behält die Mutter die völlige administration und Abnutzung der Güter. Solten aber die Vormünder vermercken, daß die Mutter, oder derselben Mann, die Güter ohne deren Consens zu alieniren, oder sonsten mit Schulden zu aggrauiren sich unterstünden, und vernehmen liessen: auf solchen Fall haben sie sich deroselben anzumaßen, und dieselbe von einander zu setzen. Sonst verbleibt es nach dieser Stadt Gevvonheit, Längst Leib, längst Gut, es sey dann, daß etliche Voriahre bevvilliget, und in denen Ehe-notuln etvvas anders versehen vväre.* Ex quo loco simul discimus, quid sibi velit paroemia iuris: *Längst Leib, längst Gut,* quam recte ita interpretatur HERTIVS: (g) *Superstes coniux bonorum vsufructu gaudet.* Similis est SVSATENSIVM, &, qui sibi eorum iura adoptarunt,

(b) LudeWig *ibid. p.* 1304. *& sequ.* (c) Cruf. *ad Statut. Mind. Lib. II. Tit. II. Art. XVI. sequ.* (d) Hert. *paroem. iur. Germ. Lib. I. paroem. LXVIII.* §. 2. (e) Eyben *Part. III. de Tutel. fem. Membr. V.* §. *VI.* (f) Hert. *ibid.* (g) Hert. *ibid.*

runt, LVBECENSIVM (h) sanctio, nisi quod hic additur, vsum fructum illum finiri non modo secundis nuptiis, verum etiam ingressu in monasterium, (*wann sie sich in ein Closter oder Gottes-Hauß einkauffen will.*) Sed quandoquidem ius statutarium Lubecense in omnium manibus est: nos hic tantum e SVSATENSI (hh) quaedam adscribemus: *Ein Mann oder Frau, welche Kinder haben, und nicht wieder zur andern Ehe schreiten, bleiben in voller administration aller Güter, ohn Vnterscheid, welchen dieselbe zukommen, und darf davon keine Rechnung thun, iedoch sind sie schuldig, die Kinder gebührlich daraus zu unterhalten, und denenselben gebührende Aussteuer davon zu geben.* Nec Luneburgi aliam vigere consuetudinem, auctor est HARTWIGVS DE DASSEL. (i) Profert laudatissimus a LVDEWIG (k) etiam testimonium Senatus SVATENSIS, (nisi forte legendum sit, vel SVSATENSIS, vel SVNDENSIS,) in quo anno MDCLXXI. consuetudo istius vrbis ita describitur: *So lange eine Frau in unverrücktem Wittwen-Stand sich befindet, hat sie die freye administration aller Güter und die Abnutzung, zumahlen unberechnet.* Quin & in Prussiam ius istud penetrasse, argumento sunt ea, quae in IVRE PROVINCIALI, (l) & STATVTIS GEDANENSIBVS (m) hanc in rem praecipiuntur.

§. XXI.

Quum ergo ea in re ius SVEVICVM & LVBECENSE tam amice conspirent: mirum sane esset, ac veluti monstro simile, si hic diuortium fecisset IVS SAXONICVM, vnde & istud paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. De illo iam WESENBECIVS: (n) *Moribus*, inquit, SAXONVM, *etiam iure patrio matres administrant, & fructus lucrantur, donec liberi adolescant, & ab iis separentur.* Quam thesin suam probat ex ipso SPECVLATORE SAXONE, (o) vt mirum non sit, ei hac in re adsentitos esse iurisconsultos eximios, IAC. SCHVLTES, (p) REIN. ROSAM, (q) MATTHIAM BERLICHIVM (r) & alios. Sed quamuis iam ante WESENBECIVM

(h) *Ius Lubec. Part.* II. *tit.* II *Art.* VIII. (hh) Henr. Melch. Schütte *de Iure Susat. eiusque & iuris Ciuil. collat.* §. X. (i) Hartw. de Dassel. *Consuet. Luneb. Art.* I. *p.* 149 (k) Ludwig *Opusc. Tom.* II. *p.* 1160. (l) *Ius prou. Pruss. lib.* II. *Tit.* VI. *Artic.* II. §. 6. *p.* 301. (m) *Ius Stat. Gedanens. Part.* II *cap.* V. *art.* IX. (n) Wesenbec. *Paratitl. D. tit. de tutel n.* 5. (o) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI. (p) Iac. Schultes *Quaest. pract.* XLVI *n.* 21. & *in Addit. ad Mod. Pist. Part.* 1. *quaest.* XXVII. *n.* 10. (q) Rosa *in Addit. ad Moller. Part.* II. *Const.* XI. *n.* 12. (r) Berlich. *Part.* II. *Concl.* XII. *n.* 11.

civm eadem scripsissent GLOSSATOR SPECVLI SAX. LATINVS (s) & LVD. FACHSIVS, (t) nec aliter olim pronunciassent collegia iureconsultorum Saxonica: Wesenbecio tamen indignatus BEN. CARPZOVIVS, (u) perinde ac si ille primus mortalium id somnium somniasset, nihil fecit reliqui, vt eius argumenta profligaret. Nec ferre potuit vir ille, iuris Romani amantissimus, PHIL. RICHTERVM, (x) ICtum Ienensem, Wesenbecii suscipientem patrocinium, argumentaque Carpzouii modeste examinantem, sed ei operosas vindicias opposuit in Responsis iuris electoralis. (y) Nactus erat Carpzouius aduersarium, iisdem innutritum principiis. Ambo conuenerant,

Et cantare pares, & respondere parati:

nec deerat caussae RICHTERVS, (z) ceu eius scripta vnumquemque conuincunt. Sed interea Scabini Lipsienses partes CARPZOVII, ceu ipse gloriatur, sequi coeperant, adeoque facile fuit obtinere decisionem electoralem, (a) qua consuetudini antiquae hac quidem in re repudium daretur. Et ita, mirantibus rerum peritioribus, (id ipsum enim est, quod tam salse perstringit loco supra recitato ZIEGLERVS,) iure suo exciderunt matres viduae in Saxonia electorali, annitente potissimum CARPZOVIO, cuius de triumpho iure repetas illud poëtae:

Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

§. XXII.

At quaenam illa sunt argumenta tam luculenta CARPZOVII, (b) quibus ille tamquam alter Pericles vniuersam Saxoniam mouit? Primo negat, illum vsumfructum maternum in Saxonico iure praesidium reperire, eiusue volam vestigiumque occurrere in textu, quem laudarit WESENBECIVS. Deinde eum vel ideo locum habere posse negat, quod fundamentum vsusfructus paterni sit patria potestas, cuius matrem esse participem, neminem, nisi in iure hospitem, dicturum. Addit nonnulla de auctoritate opinionum communium, & doctorum, de consuetudine attestantium, sed quae parum aut nihil ad rem faciunt. Iam quid ad haec RICHTERVS? (c) Dubium esse, ait, quid ex textu IV-

RIS

(s) *Glossa ad Ius prou. lib. I. Art.* XXIII. (t) Fachs. *Differ. Iur. Ciuil. & Sax. Part.* I. *Diff.* XVII. (u) Carpzou. *Part.* II. *Const. X. Defin. XIII. n.* 2. (x) Richt. *Diss. de vsufructu §. V.* (y) Carpz. *Resp. Iur. Elect. lib. VI. tit.* VII. *Resp.* LXX. (z) Richter. *Part. I. Decis.* XVIII. *n.* 11. *sequ.* (a) *Decis. Elect. Sax.* LXII. (b) Carpzou. *Resp. Iur. Elect. ibid.* (c) Richter. *Part. I. Decis.* XVIII. *n.* 14. *sequ.*

RIS SAXONICI (d) probare voluerit WESENBECIVS, & an non eo demonstrare voluerit duntaxat, matrem iure etiam Saxonico ad tutelam vocari. Deinde parum interesse, probetne aliquid iste locus, nec ne. Ius enim Saxonicum auctoritatem suam habere ex obseruantia, hanc autem in Saxonia olim constanter probasse vsumfructum maternum, ceu constet WESENBECII aliorumque ICtorum Saxonicorum testimoniis, quibus fidem derogare nefas videri. Quin si concedi oporteat, WESENBECIVM thesin suam ex illo iuris Saxonici textu perperam probasse: piaculum tamen non futurum esse, excellentis cuiusdam doctoris sententiae adhaerere, licet ex alio principio, aliaque plane ratione. Praeterea vel maxime vrget, non consequi omnino, vt, si mater exsors sit patriae potestatis, ei nec vsusfructus in bonis liberorum a lege possit constitui: vnius rei plures esse posse caussas, multaque concedi matri ex alia ratione, quae patri ob potestatem in liberos attribuantur, veluti, vt consensum impertiatur liberis, inituris matrimonium; vt in ius vocari non possit, nisi impetrata a Praetore venia: vt liberis tutorem testamento dare possit, reliqua. Adhaec vix vmbram hodie superesse patriae potestatis, fateri FRANTZKIVM: (e) & SCHNEIDEWINVM (f) ostendisse, patrem, separatis liberis, vsumfructum in peculio aduentitio amittere, quum tamen separatione illa patria potestas finiri non videatur. Posse ergo & patri, durante potestate, vsumfructum negari, & matri, ea potestate in liberos destitutae, concedi, ob onus alendi educandique, vel alias rationes, quae in patrem non aeque cadant. Reliqua DECISIONIS illius RICHTERIANAE pars in vindicanda doctorum de consuetudine & obseruantia testantium auctoritate, colligendisque ICtorum Ienensium praeiudiciis versatur, quibus omnibus iam non immoramur, id tantum in praesenti monentes, nec CARPZOVIVM malam caussam admodum bene, nec RICHTERVM bonam satis feliciter defendisse.

§. XXIII.

Primo enim in vindicando IVRIS SAXONICI textu (g) WESENBECIVM manifesto deserit RICHTERVS, quum ille eum rectissime allegarit. Ait enim ibi REPKOVIVS: *Hält ein Vater seine Kinder in Vormundschafft nach ihrer Mutter Tod, wann sie sich darnach von ihm scheiden, er soll ihnen* geben

Ffff

(d) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI. (e) Franzk. *Exerc.* II. *Quaest.* IV. *in fin.* (f) Schneidevv. *in Comment. ad tit. Inst. de patr. potest. n.* 11. (g) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.

geben und lassen alles ihr Mutter Gut, es sey ihm dann von Vnglück und ohne seine Schuld abgegangen. Dasselbige soll das Weib den Kindern auch thun, ob ihr Vater stirbt, und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist. Hic inter paternam maternamque tutelam nihil statuitur discriminis, quumque in Saxonia expediti iuris sit, patrem tutorem bonis liberorum aduentitiis vti frui: non male cum aliis doctoribus inde collegit WESENBECIVS, matrem etiam tutricem eodem iure gaudere, donec liberos a se separarit. Equidem paralogismum hic sibi videre visus est CARPZOVIVS, quia addatur: *und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Eodem enim argumento probari posse, vnumquemque tutorem, etiam extraneum, bonis pupilli vti frui debere: & inter omnes tamen constare, qui artem ratiocinandi bona fide imbiberint, nihil omnino probari argumento, quod nimium probet. Sed inciuile est, legem ita interpretari, vt rationem non habeas *παραλληλισμῦ* & *coniunctorum origine & loco*, ceu ea vocauit HVGO GROTIVS. (h) Sane cum textu nostro coniungendus est alter, qui ita se habet: (i) *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Iahr zu Iahr des Kindes Gut berechnen. Wo aber der Vormund auch Erbe mit ist,* (id quod de matre vel maxime verum est, k) *so darf er niemand des Kindes Gut berechnen.* Iam ergo concedimus, eadem, quae de patre dicuntur in textu IVRIS PROVINCIALIS *Lib. I. Art. XI.* non modo ad matrem, sed & alios agnatos proximos pertinere, nec tamen ideo plus iusto probare argumentum WESENBECII. Sensus enim totius loci, CARPZOVIO parum intellecti, hic est: Matre defuncta pater est ordinarius liberorum tutor in bonis maternis, eaque administrat, fructusque inde omnes percipit, nec ad rationes obstrictus est, sed officio suo functus dicetur, si liberis a se separandis saluam reddiderit substantiam, adeo vt nec damnum in ea praestare teneatur, nisi sua culpa datum. Eadem matris iura sunt, vbi pater decesserit, siquidem & ipsa fructus omnes tamquam tutrix, a natura ipsa constituta, eaque ἀνεκλόγιστ@ν percipit, separandisque non nisi saluam restituit substantiam. Denique & eodem iure vtitur *ein ieglich Mann*, quilibet alius tutor, puta legitimus, seu agnatus, modo spes ei proxima sit hereditatis. Ita &, quod ad alterum CARPZOVII argumentum attinet, ei profecto neruos omnes

(h) Grot. *de Iure belli & pac. lib.* II. *cap.* XVI. § VII. (i) *Ius prou. Saxon. lib.* I. *Art.* XXIII. (k) Styk. *de Success. ab intestato Dissert.* II. *cap.* I. §. III.

omnes incidere potuisset RICHTERVS, si ostendisset, iure Germanico matrem non minus, quam patrem in liberos potestatem exercuisse, eamque, mortuo alterutro parente, liberisque adhuc impuberibus, tutelae nomine venisse, alioquin administrationem illam iure istius potestatis durasse quibusdam locis, vsque dum liberi essent separati, alibi, vti Hamburgi & in Westphalia, quamdiu vixerit, modo ad secundas nuptias non transierit. Sed haec exspectanda non erant a iurisconsulto temporibus illis, quibus floruere RICHTERVS & CARPZOVIVS. Nam & haec ignorare tum in laude ponebatur, & si quis ausus esset tam inaudita loqui, non defuturus profecto fuisset, qui hominem miserum non mitius acciperet, quam TABOR nouatorem illum, bono publico natum, HERM. CONRINGIVM.

§. XXIV.

Enimuero quamuis in Saxonia electorali vsumfructum illum obliterarit immoderatus iuris Romani amor: in aliis tamen prouinciis Saxonicis & vicinis diligentior mansit moris tam antiqui custodia. Per vniuersam enim Thuringiam vsumfructum matri viduae etiamnum concedi, docent RICHTERVS, (l) STRVVIVS, (m) SCHILTERVS, (n) LYNKERVS (o) & alii. In eo tamen ibi discessum a reliquorum Germanorum consuetudine, quod vsusfructus iste non durat ad dies vitae, sed, vti RICHTERVS pronunciari solere scribit, *bis die Kinder zu ihren mündigen Iahren kommen, und nicht mehr von der Mutter ihren Vnterhalt erlangen:* id quod procul dubio ex ICtorum ingenio est. Sinceriorem enim atque incorruptiorem hanc consuetudinem in ipsa Thuringia seruarunt Mulhusini, vbi STATVTIS (p) cautum, *daß das überbleibende Theil*, (pater vel mater,) *bleibe ein Herr aller Güter, vvelche sie beyde nach der Einseegnung oder Priesterl. Trauung und beschrittenem Ehebette mit einander zusammengebracht, ervvorben, ererbet und besessen haben. Vnd daß die Kinder keine vvürckliche Anfoderung an solchen Gütern haben, so lange der überbleibende Vatter oder Mutter am Leben, und im Wittvvenstande bleibet.* In principatu Anhaltino idem ius passim olim obseruatum esse, vel ex verbis LEGVM PROVINCIALIVM ANHALTINARVM (q) colligas: *Wir befinden aus täglichen Klagen, daß in unsern Landen*

 viel

(l) Richter. *ibid. n.* 32. (m) Struu *Synt. Iur. Ciu. Exerc.* XII. § V. (n) Schilter. *Exerc.* III. §. XII. (o) Lynker. *Diss. de matr. pot. in lib.* §. *XV.* (p) *Statut. Mulhus. lib.* IV. *Art. XX.* §. I. *& sequ.* (q) *Fürstl. Anhalt. Landes-Ordnung. Tit. XLV.*

viel vviedervvärtige Gevvonheiten enthalten, vvie die Erbschafften pflegen genommen zu vverden, sonderlich vvann sich Todes-Fälle zvvischen Mann und Weib zutragen, daß die Frauen, die überbleiben, vvieviel Kinder auch verhanden seyn mögen, oder vvie sonst ihre Habe ehedem beschaffen gevvesen, an etlichen Orten die Güter alle, an etlichen die Helffte, nehmen. Vbi illud: *die Güter alle nehmen* procul dubio intelligendum de vsufructu, quo superstes in bonis communibus ad dies vitae gaudebat, modo ad secunda vota non transierit. Nam Seruestae, vrbe istius tractus facile principe, statutum huiusmodi etiamnum obseruari, KOEPPENIVS (r) testatur.

§. XXV.

Quae hactenus ex tot variarum prouinciarum vrbiumque statutis decerpsimus, ea neminem, vti opinor, dubitare patientur, quin vsusfructus ille maternus, qualis in STATVTO HAMBVRGICO describitur, ex iure antiquo & genuino Germanorum descendat, & olim in vniuersa Germania obtinuerit, priusquam eum loco cedere coegit ius Romanum, & iurisconsultorum, illi vnice innutritorum, auctoritas. Iam itaque dispiciendum porro, quodnam sit verum ac genuinum istius vsusfructus fundamentum. Qui illud in sola tutela materna quaerunt, quod nonnullis facere videntur WESENBECIVS (rr) & BERLICHIVS, (s) procul dubio falluntur? Quamuis enim ei sententiae faueant, quae paullo ante ex iure WISIGOTHICO & SAXONICO vidimus: non tamen ex tutela sola potest explicari vsusfructus, qui plerisque locis non maiorennitate, sed vel liberorum separatione, vel secundis nuptiis, finitur, quin alibi ad mortem vsque parentis superstitis durat. Nec sane ea mens fuit doctissimi WESENBECII, quippe qui diserte addit, *matres IVRE PATRIO administrare.* Nec male. Parentis enim vtriusque potestatem in liberos adhuc impuberes & minores Germanis vocari consueuisse TVTELAM, patet ex loco elegantissimo, quem ex STATVTIS ILMENSIBVS anno MCCCL conditis excerpsit SCHILTERVS: (ss) *Wer eines Kauffmannes Son, des Formunde sin Vater unde sine Mutter sind, lesset spelen, addir vveret, addir sine Kleyder lesset abeziben in synem Huse, der sol des Geldes üme noch synen Erben nimmer gegeben. Vnde der vvirt sal rümen, aizo lange, das her Gnade an Herren unde an Bürgern vindet.*

Non

(r) Koeppen. *lib. I. Obs. CXXIX. n. 20.* (rr) Wesenbec. *Paratitl, D. de tutel. n. 5.* (s) Berlich. *Part. II. Concl. XII. n. 11.* (ss) Schilter. *Exerc. ad Pand. XXXVII. §. XLII. not. a. p. 610.*

Non magis expeditum eſt, quod RICHTERO, (t) STRVVIO (u) & LYNKERO (x) in mentem venit, vſumfructum hunc matri deberi, tamquam praemium educationis ac ſollicitudinis. Quamuis enim ſpecioſa videri poſſit haec ratio in Thuringia, vbi, ceſſante alendi educandique officio, etiam vſusfructus ille exſpirat: ei tamen locus non erit Hamburgi, Suſati, Lubecae, ac ne Mulhuſi quidem, quia ibi vſusfructus ille non niſi cum vita matris vſufructuariae finitur. Si dixeris, ipſam priſtinorum beneficiorum memoriam ibi hoc efficere, vt vſusfructus, etiam ceſſante educationis onere, indulgeatur: difficulter admodum reddes rationem, cur mater eo beneficio excidat, ſimul ac pertaeſa viduitatis, ad ſecunda vota tranſire decreuerit. An enim ideo minus obſtricti erunt liberi ad gratias matri honeſtae referendas, quia iure ſuo vſa iterum nupſit? LAMBERTVS GORIS (y) & DAV. MEVIVS (z) iſtum vſumfructum repetunt a communione illa bonorum vel κοινοπραξίας, quae inter coniuges eſt. Sed nec id facile admiſerint in Thuringia, aliisque quibusdam locis, vbi ignoratur vniuerſalis illa inter coniuges bonorum ſocietas. Saltim inde colligent, non ſolam illam bonorum communionem eſſe cauſſam beneficii, quod coniugi ſuperſtiti, ſoluta per mortem ſocietate, competit.

§. XXVI.

Nos itaque comparatis rebus omnibus, quae huc facere videntur, ſubductisque rationibus, ſummam hanc facimus cogitationum noſtrarum, iure Germanico arctiſſimam inter coniuges fuiſſe ſocietatem, ex ea natam eſſe communem vtrique parenti poteſtatem in liberos, & ex aequa denique illa parentum poteſtate vſumfructum illum coniugis ſuperſtitis prono alueo fluxiſſe. Quae omnia, quum vulgo non ſatis comperta ſint, ordine probare iuuabit. Et communionem quidem illam bonorum inter coniuges iam alii ſatis ſuperque demonſtrarunt. Quum enim apud Germanos, Celtasque omnes, mulieres, teſtibus VARRONE, (a) DIODORO SICVLO, (b) STRABONE (c) ipſoque TACITO, (d) a viris non modo in ſocietatem lecti & dignitatis, ſed & laborum periculorumque adoptarentur, adeo, vt illae ne quidem extra bellorum caſus & pe-

Ffff 3

(t) Richt. *Part.* I. *Deciſ* XVIII. *n.* 11. *ſequ.* (u) Struu. *Exerc.* XII. §. *V.* (x) Lynker. *Diſſertat. citat.* §. *XV. p.* 19. *& ſequ.* (y) Lamb. Goris. *Prodr. Aduerſar. l. c.* (z) Meu. *ad ius Lubecenſ. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII (a) Varro *de re ruſtica lib.* II. *cap.* X (b) Diodor Sicul. *Bibliotb. lib.* IV. *cap.* IV. (c) Strabo *Geogr. libr.* III *p.* 165. (d) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XVIII.

& pericula essent: recte inde collegerunt maiores, non solum bona omnia & onera, sed & iura, inter coniuges communia esse oportere, adeoque & potestatem in communes liberos parem vtrique coniugi esse concedendam. Obseruarunt id iam pridem ICti egregii, HVB. GIPHANIVS, (e) GEORGIVS SCHVLZIVS, (f) CASP. ZIEGLERVS, (g) FELTMANNVS, (h) THOMASIVS, (i) & alii, quorum sententia priscis Germanorum legibus ac monimentis, ipsisque, qui quotidie oculis nostris obuersantur, moribus quam maxime consentanea est. Primo enim leges veteres Germanorum matri diserte tribuunt potestatem, & eamdem quidem, quae patri adscribitur, ceu docent loca, quae ex lege WISIGOTHICA & BVRGVNDICA iam supra (§. XV. XVI.) protulimus. Deinde apud Germanos non solum noti sunt *Vaterlose*, sed & *Mutterlose Wayssen*, & tunc demum puer puellaue immaturae aetatis pro pupillo vel pupilla habetur, si vtrumque parentem amiserit, quod itidem supra (§. XV.) lege WISIGOTHICA cautum esse diximus. Atqui absurdum esset, sibi concipere pupillum matre orbatum, si, vti iure Romano, ita Germanico, matri nihil in liberos potestatis fuisset. Accedit, quod matris non minus, quam patris consensum requirere tenerentur liberi in Germania, non solum in sponsalibus & nuptiis, sed & in alienationibus, donationibus aliisque actibus, ex quibus detrimenti quidquam capere possent. Exstat huius generis exemplum apud illustrem a LVDEWIG, (k) qui in Reliquiis MSC. inter alia edidit diploma Burchardi, Comitis in Valkenstein, quo anno MCCCXXX. ecclesiae Halberstadiensi tradit castrum in Valkenstein & castrum in Engersleben, cum oppido & omnibus proprietatibus, *idque* CONSENSV MATRIS *suae, dominae Luitgardis, & aliorum, quorum* CONSENSVS *requirendus fuerat, ad id* SPECIALITER *accedente.* Similiter apud AVB. MIRAEVM (l) reperitur diploma Godofredi Bullonii, qui anno MXCIV. monasterium S. Petri Bulloniense praedio quodam locupletaturus, his verbis vtitur: *hanc meam intentionem quum retulissem* MATRI *meae*, IDAE, *praedicti ducis filiae, & fratribus meis*, BALDVINO *&* EVSTACHIO, *eorum deinde consilio &* CONSENSV VOLVNTARIO *ecclesiam nostram nostri proprii & hereditarii iuris de Baseio- desti-*

(e) Hub. Giphan. *Comment. ad tit. Inst. de patr. potest.* (f) Schulz. *in Synopsi Inst. eod. tit. lit. b.* (g) Ziegler. *in praefat. ad Not. & Animadu. in Hug. Grot. de Iure bell & pac.* (h) Feltm. *Spicil. Inst. Disp. V. th. XXI.* (i) Thomas. *de vsu pract. doctr. Inst. de patr. pot. cap.* II. §. X. (k) Ludevv. *Reliqu. MSC. Tom.* VII. *p.* 447. (l) Aub. Miraeus *in Cod. Donat. piar. cap.* LXVI. *p.* 77. *edit. nou.*

destinauimus & donauimus. - - Quod donum vt ratum & firmum esset, eamdem MATREM *meam & fratres meos mecum Bulonium duxi, & in praesentia optimatium meorum vestituram praedictae ecclesiae in Baseio* SIMVL *deposuimus super altare beati Petri.* Eodem modo, consensum maternum in alienationibus se adhibuisse, fatentur anno MXLIII. Wennemarus, dominus de Lileriis, (m) & anno MLXXIX. Waltherus Ribodimontanus. (n) Quin tanta fuit matrum in liberos potestas, vt Gisla Gandauensis, *secundum mundanae dignitatis gloriam*, vti ipsa ait, (o) *liberis orta parentibus, & satis ingenua*, anno MCCC se cum tota sua sobole tradiderit B. Gertrudi in seruitutem, quod & anno MCXXXIII. fecisse animaduertimus Tungerloae Adelam, *nobilem matronam*, (p) *ea conditione, vt omnes posteri eius, qui de semine eius procrearentur, tam viri, quam feminae, singulis annis pro capitali censu vnum denarium Antuerpiensis monetae in natiuitate B. Mariae saepe dictae ecclesiae persoluere deberent, & sex in matrimonio contrahendo, & sex in obitu eiusdem monetae.* Quae omnia sane ita comparata sunt, vt sine potestate matris in liberos intelligi vix possint.

§. XXVII.

Iam ergo ex ea potestate, quae non in iure vitae & necis, aut iure venundandi, nec in iure omnia indistincte per liberos adquirendi, sed in iure educandi elocandique liberos, bonaque eorum liberrime & sine onere rationum reddendarum administrandi constitisse videtur, recte colligebant Germani, mortuo patre matrem eam potestatem, (quam liberis impuberibus etiam *tutelam* adpellabant,) in solidum exercere, &, quamuis hi forte, quod ad personas attinet, nuptiis vel separata oeconomia ea potestate materna exirent, matrem tamen obstrictam non esse ad bona liberis reddenda, potestatemque sibi in his competentem dimittendam, nisi per secundas nuptias ipsa in alienam familiam transiret. Hinc facile intelligimus, cur WESENBECIVS (q) matrem *patrio;* BERLICHIVS (r) *paterno iure* hunc vsumfructum capere scripserint, & cur in statutis MVLHVSINIS (s) ratio huius vsusfructus ex potestate illa materna diserte reddatur, dum ibi legimus: *Kommen zwo Personen ohne Kinder zusammen in rechter Ee, und erzeugen in der-*

(m) Miraeus *Dipl. Belg. lib.* I. *cap. XXX. p.* 150. (n) Idem *ibid. cap. XL. p.* 163. (o) Idem *Donat. Belg. lib.* I. *cap* XVIII. *pag.* 348. (p) Idem *Notit. Eccles. Belg. cap.* LXXIV. *p* 686. (q) Wesenbec. *l. c.* (r) Berlich. *l. c.* (s) *Statut. Mulhusin. lib.* IV. *Art. XX.* §. I.

derselben Ehe Kinder mit einander: stirbt alsdann derselben Eheleute eines, so behält das überbleibende die väterliche und mütterliche Gevvalt über die mit einander erzeugte Kinder, und bleibt ein Herr aller Güter. &c. Quamobrem iste vsusfructus Germanicus nihil aliud est, quam continuatio maternae potestatis atque cum ea coniunctae communionis bonorum, quippe quae morte vnius solui non videbatur, sed separatione demum aut secundis nuptiis, ceu recte post LAMBERTVM GORISIVM (t) vidit MEVIVS. (u)

§. XXVIII.

Reliquum est, vt quid iustum sit circa vsumfructum illum maternum, paullo accuratius explicemus. Quaeri autem occasione STATVTI HAMBVRGENSIS poterit, quaenam matres hoc iure gaudeant? in quonam earum ius onusque cum illo coniunctum consistat? & quamdiu denique illud saluum habeant? Quae quidem suo ordine iam breuiter explicare iuuabit. Primo itaque ex statuto nostro facile patet, illas demum matres hoc vsufructu gaudere, quae ad mortem vsque maritorum cum hoc in iusto matrimonio vixerunt. Id enim satis perspicue docent verba: *vvann auch der Mann todes verfahren, und seine Ehefrau, samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachgelassen vvürde.* Requirit itaque statutum mortem mariti, superstitem coniugem, & liberos ex eo matrimonio natos. Quae quum sine iusto matrimonio non intelligantur, (x) facile patet, eam dispositionem iuris nec ad concubinas, nec ad vxores a marito diuertentes, vel ex iusta caussa separatas, pertinere. Idque & alia statuta, ex quibus supra nonnulla decerpsimus, desiderant. Coloniense enim supponit, *daß Eheleute bey einander sitzen in ehelichen Staat, Bremense, dat tvvo Lüde tosamen kommmen, Mann und Frauen in Echtschup, Mulhusinum, daß zvvo Personen zusammen kommen in rechter Ehe.* Omnia autem in eo conueniunt, maritum, constante matrimonio, decessisse. Eiusque rei iustissima omnino caussa est. Quum enim hic vsusfructus ex matris potestate in liberos; haec ex communione illa ac societate, quae inter coniuges Germanos intercedit, arctissima proficiscatur: (§. XXVI.) consequens est, vt vsusfructus iste concipi non possit in bonis, a concubinario vel stupratore relictis. Nec enim liberi naturales & spurii iure nostro patrem habere, nec inter parentes illorum vlla communio

(t) Lamb. Goris. *Prodr. Aduers. cap. XXI. §. III.* (u) Meu. *l. c.* (x) §. *pen. Inst. de nupt.*

nio intercedere intelligitur. Hinc si quid possidet concubina vel stuprata, in eo plena proprietate gaudet, nec prius filius illegitimus ex eo quidquam sibi iure vindicat, quam mortua matre, cui ab intestato omnino succedit. Nec locus erit huic vsuifructui, matrimonio ante mariti obitum per diuortium soluto. Vti enim recte obseruauit MEVIVS, (z) ille vsusfructus inde est, quod bonorum communio, natis & superstitibus ex connubio liberis, qui imaginem patris repraesentant, ante diuisionem continuatur, non secus, ac si maritus adhuc superstes esset. Iam, facto diuortio viuo adhuc marito, procul dubio soluta est illa societas, & proinde inter viduam & liberos continuari non potest. Vnde eleganter, & plane ex principiis iuris Germanici, scribit GREGORIVS THOLOSANVS: (a) *Etsi mariti corpus exstinctum est, animorum tamen consensus remanet, & sepulti mariti portio vidua censetur, quae memoriam pristinae societatis perpetuo retinet, & in sepulcro veneratur, quamdiu foedus & vinculum cum eo disrumpere non cupit.* Quemadmodum itaque ius Romanum viduam retinere patitur defuncti mariti forum & domicilium, (b) dignitatem, (c) priuilegia, iura ac immunitates, (d) perinde ac si maritus adhuc in viuis esset: ita Germani hoc ad ipsa bona protulerunt, nec ad familiam erciscundam eam adegerunt, quia illam κοινοπραξίαν etiam mortuo alterutro coniuge crediderunt continuari. Quo beneficio plane indignae censentur vxores perfidae, adeo vt iis praeter alimenta nihil attribuant leges Hamburgenses. (e)

§. XXIX.

Deinde & id STATVTVM exigit, vt ex marito & vidua superstites sint liberi, siue vnus siue plures. Si enim orbus decessit maritus, nec pactis dotalibus aliud cautum reperitur, exsoluto ex bonis communibus aere alieno, semissem eorum, quae supersunt, sibi retinet vidua, altero semisse mariti proximis cognatis relicto, prout id ex bonorum communione fluit. (f) Et ea quidem in re paullo deterior est vxorum Hamburgensium, quam Lubecensium, conditio, siquidem hae, non exstantibus liberis, bona illata praecipiunt, & tunc demum quod reliquum est, aequa lance diuidunt cum mariti heredibus. (g) Contra

(z) Meu. *ibid. n. 6. sequ. p. 379.* (a) Greg. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. IX. cap. IV. n. 12.* (b) *L. 9. C. de incol. l. 65. ff. de iudic.* (d) *L. 2. C. de episc. & cleric. l. 3. pr. C. de priuil. scholar.* (e) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. XI.* (f) Idem *ibid. Art. VIII.* (g) *Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XII.*

tra hoc casu, salua obsignatione & descriptione inuentarii, per integrum annum viduae Hamburgensi debentur habitatio atque alimenta vna cum famulitio suo, itemque vestes lugubres, nisi vel pactis dotalibus, vel transactione, inter eam atque heredes inita, aliter conuenerit. (h) Sunt qui eiusmodi statuta, quibus vxor repetitione illatorum priuatur, paullo iniquiora existimant, vel ideo, quod, iudice POMPONIO, (i) *dotis caussa semper & vbique praecipua est, & reip. interesse videtur, dotes mulieribus conseruari, quum dotatas esse feminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem, maxime sit necessarium.* Et hinc saepe in Scabinatu Lipsiensi quaesitum meminit DANIEL MOLLERVS, (k) valeatne huiusmodi consuetudo, an optio nihilominus relinquenda sit mulieri, vel quotam bonorum mariti accipiendi, vel ea repudiata dotem illam repetendi? Enimuero quid prohibet, quo minus consuetudo deroget iuri communi, & ratione naturali non subnixo, & salus patriae moribus in subsidium duntaxat recepto? Est hoc vetus, at ineptum, praeiudicium, statuta coercenda esse ex iure communi, quod ipse MOLLERVS loco illo paullo ante laudato solide refellit. Ceterum, vt ad rem redeamus, ex iis, quae diximus, facile patet, eam demum viduam vsufructu illo gaudere, quae mater sit, liberosque e priore matrimonio habeat superstites, siquidem improlis partem bonorum communium non iure vsufructuario, sed iure dominii capit, de eaque libere inter viuos mortisque caussa disponit.

§. XXX.

Quid vero si exstent quidem liberi, sed quidam iam separati sint data bonorum portione? Tunc sane notum ac prouocatum est, his nihil amplius spei superesse in hereditate paterna maternaue, si alii supersint nondum separati. In fauorem enim liberorum consortium aliorumque semper fit separatio, vnde & ipsa separatione illi soli ad successionem vocari intelliguntur. (l) Quod & STATVTVM HAMBVRGENSE (m) ita confirmat: *Wann Kinder durch ihre Eltern mit gewissem Gute ausgesteuret, und sie sambt zweyen ihrer nächsten Freunden damit zur Zeit ihrer Ehelichung friedlich: können sie ferner mit andern ihren Brüdern und Geschwistern in Vater- oder Mütterlichen Gütern nicht erben, es sey dann, daß es anders verabschiedet und beredet worden.* Itaque

(h) *Stat. Hamb ibid. Art. X.* (i) L. 1. *ff. solut. matr. dos quemadm. repet.* (k) Moller. *Semestr. libr. II. cap. XLI.* (l) Mev. *ad Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XXXIII. n. 160.* (m) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. II.*

que mater superstes tunc vsufructuaria est ratione liberorum nondum separatorum, non ratione eorum, quibus iam certa bonorum pars rite ac more maiorum adsignata est. Quod & tunc obtinet, si, mortuo iam alterutro coniuge, superstes liberos a se separet, tunc enim bona itidem iure proprietatis possidet, & ad secunda transiens vota, illa, exclusis separatis, ad liberos ex posteriore matrimonio nascituros deuoluit, ceu STATVTO diserte cautum est. (n) Separationem enim ex statuto aiunt vim renunciationis habere, (o) & abdicationis, & e domo paterna propulsionis instar esse, (p) quin liberos & parentes ipso segregationis momento mori, censetur, (q) quum paria sint, filium non exstare, & exstare quidem, sed succedere non posse. (r)

§. XXXI.

Praeterea non promiscue matrem ad hoc beneficium vocat IVS HAMBVRGENSE: sed tum demum, si frugi est, & rem familiarem prudenter curat. Verbis enim vtitur: *So lange sie vvohl Hauß hält*, vt paullo ante de patre; (s) *Bleibt der Mann Wittvver, und stehet seinen Dingen vvohl vor.* Itaque non credentur bona viduae lasciuae & prodigae, quae impensarum nec finem nec modum facit, vel quae ob furorem, insaniam, aut insignem stupiditatem rebus superesse non potest. Quum enim procul omni dubio matri tam liberam administrationem ideo potissimum indulserint Germani, quod de eius pietate ac diligentia spem maximam concepissent: consequens sane est, vt si ea spes decollet, viduaque, fruges tantum consumere nata, genio indulgeat manifesto, vel rei gerendae inepta sit, etiam beneficio illi locus esse non possit. Huiusmodi enim feminae mandes, quaeso, si quid recte curatum velis. Quid vero si, quae initio, tamquam mater frugi, rei familiari praefuit, postea, tamquam Circeo epoto poculo, extemplo sui dissimilis facta, bona abligurire & res bene partas stolide dissipare coeperit? Ne tunc quidem dubium est, quin vsumfructum illico finiri oporteat. Statutum enim ait, ei locum fore, *so lange dieselbe vvohl Haus hält*, ex eoque consequitur, vt si a pristina frugalitate ad prodigalitatem ruat, beneficio illo merito excidat. Idque & MEVIVS (t) & MANZIVS (u) in

 casu

(n) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* VII. (o) Goedd. *Consil. Marpurg.* XXVI. *n.* 4. & *Conf.* LXVII. *Vol. I.* (p) Cothm. *Consil.* XXV. *n.* 23. *Vol.* III. (q) Hartm. Pistor. *Consil.* II. *n.* 24. *Vol.* II. (r) *Glossa ad l.* 14. *ff. de inoff. test.* (s) *Stat. Hamb. Part.* III. *tit.* III. *Art. V.* (t) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II *Art.* VIII. §. 55. *p.* 384. (u) Casp. Manz. *de Curator. n.* 172.

casu simili concedunt, quorum hic tunc vel ad familiam ercifcundam deueniri, vel curatorem, qui administret, constitui oportere tradit; ille autem prius facilius admissum iri scribit, idque non sine ratione. Interest enim ipsorum liberorum, existimationi matris etiam improbae parci, nec ei inuri notam, liberis ipsis non minus, quam illi, dedecori futuram. (x) Hoc casu autem curatoris constitutio, quae alioquin in accusatione suspecti tutoris pro remedio seruandae famae habetur, magis omnino sugillaret existimationem matris, quam bonorum communium diuisio, ac proinde haec illi merito erit praeferanda.

§. XXXII.

Denique ex ipso statuto liquet, vsumfructum non nisi matri viduae constitui: *so lange dieselbe bleibt unverehlichet.* Sed quum de eo infra opportunior futura sit dicendi occasio: potius ad alterum, quod expensuros nos diximus, caput, progredimur. Iam enim praecipue quaeritur, quo iure vidua in bonis communibus gaudeat, quibusque cum oneribus coniunctum sit istud beneficium? Vocauimus hoc ius VSVMFRVCTVM MATERNVM? Quamuis enim istud vocabulum in STATVTO NOSTRO non exprimatur, in aliis autem similibus matri plane *dominium* attribuatur, veluti in Mulhusino & in consuetudinibus Bambergensibus IVSTI VERACII, in aliis sola *administratio* vel *possessio.* e. g. in IVRE PROVINCIALI SVEVICO, & aliis statutis supra citatis: facile tamen patet, non alio nomine ius illud, quatenus in bonis mariti se exserit, venire posse, quam vsusfructus. Nudam administrationem matri nemo attribuet, quia infra adparebit, eam ad rationes reddendas non esse obstrictam. Nec dominium illi competere quisquam adseuerabit, quum bona sint communia pro indiuiso, adeoque mater liberos tamquam heredes patris a parte dominii excludere non possit. Accedit, quod, vti mox demonstrabitur, mater bona ista pro lubitu alienare aut diminuere nequeat, saluamque adeo praestare debeat eorum substantiam. Vnde sane nihil aliud relinquitur, quam vsusfructus, quem matri etiam diserte tribuunt non modo Thuringi, Westphali, aliique, quorum leges moresque supra descripsimus, sed & doctores tantum non omnes, qui de eiusmodi statutis egerunt, veluti RICHTERVS, (y) COTHMANNVS, (z) GORISIVS, (a) MEVIUS (b) & alii. Quamuis fatendum sit, apud Ger-

(x) *arg. l. 9. ff. de suspect. tut.* (y) Richt. *Part.* I. *Dec.* XVIII. (z) Cothm. *Vol.* II. *Consil.* XCV. *n.* 35. (a) Goris *Prodr. Aduersar. cap.* XXI. (b) Meu. *Part.* II. *Iur. Lub. tit.* II. *Art.* VIII. *n.* 25.

Germanos vſumfructum veteri iure multo fuiſſe pinguiorem, quam apud Romanos, & hinc a SCHILTERO (c) & THOMASIO (d) rectius ad ſpecies dominii vtilis, quam ad ſeruitutes perſonales, referri, atque inde fortaſſis eſſe, quod IVSTVS VERACIVS & STATVTA MVLHVSINA ipſum dominium attribuunt matri viduae.

§. XXXIII.

Quaeſtionem hic mouent, vtrum omnes fructus ſuos faciat mater vſufructuaria, an tantum ſolummodo lucretur, quantum ad alimenta opus ei eſſe videatur? Refert ſane MEVIVS, (e) poſterius argumentis quibusdam adſtruere non neminem voluiſſe, quae paucis audire animus eſt. Primo, inquit, IVS LVBECENSE, (f) noſtro fere ſimile, rationum reddendarum oneri ſubdit patrem ipſum, durante viduitate vſufructuarium, quod fieri non poſſet, ſi fructus omnes, ſicuti iure Romano, tamquam ſuos perciperet, quia de ſuis rationem nemo reddit. (g) Deinde non praeſumitur, ſtatutum viduam ad aliam conditionem transferre voluiſſe, ac in qua, dum maritus vixit, fuit. Quo poſito, & mortuo marito praeter victum atque amictum nihil ſibi vindicabit ex bonis communibus. Accedit, quod GAILIVS, (h) MENOCHIVS, (i) MASCARDVS, (k) SVRDVS, (l) aliique doctores celeberrimi obſeruarunt, vſumfructum omnium bonorum, vxori teſtamento relictum, fauore liberorum reſtringi ad alimenta, non autem plenum vſumfructum, quo omnis vtilitas ad viduam transferatur, eo ipſo datum intelligi. Tum porro iure communi prohibitum nouimus, ne viduae vſusfructus bonorum omnium ita relinquatur, vt reliquum liberis nihil ſit, praeter proprietatem. (m) Cui quum ſtatuto diſerte non ſit derogatum, nihil videtur obſtare, quo minus tam ſalubris ſanctio hodienum obſeruetur. (n) Praeterea, ſi vſusfructus formalis matri viduae concederetur: nudum liberis ſupereſſe videretur heredum nomen, nihilque vtilitatis, quod alioquin hoc vocabulo comprehenditur, ad eos pertineret. Denique, quod iniuſtiſſimum videbitur, hoc vſufructu integro ac formali maximum detrimentum inferretur legitimae liberorum portioni,

(c) Schilter. *Exerc.* XVII, *19. 20.* (d) Thomaſ. *Not. ad Inſtit. tit. de vſufr p.* 157. (e) Men. *ibid. n. 26 p.* 381. (f) *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *Art. XII.* (g) L. 21. *C. mandat.* (h) Gail. *Obſ. lib.* II. *cap. CXLIV. n.* 2. (i) Menoch. *lib II praeſ. CXXXIX. n.* 4. (k) Maſcard. *de Probat. Concl. CXLIX. n.* 18. (l) Surd. *de Aliment. Tit.* II. *quaeſt. XV. n.* 12. (m) *Nouell. XVIII. cap. III. verſ. prohibemus.* (n) L. 27. *C. de teſtam.*

oni, quae tamen numquam censetur comprehensa, dato vsufructu in bonis parentum, sed semper excepta intelligitur, testibus GAILIO (o) & PEREGRINO. (p) Haec ille ὁ δεῖνα, qui vsumfructum istum matris statutarium profligare, eoque ipso vel de iure ciuili Romano, vel de liberis bene mereri studuit. Quemadmodum itaque iam MEVIVS (q) eius sententiam ex iure statutario Lubecensi erudite refellit: ita illa non magis concinna est statuto nostro, in quo matri nihil iniungitur, quod liberis reddere ac praestare teneatur, praeter alimenta & dotem, vel subsidium maternum congruum. (*Alimenten und Ausstattung.*) Atqui exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis, extra omnem dubitationis aleam positum est. (r) Praeterea supra diximus, rationem huius beneficii esse communionem inter coniuges arctissimam, & maternam, quae inde prono veluti alueo fluit, potestatem. Quum itaque communio illa, etiam mortuo patre, continuari censeatur: consequens sane est, vt viduae vsufructuariae eadem indulta sint statuto, quae maritus ex istis rebus habiturus esset, si vxori fuisset superstes.(s) Ei enim STATVTVM HAMBVRGENSE hac quidem in re per omnia aequare voluisse viduam, liquido adparebit, si articulum III. cum V. paullo accuratius contenderis. Ad argumenta illa superiora iam a MEVIO (t) tam solide responsum est, vt actum agere & aliena expilare scrinia merito religioni nobis ducamus.

§. XXXIV.

Fructus itaque omnes suos facere matrem viduam, vbicumque similia statuta exstant, constanter adfirmant PECKIVS, (u) COTHMANNVS, (x) ZOLNERVS. (y) Nec aliud vsus quotidianus, optimus statutorum interpres, docet, vt frustra sint, qui ex iure ciuili subtilissime philosophantur, siquidem hoc numquam nos Germani nisi in subsidium, & saluis moribus atque institutis patriis, recepimus. At quaeritur, an ad omnia, quae vsufructuariis iniungunt leges, & mater vidua obstricta sit? Et primo quidem, quod de vsufructuariis tradunt doctores, eos ad conficiendum inuentarium teneri, (z) ad matrem etiam procul dubio

(o) Gail. *ibid. n. 1.* (p) Peregrin. *de Fideicomm. Art. XII. n. 39.* (q) Meuius *ibid. n. 34 sequ.* (r) L. 12. *§. vlt. ff. de instruct. & instr. leg.* (s) Cothman. *Vol.* III. *Consil.* XXXIX. *n.* 31. (t) Meuius *ibid. n. 40 sequ. p. 381. sequ.* (u) Peck. *de Testam. Coniug. lib. V. cap. VI. n. 2.* (x) Cothm. *Vol.* III. *Consf. XXXIX. n. 55. sequ.* (y) Zolner. *in subscript. illius consilii Cothmanniani.* (z) Gail. *lib.* II. *Obs. CLXV. n. 10.* Caualcan. *de Vsufr. mul. relict. n. 142. sequ.*

bio pertinet. Primo enim bona, quae adminiſtrat, non ſunt omnia in eius dominio, ſed pro indiuiſo etiam ad liberos pertinent. Exhibitio autem inuentarii incumbere videtur omnibus, qui res alienas adminiſtrant, adeoque etiam vſufructuariis. (a) Deinde idem probat STATVTVM HAMBVRGENSE, (b) generatim ſanciens: *Ferners, da jemande auf ſeine Lebezeit der Beſitz oder genieſslicher Brauch aller oder etlicher Güter vermacht, ſoll derſelbe gleichfals von allen ſolchen ein Inuentarium aufrichten.* In eo tantum differt vſusfructus legato relictus ab hoc legitimo, quod hic non praeciſe inuentarium, a perſona iudiciali confectum, deſideratur. Nam quod poſtremum argumentum eſt, ex moribus Hamburgenſium mater iterum nuptura ad diuiſionem bonorum communium obſtringitur, eaque fieri non poteſt, niſi edito inuentario. Vnde denuo ius Hamburgenſe: (c) *Vnd ſoll vorgedachte Theilung, vermöge des durch die Vormünder aufgerichteten Inuentarii, (welches die Wittvve mit ihrem leiblichen Eyde zu bekraffiigen, und, daſs ihres Wiſſens alle ihres ſeel. Ehemannes Verlaſſenſchafft damahls beſchrieben, zu betheuren ſoll ſchuldig ſeyn,) und der durch die Vormünder folgends gehaltener, und zur Zeit, vvann die Wittvve ſich andervveit zu verehlichen vorhabens, geſchloſſener Rechnung geſchehen und verrichtet werden.* Nec nos mouet, quod patri, qui iure poteſtatis in liberos vtitur fruitur, inuentarii conficiendi neceſſitas remittitur. (d) Inde enim nemo iuris Germanici paullo peritior colliget, matri huiusmodi poteſtatem non competere iure Germanico, (quod tamen & MEVIVS (e) perperam opinatur,) multo minus exiſtimabit, ob legem illam & matrem immunem eſſe debere a deſcriptione inuentarii. Iure enim HAMBVRGICO vti vtrique parenti eadem poteſtas, ita & idem conficiendi inuentarii onus incumbit. Quod enim paullo ante de matre ſancitum audiuimus: idem & de patre diſponitur (f) verbis: *oder vermittelſt eines leiblichen Eydes ein beſtändig Inuentarium aller ſeiner Güter übergeben, und ſeinen Kindern erſter Ehe den halben Theil - - - verſprechen und geben ſoll.* Quamobrem ex illa obligatione ad conficiendum inuentarium non ſequitur, vt matrem exſortem exiſtimemus poteſtatis in liberos, quum eo argumento & patri poteſtas omnis in eosdem deneganda eſſet, ſed vt alterius plane generis eſſe dicamus poteſtatem, qua

(a) Peck *ibid. lib. V. cap. XXIV. n. 3.* (b) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. VII. Art. VII.* (c) *Ibid. Tit. III. Art. VI* (d) *L. fin. C. de bon. quae lib.* (e) Meuius *ibid. n. 80. p. 384.* (f) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. IV.*

qua parentes Germani gaudent, & ab illo dominio Quiritario in liberos, quod patribus Romanis indulserat Romulus, diuersissimam.

§. XXXV.

Quamuis vero ad conficiendum inuentarium procul dubio obstricta sit mater, fructus ex bonis communibus perceptura: facile tamen patet, in illud referenda non esse, nisi bona communia, quae tempore mortis exstant, adeoque separatas esse bonorum rationes, quae ad liberos non a parentibus, sed ab extraneis, peruenerunt. Iubet enim STATVTVM matrem in iuuentarium referre *alle ihres seeligen Ehemanns Verlassenschafft*, (g) nec quidquam de liberorum bonis aduentitiis praecipit. Deinde quamuis pater etiam portione liberorum separatorum vtatur fruatur, donec illi annum duodeuicesimum exegerint: tamen ibi diserte excipiuntur bona, quae ad liberos illos aliunde deuenerunt, eoque pertinent verba: (h) *Vnd hat der Vater in denen seinen Kindern zugetheilten Gütern die Abnutzungs-Gerechtigkeit. -- In den Gütern aber, welche den Kindern nach Absterben ihrer Mutter von ihrem Groß-Vater oder Groß-Mutter, oder andern Verwandten anerben, hat der Vater die geniesliche Nutzung nicht, sondern wird dieselbe den Kindern vorbehalten.* Vnde non abs re colligere nobis videmur, nec matrem vti frui illis liberorum bonis, maxime quum vsusfructus ille paternus cum eodem onere alendi educandique coniunctus sit, & tamen patri in bonis illis nihil iuris concedatur. Accedit, quod eodem modo interpretari soleant IVS LVBECENSE, nostro simillimum: vti apparet ex iis, quae ea de re disserit MEVIVS. (i) Quare vix dubitare licet, ad ea bona vsumfructum maternum se non extendere, quum ad ea nec se extendat bonorum communio.

§. XXXVI.

Deinde quum alioquin, qui re aliena vtuntur fruuntur, ad cautionem vsufructuariam obstricti sint, & hinc satisdare teneantur, se vsuros fruituros arbitratu boni viri, (k) & quando vsusfructus finitus fuerit, restituturos, quod inde exstabit: (l) quaestio oritur, an non eadem cautio a matre praestanda sit, quae vidua vsumfructum ex bonis communibus percipit? Tanto magis id videri posset adfirmandum, quanto certius constat, per IVSTINIANI (m) constitutionem *solum*

(g) *Statut. Hamb. ibid. Art. VI.* (h) *ibid. Art. IV.* (i) Mev. *ad Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII. *in Addit. n.* 25. *pag.* 384. (k) *L.* 1. *§.* 6. *ff. vsufr. quemadm. cau.* (l) *L.* 3. *pr.* & *§.* 1. *ff. eod.* (m) *L. vlt. §.* 4. *C. de bon. quae liber.*

lam patrem paterna reuerentia excusari & a ratiociniis, & a cautionibus, & ab aliis omnibus, quae ab vsufructuariis extraneis leges exigunt. Vnde & matri viduae, cui vsusfructus testamento est relictus, cautionem illam remittendam esse, negant iurisconsulti eximii, GAILIVS & (n) PETR. PECKIVS, (o) si vel maxime parens ei cautionis illius gratiam fecisset. Enimvero haec omnia ita comparata sunt, vt contrariae sententiae suffragari non dubitemus, partim quod eiusmodi cautionem nusquam exigunt STATVTA HAMBVRGENSIA, partim quod vsusfructus ille maternus ex ipsa lege proficiscitur, legitimus autem vsusfructus ab eo onere immunis esse solet: partim quod idem iure Lubecensi, statutis Hamburgensibus hac in re admodum simili, obtinere, testatur DAV. MEVIVS. (p) Neque obstat, soli patri cautionis vsufructuariae gratiam fieri a IVSTINIANO. Praeterquam enim, quod ex iure illo deriuandum non sit ius Germanicum, ipse etiam textus ex *L. vlt. §. 4. C. de bon. quae lib.* matri Germanae manifesto fauet. Quum etenim pater *a cautionibus paterna reuerentia excusari* dicatur, & in Germania eadem matri potestas, eademque debeatur reuerentia: consequens est, vt illam non minus immunem esse a cautione vsufructuaria esse oporteat, ac Romae patrem. Neque tamen inde consequitur, vt mater, quia satisdare non cogitur, aliquid ex bonis paternis alienare ac dissipare possit in fraudem liberorum. Nam nec pater id potest iure Romano, nisi extrema vrgente necessitate, (q) quum tamen eum liberis peculii aduentitii nomine non satisdare, satis constet. Sane eam bona dissipandi licentiam matri ademerunt STATVTA HAMBVRGENSIA, non modo dum conditionem adiiciunt vsuifructui: (r) *wann sie wohl Hauß hält*, verum etiam dum alio loco exigunt, vt mater, ad secunda vota transtura, bona mariti omnia secundum inuentarium iureiurando firmandum manifestare cogatur. (s) Vnde & IVRA LVBECENSIA id diserte exprimunt: (t) *Sie mag aber derselben Güter keine vveder verkauffen, versetzen noch vergeben, ohne der Erben Erlaubniß, es vväre dann, daß sie dieselben bedürffte zu Vnterhaltung ihres Leibes, vvelches sie zuvor eydlich erhalten muß.* Ne quis rem in dubium vocare, aut existimare possit, Hamburgi ea in re matri plus, quam alibi, indulgeri: rem omnem

(n) Gail. *lib.* II. *Obs. CXLV. n.* 16. (o) Peck. *de Testam. Coni. lib. V. cap. XXIV. n.* 4. (p) Meu. *ibid. n.* 82. (q) L. *vlt.* §. 5. *C. de bon. quae lib.* (r) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art. X.* (s) *Ibid. art.* VI. (t) *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *art.* 8.

omnem decidit RECESSVS (u) anno MDXXIX. inter amplissimum Senatum & ciues initus, & a LVNIGIO (uu) etiam editus. Eo enim cautum, primo, vt mater, liberis iam maiorennibus, nihil in bonis mutet, nihil donet, oppignoret vel vendat *ane Raht und Willen der Kinder und Dochter-Mann*, deinde, ne & vni ex liberis, sine reliquorum liberorum & generorum consensu, prae reliquis plus donet vel adsignet, & si cui etiam cognatorum consensu plus, quam reliquis, attribuerit, reliquis aestimatio pro rata debeatur, nisi inter liberos aliter conuenerit. (*Dat schal den andern Kindern, vvor ydt anders nit vervvilkoret is, an Werth naegegeven vverden.*) Praeterea ibidem additur, matrem, quae aduersus hanc communem ciuitatis sponsionem quidquam admiserit, vsufructu illo priuandam, (*so schall de Moder over die Güter darnamals nen Redent mer hebben*,) adsignandamque illi pro modo facultatum certa alimenta, (*na örer Gelegenheit eine temlicke Böringe*) reliqua vero bona a liberis maiorennibus & generis in posterum administranda. Denique alienationes omnes, a matre in fraudem liberorum factae, in perpetuum nullae esse iubentur. *Wes se alsu verendert, vergeven, verpandet, edder verkofft hefft, schall ock tho nenen Tyden stede syn.* Hactenus RECESSVS ille, ex quo patet, vti & frui matrem debere salua rerum substantia, nec immutare ei quidquam integrum esse in liberorum detrimentum, adeoque eam nec possessionem in vnum ex liberis in ceterorum praeiudicium transferre posse, recte statuere COTHMANNVM. (x)

§. XXXVII.

Ex eodem patet, eam nec ad rationes reddendas obstrictam esse. Quum enim iure vtendi fruendi, & quidem cum onere liberos alendi, educandi, elocandique iam adultos, gaudeat: sufficere oportet liberis, si ipsam saluam habeant substantiam, nec vlla ratio est, cur fructus, quos percipiendo suos facit, in rationes referre cogatur. Statuta sane Hamburgensia has rationes nusquam exigunt, easque & aliae leges remittunt, vti supra vidimus. Hinc, quum de rationibus a matre, ad secundas nuptias prouolante, edendis incideret quaestio, liberique vrgerent, administrationis & impendiorum notitiam sibi omnino deberi ex articulo XXI. Iuris Lubecensis Tit. II. Partis II. consultus ea

(u) *Recess. ciu. de anno MDXXIX. art. XXXIII.* (uu) Lunig. *Teutsch. Reichs-Archiu Part. Spec. Cont. IV. p.* 372. (x) Cothmann. *Vol. II. Consil. XCVI.*

ea de re MEVIVS (xx) respondit, distinguendum esse inter res ipsas, quae possidentur a matre vidua, & inter earum fructus, nec non oeconomicam dispositionem. Ratione rerum obnoxiam esse matrem vel ideo, quod ei interdicta sit alienatio. At quod ad vsumfructum & oeconomiam attineat, nusquam ius Lubecense illi iniungere rationes, adeoque omnia, quae eo pertinent, relinquere iuri communi, quod vsumfructum in bonis liberorum aduentitiis immunem esse iubeat a reddendis rationibus. (y) Et quamuis ius Romanum id tantum de vsufructu patri debito praecipiat: idem tamen sentiendum esse de matre, quoties ei non nudam administrationem, sed vsumfructum adsignent leges. (z) Quin ipsam rationem id suggerere, adfirmat. Postquam enim mater domina sit fructuum, eosque sui arbitrii faciat, de suis illam ad rationes obstrictam esse non posse. Nec iure Lubecensi rem dubii quidquam habere, quandoquidem ex eo pater & mater qua vsumfructum aequiparentur, adeoque inde sequatur, vt quemadmodum illi ex iure communi; ita huic ex statutario immunitas a reddendis rationibus procul dubio competat. Hactenus MEVIVS, cuius rationes iuris etiam Hamburgici principiis quadrare, facile vnusquisque intelligit, vt adeo dubitari nequeat, quin ibi res sese eodem modo habeat.

§. XXXVIII.

At quaeritur porro, annon aes alienum, a mortuo marito contractum, dissoluere teneatur mater vsufructuaria? Quod vel ideo negari nequit, quod communio illa bonorum, quae constante matrimonio inter coniuges fuit, eam etiam obstringat ad dispungenda nomina, quippe quae ipsa quoque ante diuisionem communia intelliguntur. Praeclare hoc ex iure Hamburgico antiquo demonstrat ciuis meus doctissimus, CONR. DIETERICVS VOLKMANN, I. V. D. in Dissertatione, quam sub praesidio viri celeberrimi IVSTI HENNINGI BOEHMERI habuit, (a) vsus quippe codice antiquo, lingua Saxonica scripto, & glossis satis notabilibus instructo, in quo multa eius generis habentur, quae postea quodammodo temperauit temporum recentiorum humanitas. Sic sane communio illa aeris alieni cessat, facta diuisione, nec coniux super-

 stes

(xx) Meu. *ibid. Addit. ad. n. 77. pag.* 384. (y) Petr. Frid. Mindan. *de Mandat. lib. II. cap. XLIX. n. 3. sequ.* (z) Decius *in Consil. CCCXLIX. n* 10. (a) Volckmann. *Diss. de commun. aeris alieni inter coniug. Hamb.* §. *XIX. sequ.*

ftes obligatur, si liberi diuisi postea aes alienum contraxerint, (b) quamuis id sciente matre factum dicatur. (c) Si post diuisionem emergat nomen, quod antea ignoratum est, pater quidem materue directe conueniri potest: (d) neque tamen ei negari potest regressus aduersus liberos separatos, (e) qui non datur, si doceri potest, nomen hoc tempore diuisionis in computationem patrimonii venisse. (f) Concurrentibus creditoribus, vidua ratione dotis & illatorum non modo aliis hypothecariis antiquioribus non praefertur, sed & illata illa creditoribus manent obnoxia, nec quidquam STATVTO (g) excipitur, *als vvas ihr nach ihres Mannes Tode, oder auch nachdem derselbe entvvichen, anstirbt, dessen hat sie billig samt ihren Kindern zu geniessen, und haben ihres Mannes Creditoren keine Forderung oder Zuspruch daran, es sey dann, daß sie sich anders verschrieben.* Quod tamen omnino intelligendum de aere alieno, constante matrimonio contracto. Quod si enim viro iam aliquantum debenti nupserit mulier: permultum interest, bona fide nupserit, & inito demum matrimonio moles aeris alieni ita increuerit, vt bonis demum labatur maritus, an sponsus dissimulato aere alieno quantitatem aliquam substantiae ab aere alieno immunem professus sit. Priore enim casu vxor viduaue abscisse tenetur, & ne illatorum quidem salua illi est repetitio. De posteriore diserte cauet STATVTVM: (h) *Es sollen der Jungfrauen oder Wittvven Güter, vor die Schuld, so vorhin gemacht, sie haben in vvährender Ehe Kinder erzeugt oder nicht, keinesvveges gehalten oder verpflichtet seyn, und solle der Mann seiner Hausfrauen Haupt-Stul, ohne der Freunde Willen, zu beschvveren nicht mächtig seyn.* Qua de re quum multae lites oriri soleant, de iis componendis vel maxime laboratum in iam laudata dissertatione. (i) Dura ergo satis ea in re est viduarum Hamburgensium conditio, qua se eximere non possunt, nisi vel cessione bonorum, qualis describitur in STATVTO nostro, (k) vel pactis dotalibus, quibus communionem illam bonorum aerisque alieni euitari posse, nemo dubitat. (l) Sed haec omnia, vti diximus, a viro doctissimo tam solide explicata sunt, vt plura addere idem futurum sit, ac actum agere.

§. XXXIX.

(b) Idem *ibid.* §. XXII. (c) *Stat. Hamb. Part.* II. *tit.* VI. *art.* II. (d) L. 13. C. *si cert. pet.* & *l.* 25. *C. de pact.* (e) Volckm. *ibid.* §. XXIII. (f) Idem *ibid.* §. XXVI. (g) *Statut. Hamb. Part* II. *Tit.* V *art* X. *iuncto art.* XIII. & XIV. (h) *Ibid. art.* XI. (i) Volckmann. *ibid.* §. XXIX. & *sequ.* (k) *Stat. Hamb. Part.* II. *Tit.* XI. *Art.* XV. (l) *Ibid. Artic.* XI.

§. XXXIX.

Denique inter onera matris vsufructuariae etiam est obligatio liberos alendi, educandi, elocandique, quod non modo in STATVTO HAMBVRGENSI, sed &, quae supra attulimus, Neoburgensi, Susatensi, Coloniensi, & aliis ei imponitur. Sane id exigunt verba: *Iedoch ist sie denselben nothvvendige alimenta, so vvohl auch, vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Tenetur itaque mater liberos alere; idque adeo verum est, vt si id facere neglexerit, vsufructu excidat, & ad rationes reddendas procul dubio teneatur: maxime quum ne pater quidem vti frui possit peculio liberorum aduentitio, si alimenta iisdem deneget, quod concepto a ICtis Ienensibus responso illustrat RICHTERVS. (m) Debent praeterea alimenta aeque ac educatio ita comparata esse, vti familiae dignitas & vires patrimonii exigunt, adeoque, conquerentibus cognatis, nimis parce ac duriter haberi liberos, procul dubio partes interponet magistratus, iisque alimenta decernet. Praeterea, quum alimenta, non quidem legato relicta, (n) sed ex officio a parentibus debita, (o) etiam studia ac disciplinam complectantur; nullum est dubium, quin mater filios pro familiae dignitate facultatumque ratione, ac secundum ipsorum filiorum propensionem, huic vel illi vitae generi, studiis, artibus, opificiis adsuefacere, sumtusque eam in rem ex bonis communibus suppeditare debeat. Quamuis enim hoc non exprimat statutum, vbi de matre loquitur: paullo ante tamen patri iniungit, vt etiam separatis liberis, quamdiu eorum bonis vtitur fruitur, id praestet officium, *er solle dagegen schuldig seyn, die Zeit über seine Kinder nicht allein zu alimentiren, sondern auch, da sie tüchtig, zu denen studien, Kauffmannschafft oder Handvvercken auf seine Kosten zu halten.* (p) Vnde iure colligere videmur, tanto magis id a matre deberi liberis non separatis, quamdiu communia bona pro indiuiso possidet, fructusque omnes indistincte suos facit. In dotatione quoque & elocatione liberorum rationem habendam esse facultatum, verba statuti: *Gestalt und Gelegenheit der Güter nach*, satis clare indicant. Id vero vidua aestimat, adhibitis liberorum propinquis, aut si forte parum inter istos conue-

Hhhh 3 niat,

(m) Richt. *lib.* I. *D. cis.* XVIII. §. III. (n) L. 6. *ff. de alim. vel cibar. leg.* (o) L. 4. *ff. vbi pupill. educ. vel mor. deb.* L. 6. §. 5. *ff. de Carbon. edicto* (p) *Stat. Hamb. Part.* I. *Tit.* III. *art.* IV.

niat, magiſtratum hic quoque partes interponere debere, nemo facile dubitauerit. (q) Quid vero ſi liberi a matrimonio abhorreant, & vitam monaſticam, qualis inter proteſtantes maxime ſequiori ſexui reſeruata eſt, malint eligere? Etiam eo caſu matrem teneri ad elocationem, nullum eſt dubium. Nam & virgini, ingreſſurae religionem, dos debetur, & quum ſine ea in monaſterium non pateat aditus, eam non minus neceſſariam eſſe ſtatuunt ICti, quam illam, quae nupturis datur. (r) Neque eſt, quod cuiquam iniuſta aut ſimoniae adfinis videatur illa dotis a moniali exactio, quamuis ita viſum ſit ZEG. BERN. VAN ESPEN, (s) quum nec χαρισματα Spiritus Sancti veneant, nec alio nomine detur haec pecunia, quam vt monialis alimenta, quoad vixerit, ex monaſterii bonis accipiat. Quem contractum nihil iniqui aut abſurdi continere, iam ab aliis abunde eſt demonſtratum. (t) Et hinc in STATVTO COLONIENSIVM, ſupra (§. XX.) adlato, diſerte exprimi animaduertimus, matrem etiam religionem ingreſſuris liberis dotem, aliasue impenſas, praeſtare debere, verbis: *und ſeine Kindere damit abnbeſtatten, geiſtl. oder vveltlichen Standes, ſo als es den Freunden, und den Magen bedunckt gerathen ſeyn.*

§. XL.

Reliquum eſt, vt, quibus modis finiatur hic vſusfructus, diſpiciamus. Eorum primus eſt mors, quae omnia ſoluit. Quamuis enim in Thuringia aliisque quibusdam locis eo beneficio excidat mater, ſimulac liberi alimenta non amplius percipiunt: (u) multo liberaliores tamen maiores noſtri vſumfructum illum ad diem vsque ſupremum durare voluerunt, modo viduitatem anteferre decreuerit ſecundis nuptiis; & rem familiarem ita curet, vti decet frugalem matrem familias. Has enim conditiones diſerte exprimit ſtatutum noſtrum. Si ergo vidua genio indulgeat, bonaque diſſipet, vel aes alienum ſine neceſſitate contrahat: procul dubio ceſſabit vſusfructus, ea de cauſſa illi a lege conceſſus, quod videretur liberis bene ac prudenter conſultura. Id quod & aliis legibus, ſupra citatis, cautum eſſe, animaduertimus, in primis LVBECENSIBVS, (x) ad quae multa, quae huc pertinent, notauit

(q) L. 5. *pr. ff. de agnoſc. & al. lib.* (r) Zoeſ. *ad Digeſt. lib.* XXXVII. *tit.* VII. *n. V.* (s) Eſpen. *de Iure eccleſ. Part. I. tit.* XXVI. *cap. I. ſequ.* (t) Fleiſcher. *Einleit. zum geiſtl. Recht. lib.* I. *cap.* XIX. § XXII. (u) Richter. *Part.* I. *Deciſ.* XVIII. *n.* V. & *Vol.* I. *Part.* IV. *Conſil.* I. *n.* 23. (x) *Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII.

tauit MEVIVS. Id addere visum est, iure Lubecensi etiam ingressu matris in monasterium hunc vsumfructum finiri. Illud enim diserte disponit: *Will sich die (Frau) aber anderweit verehlichen, oder in ein Closter oder Gottes-Hauß einkauffen, so muß sie mit den Kindern theilen.* Quamuis enim conditio nubendi alias per ingressum in religionem non dicatur existere, (y) adeoque iterum nupta videri nequeat, quae se vitae illi solitariae addixit: certum tamen est, eam eatenus mortuam censeri, quatenus ingressa monasterium, nec possidere amplius bona, nec eadem administrare, liberosque alere ac educare potest: vt adeo hic opus non sit doctrina ACCVRSII, (z) religionem ingressos capitis deminutionem pati, ac ciuiliter mori, censentis.

§. XLI.

Finitur deinde idem vsusfructus separatione liberorum. Quum enim separatis in paternis maternisque bonis nihil omnino iuris sit, (a) adeoque hi pro emancipatis, quin pro mortuis, habeantur: (b) facile patet, peracta ea diuisione, matrem portionem bonorum communium, ad se deuolutam, non amplius iure vsusfructus, sed proprietatis possidere. Perinde autem est, siue sua sponte liberos a se separet, & ad erciscundam prouocet familiam, eoque facto anteueniat diuisionem necessariam, quod omnino ei licet: (c) siue ad secundas nuptias transitura, id facere cogatur. Neque enim prius potest alterius viri torum conscendere vidua, quam bona diuiserit cum liberis. Idque volunt verba STATVTI: (d) *Da aber die Wittwe sich andernweit verehelichet, soll sie vor dem Beylager mit ihren Kindern alle Güter theilen.* Quare melior est patris vidui conditio, cuius secundas nuptias non turbat omissa diuisio bonorum, modo ea suscipiatur intra mensem, (*innerhalb 4. Wochen nach dem ehelichen Beylager.*) (e) Quod si ergo ante nuptias mater confectum a tutoribus inuentarium iureiurando confirmet, & secundum illud bona omnia rite diuidat: vsusfructus ille exspirat, & ipsa aeque, ac liberi, portiones suas iure dominii possidere incipit.

§. XLII.

Qualis ea sit portio, viduae liberis tunc adsignanda, ignorare nos non

(y) *Nouell. CXXIII. cap. XXXVII.* Couarruu. *lib.* I. *Resol. XIX.* (z) Accurs. *ad Nouell. V. cap V.* Zoes. *ad Dig. lib.* IV. *tit. V. n.* 6. (a) *Stat. Hamb. Part* III. *Tit* III. *art* 2. (b) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II. *art.* XXXIII. *n.* 128. (c) Cothmann. *Consil. V. n.* 134. *& sequ. Vol.* I. (d) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* VI. (e) *Ibid. art.* IV.

non patitur STATVTVM. (f) Primo enim vidua praecipit ex bonis communibus optimum lectum, prout nuptiarum die ſtratus ornatusque ſtetit, itemque veſtes, linum, lanam, quantum horum geſtauit aut intulit, ac praeterea ornamenta, (*ihre Leibes-Zierung*,) veluti torques, annulos, cingula, omniaque huius generis, quibus conſtante matrimonio vti conſueuit, ſiue iſta a parentibus, ſiue a marito ante matrimonium, vel eo durante acceperit. Deinde reliqua bona partiuntur mater & liberi, & ita quidem, vt ſi duo pluresue ſint ſuperſtites, mater trientem, liberi dodrantem; ſin vnicus filius filiaue vnica viuat, mater ſemiſſem, alterumque filius vel filia capiat. Qua in re deterius melioris conditionis eſt pater, qui pluribus liberis ſemiſſem tantum, vnico filio vel filiae vnicae trientem bonorum communium adſignat, & praeterea portione illa liberorum vtitur fruitur vſque ad annum duodeuiceſimum. (g)

§. XLIII.

Sed veremur, ne calamo iuſto plus indulgentes, non diſſertationem ſcribere, ſed iuſtum commentarium inſtituere videamur. Solet enim ita euenire, vt in tanta materiae, nondum a quoquam ſatis explicatae, vbertate aliud ex alio incidat, atque ita praeter animi ſententiam diſſertationis modum excedamus. Quod ne fieret, telam abrumpendo breuitatis; quam illam longius pertexendo ingenii laudem conſectari maluimus. Hinc & de aequitate ſtatuti quidquam monere ſuperſedimus, partim quod ea res ad legiſlatoriam potius, quam conſultatoriam vel iudicialem, iuriſprudentiae partem pertinet, partim quod de ea dubitaturum neminem, exiſtimemus, qui ea, qua decet, pietate pretium ſtatuit beneficiis, a parentibus acceptis, & paullo accuratius meditatur illa PAVLLI, Apoſtoli: (h) Ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις, τῦτό ἐςι καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τῦ Θεῦ. *Gratias referre parentibus, id vero bonum atque acceptabile eſt coram Deo.*

Et huic quidem rerum omnium parenti nos, actis gratiis, ſtudia noſtra in poſterum quoque vnice commendamus.

(f) *Ibid. d. art. VI.* (g) *Ibid. d. §. IV.* (h) *1. Tim. V, 4.*

DE